1945

M. V. ZAHAROV

DÉLKELET- ÉS KÖZÉP-EURÓPA FELSZABADÍTÁSA

1944:1945

355
M-39.

4698h

A délkelet- és a közép-európai országok felszabadítása az egyik legszemléletesebb példája a Vörös Hadsereg internacionalista kötelességteljesítésének. Ebben a térségben több mint negyedszázaddal ezelőtt, 1944 augusztusa és 1945 májusa között a szovjet–német arcvonal jobbszárnyán működő 2. és 3. Ukrán Front csapatai – együttműködve a Fekete-tengeri Flotta és a Dunai Katonai Flottilla hajóival – ragyogó győzelmet arattak. A iași–kisinyovi hadművelet során bekerítették és kemény küzdelemben megsemmisítették a Balkán felé vezető utakat lezáró, csaknem egymillió főt számláló „Dél-Ukrajna" elnevezésű német hadseregcsoportot.

A szovjet szerzői munkaközösség műve azokkal a hadműveletekkel, kegyetlenül nehéz harcokkal ismerteti meg a kedves olvasót, amelyek végül is *Románia, Bulgária, Jugoszlávia, Magyarország, Ausztria és Csehszlovákia felszabadulásához vezettek.*

A katonai események izgalmas, olykor drámai leírása mellett a könyv azokat a politikai küzdelmeket is részletezi, amelyek az említett országok reakciós és haladó erői között lejátszódtak. Mindezen túl vázolja azokat a kulisszák mögötti ravasz kísérletezéseket is, amelyekkel – Hitler kezdeményezésére – a nyugati szövetségesek a Balkán megszállásának ügyében bocsátkoztak alkuba a közös ellenséggel.

A mű szerzői – az egykori harcok tervezői, szervezői és irányítói – megvilágítják a főhadiszállás, a frontok és a magasabbegységek parancsnokainak és törzseinek a döntő hadműveletek előkészítésére irányuló munkáját, a szovjet harcosok egyedülálló és példamutató hőstetteit, bajtársi együttműködésüket a felszabadított országok hadseregeivel és hazafias erőivel.

E sok képpel és számos vázlattal illusztrált, értékes függelékkel ellátott könyv olvasói bizonyára érdeklődéssel forgatják a második világháború történetének ezt a legújabb dokumentumát.

Délkelet- és Közép-Európa felszabadítása

1944–1945

A kötetet szerkesztette:

M. V. ZAHAROV

a Szovjetunió marsallja

A szovjet szerzői munkaközösség tagjai:

I. V. AGIBALOV, V. A. ANFILOV,

SZ. SZ. BIRJUZOV,

a Szovjetunió marsallja,

M. T. CSERNISEV, M. N. GORBUNOV, N. V. JERONIN,

M. M. MALAHOV, N. P. MAZUNYIN,

R. J. MALINOVSZKIJ,

a Szovjetunió marsallja,

A. N. SIMANSZKIJ, I. I. SINKARJOV,

M. V. ZAHAROV

a Szovjetunió marsallja

A 2. és a 3. Ukrán Front felszabadító hadműveletei Délkelet- és Közép-Európában 1944 – 1945

☆ ☆ ☆

Zrínyi Katonai Kiadó · Budapest 1973

SELEJT

A mű eredeti címe:

ОСВОБОЖДЕНИЕ ЮГО-ВОСТОЧНОЙ И ЦЕНТРАЛЬНОЙ ЕВРОПЫ ВОЙСКАМИ 2-ГО И 3-ГО УКРАИНСКИХ ФРОНТОВ 1944—1945

ИЗДАТЕЛЬСТВО «НАУКА»
МОСКВА 1970

Fordította:

SÖRÖS LAJOS
alezredes

(Az előszókat, az 1–9. fejezetet és a 10. fejezet szövegrészét, melyet némi stílusbeli módosításokkal a Hazánk felszabadulása, 1944–1945 című könyvből vettünk át)

SZENTESI EDE
ny. alezredes, a hadtudományok kandidátusa
(a 11–13. fejezetet)

RÓZSA GIZELLA
(a befejezést és a függeléket)

Az eredetivel egyeztette:

GODÓ ÁGNES
alezredes, hadtörténész

Szerzői előszó

Az egyetemes történelem sok nevezetes dátumot jegyzett már fel. Közülük is kiemelkedik 1945. május 9., mert ezen a napon hazánk fővárosában, Moszkvában ezer löveg dísztüze adta hírül az emberiségnek a szovjet nép és hadseregének a fasiszta Németország felett aratott hatalmas győzelmét. Az SZKP Központi Bizottsága Vlagyimir Iljics Lenin születésének 100. évfordulójára kiadott téziseiben kifejezően értékelte ezt a győzelmet. „A Nagy Honvédő Háborúban tömeges hősiességet tanúsítva, népünk a kommunista párt vezetésével hallatlan hőstettet vitt végbe a szocializmus érdekében. Ez a háború a helytállás legsúlyosabb próbája és iskolája volt. Nagy győzelemmel érhetett véget, mert a szocializmus biztosította az egész szovjet társadalom egységét, a gazdaság erejét és hallatlan rugalmasságát, a hadtudomány magas fokú fejlettségét, kiváló harcosokat és parancsnokokat nevelt."[1]

Ismeretes, hogy a szovjet–német front volt a második világháború fő arcvonala. Itt, és nem más hadszíntéren összpontosultak a fasiszta Wehrmacht hatalmas csoportosításai. És valamennyit szétverte a dicső Vörös Hadsereg.

Annak idején a „Nauka" kiadó megjelentette a „Iasi–kisinyovi Cannae", valamint a „Budapest–Bécs–Prága" című könyvet, s ezeket igen kedvezően fogadták az olvasók és a sajtó. Sok olvasó, elsősorban a 2. és a 3. Ukrán Front egykori katonái, elmondották élményeiket a szerzőknek, hogy a majdani új kiadásokban teljesebb képet adhassanak e fontos eseményekről.

A szerzői munkaközösség úgy ítélte meg, hogy helyesebb, ha e két könyv anyagát egy kötetbe vonja össze, minthogy egyik is és másik is ugyanarra, az 1944 augusztusa és az 1945 májusa közötti délkelet- és a közép-európai események megvilágítására törekszik. Figyelembe véve az olvasók kívánságait, néhány fejezetet új tényekkel egészített ki, néhányat pedig újra megírt.

A könyv kiadásának előkészítése során főként az ismertetett események jelentősége vezérelt bennünket, melyekben a Vörös Hadsereg, magasztos internacionalista kötelességéhez híven, becsülettel teljesítette felszabadító küldetését. Példátlan bátorsággal, a felszabadított és az újonnan született demokratikus államok harcosaival együtt legyőzte a német fasizmus és szövetségeseinek erőit. Ezzel az egyedülálló győzelemmel az egész haladó emberiség háláját vívta ki.

A kötet szerzői köszönetet mondanak A. I. Kuznyecov és V. N. Szamosenko ezredesnek a könyv megjelentetéséhez nyújtott segítségükért, és elismerésüket fejezik ki mindazoknak, akik tanácsaikkal és javaslataikkal hozzájárultak a kötet tartalmi jobbításához.

A SZERZŐK

Előszó

Szovjet hadsereg... Amikor róla beszélünk, lelki szemeink előtt megjelenik igazán hősi és dicsőséges útja. Nincs a világon még egy hadsereg, amely oly súlyos megpróbáltatást állt volna ki, s a harctereken oly ragyogó győzelmeket aratott volna. A hadtörténelem sem ismer oly tömeges hősiességet, mint amilyent „Október katonái" tanúsítottak a polgárháború, majd a Nagy Honvédő Háború éveiben. Az 1418 napig tartó, méreteiben és elkeseredettségében páratlan csatákban ragyogóan megnyilvánult a szovjet emberek millióinak évek óta felhalmozódott forradalmi energiája, a szocialista rendszer ereje, a Szovjetunió népeinek egysége, a szocialista haza védelméről szóló lenini tanítás igaza.

„A szovjet emberek hősiessége újra megmutatta az egész világnak: nincs a világon olyan erő, amely legyőzhetné a tőke igájától felszabadult népet; nincs olyan erő, amely megsemmisíthetné azt a társadalmi rendszert, amelyet e nép alkotott és szeret – a szocializmust! S amikor a Reichstag fölött az a vörös zászló lobogott, amelyet szovjet harcosok tűztek oda ki, ez nemcsak a mi katonai győzelmünk zászlaja volt. Ez, elvtársak, Október halhatatlan zászlaja volt; ez Lenin nagy zászlaja volt; ez a szocializmus legyőzhetetlen zászlaja volt, a reménység ragyogó jelképe, ez minden nép szabadságának és boldogulásának jelképe volt."[2]

Van a szovjet hadseregnek egy olyan sajátos tulajdonsága, amely örökre halhatatlanná teszi a világ haladó emberiségének a szemében. Ez a sajátosság – internacionalista kötelessége. Feltétlen emlékeztetni kell rá, hogy Vlagyimir Iljics Lenin éppen ezt a sajátosságot hangsúlyozta dicső hadseregünk születésének napjától. 1918. július 2-án, az Alekszejevics-lovardában tartott gyűlésen elmondott egy esetet, amikor Finnországban egy öreg finn parasztasszonytól a következőket hallotta: „Még régen a puskás ember nem engedte meg neki, hogy rőzsét szedjen az erdőben, most éppen ellenkezőleg, a puskás ember nem veszélyes, sőt óvja őt."[3] Ebben a különös esetben Lenin nagyon sokat látott, és következtetését így foglalta össze: „Győzni fogunk, ha a dolgozók élosztagai, a Vörös Hadsereg, mindig gondolni fognak arra, hogy az egész nemzetközi szocializmus érdekeit képviselik és védelmezik."[4]

Ezt a lenini útmutatást az SZKP akkor sem felejtette el, amikor hazánk súlyos napokat élt át, amikor az ellenség Moszkva alatt állt. 1941. november 7-én I. V. Sztálin a Vörös Hadsereg díszszemléjén így szólt a szovjet harcosokhoz: „Az egész világ szeme rátok szegeződik, bennetek látja azt az erőt, amely a német területrablók haramiabandáját meg tudja semmisíteni. Európa német hódítók igája alá került, leigázott népei rátok szegezik tekintetüket, bennetek

látják felszabadítóikat. Nagy, felszabadító küldetés jutott osztályrészetekül. Legyetek hát méltók e küldetésre! A háború, amelyet ti viseltek, felszabadító, igazságos háború!... Vezéreljen benneteket a nagy Lenin győzedelmes zászlaja!"[5]

A Vörös Hadsereg, hűen internacionalista kötelességéhez, sok ország népének nyújtott segítséget, és felszabadította őket a hitlerista elnyomás alól. Ezért nem véletlenül állítottak emléket bronzban és márványban, elbeszélésekben és dalokban a szovjet harcosnak és embernek azokban az országokban, amelyekből örökre elűzte a fasiszta sötétséget, s teljesítette felszabadító küldetését. A Vörös Hadsereg harci sikereinek hatására fellángolt és kiszélesedett a leigázott népek küzdelme a megszállók ellen.

A délkelet- és közép-európai országok felszabadítása az egyik legnagyszerűbb példája annak, hogyan teljesítette a Vörös Hadsereg internacionalista kötelességét. E térségekben több mint negyedszázaddal ezelőtt, 1944–1945-ben a Fekete-tengeri Flotta és a Dunai Katonai Flottilla hajóival együttműködő 2. és 3. Ukrán Front csapatai egy sor nagyszerű győzelmet arattak. Eredményeiket tekintve igen jelentős volt a szovjet csapatok győzelme a iași–kisinyovi hadműveletben, amelynek során bekerítették és szétzúzták a Balkán felé vezető utakat lezáró közel egymillió fős „Dél-Ukrajna" német hadseregcsoportot. A hitlerista klikk 18 hadosztályt veszített itt, nem is szólva arról az óriási mennyiségű haditechnikai eszközről, amit a Vörös Hadsereg zsákmányolt. A fasiszta hadsereg számára ez egy új, szovjet „Cannae" volt.

A iași–kisinyovi hadművelet eredményeképp felszabadult a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság, kidőlt a sorból a hitleri Németország két szövetségese – Románia és Bulgária. E két ország népei – kihasználva a kedvező körülményeket – a kommunista pártok vezetésével megdöntötték a fasisztabarát rendszereket, s aktívan részt vettek az antifasiszta háborúban. Szabaddá vált az út az utolsó német csatlós, a Magyarország elleni támadás előtt. Ugyancsak kedvező körülmények jöttek létre ahhoz, hogy segítséget nyújtsunk a hitleristák ellen harcoló Jugoszlávia és Csehszlovákia népeinek.

Így került sor az olyan hatalmas hadműveletekre, mint amilyenek a belgrádi, a debreceni, a budapesti, a balatoni, a bécsi és a csehszlovákiai területen folytatott hadműveletek, melyek Jugoszlávia, Magyarország, Ausztria és Csehszlovákia felszabadításához vezettek. Kiemelkedő jelentőségű ugyanakkor, hogy a harc befejező szakaszában a Vörös Hadsereggel együtt küzdöttek a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg, a szellemében és céljaiban új román és bolgár hadsereg katonái is. Bátran, önfeláldozóan harcoltak, s ezzel meggyorsították a közös ellenség szétzúzását. A harctereken együtt áldozott vér árán megedződött hadseregeink harci barátsága.

Az olvasó figyelmébe ajánlott munkában a szerzők arra törekedtek, hogy minél teljesebb helyzetképet adjanak azokról az eseményekről, amelyek 1944 augusztusától 1945 győztes májusáig a szovjet–német arcvonal déli szárnyán kibontakoztak és lejátszódtak.

A könyv megírásának alapjaként főként okmányok, közöttük a Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltárában őrzött zsákmányolt anyagok szolgáltak, továbbá a hadműveletek előkészítőinek és vezetőinek visszaemlékezései. Ez utóbbiak pontosították és kiegészítették a munka dokumentumi alapját, s ezzel plasztikusabb ábrázolást nyert a végbement események jellege. Ezenkívül

a szerzők figyelembe vették azokat az újabban feltárt tényeket is, amelyek az utóbbi években megjelent szovjet és külföldi szerzők emlékirataiban és tanulmányaiban láttak napvilágot.[6]

A szerzők közt több is akad, aki a leírt események részvevője volt. Közelről figyelhette meg a felszabadított ország és a szovjet nép kapcsolatát. A dolgozó emberek mindenütt őszinte szeretettel fogadták harcosainkat, kifejezték mély hálájukat a hitleristák elűzéséért, újabb győzelmeket kívántak nekik a fasizmus sötét erői felett. Az olvasó sok emlékezetes és meghitt találkozás leírását találja meg e könyvben.

Utódaink még sokszor fognak visszatekinteni a Nagy Honvédő Háború lángoló éveire, elragadtatva elődeik hőstetteitől, ezekből férfias bátorságot és merészséget merítenek. A szovjet harcosok teljességben tárták fel az igaz ember erkölcsi magatartásának nemes vonásait: a katonai kötelesség iránti hűséget, a nép és a lenini párt iránti határtalan odaadást, a magas fokú internacionalista szolidaritást ama népek iránt, akiket felszabadítottak a hitlerista megszállók igája alól. E harcosok közül sokan hősi halált haltak. Nekik, a szocialista haza bátor fiainak szenteljük e munkát.

A közölt történelmi eseményekből a kedves olvasó megismerheti, hogy a Vörös Hadsereg katonai sikerei és jelenléte a felszabadított országokban, miként teremtette meg a feltételeket ahhoz, hogy az adott ország dolgozó népe új politikai életet élhessen; hogy kibontakozhasson a néptömegek alkotó kezdeményező ereje; hogy hozzá láthassanak a belső reakciós erők felszámolásához, az állami és társadalmi rend megváltoztatásához, a szocializmus felépítésének megkezdéséhez.

Első fejezet

Előre, a határhoz!

1

Feltarthatatlanul és hatalmas erővel támadtunk a szovjet–német arcvonal déli szárnyán, s egyszerre csak előttünk a Prut, vadul zúgó tavaszi áradással.

– Köszöntünk, hazánk határa!

Ezt mondták a 2. Ukrán Front harcosai, akik elsőként érték el 1944. március 26-án hazánk államhatárát. Boldog örömmel álldogáltak, és merően néztek a távolba, ahol a kékes ködben feltűntek a Kárpátok hegyei. Hirtelen éles északi szél zúgott végig a folyóvölgyben, megcibálta az elkeseredett harcokban és a nehéz menetekben amúgy is megviselt köpenyek szárnyait. De senki nem fázott, senki nem törődött a túlsó partról jövő aknatűzzel. A tekintetek tovább kémlelték a hegyeket, ahol majd harcolni kell, követték a szélűzte kékesfekete felhőket, amelyek beleakadtak a hegycsúcsokba, gomolyogtak, leereszkedtek, és szétszakadoztak a szurdokokban.

A harcosok lelkesedése határtalan volt; mintha parancsra tennék, levették és földobálták füles sapkájukat, ölelgették egymást, s egyre csak ismételgették: „Megérkeztünk!" Eget verő „hurrázásuk" messzire hallatszott. Határtalanul örültek, hisz a harci zaj azt a helyet verte fel ismét, ahol a hitleristák hitszegően betörtek hazánk területére.

Elérve a határ menti területet, mindenki, de elsősorban azok, akik 1941 júniusának napjaiban itt vették fel a harcot az ellenséggel, a közelmúlt élményeire emlékeztek, és törhetetlen akarattal, lángoló győzni vágyással felidézték a háború elején átélteket: a baljós fekete-fehér keresztes német bombázók támadásait, amelyek romhalmazzá és hamuvá változtatták szocialista hazánk városait és falvait; a fasiszta páncélosok oszlopait, amint utainkon az ország belsejébe nyomulnak előre; a gránátoktól és aknáktól feltépett zöld mezőket; a lövészárkokkal átszeldelt dombokat és magaslatokat; a gyerekek és nők könnyeit; tömegek agyonlövését; az SS-hóhérok tömeggyilkosságait; a ‚felperzselt föld" taktikáját . . .

Itt, a Prut partján, az országhatár első kilométereinél, valahogy különösen érezhetővé vált a szovjet nép és hadseregének nagy-nagy hősiessége. Ez érthető, hiszen itt kezdődött a szovjet fegyveres erők felszabadító hadjárata, amely a hitlerista klikk és mindazok teljes szétzúzásával végződött, akik egy szekéren ültek a rablóval és gyilkossal. S ha hosszabb időre nem is, de legalább egy percre képzeljük el a szörnyű vereségek egész sorától megrendült náci tábornokokat, akik valaha úgy képzelték el a Szovjetunió elleni háborút, hogy „Die erste Kolonne marschiert, die zweite Kolonne marschiert . . .", és a keleti hadjárat néhány hónap alatt győztesen befejeződik. Így képzelve el a háborút, Helmuth

Moltkének és Alfred von Schlieffennek ezek a kezdetben gőgös és öntelt tanítványai most találgatni kezdték, meddig képesek kitartani Romániában? De igaz a mondás: „Ha nem tartottad vissza a sörényénél fogva, nem tarthatod vissza a farkánál fogva."

Hitler úgy váltotta hadvezéreit, mint a kiszolgált cselédeket. A jobb parti Ukrajnában folyó támadásunk tetőpontján hirtelen megtudtuk: menesztették Erich von Manstein tábornagyot, a „Dél" hadseregcsoport parancsnokát. Be kell vallani, bizonyos ideig hatalmában tartott bennünket a csodálkozás. Miért nyugdíjazták a mi régi ismerősünket? Mit vétett a Führer ellen, akit oly hűen és odaadóan szolgált? Az elveszett győzelmek felett siránkozva, Manstein emlékiratában (melynek ezt a címet adta: Elveszett győzelmek[7]) azt írta, hogy Hitler azért váltotta le őt, mert állítólag keleten elmúlt a nagy hadműveletek ideje, amelyeket csak ő, Manstein tudott megvalósítani.

Ezt a naiv következtetést az együgyűeknek szánta. Még a nyugatnémet hadtörténészek is megcáfolták.[8]

„A legjobb hadműveleti gondolkodó, ahogy Mansteint nevezték a német tábornoki körökben, nem változtatta be az általa istenített Führer reményeit. Nem tört át a Volgánál bekerített 6. hadsereghez, elhibázta a gondosan előkészített »Citadella« hadműveletet a kurszki kiszögellésben; nem tartotta meg a Donyecmedencét, amelyet pedig Hitler szerint »nem lehetett volna átengedni az oroszoknak még átmenetileg sem«. Nem akadályozta meg a szovjet csapatok áttörését a Dnyeperen, a Déli-Bugon, a Dnyeszteren. A szovjet–német arcvonalon elért korábbi sikerek örömét csüggedéssé változtatta. A »Dél« hadseregcsoport feladatának lényegét csak abban látta, hogy »kimerítse« az ellenség csapásmérő erejét, nem pedig, hogy bármi áron feltartóztassa valamelyik terepszakaszon."[9]

Egyébként, ha már itt tartunk, hogyan is álltak ezek a feladatok? Manstein az „Elveszett győzelmek"-ben csak úgy mellékesen jegyezte meg, hogy a „Citadella" hadművelet kudarca után a hadászati „kezdeményezés véglegesen a Szovjetunió kezébe került".[10] Ha ez így volt, akkor még beszélni sem lehetett az ellenség erejének a „kimerítéséről". A nemegyszer alaposan megvert tábornagy – amint mondani szokták – „örült, ha az irháját menthette". Ami pedig Mansteinnak a „valamelyik terepszakaszon való feltartóztatás" iránti közömbösségét illeti, ez csak tettetett közöny volt. Parancsaiban szinte könyörgött katonáinak, ne engedjenek át szívós ellenállás nélkül területeket az ellenségnek, ne kíméljék vérüket, tartsák az elfoglalt állásokat – éppenhogy – „bármi áron".

Nem maradt meg az „A" hadseregcsoport élén von Kleist tábornagy sem. Bűnösnek találták a délen elszenvedett vereségekért, s osztozott Manstein sorsában. Megtörtént a tábornokok alacsonyabb rendfokozatúakkal való gyors leváltása, bár ebből nem sok jó származott. Teljesen mindegy volt, ki szítja a parazsat, hogy abból tüzet élesszen. Gyakran megtörtént, hogy az új hadosztályparancsnok még el sem tudta foglalni elődje helyét, máris szovjet földön hagyta gőgjét, „tölgyfalombját" a kitüntetéseihez, és természetesen a fegyvereket és harci technikai eszközöket is.

Leváltották a tábornagyokat és tábornokokat, és – s ez különösen érdekes – megváltoztatták a csoportosítások elnevezését, mintha ez az intézkedés megmentette vagy elodázta volna pusztulásukat. Április végén a „Dél" hadseregcsoport nevét „Észak-Ukrajná"-ra, az „A" hadseregcsoportét pedig „Dél-Ukrajná"-ra változtatták. Még a nyugatnémet hadtörténészek is ésszerűen jegyezték meg,

hogy „... az új földrajzi elnevezés, főleg a „Dél" hadseregcsoport vonatkozásában, már nem felelt meg a valóságnak".[11]

Hazánk határai... Jóllehet ezek csak az első kilométerek voltak, amelyeket a dicső hadvezér, Ivan Sztyepanovics Konyev marsall csapatai tisztítottak meg az ellenségtől, de új lapokat nyitottak a szovjet nép szent harcának krónikájában. 324 löveg 24 össztüze adta hírül Moszkvában ezt a jelentős eseményt. A rakéták szikrázó tűzesője és a tüzérségi tűz villanásai mintha annak a halhatatlan dicsőségnek a fényét vonták volna az esti főváros egére, mely a Vörös Hadsereg harci zászlaját, katonáinak bátorságát és dicsőségét övezte. Országunk határához érkezve, sok katona, tiszt és tábornok hallotta a dísztűz dörejét a rádióban. Az ágyúk moraja egybeolvadt tüzérségünknek a Kárpátok lábánál, Románia területén lőtt hatalmas tűzcsapásai hangjával. Ez Európa szabadságszerető népeinek jó hírt zengett, és lélekharangként kongott a hitleristák számára.

A délen folyó harctevékenységek, amelyeket a szovjet csapatok 1944 elején kezdtek meg, most hatalmas támadássá folytak össze. Egymást követték az elgondolásukat tekintve eredeti és nagyszerűen megvalósított hadműveletek: a kirovográdi, a korszuny-sevcsenkovszkiji, a rovno–lucki, a nyikopol–Krivoj Rog-i, az umany–botoşani, a berezsnyegovatoje–sznyegirjovkai és az ogyesszai. Harcok dúltak a Krímbe vezető utak mentén... A belorusszijai Poleszjétől a Fekete-tenger partvidékéig, több mint ezer kilométeres arcvonalon úgy törték át a szovjet csapatok az ellenség védelmét, mint a megáradt, rohanó folyó ereje a jégpáncélt. A veteránok még ma is emlékeznek arra a hadtörténelemben páratlan támadásra, amely a jobb parti Ukrajnában, a szokásosnál jóval korábban beköszöntő tavaszon kezdődött. Még ma is emlékszünk a súlyos, ólomszürke felhőkre, a gyakori, egyhangú esőkre, a heves szélviharokra, a szélkavarta hóra a mezőkön, a rettenetes hóviharokra, a sűrű reggeli ködre, a ritkán látható sápadt napra, Dél-Ukrajna süppedős fekete földjére.

Az elmúlt háborúk tapasztalatait tanulmányozó burzsoá katonai szakemberek értekezéseiben a tavasz és az ősz rendszerint olyan évszaknak számít, amikor szinte téli álmukat alusszák a harcoló felek; mélyen beássák magukat, mozdulatlanokká válnak; mást nem csinálnak, mint élvezik „az évszak adta szünetet", szervezik a felderítést, a figyelést, s néha-néha őrjáratba indulnak. A német fasiszta hadvezetés komolyan számolt azzal, hogy az utak tavasszal járhatatlanok, mint az „életmentő" lélegzetvételi szünet egy sajátos fajtájával. Arra akarta kihasználni, hogy úgy-ahogy rendezze megtépázott csapatainak sorait, pótolja az emberveszteségeket és azt a technikát, amely vagy a Vörös Hadsereg zsákmánya lett, vagy már harcképtelenné vált, és még jobban kiépítse – főleg a folyók mentén – védelmi rendszerét.

Azok a német tisztek és katonák, akik átélték a dnyeperi katasztrófát, szinte istenítették a természet vak erőit. Abban reménykedtek, hogy az aktív harctevékenységek csak akkor kezdődnek majd, ha felszárad a föld, s az utak újból járhatókká válnak. „Áldjuk ezt a sarat és úttalanságot, mert mindkettő reménykeltőbb, mint a Kárpátok hegylánca, mivel elzár bennünket az ördögien aktív oroszoktól, lehetővé teszi számunkra, hogy kissé pihenjünk és rendbe jöjjünk, s előkészítsünk néhány kellemetlen meglepetést az oroszoknak." Ezt írta egy német tiszt barátjának az olasz arcvonalra. Már nem sikerült elküldenie levelét, mint ahogy a „kellemetlen meglepetések előkészítésével" sem foglalkozhatott,

mert a Déli-Bugnál, miközben megpróbálta megszervezni a lovasságunkkal szembeni ellenállást, egy kozák kard lekaszabolta.

A második világháború reakciós nyugati történetírói azt bizonygatják, hogy a délen harcoló német fasiszta csapatok gyors szétzúzása 1944 telén és kora tavaszán csak a sárnak volt köszönhető, amely – úgymond – késleltette azoknak az erőknek és eszközöknek az összpontosítását, melyeknek a Vörös Hadsereg új csapásait kellett volna elhárítaniuk.[12] Természetesen a burzsoá történészek, főként a nyugatnémetek – akik a goebbelsi propagandaminisztérium egykori szólamait szajkózzák – szívesen hárítanak minden bajt a természet szeszélyére. S éppen ez bizonyítja gondolatszegénységüket és amellett korlátoltságukat a jelenségek és tények megértéséhez, valamint annak hiányát, hogy szembenézzenek az igazsággal. Kiderül, hogy a tavaszi időjárás – hasonlóan az ingatag nőhöz – rendkívül kegyes volt a szovjet hadvezetéshez, ugyanakkor megbocsáthatatlanul álnok a Wehrmachttal szemben. Kiderül, hogy a szovjet csapatoknak nem kellett megszervezniük az anyagi eszközök szállítását, minden szükséges úgy hullott harcrendjükre, mint égből a manna . . .

Nem így volt. Elsősorban a feneketlen sár okozta hihetetlen nehézségek leküzdésével értük el az országhatárt. A szovjet harcosok – a tábornoktól az egyszerű katonáig – természetesen várták a többé-kevésbé tartós időjárást. Emlékszünk rá, hogy a fronttörzsek főnökei mellett dolgozó meteorológusok úgy érezték magukat, mintha éppenséggel ők lennének az okai a bőven ömlő, jégdarával kevert esőknek. És, talán tekintélyük igazolására, kezdték felkutatni azokat az öregeket, akik csekélyke jelekből képesek voltak megjósolni a közelgő fagyot és forró nyarat, a ködöt és a záport. Ám az igen hajlott korú öregek is, akik őszintén segíteni akartak a szeretett hadseregnek jó tanácsokkal, csak széttárták karjukat, s nem tudtak semmi vigasztalót mondani az időjárás javulásáról.

Közben nem engedhettük meg az ellenségnek, hogy nyugodtan „éldegéljen" támpontjaiban, tökéletesítse védelmét, tartalékokat vonjon össze; meg kellett fosztanunk annak reményétől, hogy lélegzethez jut – méghozzá meglepetésszerű támadással, éppen a sártengeren át. Aligha akadt volna más hadsereg, amely akkor megkockáztatja az ilyen úttalan, felázott fekete földön át történő hatalmas támadást. S a reménytelennek tűnőt csak a Vörös Hadsereg bírta megvalósítani. Rendelkezett a bármely időjárási viszonyok közepette folytatott sikeres tevékenység művészetével. Harcosai képesek voltak az emberfeletti erkölcsi és fizikai erőfeszítésre. Hadseregünk támadni mert, és a sikert éppen a „járhatatlan" utak leküzdésének köszönhette.

Élesen, erőlködve bőgtek a lőszerrel, üzemanyaggal, élelmiszerrel megrakott gépkocsik motorjai. Ádáz törekvéssel igyekeztek áttörni a szörnyű sártengeren. A széles és mély keréknyomokban egy helyben forogtak a kerekek, és fröcskölték a ragadós fekete latyakot. A második lépcsőben levő egységek katonái vállukat nekivetve igyekeztek átsegíteni a nehéz útszakaszon a járműveket. Erőlködtek, a földre estek, végül elernyedtek, s a gépkocsik nem bírták rakományaikat eljuttatni a rendeltetési helyre. És akkor a gyalogosok, saját felszerelésüket megtetézve, vállukra vették a terheket – a gránátokat és aknákat –, s fogcsikorgatva, órákig mentek a zuhogó esőben, mentek bőrig ázva, sártól súlyos csizmáikban. A híradó katonák cipelték a távíróoszlopokat.

Elöl, nem is olyan messze húzódott az országhatár, s minden harcos ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy odaérjen. Azokban az emlékezetes napokban az

egész arcvonalon nem volt népszerűbb annál a néhány szónál, hogy „Közel a határ. Előre, a határra! Induljunk már!" A hősiesség megszokott és tömeges jelenség volt.

A szovjet csapatok azokban a körzetekben támadtak, ahol a folyók mintha éreznék a Fekete-tenger közelségét, tavasszal különösen szélesen hömpölyögtek, torkolatuknál mocsaras vidékeket képezve, s olyan szélesek voltak, mint maga a tenger, és több kilométernyire elöntötték a szárazföldet. Emberfeletti erőfeszítést követelt az átjutás ezeken a természetes akadályokon, majd hídfőket foglalni és kiszélesíteni a folyók nyugati partját. Azonban még ezeknél is nehezebb volt abban az időben gyorsan, jó minőségű hidat verni a főerők átkeléséhez.

A Déli-Bugnál a szovjet csapatok egy kisebb, az ellenség tűzeszközeivel keresztül-kasul pásztázott hídfővel rendelkeztek. Szükséges volt, hogy ide mihamarabb gyalogságot és páncéltörő tüzérséget szállítsanak. A hidat nem nélkülözhették. Hős műszaki katonáink szó szerint tűzben építették, hiszen körös-körül az ellenséges tüzérség lövedékei robbantak. Ráadásul a csöndesedni nem akaró északi szél nyomán a víz szintje másfél métert apadt. Az ingovány feneketlennek tűnt. A cölöpök, alig sújtott rájuk a kalapács háromszor-négyszer, mintha vajba fúródtak volna, tizenegy méterre süllyedtek le... De mindezek ellenére a parancsnokság által meghatározott időre felépült a híd.

A folyókon való lendületes átkelés figyelemreméltó sajátossága volt déli irányú támadásunknak. Megtörtént, hogy az ellenség még a vízi akadály partján tartózkodott, amikor a szovjet csapatok már átkeltek a folyón, és tovább nyomultak előre.

Március huszonhatodikára virradó napon, azon a napon, amikor a 2. Ukrán Front csapatai kijutottak az országhatárra, 67 főből álló deszantcsoport, főként a Fekete-tengeri Flotta 384. önálló tengerészgyalogos zászlóaljának állományából, K. F. Olsanszkij főhadnagy és A. F. Golovljev százados, politikai helyettes vezetésével, rejtve partra szállt a nyikolajevi kikötőben, elfoglalta és védelemre rendezte be egyes épületeit. E hős katonák két napon át jelentős ellenséges erőket kötöttek le, miközben önfeláldozóan hárították el a fasiszták dühödt rohamait. A harc legválságosabb pillanatában rádión üzenetet küldtek a parancsnokságnak: „Mi, Olsanszkij elvtárs osztagának harcosai, tisztjei és matrózai megesküszünk a hazánk, hogy feladatunkat, ha kell, utolsó csepp vérünk árán, életünket nem kímélve teljesíteni fogjuk." A harcosok hősiesen helytálltak, bár maguk is súlyos veszteségeket szenvedtek, viszont megsemmisítettek mintegy 700 hitlerista katonát és tisztet. A 67 emberből mindössze tizenketten maradtak életben. Hőstettüket a haza azzal ismerte el, hogy valamennyiüket a Szovjetunió Hőse címmel tüntette ki.

A terep, az úthálózat, az évszak és az időjárás erősen befolyásolta a gyorsan mozgó csapatok alkalmazását. Ezt hangsúlyozta „Vigyázat, harckocsik" című könyvében Heinz Guderian tábornok, akit a náci propaganda a nagy harckocsierők utolérhetetlenül művészi alkalmazójának kiáltott ki. Ez a meghatározás akkor jutott eszünkbe, amikor az áttörésbe bevetettük harckocsi-magasabbegységeinket, amelyeknek, érthetően, egyáltalán nem kedvezett az utak állapota és az időjárás. A kiváló szovjet harckocsik, a rajtuk levő géppisztolyos deszantokkal, az esőktől fölázott földeken át támadtak, és csaknem mindig előbb érték el azokat a közlekedési csomópontokat és lakott helyeket, ahová az ellenség visszavonulhatott volna.

Gyakran megtörtént, hogy a német hadvezetés a vasúton üzemanyagot küldött gépesített csapatai részére, de ebből a szovjet harckocsik töltötték föl tartályaikat. A harckocsik a deszantcsoporttal és a lovassággal együtt jóval előbb elfoglalták az állomásokat, ahová később befutott az üzemanyag-szállító szerelvény. Vagy például, Belcit még az ellenség tartotta kézen, mikor a szovjet harckocsik a várost megkerülve már messze előretörtek délnyugati irányban, a Pruthoz.

Emlékszünk Guderian egy másik, a „Harckocsik, előre!" című[13] könyvére, amely manapság, többek között, a nyugatnémet Bundeswehr páncéloscsapatainak szinte katekizmusa. Ebben a könyvben Guderian eléggé szomorúan írja: „a villámháború korábban kifulladt", mivelhogy a hadjárat első évében a „téltábornok" és kísérője, „a sártenger" uralta Oroszországot, s „ezek sokkal rettenetesebb ellenfelek voltak, mint az orosz katonák, akik ilyen körülmények között nőttek fel, és jól alkalmazkodtak hozzájuk".[14] Ebben a helyzetben a német páncélosok, „amelyeknek túl keskeny volt a lánctalpuk, aligha tudtak olyan sebességgel mozogni, mint az 1918-as harckocsik". Ráadásul „az ellenség már rendelkezett az új típusú T–34-es harckocsival, amely jelentősen felülmúlta a német gépeket terepjáró képességben, páncélvastagságban és lövege tüzének páncélátütő erejében".[15] De hiszen a háború folyamán a német hadsereg harckocsiparkját felújították, s a harctereken megjelentek a „Tigrisek" és a „Párducok" . . . Vajon ezek a harckocsik, amelyeknek a gyártását olyannyira szorgalmazta Guderian, miért nem igazolták a harci sikereikbe vetett reményeket? Valóban, miért nem? Erre a jogos kérdésre választ adhat egy alábbi epizód is.

Minden hadműveletnek megvan a saját fejlődési logikája. Ha a korszunysevcsenkovszkiji hadművelet során az áttörési szakasz létrehozása és megerősítése számunkra bonyolult, akkor az ellenségre nézve katasztrofális volt: egy erős gyorsanmozgó csoport került a hátába. Teljesen érthető, hogy ezután számolnunk kellett az ellenség gyors intézkedéseivel, azzal a próbálkozásával, hogy elhárítsa a manőverünket, és felszámolja annak forrását, főként a védelem áttörésének szárnyain. Így is történt. Az ellenség nehéz és közepes páncélosainak jelentős csoportjai indultak meg találkozó irányban . . . s beleütköztek a korábban már kiépített, 16 páncéltörő lövegből álló páncélelhárító körletbe. Itt egy magaslat emelkedett, amelyről ugyan kivertük az ellenséget, de támadó alegységeink nem bírták elfoglalni, így hát senki földje volt. Közben az ellenség bármi áron, de ismét meg akarta kaparintani a magaslatot, mert onnan pontosan lehetett tüzelni támadó csapatainkra.

A bombázóktól támogatott ellenséges páncélosok csaknem egész napon át ismét és ismét megpróbáltak áttörni lövegeink tüzén. Ezek a lövegek úgy helyezkedtek el, hogy tüzelőállásaikból a magaslathoz közeledő vagy a feléje vezető horpadásban mozgó „Tigrisek"-et és „Párducok"-at oldalozó tűz alatt tarthatták. Ezen a napon az ellenség 15 harckocsit vesztett. Éjjel, különböző irányokból néhány páncélos 70–100 méterre megközelítette ütegeinket, s várták a hajnalt, hogy majd az első lövedékkel megsemmisíthessék a lövegeket. Ám a szovjet tüzérek is türelmetlenül várták a kora reggelt, hogy megelőzzék a németeket. És alighogy pirkadt, tüzet nyitottak, amit a sötétben nem tehettek meg, mert közvetlen irányzással kellett lőniük. Ezzel azután el is dőlt a harc, melyben az ellenség további 25 harckocsit vesztett.

Azon a napon, amikor a párviadal folyt, a kilőtt „Tigrisek"-kel és „Párdu-

cok"-kal övezett magaslattól három kilométerre az úton vonultak azok a szovjet csapatok, amelyeknek ki kellett fejleszteniük a sikert. Pontosan teljesítették a hadműveleti tervet, amely, mint ismert, egy 80 ezer fős ellenséges csoportosítás bekerítésével és megsemmisítésével ért véget.

A német hadvezetés egy hónap elteltével a páncéloscsapatoknak kiadott parancsát ezzel kezdte: „A páncélozott harci gépek veszteségei hallatlanul súlyosak." Elemezve balsikereinek okait, a német hadvezetés arra a következtetésre jutott, hogy a veszteségeket gyakran nem a harc körülményei, hanem a kezelők határozatlansága okozta, s éppen erről próbálta meggyőzni a harckocsizókat. De az a tény, hogy mindössze 16 löveg negyven harckocsit lőtt ki, mást bizonyít. A lényeg éppen a helyzetben rejlett, amelyet az akkor legkorszerűbb technikai eszközökre, kiváltképpen a páncéltörő lövegekre támaszkodó nagyszerű páncélelhárító harcászatunk teremtett. Könyvében Guderian keserűen állapította meg: „Ki az a keleten vívott harcok részvevői közül, akiben mindmáig ne idézne fel keserű emlékeket a »katlan« szó?"[16] Valószínű, ezeket az emlékeket az idézi fel – Guderian szavaival élve –, hogy „az oroszok kiválóan tudták megszervezni a páncélelhárítást a bekerítés egész arcvonalán".[17] A hatalmas német harckocsiveszteségek okai között szerepel a hősiességnek a forrása – erkölcsi fölényünk is, amely oly ragyogóan megmutatkozott tüzérségünknek az áttörési szakasz megerősítéséért vívott harca idején.

A szovjet csapatok naponta a felszabadított terület újabb és újabb körzeteit hagyták maguk mögött, s egyre nyomultak előre nyugat felé. Tisztjeink és tábornokaink oly következetesen és pontosan valósították meg az úttalanság viszonyai között is a páratlan méretű támadás elgondolását, hogy az megdöbbentette és olyan érzéssel töltötte el az ellenséget, hogy nem képes elkerülni az újabb hallatlan vereséget. A német tábornokok körében egyre gyakrabban hangzott el a „katasztrófa" szó.

Március 6. és 16. között a 3. Ukrán Front csaknem teljesen szétzúzta a 6. német hadsereget, amelynek elődjét a sztálingrádi pusztulás után három napig gyászolta Németország, s amelyet Hitler, ha másként nem is, de a számozásban feltámasztott. Akkor sikerült elfutnia néhány magasabbegység törzsének és maradványának. Még az okmányokat sem vitték magukkal. Közöttük volt egy terjedelmes iratcsomó, ezzel az érdekes címmel: „Az elfoglalt állások önkényes elhagyása gróf von Schwerin, a 16. gépesített hadosztály parancsnoka által."

Heves vita lángolt fel még február első napjaiban, amikor a 3. Ukrán Front csapatai támadásba mentek át a Krivoj Rogtól és Nyikopoltól északkeletre levő terepszakaszról, áttörték a németek kiépített védelmét, s február 2-től 6-ig tartó négynapos harcban szétverték a balsorsú 6. hadsereghez tartozó négy gyalogos- és három páncéloshadosztályt. Harmadik hadtestének parancsnoka, Maximilian Fretter-Pico tábornok, nem sokat gondolkodva, a hadtest vereségéért a neki alárendelt 16. gépesített hadosztály parancsnokát tette felelőssé. A 6. hadsereg parancsnokához, Hollidt tábornokhoz felterjesztést írt Schwerin szigorú felelősségrevonása ügyében. Hollidt közölte Schwerinnel: azzal vádolják, hogy önkényesen elhagyta állásait; javasolta, hogy adja át hadosztályát Manteuffel ezredesnek, ő pedig jelenjék meg a hadseregtörzsnél, és magyarázza meg, mi történt valójában.

Mit válaszolt erre Schwerin? Azt írta, hogy a szovjet csapatok oly erős csapása érte, hogy még csak gondolni sem lehetett a védőszakasz megtartására. Az

46984

ezredek személyi állományán a pánik lett úrrá. És a hadosztályparancsnok, osztozva alárendeltjei sorsában, az alábbi sötét képet festette:

„A visszavonuló katonákat annyira kimerítette a térdig érő sár, fizikailag úgy legyengültek, hogy el kellett dobálniuk fegyvereiket, hogy egyáltalán továbbvánszoroghassanak. Sokan összeestek a kimerültségtől, és az utakon maradtak. Ilyen körülmények között a katonák erkölcsileg szinte megsemmisültek, a harci kötelékek felbomlottak. Nem volt, aki vezessen, s minden ember arra ment, amerre az ösztöne hajtotta. Katasztrófa fenyegette őket. S ahová megérkeztek, ott pánik és a rettegés lett úrrá. A csapatok szabályszerű vezetése elakadt, sőt megszakadt, mivel a törzsgépkocsik, a híradó és rádiós gépkocsik, tehát az összes vezetési eszköz egyszerre mondták fel a szolgálatot. Mindezt ahhoz az esethez lehet hasonlítani, amikor a katonák először elvesztik a lábukat, s nem tudnak többé menni, azután a kezüket, s nem tudnak többé védekezni... Ez a katasztrófa előtti szánalmas tehetetlenség hatalmába kerít mindenkit, akit még nem is fenyeget közvetlenül; mind a tisztek, mind a katonák egyaránt sokkos állapotba kerültek."[18]

Ez volt a harc egyik közvetlen részvevőjének tanúvallomása, amelyben már nem tudta elkerülni a „katasztrófa" szót. Természetesen mást közölt a német tájékoztató iroda, mást írt a német sajtó. A szovjet–német arcvonalon lezajló katonai eseményekről a rádióban és az újságokban közölt hírek nevetségesek voltak. A szovjet csapatok már átkeltek a Dnyeperen, Moldova síkságain és dombvidékén törtek előre a határ felé, amikor a német tájékoztató iroda március 23-án az alábbiakat közölte:

„A Bug és a Dnyeszter között helyi jelentőségű harcok folytak, amelyekben foglyokat ejtettünk... A támadó bolsevik csapatok elakadtak az utakon vagy az átkelőhelyeknél, és itt bombázzuk őket. Szükséges megjegyezni, hogy a szovjet oszlopoknak nincs lehetőségük a rejtőzésre, mivel az utak mentén mindenütt ingoványos a terep... Március 23-án a bolsevikok megpróbálták nyugati irányban kimélyíteni beékelődésüket. Ennek során rendkívül elkeseredett, de sikeres harcot vívtunk... Proszkurovtól nyugatra a nagy páncéloserőkkel támogatott bolsevikoknak sikerült áttörniük arcvonalunkat. Ezután déli irányba fordultak. E hadművelet idején az orosz előosztag szárnyait páncélosaink megrohamozták."

Ebből a jelentésből csak az nem derült ki, mégis miként lehetett, hogy az utakon és az átkelőhelyeken elakadt, a lápos terepen ottragadt és a német páncélosok által szétvert oroszok nap nap után tíz és tíz kilométereket nyomultak előre?

A tájékoztató irodának az oroszok foglyul ejtéséről szóló közleménye a német nép becsapására irányult. A szovjet–német arcvonalon ténylegesen kialakult helyzet elleplezését, a hitlerista klikk közeledő katasztrófájának az elkendőzését szolgálta. Ezt kezdte megérteni Antonescu, a román diktátor is, amikor március 26-án visszatért Németországból, ahol Hitler meghívására tartózkodott. Nyomban levelet írt a náci vezérnek, és abban nem takarékoskodott a szemrehányásokkal. Meg is volt rá minden oka. Hiszen Hitler rózsás képet festett a szovjet–német arcvonalról, sőt megígérte, hogy ellentámadást indít Ukrajna visszafoglalására. S íme, Antonescu egészen mást látott a valóságban.

„Hazatérve ma országomba, teljesen más helyzetet találtam, mint amilyenről tájékoztattak a fegyveres erők főparancsnokságán. Tarnopoltól a Bug torkolatáig terjedő arcvonalon igen súlyos a helyzet. Az arcvonalat Tarnopol és Proszkurov

között áttört szovjet csapatok előrevetett osztagai március 24-én elérték Zalescsikovot. Az ellenség másik fő csoportosítása Mogiljov-Oodolszkij és Kamenka között átkelt a Dnyeszteren, mélyen beékelődött csapataink harcrendjébe, s előrevetett egységei Ştefăneşti, Iaşi körzetében vannak... Az ellenség ugyancsak nagy erőkkel támad a Dnyeszter és a Bug között, s úgy tűnik, a német arcvonal délebbre húzódik vissza ebben a körzetben, mint ahogy ezt velem közölték a főhadiszálláson elutazásomkor."

Valójában a német hadvezetésnek nem az orosz foglyok okoztak problémát, hanem, hogy sikerül-e összeszedni a jobb parti Ukraknában a több tízezerre tehető sebesültjét. S a német foglyok száma sem volt kevés. A sáros, lerongyolódott ruházatú, végtelenségig elcsigázott és fáradt német foglyok, kezüket köpenyük zsebébe süllyesztve, lehajtott fejjel vánszorogtak a szovjet hátország felé, egy-két szovjet géppisztolyos katona kíséretében. A szörnyű pusztulás kiölt belőlük minden érzést, kívánságot, csak egyetlen vágyuk volt – szerettek volna élni. Számukra befejeződött a háború, s ez elég volt nekik.

A foglyok kihallgatásakor, érthetően, kíváncsiak voltunk életkorukra. S természetesen nem csodálkoztunk, amikor sok igen fiatalt és még több időset találtunk közöttük, akiket a totális mozgósításkor hívtak be. Meglehetősen kevesen akadtak közöttük, akik megőrizték emlékezetükben a fasiszta propaganda meséjét a Kaukázuson túlra – hová is? Indiába, Irakba, Iránba... irányuló „akadálytalan" hadjáratról. Csodálatosképpen egyesek ép bőrrel úszták meg Varsó és Párizs, Belgrád és Prága, Narvik és Thermopülai, Kijev és Ogyessza elpusztítását. A „vaskereszt" tulajdonosai közül néhányban ma is ábrándokat ébreszt a francia konyak és az ukrán szalonna...

A jobb parti Ukrajnában igen gyors ütemben támadtunk. Éjjel és nappal keletről nyugat, északról pedig dél irányba folyt a támadás. Szétzúzta az ellenség támpontjait, egyre újabb területeket szakított ki védelméből, s a bekerítések és átkarolások rendszerét alakította ki. Az ellenség hangulatát azok az elképzelhetetlen marakodások is jellemezték, amelyek az ezred-, hadosztály- és a hadtestparancsnokok között folytak. A rádióadásokat figyelő felderítőink feljegyezték az egymásra olyannyira hasonlító beszélgetéseket:

– A katonák eldobálják fegyvereiket, s mint az őrültek rohangálnak a lövészárkokban – jelentette egy ezredparancsnok.

– Teremtsen rendet! – követelte a hadosztály parancsnokától valaki, majd megkérdezte: – Vagy képtelen erre?

– Próbálja meg maga.

– Ilyen szavakért főbe kellene lövetnem!

– Akkor jöjjön ide...

Egy másik szakaszon:

– Lehetetlen ellenállni. Hatalmasak az emberveszteségek.

– Bármi áron tartsa az állásokat!

– Az óhajához mellékeljen legalább ötven katonát.

– Ez nem helyénvaló érv.

– Miért nem? Az oroszok mindenfelől támadnak. Bekerítenek...

E szóváltásokat hallgatva, Schlieffenre gondoltunk, aki majd húsz éven át ette a német vezérkar kenyerét. Mindenki másnál behatóbban foglalkozott a korszerű „Cannae" gondolatával, s azt magyarázta a porosz junkeroknak, hogy egyedül ők képesek az ellenség bekerítésére irányuló harctevékenység vezetésére. Először

a volgai csatában, majd a szovjet csapatok következő támadó hadműveletei során – a német tábornokok nem kis keserűségére – teljesen csődbe jutott ez a rögeszme.

Ezek a tábornokok, akik katonai pályafutásuk első évétől kezdve örömöt találtak a „Cannae" szóban, nemegyszer közvetlen kapcsolatba kerültek a különböző méretű „katlanokkal". S akkor már a bekerítés szó hallatára is szörnyen kétségbeestek.

A meglepésszerű tavaszi támadásunk során szétvert német fasiszta csapatok fegyverüket és felszerelésüket elhagyva, fejvesztetten özönlöttek nyugat felé. Azokban a napokban az amerikai és angol lapok csodának nevezték ezt a támadást. A fronttörzseknél tartózkodó tudósítóik azt gondolták, hogy a jobb parti Ukrajnában elért hatalmas szovjet sikereknek titka különleges okokban rejlik. Sőt még azt is feltételezték, hogy az oroszoknak sikerült „mindenjáró" harckocsit szerkeszteniük, és csak azért tudtak lendületesen támadni ott is, ahol a németek elsüllyednek a felázott földben. A burzsoá újságírók nem érthették meg azokat az ösztönzőket, amelyek a szovjet harcosokat vezérelték ezekben a hatalmas támadásokban, és testet öltöttek egyetlen kifejező szóban: győzelem. Ilyen ösztönzők voltak: a haza határtalan szeretete és ellenségeinek mérhetetlen gyűlölete, szenvedélyes vágy a szülőföld felszabadítására a megszállóktól, akik sáskahadként özönlötték el. Amikor sok-sok kilométeren át egy talpalatnyi száraz hely sem volt, hogy a harcosok egy kicsit lepihenhessenek és csizmát válthassanak, szinte a sárba ültek le, s a köpeny ujjával törölték meg sáros arcukat, ezt mondogatták:

– Nem tesz semmit. Ez is pusztítja az ellenséget.

2

A határ . . .

A Prut partján boldog örömmel álló katonák előtt terült el a balsorsú Románia, áruló, a népet becsapó kormányával. Az Unirja című félhivatalos lap, „az első német harcos" – ahogy magát Ion Antonescu nevezte – szócsöve, az 1942. márciusi egyik számában magabiztosan írta: „Románia lesz a legnagyobb ország a Fekete-tenger partján."

Antonescu „Nagy-Romániájából" ugyan semmi nem lett. Az igazságtalan és a számukra idegen háborúba erőszakkal mozgósított katonák százezreinek sírján kívül. S itt önkéntelenül is Ogyesszára kell emlékeznünk. Arra a városra, amelynek utcáin sétált Puskin, a nagy orosz költő; amelynek kikötőjében a Patyomkin cirkáló ágyúinak tüze jelezte a közelgő szabad életet; amelynek hídjain és terein dicsőségesen harcoltak Grigorij Kotovszkij katonái az intervenciósok, az ellenforradalmár „atyuskák" és „atamánok" ellen. Emlékszünk a több tonnás robbanóbombákra, amelyek lerombolták Ogyessza lakónegyedeit, a kockakövekből, sínekből, vasgerendákból emelt barikádokra, a géppuska- és lövegállásokra, az ogyesszai munkások által készített páncélvonatra . . . Több mint két hónapon át ostromolta az ellenség Ogyesszát. Olyan országok, mint Franciaország, Belgium és Hollandia együttvéve is lényegesen kevesebb ideig álltak ellen a fasiszta agresszornak, mint Ogyessza – egyetlen szovjet város. Védői egyetlen úton, a

tengeren át juthattak csak fegyverhez, lőszerhez, élelmiszerhez. Takarékoskodniuk kellett minden gránáttal, minden tölténnyel, minden darab kenyérrel.

Mindezek ellenére a szovjet harcosok sikeresen állták az ellenség erős csoportosításának szüntelen rohamait. Elég megemlíteni, hogy Ogyessza ellen vetették be a román hadsereg állományának csaknem felét. Vesztesége mintegy 150 ezer halott, sebesült és eltűnt lett. Természetesen erről a veszteségről szó sem esett Hitler táviratában. Amikor Ogyessza hős védői a Legfelsőbb Főparancsnokság utasítására elhagyták a várost, a román lovasság nyomában beözönlöttek a nyomor vámszedői: a szélhámosok, spekulánsok és utcanők, különféle kalandorok és a „kultúrahordozók", s ekkor gratulált Hitler Antonescunak a következő szövegű távirattal: „Ogyessza elfoglalása a nagy Románia jutalma. Az a segítség, amelyet a román hadseregtől kaptunk, elősegíti vasban és vérben egyesült csapataink végső győzelmét." Arról persze nem esett szó, hogy ez a jutalom 150 ezer halottat és nyomorékot követelt.

Azt a táviratot olvasva, amelyet Hitler mindenekelőtt a maga és Antonescu felüdítésére írt, megértettük és világosan láttuk: nem szabad megállnunk az országhatáron, amely mögött az ellenség rejtőzik. Annak idején számunkra ilyen vonatkozásban nem léteztek határok. Egyetlen határt ismertünk csak, azt, amely a hitlerista klikk és vazallusainak teljes megsemmisítése után következik. A szovjet kormány az 1944. április 2-án kiadott nyilatkozatában kimondta, hogy a szovjet csapatok parancsot kaptak: „üldözzék az ellenséget teljes szétzúzásáig és feltétel nélküli megadásáig".[19] A nyilatkozat ugyanakkor hangsúlyozta, hogy a Szovjetuniónak „nem célja Románia területének bármely részét is megszállnia, sem pedig Románia fennálló társadalmi rendjének megváltoztatása. A szovjet csapatok bevonulását román területre kizárólag katonai szükségszerűség és az ellenséges csapatok ellenállásának folytatódása követeli meg".[20]

Március végén a 2. Ukrán Front csapatai, átkelve a Pruton, szintén a Román Királyság területén folytatták harctevékenységüket. Április első napjaiban pedig elérték Iaşi-t, és készültek elfoglalására. A 3. Ukrán Front csapatai, miközben a tyiraszpoli irányban üldözték az ellenséget, menetből átkeltek a Dnyeszteren, több hídfőt létesítettek és erősítettek meg annak jobb partján.

Egyszer csak váratlanul Moszkva jelentkezett a telefonvonalban. Azt javasolták Konyev marsallnak, a 2. Ukrán Front parancsnokának, hogy állítsa le a támadást. Közölték, hogy a szovjet kormány április 12-én elküldi Romániának az alábbi hat pontba foglalt fegyverszüneti feltételeket.

1. Szakítsanak a németekkel, és a román csapatok a szövetséges csapatokkal, köztük a Vörös Hadsereggel közösen harcoljanak a németek ellen Románia függetlenségének és szuverenitásának a helyreállításáért.

2. Állítsák vissza az 1940. évi szerződésben meghatározott szovjet–román határt.

3. Térítsék meg a kárt, amelyet Románia a hadműveletekkel és a megszállással okozott a Szovjetuniónak.

4. Küldjék vissza hazájukba az összes szovjet és szövetséges hadifoglyokat, valamint az internáltakat.

5. Tegyék lehetővé a szovjet és más szövetséges csapatoknak a szabad áthaladást Románia területén, a hadihelyzet követelményeiből fakadó bármely irányba. A román kormány nyújtson ehhez segítséget szárazföldi, vízi és légi szállítóeszközeivel.

6. A szovjet kormány hajlandó érvénytelennek tekinteni az Erdélyre vonatkozó bécsi döntést, és segítséget nyújtani Erdély felszabadításához.[21]

A román kormány, élén Antonescuval, néma maradt. A továbbiakban tehát nem volt érdemes semminemű reményt táplálni arra vonatkozóan, hogy ez a kormány, amely a hitlerista klikkel „vasban és vérben" egyesült, elfogadja a Szovjetunió igazságos javaslatait.

Közben a német hadvezetés nagy sietve kihasználta a szovjet csapatok támadásában bekövetkezett szünetet. Hogy betömje az itteni arcvonalban keletkezett rést, hadászati tartalékából gyorsan Iaşi körzetébe irányította a 4. román hadsereget, melynek a csapatai a 2. Ukrán Front csapásai következtében visszavonultak a 8. német hadsereg egységeivel együtt, és a Keleti-Kárpátok előhegyeiben megszállták a Sztraseni, Paşcani, Iaşi-tól északra húzódó vonalon előre berendezett védőállásokat. Sőt mi több, részcsapásokkal megpróbálta Románia határától visszavetni a szovjet csapatokat. De próbálkozásai sikerteleneknek bizonyultak.

3

Balkán . . .

Ez a félsziget régtől fogva Európa „puskaporos hordója" volt. És ez a sajnálatos híre egyáltalán nem véletlenül alakult ki. Itt ütközött össze több imperialista rabló érdeke. Lenin az 1912-ben írt „Balkáni népek és az európai diplomácia" című cikkében leleplezte az imperialisták agresszív balkáni törekvéseit, lerántotta róluk a „demokrácia" és a „békeszeretet" álarcát, amellyel takargatták mohó vágyukat, hogy megszerezzék Európa „kövér falatját". „A rothadás és a pangás fenntartásán kívül, a szabadság bürokratikus korlátain kívül semmi egyebet nem visz a Balkánnak még a »legliberálisabb« burzsoá Európa sem . . ."[22] – hangsúlyozta Lenin. Többször is rámutatott, hogy az európai nagyburzsoázia szítja a sovinizmust és a nacionalista gyűlölködést, hogy megkönnyítse rablópolitikáját, s megnehezítse a balkáni népek szabad fejlődését.

Jogosan írta Lenin: „A balkáni népek elmondhatnák, amit hajdanában mondogattak a mi jobbágyaink: »Szabadíts meg, uram, az úr haragjától is, meg szeretetétől is, mert mindkettő egyformán keserves.« Az európai »hatalmaknak« mind ellenséges, mind állítólag baráti beavatkozása csupán azt jelenti a balkáni parasztok és munkások számára, hogy a tőkés kizsákmányolás általános feltételei mellett mindenféle újabb akadályokat és sorompókat állítanak a szabad fejlődés útjába."[23] Teljesen érthető, hogy a balkáni népek demokratikus fejlődését, gazdasági és politikai függetlenségét csak egy módon lehetett biztosítani, ha felszabadítják őket az imperialista járom alól.

1912-ben Bulgária, Szerbia, Montenegro és Görögország – Oroszország tevékeny közreműködésével – szövetségre lépett, s ez lehetővé tette számukra, hogy az első Balkán-háborúban győzelmet arassanak Törökország felett. A törökök uralmát Délkelet-Európában véglegesen felszámoló háború objektíve a balkáni népek felszabadító háborúja volt – amint erre Lenin rámutatott –, és hozzájárult a középkor maradványainak felszámolására a Balkánon. Ám a balkáni népek egysége még monarchikus formájában sem volt ínyére az olyan imperialista ha-

talmaknak, mint az Osztrák–Magyar Monarchia, Németország és mások. Mivel ez az egység bizonyos fokig akadályozta balkáni rablópolitikájuk megvalósítását. Nem illett bele abba az elképzelésükbe, hogy a balkáni népeket csatlósi minőségben bevonják az antantországokkal való küszöbönálló fegyveres összeütközésbe.

Mit csináltak tehát az imperialisták? A megfélemlítést, a fenyegetést és a megtévesztést alkalmazva, szétzúzták a Balkán-államok szövetségét, egymásra uszították őket. A német imperializmus védence, a bolgár kormány, felvonultatta hadseregét Macedóniában a görög és szerb csapatokkal szemben. Így robbant ki a második Balkán-háború, amely Bulgária vereségével végződött. Ebben a háborúban Bulgária ellen hadba lépett Görögország és Szerbia mellett Románia és Törökország is. A háborút követő béke csak látszólagos volt: nem szüntette meg a balkáni országok közötti éles ellentéteket, mert az imperialisták tovább szították a sovinizmust, a bizalmatlanságot, az egymással szembeni ellenségeskedést. A legkisebb szikra is elegendő volt ennek a „puskaporos hordónak a levegőbe röpítéséhez". Mint ismeretes, ilyen szikrának bizonyult Ausztria–Magyarország Szerbia elleni támadása, melynek eredményeképpen az emberiségre zúdultak az első világháború borzalmai.

A Szovjetunió, születésének első napjától, őszintén együttérzett a balkáni népek felszabadító harcával. Közös fellépést javasolt a balkáni béke fenntartása érdekében. De a balkáni államok népellenes kormányai a külföldi imperialistáknak rendelték alá országaikat, mert ebben látták hatalmuk és kiváltságaik megőrzésének egyetlen eszközét. Ez az egyik oka annak, hogy a Balkán továbbra is Európa „puskaporos hordója" maradt. A különbség az előzőekhez viszonyítva abban nyilvánult meg, hogy az imperialisták a Balkánt a világ első szocialista állama elleni agresszió hídfőjévé akarták tenni.

Ennek érdekében az imperialisták szították a román és a szovjet nép közötti ellentétet, felhasználták Romániát a Szovjet-Oroszország elleni harcban. A román bojárokat és kapitalistákat Szovjet-Besszarábia megszállására ösztönözték. A húszas évek elején összetákolták a kisantant elnevezésű szovjetellenes tömböt, amelyhez két balkáni állam: Jugoszlávia és Románia, valamint Csehszlovákia tartozott. Az imperialisták, köztük a franciák, ugyanakkor tető alá hozták a lengyel–román szerződést, amely nyíltan kimondta, hogy a „keleti szomszéd", tehát Szovjet-Oroszország ellen irányul. Szovjetellenes célokat szolgált a Balkán Szövetség is, amelyet az imperialista hatalmak a világgazdasági válság éveiben (1929–1933) hoztak létre.

A Szovjetunió elleni fasiszta agresszió müncheni politikája felett szemet hunyó angol, francia és amerikai imperialisták megakadályozták a kollektív biztonság megteremtését a Balkánon. A német imperializmust gyarmati igényei kielégítésében arra ösztönözték, hatoljon be a balkáni országokba. A hitlerista klikkel való megegyezésüket leplezve, látszólag felléptek Németország balkáni expanziójával szemben. 1939 tavaszán Anglia és Franciaország képmutatóan „garanciákat" adott Görögországnak, Romániának és Törökországnak. Valójában – amint ez a német külügyminisztérium levéltárában levő okmányokból kitűnik – az angol és a francia uralkodó körök egyenesen becsapták a balkáni népeket, és ily módon reméltek megegyezésre jutni a hitleri Németországgal. 1939 nyarán, amikor az angol–német titkos tárgyalások folytak, az angol megbízott kijelentette: „Nagy-Britannia megígéri, hogy teljes tiszteletben tartja a

német érdekeket Kelet- és Délkelet-Európában. Ennek következtében Nagy-Britannia elállna azoktól a garanciáktól, amelyeket a német érdekterületen levő néhány államnak adott. Továbbá Nagy-Britannia megígéri támogatását annak érdekében, hogy Franciaország felbontsa szövetségét a Szovjetunióval, és lemondjon délkelet-európai kapcsolatairól."[24]

Így kapott a hitlerista klikk szabad kezet a Duna-medencében és a Balkánon. Az egész félsziget a német fasiszta csapatok megszállása alá került, s ettől kezdve mind gazdasági, mind embertartalékai a Német Birodalom Szovjetunió elleni háborújának érdekeit szolgálták.

A balkáni népek nem tudtak belenyugodni nemzeti tragédiájukba. Szívből gyűlölték az idegen elnyomókat, kormányaik diktatorikus rendszerét, amelyek önző céljaiktól vezettetve – a hitlerista klikkhez kötötték országaik sorsát. Kibontakozott az antifasiszta nemzeti felszabadító mozgalom. A balkáni népek sikerei elsősorban a Vörös Hadsereg győzelmeivel függtek össze. Fronttörzseinkhez egyre gyakrabban érkeztek hírek az antifasiszta harc olyan megnyilvánulásairól, mint a hadiüzemekben elkövetett diverziók, a mezőgazdasági termékek beszolgáltatásának megtagadása, a katonai szolgálat alóli kibúvás, sztrájkok és tüntetések, fegyveres csoportok és osztagok létrejötte stb.

A hitlerista klikk megértette, hogy a Balkán elvesztésével elveszti élelmiszerbázisát, számos hadászati nyersanyagforrását, s szétesik a fasiszta tömb. 1943 végén, amikor a Vörös Hadsereg csapásai nyomán összeomlottak a szovjet–német arcvonal déli szárnyának pillérei, Hitler megparancsolta: amit csak lehet, préseljenek ki a szövetségesekből. Így román vazallusaival is egyértelműen közölte: „... haladéktalanul újabb katonai erőfeszítésekre van szükség a fokozódó veszély elhárítására." Újabb erőfeszítések... De lehetségesek voltak-e? Hitlerhez írott 1943. november 15-i válaszlevelében Antonescu igen sivár képet festett.

„Excellenciád, én mindig őszinte voltam Önhöz, és most is az leszek, amikor válaszolok kérdésére: nem kötelességünk-e haladéktalanul újabb katonai erőfeszítést tenni a fokozódó veszély esetén? Fölösleges magyaráznom Önnek, miért szükségtelen ezt a kérdést vitatni. Ez elsősorban az önfenntartás problémája. Természetesen érdekünk, hogy az arcvonal ne közeledjen, és ne veszélyeztesse Romániát. De tudatában vagyok annak, hogy a románok ez ideig nemcsak saját földjüket, hanem az európai civilizációt is védelmezték. 1941-ben Románia együtt indult harcba a német hadsereggel a bolsevik hadsereg ellen, ezzel valamennyi európai ország közül a legtöbbet tette: 26 hadosztályt küldött a keleti arcvonalra, melyet a legjobb katonákból és fegyverzettel állított össze... Tizennyolc hadosztályt vesztettünk a Donnál és Sztálingrádnál a szovjet bekerítés következtében... A kubáni harcokban egy év alatt nyolc hadosztályunk vesztette el fegyverzetének 25 százalékát, csak azt véve alapul, amit Romániából kapott. E hadosztályok közül hetet most elvágtak a Krímben, a nyolcadik pedig, melyet a doni hadművelet után megmaradtakból szerveztünk, személyi állományának csak egyharmadával rendelkezik a nogaji sztyeppeken vívott harcok következtében... Idáig negyedmillió katonát vesztettünk, nem számítva a sebesülteket, és csaknem húsz hadosztály anyagi felszerelését... Áldozatokat vállaltunk, amikor termékeinket és katonai szállítmányainkat a harcoló egységekhez, az általunk megszállt és védett területekre szállítottuk... Az országon belül mozgósított csapatokat, s részben az újoncokat is, nyári öltözékkel voltunk kény-

telenek ellátni... Őszintén Ön elé tárva az igazságot: Romániának 1941-től a mai napig ez a háború 300 milliárd lejébe került; ez idő alatt Németországnak több mint nyolcmillió tonna olajat adtunk, veszélyeztetve ezzel nemzeti tartalékunkat és lelőhelyeinket." Lám, mibe került a román népnek Antonescu kalandja!

Amikor a román katonai szervek fejvesztetten menekültek Ogyesszából, hátrahagytak egy 1942. június 25-i keltezésű okmányt. Borítójára ezt az utasítást írták: „Szigorúan titkos! Tűzbiztos szekrényben tartandó! Veszély esetén elégetendő!" Az irat címe: „A hadiszerzeményekkel és hadizsákmánnyal foglalkozó szervezet feladatai." Őszintén szólva, Hitler román vazallusainak, személy szerint Antonescunak és híveinek volt okuk eltitkolni a sajtó elől az okmány tartalmát. Utasítás volt ez az ideiglenesen megszállt szovjet területek, vagyis a Fekete-tenger mentén a Déli-Bug és a Dnyeszter, a Dnyeszter és a Prut közötti területek tervszerű kirablására. És a háború kezdetétől a román megszálló hatóságok, német kollégáikhoz hasonlóan, megszervezték a megszállt szovjet területeken élő lakosság tömeges kifosztását.

A Román Királyság kormányszervei által létrehozott, a „Z–1-es szervezetekbe" tömörült, rendkívüli feladatokat ellátó különítmények hajókra és szerelvényekre rakták a gyárak és üzemek gépparkját, a kolhozok és szovhozok mezőgazdasági felszerelését. A képtárakból és a múzeumokból elrabolták a műkincseket; a színházakból a díszleteket, ruhákat, szerepkönyveket; a kórházakból és klinikákról a különféle orvosi eszközöket. Nem vették meg a szovjet állampolgárok személyi tulajdonát és háztartási eszközeit sem, mindent elvittek, ami kezük ügyébe került. Bukarestben üzleteket nyitottak e szerény cégtáblával: „Vegyeskereskedés", s ezekben olcsón lehetett vásárolni ruhát, cipőt, amelyet az orosz dolgozóktól „szereztek be". A bukaresti burzsoázia lakásaiban láttuk viszont az ogyesszaiak zongoráit és pianinóit, Constanţában pedig ogyesszai villamoskocsikat és síneket.

Természetesen a jogos tulajdonosok visszakövetelték javaikat, s ilyenkor kirablóik a provokáció különféle fajtáit alkalmazták.

A háború végére 948 milliárd lejt (háború előtti értékben)[26] tett ki azoknak a javaknak az összértéke, amelyeket a román fasiszták a Szovjetunióban „szereztek be". És ennek ellenére Románia gazdasági helyzete a háborúba való belépés után közvetlenül katasztrofálisan rosszabbodott. Amikor pedig a harcok színtere román területre tevődött át, a szovjet csapatok hallatlan nyomorban találták a román dolgozókat. A parasztoktól oly szigorúan behajtották a „felesleget", hogy még máléra való kukoricalisztjük sem maradt. Egész családok hagyták el a falvakat és településeket. Az uralkodó körök lapja, az Universul szabotázsnak minősítette a parasztok viselkedését, s követelte: erőszakkal telepítsék őket vissza lakóhelyeikre, hogy „hiánytalanul teljesítsék kötelességeiket". A földművelésügyi miniszter gyakran felszólítja a parasztokat, hogy műveljék földjeiket, ám ezek a felszólítások eredménytelenek. „Véleményünk, hogy ezekkel a csökönyös parasztokkal szemben drákói intézkedéseket kell alkalmazni" – vonta le a következtetést e lap. Ám mit ért volna, ha tudomására jut az a történet, amit a botoşani járás Fintineşti falujának lakói mondtak el.

– A németek gyalog jöttek a Prut mögül. Rogyadozó térdekkel, kimerülten vánszorogtak, sokan mezítláb, Ukrajnából. Innen azonban a mi szekereinken,

lovainkon, a mi fehérneműinkben mentek tovább... Egyetlen éjszaka koldussá tettek bennünket.

A németek semmitől sem riadtak vissza, még azoknak a román tisztviselőknek a csomagjait sem kímélték, akik a frontövezetből akartak elmenekülni. Például Iaşi vasútállomásán indulásra készen állt egy szerelvény, megpakolva a városi tisztviselők holmijaival. Amikor gazdáik megindultak a vagonok felé, hogy elfoglalják helyüket, a német őrség kijelentette: útiokmányaik nem jók, hiányzik róluk a parancsnokságtól még egy bélyegző. A hivatalnokok visszaözönlöttek a szükséges pecsétért. Ám amikor visszatértek, a szerelvénynek hűlt helyét találták. „Nyugat felé", vagyis Németországba irányították.

Suceava, az egyik ősi román város, sok történelmi emlékéről ismert. A hitleristák azonban semmit sem kíméltek. Kirabolták a Történeti Múzeumot és Könyvtárt, kifosztották a Petru Musat vajda által 1374-ben építtetett Mireut-templomot. Voltunk a múzeumban, s láttuk a fasiszták vandál „kéznyomait" – az összetört szobrokat, a széttépett régi könyveket, az összeszabdalt festményeket.

S akkor eszünkbe jutottak a fasisztabarát román újságok, melyeknek a hasábjain egyetértően számoltak be a hitleristák szovjet földön rendezett pogromjairól. Azután, hogy bemocskolták Jaszna Poljanát, és felgyújtották az orosz könyvtárakat, a Curentul című újság ezt írta: „Hitler katonái megtisztították a kultúrát a veszélyes hajtásoktól." Emlékezve erre az elképesztő mondatra, szerettük volna hallani, miként vélekedik ez az újság, amikor tudomására jutott, hogy a hitleristák behatolva a suceavai múzeumba, milyen nagy lelki nyugalommal „tisztították meg ezt a veszélyes hajtásoktól", a román krónikáktól. Soroceanu professzor, a könyvtár igazgatója és a múzeum tudományos munkatársa elmondotta, hogy ő megpróbálta megmenteni a román történelem ereklyéit. Nagy nehézségek árán sikerült bejutnia a náci tábornokhoz, és kérte, fékezze meg magukról megfeledkezett beosztottait. Az nevetve mondta:

– Mit gondol Ön? Nem tudom visszatartani katonáimat. A háború harmadik éve után már elvadultak.

Még abban az időben, amikor a német fasiszta horda kelet felé tört, Petru Dumitrescu tábornok, a 3. román hadsereg parancsnoka, egy említésre érdemes parancsot adott ki. Azt követelte alárendelt egységparancsnokaitól, hogy naponta legalább egyszer jelentsék neki a román és német katonák között előforduló gyilkosságokat, verekedéseket és a nagyobb incidenseket. Ilyesmi, úgy látszik, gyakran előfordult. Nemcsak a frontkatonák között. A Déli-Bugnál, ahol az úgynevezett német–román „érdekszféra" határa húzódott, határőrséget állítottak fel, s ez ellenőrizte az okmányokat. Ha a románok engedély nélkül próbáltak meg átmenni a német oldalra, azonnal megkorbácsolták őket a német őrsön. De a románok sem maradtak adósak. Ha a román „érdekterületre" engedély nélkül betévedt egy német – nyomban eltűntnek számított.

Amikor pedig a német fasiszta csapatok nyugat felé özönlöttek, a románokhoz fűződő hitlerista „barátság" drámai fordulatot vett. A Dnyeszteren való átkeléskor a hídnál összetömörültek a német és román egységek maradványai. Természetesen a hitleristák előbb akarták magukat biztonságban tudni. De hát hogyan, amikor a román katonák is mielőbb a jobb parton szerettek volna lenni. Hogy „elterelj ék" őket, a hitleristák gondolkodás nélkül géppisztolysorozatokat lőttek közébük. Ekkor a 25. román gyalogezred parancsnoka hátravonta kato-

náit, megparancsolta, hogy foglaljanak védőállást, és nyissanak tüzet a „szövetségesekre". Harc alakult ki, amelynek során mindkét fél sok katonát veszített. Az összecsapás kimenetelét az odaérkező harckocsik a hitleristák javára döntötték el.

A román hadsereget a szökések is bomlasztották. Az első kedvező alkalommal elhagyva lövészárkaikat, a román katonák a Vrancea erdőibe, Erdély hegyeibe, a Bánátba, a Duna deltájába menekültek, az úgynevezett zöld zászlóaljakban egyesültek, és elhatározták: harcolni fognak a német fasiszta megszállók ellen. 1943 áprilisában a román kormánynak különleges törvényt kellett hoznia a dezertálás ellen. Ebben a törvényben követelték, hogy többek között az elfogott szökevények mindkét tenyerébe nagy „D" betűt (dezertőr) égessenek. A Vörös Hadsereg oldalára átállt román katonák egyhangúlag, egyöntetűen elmondották, hogy hadseregük Hitler ágyútölteléke, hogy Románia sorsa teljesen közömbös a hitleristák számára, s lelőnek mindenkit, aki egy becsmérlő jelzőt mond rájuk, vagy akit szökéssel gyanúsítanak.

Az országban erősödött a tiltakozás az igazságtalan háború folytatása ellen, és 1943-tól kezdve a román újságokban és rádióban nyomatékosan felhívták a kormányszerveket: „. . . tegyenek lakatot a honfitársak szájára". A fasisztabarát Porúnca Vremii írta: „A legnagyobb és igazi veszély nem az arcvonal felől, hanem hátulról, a mi várunk szívéből fenyeget. Ez a veszély – a kommunista propaganda, az ezerfejű sárkány, amely elnyel mindent, ami útjába kerül." Hangsúlyozta: „a kormányellenes hangok terjedése rendkívül veszélyes". A Timpul című lap így kesergett: „Senki nem tudja, honnan erednek a hírek, de roppant nyugtalanságot keltenek városunk lakóinak körében. Mint a viharos szél, oly gyorsan terjednek, kétkedést és levertséget hintenek szét." A Tîrgu Jiu-i koncentrációs tábor és halálbüntetés volt a sorsa annak, aki nyíltan elítélte a háborút.

1944. július végén a román hadvezetés gondosan felmérte a hadsereg személyi állományának erkölcsi állapotát. Fölöttébb vigasztalan következtetésre jutott: „Az ezredparancsnokok többsége azt állította, hogy egységükre már nem lehet számítani."[27] A román hadsereg tisztjeinek hangulata ugyancsak a legrosszabb benyomást keltette a német katonai vezetőkben. Friedrich Mieth tábornok jelentette felettesének, a 8. német hadsereg parancsnokának, Otto Wöhler tábornoknak: „A román tisztek egyharmada németellenes, egyharmada közömbös, és csak a többi németbarát."

Egyszer Hitler elé került egy titkos dokumentum, egy jelentés a romániai harctevékenységekről. A szovjet csapatok május elején részleges támadásokat indítottak helyzetük megjavítására, s eközben jelentős veszteségeket okoztak az ellenségnek, közöttük a „Gross Deutschland" hadosztálynak. Wöhler, a 8. német hadsereg parancsnoka, megijedve az események ilyen alakulásától, bűnbakként gondolkodás nélkül a román csapatokat hibáztatta. A következőket írta Berlinnek szóló jelentésében: a románok „megbízhatatlanok" voltak a harcban, elhagyták állásaikat, nem támogatták a német hadosztályt, engedték, hogy az oroszok déli irányba előrenyomuljanak a Szeret folyó völgyében. A román követ megdöbbent, amikor Hitler az egyik fogadáson nem éppen udvariasan viselkedett vele szemben, és közölte vele, hogy a román csapatok gyáván viselkednek, magára hagyták szövetségeseiket az orosz rohamok idején . . .

A követ természetesen azonnal értesítette Antonescut erről a kényes esetről,

és az a következő tartalmú levelet küldte Wöhlernek: „Módfölött faragatlannak tartom Berlinbe küldött jelentésének azt az állítását, miszerint a román csapatok képtelenek voltak kitartani május 2-án a Tîrgu Frumos szakaszon. Ez a módszer éppen akkor gyengíti a két szövetséges közötti harci barátságot, amikor pedig a leginkább szükség van baráti együttműködésünk erősítésére. Ennek az elvnek az alapján soha nem tartottam állandó jelenségnek azt a magatartást, hogy a német egységek másik terepszakaszra vonulva vissza, nem figyelmeztették a románokat, és ezáltal veszélynek tették ki őket... Soha nem tulajdonítottam komoly figyelmet az ilyen jelenségnek, mivel sokéves tapasztalataim alapján tudom, hogy évszázadok során, de különösen a szövetségesi viszonyok között megvan az a törekvés, hogy minden hibát és gyengeséget a szomszédra hárítsanak."

Lehet-e a „baráti együttműködés erősítéséről" beszélni ott, ahol a dolgozó tömegeket akaratuk ellenére fegyverezték fel, s amelyek mielőbb meg akartak szabadulni az igazságtalan háború terheitől, elátkozták a hitlerista klikket és az országon belüli csatlósait. A „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport hadműveleti naplójába augusztus 1-én, 19 nappal a Iași–kisinyovi hadművelet kezdete előtt a következőket jegyezték be: „A románok harci szelleme napról napra romlik... a román nép belefáradt a háborúba, s minden lehetőséget meg fog ragadni, hogy kiléphessen a háborúból."[28]

Antonescu egyre nehezebben tudta a közvélemény előtt valamiféleképpen igazolni a néptől óriási áldozatokat követelő kalandját. Még a romániai diktatorikus rendszer elkerülhetetlen bukását megsejtő kormánylapok is élesen megváltozott hangon írtak: „Érthető az a nyugtalanság, amely hatalmába keríti most a román népet, amikor harcok folynak a Dnyeszternél és Iași-tól északra, a Prut innenső oldalán. Az orosz csapatok előrenyomulása területünkön, a menekülők áradata – mindez megrendítette a román népnek a német védelem erejébe vetett hitét."

Így írt a Curentul. Szerkesztője azonban elfelejtett valamit, történetesen azt, hogy az egyszerű román emberek soha nem hittek a „német védelem erejében", csak annak áldozataivá váltak. Voltak azonban olyan sajtótermékek is, mint például a fasiszta beállítottságú Porúnca Vremii, amelyek megpróbáltak derűlátóan írni a hitlerista klikk szörnyű belorusszijai veresége idején. „Eljön az idő, amikor megállítják az oroszokat, s utána megindul a német támadás. Hogy mikor kezdődik, azt szinte lehetetlenség megmondani. Mihelyt a németek felszámolják a franciaországi arcvonalat, nyomban döntő csapás éri a bolsevikokat." A fogságba esésnek örülő román katonák teljesen egyértelműen vélekedtek az újságnak „a bolsevikokat érő döntő csapásról" szóló közléséről. Egyikük mondotta:

– Ezt valami reménytelen idióta írhatta. Valószínűleg olyan, aki még soha nem szagolt puskaport.

Az antifasiszta harc kibontakozásának megelőzésére a román kormány tudatosan soviniszta hangulatot kezdett szítani Magyarország ellen. A határ menti övezetben fegyveres összetűzésekre került sor a román és magyar őrségek között (itt a magyarok nagy erőket összpontosítottak). Hitler ravaszul kihasználta a román–magyar ellentéteket. Antonescuval 1944. március 24-én folytatott beszélgetésekor kijelentette, támogatja Románia Észak-Erdélyre vonatkozó igényét, jóllehet nem sokkal előbb nyugtatta meg e vonatkozásban a fasiszta magyar kormányt. Ám Hitlernek újabb román kontingensekre is szüksége volt, s hogy

ezeket megkapja, Antonescu jelenlétében eljátszotta a komédiát, hogyan egyesíti Észak-Erdélyt Romániával, s kiigazította a térképen a magyar határt. Ezt követően megparancsolta Alfred Jodlnak, adja ki az utasítást: vonják vissza a magyar csapatokat a régi határra.

A valóságban pedig a Führernek esze ágában sem volt ezt megtenni. Régi terve volt Erdély megkaparintása. Erről, bár tréfásan, világosan beszélt az Antonescut kísérő Göring: „Végeredményben, miért veszekednek Magyarországgal Erdély miatt, amely lényegében sokkal inkább német, mint román vagy magyar."

A román nép már áprilisban tudomást szerzett a szovjet kormány nyilatkozatáról,[29] s megismerte azt sok katona és tiszt is. Ez a nyilatkozat új lendületet adott a román nemzeti felszabadító mozgalomnak. A román hazafiak illegális lapja, a Romînă Liberă a nyilatkozatról szóló kommentárjában írta: „Elérkezett a döntő pillanat... Többé nem várhatunk. A román népnek kezébe kell vennie sorsa intézését, és harcolnia a háborúból való kilépésért."[30]

A Román Kommunista Párt volt az egyetlen olyan erő Romániában, amely a háború kezdetétől helyesen értékelte a bonyolult helyzetet, megjósolta a hitlerista klikk rabló terveinek elkerülhetetlen vereségét; internacionalista álláspontot foglalt el, harcot indított a nép összefogásáért a fasizmus és a háború ellen, s szervezte az antifasiszta mozgalmat. Megértette, hogy most, amikor a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai a Balkán kapujában állnak, hozzá kell fogni a fegyveres felkelés előkészítéséhez.

1944 tavaszán a kommunisták erőfeszítése nyomán megalakult a Munkás Egységfront, amely az ország hazafias erőinek igazi tömörítője volt. A front vezetősége május 1-én közzétett kiáltványában felhívta Románia dolgozóit: keljenek harcra Antonescu diktatúrájának megdöntéséért, az antifasiszta pártok és szervezetek képviselőiből alakítandó kormányért, űzzék ki a hitlerista csapatokat, támogassák a Vörös Hadsereget, s építsék fel a szabad, demokratikus és független Romániát.[31]

A kommunisták kapcsolatot teremtettek a hadsereg hazafias érzelmű tisztjeivel, akik keresték a kiutat, hogy megmentsék az országot a nemzeti katasztrófától. Hasznosnak és szükségesnek látták, hogy a királyt és az udvari köröket is bevonják Antonescu hatalmának a megdöntésébe.

1944. június 20-án tanácskozásra jöttek össze a kommunista, a szociáldemokrata, a Nemzeti Parasztpárt és a Nemzeti Liberális Párt képviselői. Ezen a megbeszélésen kidolgozták és aláírták az egyezményt a Nemzeti Demokratikus Blokk megalakításáról. A négy párt közös tevékenységének alapjául az alábbi követeléseket fogadták el: a fegyverszünet haladéktalan megkötése, a német fasiszta megszállók kiűzése Romániából, kilépés a Németország oldalán viselt háborúból, s átállás az antifasiszta koalíció oldalára, az ország nemzeti függetlenségének és szuverenitásának helyreállítása, Antonescu diktatúrájának megszüntetése és helyébe a demokratikus rend létrehozása.

Egyedül a kommunisták harcoltak következetesen a megegyezésben rögzített követelések megvalósításáért. Más álláspontot foglalt el Iuliu Maniu és Dinu Brătianu, a Nemzeti Parasztpárt és a Nemzeti Liberális Párt vezetője. Tipikus demagógként, lelkiismeretlenül, nemegyszer elárulva a román nép érdekeit, demokratáknak adták ki magukat, igyekeztek megjátszani az antifasisztát, ám valójában szabotálták az elfogadott platform végrehajtását, s továbbra is kapcsolatot tartottak fenn a bukásra ítélt Antonescu-kormánnyal. Másképp nem is

lehetett. Hiszen éppen a „történelmi" pártok vezetői nem restellték nyilvánosan kifejezni a Szovjetunió elleni háború legelején érzelmeiket Románia „vezérének". 1941. november 8-án például Maniu nyíltan kimondotta: „A Nemzeti Parasztpárt helyesli a harccselekmények megindítását, s lelkesen üdvözli azokat az eredményeket, amelyeket e tekintetben elértek."[32]

Amikor a Román Kommunista Párt az antifasiszta harc zászlaja alatt egyesítette a nemzet erőit, semmiféle illúziót nem táplált a burzsoá földesúri pártok, a király és az udvari körök igazi céljait illetően. Egy dolog volt világos: ezek csak azért vesznek részt Antonescu kormányának megdöntésében, mert így látták elérhetőnek hatalmuk megőrzését, hogy továbbra is könyörtelenül kizsákmányolhassák a román népet, és kifosztása útján gazdagodjanak. Nyíltan kiálltak Churchill úgynevezett „balkáni elgondolása", más szóval amellett, hogy Romániát angol–amerikai csapatok szállják meg. A kommunisták, a nép reményeinek és elkeseredettségének szószólóiként mégis hajlandók voltak ideiglenesen megegyezni az uralkodó osztályok pártjaival, hogy következetesen megoldják az adott időszak fő feladatát: Antonescu véres rendszerének megdöntését, a Németország oldalán viselt háborúból való kilépést, ezrek és ezrek értelmetlen pusztulásának elkerülését.

A román háborúellenes és antifasiszta mozgalom az ellenséges erők aktív tevékenységének közepette bontakozott ki. Bár Antonescu és környezete felmérte a politikai elszigetelődés világos jegyeit, nem kívánta önként elhagyni a színteret. Annál inkább, mivel támaszt lelt a burzsoázia meghatározott rétegében, a földbirtokosokban és a szélsőséges reakciós nézeteket valló katonai körökben. Az Antonescut támogató legfőbb erő, amely a hitleri Németország oldalán a háború folytatására ösztönözte, a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport volt. Ez az erő természetesen támogatta vazallusát, aki 1943. november 15-i, Hitlerhez írott levelében feltétlen hűségét ismételgette: „Románia tisztában volt, és tisztában is lesz kötelességével: minden lehetőt megtesz a keleti háborúért!" Nincs tehát mit csodálkozni azon, hogy Antonescu nem fogadta el a szovjet kormány 1944. április 12-i javaslatát a fegyverszüneti tárgyalások előfeltételéről. Sőt áprilisban újabb totális mozgósítást rendelt el az országban.

★

Nem fojthatták el a német fasiszta hódítók a nép hősiességét, szabadságszeretetét egy másik délkelet-európai országban, Bulgáriában sem.

Bulgária ... Történelme ősidőktől összefonódott Oroszország történelmével. Nagyon helyesen mondotta erről Todor Zsivkov elvtárs:

„A bolgár és a szovjet nép közötti örök és megbonthatatlan barátság sok nemzedék vérével kovácsolódott ki, és gyökerei a messzi századokba nyúlnak vissza. Még a nemzeti megújulás és a nemzeti felszabadításért vívott harc időszakában népünk támaszra és reményre talált az orosz népben, amely megszabadította a török igától. A fasizmus sötét éveiben a bolgár proletariátus úgy tekintett a Szovjetunióra, mint a saját hazájára. A kivégző osztag puskái előtt vagy az akasztófa alatt álló halálra ítélt bolgár forradalmárok utolsó szavukkal is a Szovjetuniót, s annak a hitleristák feletti elkerülhetetlen győzelmét éltették. Országunkban sok az emlékmű, melyet a hálás bolgár nép emelt, hogy örökké

hirdesse az orosz és a szovjet katonák dicsőségét, akik hazánknak a török, majd a fasiszta iga alóli felszabadításáért életüket adták."[33]

Igen. A Sipka-szoros és Pleven város orosz hőseinek dédunokái tiszta szívből szerették a bolgár testvéreket, s minden tőlük telhetőt elkövettek Bulgária szabadságáért.

... Borisz cár 1943 augusztusában bekövetkezett halála után az igen fiatal II. Szimeon helyett a legfőbb hatalom a régenstanács és a kormány kezébe ment át. A reakciósokból és a nép árulóiból álló kormány a hitlerista klikk bábja volt. Egyébként mást nem is lehetett várni, hiszen valójában a bulgáriai német nagykövet, Beckerle volt a koronázatlan király. A világtól magas kőfallal elzárt szófiai villájában mint egy pók szövögette a politikai intrikák hálóját. Nagy és félhomályos dolgozószobájában kötegekben álltak a Németországban nyomott bolgár bankjegyek, fasiszta propagandakiadványok, halomban hevertek a bolgár és német kitüntetések, amelyeket Bulgáriából való gyors távozása miatt már nem sikerült kitűznie cinkostársai mellére.

A kormány őrült politikája következtében az országot teljesen kirabolta a fasiszta Németország. Ráadásul hadászati helyzeténél fogva vonzotta Hitlert. A július 31-i megbeszélésen, melyen a katonai feladatokat vitatták meg, Hitler hisztérikusan üvöltötte:

– A második probléma Bulgária helyzete. Bulgária nélkül gyakorlatilag lehetetlen biztosítani a görög ércet. Ezért az országra minden körülmények között szükségünk van.

Azon a napon, amikor a fasiszta Németország megtámadta a Szovjetuniót, Bulgária dolgozóihoz szóltak a kommunisták:

„A bolgár nép előtt, amelynek túlnyomó többsége határtalanul szereti a baráti szovjet népet, és tőle reméli boldogabb jövőjét, hatalmas feladat áll: semmilyen körülmények között se tűrje el, hogy országát és hadseregét a német fasizmus rabló céljaira használják fel."[34]

Majd a továbbiakban felszólították a népet:

„Egyetlen szem bolgár gabonát, egyetlen falat bolgár kenyeret se a német fasiszta rablóknak! Egyetlen bolgárt sem az ő szolgálatukra!"

És valójában, a bolgár föld szinte égett a betolakodók lába alatt. Az országot az ellenségnek kiszolgáltató monarchia ellen küzdő hazafias erők élén az antifasiszta Hazafias Arcvonal állt. Magvát a kommunisták képezték. Nemzeti Felszabadító Felkelő Hadsereggel rendelkezett, melynek harcosai elévülhetetlen dicsőséget szereztek. Szeptember elején állományába egy partizánhadosztály, 11 dandár, 38 osztag és mintegy 30 ezer főt számláló, több mint 200 partizáncsoport tartozott.[35]

Amikor a szovjet csapatok megközelítették a bolgár határt, a partizánmozgalom valóban össznépi jelleget öltött, az ország minden körzetére kiterjedt. A népi bosszúállók a mintegy 200 ezer főnyi segítő és bujtató (az úgynevezett jatakok) révén szoros kapcsolatot tartottak a falvak és városok lakóival.[36]

Bár nyilvánvaló volt, hogy a hitleri Németország elvesztette a háborút, a bolgár uralkodó körök még mindig nem akarták megváltoztatni bel- és külpolitikájukat. Kézzel-lábbal a hitlerista klikkhez kötve, rendelkezésére bocsátották Várnát és Burgaszt. Ide települtek át Constanţából és más román kikötőből a német tengeralattjárók és egyéb hajók. A bolgár repülőterekről német bombázók szálltak fel, a bolgár vasútvonalakon német csapatszállító szerelvények száguldoztak.

Amikor a németek és a románok katasztrofális helyzetbe kerültek a Krímben, a kitelepüléshez Hitler bolgár kiszolgálói a bolgár flottát bocsátották rendelkezésre.

Ezenkívül bolgár csapatok megszálló tevékenységet folytattak Görögországban és Jugoszláviában, s ezzel több német hadosztályt mentesítettek a Hitler-ellenes koalíció országai elleni harcban.

A szovjet kormány természetesen nem szemlélhette közömbösen Bulgária fasisztabarát kormányának ellenséges tevékenységét. 1944. április 17-én a bolgár Dobri Bozsilov-kormányhoz intézett jegyzékében élesen tiltakozott amiatt, hogy a bolgár hatóságok támogatják Németországot a Szovjetunió elleni háborúban. Ez a helyzet, mutatott rá a jegyzék: „. . . összeegyeztethetetlen a Szovjetunió és Bulgária közti normális viszonnyal, s tovább nem tűrhető."[37]

A szovjet kormány javasolta a Bozsilov-kormánynak: haladéktalanul tiltsa meg Bulgária területének, repülőtereinek és kikötőinek felhasználását a Szovjetunió elleni háború céljaira.

A fasiszta agresszió uszályában haladó Bozsilov-kormány tagadni próbálta ezeket a vitathatatlan tényeket. Ekkor a szovjet kormány április 26-i jegyzékében javasolta, állítsák helyre a korábban betiltott szovjet konzulátus működését Várnában, és nyissanak újat Burgaszban és Ruscsukban (Rusze). A bolgár kormány azonban nem fogadta el a javaslatokat. A szovjet kormány május 18-án tehát kénytelen volt kijelenteni, hogyha Bulgária nem szakít Németországgal, a Szovjetunió „nem tartja lehetségesnek a kapcsolat további fenntartását Bulgáriával, egy olyan állammal, amely segíti és továbbra is segíteni szándékozik a hitlerista Németországot a Szovjetunió elleni háborúban".[38]

A Bozsilov-kormány felismerve a helyzet kedvezőtlen alakulását, május végén lemondott. Az utána következő Joan Bagrjanov vezette kormány a kül- és belpolitikai irányvonal megváltozásáról nyilatkozott. Ténylegesen azonban ugyanazt az aljas játékot folytatta. Megpróbálta megtéveszteni a Szovjetuniót és a bolgár nemzeti felszabadító mozgalom vezetőit. Ám egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a semlegességi jelszavakkal takarózva, továbbra is a hitleri Németország rendelkezésére bocsátja Bulgária területét a Szovjetunió elleni háború folytatásához.

4

A Balkánon kibontakozó háborúellenes és antifasiszta mozgalom, valamint annak valószínűsége, hogy a balkáni országokat a Vörös Hadsereg szabadítja fel, nyugtalanságot keltett a világreakció köreiben. Az amerikai és angol uralkodó körök megértve, hogy a néptömegek képesek a fasizmussal együtt megsemmisíteni az áruló kapitalista rendszert is, minden erővel és eszközzel gátolni igyekeztek e mozgalom további fejlődését. Ennek érdekében diplomáciai manőverekbe kezdtek a balkáni országok kormányaival és politikai csoportjaival. Anglia még azt is tervezte, hogy katonai erőkkel behatol a Balkánra, Magyarországra és Ausztriába. 1944 telén és tavaszán az Egyesült Államok és Anglia nyomást gyakorolt Törökországra, sürgette, hogy lépjen hadba a hitleri Németország ellen. A török csapatok összpontosítása Trákiában és a tengerszorosokban azt a török szándékot tanúsították, hogy ha a körülmények számára kedvezően ala-

kulnak, behatol a Balkánra. Eldöntötték a kérdést, hogy Görögországot angol csapatok szállják meg.

Az amerikai és angol uralkodó körök politikája arra irányult, hogy fegyveres erőiket nemcsak a német fasiszta csapatoknak a megszállt országokból való kiűzésére, de a nekik megfelelő reakciós rendszerek hatalomra juttatására is felhasználják. Ám e törekvésük útjában olyan akadályok álltak, mint a Szovjetunió növekvő katonai ereje, a Vörös Hadsereg ragyogó győzelmei, valamint a nemzeti felszabadító mozgalom fellendülése Európában és a Balkánon. Mint az antifasiszta koalíció részvevője, az Egyesült Államok és Anglia kénytelen volt számolni a reális helyzettel, és 1944. május 13-án a Szovjetunióval közös nyilatkozatot adtak ki a hitleri Németország csatlósaihoz, közöttük Romániához és Bulgáriához címezve. Követelték: szüntessék be a Németországgal való végzetes együttműködést, lépjenek ellene hadba, s ezzel hozzák közelebb a háború befejezését, enyhítsék népeik szenvedéseit, csökkentsék felelősségüket a bűnös háborúért. Ez a felhívás jelentős szerepet játszott a hitleri Németország oldalán harcoló államok további magatartásában, s kifejezte az antifasiszta koalíció három vezető államának a háború teljes és végső győzelemig való folytatására irányuló egységes törekvését.

Ugyanakkor, amikor az amerikai és angol uralkodó körök cselt szőttek a balkáni népek ellen, a szovjet kormány egészen más politikát folytatott e népek védelmében. 1944 nyarán, amikor a Vörös Hadsereg Románia területére lépett, az volt a feladata, hogy a délkelet-európai népeknek nyújtson segítséget a fasiszta iga lerázásához, szabadságuk és függetlenségük kivívásához. A Vörös Hadseregnek nem állt szándékában erőszakkal megváltoztatni az európai népek társadalmi és szociális rendjét. Ez ellentmondott volna a szovjet állam külpolitikája lenini elvének, mely szerint a forradalmat nem lehet a szuronyok hegyével kikényszeríteni. De teljesen nyilvánvaló, hogy a szocialista állam hadseregének megjelenése kedvező körülményeket teremtett az osztályharc szabad kibontakozásához, a belső forradalmi erők által létrehozandó új, igazságosabb társadalmi rend megteremtéséhez, a dolgozó tömegeknek nemcsak az idegen, hanem a saját társadalmi elnyomatásuktól való megszabadulásához is.

Míg az amerikai és angol uralkodó körök minden módon gyengíteni igyekeztek a népeknek ezt az igazságos harcát, addig a Szovjetunió az antifasiszta koalíció általános harca szerves részének tekintette. Nem azért ömlött a vér, hogy a reakció és a fasizmus erői győzedelmeskedjenek.

Attól kezdve, hogy a 2. Ukrán Front csapatai Románia, vagy ahogyan a német propaganda nevezte: „a balkáni erőd" területére léptek, egyre észrevehetőbb repedések keletkeztek ezen az erődön. Az uralmon levő Antonescu felismerte, hogy fasisztabarát rendszerére és a hitleri Németországra elkerülhetetlenül pusztulás vár. Keresni kezdte a kibúvókat, hogy lerázza magáról az elárult nép előtti felelősségét, s elkerülje végleges vereségét. És kire támaszkodhatott volna ebben a számára oly fontos akcióban, ha nem a burzsoá-földesúri pártok vezetőire?

A király és Antonescu beleegyezésével a Nemzeti Parasztpárt és a Nemzeti Liberális Párt vezetői igyekeztek a nyugati hatalmak kormányainál olyan békefeltételeket „kijárni", amelyek biztosították volna Romániában a burzsoá-földesúri és fasisztabarát rendszer fenntartását.

Ám ezt az elképzelést nem sikerült megvalósítani.

A bolgár kormány is kereste a bonyolult helyzetből kivezető utat. A bolgár uralkodó körök, amikor látták, hogy Németország helyzete teljesen reménytelenné válik, a burzsoázia uralmának fenntartása érdekében titkos tárgyalásokat kezdtek az Egyesült Államokkal és Angliával a fegyverszünetről. Készek voltak a német megszállást az angol–amerikaival felváltani, csakhogy a nép győzelmét megakadályozzák. 1944. augusztus 12-én Isztambulba küldte az angolbarát Sztojcso Mosanovot, a XXIV. nemzetgyűlés egykori elnökét, hogy vegye fel a kapcsolatot a nyugati hatalmak képviselőivel. Az angolok és amerikaiak igyekeztek meggyorsítani a tárgyalások menetét, hogy megállapodást érjenek el, még mielőtt a Vörös Hadsereg bevonulna Bulgáriába.[39] Ám a tárgyalásokon nem számoltak olyan mindent elsöprő nyomással, mint a iași–kisinyovi hadművelet.

Hitler átlátott a román és bolgár uralkodó körök kétszínű játékán, s hogy megtartsa befolyása alatt őket, s megőrizze a „szent" szövetséget, minden eszközt, még a fegyveres erőit is felhasználta ellenük. Március 19-én a német fasiszta csapatok megszállták Magyarországot, s leváltották Kállay Miklós kormányát.

De mindez hiábavaló volt. A hitlerista klikknek nem sikerült megmentenie a Harmadik Birodalmat. A 2. és a 3. Ukrán Front csapatai a Balkán küszöbén álltak azzal az elszántsággal, hogy szétzúzzák az ellenséget, s felszabadítják Románia és Bulgária népeit a fasizmus alól. A szovjet harcosok ugyanazon az úton haladtak, melyen annak idején elődeik, a moszkvai, a brjanszki, az orjoli és a szuzdali ezredek katonái, amikor szétzúzták a török birodalom hordáit.

A pártpolitikai szervek egész tevékenysége és erőfeszítése az ellenség megsemmisítését és a balkáni országok felszabadítását segítette elő. A két front több mint 284 ezer kommunistája állt készen, hogy személyes példamutatásával a harcosokat tömeges hősiességre lelkesítse, internacionalista kötelességük teljesítésében.

Második fejezet

Elgondolások és tervek

1

1944. május közepétől viszonylagos nyugalom következett be a szovjet–német arcvonalon. A hitleri Németország csatlósai számára azonban ez amolyan vihar előtti csöndnek bizonyult.

A szovjet fegyveres erők nagy hadászati jelentőségű támadó hadműveletre készültek, melyhez megértek a feltételek. A szovjet nép erkölcsi-politikai egysége megszilárdult, hadművészete pedig a harctevékenység vezetésének formai és módszerbeli sokoldalúsága folytán egyre tökéletesedett.

Június 6-án, hosszas huzavona után a szövetségesek megnyitották a második frontot.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása megtervezte az 1944. évi nyári harctevékenységeket, s a főcsapás irányát Belorusszijában, a szovjet–német arcvonal közepén jelölte ki. A döntés egyik oka az volt, hogy ez az út vezetett legközvetlenebbül Németország szívébe, Berlinbe. A másik ok pedig az, hogy a német hadvezetés déli irányból várta a szovjet csapatok készülő csapását. Arra számított, hogy most a Szovjetunió fő célja a román olajvidékek elfoglalása és a Balkánra való behatolás. S végül feltételezte, hogy a Baltikumban is sor kerülhet a Vörös Hadsereg nagy támadására. Ez a hibás helyzetmegítélés abból eredt, hogy a szovjet hadvezetésnek ez alkalommal is sikerült megtévesztenie az ellenséget valódi céljáról. Hiszen az arcvonal közepén egészen a harccselekmények kezdetéig nyugalom volt.

Ily módon az 1944. június 23-án kezdődő belorusszijai szovjet támadás meglepte a német hadvezetést, és összezavarta terveit. A kialakult helyzet veszélyességét felismerve, nagy sietve más arcvonalszakaszokról Belorusszijába csoportosított át 28 hadosztályt, közöttük négyet a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport állományából. Ám ezek az erők szemmel láthatóan kevésnek bizonyultak ahhoz, hogy gyorsan lezárják a szovjet–német arcvonal közepén keletkezett nagy rést, és megakadályozzák a „Közép" hadseregcsoport elkerülhetetlen vereségét. A hadműveletben részt vett 97 ellenséges hadosztályból és 13 dandárból teljesen megsemmisült 17 hadosztály és három dandár. Ötven hadosztály pedig elvesztette személyi állományának több mint a felét.[40] A belorusszijai hadműveletben az ellenség veszteségei halottakban, sebesültekben és foglyokban meghaladta a félmilliót. Július 17-én mintegy 60 ezer foglyot: tisztet és katonát kísértek végig Moszkva útjain a Vörös Hadsereg új nagyszerű győzelmének meggyőző bizonyítékaként.

A belorusszijai támadás eredményeképp a szovjet csapatok 500–600 kilométert nyomultak előre, augusztus elejére elérték Kelet-Poroszország határát, Var-

sótól délre átkeltek a Visztulán, és bal partján hídfőket létesítettek. Ezzel megnyílt előttük az út Varsó és Berlin irányába.

A szovjet csapatok július 13-án támadásba mentek át a lvov–sandomierzi irányban is. Súlyos veréséget mértek az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoportra, elérték a Visztulát, és Sandomierz körzetében nagy hídfőt létesítettek a folyó nyugati partján. A hitlerista hadvezetés arra kényszerült, hogy ebbe az irányba 17 hadosztályt dobjon át, közöttük nyolcat a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport állományából. Ugyanakkor támadásba lendültek a Balti és a Leningrádi Front csapatai, és az „Észak" hadseregcsoport ellen megkezdte a balti szovjetköztársaságok felszabadítását.

Így alakult tehát a hadászati helyzet a szovjet–német arcvonalon a iași-kisinyovi hadművelet kezdetén. Mint ebből kitűnik, a Balti és a Leningrádi Frontok sikeres hadműveletei jó feltételeket teremtettek ahhoz, hogy hatalmas csapást mérjünk az ellenségre délen is. Egyébként a német hadvezetés abban a helyzetben lehetetlennek tartotta az ilyen csapás végrehajtását. Megítélése szerint a Vörös Hadsereg képtelen az egyszerre három irányban folytatott aktív harctevékenységre. Ezért a tévedéséért drágán fizetett!

A 2. és a 3. Ukrán Front parancsnoksága már tavasszal, 1944 májusának második felében megkezdte a iași–kisinyovi hadművelet előkészítését. A Balkán küszöbén álló csapatok vezetésében változás következett be. A 3. Ukrán Front parancsnoka, R. J. Malinovszkij hadseregtábornok vette át a 2. Ukrán Front irányítását. E front törzsfőnöke továbbra is M. V. Zaharov vezérezredes maradt. A 3. Ukrán Front felelősségteljes parancsnoki és törzsfőnöki beosztásába pedig F. I. Tolbuhin hadseregtábornok és Sz. Sz. Birjuzov vezérezredes került. A 2. Ukrán Front haditanácsának tagja I. Z. Szuszajkov páncélos altábornagy és M. M. Sztahurszkij hadbiztos vezérőrnagy, a 3. Ukrán Front haditanácsának tagja pedig A. Sz. Zseltov altábornagy és V. M. Lajok hadbiztos vezérőrnagy lett.

Azokban a paraszthá zakban, amelyekben a frontok parancsnokságai és törzsei dolgoztak, éjszakákon át égtek a viharlámpák. A legapróbb részletekig tanulmányozták térképen a támadási irányban levő terepet. A Kárpátokra, a Moldovai-fennsík magaslataira és dombjaira, Besszarábia hegyeire támaszkodó ellenség több védőövből álló, mélyen lépcsőzött védelmet épített ki. A déli irányban folyó Prut és Szeret ugyancsak jelentős akadály volt támadó csapataink előtt.

A terep, ahol az ellenségnek a frontok csapatai, kiváltképpen a 2. Ukrán Front erőinek sávjában kellett tevékenykednie, kiválóan alkalmas volt szilárd védelem kiépítésére. Ráadásul az uralgó magaslatokat is megszállta. A német és a román műszakiak elkövettek mindent, hogy kihasználják a kedvező terepet, és – véleményük szerint – hogy leküzdhetetlen akadályokat állítsanak a szovjet csapatok útjába.

Igaz, a 2. Ukrán Front 52. hadserege megszállt Iași fölött néhány uralgó magaslatot. De a hitleristák nyomban meg is értették, hogy ez a körzet kiváló hídfő és kiinduló pont lehet a szovjet csapatok támadásának. Éppen ennek megakadályozása céljából május végén támadásba mentek át, hogy kiszorítsák ezekről a magaslatokról az 52. hadsereget. Viszonylag nagy erőket vetettek be (több mint tíz hadosztályt, közöttük három páncéloshadosztályt). Ez a hatalmas erő fokozatosan ki is szorította csapatainkat e kedvező állásaikból. Fennállt a veszély, hogy teljesen elveszítjük a Iași fölötti magaslatokat, s kedvezőtlen had-

műveleti, de főként harcászati helyzetbe kerülünk. Elkeseredett harc lángolt fel, amely hét napon át tartott. Az 52. hadsereg tisztjei és katonái hősiesen, szívósan harcoltak az erő- és eszközfölényben levő ellenséggel. E harcokban különösen kitűnt Roman Szmiscsuk harcos, aki az egyik roham idején gyújtópalackokkal és páncéltörő kézigránátokkal hat ellenséges harckocsit pusztított el. Ezért a hőstettéért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

A harcban az 52. hadsereg meggyengült, és állandóan segítséget kért a fronttól, s mi természetesen ezt megadhattuk volna. A 2. Ukrán Front hatalmas tartalékokkal rendelkezett: egy harckocsi-hadsereggel, hat önálló harckocsi-, gépesített, lovas- és lövészhadtesttel. Így nem okozott volna különösebb nehézséget, hogy harckocsikkal megerősített egy-két hadosztállyal ellenlökést hajtsunk végre, és végérvényesen kiverjük az ellenséget a magaslatokról.

A főhadiszállás azonban ezt nem engedélyezte. A frontparancsnok javaslatára a következőket válaszolta: „Ön ily módon hosszadalmas harcba bonyolódna, ez pedig kedvezőtlen számunkra. Legyen türelemmel, sor kerül Önre is."

A későbbi események bebizonyították a főhadiszállás döntésének helyességét. A német hadvezetés megítélése szerint a 2. Ukrán Front „legyengült". A Vörös Hadsereg belorusszijai támadásának kezdetén, mint előzőleg említettük, nyugodtan elvont erőket a mi arcvonalszakaszunkról a „Közép" hadseregcsoport megerősítésére. Számunkra éppen ez volt szükséges. Egy kissé előreugorva megemlítjük, hogy a 2. és a 3. Ukrán Front iași–kisinyovi hadműveletе olyannyira váratlanul érte az ellenséget, hogy ez is hozzájárult a hadművelet rendkívüli sikeréhez.

Visszatérve az előzőekhez. Hogyan is épült fel az ellenség védelme? Miután elegendő idő állt rendelkezésére, erős védelem kiépítésére törekedett mindkét front előtt. Ez a védelem a 2. Ukrán Front csapatai előtt mélyen lépcsőzött, megerődített körletekkel, valamint vasbeton építményekkel megerősítve igen szilárd volt. Különösen megerődítette a Prut és a Szeret közét Iași irányában. A védelem négy védőövből állt, mintegy 80 kilométer mélységben. A fővédőöv a Iași-tól északra levő magaslatokon húzódott; a második védőöv a Bahlui folyó mentén, s itt olyan megerődített védelmi csomópontok voltak, mint Tîrgu Frumos, Podu Iloaei, Iași; a harmadik a Mare-hegylánc északi erdős lejtőin, és végül a negyedik védőöv a Focșani megerődített körlet volt. Úgy tűnt, nincs egy talpalatnyi föld sem, amelyen ne lenne lövészárok, vasbeton és fa-föld erőd, harckocsi- és gyalogságiakna-mezők, szögesdrótakadályok. Az ellenség megerődített minden magaslatot, a völgyek lejtőit, a folyópartokat, a Mare-hegyhátat, az erdőszegélyeket. A német fasiszta hadvezetés feltételezte, hogy iași–kisinyovi csoportosítása áttörhetetlen pajzs lesz.

Csönd az arcvonalon ... Aki harcolt már az első világháborúban, tudja, hogy ez mindig csak viszonylagos csönd. Közben megfeszítetten dolgoznak a parancsnokok és a törzsek, keresik és lejátsszák az elkövetkezendő ütközet legjobb megoldását, a csapatok sokoldalúan felkészülnek a támadásra, fürkészik az ellenséget. A felderítők ilyen csöndes időszakban hatolnak be az ellenség mögé, hogy új adatokat szerezzenek az ellenséges erőkről, eszközökről; ugyanilyen feladattal repülnek az ellenséges állások fölé és készítenek légi felvételeket a repülőgépek; heves küzdelem bontakozik ki, melyet harcfelderítésnek neveznek; a rádióállomások állandóan figyelik az étert.

Ilyen „csönd" volt a két Ukrán Front arcvonalszakaszán is. És a törzsek éj-

szakákon át dolgoztak, hogy a frontparancsnokok minden szükséges adattal rendelkezzenek az ellenség védelméről.

Világosan kirajzolódott az ellenséges védelem harcászati övezete is. A 2. Ukrán Front előtt két övből állt, 8–15 kilométer mélységben, s az ellenség véleménye szerint a leginkább veszélyes szakaszokon 19 kilométer mélységben. S mit rejtettek magukban? A fővédőöv körülbelül 8 kilométer mély volt három-négy árokból álló állásokból és ezeket összekötő közlekedőárkokból. Az árokrendszert kiépítették mellvédekkel, lövészteknőkkel, géppuska-tüzelőállásokkal, drótakadályokkal, és eléjük aknamezőket telepítettek. A legveszélyeztetettebb szakaszokon kiserődöket és vasbeton kupolákat helyeztek el. A harcászatilag fontos magaslatokon körkörös védelemre alkalmas támpontokat építettek ki. Ezek néhány lövészárokból és jól szervezett géppuska-tűzrendszerből álltak.

A második védőöv a Bahlui folyó déli partján húzódott. A folyó önmagában is számottevő akadályt jelentett. A vizenyős árterület, a süppedős part, az iszapos fenék a folyót az arcvonallal párhuzamosan haladó, jó természetes védővonallá tette. A harckocsik, a tüzérség és a szállítóeszközök képtelenek voltak átgázolni rajta, harccal kellett elfoglalni a folyón levő hidakat, vagy átkelőhelyeket kellett építeni. Mindezek betetőzéseként az ellenség ezt a természetes védővonalat jól meg is erősítette.

A második védőöv három-négy árokból állt, s hasonlóan volt berendezve, mint az első, csak kevesebb műszaki építménnyel. Szilárddá a megerődített körletek tették Tîrgu Neamtban, Tîrgu Frumosban és Iaşi-ban. Ehhez járult még a terep rendkívüli átszeldeltsége, ami nemcsak a harckocsi- és a gépesített csapatok, hanem a gyalogság mozgását is megnehezítette. Valamennyi megerődített körlet az akkor legkorszerűbb műszaki elvek szerint épült, a kiserődök rendszerét foglalta magában. A kiserődök másfél méter mélységben épültek ki. Mindegyikükön három géppuskalőrés volt, és tüzelésük legyezőszerűen terült szét, és a szabályoknak megfelelően fedte a szomszédos kiserőd tüzelési szektorának egy részét is. A lőréseket acélpajzs védte, s ezeket a támadók erős tüze, illetve a lőrés elleni közvetlen irányzás esetén is le lehetett engedni. A vasbeton létesítményeken kívül számos tábori védelmi akadály épült, melyeket harckocsik és gyalogság elleni műszaki zárakkal egészítettek ki.

Említsünk meg néhány, az ellenség Iaşi alatt kiépített védelmére vonatkozó adatot. Ezen az arcvonalszakaszon a 2. Ukrán Front felderítői 94 vasbeton és 135 fa-föld erődöt számoltak meg. Ha azt vesszük figyelembe, hogy a megerődített körlet mintegy 33 kilométer kiterjedésű, akkor ez arcvonal-kilométerenként átlagban hét tartós létesítményt jelent. S ez az adat sokatmondó!

A peremvonaltól 15–20 kilométerre, a Mare gerincén húzódott a harmadik, úgynevezett „Traianus" védőöv. A „mare" román szó, jelentése: nagy, hatalmas. És valóban, a több kilométer hosszúságban erdővel borított Mare mint egy óriás állta el az északkeletről Románia belsejébe vezető utat. Az ellenség mindent megtett, hogy ezt az „óriást" legyőzhetetlenné tegye. A Mare-hegyhátat jól kiépített védőállássá változtatta a mélységben tagozódó, különálló támpontok kiépítésével. Ezek lezártak minden szorost, minden hegyi útkereszteződést.

A német hadvezetés különös jelentőséget tulajdonított annak a védelmi terepszakasznak, mely a Szeret mentén Adjud Noutól a Dunáig terjedt. Az ellenség hadműveleti mélységében ez szinte kulcsszakasz volt, lezárta a „Focşani Kaput",

ezt a Kárpátok és a Duna közötti mintegy 80 kilométeres természetes, Románia belsejébe vezető legalkalmasabb átjárót.

Az ellenség ezt tökéletesen felismerte. Bár meg volt győződve három védelmi terepszakaszának leküzdhetetlenségéről, mindent elkövetett, hogy ezt a negyediket is bevehetetlen erődítménnyé változtassa. Ez az alaposság késztette a németeket itt is arra, hogy sűrű műszakizár-rendszert építsen ki, amely mintegy 1700 különféle tartós létesítményt foglalt magába. Számtalan harckocsiakasztót helyeztek el, amelyhez egész ligetre való évszázados tölgyet és bükkfát vágtak ki, s a harckocsiárkokat vízzel töltötték meg, drótakadályokat emeltek, aknamezőket és -zárakat telepítettek mindenütt, ahonnan a szovjet gyalogság támadása várható volt. A német hadmérnökök igen sokat dolgoztak azért, hogy a védelmet nagy tűzerővel sáncolják körül. A védelem előtti terepszakaszok bármely pontját jól tűz alatt lehetett tartani.

Mivel tudták ezt elérni? A terepszakaszok teljes kiterjedésében három vonalban, sakktáblaszerűen állandó jellegű tűzfészkeket telepítettek, amelyek szélességben 200–400 méterre, mélységben 50–100 méterre helyezkedtek el egymástól. Mindegyiket 60 méteres sugárban drótakadály védte. A kisebb tűzfészkekben 3–4 könnyű géppuskát, a közepesekben 2–3 páncéltörő ágyút és egy nehéz géppuskát, a nagyokban egy 105 mm-es, egy 150 mm-es löveget és két nehéz géppuskát helyeztek el. Az ellenség szerint az óvóhelyek közel két méter vastagságú falait a 152 mm-es lövegeknek még közvetlen irányzással sem sikerült lerombolniuk.

Így hát az ellenségnek sikerült igen ellenálló megerődített körleteket kiépítenie, melyek a támadók nyomását hosszú ideig tartani tudták. Emellett az ellenséges hadvezetés tervbe vette, hogy szükség esetén a peremvonalból a „Focşani Kapu" szakaszára vonja csapatait, illetve tartalékaival birtokba veszi azt, és megakadályozza a szovjet csapatok behatolását Románia középső területeire. De harcosaink nem először találták magukat szemben ilyen „leküzdhetetlen" ellenséges védelemmel. Igen, és a történelem is megtanította valamire a német tábornokokat. Éppen itt, a „Focşani Kapu" körzetében zúzták szét az ellenséget a Szuvorov vezette orosz katonák az 1787–1791-es orosz–török háborúban. Éppen e kapun át kerültek szembe az orosz ezredek a Romániába betört németekkel 1916-ban. „Megismétlődhet-e a történelem?" – tűnődtek az erődítmények mögé húzódott fasiszták.

Különös gonddal rendezték be a hitleristák a 3. Ukrán Front előtti védelmüket. Az erődítések fővédőöve közvetlenül a Dnyeszter és a Dnyeszter-öböl (a folyó fekete-tengeri torkolata) nyugati partján húzódott. Mivel a terep itt csapataink harcrendjével szemben magasabb volt, így az ellenség védelmét erősítette.

A fővédőöv mélysége az arcvonal egyes szakaszain eltérő volt. A főbb irányokban elérte a 6–8–12 kilométert. Az ellenség főleg a kisinyovi irányt erősítette meg, amelyet – véleménye szerint – a szovjet hadvezetés főiránynak tekintett. Itt az ellenség védelme ugyanolyan volt, mint a 2. Ukrán Front előtt.

A fővédőöv mögött még kettőt építettek ki a Kogilnyik és a Prut folyók mentén. Igaz, nem mindenütt voltak teljesen berendezkedve, de mégis jelentős akadályt képezhettek, hogyha az ellenségnek sikerül megszállni, és itt megszervezni az ellenállást.

Visszatekintve a múltba, újraértékelve az eseményeket, mindaz, ami akkor megszokottnak és mindennaposnak tűnt, ma sokkal tömörebben és élénkebben

rajzolódik elénk. Hiszen micsoda kolosszális munka kellett ahhoz, hogy megbízható adatokat szerezzünk az ellenség védelméről. És újból csak meleg szavakkal emlékezhetünk felderítőinkről, akik meglepő gyorsan alkalmazkodtak a környező terephez. Kihasználva a rejtett útvonalakat, gyakran jelentek meg olyan helyeken, melyek az ellenség mögöttes területein helyezkedtek el. Általában a felderítők napokig nem tértek vissza alegységeikhez, ami parancsnokaikban érthetően aggodalmat váltott ki.

A 2. Ukrán Frontnál gyakran emlegették Romanyenko felderítő őrmestert. 1944 tavaszán, amikor Romanyenko hadosztályának ezredei még csak készültek a Pruton való átkelésre, az őrmester bajtársai egy csoportjával már az ellenséges területen tartózkodott. Floreşti mellett a felderítők megsemmisítettek egy gépkocsikon haladó kisebb német osztagot, s a zsákmányolt járműveken száguldtak a Pruthoz. A helyi lakosok, a moldovai parasztok csónakokat adtak nekik, s az est leszálltával átkeltek a folyón. Értékes német okmányokkal és „nyelvekkel" tértek vissza.

Természetesen a fronttörzsek tájékozottsága nem korlátozódott a Romanyenko-csoporthoz hasonlóan az ellenség mögött járt harcosok hírszerzésére. Szünet nélkül folyt mindenfajta felderítés. A hadművelet kezdetének előestéjén olyan kiterjedt adatsorral rendelkeztünk az ellenségről, hogy amikor a később fogságba esett német és román vezérkari tiszteknek átadtuk az állásaikról készített térképeket, azt hitték, saját kezük munkája másolatát látják. Ilyen következtetésre jutott például a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport egyik vezérkari tisztje is, akit a 3. Ukrán Front harcosai fogtak el. Természetesen a fogoly tévedett. De amikor előkerültek a 6. német hadsereg okmányai, közöttük egy pontos térkép a védelmi berendezésekről, az ezredek és hadosztályok harcrendjéről, a hadtápszervek elhelyezkedéséről, csak csodálni lehetett felderítőink tevékenységét. A fronttörzseknek az ellenségre vonatkozó adatai pontosan megfeleltek a valóságos helyzetnek.

Milyen erők védtek a 2. és a 3. Ukrán Front erőivel szemben?

A „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport állományába két német (a 6. és a 8.) és két román (a 3. és a 4.) hadsereg tartozott, mintegy 900 ezer emberrel, amelyből 643 ezer tiszt és katona volt harcoló állományban. Augusztus 20-án a hadseregcsoportnak 47 hadosztálya (ebből három páncélos- és egy gépesített) és öt gyalogosdandára volt. A harci technikai eszközöket illetően, az ellenség 7618 löveggel és aknavetővel, 404 harckocsival és rohamlöveggel, 810 repülőgéppel rendelkezett. Ezek az erők a Prut által két részre osztott 600 kilométeres arcvonalszakaszt védték.

Az arcvonal északi, 270 kilométer hosszú szakaszát Kuttitól Kornesti Tirgig a 8. német és a 4. román hadsereg védte, amely Wöhler tábornok (ő volt a 8. hadsereg parancsnoka is) parancsnoksága alatt egy hadműveleti csoportot képezett. Megjegyezzük, hogy ő volt az a Wöhler, aki a bőrét mentve, sorsára hagyta alárendelt csapatait a korszuny-sevcsenkovszkiji bekerítésben.

A 4. román hadsereg élén augusztus 1-ig Rakovița tábornok állt; ekkor állítólag szabadságra ment, s nem is tért vissza az arcvonalra, s augusztus 23-án a román hadügyminiszter le is váltotta. A hadsereg parancsnokságát ideiglenesen a 6. román hadtest volt parancsnoka, Avramescu tábornok vette át.

A hét német és a 14 román hadosztályból, valamint négy román dandárból álló Wöhler-csoport a 2. Ukrán Front csapataival állt szemben.

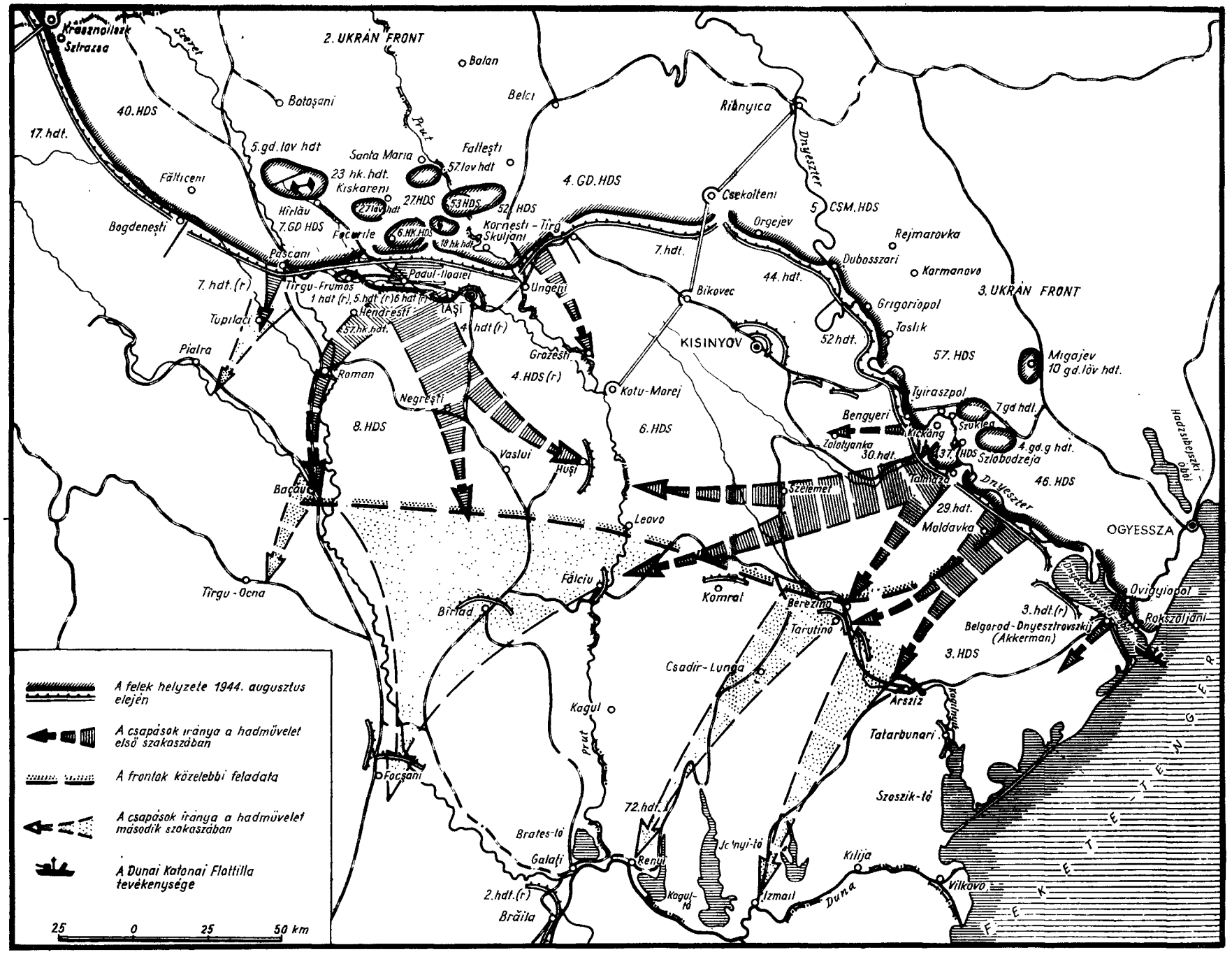

A iaşi–kisinyovi hadművelet terve

Az arcvonal déli, 310 kilométeres szakaszát Kornesti Tirgtől a Fekete-tengerig a 6. német és a 3. román hadsereg védte. E hadműveleti csoport élén a 3. román hadsereg parancsnoka, Dumitrescu tábornok állt. A 17 német és hét román hadosztályból, valamint egy román dandárból álló csoport a 2. Ukrán Front egyes csapataival és a 3. Ukrán Fronttal szemben tevékenykedett. A „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport parancsnokának tartalékába egy német gépesített és egy román lovashadosztály tartozott. Érdekes megemlíteni, hogy a 6. hadsereg, akárcsak a volgai csatában, itt is a későbbiekben kibontakozó hatalmas ütközet középpontjába került. Sőt még az arcvonal helyzete is megismétlődött. Szárnyain ugyanazok a román hadseregek helyezkedtek el. A különbség csak az volt, hogy ez utóbbiak helyet cseréltek. „Úgy tűnik, megismétlődik az, ami a Volgánál történt" – mondogatták egymásnak katonáink, amikor megtudták, hogy előttük a 6. hadsereg van védelemben. Pontosabban csak ugyanazt a számot viselte.

A „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport legnagyobb csapatsűrűsége a kisinyovi irányban volt. A német hadosztályok itt átlagban 8–10 kilométeres arcvonalszakaszt védtek. A hadseregcsoport hadműveleti felépítése gyenge pontjainak bizonyultak a szárnyak, különösen a Fekete-tengerre támaszkodó jobbszárny, ahol a szovjet hadiflotta volt fölényben. A hadseregcsoport tartalékát képező két hadosztály nem biztosíthatta az arcvonalszakasz szilárdságát.

A 2. és 3. Ukrán Front csapatainak hadműveleti elhelyezkedése kedvező volt: átkarolták a kisinyovi kiszögellésben levő ellenséges hadseregeket. És eltekintve attól – amint ezt már említettük –, hogy az ellenség itt igen sok védelmi építménnyel rendelkezett, a frontparancsnokság gondosan mérlegelt minden „érvet" és „ellenérvet", s teljes mértékben biztos volt abban, hogy a szovjet–német arcvonal déli szakaszán a döntő katonai és politikai célokkal indítandó nagy támadó hadművelet előkészíthető és megvalósítható. Igaz, a főparancsnokság főhadiszállása nem tudta sok vonatkozásban a kellő időben tájékoztatni a frontparancsnokságokat a hadművelet kezdetének időpontjáról, de a felkészülés teljesen rendben ment. Tanulmányozták a hadművelet lehetséges változatait és a főcsapások irányait, gondosan meghatározták az erő- és eszközszükségletet.

Ennek a megfeszített munkának az eredményeképpen ésszerű javaslatokat tettek a frontok a támadó hadművelet végrehajtására. A 2. Ukrán Front haditanácsa 1944. május 25-én elküldte javaslatát a legfelsőbb főparancsnoknak a iași–kisinyovi ellenséges csoportosítás szétzúzására. A 3. Ukrán Front haditanácsa ugyanezt tette június 22-én.

A 2. Ukrán Front javaslatától eltérően, mely szerint a iași–kisinyovi csoportosítást a két front erőivel szándékozták felszámolni, a 3. Ukrán Front parancsnoksága célszerűbbnek tartotta ezt a feladatot egyedül az ő frontjával, megerősítve a 2. Ukrán Front 19 hadosztályával végrehajtani.[41]

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása elfogadta a javaslatot, de közölte, hogy a 2. és a 3. Ukrán Front támadására külön parancsban intézkedik. Ennek az volt az oka, hogy éppen akkor készítették elő a hadászati támadó hadműveleteket Belorusszijában és a kiterjedt arcvonal más szakaszain. Ezért a 2. és a 3. Ukrán Frontnak megparancsolták, hogy maradjon védelemben. Ugyanakkor a főhadiszállás tartalékába vonták ki a 2. Ukrán Front 2. és 5. gárdaharckocsihadseregét, néhány tüzér- és repülő-magasabbegységet, a 3. Ukrán Front állományából pedig a 8. gárdahadsereget.

A főparancsnokság főhadiszállása csak 1944 júliusában adott parancsot a 2.

és a 3. Ukrán Frontnak, hogy együttműködve a Fekete-tengeri Flottával és a Dunai Katonai Flottillával, készüljenek fel a támadó hadműveletre a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport teljes szétzúzására.

A frontparancsnokok és törzseik, a fegyvernemi főnökök, valamint a csapatok harctevékenységeinek egy-egy részéért felelős személyek ismét alkotómunkához láttak. Erőfeszítéseik középpontjában természetesen azoknak az irányoknak a kiválasztása állt, amelyekben a frontok főcsoportosításainak kellett a csapásaikat összpontosítaniuk. Ebben nem lehetett tévedni. A kiválasztásnak pontosnak kellett lennie, mivel a főcsoportosítások támadásának eredményeitől, a főcsapás irányának a megválasztásától függött az egész hadművelet sikere.

Hát ezért kellett gondosan tanulmányozni a főcsapás irányául kialakult minden korábbi elképzelést.

Hosszas tűnődés és keresgélés után, valamennyi, a helyzetre vonatkozó adat mérlegelésével a frontparancsnokok jól megalapozott következtetésekkel jutottak el a főcsapások irányainak meghatározásához. A 2. Ukrán Front haditanácsa a legcélszerűbbnek tartotta a főcsapást a Vaslui–Focşani irányban mérni.

A kiválasztott irányban a csapást a Iaşi és Tîrgu Frumos közötti megerődített körletekre, azaz az ellenséges védelem viszonylag gyengén kiépített szakaszára szándékoztak mérni. Ez az irány lehetővé tette, hogy a front erői a legrövidebb úton kiérjenek a kisinyovi kiszögellésben védő német csoportosítás hátába, és a 3. Ukrán Fronttal együttműködve bekerítsék a Pruttól keletre. Amikor pedig a front csapatai kiérnek Focşani körzetébe, hadműveleti manővert hajthatnak végre, és délről megkerülhetik a nehezen járható Keleti-Kárpátokat.

A helyzet mély elemzésének alapján a 3. Ukrán Front parancsnoksága arra a következtetésre jutott, hogy célszerűbb a főcsapást a Bengyeritől délre levő hídfőből, Huşi általános irányba mérni.

Ennek a hídfőnek jó néhány kedvezőtlen jellemzője volt. Jelentéktelen kiterjedése megnehezítette a csapásmérő csoportosítás nagy erőinek az elhelyezését. A jó utak hiánya, a vizenyős terep korlátozta a csapatok manőverezési lehetőségeit. Ráadásul az amúgy is kis hídfő 70 százalékát erdők és kertek borították. A hadművelet előkészítésének rejtése céljából sok oszloputat kellett építeni. Nem voltak figyelésre alkalmas uralgó magaslatok sem. A talajvíz miatt a csapatoknak nagy mennyiségű műszaki munkát kellett elvégezniük, közöttük feltöltött talajú állásokat kellett készíteniük a lövegek és a harckocsik számára.

Mégis éppen ez a hídfő – amelyet az itt levő Kickany településről kickanyi hídfőnek neveztünk el – vonta magára a frontparancsnok figyelmét. Éspedig azért, mert ez volt a legrövidebb irány ahhoz, hogy a 2. Ukrán Fronttal együttműködésben bekeríthessük a iaşi–kisinyovi ellenséges csoportosítást. A kickanyi hídfőből indított támadás lehetővé tette a csapatoknak az ellenség megrohamozását anélkül, hogy átkeljenek egy olyan jelentős vízi akadályon, mint a Dnyeszter alsó szakasza. S nem volt elhanyagolható szempont az sem, hogy az ellenség egyáltalán nem várta támadásunkat e tenyérnyi földdarabról. Az elhatározást időben jelentették a főparancsnokság főhadiszállásának.

Július 31-én jelentéstételre a főparancsnokság főhadiszállására rendelték a 2. és a 3. Ukrán Front parancsnokát a iaşi–kisinyovi hadművelet előkészítésével és végrehajtásával foglalkozó külön megbeszélésre. Ezen a megbeszélésen sokoldalúan megvitatták, egyes részleteiben kiegészítették, más vonatkozásban módosították a két front tervét.

A 3. Ukrán Front sávhatárai kissé széthúzódtak. Jobb szomszédjától átvette az 53. hadsereg védőszakaszát, annak két hadosztályával együtt. A 2. Ukrán Front pedig e hadsereg megmaradt erőit átirányította a Prut jobb partjára, a második lépcsőjében összpontosítva.

Ezen a megbeszélésen F. I. Tolbuhin jelentette, hogy kevés a harckocsija. Ekkor a 2. Ukrán Front parancsnoka utasítást kapott: adja át a 3. Ukrán Frontnak a teljesen feltöltött 7. gépesített hadtestet.

A megbeszélés eredményeképp a főparancsnokság főhadiszállása augusztus 2-án kiadta direktíváját a hadműveletek végrehajtására.

A 2. és a 3. Ukrán Front erőinek Iaşi, Kisinyov, Bengyeri körzetében szét kellett zúzniuk az ellenséges csoportosítást, el kellett foglalniuk a Bacău, Leovo, Tarutino, Moldavka terepszakaszt, s onnan tovább támadniuk Focşani, Galaţi, Izmail irányába.

A főparancsnokság főhadiszállása megparancsolta a 2. Ukrán Frontnak, törje át az ellenség védelmét a Iaşi, Vaslui, Fălciu általános irányban a 27., 52., 53. hadsereg és a 6. harckocsi-hadsereg erőivel. A hadművelet első szakaszában a frontnak el kellett foglalnia Bačaut, Vasluit, Huşit, valamint a Prut átkelőhelyeit Huşi–Fălciu között. Ezt követően pedig a 3. Ukrán Front csapataival együttműködve szét kellett vernie az ellenség kisinyovi csoportosítását, s megakadályozni megmaradt erőinek visszavonulását Bîrlad, Focşani irányában.

Ezután a parancs értelmében Focşani általános irányban kellett kifejleszteni a támadást, fedezve a csapásmérő csoportosítás jobbszárnyát a Kárpátok felől a Piatrától délre eső terepszakaszon. Az 5. gárda-lovashadtestnek az volt a feladata, hogy miután átkelt a Szeret folyón, nyugatról biztosítsa a front jobbszárnyát, és a 3. Ukrán Front sávjából kivont 53. hadseregnek kellett kifejlesztenie a csapást a focşani–bukaresti irányban.

A 3. Ukrán Front azt a feladatot kapta, hogy Bengyeritől délre törje át az ellenség védelmét, s három balszárnyhadsereggel Opacs–Szelemet–Huşi irányában mérjen csapást az ellenségre, s délről fedezze a front csapásmérő csoportosítását.

A hadművelet első szakaszában a 2. Ukrán Fronttal együttműködő csapásmérő csoportosításnak szét kellett zúznia az ellenség kisinyovi csoportosítását, s el kellett foglalnia a Leovo, Tarutino, Moldavka terepszakaszt. A továbbiakban a támadás kifejlesztése volt a feladata Renyi és Izmail általános irányban annak megakadályozására, hogy az ellenség visszavonuljon a Prut és a Duna mögé.

A gyorsanmozgó magasabbegységeket (a harckocsi-hadsereget, a harckocsi- és gépesített hadtesteket) az ellenséges védelem áttörése után a Prut, Huşi és Fălciu közötti átkelőhelyeinek mielőbbi elfoglalására kellett felhasználni.

A 2. és a 3. Ukrán Front közötti új sávhatár Ribnyica–Ignacei–Csokolteni–Bravicsa–Bikovec–Kotu-Morej és tovább a Prut mentén húzódott. A két front közötti csatlakozás biztosítása R. J. Malinovszkijnak, a 2. Ukrán Front parancsnokának volt a feladata.

Az elkövetkezendő hadműveletben jelentős szerep várt a Fekete-tengeri Flottára. Feladatához tartozott a deszantok partra szállítása Akkermannál (ma: Belgorod-Dnyeszterovszkij) és a Fekete-tenger nyugati partján az ellenség tengeri útvonalainak elzárása, hajóinak megsemmisítése, tömeges légicsapások mérése Constanţa és Sulina támaszpontokra. A Dunai Katonai Flottillának pedig a Dunára érkezése után támogatnia kellett a szárazföldi csapatok átkelését.

A frontparancsnokok javaslatai alapján kidolgozott hadműveleti terv kitűnt rendkívül célratörő határozottságával. Közelebbi célul a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport főerőinek bekerítését tűzték ki, hogy ezek ne tudjanak visszavonulni a Pruttól és a Szerettől nyugatra levő megerődített terepszakaszra. Ennek a feladatnak sikeres megvalósítása biztosította a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság felszabadítását. A szovjet csapatok behatolása Románia belsejébe megfosztotta ez utóbbit attól a lehetőségtől, hogy a fasiszta Németország oldalán továbbfolytassa a háborút. Csapataink előtt Romániân át megnyílt a legrövidebb út Bulgária, Jugoszlávia határaihoz és a magyar Alföldre.

A hadművelet kezdetét augusztus 30-ra tűzték ki. Közvetlen előkészítésére mindössze 17 nap állt a csapatok és a törzsek rendelkezésére. Az ilyen nagy méretű hadművelet előkészítésére az idő kevés, a tennivaló viszont roppant sok volt.

2

Miután megérkezett a főparancsnokság főhadiszállásának direktívája, egy kissé kibővült azoknak a köre is, akik részt vettek a végleges kidolgozásban. Kezdetben, amikor még a hadműveleti elképzelés csak általános, elvi szintű volt, minden munkát a frontoknál végeztek, de most a terveket már pontosítani, konkretizálni kellett – s ekkor már nem lehetett nélkülözni az egyes hadseregek parancsnokainak és törzseinek a munkáját sem. Jóllehet gyarapodott a fontos és felelősségteljes munkában részt vevők száma, tartalma mégis szigorúan titokban maradt. A végrehajtásra vonatkozó parancsokat csak augusztus közepén adták ki, vagyis akkor, amikor lényegében befejeződött a hadművelet előkészítése. Ekkor már, ha bármi is az ellenség tudomására jutott volna, a helyzeten aligha változtathatott volna.

Az elhatározás kidolgozása minden hadművelet előkészítésének legfontosabb láncszeme. Hiszen pontosságától nagymértékben függ az ütközet kimenetele, száz- és százezrek sorsa. Nincs háború áldozatok, vér nélkül, de a hadvezér legfőbb kötelessége, hogy minél kevesebb véráldozattal győzze le az ellenséget; kötelessége előre látni, elképzelni az események menetét, eredményeit. Érthető tehát, milyen óriási felelősség hárul a törzsekre, amelyeknek biztosítaniuk kell a frontparancsnokok számára az elhatározáshoz szükséges adatokat, valamint az erőket és eszközöket.

Éppúgy, mint a főcsapás irányának a meghatározásakor, a frontparancsnokságnak most is sok időt kell eltöltenie a csapatoknál, s gondosan tanulmányoznia kell az ellenséges védelem jellegét.

R. J. Malinovszkij hadseregtábornok, a 2. Ukrán Front parancsnoka, valamint törzsfőnöke, M. V. Zaharov vezérezredes jó néhányszor felkereste a 27. és az 52. hadsereget, a 3. Ukrán Front parancsnoka, F. I. Tolbuhin hadseregtábornok és törzsfőnöke, Sz. Sz. Birjuzov vezérezredes pedig a 37. hadsereg hadműveleti felépítését a kickanyi hídfőben. Itt, a peremvonalban, néhány száz méterre az ellenséges állásoktól határozták meg az ellenséges védelemnek azokat a kulcsfontosságú pontjait, melyek leküzdésétől és elfoglalásától függött a fővédőöv sikeres áttörése.

A frontparancsnokok csak a sokoldalú és alapos, szinte a tudományos kutatás

tárgykörébe illő munka után hozták meg döntésüket. Ebben meghatározták a hadművelet általános elgondolását, a csapások irányait, a frontok erőcsoportosításait irányok szerint, a támadás szakaszait és ütemét, valamint azokat a terepszakaszokat, amelyeket a támadás ötödik-hatodik napján el kellett érni.

A küszöbönálló hadműveletben a 2. Ukrán Frontra vezető szerep hárult. Ennek megfelelően másfélszer annyi technikai eszköze és katonája volt, mint bal szomszédjának. Ez lehetővé tette számára, hogy olyan körülmények között oldja meg feladatát, amikor gyorsan kellett előretörniük a csapatoknak a Szeret és a Prut-közén déli irányba, és el kellett foglalniuk a „Focşani Kaput". A 27., 52., 53. hadsereg, a 6. harckocsi-hadsereg és a 18. harckocsihadtest mérte a főcsapást 16 kilométeres szakaszon a megerődített körletekre Tîrgu Frumos és Iaşi között, ahol csak tábori jellegű erődítések voltak. Lehetővé vált a tartós védelmi létesítmények megkerülése és az, hogy a legrövidebb úton elérjék a Prutnak a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport főerőinek hátában levő átkelőhelyeit. Az adott irány még azért is kedvező volt, mert a csapás az ellenséges csapatok hadműveleti felépítésének legérzékenyebb pontjára, a 4. román és a 8. német hadsereg csatlakozására irányult, és elvágta ezeket a kisinyovi kiszögellésben levő 6. német hadseregtől. Az ebben az irányban történő támadás lehetővé tette a Bahlui folyó mögötti ellenséges hadműveleti tartalékok megsemmisítését.

A front főcsapását és az egész hadműveletet a Kárpátok felől M. Sz. Sumilov tábornok 7. gárdahadseregének, valamint Sz. I. Gorskov tábornok lovas-gépesített csoportjának (az 5. gárda-lovashadtestnek és a 23. harckocsihadtestnek) a romani irányba végrehajtott támadása biztosította. A hadsereg nem kapott feladatot az ellenség védelmének önálló áttörésére. Ehhez legalább egy tüzérhadosztállyal kellett volna megerősíteni. A frontnak pedig ez nem állt módjában. Sőt mi több, a parancsnokság tudott a főhadiszállásnak arról a döntéséről, miszerint a tüzérségi előkészítés után kivonnak néhány tüzéregységet a 2. Ukrán Front alárendeltségéből és néhány tüzér-magasabbegységet a főparancsnoksági tartalékból, s ezeket más arcvonalszakaszokra irányítják. Ezért a 7. gárdahadseregnek a 27. hadsereg jobbszárnya mögül kellett támadásba átmennie Roman általános irányba és délkeletről megkerülve elfoglalnia a Tîrgu Frumos-i megerődített körletet. Ennek a megerődített körletnek az elfoglalása után lehetőség nyílt a szárnyra mért csapással megsemmisíteni az ellenség Szeret folyó menti védelmének fontos hadműveleti szakaszát.

Bár a 7. gárdahadsereg és a lovas-gépesített csoport kisegítő csapást mért, tevékenységük iránya és objektumai mégis fölöttébb nagy jelentőségűek voltak. Ezekre a csapatokra nemcsak az a feladat hárult, hogy jobbról fedezzék a hadműveleteket, hanem az is, hogy lehetetlenné tegyék az előre berendezett védelmi terepszakaszok megszállását, ha ezt a Szeret mögé visszavonuló német–román csapatok megkísérelnék.

Feladatokat kaptak a front szárnyain elhelyezkedő hadseregek is. Miután az 52. hadsereg elfoglalta Iaşi-t, I. V. Galanyin tábornok 4. gárdahadseregének támadásba kellett átmennie a Prut keleti partja mentén Ungeni irányába, el kellett vágnia az ellenségnek az átkelőhelyekhez vezető visszavonulási útvonalait, majd részt kellett vennie a bekerített ellenséges csoportosítás megsemmisítésében. A terv szerint a 40. hadsereg pedig majd akkor megy át támadásba Tupilaţi, Piatra irányába, ha a 7. gárdahadsereg kiért Tîrgu Frumos körzetébe.

A front csapatai számára közelebbi feladat a Bacău, Vaslui, Huşi terepsza-

kaszra való kiérés, Huşi és Fălciu közötti átkelőhelyek birtokbavétele a Pruton, majd a 3. Ukrán Front csapataival a 4. gárda-, az 52. hadsereg és a 18. harckocsi-hadtest erőivel egyesülve fejezze be a kisinyovi ellenséges csoportosítás bekerítését. A frontnak további feladatként a bekerített ellenséges erők felszámolását és főerőivel a támadás Focşani irányában való kifejlesztését kellett megoldania.

E feladatok teljesítéséhez a front elegendő erővel és eszközzel rendelkezett. A hadművelet kezdetén állományába nyolc hadsereg (köztük egy harckocsi- és egy légi, két önálló harckocsi- és egy lovashadtest, 55 lövész- és lovashadosztály, két megerődített körlet, 11 tüzér- és aknavető hadosztály, nyolc repülőhadosztály, 11 380 löveg és aknavető – 45 mm-es – és ennél nagyobb űrméretű), 1283 harckocsi és rohamlöveg, 882 harci repülőgép tartozott.[42]

A hadművelet előkészítésének idején megkülönböztetett figyelmet fordítottak a támadás gyors ütemének biztosítására, mivel főként ettől függött a Kisinyov körzetében levő ellenség bekerítésének sikere. A számítások bizonyították, hogy a bekerítendő ellenséges csoportosítás Huşi körzetében átlagosan 60–80 kilométerre van a Pruttól. A front áttörési szakaszának távolsága Huşiig 100 kilométer. A 2. Ukrán Front parancsnoksága számolt azzal, hogy az ellenség megérezve a bekerítés veszélyét, a támadás második napján megkezdheti visszavonulását. Ezért a front csapásmérő csoportjának naponta legalább 25 kilométeres támadási ütemet kell tartania. Csakis ilyen feltételekkel előzhettük meg az ellenséget, foglalhattuk el Huşit és a Prut átkelőhelyeit a visszavonuló ellenséges csapatok odaérkezése előtt.

A gyorsanmozgó magasabbegységek bevetését a Bahlui folyó terepszakaszáról tervezték. A 6. harckocsi-hadsereget Vaslui irányába és tovább Focşani felé, a 18. harckocsi-hadtestet Huşi ellen és a lovas-gépesített csoportot Roman irányába. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a gyorsanmozgó magasabbegységek hatékonysága egyidejű harcba lépésüktől függött. Nem véletlen tehát, hogy a frontparancsnokság erre fordította fő figyelmét. A front törzsfőnökének parancsára azokhoz a lövészhadosztályokhoz, melyeknek a sávjában tervezték a harckocsihadsereg bevetését, egy-egy rádió adó-vevővel ellátott törzstisztet küldtek ki. Feladatuk az volt, hogy figyeljék a gyalogság átkelését a Bahlui folyón, majd ennek befejezését jelezzék a fronttörzsnek. A frontparancsnok a jelzés vételét követően rendeli el a harckocsi-hadsereg ütközetbe vetésének időpontját.

A harckocsicsapatoknak lendületesen kellett támadniuk a részükre meghatározott irányokban, meg kellett akadályozniuk, hogy az ellenség bevesse tartalékait, illetve hogy e tartalékokkal és a visszavonuló egységekkel megszervezze védelmét a Mare-hegyháton. Éppen ezért a Marén húzódó ellenséges védelmet legalkalmasabb volt menetből leküzdeni. A frontparancsnokság a gyorsanmozgó csapatok ütközetbe vetésénél azzal számolt, hogy ha az összfegyvernemi hadseregek már áttörték az ellenséges védelem teljes harcászati mélységét, a harckocsicsapatokat nem az áttörésre, hanem a siker hadműveleti mélységben való kifejlesztésére alkalmazzák. Csupán így lehetett a legrövidebb idő alatt és minél nagyobb távolságban létrehozni a bekerítés külső arcvonalát, s ezzel meghiúsítani az ellenségnek a vereség elkerülésére irányuló próbálkozásait, még akkor is, ha áttörte a bekerítés gyűrűjét.

A támadás gyors üteme a front további hadműveleti feladatainak megoldásában is jelentős volt. A „Focşani Kapu" elfoglalása megnyitotta csapataink előtt

a Románia belsejébe vezető utat, s lehetőséget nyújtott a déli és nyugati irányú menőverezésre.

A hadművelet gyors ütemű lefolyását biztosította a front csapatainak mély hadműveleti felépítése. Az első lépcsőbe öt összfegyvernemi hadsereg (összesen 38 hadosztály) tartozott. A siker kifejlesztésére hivatott lépcsőben összpontosult a harckocsi-hadsereg, két önálló harckocsi- és lovashadtest. A második lépcsőben és a tartalékban helyezkedett el egy hadsereg és két önálló lövészhadtest (összesen 13 hadosztály).

A fentiekben már említettük, hogy a 2. Ukrán Front hadműveleti elgondolásában a csapást – megkerülve a megerődített körleteket – az ellenséges védelem gyenge pontjára szándékoztak mérni. Ebben volt nagy alkotó értéke. A Vaslui, majd tovább a Focşani irányába mért főcsapás a legfontosabb szakaszon vágta ketté az ellenség védelmét. Főcsoportosításának pusztulásához vezetett, és biztosította a front sikerének kifejlesztését a déli irányban, a Szeret és a Prut között. A front csapatainak mély hadműveleti felépítése alkalmas volt a csapás erejének fokozására már a hadművelet első napjaiban, s ily módon nemcsak az ellenség első lépcső hadosztályait, hanem tartalékait is szétzúzták. Ez volt a kisinyovi ellenséges csoportosítás bekerítésének és megsemmisítésének legfőbb feltétele.

Hasonlóan ötletes volt a 3. Ukrán Front elgondolása is. Lényege az volt, hogy a Bengyeritől délre levő hídfőből Huşi irányában végrehajtott csapással, a 2. Ukrán Fronttal együttműködve, bekerítik és megsemmisítik a 6. német hadsereget. A 46. hadsereg részei pedig a Fekete-tengeri Flottával együttműködve a 3. román hadsereget zúzza szét, ezzel egy időben a támadást kifejlesztik Renyi és Izmail irányába, hogy megakadályozzák az ellenség visszavonulását a Prut és a Duna mögé.

A főcsapás végrehajtását Huşi irányába a mintegy 18 kilométer széles szakaszon a 37. hadsereg, valamint az 57. és a 46. hadsereg részei kapták feladatul. A siker kifejlesztése a 7. és a 4. gárda gépesített hadtestekre hárult. A csapást a román és a német egységek csatlakozására tervezték, mert ez lehetővé tette a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport főerőinek rövid idő alatt délről történő mély átkarolását.

A frontnak a főcsapás irányában kiválasztott áttörési szakasza harcászatilag módfelett kedvezőtlen volt, de óriási hadműveleti sikerrel kecsegtetett. Jóllehet a viszonylag kis hídfőben kedvezőtlenek voltak a feltételek a nagy tömegű csapat és harci eszköz összpontosítására, ugyanakkor az ellenség védelmének peremvonala az uralgó magaslatokon húzódott, ami lehetővé tette számára a jó figyelést, a pontos tüzérségi és aknavetőtüzet, mégis döntő fölényben voltunk vele szemben. Éspedig abban, hogy a 3. Ukrán Front főcsapásának irányába a kickanyi hídfőből jövő támadásunkkal nem számoló ellenségnek egészen a Prutig egyetlen fővédőöve volt. A Kogilnyik folyó menti védőövet, amint már említettük, az ellenség nem építette ki, és csapataival nem szállta meg. Gyors ütemű támadás esetén az ellenség nem volt képes megszervezni védelmét e folyó mentén.

A főcsapást északról és délről a néhány páncéltörőtüzér-dandárral és műszaki csapatokkal megerősített 57. és 46. hadsereg fedezte. A támadás során a Tarutinóból délkeleti irányba előretörő 46. hadseregnek – együttműködve azokkal a balszárnycsapatokkal, melyek a Dunai Katonai Flottilla támogatásával keltek át a Dnyesztrovszkij-öbölnél, Akkermannál – be kellett kerítenie a 3. ro-

mán hadsereget és elfoglalnia a Duna torkolatát. N. A. Gagen tábornok 57. hadseregére pedig az a feladat hárult, hogy egyik hadtestével a Botno-tótól északra törje át az ellenség védelmét, és támadjon Zolotyanka irányában. Hadseregének főerőit két változatban tervezték alkalmazni: vagy kifejlesztik a sikert Zolotyanka irányában, vagy a 37. hadsereg sávjában bontakoztatják ki támadásukat, ahol nem volt kétséges az ellenséges védelem sikeres áttörése.

A Dnyesztrovszkij-öblön át tervezett deszanthadművelet sikeres megvalósítására a 46. hadsereg balszárnyán egy külön csoportot szerveztek. A. N. Bahtyin altábornagy vezetésével. Az átkelését a Dunai Katonai Flottilla és a Fekete-tengeri Flotta repülőerőinek ogyesszai csoportja biztosította. A csoport egységei partraszállásának tervét végleges formában a fronttörzsben dolgozták ki, ahol az együttműködés megbeszélése végett gyakran megjelent Sz. G. Gorskov ellentengernagy, a Dunai Katonai Flottilla parancsnoka, A. V. Szverdlov, a flottilla törzsfőnöke, V. V. Jermacsenkov repülő altábornagy, a Fekete-tengeri Flotta repülőerőinek parancsnoka.

Ennek a hadműveletnek a lényege az volt, hogy Akkermantól délkeletre és északnyugatra rejtve és egy időben tesznek partra egy-egy deszantcsoportot, és elfoglalják a várost. Ezt követően a 46. hadsereg főerőivel együttműködve a támadást délnyugati irányban, a Kogilnyik folyó felé tervezték kibontakoztatni a 3. román hadsereg bekerítésére és megsemmisítésére.

Az ellenség aligha számított a szovjet csapatok átkelésére a 11 kilométer széles vízi akadályon. Biztosítására azonban mégis gondolni kellett. A Nagy Honvédő Háború történetében nehéz találni példát ilyen széles vízi akadály leküzdésére. Az ellenség által megszállt és megerődített partvidékre át kellett szállítani két tengerészgyalogos dandárt, a megerődített körlet egységeit, egy motorkerékpáros ezredet és néhány szakalegységet, összesen több mint 8 ezer embert, mintegy 200 löveget és aknavetőt, valamint 10 harckocsit.

A deszant-hadművelet titokban tartása érdekében elhatározták, hogy a partra szállítást a front főerői támadásának második napján, éjjel hajtják végre, légi és tüzérségi előkészítés nélkül. Az ellenség megtévesztésére a tenger felől színlelt partraszállást kísérelnek meg.

Különös figyelmet érdemel az 5. csapásmérő hadsereg (parancsnoka N. E. Berzarin tábornok) feladata. A hadseregnek – amely több mint 120 kilométeres arcvonalszakaszt védett – a hitleristákat a kisinyovi irányban kellett tartania, és éppen azzal lekötnie ezen a terepszakaszon, hogy sávjában nagy erők támadását színleli.

A front közelebbi feladatához tartozott, hogy a hadművelet ötödik-hatodik napján gyorsanmozgó csapataival elérje a Prutot, vegye birtokba az átkelőhelyeket, egyesüljön a 2. Ukrán Front csapataival, és fejezzék be a iași–kisinyovi csoportosítás bekerítését. A közelebbi feladat mélysége hozzávetőlegesen megegyezett a 2. Ukrán Front közelebbi feladatával, vagyis mintegy 100 kilométer volt.

A hadművelet kezdetén a 3. Ukrán Front állományába öt hadsereg (közöttük egy légi hadsereg), két gépesített hadtest és egy önálló gépesített dandár tartozott. A harminchét lövészhadosztályhoz, egy megerődített körlethez, a két tengerészgyalogos dandárhoz, a hat tüzér- és hét repülőhadosztályhoz több mint 8 ezer löveget és aknavetőt (45 mm-es és nagyobb űrméretű), körülbelül 600 harckocsit és rohamlöveget és mintegy ezer repülőgépet biztosítottak.[43]

Bár a front első lépcsőjében helyezkedett el a négy összfegyvernemi hadsereg

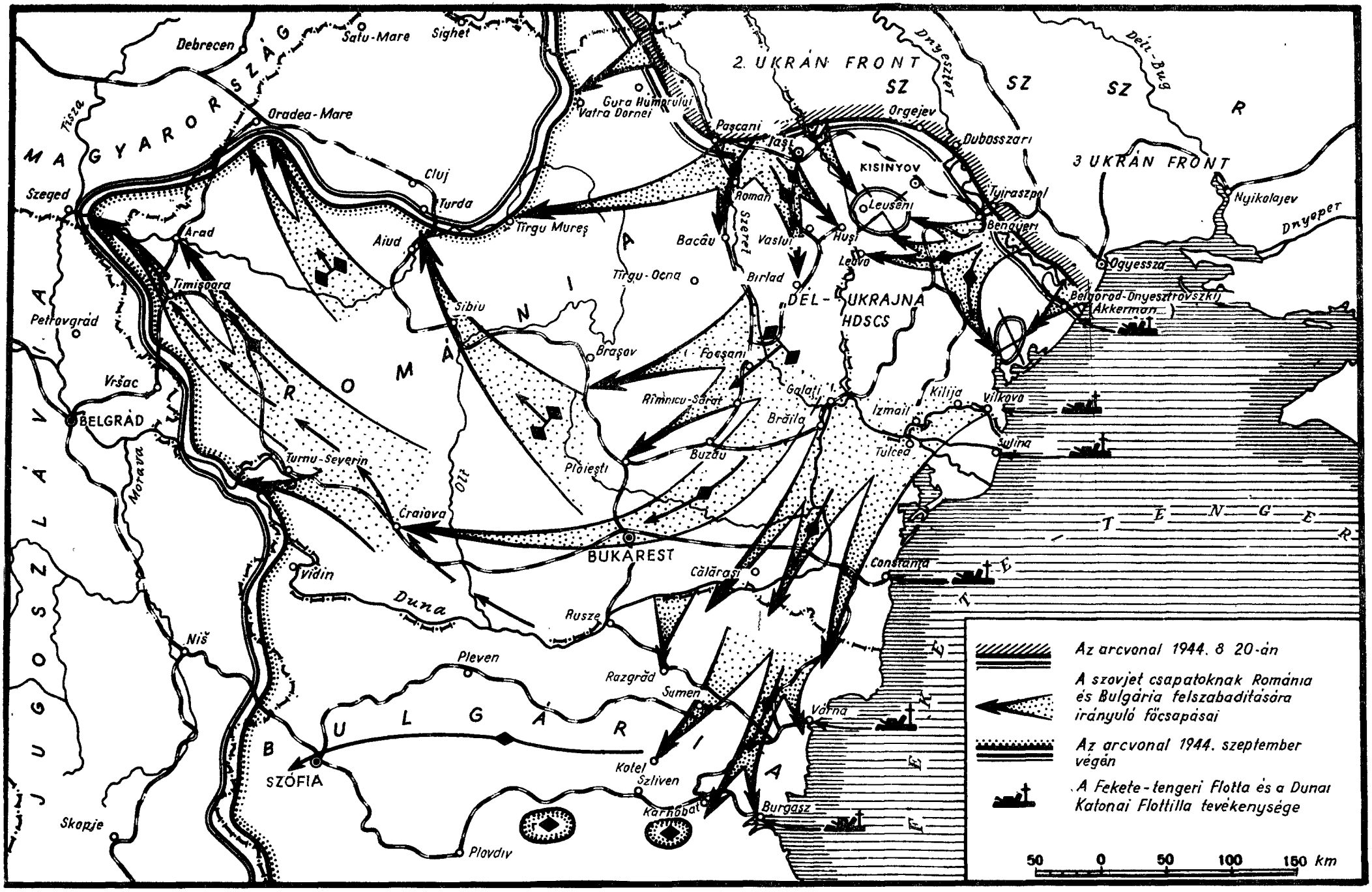

Románia és Bulgária felszabadításának általános menete

(34 hadosztály), a hadműveleti felépítés a főirányban mégis mély volt, mivel a hadseregek több lépcsőben épültek fel, s ott helyezkedtek el a gyorsanmozgó csapatok meg a tartalékok is. F. G. Katkov tábornok 7. gépesített hadtestét a 37. hadsereg sávjában, Huşi irányában tervezték bevetni az áttörésbe. Feladatul kapta, hogy jusson ki a Pruthoz, egyesüljön a 2. Ukrán Front csapataival, és vegyen részt a bekerített ellenséges csoportosítás megsemmisítésében. V. I. Zsdanov tábornok 4. gárda gépesített hadteste terv szerint a 46. hadsereg sávjából hatol be az áttörésbe. Közelebbi feladata Tarutino elfoglalása; a továbbiakban pedig a kialakult helyzettől függően, Komrat, Huşi vagy Kagul irányába folytatta támadását.

A frontnak nem volt második lépcsője. A parancsnokság csak a 10. gárdalövészhadtestet (három hadosztályt) volt képes tartalékként kikülöníteni. Ez magyarázza, miért volt oly nehéz biztosítani a 3. Ukrán Front csapatai támadásának gyors ütemét. Ezt a feladatot az erőkifejtés mesteri fokozásával úgy oldották meg, hogy a hadművelet folyamán harcba vetették a főcsapás irányában levő magasabbegységeket (tizenegy lövészhadosztályt).

A fegyvernemek és a repülőerők alkalmazása során mindkét front egy követelményt tartott szem előtt: maximális mennyiségű erőt és eszközt összpontosítani a főcsapás irányában, létrehozni az ellenséggel szembeni szükséges erőfölényt, biztosítani a gyalogság és a harckocsik gyors előretörését.

A iaşi–kisinyovi hadműveletben a harckocsicsapatok óriási erői vettek részt: a 6. harckocsi-hadsereg, négy önálló harckocsi- és gépesített hadtest, önálló harckocsi-, rohamlövegdandárok és -ezredek. A harckocsi-hadsereget, a harckocsi- és gépesített hadtesteket az összfegyvernemi hadseregek sikerének kifejlesztésére tervezték alkalmazni, miután azok már áttörték a védelem harcászati övét. A 2. Ukrán Front 18. harckocsi-hadtestének és a 3. Ukrán Front 7. gépesített hadtestének az erőfeszítése arra irányult, hogy minél gyorsabban elérjék a Prutot, elfoglalják átkelőhelyeit Huşi és Fălciu körzetében, és bezárják a gyűrűt a kisinyovi csoportosítás körül. A 2. Ukrán Front 6. harckocsi-hadseregének a Vaslui, Focşani irányban mért csapással menetből kellett leküzdenie a hátsó védelmi terepszakaszt, és biztosítania a front főerőinek előretörését Románia belsejébe. A 23. harckocsi- és az 5. gárda-lovashadtestnek azt a feladatot adták, hogy a front csapásmérő csoportosításának jobbszárnyán, a romani irányban tevékenykedjék. A 3. Ukrán Front 4. gárda gépesített hadteste előtt az a feladat állt, hogy Tarutino elfoglalása után – a helyzettől függően – vagy az északnyugati, vagy a délnyugati irányban működjön. Következésképp, a harckocsi- és gépesített hadtestekre vezető szerep hárult a kisinyovi csoportosítás bekerítésében. A továbbiakban pedig együtt kellett működniük a lövészcsapatokkal a bekerített csoport felszámolásában. A 6. harckocsi-hadseregre a támadás déli irányú lendületes kifejlesztése várt.

A parancsnokság meg volt győződve arról, hogy a harckocsicsapatok teljesítik feladataikat. Bizalmának fedezete a kiváló harckocsik, a jól kiképzett kezelők és az igen gazdag harci tapasztalatú parancsnokok voltak. A 6. harckocsi-hadsereg parancsnoka Andrej Grigorjevics Kravcsenko páncélos altábornagy volt, a kiváló harckocsizó, a tiszteletreméltó és rettenhetetlen ember. Hadi szolgálatát 1941-ben, Ukrajnában kezdte annak a gépesített hadtestnek a törzsfőnökeként, amely Szerpuhovnál és Klinnél harcolt; részt vett a sztálingrádi, a voronyezsi, a kurszki harcokban; felszabadította Kijevet és Zsitomirt; s ott volt a korszuny-

sevcsenkovszkiji ütközetben is. Kravcsenko többször megsebesült. 1944 elején a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

A harckocsi- és gépesített hadtestek élén a lenini párt hű fiai, kiváló katonai ismeretekkel rendelkező, bátor és tiszteletreméltó tábornokok – A. O. Ahmanov, V. M. Alekszejev, M. V. Volkov, V. I. Zsdanov, F. G. Katkov, V. I. Polozkov – álltak.

Nem kevésbé fontos szerepet szántak a páncélöscsapatoknak a védelem áttörésében. Az önálló harckocsidandárokat és rohamlövegezredeket átadták az első lépcső lövészhadosztályoknak, és belőlük szervezték meg a gyalogságot közvetlenül támogató csoportokat. A 2. Ukrán Frontnál az ellenséges védelem fővédőövének 16 kilométeres áttörési szakaszán 270 páncélos harceszköz volt. Ez arcvonal-kilométerenkén mintegy 17 harckocsit és rohamlöveget jelentett. A 3. Ukrán Front valamivel kevesebb páncélos harceszközzel rendelkezett.

Egyes esetekben maga a frontparancsnok határozta meg egyik-másik hadosztály számára a gyalogságot közvetlenül támogató harckocsik számát. Így volt ez például a 2. Ukrán Frontnál. Itt nyugtalanságot a Bahlui folyó váltott ki. Átkelőhelyeinek késedelmes elfoglalása veszélyeztette a 6. harckocsi-hadsereg időben való ütközetbe vetését és a hadművelet tervszerű menetét. Ezért a frontparancsnok utasította a 27. hadsereg parancsnokát, Sz. G. Trofimenko altábornagyot, erősítse meg a 206. lövészhadosztályt a lehető legtöbb harckocsival és rohamlöveggel. Ez biztosította a vízi akadály gyors leküzdését, Podul Iloaie körzetében az átkelőhelyek elfoglalását és megtartását a 6. harckocsi-hadsereg beérkezéséig. A 206. hadosztály ötvenhat harckocsit és rohamlöveget kapott megerősítésül akkor, amikor a 27. hadsereg többi első lépcső hadosztályának csak harminchat harci gépe volt.

Az előző hadműveletek tapasztalataiból már ismertük, hogy a hadosztály- és az ezredparancsnokok gyakran szétaprózták kis csoportokra a gyalogságot támogató harckocsierőket, csupán négy-öt harckocsit hagytak tartalékukban. Ily módon a gyalogság rohamát széles arcvonalon szétszóródva kevés harckocsi kísérte, ennek következtében az ellenség könnyen harcolt ellenük. Ezt a tanulságot megszívlelve a 2. Ukrán Front parancsnoka figyelmeztette a hadosztályparancsnokokat, ne adják át a harckocsikat az ezredeknek, hanem tartsák meg közvetlen alárendeltségükben. Így szükség esetén 40–50 harckocsival le bírják majd küzdeni az ellenség kulcsfontosságú ellenállási gócait, és ha még 10 harckocsit kilőnek is, a megmaradtak elérik a célt, s akkor az ellenállási gócokat feltétlenül megsemmisítik.

Utasításában a frontparancsnok kiemelte a lelki tényező fontosságát. Aki már harcolt, az tapasztalta, hogy négy-öt támadó harckocsi nem kelt már különösebb nyugtalanságot. De ha azt látod, hogy egy kisebb, mondjuk 600 méteres szakaszon 50 harckocsi közeledik, arra gondolsz: kitartok-e vagy sem? Ha a rohamban erős tűz kíséretében tömegesen alkalmazzák a harckocsikat, ez nagy erkölcsi hatással van az ellenségre. Elveszti erejébe vetett hitét, és sokkal könnyebb megtörni ellenállását.

Az ellenséges védelem áttörésekor a 3. Ukrán Frontnál 256 páncélozott harceszköz támogatta közvetlenül a gyalogságot, vagyis arcvonal-kilométerenként 14 harckocsi és rohamlöveg. A lövészhadosztályoknál, ahol a gépesített hadtestek áttörésbe való bevetését tervezték, ez a sűrűség kétszeresnél is nagyobb, 30–35 páncélozott harceszköz volt.

Eltérően a 2. Ukrán Fronttól, a 3. Ukrán Frontnál akkor kellett harcba vetni a gyalogságot közvetlenül támogató harckocsikat, amikor a gyalogság már áttörte az ellenséges védelem peremvonalát. Ezt azért határozták el így, mert attól tartottak, hogy a harckocsik érzékeny veszteségeket szenvednek az aknamezők leküzdése során, mivel ezeket a rendkívül átszeldelt terep miatt lehetetlen volt felderíteni és hatástalanítani.

Nagy szaktudással és leleményességgel tervezte meg a hadművelet tüzérségi biztosítását N. Sz. Fomin tüzér vezérezredes, a 2. Ukrán Front, és M. I. Nyegyelin tüzér vezérezredes, a 3. Ukrán Front tüzérfőnöke. Ahhoz, hogy a főcsapás irányában nagy tűzsűrűséget biztosítsanak, számottevő tüzérséget kellett elvonni más szakaszokról. Ezért a front tüzércsoportjának állományába helyezték: az összfegyvernemi hadseregek tüzérségét, a front második lépcsőjében levő tüzérmagasabbegységeket és -egységeket. De még a légvédelmi ütegeket is bevonták abba a hatalmas tűzcsapásba, amelyet az ellenség védelmének második és harmadik árkába és más ellenállási pontjaira mértek.

A tüzérségi előkészítés időtartamát a 2. Ukrán Frontnál 1 óra 30 percre, a 3. Ukrán Frontnál pedig 1 óra 45 percre tervezték.

A hadművelet kezdetén a két front több mint 19 ezer löveggel, aknavetővel, sorozatvetővel és légvédelmi löveggel rendelkezett. Ebből a két front főcsapásának irányaiban, a 27. és a 37. hadsereg áttörési szakaszán – amely a két front arcvonalhosszának három százalékával kevesebb részét képezte – összpontosult a tüzérség mintegy 25 százaléka. A tüzérség merész alkalmazásáról tanúskodik arcvonal-kilométerenkénti sűrűsége. A 2. Ukrán Front sávjában a tüzérség arcvonal-kilométerenkénti átlagos sűrűsége 26 (76 mm-es és nagyobb űrméretű) löveg és aknavető volt, a főcsapás irányában viszont 240. Az egyes első lépcső hadosztályok szakaszán pedig még ennél is nagyobb. Például az 52. hadsereg 69. gárda-lövészhadosztályánál az áttörés egy kilométeres szakaszán 325, a 27. hadsereg 206. lövészhadosztályánál pedig 253 löveg és aknavető készült fel csapásra.

A 2. Ukrán Front parancsnoksága a háború tapasztalatain okulva megtanulta: nem szabad a tüzérséget megosztani oly módon, hogy egy részét az ellenséges tüzérség elleni harcra, a másik részét a parancsnoki harcállláspontok rombolására, a harmadik részét az utánszállítási útvonalakra mért csapásokra használják fel. Ilyen erőmegosztás mellett csak körülbelül 50 löveg marad arra a célra, hogy rombolják az ellenséges védelem első árkait és támpontjait. Ennyi löveg tüzét teljes mértékben ki lehet bírni a jól berendezett lövészárkokban ülve is. A tüzérség alkalmazásának megtervezésénél figyelembe vettük, hogy nem szabad formálisan, a célok minősége szerint csoportosítani. A távolható nehéztüzérséget sikeresen lehet alkalmazni az ellenség peremvonala, első árkai ellen is. Ha az arcvonal-kilométerenkénti 240 lövegünk tüzét két percre az első árkokra összpontosítjuk, súlyos veszteségeket okozunk az ellenségnek. Ez igen erős csapás. Azután pedig a 240 löveg tüzét az adott szakaszon elhelyezett, arcvonal-kilométerenként rendszerint 3–4 ellenséges ütegre zúdítjuk. Nem nehéz elképzelni, mi marad meg ezekből a 240 löveg három percen át tartó tüze után.

A parancsnoki harcállláspontok megsemmisítésére, ha csak rövid ideig is, szintén mind a 240 löveggel kellett tüzelni. Ugyancsak ez az eljárás az ellenállási gócok elfojtásakor. Ha a 240 löveg három-négy percig rájuk összpontosítja tü-

zét, csak romok maradnak belőlük. És ha a támpontra a tűzcsapást követően 40 harckocsi is támad, a siker biztos lesz.

Ennek az elgondolásnak az alapján a 2. Ukrán Frontnál a tüzérségi előkészítés tervében hat tömeges tűzcsapás szerepelt, egyenként 10–15 perces időtartammal. Egymást követve tervezték az ellenséges terepszakaszokra, a tüzérség tüzelőállásaira, parancsnoki harcálláspontjaira és támpontjaira. Néhány tűzcsapást mértek a peremvonalra is. Megtévesztő tűzáthelyezést is terveztek, s ez, amint az események igazolták, megzavarta az ellenséget.

A lezajlott hadműveletek tapasztalatai szerint a tűzelőkészítést a gárdaaknavetők csapása fejezte be. Ez alkalommal viszont úgy határoztak, hogy a sorozatvetőket nemcsak a tűzelőkészítés végén, hanem az elején és a közepén is alkalmazzák. Ez volt a sajátos „ökölvívó" módszer, amelynek során a legerősebb tűzcsapások váltakoztak a megtévesztő tevékenységgel. A tűzcsapásváltás alkalmazása az előkészítés folyamán lehetővé tette nemcsak a tüzérségi előkészítés idejének csökkentését, hanem a nagyobb hatékonyság elérését is.

A 3. Ukrán Frontnál a tüzérséget a célok jellege szerint csoportosították. Ily módon a 37. és a 46. hadseregnél távolharc hadsereg- és hadtest-tüzércsoportokat szerveztek, s ezeknek három tűzcsapást kellett mérniük az ellenség ütegeire. Ezek a csoportok nem lőtték az ellenség peremvonalát. A tüzérségi előkészítést a lőszer gazdaságos felhasználásával tervezték meg, mivel a front nem kapott csak 317 ezer gránátot. Az előkészítés tűztervében a módszeres tűz került előtérbe a tűzcsapásokkal szemben. A módszeres tüzet 70 percre, vagyis az egész tüzérségi előkészítés időtartamának 67 százalékára tervezték. A gyalogság és a harckocsik rohamainak támogatását ennél a frontnál egyszeres tűzhengerrel oldották meg, a 2. Ukrán Frontnál pedig kétszeressel.

Mindkét frontnál – eltérően az előző támadó hadműveletektől – kevés tüzérséget jelöltek ki közvetlen irányzású tüzelésre. A közvetlen irányzású tűz alkalmazásába az ezredtüzérség lövegeit, az első lépcső lövészhadosztályok páncéltörő ezredeit, a nagy űrméretű lövegeket vonták be. A felsorolt tűzeszközöknek akkor kellett tüzet nyitniuk, amikor a rohamozó gyalogság és az őket kísérő harckocsik belekerültek az ellenség peremvonalában levő géppuskák és lövegek tüzébe.

A iași–kisinyovi hadművelet légi támogatása az 5. és 17. légi hadseregre hárult. Ezek parancsnoka: Sz. K. Gorjunov repülő vezérezredes (2. Ukrán Front) és V. A. Szugyec repülő vezérezredes (3. Ukrán Front) volt.

A repülőerők feladatait a frontparancsnokok időben határozták meg. Fő erőkifejtésük a hadművelet első három napján kizárólag a főcsapás irányában az ellenséges védelmet áttörő szárazföldi csapatokkal való együttműködésre összpontosult, és a gyorsanmozgó csoportok áttörésbe való bevetését kellett a légitérből biztosítaniuk.

A 2. Ukrán Frontnál az ellenséges védelem áttöréséhez nem terveztek légi előkészítést. A repülőerőknek akkor kellett bekapcsolódniuk a harcba, amikor megkezdődött a gyalogság és a harckocsik rohama. A 27. hadsereget két csatarepülő- és egy vadászrepülő-hadosztály, az 52. hadsereget egy csatarepülő- és egy vadászrepülő-hadosztály támogatta. A bombázógépek alkalmazását a tüzérségi állások, az ellenállási csomópontok és a tartalékok támadására tervezték a főcsapás irányában működő 27. és 52. hadsereg támogatására. A légi előkészítés idején mintegy kétszáz bombázó és csatarepülőgép mért az ellenséges védelem mélységében levő objektumokra tömeges csapásokat, a vadászok oltalmazásával.

A 3. Ukrán Frontnál a gépesített hadosztályok támogatására egy csatarepülő- és egy vadászrepülő-hadosztályt, valamint egy éjszakai bombázóezredet jelöltek ki. A repülőerőknek fedezniük kellett a hadosztályok bevetését az áttörésbe és harcukat a hadműveleti mélységben. Ezenkívül a harmadik és a következő napokon a repülőerőkre az a feladat hárult, hogy mérjenek csapásokat az ellenség ellenállási csomópontjaira, visszavonuló csapataira, vasúti berendezéseire és az átkelőhelyekre.

Arra nem volt szükség, hogy akár a hadművelet kezdetén, akár annak első szakaszában is a repülőerők csapásokat mérjenek az ellenség repülőtereire. Az ellenség vadászgépeit lekötötte a hadtápobjektumok oltalmazása, kevés bombázó repülőgépe (mintegy 200) pedig széttagoltan települt a mélységben levő repülőtereken.

Szólni kell a repülőerők alkalmazási tervének egy sajátos vonásáról. A légi hadseregek parancsnokai tartalékukban tartották a harci gépek 10–12 százalékát (főleg bombázókat). Ezt a főirányokban az erőkifejtés fokozására és a hadművelet folyamán adódó feladatok megoldására szánták.

A Fekete-tengeri Flotta a 3. Ukrán Front támadó csapataival működött együtt. Ebből kiindulva dolgozta ki tervét a flotta törzse, és azt 1944. július 24-én hagyta jóvá N. G. Kuznyecov, a haditengerészeti flotta főparancsnoka. Ez a terv még a 3. Ukrán Front parancsnokságának a hadműveletre vonatkozó végleges döntését megelőzően készült el, s természetesen így nem tartalmazhatott minden szükséges intézkedést. Nem tartalmazta például a flotta részéről a Dnyesztrovszkij-öblön átkelő szárazföldi csapatoknak nyújtandó segítséget. Ezért a tervet módosították és kiegészítették.

Augusztus 5-én a 3. Ukrán Front parancsnoka azt javasolta P. Sz. Oktyabrszkij tengernagynak, a Fekete-tengeri Flotta parancsnokának, támogassa a front csapatainak átkelését a Dnyesztrovszkij-öblön. E feladat végrehajtását a Dunai Katonai Flottilla és az ogyesszai repülőcsoport kapta. A deszanthadművelet céljairól és megtervezéséről már szóltunk. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy e hadműveletet a tengerről tengeralattjárók biztosították, amelyeknek Burgasz körzetében kellett működniük.

A hadművelet előkészítése során jó munkát végeztek a 2. és a 3. Ukrán Front híradó katonái, akiknek élén A. I. Leonov és I. F. Korovljov tábornok állt. A megindulási körlet egészében kiépítették a vezetékes híradást, amely magában foglalta a frontok valamennyi magasabbegységét és egységét (zászlóaljig bezárólag), és kifogástalanul működött. A fronttörzseknél gépkocsikra telepített hírközpontok voltak, és ezek a későbbiek során hozzájárultak a parancsnoki harcállláspontok gyors telepítéséhez, s ily módon az állandó vezetés biztosításához a hadművelet alatt. A roham megindulásától a fő híradó eszköz a rádió lett. A front- és a hadseregtörzsek híradó osztályainak különleges csoportjaira hárult a támadó csapatok nyomában az ellenség területén a híradó vonalak és központok kiépítése. A támadó csapatok híradásának biztosítására ezenkívül elegendő mozgó eszközt, repülőgépeket, gépkocsikat, páncélozott járműveket, motorkerékpárokat jelöltek ki.

3

Közismert, hogy a haderő- és fegyvernemek együttműködésének jó megtervezése a győzelem egyik legfontosabb feltétele. A fronttörzsek gondosan kidolgozták a frontok és a hadseregek, a gyalogság, a harckocsik és a tüzérség, a szárazföldi csapatok, a repülőerők és a haditengerészeti erők közötti együttműködést. A szoros összhang megteremtését szolgálták a frontparancsnoki megbeszélések. A frontok tevékenységének egyesítése a főparancsnokság főhadiszállása képviselőjének, Sz. K. Tyimosenko marsallnak a feladata volt.

Természetesen igen részletesen meg lehet tervezni a csapatok hadműveleti együttműködését. Ám ha a csapatok harci, anyagi és politikai felkészülése nem kielégítő, aligha számíthatunk sikerre. Épp ezért, amikor a fronttörzsek a hadművelet tervezésével foglalkoztak, meghatározták, a frontparancsnokok pedig jóváhagyták az előkészítés időszakára vonatkozó különféle intézkedéseket. Ezekben a dokumentumokban napra megszabták a frontparancsnokoknak, a fronttörzseknek, a fegyvernemi és szolgálatiág-főnököknek, a hadseregparancsnokoknak és törzseknek, az önálló hadtestek parancsnokainak és törzseinek feladatait. Ugyanitt írták elő, ki, mikor és milyen célból köteles felkeresni a csapatokat: például a támadásra való felkészülés ellenőrzése végett, az átcsoportosítások kezdetének és végének meghatározása miatt stb.

A frontok haditanácsai szüntelenül gondoskodtak a magasabbegységek és egységek feltöltéséről. Áprilistól augusztusig a vezérkar utasítására már 8224 ember[44] érkezett a frontokhoz. A megszállóktól felszabadított területeken a tavaszi támadás idején szép eredményekkel járt a mozgósítás. Özönlöttek a csapatokhoz az emberek, akik már kiállták a megszállás súlyos próbáját, s életüket és vérüket nem kímélve harcoltak a győzelemért. A hadművelet kezdetén a lövészhadosztályoknak mintegy 6–8 ezer emberük volt. A 2. Ukrán Front a főirányban támadó önálló hadosztályait 9–10 ezer főre egészítette ki.

Április–augusztusban a két front 875 harckocsit és rohamlöveget, 6223 löveget és aknavetőt, 13 142 nehéz és könnyű géppuskát, 116 ezer géppisztolyt, 280 ezer puskát és karabélyt kapott.[45] A javítóműhelyekben megfeszített munkával állították helyre, javították ki az előző harckokban megsérült fegyverzetet, technikai és szállítóeszközöket.

Az Állami Honvédelmi Bizottság a Fekete-tengeri Flottát az Északi Flotta állományából hat nagy és 20 kis rombolóval, valamint 12 torpedónaszáddal, a Csendes-óceáni Flotta állományából pedig 10 tengeralattjáróval erősítette meg. A hajókat vasúton szállították, és a hadművelet kezdetére a Fekete-tengeri Flotta támaszpontjain vízre bocsátották őket.

A háború néha tanulságos példával szolgált az anyagi-technikai biztosítás vonatkozásában is. Megtörtént, hogy a támadó hadművelet kifejlődésére hatással volt a hátországból érkező anyagi eszközök elégtelensége és szállításának ütemtelensége. Ennek egyik okaként megemlítjük, hogy az ellenség szakadatlanul támadta az utánszállítási vonalainkat. Hogy ezt a kellemetlen helyzetet elkerüljék, a frontok igyekeztek hadtápkörletükben felhalmozni a számukra szükséges mennyiségű technikai eszközt, fegyvert, lőszert, élelmiszert és üzemanyagot a harci és szállítóeszközök számára; egyszóval mindazt, ami közvetlenül befolyásolta a támadás menetét és kimenetelét. Gondoskodtak róla, hogy időben és

kellő mennyiségben eljusson az ezredekhez és hadosztályokhoz mindaz, ami a harc megvívásához kellett.

A gyárak és üzemek dolgozóinak, a kolhozparasztoknak óriási erőfeszítése biztosította azt, hogy a frontraktárakba sok százezer tonna különféle anyagot szállítottak. Augusztus 1. és 21. között csupán a 2. Ukrán Front hadtápszervei 11 644 vagon- és 400 tartálykocsi-szállítmányt kaptak.[46] Naponta mintegy 600 vagon átvételéről és kirakásáról kellett gondoskodni. A helyzet bonyolultságát fokozta, hogy a hadművelet során nyugat-európai (keskeny nyomtávú) vasútvonalakat kellett használni. Ezért átrakó bázisok építésére volt szükség. Ezeken minden szerelvény terhét keskeny nyomtávú vagonokra raktuk át.

A hadművelet kezdetére a frontoknál az alábbi tartalékokat hozták létre: gépkocsibenzinből 2,6–2,7 feltöltésre valót, a lőfegyverek lőszereiből 1,2–2,5, aknagránátokból és gránátokból 1,5–6,6 javadalmazást.[47]

Nagy figyelmet szenteltek az egészségügyi egységek munkájának. A kórházakat közel telepítették az arcvonalhoz, s minegyikben növelték a férőhelyek számát. A súlyos sebesülteket nyomban a hátországba szállították, a könnyebben sérülteket pedig egészségügyi ellátásuk után visszaküldték egységeikhez, s ily módon jelentős számú férőhelytartalékot biztosítottak. A hadművelet megkezdése előtt a két front kórházaiban mintegy 135 ezer férőhely volt. Ezenkívül több kórház felkészült a támadó csapatok követésére. Települése helyéül olyan terepet választott, ahonnan az elsősegély után azonnal továbbítani tudja megfelelő szakkórházba a sebesülteket.

A fenti példák bizonyítják, hogy anyagi-technikai vonatkozásban a frontok csapatai el voltak látva mindazokkal az eszközökkel, amelyek szükségesek voltak egy nagy támadó hadművelet sikeres lefolytatásához. Hatalmas munkát végeztek a fronthadtáp beosztottai, akiket a tapasztalt szervezők, V. I. Vosztruhov és A. I. Sebunyin tábornokok irányítottak.

Teljes erővel folyt a csapatok és törzsek kiképzése. Szívósan tanult mindenki, kezdve az egyszerű harcostól a frontparancsnokig. A front- és hadseregparancsnokok, a hadtest-, hadosztály- és ezredparancsnokok szervezték és vezették a foglalkozásokat, igyekeztek a legpontosabban meghatározni, hogyan és honnan előnyösebb rohamozni az ellenséget, hol és milyen erőkkel és eszközökkel mérjék a főcsapást, milyen időben és mennyi tüzet összpontosítsanak az ellenség kulcsfontosságú védőállásaira, s milyen időszakonként rohamozzanak. S mindez érthető. A csapásnak meg kellett lepnie az ellenséget, s megfosztani őt az aktív ellenállás lehetőségétől.

A frontparancsnokok a csapatok és a törzsek harckiképzésének megszervezésekor figyelembe vették azokat a negatív tapasztalatokat, amelyeket a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása tárt fel a belorusszijai támadás kifejlesztése és különösen a visszavonuló ellenség üldözése idején.

E hibák közül a következőket emelték ki az 1944. július 6-i direktívában: nem tartották meg a törzsek és a parancsnoki harcálláspontok áttelepülési szabályait. Az áttelepülést ugyanis csak akkor lehet megkezdeni, ha már az új helyen megszervezték az alárendeltekkel és az elöljáró törzsekkel az összeköttetést; mellőzték a rádióhíradást; a főerőket nem alkalmazták másodrendű feladatok megoldására, s emiatt csökkent a támadás üteme.

Július 9-én a 2. Ukrán Front utasítást adott ki, melynek értelmében „A támadás kifejlesztése az ellenséges védelem harcászati és hadműveleti mélységében,

s a visszavonuló ellenség üldözésének megszervezése" témából július 25-ig tartsanak foglalkozást a hadseregeknél és az önálló hadtesteknél. Ugyanakkor parancsot adott a csapatok vezetésének, a harcbiztosítás megszervezésének és a bekerített csoportosítás felszámolásának végrehajtására. A frontparancsnok követelte: „Az erdőkben és a hegyekben bekerített egyes ellenséges csoportok felszámolásába semmiképp ne vonják be a hadseregek, hadtestek főerőit; az ő feladatuk energikus támadással üldözni vagy szétzúzni, végül pedig megsemmisíteni az ellenség főerőit és csoportosítását. A bekerített csoportok megsemmisítésére jelöljenek ki a második lépcső hadseregekből és hadtestekből megfelelő erőket."[48]

Július 30-án ugyanennél a frontnál parancsban határozták meg a gyalogság, a tüzérség és a harckocsizók harckiképzésének feladatait.[49] A foglalkozásokat az első lépcső hadosztályoknál 50, a második lépcső hadosztályoknál 100, a páncéloscsapatoknál 300 órára tervezték. A parancs szerint a foglalkozások óraszámának 40 százalékát éjszaka kell megtartani. A közeli szűk vízmosásokban és magaslatokon létrehozták az ellenséges védelmi terepszakaszok másait, és a csapatok napjában többször „megrohamozták" őket, „áttörték" a drótakadályokat és áthatoltak az árkokon. A csapatok harckiképzése hadosztálygyakorlatokkal ért véget.

Hasonló intézkedések történtek a 3. Ukrán Front csapatainak kiképzésére is a küszöbönálló hadművelet követelményeinek megfelelően. A frontparancsnok vagy a törzsfőnök vezetésével bemutató gyakorlatokat tartottak. Ebből a szempontból figyelmet érdemelt a 37. hadseregnél tartott bemutató foglalkozás, amelyet F. I. Tolbuhin vezetett. A foglalkozáson részt vettek más hadseregek parancsnokai, szinte valamennyi hadtest- és hadosztályparancsnok és a törzsek tisztjei. A bemutatón a 3. Ukrán Front iași–kisinyovi hadműveletben folytatott harcának kicsinyített mását elevenítették fel.

Az ellenséges védelem front- és hadseregméretekben való áttörésének megszervezését parancsnoki és törzsszintű hadijátékokon tanulmányozták. A hadseregparancsnokok foglalkozásait a frontparancsnokok vezették. A hadseregparancsnokok is részt vettek a hadijátékokon, illetve vezették ezeket a főirányokban támadó hadseregeknél. Például a 2. Ukrán Front parancsnoka, Malinovszkij kétnapos törzsfoglalkozást tartott „A csapatok vezetése a manőverek alatt" címmel a 27., az 52., az 53. összfegyvernemi és a 6. harckocsi-hadsereg parancsnokainak. Ez a foglalkozás ugyancsak a küszöbönálló harctevékenységek módszeres lejátszása volt.

Igen érdekes és szemléletes volt az a foglalkozás, amelyet a fronttörzsek tartottak egy hatalmas terepasztalon. Ezen alapjaiban lehetett tanulmányozni a védelem áttörését, valamint a 6. harckocsi-hadsereg és a 18. harckocsihadtest bevetését az áttörésbe a Bahlui folyó terepszakaszáról. A harckocsi-hadsereg és -hadtest parancsnokán kívül részt vett a foglalkozáson a 27. és az 52. hadsereg parancsnoka, valamint a front főcsapásának irányában tevékenykedő lövészhadtestek és -hadosztályok parancsnokai is.

A foglalkozásokon különös figyelmet szenteltek a Bahlui folyó minél gyorsabb leküzdésének. Megvitatták, hogyan célszerűbb alkalmazni a gyalogságot közvetlenül támogató harckocsikat, milyen objektumokra lőjön a tüzérség az első lépcső hadosztályok előtt. Hangsúlyozták a tüzérség és a repülőerők tömeges alkalmazásának fontosságát, a hídelemek idejekorán történő előkészítését az át-

keléshez, s a 6. harckocsi-hadsereg, valamint a 18. harckocsihadtest ütközetbe vetésének pontos megszervezését.

A fronttörzsek főnökei rendszeresen tartottak foglalkozásokat beosztottaik, a hadsereg- és önálló hadtesttörzsek főnökeinek. Ezeken a foglalkozásokon kidolgozták a csapatok vezetésének elveit az ellenséges védelem áttörésekor, a gyorsanmozgó magasabbegységek bevetését az áttörésbe, majd az ezt követő tevékenységüket az ellenség bekerítése és megsemmisítése idején.

A hadseregek tüzérfőnökei számára tartott foglalkozásokon bemutató éleslövészetekre került sor. Ezek eléggé szemléletes képet adtak a fronttüzérség harcászati és technikai tevékenységéről a támadásban, a gyalogsággal és a gyorsanmozgó csapatokkal való együttműködésről az ellenséges védelem áttörésekor, majd a hadművelet további menete során.[50]

Itt szólunk a 3. Ukrán Front deszant-hadműveletének előkészítéséről.

A deszantcsapatok és az átkelési eszközök összpontosítási körletét a Hadzsibejszk és Szuhoj Liman térségében jelölték ki, Ogyessza alatt, mert az itteni hajózási viszonyok megegyeztek a Dnyesztrovszkij-öbölével. Itt gyakorolták a deszantharcosok az evezést. Az alegységeknél tartott különleges foglalkozásokon elsajátították a vízi akadályokon való átkelést és hídfő létesítését az ellenség által megszállt parton. A deszantalegységek ezután előkészítették azokat a partra szállító eszközöket, amelyeket a későbbiek során használniuk kellett.

A deszant tisztjei és a partvédő tüzérség a számukra tartott harcászati foglalkozásokon gyakorolta a tüzelőállások elfoglalását és a gyülekezési körletbe való kijutást. A tisztek a legapróbb részletekig tanulmányozták a Dnyesztrovszkij-öböl délnyugati partjának jellegét, ehhez felhasználták a légi fényképeket és a saját partról történő terepfelderítést. A hajóutakat megtisztították az aknáktól, hogy ezzel is biztosítsák a partra szálló haditengerészeti erők szétbontakozását. A deszant pontos partot éréséhez a Dunai Katonai Flottilla hidrográfiai szolgálata Ovigyiopolban és másutt jelzéseket és világítóbólyákat helyezett el, s ezek segítették a deszant tájékozódását a nehéz hajózási körülmények közti eligazodásban.

A csapatok és törzsek kiképzésében felhasználták azokat a tapasztalatokat, amelyeket az előző harcokban szereztek. A katonák, tisztek és tábornokok részére tartott foglalkozásokon a bátor, a kezdeményező és a döntő tevékenységet is gyakorolták. Igaz, hogy ezek a gyors ütemű foglalkozások nem adhattak minden részkérdésre vonatkozó ismeretet, mégis az itt tanultak sok katona és tiszt életét mentették meg a harci alkalmazásban, s emellett fokozták a csapatok áttörésre irányuló támadásának hatékonyságát.

A hadművelet közvetlen előkészítésének időszakában mindkét frontnál nagy és bonyolult átcsoportosításokra került sor. Ennek az volt a célja, hogy a fő erőkifejtést a főirányokban összpontosítsák. Az átcsoportosítások augusztus 7-én kezdődtek el, de a legnagyobb intenzitással a hónap közepén folytak, és a hadművelet első napján fejeződtek be. Az átcsoportosítások általános célja az volt, hogy az erőket és eszközöket a szárnyakról az arcvonal közepére helyezzék át, ahonnan a főcsapásokat kellett mérni. Az átcsoportosítás során a front második lépcsőjébe vagy tartalékába szánt hadseregek és hadtestek elfoglalták új körleteiket, az egyik hadseregtől a másikhoz dobtak át hadosztályokat és hadtesteket, a hadseregen belül a főerők az áttörés irányába kerültek.

A frontok közötti sávhatárok megváltozásával összeszűkült a 2. Ukrán Front

sávja, a balszárnyán levő 53. hadsereget kivonták a peremvonalból (két lövészhadosztálya nélkül), és a második lépcsőben, a főcsapás irányában összpontosították. Megtörtént az erők átcsoportosítása a frontok között is. A 2. Ukrán Front 4. gárdahadseregének sávjában elhelyezkedő 7. gépesített hadtestet átadták a 3. Ukrán Frontnak, és a 37. hadsereg sávjában, Kickanytól nyugatra összpontosult.

Amíg frontméretben az átcsoportosítás néhány napot vett igénybe, addig a hadseregeken belül a magasabbegységek áthelyezése és a támadás megindulási körletének az elfoglalása egyetlen éjszaka, augusztus 17-ről 18-ra virradóan történt meg. A hadseregeknek megerősítésül adott tüzér- és harckocsiegységek új körleteiket a roham előtti utolsó két éjszakán, végleges állásaikat pedig augusztus 20-ának éjjelén foglalták el.

Hogy képet kaphassunk a csapatok átcsoportosításának méreteiről, idézzünk a 2. Ukrán Front adataiból. A front 55 lövész- és lovashadosztályából, két megerődített körletéből, négy harckocsi- és gépesített hadtestéből az elfoglalt szakaszokon mindössze hét lövészhadosztály és egy megerődített körlet maradt. Következésképp, teljesen vagy részben megváltozott az elhelyezési körlete valamennyi gyorsanmozgó magasabbegységnek és a lövészhadosztályok 86 százalékának.

A hatalmas csapatátcsoportosítás teljes rejtése céljából minden mozgást sötétben hajtottak végre. Ha valamelyik egységnek nem sikerült hajnal előtt elfoglalnia új körletét, akkor megállt a felvonulási útvonalon, és álcázva ott maradt sötétedésig. A gépkocsik teljes fényálcázással mozogtak. Minden gépkocsin, vontatón és harckocsin kicsavarták az égőket, és csak azután helyezték őket vissza, amikor már a megindulási állásban voltak.

A hadseregek törzseinek tisztjei az utaknál és az átkelőhelyeknél 24 órás szolgálatot láttak el. Feladatuk az volt, hogy megtartassák az átvonuló oszlopokkal a menetrendet és a fényálcázás szabályait, s csak éjszaka engedjék őket tovább. Ugyancsak az ő feladatuk volt, hogy nappal repülőgépről ellenőrizzék a pihenőben levő csapatok álcázását.[51]

Az intézkedések következtében mintha kihalt volna az egész arcvonal: az első árkokban levő csapatok katonái nappal pihentek, a harckocsik, a lövegek és gépkocsik rejtekhelyeken voltak. Éjszaka pedig megelevenedett minden. A csapatok harcrendbe szerveződtek, meneteltek, s elfoglalták az új összpontosítási körleteket. Az utakon gépkocsik özönlöttek, megrakva a támadáshoz szükséges anyagokkal.

Az ellenség valóban nem fedte fel csapataink átcsoportosítását. Ezt az is bizonyítja, hogy repülőerői alig-alig tevékenykedtek. A 2. Ukrán Front sávjában augusztus 10. és 19. között 715 berepülést jegyeztek fel. A hadművelet előkészítésének időszakában az ellenséges repülőerők nem bombázták csapatainkat. Csak augusztus 19-én éjszaka támadták hevesen az 52. hadsereg második lépcsőjét, mintegy 110 bevetést hajtva végre ellene.

A Dunai Katonai Flottilla hajóinak összpontosítása a deszantolási körletekben augusztus 16-án kezdődött meg, és hat napon át tartott. A deszantcsónakokat gépkocsikon szállították át éjszaka. Nyomban utána, hogy vízre bocsátották, rejtették és álcázták őket.

A hadműveleti siker egyik fontos feltétele az volt, hogy a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása által jóváhagyott intézkedésekkel sikerült az ellen-

séget megtéveszteni a főcsapás irányát és a támadás kezdetének időpontját illetően. Például a 3. Ukrán Front sávjában az intézkedések alapján csapatátcsoportosítást színleltünk a kisinyovi irányban. Rejmarovka körzetében egy gépesített hadtest, Karmanovban egy lövészhadtest, Grigoriopol és Taslik körzetében pedig egy tüzérhadosztály összpontosítását színlelték. A színlelt összpontosítási körletben 5305 különféle fedezéket, 104 raktárat építettek, felállítottak 514 harckocsi-, rohamlöveg-, löveg-, aknavető- és gépkocsimodellt.[52]

Mindent a legapróbb részletig gondosan végigcsináltak. A valódi összpontosítási körletből a színlelt irányban harckocsik, lövegek, gépkocsik és gyalogosok mozogtak, főleg a támadás előtti estén, azt a benyomást keltve, mintha éjszaka történne a csapatok összpontosítása. A valóságban a csapatok éjszaka visszafordultak. A színlelt körletben pedig nem maradt más erő, mint a már korábban ott levő tartalék lövészezred, műszaki dandár és két műszaki építő zászlóalj. Ezek azt jelezték, mintha újabb magasabbegységek érkeznének: füstöltek a tábori konyhák, a megfigyelhető terepen különféle harci technikai eszközök makettjeit helyezték el. Az odatelepített különleges rádióállomás, tudatosan megsértve a forgalmazási szabályokat, jelentéktelen közléseket továbbított az éterbe.

Mindennek betetőzéséül légvédelmi tüzérséggel és repülőerőkkel megbízhatóan fedezték a színlelt összpontosítási körletet. Amint az ellenséges felderítő repülőgépek megjelentek, intenzív légvédelmi tűz és vadászgépeink heves támadása érte őket. Ezzel kettős célt akartunk elérni: azt a látszatot kelteni, mintha egy nagy csoportosítást akarnánk oltalmazni, másrészt pedig meg akartuk akadályozni, hogy az ellenség felderítse megtévesztési szándékainkat.

A 2. Ukrán Frontnál a színlelt csapatösszpontosítást a 40. és a 7. gárdahadsereg sávjában hajtották végre. Ezenkívül utasították a 6. harckocsi-hadsereg parancsnokát, hogy készíttessen 150 harckocsimakettet, s helyeztesse el őket abban a körzetben, amelyet az átcsoportosításig elfoglalt. Úgy tűnt, hogy a 7. gépesített hadtest nem kerül át a 3. Ukrán Front állományába, s ezért korábbi települési helyén maradtak álcázott harckocsimakettjei, magukra vonva az ellenség figyelmét.

E feladatok sikeres megoldásában hallatlanul nagy szerepük volt a műszaki csapatok parancsnokainak, A. D. Cirlin és L. Z. Kotljar tábornoknak.

A csapatok harctevékenységre való felkészítésének más munkái közül figyelmet érdemel a műszaki biztosítás és a légi fényképezés nagyszerű végrehajtása.

A hadművelet műszaki biztosításának megoldásánál mindenekelőtt arra kellett figyelemmel lenni, hogy a két front csapatainak erősen átszeldelt terepen, korlátozott kiterjedésű hídfőkből, vízi akadályok leküzdése után kell támadniuk. A frontok megindulási körleteit képező nyílt terep berendezése rengeteg munkát és időt igényelt.

Mindenekelőtt a lövész- és közlekedőárkok mélyen lépcsőzött és tökéletes rendszerét építették ki, fedezékeket készítettek elő a csapatok és a technikai eszközök számára. A hadművelet kezdetéig a két frontnál mintegy 7220 kilométer lövész- és közlekedőárkot ástak ki, csaknem 50 ezer óvóhelyet és fedezéket készítettek, 6700-nál több parancsnoki harcálláspontot és figyelőpontot rendeztek be. Mindez lehetővé tette, hogy a hadművelet előkészítésének időszakában megóvjuk csapatainkat az ellenséges tüzérség és repülők tüzétől, hogy rejtve valósíthassuk meg az átcsoportosításokat és a megindulási állások elfoglalását. A gyalogság a roham lendületes végrehajtása érdekében a lövészárkokban „ka-

paszkodókat" és kijárókat készített, a tüzérség és a harckocsik számára pedig lövészárkokat áthidaló eszközöket épített.

A két front sávjában számtalan átjárót nyitottak, kijavították az utakat, és építettek újakat is. A 2. Ukrán Frontnál a víz feletti hidakon kívül készítettek víz alattiakat is. Ezek igen jól beváltak, hiszen a zavaros vizű folyókon a légi felderítés elől is rejtve maradtak. Így azután a folyókat átívelő hidak megsemmisítése esetén főként ezeken keltek át a csapatok, a harci gépek és az egyéb eszközöket szállító járművek. A hadművelet idején alkalmazandó átkeléshez már jó előre előkészítették a különféle hídelemeket.

A hadművelet előkészítése során, ahol csak lehetett, felhasználták az álcázó hálókat. Ezeket rendszerint olyan utak rejtésére alkalmazták, amelyeket nélkülük az ellenség jól megfigyelhetett, és amelyeken nagyfokú csapatmozgás folyt. Hasonló hálókkal rejtették a lövész- és közlekedőárkokat, a tüzérség tüzelőállásait és a harckocsik összpontosítási körleteit is. Például a 2. Ukrán Frontnál 20 kilométer széles sávban függőlegesen 125 kilométer hosszúságú és vízszintesen 250 ezer négyzetméter hálót feszítettek ki.

A hadművelet műszaki előkészítését a megszabott időre befejezték. A műszakiak a meghatározott idő alatt a csapatok útjából felszedték a saját és az ellenséges aknákat, s átjárókat nyitottak a drótakadályokon.

Az ellenség által megszállt körletek légi fényképezése nem mutatott semmi változást a törzsek birtokában levő adatokhoz képest. Mint korábban, a légi fényképeket most is a Pe–2-es repülőgépek készítették. Ám a fényképek minőségével a parancsnokság nem volt megelégedve. A probléma megoldását magukkal a pilótákkal beszélték meg. Ők azt javasolták, hogy a felvevőket helyezzék el az IL–2-es csatarepülőgépek szárnyai alatt. Ezek a repülőgépek nagyon mozgékonyak voltak, s gyakran repültek alacsonyan. Kihasználva a terepdomborulatokat, váratlanul megjelenhettek minden olyan objektum fölött, amely különösen érdekelte a parancsnokságot.

A pilóták leleményessége megfelelt várakozásainknak. Ezek a bátor légi felderítők filmszalagra rögzítették az ellenséges védelem peremvonalának és mélységének több száz kilométerét. Bátran átrepültek az ellenséges légvédelem tüzén, vállalták a kockázatot, hogy minél pontosabb felvételeket készíthessenek az ellenséges védelem műszaki berendezéseiről. A felvételek nagyszerűen sikerültek. A képeken még a katonákat is jól lehetett látni, amint a lövészárkokban futnak a „repülő halál" elől. Az egységparancsnokok kiváló minőségű képeket kaptak a támadások irányában levő ellenséges védelem mintegy tízkilométeres mélységben elhelyezett berendezéseiről. Ezekről a képekről a parancsnokok úgy áttekinthették a harcmezőt, mintha egy 300 méteres magaslaton állnának. A légi fényképezés során megkülönböztetett figyelmet fordítottak a páncélioscsapatok támadási irányainak felderítésére. Számukra a mélységben maketteket helyeztek el, melyeket a megközelítés és leküzdés céljából alaposan áttanulmányoztak a tisztek és a harckocsivezetők. Mintha gyalog járták volna be azt a menetvonalat, amelyen harckocsijaikat vezetniük kellett! Mindez meggyőzte őket arról, hogy a kapott harcfeladatokat időben és pontosan végre tudják hajtani.

A hadművelet előkészítésének időszakában nagy felelősség hárult a politikai munkásokra, kezdve a haditanácsok tagjaitól, a frontok politikai csoportfőnökeitől, a század Komszomol-szervezeteken át a szakaszagitátorokig. Különösen élénk és céltudatos pártpolitikai munka folyt a frontok politikai csoportfőnökei,

A. N. Tyevcsenkov és I. Sz. Anosin tábornokok vezetésével. Ez képezte alapját a katonák aktív támadó tevékenységre való felkészítésének, márpedig a katonák kezdeményezésétől, lelkiismeretességétől, fizikai állóképességétől függ minden ütközet sikere. Ez az első pillanatra láthatatlan munka volt az az alap, amelyre az emberek győzni akarása és a győzelembe vetett hitük épült.

Külön könyvet lehetne írni arról, hogyan folytak le a lövészárkokban és tüzelőállásokban a párt- és Komszomol-gyűlések. Ezeken a katonák megesküdtek: erejüket, s ha kell, életüket sem kímélve megsemmisítik az ellenséget. Esténként összejöttek a katonák és a tisztek, hogy lőszerhüvelyekből készített szükséglámpák fényénél együtt olvassák a Pravdát, a Krasznaja Zvezdát, a front- vagy hadosztályújságokat, kézről kézre adták a harci röplapokat, amelyeken ugyanaz a szenvedélyes felhívás állt: „Legyőzni az ellenséget!"

A frontok csapatainál végzett pártpolitikai munka jellemzője volt, hogy szorosan összekapcsolták azokkal a gyakorlati harcfeladatokkal, amelyeket a katonáknak, tiszthelyetteseknek és tiszteknek teljesíteniük kellett a harcokban. Mindez hozzájárult a személyi állomány magas fokú fegyelmének és szervezettségének a megteremtéséhez abban az időszakban, amikor műszakilag be kellett rendezni és megerődíteni a támadás megindulási körleteit, amikor rejteni kellett a csapat-összpontosításokat, megszabott időre létre kellett hozni a hadműveléthez szükséges anyagi-technikai tartalékokat, vagy amikor az ellenség bekerítése és megsemmisítése érdekében okosan, kezdeményezően és bátran kellett cselekedni.

A legváltozatosabb módszerekkel igyekeztek közkinccsé tenni a kiváló tüzérek, a nagyszerű aknavetők, a bátor felderítők, a legjobb lövészek, a rettenthetetlen harckocsikezelők és pilóták harci tapasztalatait. Gyakran lehetett látni, hogy a politikai munkások és a hadseregekhez feltöltésképp érkezett veteránok azokról a napokról beszélnek a harcosoknak, amikor a Dnyepernél és a Déli-Bugnál, a Dnyeszternél és a Prutnál folytak az elkeseredett harcok; szóltak azokról a hősökről, akik csónakokon, tutajokon, deszkákon és amin csak tudtak, gyorsan átjutottak a folyókon, és méterről méterre foglalták el az ellenségtől a jobb partot. A peremvonal lövészárkaiban, a tüzérség tüzelőállásaiban, a kertekben, cserjésekben meghúzódó harckocsik körül, a harcgyakorlatok utáni pihenők alkalmával élénk beszélgetések folytak azokról az ítéletidőkről, amikor a sártengerré változott fekete földön a katonák vonszolták a nehéz lövegeket, s mégis időben eljutottak a számukra kijelölt körletekbe. S a fiatal katonák máris teljes értékű harcosoknak tekintették magukat, akikben égett a vágy, hogy ugyanolyan hőstetteket hajtsanak végre, mint idősebb fronttársaik, és máris a dicső elődök követőinek tartották magukat.

S valóban, közülük sokan katonai szolgálatba lépésük után hamarosan bátor és ügyes harcosokká váltak, s ezt már jóval a hadművelet kezdete előtt bebizonyították. Például az 52. hadsereg sávjában a Iaşi fölötti uralgó magaslatokért vívott harcokban az ellenség június 4-én nagy mennyiségű harckocsi támogatásával rohamozta állásainkat. S már az összecsapás elején kitűnt Roman Szmiscsuk harcos.

A politikai munkások arra törekedtek, hogy Roman Szmiscsuk hőstette minél szélesebb körben ismertté váljon. A keresetlen szavakkal elmondott történetet nagy érdeklődéssel hallgatták a harcosok!

– A vinnyicai terület krizsopoli járásának Kriklivec nevű falujában születtem – kezdte mondókáját rendszerint a kiváló harcos. – A háború kitöréséig

családom jól élt. Azután jöttek a fasiszták, s teljesen kiraboltak bennünket. Sok falumbéli beállt partizánnak, s nem kegyelmeztek a megszállóknak. Én, fiammal együtt beálltam a hadseregbe; a fiam tiszti iskolás és rövidesen tiszt lesz, én pedig a gyalogsághoz kerültem . . .

Roman Szmiscsuk elbeszéléséből a katonák előtt egyre világosabban kirajzolódtak hőstettének körülményei. Ő pedig folytatta:

– A dolog teljesen új volt számomra. De arra mifelénk volt egy régi szabály: ha valamihez hozzáfogtál, csináld okosan. Tudtam: mindenkiből lehet jó katona, csak akarnia kell. És volt kitől tanulnom. Egy olyan ezredhez kerültem, amely már régóta harcolt. Szuhanov hadnagy, a századparancsnokom, amikor először találkoztunk, így szólt: „Nézd, kérges a tenyerünk, csupa bütyök, tehát a háborúban is dolgozni kell, mint mindenütt." Még megjegyezte, hogy a katonabecsületre ők nem hoznak szégyent. Aztán román földre értünk. Néhány napig csönd volt arcvonalunkon. Matvejev törzsőrmester, a szakaszparancsnok megkövetelte, hogy lövészárkainkat egyre tökéletesítsük. Június 4-én fellángolt a harc. Az ellenség támadott, mi pedig elvertük rajta a port. Egyszer csak látom, egyikünk megsebesült. A szakaszparancsnok-helyettes elesett. A falumbéli Roman Sulik is kidőlt mellőlem, lábsérülése van. Akkor a rajparancsnokom, Vaszil Kszendzjuk, ugyancsak falumbéli, odaszól nekem: „Ne félj, komám! Lőjünk egyszerre, s ne engedjük ide az ellenséget."

Hamarosan megjelentek az ellenséges harckocsik. Rengetegen voltak, s menet közben tüzeltek. S ekkor arra gondoltam, hogy 1941-ben a falunkban a német harckocsik eltaposták a foglyokat. Az átkozottak 48 embert fogtak el a falu mögött. Beterelték őket a búzatáblába, azután minden oldalról rájuk mentek a harckocsikkal. Amíg élek, nem felejtem el . . . Magamhoz vettem három gránátot meg három gyújtópalackot, azután rohantam előre a lövészárokban. Egy harckocsi már egészen közel ért. Kibiztosítottam az egyik gránátot, azután rádobtam. Hallom, a harckocsi megállt. Azután rá egy gyújtópalackot. Látom, hogy lángra kap. Nagyon örültem. De jobbról már egy másik kúszott elő. Nem sokat gondolkodtam, neki is adtam egy gránátot, majd egy gyújtópalackot. Ez is kigyulladt. A harmadik vagy száz méterre a lövészároktól megállt, látszott, fél továbbjönni. No, gondoltam, ha te nem jössz ide, majd én megyek hozzád. És a lövészárokban a harckocsi felé szaladtam. Ez sem kerülte el a sorsát. Sajnos, még volt belőlük, de nekem meg már nem volt se gránátom, se palackom. Vissza kellett mennem.

A többiekhez szaladtam, s kértem tőlük gránátot. Ráadásul még gyújtópalackot is kaptam. S megint előre indultam. És megismétlődtek az előbbiek. A harckocsik rákúsztak a lövészárokra, de én biztonságos helyen lapultam. A negyedik és ötödik harckocsit is felgyújtottam, erre emlékszem. A hatodik felé fordulva már nem sok erőm maradt. Nagyon kimerültem. Amikor ez alá is odadobtam a gránátot, s kigyulladt, elvesztettem eszméletem . . . Amikor magamhoz tértem, az enyéim álltak körül. „Kemény legény vagy te, Roman Szemjonovics", mondogatták. Jött a szakaszparancsnok is, s átölelt. Azután megtudtam, már nemcsak a század ismer engem.

Valóban, Roman Szmiscsuk hőstettének, az ellenséges harckocsikkal vívott példátlan párviadalának a híre villámgyorsan bejárta az egész 2. Ukrán Frontot. A front haditanácsa a következő táviratot küldte a rettenthetetlen, bátor harcosnak:

„Kedves Roman Szemjonovics!

A német fasiszta betolakodókkal vívott legutóbbi harcokban nagyszerű hőstettet vitt végbe, amikor gránátokkal és gyújtópalackokkal hat ellenséges harckocsit semmisített meg. Győzelme kiemelkedő hőstett, amely nemcsak azt bizonyítja, hogy határtalanul szereti Hazáját, hanem azt is, hogy kiváló katona. Tettével bebizonyította, nincs olyan német páncél, amely ellen tudna állni a szovjet katona bátorságának és ügyességének. A haditanács köszönetet mond Önnek nagyszerű helytállásáért, s további sikereket kíván a szovjet haza ellenségeivel vívott harcban."[53]

E hőstette után Szmiscsukot és fiát magához kérette Malinovszkij. A frontújság fotóriportere, A. Jegorov meg is örökítette ezt a találkozást.

A Szovjetunió határain túl kibontakozó harctevékenység nemcsak magas fokú egyéni fegyelmezettséget, nemcsak a harcfeladatok sikeres teljesítését követelte meg a tisztektől, hanem azt is, hogy a lakosság soraiban szenvedélyesen agitáljanak és ismertessék a szovjet kormány és a kommunista párt politikáját. A tiszteknek előadásokat tartottak Romániáról, Bulgáriáról és a Szovjetuniónak e két országgal kapcsolatos politikájáról, a román és bolgár nép szabadságának és függetlenségének a tiszteletben tartásáról, s azokról a normákról és szabályokról, amelyekhez a szovjet harcosoknak a haza határain túl tartaniuk kell magukat.

Amikor a szovjet harcosok átlépték Románia határát, nem a bosszúvágy fűtötte őket, hogy megfizessenek a román csapatok három éven át tartó kegyetlenkedéseiért. Szívükben az a vágy égett, hogy mihamarabb végezzenek a német fasizmussal, felszabadítsák a román népet a hitlerista elnyomás alól, és segítsenek neki abban, hogy maga határozhasson országa jövőjéről.

El kellett oszlatni a román emberekben a szovjet harcosokról alkotott téves elképzeléseket, s meg kellett cáfolni azokat a rágalmakat, amiket a fasiszta propaganda szórt rájuk. A román népet azzal ijesztgették, hogy a Vörös Hadsereg megöl minden tulajdonost, még a kiskereskedőket és középparasztokat is, lerombolja a templomokat, elűzi a papokat, bevezeti az „istentelenséget" ... Nincs olyan ocsmányság, amit a hitlerista propaganda ne terjesztett volna a Vörös Hadseregről.

A rettegés légkörének a megteremtésében nagy szerepet játszott, hogy az utóvédosztagokként hátramaradt német büntetőszázadok és -zászlóaljak kíméletlenül kirabolták a lakosságot. A román hatóságok által a bukovinai, moldovai és közép-romániai börtönökből kiengedett bűnözők és a „vasgárdisták" garázdálkodtak a falvakban és városokban. Hegyekből jött partizánoknak álcázva magukat gyilkolták az embereket.

Már az első napokban azután, hogy a szovjet csapatok román földre érkeztek, a lakosság feleszmélt, milyen aljasul becsapták őt a rágalmakkal, s mi a különbség a rabló és önkényeskedő hitlerista katonák és a humanizmus, a proletár nemzetköziség, az ellenséggel szembeni kérlelhetetlen gyűlölet szellemében nevelt szovjet harcosok között.

Sok írásos emlék maradt meg arról, mennyire hálásak voltak harcosainknak a román emberek, hogy felszabadították őket a fasiszta elnyomás alól. Idézzük fel ezekből két koneleui lakos szavait. Ion Lazir paraszt kijelentette: „A Vörös Hadseregtől csak azok féltek, akik hittek a német propagandának, de mi, öregek, akik az oroszokkal együtt harcoltunk 1916-ban a németek ellen, nem féltünk az oroszoktól. Tudtuk, hogy barátaink. Már 1877-ben is segítettek nekünk

kiharcolni a függetlenséget."[54] Mina Ungurenu lelkész mondotta: „Most meggyőződtem arról, milyen is valójában a Vörös Hadsereg. Hajlandó vagyok átmenni az arcvonalon, s elmondani minden románnak, katonának és polgárnak, nem kell félniük a Vörös Hadseregtől."[55]

A feltöltésül érkezettek között volt néhány százezer moldovai, akik nem egészen két évig éltek a szovjethatalom alatt. Ez a tény megkövetelte a politikai szervektől, hogy alaposan átgondolt politikai munkát végezzenek közöttük. A szovjet polgárok tudatának szintjére kellett emelni azokat az embereket, akik azelőtt a fasiszta és a burzsoá nacionalista propaganda hatása alatt éltek, és be kellett bizonyítani nekik a szovjet állam legyőzhetetlen erejét, a Vörös Hadsereg mérhetetlen fölényét a német fasiszta hadsereg fölött, s felszítani bennük az ellenség iránti gyűlöletet. A politikai szervek a szóbeli és írásos propagandájukban éppen ezért felhasználták a fasiszta megszállók kegyetlenkedéseiről és rombolásairól feltárt bizonyító adatokat.

A parancsnokságnak és a politikai szerveknek munkájuk során azt is figyelembe kellett venniük, hogy a két front személyi állományában számos nem orosz nemzetiségű harcos volt, akik gyengén beszélték az orosz nyelvet. Például a 2. Ukrán Frontnál 1944. július 17-én a nemzetiségiek száma a következő: 217 ukrán, 9806 moldovai, 7257 tatár, 5440 belorusz, 4470 kazah, 4333 örmény, 2196 csuvas, 1320 baskír, 911 kirgiz, 877 tadzsik, 788 türkmén, 341 burját-mongol.[56] Szükség volt tehát az emberek különleges felkészítésére, a nemzetiségi harcosok között végzendő munkára, s újságokat kellett kiadni különféle nyelveken.

Széles körű munkát végeztek a század- és zászlóalj-pártszervezetek megerősítésére. Ez két irányban folyt: egyrészt a harcban kitűnt katonákat, tiszthelyetteseket és tiszteket felvették a pártba, másrészt a kommunistákat szétosztották az alegységek között.

Idézzünk néhány adatot a pártépítésről. A 3. Ukrán Frontnál 1944. május és augusztus között 17 943 tagot és 20 412 tagjelöltet vettek fel a pártba.[57] Ahogy közeledett a hadművelet kezdete, úgy emelkedett a pártba jelentkezők száma. A 2. Ukrán Frontnál 1944. augusztus 1. és 20. között csupán a 27. hadseregben 3667 fővel gyarapodtak az egységek és magasabbegységek pártszervezetei. Az 5. légi hadseregnél a hadműveletet megelőző tíz napban 429 tagot és tagjelöltet vettek fel a pártba. A frontok hadtáp- és szakcsapataitól a lövészszázadokhoz irányították a párttagokat. Mindezek eredményeképp számottevően gyarapodott a század-, üteg-, lovasszázad- és zászlóalj-pártszervezetek létszáma. A hadművelet kezdetén a két front csapatainál több mint 284 ezer volt a kommunista.[58]

A front- és a hadseregparancsnokok, a törzsfőnökök, a frontok és hadseregek haditanácsainak tagjai gyakran elbeszélgettek a katonákkal és tisztekkel. Ezek a találkozások elősegítették, hogy fokozódjék a személyi állomány ébersége, megszilárduljon a katonák fegyelme, a rend és a szervezettség, s elmélyüljön a harcosok hite a közeli és a végleges győzelemben.

A feltöltésül érkezettek között voltak olyanok, akik 1941-ben a németek bekerítésébe, majd fogságába kerültek. Közülük néhányan még a háború elején látottak alapján értékelték a szovjet–német arcvonal helyzetét, nem voltak képesek felfogni az elmúlt három év alatt bekövetkezett változásokat. Pedig ezek a változások óriásiak, valóban meglepőek voltak. Míg 1941-ben itt egyetlen hadsereg, a 9. harcolt, összesen 15 hadosztállyal, addig most két front. És csak a

2. Ukrán Front maga 55 lövész- és lovashadosztállyal, egy harckocsi-hadsereggel, három harckocsi- és gépesített hadtesttel rendelkezett, a tüzérségről, a repülőerőkről, más fegyverekről és technikai eszközökről nem is szólva. Íme, milyen hatalmas mennyiségi és minőségi változások következtek be 1941 óta. Ezekről beszéltek az agitátorok azoknak a társaiknak, akik, ahogy akkor mondották, távol éltek a „nagy földtől".

A 2. Ukrán Front állományába tartozott a „Tudor Vladimirescu" 1. önkéntes román hadosztály. Megalakulásának története igen érdekes. 1943. február 2-án a fogoly román tisztek és katonák egy csoportja azzal a kéréssel fordult a szovjet kormányhoz, tegye lehetővé számukra, hogy mint önkéntesek harcolhassanak a fasizmus ellen. Az Állami Honvédelmi Bizottság meghallgatta kérésüket. Elhatározták, hogy Szovjetunió területén megalakítják az önkéntes román hadosztályt, amelyet Tudor Vladimirescuról, a román nemzeti hősről neveztek el. Tudor Vladimirescu annak a román önkéntes osztagnak volt a vezetője, amely az 1806–1812-es orosz–török háborúban együtt harcolt az oroszokkal. 1821-ben a Havasalföldön élére állt a nagybirtokos földesurak és a török elnyomók ellen irányuló népi felkelésnek. A felkelés során ölték meg.

A hadosztály egységei a rjazanyi területen alakultak meg. A hadosztály parancsnoka N. Cambrea ezredes, törzsfőnöke I. (Tacob) Teclu ezredes volt. 1944. március végén a hadosztály egységei megszerveződtek, felfegyverezték és kiképezték őket. Március 31-én pedig vasúton elindultak a 2. Ukrán Front alárendeltségébe. Dzigovka körzetében összpontosulva, a hadosztály egységei folytatták a harckiképzést. Augusztus 10-re a hadosztály 9587 tisztet és katonát számlált. A szovjet kormány a lövészfegyvereken kívül a hadosztály rendelkezésére bocsátott 256 löveget és aknavetőt. Ezzel a magasabbegység teljesen harcképessé vált. A román önkéntesekben égett a vágy, hogy a szovjet harcosokkal vállvetve tisztítsák meg országukat a fasiszta megszállóktól.

A hadművelet kezdetére az általános erőviszonyok jellemző vonása volt a szovjet csapatok jelentős fölénye az ellenséggel szemben. A 2. és a 3. Ukrán Front erői a hadosztályok számát tekintve 1,8-szorosan, emberekben 1,4-szeresen, harckocsikban 4,5-szeresen, tüzérségben és repülőkben több mint kétszeresen múlták felül az ellenség erőit. Az ellenséggel szembeni döntő erőfölény biztosítására a frontparancsnokok az arcvonal más szakasza rovására hatalmas mennyiségű élőerőt és technikai eszközt összpontosítottak a főcsapás irányaiban. Az így létrehozott hatalmas túlerőt a következő adatok érzékeltetik: élőerőben 4–8-szoros, tüzérségben 6–11-szeres, harckocsikban és rohamlövegekben hatszoros volt a szovjet csapatok fölénye. Az arcvonal összkiterjedésének mintegy 6 százalékát kitevő részén, a főcsapások irányaiban összpontosult a gyalogság 67, a lövegek és aknavetők 61, a harckocsik és rohamlövegek 85 százaléka, s ugyancsak itt tevékenykedtek az 5. és a 17. légi hadsereg erői is.

A mi részünkről mindez természetesen kockázatvállalást jelentett. Hiszen ha az ellenségnek sikerült volna időben felfednie hadvezetésünk elgondolását, csapásmérő csoportosításaink szárnyait megrohamozhatta volna. Különösen kockázatos volt a 3. Ukrán Front csapásmérő csoportosításának összpontosítása a Bengyeritől délre levő hídfőben. Ám ez a kockáztatás helyénvalónak bizonyult.

A szovjet csapatok minőségi fölényéről nem kell sokat beszélni. Ezt a háború egész addigi menete bizonyította. Háborúnk igazságos jellege harcosainkat hőstettekre és arra lelkesítette, hogy minden harcból és minden hadműveletből győz-

tesen kerüljenek ki. „Az a meggyőződés, hogy a háború igazságos, annak tudata, hogy fel kell áldoznunk életünket, testvéreink boldogulását, fokozza a katonák harci szellemét, és hallatlan nehézségek elviselésére készteti őket" – mutatott rá Lenin.[59] Egy hadsereg csak akkor lehet erős, ha a katonák, tisztek és tábornokok mindent tudnak, mindenről van véleményük, és mindent tudatosan csinálnak. „Az a körülmény, hogy a tömegek ismerik a háború céljait és okait, óriási jelentőségű, és biztosítja a győzelmet" – mondotta Lenin.[60]

Ilyen hadsereg volt és marad mindig dicső Vörös Hadseregünk. A szovjet harcosok magas fokú öntudata, egyre tökéletesedő katonai szaktudásuk és anyagi-technikai ellátottságuk azt a szilárd meggyőződést adta a frontparancsnokoknak, hogy csapataik hiánytalanul teljesíteni fogják hazájuk és népük iránti kötelességüket.

A hadművelet előkészítésének utolsó napján mindkét front arcvonalszakaszán harcfelderítést hajtottak végre. Megállapították, hogy az ellenség a korábbi csoportosításban helyezkedik el a védelem peremvonalában. A foglyul ejtett katonák és tisztek elmondották, hogy parancsnokságaik nem terveznek visszavonást, és a csapatok parancsot kaptak az elfoglalt terepszakaszok megtartására.

A német fasiszta hadvezetés feltételezte, hogy a Balkán kapujában álló 2. és 3. Ukrán Front, mivel erőik egy részét Belorusszijába és a Kárpátok előterébe irányították, a közeljövőben nem lesz képes valamennyire is komoly támadásra. Ezenkívül úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a Balti-tenger és a Kárpátok közötti arcvonalon kialakult helyzet következtében a szovjet hadvezetésnek további erőket kell elvonnia a két fronttól. Mindenesetre a szovjet–német arcvonal helyzetéről kiadott 1944. augusztus 15-i tájékoztatóban a következőket rögzítették: „Csekély a valószínűsége annak, hogy folytatódik a »Dél-Ukrajna« hadseregcsoport elleni nagyarányú támadó hadművelet." De ha a szovjet csapatok mégis aktívan tevékenykednének a balkáni irányban – jegyezte meg ez a tájékoztató –, az csak korlátozott célú lehet, vagyis hogy megakadályozzák „újabb német erők" átdobását Romániából az arcvonal középső szakaszára.

Az ellenségnek ehhez a helyzetmegítéléséhez kétségtelenül hozzájárult az 52. hadsereg Iași környéki tevékenysége, amelyben „gyengének", ellenlökésekre képtelennek mutatta magát. A főhadiszállás utasítására a front sem vetett be friss erőket a harcba, s ezzel az ellenséget meggyőzte „gyengeségéről". Ám néhány nap múlva, mint derült égből a villámcsapás, úgy érte a német hadvezetést a megkezdődő hatalmas támadásunk! Igaz, két nappal előtte, augusztus 18-án nyugtalanító bejegyzések kerültek a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport hadműveleti naplójába: „Egész nap érkeztek a nyomasztó jelentések és közlések arról, hogy küszöbön áll az ellenség hatalmas támadása, amelynek főcsapása a Iasi körzetében levő Wöhler hadműveleti csoportra, a kisegítő csapás ezzel egy időben a Tyiraszpol körzetében elhelyezkedő Dumitriescu-csoportra irányulna." Ebben a bejegyzésben egy pontatlanság volt: az ellenség a 3. Ukrán Front csapását kisegítő csapásnak ítélte meg. Hogy ez a pontatlanság mibe került a német hadvezetésnek, arról azok a szemtanúk tudtak tényszerűen beszélni, akiknek sikerült megmenekülniük Iași és Kisinyov alól.

A szovjet csapatok közeli támadásáról szóló „nyomasztó jelentések és közlések" nem véletlenül nyugtalanították a „szívós" védelem mesterének hírében álló Friessner tábornokot. Ugyancsak augusztus 18-án nagy sietve parancsot adott ki „valamennyi német és román parancsnoknak (hadosztályparancsnokig

bezárólag)". Ebben ez állt: „... az elkövetkezendő napokban arcvonalunkon is erős rohamokkal kell számolni... Vállvetve kipróbált román bajtársainkkal, bízva felkészültségünkben, fegyvereinkben és jól kiépített állásainkban, magabiztosan várhatjuk ezeket a rohamokat... Mindenkit, a legfelelősségteljesebb beosztásban levő parancsnoktól az egyszerű katonáig, annak a szilárd akaratnak kell áthatnia, hogy az utolsó emberig védelmezzük állásainkat. A védelem peremvonalába betört ellenséget ellenlökéssel és ellencsapással semmisítsék meg." A továbbiakban Friessner javasolta, hogy „állandó és fokozott figyeléssel fedjék fel a felderítő és csapásmérő egységek tevékenységét", valamint „az ellenség támadó elgondolásának középpontját". Felelőssé tett „minden parancsnokot a rendszeres, lényeget érintő és reális jelentésekért".[61]

Ám Friessnernek a szovjet csapatok készülő támadására vonatkozó meglátásaira és a támadás megállítására vonatkozó javaslataira sem a német, sem a román parancsnokoknak nem volt már szükségük. Elkéstek azzal, hogy valamit is változtassanak a védelem rendszerén, vagy a két Ukrán Front csapásainak elhárításával bármily vonatkozásban is intézkedjenek. Az idézett parancs más miatt érdemel figyelmet. Friessner a román katonákat kipróbált fegyverbarátainak nevezte. Micsoda képmutatás! Micsoda álnokság! Csak fel kell lapoznunk „Verratene Schlachten" (Elárult csaták) című könyvét, és nyomban kiderül, hogy a parancsnoksága alatt állt „Dél-Ukrajna" hadseregcsoportot ért minden bajért a románokat okolja. Szerinte a románok „politikailag megbízhatatlanok" voltak, amint veszélyes helyzet állt elő, „megfutamodtak, vagy megadták magukat az ellenségnek". Azonban minden elfogulatlan ember számára világos, hogy minderre Friessner csak azért hivatkozik, hogy elhárítsa magáról a felelősséget a szovjet–német arcvonal déli szárnyán kialakult helyzet hibás értékeléséért, és leplezze a fasiszta Németország katonai kudarcának valóságos okait, amely kudarc lényegében a német vezérkar hadászati elgondolásának a csődje volt.

Harmadik fejezet

Az új „Cannae"-k

1

A 2. Ukrán Frontnak a 195-ös magaslaton levő előretolt harcálláspontján feszült csend honolt. Itt tartózkodtak Tyimosenko marsall, a főhadiszállás képviselője, Sz. A. Hugyakov repülő marsall, R. J. Malinovszkij hadseregtábornok, frontparancsnok, valamint a hadműveleti osztály tábornokai és tisztjei. Még 1944. augusztus 19-én este megérkeztek. Ezen az estén és augusztus 20-ra virradó éjszaka az ellenséges légierő módszeresen bombázta a magaslatot. Az ellenség láthatóan érzett valamit, de már semmin nem tudott változtatni, mint a halálraítélt a siralomházban várta az eseményeket. Még élt benne a remény, mint Moritz Hartmann ismert versének hősében, hogy meglátja a „fehér kendőt". De a fasiszta bűnözők, akiknek a kezéhez ártatlan milliók vére tapadt, nem számíthattak kegyelemre. És az igazságszolgáltatás képében megjelenő „anya" fekete kendőben érkezett, és a kivégzés megtörtént.

Augusztus 20-ának hűvös, hajnalra bő harmatot és enyhe ködöt hozó éjszakája tiszta, derült napot ígért. Ezen az éjszakán adták ki a 2. Ukrán Front csapatainak a támadási parancsot, és mindenki – katona és tábornok egyaránt – türelmetlenül várta a hajnalt, amikor végre eldördül a tüzérségnek, a „háború istenének" első össztüze, s majd elhangzik a várva várt parancs: „Előre!"

Hat óra öt perc. A moldovai dombok mögül lassan előkúszott a nap. Mindenki az órájára néz.

A magaslatról jól át lehet tekinteni a terepet. De semmi feltűnőt nem látni, jóllehet a hadseregparancsnokok figyelőpontjai alig 400 méterre vannak onnan. A hadtestparancsnokok és a hadosztályparancsnokok pedig szinte a peremvonalban tartózkodnak. Műszaki katonáink valóban gigászi munkát végeztek, hogy mesterien elrejtsék a csapatok vezető szerveit a figyelés és az ellenséges tűz elől. És mindezt a legnagyobb titokban, életük szüntelen kockáztatásával végezték.

Hat óra tíz perc. Eget verő robbanások hallatszanak az ellenséges védelem fővédőövében az áttörés szakasza felől. Négyezer különféle űrméretű löveg és aknavető tüze vezeti be támadásunkat. Állásainkat az ellenségtől elválasztó Bahlui folyó túlsó partján átláthatatlan füst- és hamutenger takarja el a Marehegyhát körvonalait. Egymást érik a gárdaaknavetők sortüzei. Az előretolt figyelőpontról nagyszerűen lehet látni, amint tűzcsíkok szakadnak el a földről, száguldanak előre, s csapódnak be az ellenség harcrendjébe. A közvetlen irányzással tüzelő lövegek megsemmisítik a peremvonalban levő célokat, s átjárókat nyitnak a műszaki zárakon.

A lövegek és aknavetők tűzcsapásai, mint rettenetes fergeteg söpörték el az ellenség védelmi építményeit. És éppen ettől az ellenség erőinek és eszközei-

nek az áttörési szakaszon való pusztításától és megbízható lefogásától függött sok tekintetben a hadművelet sikere. Ezért tekintettek az előretolt harcálláspontot tartózkodók oly várakozóan Nyikolaj Szergejevics Fomin vezérezredesre, a front tüzérfőnökére. Úgy ismerték őt, mint a tűzcsapások kiváló megszervezőjét, s ezért nem kellett tartani attól, hogy az áttörési szakaszon felélednek az ellenség tűzfészkei.

Másfél órán át remegett a föld és a levegő a lövedékek és aknák szüntelen robbanásától.

És még tartott a rettenetes tűzcsapás, amikor Sz. K. Gorjunov repülő vezérezredes 5. légi hadserege is megkezdte az ellenség támadását. Egymás után húztak el az IL-gépek csoportjai, s a füstöt meg a portengert kihasználva, sajátos „doboz" alakzatba fejlődve, zuhanórepülésben támadták az ellenség peremvonalát. 200-nál több csatarepülő „vasalta" az ellenséget abban a sávban, ahol a 27. hadsereg magasabbegységeinek kellett támadnia.

Amint azt vártuk is, a roham tüzérségi előkészítése ragyogóan sikerült. Az életben maradt német és román katonák mondták el fogságba esésük után, hogy a szó szoros értelmében összetörtek, demoralizálódtak. Az első csoportjaik már akkor megjelentek nálunk, mielőtt még csapataink rohamra lendültek volna. Az őket nyugtalanító kérdés igen egyszerű volt: hol keressenek menedéket? A válasz kézenfekvő volt: természetesen ott, ahonnan a halált hozó acél tonnáit várták. Kiugráltak óvóhelyeikről, s eszeveszetten futottak peremvonalunk irányában, s amikor a szovjet katonák között voltak, egymást túlkiabálva hajtogatták: „Hitler, kaput! Antonescu, kaput!", s közben lobogtatták a Vörös Hadsereghez való átállásra feljogosító röplapjainkat, annak bizonyítékaként, hogy önként adták meg magukat. Ismerve a foglyokkal való humánus bánásmódunkat, néhány perc múlva már mosolyogtak, hiszen a legszörnyűbb dolog, a pusztulás már nem fenyegette őket.

A román katonák többek közt elmondották, hogy közülük sokan határozottan keresték röplapjainkat, s bár tudták, hogy ezért halálbüntetés jár, mégis megőrizték őket, hogy ha majd eljön az ideje, átálljanak a Vörös Hadsereg oldalára, amely már kétségtelen, hogy szétzúzza a hitleri Németországot, és felszabadítja az általa elnyomott népeket. A ravaszabbak kereskedtek ezekkel a röplapokkal. Mondván, fizess néhány lejt, s megváltod az életed . . .

A tüzérségi előkészítés okozta hatalmas anyag- és emberveszteségen kívül az ellenségnek oly sok parancsnoki harcállláspontja pusztult el, hogy képtelen volt helyreállítani a vezetést, különösen a század-zászlóalj-ezred szinten. Az ellenség a súlyos sokk állapotában volt, s ilyenkor a legalkalmasabb támadni.

Hét óra negyvenöt perckor a 2. Ukrán Front lövész-magasabbegységei a gyalogságot közvetlenül támogató harckocsik nyomában kilendültek állásaikból, s törtek előre. Mögöttük a kísérő tüzérség haladt. A tüzérek kipirult arcán feszült várakozás. Ők már azt latolgatták, vajon hol lesznek holnap a harckocsik, meddig jutnak el a lövészek, elérik-e hamarosan Focşanit, Rîmnicut? A tanultakból emlékeztek rá, hogy valamikor ezeken a helyeken harcoltak Szuvorov rettenthetetlen vitézei . . . A tüzérek élénk érdeklődéssel, mintha csak kételkednének benne, hogy ezt ők csinálták, nézegették a szétvert ellenséges tűzfészkeket. Közülük az egyik éppen a folyókanyar síkságát zárta le. Most pedig örökre elhallgatott. Ami megmaradt belőle: az csupa betontörmelék, felismerhetetlenül összecsavaro-

dott vasvázak és géppuskák, körülöttük katonák tetemei, akik nem is olyan régen még azt hitték, hogy sebezhetetlenek.

A tüzérüteg egyik vontatóján „Harci röplap" fehérlett. Vajon milyen gondolatokat és érzelmeket fejezett ki ez az egyetlen példányban készített, de az üteg tüzéreit mindenhova elkísérő kis röplap? A röplapot, amelynek első sora lakonikusan így hangzott: „Előre, Bukaresthez!", Oszadcsij őrmester, lövegparancsnok és Komszomol-szervező írta: „Ma mindannyian büszkén elmondhatjuk: nem harcoltunk rosszul! De valamennyiünk közül kitűnt Nazarenko, Bugrejev, Nyikolajev irányzó. Pontos munkát végeztek, s ezzel lehetővé tették a gyors tüzelést. Harcoljanak továbbra is oly sikeresen, mint ma, pusztítsák az ellenséget – a német és román fasisztákat. Ami a román népet illeti, segítő kezet nyújtunk neki, vagyis segítünk kivívni szabadságát. Hiszen mi szovjet katonák, internacionalisták vagyunk."

Ám nemcsak Oszadcsij őrmester érzett és gondolkodott így, hanem elvtársai is, vagyis a 2. Ukrán Front valamennyi katonája, akik most annak az országnak a területén tartózkodtak, amelynek hadserege három éven át harcolt a hitleri Németország oldalán. A Volgától a Prutig vezető hosszú úton ezek a katonák látták a vadállati kegyetlenség borzalmas nyomait, elszorult szívvel álltak a felperzselt orosz, ukrán és moldovai falvak szélén. És mégis idegen volt tőlük a bosszú gondolata. Miért? Oszadcsij őrmester sorai világos és pontos választ adnak erre.

Amikor a 2. Ukrán Front katonái magabiztosan és lendületesen törtek előre, a 3. Ukrán Front harcosai még csak várták a tüzérségi előkészítés kezdetét.

És ez a pillanat nem sokáig késett, még ugyanazon a reggelen pontosan nyolc órakor bekövetkezett. Ott, abban a szűkös kickanyi hídfőben, Tyiraszpoltól délre, a nagyszerű tüzérszakember, Mitrofan Ivanovics Nyegyelin vezérezredes irányításával roppant leleményesen települt 3500-nál több löveg és aknavető. Ezek egy óra negyvenöt percen át teljes sikerrel ontották a tüzet. Általában véve a két frontnál, mielőtt megtervezték a tüzérségi előkészítést, alaposan tanulmányozták a korábbi támadó hadműveletek tapasztalatait. Íme, egy példa rá.

Amikor a Molocsnaja folyónál a tüzérségi előkészítés után megkezdődött az ellenséges védelem elleni roham, úgy tűnt, nem maradt élő ember a lövészárkokban. De amikor a tüzet áthelyezték a mélységbe, és a rohamozó gyalogságunk elérte az ellenség peremvonalát, váratlanul heves géppuskatűz fogadta. Gondosan tanulmányozva ezt az esetet, bebizonyosodott, hogy a tüzérségi előkészítésünk kezdetén az ellenséges gyalogság behúzódott jól kiépített óvóhelyeire. A lövészárkokban pedig századonként körülbelül tíz géppisztolyos maradt, s ezek a mellvéd alatti erős fedezékekbe húzódtak meg. Közülük sokan elpusztultak ugyan tüzérségünk tüzében, de az életben maradottak, amikor észrevették közeledő gyalogságunkat, nyomban előjöttek óvóhelyeikről, és bár heves, de rendszertelen tüzet nyitottak katonáinkra. Ez jeladásul is szolgált a század zömének. Társaik előrohantak óvóhelyeikről, s valamelyest szervezett tűzzel fogadták gyalogságunkat. Hogy ez a valóságban így volt, azt a 336. német gyalogoshadosztály egyik fogságba esett tisztje erősítette meg. Tanulságos lecke volt, s ilyen hibát most nem követhettünk el. Rá kellett szedni az ellenséget, és M. I. Nyegyelin meg is tette ezt.

Nyolc óra harmincöt perckor a 3. Ukrán Front tüzérei áthelyezték tüzüket az ellenséges védelem mélységébe. Ugyanakkor az első árokban levő gyalogosok

heves tüzet lőttek, majd hatalmas „Hurrá" kiáltással kitömött bábukat dobáltak ki a lövészárokból. Ezt a színlelt rohamot az ellenség valódinak hitte, s a megmaradt tűzfészkeiből tüzet nyitott. Az óvóhelyeikről előrohantak a védők, s elfoglalták helyüket a peremvonalban. S akkor tüzérségünk ismét gyilkos tüzet zúdított rájuk.

A tüzérségi előkészítést a tapasztalt repülőparancsnok, Vlagyimir Alekszandrovics Szugyec vezérezredes 17. légi hadseregének csapásai egészítették ki. Éppúgy, mint a 2. Ukrán Front arcvonalán, a csatarepülők itt is alaposan „megdolgozták" az ellenség árkait, tűzfészkeit, tüzérségi tüzelőállásait, a parancsnoki harcállás- és figyelőpontjait, valamint az ellenállási támpontjait. Nyitva állt az út a 3. Ukrán Front támadó gyalogsága és harckocsijai előtt. Arról, milyen hatásosak voltak a két Ukrán Front tűzcsapásai, a foglyok vallomásai tanúskodtak. „A 4. század páncéltörő szakaszának 29 emberéből az orosz tüzérség első csapása tízet elpusztított." Ezt annak a szakasznak a parancsnoka mondotta, amely a 4. hegyivadász-hadosztályhoz tartozott.[62] „Az orosz tüzérség augusztus 20-i előkészítése után a személyi állománynak mintegy fele maradt meg." Íme, ezt mondotta a 306. gyalogoshadosztály egyik századának parancsnoka. „A legutóbbi hadműveletben (a iași–kisinyovi hadműveletben – a szerk.) jelentős szerepet játszott a szovjet tüzérség." Ezzel a mondattal kezdte a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport vereségéről szólva elbeszéléseit az egyik fogságba esett hadosztályparancsnok.[63]

De térjünk vissza a 2. Ukrán Front arcvonalszakaszára. A front gyalogsága a tüzérség, a harckocsik és a repülőerők támogatásával határozottan és lendületesen támadott. És mennél mélyebben nyomultak előre az ellenséges védelem mélységébe, annál inkább feltárult előttük a hatalmas pusztulás képe. A lövészárkok, amelyek valaha szilárdak voltak, a gyeptéglákból szabályosan kiépített mellvédek, a körkörösen berendezett géppuska-tüzelőállások most mind szétzúzva, gránátoktól szétrombolva romokban hevert. S körös-körül szétroncsolt emberi tetemek... A német és román tüzérség többségét megsemmisítettük. A pusztulás perceiben kétségbeesett mondatokat és szavakat lehetett hallani az éterben. A németül tudó rádiósaink nyilván egység- és alegységparancsnokok kétségbeesett üvöltését jegyezték fel:

– Bombáznak bennünket a szovjet repülők!
– Az oroszok állandóan rohamoznak!
– Semmit sem látunk magunk körül! Mondja meg, mit csináljunk?!
– A védelmet áttörték...
– Nem sikerül az oroszokat megállítani...
– A katonák szétfutottak, nem engedelmeskednek a tiszteknek!
– Úgy látszik, ez a vég...

A parancsnoki harcálláspontra egy elfogott tábornokot hoztak, valamelyik német magasabbegység parancsnokát. Arca kétségbeesett zavartságot tükrözött, sokáig hallgatott, hiszen még mindig a lejátszódott események megdöbbentő hatása alatt volt. A parancsnokság nem is nagyon siettette, hogy beszéljen – valóban nehéz volt szavakat találnia, időre volt szüksége ahhoz, hogy átgondolhassa a történteket. Nem is csodálkoztunk, hogy a tábornok nem tud semmi mást mondani az általunk ismerteken kívül a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport állományáról, hadműveleti felépítéséről, a védelem jellegéről, amit fel lehetett volna használni a hadművelet kifejlesztése során. De azt elmondotta, hogy a hadsereg-

csoport parancsnoka, Friessner tábornok igen derűlátóan ítélte meg a védelem szilárdságát. A hadseregcsoport törzsének valamennyi megbeszélésén és ellenőrző útjai során Friessner állandóan azt hangoztatta, hogyha az oroszok rászánják magukat a támadásra, feltétlenül elakadnak a védelmi berendezések szerteágazó rendszerében. A hadseregcsoport parancsnoka nagy reményeket fűzött a terephez is, amely – szerinte – korlátozza az oroszok erőkkel és eszközökkel való manőverezését.

A háborúban nincsenek vér nélküli harcok. A katonák útja mindig tövises. Támadásunk természetesen nem ment simán. Minél mélyebbre nyomultak be harcosaink az ellenség védelmébe, annál erősebb tűzbe kerültek. Egyre gyakrabban került sor elkeseredett kézitusára egy-egy árokért, támpontért vagy kedvezőbb terepszakaszért. Bizony, ilyenkor bőven ömlött a szovjet harcosok vére.

Nem sokkal azután, hogy megindult a roham, a 2. Ukrán Front parancsnokához jelentés érkezett Alekszej Rogyinovics Semigon hadnagy hőstettéről, aki a 468. lövészezred (az ezred az 52. hadsereg 111. hadosztályához tartozott) egyik századának volt a parancsnoka.

Miután befejeződött a tüzérségi előkészítés, a hadnagy elsőnek ugrott ki a lövészárokból, ezzel is lelkesítve beosztottait. S már majdnem az ellenség árkánál voltak, amikor ólomzápor hullott rájuk. Egy tűzfészek hatósugarába kerültek. Földre vágódtak. Teltek az értékes másodpercek, pedig mindegyik mérhetetlenül drága volt: ha a roham elveszti lendületét, ez lehetővé teszi az ellenségnek, hogy rendezze sorait. És akkor a kommunista Semigon, ő volt a legközelebb a kiserődhöz, a lőrésre vetette magát. A tűzfészek elnémult. A század harcosai, látva parancsnokuk hőstettét, feltarthatatlanul nyomultak előre, megsemmisítve mindenkit és mindent, aki és ami az útjukat állta.

Hamarosan Semigon hadnagyéhoz hasonló hőstettet hajtott végre Alekszandr Jevszejevics Sevcsenko őrmester, a 21. lövészezred (27. hadsereg, 180. lövészhadosztály) 4. századának volt egyik rajparancsnoka.

Miután a peremvonalban szuronnyal végeztek néhány hitleristával, Sevcsenko őrmester a második árok felé vezette rajját. Egy feléledt kiserőd azonban akadályozta az egész század előremozgását. Nem vesztegetve az időt, Sevcsenko rajját a kiserőd ellen irányította. Megparancsolta egyik beosztottjának, hogy golyószórójával tüzeljen a lőrésre, ő maga pedig kúszni kezdett a kiserőd felé. Amikor már kellően megközelítette, kézigránátot dobott rá, amely azonban a kiserőd mellett robbant. Az ellenség tovább tüzelt, s földre kényszerítette harcosainkat. És akkor a komszomolista Sevcsenko testével födte el a lőrést. Ő elesett, de harcostársai előtt megnyílt az út, és elfoglalták az árkot.

Sokan megismételték Alekszandr Matroszov halhatatlan hőstettét.

Ilyen önfeláldozó bátorsággal küzdöttek harcosaink, s különösen azok, akik szívük fölött őrizték a párt vagy a Komszomol tagsági könyvét. Ők mindig legelöl voltak, amikor rohamozni kellett, s személyes példamutatásukkal győzelemre lelkesítették a többieket.

Közben a támadás egyre jobban kibontakozott, s mindkét frontnak megvoltak a maga legfontosabb feladatai, gondjai.

A 2. Ukrán Front parancsnoksága minden figyelmét és gondolatát arra az átkelésre fordította, amelyet a 27. hadsereg magasabbegységeinek kellett végrehajtaniuk a Bahlui folyón át. Mint már említettük, ezen a szakaszon a széles árterületű folyó jelentős természetes akadályt képezett, ennek ellenére gyorsan

le kellett küzdeni, mert sok tekintetben ettől függött, sikerül-e időben bevetni az áttörésbe a 6. harckocsi-hadsereget. A harckocsi-hadseregnek kellett lendületes támadással elfoglalnia a Mare-hegyláncot, nehogy az ellenség még erősebb védelmi terepszakasszá építse ki. Jóllehet, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása úgy intézkedett, hogy a harckocsi-hadsereget a hadművelet második napján vessék ütközetbe, a frontparancsnok elhatározta, hogy ezt már az első napon megteszi.

Az átkelést kellő időben és jól előkészítették. A 27. hadsereget megerősítették a gyalogságot közvetlenül támogató 155 harckocsival és a rohamlöveggel,[64] hogy mielőbb elérhesse a folyót. A műszakiak is kitettek magukért. Elkészítették a szükséges mennyiségű hídelemet, amelyek összeállítása után a csapatok leküzdhették a vízi akadályt.

A 6. harckocsi-hadsereg harc előtti alakzatban foglalta el megindulási körletét. Az acélóriások elrejtőztek. Várták a támadás jelét. Valamennyi parancsnok megkapta a támadás irányáról készített légi fényképet, a harckocsivezetők pedig néhányszor gyalog megtették az utat szinte a peremvonalig, amelyen gépeiket vezetniük kellett. Nem lehetett késlekedni, ha a gyalogság áttörte az ellenség védelmét.

És a gyalogság teljesítette feladatát. Tizenegy órára Trofimenko altábornagy 27. hadseregének első lépcső lövészhadosztályai Iaşi-tól északnyugatra 20 kilométeres szakaszon ártalmatlanná tették az ellenséget, menetből átkeltek a Bahlui folyón, s közben birtokba vettek két hidat. Ám ezek nem biztosították teljesen a 6. harckocsi-hadsereg átkelését, mivel azt négy menetvonalon vetették be az áttörésbe. Ezért a gyalogság és az őket támogató harckocsik nyomában a műszakiak pontonokat fektettek le a mocsaras területeken.

Amint a front törzsfőnöke, M. V. Zaharov tábornok megkapta a jelentést, hogy a gyalogság átkelt a Bahlui folyón, nyomban jelentette ezt Malinovszkij frontparancsnoknak. Malinovszkij tábornok utasította: mégegyszer ellenőrizze a közlést. Amikor ez megtörtént, a frontparancsnok intézkedésére színes jelzőrakéták kúsztak az égre a 195-ös magaslatról; ez volt a megbeszélt jel, és a 6. harckocsi-hadsereg azonnal megindult.

A hadsereg magasabbegységeinek parancsnokai rádión hallgatták a front törzsfőnökének hangját. Néhány számot közölt. Ezek azt jelentették: előre! Mellesleg, ez volt a Nagy Honvédő Háborúban addig az egyetlen eset, amikor a több száz harckocsival rendelkező hadsereget a támadás első napjának derekán bevetették az áttörésbe.

A több száz szovjet harckocsi megjelenését a harcmezőn az ellenség egyáltalán nem várta. Előttük, mintha az utat tisztogatnák, sűrűn robbantak a gránátok. A harckocsi-hadsereg ütközetbe vetését kísérő tűzösszpontosítással négy, a 27., a 45., a 61. és a 153. ágyústüzér-dandár, valamint a bevetés szakaszán harcoló lövészhadosztályok tüzérsége biztosította. A tüzérség tüzét rádiós kocsikba telepített figyelők vezették.

A Bahlui folyó déli partján a harckocsik elég erős ellenállásba ütköztek. Mint kiderült, itt mértek ellencsapást a román hadsereg „színe-virágával", az 1. „Nagy-Románia" páncéloshadosztállyal, amely a Kirchner-csoport állományába tartozott. De nem bírta feltartóztatni a szovjet csapatok áradatát, s a 4. román hadsereg parancsnoka kénytelen volt jelenteni, s a hadsereg hadműveleti napló-

jába is rögzíteni, hogy: „Az 1. román páncéloshadosztály súlyos helyzetbe került, mivel a mögötte levő csapatok szervezetlenül visszavonulnak."

A nap végére harckocsizóink elérték az ellenségnek a Mare-hegyháton berendezett harmadik védőövét. Ily módon teljesítették a front főcsapásainak irányában a napi feladatot.

Sikeresen működött K. A. Korotyejev altábornagy 52. hadserege is. 12 kilométeres szakaszon áttörte az ellenség védelmét, és még az est leszállta előtt harcba lépett Iași északnyugati peremén. Az ellenség szívós ellenlökéseket indított. Minden erőt össze kellett szedni, hogy az ellenséget kivessék ebből a megerődített körletből.

Az 5. légi hadsereg gépei is aktív harcot folytattak. 1562 felszállás során hatékony segítséget nyújtottak a szárazföldi csapatoknak. A gépek egy része napi többszöri bevetésben is részt vett. Ezen a napon vadászaink az ellenség 43 gépét lőtték le.

Gyors ütemben fejlődött ki a támadás a 3. Ukrán Front sávjában is. A roham megindulása után 45 perccel az ellenség már elvesztette első állásának árkait. Igaz, helyenként szívósan védekezett, de bátran és célratörően támadó gyalogságunk és harckocsijaink minden akadályt leküzdöttek útjuk során. Rendkívül bátran és hősiesen küzdöttek a 37. hadsereg 66. lövészhadtestének harcosai a híres tábornok, D. A. Kuprijanov parancsnoksága alatt. A kezdeményezés nagyszerű példáival szolgáltak a tüzérek is. Szorosan a gyalogság és a harckocsik mögött haladva, gyakran menet közben ugráltak le a vontatókról, kapcsolták le lövegeiket, és pusztították közvetlen irányzású tűzzel az ellenségnek azokat a harckocsijait, amelyek ellenlökéseket intéztek támadó csapataink ellen.

Annak érdekében, hogy tarthassuk a támadás gyors ütemét, hogy ki bírjuk szélesíteni az áttörési szakaszt, és tovább mélyíthessük a kezdeti sikereket, amilyen gyorsan csak lehetett, új magasabbegységeket, jobbára harckocsi- és gépesített magasabbegységeket vetettünk ütközetbe. Ez a támadás egyik törvénye, s ezt ismerve Tolbuhin frontparancsnok utasította M. N. Sarohin altábornagyot, a 37. hadsereg parancsnokát, hogy gyorsítsa meg a lövészhadtestek második lépcsőinek bevetését, tegyen erélyes intézkedéseket F. G. Katkov vezérőrnagy 7. gépesített hadtestének felzárkóztatása érdekében. Ez azonban nem volt olyan könnyű dolog. Valamennyi, a harckocsik számára kijelölt előremozgási utat elözönlötte a gyalogság és hadtápja. Igaz, Katkov tábornok sem nagyon sietett hadtestét bevetni az áttörésbe, mondván, hogy a gyalogság még sem a bevetést, sem az ellenséges védelem mélységében való előremozgást nem biztosította.

A kialakult helyzet túlságosan nyugtalanította a front haditanácsát. Tolbuhin kénytelen volt megparancsolni Sarohin tábornoknak, hogy tegye szabaddá a 7. gépesített hadtest menetvonalait, a hadtest parancsnokának pedig, hogy haladéktalanul vesse be az áttörésbe magasabbegységét. De az első napon még így sem sikerült ezt végrehajtani.

Közben a harc egyre nyugatabbra tolódott át. Az ellenség minden olyan próbálkozása, hogy visszaállítsa az eredeti helyzetet, vagy akár átmenetileg is megállítsa támadásunkat, kudarccal végződött.

Leleményesen és bátran harcoltak augusztus 20-án az ellenséggel I. T. Slemin, a tapasztalt és nagy tudású tábornok 46. hadseregének katonái. Tönkreverték a 4. román hegyivadász-hadosztályt a Tolmaz körüli szinte járhatatlan terepen,

ahol meredek lejtőjű magaslatok, kiterjedt aknamezők, végeláthatatlan szögesdrótakadályok, tekervényes lövészárkok és tűzfészkek voltak.

Halhatatlan hőstett fűződött itt Pjotr Bannyikov őrmesternek, a 31. gárdalövészhadtest egyik alegysége rajparancsnokának nevéhez.

Az ellenség Tolmazt igen erős ellenállási támponttá építette ki, amely feltartóztatta gyorsanmozgó csapatainkat. A pincékből és kiserődökből veszettül tüzelő géppuskák gyalogságunkat a földhöz ragasztották. Különösen nyugtalanította harcosainkat az egyik kiserőd, ahonnan az ellenség oldalról erős tüzet lőtt.

Bannyikov őrmester megparancsolta két harcosnak, hogy semmisítsék meg ezt a kiserődöt, ám a két katona feladata teljesítése közben elesett. Akkor maga a rajparancsnok kezdett kúszni a kiserőd felé. Már három méterre megközelítette, amikor súlyos sebet kapott. Leküzdve fájdalmát, végső erőfeszítéssel a kiserődhöz csúszott, és testével ráborult a lőrésre. Bannyikov őrmester, a haza, a nép és a kommunista párt hű fia volt éppúgy, mint Semigon hadnagy és Sevcsenko őrmester, vagy mint korábban Alekszandr Matroszov.

Ugyanazon a napon a front minden katonája megismerte Tkacsenko tiszt nevét, akinek alegysége erős csapással három árokból vetette ki az ellenséget, s ezzel biztosította a főerők előremozgását. Maga Tkacsenko is súlyosan megsebesült, de nem hagyta el a harcmezőt.

Az út szélein katonáink már kísérték a foglyok első csoportjait. Mindenütt ellenséges tisztek és katonák holttestei feküdtek, körös-körül szétlőtt szekerek és gépkocsik meg lövegek maradványai... A pusztulás rettentő képe.

A támadás első napján sikeresen harcolt a 37. és a 46. hadsereg: mintegy 40 kilométer szélességben és 12 kilométer mélységben törték át az ellenség védelmét. Egyedül az 57. hadsereg nem teljesítette feladatát. Magasabbegységeinek csupán az ellenség első árkát és a vasútvonalat sikerült elfoglalniuk Hadzsimus és a Botna-tó között. Itt az ellenséges páncélosok számos elkeseredett ellenlökését kellett elhárítaniuk. Ez azt bizonyította, hogy ezen a szakaszon nem voltak elég hatásosak a tüzérség és a repülőerők csapásai, így az ellenséges főerőknek sikerült elkerülniük a nagyobb veszteségeket.

De ez csak az 57. hadsereg támadási sávjában volt így. Általában a tüzérek és a repülők nagyon ügyesen és energikusan tevékenykedtek. A 17. légi hadsereg 1633 felszállást hajtott végre. Látni kellett volna azon a napon Szugyec tábornokot! A frontparancsnok előretolt figyelőpontján tartózkodva, úgy tűnt, egyetlen percre sem tette le kezéből a mikrofont, amely összekötötte őt magasabbegységeinek parancsnokaival, akiknek állandó utasításokat adott. Energikussága mindenkire átragadt.

Az augusztus 20 hajnalán mindkét front sávjában kibontakozó grandiózus ütközet éjszaka is folytatódott. Szüntelenül robbantak a lövedékek, bőgtek a motorok, csörömpöltek a lánctalpak. A törzsekben, a parancsnoki harcállásponton és a figyelőpontokon élénken vitatták a nap eredményeit. Ezek az eredmények fölöttébb jelentősek voltak. Az ellenség, amely a két Ukrán Front csapatait nemrég még kevésnek és gyengének ítélte meg, most a saját bőrén érezte végzetes tévedésének következményeit. A „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport vezérkara a 2. Ukrán Fronttal szemben védő Wöhler-csoport helyzetét kritikusnak ítélte meg. A német szárazföldi erők főparancsnoksága azonban nem tett semmiféle intézkedést a közelgő katasztrófa elhárítására, ellenkezőleg, amint a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport hadműveleti naplójában fel is jegyezték, azt követelte,

hogy „bármilyen körülmények között... semmisítsék meg a Bahlui folyótól délre levő ellenséget".

Már késő volt! Ezt az arcvonalszakaszt is német katonák holttestei borították. A német fasiszta hadvezetés már nem tehetett mást, mint visszavonta megmaradt csapatait a Mare-hegyláncon és attól keletre húzódó „Traianus"-állásba, s tartalékokat is irányított oda.

Egészében véve a 2. Ukrán Front hadműveletе az első napon nagy sikerrel zárult: csapatai 30 kilométernél szélesebb arcvonalon törték át az ellenség védelmét, 16 kilométer mélyen nyomultak előre, s menetből elfoglalták a Bahlui folyó déli partján húzódó ellenséges állásokat. Az első lépcső öt hadosztályát lényegében megsemmisítették, 3000 katonát és tisztet ejtettek foglyul. Az, hogy a támadás első napjának közepén oly mesteri módon vetették ütközetbe a 6. harckocsi-hadsereget, rendkívüli mértékben hozzájárult a siker gyors kifejlesztéséhez.

Egy másik dolog is fontos volt. A hadművelet első napján világossá vált a román hadsereg gyenge harci szelleme. Amikor a 2. és 3. Ukrán Front csapatai csapásokat mértek a német és román hadsereg csatlakozására, a német parancsnokságnak semmilyen módon sem sikerült „harci lelkesedést" kelteni a románokban. És ez teljesen érthető. A román katonák nem akarták vérüket ontani tőlük idegen háborús célokért.

Súlyos helyzetbe került a 2. Ukrán Front támadási sávjában védő 4. román hadsereg is. Erről tanúskodik az a hadműveleti napló, amelyet Avramescu tábornok, a hadsereg parancsnoka és Dragomir ezredes, vezérkari főnök írt alá. Mi egyáltalán nem akarjuk őket tisztázni a történelem és a román nép előtt. Antonescunak ezek a hű kiszolgálói nem humánus, emberbaráti célokat követtek, hanem csak az vezérelte őket, hogy minél ésszerűbben alkalmazzák seregeiket a támadó szovjet csapatok ellen.

A 4. román hadsereg hadműveleti naplója azt mondja el, hogyan áldozták fel a hitleri Németország hódító tervei érdekében vezéreik a román katonák ezreinek életét. Először július 24-én, majd augusztus 17-én, amikor már sejteni lehetett a 2. Ukrán Front hatalmas csapását, a román parancsnokság azzal a javaslattal fordult Antonescuhoz, vonja vissza a hadsereg főerőit a Bahlui folyótól északra levő állásokból Dealul-Mare körzetébe, ahol azok jóval erősebb védelmet tudtak volna szervezni Moldova megtartása érdekében, valamint vonjon össze tartalékokat, és azok szállják meg a Prut menti terepszakaszt, hogy fedezzék a román csapatok visszavonulását Besszarábiából, különben ott elkerülhetetlenül vereséget szenvednek.

Mit válaszolhatott erre Antonescu? A lakáj csak gazdája érdekében cselekedhet. A gazda, vagyis a német hadvezetés számára pedig Avramescu és Dragomir javaslata azt jelentette volna, hogy saját erőit kell a közelgő ütközet poklába dobnia, ezért megparancsolta: „Maradni!" És a román katonáknak ott kellett maradniuk korábbi állásaikban.

S bekövetkezett, aminek be kellett következnie. Augusztus 20-án a 4. román hadsereg megízlelhette a német fasiszta hadvezetés, pontosabban a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport parancsnoka, Friessner „konokságának" keserű gyümölcsét.

Megjegyezzük, hogy a 4. román hadsereg hadműveleti naplójának a tanúsága szerint ezen a napon Avramescu tábornok és Dragomir ezredes újból csak a visszavonás mellett kardoskodott. Augusztus 21-én a hadseregparancsnok a kö-

vetkezőket jelentette a vezérkarnak, a minisztertanács elnökének és Wöhler csoportparancsnoknak: „Jóllehet időben megtett javaslatom eredménytelennek bizonyult, mégis úgy gondolom, hogy jelenleg erőfeszítéseinknek nem az elveszett állások visszaszerzésére kellene irányulniuk, hanem arra, hogy megerődítsük a »Traianus« állást, ahol még lehetséges az ellenállás."

És ismét csak elutasításra talált.

A következő nap minden megismétlődött. Valamivel később pedig Dragomir ezredes (Avramescu tábornokot már leváltották a hadsereg éléről) Antonescunak küldött jelentésében keserűen írta, hogy a szovjet csapatok a Bîrlad és a Szeret folyók között áttörték az arcvonalat; harckocsiegységeik Bîrlad és Adjud Nou felé tartanak, közben kergetik a román csapatokat, amelyek „gyalogosan" vonulnak vissza.

„Szerencsétlenségünkre, a hadsereg visszavonulását a német parancsnokság akadályozza, amelynek Ön bennünket teljesen, sőt lealázó módon alárendelt. Pedig ezekben a percekben egyedül a román parancsnokság tudhatja csak, hogyan kell a román katonákat a román érdekeknek megfelelően alkalmazni. Kötelességemnek tartom, hogy Önhöz forduljak... kérjek, sőt könyörögjek: csak egy kicsit segítsen nekünk enyhíteni a hadsereg tragikus helyzetén" – írta Dragomir ugyanabban a jelentésében.

Íme, ez volt a valóság. S még jobban rávilágít a német és a román parancsnokság közötti viszonyra Avramescu tábornoknak az a jelentése, amelyet a minisztertanács elnökségének küldött. „A marsall (Antonescu – a szerk.) félreérthetetlenül megparancsolta nekem: a német parancsnokság utasításait hiánytalanul végre kell hajtani. Most pedig elmarasztal azért, hogy nem mondottam ellent a német parancsnokságnak... Átadom a marsall utasítására a 4. hadsereg parancsnokságát Ştefl ea tábornoknak. De szeretnék rámutatni: az igazság ellentmond annak, amiért a marsall így határozott."

Már említettük, milyen gyűlölettel és lenézéssel írt Friessner „Verratene Schlachten" (Elárult csaták) című könyvében a román népről. Friessner, a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport egykori parancsnoka, felidézve csapatainak a 2. és a 3. Ukrán Frontoktól elszenvedett vereségeit, ezekért teljes egészében másokat okolt: pontosabban minden kudarcért a románokat. Ez az egyik magyarázata, miért adta könyvének a fenti címet.

A román csapatok gyengeségével magyarázta Friessner a több mint negyedszázaddal ezelőtti ütközet első napjának „katasztrofális" következményeit. Ezt írja: „Az ellenség meglepő sikerei alapvetően a román magasabbegységek megbízhatatlanságával magyarázhatók."[65]

Érdekes az is, milyen hadműveleti-harcászati következtetést vont le Friessner az ütközet első napjának eredményeiből. Elismerve, hogy azok katasztrofálisak és megdöbbentőek voltak, megjegyzi, hogy a szovjet csapatok két körzetben is mélyen behatoltak, s ez kedvező alapot teremtett számukra tevékenységük későbbi kifejlesztéséhez. S nyomban hozzáteszi: „S világosan látni lehetett, hogyan fog mindez lezajlani. A főcsapásra az északi csapásmérő csoportosítás – a 2. Ukrán Front – szakaszán lehetett számítani azzal a céllal, hogy megszerezzék a Prut átkelőhelyeit, s ily módon elvágják a »Dumitrescu«-csoport visszavonulását a folyón át nyugati irányba. A déli csapásmérő csoportra – a 3. Ukrán Frontra – hárult az a feladat, hogy az áttörést kiszélesítse, majd nyugati, északi és déli irányban támadva felszámolja a »Dumitrescu«-csoport arcvonalát."[66]

Valójában az események azt bizonyították, hogy a német katonai vezetők, közöttük Friessner, ilyen mértékben nem fedték fel elképzelésünket, és ez hozta őket a későbbiek során kilátástalan helyzetbe.

Friessnerrel egy dologban lehet egyetérteni. A támadás első napjának eredményei valóban katasztrófaként sújtották az ellenséget. De ez még csak a kezdet volt! Értékelve a kialakult helyzetet, a frontparancsnokságok és törzseik több intézkedést tettek, hogy a csapatok kiszélesítsék az áttörést, s mielőbb kiérjenek az ellenséges védelem hadműveleti mélységébe.

A 2. Ukrán Front parancsnoka azt a feladatot adta a 27. hadseregnek, hogy fejezze be a Mare-hegyláncon húzódó védőállás áttörését, és minden eszközzel támogassa a 6. harckocsi-hadsereget, hogy kijusson a hadműveleti mélységbe. Az 52. hadseregnek el kellett foglalnia Iaşi-t, s kifejlesztenie a támadását Huşi irányában. E feladat teljesítését megkönnyítette, hogy augusztus 21-én reggel a hadsereg jobbszárnyán bevetették a 18. harckocsihadtestet.

A 2. Ukrán Front támadási sávja augusztus 21-én kiszélesedett, mivel támadásba ment át M. Sz. Sumilov vezérezredes 7. gárdahadserege, s bevetették a tapasztalt lovastábornok, Sz. I. Gorskov lovas-gépesített csoportját. A küzdelembe avatkozó harckocsik és rohamlövegek száma meghaladta az 1200-at.[67] A frontparancsnok elgondolása szerint a fenti magasabbegységek ütközetbe vetésével leveszi a 27. hadsereg parancsnokának válláról jobbszárnya biztosításának gondját, s ezzel lehetővé válik a hadsereg merész betörése a hadműveleti mélységbe. A front törzsfőnöke több intézkedést tett annak érdekében, hogy augusztus 21-én reggelre a fronttartalékok elérjék az áttörési szakaszt.

Új feladatokat állított a 3. Ukrán Front parancsnoka is csapatai elé. Azt követelte tőlük, hogy lendületesen támadjanak tovább, s fejezzék be az ellenséges védelem áttörését. Reggel ütközetbe vetette a 7. és a 4. gárda gépesített hadtestet. A nap folyamán a front csapásmérő csoportosításának be kellett fejeznie a „Dumitrescu"-csoport szétzúzását.

A második napon az ütközet új erővel lángolt fel.

Ágyúdörgés köszöntötte a sokat szenvedett Moldova fölött felkelő napot. Az arcvonal tűzbe és füstbe borult.

Rövid tűzcsapás után ismét támadásba lendült a 27. hadsereg. A 6. harckocsihadsereg magasabbegységeivel együtt elkeseredett harcokat vívott az ellenség három, eddig tartalékban levő hadosztályával és a Mare-hegyláncra visszavonuló három hadosztályának egységeivel. Az ellenség gyakran hajtott végre ellenlökést. Ám a szovjet harcosok áttörése elsöprő erejű volt, s ismét halhatatlan hőstettekről szóló hírek keltek szárnyra.

A 206. lövészhadosztály 737. lövészezredének egyik szakaszparancsnoka, Kozlov hadnagy, felkúszott arra a dombra, amelyen élethalálharc folyt, s kitűzte egységének zászlaját. A hős két sebet is kapott, de nem hagyta el a harcmezőt.

A 6. harckocsi-hadsereg katonái csodálatos bátorságról tettek tanúbizonyságot. Sz. F. Sutov ezredes 20. gárda-harckocsidandárában volt harckocsiparancsnok Cvetkov hadnagy. Ő és harckocsikezelői a harc előtt valamennyien kérték felvételüket a pártba. Katonai kötelességük teljes tudatában mentek harcba. Az összecsapásban harckocsijuk kigyulladt, de az utolsó gránátig harcoltak.

Reggel jelentés érkezett a 27. hadseregtől a front politikai csoportfőnökségére. A 202. lövészhadosztály támadási sávjában rátaláltak a 645. lövészezred néhány tisztjének és katonájának összeégett holttestére. A szörnyű tettet az ellenség kö-

vette el. Találtak egy pár sort tartalmazó papírdarabot is, amelyre még életében Szivakov főhadnagy a maga és harcosai nevében a következőket írta: „Elfoglaltuk a magaslatot. Lőszerünk fogytán. Visszaverjük az ellenség erős rohamait. Meghalunk, de a magaslatot nem adjuk fel."

A 202. lövészhadosztály harcosai megfogadták, hogy bajtársaik holttestének a meggyalázását megtorolják a fasiszta szörnyetegeken. S állták szavukat.

A Mare-hegység északi lejtőjének erdőségeiben elkeseredett harcokat vívott V. M. Alekszejev tábornok 5. gárda-harckocsihadteste. Az ellenség a hadtest menetvonalain levő lesállásaiból szívósan ellenállt. A főleg harckocsikból és lövegekből szervezett lesállások megsemmisítésében itt is nagy szerepet játszottak a rohamlövegezredek és a nehéz harckocsik. Erős tüzükkel utat vágtak a T–34-es közepes harckocsik számára.

Megtörtük az ellenség ellenállását a Mare-hegyláncon. Igaz, a hegyi átjárók körzetében a 27. hadsereg gyalogságával együtt harcoló 6. harckocsi-hadsereg előremozgását ez késleltette. Ez erősen nyugtalanította a frontparancsnokot. Napközben harcparancsot küldött A. G. Kravcsenko tábornoknak, a 6. harckocsi-hadsereg parancsnokának. Követelte a hadsereg határozott és gyors kijutását a számára meghatározott körzetbe. A parancs teljesítése során a harckocsizók megelőzték a gyalogságot, és üldözni kezdték az ellenséget.

Ezen a napon a német és román csapatok egész magasabbegységekre menő veszteségeket szenvedtek, miután megpróbáltak ellenállni a 6. harckocsi-hadseregnek. A 6. román hadtest törzsfőnöke kétségbeesetten jelentette a hadseregparancsnokságnak: „A 18. hegyivadász-hadtestet szétszórták. Pascu tábornokot nem lehet megtalálni... Óriási a fejetlenség a hegyi utakon."

Válaszul a következő parancs érkezett: „Antonescu nevében Avramenscu tábornok, a 4. hadsereg parancsnoka Abraham tábornokot állítja a hadtest élére." Ugyanakkor a jelenlegi parancsnoknak, Tataran tábornoknak „mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy összeszedje és megállítsa a 18. hegyivadász, az 5. és a 7. gyalogoshadosztályok szétszaladt alegységeit..."

Ilyen parancsokat nem jó dolgukban adnak ki! Egyébként a következő napon még szigorúbb parancs érkezett Antonescutól: át kell adni a csendőrségnek a szökevényeket. „Szigorúan alkalmazni kell a törvényt: az ellenség elől megfutamodókat agyon kell lőni" – rendelte el Románia diktátora.

A támadás második napjának reggelén ütközetbe vetettük az 52. hadsereg áttörési szakaszán V. I. Polozkov vezérőrnagy 18. harckocsihadtestét. Estig ez a hadtest mintegy 20 kilométert nyomult előre. Kihasználva e hadtest erős csapását, számottevően meggyorsult az 52. hadsereg előrenyomulása. Az ellenség ellenállása egyre fokozódott, s a nap folyamán háromszor is vállalkozott ellenlökésre. Különösen heves harcokat vívott a 73. lövészhadtest, amelynek parancsnoka az igen energikus Sz Sz. Martyiroszjan vezérőrnagy volt. Tizenöt órára az 52. hadsereg magasabbegységei megkerülő manőver, majd az ezt követő roham eredményeképpen elfoglalták Iaşi-t, Románia egyik fontos gazdasági és közlekedési csomópontját.[68]

A bombázórepülő-hadtest csapása után a 27. hadsereg jobbszárnyán támadásba ment át a 7. gárdahadsereg és a 23. harckocsihadtest. A gárdahadsereg megtörte az ellenség ellenállását, betört Tîrgu Frumosba, amelyet a nap végére teljesen elfoglalt. Ily módon a hadsereg kedvező helyzetet teremtett az e városról

elnevezett megerődített körlet elleni támadáshoz és Sz. I. Gorskov tábornok lovas-gépesített csoportjának az áttörésbe való bevetéséhez.

Késő este pedig a 2. Ukrán Front törzse elkészítette a főparancsnokság főhadiszállása számára a harcjelentést. Nem teljes adatok szerint a támadás első két napján a front csapatai megsemmisítettek 11 400 ellenséges katonát és tisztet, kilőttek, illetve elpusztítottak 72 harckocsit és rohamlöveget, mintegy 300 gépkocsit, s fogságba ejtettek csaknem 6 ezer katonát.[69] A front csapatai 65 kilométerre szélesítették ki az áttörés arcvonalát, s a főcsapás irányában 40 kilométert nyomultak előre. A 6. harckocsi-hadsereg és a 27. hadsereg előtt megnyílt az út az ellenség hadműveleti mélységébe. Mindjobban bebizonyosodott, hogy a fasiszta német hadvezetés szinte teljesen kimerítette tartalékait, és már nincsenek nagy erői a védelem megszervezéséhez egy újabb terepszakaszon. Elérkezett a hadműveletnek az a fontos pillanata, mikor a célratörő és lendületes üldözéssel újabb súlyos vereség mérhető az ellenségre.

Sikeresen folyt a támadás a 3. Ukrán Front arcvonalszakaszán is. Dugába dőlt a német hadvezetésnek az az elképzelése, hogy a 13. páncéloshadosztállyal és a visszavonuló egységekkel helyreállíthatja az arcvonal eredeti helyzetét. Ám az igazsághoz tartozik, hogy ezzel a páncéloshadosztállyal kapcsolatban a front elkövetett néhány hibát. A repülőerők sem a megindulási körletben, sem menet közben nem mértek rá csapást, s ily módon akadálytalanul megközelíthette lövészcsapatainkat, és ellenlökéseket hajthatott végre ellenük.

A német páncélosokkal vívott harc, különösen Ermoklia körzetében, roppant elkeseredett volt. A szovjet harcosok itt is tömeges hősiességet tanúsítottak. Különösen aktívan tevékenykedett a 20. gárda-lövészhadosztály, elsősorban annak 60. ezrede, amelynek Makuha alezredes volt a parancsnoka. Ez az ezred a nap közepén behatolt Ermoklia keleti részébe. És amikor a harcosok újabb erőfeszítést tettek a község elfoglalására, az ellenség 14 harckocsit és rohamlöveget vetett be ellenük. Az ellenlökés elhárítása során hőstettet vitt végbe egy orosz és egy ukrán őrvezető.

A történet a következő. Az 1. zászlóalj géppuskása, Alekszandr Ivanovics Guszev ellen négy „Tigris" támadott. Géppuskájának tüzével természetesen nem sikerült megállítani őket, de nem is akarta tovább engedni a páncélosokat. Ekkor a harcos a melléhez szorította gránátját, és az egyik páncélos alá vetette magát. A „Tigris" felrobbant, a többi pedig visszafordult. A 3. zászlóaljhoz tartozó Kuzma Joszifovics Gurenko felé három harckocsi közeledett. Ő is magához szorította a gránátokat, az első harckocsi alá vetette magát, és felrobbantotta. E hőstettek láttán a lövészek a közben odaérkező tüzérekkel együtt elhárították az ellenlökést, s közben megsemmisítették a páncélosok nagy részét.

Így csak olyan katonák tudják feláldozni életüket, akiknek szívében lángol a haza iránti szeretet.

A. I. Guszevet és K. J. Gurenkót halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

Körömszakadtáig védekezett az ellenség Kausani és Ermoklia térségében. Ez arra késztette a 3. Ukrán Front parancsnokát, hogy a repülőerők és a távolharctüzérség főerőit a 13. német páncéloshadosztály ellen irányítsa. Az ellenség nagy veszteségeket szenvedett, és végeredményben vissza kellett vonulnia déli irányban.

Sajnos, a tervezettnél jóval később avatkozott harcba a 37. hadsereg sávjában

a 7. gépesített hadtest. Miután elfoglalta megindulási körletét, ott várakozott augusztus 21-én délig, és csak a frontparancsnok erélyes beavatkozására ment át támadásba 14 órakor. A harckocsik tömeges megjelenése újabb lendületet adott a 37. hadsereg gyalogságának.

Sikeresen támadott ezen a napon I. T. Slemin altábornagy 46. hadserege. E hadsereg sávjában lépett ütközetbe reggel 9 órakor V. I. Zsdanov páncélos vezérőrnagy 4. gárda gépesített hadteste. Harckocsijaink megsemmisítették az útjukba eső ellenséges védelmi létesítményeket, és lendületesen törtek előre.

Élénk mozgást figyelhettünk meg Moldova poros útjain. A házak előtt férfiak, asszonyok, gyermekek csoportjai álldogáltak. És ilyeneket lehetett hallani:

– Ó, az isten segítette magukat, hogy ilyen gyorsan ideértek! Még reggel németek voltak itt.

Örömmel és lelkesedéssel üdvözölték felszabadítóikat. De számunkra ilyen idegen mondatokat is hallottunk, amikor megkérdeztük az egyik asszonytól, hogy hol a férje? Fülünknek szokatlan szavakkal válaszolt: „A földesúrnál dolgozik, innen harminc kilométerre."

Moldova népe sokat szenvedett a megszállóktól. Szörnyű szegénységet láttunk mindenütt. Harmad, legjobb esetben fél hektár földje volt egy parasztnak. A román fasiszták és a hitleristák elraboltak tőlük mindent, amit csak lehetett. Ezért is emlegették őket oly gyűlölettel a moldovaiak.

A hadművelet második napjának végére a 3. Ukrán Front csapatai teljes mélységében áttörték az ellenség védelmét, és elvágták egymástól a 6. német és a 3. román hadsereget. Nem teljes adatok szerint a kétnapos harc során a front csapatai hétezernél több ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg, több mint háromezret pedig foglyul ejtettek, kilőttek mintegy 40 harckocsit és rohamlöveget.[70]

Nagy szerepet játszott az ellenség szétzúzásában, és hatékonyan támogatta a földi csapatokat a két front légiereje. Erről tanúskodik a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport hadműveleti naplója is: „A »Dumitrescu«-csoport körzetében korlátlan urak az ellenséges repülőgépek, s emiatt csapataink súlyos veszteségeket szenvednek... A Wöhler-csoport körzetében, különösen az oroszok előrevetett osztagainak a harcát támogatva, a vadászgépek és a csatarepülők állandóan támadnak. Hallatlanul erős az ellenséges légiflotta. Azt csinál, amit akar." Így értékelte az ellenség légierőnk tevékenységét augusztus 21-én.

A hadművelet első két napjának eseményei rádöbbentették a német parancsnokságot a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoportot fenyegető veszélyre. A hadseregcsoport hadműveleti naplójában rögzítették azokat az élénk megbeszéléseket, amelyek a hadseregek vezérkarai, a hadseregcsoport vezérkara és a szárazföldi erők főparancsnoksága között zajlottak le augusztus 21-én a „Dumitrescu"-csoport visszavonulásáról a „Ferdinand"-állásba, a Prut mögötti védelemről, sőt az egész arcvonal visszavonásáról a Duna–Szeret–Kárpátok vonalára. A szárazföldi erők vezérkari főnöke, a Moszkva alatt megvert Guderian vezérezredes, húzta-halasztotta a kérdés megoldását. Közben augusztus 21-én estére a helyzet olyannyira súlyosbodott, hogy Friessner, a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport parancsnoka előzetes intézkedést adott ki a Prut mögé történő visszavonulás előkészítésére. Augusztus 22-én éjjel, egy órakor közölte a főparancsnokság a hadseregcsoporttal, hogy „a Führer elhatározta a »Dumitrescu«-csoport visszavonulását a Prut mögötti »Ferdinand«-állásba".

A 2. és a 3. Ukrán Front csapatai tehát már a támadó hadművelet első két napján nagy sikereket értek el. A főcsapások irányaiban leküzdötték az ellenség szervezett védelmi rendszerét, és a keletkezett résekbe mindkét front gyorsanmozgó magasabbegységeket vetett be. Ezek, kifejlesztve a támadást, a nap végére már 10–15 kilométerrel a gyalogság előtt harcoltak.

Ezeket a sikereket a frontok parancsnokságai csupán az első lépcsőben harcoló csapataik alkalmazásával érték el. Tartalékaik felhasználására egyáltalán nem volt szükség, sőt még hadseregeik és hadtesteik második lépcsőinek alkalmazására is csak részben volt szükség. Ezzel szemben, mint már rámutattunk, a németek szinte teljesen kimerítették tartalékaikat. Azzal pedig elkéstek, hogy csapataikat kivonják Kisinyov körzetéből.

A hadműveleti helyzet ilyen alakulása elősegítette a támadás továbbfejlesztését, és lehetővé tette, hogy a következő napokban bekerítsük a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport főerőit. A frontparancsnokságok azonban megértették azt is, hogy ezt a célt csak akkor lehet elérni, ha fokozzák a harc, mindenekelőtt a gyorsanmozgó csapatok támadásának ütemét, és ha mind a bekerítés belső, mind pedig külső arcvonalán célratörőbben küzdenek a magasabbegységek.

A kialakult helyzetet helyesen értékelték mind a frontparancsnokok, mind a törzseik, mind pedig Tyimosenko marsall, a főhadiszállás képviselője, akik állandóan figyelemmel kísérték az események alakulását. A kisinyovi ellenséges csoportosítás minél gyorsabb bekerítése szempontjából különös jelentőségre tett szert az erőfeszítés további fokozására.

A 2. és a 3. Ukrán Front tevékenységére különös figyelmet fordított a főparancsnokság főhadiszállása.

A két front parancsnoksága augusztus 21-én megkapta a főhadiszállás direktíváját, amelyben ez olvasható: „. . . a fő feladat most az, hogy a két front egyesített erőivel mielőbb körülzárja az ellenséget Huși körzetében, majd szűkítse a gyűrűt a kisinyovi ellenséges csoportosítás megsemmisítése vagy foglyul ejtése céljából. . ."[71]

„Ha sikerül a kisinyovi ellenséges csoportosítást szétzúznunk, megnyílik előttünk az út Románia legfontosabb gazdasági és politikai központjai felé."[72]

Ily módon a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása már a szovjet nép internacionalista kötelességének megfelelően határozta meg e frontok további feladatait.

A főhadiszállás direktívájának megfelelően a frontparancsnokságok módosították a csapatok feladatait. A 2. Ukrán Front parancsnoka azt követelte a hadseregek és önálló hadtestek parancsnokaitól, hogy folytassák a harcot éjszaka is. Különítsenek ki gyorsanmozgó osztagokat az ellenség üldözésére, hogy ne tudjon elszakadni csapatainktól, ne bírjon tervszerűen visszavonulni, és ne legyen ideje berendezkedni védelemre a közbeeső terepszakaszokon. Különös figyelmet fordítottak arra, hogy a magasabbegységek lendületesen törjenek előre, hogy vágják el az ellenség visszavonulási útvonalait, és kerüljék meg ellenállási támpontjait. Ezek felszámolása a második lépcsők és a tartalékok feladata volt.

A 2. Ukrán Front parancsnokának utasítására augusztus 22-én reggel támadásba ment át a balszárnyon I. V. Galanyin vezérőrnagy 4. gárdahadserege, hogy az 52. hadsereggel és a 18. harckocsihadtesttel együtt tevékenykedjen a bekerítés belső arcvonalán. A 18. harckocsihadtestnek Huși általános irányban kellett lendületesen támadnia, majd egyesülni a 3. Ukrán Front csapataival eb-

ben a körzetben. A bekerítés külső arcvonalán a 6. harckocsi-hadsereg és a 27. hadsereg mért hatalmas csapást. Őket követték a front második lépcsőjének csapatai és a fronttartalékok. A front főcsapást mérő csoportosítását jobbról fedezve, nehéz erdős-hegyes és jól megerődített terepen a 7. gárdahadsereg és a lovas-gépesített csoport csapatai harcoltak.

A 3. Ukrán Front csapásmérő csoportosításának az volt a fő feladata, hogy az áttörés kimélyítésével átkarolja a 6. német hadsereg jobbszárnyát, és kijusson a kisinyovi ellenséges csoportosítás visszavonulási útvonalaira. A front fő erőkifejtéseinek az volt a célja, hogy csapatai mielőbb elérjék a Prutot, és ott egyesüljenek a 2. Ukrán Front csapataival. Ennek érdekében a frontparancsnok V. I. Zsdanovnak a 46. hadsereg sávjában támadó 4. gárda gépesített hadtestét északnyugati irányban fordította. E front valamennyi hadseregének feladatául szabták, hogy éjszaka is folytassák a harcot, főként megerősített osztagok kiküldésével.

A fenti feladatok teljesítése érdekében augusztus 24-ig újult erővel bontakozott ki a harc. A hadművelet egyre nagyobb lendülettel folytatódott.

Augusztus 22-én a 6. harckocsi-hadsereg, miközben elhárította az ellenség ellenlökéseit, 40 kilométert nyomult előre, elérte a Bîrlad folyót, s megakadályozta, hogy az ellenség megszállja ezt a fontos terepszakaszt, majd éjszaka elfoglalta Vasluit.

A „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport hadműveleti naplójába bejegyezték, hogy Guderian tábornok, ha nem is támadásunk megállítása, de legalább annak késleltetése céljából azt javasolta a 4. német légiflotta parancsnokának, hogy főerőit vesse harcba 6. harckocsi-hadseregünk ellen. A javaslat nyomán a 4. német légiflotta az első két napon főerőit a 2. Ukrán Front támadási sávjában alkalmazta. Mindez hiábavalónak bizonyult. Az ellenséges repülőerőknek nem sikerült megtörniük, de még csak késleltetniük sem a 6. harckocsi-hadsereg támadását.

A 27. hadsereg magasabbegységei kihasználva a harckocsiegységek sikereit, gyorsan törtek előre déli irányban. E hadsereg 35. gárda-lövészhadteste (parancsnok Sz. G. Gorjacsev altábornagy) nem szakadt el a harckocsi-magasabbegységektől. A hadtest főerői oszlopokban meneteltek, előrevetett osztagai pedig a 6. harckocsi-hadsereg harci gépeivel együtt lendületesen támadtak déli irányban. A hadtest egységei egy nap alatt 30–40 kilométert tettek meg, s menetből keltek át a Bîrlad folyón.

Számottevő eredményeket ért el ezen a napon V. I. Polozkov tábornoknak az 52. hadsereg előtt támadó 18. harckocsi-hadteste. Reggel áttörte az ellenségnek a Iaşi-tól délre levő magaslatokon húzódó hátsó állásait, amelyekre megelőzően tömeges csapásokat mért a bombázórepülő-hadtest, s ezzel megkönnyítette az összfegyvernemi hadseregek támadását. A továbbiakban a hadtest előrevetett csapatai, megkerülve az ellenállási támpontokat, kivetették állásaikból az ellenséges utóvédeket. Egy nap alatt több mint 50 kilométert nyomultak előre, s elérték a Huşiba vezető utakat. A hadtest 170. harckocsidandára (parancsnok N. P. Csunyihin ezredes) Huşitól 5 kilométerre északnyugatra elfoglalta az átkelőhelyeket a Krasznán, vagyis az ellenséges csoportosítás visszavonulási útvonalán.

A 4. gárdahadsereg augusztus 22-én mintegy 22 kilométeres szakaszon áttörte az ellenséges védelmet, az egyes irányokban 25 kilométer mélyen nyomult előre, s elfoglalta a Prut két átkelőhelyét. E hadsereg csapatai aktív tevékenységükkel

keresztülhúzták a hitleristáknak a számítását, miszerint tervszerűen visszavonulnak, ugyanakkor fedezték az 52. hadsereg balszárnyát a németek erős ellenlökéseivel szemben. Ez azért is fontos volt, mert ellenkező esetben az ellenség még nagyobb erőkkel támadott volna az 52. hadsereg ellen, s megakadályozta volna, hogy az kijusson Huşi körzetébe.

Hősiesen, mesterien és igen hatásosan harcoltak ezen a napon Sz. K. Gorjunov tábornok 5. légi hadseregének pilótái. Csapásokat mértek az ellenség erőire, megsemmisítették a hidakat és átkelőhelyeket visszavonulási útvonalaikon, heves légiharcokat vívtak. Ezen a napon az ellenség repülői ugyancsak aktívan működtek. A német bombázógépek megpróbálták akadályozni csapataink előrenyomulását, a vadászgépek pedig fedezni saját csapataik visszavonulását. De a szovjet repülők állandóan a harcmező fölött tartózkodtak, és nem engedték, hogy az ellenséges gépek elérjék céljukat, már a levegőben megsemmisítették őket. Ezen a napon vadászrepülőink a tervezett 190 felszállás helyett 556-ot hajtottak végre. 19 légiharcot vívtak, s 40 ellenséges repülőgépet lőttek le.

Különösen eredményes csapásokat mért az ellenségre a 231. csaterepülő-hadosztály 568. ezredének egyik százada. Nagy veszteségeket okozott az ellenségnek a század parancsnoka, Borisz Ivanovics Lozorenko százados is, akit a hadművelet végén a Szovjetunió Hőse címmel tüntettek ki.

Igen érdekesen alakult ennek a tisztnek az élete. A háború első napjától pusztította az ellenséget. 1943 nyarán azonban az ellenséges légvédelem lelőtte gépét. A súlyosan sebesült Lozorenko fogságba került, és körülbelül egy hónapig volt az ellenség egyik kórházában. Felgyógyulása után Németországba akarták szállítani kényszermunkára. A hű hazafi azonban nem tudott ebbe belenyugodni. Kereste az alkalmat a szökésre. Amikor a szerelvény nyugat felé vitte őt, több társával együtt a vagonon vágott nyíláson át 1943. szeptember 4-én Boriszov környékén megszökött.

Rövid ideig az ellenség mögöttes területein bujkált, majd a lakosság segítségével eljutott a „Scsorsz" partizándandárhoz. A hős pilóta körülbelül négy hónapon át harcolt az ellenség hátában. De szüntelenül repülőgépre vágyódott. 1944 elején átvitték őt az arcvonalon. Amikor visszatért egységéhez, kinevezték századparancsnoknak, s ezután még nagyobb gyűlölettel pusztította az ellenséget.

Azon a napon, amelyről szó van, Lozorenko százada azt a feladatot kapta, hogy Huşi körzetében semmisítsen meg egy ellenséges menetoszlopot. Elérve a meghatározott körzetet, Lozorenko nem látta az ellenséget. Ekkor századát a meghatározott körzettől északkeletre irányította, s ott meglátott az úton egy hosszan elnyúló gépkocsioszlopot, amelyre azonnal csapásokat mértek. Két rárepüléssel a század megsemmisített 15 gépkocsit, 10 más szállítóeszközt és sok katonát.

Így harcoltak az ellenséggel a mi hős pilótáink. Nem maradtak el gyalogságunk, harckocsizóink, tüzéreink és műszakijaink mögött. A 2. Ukrán Front valamennyi katonájának hősies, céltudatos és határozott harca augusztus 22-én is szép sikereket hozott.

Az ezen a napon elért sikerek igen fontosak voltak a front támadásának kifejlesztése szempontjából. Éppen augusztus 22-én törtük meg az ellenség ellenállási kedvét, ezután véglegesen lemondott arról, hogy visszaállítsa az eredeti helyzetet. Hiánytalanul megvalósult a hadművelet első célja: a csapatok áttör-

ték az ellenség Szeret és Prut közötti védelmét. A 2. Ukrán Front csapásmérő csoportja kijutott a hadműveleti térségbe, s üldözni kezdte az ellenséget. A hadművelet első három napján a front csapatai 11 román és négy német hadosztályt zúztak szét. Az 5. légi hadsereg magasabbegységei 114 ellenséges repülőgépet lőttek le.

Sztálin a 2. Ukrán Front parancsnokának küldött utasításában méltatta a front támadásának első három napján elért eredményeket. Ezt augusztus 22-én a rádióban is felolvasták. A szovjet emberek és a világ népei ebből ismerték meg először a iași–kisinyovi hadművelet sikereit. A parancs hírül adta: „A tüzérség és a légierő hatalmas csapásainak támogatásával támadásba mentek át a 2. Ukrán Front csapatai, Iași-tól északnyugatra áttörték az ellenség megerődített, mélyen lépcsőzött védelmét. A támadóharcok három napján mintegy 60 kilométert nyomultak előre, s 120 kilométerre szélesítették ki az áttörés arcvonalát. A front támadó csapatai rohammal elfoglalták az ellenség olyan nagy ellenállási támpontjait, mint Iași, Tîrgu Frumos, Ungeni, s 220-nál több lakott helységet szabadítottak fel."[73]

Mint mindig, a parancsban most is megnevezték a harcokban kitűnt csapatokat, feltüntették a hadseregparancsnokok – Sz. G. Trofimenko altábornagy, K. A. Korotyejev altábornagy, M. Sz. Sumilov vezérezredes, I. V. Galanyin altábornagy; a fegyvernemi főnökök – N. Sz. Fomin tüzér vezérezredes, A. V. Kurkin páncélos vezérezredes, Sz. K. Gorjunov repülő vezérezredes, A. D. Cirlin műszaki vezérőrnagy és A. I. Leonov híradó altábornagy – nevét.

Kolosszális sikereket értek el a 3. Ukrán Front katonái is. Képletesen szólva, frontjaink tevékenysége két olyan hatalmas kalapácshoz hasonlított, amelyek a tapasztalt mesterek kezében nagyszerűen megmunkálják a vasat. Az arcvonal úgy alakult, hogy csaknem körülvette az ellenséget. Közeledett az, amire valamennyien, frontparancsnokoktól a katonáig, mindenki már régóta készült.

Különösen célratörően tevékenykedett augusztus 22-én reggeltől F. G. Katkov 7. gépesített hadteste. A hadtest mindvégig a 37. hadsereg gyalogsága előtt járt, megsemmisítette az ellenség széttagolt egységeit, pánikot keltett hátában, és szétzüllesztette vezetését. Az önálló dandárok bátor manőverei lehetővé tették, hogy a hadtest egy nap alatt 80 kilométert nyomuljon előre, s kijusson Gura-Galbena körzetébe. Ez a hatalmas előretörés jelentősen kihatott a hadművelet további menetére.

Sikeresen támadott V. I. Zsdanov tábornok 4. gárda gépesített hadteste. Tíz órára elfoglalta Tarutinót, ezt a fontos közlekedési csomópontot. Ebben a községben néhány órával előbb még a 6. német hadsereg törzse települt. Tarutinóban a hadtest egységeit bombázták, de légvédelmi tüzérségünk és vadászrepülőink az ellenséges gépek egy részét lelőtték, a többit pedig elűzték. De a németeknek mégis sikerült néhány bombát ledobniuk. Közülük az egyik megölte Sz. K. Potyehin vezérőrnagyot, a 4. gárda gépesített hadtest parancsnokhelyettesét.

Teljesítve a frontparancsnok által megszabott új feladatot, a hadtest Tarutino körzetéből Comrat, Leovo irányába fordult.[74] Az élén P. Sz. Zsukov, e bátor ezredes 36. gárda-harckocsidandára haladt. Áttörve a lakott helységeken, a harckocsizók fergetegesen tüzeltek.

Különösen kitűntek ebben a harcban a fiatal N. N. Tretyakov alhadnagy harckocsijának kezelői, akik az 1. harckocsi-zászlóalj önálló felderítő járőrében

tevékenykedtek. A járőr azt a feladatot kapta, hogy az éjszaka leple alatt érje el Comrat nyugati szegélyét, és vágja el a németeknek a Prut átkelőhelyeihez vezető utat. Siker esetén ez elősegítette a nyolcezer fős helyőrség teljes megsemmisítését. Lendületesen, szívósan és kezdeményezően tevékenykedve, Tretyakov harckocsijai ágyú- és géppuskatűzzel vágva utat maguknak áttörtek a városon, annak nyugati szegélyére. Megrettenve ettől a hallatlan bátorságtól, a német helyőrség pánikba esett. Ez pedig elősegítette a dandár főerőinek, hogy rövid idő alatt felszámolják a helyőrséget.

Ám néhány hitlerista alegység mindent elkövetett, hogy átkeljen a Pruton. Tretyakov alhadnagy harckocsizói a város nyugati szegélyén vívott egyenlőtlen harcban megsemmisítettek két „Tigrist", négy löveget, 30 gépkocsit és sok országos járművet. Amikor eltalálták Tretyakov harckocsiját, és valamennyi katonája megsebesült, még akkor is tovább harcoltak. A lángoló harckocsi kezelői még dühödtebben lőtték az ellenséget. És akkor még idejében segítségükre sietett a többi harckocsizó.

Az összeesett, eszméletlen Tretyakov kommunistát kiemelték az égő harckocsiból. Életét megmentették. Csodálatos helytállásáért, hősiességéért Tretyakov alhadnagy a Szovjetunió hőse lett.

Hány harcos, kommunista és pártonkívüli harcolt hősiesen az ellenség feletti győzelemért!

És milyen megvetéssel ír említett könyvében Friessner a szovjet harcosokról. Miután már elég mocskot szórt a románokra, kifejti véleményét a mi szocialista hazánk fiainak erkölcsi-harci tulajdonságairól is, szembeállítva őket, vajon kikkel? Az egykori hitlerista hadsereg katonáival. „Valamennyi védelmi csatában, írja a nyugalmazott tábornok, amelyet én, mint csapatparancsnok magam is átéltem, jóllehet a harcosok és a fegyverek számát tekintve kevesebben voltunk, de erkölcsi-harci szellemben, kiképzettségben és a háború folyamán egyre gazdagodott és tökéletesedett legújabb tapasztalatok alapján felülmúltuk a szovjet csapatokat."[75]

Egyébként nem szándékozunk vitába szállni Friessnerrel a hitlerista katonák erkölcsi szilárdságáról, főleg a tábornoki vállpántok viselőinek erkölcsi magatartásáról, hiszen minden vitánál ékesebben beszél Fretter-Pico tábornoknak, a 6. német hadsereg parancsnokának a magatartása, amikor cserben hagyta csapatait. Friessner igen eredeti módon próbálja igazolni beosztottjának ezt az „erkölcsi szilárdságot tanúsító" viselkedését. „Amint a szovjet csapatok megkezdték a támadást a 6. hadsereg parancsnoki harcálláspontja és a hadtestek parancsnoki harcálláspontjai közötti területen, magam adtam parancsot a 6. hadsereg parancsnokának, Fretter-Pico tüzér tábornoknak, aki ebben a kritikus helyzetben kis hadműveleti törzsével saját elhatározásából a bekerített 52. hadseregközvetlen hadtesthez akart menni, hogy hadműveleti törzsével induljon a Pruthoz, és onnan vezesse hadseregét."[76]

Egy oldallal előbb Friessner azt írja, hogy augusztus 22-én „a 6. hadsereg és hadtestei között már csak rádió-összeköttetés volt".[77]

Véleményünk az, hogy a „mundér" becsületén nemcsak Fretter-Pico, hanem Friessner is éktelen foltot ejtett. Lehet-e jó katonai vezető az, akinek a beosztott parancsnokai faképnél hagyhatják alárendeltjeiket?

De térjünk vissza ahhoz, mi is történt augusztus 22-én moldovai és román földön?

Amikor az áttörést végrehajtó csapatok már messze előrenyomultak nyugat felé, a főcsapás irányától jobbra, magasabbegységeinknek szinte a hátában, az ellenség kezén volt még mindig Bengyeri.

Bengyeri . . . Ehhez a városhoz és erődjéhez fűződnek az orosz csapatok nagy győzelmei. Még a XII. század elején emelt vár a Dnyeszter szakadékos partjai fölé emelkedik. Köré az ellenség mintegy öt kilométer hosszúságban árkot ásott négy felvonóhíddal. A várban nyolcbástyás citadella emelkedett, szintén mély árokkal övezve. Szűk kazamaták, titkos folyosók, több méter vastagságú falak . . .

A hitleristák véleménye szerint mindez bevehetetlenné tette a várat. Ráadásul – mivel a németek arra számítottak, hogy a szovjet csapatok a főcsapást éppen Bengyeri–Kisinyov irányában mérik – hónapokon át erődítési munkákat végeztek a városhoz vezető utak mentén. Így alakult ki a németek ellenállásának ez a hatalmas csomópontja.

A 3. Ukrán Front azonban Bengyeritől balra mérte főcsapását. Az erőd falai mögött várakozó hitleristákat a bekerítés fenyegette. A Bengyeritől északra levő hídfőkből támadó csapataink is elhaladtak már a város mellett.

Különösen heves harcok lángoltak fel az e területek fölött uralgó, a kiváló orosz hadvezérről elnevezett Szuvorov-kurgán környékén. Most a dicső elődök kései unokái indultak harcba érte. A szovjet harcosok megtörték az ellenség ellenállását, s elfoglalták a kulcsfontosságú állást. Ezt a sikeres harcot N. N. Skodunovics vezérőrnagy 68. lövészhadtestének egységei vívták meg.

Ebben az időben a front balszárnyán szinte önálló hadműveletet folytatott a 46. hadsereg a 3. román hadsereg bekerítésére. Az A. N. Bahtyin altábornagy különlegesen megszervezett deszantcsoportjába a 83. és 255. tengerészgyalogos dandár, a novorosszijszki megerődített körlet, a Dunai Katonai Flottilla önálló gépkocsizó lövészzászlóalja, a 3. önálló motorkerékpáros ezred, a 252. úszó gépkocsikkal felszerelt zászlóalj, két pontonos zászlóalj, valamint a határőrség naszádjai tartoztak. Ezeknek az erőknek kellett átkelniük a mintegy 10–11 kilométer széles Dnyesztrovszkij-öblön.

Augusztus 22-én éjszaka az átkelőeszközök két csoportja a sima víztükrön a partraszállás körzetei felé közeledett. A naszádok, hogy elvonják az ellenség figyelmét a két csoportról, tüzet nyitottak a Bugasz-földnyelvre. Repülőgépeink pedig bombázták Bugasz német helyőrséget.

Az ellenség felfedezte a deszanthajókat, és heves tüzet zúdított rájuk. A parthoz 600–800 méterre levő naszádjaink válaszoltak. Gorskov ellentengernagy újabb naszádosztagot vetett harcba, V. I. Velikij kapitánynak, a Szovjetunió hősének parancsnoksága alatt. Az osztag megközelítette Akkermant, és négyórás tűzharc után elfoglalta a kikötőt.

A levegőben egy pillanatra sem szünetelt a 17. légi hadsereg gépeinek a zúgása. A front egész arcvonalszakaszán folytatták a felderítést, és éppen az általuk adott jelentések tették lehetővé csapatainknak, hogy időben megkezdhessék az ellenség üldözését. Ettől a pillanattól kezdve csatarepülő-, bombázó-, sőt vadászkötelékeink is állandóan támadták az ellenséges oszlopokat, nagy veszteségeket okozva nekik, és akadályozva mozgásukat. Ezenkívül a repülőerők lerombolták a hitleristák visszavonulási útjain, a folyón levő átkelőhelyeket, s megsemmisítették az ily módon összetorlódott csapatokat és technikai eszközeiket. Augusztus 22-én a 17. légi hadsereg repülői 1600 felszállást hajtottak végre.

A 3. Ukrán Front a hadművelet első három napján nagy sikereket ért el. Gépesített hadtestei, szétverve a Pruthoz visszavonuló ellenséges magasabbegységeket, mélyen benyomultak az ellenség harcrendjébe, s mintegy 50 kilométer szélességben elérték a Gura-Galbena–Comrat terepszakaszt. A 3. román hadsereg teljesen elszigetelődött a 6. német hadseregtől. A 6. német hadsereg helyzete hallatlan súlyossá vált nemcsak azért, mert már nem voltak visszavonulási útjai délnyugati irányban, hanem mert bekerítésbe került a Dnyeszter és a Prut között, mivel a 2. Ukrán Front csapásmérő csoportosítása, mindenekelőtt a 6. harckocsi-hadsereg és a 18. harckocsihadtest gyorsan elérte Vaslui és Huşi körzetét, s mélyen átkarolta őt nyugatról és délnyugatról.

Az ütem! Ez volt a fő. Nem engedni az ellenséget a Prut mögé, sikeresen bezárni a két front gyűrűjébe. És csapataink támadási üteme valóban gyors volt. Az egységparancsnokoktól igen gyakran lehetett hallani:

– Nem bírjuk a hadtápot felzárkóztatni. Oszlopai mintegy 50 kilométerre nyúlnak el.

A 3. Ukrán Front sikereiről ugyancsak parancsban emlékezett meg a legfelsőbb főparancsnok Tolbuhinnak címezve. Ebben rögzítette, hogy a front csapatai áttörték az ellenség megerődített védelmét, kifejlesztették tevékenységüket annak védelmi mélységében, a támadás három napja alatt 70 kilométert nyomultak előre, és 130 kilométerre szélesítették ki az áttörés szakaszát. A harcokban kitűntek között említették meg M. N. Sarohin, I. T. Slemin, N. A. Gagen tábornokok hadseregeit, D. A. Kuprijanov és G. P. Kotov tábornokok hadtesteit, M. I. Nyegyelin tábornok tüzéreit, F. V. Szuhorucskin tábornok harckocsizóit, V. A. Szugyec tábornok repülőit, L. Z. Kotljar tábornok műszaki katonáit és I. F. Koroljev tábornok híradó katonáit.

Ugyanazon a napon este Moszkva a két front hős harcosait 224 löveg húsz össztüzével köszöntötte. A dísztűz dörgését hatalmas hazánk minden szegletében hallhatták a rádióból. Hangjai eljutottak a legendás harcok hőseihez is, újabb halhatatlan hőstettekre lelkesítve őket.

A 2. Ukrán Front augusztus 23-i és 24-i harctevékenységének fő célja az volt, hogy kialakítsák a kisinyovi ellenséges csoportosítás bekerítésének belső arcvonalát, és lendületesen kifejlesszék a támadást déli irányban, a „Focşani Kapu" felé. Ezzel létre kellett hozni a bekerítés külső arcvonalát, és meg kellett oldani a hadművelet következő feladatát. Mint ismeretes, az ellenség a „Focşani Kaput" még a háború előtt jól megerődítette, majd a háború folyamán ezt az erődítést továbbfejlesztette, tehát nemhiába nyugtalankodott emiatt a frontparancsnok. Ezért úgy intézkedett, hogy csapatai még az ellenséges egységek odaérkezése előtt foglalják el ezt a terepszakaszt.

Erről intézkedett a frontparancsnoknak az a parancsa, amelyet augusztus 22-én este kaptak meg a hadseregek. A parancs leszögezte, hogy a kisinyovi ellenséges csoportosítás körülzárásában a fő szerep a 18. harckocsihadtestre és az 52. hadseregre hárul. Ezek kötelesek 23-án estére Kotu-Morej és Fălciu között elfoglalni a Prut fő átkelőhelyeit, a folyóhoz szorítani az előttük visszavonuló német magasabbegységeket, és megbízhatóan lezárni a iaşi–kisinyovi csoportosítás visszavonulási útvonalait. A 4. gárdahadseregnek a Prut keleti partja mentén kellett mérnie csapást. Ez a 3. Ukrán Front támadásával szorosan összehangolt tevékenység azt eredményezte, hogy bezárult a bekerítés a Kisinyovtól délnyugatra levő hatalmas ellenséges csoportosítás körül.

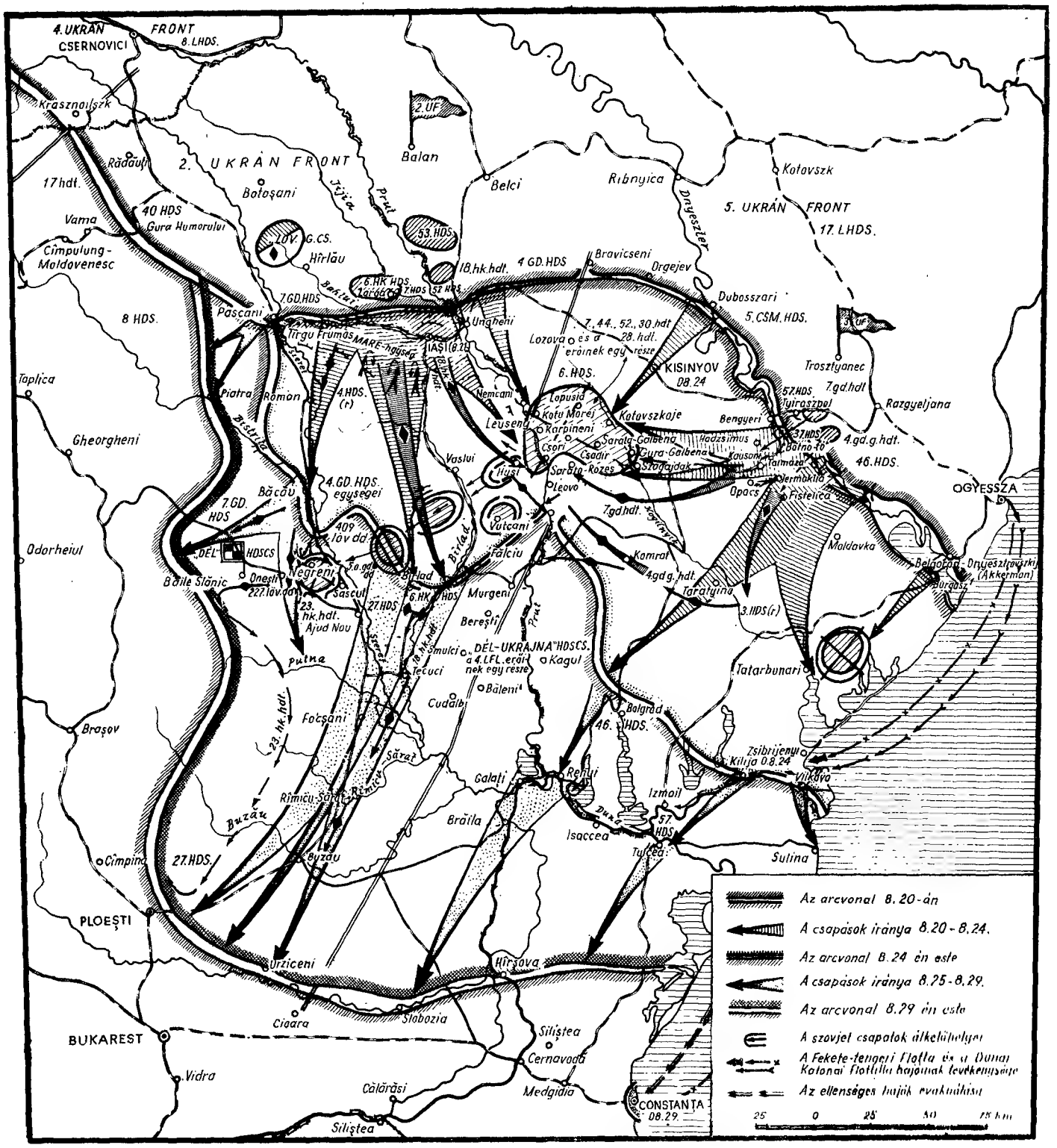

A iași–kisinyovi ellenséges csoportosítás szétzúzása

A parancsban már konkrétan testet öltöttek a mély csapás elgondolásának sajátos formái, amely csapást délről kellett mérni a Románia központi részeibe való gyors behatolás céljából. Ennek megfelelően a 27. hadsereg Bîrlad irányába támadt. Ugyancsak arra felé haladtak a front első lépcsőjében előretörő 6. harckocsi-hadsereg csapatai. A 7. gárdahadsereg és a lovas-gépesített csoport folytatta támadását a Szeret folyó mentén, s nyugatról fedezte a front fő csapásmérő csoportosítását. Az 5. légi hadsereg főerőinek tevékenysége a 6. harckocsihadsereg, a 18. harckocsihadtest, valamint a 27. és az 52. hadsereg támogatására irányult. A csatarepülők csapásainak a visszavonuló ellenséges oszlopokat kellett szétverniük.

A 3. Ukrán Front parancsnokának és törzsének minden erőfeszítése arra irányult, hogy amilyen gyorsan csak lehet, a középen levő hadseregek Huşi irányában elérjék a Prutot, és létrehozzák a bekerítés szilárd belső arcvonalát. Ebben az elgondolásban fontos szerepet játszottak a gépesített hadtestek és az 57. hadsereg csapatai. A 37. hadsereg parancsnokának alárendelt 7. gépesített hadtestnek egy napi távolságra kellett mozognia a gyalogság előtt, a 4. gárda gépesített hadtestnek pedig mögöttük, balról támadva és nyugatról fedezve a 37. hadsereget. Augusztus 23-án estére mindkét hadtestnek el kellett érnie a Prutot, elfoglalnia az átkelőhelyeket és megakadályoznia, hogy az ellenség északi és északkeleti irányból áttörjön.

A 46. hadsereg folytatta önálló, de a front fő feladatának alárendelt tevékenységét. Feladatul a bekerítés külső arcvonalának létrehozását, a front főerőinek délről való megbízható fedezését, illetve a Prut és a Duna alsó folyásánál levő 3. román hadsereg csapatainak megsemmisítését kapta.

Ily módon a két front parancsnoksága ismét a főcsapást mérő csoportosítások előretörésének meggyorsítását követelte Huşi irányában. Emellett a 2. Ukrán Front parancsnoka egy erősebb csoportosítást küldött a focşani irányban, hogy biztosítsa a bekerítés belső arcvonalát, főleg pedig, hogy kifejlessze a támadást Románia belsejébe.

Az ellenségen a rémület és a kilátástalanság érzése lett úrrá. Látva az elkerülhetetlen bekerítést, a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport parancsnoksága sietve intézkedett csapatai kivonására Kisinyov délnyugati körzetéből a Prut mögé. Hogy ezt megtehesse, mindenáron tartani igyekezett Kotu-Morej, Leuseny, Leovo és Fălciu körzetében a Prut átkelőhelyeit. Ez a feladat a Mieth-csoportra hárult, amelyet a 8. német hadseregtől adtak át a 6.-nak. A csoport, amint azt a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport hadműveleti naplójába feljegyezték, Huşitól északra kívánta feltartóztatni a 2. Ukrán Front támadó csapatait. Az átkelőhelyek körzetében megerősített hídfőket kellett létrehoznia, és biztosítania a Huşiba igyekvő 6. német hadsereg visszavonulását. Az utak találkozásában, a Prut fontos átkelőhelyeinek körzetében levő Huşi, ez a kis román város hatalmas szovjet és ellenséges csapattömegek vonzási központjává vált.

A 8. német hadsereg másik csoportja, a Mieth-csoporttól már teljesen elszigetelődött Kirchner-csoport új védelmi terepszakaszt igyekezett berendezni Bacău, Adjud Nou, Bîrlad vonalában, hogy csatlakoztassa azt ahhoz az ugyancsak hevenyészve kiépített védelmi terepszakaszhoz, amelyet a 6. német hadsereg rendezett be a Prut és a Duna alsó folyásánál. A német fasiszta hadvezetés már megértette, hogy a románok nem akarnak harcolni a szovjet csapatok ellen. Egész román egységek katonái adták meg magukat.

De mit is tehettek volna mást! Világosan látták, hogy milyen megalázó helyzetben vannak, hogy kormányuk kiszolgáltatta őket a hitleristák kénye-kedvének, de egyébként sem akartak osztozni ezek sorsában. Antonescu dörgedelmes parancsaitól már senki nem félt, s a román hadseregben uralkodó hangulatról sokat mondott az a telefonbeszélgetés, amelyet Dragomir ezredes, a 4. hadsereg vezérkari főnöke folytatott a királyi udvarban tartózkodó Sănătescu tábornokkal. Ez a beszélgetés 1944. augusztus 23-án 9 óra 45 perckor folyt le.

Dragomir ezredes a következőket jelentette. Az arcvonalat teljesen áttörték. Az orosz harckocsik mintegy száz kilométeres rést ütöttek. Komoly ellenállásról szó sem lehet. A németek minden módon akadályozzák a román csapatok visszavonulását. Érvénytelenítik a 4. hadsereg parancsnokságának utasításait. Antonescu marsall a németek jelenlétében lehordta Avramescu tábornokot. Dragomir ezredes a továbbiakban kérte: hassanak a németekre, és segítsenek abban, hogy visszavonhassák a hadsereget arról a terepszakaszról, amelynek már nemhogy hadászati, de még harcászati jelentősége sincs.

És mit válaszolt erre Sănătescu tábornok? Kiderült, „nem tudtam, hogy ilyen súlyos a helyzet". Egy órán át kérte a királyt, hogy hívassa Antonescut, akinek azt javasolta, hogy válasszon: vagy lemond, vagy aláírja a fegyverszüneti kérelmet.

Ez a telefonbeszélgetés, amelyet feljegyeztek a 4. román hadsereg hadműveleti naplójában, meglehetősen világos képet ad az ellenséges csapatok katasztrofális helyzetéről.

A 7. gárdahadsereg csapatai, miután megtörték az ellenség ellenállását a Tîrgu Frumos-i megerődített körletben, menetben átkeltek a Szeret folyón. Lendületes tevékenysége eredményeképp a hadsereg minimális erőfeszítéssel törte át és foglalta el az ellenségnek ezt a megerődített körletét. Csak a Szeret mintegy 18 kilométeres szakaszán csapataink 92 sértetlen kiserődöt foglaltak el; négyet tüzérségünk rombolt le, kettőt az ellenség robbantott fel.

A 7. gárdahadsereg sikerei biztosították a lovas-gépesített csoportnak az áttörésbe való bevetését, s a csoport augusztus 24-én éjszaka a gyalogsággal együtt elfoglalta Romant. A nap folyamán a csoport átkelt a Bistriţa folyón, és elfoglalta Bacăut. Az augusztus 23-án délután támadásba lendülő 40. hadsereg a következő napon Piatráért harcolt.

Energikusan fejlesztette ki támadását a 6. harckocsi-hadsereg, amely naponta átlagban 40–50 kilométert nyomult előre. Több lakott helységet foglalt el, közöttük Bîrladot, amelyet azután a 27. hadsereg erődített meg.

Az arcvonal egyre délebbre tolódott. Augusztus 24-én estére V. M. Alekszejev tábornok 5. gárda-harckocsihadtestének előrevetett egységei elérték Tecucit. Elsőként Glazkov hadnagynak a 20. harckocsidandárhoz tartozó alegysége hatolt be a városba. Megtörve az ellenség kétségbeesett ellenállását, a harckocsizók kijutottak a tecuci–focşani útra, s elvágták az ellenség délre vezető útját.

Feltétlenül említést érdemel a műszaki csapatok tevékenysége, amelyek biztosították a 6. harckocsi- és a 27. hadsereg gyors ütemű támadását. Megerősített műszaki csoportok gépkocsikon, gyakran kerülő utakon az ellenség hátába mentek, hogy ott hidakat foglaljanak el, és megtartsák őket csapataink beérkezéséig. Ily módon vettek birtokba két hidat a Bîrlad folyón, egyet pedig a Szeret alsó szakaszán, s ez lehetővé tette csapataink számára, hogy késlekedés nélkül átkelhessenek ezeken a folyókon.

Augusztus 24-én estére olyan helyzet alakult ki a front arcvonalának jobb szárnyán és középső szakaszán, hogy a front csapatai gyors és folyamatos támadásba mehettek át délnyugati és déli irányban, Románia belseje felé. A 40. hadsereg és a 7. gárdahadsereg csapatai elég széles arcvonalon leküzdötték a Szeret menti megerődített védelmet, és kijutottak a Bistrița folyó partjára. Gorskov tábornok lovas-gépesített csoportja a Szeret mögött, a folyó jobb partja mentén haladva tovább „göngyölíthette" az ellenséges védelmet. A 6. harckocsi-hadsereg mélyen előrenyomult déli irányban, és behatolt Tecuciba, s ezzel lehetővé vált számára, hogy menetből átkeljen a Szeret folyó alsó szakaszán, és csapást mérjen Focșanira. A 2. Ukrán Front főcsapásának irányában végérvényesen megtörték az ellenség ellenállását.

Másképpen alakult a helyzet a front balszárnyán, ahol a 18. harckocsihadtest, az 52. hadsereg és a 4. gárdahadsereg, egyesülve a szomszédos front magasabbegységeivel, befejezték az ellenséges csoportosítás bekerítését. Augusztus 23-án hajnalban a 18. harckocsihadtest elkeseredett harcba bocsátkozott Huși körzetében a 6. német hadsereg visszavonuló magasabbegységeivel. Az ellenség megszállottként harcolt, s ez teljesen érthető volt. De a harckocsizók egyre csak mentek előre. Mögöttük az 52. hadsereg haladt, amely szétszórta és részenként semmisítette meg az ellenség csoportjait. Augusztus 24-én reggelre ez a hadsereg is rátért a Hușiba vezető utakra.

A hadsereg előtt a Iași-nál szétvert és Kisinyov körzetéből a Prut mögé visszavonuló magasabbegységek szétszórt egységei gyülekeztek Huși körzetében és a várostól délnyugatra levő erdőkben. Itt szedegették össze három német és négy román hadosztály maradványait. Az ellenség megkísérelte sebtében megszervezni a város védelmét és biztosítani csapatainak visszavonulását a Prut keleti partjáról.

Bár az ellenség védelme hevenyészett jellegű volt, ereje állandóan gyarapodott a 6. hadseregnek a Prut keleti partjáról visszaszivárgott egységeivel. Ezért az ellenséges védelem leküzdése nagy erőfeszítést követelt csapatainktól.

Különös jelentőséget tulajdonítva Hușinak, ennek az ellenséges közlekedési csomópontnak, a 2. Ukrán Front parancsnoka azt követelte az 52. hadsereg és a 18. harckocsihadtest parancsnokától, hogy mielőbb vegye birtokába. Parancsában hangsúlyozta: „Huși elfoglalása és szilárd megtartása rendkívül fontos. Erre fordítsanak minden erőt . . ."[78]

A harckocsizók már a gyalogság beérkezése előtt megkezdték a harcot Hușiért. Nem sokkal később rohamot indítottak a város ellen az 52. hadsereg csapatai is. Tizenkét órakor 15 perces tűzcsapást mértek, melyet a sorozatvető tüzérség össztüze vezetett be. Ezt követően csapataink északkeletről és délnyugatról rohamra lendültek. A harckocsik betörtek a városba, lőtték és gázolták az ellenséget. A város központjában összetömörült ellenségen a pánik lett úrrá, eldobálva fegyvereiket és felszerelésüket, elkezdtek menekülni. Ám a hitleristák szoros gyűrűbe kerültek. Mire elérkezett az este, csapataink megtörték a nácik ellenállását, s felszámolták a helyőrséget. Huși elvesztésével az ellenséget megfosztották az egyetlen délnyugati irányú visszavonulási útvonaltól.

A Hușiért folyó harcokkal egy időben a 18. harckocsihadtest erőinek egy része déli irányban is kifejlesztette a támadását.

Tizenhat órára N. P. Csunyihin ezredes 170. harckocsidandára Leovótól nyugatra elérte a Prutot, és tűz alá vette az átkelőhelyet. Valamivel később elérte

a folyót a 110. harckocsidandár is, amelynek I. F. Resetnyikov ezredes volt a parancsnoka. E két magasabbegység találkozott a 3. Ukrán Front harckocsi-magasabbegységeivel, s ezzel bezárult a gyűrű a iaşi–kisinyovi ellenséges csoportosítás körül.[79]

Ezekben a napokban teljes erejével kifejlesztette a támadást a 4. gárdahadsereg is. A hadsereg előtt visszavonuló ellenség erős utóvédet hagyott hátra, amely szívósan védekezett. Augusztus 23-án este a frontparancsnok utasította a hadsereg parancsnokát, szervezzen a 78. lövészhadtest állományából egy gyorsanmozgó osztagot, s az foglalja el a Leuseny körzetében levő átkelőhelyet. Az osztagot megszervezték, s este már meg is indult a kijelölt irányba.

Az egyik egységnél felderítőként teljesített szolgálatot Vaszilij Fomics Kazimirov továbbszolgáló gárdista törzsőrmester. Elbeszéléséből megtudjuk, hogy augusztus 24-én hajnalban lovas felderítő járőrük találkozott egy páncélozott harcjárművel, amelyet a 3. Ukrán Front valamelyik egysége küldött ki felderítésre. A harcosok nagyon megörültek a találkozásnak, és boldogan üdvözölték egymást abból az alkalomból, hogy bekerítették az ellenséget. És ekkor a Prutot elért harcosokra rátörtek az ellenség csapatai.

A kis csoport néhány órán át tartotta magát a túlerőben levő ellenséggel szemben, egészen addig, míg a harc színhelyére nem érkeztek a 4. gárdahadsereg csapatai.

A 78. lövészhadtestnek mégsem sikerült elzárni az ellenség elől a Prut átkelőhelyét. A 7. német hadtest egy része átjutott a túlsó partra, és felvette a harcot az 52. hadsereg magasabbegységeivel. De ez nem befolyásolta számottevően a harccselekmények menetét. A 2. Ukrán Front teljesítette a iaşi–kisinyovi ellenséges csoportosítás bekerítéséből ráháruló feladatot.

Augusztus 24-én este a rádió ismertette a legfelsőbb főparancsnok parancsát. „A 2. Ukrán Front csapatai: a harckocsi-magasabbegységek, a lovasság és a gyalogság lendületes támadásának az eredményeképp Iaşi-tól délre szétzúzták az ellenséges csoportosítást, és ma, augusztus 24-én elfoglalták Roman, Bacău, Bîrlad és Huşi városokat, az ellenségnek ezeket a Románia középső területeibe vezető utakat lezáró hadászati jelentőségű ellenállási támpontjait."

E jelentős győzelem alkalmából Moszkva a haza nevében 224 löveg húsz össztüzével köszöntötte a 2. Ukrán Front dicső csapatait.

És miképpen harcoltak a 3. Ukrán Front csapatai? Elmondhatjuk: hallatlan sikeresen.

Az 57. hadsereg 68. lövészhadtestének magasabbegységei elfoglalták Bengyeri városát és erődjét.

Előző este pedig birtokba vették a Szuvorov-kurgánt. Ezt követően csapataink éles fordulattal, déli irányba folytatták a harcot, hogy megkerüljék és bekerítsék az ellenséget. A város körül összébbszorult a gyűrű. Az est leszállt, a tüzérség csapást mért a fasiszták erődítményeire, majd rohamra indult a gyalogság. Augusztus 23-án már vörös zászló lengett Bengyeri fölött is.

Rettenetes pusztítás képe tárult csapataink elé! Először egy lelket sem lehetett látni. Azután lassan előjöttek a pincékből és a földbunkerokból a halottsápadt, csontig lesoványodott emberek. Ők beszéltek azokról a kegyetlenkedésekről, amelyeket a hitleristák követtek el a városban. A sápadt, meggyötört asszonyok fenyegetően rázták ökölbe szorított kezüket, és egyre csak ezt hajtogatták:

– Legyenek átkozottak a banditák!

A várostól pedig messze nyugatra a 7. gépesített hadtest augusztus 23-án déltájban Huşitól keletre elérte a Prutot. Elsőként M. F. Marsev ezredes 16. gépesített dandára jutott ki a folyó keleti partjára. Utánuk nem sokkal megjelent a 64. gépesített dandár is. Estére a 7. gépesített hadtest harckocsizói Leusenynél elfoglalták az átkelőhelyet, s ezzel elvágták a kisinyovi ellenséges csoportosítás visszavonulásának útját.

Vannak a háborúban megragadó pillanatok is. Amíg a harcban átmelegedett harckocsikat beállították egy kis füzesbe, a kezelők, kihasználva a lélegzetvételnyi szünetet, ledobálták magukról kezeslábasukat, és belevetették magukat a vízbe. S akkor úgy érezték, mintha nem is lenne háború, a falusi gyerekek lovakat vezettek a vízbe, s ők maguk is fürödni kezdtek. Ilyen békés volt akkor néhány percig ott a folyóparton az élet.

A kikapcsolódás azonban csak rövid ideig tart a háborúban. A kezelők máris visszatértek a harckocsikba, felbőgtek a motorok, s a dandár újabb harcokra készült.

Sikert ért el a 4. gárda gépesített hadtest is. Átvágta az ellenségnek a leovói és fălciui átkelőhelyekhez vezető útját, s ezzel kiszélesítette a huşi, vagyis a 2. Ukrán Fronttal találkozó irányban haladó harckocsiék áttörési szakaszát. P. Sz. Zsukov ezredes 36. gárda harckocsidandára hamarosan elfoglalta a Leovótól északra levő átkelőhelyet. A térképről látni lehetett, hogy a gépesített hadtest estére lezárja az északnyugati irányban támadó 37. hadsereg és a Prut közötti terepszakaszt. Ezzel falként álltak a visszavonuló 6. német hadsereg előtt.

A következő napon a szovjet harckocsik északkeletnek fordultak, s öldöklő harcot kezdtek a 6. német hadsereg folyóhoz áttört csapataival. Az 50 kilométeres szakaszon védelembe átment gépesített hadtestünk csak a fő útvonalak mentén tudott védelmi csomópontokat szervezni. A közbeeső terepszakaszokon géppisztolyosok járőröztek a harckocsikkal. Ebben a helyzetben egyes ellenséges csoportok átszivárogtak, és elérték a folyót.

Az ilyen esetek azonban csak kivételek voltak. A 6. német hadsereg főerői a bekerítésben maradtak.

S újból bizonyították nagyszerű képességeiket az 5. és a 17. légi hadsereg pilótái is. Egyébként mindennél hitelesebb, ha az mondja el „élményeit", aki a saját bőrén érezte a szovjet repülők csapásait. Íme az egyik, géppisztolyosaink által elfogott német őrmester szavai:

– Augusztus 24-én Szagajdaktól északra körülbelül tízezer tiszt és katona verődött össze. Oszlopba rendeződtünk, és útnak indultunk. De hamarosan felfedeztek bennünket az orosz repülők, bombázni és lőni kezdtek. Erre pánik lett úrrá rajtunk. A katonák szétfutottak a szélrózsa minden irányába, s a tisztek képtelenek voltak parancsolni nekik. Sokan meghaltak vagy megsebesültek. Amikor azután nagy sokára tovább indultunk, mindenütt lángoló gépkocsik és szekerek látványa tárult elénk.

Augusztus 23-án éjszaka, amikor a németek megkezdték Kisinyov É körzetéből a visszavonulást, nyomban támadásba ment át N. E. Berzarin altábornagy 5. csapásmérő hadserege. Merész megkerülő manőver és arcból indított rohamok eredményeképp e hadsereg, a 2. Ukrán Front 4. gárdahadseregével együttműködve, augusztus 24-én reggel rohammal elfoglalta a Moldovai Szovjet Szocia-

lista Köztársaság fővárosát, Kisinyovot, az ellenség fontos közlekedési csomópontját és jelentős támpontját.

Azok, akik bejutottak ebbe a valaha virágzó városba, bizonyára életük végéig nem felejtik el a romok, a felrobbantott hidak, a tomboló tűzvész látványát... A szovjet katonák szíve összeszorult a fasiszta barbárok tettei láttán. A pincékből előjöttek a sovány, falfehér, kiéhezett emberek. Egyébként nagyon kevesen maradtak meg. A város lakóiból sokan meghaltak, ezreket pedig kényszermunkára hurcoltak Németországba és Romániába.

A megszállóknak azonban nem sikerült megtörniük a szabadságszerető moldovai népet. Uralmuk idején a moldovai földeken fellángolt az ellenállás, melyet a Partizánmozgalom Ukrán Törzsének moldovai osztálya irányított. A „Szovjet-Moldova" partizánosztag parancsnoka, J. A. Muhin vezetésével súlyos harcokban vívta ki dicső hírnevét. A 2. és a 3. Ukrán Front parancsnoksága szoros kapcsolatot tartott fenn ezzel és más osztaggal is. A partizánok hasznos segítséget nyújtottak csapatainknak. Csapásokat mértek az ellenségre a bengyeri-besszarábiai, a kisinyov–kotovszki, a kisinyov-iaşi fontos közlekedési útvonalakon. Hősi harcaikért később több száz moldovai partizánt és ellenállót tüntettek ki, Nyikolaj Frolov és Vaszilij Tyimoscsuk pedig megkapta a Szovjetunió Hőse címet.

– Kisinyov a mienk!

Ez a két szó szájról szájra járt harcosaink között, fokozva hazafias lelkesedésüket.

Még aznap estére az egész ország megtudta a jelentős eseményt. A legfelsőbb főparancsnok parancsában ez állt: „A 2. Ukrán Fronttal szorosan együttműködő 3. Ukrán Front csapatai bátor megkerülő manőver és arcból indított rohamok eredményeképpen ma, augusztus 24-én elfoglalták a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság fővárosát, Kisinyovot, az ellenséges védelemnek ezt a fontos közlekedési csomópontját és hatalmas ellenállási támpontját." Fővárosunk, Moszkva a két front csapatait 324 löveg huszonnégy össztüzével köszöntötte.

Terv szerint folytak az események a 3. Ukrán Front balszárnyán is. Augusztus 22-én a tengerészgyalogosok elkeseredett harcokat vívtak Akkermanért. Délben, amikor a város még az ellenség kezén volt, behatolt oda Ivan Satrov őrmester, és az iskola tetejére kitűzte a vörös zászlót. A hős elesett, de tette új erőt adott harcosainknak. Augusztus 22-én estére teljesen megtisztították a várost az ellenségtől.

Augusztus 23-án a 46. hadsereg befejezte a 3. román hadsereg bekerítését, és jobbszárnyával elérte a dunai átkelőhelyeket. Ily módon a román hadosztályok a tengerhez szorultak.

A Duna... A német fasiszta hadvezetés arra számított, hogy e jelentős természetes akadály felhasználásával feltartóztatja a szovjet csapatok előrenyomulását. A Duna torkolatától Brailáig terjedő szakasz védelme a 3. román hadseregre hárult. De milyen védelemről lehetett szó? A románok elsősorban a bekerítésből igyekeztek kiszabadulni.

Az ellenség elképzelésének meghiúsítására elhatároztuk, hogy tengeri deszantot teszünk partra Zsibrijenyi körzetében. A Dunai Katonai Flottilla pedig utasítást kapott: keljen át a Duna kilijai ágának deltáján.

Augusztus 24-én éjszaka a 4. önálló hajóosztag a 384. tengerészgyalogos zászlóaljból álló deszanttal észrevétlenül megközelítette az ellenséges partot.

A partraszállás sikerült, de Zsibrijenyi mögött hamarosan fellángolt a harc. F. J. Kotanov őrnagynak, a Szovjetunió hősének deszantharcosai hősiesen és szívósan harcoltak. A naszádok tűzzel, a haditengerészeti repülőerők csapásokkal támogatták őket. Hamarosan felszabadult Zsibrijenyi, majd Vilkov. Kettévágtuk a Kunduszki-földnyelvet.

Lendületesen támadtak ezen a napon a 46. hadsereg csapatai. Felvették a harcot a 3. román hadsereggel, amely hamarosan beszüntette az ellenállást, és letette a fegyvert. A 46. hadsereg, valamint a Dunai Katonai Flottilla sikeres harcászati eredményeképp lezárták a Dunához vezető utakat, valamint a dunai kikötőket és átkelőhelyeket.

Így hát augusztus 24-én befejeződött a 2. és a 3. Ukrán Front hadászati hadműveletének első szakasza, vagyis az ellenséges védelem áttörése és a iași–kisinyovi ellenséges csoportosítás bekerítése. Mintegy 3 ezer négyzetkilométernyi területen 18 hadosztályt[80] kerítettek be a szovjet csapatok.

Ebből az alkalomból Sz. K. Tyimosenko marsall, a főhadiszállás képviselője ezen a napon különjelentést küldött Sztálinnak, a legfelsőbb főparancsnoknak. „A mai nap a Besszarábiában és a Pruttól nyugatra levő román területen tartózkodó német–román csapatok megsemmisítésének a napja. Bekerítettük a kisinyovi német főcsoportosítást, és folyik a felszámolása. Látva, hogy milyen művészien vezeti Malinovszkij és Tolbuhin széles arcvonalon csapatait, s milyen hiánytalanul és következetesen valósítják meg az Ön parancsait, kötelességemnek tartom kérni Önt, járjon el a Legfelsőbb Tanács Elnökségénél, hogy nevezzék ki őket a Szovjetunió marsalljaivá . . . Tudom, hogy a kormánynak ez az intézkedése olyan lendületet ad nekik, hogy nincs az a „Focșani Kapu", amely fel tudná őket tartóztatni."[81]

Azzal, hogy a 2. Ukrán Front csapatai elfoglalták Romant, Bacăut, Bîrladot, és elérték Tecucit, véglegesen megfosztották az ellenséget attól a lehetőségtől, hogy visszavonuljon nyugati és délnyugati irányban. A bekerítés belső és külső arcvonalát mintegy 80 kilométer mély terepszakasz választotta el egymástól. Ez kedvező feltételeket teremtett az ellenséges csoportosítás felszámolásához. Ugyanakkor azoknak a városoknak az elfoglalása, amelyek a 2. Ukrán Front főerői további támadásának irányában voltak, lehetővé tette a hadművelet végcéljának az elérését.

Azzal, hogy a 3. Ukrán Front erőinek egy része és a Dunai Katonai Flottilla elérte a Duna deltáját, biztosítottá vált a bekerített csoportosítás déli irányból való felszámolása, ugyanakkor ez lehetővé tette azt is, hogy déli irányban kifejlesszük a támadást.

A szovjet csapatoknak a hadművelet első szakaszában elért sikerei teljesek voltak. A két front döntő csapása meglepte az ellenséget, a hadművelet elgondolását nem tudta felfedni. Erről tanúskodtak a német tábornokok vallomásai. Az egyik fogságba esett hadosztályparancsnok mondotta: „Az oroszok mesterien hajtották végre támadásukat. Az első három napon, én mint hadosztályparancsnok egyáltalán nem gondoltam arra, hogy az oroszok be akarnak keríteni bennünket. Azután bebizonyosodott, nemcsak hogy elhatározták, hanem meg is valósították a bekerítést. Az orosz hadvezetés elgondolását sem én, sem a 30. hadtest parancsnoksága, de még a 6. hadsereg parancsnoka sem fedte fel."

2

Négy nap! Mindössze négy nap, s az ellenség hatalmas csoportosítását már acélgyűrű vette körül. Mintha pusztító vihar száguldott volna végig a Prut és a Szeret között. Az egyik vizesárokba fordulva, szinte alaktalanná roncsolódott német harckocsi, oldalára rámázolva: „Mihail Koleszov komszomolista, irányzó pusztította el." A román község közelében húzódó lövészárkok tele vannak az ellenséges katonák holttestével. Az aknavető állásait tüzérségünk pontos tüze rombolta szét. Sok ezer főnyi hadifogolyoszlopot két-három géppisztolyos katona kísért.

Érdekes beszélgetés zajlott le a foglyokat kísérő Nyikolaj Ovcsarenko katonával. Magáról csak annyit mondott, hogy Poltavia szülötte, komszomolista és második éve harcol.

– Nem szöknek meg? Ennyi embert bíztak rád?

A géppisztolyos különösnek találta a kérdést.

– Hová szöknének? – vonogatta a vállát. – Az áttörés vagy száz kilométer, vagy még ennél is mélyebb. A Kárpátokba vezető utak lezárva – ott a mi lovasságunk van. Magam láttam őket reggel, amikor elindultak.

Ovcsarenko elhallgatott. Beszélgetőpartnere megjegyezte, hogy valamiért nyugtalannak látszik.

– Miért komorodtál el? Mi az oka?

– Amíg elviszem őket oda, ahová kell, tudja az ördög, hol lesz az ezredünk. – Hallgatott egy keveset, azután már keserűség nélkül mondotta: – No, nem baj! Majd utolérem őket. Az irányt ismerem, hiszen most csak egy van: nyugatra!

Nyikolaj Ovcsarenko szovjet katona szavai mélyértelműek. A fiatal géppisztolyos, aki minden bizonnyal bátor és találékony ember – hiszen gimnasztyorkáján két „Dicsőségért" érdemrendet viselt –, a maga módján határozta meg azt a nagy térséget, amelyen csapataink lendületesen nyomultak Románia belsejébe. Szavaival szinte megvilágította a támadás méreteit, és nemcsak érzékeltetni próbálta, hanem maga is érezte annak mindent elsöprő lendületességét, amely az ellenség számára teljesen reménytelen helyzetet teremtett.

Ebben a lendületességben rejlett támadásunk nagyszerű szelleme.

A bekerített csoportosítás megsemmisítésének halálos veszélye hiábavaló elkeseredett ellenlökésre ösztönözte az ellenséget. Mindenképpen át akart kelni a Pruton, áttörni a Kárpátokon, és végül eljutni Magyarország területére. Augusztus 24-én éjszaka, még a teljes bekerítés előtt, a németek meg is próbáltak átkelni a Pruton, és bal partjára átvinni nehézlövegeiket és szállítóeszközeiket. Huşi körzetében egy pillanatra sem szünetelt a harc. A 2. Ukrán Front nehézlövegei és gárdaaknavetői a magaslatokról a gránátok tömegét zúdították a menekülőkre. Közben a 3. Ukrán Front csapatai is szorongatták az ellenfelet. Az ellenséges katonák és tisztek holttestének tömege hevert mindenütt – a Prut partján és a környező erdőkben.

És a csapatoknál új hírek keltek szárnyra a szovjet katonák hősiességéről. Jefim Metyelica őrmester, komszomolista, bajtársaival együtt az egyik magaslatra húzta fel a lövegét. Innen jól látták, hogy a folyóparton a hitleristák átkeléshez készülődtek. Metyelica, a közvetlen irányzású tüzelés mestere, maga állt

a löveg irányzéka mögé. És amikor a német katonákkal zsúfolt csónakok már a folyó közepén voltak, az őrmester tüzet nyitott. Néhány pontos találat, s a csónakok elmerültek.

Berkutov alhadnagy, komszomolista, egy géppuskás szakasz parancsnokaként feladatul kapta az erdőbe igyekvő ellenséges gyalogság rohamainak visszaverését a zászlóalj főerőinek beérkezéséig. A géppuskákat az erdőszélen helyezte el. A hitleristák esztelenül, csoportokban rohamoztak, minden irányítás nélkül. Amikor már csak 200 méterre voltak a géppuskától, tüzet nyitottak rájuk Berkutov harcosai.

És állták az ellenség rohamait egy kerek órán át. Ekkor elfogyott a lőszerük, de előkerültek a kézigránátok. Berkutov megsebesült.

– Tarsatok ki, elvtársak, mindjárt ideérnek a mieink – biztatta katonáit.

S valóban, a zászlóalj nemsokára odaért a géppuskafészkekhez, és lezárta az ellenség útját.

Azokban a napokban az egyik román falu közelében kis földhalmot emeltek. Egyik katonánk sírja volt. Fejfáján ez a felirat volt olvasható: „P. H. Kocsenyev, született 1923-ban, híradó katona, a Komszomol tagja, hősi halált halt a német megszállókkal vívott harcban."

A németek erős ellenlökést hajtottak végre az egyik lövészalegységünk ellen. A tüzérüteg ott levő parancsnoka tüzet akart rájuk nyitni. A parancsát azonban nem sikerült továbbítani, mert megszakadt az összeköttetés. Később kiderült, hogy az erdőben bolyongó németek vágták át a távbeszélő-vezetéket. Pjotr Kocsenyev teljesített szolgálatot ezen a vonalon, és parancsot kapott az összeköttetés helyreállítására. Amikor megtalálta az átvágás helyét, megkezdte összekötni a vezetéket. Alighogy elkészült, találat érte. A hitleristák lőttek, és elég sokan voltak. Kocsenyev az egyik fa mögé kúszott, és lőszere fogytáig tüzelt. Egyenlőtlen harcban érte a halál, de 27 fasisztát megsemmisített. Elvtársai találtak rá. Csak nagy nehezen lehetett lefejteni megmerevedett ujjait a géppisztolyról. Ez a román földön emelt friss sírhant története.

A románok arcáról csodálkozást lehetett leolvasni. Hiszen a hitleristák és Antonescu emberei állandóan tömték a fejüket a Vörös Hadsereg állítólagos rémtetteivel. Azt hajtogatták: jönnek az oroszok, s felnőttet és gyereket egyaránt legyilkolnak. Ám másként történt. Harcosaink, mint minden szovjet ember, szívélyesek és jószívűek voltak. A Prut és a Szeret között, a Havasalföldön, a Kárpátok lábainál harcoló hős katonáink szívükben hordozták a legdrágábbat a világon: a szocialista internacionalizmus eszméjét. Őszintén kívánták, hogy Románia örökre megszabaduljon a Hohenzollern-dinasztiától, a fasiszta diktatúrától és a hitleristák önkényétől, akik kíméletlenül kirabolták a szorgalmas román népet. Legbensőbb szívügyüknek tekintették szomszédjuk, a nyomorgó román nép felszabadítását. És az egyszerű román emberek felismerték és megérezték, hogy a szovjet katona az igazságot, a jóságot és a jogot képviseli.

Egy öreg paraszt elmondta, hogy egyetlen fia Ogyessza alatt esett el az idegen célokért viselt háborúban.

– Fiamat könyörtelenül félrevezették. De bennünket most már senki nem téveszt meg. Életünk egészen más úton, a boldog jövő felé fog haladni. Magunk irányítjuk életünket.

Ezt egy paraszt mondotta, a román lakosság legnépesebb rétegének képviselőjeként. Szavaiból kiérződött az a monarchia rendszerével, a hírhedt maniukkal

és brătianukkal, az úgynevezett történelmi pártok képviselőivel és mindazokkal való leszámolás óhaja, akik önző céljaikért elárulták az országot. Ez a paraszt azt kívánta, hogy szülőhazájában, ahol kisgyermekkora óta látástól vakulásig görnyedt a gazdagok szőlőskertjeiben, ne juthasson többé hatalomra az Antonescuéhoz hasonló kormány, amely pusztító kalandba sodorja az országot.

A Román Kommunista Párt leleplezte az Antonescu-kormányt, mint a nemzeti katasztrófa okozóját, és a néptömegeket fegyveres felkelésre készítette elő. A felkelés céljául a fasiszta diktatúra megdöntését és olyan demokratikus kormány létesítését tűzték ki, amely képes kivezetni az országot a pusztító háborúból, és csatlakozik a Hitler-ellenes koalícióhoz. A felkeléshez kedvező feltételeket teremtett a két Ukrán Front hatalmas támadása.

Az ellenség körülzárását befejező napokban érkezett a frontparancsnokságokhoz a Romániában lezajló döntő politikai események híre.

Augusztus 23-án este Antonescu és néhány híve a királynál tartózkodott, hogy tájékoztassák a további katonai tevékenység tervéről. A kihallgatás véget ért. Ezután azonban olyasmi történt, amiről Antonescu nem is álmodott. Megfosztották a hatalomtól.

A fő csinkosok eltávolítása jelként szolgált a fegyveres felkelés kezdetéhez. Még aznap este hazafias osztagok és katonai alakulatok a kommunisták vezetésével elfoglalták a telefonközpontot és a rádiót, valamint a fontos kormányépületeket. Megszakadt a német parancsnokság összeköttetése a csapatokkal és Berlinnel.

Ezzel egy időben a kommunista párt erőfeszítése egy olyan kormány megalakítására irányult, amely megfelel a néptömegek követeléseinek, képes az erőket összpontosítani, és a hitleristák kiűzésére buzdítani. A kommunisták törekvése azonban kiváltotta az ellenállását a Maniu- és Brătianu-féle burzsoá-földesúri és nemzeti liberális párt képviselőinek, akik a kommunistákkal és a szociáldemokratákkal együtt tagjai voltak a Nemzeti Demokratikus Blokknak. Ezek a politikai kalandorok egyáltalán nem gondoltak a nép boldogulására, csupán az irhájuk mentése, a reakció visszaállítására irányuló erőik megőrzése kényszerítette őket ebbe a blokkba. És Mihály király, akinek elrohadt gyökerű fa koronájához hasonlóan ingott a trónja? Ő valószínűleg úgy vélte, hogy csak a hivatásos katonák menthetik meg a pusztulástól a monarchiát, ezért augusztus 23-án huszonhárom óra 30 perckor felolvasott rádiónyilatkozatban közölte, hogy új kormányt nevezett ki, Sănătescu tábornokkal az élen. Ám kénytelen volt beleegyezni, hogy miniszterhelyettesi minőségben a négy párt egy-egy képviselője is bekerüljön a kormányba. Az említett nyilatkozatában bejelentette továbbá a szövetséges hatalmak elleni háború beszüntetését, és hogy az új kormány békét szándékozik kötni a Hitler-ellenes koalíció országaival. Bejelentette azt is, hogy Románia elfogadja a szovjet kormány által még 1944. április 12-én megfogalmazott fegyverszüneti feltételeket.

A Romániában lezajlott eseményekről értesülve, a szovjet kormány augusztus 25. éjjelén rádiónyilatkozatában újból megerősítette: „A Szovjetunió nem tart igényt román területekre, nem kívánja megváltoztatni Románia jelenlegi társadalmi rendjét, sem bármilyen formában megsérteni függetlenségét. Ellenkezőleg, a szovjet kormány a románokkal közösen szükségesnek ítéli az ország függetlenségének helyreállítását Romániának a német fasiszta megszállás alól való felszabadításával."[82] A nyilatkozatban hangsúlyozták annak szükségességét, hogy a román hadsereg közvetlenül vegyen részt országa felszabadításában. „A Szov-

jet Legfelsőbb Főparancsnokság úgy döntött, hogy ha a román csapatok beszüntetik a Vörös Hadsereg elleni harctevékenységüket, és vele közösen részt vesznek a németek elleni felszabadító háborúban Románia függetlenségének kivívásáért . . . abban az esetben a Vörös Hadsereg nem fegyverzi le a román hadsereget, hanem meghagyja teljes fegyverzetét, és minden módon segíti megtisztelő feladata teljesítésében."[83]

A szovjet emberek valóban különbséget tettek a legyőzött országok dolgozó tömegei és e tömegek szenvedéseiért felelősek között. Az egyik fő bűnösről is érdemes szólni. Ion Antonescura gondolunk.

E könyv egyik szerzőjének kétszer is lehetősége nyílt találkozni Antonescuval. Az első találkozásra Bukarest külvárosában került sor, a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának egyik titkos lakásában. Itt volt letartóztatásban az egykori reakciós román kormányfő kabinetje néhány tagjával: Mihail Antonescuval, volt külügyminiszterrel, Pantazi volt hadügyminiszterrel, Vasiliu tábornokkal, a csendőrség egykori felügyelőjével, valamint Elefterescuval, a bukaresti rendőrség prefektusával.

Igen, ez ugyanaz az Antonescu volt, aki a Déli-Bug és a Dnyeszter közötti szovjet területet „transnisztriának" nevezte, aki parancsot adott a gyönyörű Ogyessza elpusztítására, városaink és falvaink felgyújtására, állampolgáraink legyilkolására és koncentrációs táborokba hurcolására.

Természetesen szükséges volt Antonescut bizonyos dolgokra emlékeztetni. A beszélgetés azzal a kérdéssel kezdődött, hogyan változtatta meg az 1938-as román alkotmányt és számolta fel Romániában a demokratikus szabadságjogok utolsó maradványait, hogyan vezette be az országban a totális rendszert, hogyan adta el az országot Hitlernek, s juttatta a román népet katasztrofális helyzetbe?

Antonescu azonban szemöldökét összevonta, és szemét földre szegezve hallgatott. Meglehet, azért, mert szinte fizikailag lesújtotta dicstelen vége, de még inkább azért, mert tudta, neki, Románia egykori diktátorának, hamarosan meg kell jelennie a szovjet parancsnokságon. Beszélgetésre így nem került sor.

Egyébként meg kellett volna Antonescutól azt is kérdezni, milyen alapon számította magát hadvezérnek? Hol zajlott le az az ütközet, amelyben a vezetése alatt álló csapatok győzelmet arattak, és így bebizonyosodtak hadvezéri képességei? Ilyen ütközet nem létezett. Hacsak . . . Az 1940-es évek elején a sajtó egy szenzációs hírt röpített világgá a Ion Antonescu és Horia Sima „vasgárdista" vezér közötti „harcokról". Akkor Antonescu a hozzá hű ezredekkel tízezer „vasgárdistát" vert meg, s ezzel megszilárdította uralmát. De ezt a győzelmét nem jegyezték fel a hadtörténeti krónikák . . . Emlékeztetni kellett volna őt Ogyesszára, amelynek falainál a marsall úr elvesztette a román hadsereg személyi állományának felét. Az itt harcoló román hadosztályokat négyszer kellett feltölteni, vagyis lényegében újjászervezni.

Beszélt azonban Antonescu erről a 2. Ukrán Front törzsénél, a *Tepu de Iosnál* lezajlott találkozáskor. Ez a politikai hazárdjátékos, aki Romániát végtelen nyomorba döntötte, aki százezreket küldött harcba, hogy ott elpusztuljanak vagy megnyomorodjanak – márpedig ilyenekkel igen gyakran találkoztunk támadásunk idején –, féktelen cinizmussal beszélt a Szovjetunió elleni háborúban játszott bűnös szerepéről. „Nézzék csak, Romániának éppúgy, mint a hitleri Németországnak, égetően szüksége volt területükre . . . Nem maradt más számára, mint a fegyveres támadás a Führer oldalán."

– Ön valóban hitt bűnös vállalkozásának sikerében? Hiszen már az ogyesszai harcok bebizonyították: soha nem valósulnak meg az Ön rabló, hódító céljai.

Antonescu marsall fejét vállai közé húzva, üres tekintettel nézett maga elé, s jobbnak látta, ha nem válaszol a kérdésre. Mintegy öt perc múlva szólalt csak meg. Becsmérlő szavakkal illette a román népet, amely nem bírta „elviselni a háború terheit", nem éppen hízelgő jelzőkkel illette a hadsereget, amely, s ezt különösen szégyenletesnek tartotta a maga számára, különösebb lelkesedés nélkül harcolt, és gyakran az ő „Kitartani!" parancsa ellenére szinte harc nélkül adta fel állásait... Arról azonban egy szót sem ejtett, hogy a hitlerek számára csak ágyútölteléknek tartott román hadseregben égett a gyűlölet a németek és maga Antonescu ellen is. Csak vonogatta a vállát, amikor arról beszéltek neki, hogy a Mare-hegy körzetében vívott harcok idején az egyik román ezred nem a szovjet katonákra tüzelt, hanem szövetségesére, lefegyverezte a németeket, és átadta őket a szovjet parancsnokságnak.

Mennyire csodálkozott volna Antonescu, ha megtudja, hogy valamivel később a román katonák a szovjet harcosokkal vállvetve, a közös harcban fegyverbarátokként fognak harcolni a „Tudor Vladimirescu" hadosztály önkénteseiként. Most világosan megértik, ki ellen is kell fordítani fegyvereiket, majd hősiesen harcolnak saját hazájuk, Magyarország és Csehszlovákia felszabadításáért.

Hány millió tonna román olaj folyt el a hitleristák szükségleteire? Hány ezer tonna román gabonát szállítottak a németek Vaterlandjába?... Ezekre a kérdésekre Antonescu vagy azt válaszolta, hogy nem emlékszik, vagy pedig hallgatott. De mit is mondhatott volna ez az ember, aki megbocsáthatatlan bűnöket követett el népe ellen, és most várta a lesújtó és igazságos ítéletet.

A sokat szenvedett román nép nagy megelégedéssel fogadta a szovjet kormány nyilatkozatát. Ismét meggyőződhetett róla, hogy a Vörös Hadsereg felszabadítóként lépett hazája földjére. Örült annak, hogy végre összeomlott Antonescu gyűlölt rendszere, és hamarosan eljön az idő, amikor az ország véglegesen felszabadul a fasiszták önkényuralma alól.

Negyedik fejezet

Kisinyovtól Bukarestig

1

Valami szörnyű zűrzavar uralkodott az ellenség táborában, a Prut két partján, a bekerítésben, ahol a 6. és a 8. német hadsereg öt hadteste tartózkodott. Bekerítésbe került még számos megerősítő és szakalegység is. A tábornokok sorsukra hagyták katonáikat. A katonák pedig már nem engedelmeskedtek nekik. Mindenki az istenhez könyörgött segítségért, azok pedig, akik a Pruttól keletre maradtak, őrjöngve igyekeztek a folyó nyugati partjára átjutni. Délibábként rajzolódtak ki előttük a Kárpátok hegyei, ahol esetleg megmenekülhetnének a büntető orosz kard elől. De hogyan juthatnának oda?

A „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport törzsében egyre többet foglalkoztak a csődel. Augusztus 24-én este az egyik német tiszt szomorúan írta be a hadműveleti naplóba: „A 30., 52., 44. és a 7. hadtest, valamint a Mieth-csoport sorsáról, melyeket nyilvánvalóan még a hadművelet befejezése előtt bekerítettek, és azóta sincs semmiféle összeköttetésünk velük, aligha érkezhet még valami híradás."

A két Ukrán Front parancsnoksága azonban előre látta, hogy az elkövetkezendő harc egyáltalán nem lesz könnyű. A megsebesített vadállat mindent elkövet majd bőre megmentésére. Éppen ezért a két front törzse fokozottan figyelte a német fasiszta csapatok magatartását. Ismertté vált, hogy a 6. hadsereg élére, a csapatokat cserbenhagyó parancsnok helyére és egyben a bekerített magasabbegységek parancsnokává a 30. hadtest parancsnokát, Postel altábornagyot nevezték ki. Vajon mi lesz az elhatározása? A német katonák ezreinek félelmét és rémületét tükröző, ám most egy kicsit bizakodó tekintete szegeződött rá . . .

Augusztus huszonötödikének éjjelén világossá vált az ellenség szándéka. Postel tábornok három párhuzamos oszlopba rendezte csapatait, északról, keletről és délről erős fedezőerőkkel biztosította őket, és elhatározta, hogy a legsúlyosabb harcok árán is kitör a bekerítésből. Az oszlopok Kotovszkoje körzetéből Huși irányában haladtak. Az ellenség megmenekülésének minden reményét a Kárpátokba vetette. Ám ezt a reményt frontjaink tüze szertefoszlatta. A fasiszta német parancsnokság elgondolása kudarcba fulladt. Csapataink támadásuk kifejlesztésével megbízható „egérfogóba" zárták a hitlerista csapatokat.

A 2. Ukrán Front hadműveletének második szakaszában egyszerre három feladatot oldottak meg. A csapatok egy része nyugati és délnyugati irányban fejlesztette ki támadását a Keleti-Kárpátok leküzdésére és a front főcsoportosítása tevékenységének biztosítására. A főerők déli irányban üldözték az ellenség visszavonuló csapatait, hogy közben elfoglalják a „Focșani Kaput", és kijussanak Románia központi körzeteibe. Ennek a célnak az elérése érdekében igen fontos

volt, hogy menetből küzdjék le a focşani megerődített körletet, s hogy megakadályozzák az ellenség szervezett védekezését. A harmadik feladatként pedig a 3. Ukrán Fronttal közösen, fel kellett számolni a bekerített ellenséges csoportosítást.

Elhatározták, hogy a három feladatot szorosan összehangolva, egységes frontvezetés keretében oldják meg. Ám a feladatok mindegyikének megvoltak a maguk figyelemre méltó sajátosságai.

Mindenekelőtt szóljunk az ellenséges csoportosítás megsemmisítéséről. Augusztus 24-én a 2. Ukrán Front parancsnoka intézkedett az ellenség bekerítésből való kitörésének meghiúsítására. Az 52. hadseregnek, folytatva támadását, augusztus 25-én reggelre el kellett érnie a Prutot, és szilárdan tartania a Kotu-Morej–Leovo–Fălciu–Murgeni terepszakaszt, megakadályozva, hogy az ellenség átkeljen a folyón. Ezt a feladatot teljesítették. Ugyanakkor a 18. harckocsihadtest csapatai elérték Smulți, Cudalbi, Băleni körzetét, s ezzel elvágták az ellenség visszavonulási útját Kagul irányából. Ezután a döntő szó kimondása a Prut keleti partján támadó 4. gárdahadseregre hárult. A 3. Ukrán Front csapataival együttműködve, augusztus 25-én estére be kellett fejeznie az ellenség felszámolását Kotu-Morej, Leuseny, Lozova körzetében.[84]

Ádáz harcok kezdődtek. Különösen elkeseredett jelleget öltöttek Nyemkani, Kotu-Morej körzetében. Augusztus 25-én korán reggel itt röpült levegőbe a Pruton átvezető híd. I. A. Gorbacsov vezérőrnagy 252. lövészhadosztályának műszaki katonái robbantották fel. Az ellenség négy ízben heves ellenlökést hajtott végre, hogy kijusson a folyóhoz, de mindannyiszor súlyos veszteségekkel vonult vissza. A hadosztályparancsnok harcálláspontjáról jól meg lehetett figyelni, hogy az ellenség állásaiban itt is, ott is fehér zászlók bukkannak fel. Belátva kilátástalan helyzetüket, feltartott kézzel egész alegységek adták meg magukat. Jelentős számú ellenséges katona és tiszt esett fogságba.

És ezeket az embereket, akiknek minden okuk megvolt, hogy ne higgyenek parancsnokaiknak, és az egyetlen lehetséges lépést megtegyék, egykori parancsnokuk, Friessner tábornok „önző embereknek" nevezte. Dicsőítve azokat, akiket sikerült megfertőzni a náci fanatizmussal, és akik ezért életüket áldozták. Friessner a továbbiakban ezt írja: „De voltak önző emberek is, akik kihasználták az általános zűrzavart. Ezek vagy megadták magukat az ellenségnek, vagy elrejtőztek az erdőkben, hogy mentsék irhájukat. Az ilyen elemek száma egyre szaporodott."

Nehéz jelzőt találni az ilyen parancsnokra, aki hasonló hálátlansággal gyalázza beosztottait.

A szétvert ellenséges hadosztályok maradványai Kotovszkoje irányába özönlöttek. De ezeken az utakon haladtak a 252. lövészhadosztály erői is. Még azon a napon előrevetett egységei Leusenytől északra egyesültek a 3. Ukrán Front 7. gépesített hadtestével. A 4. gárdahadsereg többi hadosztálya, kiűzve az ellenséget a lakott településekről és a horhosokból, egy nap alatt több mint 20 kilométert nyomult előre. Kiértek a Kotu-Morej, Leuseny, Lapusna terepszakaszra, és megjelentek az 5. csapásmérő hadsereg arcvonalának jobbszárnyán.

A bekerített csoportosításnak a Prut nyugati partjára való áttörésének megakadályozására a 2. Ukrán Front parancsnoka utasította I. V. Galanyin altábornagyot: „A 3. Ukrán Front csapataival együttműködve fejezze be az ellenség megsemmisítését Lapusna, Csori, Kotovszkoje körzetében."[86]

Ennek a parancsnak az értelmében a 4. gárdahadsereg augusztus 25-én lendületesen folytatta támadását a Prut keleti partja mentén. A gárdisták mindent elsöprő támadásuk két napja alatt több mint hatezer ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg, mintegy 10 ezret pedig foglyul ejtettek.

A 4. gárdahadsereg az ellenség üldözése során átlépett az 5. csapásmérő hadsereg sávjába, s ezzel a 3. Ukrán Front sávhatárán is. Ez a körülmény szubjektíve ürügyül szolgált arra, hogy visszavonják a 4. gárdahadsereget saját frontjának sávjába, bár tevékenysége lényegében erősítette a szomszéd viszonylag gyenge jobbszárnyát a bekerített ellenséges csoportosítás északról történő szétvágásában és abban, hogy megfossza az átkelőhelytől. Pedig ez utóbbiak rendkívül fontosak voltak az ellenség számára. A „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport hadműveleti naplójában a következőket olvashatjuk: „A bekerített hadtestek további sorsa szempontjából döntő, hogy a Pruton legalább egy átkelőhely német kézen maradjon." A 4. gárdahadsereg csapatainak támadása éppen ettől a megmenekülési lehetőségtől fosztotta volna meg az ellenséget. Semmiképpen nem szakadhatott le a visszavonuló náci csapatoktól. Ám éppen ilyen parancsot adtak.

A parancs az parancs, azt teljesíteni kell. A főhadiszállás intézkedésére a 2. Ukrán Front parancsnoka augusztus 27-én kivonta az ütközetből a 4. gárdahadsereget, s átirányította a Prut nyugati partjára.

Ezután a 3. Ukrán Front 5. csapásmérő hadserege csaknem két napon át nem volt képes megbirkózni a Prut átkelőhelyétől északra levő német fedezőcsoportokkal. Az ellenséges egységek előtt – amelyeket északról az 5. csapásmérő hadsereg csapatai, délről a 37. hadsereg szorongatott – rés keletkezett, és az ellenség igyekezett ebbe benyomulni. A rés nem volt ugyan nagy, de csupán fél nap alatt több tízezer német katona és tiszt, harckocsik és más fegyverek jutottak ki rajta a kisinyovi „katlanból", és keltek át a Prut jobb partjára. Ezek az ellenséges erők a Huși körzetében levő erdőkbe vették be magukat, és súlyos helyzetbe hozták az 52. hadsereget, harcoltak hadtápegységeivel, majd igyekeztek eljutni a Kárpátok előhegyeibe. Az ezekben a harcokban kapott súlyos sebébe V. I. Polozkov vezérőrnagy, a 18. harckocsihadtest hős parancsnoka augusztus 28-án belehalt.

A 2. Ukrán Front csapatainak elkeseredett harcot kellett vívniuk hadtápterületükön ezzel az ellenséges csoporttal. Feltétlenül meg kell említeni a hadtápcsapatok katonáinak magas fokú erkölcsi szilárdságát. Gyakran lehettünk szemtanúi annak a szívós, önfeláldozó harcnak, amelyet a tábori sütödék, a szállítószolgálat és a javítóműhelyek személyi állománya vívott a területükre betört nácikkal. Láthattuk, hogy katonáink miként rohamozták és semmisítették meg az ellenséget, hogyan lőtték ki és gyújtották fel a támadó harckocsijait és páncélozott szállító harcjárműveit. Bátran és hősiesen küzdöttek az ápolónők és a hadtáp minden katonája. Miután segítségükre érkeztek a tartalékok, csakhamar befejezték az ellenség szétzúzását.

Szerencse, hogy a front hatalmas tartalékokkal rendelkezett, és így sikerült elhárítani a fenyegető veszélyt. De ez mégis időveszteséggel járt, és fokozta a nehézségeket.

Nos, akárhogy is volt, az események megerősítették, hogy a harc megszervezésénél minden körülménnyel számolni kell. Különösen fontos a szárnyakon levő szomszédokkal az együttműködés pontos megszervezése.

2

Már az augusztus 23-án vívott harcok bebizonyították, hogy a front csapataival szemben szívósan védekező 6. német hadsereg magasabbegységei teret akarnak maguknak biztosítani a bekerítésből való kitörést elősegítő manőverhez. A németek szándékát felismerve, a 3. Ukrán Front parancsnoksága elhatározta, hogy az 5. csapásmérő, az 57. és a 37. hadsereg északról, keletről és délről indított találkozó irányú támadásával felszámolja a bekerített csapatokat. Ezek a csapások előbb részekre darabolták a bekerített erőket, majd megsemmisítés vagy fogság várt rájuk.

Mindennek végrehajtásában fontos feladat hárult a gyorsanmozgó magasabbegységekre. A 4. gárda gépesített és a 7. gépesített hadtestek feladatul kapták, hogy az általuk elfoglalt terepszakaszokon akadályozzák meg az ellenség kitörését déli irányba. Miután az ellenség délre különösebben nem törekedett, így a gépesített hadtestek könnyebben hajtották végre feladataikat.

Az 5. csapásmérő hadsereg és az 57. hadsereg csapatai augusztus 25-én súlyos veszteségeket okoztak az ellenségnek, és jelentős mértékben nyomultak előre. Az 57. hadsereg elérte Szarata-Galbénát, ahová megérkezett a 37. hadsereg is. Megvalósult a frontparancsnokság terve: a Kotovszkojétól nyugatra és délre levő erdők területén elhelyezkedő ellenséges csoportosítást szétlagolták.

Elkeseredett harcok folytak a front egész arcvonalán. A legsúlyosabb helyzetben a 37. hadsereg harcosai voltak. A 6. német hadsereg főerőit kellett feltartóztatniuk, amelyek Gura-Galbéna és Szarata-Galbéna között akartak áttörni Huşi és Leovo irányában. Ezeket a városokat, melyek bekerítésből kivonni szándékozott csoportosításuk szárnyain támpontokat képeztek, a hitleristák mindenáron meg akarták tartani.

Az áttörést a németek három oszlopban akarták megvalósítani. Mindegyikben több ezer embert, számos harckocsit, rohamlöveget és páncélozott szállító harcjárművet összpontosítottak. Az oszlopok hatalmas éket képeztek, amelynek élét a tüzérség és a harckocsik tüzével biztosították. Ez az ék a 37. hadsereg hadműveleti felépítésébe nyomult be. Nem kétséges, hogy a hitleristák ennek az éknek pszichikai hatást is szántak.

A nap második felében az ellenségnek sikerült áttörnie védelmünket Szarata-Galbénánál, és Szarata-Rozesnél elérnie a Prutot. Úgy tűnt, az ellenségnek már csak egy lépést kell tennie ahhoz, hogy egész csoportosításával kitörjön déli és délnyugati irányban. De M. N. Sarohin altábornagy, a 37. hadsereg előrelátó és tapasztalt katonai vezetője megakadályozta e lépés végrehajtását. A legalkalmasabb időben vetette ütközetbe a 64. lövészhadtestet, melynek magasabbegységeit Szarata-Galbénáig gépkocsikon szállították, és menetből támadták meg az ellenséget.

Acélfalként álltak az ellenség útjában a 4. gárda gépesített és 7. gépesített hadtest csapatai. A hitleristák számtalan rohamot indítottak itt a Prut elérésére és a nyugati partjára való átkelés céljából. Néhány szűk szakaszra összpontosították technikai eszközeiket, ezzel harckocsi- és tüzérségi fölénybe kerültek, majd áttörtek a Prut nyugati partjára. Kegyetlenül súlyos harcok dúltak.

A harckocsizók bátor helytállásának szemléltető bizonyítékát adta N. P. Baturin hadnagy közepesharckocsi-szakaszának hőstette. (A szakasz a 4. gárda gé-

pesített hadtest 36. gárda-harckocsidandárjának állományába tartozott.) Baturinról beszéltek az egész arcvonalon. És nem érdemtelenül.

A harckocsiszakasz feladatul kapta, hogy visszafoglalja a hitleristák Szarata-Rozesnél létesített átkelőhelyét, és ezzel megakadályozza az ellenség átkelését a nyugati partra. Déltájban harckocsijaink átvágták az ellenséges oszlop élét. Sárba taposták az ellenséges lövegeket, repeszgránáttal rendet vágtak élőerejében. Az ellenséget visszaszorították a folyótól, s a közben odaérkező erősítéssel fél napon át rendíthetetlenül állták az ellenség nyomását. Több mint ezer hitlerista katona és tiszt lelte halálát az átkelőhelynél. Kétszáznál több gépkocsi, 30 löveg és aknavető, néhány harckocsi gyulladt ki ez előtt az acélfal előtt. A kommunista Baturin harckocsizó csupán egymaga két ellenséges „Párducot" semmisített meg, egyet pedig épségben zsákmányoltak.

Rövid idő elteltével N. P. Baturin hadnagy megkapta a Szovjetunió Hőse címet. A harc hozzáértő megszervezéséért és a bekerítésből kitört ellenséggel vívott harcban tanúsított személyes bátorságáért ugyanezt a magas kitüntetést kapta meg V. I. Zsdanov páncélos vezérőrnagy, a 4. gárda gépesített hadtest parancsnoka.

Este a 3. Ukrán Front törzse értékelte az augusztus 25-i harcokat. Ezen a napon részekre szabdalták az ellenség főcsoportosítását. Az ellenséges csapatok többsége beszorult Gura-Galbéna és Szarata-Galbéna közé. Jelentős erők maradtak még Karpineni körzetében.

Az ellenség a megmaradt területet manőverezésre használta fel. Változatlanul ki akart jutni a Pruthoz. A harcok nemhogy csendesedtek volna, hanem még inkább fellángoltak. Ezt az adatok is bizonyítják. Augusztus 25-én a front csapatai körülbelül 30 ezer ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg, 20 ezernél többet pedig foglyul ejtettek.[87] Ennek a napnak az estéjén a 3. Ukrán Front parancsnoka döntött a következő napi feladatra vonatkozóan. Elhatározta, hogy teljesen felszámolja azt a bekerített hitlerista csoportosítást, amely a Prut keleti partján maradt. Az elhatározás lényege az volt, hogy a front továbbfolytatja az ellenséges csapatok részekre szabdalását, és így semmisíti meg. Ebben, mint korábban, most is a 37. hadsereg játszotta a fő szerepet, mert az ő területén akartak kitörni az ellenséges csapatok.

Valójában az 5. csapásmérő és az 57. hadsereg előtt levő ellenséges csapatok szétzilált állapotban voltak. Csendesen oszlopokba rendeződtek, s mint mondani szokás, egy lapra tettek fel mindent. Hazárdjátékuknak csak az az „eredménye" lett: még több holttest borította a harcmezőt.

Más volt a helyzet a 37. hadsereg sávjában. Ott a helyzet súlyosabbra fordult. Az ellenség, kihasználva az összefüggő arcvonal hiányát, gyakran megkerülte csapatainkat, s hol a hadsereg hátában, hol pedig szárnyain jelent meg. Ezt nevezték „mozgékony bekerítésnek", amelyben szinte állandósultak a heves harcok, a merész harcászati elgondolások, a gyors manőverek.

Úgy látszott, a 37. hadsereg parancsnokságának ezek nem voltak „ínyére"!

Augusztus 26-án hajnaltól ismét megjelentek a harcmező fölött a 17. légi hadsereg csatarepülői. A repülőgépek hullámokban támadták az ellenséget, bombázták és lőtték oszlopait, amelyek összetorlódtak az utakon. Szinte nem is kellett keresni a célt: az utakon hemzsegtek az emberek, a gépkocsik, a szállítóeszközök, a harckocsik és a lövegek. Valahányszor felhangzott csatarepülőink zúgása, a hitleristák – eldobálva fegyvereiket, elhagyva harci technikai eszközeiket –

szétszaladtak, elbújtak a régi lövészárkokban, a horhosokban és az erdőkben. Ha pedig visszamerészkedtek az utakra, máris újra megjelentek a csatarepülők. Két nap alatt a 17. légi hadsereg egységei 943 felszállást hajtottak végre.

Hősiesen harcoltak A. V. Ivanov ezredes 306. csatarepülő-hadosztályának pilótái. Naponta ötször-hatszor szálltak fel, és bátor tetteikről eposzokat lehetne írni. Méltó lenne erre A. P. Logvinyenko alhadnagy esete, aki két nap alatt kilencszer bombázta Szarata-Galbéna körzetét. Bombáitól mintegy száz ellenséges katona lelte halálát. A horhosokban és az erdőkben gépkocsik tucatját röpítette levegőbe. Hősiességéért és bátorságáért megkapta a legmagasabb elismerést: a Szovjetunió Hőse címet.

Közeledett a Prut keleti partján bekerített ellenséges csoportosítás teljes megsemmisítésének az ideje.

A szovjet emberek magatartására mindig jellemző volt a humanitás. Most is, amikor az ellenség sorsa már megpecsételődött, a 3. Ukrán Front haditanácsa olyan lépésre határozta el magát, amelynek következményeként elkerülhető lett volna az esztelen vérontás, és a német katonák ezrei maradhattak volna életben. A frontparancsnok ultimátumot intézett a bekerítettekhez, amelyben feltárta kilátástalan helyzetüket és további ellenállásuk értelmetlenségét.

Az ultimátum továbbítására négy fogoly német tisztet kértek fel. Velük előzőleg ismertették a fasiszta Németország siralmas katonai helyzetét, amit még Hitler főhadiszállásán is elismertek. Az egyik tanácskozáson a Führer, bár még mindig reménykedett a keleti arcvonal megszilárdításában, kénytelen volt megállapítani, hogy ezt szerfölött nehéz lesz megvalósítani.

A szovjet csapatok győzelmeinek hatására szövetségeseink is hatékonyabb harctevékenységbe fogtak. Franciaországban augusztus 16-án elérték Orléans–Chartres vonalát, augusztus 25-én pedig bevonultak Párizsba. A 7. amerikai hadsereg partra szállt Toulon és Cannes között, augusztus 20-án Toulont, majd 22-én Marseille-t kerítette be. Augusztus 28-án mindkét kikötőt elfoglalta. Olaszországban a német hadseregeknek vissza kellett vonulniuk az Appenninekben levő „Grün" állásba.

A fasiszta Németországot természetesen a legérzékenyebb csapás a szovjet–német arcvonalon érte.

A iaşi–kisinyovi hadművelet során az ütközet minden órája a német katonák százainak életébe került. Ezt jól tudták azok a német tisztek is, akik az ultimátumot vitték. A népük iránti felelősségérzetből önként vállalták, hogy pontosan teljesítik a 2. Ukrán Front haditanácsának megbízását.

Augusztus 27-én reggel I. Sz. Sapkin ezredes 195. lövészhadosztályának peremvonalában igen erős hangszórót állítottak fel, amelyen közölték a német csapatokkal a szovjet parancsnokság felhívását.

„Német katonák és tisztek! Szüntessétek be a tüzet, és hallgassátok meg a ti számotokra oly fontos felhívásunkat! Ma, augusztus 27-én, moszkvai idő szerint 8 órakor arcvonalszakaszotokon négy német tiszt megy át hozzátok, hogy átadja harcoló egységeiteknek a szovjet parancsnokság javaslatát a fegyverletételre. Erre az időre szüntessétek be a tüzet, fogadjátok a parlamentereket, s vezessétek őket közvetlen parancsnokotokhoz. Orosz részről ezen a szakaszon ugyancsak beszüntetik a tüzet."[88]

Az arcvonalon addig teljesen szokatlan csend lett. Úgy tűnt, a felhívást meghallgatták, és elfogadták.

Ekkor a parlamenterek nagy fehér zászlókkal kibújtak a lövészárokból, és elindultak északnyugatnak, Csadir irányába. Két órát töltöttek a bekerített csapatoknál. Visszatérésük után, szomorú mosollyal és szemlesütve mondták el a következőket:

A parlamenterek Csadirtól északnyugatra „átfésülték" az egész erdőt, mivel a német katonák szerint a parancsnokság ott tartózkodik. Ám annak nyoma sem volt. Kiderült, hogy azok a hadosztály- és hadtestparancsnokok, akik még nem estek fogságba, sorsukra hagyva csapataikat, átszöktek a Pruton túlra. Az ultimátumot tulajdonképpen nem volt kinek átadni.

A parlamenterek küldetése azonban mégsem volt eredménytelen. Ahol megjelentek, körülvették őket a katonák meg a tisztek, és kíváncsian hallgatták. A parancsnokok szökésének hírére pedig a német katonák végképp elvesztették türelmüket. Megismerték a megoldás feltételeit, s miután parancsnokaiktól nem várhattak semmit, a fogságot választották.

Kis idő múltán fehér zászlós csoport jött elő az ellenséges állásokból. Majd a második, harmadik követte az elsőt. Fáradtan, lerongyolódva, de szemükben a remény szikráival közeledtek a német katonák állásaink felé.

A 37. hadsereg csapatainak ezen az egy napon több mint 15 ezer német katona és tiszt adta meg magát.

A hitleristák között azonban még ezt követően is voltak fanatikus emberek, akik folytatták az ellenállást, és elkeseredett ellenlökésekre vállalkoztak. Így nem maradt más hátra, meg kellett semmisíteni őket. Augusztus 27-én estig a Prut keleti partján bekerített csoportosítást teljesen szétzúztuk. Csak kisebb ellenséges csoportok rejtőztek még el az erdőkben és a mocsarakban. Ellenük már szükségtelen volt nagy erőkkel harcolni. Az 5. csapásmérő hadsereg és a 37. hadsereg parancsnoksága ezek felszámolására különleges osztagokat jelölt ki. A kijelölt osztagok augusztus végéig megsemmisítették az utolsó ellenséges csoportot is a Prut keleti partján.

Ugyancsak ezekben a napokban a bekerítésből kitört jelentős erő egyesült a Mieth-csoporttal, amelyhez csatlakoztak a 4. és a 7. hadtest maradványai is. Ez a csoportosítás hozzávetőlegesen 70 ezer katonát számlált, voltak harckocsijai, lövegei és más fegyverei is. Az ily módon összeverődött társaság parancsnokságának az volt az elképzelése, hogy erőit összpontosítja a Huşi környéki erdőkben, azután áttör a Kárpátokhoz, majd azokon át Magyarországra.

Természetesen a hitlerista magasabbegységek harcképessége már erősen leromlott. Élelmiszerük, üzemanyaguk és lőszerük pedig alig-alig volt. A német hadvezetés gyakran megpróbálkozott bekerített csapatainak légi ellátásával. De, amint azt maguk a hitleristák beismerték, ezek a próbálkozások kudarccal végződtek. Ám mindezek ellenére elhatározták, hogy szívósan ellenállnak. Ebben az a végső reményük vezette őket, hogy hátha sikerül áttörniük a Kárpátokhoz.

A 2. Ukrán Front csapatainak tehát elkeseredett harcokat kellett vívniuk. A helyzet azért volt bonyolult, mert a front főerői már messze elöl voltak, az 52. hadseregnek pedig, amelyre az áttört ellenség megsemmisítése hárult, nem volt elegendő ereje, s tulajdonképpen maga is el volt vágva saját csapataitól. Mindez lehetővé tette az ellenség előrenyomulásának folytatását a Kárpátokhoz. Lényegében itt is „mozgékony katlan" jött létre, s így az ellenség megsemmisítése eltartott egészen szeptember első napjáig.

Mérlegelve a helyzetet, az 52. hadsereg parancsnoka elhatározta, hogy a Hu-

şitól délnyugatra elterülő erdőkben levő nagyobb ellenséges csoportosítást három hadtest találkozó irányú csapásával számolja fel. Augusztus 28-án, a csapások mérésének napján, a hitleristák veszett próbálkozásokba kezdtek, hogy délnyugati irányban kitörjenek a bekerítésből. Keskeny szakaszra összevonták szinte valamennyi tűz- és csapásmérő eszközüket: önjáró tüzérségüket és harckocsijaikat. Csapataink a kegyetlen párviadalban bátran, kitartóan, mesterien és teljes győzni akarással küzdöttek.

A szovjet katonák, mint a mondabeli hősök, úgy harcoltak. Amikor a németek lavinája rázúdult K. K. Dzsahu vezérőrnagy 69. gárda-lövészhadosztályára, megrendült a föld e hadosztály 139. gárda-tüzérezredének tüzétől. Hősiesen harcolt P. G. Karocskin százados 3. osztálya. Elhárítva az ellenség rohamait, ez az osztály mintegy 500 ellenséges katonát és tisztet, valamint 28 lőszerrel megrakott szállítóeszközt semmisített meg, s 300 hitleristát ejtett foglyul.

Amikor az osztálynak elfogyott a gránátja, Korocskin százados 18 fős csoportot szervezett, elvonta őket a lövegektől, s olyan széles szakaszon helyezte el, hogy egy nagy csoportosításnak tűnt. Közel engedték a hitleristákat, majd lövészfegyvereikből össztüzet zúdítottak rájuk. Az ellenség megállt. Ezt kihasználva, Korocskin százados „Előre, gárdisták!" kiáltással felugrott, s kézitusába vezette katonáit. Géppisztolyának tüzével és tusájával ő maga 18 hitleristával végzett. Ekkor halálos sebet kapott, de a kommunista Korocskin szíve utolsó dobbanásáig irtotta még az ellenséget. Ezért a hőstettéért halála után megkapta a Szovjetunió Hőse címet.

A harc egyre hevesebben lángolt. Annak ellenére, hogy a 21. gárda-lövészhadtest csapatai szívósan ellenálltak, a Mieth-csoport öt gyalogoshadosztálya (a 76., 79., 106., 252. és 370.) óriási veszteségek árán, de egyre közeledett Vutcanihoz. A front hadtápja igen súlyos helyzetbe került.

A 2. Ukrán Front parancsnoka elhatározta, hogy e veszélyes helyzet felszámolása érdekében tartalékának és második lépcsőjének egy részét felhasználja. Többek között harcba vetette G. A. Krivolagov vezérőrnagy 25. gárda-lövészhadosztályát. A hadosztály harcosai, ha csak időlegesen is, de akadályozták az ellenség délnyugati irányú előremozgását. A hadosztály egynapos harcban körülbelül ezer foglyot ejtett.

... Leszállt az alkony. Lassan elcsendesedtek a lövegek, a sötét égbolton egyre ritkábban rajzoltak tűzkígyót a nyomjelzős lövedékek. A szovjet parancsnokság jól tudta, hogy az ellenség rendezi erőit, és hajnalban újból rohamra indul.

Így is történt. Augusztus 28-án este Mieth tábornok kiadta utolsó parancsát csapatainak, miszerint kiindulva Vutcaniból törjenek be a Kárpátokba. Azért volt utolsó ez a parancs, mert a tábornok hamarosan meghalt. Még az eltemetésére sem volt idejük, csapataink augusztus 30-án Vutcani mellett akadtak rá holttestére ...

Alig kezdett pirkadni, amikor a hitleristák heves tüzérségi tüzet zúdítottak a 25. gárda-lövészhadosztályra. A tüzérségi előkészítés nyomában az ellenséges gyalogság elérte csapataink állásait. Ismét fellángolt a harc.

A támadó erők egy részének sikerült néhány kilométert megtennie a Kárpátok vonalán. De milyen árat fizettek ezért! Erről elég csak annyit mondani, hogy a foglyok között öt német tábornok volt. Az áttörni szándékozó csoportosítás úgy elfogyott csapásaink nyomán, mint a hókupac a nap sugaraiban.

Beköszöntött augusztus 29. Ezen a napon az 52. hadsereg főerői, mint mon-

dani szokás, úgy harcoltak, mint a megszállottak. A következő napon pedig teljesen megsemmisítették a Huşitól délnyugatra levő erdőkben bekerített ellenséges csoportot. Szétzúzták azokat az önálló kis csoportokat is, amelyek átkeltek a folyó nyugati partjára. Már csak egészen szétvont kis csoportocskák maradtak meg, amelyek bemenekültek az erdőkbe vagy a községekbe.

Az 52. hadsereg szeptember 4-ig ezeket is felszámolta.

Végeredményben az 52. hadsereg, annak ellenére, hogy az egész Mieth-csoport és a Prut mögül nyugat felé áttört ellenséges egységek erejét magára vonta, sikeresen teljesítette feladatát. Viszont a Prut terepszakaszán védve, nem sikerült megakadályozni az ellenség átkelését a folyó nyugati partjára. Ennek eredményeként Huşi körzetében ellenséges csoportosítás szerveződhetett, mellyel a továbbiakban véres harcokat kellett vívnia. A tüzérség közreműködésével ennek a csoportosításnak jelentős részét megsemmisítették ugyan, de egy eléggé nagy csoportnak mégis sikerült áttörnie a hadsereg hadműveleti felépítésén Vutcanihoz, majd onnan a Szerethez.

Ez a mintegy 25 ezer fős csoport kitört a harcászati „katlanból", de még így is a hadműveleti bekerítésben maradt. Nem volt egységes vezetése, és csak könnyű fegyverzettel rendelkezett. A minden fegyvernemet képviselő csoport tervszerűtlenül és rendezetlenül vonult vissza. De, mint már említettük, megjelent a 27. hadsereg hátában, amelynek magasabbegységei messze elöl jártak. És követte őket déli irányban a front tartaléka is. Az ellenség visszavonulásának irányában csak hadtápintézetek: kórházak, raktárak, egészségügyi alegységek maradtak . . .

Látni kellett volna, milyen bátran, hideg fejjel vették fel a harcot az ellenséggel az intézetek harcosai és tisztjei.

Az ellenséges oszlopokat megsemmisíteni mégsem bírták teljesen. Egyébként ezt a feladatot már a 27. hadsereg főerői sem oldhatták meg, hiszen nem fordulhattak vissza. Ezért a frontparancsnok utasította a Pruton már átkelt és Bîrlad felé tartó 4. gárdahadsereget, hogy semmisítse meg az áttört ellenséget.

Augusztus utolsó napjaiban ennek a hadseregnek a magasabbegységei semmisítették meg az elszigetelt ellenséges csoportokat. Mintegy 15 ezer fős csoportnak viszont sikerült átkelnie a Szereten, és elérnie Adjud Nou körzetét. Az életben maradt német tábornokok, abból a téves elképzelésből kiindulva, hogy a német védelem 15–20 kilométerre lehet a „mozgékony bekerítéstől", arra számítottak, hogy egyesülhetnek csapataikkal. A valóságban pedig az arcvonal már vagy 60 kilométerre volt onnan, a Kárpátok hágói mögött.

A „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport parancsnoksága is tudott róla, hogy a bekerített csapatok maradványai át akarnak törni a Kárpátokba. A hadseregcsoport hadműveleti naplójába augusztus 31. után a következőket jegyezték be: „A Mieth-csoport körülbelül 20 ezer katonával közeledik a Kárpátokhoz". Megpróbáltak felderítőket küldeni a gyűrűbe zárt egységekhez. Ám azok nem várhattak számottevő segítséget, hiszen a hadseregcsoport parancsnokának nem maradtak tartalékai.

A 2. Ukrán Front hátában tartózkodó ellenséges csoportosítás, bármily gyenge volt is, nyugtalanította a parancsnokságot. Ezt a nyugtalanságot még az is előidézte, hogy a németek átvágták a Roman–Băcau–Adjud Nou fontos közlekedési útvonalat. Megtörténhetett volna, hogy ez a csoport eléri a Kárpátokat, ahol már sokkal nehezebb a felszámolása. Ezért a front tartalékában levő 27. lö-

vészhadtest feladatául kapta, hogy tisztítsa meg a szóban forgó útvonalat, és számolja fel az erdőkben megbújt német csoportokat.[89]

A bujdosó ellenség megsemmisítésébe bevonták a 7. gárdahadsereg erőinek egy részét is, pontosabban azt a lövészhadtestet, amelyet sikerült visszafordítani. Ezenkívül a Negreni, Sascut körzetében levő ellenség megsemmisítésébe bevonták a 23. harckocsihadtestet, valamint a 227. lövészhadosztályt, amelynek G. N. Preobrazsenszkij vezérőrnagy volt a parancsnoka. Igen érzékeny csapásokat mért az ellenségre. A frontparancsnokság határozott intézkedései következtében sikerült megsemmisíteni a Szeret mögé visszavonult ellenséges csoportosítást. Szeptember 4-re befejeződött a hitleristák megsemmisítése. Csupán a foglyul ejtett német katonák és tisztek száma 7 ezer volt.

De ezzel még nem fejeződött be az ellenség teljes felszámolása.

Néhány napig még eltartott az erdőkbe menekült német katonák és tisztek elfogása. De kelet felől a Szeret irányába éjszakánként még mindig jöttek a huși „katlanból" kitört kisebb német csoportok. Például Adjud Noutól északra mintegy ezer fő kelt át a Szeret folyón. Ennek a csoportnak a maradványait, egy szénakazalba bújt szerencsétlen tábornokával együtt szeptember 12-én ejtettük fogságba. Ezt a dicstelen sorsot csak a csapatait elhagyó 6. hadsereg törzsének, a 29. hadtest parancsnokának és néhány vezérkari tisztjének sikerült elkerülnie. A 2. Ukrán Front hátába áttört több mint 38 ezer német katonát és tisztet, lövegeikkel, aknavetőikkel, harckocsijaikkal, rohamlövegeikkel és páncélozott harcjárműveikkel együtt fogták el.[90]

Ezzel befejeződött a iași–kisinyovi ellenséges csoportosítás bekerítésének és felszámolásának története. Ez számunkra hatalmas győzelem, a hitlerista csapatok számára pedig szégyenletes vereség volt. Harmadszor veszítette el a német hadsereg főerőit. Ítélt a történelem.

A német hadvezetés nagyon jól megértette szánalmas helyzetének következményeit. Szeptember 5-én a következőket jegyezték be a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport hadműveleti naplójába: „A 6. hadsereg bekerített hadteseit és hadosztályait elveszettnek kell tekinteni. Semmi remény sincs bármelyik bekerített magasabbegység kitörésére. Ez a legnagyobb katasztrófát jelenti, amit a hadseregcsoport valaha is megért. Megsemmisült öt hadtesttörzs (a 4., 7., 30., 44. és 52.) és 18 hadosztály (a 9., 15., 62., 79., 106., 161., 257., 258., 294., 302., 306., 320., 335., 370., 376. és a 384. gyalogos, valamint a 153. kiképző). Ezenkívül a 10. gépesített hadosztályból és a 13. páncéloshadosztályból csak jelentéktelen erők maradtak meg."

A szétzúzott német magasabbegységek sorába tartozik még a 76. gyalogoshadosztály is. Maradványait Huși körzetében és a Szeret folyón túl semmisítettük meg. Továbbá a 46. gyalogoshadosztály, amelynek csak egyes alegységei tudtak bemenekülni a Kárpátokba. Ily módon a fasiszta Németország fegyveres erőiből huszonkét német hadosztályt törölhettek.

Különféleképp értékelték vereségük okait a német tábornokok és tisztek. Egyesek szerint a vereség oka a rossz felderítés volt, amelynek eredményeképp az oroszok összpontosított erőkkel meglepésszerű csapást mérhettek. Mások azzal magyarázták a szovjet csapatok sikereit, hogy jól megterveztük a hadműveletet, eredményesen működött tüzérségünk és légierőnk, s igen gyors ütemben valósítottuk meg a bekerítésre irányuló manővereinket. Megint mások azzal magyarázták, hogy a 6. hadsereg parancsnoksága kezéből már az orosz támadás

első napjaiban kicsúszott csapatainak vezetése, a hadsereg vezérkara pedig – hasonlóan a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport vezérkarához – megbocsáthatatlanul passzív volt.

Mindez együttvéve valóban nem kis szerepet játszott az ellenség vereségében. Ám a német fasiszta csapatok vereségének fő okát mégis másban kell keresni. A harci eseményeken túl mindenekelőtt a szovjet hadművészet magasabbrendűségében, a szovjet harcosok hősiességében és önfeláldozásában.

3

Terv szerint folyt a iaşi–kisinyovi hadművelet. A bekerített ellenséges csoportosítás felszámolásával egy időben a 2. Ukrán Front főerői és a 3. Ukrán Front balszárnycsapatai energikusan és lendületesen törtek Románia belsejébe. A támadás három önálló irányban folyt: a Kárpátok felé, azzal a céllal, hogy csapataink behatoljanak Erdélybe: a focşani irányban, hogy lezárják a Bukarestbe és a ploeşti olajvidékre vezető utakat; végül az izmaili irányban, hogy kijussanak a román–bolgár határra. A főirány a focşani volt. De nagy jelentőségű volt az izmaili irány is. A „Focşani Kapun" és a Duna alsó folyásának menetén való gyors átjutás lehetőséget biztosított nemcsak Románia megtisztításához a német fasiszta megszállóktól, hanem arra is, hogy szabaddá váljon előttünk az út a balkáni és a délkelet-európai országok felszabadításához.

A 6. és a 8. német hadsereg hatalmas erőinek a megsemmisítése, a román csapatok fegyverletétele, majd Románia kilépése a háborúból és szembefordulása Németországgal – mindez rendkívüli zavart idézett elő a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport parancsnokságán. Képtelen volt egyetlen terepszakaszon is megszervezni a szilárd védelmet. Kivételt képezett a Kárpátokba vezető, másodrendű irány, ahol a 8. német és a 2. magyar hadsereg néhány hadosztálya védett. Ezek az erők elégségesnek tűntek, hogy feltartóztassák a Kárpátokon át Erdély felé támadó csapatainkat, mivel a terepviszonyok nekik kedveztek. A Kárpátok védelmének viszont csak akkor volt értelme, ha a németeknek sikerült megtartaniuk a „Focşani Kaput", amelyen át a szovjet csapatok megkerülhették volna a nehezen leküzdhető Kárpátokat. A hitleristák azonban éppen a Focşani és a Duna deltája közötti terepszakaszon mindössze a bekerítésből megmenekült szánalmasan legyengült légvédelmi és hadtápcsapatokkal rendelkeztek. Valamely hátsó terepszakaszon létrehozható szilárd védelemhez nyilvánvalóan gyengéknek bizonyultak. Augusztus 24. után a „Focşani Kapun" át a Románia belsejébe vezető utak gyakorlatilag megnyíltak.

A 2. Ukrán Front parancsnokának elhatározása értelmében a 40. és a 7. gárdahadseregnek, valamint a lovas-gépesített csoportnak, a brasovi (Brassó) irányban mérve a csapást, át kellett jutniuk a Kárpátokon, hogy elfoglalják Brassót. A 6. harckocsi-hadseregre az a feladat hárult, hogy augusztus 27-én estére foglalja el Rimnițu-Sărat, Buzău körzetét, ezután pedig fejlessze ki a támadást Ploeşti és Bukarest irányában. A 6. harckocsi-hadsereg mögött támadó 27. hadsereg pedig Focşani bevételét, majd Rîmnițu és Buzău körzetének elérését kapta feladatul augusztus 27-én estig. A front második lépcsőjében levő 53. hadseregnek megparancsolták, hogy augusztus 26-án hajnalban menjen át támadásba a

Bîrlad, Bereşti terepszakaszról. Tehát a 2. Ukrán Front főerőinek – fő feladatként – menetből kellett áttörniük a „Focşani Kapun", s ezután Ploeşti és Bukarest körzetének elfoglalása volt a feladatuk.

A 3. Ukrán Front csapatai lendületes támadásuk során befejezték Moldova délkeleti területeinek a felszabadítását, és Izmailtól a Fekete-tengerig elfoglalták a Duna menti területeket. Tehát teljesítették azt a fő feladatot, amelyet a front állított elébük a iaşi–kisinyovi hadműveletben.

A 2. Ukrán Front parancsnoksága előtt teljes realitásában ott állt a kérdés, hogyan oldja meg a vezetés feladatait és az új egyezményből adódó problémákat a fasiszták volt szövetségesével, jelenleg fegyverét a hitleri Németország ellen fordító, új román csapatokkal.

A Kárpátok irányába ebben az időben már a hitleristák ellen harcolt a 3. román határőrezred. Valóban történelmi jelentőségű volt a 2. Ukrán Front parancsnokának az a parancsa, amelyet augusztus 25-én adott F. F. Zsmacsenko altábornagynak, a 40. hadsereg parancsnokának: a 138. német ezred ellen küzdő 3. román határőrezredet „vonja vezetése alá, és vele együttműködve semmisítse meg a németeket Gura Humorului körzetében, és foglalja el Cîmpulung–Moldovenești körzetét."[91]

Ugyanazon a napon a frontparancsnok a következőket jelentette a főhadiszállásnak: „A 40. hadsereg alárendeltségében a 3. román határőrezred harcban áll Gura Humorului és Vama körzetében a 3. német hegyivadász-hadosztállyal. Az ezredtől eddig 350 német hadifoglyot és különféle zsákmányolt anyagot vettünk át."[92]

Természetesen nem ez volt az egyetlen román egység, amely a szovjet csapatokkal vállvetve verte a németeket. A 7. gárdahadsereggel együtt harcoltak az 1. román harckocsi-hadosztály, augusztus 28-tól pedig a 3. román hegyivadász-hadosztály egységei is.[93]

A védelemre alkalmas terepet kihasználva, az ellenséges csapatok szívósan ellenálltak a Kárpátokban támadó magasabbegységeinknek. A német parancsnokság azt követelte csapataitól, hogy minél tovább tartsák ezeket a körzeteket, mert arra számított, hogy ide visszavonulhatnak a bekerített csoportosítás csapatai. A hágók felett aktívan tevékenykedtek az ellenség repülői, feltartva a hegyi utakon vonuló csapatainkat. A Kárpátok irányában folytatott harctevékenységünk elhúzódott. Ehhez bizony hozzájárult az, hogy roppant nehéz volt leküzdeni az erdős-hegyes terepet, ahol az ellenség az utakat és a hágókat megszállva mindent elkövetett, hogy feltartóztassa csapatainkat. Ezért a 2. Ukrán Front jobbszárnycsapatainak csak részben sikerült teljesíteniük feladatukat: fedezték a fő csapásmérő csoportosítás támadását a Kárpátok felől, de nem bírtak menetből áttörni Erdélybe.

Ellenben a 2. Ukrán Front arcvonalának közepén roppant gyorsan lejátszódtak az események. Itt, a focşani–bukaresti irányban az ellenség, ahogy mondani szokás, körömszakadtáig védekezett. Kiváltképpen az egyes lakott helyeken és az átkelőhelyeknél, ahol magasabbegységeink utolérték a szétvert német egységek maradványait. A 6. harckocsi-hadsereg – miután leküzdötte a közbeeső terepszakaszokat megerődíteni próbáló és ezzel csapataink támadását feltartóztatni szándékozó németek ellenállását – gyorsan nyomult előre déli irányba. Augusztus 25-én a hadsereg 5. gárda-harckocsihadteste menetből elfoglalta a németek által robbantásra előkészített vasúti és közúti hidat a Szereten, Tecuci-

tól nyugatra. Ezen a napon halt hősi halált az 5. gárda-harckocsihadtest parancsnoka, Vaszilij Mihajlovics Alekszejev altábornagy, akinek sírját gondosan ápolják Belci lakói.

A híd elfoglalása során hősiesen helytálltak G. F. Tyimusev hadnagy műszaki szakaszának harcosai. A hadnagyot a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

A műszakiak meglepésszerűen és határozottan megrohamozták az ellenséget. A szakaszparancsnok nem félt a golyózáportól. Elsőként rohant a hídra, utána katonái. A harcosok egyetlen lendülettel átjutottak a hídon, és védelemre rendezkedtek be a túlsó parton. A hidat nem sikerült az ellenségnek felrobbantani, a 106. műszaki zászlóaljnak egy közben odaérkező másik szakasza pedig hatástalanította a robbanóanyagot. Tíz perc múlva már harckocsik dübörögtek át a hídon Focşani felé.

A műszakiak általában nagyszerűen tevékenykedtek ebben az időben, és ennek köszönhető, hogy a hitleristáknak más hidakat sem sikerült felrobbantaniuk a Szereten. Így azután a 6. harckocsi-hadsereg, majd a 27. hadsereg is könnyen átjutott e vízi akadályon. A Szeret folyót mint természetes akadályt az ellenség nem használhatta fel. Azzal, hogy harcosaink elfoglalták az átkelőhelyeket, lehetővé vált az akadálytalan előrenyomulás Bukaresthez. Megfeszített munkát végeztek pontonhidász egységeink is. A támadás gyors ütemének a biztosítása érdekében a frontparancsnok elrendelte, hogy a pontonhidász egységek a gyorsanmozgó magasabbegységek előrevetett osztagaival együtt mozogjanak előre. És ha az ellenségnek valahol mégis sikerült felrobbantania a hidakat, a vízi akadályok leküzdése akkor is akadálytalanul ment végbe.

Például amikor az 5. gárda-harckocsihadtest egységei elérték a Putna folyót, azt tapasztalták, hogy az ellenség valamennyi hídját felrobbantotta. Ám velük egy időben értek a folyóhoz a 40. pontonhidászdandár és a 8. pontonhidászezred átkelőeszközökkel megrakott gépkocsijai is. Az átkelés így gyorsan lebonyolódott.

Az ellenség, miután nem volt képes a Szeret menti kulcsfontosságú terepszakaszok megtartására, visszavonult Focşani irányában. Itt tehát komoly ellenállására kellett számítani. Ám a szétvert és demoralizálódott ellenséges csapatoknak a focşani megerődített körlet kiserődjeinek csupán jelentéktelen részét sikerült megszállniuk. Ráadásul a „Focşani Kaput" csak a szétvert egységek összegyűjtött különféle alegységeinek kétes értékű erőivel meg a légi úton Jugoszláviából átdobott „Brandenburg" hadosztály két zászlóaljával zárták le.

Közben a 2. Ukrán Front csapatainak támadása feltarthatatlanul bontakozott ki. Az ellenség erői kimerültek. Augusztus 26-án Guderian tábornok továbbította a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport parancsnokának Hitler parancsát: tartani a Focşani–Galaţi vonalat a „szállító parancsnokságok és más egységek erőivel".

Hiú remények! Az 5. gárda-harckocsihadtest előrevetett egységei szétverve a Putna folyónál levő ellenséges biztosító erőket, még ezen a napon estére betörtek Focşaniba. A következő napon teljesen megtisztítottuk az ellenségtől Rîmnicu-Săratot. Keserűen ismerte be Guderian: „Lehetetlen tovább tartani a Galaţi–Focşani vonalat, mivel az oroszok Rîmnicu-Săratban vannak. Nincs többé összefüggő arcvonal, nincsenek egész magasabbegységek . . ."

A szovjet harckocsik pedig egyre csak mentek előre. Mentek nappal és éjsza-

ka, támadásuk ütemét nem csökkentve. Miután szétverték a hitlerista csapatok utóvédjeit, augusztus 28-án délben már Buzău utcáin robogtak át.

Szájról szájra járt akkor a hír a 2. Ukrán Front csapatainál a 20. gárda-harckocsidandár harcosainak hősiességéről, akiknek Sz. F. Sutov ezredes, a Szovjetunió hőse volt a parancsnokuk. A dandár, mint rendszerint, elöl támadott, utat vágva a többi egységnek. Azon a napon Sutov dandára nagy mennyiségű ellenséges harci technikai eszközt semmisített meg, közöttük 20 nehéz harckocsit. A harcokban tanúsított nagyszerű vezetéséért és személyes bátorságáért a kommunista Sz. F. Sutovot a második Arany Csillaggal tüntették ki. (Vagyis másodszor is megkapta a Szovjetunió Hőse címet. – A magyar kiadás szerk.)

A harckocsizók fő segítőtársai ismét csak a pontonosok voltak. Gyors átjutásukat a Rîmnicu-Sărat és Buzău folyón, a 8. pontonhidászezred harcosai biztosították. Átkelőhelyeket csináltak, és helyreállították a lerombolt hidakat.

Határozottan tört előre ezekben a napokban a 6. harckocsi-hadsereg más magasabbegysége is. Áthatolva a „Focşani Kapun", Ploeşti és Bukarest felé tartottak. Malinovszkij frontparancsnok ekkor a következő parancsot adta A. G. Kravcsenko altábornagynak: „Célratörő támadással augusztus 29-én estére egy hadtesttel foglalja el Ploeşti körzetét, két hadtesttel pedig Bukarestet." (Augusztus 28-án a 6. harckocsi-hadseregnek rendelték alá a 18. harckocsihadtestet. – *A szerk.*)[94] A parancs másolatát kézhez kapva, a főhadiszállás átmenetileg beszüntette a 2. Ukrán Front csapatainak a támadását a román főváros irányában. A szovjet harckocsizók szinte a város falainál álltak meg.

A 6. harckocsi-hadsereg által elért sikereket kihasználva és kimélyítve, a 27. hadsereg gyorsan nyomult előre. Csapatainak a támadása arra irányult, hogy mihamarabb elérjék a számukra kijelölt terepszakaszokat. A csapatok jobbára oszlopokban nyomultak előre, erős, mozgékony előrevetett osztagokat küldve maguk elé.

A Buzău folyót a 27. hadsereg csapatai ellenállás nélkül érték el. Csak augusztus 29-én ütközött a 104. lövészhadtest nagy ellenállási támpontba Buzăutól északnyugatra. Itt különféle egységek és hadtápintézetek maradványai védtek Winkler vezérőrnagynak, Buzău helyőrségparancsnokának a vezetésével. A hitleristák sok légvédelmi ágyúval rendelkeztek, s ezekből tüzeltek csapatainkra.

De mit ért az egész? A. V. Petrusevszkij altábornagy, a Szovjetunió hőse parancsnoksága alatt a 104. lövészhadtest csapatai gyorsan szétzúzták az ellenséget, s folytatták előrenyomulásukat.

Buzău elvesztése súlyos csapás volt az ellenségre. Itt kezdődtek ugyanis a Déli-Kárpátokon át Brassóba vezető utak. (Itt a Brassói Havasokon való átjutásról van szó. – A magyar kiadás szerk.) És a német hadvezetés éppen ezekre az utakra számított, hogy rajtuk Erdélybe vonja vissza szétvert csapatainak a maradványait. Most szétfoszlott az utolsó remény arra, hogy megmentsék a délnyugati irányban menekülő csapatokat.

A 7. hadsereg mögött balra szétbontakozó 53. hadsereget augusztus 26-án vetették ütközetbe. Előtte a következő nap reggelétől a 18. harckocsihadtest támadott. Üldözve az ellenség visszavonuló csapatait, a hadsereg előrevetett osztagai a harckocsizókkal együttműködve leküzdötték a természetes és mesterséges akadályokat, s menetből számolták fel az erdőkben és a községekben levő

ellenséges csoportokat. Augusztus 28-án elérték a focşani megerődített körletet, amelyet a balszárnyon már áttört a 6. harckocsi-hadsereg.

A hitleristák itt elég erős védelmet szerveztek. Árcvonal-kilométerenként mintegy hat kiserődöt telepítettek. Ezeknek kellett volna a német parancsnokság számításai szerint lezárniuk a „Focşani Kaput". Abban ugyan már nem reménykedtek, hogy megállíthatják csapataink támadását, de megpróbálták legalább lassítani. Ám az 53. hadsereg magasabbegységeinek a támadása oly gyors volt, hogy az ellenségnek nem volt ideje valamennyi műszaki létesítmény megszállására, s ezért nem is tudott szívósan ellenállni. A hadsereg teljes lendülettel törte át és küzdötte le a focşani megerődített körletet. Az 53. hadsereg, hasonlóan a 6. harckocsi-hadsereghez, Bukaresthez tört előre. A focşani erődítések nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket.

És mi történt ezekben a napokban a 3. Ukrán Frontnál? Amikor főerői a kisinyovi ellenséges csoportosítás megsemmisítéséért harcoltak, a balszárnyon tevékenykedő 46. hadsereg gyorsan nyomult előre délnyugati irányban. Augusztus 25-én elfoglalta Kagult, és a várostól nyugatra hídfőt létesített a Prut jobb partján. Ugyanezen a napon e hadsereg erőinek egy része, miután leküzdötte az ellenség gyenge ellenállását, elérte Kiliját. Ugyancsak itt szállt partra a Dunai Katonai Flottilla deszantja is.

Ezen a napon sikeresen tevékenykedett N. I. Zavjalov ezredes 5. önálló gépkocsizó lövészdandára. E dandár északról déli irányban mért erős és gyors csapása véglegesen szétzúzta a Tatarbunaritól délre levő ellenséges csapatokat. A község körzetében annak a négy román és egy német hadosztálynak az egységei tartózkodtak, amelyek Akkermanból húzódtak oda a 46. hadsereg és a Dunai Katonai Flottilla tengerészdeszantjának nyomására. Izmail irányába vonultak vissza, így tehát szétzúzásuk lényegében eldönthette e város sorsát.

Az 5. önálló gárda gépkocsizó lövészdandár alegységei ekkor elvágták a németek visszavonulási útját, és rázúdultak az ellenségre. Birtokba vettek minden utat Tatarbunaritól északra és északnyugatra, s menetből törtek át az ellenség harcrendjén. Zavjalov ezredes nem hagyta magához térni az ellenséget. Harcrendjének közepére hatalmas csapást mért. Célratörően és szívósan küzdöttek Seveljov gárdaőrnagy páncélozott harcjárművei, Nagyezskin gárdaőrnagynak, a Szovjetunió hősének, valamint Anoszov és Klusin őrnagyok alegységei. Gépkocsikon és motorkerékpárokon mozogva, meglepésszerű géppisztolytüzet zúdítottak az ellenségre, kis csoportokra oszlottak, hogy a csapások sorozatával aprítsák az ellenséget. A harc közelharccá fajult.

Hányan váltak hősökké!

Három ellenséges golyó ütötte át Gorjacsev gárdista Komszomol-tagsági könyvét, s alatta a katona szívét. Hősi halált halt az 1923-ban született Vaszilij Pavlovics Gorjacsev, a haza hű fia. Komszomol-tagsági könyvének száma: 13 583 797.

Hajnalban mintegy ezer ellenséges katona és tiszt közeledett állásaink felé. Most azonban nem rohamoztak, hanem meg akarták adni magukat. Tatarbunarinál a harcmezőn körülbelül 3 kilométer szélességben szétszórtan hevertek az ellenséges katonák tetemei, elpusztított gépkocsijai és szekerei. A megmaradt ellenséges harceszközök gárdistáink kezébe kerültek. A dandár egységei pedig tovább nyomultak előre Izmail felé.

Izmailba elsőként Klusin gárdaőrnagy alegysége tört be. A harcosokat a város lakói jó szóval és virággal fogadták.

A kikötő felől azonban elszórt lövöldözés hallatszott. Egységeink tüzeltek a menekülni próbáló hitleristákra. Amikor a németek látták, hogy nem sikerül elmenekülniük, megadták magukat. Harcosaink ezután a kikötőben levő kis hajókra és bárkákra szállva, a Duna jobb partjára igyekeztek. Elsőként értek a túlsó partra: Gladkih, Zsuk, Panov törzsőrmesterek, Prihogyko gárdaszázados, Jefremov és Kinura őrmesterek.

Izmailban több mint négyezer ellenséges katonát és tisztet ejtettünk fogságba. De ami a legfontosabb volt, határozott csapásunk megakadályozta a város lerombolását. Harcosaink megmentették Izmailt, és teljes szépségében emelkedik a Duna fölött.

A következő napon a 46. hadsereg csapatai, miután megtisztították az ellenségtől a folyó menti területet és a lakott helységeket, tovább támadtak, elfoglalták Renyit, és Izmailtól délre átkeltek a Dunán. A városban megsemmisítették a 278. rohamlövegdandárt, a 6. különleges hadseregiskolát és a 9. német gyalogoshadosztály tartalék zászlóaljának maradványait. Augusztus 27-én a 46. hadsereg magasabbegységei elérték Galaţit, és rövid harcot vívtak érte. Előrevetett alegységeink kiszorították az ellenséget e terepszakaszról, és behatoltak a városba. Természetesen az elsők a felderítők voltak, akik még a sötétség leple alatt közelítették meg Galaţit. A harcosok egy csoportja, amelyhez Gorodnyickij törzsőrmester, Sarov harcos és Tanya Taranyenko is tartozott, megkerülte a textilgyárban védekező hitleristákat. Amikor a század rohamot indított a gyár ellen, a felderítők hátulról támadtak. Az ellenség szétfutott. Augusztus 27-én reggelre a várost felszabadítottuk a fasiszták megszállása alól.

Vigasztalan képet nyújtott Galaţi. Egész lakónegyedek fölött sűrű füst gomolygott, égtek a kikötői raktárak, az állomásépületek. Amikor a város vezetőjével beszéltünk, kiderült, hogy mindezt a hitleristák követték el. Mielőtt kivonultak a városból, felrobbantották a város üzleti központjának nagy részét, felrobbantottak három textilgyárat, a „Titan" nevű hengerművet, néhány malmot, a vízművet és a villamos erőművet. Amikor a lakosság megpróbálta kimenteni holmiját az égő házakból, a hitleristák géppuskákkal lőtték őket. A német parancsnokság még bombáztatta is a lakónegyedeket, s ezt az oroszokra fogta.

Galaţi lakói azonban hamar megtudták, ki az ellenség és ki a barát. Körülvették harcosainkat, és kézzel-lábbal magyarázták, mennyire örülnek, hogy elűzték a gyűlölt hitleristákat. Emlékezetesek maradnak az egyik munkás szavai, aki a vízműben dolgozott:

– Ha később jönnek, a németek legyilkolnak bennünket.

Nagyszerűen harcoltak ezen a napon a Dunai Katonai Flottilla matrózai. Meg kell említeni, milyen művészien zárták körül a Sulina-deltaágban az ellenséges hajókat és foglalták el Sulinát. A támaszpontra egyszerre két irányból, a szárnyak felől és hátulról mértek csapást.

A következőképp történt. Augusztus 26-án éjszaka a tengerészgyalogság átkelt a Kilijai-deltaágon, és a város északnyugati peremén szállt partra. A következő éjszaka a 4. önálló folyami dandár naszádjai és a 613. tengerészgyalogos század a Kilijai-deltaágból az összekötő csatornán keresztül átment a Sulinai-deltaágba. Augusztus 27-én este hátulról törtek be a kikötőbe, a szárnyak felől pedig a 384. tengerészgyalogos zászlóalj mért csapást. A meglepésszerű

csapás megzavarta az ellenséget. A mintegy 1400 fős ellenséges helyőrség letette a fegyvert.

Ily módon augusztus 27-én estére a Dunai Katonai Flottillával együttműködő 3. Ukrán Front csapatai elfoglalták az ellenség valamennyi, a folyó mentén levő ellenállási támpontját a Duna deltája és Galaţi között. Augusztus 29-én pedig a 34. lövészhadtest egységei behatoltak Constanţába, a legfontosabb fekete-tengeri román haditengerészeti támaszpontra.

A 2. és a 3. Ukrán Frontnak a harctevékenységet vezető haditanácsa nagy figyelemmel kísérte azokat a politikai eseményeket, amelyek abban az időben játszódtak le Romániában.

A jobbára a földesurak és a burzsoázia képviselőiből álló Sănătescu-kormány tevékenységének első napjaiban bebizonyította, hogy bel- és külpolitikája éppolyan reakciós, mint elődjéé. Minden módon akadályozta az ország demokratikus átalakítását és a Szovjetunióval való baráti kapcsolatok megteremtését. Sănătescu nem igyekezett felszámolni a fasizmus maradványait: szabadon engedte a háborús bűnösöket, a rendőrség és a csendőrség szerveit pedig megerősítette a reakciós, fasiszta „vasgárda" tagjaival. Megpróbálta még azt is, hogy visszaállítsa a fasisztabarát vezetést a vállalatoknál, a hivatalokban és az ipari és kereskedelmi társaságoknál.

A reakciósok azon fáradoztak, hogy biztosítsák a német fasiszta csapatok akadálytalan kivonulását Romániából, hogy megmentsék őket a teljes pusztulástól. Alighogy elhangzott a rádióban Mihály király már említett deklarációja, a román vezérkar főnöke közölte von Killingerrel, a német követtel, hogy „a német hadsereg elleni harc kérdése még csak fel sem merült. Ha az oroszok ilyen irányú követelést támasztanának, azt nem fogadjuk el".

Mihály király is hozzájárult, hogy a német csapatok szabadon kivonulhassanak az országból, s kijelentette: „. . . nem akarok a németek ellen háborút viselni". Ennek alapján augusztus 24-én reggel a román vezérkar főnöke táviratot küldött a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport vezérkarának, amelyben hangsúlyozta: „A román fegyveres erők parancsnoksága biztosítja a német egységek szabad kivonulását Romániából, és kívánja, hogy elkerülhető legyen mindennemű fegyveres összeütközés a német és román csapatok között . . ."

Ezzel magyarázható, hogy az új román kormány többször is próbálta elnyerni a szovjet parancsnokság hozzájárulását csapatai megállításához a Kárpátok–Duna vonalán és a déli irányú támadás beszüntetéséhez. Egy kissé előreugorva megemlítjük, hogy augusztus 29-én a román kormány feje, Sănătescu tábornok ugyanilyen kéréssel fordult a 6. harckocsi-hadsereg parancsnokához is. Emellett kijelentette: „A Vörös Hadsereg által meg nem szállt román területeken levő német csapatok felszámolása a román kormányra tartozik."[95] Hasonló kéréssel fordultak a román kormány vezetői a 46. hadsereg parancsnokához is.[96] Bebizonyosodott, hogy a román reakciósok igyekeznek biztosítani a németek visszavonulását nyugatra. Ugyanakkor a kulisszák mögött tárgyalásokat folytatnak abból a célból, hogy angol–amerikai deszantot dobjanak le Bukarestre. Mindezt számba véve, a 2. Ukrán Front haditanácsa elutasította Sănătescu tábornok kérését. Jelentést tett az ügyről főhadiszállásának, és ezzel egy időben a frontparancsnok csapatait a harc folytatására utasította.

Ettől kezdve sokkal engedékenyebbeknek bizonyultak szövetségeseink.

A román kormány reakciós többsége viszont haladéktalanul kapcsolatot te-

remtett az amerikai és angol vezető körökkel. Számításuk egyszerű volt: angol–amerikai csapatok vonuljanak be az országba, hogy „visszaszorítsák" a szovjet hadsereget. Még az Antonescu-diktatúra megdöntése előtt az udvari körök és a Nemzeti Parasztpárt vezetői – kairói ügynökeik révén – tárgyalásokat folytattak az angol–amerikai parancsnoksággal a különbéke megkötéséről.[97]

Miután a szovjet csapatok a román reakciós körök kívánsága ellenére határozottan támadtak Bukarest és a Duna-delta irányában, Maniu, a Nemzeti Parasztpárt vezetője szinte könyörgött az amerikai és angol vezető személyiségeknek, hogy „mielőbb" küldjenek Romániába légideszant-csapatokat.[98] Minél gyorsabban haladtak előre csapataink, annál lázasabbá vált a román kormány tevékenysége. Sănătescu kérte szövetségeseinket, küldjenek ejtőernyős csapatokat Bukarest körzetébe.[99]

Ezek a kalandorok jól tudták, kivel van dolguk. Javaslatuk meghallgatásra talált az angol–amerikai parancsnokságnál, s a két ország kormánya megbízottakat küldött Romániába, pozícióik megerősítése céljából. Ezek a megbízottak mindent elkövettek, hogy megakadályozzák a román demokratikus erők győzelmét, s hogy kormányaik megbízása szerint Romániát szovjetellenes hídfővé változtassák.[100]

Ám ezek a kulisszák mögötti mesterkedések kudarcba fulladtak. A szovjet csapatok feltarthatatlan előrenyomulása Románia belsejébe tápot adott azoknak a politikai erőknek, amelyek valóban a nép érdekeit képviselték. Ez pedig a román munkásosztály élcsapata, a kommunista párt volt. Élére állva a forradalmi felkelésnek, harcolt a széles körű nemzeti front megteremtéséért, amely egyesítette magában valamennyi hazafias és demokratikus erőt.

A Sănătescu-kormánnyal szemben a kommunisták rugalmas politikát folytattak. Kényszerű demokratikus intézkedéseivel ugyanis ez a kormány – mivel igazi terveit a nép nem ismerte – élvezte a tömegek bizalmát. Ilyen körülmények között a kormány megdöntésének jelszava célszerűtlen volt. Viszont sikerült teljes mértékben kihasználni a kedvező pillanatot a reakciósok mesterkedéseinek leleplezésére, s megmagyarázni az embereknek, hogy sokkal mélyrehatóbb demokratikus átalakulásra van szükség. A kommunisták oldották meg sikeresen ezt a feladatot.

Augusztus 28-án, amikor fennállt a fasisztabarát vezetés visszaállításának veszélye a hivatalokban és a rendőrségnél, a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága felhívással fordult a néphez, amelyben megmagyarázta: „. . . a vasgárdisták terrorista maradványai jelentik ma a fő belső ellenséget, s veszélyeztetik a hadsereget, a kormányt, a hazafias erőket, de magát az egész népet."[101] A párt felhívta a dolgozókat, egyesüljenek hazafias osztagokban, és harcoljanak aktívan a fasisztabarát elemek és a szabotőrök ellen, hogy létrejöhessen az országban a demokratikus rendszer. A párt vezette a néptömegek harcát, melyben Románia aktív részvételét követelték a Hitler-ellenes háborúban, és széles körű felvilágosító munkát folytatott a „Mindent az arcvonalnak, mindent a győzelemért!" jelszóval. A román nép pedig követte a kommunista pártot.

Sajátosan értelmezte ezeket az eseményeket Friessner, a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport egykori parancsnoka. Így írt könyvében: „Szörnyű tragédia kezdődött, melyet a fiatal király vezette áruló klikk okozott. Mihály király nemcsak a szövetséges Németországot árulta el a bolsevikoknak, hanem saját népét, s végeredményben egész Európát is."[102]

Valószínűleg Friessnernek teljesen érthetetlen az egyébként nyilvánvaló igazság: nem Mihály király óhaja, hanem a román nép akarata nyomán következtek be a történelmi forradalmi események. Amint Friessner értesült az Antonescu-kormány megdöntéséről, rendkívüli állapotot vezetett be alárendelt csapatainál és a román helyőrségekben. Késő este jelentette Hitlernek a történteket. A Führeren kitört az esedékes hisztériás roham. És jött Berlinből a parancs: „Távolítsa el azonnal ezt az áruló klikket, és hozzon létre új kormányt!"

De hogyan lehet az ilyen parancsot végrehajtani, amikor Friessner sarkában voltak a szovjet csapatok?

„Amikor jelentettem, hogy ez a parancs teljesíthetetlen – emlékszik vissza a »Dél-Ukrajna« hadseregcsoport egykori parancsnoka –, izgatottan mondta: Akkor felhatalmazásom alapján bízza meg a román hadsereg parancsnokát, hogy alakítson megbízható kormányt."[103]

Közben a német parancsnokság elhatározta, hogy büntető akciót indít a forradalmi román főváros ellen. Ennek előkészítésével és végrehajtásával a romániai német légierő parancsnokát, Gerstenberg tábornokot bízta meg. Rendelkezésére bocsátották a Bukarest körzetében települt 5. légvédelmi hadosztályt, a 4. „Brandenburg" ezredet, néhány hadtápegységet és intézményt, egy harckocsiszázadot, körülbelül 20 rohamlöveget. Ezeket az erőket egyesítették a mintegy hatezer tisztet és katonát számláló Stahel tábornok vezette csoporttal, és Gerstenberg augusztus 24-én reggel 8 órakor megindult északról Bukarest felé.

Ugyanakkor a német repülőgépek bombázták a kormány épületét, arra számítva, hogy ez a barbár támadás megijesztheti az ország hazafias erőit. A támadásnak sok bukaresti esett áldozatául. A gonosztevő hitleristák nem kímélték a történelmi és kulturális értékeket. Lerombolták a Nemzeti Színház épületét, és megrongálták az „Athené" hangversenytermet.

A román nép felháborodása határtalan volt. Fegyverrel a kézben akartak harcolni a hitleristák ellen. A kommunista párt felhívására a munkások ezrei léptek be a harci osztagokba. Ezeknek az osztagoknak az egyesített parancsnoksága felhívást tett közzé, melyben a többi között ez olvasható: „Élethalálharc folyik. A németek célja világos: el akarják pusztítani a főváros lakóit, ahogy ezt más városokban is tették."

A Bukarest ellen, a hazafias erők eltiprására küldött hitlerista csapatok szervezett ellenállásba ütköztek. A harc a fővárosban és a hozzá vezető utakon augusztus 24-től 31-ig tartott. A német parancsnokság mindent elkövetett, hogy elfoglalja a kormányhivatalokat, és visszaállítsa Romániában a fasiszta diktatúrát. A 2. Ukrán Front csapatai azonban a román hazafiak segítségére siettek. Keresztülhúzták a hitleristák véres szándékát. A fasisztáknak még Bukarest bombázását is be kellett szüntetniük, mivel a repülőtereken elszenvedett nagy veszteségek miatt át kellett telepíteniük a 4. légi flottájukat.

A hitlerista megszállók illúziókban ringatták magukat. Kezdetben abban reménykedtek, hogy a 6. hadseregnek sikerül kitörnie a bekerítésből, azután pedig abban, hogy meg tudják állítani csapatainkat a Keleti-Kárpátok–Focşani–Galaţi terepszakaszon. Most pedig megpróbálták megtartani a ploeşti olajvidéket.

A fasiszták hosszú időn át korlátlan gazdái voltak a román olajnak. Az olaj ömlött Németországba, az egész háború alatt táplálta a német harckocsik, repülők, gépkocsik motorjait. Még 1944. április 25-én a berlini román katonai attasé a következőket jelentette Bukarestnek a német hadvezetés berkeiben meg-

nyilvánuló hangulatról: „Ha az oroszok elfoglalják a román olajvidékeket, az súlyos csapás lesz Németország gazdaságára. Ennek következményeképp – figyelembe véve a galíciai olaj és a szintetikus benzin mennyiségét – az üzemanyag-szükségletnek csak $^1/_3$-át vagy $^1/_5$-ét tudnánk fedezni. Ha figyelembe vesszük, hogy a német szintetikus benzingyárak további rombolásnak vannak kitéve, akkor az oroszok sikerei katasztrofális következményekkel járnak Németországra nézve."

Egy hónap múltán pedig már a román katonai attasé azt jelentette, hogy Németországban szigorú intézkedéseket dolgoztak ki az üzemanyag korlátozására. Ezt még a diplomáciai testületekre is kiterjesztik.

És most a fasiszta hadvezetés még egy utolsó kísérletet tett, hogy megtarthassa a román olajat. Ebben az időben Ploești körzetében a németek ellen a 4. és a 6. román hadtest arcvonalból odairányított egységei harcoltak. De nem sikerült a fasisztákat kiszorítaniuk a városból. Még Ploeștitől messze is megpróbálták a németek bármi áron megállítani harckocsijainkat a Buzău folyó bal partján. A rendelkezésükre álló nagy mennyiségű légvédelmi löveget páncélelhárításra állították be, és azt remélték, hogy a szovjet harckocsik nem bírnak áttörni ezek tüzén. De ismét tévedtek. Az 5. légi hadsereg által támogatott 6. hackocsi-hadsereg egységei leküzdötték az ellenség védelmét, és tovább nyomultak előre.

Ahogy közeledtek csapataink Ploeștihez, úgy erősödött szinte kilométerenként az ellenség ellenállása. És mégsem bírták feltartóztatni a szovjet harckocsikat. Rövid harc eredményeképp megsemmisítettük a Bukarestből átdobott légvédelmitüzér-hadosztályt és a *Stabel*-csoportot. Augusztus 30-án reggelre M. I. Szaveljov tábornok 5. gárda-harckocsihadteste, I. N. Konyev tábornok 3. gárda-légideszanthadosztálya a velük együttműködő 4. és 6. román hadtestek egységeivel rohammal elfoglalták Ploeștit, a fontos román olaj- és ipari központot, az ellenség igen erős támpontját.[104] Megszűnt a Bukarestet északról fenyegető veszély.

A Ploești elleni roham idején különösen kitüntette magát D. M. Oszadcsij ezredes 6. gárda gépesített dandára. A dandár igen határozottan tevékenykedett, áttörte az ellenséges tűzfalat, és 12 óra alatt 70 kilométert tett meg Buzăutól Ploeștiig. Miután áttörte a városba vezető utak menti ellenséges védelmet, augusztus 29-én elsőként tört be Ploeștibe. A harc kiváló vezetéséért, helytállásáért és határozottságáért a dandár parancsnokát, Oszadcsij ezredest a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

Fekete füst gomolygott, és hatalmas lángnyelvek fogadták a 2. Ukrán Front beérkező harcosait. Égett az olajfinomító. Tűz emésztette a várostól nyugatra levő olajkutakat is, az olajpároló üzemek kéményei eldőltek, vascsipkeként felcsavarodtak a tetők, és oldalukon felmetszve tátongtak a tartályok. A város prefektusa, rendőrfőnöke elmondotta, hogy a németek a városból való kivonulásukkor felrobbantották az olajfúrótornyok többségét, lerombolták az olajfinomítót. De ekkor már műszaki katonáink hozzáláttak a tüzek elfojtásához.

A város szinte kihaltnak tűnt. Alig tízezer ember maradt itt, holott valamikor tízszer ennyien lakták. Az emberek elrejtőztek a környező erdőkben, sokakat pedig elhurcoltak Németországba. Az utcákon csak megtört férfiakat és lesoványodott, sápadt asszonyokat lehetett látni. Ezek voronyezsi, vinnyicai, kurszki, zaporzseci, kijevi kolhozparasztok és parasztasszonyok voltak, akik kiszabadul-

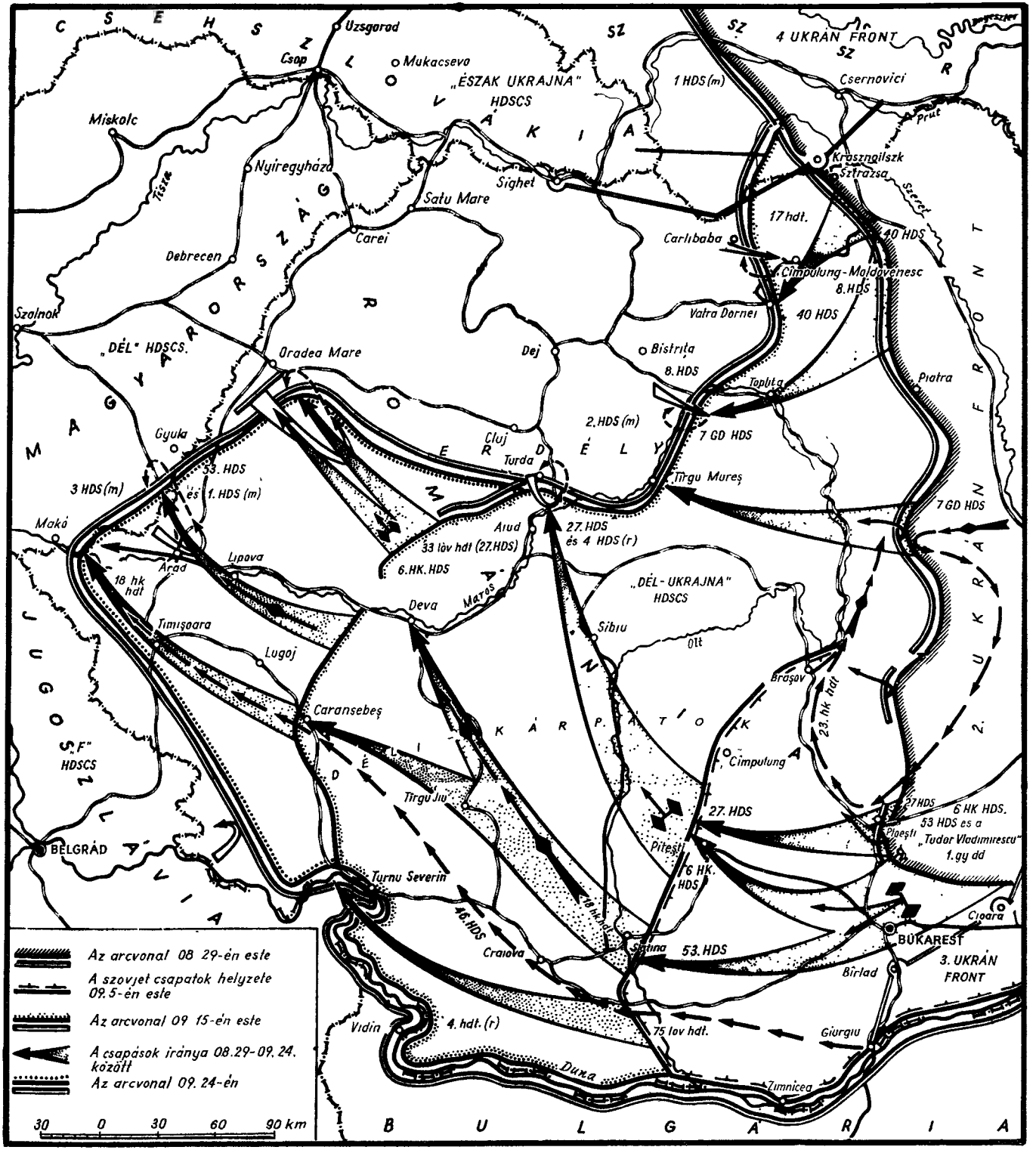

A 2. Ukrán Front harctevékenysége
Románia középső és nyugati körzeteinek felszabadítása során

tak a fasiszták táboraiból. Lefogyva, rongyokban, de arcukon boldog mosollyal járkáltak. Katonáink ellátták őket kenyérrel, konzervekkel, cukorral, s megmutatták nekik a hazavezető utat.

Érdekes kép tárult elénk Ploeştiben két nappal azután, hogy a szovjet csapatok bevonultak a városba. Lassan kialudtak a tüzek, a hatalmas olajtartályok körül összeverődtek a ploeşti olajmunkások. Helyreállították mindazt, amit a hitleristák lerombóltak, összezúztak, felgyújtottak. És milyen képet mutatott a főutca? Sorokban vonultak a katonák, hatalmas seprűkkel, majd tisztogatni kezdték az utcát. Fogoly német katonák voltak! A „világhódítók", mint utcaseprők, a szovjet csapatok által felszabadított városban. Szimbolikus kép!

Augusztus 30-án Bukaresttől északkeletre és keletre, félkörben a főváros körül teljes harckészültségben állt a 2. Ukrán Front 53. hadseregének gyorsanmozgó csoportja, állományában a 375. és a 233. megerősített lövészhadosztállyal, valamint a frontnak alárendelt 1. „Tudor Vladimirescu" román gyalogoshadosztállyal. E magasabbegységek várták a parancsot a román főváros elleni támadásra.

Ebben az időben Bukarestben viharos politikai harcok dúltak. A román kormány reakciós többsége, várva az angol–amerikai légideszantok leszállását, kétségbeesetten megpróbálta megakadályozni azt, amit a történelmi események már előkészítettek: a szovjet csapatok bevonulását Bukarestbe.

Annak érdekében, hogy véglegesen elhárítsa Bukaresttől a német fasiszta csapatok részéről fenyegető veszélyt, és véget vessen a belső és külső reakció mesterkedéseinek, a főparancsnokság főhadiszállása megparancsolta a 2. Ukrán Frontnak, hogy augusztus 31-én 10 órakor csapatai vonuljanak be a román fővárosba.

Miközben a csapatok készültek rá, hogy átvonuljanak Bukaresten, a front haditanácsa mindent megtett azért, hogy e történelmi jelentőségű feladat teljesítése rendben, szervezetten és fegyelmezetten történjék meg. A frontparancsnok e célt szolgáló parancsa így hangzott: „A Bukarestbe való bevonulást szervezetten kell végrehajtani. A szállítóeszközök csak a városon kívül haladhatnak. A gyalogságnak oszlopokban, zenekar kíséretével kell menetelnie. Az ezred- és hadosztályparancsnokok oszlopaik élén, lovon haladjanak."[105]

A csapatok bukaresti átvonulásának szervezési kérdéseivel a 2. Ukrán Front parancsnoka személyesen foglalkozott. Még augusztus 28-án egy PO–2-es repülőgépen az 53. hadsereg törzséhez repült, hogy megadja az utasításokat I. M. Managorov altábornagynak. Visszafelé repülve, Huşi délnyugati körzete fölött – a várostól délnyugatra, ahol még harcolt az egyik bekerített német csoportosítás – találat érte a gépet. Malinovszkij hadseregtábornok megsebesült, és csak a vezető bátorsága és hidegvére mentette meg őt a haláltól.

A „Dél-Ukrajna" ellenséges hadseregcsoport főerőinek megsemmisítése gyökeresen megváltoztatta Romániában a katonapolitikai helyzetet. Megteremtette a szükséges feltételeket a fasiszta román kormány megdöntéséért indított fegyveres felkelés sikeréhez, és végső soron meghatározta Bukarest felszabadulását is.

Augusztus 31-én 11 órakor a front csapatai Bukarestbe értek. Abban az időben Bukarest elővárosában kis házikók álltak. Pompás kertekkel, kovácsoltvaskerítéssel övezett villák, a bukaresti arisztokraták tulajdona. Itt állt a király

nyári palotája, a „Bukaresti Luna-park", ahol különféle ünnepélyeket és kiállításokat is rendeztek.

Forgalomirányítóink színes zászlócskáikkal ügyesen irányították a csapatok áradatát a város központja felé. S ez az áradat végtelennek tűnt. Legelöl, a hatalmas oszlop élén az 1. „Tudor Vladimirescu" román hadosztály haladt, őt érte az a megtiszteltetés, hogy elsőként vonulhatott Bukarestbe. Mögötte csikorogtak a lánctalpak: jöttek a nehéz és közepes harckocsik, az önjáró lövegek, a páncélozott szállító járművek, a különféle űrméretű lövegek vontatói . . . Északkelet felől egyre élesedő repülőgépzúgás hallatszott, majd egészen alacsonyan repülve, megjelentek Bukarest felett a vörös csillagos bombázók, vadászgépek századai, mintegy 400 repülőgép . . . Mindez ahhoz volt hasonló, mintha Bukarestben kiváló fegyvereink és harci technikai eszközeink bemutatója zajlott volna le, amelyek kiváltották a bukarestiek csodálatát és elismerését.

Igen népesek voltak a bukaresti utcák augusztus 31-én. A csapatok oszlopai élő folyosókon haladtak. A szovjet harcosok igazán boldog és barátságos mosolyt láttak az arcokon, s csak úgy hullott közéjük a sok virág.

Minél közelebb értek a város központjához, úgy lassult a menet; ahol egy pillanatra megálltak a harckocsik vagy a gépkocsik, máris felmásztak rájuk a bukarestiek, és úgy üdvözölték a szovjet harcosokat. Az I. Károly téren megállt egy gépkocsi. Százával vették körül, amott pedig egy harckocsinál tolongtak. S így volt ez mindenütt.

– Orosz hadsereg, hurrá! – hallatszott mindenfelől.

Mint Romániában mindenütt, Bukarestben is otthagyták vandál tetteik nyomát a hitleristák. Kegyetlenül bombázták a román fővárost, lerombolták a Nemzeti Színházat, a múzeumot, a könyvtárat, a hangversenytermet, a királyi palotát. A város elszigetelődött a külvilágtól, mivel felrobbantották a telefonközpontot. S hány ember maradt hajléktalanul, mert a hitleristák elpusztították lakásaikat.

De lesznek lakások, lesz boldog élet! Mindenki erről beszélt a bukaresti tereken és utcákon. Az asszonyok átölelték katonáinkat, csókolgatták viharverte, cserzett arcukat.

– Ne csodálkozzanak – mondta az egyik férfi. – Idáig így éltünk – s mélyen lehajtotta fejét –, most pedig így fogunk – s felemelte fejét, s arcán boldog mosoly ragyogott.

– Szabadon akarunk lélegezni.

Mindenütt gyűléseket tartottak. A románok lelkesen köszöntötték harcosainkat, s megesküdtek, hogy velük együtt fognak harcolni a szabadságért és a demokráciáért. Az egyik gyűlésen a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága és a román nép nevében G. Apostol szólt harcosainkhoz. Felszólalásában mondotta: „Hálánkat fejezzük ki a dicső és hős Vörös Hadseregnek, a felszabadítónak, amely a mi szeretett román hadseregünkkel együtt megtisztítja az országot a hitlerista barbároktól."[106]

A szovjet csapatok bukaresti ünnepélyes fogadtatása, a dolgozók gyűlései és megmozdulásai ismételten bizonyították, milyen mély szakadék választotta el egymástól az Antonescu-klikket és a román népet. A románok már régen nem bíztak fasiszta kormányaikban, s a szovjet harcosokban látták hű és önzetlen barátaikat.

A szovjet csapatok bevonulása Bukarestbe végérvényesen szertefoszlatta a né-

met hadvezetés reményét, hogy még egyszer betegye lábát a román fővárosba, ugyanakkor megszilárdította a román nép fegyveres felkelésének győzelmét. De ez azt is jelentette, kudarcba fulladt a román kormány reakciós többségének az a terve is, hogy az országba behívja az angol–amerikai csapatokat.

Augusztus 31-én 22 órakor hazánk fővárosa, Moszkva 324 löveg 24 össztüzével köszöntötte a 2. Ukrán Front csapatait, amelyek szétzúzták a német csoportosítást a Bukarestbe vezető utak mentén, s megmentették a román fővárost.

★

Ploeşti olajvidékének elfoglalásával, Bukarest és Constanţa felszabadításával befejeződött a 2. és a 3. Ukrán Front iaşi–kisinyovi hadműveletе, amely a második világháború egyik legnagyobb, hadászatilag és katonapolitikailag egyaránt jelentős hadművelete volt.

Valóban nem lehet eléggé hangsúlyozni, milyen nagyszerű eredmény volt az, hogy a két front szétzúzta a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoportot. Felszabadult a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság, Románia kilépett a Németország oldalán viselt háborúból, megnyílt az út Magyarország és Bulgária felé, lehetővé vált Jugoszlávia megsegítése. A szovjet csapatok sikeres harcai megkönnyítették és meggyorsították a román nép fegyveres felkelését, melynek célja Antonescu fasiszta diktatúrájának megdöntése volt.

E kimagasló győzelmet hihetetlen rövid idő alatt értük el. Hadműveleti szünet nélkül folytatódott a frontok támadása Bulgária felszabadításáért és Romániának a fasiszta megszállóktól való teljes megtisztításáért.

4

A iaşi–kisinyovi hadművelet sok újjal és értékessel gazdagította a szovjet hadművészetet. Megnyilvánult benne a szovjet hadvezetés megfontoltsága, a célok és manőverek határozottsága, a hadműveletek alaposan átgondolt előkészítése és megvalósítása.

Mindenekelőtt említést érdemel a főcsapások irányának művészi, megfontolt kiválasztása, ami – és ez közismert – bármely hadászati hadművelet előkészítésének a lelke, döntő láncszeme. A parancsnoki döntések a kedvező arcvonalhelyzet és a központi csoportosítás szárnybiztosítása gyengeségének maximális kihasználásán alapultak.

A főcsapások iránya biztosította azt is, hogy eredeti módon, mondhatnánk, újítóhoz méltó bátorsággal valósítsuk meg az igen mozgékony és nagy tömegű ellenséges csoportosítás részekre tagolását.

Végeredményben a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoportot három részre vágtuk, ezek elvesztették egymás közötti hadműveleti összeköttetésüket, és a német hadosztályok főerői bekerítésbe kerültek.

Hangsúlyozzuk, hogy a iaşi–kisinyovi hadműveletre a hatalmas erejű kezdeti csapás volt a jellemző. Ennek eredményeképpen átszakadt az ellenség védelme, és kedvező körülmények jöttek létre a hadművelet mélységben való kifejlesztéséhez. A második nap végére a 2. Ukrán Front támadó csapatai 65 kilométer

szélességben és 25 kilométer mélyen, a 3. Ukrán Front csapatai pedig 56 kilométer szélességben és 25–30 kilométer mélyen törték át a németek védelmét. Kétnapos harc után csapataink a főirányokban szétzúzták az ellenség első lépcső hadosztályait.

A hatalmas erejű első csapást az erőknek és eszközöknek a főirányokban való határozott összpontosítása biztosította. Ezekben az irányokban a 2. Ukrán Front az áttörés 16 kilométeres szakaszán (a 330 kilométeres arcvonal 5 százalékán) összpontosította a lövészhadosztályok, a lövegek és az aknavetők mintegy 50, a harckocsiknak pedig 76 százalékát; a 3. Ukrán Front pedig a 18 kilométeres áttörési szakaszon (a 270 kilométeres arcvonal 6 százalékán) a lövészhadosztályok, a lövegek és az aknavetők 70 százalékát, s csaknem valamennyi harckocsit.

Az első csapás erejét fokozta a tüzérség és a repülőerők tömegtüze. Ennek eredményeképpen több szakaszon megtörtük az ellenség védelmét, szétromboltuk állásait, gyalogságát nagy veszteségek érték, és demoralizálódott. A szovjet tüzérség és repülőerők gyilkos erejű tűzcsapásai elől sok ellenséges katona úgy keresett menedéket, hogy megindult állásaink felé, és még csapataink rohama előtt megadta magát.

Az ellenséges parancsnoki harcállás- és figyelőpontok többségének szétrombolása következtében megszakadt a vezetés a parancsnokság, valamint a zászlóaljak és hadosztályok között. A többségében megbénított vagy megsemmisített német tüzérség megmaradt része kezdetben be sem tudott avatkozni az ütközetbe.

Tüzérségünk csapását a repülőerők tömeges csapásai egészítették ki. Az első két napon a 2. Ukrán Front 5. légi hadseregének gépei 3709 felszállást (az augusztus 20. és 31. közötti felszállások 51 százaléka), a 3. Ukrán Fronthoz tartozó 17. légi hadsereg csapatai pedig 3789 felszállást (az említett időszak felszállásainak 48 százalékát) hajtotta végre.

Az első csapás erejét a hadművelet során úgy fokoztuk, hogy ütközetbe vetettük a gyorsanmozgó csapatokat és a hadseregek második lépcsőit. Így a 2. Ukrán Frontnál már az első napon bevetették az áttörésbe a 6. harckocsihadsereget, amelynek csapása meghiúsította, hogy az ellenség tartalékaival ellencsapást mérhessen. A hadművelet második napján vetették ütközetbe a 2. Ukrán Front 18. harckocsihadtestét, a 3. Ukrán Front 4. gárda gépesített és 7. gépesített hadtestét. Az erőkifejtés első napon történő fokozása nemcsak az ellenséges első lépcső hadosztályok szétzúzását eredményezte, hanem a tartalékokét is, s kedvező feltételeket teremtett a kisinyovi ellenséges csoportosítás bekerítéséhez. Ez a hadművelet ötödik napján meg is történt.

A iași–kisinyovi hadműveletben érvényesült a háborúnak az a tapasztalata is, hogy két szakaszon kell áttörni az ellenséges védelmet, hogy lehetetlenné tegyük erőkifejtésének összpontosítását a csapások elhárítására. Csak megemlítjük, hogy az áttörési szakaszok igen messze, mintegy 200 kilométerre voltak egymástól. És e hadműveletben is döntő jelentősége volt a támadás ütemének.

A lendületes előretörés nemcsak akkor jellemezte csapataink tevékenységét, amikor a hadművelet első szakaszában Kisinyovnál bekerítették az ellenséges csoportosítást, hanem a későbbi tevékenységük során is. Gyorsanmozgó magasabbegységeink az egyes napokon nem kevesebb, mint 50 kilométert nyomultak előre. A 2. és a 3. Ukrán Front gyorsanmozgó csapatai támadásának ezt a gyors

ütemét tömeges erőkifejtésük és az biztosította, hogy azután vetették be őket az áttörésbe, miután az összfegyvernemi hadseregek leküzdötték az ellenséges védelem teljes harcászati mélységét. Ennek következtében a páncélos- és gépesített magasabbegységeknek nem kellett erőt és eszközt fordítaniuk az ellenséges védelem harcászati övének a leküzdésére, hanem megőrizhették csapásmérő erejüket a hadműveleti mélységben meghatározott fő feladatok teljesítésére.

A hadművelet második szakaszában a gyorsanmozgó magasabbegységek napi átlagos támadási üteme meghaladta a 40 kilométert. Ezt a teljesítményt azért érhették el, mert már a hadművelet első szakaszában teljesen szétzúztuk az ellenséget Iaşi–Kisinyov térségében. Csapataink gyors előretörése megakadályozta, hogy a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport szétvert magasabbegységei elszakadjanak az őket üldöző 2. és 3. Ukrán Front csapataitól, ugyanakkor lehetővé tette, hogy a szovjet csapatok rendkívül rövid idő alatt kiűzzék a német megszállókat Romániából és Bulgáriából, valamint megkezdjék a Balkán félsziget teljes megtisztítását a hitlerista csapatoktól.

Ha a iaşi–kisinyovi hadműveletet összehasonlítjuk a Nagy Honvédő Háború más bekerítő hadműveleteivel, szemünkbe ötlik e hadművelet egy sajátossága. Ebben a hadműveletben a frontok nem osztották meg erőiket főirány és kisegítő irányok szerint, hanem mindegyik kezdetben egy, de hatalmas erejű csapást mért. A kisegítő csapásokat pedig akkor alkalmazták, amikor a főirányban már áttörték a védelmet, s rés keletkezett a támadás kifejlesztéséhez. Közben ezek az önálló irányokban folytatott tevékenységek jellegét öltötték. A 2. Ukrán Frontnál így alkalmazták a 7. gárdahadsereget. A hadművelet második napján, kihasználva a 27. hadsereg arcvonalszakaszán végrehajtott áttörést, a 7. gárdahadsereg az előbbi szárnyáról ment át támadásba. Támadása Roman irányába nemcsak fedezte a front főcsoportosítását a nyugati irányból várható ellenséges csapással szemben, hanem lehetővé tette, hogy a szárnyak felől elfoglaljuk a Szeret folyó menti fontos ellenséges hadműveleti terepszakaszt.

A 3. Ukrán Frontnál hasonló feladatot oldottak meg az 57. hadsereg egy részével északi irányba indított támadással (a Bengyeritől délre levő ellenséges arcvonal áttörése után) és a 46. hadsereg egy részének a 3. román hadsereg elleni déli irányú támadásával. Ily módon a csoportoknak a szárnyakon, önálló irányokban kibontakozó támadása nemcsak kiszélesítette az áttörést és lekötötte az ellenség erejét, hanem megfosztotta a német parancsnokságot attól a lehetőségtől is, hogy bármilyen ellenintézkedést tegyen a bekerítési manővert végrehajtó csapataink ellen.

A iaşi–kisinyovi hadművelet fölöttébb tanulságos volt abból a szempontból is, hogy miként osztották el az erőket és eszközöket a hadművelet első szakaszában a bekerítés belső és külső arcvonalán. Ebben a hadműveletben a két front erőinek és eszközeinek kisebb részét (körülbelül 40 százalékát) használták fel az ellenség bekerítésére, de ez elég volt a körülzárt csapatok megsemmisítésére is. Az erők nagyobb részét (mintegy 60 százalékát) pedig nyomban a mélységben folyó támadás kifejlesztésére alkalmazták. Ez lehetővé tette egyrészt (és ez volt a fontos), hogy az ellenséges védelemben keletkezett rést gyorsan kihasználják az áttörés mélységben való kifejlesztésére, másrészt biztosította, hogy a csapatok nagy területen harcolva semmisítsék meg a gyűrűbe zárt ellenséget. Emellett a két front lövészcsapatainak jelentős része a bekerítés belső arcvonalát alakította ki, majd ezután Kisinyov körzetében megsemmisítette a katlanban rekedt erő-

ket. Ugyanakkor a gyűrű külső arcvonalának kialakítására, majd az ezt követő bukaresti és izmaili irányú támadásra a lövészcsapatok mellett nagy gépesített erőket is alkalmaztak. A gyűrű külső arcvonalán tevékenykedett a 2. Ukrán Front páncélos- és gépesített erőinek 70 százaléka, a 3. Ukrán Frontnál pedig e csapatok több mint 30 százaléka.

Azt, hogy a 2. Ukrán Frontnál a gyorsanmozgó csapatok többségét a külső arcvonalon történő harcra alkalmazták, úgy érték el, hogy a bekerítés befejezésével nem alakítottak ki teljesen összefüggő arcvonalat, hanem lendületesen folytatták a támadást a „Focşani Kapu" elfoglalásáért, s így biztosították a támadás kifejlesztését Románia belsejébe. Az a tény, hogy a gyűrű külső arcvonalán tevékenykedő csapatok állományában számos harckocsi-magasabbegység volt, lehetővé tette a külső arcvonalnak az ellenség bekerítésétől való távolsága fokozását. Amikor Kisinyov körzetében befejeztük az ellenség bekerítését, a külső arcvonal 80–100 kilométerre volt a belső arcvonaltól.

Feltétlenül szólni kell csapataink manőverezőképességéről a iaşi–kisinyovi hadműveletben. Az ellenséget üldözve, csapataink bátran a német seregek szárnyába és hátába kerültek, állandóan körülzárással fenyegették őket, és megakadályozták, hogy a hitlerista parancsnokság a közbeeső terepszakaszokon megfontolt ellenállást szervezzen. Például azzal, hogy a 6. harckocsi-hadsereg elfoglalta Ploeştit, elvágta a Bukaresttől északra harcoló ellenséges csoportosítás Erdélybe vezető visszavonulási útját. Ezután a hadsereg Ploeşti körzetéből indított további támadása Braşov, Cluj irányában, bekerítéssel fenyegette az Erdélyben harcoló ellenséges csapatokat.

Említésre méltó még egy tényező, amely szerepet játszott a iaşi–kisinyovi hadművelet sikeres végrehajtásában. Ez pedig a szárazföldi csapatok és a haditengerészeti erők szoros együttműködése volt. Mivel a 46. hadsereg csapatai mesterien összehangoltan és roppant pontosan együttműködtek a Dunai Katonai Flottillával, lehetővé vált az ellenség gyors körülzárása a tengerpart irányában.

A két front csapatai működésének maximális eredményességét a szigorúan központosított vezetés és egységes terv biztosította. Az egész vezetési rendszer mind a megindulási helyzetben, mind pedig a támadás idején közel települt az arcvonalhoz.

A törzsek a támadás előtt úgy választották meg és rendezték be figyelőpontjaikat, hogy belőlük át lehetett tekinteni a főirányban folyó harcot. A csapatok előremozgásával áttelepült a vezetési rendszer is. S amikor gyorsult a támadás üteme, egyre gyakrabban küldtek a csapatokhoz rádióval felszerelt hadműveleti csoportokat. Ezeknek a csoportoknak feladata szerfölött sokrétű volt.

A csapatok vezetésének szigorú központosítása azonban egyáltalán nem bénította meg a parancsnokok és a fegyvernemi főnökök kezdeményezőképességét a feladatok teljesítésében. A tábornokok és tisztek rendszerint gyorsan értékelték a helyzetet, merész és eredeti döntéseket hoztak, és következetesen meg is valósították őket. A legbonyolultabb, legválságosabb helyzetekben sem adták ki kezükből a kezdeményezést, és becsülettel teljesítették feladataikat.

A iaşi–kisinyovi hadművelet sikerét biztosító legfőbb tényező a csapatok kiváló politikai-erkölcsi szelleme, a katonák és tisztek hősies és szívós helytállása, töretlen harci akarata, a győzelembe vetett megingathatatlan hite volt. Ezek a nagyszerű hazafias érzések a széles körű pártpolitikai munka eredményei voltak. A harcok idején a kommunisták és komszomolisták a támadó csapatok első so-

raiban haladtak. Szóval és tettel mozgósították elvtársaikat a harcfeladatok teljesítésére. A pártszervezőket és az agitátorokat a legbonyolultabb és legnehezebb harci feladatok megoldásánál lehetett megtalálni. A kommunisták önfeláldozás és szívósság példaképei voltak a harcmezőn, összekovácsolták a katonák sorait, biztosították az egységek és alegységek magas fokú szervezettségét, fegyelmét és harcképességét.

A támadás idején végzett pártpolitikai munka eredeti, igen hatásos formákban valósult meg.

Röpgyűléseket tartottak, amelyeken ismertették a kitüntetési parancsokat, és átadták a kitüntetéseket. A harcmezőn átnyújtott kitüntetés különös értékű. Új hőstettekre lelkesít.

Parancsnoki beszéd hangzott el a harc előtt. A tisztnek, mint nevelőnek, barátnak és apának az egyszerű, érzelmeket keltő, meggyőző szavaiból a katonák erőt és hitet merítettek a győzelemhez.

Végül felharsant a parancsnok rohamra lendítő kiáltása: „A Hazáért! Előre!" Nagyon sokszor hallani e szavakat. S mégis óriási erőt adnak a harcosoknak a halálos veszély pillanataiban.

A vörös zászló kitűzése az ellenséges létesítményre, magaslatra hihetetlen harci odaadást és hősiességet kíván. Ez a dicsőség csak a legjobbaknak adatik meg.

A iași–kisinyovi hadművelet a politikai munkások nehéz vizsgája volt. S becsülettel letették. Ennek bizonyítékai: a két front harcosai szívvel-lélekkel és kiváló szakértelemmel teljesítették a Haza iránti kötelességüket, hűek voltak a néphez, a kommunista párthoz, és hazafias lelkesedésük határtalan volt. Ezek a tulajdonságok biztosították a szilárd alapot az ellenség fölötti győzelemhez.

5

Amikor a iași–kisinyovi hadművelet katonapolitikai eredményeiről szólunk, ismét hivatkozzunk csak Friessner sokat emlegetett könyvére. Ennek a könyvnek az egyik fejezete, melynek a szerző a „Szövetség problematikája" címet adta, tulajdonképpen nem más, mint elmélkedés Romániának a fasiszta tömbből való kiválásán. Friessner, aki hű maradt a nemegyszer csődbe jutott moltkei porosz filozófiához, következtetéseinek bizonyítására a katonai szövetségek eredményeiről és hibáiról, Moltke „A háború tanításai" című munkájához folyamodott. Moltke azt bizonygatta, hogy a szövetség addig jó, míg tagjainak érdeke egybeesik. Ez viszont csak egy bizonyos pontig van így. Amikor azonban felmerül a követelmény, hogy a közös cél elérése érdekében a szövetségesek egyikének fel kell magát áldoznia, legtöbbször már nem lehet a szövetségre számítani. A szövetség tagjai nem nyugodnak bele, hogy a háború nagy közös céljáért egyéni áldozatot kell hozni.

Ez a klasszikus meghatározás – állapítja meg Friessner – kétségtelenül jellemző volt a német–román szövetségre. Románia nem kerülhette el sorsát: azzal, hogy elárulta szövetségesét, és kapitulált a Vörös Hadsereg előtt, elvesztette „nemzeti létének folytonosságát".[107]

Friessnernek ezt a mondatát nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A Román Nép-

köztársaságnak a szocialista baráti közösségben elért eredményei közismertek, és nevetségessé teszik Friessnernek a szavait „a nemzeti lét folytonosságának" elvesztéséről. Friessner tehát kimondotta ítéletét Románia fölött a háborúból való kilépéséért. Ez viszont azt bizonyítja, hogy ez a levitézlett hadfi és botcsinálta filozófus nem tudja vagy nem akarja megérteni a világtörténelmi folyamat törvényszerűségeit.

Felvetődik a kérdés: vajon a román katonák hajlandók lettek volna-e vérüket áldozni, ha nem kényszeríti őket a háború poklába a Hitler-barát kormány, amely ezrek élete árán remélt újabb területeket és gazdagságot? Természetesen nem. De az agresszív tervek kovácsolói fegyvert nyomtak a román szántóvetők és szőlőművelők kezébe. „A szövetségesek érdekei" egy rablóháborúban természetesen teljesen vagy „egy meghatározott pontig" egybeeshetnek, de ezek az érdekek soha nem estek egybe és nem is fognak egybeesni a nép érdekeivel.

Nem véletlen, hogy Friessner ismét csak hallgat arról, hogy ugyanezek a román katonák bátran folytatták a harcot a szovjet katonák oldalán az általa vezetett csapatok ellen. Hiszen ha erről szót ejt, akkor a szövetségről állított tudós eszmefuttatás merő szemfényvesztés csupán. Friessnernek akkor be kellene ismernie, hogy Moltke teljesen mellőzte a történelem fő mozgatóerejét: a népet.

De vegyük számba, mik is voltak a iași–kisinyovi hadművelet tisztán katonai eredményei, amelyeket nem lehet eltúlozni. A 2. és 3. Ukrán Front a hadművelet során felszámolta a iași–kisinyovi kiszögellésben a német hadászati arcvonal balszárnyát. Csapataink szétzúzták az egyik legerősebb ellenséges csoportosítást, a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoportot, mely a hitlerista Németország számára egy létfontosságú körzetet zárt le. Iași-nál és Kisinyovnál bekerítettük és megsemmisítettünk 18 német hadosztályt, a Román Királyság 22 hadosztályát és öt dandárát. A német fasiszta hadvezetés többé már nem használhatta fel érdekeiben Románia és Bulgária fegyveres erőit.

A Szovjet Tájékoztató Iroda „A iași–kisinyovi hadművelet eredményei" című különkiadványában rámutatott, hogy augusztus 20. és szeptember 3. között a két front 106 600 német katonát és tisztet ejtett foglyul, közöttük 2 hadtestparancsnokot, 11 hadosztályparancsnokot, Iași és Kisinyov két tábornok helyőrségparancsnokát és a 6. hadsereg hadtápfőnökét.[108]

A szovjet kormány méltó elismerésben részesítette a két front csapatait, a Fekete-tengeri Flottát és a Dunai Katonai Flottillát a iași–kisinyovi hadműveletben elért sikereikért. A városok felszabadításában kitűnt több mint 150 magasabbegység és egység kapta meg a megtisztelő „Kisinyovi", „Iași-i", „Focșani", „Burgaszi" és más előnevet. L. S. Muhamegyarov ezredes 113. lövészhadosztálya a „Nyizsnye-Dnyesztrovszki", M. V. Volkov páncélos altábornagy 9. gárda gépesített hadteste „Rîmnicu", G. N. Tyerentyev vezérőrnagy 49. lövészhadteste a „Bukaresti", M. G. Szolovjev 1. osztályú kapitány 2. tengeralattjáró-dandára a „Constanțai" elnevezést kapta. Az említetteken kívül sok más magasabbegység és egység kapott megtisztelő elnevezést.

A iași–kisinyovi hadművelet meghatározta a két front további sikereit is. Az elkövetkező támadás folyamán csapataink 500 kilométer szélességben és 750 kilométer mélységben törték át az ellenség hadászati arcvonalát. A német fasiszta hadvezetésnek csak szeptember végén sikerült a magyarok és a balkáni arcvonal csapatainak felhasználásával ideiglenesen helyreállítania a hadászati arcvonalat.

A német csapatok szétzúzása Iași és Kisinyov térségében, majd a Vörös Had-

sereg ezt követő romániai és bulgáriai támadása alaposan megváltoztatta a hadászati helyzetet a szovjet–német arcvonal déli szárnyán, és lehetővé tette, hogy megkezdjük Németország egész déli hadászati szárnyának átkarolását.

Az igazság követeli így, hogy rámutassunk a délen harcoló német erők szétzúzásának történelmi jelentőségére. A német stratégák terveiben a Balkán elsőrendű szerepet játszott úgy is, mint támadásra, úgy is, mint védelemre alkalmas hídfő. A hitleristák mindent elkövettek, hogy megtartsák a Balkánt, és hogy ne ismétlődhessen meg 1918, amikor a németekkel szövetséges Bulgária kilépése a háborúból hallatlan súlyos helyzetbe hozta a német hadsereget.

Ha visszapillantunk a történelembe, szemünkbe ötlik, hogy a fasiszta Németország mindent elkövetett, hogy megvesse lábát Délkelet-Európában. A Balkán félsziget megszállása, uralmának kiterjesztése Magyarországra és Romániára, szorosan összefüggött azzal a tervvel, hogy háborút robbant ki a Szovjetunió ellen, s behatol a Közel-Keletre. Azzal, hogy megszerezte a Balkánt és a Kárpátokat, Németország nemcsak hatalmas élelmiszer-, nyersanyag-, olaj- és egyéb készletekhez jutott, hanem szilárdan biztosította a szovjet–német arcvonalon harcoló csapatainak déli hadászati szárnyát. Sőt mi több, Magyarország, Románia és Bulgária leigázásával Németország biztosította magát egy déli irányú csapással szemben.

A román és a bolgár tengeri kikötők birtoklásával a német hadvezetésnek lehetősége volt fekete-tengeri közlekedési útvonalaink elvágására, és hátországunkban mélységi csapások mérésére.

Mindezek a hadászati, gazdasági és politikai előnyök, amelyeket a háború előtt vagy a háború elején értek el Romániában és Bulgáriában, igen rövid idő alatt elveszett Németország számára annak következtében, hogy győzelmet aratunk a iași–kisinyovi hadműveletben, majd az ezt követő támadás folyamán, amelynek célja Bulgária és Románia nyugati körzeteinek felszabadítása volt. Erről az alábbiakban részletesebben szólunk.

Ennek a két országnak a felszabadítása a iași–kisinyovi hadművelet közvetlen eredménye volt. Elébe vágva az eseményeknek, rá kell mutatni, hogy amikor a 2. Ukrán Front csapatai elérték a román–magyar határt, délről mélyen átkarolták az Észak-Erdélyben és Kárpát-Ukrajnában levő ellenséges csoportosítást. Ekkor kedvező helyzet alakult ki a Debrecenre mérendő csapáshoz. A debreceni irányban indított támadás súlyosan veszélyeztette az Erdélyben levő „Dél" hadseregcsoport főerőit, de veszélyt jelentett a Kárpátok hágóit védő „A" hadseregcsoport balszárnyának mögöttes területeire is. Kedvező feltételek alakultak ki ahhoz, hogy a front csapatai a 4. Ukrán Front Északi-Kárpátokban tevékenykedő csapataival együttműködésben megsemmisítsék az ellenség erdélyi csoportosítását. Ily módon a Vörös Hadsereg segítséget nyújthatott a német fasiszta megszállók ellen harcoló Csehszlovákia népeinek.

Amikor a 3. Ukrán Front csapatai elérték a bolgár–jugoszláv határt, kedvező körülmények alakultak ki ahhoz, hogy segítséget nyújtsanak Jugoszláviának a német megszállás alóli felszabadulásához. Csapásuk következtében veszélybe kerültek a balkáni német csoportosítás legfontosabb közlekedési útvonalai. A csoportosítást az a veszély fenyegette, hogy elvágják a német főerőktől. A német hadvezetés csapatainak kivonására kényszerült Görögországból és Albániából. Ez a körülmény számottevően megkönnyítette ezekben az országokban a nemzeti felszabadító harc további kibontakozását és a hitlerista megszállók kiűzését.

Gyökeresen megváltozott a helyzet a Fekete-tengeren. Miután elfoglaltuk Constanţát, Várnát és Burgaszt, flottánk korlátlan úrrá lett a Fekete-tengeren. A Iaşi–kisinyovi győzelmünk következtében a fasiszta Németország elveszítette Románia, majd Bulgária élelmiszer- és nyersanyagkészleteit. A szovjet csapatok csapásai alá került a magyar és az osztrák ipar is. Megszakadt a németek kapcsolata Törökországgal, amely különféle nyersanyaggal látta el a fasiszta Németországot.

Miután Románia és Bulgária kilépett a fasiszta Németország oldalán viselt háborúból, határozottan a Hitler-ellenes koalíció mellé állt csapatainak a német hadsereg ellen való fordításával. A közös ellenség elleni küzdelem, a harcmezőn együtt hullatott vér megerősítette a szovjet, a román és bolgár hadseregek harci barátságát.

Az a tény, hogy a szovjet csapatok szakadatlan támadás eredményeként elérték a román–magyar határt, végsőkig kiélezte a Németország és utolsó szövetségese, Magyarország közötti viszonyt. Rettegés lett úrrá a magyar kormánykörökön. Válaszként Horthynak arra a titkos próbálkozására, hogy különbékét kössön az angolokkal és amerikaiakkal, a hitleristák letartóztatták őt, és Szálasi vezetésével bábkormányt hoztak létre. Szálasi pedig kijelentette, hogy Magyarország a végsőkig folytatni fogja a háborút a hitlerista Németország oldalán. Ez a kijelentés a néptömegek és a hadsereg felháborodását váltotta ki. A magyar nép még erélyesebben követelte a háborúból való kilépést. Végletekig kiéleződött az ország politikai helyzete.

Mint látható, mély változások következtek be a katonapolitikai helyzetben a szovjet–német arcvonal déli szárnyán.

Ezerkilencszáznegyvennégy szeptember 12-én Moszkvában megkötötték egyrészről a Szovjetunió, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok, másrészről Románia között a fegyverszünetet. A megegyezés értelmében megerősítették a Szovjetunió és Románia között 1940-ben létrejött állami határokat. Ugyanakkor a szövetséges hatalmak kijelentették, nem fogadják el az úgynevezett „Bécsi döntést", s megállapodtak abban, hogy Erdély visszatér Romániához, s más engedményeket is tettek Romániának.

Ha belelapozunk az akkori román újságokba, kitűnik belőlük, milyen lelkesen fogadta a felszabadított nép a fegyverszünetet. „Egy olyan végzetes szakadék szélén álltunk, amelybe a hitleristák hamarosan betaszították volna a román népet, s ez történelmünk legnagyobb katasztrófája lett volna" – írta szeptember 16-án az Universul. „A fegyverszünet – írta az Independenţia Romîna – mindenekelőtt olyan esemény, amely véget vetett annak a rendszernek, amely öt éven át rabságban tartotta az országot. A román nép úgy üdvözölheti a fegyverszünet aláírását, mint története boldog korszakának hajnalát."

Ha pedig azokról a világtörténelmi jelentőségű változásokról szólunk, amelyek a németek kiűzése után következtek be Romániában és Bulgáriában, akkor közöttük elsőként a népi demokratikus erők győzelmét említjük meg. Gheorge Gheorghiu-Dej a Román Munkáspárt II. kongresszusán mondotta: „A szovjet hadsereg felszabadító küldetése egybeforrt a népi felkelés győzelmével, mely döntő csapást mért a kizsákmányoló osztályokra, s megteremtette a néphatalom létrehozásának feltételeit."[109]

Értékelve a német csapatok Iaşi-nál és Kisinyovnál történt szétzúzásának és a szovjet csapatok bulgáriai bevonulásának jelentőségét, Georgi Dimitrov rámu-

tatott: „Az 1944. szeptember 9-i népfelkelés társulása a szovjet hadsereg balkáni győzelmes hadjáratához nemcsak a felkelés győzelmét biztosította, hanem nagy erőt és lendületet is adott neki. A dolgozó tömegekben a fasizmus ellen két évtizedben felhalmozódott gyűlölet és az az eltökéltség, hogy leszámolnak a fasizmussal, feltarthatatlanul átszakította a gátakat, és egy csapásra elsöpörte a fasiszta rendszert."[110]

Még ide hallatszott a fegyverek döreje, amikor a két ország útjain, melyeken a szovjet harcosok haladtak, a kikötőkben, ahol a szovjet deszantharcosok szálltak partra, megjelentek a béke szállítmányai a Szovjetunióból: élelem az elcsigázott népnek, gépek, nyersanyagok és üzemanyag az iparnak. Mindezek igen értékesek voltak a fasiszta iga alól éppen csak felszabadult román és bolgár nép számára.

A később megkötött gazdasági szerződés az árucseréről és a gazdasági együttműködésről, erősítette a román és bolgár nép meggyőződését, hogy helyreállíthatják fő iparágaikat.

Az az óriási segítség, amelyet a Szovjetunió nyújtott a felszabadított népeknek, természetesen szimpátiát és mély elismerést váltott ki bennük hazánk iránt. A történelemben nem volt, de nem is lehetett példa arra, hogy egy ország, amely súlyos harcokat vívott az ellenséggel, s épp hogy gyógyítgatni kezdte saját sebeit, oly önzetlenül és gyorsan nyújtott volna segítséget új barátainak. A Szovjetunió, valamint a demokratikus fejlődés útjára lépett Románia és Bulgária között megvetették a proletár internacionalizmus lenini elvén alapuló baráti, testvéri és segélynyújtási kapcsolatok alapját.

De milyen fogvicsorgatva figyelték e kapcsolatok fejlődését az angol és amerikai imperialisták! Hiszen összeomlottak balkáni terveik! Pedig mennyire szerették volna megelőzni a Vörös Hadsereget, s megtartani a londoni és washingtoni elképzeléseknek megfelelő népellenes rendszereket. „Románia kapitulációja – amint erről a londoni reakciós diplomáciai körök reagálása tanúskodik – úgy érte Angliát, mint derült égből a villámcsapás" – írta akkor az egyik amerikai újság.[111] A szovjet csapatok megjelenése a Balkánon nagy hatással volt a török uralkodó körökre is. Külpolitikai irányvonaluk megváltoztatására kényszerültek.

Hogyne siránkoztak volna az imperialisták e kudarc miatt! Hiszen úgy tekintették a Balkánt, mint a legrövidebb utat ahhoz, hogy behatoljanak Magyarországra és Ausztriába, Európa e fontos gazdasági körzeteibe. De ez még nem minden. A történelem arról tanúskodik, hogy Churchill „balkáni terve" az angol–amerikai uralkodó körök stratégiájának nem is annyira katonai, mint inkább politikai részét képezte.

Igaz, az európai második front megnyitásáig nézeteltérések voltak e kérdésben Anglia és az Egyesült Államok között. Ezek lényege az volt, hogy az Egyesült Államok akkor elsősorban Nyugaton akarta megvetni lábát, Anglia pedig Délkelet-Európában, mely nem messze van közel- és közép-keleti gyarmataihoz. Ez volt az egyik oka, hogy az amerikaiak meglehetősen hidegen fogadták Churchill terveit. De voltak más, nyomósabb okok is. Az amerikai uralkodó körök nem azért nem értettek egyet Churchill-lel, mert nem osztották nézetét, hanem mert nem akarták megrontani a viszonyt a Szovjetunióval, mivel érdekeltek voltak abban, hogy részt vegyünk a Japán elleni háborúban. Emellett Roosevelt nem akarta rontani esélyeit sem az 1944-es elnökválasztásokon. Az amerikai hadvezetés ugyanakkor elegendő meggyőző tapasztalattal is rendelkezett egy ha-

sonló balkáni hadműveletből, melyet az első világháborúban, ugyancsak Churchillnek a sugallatára folytatott. Feltételezte, ilyen áttörés a Balkánon csak kis eredményeket hozhat súlyos véráldozatok árán.

Tisztán katonai szempontból a „balkáni terv" nem áll ki semmiféle kritikát. Vegyük például 1944 elejét, amikor roppant tömegű amerikai csapatok, nagy mennyiségű anyagi eszközök voltak a Brit-szigeteken. Mennyi időbe és milyen hatalmas összegbe került volna mindezt átcsoportosítani új arcvonalra?

Egyébként, az angol hadvezetés természetesen tudta, hogy sokkal nehezebb a Balkánon partra szállni, mint Normandiában. Az angol uralkodó köröknek a Churchill terve iránti szimpátiája más okban gyökerezett.

Még jóval azelőtt, hogy a Vörös Hadsereg román és bolgár földre lépett, a világreakció már aggódni kezdett. Az imperialista főkolomposok megérezték, hogy a Balkán félsziget országait a szocialista állam hadserege fogja felszabadítani. Ez pedig maga után vonja, hogy a harcra kelt nép megdönti ezekben az országokban a reakciós rendszereket. S ez a politikai kilátás nem volt ínyére az imperialistáknak. Íme, ezért született meg a „balkáni terv", amelynek – kiagyalói szerint – meg kellett volna akadályoznia a fenyegető veszélyt.

Megakadályozni, hogy a Vörös Hadsereg kijusson a Duna-medencébe és a Balkánra – ez volt a titkos vezérelve Churchill minden felhívásának. Egyébként ezt már nem titkolják Nyugaton sem. Churchill még 1954-ben leplezetlenül kinyilvánította hitvallását a brit imperializmus háború utáni politikájáról. Egyébként ha Churchill elképzelése valóra válhatott volna, a délkelet-európai országokat ugyanaz a tragédia éri, mint Görögországot.

Amikor a Vörös Hadsereg a fasiszta hordákat üldözve, a Balkánra ért, és a fasiszta hadosztályokat az elvágás veszélye fenyegette, azok Görögországból a százezres görög felszabadító hadsereg csapásai alatt vonultak vissza. A görög nép ujjongott. Az Akropolisz felett újra a nemzeti zászlót lobogtatta a szél. Athén, Szaloniki és más görög városok lakói lelkesen üdvözölték az ELASZ csapatait.

De az öröm nem tartott sokáig. Mint barátok szálltak partra Scobie tábornok csapatai, de hamarosan azt követelték az ELASZ-tól, hogy tegye le a fegyvert, majd Athénban tömegesen letartóztatták az ellenállási mozgalom hőseit, s véres megtorlásokat alkalmaztak velük szemben. A hitleristák megszállását az angolok intervenciója váltotta fel.

Ilyen sorsot szántak az angol uralkodó körök a délkelet-európai népeknek. Alighogy megkezdődött a második világháború, Churchill azt javasolta, hogy hozzák létre az úgynevezett Dunai és Balkáni Föderációt. E tervek kidolgozásával és realizálásával a Londonban élő reakciós román, jugoszláv és görög emigránsokat bízták meg. 1942-ben az emigráns jugoszláv és görög kormány között megállapodás jött létre a „Balkáni Konföderáció" létrehozásáról. Hasonló elképzelések elől nem zárkóztak el az amerikai uralkodó körök sem. Nagy érdeklődéssel fogadták 1943-ban azoknak a román kormányszemélyeknek „balkáni föderációs" tervét, akik megszimatolták a német fasizmus elkerülhetetlen szétzúzását. E hírhedt föderációk és konföderációk segítségével akarták a reakciósok a német megszállók Balkánról való kiűzése után a balkáni népekre kényszeríteni a bukott és emigrált kormányokat, támogatni a szovjetellenes burzsoá rendszereket, új változatban életre hívni a magát kompromittált szovjetellenes „egészségügyi kordont". Mindez lehetővé tette volna az imperialistáknak, hogy osztat-

lanul uralkodhassanak a Balkánon, tovább folytassák az ellenségeskedés szítását, vagyis hogy a Balkánt továbbra is megtartsák Európa „puskaporos hordójának".

És mindezek a tervek homokvárként omlottak össze. Nem az angol–amerikai imperialisták, hanem valóban barátok, a szovjet csapatok siettek a délkelet-európai népek segítségére. Nem sokkal később megalakult Romániában, Bulgáriában, Jugoszláviában és Albániában a néphatalom. Felszámolták a burzsoázia és a földbirtokosok uralmát, a külföldi monopóliumokat, s gyökeresen megváltozott a politikai légkör a Balkánon. A forradalom vihara elsöpörte a hírhedt „egészségügyi kordont", amely elzárta a balkáni országokat a békeszerető szocialista szovjetállamtól.

A háború utáni években egyrészt a Churchill elképzeléseivel szimpatizáló burzsoá történészek, másrészt az amerikai uralkodó körök arról vitáztak, vajon hogy nézne ki Európa, ha megvalósult volna Churchill „balkáni terve"? Az előbbiek azt bizonygatják, hogy ebben az esetben a délkelet-európai országok ma nem tartoznának a szocialista táborhoz. Opponenseik viszont azt hajtogatják, hogy ebben az esetben az Egyesült Államok és Anglia nem tudott volna részt venni Németország szétzúzásában, és természetesen így nem szólhatott volna bele Európa háború utáni berendezkedésébe.

Churchill „periferikus hadászatát" – amely egyaránt „irányult Németország és Szovjetunió ellen" – bírálta M. Matloff amerikai hadtörténész. „Az Anvil hadművelet – a válaszút hadászata" című cikkében írja: „Ha a szövetségesek kiterjesztették volna a háborút a Balkánra, az oroszok eljuthattak volna a La Manche-csatornáig, közben elfoglalva a Ruhr-vidék hadászati fontosságú iparát."[112]

Mint láthatjuk, a vita csak akörül forog, hol lett volna veszélyesebb a szövetségesek számára a Vörös Hadsereg támadása: a Balkánon vagy a La Manche partján? Ez a vita szemléltetően bizonyítja: mennyire szovjetellenes volt a nyugati hatalmak uralkodó köreinek politikája és hadászata, s nem a közös ellenség, a fasiszta Németország gyors megsemmisítésére törekedtek, hanem hogy kedvező pozíciókat szerezzenek a háború utáni reakciós politikájuk megvalósításához. Igen mély értelmű ezzel kapcsolatban a Szovjetunió Kommunista Pártjának programja: „Az imperializmus az államok közötti kapcsolatban csak az uralom és az alárendelés viszonyait, a gyengébbnek az erősebb által történő elnyomását ismeri el. A nemzetközi kapcsolatokat diktátumra és fenyegetésre, erőszakra és önkényre alapozza. Az agresszív háborúkat a nemzetközi kérdések megoldására szolgáló természetes eszköznek tekinti. Az imperialista államok a diplomáciát csak arra használták és használják fel, hogy rákényszerítsék akaratukat más népekre, háborúkat készítsenek elő."[113]

És az, hogy a délkelet-európai népek nem kerültek az imperialista megszállók igája alá, e népek lángoló szabadságvágya mellett a szovjet fegyveres erőknek köszönhető, köztük a 2. és a 3. Ukrán Front csapatainak, amelyek győztesen kerültek ki a iaşi–kisinyovi hadműveletből, és még sok dicső győzelmet arattak a német fasiszta hordák felett.

Ötödik fejezet

Tovább támadunk

1

Messze mögöttünk maradt Iaşi és Kisinyov. A 2. Ukrán Front főerői elhagyták a híres „Focşani Kaput", s miután délkeletről megkerülték a Kárpátokat, szeptember elején kijutottak a Duna alsó szakaszának térségébe. A háború lángja feltarthatatlanul közeledett Magyarország, a fasiszta Németország utolsó európai szövetségesének határához.

A délkelet-európai országok dolgozó tömegei örömmel üdvözölték felszabadítójukat, a Vörös Hadsereget, és állhatatosan követelték a demokratikus átalakulást. Romániában napról napra élesedett az osztályharc, érlelődött a dolgozók döntő összecsapása az ország burzsoáziájával és a fasisztabarát Antonescu-rendszer megdöntése után hatalomra került Sănătescu-kormánnyal. Bulgáriában még tartották magukat a politikai kalandorok, a hitlerista klikk bűnös cinkosai, akiknek minden előbbre való volt, mint országuk boldogulása. A bolgár nép azonban eltökélten készült a felkelésre. Szlovákiában már harcoltak a felkelők, és Tiso elnök, félve az igazságos felelősségre vonástól, naponta változtatta tartózkodási helyét.

Támadásunk a Jugoszláv Népi Felszabadító Hadsereg még aktívabb tevékenységét váltotta ki.

Forró időszak következett. A csapatok szüntelen nyomultak előre, a magasabbegységek törzsei „taposómalomba" kerültek. A felsőbb vezetőszervek, például a frontoké, valamivel nyugodtabban dolgoztak, de itt az idő tájt kevés ember volt. A frontparancsnokok, a törzsfőnökök, a haditanácsok tagjai a tisztek egy kisebb csoportjával rendszerint a csapatoknál tartózkodtak, s a helyszínen szervezték és irányították a soron következő feladataik végrehajtását. A haditanácsok csak rövid megbeszéléseket tartottak, hogy értékeljék a megszabott feladatok teljesítését, hogy megvitassák a legsürgetőbb kérdéseket. És máris rohantak egyik magasabbegységtől a másikhoz, hogy fenntartsák a folyó harcok sok hangú zenéjének összhangját. Ám augusztus 29-én este ugyancsak elhúzódott a frontok haditanácsainak ülése, amelyen a főparancsnokság főhadiszállásának a további támadásra vonatkozó direktíváját tárgyalták meg.

A 2. Ukrán Front parancsnokának harcálláspontja egy kis román faluban, Ipatelben települt. Itt egy szerény parasztházban ült össze a haditanács. A falon térkép függött, telis-tele színes jelekkel. A frontok csapásait vörös nyilak jelezték, hegyükkel a román–magyar határ és Bulgária felé mutatva. A szoba közepén elhelyezett két hatalmas asztal körül a frontparancsnok, a törzsfőnök, I. Z. Szuszajkov páncélos altábornagy és M. M. Sztahurszkij vezérőrnagy, a haditanács tagjai, valamint N. O. Pavlovszkij vezérőrnagy, a hadműveleti csoportfő-

nök, N. Sz. Fomin vezérezredes, a front tüzérfőnöke, A. D. Cirlin vezérőrnagy, a műszaki csapatok főnöke, V. I. Vosztruhov altábornagy, a front hadtápfőnöke és mások ültek.

A front helyzetét M. V. Zaharov ismertette. Közölte, hogy a front csapatai elérték a Gura-Humorului–Piatra–Agăş–Buzău–Mizil–Ploeşti–Urziceni vonalat, és délről átkarolták az ellenséges hadseregcsoportot... Azután a 3. Ukrán Front sikereiről szóltak, melynek a támadási üteme ugyancsak gyors volt. Előrevetett egységei elérték az Urzicenitől keletre Hîrsova–Constanţa közötti vonalat.

A 2. Ukrán Front haditanácsa a helyzet értékeléséből arra a következtetésre jutott, hogy miután a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai Románia keleti területeit megtisztították a fasiszta megszállóktól, kedvező helyzetük van a támadás további kifejlesztésére. A közeljövőben elérik Bulgária, Jugoszlávia és Magyarország határát.

F. F. Povetkin vezérőrnagy, a front felderítő osztályának a vezetője jelentette az ellenséges csapatok állományára vonatkozó adatokat. A jelenlevők ezeket az adatokat még nem ismerték. A Iaşi és Kisinyov alatt mért hatalmas csapásaink, valamint Románia háborúból kilépésének következtében a szovjet csapatok támadási sávjában a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport maradványai voltak, mintegy hét hadosztály,[114] melyeket alig 300 repülőgép támogatott. Ezek a hadosztályok főként a 2. Ukrán Front jobbszárnya és közepe előtt helyezkedtek el. Balszárnya és bal szomszédja, a 3. Ukrán Front előtt valamennyire is szervezett német erők lényegében nem voltak. Az itt levő német csapatok sietve déli irányba tartottak, remélve, hogy sikerül eljutniuk Bulgáriába. Ezekre a napokra emlékezve írta később K. Tippelskirch náci tábornok: „Az arcvonal felbomlott, minden káoszba fulladt."[115]

Az ellenséges arcvonal déli szárnya, amely korábban a Fekete-tengerre támaszkodott, összeomlott. Ennek visszaállítására a német hadvezetés már nem volt képes. Ehhez járult még, hogy a Romániából érkező szétvert magasabbegységek maradványai olyannyira demoralizálódtak, hogy képtelenek voltak állni a szovjet erők csapásait. A német hadvezetés nem számíthatott a bolgár hadseregre sem. Korábban, sokkal kedvezőbb körülmények között sem sikerült egyetlen bolgár egységet sem a szovjet–német arcvonalra irányítani. Most ilyen lehetőség teljesen kizárt volt.

Másképp alakult a helyzet a 2. Ukrán Front arcvonalának jobbszárnyán és közepén, ahol a német hadosztályok hátában, a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport fő tartalékaként a magyar hadsereg jelentős erői álltak. Csupán Bistriţa és Cluj körzetében nyolc magyar hadosztály helyezkedett el (kissé előreugorva megjegyezzük, hogy szeptember 2-án ezekből a hadosztályokból alakították meg a 2. magyar hadsereget[116]). Ezenkívül Erdélyben, az akkori román–magyar határon mintegy 30 magyar határőrzászlóalj volt, melyek a 8. német hadsereg hadtápterületén rendezkedtek be védelemre. A német hadvezetés felhasználhatta még céljaihoz az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoport állományába tartozó 1. magyar hadsereget is,[117] amely a Kárpátokban a 4. Ukrán Front ellen harcolt. Ugyanakkor Magyarországon még kilenc hadosztály volt teljes harckészültségben. Egyszóval, a 2. Ukrán Fronttal eléggé nagy erők álltak szemben. A 2. Ukrán Front haditanácsának részvevői azonban bizakodó hangulatban voltak. Valójában megállíthatta-e még valami azokat a szovjet csapatokat, amelyek kiállták a háború kezdetét, kiűzték az ellenséget hazájukból, és az imént zúzták

szét hatalmas erőit Iaşi-nál és Kisinyovnál! „A tenger hatalmas hullámaiként száguldtak az ellenség csapatai, és zuhantak mindenfelől a német erőkre" – ismerte be Tippelskirch.[118] Ebben az esetben a szovjet támadásról meglehetősen reális színeket festett.

A helyzet értékeléséből a haditanács világosan látta, hogy az ellenség demoralizálódott. Már képtelen volt megállítani a Románia belsejébe előretörő szovjet csapatokat. Lehallgattuk azokat a rádióadásokat, amelyekben a német szárazföldi csapatok vezérkara és Friessner tábornok kemény szópárbajt vívott egymással. A vezérkar állandóan követelte, hogy a 6. hadsereg erőivel szervezzék meg a védelmet Focşanitól délre, Friessner pedig egyre csak azt bizonygatta, hogy ez a hadsereg gyakorlatilag már nem létezik.

A hitlerista főparancsnokság azonban igyekezett új védelmi vonalat kialakítani. Azon a napon, amikor a 2. Ukrán Front haditanácsa ülésezett, a német vezérkari főnök táviratilag figyelmeztette Friessnert, hogy a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport feladata, „hogy a rendelkezésére álló és a később átcsoportosítandó német–magyar erőkkel hozzon létre szilárd védelmi arcvonalat". Világossá vált, hogy a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport maradványai szárnyukkal csatlakoznak a Jugoszláviában és Albániában tevékenykedő „F" hadseregcsoporthoz, és védelmüket a Keleti- és a Déli-Kárpátok vonalán szervezik meg. E feltételezésünk néhány nap múlva bebizonyosodott. Szeptember 2-i parancsában Friessner kijelentette: „A »Dél-Ukrajna« hadseregcsoport feladata továbbra is az, hogy a Kárpátok kedvező terepadottságait kihasználva védje Délkelet-Európát." Megparancsolta, hogy ezt a feladatot az „F" hadseregcsoporttal együttműködve teljesítsék. Ellentámadásról is szó volt, melyet déli irányban, Erdély román részén át terveztek, „a Déli-Kárpátok hágóinak elfoglalására és szilárd megtartására".

E terv megvalósításához a németeknek mindenekelőtt le kellett volna küzdeni a román csapatok (körülbelül tíz hadosztály) ellenállását, melyek a Déli-Kárpátoktól északra és északnyugatra helyezkedtek el azzal a feladattal, hogy akadályozzák meg a német–magyar csapatok betörését Romániába. A németek szeptember 4–5-én akartak átmenni ellentámadásba. Ebbe az alighogy megalakult 2. magyar hadsereget is be akarták vonni a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport alárendeltségében. Erdélybe dobták át Budapestről a 8. SS lovashadosztályt, az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoport állományából a 75. gyalogoshadosztályt és Jugoszláviából a „Brandenburg" hadosztály egy zászlóalját.

De térjünk vissza a haditanács üléséhez. A fronthelyzet mindenki számára teljesen világos volt, és magától adódott a következtetés: ki kell fejleszteni az elért sikert, s nem szabad nyugton hagyni az ellenséget. Ezt követően a frontparancsnok ismertette a tábornokkal a főparancsnokság főhadiszállásának direktíváját.

A kialakult helyzetből kiindulva, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása megparancsolta a 2. és a 3. Ukrán Frontnak, hogy fejezzék be Románia felszabadítását a német fasiszta csapatok megszállása alól, és érjek el az ország délnyugati határát. Ennek során a 2. Ukrán Front balszárnya (a 27. és 53. hadsereg, valamint a 6. harckocsi-hadsereg) a főirányban tevékenykedve fejlessze ki támadását Slatina–Turnu Severin irányába, szeptember 7–8-ra érje el a Cîmpulung–Piteşti–Giurgiu terepszakaszt, majd a továbbiakban Turnu Severin és Giurgiu között jusson ki a Dunához.

A 2. Ukrán Front jobbszárnycsapatai, a 40. hadsereg, a 7. gárdahadsereg és a

lovas-gépesített csoport a Keleti-Kárpátok hágóinak elfoglalását és szeptember közepére a Bistriţa (Beszterce)–Cluj (Kolozsvár)–Aiud (Nagyenyed)–Sibiu (Nagyszeben) vonal elérését kapták feladatul. A továbbiakban csapást kellett mérniük Satu-Mare (Szatmárnémeti) általános irányba, s ezzel segítséget nyújtani a 4. Ukrán Front csapatainak, hogy átjussanak a Kárpátokon, és elérjék Uzsgorod és Mukacsevo körzetét.

Az ellenség lendületes üldözését a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a 3. Ukrán Frontra bízta. Rá hárult Észak-Dobrudzsa felszabadítása. Főerőivel át kellett kelnie a Dunán Galaţi és Izmail körzetében, majd a támadást a Duna jobb partján kifejlesztve, elfoglalnia Cernavodát és Constanţát, s a Giurgiu, Călăraşi terepszakaszon elérnie a román–bolgár határt.

Ugyanakkor három hadsereg – a 2. Ukrán Front 4. gárdahadserege, az 52. hadsereg és a 3. Ukrán Front 5. csapásmérő hadserege – a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának tartalékába került. Ez helyes döntés volt. A harci technikára és az emberekre északon volt szükség, ott, ahol új, döntő támadást készítettünk elő. A Dunai Katonai Flottilla augusztus 30-án a 3. Ukrán Front hadműveleti alárendeltségébe ment át.

A 2. Ukrán Front haditanácsának ülése késő éjszakáig tartott. A besötétített ablakok mögött mélységes volt a csönd, amelyet csak a távoli robbanások és az ablak alatt járkáló őr kimért léptei törtek meg. Végül is minden problémát megvitattak és lezártak, s a frontparancsnok felállt az asztaltól. A jelenlevők még néhány szót váltottak, majd megindultak kifelé. Gondolták: úgysem tudnak pihenni. Ismét megkezdődött a törzs alkotó és felelősségteljes munkája, az ellenségre mérendő újabb csapás tervének kidolgozása és megvalósítása.

Ezalatt néhány kilométerrel távolabb, ugyanilyen alaposan megvitatták a nap eseményeit a 3. Ukrán Front haditanácsának tagjai, a törzs tábornokai és tisztjei. Ott is befejeződött az újabb harcfeladatokkal foglalkozó ülés.

2

A szovjet csapatok egyre csak mentek és mentek Románia útjain. Kíméletlenül tűzött a déli nap, ragyogó korongja mintha megállt volna a harckocsik, a lövegek, a gépkocsik – az egész oszlop felett. A gimnasztyorkákat mintha vízbe mártották volna, s a csapzott hajtincsek alól izzadságpatakok folytak a kivörösödött arcokon, elhomályosítva a szemeket. Egyébként sem könnyű teljes harcfelszereléssel menetelni, hát még amikor a nap, mint égő gömb tüzel a fejek felett. Hű, de nehéz! . . . De ez az út a győzelem felé vezetett. A talpak alatt a román föld, elöl pedig más országok, s újabb megpróbáltatások.

Az erdős-hegyes terepen vívott harc lényegében harc volt az utakért. Aki az utak birtokában van, mondhatni, ura a helyzetnek. Hegyes terepen a támadásnak megvannak a maga sajátosságai: a csúcsok elvágják egymástól a csapatokat, s elvágják összeköttetésüket; nehéz a nagy erők és nagy tömegű harci eszközök szétbontakoztatása és átcsoportosítása; a korlátozott figyelési lehetőség megnehezíti a vezetést, ezért a tartalék figyelőpontok hálózatának létrehozását követeli meg; az úgynevezett holtterek, a be nem lőhető területek csökkentik a tűz hatékonyságát; hallatlan nehéz a tájékozódás, s könnyen el lehet téveszteni a meg-

adott irányt. Nem beszélve arról a fokozott fizikai megterhelésről, melyet a hágók és mélyedések leküzdése jelentett, különösen ha ezeket az ellenség tűz alatt tartotta.

Az elkövetkezendő harcok során szinte két csoportosításra oszlottak a 2. Ukrán Front csapatai. A 40. hadsereg és a 7. gárdahadsereg, valamint az 5. gárdalovashadtest a jobbszárnyon tevékenykedve behatolt a Keleti-Kárpátokba. További támadásuk Erdély felé azonban elakadt: az ellenség szívósan védte a Cîmpulung Moldovenești–Gheorghieni és Oneștitől nyugatra levő hágókat, valamint az Olténiai-hágót. A front balszárnyán támadó 27. és 53. hadsereg, valamint a 6. harckocsi-hadsereg elérte Ploeștit, Bukarestet, majd Turnu Severin körzetében a román–jugoszláv határt. E kisváros lakói határtalan örömmel fogadták harcosainkat, s üdvözlésül eljátszották nekik Strauss Kék Duna keringőjét. Innen már nyitva állt csapataink előtt a délről Erdélybe vezető út.

Mint az várható volt, a Keleti-Kárpátokba behatoló csapataink roppant szívós védelmi rendszerbe ütköztek. Az utak mentén fekvő minden falucskát az ellenség körkörös védelemre rendezett be. A hozzájuk vezető utakat aknamezőkkel és szögesdrótakadályokkal zárták le. A magaslatokon lépcsőzetesen elhelyezett tűzfészkek két-három szintről tüzelhettek, és amikor csapataink behatoltak a völgyekbe, halálos tűz zúdult rájuk. Nemcsak az utakat, hanem az erdei ösvényeket, sőt a fák környékét is aláaknázták. Mindenünnen a halál leselkedett ránk. Az ellenállási fészkeket nem lehetett megkerülni, tehát rohammal kellett elfoglalni. Ez pedig egyáltalán nem volt könnyű! Erősen érződött a kellő tapasztalat hiánya az erdős-hegyes terepen vívott harc megszervezése és megvívása terén, ezért a csapatok eleinte bátortalanul alkalmazták az átkarolást, határozatlanok voltak az ellenséges védelem mélységének áttörésében, bár néhány esetben erre lehetőség adódott. Más nehézségek is akadtak. Csapataink hátában továbbra is vándoroltak olyan ellenséges csoportok, amelyeknek sikerült Huși alól kitörniük. Ezek elleni harcra a frontparancsnok erők kikülönítését rendelte el, többek között két hadosztályt a 7. gárdahadsereg állományából, valamint a vele együttműködő 23. harckocsihadtestet. Mindez bizonyos mértékben lelassította a Kárpátokban berendezett ellenséges védelem leküzdését.

A kialakult helyzet értékelését követően a 2. Ukrán Front parancsnoka javaslatokat terjesztett fel a főparancsnokság főhadiszállásának. Lényege röviden így foglalható össze. Szeptember 7-ről 8-ra a 6. harckocsi-hadsereg két hadtestének el kell érnie Craiova, egy hadtestének pedig Tîrgu Jiu körzetét.[119] A 27. és az 53. hadseregnek pedig az volt a feladata, hogy szeptember 9-től 12-ig Turnu Severin, Ghiurghiu szakaszon érje el a Dunát. A 27. hadsereg erői egy része Brașov irányában tevékenykedik, és segítséget nyújt a 7. gárdahadseregnek e körzet elfoglalásában. Ezt követően a 6. harckocsi-hadsereg a 27. hadsereg két hadtestével északnak fordul Cluj, Oradea-Mare (Nagyvárad), Hațeg (Hátszeg) körzetének birtokbavételére. Ebben az esetben a 40. hadsereg és a 7. gárdahadsereg ellen harcoló német és magyar erőket a bekerítés fenyegette, csapataink számára pedig lehetővé vált volna a Dej (Dés)–Cluj vonal gyorsabb elérése. A továbbiakban az említett erők Satu-Mare irányába folytatták volna támadásukat a 4. Ukrán Fronttal való együttműködés megteremtésére. A lovas-gépesített csoportra pedig Brașov (Brassó) elfoglalása után az a feladat hárult, hogy Sibiun (Szeben) át Cluj általános irányba támadjon.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása egészében jóváhagyta a front-

parancsnok javaslatát. Szeptember 5-i direktívájában megparancsolta: a fő feladat az legyen, hogy a front főerőivel délről, Braşovon és Sibiun át Cluj irányába, Slatina körzetéből Deva irányába mért csapásokkal, továbbá a jobbszárnyon levő 40. hadsereg és 7. gárdahadsereg kelet felől indított támadásával küzdjék le a Déli- és Keleti-Kárpátokat, hatoljanak be Erdélybe egészen a Satu-Mare–Cluj–Deva–Turnu Severin vonalig. Ezzel segítséget lehet nyújtani a felkelés lángjával elborított Szlovákiába a Kárpátokon át támadó 4. Ukrán Frontnak.

A továbbiakban a front főerőinek a Tisza irányában támadva kellett elérniük a Nyíregyháza–Szeged vonalat, Makótól 25 kilométerre nyugatra. A Turnu Severin, Ghiurghiu közötti Duna-szakasz biztosítása az 53. hadsereg egyik lövészhadtestére hárult, a Szeged, Turnu Severin közötti terület védelmére pedig – a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának szeptember 5-i direktívája értelmében – a román csapatokat kellett bevonni.

A hozzánk beérkező felderítési adatok arról tanúskodnak, hogy az ellenség nagy sietve új, összefüggő védelmi arcvonalat próbál létrehozni a Déli-Kárpátokban Braşovtól a Dunáig, és meg akarja akadályozni, hogy gyorsanmozgó magasabbegységeink szétbontakozhassanak az északi és északnyugati irányban mérendő csapáshoz.

A kedvező helyzetet és erői egy részének átcsoportosítását kihasználva, a front balszárnycsapatai szeptember első napjaiban kifejlesztették támadásukat északnyugati és nyugati irányban. A 27. hadsereg és a 6. harckocsi-hadsereg[120] csapatai, miután szétverték az ellenség hátvédjeit a braşovi út mentén, gyorsan és szinte ellenállás nélkül leküzdötték az Erdélyi-Kárpátokat. Szeptember 4-én elfoglalták Braşovot, négy vasútvonal és öt közút csomópontját.

A német hadvezetés mindent elkövetett Braşov megtartására. Azonkívül, hogy a városba vezető utakon műszaki zárakat létesítettek, a város helyőrségét újabb meg újabb magyar csapatokkal erősítették meg.

Annak érdekében, hogy Braşovot minél kisebb veszteségekkel foglaljuk el, a támadást az északnyugatról érkező csapatok elterelő tevékenységével kezdtük meg. Ez félrevezette az ellenséget. Közben fő- és meglepésszerű csapásunk délről érte őt. Azután elénk tárultak Braşov helyőrsége gyors futásának nyomai. A vasútállomáson üzemanyaggal, harci technikai eszközökkel, lőszerrel és élelmiszerrel megrakott szerelvények, a védőállásokban lövegek és gránátok maradtak. Az ellenségnek még a hidak felrobbantására sem volt ideje. Ezen a napon az Erdélyi-Kárpátokat átszelő ploeşti–braşovi úton özönlöttek a szovjet csapatok.

Amikor csapataink elérték Braşov körzetét, a Keleti-Kárpátok hágóit védő német–magyar csapatokat a bekerítés veszélye fenyegette, és ezért visszavonultak. Szeptember 5-én a frontparancsnok utasította a 7. gárdahadsereg sávjában tevékenykedő lovas-gépesített csoport parancsnokát, Gorskov tábornokot, hogy a 23. harckocsi-hadteste Ploeştin és Braşovon át kerülje meg a Keleti-Kárpátokat. Ennek eredményeképp a 40. hadsereg és a 7. gárdahadsereg csapatai egyesülhettek a front Erdélybe kijutott csapataival, és velük együtt folytathatták a támadást.

A front balszárnyának más erői, közöttük az 53. hadsereg csapatai szeptember 5-én elérték Slatinát, a hónap közepére, az Erdélyi-Kárpátok nyugati lejtőinek leküzdését követően behatoltak a Bánátba, s elérték a román–jugoszláv határt.

Miután a harc Erdélyben folytatódott, az ellenség minden erejét megfeszítve arra törekedett, hogy visszavesse magasabbegységeinket, de különösen a román csapatokat a Kárpátokon túlra. Szeptember 5-én hajnalban harckocsikkal és repülőkkel támogatott mintegy hat hadosztálynyi német–magyar sereg igen erős csapást mért a 4. román hadseregre. Az igazság az, hogy ez a hadsereg éppen hogy megkezdte összpontosulását Erdélyben, a Déli-Kárpátoktól északra, azzal a feladattal, hogy akadályozza meg a német–magyar csapatok egy esetleges támadását Cluj, Turda (Torda) körzetéből délkeleti irányban. Főerői még útban voltak a védelmi terepszakaszhoz. Fedezőegységei, a Braşov, Turda terepszakaszon tartózkodó két gyalogos- és egy hegyivadász-hadosztály, nem bírták elhárítani az ellenség csapását, és kezdtek visszavonulni az Aranyos folyóhoz. A harcok első napján mintegy 20–40 kilométert hátráltak. Fennállt az a veszély, hogy szétzúzzák a 4. román hadsereget, mielőtt főerői védelemre rendezkedhetnének be.

A román parancsnokság elhatározta főerőinek gyors szétbontakoztatását a Maros vonalán. Ám az ellenséges erők megelőzték e terepszakasz megszállásában. A következő két napon átkeltek a Maroson, és újabb 20–25 kilométerrel vetették vissza a románokat, szeptember 7-én pedig elérték Aiudot.

A német parancsnokság e részsikert sietve egy összefüggő arcvonal kialakítására használta fel. Fretter-Pico, a 6. német hadsereg parancsnoka ilyen értelmű parancsot adott ki szeptember 6-án: „Az ellenség tartós nyomása ellenére, az Önök állandó harckészültsége, a harccsoportok művészi tevékenysége és az újonnan megalakult magasabbegységek segítségével sikerült új arcvonalat létrehozni itt, a Kárpátokban."

A továbbiakban a megrovó, majd a lelkesítő szavak özönét zúdította a német katonákra, amelyek – Fretter-Pico szerint – feltámaszthatják a csapatoknál az elveszett harci szellemet.

„Vesszenek a semmirekellők, a nagyszájúak, a szószátyárkodók! Szilárdítsátok meg a katonai fegyelmet, vigyázzatok a fegyvereitekre, felszerelésetek és egyenruhátok épségére.

Mindegyikőtök járjon jó példával a másik előtt; mindegyikőtök a legjobban teljesítse feladatát, tegyen többet, mint amennyit a parancs megkövetel. Ha ezt teszitek, egyetlen bolsevista sem fog német földre lépni. Akkor mi hamarosan ismét e hegy túlsó oldalán leszünk. Akkor pedig a Führer időt nyer, hogy az új fegyverrel a kellő időben olyan csapást mérjen az ellenségre, amilyet még soha nem kapott!

Ezért ti, a 6. hadsereg katonái, küzdjetek szeretett hazátokért, Führeretekért és népetekért, otthon levő feleségetekért, gyermekeitekért. Aki harc nélkül megadja magát, az elpusztul.

Minden erővel szemben
Szilárdan kitartani,
Soha meg nem törni,
Bátran harcolni!
Segítségül hívjátok
Isten jobbját!"

Már csak a hagyományos „Ámen" hiányzott e parancsima végéről. De a háborúban semmiféle fohász nem segít.

Ebben a helyzetben a román erők (a 4. és az 1. hadsereg, a 4. hadtest és a repülőhadtest) a román kormánnyal való megegyezés alapján a 2. Ukrán Front alárendeltségébe kerültek. A frontparancsnok döntése értelmében a 4. román hadseregnek Sz. G. Trofimenko tábornok 27. hadseregével, az 1. román hadseregnek I. M. Managarov tábornok 53. hadseregével kellett együttműködnie, a 4. román hadtestnek pedig, mely a Duna mentén a román–bolgár határon bontakozott szét, a 75. lövészhadtesttel. A 113 különböző típusú vadászgéppel rendelkező román repülőegységek a front 5. légi hadseregének alárendeltségébe kerültek.

A két román hadseregbe és az önálló hadtestbe 20 hadosztály tartozott. A hadosztályok létszáma 6–10 ezer között váltakozott. Harckocsikkal alig rendelkeztek. A román főparancsnokság tüzérereje fölöttébb gyenge volt, mindössze két nehéztüzér-ezredből állt. A két hadsereg és a hadtest állományába 100 tarack, 480 könnyű és páncéltörő löveg tartozott. Az 1. román hadsereget lényegében újoncokkal töltötték fel, 50 százalékuk nem részesült harckiképzésben. A népfelkelők pedig általában 45 éven felüliek voltak. Ezért a román fegyveres erők a hitlerista csapatok ellen csak a Vörös Hadsereg tapasztalt és harcedzett csapataival együttműködve érhettek el sikereket. Az 1. román önkéntes hadosztály fegyverzete viszont a szovjet hadosztályok szintjén állt. Egyébként, két újabb önkéntes román hadosztály megalakításakor a Szovjetunió ellenérték nélkül mintegy 12 ezer puskát és karabélyt, több mint 5 ezer géppisztolyt, 1500 géppuskát, körülbelül 600 löveget és aknavetőt s más katonai anyagokat adott át.

A súlyos helyzetbe jutott román csapatok segítségére sietve a front balszárnya és középső erői északnyugatnak fordultak. A levegőben megjelentek az 5. légi hadsereg csatarepülői és bombázói, és a földön acélékként nyomultak előre a 6. harckocsi-hadsereg egységei.

Az út nem tartozott a sima utak közé. Az itt támadó csapatok még nem harcoltak hegyes terepen. A harckocsik bőgő motorral, nehezen kapaszkodtak fel a magaslatokra, a szovjet lövészek verítéke hullott a hegyi utak minden kilométerén. A parancsnokok is szigorú vizsgát tettek harcászati képességeikről. Tisztjeink azonban gyorsan alkalmazkodtak a szokatlan viszonyokhoz.

A harckocsiparancsnokok fő tevékenysége a fokozatos erőkifejtés volt. A gyorsanmozgó magasabbegységek terepszakaszról terepszakaszra mozogtak előre, a kijelölt helyeken összpontosultak, és egy kézbe fogva minden eszközt, egyetlen csapással kivetették állásaiból az ellenséget. Ezekben a harcokban elért harcászati eredmények vetették meg a hadműveleti siker alapját.

Különösen akadályozta csapataink mozgását az ellenséges repülőerők tevékenysége. Bombázták a keskeny utakat, és igyekeztek feltartóztatni a szovjet csapatok támadását. De parancsnokaink már régen megtanulták, hogy elébe vágjanak az eseményeknek, és időben felkészüljenek rá. A hegyekben a harckocsikkal együtt haladtak a légvédelmitüzér-ezredek, amelyeknek előretolt légi figyelői voltak. Amint megjelentek az ellenséges repülőgépek, a légvédelmi lövegek heves tüze zúdult rájuk, s ez megtörte rohamaikat. Ugyanakkor az 5. légi hadsereg repülői, mint mondani szokás, a helyzet urai voltak. Állandó össze-

köttetést tartottak fenn a harckocsizókkal, és hívásukra azonnal elhárították az ellenséges repülők rohamát.

Harckocsi-magasabbegységeink, Sibiu elfoglalása után, lendületesen nyomultak előre Alba Iulia (Gyulafehérvár) városhoz, megakadályozva ezzel az ellenség további térnyerését a déli irányban.

Csapatainknak e körzetbe érkezésével hatalmas csapás fenyegette a Kárpátokban tartózkodó ellenséges csoportosítás szárnyát. Az Erdélyi-Kárpátokon át megvalósított manőverünk az ellenséget több szakaszon állásai elhagyására kényszerítette.

Egy fogságba esett idősebb német tiszt borzongva mondta el:

– Kétszer kerültem az orosz „katlanba", és még álmomban is rémítettek. Ezt a pokoli katlant itt, a Kárpátokban sem kerülhettem el. Az Önök katonái, úgy tűnik, az égből pottyannak le, vagy a földből nőnek ki; váratlanul jelennek meg a hátunkban, az oldalunkban, csapdákat állítanak nekünk, s mi egyáltalán nem tudjuk, hová bújjunk, mit tegyünk. Ésszel fel sem fogható, hogyan bírtak ily gyorsan gyalog átjönni a hegyeken, méghozzá éjszaka. Ez egyszerűen lebilincselte és megbénította tevékenységünket.

A harcban kérlelhetetlenek, a harc után nagylelkűek – ez jellemzi a szovjet embereket. És ezt a német tiszt nyomban tapasztalhatta parancsnokunk nyugodt hangvételéből. Idegei felmondták a szolgálatot, és a német, akinek a goebbelsi propaganda állandóan az oroszok kegyetlenkedéseivel tömte a fejét, könnyekre fakadt.

Az arcvonal egy másik szakaszán fogságba esett az egyik gyorscsoport parancsnoka. Feladatul kapta a Maros déli partján húzódó állások megtartását. Kijelentette, jóllehet a háború első napjától az arcvonalon teljesít szolgálatot, még soha nem tapasztalta a szovjet csapatok ily gyors előrenyomulását. Az utóbbi napokban általa elfoglalt védelmi szakasz lényegében mélyen a hadtápterületen volt. Sem ő, sem alárendelt parancsnokai sehogyan sem tudták elképzelni, hogy a szovjet csapatok ily gyorsan leküzdik a peremvonalat.

Érdekes e gyorscsoport katonáinak és tisztjeinek a fogságba esése. Tartós védelemre rendezkedtek be. A csoport által kiépített állásokhoz szűk, meredek ösvényeken lehetett feljutni. Az állások egy sajátosan kialakult, szinte a hegybe vágott négyszögletes területen húzódtak. Nem volt egyetlen olyan hozzá vezető átjáró vagy ösvény sem, amelyet ne lehetett volna aknavetővel, géppuskával és géppisztollyal tűz alatt tartani.

Egyszóval: kiváló állások voltak. A németek állandóan tűz alatt tartották az itt húzódó egyetlen valamirevaló hegyi utat, így azon lehetetlenség volt mozogni. Birtokbavételével Roman Kornyejev főhadnagyot bízták meg.

Kornyejev felderítőket küldött ki. Az úton hitleristák nem mutatkoztak, de az alig észrevehető jelekből a felderítők megállapították az ellenséges állások helyzetét. Álcázó leplükben, mint a gyíkok kúsztak a felderítők a sziklák között felfelé. Estére sikerült elérniük a kis térszerű képződményt. Figyelni kezdtek. Mindenkihaltnak tűnt, ám az ellenség mégis itt volt, erről árulkodtak a szétdobált konzerv- és cigarettásdobozok. A harcosok megpillantottak egy barlangot. Bejáratánál, álcázó hálóval letakarva, két aknavető állt. A felderítők észrevétlenül a bejárathoz kúsztak. Nyolc német katonát fedeztek fel. Még a fegyverért nyúlni sem jutott idejük.

A magaslat túlsó lejtőjén települt a német zászlóaljtörzs. Hasonlóképpen estek ők is fogságba. Így vált szabaddá az út.

Az elbeszélt epizódhoz sok ezer hasonló történt. Mindegyikük tisztjeink és katonáink mesteri tudásáról szólnak, azokról, akik a harcok során tanulták meg a hegyes terepen folytatott harc fortélyait, és a maguk javára használták ki e terep valamennyi sajátosságát.

Velük együtt harcoltak az ellenséggel a román katonák. A cluji irányban támadó 27. hadsereggel vállvetve küzdött a nyolc hadosztályt számláló 4. román hadsereg, amely addig védelmi harcokat vívott a Tîrgu Mureş (Marosvásárhely), Aiud (Nagyenyed) terepszakaszon.

Közben mind erőteljesebbé vált a front csapatainak támadása. A 6. harckocsihadsereg egységei már szeptember 7-én átkeltek a Déli-Kárpátokon, és szeptember 11-én estére kijutottak a 27. szovjet és a 4. román hadsereg arcvonalához.

Azokban a napokban az egész arcvonalon ismertté vált a harckocsizók hősi helytállása. És nem is érdemtelenül. A 6. harckocsi-hadsereg katonái azután nagy napra virradtak: szeptember 12-én a hadsereg megkapta a dicső „gárda" jelzőt.

Új lendületet nyert a 6., immár gárda-harckocsihadsereg harcosainak hazafias lelkesedése. A cluji irányban támadva, már az első két napon megindulási állásaikba vetették vissza az ellenséget. Szeptember 15-én estére a 27. hadsereg csapatai pedig kijutottak a Tîrgu Mureş, Turda terepszakaszra. Igaz, az ellenségnek mégis sikerült jelentős erőket odavonnia és megszállnia a hadműveletileg és harcászatilag fontos helyeket és csomópontokat. Ennek következtében ezen a szakaszon a harcok elhúzódtak.

A német hadvezetést nyugtalanította e terepszakasz elfoglalásának lehetősége, mivel ezután csapataink kijutottak a magyar Alföldre. Ez feltétlenül súlyosbította volna az ellenség hadműveleti-harcászati helyzetét. Számolva a súlyosbodó helyzettel, a német hadvezetés Cluj körzetében erős csoportosítást összpontosított, és szeptember 13-án újabb csapást mért déli irányban a szovjet és román csapatokra. Ezzel egyidőben az ellenséges magasabbegységek támadásba mentek át a front balszárnyán Arad és Timişoara (Temesvár) irányába. Az 1. román hadsereg sávjában sikerült mintegy 50 kilométernyire benyomulniuk, s Aradot, e fontos közlekedési csomópontot elfoglalniuk. Veszély fenyegette Timişoarát is. A várható ellenséges harckocsi- és gyalogsági támadásnak elhárítására az 53. hadsereg állományából szeptember 15-re gyorsan két rohamzászlóaljat és egy páncéltörőtüzér-ezredet csoportosítottunk át. A német–magyar csapatok további előrenyomulását az 53. hadsereg és a 18. harckocsihadtest odaérkező egységei állították meg.

Az 53. hadsereg harcosai szó szerint felállították a támadási ütem rekordját. Slatinárol északnyugati irányba támadva, a hadsereg menetből küzdötte le a Déli-Kárpátokat. Néhány egység egy nap alatt 50–70 kilométert tett meg, majd rövid pihenő után folytatta a lendületes menetet. A csapatok néhány nap alatt 220 kilométert haladtak. Szeptember 15-én a hadsereg előrevetett egységei kijutottak Caransebeş (Karánsebes) körzetébe, a 18. harckocsihadtest pedig elérte Lipova (Lippa) (Aradtól keletre) körzetét.

A Keleti-Kárpátokban az ellenség tartalékokkal tovább erősítette 8. hadseregét. Mindenáron igyekezett kézben tartani a hágókat és feltartóztatni a 40. hadsereg és a 7. gárdahadsereg előnyomulását.

Az elkövetkező harc súlyosnak ígérkezett. Ám harcosaink felkészültek. Azokban a napokban szájról szájra járt a 2. Ukrán Front haditanácsának a felhívása: „Hazánk katonája! A Kárpátok szívében harcolsz. Hatalmas hegyek vesznek körül. Nem könnyű itt harcolni. A szűk átjárók, a vad hegyi folyók utadat állják. De te mindenhol átjutsz. Mert te orosz katona vagy . . ."[121]

A szovjet harcosok pedig leküzdve a hágókat, a hegyi utakat lezáró műszaki akadályokat és aknamezőket, az ellenséggel vívott elkeseredett harcokban sikeresen folytatták támadásukat. S minél mélyebben vonultak vissza az ellenséges csapatok a hegyekbe, annál hevesebben védekeztek. Arra törekedtek, hogy bármi áron, miként Friessner írta emlékirataiban, „akadályozzák a szovjet csapatok gyors áttörését nyugatra, a haza irányába".[122]

A. O. Ahmanov vezérőrnagy 23. harckocsihadteste szeptember 8-án támadásba ment át Braşov körzetéből Miercurca-Ciuc (Csikszereda) irányába, s az Olt folyó völgyében előre nyomulva, a hágókat védő német–magyar csoportosítás hátába került. A bekerítés elkerülésére az ellenség sietve nyugat felé vonult vissza. Kihasználva a sikert, csapataink leküzdötték a Keleti-Kárpátokat, behatoltak Erdélybe, és szeptember 15-re elérték a Vatra Dornei–Topliţa (Marosvécs)–Tîrgu Mureş vonalat.

Ily módon, szeptember 6. és 15. között a 2. Ukrán Front csapatai Románia középső területét megtisztították az ellenségtől, az arcvonal közepén és balszárnyán mintegy 250 kilométert nyomultak előre, s ezzel elérték a román–magyar határt (a „Bécsi döntés" szerinti határt). A front jobbszárnya pedig átkelt a Kárpátokon, és 130 kilométert tört előre nyugati irányba.

3

Erdély! Az orosz katonák még az első világháborúban ismerték meg. Először 1917-ben értek földjére, és ami akkor itt maradt, az a harcostársaik számtalan sírja, azoké a katonáké, akik már a németekkel vívott első harcokban estek el. És íme, 27 év múltán a 2. Ukrán Front harcosai atyáik földi maradványai felett álltak . . .

A háborús élet felejthetetlen képei! Mindegyikük arról a túláradó hazafias lelkesedésről tanúskodik, amely egyre vitte előre a szovjet csapatokat.

Csöndes kis román falu az Erdélyi-Kárpátok lábainál. Épp hogy csak odaérkezett az egyik törzs. Az utóbbi napokban már ez volt a törzs harmadik „lakása".

A fehérre meszelt falusi ház földes szobájának szinte minden zugában kiterített térképek. A nagy asztal fölé jól megtermett férfi hajol. Nyikolaj Anyiszimov törzsőrmester, a térképészeti osztálytól. Térképeket ragaszt. Már négy éve csinálja ugyanazt. Ott volt Moszkva alatt, 1941 novemberének súlyos napjaiban. És Anyiszimov ragasztotta a térképeket, amelyeken ez állt: „Mozsajszk", „Volokolamszk". Térképei ott voltak azoknak a tiszteknek a térképtáskájában, akik felderítették a hitleristák peremvonalát Belgorod alatt. Használták őket a Dnyepernél, a Déli-Bugnál, a Dnyeszternél és a Prutnál. A felderítő tisztek azoknak a térképeknek az alapján tájékozódtak az ellenség mögöttes területein, amelye-

ket Anyiszimov állított össze. S a törzsőrmester mindig eltűnődött azon, vajon kinek készíti elő a közeli és távoli tájakról valló térképeket.

Most Anyiszimov a térkép más lapjait ragasztgatja. Ezeken a szelvényeken egész országok neve olvasható: Bulgária, Románia, Jugoszlávia, Magyarország . . . A térképhalmaz egyre növekszik. A törzsőrmester a következőket javasolja a mellette levő szikár ezredesnek:

– Ezredes elvtárs, összeragasszam Önnek az új szelvényeket? Holnap szüksége lehet rájuk.

Az ezredes megemelte a súlyos csomagot, mintha fontolgatná a választ, azután jóváhagyólag bólintott.

A falu utcáin beláthatatlan folyamként haladtak a gépkocsik. A vezetők közül sokan, meglátva a forgalomirányító lányok vörös zászlócskáját, megálltak, s nevetve tréfásan kiszóltak:

– Szervusztok, kislányok! Ti már itt vagytok?

Az egyik emlékezett rá, hogy Vera Vinogradova forgalomirányítót a Dnyeper menti Kisenykában látta utoljára. Na nézd, milyen messzire került! És a barátnője, Nagya Sznyetkova őrmester, a leningrádi kislány. Lám, itt van a forgalomirányító lányok parancsnoka is, a már nem éppen fiatal Afanaszij Kuzmics Jegorov őrmester. Ők igazítják útba a gépkocsikat és a harci gépeket, amelyek szakadatlan áradata halad az arcvonalra.

Az egységeknél és alegységeknél párt- és Komszomol-gyűléseket tartottak. Értékelték a harcok eredményeit, és a hősök megkapták az őket megillető elismerést. Neveiket szinte lehetetlen volt felolvasni! A Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnöksége 1944. szeptember 13-i utasításában a 2. Ukrán Front 203 katonáját, tisztjét és tábornokát tüntette ki a Szovjetunió Hőse címmel.[123] A harcosok ezreit tüntették ki, sokat közülük a Kárpátok hágóiért vívott harcokban tanúsított helytállásért.

A 2. Ukrán Front parancsnokának is emlékezetes volt ez a nap. Felrendelték Moszkvába, hogy aláírja Románia, valamint a szövetséges hatalmak – a Szovjetunió, Anglia és az Egyesült Államok közötti fegyverszüneti szerződést. A Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének 1944. szeptember 10-i parancsa értelmében Rogyin Jakovlevics Malinovszkijt a Szovjetunió marsallja címmel tüntették ki, s a Kremlben M. I. Kalinyin nyújtotta át neki a Marsall Csillagot.

A front csapatainál határtalan volt a lelkesedés. A harcosok tömegesen jelentkeztek a pártba és a Komszomolba. Csupán szeptember első tíz napjában 2325 főt vettek fel tagnak és tagjelöltnek a pártszervezetek.[124]

Ám ebben az időben újabb megpróbáltatások is következtek. Szeptember közepére a német hadvezetés friss erőket dobott át Erdélybe, összefüggő arcvonalat alakított ki, és jelentős mértékben nőtt ellenállása. A 2. Ukrán Front csapatai ellen már 24 német és magyar hadosztály, két páncélos- és két gyalogosdandár harcolt.[125]

A kialakult helyzetet, valamint a szomszédos frontokét figyelembe véve (a 4. Ukrán Front, amely szeptember 9-én ment át támadásba, lassan haladt előre, és segítségre szorult, a 3. Ukrán Front pedig már befejezte Bulgária felszabadítását) a főparancsnokság főhadiszállása új direktívát adott ki. A 2. Ukrán Front csapatainak, miután szeptember 15–19. között elérték a Cârlibaba–Bistriţa (Beszterce)–Cluj–Lugoj (Lugos) terepszakaszt, tovább kellett támadniuk, s a főcsapást Cluj, Debrecen, Miskolc általános irányban mérniük, hogy befejezzék

Románia felszabadítását, és szeptember 30-ra szállják meg a Sighet–Satu Mare–Carei (Nagykároly)–Oradea-Mare–Arad–Timişoara terepszakaszt. A továbbiakban a front lépje át a román–magyar határt, Csop (Csap), Szolnok szakaszon érje el a Tiszát, nyújtson segítséget a 4. Ukrán Frontnak a Kárpátok leküzdésében és Uzsgorod (Ungvár) elfoglalásában.

A főhadiszállás direktívája azt is elrendelte, hogy a front balszárnyán korlátozott tevékenységet folytassanak. Itt a 46. hadseregből, amelyet erre az időre adtak át a 2. Ukrán Frontnak a 3. Ukrán Front állományából, Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportjából csapásmérő csoportosítást szerveztek.[126] Ennek a csoportosításnak október elején kellett átmennie támadásba, hogy szabaddá tegye a 46. hadsereg előtt az utat Turnu Severinen, Orşován, Lugojon keresztül Timişoarába. Malinovszkij utasította a 75. lövészhadtest parancsnokát, hogy haladéktalanul foglalja el Donji Milanovac, Negotin (a jugoszláv határnál) körzetét, ahonnan az ellenség tüzérsége kíméletlenül rombolta Turnu Severint. A. Z. Akimenko vezérőrnagy, a hadtest parancsnoka azonnal hozzálátott e két körzet felszabadításához. A jugoszlávok nagy örömmel fogadták a földjükre lépő első szovjet katonákat.

Ily módon a további harctevékenység kissé módosult. A fenti utasítások alapján a 2. Ukrán Front parancsnoka még aznap meghozta döntését. A front jobbszárnya és közepe (a 40. hadsereg, a 7. gárdahadsereg, a 27. hadsereg, a 6. harckocsi-hadsereg és a lovas-gépesített csoport) folytatta a korábbi feladatot, vagyis szétzúzta az ellenséget Erdélyben, s elfoglalta Bistriţát, Dejt, Clujt, Tîrgu Mureşt, az ellenség fontos védelmi csomópontjait, amelyek lezárták kelet felől a magyar Alföld északkeleti részébe vezető utat. Ezzel megteremtették a lehetőséget a 4. Ukrán Front ellen harcoló ellenséges csoportosítás bekerítésének.

A front balszárnya (az 53. és a 46. hadsereg, a 18. harckocsi- és a 7. gépesített, a 4. és a 6. gárda-lovashadtest) az Erdélyi-Kárpátoktól nyugatra Arad, Petrovgrad, Lugoj irányába támadott. Az 5. légi hadsereg feladata volt a gyorsanmozgó csapatok harcának támogatása és a 27., valamint a 7. gárdahadsereg támogatásának biztosítása.[127]

Újból heves harcok lángoltak fel, amelyek szeptember egész második felében tartottak. Az ellenség szívósan ellenállt. Éjjel és nappal szüntelenül folytak a harcok a hegyekben. A jelentések a közelharcok soráról számoltak be. A hágókban, a magaslatokon és a szűk szorosokban az ellenség, nem kímélve erőit, ellenlökések sorát indította, s új harckocsi- és gyalogosegységeket vetett harcba. De még így sem tudott ellenállni csapataink nyomásának.

Ebben az időben az ellenség ereje még inkább fokozódott. A német hadvezetés a 2. Ukrán Front ellen újabb nyolc hadosztályt csoportosított át, köztük két páncélos- és egy gépesített hadosztályt.[128] Ehhez még hozzá kell számítani a terep jellegét, amely lehetővé tette a szilárd védelem kiépítését. Múltak a napok, s az arcvonal szinte semmit sem változott.

Más volt a helyzet a front balszárnyán. Itt az 53. hadsereg csapatai sikeresen nyomultak előre északnyugati irányban, s elfoglalták Aradot, a románok nagy vasúti csomópontját. A város elfoglalásában jelentős szerepet játszott a 18. harckocsihadtest. Szeptember 24-én az 53. hadsereg egységei Makó körzetében elérték a román–magyar határt, s ezzel lényegében befejezték Románia nyugati körzeteinek felszabadítását.

A kialakult helyzet elgondolkoztató volt. S a frontparancsnokság meg is fon-

tolta a dolgot. A véleményeket abban összegezték, hogy a front jobbszárnyán nem célszerű erőltetni a további harcot. A következő csapást ott célszerű mérni az ellenségre, ahol nem várja. Szeptember 24-én a frontparancsnok jelentette elgondolását a főparancsnokság főhadiszállásának.

Malinovszkij megjegyezte, hogy a front jobbszárnya – a 40., a 7. gárda- és a 27. hadsereg – az ellenség erős védelmébe ütközött, amely az egyes irányokban ellenállási csomópontokból, kiserődökből, harckocsiakadályokból állt. Sikertelennek bizonyult valamennyi, az ellenséges védelem áttörésére irányuló kísérlet. Ugyanakkor az 53. hadsereg, leküzdve az ellenség ellenállását, kijutott Aradtól északnyugatra, s eddig még nem ütközött szervezett védelembe. Ez a körülmény kedvező helyzetet teremtett az Oradea-Mare, Debrecen irányába való tevékenységhez, vagyis kijutást az Erdélyben elhelyezkedő ellenséges csoportosítás hátába.

Az volt a fontos, hogy ne szalasszák el a kedvező helyzetet, és gyorsanmozgó csapatokat dobjanak át a front balszárnyára. Onnan mérjenek azután döntő csapást az ellenségre. A célszerűség azt követelte, hogy a front jobbszárnyán pedig védelembe menjenek át, hogy kiegészítsék a lőszerkészleteket, alaposabban felderítsék az ellenség védelmét, és szeptember 30-nak reggelén itt is támadásba menjenek át.

A terv javaslatánál a frontparancsnok arra számított, hogy Debrecen körzetének elfoglalásával összeomlik a német–magyar csapatok egész hadműveleti védelme, és kénytelenek lesznek visszavonulni Cluj körzetéből és a Kárpátokból.

Szeptember 25-én a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása jóváhagyta a frontparancsnok elgondolását, de megparancsolta: ne szüntessék be a front jobbszárnyának támadó harcát sem, mivel a támadás beszüntetése lehetővé tenné az ellenséges erők átcsoportosítását a front balszárnya ellen.

Borongós őszi reggel. A Kárpátok völgyeit és szorosait tejfehér köd ülte meg. A hegyeket szinte beborították az alacsonyan szálló felhők. Tömör falként álltak a százados fenyők és bükkfák. A hegyek közé szorult, meredeken felfelé kanyargó, majd hirtelen lefelé futó szűk utakon gépkocsik vonultak. Hirtelen kis kertek és jómódú parasztok házacskái villantak elő. Az utakon özönlöttek a gépkocsik, a csapatok, a gyalogság lovasszekerekre rakott fegyverekkel, a lóvontatású tüzérség. A műszakiak helyreállították a felrobbantott hidakat, eltakarították a romokat, felszedték az ellenség által telepített aknákat. Itt is, ott is körülfogták a katonákat a helyi lakosok. Örültek, hogy nincsenek többé hitleristák, akik mindenükből kiforgatták a parasztokat.

A 2. Ukrán Front csapatainak újabb feladatokat kellett megoldaniuk. Az előttük levő út Budapestre, Bécsbe és Prágába vezetett. Az ellenség egész déli hadászati szárnyának a tervezett mély átkarolása lehetővé tette a 2. és a 3. Ukrán Front csapatainak, hogy kijussanak Németország déli térségébe. Szeptember végén a 2. Ukrán Front parancsnoksága titokban átcsoportosította erőit Arad körzetébe. Új támadó hadműveletet készítettek elő azzal a céllal, hogy felszabadítsák Erdély északi részét, és szétzúzzák az ellenséges csapatokat Magyarországon.

A burzsoá Magyarország kormánya természetesen már rég megértette, hogy Hitler eljátszotta kisded játékait. Ennek ellenére továbbra is kiszolgálták a fasiszta Németországot, Hitler oldalán harcoltak, ugyanakkor azt várták, hogy angol–amerikai csapatok érkezzenek a magyar határra.

A reakciós magyar körök most már másképp magyarázták az ország részvételét a háborúban a hitleri Németország oldalán. Korábban ezt a „bolsevizmus" megállításával, most pedig az „ország sajátos földrajzi helyzetével" indokolták, amely – úgymond – közvetlen közelében van Németországnak, rajta keresztül vezetnek a német csapatok visszavonulási útjai a Balkánról.

Még szeptember 2-án mondotta a rádióban Lakatos, Magyarország új miniszterelnöke, hogy Magyarország igen komoly és súlyos időket él át, és hangsúlyozta: „. . . jelenlegi helyzetünk a földrajzi fekvésünk és az események váratlan fordulatának a következménye".

Helyénvaló lett volna megkérdezni Hitler kiszolgálóitól: miért nem nyugtalanította őket a földrajzi helyzet a háború első szakaszában, amikor önként kötötték az országot a fasiszta Németország szekeréhez, s gyors győzelemre számítva? Miért most nyugtalanítja őket a földrajzi helyzet, amikor teljességgel bebizonyosodott, hogy Németország elvesztette a háborút, Magyarország pedig kilátástalan helyzetbe került? Mindennek oka, mint látható, „az események váratlan alakulása", amelyről a miniszterelnök beszélt. Most bizony felelni kellett a magyar uralkodó klikk bűnös politikájáért.

Kétségtelen, Magyarország Németország védelmének előterévé vált. A háború lángja áthaladt határain. És nem volt kétséges, hogy a hitlerista hadvezetés Magyarországot pajzsként használja saját területe előtt. A magyar kormány arra számított, hogy a Vörös Hadsereg megáll a Kárpátoknál. Szerintük a 2. Ukrán Front csapatainak ki kellett volna kerülniük Magyarországot.

Ám reményeik szertefoszlottak.

Hatodik fejezet

Bolgár földön

1

Miután a 3. Ukrán Front csapatai megtisztították a német fasiszta csapatok maradványaitól Észak-Dobrudzsát és a Duna bal partját Ghiurghiutól Călărasiig, szeptember ötödikén Ghiurghiu és Mangalia körzetében elérték a román–bolgár határt. Ez volt a 46. hadsereg (bizonyos ideig a 2. Ukrán Frontnak rendelték alá), az 57. és 37. hadsereg csapatai déli irányú támadásának az eredménye. A 37. hadsereget vasúton Tulcea körzetéből a front tengerparti szárnyára csoportosították át. A tenger felől a csapatok harcát a Fekete-tengeri Flotta fedezte, amely deszantokat tett partra Sulina és Constanța román kikötőkben. A front csapatai a Dunánál megálltak, várva a további tevékenységre vonatkozó parancsot.

A 2. Ukrán Front katonáit, tisztjeit és tiszthelyetteseit áthatotta ama népek iránti baráti szolidaritás, amelyeknek segítő kezet nyújtottak. Azokban a napokban az egész frontnál elterjedt egy szomorú hír, amely még inkább táplálta a németekkel való leszámolás vágyát.

Slobozia körzetében a 37. hadsereg csapatai felszabadítottak egy hadifogolytábort, melyben 18 ezer szovjet és angol tisztet meg katonát őriztek. A felszabadítás előtti szörnyű eseményekről a volt foglyok számoltak be. A hitleristák, érezve, hogy nemsokára vissza kell vonulniuk, harckocsikkal törtek be a táborba. Tüzet nyitottak a védtelen foglyokra, letaposták őket a harckocsikkal. Mintegy ötezer foglyot öltek így meg. Ezt a vadállati tettet a 13. német páncéloshadosztály követte el, amely azután Bulgáriába menekült.

A Duna túlsó partján, az ősi bolgár földön fellángolt a partizánharc a német fasiszta megszállók ellen. A bolgár nép már elvesztette türelmét, és minden órában, minden napon és hónapban a maga eszközeivel és módján segített a szovjet testvéreknek.

Merészen megtámadták a német raktárakat, helyőrségeket, katonai szerelvényeket... Gorna Dzsumajában (ma: Blagoevgrad) és Aszenovgradban felgyújtották a németeknek termelő fűrésztelepet, levegőbe röpítették a kazanliki német lőszerraktárat. És ez így volt az egész országban.

A 3. Ukrán Front törzse, amely szeptember elején Cernavodăba települt át, nyomban megkezdte a hadművelet előkészítését.

Azokban a napokban valamennyi szovjet harcos figyelme a kis balkáni szláv államra irányult. Érdeklődve olvasták a Pravdában a bolgár kormányhoz intézett szovjet jegyzéket, amely megvilágította Bulgária helyzetét. A bolgár uralkodó körök a nép akarata ellenére több mint három éven át minden módon segítették a hitleristák Szovjetunió elleni háborúját. Több mint három éven át a

bolgár föld a német csapatok hídfőjéül, a bolgár kikötők a német flotta támaszpontjaiul, a repülőterek a német légierő bázisául szolgáltak.

A cári Bulgáriában találtak menedéket a Krímből megfutott hitleristák.

Amikor a szovjet csapatok kiűzték a németeket Kelet-Romániából, a reakciós bolgár kormány megpróbálta őket elrejteni a Duna mögött. A szovjet harcosok azonban tudták, hogy a bolgár kormányt nem szabad azonosítani a bolgár néppel.

Mindenki jól meg akarta ismerni ezt az országot, amelynek hamarosan a földjére lépnek. És a front politikai csoportfőnöksége mindent megtett ennek az óhajnak a teljesítése érdekében. Az egész személyi állomány számára tájékoztatókat tartott Bulgáriáról. A csapatoknál előadásokat szerveztek Bulgária történelméről és gazdaságáról. A törzseknél konzultációk folytak, felkészítették a tolmácsokat.

A bolgár nép évszázadokon át harcolt szabadságáért. Öt évszázadig nyögte a törökök igáját, míg az orosz testvérek segítségével el nem kergette őket.

Jóllehet az 1877–1878-as háborúból győztesként került ki Bulgária, mégis – félve egy erős szláv állam létrejöttétől a Balkánon – Anglia, Németország és az Osztrák–Magyar Monarchia Bulgária függetlensége ellen lépett fel. A német militaristák a Koburg-hercegek sorából ültettek cárokat a bolgárok nyakába. Ferdinánd cár mindent elkövetett annak érdekében, hogy Bulgáriát a német tőkések gazdasági érdekeinek, a bolgár hadsereget pedig a császári Németország katonai gépezetének rendelje alá.

De a történelem menetét nem a hatalmon levők, hanem a nép irányítja.

Ezernyolcszázkilencvenegyben Dimitri Blagoev vezetésével megalakult a bolgár szociáldemokrata párt. Később elkülönültek a „tyesznyakok" (szorosok), a forradalmi baloldal szárnya, mely a bolgár és a nemzetközi munkás- és kommunista mozgalom számos nagy vezető és szervező alakját nevelte fel, közöttük Georgi Dimitrovot, Vaszil Kolarovot.

Különösen forradalmasítóan hatott a bolgár dolgozókra a Nagy Októberi Szocialista Forradalom. A bolgár munkásosztály és élcsapata, a Bolgár Munkás- és Szociáldemokrata Párt melegen üdvözölte Oroszország népeinek győzelmét, és mindent megtett annak támogatására. Bulgáriában sztrájkok és megmozdulások zajlottak le annak bizonyítékaiként, hogy a bolgár dolgozók elégedetlenek a kizsákmányoló rendszerrel és kormánnyal.

A bolgár forradalmi mozgalom mérföldköve az 1923-as fegyveres felkelés volt. A monarcho-fasisztáknak csak a nemzetközi reakció segítségével sikerült vérbe fojtaniuk ezt a népfelkelést. De a fegyveres felkelés mély nyomokat hagyott maga után. A bolgár dolgozók tapasztalatokat szereztek az elnyomók elleni fegyveres harc terén. Nem véletlenül határozta el a bolgár nép, hogy szeptember 23-át (ezen a napon kezdődött az 1923-as szeptemberi felkelés) hadserege születésnapjaként tiszteli.

A harmincas években újult erővel lángolt fel Bulgáriában a forradalmi mozgalom. Ez a hadseregre is kiterjedt. Erjedés ment végbe a tisztek soraiban, akik elégedetlenek voltak az uralkodó körök németbarát tevékenységével. A fasiszta diktátorok után rövid időre állami hivatalnokokból választott személyiségek kerültek hatalomra. Ők is sikertelenül próbálták megváltoztatni a bel- és külpolitikát. Ilyen vezető volt például Kimon Georgiev. Rövid életű kormánya kétségtelenül hozzájárult a Szovjetunióval való diplomáciai kapcsolatok megteremté-

séhez. De mivel alapvetően hibás jelszó – „A kommunisták ellen és nélkülük a Szovjetunióval való kapcsolatokért" – volt, amit követett, a dolgozók széles rétegei nem támogatták, és hamarosan a belső reakció befolyása alá került.

És az ország most ismét nagy események előtt állt. Új oldal kezdődött történelmében. Ezt az oldalt így lehetett volna kezdeni: a sokat szenvedett Bulgária határaihoz jó szándékkal megérkeztek a szovjet katonák.

A 3. Ukrán Front haditanácsának egyik ülésén elsősorban a következő kérdést vitatták meg: hogyan haladhatnak előre a szovjet harcosok – harccal vagy akadálytalanul? Milyen ellenséges erők és létesítmények vannak a Balkánon?

Erre vonatkozólag a fronttörzseknek csak hozzávetőleges adataik voltak. A bolgár területek légi és egyéb módon való felderítését a főhadiszállás megtiltotta. Maradt tehát a rádiófelderítés. A haditanácsnak az volt az egybehangzó véleménye, hogy csapataink nem találnak komoly ellenállásra Bulgáriában, ellenkezőleg, a bolgár nép örömmel fogadja katonáinkat. Így nyilatkozott a Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottsága Külföldi Irodájának moszkvai titkára, G. M. Dimitrov. Az Állami Honvédelmi Bizottság különleges feladatával a 3. Ukrán Front törzséhez utazó G. K. Zsukov marsallal beszélgetve, Dimitrov kijelentette:

– Bár Ön azzal a feladattal keresi fel a 3. Ukrán Frontot, hogy felkészítse csapatait a Bulgária elleni háborúra, de háború egészen biztosan nem lesz. A bolgár nép már nagyon várja a Vörös Hadsereget, hogy segítségével megdöntse Bagrjanov cári kormányát, és megteremtse a Népi Felszabadítási Front hatalmát. Önt nem ágyú- és géppuskatűzzel fogják fogadni, hanem a régi bolgár szokás szerint sóval és kenyérrel. Ami pedig a kormánycsapatokat illeti, aligha fogják megkockáztatni a Vörös Hadsereg elleni harcot. A rendelkezésemre álló adatok arról tanúskodnak, hogy a hadsereg szinte valamennyi egységénél embereink nagy munkát folytatnak. A hegyekben és az erdőkben jelentős partizánerők tartózkodnak, nem tétlenkednek, és készek arra, hogy lejöjjenek, és támogassák a népi felkelést.

Egy kis szünet után folytatta:

– A szovjet csapatok sikerei rendkívül hatottak a bolgár népi felszabadító mozgalom erősödésére. E mozgalom élén pártunk áll, és határozottan a fegyveres felkelésre veszi az irányt, melyet a Vörös Hadsereg megérkezésekor valósítunk meg.[129] A későbbiekben minden tekintetben bebizonyosodtak Dimitrov szavai, és valóra vált a haditanács elképzelése.

Hogy ez miért így és nem másképp történt, arra ennek az országnak a történelme adja meg a választ. Különösen a bolgár nép antifasiszta és forradalmi mozgalmának az a szakasza, amely 1941-től csapataink megérkezéséig tartott.

Amikor a fasiszta Németország megtámadta a Szovjetuniót, a Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottsága felhívással fordult az országhoz:

„A bolgár nép előtt, amely túlnyomó többségében határtalanul szereti a testvéri szovjet népet, és tőle várja boldog jövőjének eljövetelét, hatalmas feladat áll: semmiképp ne engedje földjét és hadseregét felhasználni a német fasiszták rabló céljaira . . ."

A bolgár kommunisták felszólították honfitársaikat:

„Legyetek éberek, és minden erőtökkel küzdjetek a kormány olyan próbálkozásai ellen, hogy háborúba sodorjon bennünket, vagy a fasiszta rablók szolgálatába állítsa országunkat!

Egyetlen szem bolgár gabonát, egyetlen darab bolgár kenyeret sem a fasisztáknak és rablóknak! Egyetlen bolgárt sem a szolgálatukra!"

A hitleristák elleni nemzeti felszabadító harc zászlója alá álltak a bolgár hazafiak. Az ő érzéseiket és szándékaikat is kifejezte Cvjatko Radojnovnak, a rettenthetetlen forradalmárnak az a levele, amelyet kivégzése előtt írt leányának 1942 júniusában a fasiszták börtönéből: „Mennyire szerettem volna megérni a szabadságot, látni a nép örömét a dicső Vörös Hadsereg győzelme után. De nyugodtan halok meg, mert hiszek a győzelemben, az emberiség boldog jövőjében." Kiváló ember volt. 1923-ban részt vett a szeptemberi fegyveres felkelésben. 1937-ben a spanyol köztársaságiak oldalán harcolt a fasiszták ellen. Amikor pedig a hitleristák megkezdték rabló háborújukat a Szovjetunió ellen, a Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottságának megbízásából visszatért hazájába, s a partizánmozgalom élére állt.

A bolgár partizánharc igen nehéz körülmények között folyt, hisz Bulgária a németek vazallusa volt. A hitlerista ügynökök a forradalmár hazafiak elleni küzdelmet széleskörűen megszervezték. De a hazafiak nem rettentek vissza. Legendák keringtek a nép körében a bolgár középhegységi „Hriszto Botev", „Vaszil Levszki", a dupniki, trinszki, panagjuristei, szliveni, botevgrádi és más partizánosztagok tevékenységéről.

A fasizmus elleni össznépi harc eszméje fokozatosan átterjedt a csapatokra is. A partizánmozgalomba kerültek katonák, tisztek, sőt néhány tábornok is. A bolgár nép hű fia volt Vladimir Zaimov, aki a fasiszta „bíróság" előtt bátran elismerte forradalmár szemléletét, elveit és tevékenységét, s a hóhérok szemébe mondta: végtelenül szereti orosz testvéreit.

– Semmi olyat nem tettem, ami kárára lett volna Bulgáriának, mert meggyőződésem, hogy csak a Szovjetuniótól várhat jót. Támogatom a Szovjetunióval való kapcsolatot, mert sorsunk, népünk és államunk sorsa összefonódott a Szovjetunióval.

A hős apja, Sztojan Zaimov aktívan részt vett a 19. század hetvenes éveiben a forradalmi mozgalomban. Ismert társadalmi személyiség volt a századfordulón, és hű követője az orosz és a bolgár nép barátságának. Kezdeményezésére gyűjtés indult, hogy emlékműveket állítsanak azoknak az orosz harcosoknak, akik részt vettek Bulgária török elnyomás alóli felszabadításáért folyó 1877–1878-as háborúban. Sztojan Zaimov Oroszország iránti szeretetét örökölte fia, Vladimir is, akiben egész életében lángolt a szovjet nép iránti szeretet érzése.

2

Helyesen értékelve a szovjet–német arcvonal déli szárnyán kialakult helyzetet, valamint az országban folyó nemzeti felszabadító mozgalom sikereit, a Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottsága 1944. augusztus 24-én körlevelet adott ki a pártszervezeteknek a fegyveres felkelésről. Ennek megfelelően a Népi Felszabadító Felkelő Hadsereg vezérkara kiadta parancsát: alakítsák meg a Hazafias Arcvonal helyi hatalmi szerveit. „A főcsapásokat a központokra kell mérni, elsősorban oda, ahol az egyes katonai alakulatok támogatására is lehet számítani."[130]

E világos és pontos utasítást megkapva, a pártszervezetek haladéktalanul hozzáláttak végrehajtásához. Szeptember elején Szófiában és más bolgár városokban a dolgozók nyílt politikai fellépéseire került sor. A Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottságának felhívására országszerte munkás- és parasztgyűléseket tartottak, s megalakították a Hazafias Arcvonal bizottságait. A szeptember 9-i felkelés idején számuk már 670 volt.[131] A forradalmi hangulat kiterjedt a hadseregre is. Egész alegységek álltak át a nép oldalára.

Szeptember 1-én lemondott a fasisztabarát Bagrjanov-kormány. A Muraviev vezette új kormány kijelentette, hogy „szigorúan semleges" politikát folytat, visszaállítja az alkotmányos rendet, gyakorlatilag azonban támogatta a hitlerista Németországot, elnyomta a néptömegek megmozdulásait, betiltotta a Hazafias Arcvonal politikai tevékenységét.

Az ország reakciós erői már régen megérezték a fasiszta Németország végét, és figyelmüket Angliára és az Egyesült Államokra irányították. Titkos tárgyalásokat kezdtek a fegyverszünetről az angol–amerikai imperialistákkal. A monarcho-fasiszta uralkodó körök ezzel meg akarták akadályozni, hogy a Vörös Hadsereg az ország területére lépjen. Ez teljesen megfelelt az amerikai és angol imperialisták elképzeléseinek is, akik szintén szerették volna elfoglalni a Balkánt, és fenntartani az ottani reakciós rendszereket. Ilyen tartalmú tárgyalások folytak Isztambulban és Kairóban, ahová 1944. augusztus elején érkezett meg Sztojcso Mosanov, a nemzetgyűlés egykori elnöke, a befolyásos burzsoá ellenzéki személyiség.

A szovjet kormány nemegyszer figyelmeztette a cári Bulgária kormányát, hogy nem teljesíti a Szovjetunióval való kapcsolatában semlegességi kötelezettségét, hogy együttműködik a fasiszta Németországgal az antifasiszta koalíció elleni háborúban, s ez „nem egyeztethető össze a Szovjetunió és Bulgária közötti normális kapcsolatokkal". Ha Bulgária nem szakít Németországgal, akkor a Szovjetunió „nem tartja lehetségesnek a kapcsolatok fenntartását Bulgáriával, mint olyan állammal, amely segíti és a jövőben is segíteni szándékozik a hitleri Németországot a Szovjetunió elleni háborújában". A iași–kisinyovi hadművelet előtt a szovjet kormány még egyszer felhívta a bolgár komány figyelmét arra, hogy „ha valamiképp ki akar kerülni a zsákutcából, akkor most kell szakítania Németországgal".

A fasisztabarát bolgár komány minden esetben biztosította a szovjet kormányt semlegességéről. Valójában pedig továbbra is aktívan segítette Németországot, átengedte területén a hitlerista csapatokat, nem akadályozta átdobásukat Romániába, a német hajók és repülőgépek rendelkezésére bocsátotta kikötőit és repülőtereit.

Augusztus 30-án a szovjet kormány még egyszer határozottan figyelmeztette a bolgár kormányt: vessen véget annak, hogy a német csapatok felhasználják Bulgária területét. Ám a bolgár uralkodó klikk ezúttal is, korábbi magatartásához híven, figyelmen kívül hagyta a Szovjetunió figyelmeztetését. Viszont fegyverszüneti kéréssel fordult a Szovjetunióhoz, anélkül, hogy szakított volna Németországgal.[132]

Ezek a dokumentumok voltak a 3. Ukrán Front haditanácsa figyelmének középpontjában. Ugyanakkor a frontparancsnokság állandóan figyelemmel kísérte a bulgáriai politikai eseményeket. Szoros kapcsolatban állt a Népi Felszabadító Felkelő Hadsereg vezérkarával, a Bolgár Munkáspárt helyi bizottságaival, me-

lyet a Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottságának Moszkvában levő Külföldi Irodája – G. Dimitrov vezetésével – segített elő. E szervek tájékoztatták a front haditanácsát a bolgár dolgozó tömegek forradalmi hangulatáról, és kérték: csapatai minél előbb lépjék át a határt, s nyújtsanak segítséget a népnek a fegyveres felkelés győztes megvalósításában. A Bolgár (kommunista) Munkáspárt helyi bizottságai a határ menti övezetben – teljesítve a Külföldi Irodának és a központi bizottságnak az utasítását, hogy akadályozzák meg a szovjet csapatok elleni katonai tevékenységet, ugyanakkor minden módon támogassák a Vörös Hadsereg tevékenységét – közvetlen kapcsolatot teremtettek a 3. Ukrán Front törzsével. A párt várnai területi bizottságának utasítására szeptember 3-án a terület titkára, Vaszil Mihajlov Todorov, valamint a párt két tagja, Dimitar Panajotov Sztojcsev, Zlati Sztojanov Antonov és a pártonkívüli Georgi Petrov Hadzsitinev felkeresték a front törzsét, és részletesen tájékoztatták a várnai terület helyzetéről.

A Muraviev-kormány, a kétségbevonhatatlan tények ellenére sem hagyott fel fasisztabarát politikájával. Ilyen körülmények között a szovjet kormány nem tehetett mást, teljesen szakított a cári Bulgáriával, és hadiállapotban levőnek tekintette magát vele. Szeptember 5-én jegyzéket intézett a bolgár kormányhoz, amelyben rámutatott, hogy Bulgária több mint három éven át segítette Németországot a Szovjetunió ellei háborújában.[133] Azt, hogy eddig – állapította meg a jegyzék – eltűrte ezt a helyzetet, csak azért tette, mert figyelembe vette: Bulgária nem volt olyan helyzetben, hogy ellenállhasson Németország hatalmas hadigépezetének, amikor az kezében tartotta szinte egész Európát. De most, amikor Németország hatalmas vereségeket szenvedett, elvesztette sok szövetségesét, s minden arcvonalon visszavonul, sorsa megpecsételődött, elvárható volt, hogy Bulgária kihasználja a kedvező körülményeket, és szakít Németországgal, csatlakozik a Hitler-ellenes szövetséghez. Ám a bolgár kormány még most sem szakít Németországgal. Úgynevezett semleges politikát folytat, mellyel folytatja a Szovjetunió elleni háború közvetlen támogatását. A szovjet kormány ezt nem tudja másképp értékelni, mint a háború tényleges folytatását Németország oldalán a Szovjetunió ellen. Ezért a szovjet kormány „nem tartja lehetségesnek kapcsolatai további fenntartását Bulgáriával. Megszakít vele minden érintkezést, és kijelenti: minthogy Bulgária a valóságban régóta hadiállapotban van a Szovjetnióval, ezek után a Szovjetunió is hadiállapotban lesz Bulgáriával".[134]

Ugyanakkor szeptember 5-én a főparancsnokság főhadiszállása jóváhagyta a 3. Ukrán Front parancsnoksága által kidolgozott hadműveleti tervet Bulgária tengerparti részének az elfoglalására.

A hadműveleti-hadászati helyzet nagyon kedvezett a 3. Ukrán Front támadó harcának. Amint már említettük, a 2. Ukrán Front ekkor már Románia központi részeiben harcolt. A németek balkáni arcvonala szétesett: az erdélyi-kárpáti csoportosítás elszigetelődött a Jugoszláviában, Albániában és Görögországban tevékenykedő csapatoktól. A Fekete-tengert és a tengerparti sávot osztatlanul ellenőrizte a szovjet flotta, a levegőt pedig a mi légierőnk uralta.

Igen kedvezően helyezkedtek el a 3. Ukrán Front csapatai: a jobbszárnyon a 46., középen az 57., a balszárnyon pedig a 37. hadsereg. A front, mind korábban, most is rendelkezett nagy erejű gyorsanmozgó csoporttal, amelynek állományába a 4. és a 7. gépesített hadtest tartozott. A szárazföldi csapatok harcát a 17. légi hadsereg támogatta, a Dunán pedig teljes harckészültségben álltak

Sz. G. Gorskov ellentengernagy dicső Dunai Katonai Flottillájának naszádjai. A 3. Ukrán Front akkor több mint 250 ezer katonával, kétezernél több löveggel és aknavetővel, 400 harckocsival és rohamlöveggel rendelkezett.

Milyen erők álltak vele szemben a cári Bulgária részéről? Bulgáriának akkor öt összfegyvernemi hadserege és két önálló hadteste volt. Ezek állományába 27 hadosztály, köztük egy páncélos- és egy lovashadosztály, valamint hét dandár (egy páncélos-, egy lovas- és öt határvadász) tartozott. A bolgár hadsereg teljes létszáma 450 ezer fő volt. A bolgár légierő öt ezrede 410 repülőgépből állt. Várnában és Burgaszban a német és a bolgár flottának több mint 80 hadi- és segédhajója állt készen. A bolgár fegyveres erők többsége az ország központi és nyugati területein helyezkedett el.

Az erőviszonyokból kézenfekvő következtetést lehetett levonni: Bulgária nem volt olyan helyzetben, hogy komolyan ellenállhatott volna a front csapatainak. De ezeket az adatokat ki kell egészíteni más ténnyel is: a szovjet csapatok harcokban edzettek, tapasztaltak voltak, a legkorszerűbb fegyverekkel és harci technikai eszközökkel rendelkeztek, s még a jól felszerelt német magasabbegységek sem bírtak velük szemben kitartani; emellett a szovjet harcosokat lángoló hazaszeretet hatotta át. És a bolgár hadsereg? Erői széttagoltak voltak, katonái nem akartak harcolni a Vörös Hadsereg ellen.

A fő, ami bennünket vezérelt, a proletár internacionalizmus ereje volt, amely áthatotta mind a szovjet, mind a bolgár népet. A front haditanácsa szilárdan hitte, hogy a bolgárok nem fognak harcolni orosz testvéreik ellen, még ha erre határozott parancsot kapnak is fasisztabarát kormányuktól.

Az Oroszország és Bulgária népeinek sorsát összekötő évszázadok történelme, a közösen ontott vér Bulgária török elnyomás alóli felszabadításáért, a két ország legjobb fiainak szoros forradalmi együttműködése – mindez természetellenessé tett bármiféle fegyveres küzdelmet a Duna mentén.

Szeptember első napjaiban átjött hozzánk három bolgár katona – attól a 4. hadosztálytól, amelyet augusztus végén sietve a román–bolgár határra irányítottak –, Szlavko Nikolov, Sztanko Genov és Georgi Ivanov. Kijelentették, hogy a bolgár nép – az idősebbek is, akik, mint a napot, úgy óhajtották a szabadságot – várja a szovjet barátokat.

És mégsem volt okunk a teljes nyugalomra. Hisz számítani lehetett rá, hogy a Németországot oly sok éven át kiszolgáló reakciós vezetők mégis fegyverhez nyúlnak barátaik megsegítésére. Éppen ezért a küszöbönálló hadművelet tervét igen gondosan kidolgoztuk.

Ennek során mindenekelőtt figyelembe vettük, hogy Bulgáriában világosan körvonalazott forradalmi helyzet alakult ki. Kiváltképpen fontosnak tartottuk Várna és Burgasz gyors felszabadítását, mivel a fronttörzs értesülései szerint a németek el akarják süllyeszteni az ott levő hajókat. Amikor a szovjet csapatok elérték a Dunát, a hitleristáknak már nem sikerült Németországba menteni flottájukat. Augusztus végén hajóik egy részét már elsüllyesztették. Várnában és Burgaszban azonban még több mint 80 hadi- és kisegítő hajójuk maradt, s ezeket meg kellett szereznünk. Ezért a hadművelet fő célja Várna és Burgasz elfoglalása, az ott összpontosított flotta birtokbavétele volt, majd a front főerőinek a támadás ötödik napján el kellett érniük a Ruscsuk (Rusze)–Razgrád–Sumen–Kamcsija folyó vonalát. Úgy terveztük, hogy e feladat teljesítése céljából a front csapatai szeptember 8-án tüzérségi és légi előkészítés nélkül lépik át a határt, s

együttműködnek a Népi Felszabadító Felkelő Hadsereggel. A tervnek megfelelően a 46. hadseregnek Razgrád, az 57. hadseregnek Sumen, a 37. hadseregnek Dilgopol irányában kellett előrenyomulnia. Mindkét gépesített hadtestet be akarták vetni a harcba.

Konkrét feladatokat kapott a 17. légi hadsereg, amely akkorra már birtokolta a felszabadított dunai kikötőket, s a front jelentős erőit szállította át a jobb partra. Ami a Fekete-tengeri Flottát illeti, a főparancsnokság főhadiszállása megparancsolta neki, hogy zárja le Várna és Burgasz kikötőjét a tenger felől, ne engedje kifutni az ellenséges hajókat, s amikor a front csapatai a kikötők körzetébe érnek, tegyen partra deszantokat, s ezek a front erőivel együtt foglalják el a kikötőket. A V. V. Jermakov altábornagy parancsnoksága alatt álló flotta-repülőerőknek az volt a feladatuk, hogy a levegőből zárják le a várnai és burgaszi kikötőt, rombolják a partvédelmet, és támogassák a tengeri deszantok partraszállását.

Annak ellenére, hogy hadiállapotban voltunk Bulgáriával, a szovjet kormány – hűen politikájához – most is nagylelkű volt. Ez tükröződött a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának direktívájában is, amelyben megparancsolta a román–bolgár határ átlépését. A 3. Ukrán Front csapatainak ugyanis meg kellett állniuk a Ghiurghiu–Razgrád–Sumen–Dilgopol–Kamcsija folyó északi partja vonalán.

Ezekben a derűs szeptemberi napokban alaposan felkészültek a törzsek, a csapatok és a flotta erői a tervezett hadműveletre. Hajnaltól késő éjszakáig tanulmányozták a térképeket, vázlatokat és táblázatokat; a fegyvernemi parancsnokok, szolgálatiág-főnökök, a tábornokok és tisztek szinte le sem hunyták szemüket; az utakon végeláthatatlan gépkocsi-, vontató- és harckocsioszlopok haladtak: teljes erővel folyt az átcsoportosítás. A csapatoknál és a hajókon folyt a következő feladatra való felkészülés: a katonák, tiszthelyettesek és tisztek tanulmányozták Bulgária történelmét, földrajzát, kultúráját és népének szokásait. A front haditanácsa mindent megtett annak érdekében, hogy a katonáknak megmagyarázza a bolgár kormány reakciós voltát, ugyanakkor baráti érzéseket keltsen bennük a bolgár nép iránt, mély tiszteletet ébresszen nemzeti felszabadító harcuk iránt. A szovjet katonák barátként, felszabadítóként léptek e szép balkáni ország földjére.

A 3. Ukrán Front parancsnoka szeptember 7-én felhívással fordult a lakossághoz és a bolgár hadsereghez:

„A bolgár néphez, a bolgár hadsereghez!

Bolgárok!

A Vörös Hadsereg nem kíván harcolni a bolgár nép és hadserege ellen, mert barátnak tekinti őket. A Vörös Hadseregnek egyetlen célja van – megsemmisíteni a fasiszta seregeket, és közelebb hozni a világbékét."[135]

A továbbiakban feltételeket szabtak a bolgár kormánynak. A szovjet parancsnokság követelte, hogy szakítson meg minden kapcsolatot Németországgal, s álljon át a Hitler-ellenes szövetség oldalára; a Bulgáriába érkezett német katonákat és tiszteket haladéktalanul internálják, és mint foglyokat adják át a szovjet csapatoknak. A bolgár kikötőkben levő valamennyi német hajót adják át a Szovjetuniónak.

Szeptember 8-án 11 órakor a front gyorsanmozgó osztagai 230 kilométer szélességben átlépték a román–bolgár határt, s egy óra múlva követték őket a gár-

dahadosztályok: I. A. Makszimovics ezredes 34. gárda-, Sz. A. Kozak tábornok 73. gárda-, P. I. Kuznyecov ezredes 353. és G. I. Koljagyin ezredes 244. hadosztálya. Ezen a napon már K. D. Parfenov ezredes 4. gárda-lövészhadosztálya felszabadította Ruscsukot, N. I. Zavjalov ezredes 5. önálló gárda gépesített dandára pedig elfoglalta Várnát, ahová hamarosan megérkeztek V. I. Zsdanov tábornok 4. gárda gépesített hadtestének egységei is. Még azon a napon a Feketetengeri Flotta repülői Várnában deszantot szállítottak le, amely elfoglalta a tengeri repülőteret, és szeptember 9-én éjszaka behatolt a város kikötőjébe.

A gyorsanmozgó osztagok nem ütköztek a bolgár csapatok ellenállásába, és 60–70 kilométert nyomultak előre, így elérték a Ruscsuk–Iszperih–Bozsidar (ma: Rozino)–Oboriste vonalat. Az elővédezredek, s helyenként az első lépcső hadosztályok is 25–30 kilométert nyomultak előre bolgár földön.

Csak e könyv jellege miatt használunk olyan kifejezéseket, mint „támadott", „elfoglalta" és a többi, valójában a Bulgáriában kibontakozó események inkább ünnepélyesek voltak. Szinte nem is lehet szavakat találni arra, milyen lelkesedéssel és örömmel fogadták a bolgár városok és falvak lakói felszabadítóikat. Ahol csak megjelentek katonáink, a bolgárok igaz szeretettel ölelgették őket. Az utakon mindenütt tömegek, s virággal, szőlővel és borral köszöntötték harcosainkat. Ilyen szavakat lehetett hallani:

– Isten hozott benneteket!

– Éljen, Iván testvér!

– Jó, hogy jöttetek, barátaink!

Mindenütt ölelkezés, mosoly, virágok.

S a bolgár katonák sem tanúsítottak ellenállást a szovjet csapatokkal szemben, hanem a néppel együtt forrón üdvözölték harcosainkat.

Szilisztrában, az első városban, ahová alegységeink megérkeztek, az utcákat elárasztotta a tömeg, mindenünnen „hurrázás", „Éljen a Vörös Hadsereg!" kiáltások hallatszottak. Az asszonyok, tele kosárral karjukon, szőlővel kínálgatták katonáinkat. A szovjet katonákat Borisz Kadzsebaev, a város vezetője, Petr Drumejev, a járási elöljáróság elnöke és Pintejev alezredes, helyőrségparancsnok fogadta.

Dobricsban (ma: Tolbuhin) a helyi hatóságok lefegyverezték, s átadták csapatainknak az ott maradt mintegy 200 főnyi német helyőrséget.

Korali faluban a határőrök, amikor megjelentek ott az első szovjet alegységek, önként átadták fegyvereiket. Petr Dimov, a parancsnok, sorba állította beosztottait, megköszönte szolgálatukat, és ezt kiáltotta:

– Éljen Bulgária és a Szovjetunió! Vesszenek a fasiszták! Éljen az orosz–bolgár nép barátsága!

A szovjet és bolgár harcosok soraiból pedig felcsattant a „Hurrá!"

Gabronica bolgár repülőtéren – ahová kezdtek áttelepülni a 136. csatarepülőhadosztály törzse és ezredei – csodálatos kép tárult elénk. A repülőtéren hemzsegtek az emberek, mindenütt vörös zászlók lengtek. Amikor az első repülőgép leszállt, köréje szaladtak a gabrovnicaiak. Valamennyien népviseletben, amely nagyon hasonlított a mi parasztjaink ünnepi ruhájához, virágcsokrokkal, szőlővel teli kosarakkal. Dal, mosoly, ölelkezés . . .

S mindjárt ott, a repülőtéren gyűlés zajlott le. Szót kértek a bolgárok és a mi harcosaink. Emléktárgyakat cseréltek, s a legértékesebbek közöttük a kis vö-

rös csillagok voltak, rajtuk két betű: „OF" (Otecsesztven Front) – Hazafias Arcvonal.

És így volt ez az egész országban.

Közben kibontakoztak az események. Szeptember 8-án este a front haditanácsa megkapta a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának parancsát, hogy a gyorsanmozgó csapatok szeptember 9-én foglalják el Burgaszt és Ajtoszt. A Fekete-tengeri Flottának együtt kellett működnie a front csapataival Burgasz elfoglalásában. Amikor pedig a front csapatai elérik a Ruscsuk–Razgrád–Tirgoviste–Karnobat vonalát, be kellett szüntetniük tevékenységüket.

Szeptember 9-én a szovjet oszlopok ismét mozgásba lendültek. Ezen a napon pokoli volt a hőség, a hőmérő higanyszála 38–40 °C-ot mutatott. Hát ezt bizony nehezen viselték el az északiak. De a hadművelet célja lelkesítő volt. S az emberek mentek. A gyorsanmozgó egységek 120 kilométert nyomultak előre. Útjukon Ruscsuk, Razgrád, Tirgoviste, Burgasz dolgozói fogadták őket. Razgrád körzetében csapataink a bolgároktól mintegy négyezer internált német tisztet és katonát vettek át.

A hadseregeknek az előrevetett osztagokat követő főerői ezen a napon körülbelül 45 kilométert nyomultak előre. F. G. Katkov tábornok 7. gépesített hadteste főerőivel behatolt Sumenba, egy dandárával pedig Karnobatba. A 4. gárda gépesített hadtest benyomult Burgaszba, egyik dandára pedig Ajtoszban tartózkodott. Ezen a napon leszállt Burgaszba a Fekete-tengeri Flotta légideszantja. A kikötőkben tartozkodó bolgár hajók nem tanúsítottak semmiféle ellenállást. A Várnában tartózkodó német hajókat még a szovjet csapatok megérkezése előtt a német hadvezetés parancsára elsüllyesztették.

Ezen a napon értesült a front arról, hogy győzött a bolgár nép fegyveres felkelése, és a nép kezébe vette a hatalmat. Az ország politikai életének az irányítása átment a Hazafias Arcvonal bizottságainak a kezébe. Ez a történelmi esemény volt a kezdete annak a sokéves és nehéz harcnak, melyet a hazafiak a nemzeti függetlenségért, a monarchia megdöntéséért, a német fasiszta iga alóli felszabadulásért vívtak.

Részletesen tájékoztatta erről a szovjet parancsnokságot a Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottságának az a küldöttsége, amely Dimitrov megbízásából Dimitri Ganevnak, a politikai bizottság tagjának a vezetésével érkezett 1944. szeptember 9-én Cernavodăba, a 3. Ukrán Front törzséhez.

Ganev elmondotta, hogy a felkelés végleges tervét már szeptember 5-én kidolgozta a Bolgár (kommunista) Munkáspárt Politikai Bizottsága. Szófia környékén hatalmas partizánerők gyülekeztek. A párt központi bizottságának és a Hazafias Arcvonal Nemzeti Bizottságának felhívására az egész országban politikai megmozdulások és sztrájkok voltak. Elsőként Pernik (ma Dimitrov) bányászai mozdultak meg. A plovdivi politikai tüntetés a vasúti közlekedés megbénulását eredményezte. Szeptember 6-án pedig a szófiai közlekedési dolgozók sztrájkja kezdődött meg.

A következő napon még hevesebben lángolt fel a forradalom tüze. Szeptember 7-én kora reggel a bányászok harci csoportja a „Radomiri" osztag partizánjainak segítségével lefegyverezte a Kucijan-bányák (ma Szeptember 7-i bányák) melletti koncentrációs tábor őrségét, és kiszabadította a foglyokat. Hatalmas népi mozgalom kezdődött. A tüntetők követeléseikkel az igazgatósághoz fordultak, de géppisztolyokkal és géppuskákkal felfegyverzett rendőrök fogadták őket.

Vandál kegyetlenséggel tüzeltek a munkásokra. Pernik földjét több száz ártatlan bányász vére öntözte.

E gaztett híre eljutott az ország minden zugába. A hír hatására magasra csapott a nép felháborodása. A Muraviev-kormány rémületében rádióüzenetben ígérte meg a népnek, hogy amnesztiát ad minden letartóztatottnak. Ám ezt nem sietett végrehajtani: a nép ügyéért harcolók ezrei továbbra is a börtönökben sínylődtek. A munkások nem is vártak kegyelmet a kormánytól. Maguk kezdték lerombolni a börtönöket. Megnyílt a börtönajtó a letartóztatottak előtt Várnában, Szlivenben, Burgaszban és Jambolban. A kiszabadult forradalmárok nyomban a felkelés mellé, s rendszerint a tömegek élére álltak.

Ugyanakkor mindenütt támadásba lendültek a partizánok. Szeptember 7-re, a főként Bulgária délnyugati részén tevékenykedő önálló osztagokból megalakult Népi Felszabadító Felkelő Hadsereg 1. hadosztálya lépett fel keményen a forradalom győzelméért. Ez a hadosztály már 1944. augusztus végén megkezdte szervezeti felépítését. De ekkor még alig voltak fegyverei. Ekkor a szükséges fegyverzet biztosítása céljából a Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottsága és a bolgár forradalmi hadsereg vezérkara a mi parancsnokságunkhoz fordult segítségért. A kérelemnek eleget téve, szeptember 4-én 75 szovjet repülőgép puskákat, géppisztolyokat, géppuskákat és lőszert dobott le a partizánoknak Kalna község körzetében. Így vált harcképessé az a magasabbegység, melynek a döntő csapást kellett mérnie a főváros reakciós erőire. Szeptember 7-én a hadosztály megkezdte harci menetét Szófia irányába.

A szovjet csapatok szeptember 8-i támadása Bulgáriában meggyorsította a forradalmi eseményeket. A Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottságának Politikai Irodája, valamint a Népi Felszabadító Felkelő Hadsereg vezérkara elhatározta, hogy szeptember 9-én éjjel megdönti a bolgár monarchofasiszta kormányt. Éjjel 2 óra 15 perckor a cári hadseregnek a nép oldalára átállt alegységei elfoglalták a hadügyminisztériumot, ahol elrejtőzött, illetve ahová elrejtőzni igyekezett az ország reakciós uralkodó klikkje. A reakciós vezetőket letartóztatták. Közöttük volt Muraviev miniszterelnök és Szava Kucarov, a rendőrség parancsnoka.

Marinov tábornok, honvédelmi miniszter nyomban megparancsolta a csapatoknak, hogy feltétlenül teljesítsék az új, a Hazafias Arcvonal kormányának rendelkezéseit. Ebben a kormányban, más pártok mellett, helyet kaptak a kommunisták is. Szeptember 9-én 6 órakor Kimon Georgiev, az új miniszterelnök rádióbeszédet mondott . . .

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása még ezen a napon közölte a 3. Ukrán Front és a Fekete-tengeri Flotta parancsnokával, hogy a bolgár kormány szakított a németekkel, s hadba lépett ellenük, majd kérte a szovjet kormányt a fegyverszüneti tárgyalás megkezdésére. Mindezt figyelembe véve, és az Állami Honvédelmi Bizottság utasításának megfelelően a front csapatai szeptember 9-én éjjel 22 órától beszüntették harctevékenységüket Bulgáriában.

Dimitri Ganev azonban közölte: a bolgár kommunisták tudomására jutott, hogy Szófiától északnyugatra Vidinnél, valamint Jugoszláviában Niš és Bela-Palanka körzetében német csapatok gyülekeznek. Nem volt kétséges, ezek a csapatok csapást akartak mérni a forradalmi Szófiára. Ezért, noha a főhadiszállás parancsára a 3. Ukrán Front parancsnoka a 46. hadsereget és a 7. gárdahadtestet kivonta Bulgáriából, mindent megtett, hogy segítse az új bolgár kor-

mányt. A bolgár elvtársakkal egyetértésben intézkedett Bulgária függetlenségének és a nép forradalmi vívmányainak a megvédésére. Ebből a célból a 17. légi hadsereg és a 37. hadsereg magasabbegységeit Szófia körzetébe, az 57. hadsereget Bulgária északnyugati körzeteibe, a 37. hadsereg erőinek egy részét pedig a bolgár–török határra csoportosította át.

Figyelemre méltó, hogy a cernavodăi tárgyalásokon a partizánosztagokkal való közös tevékenység tervét is kidolgozták. A fasiszta Németország elleni harcban a bolgár hadsereg szövetségesünk lett. A Hazafias Arcvonal kormányának intézkedésére szeptember 10-én az első egységek már megkezdték hazájuk nyugati határának védelmét. A bulgáriai Kula alatt heves harcok bontakoztak ki. Az új bolgár népi kormány kéréssel fordult a szovjet kormányhoz, hogy a 3. Ukrán Front parancsnoksága vállalja a szovjet és a bolgár csapatok együttműködésének megszervezését. Szeptember 13-án a főhadiszállás direktívája már utasította F. I. Tolbuhint, a Szovjetunió marsallját a bolgár hadsereg erőfeszítéseinek hathatós támogatására. Tolbuhin közölte:

„Helyettesemként Szófiába küldöm Birjuzov vezérezredest, hogy irányítsa csapataink – beleértve a repülőerők – tevékenységét, és a bolgár vezérkar révén szervezze meg csapataikkal való együttműködést."

Az Sz. Sz. Birjuzovval együtt érkező hadműveleti csoport tisztjei gyorsan megteremtették az összeköttetést csapatainkkal, hogy bármikor fel tudják venni a kapcsolatot mindegyik magasabbegység parancsnokával.

A bukaresti keserű tapasztalatok alapján – amikor is a román fővárost a fasiszta csapatok kivonása után a német parancsnokság bombáztatta – megbízhatóan megszerveztük Szófia légvédelmét. De a bolgár főváros mégis sokat szenvedett az amerikai és angol légierő barbár támadásaitól, amelyet már nem igazolt semmiféle katonai szükségszerűség. Ez csupán légi kalózkodás volt.

A bolgár főváros légi biztosítását ezentúl szovjet és bolgár légvédelmi egységek együttműködve látták el. A légvédelmi csapatok parancsnokává Ponomarjov ezredest nevezték ki, helyettese pedig bolgár tiszt lett. A 17. légi hadsereg paracsnoka a legjobb vadászezredeit bocsátotta Ponomarjov ezredes rendelkezésére. A Szófia feletti pajzson a német légierő nem volt képes áthatolni.

Legsürgősebb teendőinek végeztével Sz. Sz. Birjuzov Kimon Georgievhez, a Hazafias Arcvonal kormányának elnökéhez indult. A vezérezredest hivatalában fogadta az elnök.

Birjuzov ismertette Georgievvel szófiai tartózkodásának célját. A miniszterelnök megismételte a Hazafias Arcvonal kérését: a német fasiszta csapatok Bulgáriából való teljes kiűzése érdekében szervezzük meg a szovjet és bolgár csapatok együttműködését. Érződött, hogy Kimon Georgiev nagyon szeretné, ha mielőbb valóra válna népének ez az óhaja. Ám másképpen reagált a jelenlevő Damjan Velcsev és Fajcso Szlavkov. Azt kezdték bizonygatni, hogy a bolgár csapatok nem alkalmasak a harcra, főleg támadó tevékenységre. Kétségtelenül a reakció nézetének adtak hangot.

A bolgár belső reakció éppen bennük reménykedett. Ám a Hazafias Arcvonal kormánya helyes álláspontot foglalt el. Idejében leleplezte Velcsev és kebelbarátainak mesterkedéseit. A bolgár csapatok pedig már együtt harcoltak a 3. Ukrán Front egységeivel és magasabbegységeivel. Hősiesen küzdöttek a közös ellenség ellen, nem várva a tárgyalások eredményére. A bolgár nép hazafias lelkesedése félredobott minden formalitást.

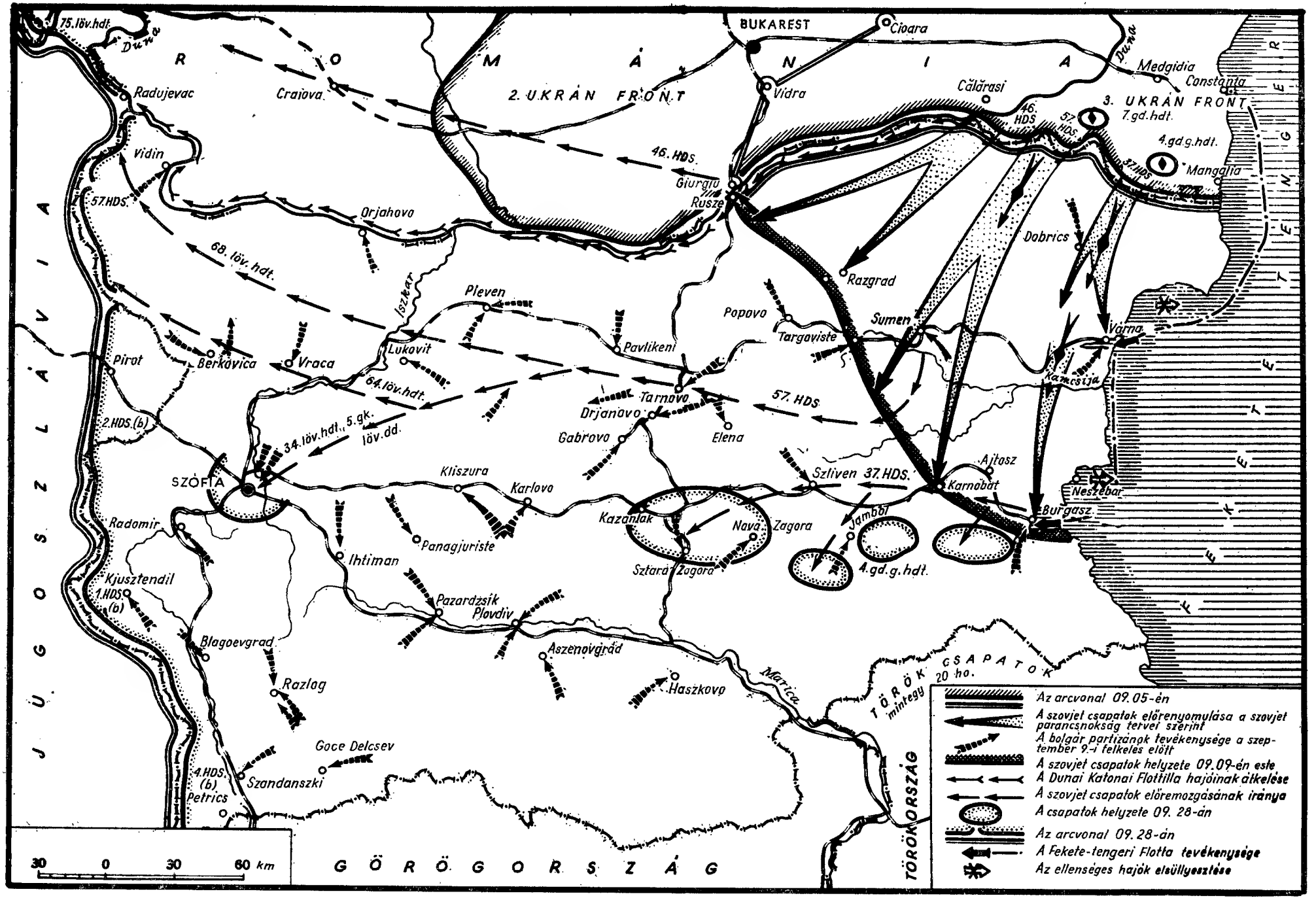

A csapatok harctevékenysége Bulgária felszabadításáért

A bolgár nép és kommunista pártja ment a maga útján. Bulgáriában pedig új hadsereg alakult. Magvát azok a gárdaegységek alkották, amelyek egykori partizánokból és antifasiszta önkéntesekből álltak. A Népi Felszabadító Felkelő Hadsereg partizánegységeinek bázisán alakult meg az 1. „Szófiai" gárda-gyalogoshadosztály. Parancsnoki beosztásokba a néphez hű tisztek és a monarchofasiszták elleni harcban kitűnt partizánvezetők kerültek.

Nagy változások következtek be a bolgár fegyveres erők vezető állományában is. Ott ugyancsak élre kerültek a Népi Felszabadító Felkelő Hadsereg parancsnokai. A Hazafias Arcvonal kormánya külön kiadott dekrétumával megerősítette a Népi Felszabadító Felkelő Hadsereg vezérkarának a döntését a tábornoki és tiszti kinevezésekről. Közöttük voltak a partizánosztagok olyan egykori parancsnokai, mint Dobri Dzsurov, Anasztasz Szemerdzsiev, Ivan Vracsev, Rajko Damjanov, Diko Dikov, valamint olyan politikai vezető személyiségek, mint Todor Zsivkov, Gocso Gorzev, Ivan Bacsvarov.

Volt még egy, bár létszámra kis parancsnoki csoport, amely ezekben a napokban került a hadseregbe. Tagjai politikai emigránsok, az 1923-as szeptemberi felkelés hősei voltak. Közöttük volt Georgi Damjanov, aki később Velcsevet váltotta a nemzetvédelmi miniszteri poszton; Ivan Mihajlov, aki először a tüzérség főnöke, majd honvédelmi miniszter lett; Ivan Kinov, aki hamarosan a vezérkar élére került; Zahari Zahariev a légierő élére került; Petr Pancsevszki, aki később több magasabb parancsnoki beosztást töltött be, egészen a honvédelmi miniszterségig. De ott volt még Ferdinand Kozovszki, Ivan Vinarov és sok más forradalmár. Hogy az olvasó megismerje e személyek harci tapasztalatait, elég megemlíteni: valamennyien hősiesen harcoltak Spanyolországban a nemzetközi dandárok, majd a Vörös Hadsereg soraiban a hitleristák ellen.

Leküzdve a reakciós tábornokok és tisztek heves ellenállását, a kommunisták önfeláldozó munkát végeztek a csapatok forradalmi átalakításáért, tömörítéséért, az internacionalizmus és a népek iránti barátság, a német fasizmus és segítői elleni gyűlölet szellemében való neveléséért. A Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottságának a kezdeményezésére megalapították a parancsnokhelyettesek iskoláját, amelynek a hallgatóit politikai felvilágosító munkára szánták. Ezekbe a szerény, de fölöttébb fontos beosztásokba kipróbált forradalmár-kommunisták kerültek, köztük Bojan Balgaranov, Ferdinand Kozovszki, Sterju Atanaszov.

Az új hadsereg szervezésében jelentős szerepet játszott a bolgár nép hű fiának, G. Dimitrovnak, valamint a Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottságának 1944. szeptember 28-i nyílt levele, továbbá a szovjet parancsnokságnak a bolgár néphez intézett felhívása: „Mindent a németek elleni harcra!" A levél és a felhívás országszerte élénk visszhangot váltott ki, különösen a munkásosztály soraiban.

3

Szeptember 15-én a szovjet csapatok a felszabadult bolgárok ünneplő sorfala között vonultak be Szófiába, Bulgária fővárosába. Elsőként N. I. Zavjalov ezredes 5. gárda gépkocsizó lövészdandára és az 53. motorkerékpáros-ezred vonult be a városba. Szívre ható esemény volt. A város sok lakója emlékezett a bolgár és orosz nép fegyverbarátságára, az Oszmán pasa hordáit 1878-ban szétzúzó orosz katonák hőstettére. És csaknem 70 év múltán ezeken a helyeken a 3. Ukrán Front harcosai meneteltek, felszabadítva a népet a fasiszták igája alól.

A bolgár nép híven őrzi a múlt hagyományait. Emlékművek állnak a törökökkel vívott egykori harcok helyén. A szovjet harcosok felkeresték ezeket, s lerótták kegyeletüket, és elődjeiknek a Sipka-szoros hőseinek márványtáblájára vésték emlékező soraikat.

Szeptember végén a 37. hadsereg és a 4. gépesített hadtest egységei Kazanluk, Karbonat, Elhovo körzetében összpontosultak, hogy szilárdan lezárják a bolgár–török határt. A 3. Ukrán Front többi csapata (szeptember 17-én a Hazafias Front kormányának a kérésére a front hadműveleti alárendeltségébe került az 1., a 2. és a 4. bolgár hadsereg) elérte a bolgár–jugoszláv határt. Megkezdődött annak a támadó hadműveletnek az előkészítése, amelynek során később felszabadult a hős Jugoszlávia keleti területe és fővárosa, Belgrád.

A szovjet legfelsőbb főparancsnokság döntése nyomán a bulgáriai hadműveletekben leginkább kitűnt egységek és magasabbegységek közül hét a „Várnai", hat a „Sumeni", négy a „Burgaszi", három a „Ruscsuki" megtisztelő előnevet kapta.

A háború végéig Bulgáriában maradt a 37. hadsereg állományából egy szovjet csoportosítás[136] (parancsnok 1944. október 29-től: Sz. Sz. Birjuzov vezérezredes, a haditanács tagja, V. D. Sabanov vezérőrnagy, törzsfőnök, A. K. Blazsej vezérőrnagy) és a 17. légi hadsereg erőinek egy része (két repülőhadosztály).

A szovjet csapatok ideiglenes bulgáriai jelenléte és az a határozott támogatás, amelyet a Szovjetunió nyújtott az új Bulgáriának, lehetővé tette az imperialista hatalmak terveinek meghiúsítását, hogy ellenforradalmi felkelést szervezzenek az országban.

Moszkvában 1944. október 28-án aláírták a fegyverszüneti szerződést a Szovjetunió, az Egyesült Királyság, az Egyesült Államok, valamint Bulgária között. A fegyverszüneti szerződés több pontja utalt a bulgáriai fasiszta rendszer maradványainak a teljes felszámolására, előírta például valamennyi hitlerista és más fasiszta szervezet felszámolását. A bolgár nép előtt megnyílt a boldog, szabad életbe vezető út. A Hazafias Arcvonal című bolgár lap november 1-i száma írta: „Olvasva ezt az okmányt (a Bulgáriával kötött fegyverszüneti szerződést – *A szerk.*) új remények ébrednek. Semmilyen bosszú érzését nem lehet megtalálni benne. Csak azt kívánja a bolgár néptől, hogy hozza helyre a bűnös uralkodó rendszer által elkövetett hibákat. A fegyverszünet lényegében csak azt erősíti meg, amit a bolgár nép saját kezdeményezésére elért. Nekünk most híven teljesítenünk kell a fegyverszüneti feltételeket, hogy a hosszú és igazságos békét szolgáljuk." Megalakult Bulgáriában a Szövetséges Ellenőrző Bizottság, a szovjet képviselő elnökletével. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnökévé F. I. Tolbu-

hint, a Szovjetunió marsallját, helyettesévé Sz. Sz. Birjuzov vezérezredest, politikai tanácsadóvá A. A. Lavriscsevet nevezték ki.

A bolgár kormány vállalta, hogy a szükséges szárazföldi, tengeri és légierőt a szovjet főparancsnokság rendelkezésére bocsátja a fasiszta Németország elleni háborúhoz.

Ennek a kötelezettségnek teljesítése lényegében már 1944. szeptember 10-én megkezdődött, amikor az első bolgár egységek harcba léptek a német fasiszta csapatokkal a bulgáriai Kula, a jugoszláviai Pirot, Carevo-Selo, Strumica körzetében. Bulgária 1944. szeptember 25-én megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Magyarországgal, október 5-én pedig Craiovában aláírták a bolgár–jugoszláv egyezményt arról, hogy bolgár csapatok részt vesznek jugoszláv területeken a német fasiszta haderő elleni harcokban. Három nap múlva megkezdődött az új harctevékenység, amelyben három bolgár hadsereg keretében tíz gyalogos- és egy lovashadosztály, egy harckocsidandár, egy repülőkötelék, összesen 224 365 fő, 95 harckocsi és 370 repülőgép vett részt.

A 2. hadsereg (parancsnok K. Sztancsev altábornagy, parancsnokhelyettes B. Balgaranov ezredes) Bela-Palanka, Niš, az 1. hadsereg (parancsnok V. Sztojcsev altábornagy, parancsnokhelyettes St. Atanaszov vezérőrnagy) Kriva-Palanka, Kumanovo, a 4. hadsereg (parancsnok B. Urumov vezérőrnagy, parancsnokhelyettes B. Kopcsev ezredes) Carevo-Selo, Kočani irányában támadott.

A Jugoszláv Népi Felszabadító hadsereggel együttműködve és a 3. Ukrán Front 17. légi hadseregének támogatásával a bolgár népi hadsereg 1944 október–novemberében győzelmet aratott Nišnél, Stracinnál, Kumanovónál, Carevo-Selónál, Kočaninál, Skopjénél és Prištinánál.

1944. november 17-én F. I. Tolbuhin marsall találkozott a Hazafias Arcvonal kormányának képviselőjével. Ekkor megbeszélték a bolgár csapatok további alkalmazásának kérdéseit a szovjet–német arcvonalon. A szovjet parancsnokság azt javasolta, hogy öt-hat bolgár hadosztály vegyen részt a bécsi irányban tervezett hadműveletekben is. Erre a bolgár kormány hat gyalogoshadosztályt (3., 8., 10., 11., 12., 16.) jelölt ki az 1. hadsereg keretében. Ezek összlétszáma a megerősítő egységekkel együtt 96 130 fő volt.

1944. december 2-án az 1. hadsereg parancsnoka az alábbi kéréssel fordult a 3. Ukrán Front parancsnokához:

„Kérem, hogy segítségképp, a harci tapasztalataik átadása és az összeköttetés fenntartása végett a magasabb szovjet parancsnokságtól küldjenek képviselőket az 1. bolgár hadsereg állományába tartozó csapataimhoz, így a 3., a 8., a 11. és a 12. gyalogos-, valamint az 1. gárdahadosztályhoz." E kérésnek eleget téve szovjet tisztek érkeztek az 1. hadsereg, valamint a hadosztályok törzséhez. Az 1. bolgár hadsereg törzséhez küldött tanácsadói csoportot A. V. Blagodatov vezérőrnagy, az 1. gyalogoshadosztályhoz küldöttet G. P. Saforet ezredes, a 2. gyalogoshadosztályhoz küldöttet P. A. Zamotajev ezredes, a 4. gyalogoshadosztályhoz küldöttet P. M. Tatarcsevszkij ezredes, az 5. gyalogoshadosztályhoz küldöttet V. P. Heraszkov ezredes, a 6. gyalogoshadosztályhoz küldöttet I. Sz. Tyitov ezredes, a 9. gyalogoshadosztályhoz küldöttet Sz. G. Galiakberov ezredes, a 12. gyalogoshadosztályhoz küldöttet F. V. Grigorjev ezredes és a 2. lovashadosztályhoz küldöttet V. J. Pozsidajev ezredes vezette.

A 3. Ukrán Front politikai csoportfőnöksége politikai munkásokat irányított a bolgár hadsereghez, akik segítettek a bolgár elvtársaknak megszervezni a poli-

tikai munkát az alegységeknél, az egységeknél és magasabbegységeknél. Szigetvárott a politikai csoportfőnökség különleges tanfolyamot szervezett, hogy politikai munkásokat képezzenek ki az 1. bolgár hadsereg számára.

A 3. Ukrán Front törzsénél tartózkodott – Aszen Krasztev vezérőrnagy vezetésével – a bolgár hadsereg főparancsnokságának tiszti összekötő csoportja.

1944. december közepén az 1. bolgár hadsereg a Dráva mentén védett, a 3. Ukrán Front balszárnyán. A szovjet és a jugoszláv csapatok csatlakozásán az 1. bolgár hadsereg biztosította e csapatok hadműveleti összeköttetését. (Az 1. bolgár hadsereg ekkor a Szerémségben, a Dunánál volt védelemben. 1945. január első felében érkezett Dél-Magyarországra és foglalt védőállásokat a Dráva északi partja mentén. – A magyar nyelvű kiadás szerkesztőinek megjegyzése.)

A 3. Ukrán Front haditanácsa 1945. január 13-án az 1. bolgár hadseregnek élelmiszert, takarmányt, lőszert és szállítóeszközöket küldött. „Figyelembe véve, hogy a bolgár hadsereg csapatai egy arcvonalon harcolnak a Vörös Hadsereggel – hangzott a parancs –, ugyanazt az ellátási normát kapják, mint a Vörös Hadsereg." Február 15-én a front haditanácsa intézkedett, hogy 20 ezer méter szövetet és 5 ezer inget és alsónadrágot küldjenek a bolgár hadseregnek.

Ivan Kinov vezérőrnagy, a bolgár hadsereg vezérkari főnöke 1945 februárjában megküldte a Vörös Hadsereg parancsnokságának a bolgár hadsereg átszervezésére és átfegyverzésére vonatkozó tervét. Kinov tábornok javasolta, hogy a bolgár hadsereg 12 gyalogos-, egy lovas- és egy repülőhadosztályból, két harckocsidandárból, két haditengerészeti bázisból és a Dunai Flottillából álljon. Ezeket a hadosztályokat a Vörös Hadsereg mintájára szervezzék meg, és szovjet technikával lássák el.

A bolgár parancsnokság javaslatát megtárgyalta a vezérkar, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása és az Állami Honvédelmi Bizottság. 1945. március 14-én az Állami Honvédelmi Bizottság rendeletet hozott, amely szerint a bolgár hadsereg felfegyverzésére át kell adni 344 repülőgépet (köztük 120 Jak–2-est, 96 Pe–2-est, 120 db IL–2-est), 65 db T–34-es harckocsit, 410 löveget, 155 légvédelmi ágyút, 370 aknavetőt, 18 800 puskát, 10 615 géppisztolyt, 1270 kézi- és 420 állványos géppuskát, 280 páncéltörő puskát, 369 rádió adó-vevőt, 2572 távbeszélő-készüléket és 370 gépkocsit.

A katonai szállítmányok ellenérték nélküli átadásáról szóló szerződést 1945. március 16-án írták alá.

A Szovjetunió segítségével 1944 szeptemberétől 1945 májusáig átfegyverezték öt gyalogos-, egy repülőhadosztályt és egy harckocsidandárt. Ebben az időben a Szovjetunió átadott Bulgáriának 673 löveget és aknavetőt, több mint kétezer géppuskát, 18 800 puskát, 10 615 géppisztolyt, 104 repülőgépet, 65 harckocsit, valamint lőszert, híradó eszközöket, gépkocsikat, egészségügyi és egyéb katonai anyagokat.

Az 1. bolgár hadsereg számára kemény próba volt a balatoni védelmi hadműveletben való részvétel 1945 márciusában. Március 6-tól 19-ig a bolgárok a szovjet csapatok segítségével elhárították a németek támadását, tartották állásaikat, s megakadályozták, hogy az ellenség kijusson a 3. Ukrán Front hátába.

Azokban a napokban, amikor a Dráva menti harc a legsúlyosabb szakaszába ért, Tolbuhin marsall frontparancsnok a következő táviratot küldte Sztojcsev tábornoknak, az 1. bolgár hadsereg parancsnokának: „Még négy-öt napig kell az eddigiekhez hasonló szilárdsággal helytállniuk, s szétverjük az ellenség kalan-

dorvállalkozását, megsemmisítjük páncéloscsoportját. Kérem Önt és alárendelt csapatait, tanúsítsanak ezekben a napokban rendkívüli szívósságot, és legyenek készen rá, hogy bármikor döntő csapást mérjenek az ellenségre."[137] Később, folytatva a támadást, az 1. bolgár hadsereg 150 kilométert tett meg harcolva Magyarország és Ausztria területén. A 3. és a 12. gyalogoshadosztály egységei 1945. május 15-én az osztrák demarkációs vonalon – a Kor-Alpok, a Glein-Alpok, az 1353-as és az 1521-es magassági pontok vonalán találkoztak az angol egységekkel.

A szovjet–német arcvonalon harcoló bolgár csapatok tevékenységének elismerését fejezi ki a bolgár harcosok szovjet kitüntetése. A Szovjetunió a harcokban különösen kitűnt 360 bolgár tábornoknak, tisztnek és katonának adományozott kitüntetést, 120 ezren pedig a „Németország feletti győzelem az 1941–1945-ös Nagy Honvédő Háborúban" érdemérmet kapták meg. A Legfelsőbb Főparancsnokság háromszor mondott köszönetet parancsaiban a bolgár katonáknak harci sikereikért: 1945. március 30-án az ellenséges védelem áttöréséért a Balatontól délre; március 31-én Vasvár, Körmend, Szentgotthárd elfoglalásáért és április 2-án Nagykanizsa bevételéért.

Hetedik fejezet

Irány Belgrád!

1

A német fasiszta megszállók és jugoszláv kiszolgálóik több mint három éven át gyötörték és kínozták Jugoszlávia népeit. A szabadságszerető, bátor népek azonban nem hajtottak fejet, szent háborúra keltek az ellenség ellen, határtalan szívóssággal és kitartással harcoltak országuk szabadságáért és függetlenségéért.

Ennek a hősies népi harcnak élén a Jugoszláv Kommunista Párt állt, az egyetlen olyan politikai erő az országban, amely fellépett a fasizmus és a kapituláns kormány ellen.

Miután a Cvetković–Maček-kormány 1941. március 25-én aláírta az ország csatlakozását a „háromhatalmi egyezményhez", Belgrádban és más jugoszláv városokban a kommunisták vezetésével tömegtüntetések zajlottak le. A nép antifasiszta és hazafias kiállása eltávolította a Cvetković–Maček-kormányt. A néptömegeknek ez a győzelme nemcsak a jugoszláv burzsoázia reakciós politikájára mért csapást, hanem megzavarta Hitler balkáni terveit is.

A jugoszláv népnek a kapituláns politikával szembeni határozott ellenállása kiváltotta a fasiszta országok vezetőinek dühét. Április 6-án hadüzenet nélkül, meglepésszerűen 24 német, 22 olasz és öt magyar hadosztállyal törtek be Jugoszláviába. (A Horthy-hadsereg Jugoszlávia ellen 1941. április 11-én indult meg. – A magyar nyelvű kiadás szerkesztőjének megjegyzése.) Ugyanakkor 750 német repülőgép bombázta Belgrádot és Jugoszlávia más városait.

A király, a kormány és a felső vezetés külföldre szökött, sorsára hagyva a királyi hadsereget. Az pedig 1941. április 17-én letette a fegyvert. A monarchista állam megszűnt. Jugoszláviát felosztották egymás között az agresszorok. Az országban bevezették a kegyetlen megszállási rendszert, létrehozták a bábhatalom szerveit, melyek élére a reakciósok, a jugoszláv nép árulói – Pavelić, Natlačen, Nedić és mások kerültek. A nemzeti felszabadító mozgalom elleni harc, valamint a fasiszta rendszer megszilárdítása érdekében a megszállók hozzájárultak, hogy kiszolgálóik létrehozzák saját fegyveres alakulataikat. Ily módon Jugoszlávia népeinek nemcsak a megszállók, hanem a hazaárulók ellen is harcolniuk kellett.

Az illegális Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottságának az 1941. április 10-i ülésén határozatot hoztak az agresszorok elleni harc folytatására, a felkelés politikai és szervezeti előkészítésére. Ebből a célból Josip Broz Tito vezetésével létrehozták a Katonai Bizottságot. Feladatául a fegyveres harc előkészítését jelölték meg.[138] A néphez intézett 1941. április 15-i kiáltványában a Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottsága megmagyarázta e harc társadalmi-politikai célját és tartalmát. Az 1941. május elejei zágrábi tanácskozáson pe-

dig meghatározták a Jugoszláv Kommunista Párt fő feladatát a felkelés előkészítésének időszakában.

Különös jelentősége volt a Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottsága 1941. június 22-i kiáltványának, amelyben felszólította Jugoszlávia népeit: segítsék a Szovjetuniót a megszállók elleni fegyveres harcukkal, mivel ez a háború a Szovjetunió és Jugoszlávia népeinek közös ügye.

„Ütött az óra. Megkezdődött a döntő harc a munkásosztály megátalkodott ellenségei ellen, az a harc, melyet a fasiszta bűnözők maguk robbantottak ki a világ dolgozóinak reményét jelentő Szovjetunió elleni hitszegő támadásukkal. A hős szovjet nép drága vére nemcsak a szocialista ország védelmében, hanem a dolgozó emberiség társadalmi és nemzeti végső felszabadulása érdekében is folyik. Ezért ez a mi harcunk is, s nekünk támogatnunk kell teljes erőnkkel, életünk utolsó percéig."[139]

Ez a kiáltvány internacionalista szellemben született. A fasizmus szétzúzása közös célunk, népeink közös feladata volt.

A Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottságának Politikai Irodája 1941. július 4-én elfogadta a fegyveres felkelés megindításáról szóló határozatot. Forró lett a talaj a fasiszta megszállók talpa alatt. Csapás csapás után érte őket. Sehol sem voltak biztonságban, mindenünnen hullottak rájuk a partizánok golyói, gránátjai, aknái.

1941 őszére a partizánosztagokban már mintegy 70 ezren harcoltak. Az 1. proletárdandár létrehozásával elkezdődött a reguláris egységek, vagyis a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg (JNH) szervezése.

A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg ellen a hitleristák az ország megszállása idején hét támadó hadműveletet és negyvennél több büntető expedíciót szerveztek jelentős tüzérségi, páncélos- és repülőerők bevonásával.

A megszállók első támadására 1941 szeptemberében került sor. Hitler és Keitel utasítására kegyetlen megtorlást alkalmaztak a jugoszláv nép ellen, romboltak, gyújtogattak a városokat és falvakat. De a terror, a tömeges kivégzések ellenére sem járt a várt eredménnyel a németek támadása. A partizánosztagok fennmaradtak, az ellenállási mozgalom megerősödve és még szervezettebben került ki ebből az ütközetből.

A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 1942 végén már mintegy 150 ezer harcost számlált. A partizándandárok hadosztályokba és hadtestekbe kezdtek egyesülni.

Sikertelenül végződött 1943-ban a németek három nagy támadó hadművelete is. A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg nemcsak ellenállt, hanem érzékeny csapásokat is mért a megszállókra, s újabb körzeteket szabadított fel. Az év végére már 300 ezren harcoltak a felszabadító hadsereg soraiban.

1943 novemberének végén Tito vezetésével létrejött az ideiglenes kormány jogait gyakorló Nemzeti Felszabadítási Bizottság. A szovjet kormánnyal kötött megállapodás értelmében 1944 februárjában N. V. Kornyejev tábornok vezetésével szovjet katonai misszió érkezett Jugoszláviába. E misszió megérkezése megerősítette az új Jugoszlávia és a Szovjetunió közötti kapcsolatokat, s elősegítette a jugoszláv nép felszabadító háborúhoz nyújtandó segítség megszervezését.

Hogy revánsot vegyen a Jugoszláv Népfelszabadító Hadseregen az 1943-ban vívott harcokban elszenvedett kudarcokért, a német hadvezetés 1944 májusában

elhatározta, hogy leszámol a JNH vezérkarával, ily módon lefejezi a hadsereget, és könnyebben megsemmisíti. Május 25-én a németek légideszantot dobtak le Drvar körzetében, ahol akkor a vezérkar és a Nemzeti Felszabadítási Bizottság, valamint a Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottsága tartózkodott. Ugyanakkor a fasiszták megpróbáltak gépesített csapatokkal több irányból áttörni a városhoz. De a vállalkozás kudarcba fulladt. A jugoszláv erők szinte valamennyi német ejtőernyőst megsemmisítették. 1944. június 4-ének éjszakáján Titót, a főparancsnokot, a Nemzeti Felszabadítási Bizottság és a vezérkar tagjait szovjet repülőgépek az olaszországi Baribа, onnan pedig angol hajók Vis szigetére szállították, mely az ország és a hadsereg vezetőinek tartózkodási helyévé vált.

A Szovjetunió minden segítséget megadott a harcoló Jugoszláviának ahhoz, hogy teljes győzelmet arasson az ellenség felett. A harcban álló baráti országnak fegyvereket, lőszert, élelmiszert, gyógyszert és egyéb anyagokat szállított. Amikor a Vörös Hadsereg arcvonala még pár száz kilométerre volt a felszabadított körzetektől, szovjet repülőgépek vitték a szállítmányokat, bonyolult harchelyzetben, az ellenséges légvédelem aktív tevékenységének közepette.

G. Sz. Szcsotcsikov repülő altábornagy írta visszaemlékezésében: „A célra való pontos rárepülés, azok a pontok, melyek fölé érkezve ki kellett dobnunk szállítmányainkat és az embereket, igen messze estek a repülőterektől. A hegyes terep fölött nagyon ügyesen kellett manőverezni, hogy megtaláljuk a célokat, s ne ütközzünk a meredek sziklafalba. A bonyolult időjárási viszonyok miatt a felhőkben vagy fölöttük kellett repülnünk, ahonnan nem láthattuk a földi tájékozódási pontokat, s kizárólag az iránytűre meg az időszámvetésre hagyatkozhattunk, mivel a kidobási körzetekben nem voltak célra rávezető rádiótechnikai eszközök. A körülbelül harminc ledobóhely felkutatását megnehezítette az is, hogy az ellenség, megismerve a partizánok fényjeleit – pilótáink megtévesztésére ugyanazokat a jelzéseket alkalmazta."[140]

Érthető, hogy mindezek a nehézségek megkövetelték a pilóták gondos felkészítését. A feladat kitartást és szívósságot igényelt.

A Nagy Honvédő Háború éveiben a Szovjetunió mintegy 125 500 puskát és karabélyt, több mint 38 ezer géppisztolyt, 14 ezer géppuskát, továbbá 5500 löveget és aknavetőt, 69 harckocsit, 491 repülőgépet adott át Jugoszláviának, nem számítva sok más technikai eszközt.[141]

Ezenkívül a Szovjetunió területén megalakult jugoszláv egységek ellenszolgáltatás nélkül megkaptak népünktől mindent, amire szükségük volt. Ezeknek az egységeknek a megalakítását jugoszláv kommunista emigránsok, valamint azok a katonák és tisztek kezdeményezték, akik a szovjet–német arcvonalon harcoló német, magyar és olasz csapatoktól önként álltak át a Vörös Hadseregbez. A levéltárban őrzik azt a kérelmet, amelyet az 1. jugoszláv gyalogoszászlóalj személyi állománya juttatott el kiképzése után a szovjet parancsnoksághoz.

„Mi, Jugoszlávia fiai, melynek népei közel három éve hősiesen harcolnak a Népfelszabadító Hadsereg és Partizánosztagok zászlaja alatt földünkön a kegyetlen megszállók ellen, leghőbb vágyunknak tekintjük, hogy utolsó csepp vérünkig, szívünk utolsó dobbanásáig küzdjünk hazánk szabadságáért, nemzeti becsületéért és állami önállóságáért, az új, demokratikus és szövetségi Jugoszláviáért."[142]

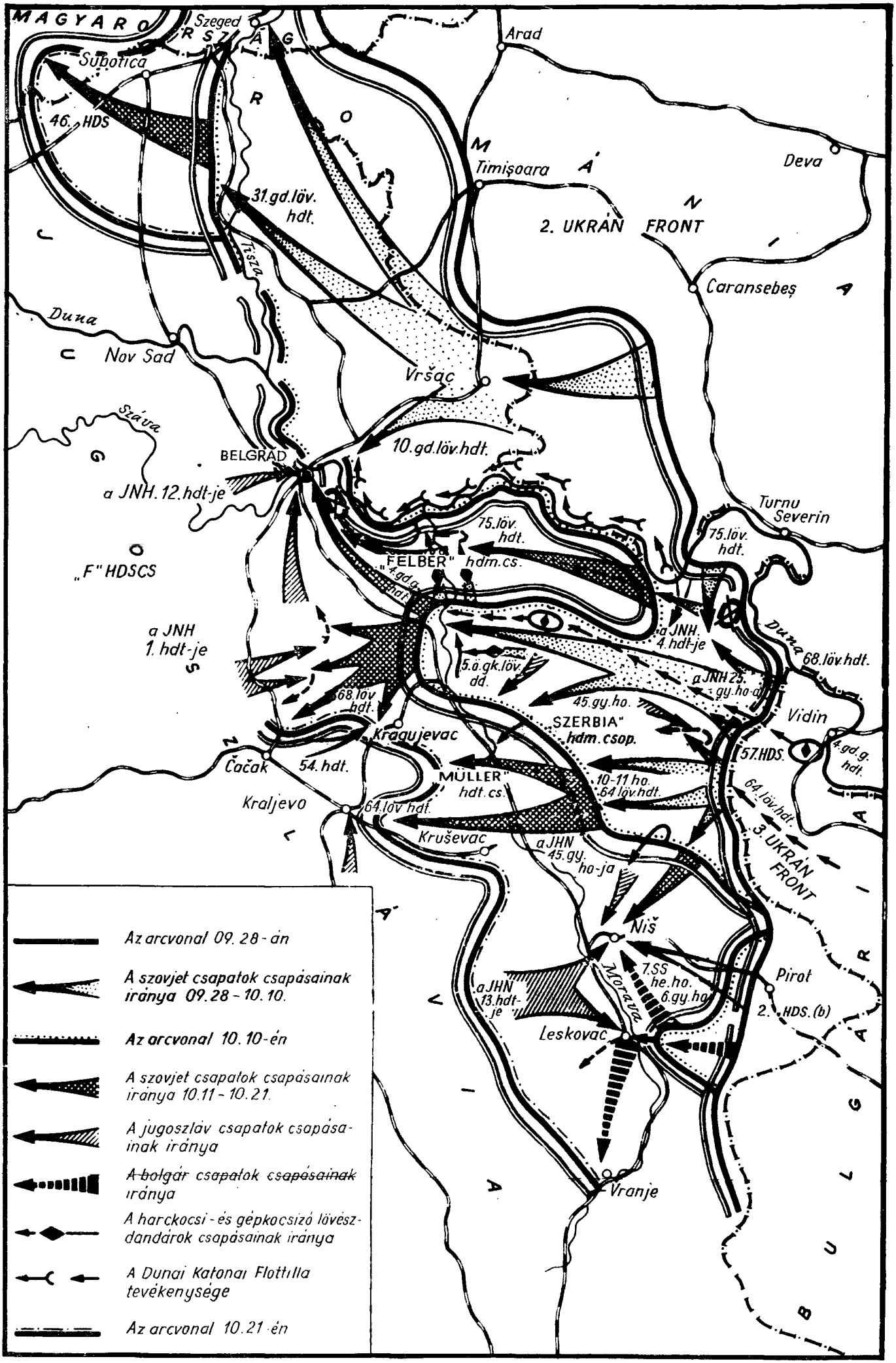

A szovjet, a jugoszláv és a bolgár csapatok harctevékenysége a belgrádi hadműveletben

A zászlóalj minden harcosa ünnepélyesen és lelkesen mondotta az eskü szavait:

„Becsülettel fogadom népemnek, hogy a Szovjetunióban megalakított önkéntes jugoszláv alegység katonájaként... híven fogom szolgálni népemet, s becsülettel harcolok a megszállók, valamint a hazaárulók, a nép szabadságát és jogait elárulók ellen itt a szovjet–német arcvonalon, s másutt is, ahol erre szükség lesz. Fogadom, hogy fegyelmezett leszek, becsülettel teljesítem kötelességemet és elöljáróim parancsait. Fogadom, hogy mindaddig nem teszem le a fegyvert, míg hazámból ki nem űzöm a megszállókat, míg népem számára nem lesz biztosítva a jog és a szabadság."[143]

Jugoszláviában 1944 őszén a Népfelszabadító Hadsereg és Partizánosztagok 350 ezer harcosa ellen 400 ezernél több hitlerista és jugoszláv áruló harcolt.[144] Érthető, hogy ennek az erőnek a szétzúzása roppant erőfeszítést követelt. Szeptember 20. után Moszkvába érkezett Josip Broz Tito marsall, a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg főparancsnoka. A szovjet kormánnyal folytatott tárgyalásokon megegyezés született. Eszerint a Vörös Hadsereg átteszi harctevékenységét Jugoszlávia területére. Megoldották a szovjet és a jugoszláv csapatok együttműködésének elvi kérdéseit is. A végleges együttműködési tervet 1944. október elején dolgozták ki Craiovában, ahová megérkeztek mindkét fél képviselői. (Valamint a bolgár Hazafias Arcvonal kormányának küldöttei. – A magyar nyelvű kiadás szerkesztője.)

Az ellenség meglehetősen kedvezőtlen helyzetbe került. Félve, hogy egész balkáni csoportosítása egy hatalmas „katlanba" kerül, a német hadvezetés megparancsolta az „E" hadseregcsoportnak: mielőbb hagyja el Görögországot, valamint Jugoszlávia déli körzeteit, és vonuljon vissza Magyarországra. A Jugoszláviában levő „F" hadseregcsoportnak állományából „Szerbia" néven egy hadműveleti csoportot kellett kikülönítenie, és ezzel megbízhatóan lezárnia a jugoszláv–bolgár határt.

Ahhoz, hogy meghiúsítsuk az ellenségnek ezt az elképzelését, mielőbb meg kellett indítani az aktív harcot. Az elkövetkező hadművelet célja az volt, hogy a belgrádi irányban a jugoszláv és a szovjet csapatok a niši és skopjei irányban a jugoszláv és bolgár csapatok közös erőfeszítéssel szétzúzzák a „Szerbia" hadműveleti csoportot, felszabadítják Szerbia még megszállt körzeteit és Belgrádot. Majd kijutva az „E" hadseregcsoport közlekedési útvonalaira, megakadályozzák visszavonulását a Balkán félsziget déli részéből. E cél eléréséhez a 3. Ukrán Front és a hadműveleti alárendeltségében levő bolgár csapatoknak, valamint a 2. Ukrán Front erői egy részének kelet felől, a Jugoszláv Népfelszabadító Hadseregnek pedig nyugat és dél felől kellett egyszerre csapást mérniük.[145]

A 3. Ukrán Front csapásmérő csoportosításának az volt a feladata, hogy a bolgár–jugoszláv határ mentén a Duna és Knjaževac között áttörje az ellenség védelmét, majd a főcsapást a Zajačar, Žagubica, Palanka, Belgrád irányában mérve, szétzúzza a „Szerbia" csoportot, s felszabadítsa a jugoszláv fővárost. A támadó szovjet csapatoknak szorosan együtt kellett működniük a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 14. hadtestével és 1. hadműveleti csoportjával. A kisegítő csapást Niš és Skopje irányába az 1., a 2. és a 4. bolgár hadsereg, valamint a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 13., 15. és 16. hadteste mérte.

A belgrádi hadművelet kezdetéig a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg csapatai az ország nagy területét szabadították fel, közvetlen összeköttetést léte-

sítettek a Dunánál a Vörös Hadsereggel, átvágták az ellenség számos fontos közlekedési útvonalát. A hadosztályok hadműveleti csoportja elérte Šumadiját, az 1. proletár- és a 12. hadtest pedig a Kolubara és a Jadar folyók völgyét. A 14. hadtest áttört a Dunához, a 13. hadtest pedig ellenőrzése alá vette a Déli-Morava völgyét. Mindez számottevően hozzájárult a belgrádi hadművelet sikeréhez.

Emlékezetünkben sok olyan dolog megmaradt, amit Jugoszlávia felszabadítása során láttunk és hallottunk.

E könyv egyik szerzője mondotta el, hogy a Kelet-szerbiai-hegységben, ahol a Pek folyó ered, van Neresnica község. Az egyik ház falán ez olvasható: „Átvizsgálva. Egy tűzszerész Szihote-Alinyból." Tömegesen lehetett látni ilyen feliratokat, amelyek azt jelentették, hogy az épületeket mentesítették a német aknáktól.

Rápillantunk a térképre, ahol államunk délkeleti határai húzódnak. Onnan, a fennsíkról, a sűrű erdővel borított területekről, a Japán-tenger partjáról érkezett Jugoszláviába a szovjet tűzszerész. Szinte szeretnénk felkeresni Szihote-Alinynak e lakóját, hogy többet megtudjunk róla, mint amennyit a neresnicai kis ház falára felírt szűkszavú mondatból megtudhatunk. Feltehető, hogy az udegek – e kis nép – egyik fia, de először is, szinte lehetetlenség lenne a Belgrád felé hömpölygő csapatáradatban megtalálni ezt a katonát, még ha ismert is ezredének száma és a neve, másodszor – és ez a fő – akár udeg, akár orosz, mindenekelőtt szovjet ember, aki azért jött ide, hogy segítse Jugoszlávia népeinek felszabadító harcát.

Kidolgozott kezével nehéz és veszélyes munkát végzett. Az első kis hiba az életébe kerülhetett volna. Vajon számolta-e, hány szögesdrótot vágott át, hány különféle nagyságú és formájú, halált rejtő vas- és fadobozt tett ártalmatlanná eddigi harci útján, vagy éppen Neresnicában? De bizonyára megőrizték emlékét szívükben e falucska lakói. Ami pedig a ház falán elhelyezett táblát illeti, bizonyára a kelet-szerbiai hegyek felidézték számára a drága Szihote-Alinyt.

Az említett házikó lakója, egy öreg szerb paraszt, igazi örömmel fogadta a szovjet harcosokat, s nagyon restelkedett, hogy nem tudja semmivel megkínálni őket. Földhözragadt szegény volt. De nemcsak őt, valamennyi jugoszláv falu lakóit irgalmatlanul kirabolták a német megszállók. Az öreg és fiai egyaránt beálltak a partizánosztagba, mert nem bírták nézni a mindennapos szenvedést, az elnyomók igájában való gyötrődést.

– A maguk hadserege – mondotta az öreg az egyik szovjet tisztnek – jót tett azzal, hogy előzte a fasiszta rablókat. Partizánjaink keményen harcoltak és harcolnak. De kevesebb fegyverük van, mint az ellenségnek. És ki tudja, meddig kellett volna még harcolnunk, ha nem jön a maguk hadserege. Köszönjük a segítséget. A jótettet a nép soha nem felejti el.

Jugoszlávia érdekelte a szovjet harcosokat. Katonáink harci útja különböző helyeken kezdődött: az egyik a kurszki kiszögellésből, a másik a Kaukázusból, Mozdok alól, a harmadik Ukrajnából, Pjatyihatkához közeli területről indult el. Átkeltek a Dnyeperen, a Dnyeszteren meg a Pruton. A Duna sem jelentett számukra különösebb akadályt.

Voltak közöttük olyanok, akik csak Iaşi-nál és Kisinyovnál kezdtek harcolni.

De már ők is harcedzettek voltak. És valamennyien sokat akartak megtudni Jugoszláviáról.

Egymást érték a kérdések. Hogyan kezdődött Jugoszlávia megszállása? Kik azok az usztasák és csetnikek? Sok partizán harcol-e Jugoszláviában, és honnan szerzik a fegyvereket? Mennyi Belgrád lakosainak száma? Milyen rendszer lesz Jugoszláviában Hitler legyőzése után? És milyen érdeklődéssel hallgatták harcosaink a kérdéseikre kapott válaszokat, milyen elítélően nyilatkoztak az usztasákról, a csetnikekről s a királyról! S valamennyiük megértette, hogy Jugoszlávia szövetséges, szláv, baráti ország, amely rengeteget szenvedett a fasiszta elnyomástól, s amelynek feltétlenül segítséget kell adni, hogy népei egyszer s mindenkorra felszabaduljanak.

– A jugoszlávok számíthatnak ránk – mondotta egyszerűen, minden mesterkéltség és kérkedés nélkül az egyik felderítő, aki Kurszknál kezdte harci útját.

S a szovjet csapatok Jugoszlávia területére léptek. Minél inkább előrehaladtak, annál több jelét látták az itteni harcoknak. De az élet egy csapásra megélénkült. A falvak és városok elmenekült lakói leereszkedtek a hegyekből, előjöttek az óvóhelyekből. S elsőként a hidak helyreállításához fogtak, hogy ezzel ne terheljék a szovjet csapatokat.

– Hadd üssék jobban a fasisztákat, mi pedig helyreállítjuk a hidakat. Ez nem is olyan nehéz – mondogatták.

Így hát csapataink mindenütt érezték a jugoszlávok bajtársiasságát.

2

A belgrádi hadművelet előkészítése szeptember 20-án kezdődött. A szűkre szabott idő sem hátráltatta a frontparancsnokságot abban, hogy menet közben a kiszabott feladatok teljesítésére képes erős csapásmérő csoportosítást szervezzen. Ez valamennyi fokozatú parancsnokunk becsületére vált. Mint ismeretes, e hadművelet lefolyása és eredményei arról tanúskodtak, hogy a 3. Ukrán Front parancsnoksága következetesen és pontosan végrehajtotta a hadműveleti tervet.

A belgrádi hadművelet két szakaszra oszlott.

Az első szakasz (szeptember 28-tól október 10-ig) N. A. Gagen altábornagy 57. hadserege a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 14. hadtestével együttműködésben áttörte az ellenség határvédelmét, megtörte ellenállását, és elérte a Moravát. Menetből átkelt a folyón, hídfőt létesített a nyugati parton, és biztosította a front gyorsanmozgó csapatainak ütközetbe vetését. Az 57. hadsereg jobbszárnyát a Dunai Katonai Flottilla hajói fedezték.

A második szakaszban (október 11-től 20-ig) az 57. hadsereg, V. I. Zsdanov páncélos altábornagy 4. gárda gépesített hadteste és a fronttartalékok a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 14. hadtestével együttműködésben kifejlesztették a támadást. A Morava völgyében átvágták az ellenség fő közlekedési vonalait, egyesültek a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 1. hadműveleti csoportjával. Bekerítették és megsemmisítették Belgrádtól délkeletre az ellenség 20 ezer fős csoportosítását, s felszabadították Jugoszlávia fővárosát. Ezalatt az együtt harcoló jugoszláv és bolgár csapatok elfoglalták Niš, Les-

kovac, Vranje, Skopje, Veles nagy közúti csomópontokat és támpontokat, átvágták a szaloniki–belgrádi fő közlekedési útvonalat, amelyen a német hadvezetés visszavonta csapatait a Balkán félsziget déli részéből.

Nyomon követve a belgrádi hadművelet menetét, tapasztalható, hogy első szakaszában az ellenséget meglepte a támadás kezdete, az erőkifejtés gyors áthelyezése az egyik arcvonalszakaszról a másikra, az egységek és magasabbegységek bátor manőverezése. Ismert, hogy az 57. hadsereg főerői a támadás előtt a jobbszárnynon – Negotin, Štubik, Klokočevac körzetében – összpontosultak. A gyorsan kialakuló helyzet azonban megkövetelte az erőkifejtés áthelyezését a balszárnyra, Zaječar körzetébe. Ez haladéktalanul meg is történt. Amikor pedig a siker biztosítottnak mutatkozott Žagubica irányában, az események súlypontja a hadsereg támadási sávjának közepére helyeződött át.

Mint várható volt, a leghevesebb harcok a közlekedési csomópontok és támpontok – Negotin, Štubik, Boljeva, Zaječar, Knjaževac – elfoglalásáért lángoltak fel. Egyúttal megszervezték a visszavonuló ellenség üldözését, széttagolt egységeinek és alegységeinek bekerítését és megsemmisítését. Az elképzeléseknek megfelelően az 57. hadsereg a hadművelet első szakaszának végére leküzdötte a nehezen járható Kelet-szerbiai-hegységet, leereszkedett a Morava völgyébe, és széles arcvonalon átkelt a folyón. A fogoly ellenséges tisztek szinte egyhangúlag kijelentették, hogy a nehéz technikával felszerelt szovjet csapatok képtelenek e terepen áthatolni, s minél „előbbre vergődnek", annál bonyolultabb helyzetbe kerül hadtápjuk. Persze, azt nem vették figyelembe, hogy itt, az erdős-hegyes terepen, a mély és szűk szakadékok világában még határozottabban megmutatkozik a szovjet ember szilárd jelleme, hihetetlen győzni akarása, az az őszinte óhaja, hogy kiszabadítsa a német megszállók bilincseiből Jugoszlávia sokat szenvedett népeit.

Képzeljen el az olvasó egyetlen, szűk bevágásban, folyó mellett vezető utat. Két oldalt függőleges sziklafal. Ebben a sziklafolyosóban az üldözés idején egy alegységet kergettünk. A bejáratot erős géppuskatűz zárta le. Míg aknavetőink lefogták az ellenséges géppuskákat, hegyivadász-csoportjaink felmásztak a sziklafalra, és kézigránátokat zúdítottak az ellenségre. A hitleristák visszahúzódtak az alpesi faluba, ahonnan már nem volt kiút. Illetve találtak utat, de az már a fogságba vezetett.

Ily módon október 10-re a 3. Ukrán Front már hídfőkkel rendelkezett a Morava nyugati partján, ahonnan megindulhattak Belgrád felé a gyorsanmozgó magasabbegységek. A jugoszláv fővárosig másfélszáz kilométer volt hátra. Ekkorra a 2. Ukrán Front 46. hadseregének 10. gárda-lövészhadteste kijutott a Duna bal partjára, és szinte a belgrádi csoportosítás „feje felett függött". A Niš, Leskovac és Skopje irányában támadó jugoszláv és bolgár csapatok lekötötték a velük szemben levő ellenséges erőket, és megakadályozták a fasiszta parancsnokságot, hogy ezeket belgrádi irányba átcsoportosítsa. Az „E" hadseregcsoport nyugatra vezető fő visszavonulási útvonalát elvágtuk. Kelet felől a szovjet, nyugat felől a jugoszláv csapatok által szorongatott ellenség elkeseredetten küzdött. Bármi áron ki akarta vonni főerőit a csapás alól.

A további célunk az volt, hogy szétzúzzuk az 57. hadsereg arcvonalának jobbszárnya és közepe előtt védő csoportosítást, majd a 4. gárda gépesített hadtest és két lövészhadosztály – együttműködve a Jugoszláv Népfelszabadító Had-

sereg 1. proletár- és a 12. hadtesttel – felszabadítja Belgrádot. A niši és skopjei irányban pedig a jugoszláv és bolgár csapatok folytatják a támadást.

A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 1. hadműveleti csoportjának harcosai már türelmetlenül várták, hogy egyesülhessenek barátaikkal, a szovjet katonákkal. „A testvéri vöröskatonáknak érezniük kell, hogy hadseregünk baráti hadsereg" – olvashatjuk abban a felhívásban, amelyet a 12. hadtest parancsnoka intézett katonáihoz. Október 11-én éjszaka elsőként a szovjet és jugoszláv felderítő csoportok találkoztak, majd a következő nap hajnalán az 1. dandár (a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 5. hadosztályához tartozott) egyik zászlóalja és a 68. szovjet lövészhadtest előrevetett osztagai.

Október 11-én ütközetbe vetették a 4. gárda gépesített hadtestet. Ez felszámolta az ellenséges támpontokat és műszaki zárakat, majd a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 1. hadműveleti csoportjával együttműködve, október 13-án este elérte a jugoszláv fővárosba déli irányból vezető utat. Ám a Belgrád elleni ostrom megkezdése előtt meg kellett semmisíteni az Avala-hegyen védő ellenséget.

Ez az igen szívós ellenállási támpont fedezte a várost. Október 14-én éjszaka rövid, de erős tűzcsapás után megkezdődött a roham. Elsőként a harckocsik nyomultak előre, őket követték a gépesített alegységek a jugoszláv gyalogosegységekkel. Az Avaláért vívott harc sikerrel végződött.

Ezalatt az 57. hadsereg csapatai kifejlesztették a támadást. A 14. jugoszláv hadtesttel együttműködő 75. lövészhadtest a Duna déli partja mentén visszavonuló ellenséget üldözve, október 15-én elfoglalta Požarevac ellenséges támpontot, majd Smederovót. A Smederovótól nyugatra bekerített 20 ezer fős ellenséges csoportnak már nem volt lehetősége, hogy segítséget nyújtson a belgrádi helyőrségnek. Ebben az időben a 68. és a 64. lövészhadtest elérte a Nyugat-Morava folyót. Október 14-én felszabadult Niš.

A jugoszláv fővárost 40 harckocsival, 170 löveggel és aknavetővel megerősített 20 ezer fős helyőrség védte. A német parancsnokság szívós védelemre rendezte be Belgrádot. Két védőövet (egy külsőt és egy városit) létesített. A városi volt a szilárdabb. A külvárosokon át húzódott, szárnyaival a Száva és a Dunára támaszkodott. A várost számos ellenállási csomópontra osztották, s ezeket harccsoportok védték.

Belgrád ostromához a következő erők összpontosultak. Szovjet részről: a 4. gárda gépesített hadtest, a 73. gárda- és a 236. lövészhadosztályok, három tüzérdandár, 16 tüzér-, aknavető ezred és önjárótüzér-ezred, egy légvédelmitüzér-hadosztály, valamint három önálló légvédelmitüzér-ezred. Jugoszláv részről az 1., 5., 6., 11., 16., 21., 28. és 36. gyalogoshadosztály. A szovjet és jugoszláv csapatok tevékenységét a 17. légi hadsereg és a Dunai Katonai Flottilla támogatta.

A roham elgondolása az volt, hogy arcból mért csapással keskeny arcvonalszakaszon áttörjük a városi védőövet, az erők egy része pedig megkerülő manőverrel kijut az ellenség hátába, és menetből elfoglalja a Száva-hidat. Ennek sikeres végrehajtásával megakadályoznánk, hogy az ellenség manőverezzen tartalékaival, és szervezetten visszavonuljon nyugati irányba. Majd a főerők csapásaival részekre tagoljuk a helyőrséget, és megsemmisítjük.

Természetesen e kiterjedt város ellen egyesített erők két oldalról indított rohama az együttműködés rendkívül szoros megszervezését követelte meg.

A terepen való együttműködés megszervezésével a 3. Ukrán Front parancsnoka Sz. Sz. Birjuzov vezérezredest és M. I. Nyegyelin tüzér vezérezredest bízta meg. Jugoszláv részről az együttműködés problémáit Peko Dapčević vezérezredes, az 1. jugoszláv hadműveleti csoport parancsnoka oldotta meg.

A főcsapást a 4. gárda gépesített hadtest, a 73. gárdalövész- és a 236. lövészhadosztály, a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 1. és 6. proletárhadosztálya, az 1. proletárhadtest 5. és 21. rohamhadosztálya mérte a Banjički–Vis, Gépkocsiállomás, „Slavija" tér, Kalemagdan-erőd irányába. A kisegítő csapás mérése Čukarica, Topčider, Központi pályaudvar irányába a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 12. hadtest 11., 16., 28. és 36. rohamhadosztályaira hárult. A város ostromát a 3. Ukrán Front tüzérsége és repülőerői, valamint a Dunai Katonai Flottilla hajótüzérsége támogatta.

Október 14-én délután 300 löveg és aknavető, továbbá 24 „katyusa" zúdította tüzét az ellenség peremvonalára és a város déli szegélyén levő támpontjaira. Fél órán át hullottak a gránátok egy nem egészen négy négyzetkilométernyi területre. Amikor pedig a tűz megszakadt, a szovjet és jugoszláv harcosok lendületesen törtek Belgrádhoz. A város utcáin és terein két nap és két éjjel dúlt a harc.

Még Belgrád ostromát megelőzően értesítést kaptunk, hogy a német parancsnokság romhalmazzá akarja változtatni a várost. Robbantásra készítették elő a kormány- és a közigazgatási épületeket, a történelmi emlékeket, az erődöt, a víz- és csatornahálózatot, a villanyerőművet és a folyami kikötőt. A 3. Ukrán Front haditanácsa megparancsolta a csapatoknak, hogy amint felszabadítanak egy-egy lakónegyedet, azonnal kezdjék meg a legfontosabb objektumok aknamentesítését. E célra műszaki zászlóaljakat különítettek ki. A szovjet tűzszerészek 845 objektumot, közöttük 85 központi épületet mentesítettek a robbanóanyagoktól. Meghiúsították az ellenség Belgrád lerombolását célzó barbár szándékát.

Belgrád roppant bonyolult körülmények között szabadult fel. A városban folyó harctevékenységgel egyidejűleg tartott a Belgrádtól délkeletre és délre bekerített nagy ellenséges csoportosítás felszámolása. Nem törődve veszteségeikkel, e csoportosítás erői a város felé törtek. Ha sikerült volna bejutniuk Belgrádba, az ottani harcok feltétlenül elhúzódtak volna, több lett volna az áldozat és nagyobb a rombolás. Szerencsére erre nem került sor.

Miután a bekerített nácik visszautasították a feltétel nélküli megadást, a szovjet és a jugoszláv csapatok egy időben és több irányban mért csapással október 19-re felszámolták az ellenséges csoportosítást. 1944. október 20-án pedig a jugoszláv főváros utcáin eldördült az utolsó sortűz is; megsemmisült a hitleristák utolsó ellenállási támpontja, a Kalemagdan fellegvár. A Belgrád felszabadításáért vívott októberi harcokban a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg több mint 2900, a Vörös Hadsereg pedig mintegy ezer harcosa esett el.

A Belgrádért folyó harc a szovjet és jugoszláv nép fegyverbarátságának, a közös ellenség elleni hősies harcának példájaként került a történelembe.

A Jugoszlávia és fővárosának felszabadításáért vívott harcokban tanúsított hősiességért és helytállásért a jugoszláv kormány kétezernél több szovjet harcost tüntetett ki érdemrenddel és érdeméremmel. Tizenhárman közülük megkapták a Jugoszlávia Népi Hőse címet, így V. I. Zsdanov tábornok, a 4. gárda gépesített hadtest parancsnoka, Sz. A. Kozak tábornok, a 73. gárda-lövészhad-

osztály parancsnoka, A. N. Vitruk tábornok, a 10. csatarepülő-hadosztály parancsnoka és G. N. Ohrimenko harmadosztályú kapitány, a Dunai Katonai Flottilla zászlóshajójának parancsnoka is.

Szovjet érdemrendekkel és érdemérmekkel tüntették ki a szovjet harcosokkal vállvetve harcoló Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 300 katonáját.

Örök emléket állítva a közös ellenség elleni harcban a jugoszláv népnek nyújtott segítségért, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége 1945. június 15-i rendeletével megalapította a „Belgrád felszabadításáért" emlékérmet. Ezt a kitüntetést a belgrádi hadművelet valamennyi részvevője megkapta. A hadműveletben élenjáró szovjet egységeknek és magasabbegységeknek a szovjet fegyveres erők legfelsőbb főparancsnokának parancsa értelmében a „Belgrádi" megtisztelő előnevet adományozták.

A belgrádi hadműveletnek fontos politikai és katonai jelentősége volt. A jugoszláv, a szovjet és a bolgár csapatok együttes tevékenységük során szétzúzták a „Szerbia" hadműveleti csoportot, és súlyos veszteségeket okoztak az „E" hadseregcsoport erői egy részének. A hadseregcsoport számára lehetetlenné tették, hogy a Morava folyó völgyében vonuljon vissza nyugati irányba. Kénytelen volt Crna Gora és Bosznia nehezen járható hegyi útjain elvonulni, miközben súlyos veszteségeket szenvedett a jugoszláv népfelszabadító erők állandó csapásaitól. Belgrád és Szerbia felszabadításával a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg olyan szilárd hátországa jött létre, amely ember- és anyagi tartalékforrásul szolgált, és lehetővé tette az összefüggő arcvonal kialakítását is. A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg – a Szovjetunió katonai és anyagi támogatását élvezve – kibontakoztathatta az ország még megszállt részeinek felszabadítására irányuló befejező hadműveleteit. Josip Broz Tito mondotta a Jugoszláv Kommunista Párt V. kongresszusán, hogy „a Szovjetunió segítsége nélkül nem győzhettünk volna a fasiszta hódítók felett, nem szabadulhatott volna fel Jugoszlávia, és nem jöhetett volna létre az új Jugoszlávia."[146]

Nyolcadik fejezet

Előre – Magyarországra!

1

A Balkánon 1944-ben meleg, napsütéses, valódi „aranyősz" volt. A szőlőtőkék és a gyümölcsfák roskadoztak a terméstől. Románia és Bulgária útjain gyönyörű almával, sárgászöld birsalmával, fekete és borostyánszínű szőlővel megrakott szekerekkel találkoztunk. Gazdag terméssel ajándékozta meg az ősz a balkáni népeket. Ám a legnagyobb ajándék a rég várt szabadság volt, amelyet a szovjet katonák és a vérüket hullató hazafiak hoztak számukra.

A 2. és a 3. Ukrán Front csapatai hatalmas lendülettel támadva, Szovjet-Ukrajnától eljutottak Jugoszláviáig és Magyarországig, s rendkívül nagy jelentőségű győzelmet arattak. Több mint 500 kilométeres arcvonalszakaszon áttörték az ellenség hadászati arcvonalát, és szétzúzták a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoportot. Kurt Tippelskirch, az ismert német tábornok kénytelen-kelletlen beismerte, hogy augusztus végén a szovjet csapatok „megsemmisítő" csapást mértek a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoportra, s csak maradványainak sikerült elmenekülnie a Kárpátokon át.[147]

A gyűlölt fasiszta igától megszabadult Románia és Bulgária kilépett a hitlerista Németország oldalán viselt háborúból, s csaptait ellene fordította. A belgrádi hadművelet megvívásával egy időben az a feladat állt a szovjet csapatok előtt, hogy kiszakítsák a háborúból Magyarországot, Hitler utolsó szövetségesét. Ezzel egy időben lehetővé vált, hogy internacionalista küldetésüket teljesítve, segítő kezet nyújtsanak a baráti csehszlovák népnek.

A két Ukrán Front hatalmas csapása súlyos és pótolhatatlan veszteségeket okozott a fasiszta Németországnak. Románia és Bulgária elvesztésével számára roppant fontos ipari és nyersanyagkészleteket veszített, már nem bírta akadálytalanul kihasználni a Törökországgal fennálló gazdasági kapcsolatait sem, a magyarországi ipari körzetek pedig a szovjet frontrepülőerők hatókörzetébe kerültek. A szárazföldi csapatokkal, valamint a román és bolgár haditengerészeti támaszpontokon települt repülőerőkkel együttműködő Fekete-tengeri Flotta osztatlanul uralta a Fekete-tengert.

1944 emlékezetes ősze... Abban az időben a szovjet nép meg volt győződve a hitlerista hadigépezet gyors és végleges szétzúzásáról, és ünnepelte fegyveres erőinek győzelmeit. A nyáron mért döntő csapások eredményeképpen a Szovjetuniónak csaknem az egész területét megtisztítottuk a fasiszta megszállóktól. Északnyugaton a szovjet csapatok elérték a finn határt. A Baltikumban az „Észak" hadseregcsoport csaknem a teljes pusztulás szélén állt. Az Észt és Lett Szovjet Szocialista Köztársaságok felszabadítása a befejezéshez közeledett.

A nyugati irányban a szovjet csapatok szétzúzták a „Közép" hadseregcsoportot, felszabadították Belorussziját és Lengyelország jelentős területeit. Átkeltek a Nyemanon, elérték Kelet-Poroszországot és a Visztulát, amelynek a túlsó partján néhány hídfőt létesítettek, közöttük egy nagy kiterjedésűt Sandomierztől nyugatra.

A Vörös Hadsereg nyugati és a délnyugati irányú mély előrenyomulása következtében az ellenség hadászati szárnycsoportosításai súlyos helyzetbe kerültek. A Baltikumba mélyen visszavetett „Észak" hadseregcsoport mintegy ezer kilométer kiterjedésű, hatalmas arcvonalon védelemre kényszerült. Ehhez járult még, hogy a tengerhez szorult, és súlyos veszély fenyegette valamennyi szárazföldi közlekedési útvonalát. Hasonló volt a helyzet délen, a Balkán félszigeten. Az ott levő „F" és az „E" hadseregcsoportok szárazföldi útvonalait csapataink északról átvágással veszélyeztették.

A két Ukrán Front ellenállhatatlan romániai és bulgáriai támadása nyomán a német hadvezetésnek foglalkoznia kellett azzal a hallatlan kellemetlen problémával, hogy csapatait kivonja Görögországból. Igaz, Hitler hallani sem akart róla. Ám szeptember 1-én Rastenburgba rendelte Löhr tábornokot, az „E" hadseregcsoport parancsnokát, és utasította: készítse fel csapatait a Jugoszláviába és Magyarországra történő átcsoportosításra.

Egy kissé előreugorva megemlítjük, hogy a német csapatok kivonása a Balkán déli részéből kedvező körülményeket teremtett a görög és albán népi felszabadító mozgalom erősödéséhez.

Nem volt rózsás a helyzete az „A" és a „Dél" hadseregcsoportnak sem. Az „A" hadseregcsoport egy része és a „Dél" hadseregcsoport egésze mintegy ezer kilométeres arcvonalon védett Kárpát-Ukrajnában és Észak-Erdélyben, s csapataink északról és délről átkarolták őket. Az „A" és a „Dél" hadseregcsoport... Valamikor „Észak-Ukrajna" és „Dél-Ukrajna" hadseregcsoportnak nevezték őket. De miután kikergettük a fasiszta vandálokat Ukrajnából, többé nem is gondolhattak arra, hogy még egyszer visszatérjenek oda. S a náci tábornokoknak, nagy keserűségükre, ki kellett javítaniuk a hadműveleti naplók címét. Ráadásul a két csoport állománya teljesen megváltozott: a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoportnak csak a keretei maradtak meg, s a „Dél" elnevezés alatt szinte egy új szerveződött. Egyébként ezt az elnevezést a német hadvezetés már egyszer adta egy hadseregcsoportnak, amelyet ugyanez a két Ukrán Front zúzott szét Ukrajnában és a Krímben. A történelem ismétléssel fenyegetett: a szovjet csapatok kétszáz kilométerre voltak Budapesttől és négyszázra Bécstől.

Valóban, a német hadvezetésnek volt oka a nyugtalanságra. Hiszen nemrég a magyar és osztrák ipari körzetek kívül estek a harctevékenység hatósugarából, és sok különböző hadiipari üzemet telepítettek át ide. És most igen gyorsan a szovjet hadsereg csapásai érhették, hamarabb, mint a kevésbé fontos területeket.

Szeptemberben a fasiszta Németország politikailag szinte teljesen elszigetelődött Európában. Finnország, Románia és Bulgária kilépett a háborúból, Magyarország súlyos politikai válságba került.

A főparancsnokság főhadiszállása az 1944 őszére kialakult katonapolitikai és hadászati helyzet értékelése alapján úgy döntött, hogy folytatja a támadást a Baltikumban és Délkelet-Európában. A nyugati irányban védelembe mentek

át csapataink, mivel nem titkoltuk, hogy itt mérjük az ellenségre a következő megrendítő csapásunkat, hiszen a legrövidebb út Berlinbe Lengyelországon át vezetett.

Elkerülhetetlenül közeledett a hitlerista kalandorok végzetes pusztulása.

A szovjet–német arcvonalon elszenvedett tragikus vereségek arra kényszerítették a német hadvezetést, hogy már 16 és féléves kortól mozgósítsa a „férfiakat". A kimerült vagy korlátozott tartalékok miatt szinte még gyerekeket vetettek be az öldöklő háborúba. A hitlerista hadvezetés embertelen intézkedései nyomán szeptember és december között sikerült 40 hadosztályt szervezni, illetve átszervezni.[148] És csaknem valamennyit a keleti arcvonalra irányították, ahonnan a megtorlást várták.

A háború elhúzására törekvő náci stratégák tovább erősítették a szovjet–német arcvonalon harcoló hadseregeiket. Abban reménykedtek, hogy kiéleződnek az ellentétek az antifasiszta koalíció államai között, s ezzel a háború menete a javukra változik meg. Ezt ma már mindenki tudja, de előttünk akkor is világos volt. Megerősíti állításunkat Keitel tábornagy 1945 júniusában tett beismerése: „1944 nyarától kezdve Németország időnyerésért folytatta a háborút... A háború, amelyben mindkét fél oldalán több állam, különféle hadseregek, flották és hadvezérek vettek részt, éppen e különböző erők kombinációja révén bármely pillanatban teljesen váratlan helyzeteket hozhatott. E váratlan eseményeket nem lehetett ugyan előre látni, de létrejöhettek, és döntően kihathattak az egész katonai helyzetre."

Ezzel kapcsolatban a német hadvezetés nagy reményeket fűzött az új „csodafegyverhez", valamint a létfontosságú irányokban és körzetekben kiépített tartós védelemhez. Ilyen volt Magyarország, amelynek politikai, gazdasági és hadászati jelentősége alaposan megnőtt a hitlerista klikk számára. A védelmi rendszerben ugyancsak nagy szerepet játszott a Baltikum, ahol – éppúgy, mint a Magyarországra vezető utakon – az ellenség mindent megtett, hogy a számára oly szükséges időnyeréshez jusson.

Az igazsághoz tartozik, hogy ezt a célt számottevően elősegítette az angol–amerikai csapatok érthetetlen passzivitása a nyugati arcvonalon. Amikor 1944 őszén elérték a „Siegfried"-vonalat, egészen 1945 januárjáig megállították támadásukat, bár élőerőben és technikai eszközökben jóval túlszárnyalták a velük szemben álló német csapatokat. A „Siegfried"-vonal előtti tétlenkedés oka közismert. „Hadd pusztítsák egymást a németek és az oroszok, az idő nekünk kedvez" – vélekedtek az amerikai és angol katonai és állami vezető személyiségek. De amikor előttük is világossá vált, hogy a Szovjetunió az ő segítségük nélkül is közel áll a győzelemhez, nyomban „megindultak". S méghozzá milyen határozottan! A német hadvezetés pedig igyekezett minél nagyobb területeket átengedni nekik, ami megfelelt az angol–amerikai reakciós körök érdekeinek.

A 2. és a 3. Ukrán Front határozott délkelet-európai támadása szemmel láthatóan nyugtalanította az angol és amerikai uralkodó köröket. Mindjobban szűkült imperialista törekvéseik szférája. Ilyen körülmények között csak egy kérdés foglalkoztatta őket: miként akadályozhatnák meg az oroszok behatolását Magyarországra és Ausztriába, hogy ott megtarthassák vagy visszaállíthassák a nekik megfelelő reakciós rendszert. Ez volt a fő kérdés Churchill és Roosevelt 1944. szeptemberi quebeci megbeszélésén is. Katonai tanácsadóival folytatott beszélgetéseiről így írt emlékirataiban Churchill: „Nagyon szeret-

ném, ha megelőznék az oroszokat Közép-Európa néhány területén. Például Magyarország kinyilvánította azt a szándékát, hogy ellenáll a szovjet előnyomulásnak, de leteszi a fegyvert az angol csapatok előtt, ha az utóbbiak időben odaérnének... Nagyon szeretném, hogy abban az esetben, ha a németek kivonulnának Olaszországból, vagy visszavonulnának az Alpokig, Alexandernek (abban az időben a szövetséges fegyveres erők parancsnoka Olaszországban – *A szerk.*) lehetősége nyílna egy kombinált csapás mérésére az Adriai-tenger medencéjén keresztül. Elfoglalná és megszállná az Isztriai-félszigetet, és megpróbálna az oroszok előtt eljutni Bécsbe."[149]

Október 4-én az angol csapatok megjelentek Görögországban. Partraszállásukat állítólag a hitleri Németország elleni háború hadászati feladatai tették szükségessé, ám ez csak London valódi céljainak leplezésére szolgált. Ezek a célok pedig a következők voltak: először elnyomni a nemzeti felszabadító mozgalmat Görögországban, és visszaállítani a monarchiát, másodszor, az események kedvező alakulásakor a Balkánon át behatolni Magyarországra és Ausztriába. Íme, mi bújt meg Churchill terve mögött.

Ez volt tehát az általános katonapolitikai és hadászati helyzet Európában 1944 őszén. Ilyen körülmények között bontakozott ki a nagyszabású csata Magyarországért is.

2

Magyarország...

Azon az őszön katonáinkat természetesen érdekelte Magyarország története, s a politikai munkások sokat beszélgettek a harcosokkal a magyar nép tragikus sorsáról. E szabadságszerető nép évszázadokon át viselte az idegen hódítók és saját földesuraik igáját. Végső elkeseredésükben a magyarok nemegyszer nyúltak a felkelés fegyveréhez, de ezeket a felkeléseket mindannyiszor kegyetlenül vérbe fojtották. Nem véletlenül írta Petőfi Sándor, a nagy magyar költő és hazafi egyik versében:

Van-e egy marok föld a magyar hazában,
Amelyet magyar vér meg nem áztatott?[150]

1514-ben a magyar jobbágyok felléptek a feudális urak elviselhetetlen önkénye ellen, de vereséget szenvedtek. Súlyos és hosszan tartó harcokat vívott a magyar nép másfél évszázadon át az elnyomó törökök, majd az őket követő Habsburgok ellen. A magyarok nem hajtottak térdet a gyarmatosítók előtt. A 18. század elején II. Rákóczi Ferenc vezetésével harcra keltek a Habsburgok ellen a „Hazáért és szabadságért" feliratú zászló alatt, s ezek a szavak néhány éven át lelkesítő felhívásként hatottak az elnyomók elleni harcban. Az áruló magyar földesurak segítségével ezt a szabadságharcot is leverték.

Éjszaka az utakon lovasok csoportjai vágtattak, a nép betyároknak nevezte őket. Nagy részük paraszt volt, akik megszöktek az osztrák hadseregből vagy földesuraiktól. A társadalmi igazságosság nevében megtámadták a gazdagokat, és zsákmányuk egy részét szétosztották a szegények között. A betyárok állandó harcban álltak a pandúrokkal, s ha vesztettek, sorsuk a börtön, s gyakran az akasztófa lett. Magyarországon igen ismert például Rózsa Sándor neve, akiről

sok népdal és legenda született. A pandúrok elfogták, és vasba verve vitték a börtönbe. Várta halálos ítéletét, de az 1848-as forradalom megmentette őt. Kiszabadulása után csapatot szervezett, amellyel részt vett a forradalom harcaiban.

1848-ban az egész Európán végigsöprő forradalmi hullám elérte Magyarországot is. A Habsburg-elnyomás ellen felkelt nép élén a kiemelkedő politikai személyiség, Kossuth Lajos, a nép reményeit és elkeseredettségét sorokba öntő költő, Petőfi Sándor és a haladó szellemű újságíró, Táncsics Mihály állt. A nép az ország függetlenségét, politikai szabadságjogokat, a feudális rend eltörlését követelte. A pesti Nemzeti Múzeum lépcsőjéről az egybegyűlt tömegnek a „Nemzeti dal" lángoló-lelkesítő sorait szavalta a vers írója, Petőfi:

Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok?
Ez a kérdés, válasszatok! –
A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!

A magyar nép 12 pontos kiáltványát, amely a nemzeti felszabadító harc programja volt, a bécsi udvar kénytelen volt elfogadni. De még abban az évben, az olaszországi forradalom veresége után a Habsburgok biztonságban érezték magukat, s hadaikat Magyarország ellen irányították. A magyar nép nem tehetett mást, mint forradalmi vívmányaiért síkraszállni.

Kossuth Lajos felhívására a parasztok és városi szegények tízezrei léptek be önkéntesként a népi hadseregbe. Az Ausztriában szolgáló magyar katonák ezrével szöktek meg, s tértek vissza hazájukba, hogy önfeláldozóan védelmezzék függetlenségét. „A magyarok lelkes szabadságvágya, amelyet a nemzeti büszkeség is fokozott, napról napra nőtt, és egy ötmilliós kis nép erejéhez viszonyítva hallatlan nagyszámú önkéntest bocsátott Kossuth rendelkezésére."[151]

1849 tavaszára Magyarország nagy részét megtisztították az osztrák csapatoktól, és április 14-én a Nemzetgyűlés kikiáltotta Magyarország elszakadását Ausztriától, s a Habsburgok trónfosztását. Joggal írhatta Petőfi, aki nemcsak költeményeivel lelkesítette harcra a népet és írta meg fegyveres harcának sikereit, hanem maga is harcolt:

Él a magyar még, áll a hon, s hol egykor
Olyan halotti volt a hosszú csend,
Minő zajt üt most ott a harcoló kard!
Minden csengése egy világra cseng!
Óh népem, eddig önmagad se tudtad,
Hogy létezel, s most tudja a világ;
Utolsó voltál, s íme a legelsők,
Most még ők is bámulva néznek rád.

A magyar szabadságharc sikereitől megrettent Habsburgok sietve az európai reakciót hívták segítségül. Többek közt I. Miklós orosz cárhoz fordultak azzal a kéréssel, küldjön csapatokat Magyarországra a megdöntött abszolutizmus visszaállításához. A magyar hadsereg letette a fegyvert, a szabadságharc vezetői pedig vagy emigráltak, vagy akasztófán végezték életüket. A szabadságharc bukásában nem kis szerepet játszott Görgey Artúr hadseregparancsnok, az országgyűlés reakciós főurakból álló nagy részének az árulása, akik attól féltek, hogy a nép által követelt demokratikus átalakulás megfosztja őket kiváltságaiktól, hatalmuktól.

Az orosz nép soha nem osztotta nézetét a cár szennyes politikájával, mellyel az osztrák császár könyörgésére segített „rendet teremteni" birodalmában. Az orosz népnek a magyarok szabadságharca iránti igazi érzéseit és szimpátiáját ragyogóan tükrözték az orosz forradalmi demokraták írásai. N. G. Csernyisevszkij írta naplójában, hogy ő a magyarok barátja, és „sajnálatosnak" tartotta vereségüket a szabadságharcban.[152] Herzen „Kolokol" című újságjában megjegyezte: „Amikor Magyarország felkelt, Ausztria fél lábbal a sírban volt, és már lélegzethez sem jutott volna, ha Miklós cár nem segíti. Miklós ezzel éppúgy elárulta Oroszországot, mint amikor Görgey, segítve Miklóst, elárulta Magyarországot."[153]

A Magyarország elleni hadjáratban részt vevő orosz katonák és egyes tisztek mélyen egyetértettek a magyar nép forradalmi harcával, a cári önkényuralom elleni tiltakozás jeléül közülük sokan átálltak a magyarok oldalára, és önfeláldozóan harcoltak soraikban. Fatyejev tiszt írta az „Orosz múlt" című újságban megjelent emlékirataiban: „Úrrá lett rajtam a megalázott ellenség sajnálata. Semmiféle gyűlöletet nem éreztem iránta. Ellenkezőleg, tiszteltem és őszintén együttéreztem vele, viszont az osztrákokat mélyen utáltam."[154] Amikor Fatyejev meghallotta, hogy a magyarok letették a fegyvert, még nagyobb sajnálattal írta: „1849. augusztus 1-e szerencsétlen napja volt a magyaroknak... ezen a napon a vitéz, jobb sorsra érdemes magyar nép hosszú időre – ha nem örökre – elvesztette a reményt, hogy fegyverrel vívja ki szabadságát Ausztria önkényuralmával szemben."[155]

A Franciaországtól, Poroszországtól és Olaszországtól elszenvedett katonai vereségek arra kényszerítették Ausztriát, hogy akarva, nem akarva vizsgálja felül Magyarországhoz való viszonyát. Ezt követelték azok az ellentmondások is, amelyek az osztrák és magyar uralkodó osztályok között fennálltak. Ezek feloldására 1867-ben létrehozták a dualisztikus államot: az Osztrák–Magyar Monarchiát. A Lenin által „összetákolt" államnak nevezett monarchiában Magyarországnak nem volt nagy függetlensége. A sokat szenvedett ország továbbra is nyögte a Habsburgok igáját. Az osztrák császár újra magyar királynak nevezte magát.

Azok az öreg magyarok, akikkel a háború idején találkoztunk, keserűen emlékeztek vissza hazájuk múltjára, és elmondották, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia bukásáig a nép nagyon sokat olvasta Petőfi Sándor „Akasszátok fel a királyokat" című versét. Ezt Petőfi 1848 decemberében írta, a magyar történelem emlékezetes hónapjában. Ferenc József – aki Ferdinánd lemondása után került Ausztria trónjára – a felingerelt Magyarországra küldte Lamberg tábornokot a „Magyar nemzethez intézett kiáltvánnyal", amelyben követelte: a magyarok vessék alá magukat uralmának, s a lázadókat súlyos megtorlással fenye-

gette meg. „Megparancsolta" a magyar országgyűlés feloszlatását, Lamberget teljhatalommal ruházta fel, s kinevezte a magyar hadsereg parancsnokává. De a tábornok alighogy a Duna partjára lépett, a felkelők elfogták, és felakasztották. Az esemény hatására írta Petőfi ezt a verset, és ezzel a felhívással fejezte be: „Akasszátok fel a királyokat!"

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom példát mutatott a magyar dolgozó tömegeknek a burzsoá földesúri hatalom megdöntésére, megmutatta az igazi szabadság és függetlenség kivívásának útját. Magyarországon egymást követték a politikai tüntetések és a sztrájkok. A munkások és parasztok forradalmi mozgalma kiterjedt a hadseregre is: a katonák megtagadták a frontszolgálatot, napirenden voltak a szökések. 1918 tavaszán és nyarán a mozgalom újabb lendületet kapott azzal, hogy visszatértek Magyarországra azok a volt hadifoglyok, akik a Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg soraiban vérüket és életüket nem kímélve harcoltak a szovjethatalomért. Lelkesen beszéltek az Oroszországban végbement hatalmas változásokról. A magyar dolgozók pedig úgy befogadták a bolsevik eszméket, mint „kiszáradt föld az esőcseppeket", miként találóan jegyezte meg az egyik hivatalos jelentés. A munkások hittek szavaiknak, s egyre határozottabban kívánták, hogy kezükbe vegyék a hatalmat.

Döntő csapást mért a Habsburg-birodalomra a munkásosztály 1918. októberi felkelése, s a monarchia kártyavárként omlott össze. Az osztrák és magyar uralkodó körök nem tarthatták fenn uralmukat az elnyomott népek fölött. Magyarország is megszabadult a több évszázados Habsburg-elnyomástól. Az országban polgári demokratikus forradalom zajlott le, amely egy sor politikai szabadságjogot biztosított a népnek, s kezdtek megalakulni az új hatalmi szervek: a munkás-, paraszt- és katonatanácsok. 1918. november 16-án kikiáltották a Köztársaságot. De az idő tájt Magyarországon a munkásoknak még nem volt igazi marxista pártjuk, s a liberális burzsoázia saját érdekeit képviselő kormányt alakíthatott a nagy földbirtokos, Károlyi Mihály gróf vezetésével. Bár ebben a koalíciós kormányban jelentős szerepet játszott a Szociáldemokrata Párt is.

1918. november elején a szovjet kormány felhívással fordult a magyar kormányhoz, s ebben üdvözölte a magyar forradalmat, s kifejezte reményét, hogy a forradalom nem áll meg félúton, s hogy „a magyar dolgozók, katonák és parasztok nem azért szabadultak fel az osztrák bürokrácia és tőke alól, hogy a magyar földesurak, bankárok és tőkések kizsákmányolásának vessék alá magukat".[156] Magyarország burzsoá kormánya azonban igyekezett eltitkolni a nép előtt a szovjet kormány üdvözletét. Csak úgy került nyilvánosságra, hogy a forradalmi szocialisták röplap formájában kinyomtatták, és szétszórták a Parlament előtti téren, amikor ott tízezrek gyűltek össze a Köztársaság kikiáltása alkalmából rendezett gyűlésen. A felhívás nagy visszhangra talált, és mély benyomást keltett a magyar dolgozó tömegekben.

A győzelem eredményeinek megszilárdításához feltétlenül szükséges volt a forradalmi munkáspárt létrehozása, a proletariátus harcos élcsapata: amilyen az 1918 novemberében megalakult Kommunisták Magyarországi Pártja volt. A pártba beléptek az Oroszországból visszatért magyar forradalmárok, akik ott kijárták a lenini iskolát, a forradalmi szocialisták és a baloldali szociáldemokraták.

A kommunista párt létezése első napjától leleplezte a burzsoá kormány igazi jellegét, a reformista szociáldemokrata vezetők opportunizmusát és ingatagságát.

Maga köré tömöríteni igyekezett a munkásosztályt, s kiadta a proletárdiktatúra megteremtésének, a munkás-, paraszt- és katonatanácsok hatalomátvételének, a Szovjet-Oroszországgal való szoros kapcsolat megteremtésének jelszavát. Ez a politika nagyon népszerűvé tette a magyar nép körében a kommunista pártot. Soraiba a dolgozók újabb és újabb csoportjai léptek be, s hozzácsapódott néhány helyi szociáldemokrata szervezet is. A párt tekintélye napról napra nőtt.

De a burzsoázia sem tétlenkedett. Mindenáron arra törekedett, hogy megállítsa a forradalmi eseményeket, s megszervezte a kommunisták üldözését. Megpróbálták illegalitásba kényszeríteni a pártot. A kommunisták azonban továbbra is szívósan harcoltak a polgári kormány és a jobboldali szociáldemokraták ellen. Az országban mindenütt sztrájkok és tüntetések voltak, amelyeken a nép nemcsak gazdasági, hanem politikai követelésekkel is fellépett.

A magyarországi forradalmi folyamatot jelentősen meggyorsította a nemzetközi imperializmus nyomása. 1919. március 20-án az antant a magyar kormánynak egy jegyzéket adott át, amelyben követelte, hogy a belgrádi békeszerződésben meghatározott demarkációs vonalat tolják ki jóval nyugatabbra. Az antant még azt is követelte, hogy Magyarország engedje át területén az antantországok csapatait. A jegyzék éles tiltakozást váltott ki a magyar népből. A polgári kormány, amely vereséget szenvedett az egyre szélesedő forradalmi mozgalommal folytatott harcban, miután bel- és külpolitikája kátyúba jutott, március 20-án lemondott. Lenin, a magyar burzsoáziának az antantjegyzék visszautasításában tanúsított gyengeségével kapcsolatban írta: „A burzsoá kormány, amikor látta, hogy az antanthatalmak Magyarországon át akarják felvonultatni csapataikat, amikor látta, hogy egy újabb háború hallatlan terhei zúdulnak Magyarországra – akkor a burzsoá megalkuvó kormány maga adta be lemondását..."[157]

A magyar burzsoázia egyáltalán nem mondott le arról, hogy elfojtsa a forradalmat, s ezért úgy gondolta, hogy a szociáldemokratáknak adja át a hatalmat. Ám ekkor már oly nagy volt a kommunista párt tekintélye, hogy nélküle egy napig sem létezhetett volna a szociáldemokrata kormány. Ezért a szociáldemokraták képviselői a kommunista párt börtönben levő vezetőihez fordultak, hogy támogassák a szociáldemokrata kormányt. A tárgyalásokon a kommunisták az új kormányban való részvételüket a következő feltételekhez kötötték: Magyarországon kikiáltják a Tanácsköztársaságot, teljesen lefegyverzik a burzsoáziát, megszervezik a Vörös Hadsereget és a népi milíciát, államosítják az ipart, elkobozzák a földesúri földeket, és szövetségre lépnek Szovjet-Oroszországgal. A szociáldemokratáknak el kellett fogadniuk e feltételeket, mivel a követeléseket egységesen támogatták a dolgozók.

Ugyanakkor a kommunista párt és a Szociáldemokrata Párt vezetői megállapodást írtak alá a két párt egyesüléséről, Magyarországi Szocialista Párt néven. A kommunisták követelésére a szociáldemokraták elismerték, hogy a pártok egyesülése a proletariátus diktatúrája elvén jött létre, és ez utóbbit a munkás-, paraszt- és katonatanácsokon keresztül valósítják meg. Az egyesülés, sajnos, a két párt mechanikus egyesítése volt, anélkül, hogy felszámolták volna a reformizmust. Nem véletlen, hogy a magyarországi események iránt oly nagy érdeklődést tanúsító Lenin a következőket kérdezte Kun Bélától, a kommunista párt egyik vezetőjétől: „Többségük van-e a kommunistáknak a kormányban? Mikor lesz a Tanácskongresszus? Milyen reális tényekben nyilvánul meg a szocialisták részéről a proletárdiktatúra elismerése?"[158]

Valamivel később, amikor a magyar dolgozók már élethalálharcot vívtak a forradalom külső és belső ellenségeivel, Lenin „Üdvözlet a magyar munkásoknak" című külön üzenetében ezt írta: „És ha ingadozás üti fel a fejét a szocialisták között, akik tegnap csatlakoztak hozzátok, a proletárdiktatúrához, vagy a kispolgárság körében, nyomjátok el könyörtelenül ezeket az ingadozásokat."[159] Sajnos, nem szívlelték meg ezt a lenini figyelmeztetést.

Kikiáltották tehát Magyarországon a Tanácsköztársaságot. A magyar kormány felhívást intézett a világ dolgozóihoz: „Az egész magyar proletariátus egyesült a saját diktatúrájának és a szocialista világforradalomnak a zászlója alatt, s harcolni fog az imperializmus ellen, szövetségben az oroszországi Szovjet Köztársasággal és mindazokkal a proletárokkal, akik tudják: nem lehet más módon legyőzni a nemzetközi imperializmus erőit és megvalósítani a szocializmust, csak az egész munkásság és parasztság közös harcával." A magyar tanácskormány ünnepélyesen kijelentette, a magyar nép szilárdan eltökélte forradalmi vívmányainak a megvédését, és hangsúlyozta, hogy mielőbbi békekötésre törekszik, amely biztosítaná a munkásosztály létérdekét „és békés egymás mellett élését a világ valamennyi népével".[160]

Míg a világ dolgozói nagy lelkesedéssel, addig a világ burzsoáziája vacogó fogakkal és érthető rémülettel fogadta a Magyar Tanácsköztársaság megszületéséről szóló hírt. Már maga az a tény, hogy létrejött a Magyar Tanácsköztársaság, kiváltotta a közép- és délkelet-európai országok proletariátusának azt a törekvését, hogy ők is aktívan küzdjenek a forradalmi átalakulásért. „Komoly veszély fenyeget bennünket" – állapította meg Harold Nicholson, az ismert angol diplomata, amikor tudomást szerzett a tanácshatalom magyarországi győzelméről.

Az antant sietve hozzálátott Magyarország elleni intervenciós tervei végrehajtásához. Amikor a román és csehszlovák fegyveres erők megindították támadásukat, a magyar Vörös Hadsereg mindössze 49 ezer katonát számlált. Súlyos napok köszöntöttek az országra. És a dolgozók éppen ezekben a napokban bizonyították be tanácsköztársaságuk iránti nagyszerű odaadásukat. Tízezrével léptek be önként a munkások a Vörös Hadseregbe, s harcoltak hősiesen és helytállóan a fellángolt harcokban.

A magyar Vörös Hadsereg állományában megalakultak a lengyel, olasz, német, szerb, cseh, román, szlovák internacionalista alegységek is. A magyar dolgozókkal vállvetve küzdöttek azok a munkások és parasztok is, akik a cári hadsereg katonáiként estek fogságba Magyarországon. Nagy lelkesedéssel fogadták a szovjet kormány felhívását, hogy vegyenek részt a magyar nép vívmányainak fegyveres védelmében. „Magyarországon tartózkodó orosz hadifogoly elvtársak! Az orosz munkás–paraszt tanácskormány felszólít benneteket, lépjetek be a forradalmi Magyarország Vörös Hadseregébe, s a magyar testvérekkel együtt védelmezzétek a magyar és orosz forradalom, valamennyi dolgozó és kizsákmányolt közös ügyét."[161] A Magyar Tanácsköztársaságra támadó imperialisták ellen együtt fellépő különböző nemzetiségű dolgozók harca a proletár internacionalizmus nagyszerű megnyilvánulása volt.

A magyar Vörös Hadsereg 1919 májusában aratott katonai sikerei lelkesedést váltottak ki a világ dolgozóiból. A szovjet nép nevében Lenin szívélyes üdvözletet küldött a magyar proletariátusnak. Ezt írta: „Az a háború, amelyet ti viseltek, az egyetlen jogos, igazságos, igazán forradalmi háború, az elnyomottak há-

borúja az elnyomók ellen, a dolgozók háborúja a kizsákmányolók ellen, háború a szocializmus győzelméért. Az egész világon a munkásosztály minden becsületes tagja a ti pártotokon áll."[162]

És bár a magyar dolgozók hősiesen harcoltak az intervenciósok ellen, leverték a Tanácsköztársaságot. Miért? A fő ok – az imperialisták fegyveres túlereje volt. Amint arra a Kommunista Internacionálé II. kongresszusa rámutatott, a nemzetközi tőke megfojtotta a fiatal Magyar Tanácsköztársaságot. „Az ellene való hadjáratban egyesült az egész régi világ: Hivatásos gyilkosok tábornoki vállrojtokkal, a londoni bankárok, a román bojárok, a francia uzsorások és valamennyi ország áruló »szocialistái«... Minden oldalról nyomás alatt, gúzsba kötve, a Tanácsköztársaságot megfojtotta az ellenforradalom."

A Magyar Tanácsköztársaság megdöntésében véres szerepet játszottak a jobboldali szociáldemokraták is, akiknek politikája mindenben igazolta Lenin aggályait. Ők csak szavakban támogatták a proletárdiktatúrát, és csak azért, hogy lelkiismeretlen módon becsapják a néptömegeket. Bűnös szövetségre léptek a nemzetközi imperializmussal, elárulták a szocialista forradalom szent ügyét, belülről bomlasztották a Tanácsköztársaságot. Az intervenciós bandákkal és az imperialista ügynökök által szervezett ellenforradalmárokkal küzdő kommunistáknak és a baloldali szocialistáknak már nem maradt idejük rá, hogy megtisztítsák a pártot az aljas árulóktól.

A Magyar Tanácsköztársaság leveréséhez hozzájárultak azok a hibák is, amelyeket a magyar kommunisták követtek el. Amikor egyesültek a jobboldali szociáldemokratákkal, nem tudták biztosítani vezető szerepüket, és nem bírták megtisztítani a pártot az áruló elemektől. „Egyetlen kommunista sem feledheti a Magyar Tanácsköztársaság tanulságait. A magyar kommunisták egyesülése a reformistákkal sokba került a magyar proletariátusnak"[163] – mutatott rá Lenin. A magyar kommunisták nem oldották meg véglegesen az agrárkérdést, nem szilárdították meg a munkás-paraszt szövetséget. Így történhetett meg, hogy sok paraszt számára a legnehezebb órákban közömbös volt a tanácshatalom sorsa.

A Magyar Tanácsköztársaság vereségének egyik oka volt az 1919 nyarára kialakult kedvezőtlen nemzetközi helyzet. Mint ismeretes, ekkor az intervenciósok tűzgyűrűjébe zárt Szovjet-Oroszország is súlyos helyzetben volt, ezért nem tudott kellő katonai segítséget nyújtani Magyarország dolgozóinak.

A jobboldali szociáldemokratákból alakult, 1919. augusztus 1-én hatalomra lépő úgynevezett szakszervezeti kormány megtisztította az utat az ellenforradalmi bandák előtt. Magyarország történetében sötét korszak következett – Horthy Miklós, a volt osztrák tengernagy fasiszta diktatúrájának a korszaka. Az országban dühöngött a fehérterror. A Horthy-rendszer mérhetetlen szenvedéseket hozott a magyar népre, s végül bűnös kalandba, a hitlerista klikk oldalán vitt háborúba rántotta be az országot.

Amikor harcosaink hallották a magyar nép történetét, amely századokon át szenvedett az osztrák és a saját urainak kettős elnyomásától, majd 25 éven át a fasiszta diktatúrától, végül a hitlerista rablóktól, ezt mondották:

– Igen, sok keserűséget tapasztaltak a magyarok...
– Ami igaz, az igaz.
– Nem hagyhatjuk őket tovább szenvedni.
– Segítenünk kell, hogy örökre megszabaduljanak az ilyen élettől.

– No, fiúk, ki megy felderítésbe? Addig is . . .

És igyekeztek előre, s milyen terepen! Ezer méterekre a tenger szintje felett, éjjel és nappal, ezer veszély közepette; áthatoltak hegyeken, szakadékokon, erdőkön, folyókon – minden erőt igénybe vevő terepen, mert arra törekedtek, hogy bármely áron felszabadítsák a testvéri magyar népet.

3

Hitler, természetesen Horthy kormányzó beleegyezésével, a formálisan szövetséges Magyarországot 1944 márciusában megszállta, és vazallusává változtatta azzal a céllal, hogy ha csak átmenetileg is, de megtartsa itteni pozícióit. Magyarországra vezényeltek mintegy 250 ezer katonát magában foglaló 11 német hadosztályt. Ezzel egy időben Horthy hozzájárult egy új kormány megalakításához, amelynek élére a hitleristák ügynöke, Sztójay Döme, az egykori németországi magyar követ került.

E kormány beállítottságáról világos képet ad Ribbentrop utasítása, melyet Veesenmayernak, az új magyarországi német követnek küldött, eszerint „olyan új kormányt kell alakítani, amely feltétlenül lojális Németországhoz".

A magyar hazafiak nem tudtak beletörődni az ország német megszállásába, Magyarország részvételébe a Szovjetunió elleni háborúban. A kegyetlen terror ellenére harcoltak a megszállók és a fasisztabarát magyar kormány ellen, küzdöttek, ahogy bírtak: szabotálták a haditermelést, robbantottak vagy gyújtogattak az üzemekben, akadályozták a mezőgazdasági szállítmányokat. A magyar munkásosztály eltökélte: végigviszi ezt a harcot.

Az ország politikai helyzete annyira ingatag volt, hogy a belügyminiszter szükségesnek érezte erről nyilatkozni. „Hátországunkban olyan események történnek, amelyek veszélyeztetik az államrend szilárdságát . . . Magyarország belpolitikai életében az egyik legveszélyesebb jelenség, hogy a nép nem bízik kormányában. Az államhatalom sem bízhat a népben. Az állampolgárok nem hisznek a kormánynak és közleményeinek."[164]

A romániai fegyveres felkelés – amely az országot Németország szövetségeséből annak ellenfelévé változtatta – megleckéztette a német fasiszta hadvezetést. Az egész magyar életet, minden politikai eseményt szigorúan ellenőrzött a Wehrmacht és a magyar fasizmus. Augusztus 26-án a német fegyveres erők felügyelőjétől, von Greiffenberg gyalogsági tábornoktól a következő távirat érkezett a „Dél" hadseregcsoport parancsnokához: „A magyar csapatok álljanak készenlétben a kommunista rendbontások esetére . . . A minisztertanács rendeletet hozott valamennyi párt feloszlatására. Emellett Horthy hangsúlyozta, hogy bármi áron védeni fogja a magyar határokat, és megerősítette feltétlen hűségét a Führer iránt."

Románia háborúból való kilépése nyomán a magyar kormány mély válságot élt át. Félelem és rettegés lett úrrá az uralkodó körökön. A miniszterek egymás után mondtak le. Elmentek „betegszabadságra". Még Sztójay is. A kormányban éles ellentétek támadtak a helyzet értékelésében. Ennek következtében úgy tűnt, a reakciós felső körök egy részének nincs ellenére az angol–amerikai főparancs-

nokság érdekeinek képviselete. Augusztus 25-én, amikor a kabinet tagjai Magyarország további háborús részvételét vitatták meg, néhány miniszter fölöttébb eredeti ötlettel állt elő. Egyáltalán nem ellenezték, sőt szükségesnek ítéltek, hogy Magyarország folytassa a háborút a Szovjetunió ellen. A háború folytatása melletti kardoskodók azonban nem a németek, hanem az angolszászok érdekében viselt háború mellett szálltak síkra. Ezzel értett egyet Jungerth-Arnóthy külügyminiszter-helyettes, aki kijelentette: Tény, hogy az angolszászok azt szeretnék, hogy a magyarok addig tartsák vissza az oroszokat, amíg az angolszászok meg tudják szállni Magyarországot.[165] Majd pedig: „A külföldi körök felfogása az, hogy a magyar csapatok az oroszokkal szemben tartsák a frontot, az angolok ellen azonban nem fognak fellépni!"[166]

Ha figyelembe vesszük Churchill „Balkán-tervét", az angol és amerikai vezetők kulisszák mögötti mesterkedéseit, könnyű elképzelni, hogy a magyar miniszterek honnan merítették elképzeléseiket. A tény azonban tény marad: a fasiszta magyar kormány elhatározta: csapatai mindaddig ellenállnak a Vörös Hadseregnek, amíg megérkeznek az angolok Magyarországra. Ennek következménye, hogy amíg 1944 augusztusáig a magyar fegyveres erőknek csak egy része vett részt a háborúban, a kormány döntését követően az egészet a szovjet csapatok ellen fordították.

Ám még a teljes magyar fegyveres erő sem volt elegendő ahhoz, hogy ellenálljon a 2. Ukrán Front elsöprő támadásának. Ezért a magyar vezetők arra a következtetésre jutottak, hogy a fasiszta Németországtól kérnek segítséget. Ez politikájuk „logikus" következménye volt, és megfelelt a céljaiknak: mindenképpen védeni az országot a szovjet csapatokkal szemben, igénybe venni a német segítséget, de számítani az ország angol megszállásának lehetőségére. Természetesen Hitler is felismerte a magyar kormány mesterkedéseit. A tények mindenesetre ezt bizonyították.

Szeptember 7-én délután összeült a koronatanács. Ezután Lakatos Géza vezérezredes, miniszterelnök magához kérette Veesenmayer német követet és Greiffenberg tábornokot. Lakatos, Vörös János vezérkari főnök jelenlétében kijelentette: Dél-Magyarország térségében az utolsó 24 órában katasztrofálissá vált a katonai helyzet; a gyorsanmozgó orosz magasabbegységek a magyar határ irányában támadnak; nincs igazi védelem, eltekintve a 4. magyar hadtest tevékenységétől; ilyen körülmények között szabad az út Budapest felé; az ország keleti részében harcoló magyar erők nem érhetnek idejében a fővároshoz, s ha az ellenség megkezdi támadását a Duklai-hágó körzetéből, ezeket az erőket a bekerítés veszélye fenyegeti. E veszély elhárítása csak akkor lehetséges, ha Németország gyors és kellő segítséget ad. És a végkövetkeztetés: a koronatanács öt német páncéloshadosztály átdobását kérte 24 óra alatt.

Értesülve erről, Hitler szívesen vette, hogy újabb erőket küldhet Magyarországra. Megértette, hogy Magyarország elvesztése mit jelent Németország számára. Maga Hitler is úgy vélekedett, hogy így jobban elhúzhatja a háborút és bonyolíthatja a helyzetet az antifasiszta koalíción belül. Hitler elhatározta, ha nem is öt, de három páncéloshadosztályt küld Magyarországra.

A magyar kormány a következő napon ismét megvitatta a háború folytatásának kérdését, és megerősítette korábbi álláspontját, hogy az angol–amerikai imperialisták érdekében harcolni fog az oroszok ellen. A kormány véleményét Vörös János vezérkari főnök fogalmazta meg: Nagyobb német támogatásra nem

számíthatunk... Ha a németek ténylegesen elküldik a megígért három páncéloshadosztályt, akkor védekezni is fogunk. A németeknek és nekünk is az volna a legjobb, ha legalább az ország egy részét jelképesen angolszász egységek szállnák meg. Ezt a németek sem kifogásolhatják, hiszen csőd esetén úgyis feladják a nyugati frontot, de a keletit sohasem... Mi angolszász megszállást kérünk, ha csak jelképeset is, hogy harcolhassunk a bolsevizmus ellen.[167]

Ez a politika mindkét félnek megfelelt, s a hitlerista vezetés sietve biztosította a magyar vezetőket a közös érdek figyelembevételéről.

Miközben a minisztertanács a fentiekről tárgyalt, a német követ átadta Horthynak Ribbentrop üzenetét, amelyben ez állt: Németország Magyarországot annyira érdekszférájába tartozónak tekinti, hogy soha nem fogja feladni.[168]

De a későbbi események, melyek a hitlerista klikk és a magyar uralkodó osztályok akaratától függetlenül következtek be, arra ösztönzik e köröket, hogy egymástól függetlenül keressék a helyzetből kivezető utat. Hiszen szeptember közepén a 2. Ukrán Front csapatai már Magyarország délkeleti határának közvetlen közelébe értek. Kormánykörökben újból felütötte fejét a pánik. Szeptember 22-én Horthy Olaszországba küldte repülőgépen megbízottját, Náday tábornokot most már teljesen határozott céllal: kérjen fegyverszünetet az angol–amerikai parancsnokságtól. De mint ismeretes, az angol–amerikai csapatok messze voltak a magyar határoktól, ezért parancsnokságuk csak azt tanácsolhatta Horthynak, kérésével forduljon a Szovjetunióhoz.

Végül is ez történt. Amikor a 2. Ukrán Front csapatai magyar területre értek, Horthy, a németek elől titkolva, október 1-én küldöttséget menesztett Moszkvába, Faraghó vezérezredesnek, a csendőrség felügyelőjének a vezetésével. A küldöttség célja az volt, hogy kipuhatolja a Szovjetunió magatartását az adott kérdéssel kapcsolatban, s hogy időt nyerjenek az újabb javaslatra érkező válaszhoz: ha csak az ország egy részét is, de szállják meg az angol–amerikai csapatok. Horthy ebben látta az egyetlen lehetőséget arra, hogy megmentse hatalmát.[169]

A kiéleződött magyarországi politikai helyzetről és a magyar uralkodó köröknek a háború folytatásáról vallott eltérő nézeteiről még 1944 szeptember elején értesült Friessner tábornok, a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport parancsnoka. Szeptember 10-én Hitlerhez utazott, hogy „jelentse Budapestről szerzett benyomásait". Hitler is, Friessner is tanult a román és bolgár eseményekből, és érthető a Führer Friessnernek tett kijelentése: egyelőre Budapesten tartja az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoport állományából oda átdobott 3. páncéloshadtestet, a 23. páncéloshadosztályt, valamint néhány SS magasabbegységet és egységet, hogy „ha szükség lenne rá, leváltsák a kormányt". És arra a kérdésre, ki fogja gyakorolni Magyarországon a teljhatalmat, azt válaszolta: „Magyarországon most csak egy hatalom képzelhető el, a »Dél-Ukrajna« hadseregcsoport hatalma."[170]

Hitler természetesen mindent elkövetett, hogy a román és bolgár események ne ismétlődjenek meg Magyarországon. Szeptember egyik nyugtalanító napján magához kérette Vörös Jánost, a magyar vezérkar főnökét. Vörös János kormánya nevében kijelentette: Magyarország a háború végéig kész harcolni Németország oldalán. Hitler azonban e kijelentés mellett „szükségesnek tartott néhány megelőző intézkedést". Vörös János révén eljuttatta a magyar kormányhoz azt a cinikus követelését, hogy a magyar csapatokat helyezzék szigorú német vezetés alá, s a német egységek közé sorolják be őket. Most azután ismét felháborodhatott a magyar kormány! De mégis el kellett fogadnia ezt a megalázó követe-

lést. Különben is nem a magyar kormány szenvedett ettől, hanem a nép, amelynek fiai „német parancsnokság alatt" pusztultak el. De ez nem számított.

Szeptember 18-án Friessner parancsot adott a „magyar területek védelmére". Ebben hangsúlyozta: „Az Antonescu-kormány megdöntése utáni román események szükségessé tették, hogy a hatalom Magyarországon egyetlen parancsnokság kezében összpontosuljon, és intézkedések történjenek bármilyen belső rendbontás és rendkívüli helyzet esetére."

A parancs értelmében Magyarország egész területét körzetekre osztották, s a hatalom e körzetek parancsnokainak a kezében összpontosult. Nekik kellett „gyorsan felszámolniuk minden aktív és passzív ellenállást" a „rendkívüli helyzetek" esetén, s ha szükséges, „lefegyverezni a magyar csapatokat és a rendőrséget".

A magyar csapatok alkalmazásának kérdésében felmerülő komoly ellentétek leírva megtalálhatók a „Dél" hadseregcsoport hadműveleti naplójában. Mint ebből kiderül, a magyar és német parancsnokság sehogy sem tudott dűlőre jutni a magyar csapatok hadműveleti alárendeltségének kérdésében. Két megbeszélés is kellett hozzá, hogy döntsenek az új magyar seregtest, a 3. hadsereg megalakításáról és a „Dél" hadseregcsoportnak való alárendeléséről. A magyarok ismét saját hadseregcsoport alakítása mellett kardoskodtak.

S ez a huzavona mindaddig tartott, amíg Berlinből erélyes utasítás nem érkezett. Szeptember 20-án Hitler táviratot küldött Friessnernek, amelyben javasolta: „. . . . értessék meg a magyarokkal, ha továbbra is vonakodnak e probléma rendezésétől (a magyar csapatok német hadműveleti alárendelésébe helyezésétől – *A szerk.*), kénytelenek leszünk felülvizsgálni a magyarokkal való szövetségesi kapcsolatainkat."

Ám ez is kevésnek bizonyult. Most már tudjuk, hogy Magyarország „árulásának" megakadályozására a német hadvezetés a sandomierzi hídfővel szemben levő arcvonalról Budapest körzetébe irányította a 3. páncéloshadtest és a 23. páncéloshadosztály törzsét. Szeptember 24-én Cluj körzetéből Budapest alá dobta át a 13., 10. és 20. páncéloshadosztály egységeit. Ugyanakkor elhatározták, ha Magyarország kilép a háborúból, a „Dél" hadseregcsoportot – „nem számítva a magyar egységekkel való együttműködésre" – először a Szeged–Debrecen, majd a Tisza vonalára vonják vissza.

A német páncéloshadosztályok Budapest körzetébe történt átcsoportosítása a magyar nép felháborodását váltotta ki. Greiffenberg tábornok a német vezérkarnak küldött jelentésében nyíltan közölte néhány aggályát. A Guderiantól kapott válasz így hangzott: „A német szárazföldi csapatok vezérkari főnöke nem tűrheti, hogy míg a német csapatok harcolnak a fronton, hátukban árulást készítsenek elő. Már négyszer megértünk ilyet (Olaszország, Románia, Bulgária és Finnország kilépése a háborúból – *A szerk.*), ezért most megtesszük a kellő intézkedéseket."

Ezeknek az intézkedéseknek jellegéről világosan szól a „Dél" hadseregcsoport parancsnokának október 4-i parancsa. „A magyar kormány kijelentései ellenére, a magyarországi politikai helyzet olyan fordulatot vehet, amely hasonlóvá válhat a romániai politikai helyzethez. A Magyarországon levő német egységeknek ébereknek kell lenniük, s mind a politikai, mind a katonai árulás első jelére gyorsan cselekedniük kell, s ha szükséges, *erő alkalmazásával* (kiemelés a szerzőktől) kell elhárítani a Magyarországon levő német csapatokat fenyegető veszélyt."[171]

A továbbiakban az említett parancs felsorolta a „biztonság megteremtéséhez" szükséges szervezési intézkedéseket. Közöttük szerepel a hadsereg magas beosztású tisztjeinek titkos ellenőrzése. „E tisztek árulásának leleplezésénél a parancsnoki harcálláspontok közelében elrejtett kis parancsnokságok segítségével kell őket ártalmatlanná tenni. Nyílt árulás esetén le kell fegyverezni a magyar magasabbegységeket, fegyvereiket – különösen harckocsijaikat – őrizni kell, vagy megsemmisíteni." Majd utasítás következett, hogy ha a magyar hadsereg szembefordulna a németekkel, „ez esetben minden megmozdulást erővel kell elfojtani".

Nehéz elképzelni a magyar nép nemzeti méltóságának arcátlanabb megsértését. Ám a magyar kormány még gondolni sem mert arra, hogy szembeszegüljön a hitlerista „intézkedésekkel", mert mint a tűztől, úgy félt a néptömegek fellépésétől, melyek a fasiszta diktatúra megdöntését eredményezhetik Magyarországon.

Közben már a nemzet mélyén kibontakozott az az erő, amely képes volt az egyetlen helyes útra vezetni a dolgozókat. Ez az erő a kommunista párt volt, amely 1943 júniusában felvette a Békepárt nevet, s 1944 szeptemberében alakult újjá. Amikor a magyar föld vérzett a fasiszta csizmák alatt, amikor a munkásosztály békemozgalmait kegyetlenül eltiporták, a kommunisták álltak a forradalmi harc élére. Kézről kézre jártak azok a röpiratok, amelyeken a kommunista párt felhívását lehetett olvasni: „Egész Európában a munkásság áll a kommunista pártok vezetése alatt a nemzeti felszabadító harcok élén . . . Nálunk is a kommunista párt vezetésével kell a munkásságnak utat mutatni osztályunk és országunk történelmének legdöntőbb pillanatában."[172]

Lényegében a kommunista párt vezette a felszabadulásért küzdő Magyar Frontot, amely 1944 májusában alakult meg. A kommunista párton kívül belépett a Magyar Frontba a Szociáldemokrata Párt, a kisgazdapárt, majd szeptemberben, a kommunisták javaslatára sor került a Nemzeti Parasztpárt felvételére is.

Szeptember végén a kommunista párt kiáltványban fordult a néphez. Felszólította, minden erejével küzdjön a magyar reakcióval való végleges leszámolásáért, amely oly sok szenvedést okozott a népnek, háborúba taszította, s a német megszállás igájába hajtotta. A kommunista párt elsőrendű feladatnak nyilvánította az imperialisták elűzéséért, a független, demokratikus Magyarországért folytatott harcot. Akkor, 1944 őszén, a kommunista párt hangsúlyozta: olyan helyzet alakult ki Magyarországon, hogy a fasizmus elleni harc és az állam demokratikus átalakításának útján ki lehet vívni a szocializmust. Tehát a Magyar Kommunista Párt tervbe vette az általános demokratikus, antiimperialista, antifasiszta forradalom megvalósítását, majd átváltoztatását szocialista forradalommá, amelynek lehetőségét és szükségességét Lenin 1905-ben elméletileg megalapozta. A magyar kommunisták a szocialista forradalom békés megvalósítására törekedtek.

A kiáltványban jelentős helyet foglalt el, hogy megmagyarázzák a népnek a Vörös Hadsereg felszabadító küldetését, és leleplezzék a reakciós propaganda hazugságait, rágalmait. Aki olvasta a kiáltványt, meggyőződhetett arról, hogy a szovjet csapatok a szabadságot és függetlenséget hozzák a népnek, hogy maga határozhassa meg gazdasági és tárdadalmi rendjét, úgy, ahogy ez történt Romániában, Bulgáriában és Finnországban.

Ily módon a Magyar Kommunista Párt kezébe vette a megszállók és a belső reakciós elemek elleni felszabadító harc vezetését. A kommunisták az ellenállási mozgalmat a kegyetlen terror körülményei között szervezték, és küzdeniük kellett a fasiszta propaganda ellen is, amely hosszú éveken át mételyezte a magyarokat. Az országban erősödött a partizánmozgalom. A népi ellenállók első osztagai 1944 nyarán jelentek meg, és főként a vidéki körzetekben fejtették ki tevékenységüket. Szeptemberben például Sárisáp körzetében kezdte meg működését egy partizán bányászosztag. A szovjet csapatok Magyarországra érkezésekor a fegyveres osztagok harcba mentek az ellenséggel a fővárosban is. Mindez bizonyos mértékben gyengítette a német fasiszta csapatok hátországát, és kiélezte a politikai helyzetet az országban.

A hitlerista klikk feszült figyelemmel kísérte a hadászati helyzet változásait a szovjet–német arcvonal déli szárnyán. Mégis elemi helyzetértékelési hibákat követett el. Ismeretes, hogy Hitler, amikor a szovjet fegyveres erők lehetséges terveit latolgatta, azokat nem Magyarországgal és Ausztriával, hanem a fekete-tengeri szorosokkal hozta összefüggésbe. Amikor Friessner szeptember 10–13. között aggódva jelentette Hitlernek a magyarországi helyzetet, a Führer kijelentette: „... az oroszok politikai célja nem Németország, hanem a Boszporusz; ez olyan általános probléma, amely körül fordul meg minden. Jelenleg Oroszország elsősorban a Balkánra és a Boszporuszra koncentrál." Hitler remélte, hogy a Boszporusz miatt az oroszok összeütközésbe kerülnek az angolokkal és az amerikaiakkal. „Kettő, legfeljebb hat héten belül az ellenséges pólusok olyan összecsapása következik be, amely döntő jelentőségű fordulatot hoz a háború menetében ... Ezt kell kivárni. Ezenkívül minden szükséges intézkedést meg kell tenni a balkáni arcvonal megtartására" – mondotta Friessnernek.

Aztán Hitler vázolta tervét Friessner előtt, amely szerint „ismét meg kell szerezni a hágókat, hogy télre szilárd arcvonalat lehessen kialakítani". Az oroszok hadd folytassák a – főleg politikai értelemben – kedvezőtlen harcot a Boszporuszért. A németek pedig zavartalanul telelnek majd a Magyarországra vezető utak mentén. Így tehát Friessner szeptember 15-én utasította a hadseregparancsnokokat: „A jelenlegi terepszakaszokat téli állásokká kell berendezni."

Elképzelhető, miként érezték magukat a fasiszta vezetők, amikor felismerték, hogy a szovjet főparancsnokságnak esze ágában sincs harcolni a fekete-tengeri szorosokért, hanem teljesen valószínű, hogy hatalmas csapást készít elő Budapest irányába. Lázas sietséggel intézkedtek a „Dél" hadseregcsoport megerősítésére és a magyarországi védelem megszervezésére.

A német fasiszta hadvezetés megértette, hogy Magyarország elvesztésével a Vörös Hadsereg előtt megnyílik az út Ausztriába és Dél-Németországba. „A magyar területek megtartása olyannyira létérdekünk, hogy azt ki se lehet fejezni" – mondotta Hitler Jodl vezérezredesnek, a főhadiszállás hadműveleti osztálya vezetőjének. Arról is beszélt, hogy bár a magyarországi harcok távol folynak a német határoktól, de éppen ebben van a jelentőségük. Magyarország a birodalom nagy hadiipari bázisa. Csepel-szigeten van a „Weiss Manfred" hadiüzem, amely több mint húsz fegyver-, repülő- és más gyárat egyesít. Azonkívül számos gyárat telepítettek át Németországból Magyarországra. Ugyancsak Csepelen van Messerschmitt motorszereldéje. Messerschmitt repülőgépgyár található Győr közelében, mely város Budapest után a második legnagyobb hadiipari központ.[173]

Magyarország, amely nagy mennyiségű bauxitkészlettel rendelkezik, évente

csaknem egymillió tonna alumíniumércet szállított a német iparnak. A német repülőgépgyártás teljes egészében attól az alumíniumipartól függött, melynek bázisát a magyar és jugoszláv bauxitlelőhelyek képeztek. Miután a fasiszta Németország elvesztette a román olajat, Nagykanizsa lett az egyik legnagyobb üzemanyagforrása. Ezenkívül már csak Bécs és Hannover környéki olajmezők álltak rendelkezésére. Mindehhez hozzájárult, hogy Magyarország és Jugoszlávia a fasiszta Németország élelmiszerraktáraul szolgált.

Mindez befolyásolta a német hadvezetés döntését, miszerint bármi áron tartani fogja Magyarországot, annál inkább, mivel a szovjet–német arcvonal déli szárnya megerősítésében az utolsó csatlósának erőit jelentős mértékben fel kívánta használni. A magyar kormány pedig igen aktív tevékenységet fejtett ki a hadsereg mozgósítása, összpontosítása és szétbontakoztatása terén. Szeptember végére mintegy 22 hadosztályt és öt dandárt küldött a szovjet–német arcvonalra.

A német hadvezetés célul tűzte ki, hogy mindenáron megtartja az Erdős-Kárpátok terepszakaszát, szilárd arcvonalat hoz létre az Erdős-Kárpátokhoz csatlakozó Erdélyi-Kárpátok és a Kelet-szerbiai-hegység között. Véleménye szerint e feladat sikeres teljesítése megszilárdítja a délkeleti arcvonalszakaszt, s nagy erőket szabadít fel, amelyekkel megerősítheti a berlini irányt lezáró központi csapatcsoportosítását.

Hitler parancsa értelmében a szárazföldi csapatok vezérkara és a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport parancsoksága kidolgozta a dél-erdélyi és nyugat-romániai támadó hadművelet tervét a 2. Ukrán Front csapatainak szétzúzására és az Erdélyi-Alpok terepszakaszának megszállására. E cél megvalósítására két csapásmérő csoportosítást szerveztek.

A németek számítása szerint az erősebbnek Breit tábornok (a 3. páncéloshadtest parancsnoka) csoportjának kellett lennie. Ennek állományába két páncéloshadosztály (a 23. német és a 2. magyar), két páncélosdandár (a 109. és 111.), a 22. SS lovashadosztály és a 18. SS rendőr-elithadosztály tartozott. Ennek a csoportnak a 2. magyar hadsereggel együttműködésben Cluj körzetéből kellett áttörnie déli irányba és elfoglalni a hágókat. Ezután továbbnyomulva az ellenség hadrendjében, minden eszközzel meg kell állítania" – hangsúlyozta Friessner a szeptember 15-i különleges megbeszélésén.

A 29. német, a 4. és a 7. magyar hadtestből, valamint a 4. SS rendőr-páncélgránátos hadosztályból álló második csoportnak a Szegedtől nyugatra levő terepszakaszról kellett csapást mérnie, hogy visszavesse a szovjet csapatokat az Erdélyi-Kárpátok mögé. „Ennek a hadműveletnek sikeresnek kell lennie – jelentette ki Friessner ellentmondást nem tűrően beosztottainak. – Mert az arcvonal déli szakaszának elvesztésével összeomlik a hadseregcsoport egész arcvonala. Ennek tudatában kell lenni. Ezért az arcvonal többi szakaszáról mindent, amit csak lehetséges, erre a szakaszra irányítunk."

A szovjet csapatok feltételezett szétzúzása és az Erdélyi-Kárpátok elérése után kellett a két csapásmérő csoportnak egyesülnie, és „szilárd arcvonalat" létrehozia. Befejezésül Friessner hangsúlyozta a feladat fontosságát, mely szerinte döntő jelentőségű volt valamennyi Délkelet-Európában vívott harc szempontjából.

A német hadvezetés természetesen számolt azzal a lehetőséggel, hogy a szovjet csapatok később Budapest irányába támadnak. Erről tanúskodik a Friessner és

Guderian közötti szeptember 6-án este lezajlott telefonbeszélgetés. Mindketten arra a következtetésre jutottak, hogy számolni kell a nyugati irányú támadással Budapest, valamint Szerbia elfoglalására, és hogy az orosz hadvezetés – egészen bizonyosan – egész Magyarország elfoglalását tervezi.

A német fasiszta hadvezetés fenti elgondolása azon a naiv elképzelésen alapult, hogy a szovjet hadvezetés a iaşi–kisinyovi hadművelet után képtelen rövid idő alatt kellő mennyiségű erőt és eszközt összpontosítani, és újabb hatalmas támadást indítani. A német fasiszta hadvezetés elképzelésére ráillett az az ironikus katonadal: „Ment minden simán a papíron, de elfeledkezett a szakadékokról, és arról, hogy hogyan kell rajtuk átjutni."

A náci stratégák nem vették figyelembe, hogy az előző ütközetekben valóban meggyengült 2. Ukrán Frontot a támadás folyamán új erőkkel töltötték fel, és így képes volt az Erdélyi-Kárpátok elfoglalására. Ezen túlmenően a szovjet csapatok újabb hadászati hadműveletének megindulásáig a német hadvezetés képtelen volt létrehozni a csapásmérő csoportosításokat. Ahelyett, hogy Cluj körzetében összevonta volna a páncélos-magasabbegységeket, kénytelen volt éppen innen három páncéloshadosztályt átcsoportosítani Budapest körzetébe. A Breit-csoport alapját képező 23. páncéloshadosztály, a német hadvezetés elképzelései ellenére, helyi jelentőségű harcokra kényszerült.

A „Dél" hadseregcsoport parancsnokságának nem sikerült megszerveznie a támadást az arcvonala jobbszárnyán sem. Emiatt szeptember 23-án beszélgetés folyt Friessner és Guderian között. Guderian nem értette a 4. SS rendőr-páncélgránátos hadosztály alkalmazását. Hitler parancsa szerint – jelentette ki – e hadosztálynak Timişoarától délre és keletre, a hágók irányában kellett volna tevékenykednie. De a valóságban nyugati irányból mért arcból csapást, és így vette fel a harcot. A maga igazolására Friessner azt válaszolta Guderiannak, hogy a hadosztályt nem lehetett Timişoara körzetében alkalmazni a terep jellege miatt, s ezért vetették be a várostól nyugatra és északnyugatra. Természetesen Friessner nem jószántából tért el Hitler „utasításától". Valahogy be kellett tömnie azt a rést, melyet a 2. Ukrán Front szünet nélküli támadása ütött arcvonalán.

A német hadvezetés szeptember 30-án döntést hozott „A keleti arcvonalon folytatandó további hadműveletekről". Ennek megfelelően a hadműveleti napló bejegyzésének tanúsága szerint, a „Dél" hadseregcsoportnak meg kellett tartania az arcvonalába eső Kárpátok hágóit, és támadó hadműveletet előkészítenie a Déli-Kárpátokból északnyugati és nyugati irányba előretört ellenséges erők megsemmisítésére. Ezt a támadó hadműveletet valamennyi már rendelkezésre álló és Debrecen körzetéből érkező páncélos-magasabbegységgel tervezték végrehajtani. A döntésből kiderült, hogy e hadművelet céljául a Kárpátok hágóin át nyugatra kiért ellenség szétzúzását, délkeleti irányú fordulásának és a Kárpát-medencében a csapásmérésének megakadályozását tűzték ki. Ezzel egy időben a német hadvezetés olyan terepszakaszt kívánt elérni, melyet a tél folyamán kis erőkkel is megtarthatott.

A Debrecen körzetében megszervezett ellenséges páncéloscsoportosítás állományába a „Dél" hadseregcsoport 23. és 13. páncéloshadosztálya, valamint a szárazföldi csapatok főparancsnoki tartalékából a 2. és a 24. páncéloshadosztály, továbbá a „Feldherrnhalle" gépesített hadosztály tartozott. Hitler szeptember 28-i parancsa értelmében október 5-ig ezeknek az erőknek az összpontosítását be kellett fejezni.

Meggyőződhettünk róla, hogy az ellenség egészen a 2. Ukrán Front újabb döntő támadásának megindulásáig nem mondott le szándékáról, hogy nagy páncéloscsoportosításokkal csapást mérjen e front erőire. A német támadás előkészítésével egy időben a német hadvezetés szívós harcokra is felkészült. Magyarország területén a csapatok, a hadtápegységek és a lakosság bevonásával sietve több védelmi terepszakaszt épített ki. Az egyik ilyen a határ mentén készült, és német–magyar csapatok szállták meg, a másik a Tisza jobb partján, a harmadik a Duna nyugati partja mentén. Ez utóbbi rendszeréhez tartozott a Budapest körül kiépített néhány védőöv. Magát a várost, amely az egész magyarországi védelem kulcspontja volt, ugyancsak védelemre készítették elő. A következő védelmi terepszakasz Érd (Budapesttől délre), a Velencei-tó, a Balaton, Barcstól nyugatra a Dráva vonalán húzódott. Ezt – a költői „Margit" nevet viselő – védelmi terepszakaszt különös gonddal rendezték be, hogy megbízhatóan fedezze Budapestet, Győrt és a nagykanizsai olajvezetéket.

Kilencedik fejezet

Az Erdélyi-Kárpátokon át

1

A sziklás szakadékokban, a vadonokban, a szűk átjárókban, a horhosokban és minden elképzelhető úton, amelyen menni vagy utazni lehetett, a harc éjjel-nappal folyt. Az ellenség egyre elszántabban, egyre elkeseredettebben harcolt. És ez teljesen érthető, mert a Vörös Hadsereg megrendítette a hitlerista klikk szövetségi rendszerét Délkelet-Európában. A német fasiszta hadvezetés – amint visszaemlékezéseiben Friessner megjegyezte – hatalmas erőfeszítéseket tett azért, hogy „megzavarja a szovjet csapatok gyors áttörését nyugatra, a haza irányában".[174]

Az Erdélyi-Kárpátok csúcsait már hó borította, a völgyekben felhők gomolyogtak, ömlött az eső egész napon át, áztatta az embereket, a hideg hegyi szél kifújta a cserzett arcokat. Csak nagyon ritkán lehetett megállni egy-egy védettebb helyen, hogy az ember egy kicsit pihenjen, megmelegedjen, száraz ruhát és lábbelit vegyen fel. A kis hegyi falvak közül az ellenség sokat ellenállási támponttá rendezett be, s ezek elfoglalásáért szívós harcok lángoltak fel. Nemegyszer a falucskák helyén csak romhalmaz fogadott bennünket, mert az ellenség hű maradt a „felperzselt föld" taktikájához.

Úgy tűnt, nincs olyan erő, amely le bírná küzdeni az aktív védelemre előkészített szédítő kanyarokat és emelkedőket. De ez csak úgy látszott. A szovjet harcosok itt is, szinte a fizikai és erkölcsi erőfeszítés határán túlmenve napról napra mind jobban elsajátították az erdős-hegyes terepen vívott harc módszereit. Zárójelben mondva, e vitathatatlan tény elismerésével találkozhatunk a második világháborúról szóló nyugati könyvekben is, például Friessner emlékirataiban. Valószínűen az Erdélyi-Kárpátokban elszenvedett balsikerei igazolására és a „Dél" hadseregcsoport-parancsnoki tekintélyének mentésére ismerte be, ha fogcsikorgatva is, az oroszok kiváló tájékozódóképességét a sziklás útvesztőkben és a sűrű erdőkben, nagyszerű képességüket az észrevehetetlen csapdák állításában, az észrevétlen megjelenésben a német védelem hátában, az ellenállási támpontok több oldalról történő bekerítésében.[175]

A 2. Ukrán Front törzsének hadműveleti osztálya 1944 szeptemberének utolsó napjaiban jelentést kapott arról, hogy az 53. hadsereghez tartozó 18. harckocsihadtest katonái elsőként érték el a román–magyar határt, és felszabadították az első magyar helységeket, a Maros menti Battonyát és Makót. Név szerint is megnevezték a hősöket: Vaszilij Pavlovics Brjuhov századost, a 170. harckocsidandár 1. zászlóaljához tartozó 2. harckocsiszázad parancsnokát és Nyikolaj Szemjonovics Makszimov főhadnagyot, e század egyik szakaszparancsnokát. A két tiszt részt vett a románia harcokban, s mindig kitűnt határtalan odaadá-

sával és kiváló szaktudásával. A század tucatnyi ellenséges páncélost és több száz hitleristát semmisített meg. A kockázat és a józan számítás művészi egyesítésével a százados és a főhadnagy átvezették gépeiket az ellenséges akadályokon, és szeptember 26-án behatoltak Makó utcáira.

Természetesen a hitleristák nem nyugodtak bele Makó elvesztésébe, s egy sor ellenlökést hajtottak végre a város irányába. Ám eredménytelenül! A harckocsik nyomában lendületesen tört előre gyalogságunk a saját megerősítő eszközeivel, s a város lakóinak nem kellett többé félniük a hitlerista száskahad visszatérésétől. Természetesen a „száskahad" kifejezést a lakosság használta, amikor a német „szövetségesek" garázdálkodásairól beszélt.

– Menjenek be bármelyik házba, mindegyiket kifosztva találják.

– Még a bútort is elhurcolták.

– A rongyok is kellettek nekik.

– Legyenek átkozottak!

Hogy is volt ez? – értetlenkedtek harcosaink. Hiszen Hitler biztosította Horthy kormányzót, hogy a német parancsnokságok figyelembe veszik, hogy szövetséges országban vannak, és a lakossághoz a „korrekt együttműködés" szabályai szerint fognak alkalmazkodni. S mit lehet mondani az ilyen mákvirágokról? Hogy ígéretük méltó a kalandorok magatartásához. Valójában az „együttműködés" nyomban azután, hogy a német fasiszta csapatok megjelentek Magyarországon, együttjárt a lakosság nyílt kifosztásával. Hinni lehetett a makóiaknak. Valamivel később a zsákmányolt iratok között megtaláltuk Fretter-Picónak, a 6. hadsereg parancsnokának két utasítását, s ezek igen beszédesen tanúsították, hogyan bántak a hitlerista megszállók a magyar néppel.

Az 1729/44. számú első utasítás október 17. keltezésű. Ez állt benne: „A helyzet minden olyan változása, amelynek következtében csapataink új védelmi terepszakaszra vonulnak vissza, azt eredményezi, hogy sok országos jármű, szállítóoszlop és egyes gépkocsi tart a hadsereg hadtápterülete felé. Nemegyszer megfigyelhető, hogy közülük sok ide-oda megy... rablott holmikkal. Arra a kérdésre, melyik egységhez tartoznak (a gépkocsik – *a szerk.*), igen határozatlan választ adnak a vezetők." Na és! A rabló azért rabló, hogyha elcsípik, kivágja magát szorult helyzetéből. Ezt jól tudta a 6. hadsereg parancsnoka is, és éppen hogy csak megdorgálta beosztottait, és a magyaroktól elrabolt holmikat szerényen „haszontalan tehernek" nevezte, amelyet a helyszínen meg kellett semmisíteni.

Az 5720/44. számú, november 21-én kelt másik utasításban hangsúlyozták: „Az utóbbi időben tömeges méretű jelenséggé vált, hogy német katonák kiraboljják a magyar lakosságot. A katonák sok olyan csomagot küldenek haza, amelyben rablott holmik vannak... Bundák, rádiókészülékek, női ruhák, ágynemű, órák stb. Sokan, hogy tettüket ne fedjék fel, hamis nevet írnak feladóként. Az esetek többségében a rablásokat a páncélos- és gépesített magasabbegységek katonái követik el, mivel nekik van lehetőségük nagyobb terheket szállítani."

Miután beosztottait hadbírósággal fenyegette meg, a 6. hadsereg parancsnoka kérte őket, „ne kockáztassák becsületüket, ne veszítsék el tekintélyüket, annál is inkább, mert szövetséges országban vannak". De láthatóan nem nagyon hitt abban, hogy beosztottai lelkiismeret-furdalást éreznek, ezért a következőképp intette őket: „Régi törvény, hogy a harcok sújtotta területeken, a lerombolt és

elhagyott helységekben a katona csak azt veheti magához, ami élelmezéséhez szükséges, vagy végső esetben, amivel kiegészítheti ruházatát. Ezt feltétlenül meg kell tartani. Senki nem marasztalja el azt a katonát, aki megfog egy baromfit, vagy elrongyolódott ingét egy jóval váltja fel."

Fretter-Pico szerint tehát a magyar állampolgárok házai egyben élelem- és ruházati raktárak. S akkor mégis mi történjék az elrablott holmikkal? Megsemmisítsék, vagy visszaadják tulajdonosaiknak? Semmi esetre sem! Az utasítás szellemében kell cselekedni, amely világosan kimondotta: „Minthogy a jelenlegi helyzetben a posta nem vesz át küldeményeket, a szerzett holmikat csak az országos járműveken vagy a szabadságra menőkkel lehet elküldeni." Magától adódik a következtetés: folytassák csak a magyarok kirablását, vigyék csak el, ami a kezük ügyébe akad.

Térjünk azonban vissza Makóra. Az első, ami szemünkbe ötlött, a horthysta városparancsnoknak a házak falára kiragasztott parancsa volt, amelyben elrendelte, hogy a munkaképes férfiak menjenek Szegedre. A parancsot megtagadókat agyonlövetéssel fenyegették meg. Természetesen a parancsnak elsősorban a köztisztviselők, a rendőrség és csendőrség tagjai meg a tőkések „engedelmeskedtek". Egyébként őket, amint a városban maradottak elmondották, nem nagyon kellett nógatni a kitelepülésre. Ezek az elemek aktívan együttműködtek a hitleristákkal, s miután féltek tetteik következményeitől, elmenekültek, ám nem feledkeztek meg arról, hogy magukkal vigyék mindazt, amit a dolgozók munkája révén megszereztek.

Makón hamarosan visszatért a normális élet. Ehhez nagy segítséget nyújtottak a szovjet csapatok. Harcosaink helyreállították a hitleristák által felrobbantott hidat a Maroson, amely összekötötte a várost a környező falvakkal, s számottevő segítséget adtak a három konzervgyár újjáépítéséhez is. A gyárak élére munkásgyűlésen megválasztott különleges bizottság került. Öröm volt látni a dolgozók lelkesedését, akik megértették, hogy végre a maguk gazdái lettek, megszabadultak a kizsákmányolástól, s minden hatalom az övék lett.

A várost környező földeken a csatazajt felváltotta a békés mezőgazdasági munka zaja. De kevés volt a munkáskéz és a munkaeszköz, s ez sok nehézséget okozott. A város lakói azonban összefogtak, segítettek egymásnak, betakarították a termést, tudták, hogy munkájuktól és politikai aktivitásuktól függ az igazi demokrácia, az igazi néphatalom megteremtése.

S a kis város, Makó, amelynek felszabadításával megkezdődött Magyarország felszabadítása, mögöttünk maradt. A szovjet harcosokat a város lakóinak szeretete kísérte további útjukon. A makóiak megköszönték katonáink segítségét a békés élet megindításához. Búcsúzáskor megvendégeltek bennünket. Asztalra került a makói hagyma is. A környéken nagyon sok jó ízű, tápláló hagyma terem, amelyben kétszer annyi a vitamin, mint a citromban. A makóiak azt is megköszönték harcosainknak, hogy megmentették a pusztulástól a városhoz közeli, még az Árpád-házi uralkodók idején épült ősi templomot. Köszönetet mondtak azért is, hogy többé nem kell félniük a hitleristáktól.

Magyarországon a politikai küzdőtérre léptek a demokratikus erők, elsősorban a munkások.

A 2. Ukrán Front csapatai a romániai hadművelet befejezése után szeptember végén Észak-Erdélyben elérték a Prislop-hágó–Tîrgu Mures–Cluj déli körzetének vonalát, a háború előtti román–magyar határ délnyugati szakaszát és a ro-

mán–jugoszláv határt Bela Crkváig (Fehértemplom). Az arcvonal 800 kilométerre terjedt ki. A magyarországi támadás megkezdése előtt a 2. Ukrán Front állományába a 40. hadsereg, a 7. gárdahadsereg, a 27., az 53., a 46. hadsereg, a 6. gárda-harckocsihadsereg, a 4. és 1. román hadsereg, a 18. harckocsihadtest, egy lovas-gépesített csoport, egy kozák lovashadtest és az 5. légi hadsereg tartozott, összesen 40 lövészhadosztály, mintegy 15 román hadosztály, két megerődített körlet, három harckocsi-, két gépesített és három lovashadtest, valamint egy harckocsidandár. A front 750 harckocsival, 10 200 löveggel és aknavetővel (a 76 mm-nél kisebb űrméretű lövegeket, a légvédelmi és sorozatvető tüzérséget nem számítva), valamint 1100 repülőgéppel rendelkezett.[176]

A 2. Ukrán Fronttal szemben a „Dél" hadseregcsoport állt. Kötelékébe tartozott a 8. és a 6. német hadsereg, valamint a 2. és a 3. magyar hadsereg, összesen 20 gyalogos-, négy páncélos-, két gépesített, három lovashadosztály, három gyalogos- és két páncélosdandár. Ezenkívül a jugoszláv–román határon Vršac (Versec) körzetében és a várostól délre a Duna-kanyarban levő Orsováig az „F" hadseregcsoport állományába tartozó három gyalogoshadosztály helyezkedett el. Az ellenséges csoportosítás 3500 löveggel és aknavetővel, továbbá 300 harckocsival rendelkezett. A „Dél" hadseregcsoportot a 4. légiflotta támogatta, amelynek kb. 550 repülőgépe volt. A hadseregcsoport erőinek háromnegyed része – 23 hadosztály és két páncélosdandár – Románia északnyugati részében, a Prislop-hágó, Reghin (Régen), Turda, Oradea arcvonalon helyezkedett el, elsősorban a Dej–Cluj irányt zárva le.

A 2. Ukrán Fronttól jobbra a 4. Ukrán Front csapatai október elején a Duklai-hágótól keletre a román határig 320 kilométer hosszúságban elérték a Kárpátok vízválasztóját, vagyis Kárpát-Ukrajna határát. A front állományába az 1. gárdahadsereg, a 18. hadsereg, a 17. gárda-lövészhadtest és a 8. légi hadsereg tartozott. Vele szemben az 1. német páncéloshadsereg erőinek egy része és az „A" hadseregcsoporthoz tartozó 1. magyar hadsereg, összesen 16 gyalogos- és egy páncéloshadosztály, valamint két hegyivadászdandár állt.

A 2. Ukrán Fronttól balra a 3. Ukrán Front Bulgáriában levő csapatai Jugoszlávia határán, az Orsovától délre levő Duna-kanyartól a bolgár–görög határig 400 kilométer széles arcvonalon bontakoztak szét. Szeptember 28-án a front csapatai, a front állományában levő bolgár hadosztályokkal és a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereggel együtt megkezdték a támadást Belgrád általános irányba. A 3. Ukrán Fronttal szemben az „F" hadseregcsoport főerői védtek: 12 gyalogoshadosztály, egy gépesített dandár, hat önálló ezred és két önálló zászlóalj. A többi erői, valamint az „E" hadseregcsoport – nyolc gyalogos- és egy gépesített hadosztály, hat gyalogosdandár, három önálló ezred és 14 önálló zászlóaj – erői Jugoszlávia, Görögország és Albánia területén helyezkedtek el.

Ily módon a három Ukrán Front csapatai október elején északról, keletről és délről átkarolták az Észak-Erdélyben és Magyarországon harcoló ellenséges csoportosítást. Mivel a hitlerista klikkel hosszú évek óta szorosan összefonódott magyar uralkodó osztály nem akart kilépni a háborúból, a főparancsnokság főhadiszállása elhatározta, haladéktalanul megindítja az aktív harctevékenységet. A szovjet hadvezetés feladatul tűzte csapatai elé, hogy mielőbb verjék szét a magyarországi ellenséges csoportosítást, és vonják ki az országot a fasiszta Németország oldalán folytatott háborúból. E feladat sikeres végrehajtása, melyben egyáltalán nem kételkedtek a szovjet katonák, ugyanakkor megnyitja a Vörös

Hadsereg előtt az utat Magyarország nyugati határához, kedvező feltételeket teremt az osztrák főváros, valamint Németország déli területe irányába kibontakozó támadáshoz. A főhadiszállás e feladatot a 2. Ukrán Frontra bízta, és támogatására utasította a 4. Ukrán Frontot.

A helyzet változásainak megfelelően a frontok parancsnokai megváltoztatták és pontosították csapataik feladatait. Például a 2. Ukrán Front parancsnoka – sokoldalúan értékelve a hadműveleti helyzetet, a terep sajátosságait és az ellenséges csoportosítást – arra az elhatározásra jutott, hogy a 6. gárda-harckocsihadsereget Oradea-Marétól délre összpontosítja Debrecen körzetének elfoglalására. Ha a hadsereg teljesíti e feladatot, megrendül az ellenség egész védelmi rendszere a hegyekben, s csapatainak haladéktalanul vissza kell vonulniuk a Kárpátokból és Észak-Erdélyből. Fölöttébb vonzó gondolat volt, hogy Budapestet menetből foglaljuk el. Ám ez még jobban megnyújtotta volna az arcvonalat, s az ellenség könnyen csapást mérhetett volna csapataink szárnyaira, s mélyen behatolhatott volna harcrendjükbe. A kockázat nyilvánvalóan célszerűtlen volt.

A 2. Ukrán Front parancsnoka szeptember 24-én jelentette elképzelését a főhadiszállásnak. Jelentette, hogy a front balszárnya – a 40. hadsereg, a 7. gárdahadsereg és a 27. hadsereg – az ellenség szilárd védelmébe ütközött, s mind ez ideig még nem bírta áttörni. Közben az 53. hadsereg, miután megtörte az ellenség ellenállását, elérte Arad északnyugati körzetét, s nem ütközött semmilyen szervezett védelembe. „Ebben a helyzetben – közölte a frontparancsnok – kedvezőek az Oradea-Mare, Debrecen irányú tevékenységük körülményei... Hogy el ne szalasszuk a kedvező lehetőségeket, kérem, engedélyezzék a 6. harckocsihadsereg átcsoportosítását Teius körzetébe, hogy onnan – a helyzettől függően – vagy Oradea-Mare, vagy Carei (Debrecentől északkeletre), esetleg Debrecen irányába támadhasson..."

A következő napon a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása jóváhagyta a javaslatot, és döntést hozott egységes hadászati elgondoláson alapuló két, egy időben végrehajtandó hadműveletről: az egyik Kárpát-Ukrajnában és Erdélyben, a másik Belgrád körzetében lesz.

A 2. Ukrán Frontnak – mely a főcsapást Arad ÉNy körzetből Debrecen és Nyíregyháza irányában, a kisegítő csapásokat pedig arcvonalának szárnyain mérte – azt a feladatot adták, hogy zúzza szét a „Dél" hadseregcsoport főerőit, tisztítsa meg Magyarország keleti területeit a fasiszta megszállóktól, s fejezze be Észak-Erdély felszabadítását. A 4. Ukrán Frontnak meg kellett semmisítenie az ellenséget a Kárpátokban, el kellett foglalnia Uzsgorod–Csop körzetét.

A 2. és a 4. Ukrán Front tevékenységének koordinálásával a főhadiszállás Sz. K. Tyimosenkót, a Szovjetunió marsallját bízta meg.

A 2. Ukrán Front csapatai a támadásra a romániai hadművelet folytatásával egy időben készítették fel. A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának a tartalékából két gárda-lovashadtestet (a 4.-et és a 6.-at), a 3. Ukrán Fronttól pedig a 46. hadsereget adták át a frontnak. A 4. és a 6. gárda-lovashadtestet, valamint a 7. gépesített hadtestet szeptember 29-én I. A. Plijev altábornagy parancsnoksága alatt egy lovas-gépesített csoportban egyesítették. Az ellenséges szárnycsoportosítások megsemmisítése után a Budapest–Bécs irányú támadás kifejlesztésére a főhadiszállás erőket és eszközöket készített elő. Mindenekelőtt a tartalékát képező 4. gárdahadseregről volt szó, amelyet a 2. és a 3. Ukrán Front csatlakozására csoportosított át.

Ehelyütt mutatunk rá a szovjet–német arcvonal déli szárnyán kibontakozó új támadásunk néhány sajátosságára.

Az első és igen lényeges sajátosság az volt, hogy ezt a támadást az 1944–1945. évi hadászati hadműveletek többségétől eltérően, már a megelőző hadművelet során, szüntelen harcok közepette készítették elő. Ezt a kialakult politikai helyzet magyarázza. A gyorsan pergő események minden nappal közelebb hozták a fasiszta Németország és vele együtt a horthysta Magyarország bukását. Egyrészt a fejetlenség, a pánik, rettegés, másrészt a hitlerista klikkel való szakítás gondolata jellemezte a magyar uralkodó osztályokat, s ebben a helyzetben nem volt szabad hadműveleti szünetet tartani, hanem egymást követő csapásokat kellett mérni.

Magától értetődő, hogy nem volt könnyű harctevékenység közepette előkészíteni egy hadászati méretű hadműveletet.

A front- és a hadsereg-parancsnokságok, a magasabbegységek és egységek parancsnokai azonban leküzdöttek minden szervezési nehézséget. Rövid idő alatt feltöltötték a csapatokat, létrehozták a csapásmérő csoportosításokat, lőszert, üzemanyagot és más eszközöket halmoztak fel. Különösen az anyagi eszközök szállítása bizonyult nehéznek.

S ezzel kapcsolatban megemlítünk egy kedvezőtlen körülményt. Jóllehet, a front haditanácsa szeptember végéig többször is kéréssel fordult a főparancsnokság főhadiszállásához, mégsem biztosították a szükséges mennyiségű lőszer kiszállítását a frontraktárakba. Ennek pedig az volt az oka, hogy a romániai nyugat-európai nyomtávú vasútvonalak miatt a 2. Ukrán Front csapatai számára szükséges 1280 vagon lőszert Moldovában rakták ki. Ugyancsak oda irányították a harci technikai eszközöket, köztük több mint 500 harckocsit.

A szállítások fő terhe az éjjel-nappal üzemelő gépkocsikra hárult. S meleg szavakkal emlékezünk meg a gépkocsivezetőkről, a háború szerény munkásairól, akik meleg étel nélkül, viszontagságos időjárási és útviszonyok közepette, egymás kezébe adták át a kormánykerekeket. Ugyancsak önfeláldozóan dolgoztak az útépítő alegységek katonái az után- és hátraszállítási útvonalak helyreállításán és karbantartásán.

A második sajátosság: mint már említettük, a front arcvonalának szélessége mintegy 800 kilométer volt, ezért minden hadosztályra 12–13 kilométeres arcvonalszakasz jutott. Ez a hadműveleti sűrűség fele akkora volt, mint a beloruszszijai, lvov–sandomierzi és a iaşi–kisinyovi hadműveletben. Mindez roppant megnehezítette a csapatok vezetését. S itt is megmutatkozott tábornokaink és tisztjeink kiváló vezetési művészete. Külön említésre méltó I. M. Managarov, a kiváló tábornok, az 53. hadsereg parancsnoka, aki minden nehézség ellenére nagyszerűen vezette a hadseregét a széles arcvonalon, az erdős-hegyes terepen.

A hadművelet harmadik, talán a legfontosabb sajátossága az volt, hogy a 2. Ukrán Front csapatainak egy időben három állam területén kellett harcolniuk. A jobbszárnycsapatok Románia északi részeiben támadtak. A front közepén levő csapatok közvetlenül Magyarországon kezdték meg a harcokat, balszárnycsapatai pedig a szövetséges Jugoszláviában, ahol a lakosság már nagyon várta a szovjet harcosokat.

Kétségtelen, ez a három sajátosság bonyolultabbá tette a frontok és a hadseregek haditanácsainak munkáját. Tevékenységük során a szovjet kormány utasításaiból és a három ország politikai rendszerének sajátosságaiból indultak ki.

Sikerült együttműködniük a felszabadított területeken megalakult demokratikus szervezetekkel, anyagi segítséget nyújtottak a fasiszta megszállóktól oly sokat szenvedett népeknek, hozzájárultak az iparvállalatok munkájának, a helyi önkormányzati szervek tevékenységének a megindításához és a többi.

A haditanácsok és a politikai szervek nagy súlyt helyeztek az ellenséges csapatok, különösen a magyar egységek felé irányuló propaganda- és agitációs munkára, s ez el is érte célját. Egyre több, a számukra igazságtalan és idegen érdekekért folyó háborúba kényszerített magyar katona állt át a Vörös Hadsereg oldalára. Ez oly nagy méretűvé vált, hogy Heszlényi, a 3. magyar hadsereg parancsnoka kénytelen volt parancsot kiadni, amelyben szinte könyörgött alárendeltjeinek: „Senki ne higgyen a hazug orosz propagandának . . . Ők (az oroszok – *A szerk.*) kíméletesen bánnak a magyar hadifoglyokkal, visszaküldik őket, hogy a többieket megtévesszék!" Ám már a könyörgés nem segített.

Friessner emlékirataiban is találkozunk hasonlókkal. „Ránk, németekre, a már amúgy is szinte elviselhetetlen terhekhez újabb nehézségek járulnak, melyeket nehéz volt előre látni. A magyar csapatok nagy része képtelen elhárítani az orosz rohamokat. Gyakran megtörténik, hogy a magyar zászlóaljak elhagyják állásaikat, s ezzel a német fegyvertársaikat az orosz átkarolás veszélyének teszik ki."[177] „A Fretter-Pico hadműveleti csoport (a 6. hadsereg – *a szerk.*) arcvonalszakaszán súlyosra fordult a helyzet, miután az 1. magyar hegyivadászdandár egyszerűen megfutamodott . . . Ugyanez történt a 8. hadsereg arcvonalszakaszán is, ahol a magyar tartalék hadosztály egységei hagyták el állásaikat, nem állva az oroszok nyomását . . . 700 katona . . . megszökött."[178]

A „szövetséges" csapatok nem bíztak egymásban, féltek egymástól. Amikor egyszer Friessner az arcvonalba irányított magyar egységekkel találkozott, komoly nyugtalanság fogta el őt. S megfordult a fejében: vajon ezek az egységek képesek-e feltartóztatni az orosz rohamokat? És a válasz: „Még a kinézetük sem biztatott sok jóval. A románokkal kapcsolatos keserű tapasztalatok alapján nyomban német magasabbegységek alárendeltségébe helyeztük őket, elvegyítve a németek között."[179] Mindez arra vall, hogy valóban nem érezhették magukat biztonságban Magyarországon a német megszállók!

2

A Magyarország területén kibontakozó és későbbi „debreceni" elnevezésű hadművelet elgondolása az volt, hogy szétzúzzuk a Cluj, Oradea-Mare, Debrecen térségében levő ellenséges csoportosítást, majd a támadást észak felé, Nyíregyháza–Csop irányába kifejlesztve, segítséget nyújtunk a 4. Ukrán Frontnak Uzsgorod–Mukacsevo körzetének elfoglalásában.

A 2. Ukrán Front parancsnoka az általános elgondolás alapján úgy határozott, hogy a főcsapást Oradea-Mare déli és Arad északnyugati körzetéből méri a közép csapataival – az 53. hadsereggel (parancsnok I. M. Managarov altábornagy), a 6. gárda-harckocsihadsereggel (parancsnok A. G. Kravcsenko vezérezredes) és Plijev altábornagy lovas-gépesített csapatával – Debrecen irányában. A jobbszárny két hadserege – a 40. hadsereg F. F. Zsmacsenko altábornagy és a 7. gárdahadsereg M. Sz. Sumilov vezérezredes parancsnoksága alatt –

széles arcvonalon támadott azzal a feladattal, hogy elérje a Szurdok, Apahida terepszakaszt. A 27. hadsereg (parancsnok Sz. G. Trofimenko vezérezredes) és a 4. román hadsereg támadásának az volt a célja, hogy elfoglalják Cluj körzetét, majd a támadást Zalău irányába továbbfejlesztve, elérjék Şimleu Silvaniei (Szilágysomsolyó) körzetét. Gorskov altábornagy a 27. hadsereg sávjában összpontosított kozák hadtestét a Clujtól északra levő terepszakaszról szándékozta ütközetbe vetni. A hadtestnek az volt a feladata, hogy legkésőbb a támadás harmadik napján jusson ki Zălan északi körzetébe, és támadjon tovább Satu-Mare és Carei felé. A front balszárnycsapatai – a 46. hadsereg (parancsnok I. T. Slemin altábornagy) és az 1. román hadsereg – azt a feladatot kapták, hogy teljesen tisztítsák meg a Tisza jobb partján fekvő egész jugoszláv területet, biztosítsák ezzel a front csapásmérő csoportosításának balszárnyát, és vegyenek birtokba hídfőket Szegednél, Sentánál (Zenta) és Bečejnél (Óbecse).

A hadműveleti elgondolást merészség jellemezte. Nyilvánvaló, hogy ha a szovjet csapatok a főcsapás irányában sikert érnek el, vagyis Debrecentől nyugatra elérik a Tiszát, a 4. Ukrán Fronttal és a 2. Ukrán Front jobbszárnyával szemben álló ellenséges csoportosítást a bekerítés veszélye fenyegeti.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása még a 2., 3. és a 4. Ukrán Front feladatainak meghatározása előtt utasította a távolsági repülőerőket, hogy mérjenek csapást Magyarország fontosabb objektumaira és vasúti csomópontjaira. Amint később a német hadifogoly tisztek kihallgatása során és a magyar vasutasokkal való beszélgetésekből megtudtuk, a repülőerőink csapásai néhány napra megbénították több hadiipari üzem munkáját, az arcvonalra irányuló katonai szállításokat és a Németországnak szánt hadászati nyersanyagok útba indítását.

Minden készen állt arra, hogy megkezdődjék a támadás, amely Magyarország felszabadítását eredményezi a német fasiszta megszállók és lakájaik uralma alól. Eszünkbe jutott 1941. Mi, szovjet emberek, nem értettük meg, miért vesz részt Magyarország az ellenünk indított bűnös háborúban, miért küldi a magyar kormány csapatait a Szovjetunió ellen. Miért? Csak azért, hogy ezek a csapatok az igazságtalan ügyért elpusztuljanak a behavazott síkságokon, Osztrogozsszknál és Rosszosinál, Voronyezs és Kasztorna alatt. A horthysta Magyarország népellenes politikát és tevékenységet folytató vezetői úgy gondolták, hogy a hitlerista klikk oldalán viselt háború könnyű és rövid lesz. Mindenesetre Werth vezérkari főnök így gondolta.

És Bartha, a honvédelmi miniszter? 1941. június elején a fasiszta Olaszország külügyminiszterével, Cianóval beszélgetve, a feljegyzések szerint, szemrebbenés nélkül jelentette ki: „Az orosz hadsereg gyenge, s nem képes hat-nyolc hétnél tovább ellenállni." Ugyanezt a gondolatot – amely még jóslásnak is rossz volt – kifejtette a kormányzótanács ülésén is. Megmondjuk őszintén, szerettünk volna találkozni ezekkel a „prófétákkal", ha nem menekültek volna nyugatra hitlerista „szövetségeseikkel". Napról napra, hónapról hónapra szajkózták a goebbelsi propagandaminisztérium badarságait a Szovjetunió technikai elmaradottságáról, arról, hogy képtelen ellenállni a német hadigépezetnek, s más ostobaságokat. Október 6-án reggel ezeket a „prófétákat" annak a hadseregnek az elháríthatatlan csapása érte, melyet „gyengének" nyilvánítottak. Rájuk illettek Petőfi Sándor szavai: „a napi politika kurjongató hősei" voltak,[180] akiknek a „fényes tetteik és fényes beszédeik nem egyéb, mint homokba rajzolt kép, melyet a be-

következő viharnak első lehelete elsöpör... ők nem azon nagy színészek, kik a világ színpadán az újjászületés óriási drámáját eljátsszák, hanem csak dekorátorok és statiszták, kik a függönyöket aggatják, s a színpadra székeket és asztalokat hordanak."[181]

Október 6-án hajnalban kezdődött a tüzérségi és légi előkészítés. Nem volt hosszan tartó, de annál erősebb. A sorozatvezető tüzérség az ellenség védelmi erődítményeire mérte csapásait. Az őszi égen egymást követték a bombázók hullámai, amelyek ugyancsak ezeket a létesítményeket bombázták. Az ellenséges védelem peremvonala fölött sötét por- és füstfelhő gomolygott, amelyet újabb és újabb gránátok és bombák kavartak föl...

Várakozásunknak megfelelően a legnagyobb sikert a főcsapás irányában értük el. Az 53. hadsereg és Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportjának magasabbegységei már a támadás első napján áttörték az ellenség védelmét, és szétzúzva a 3. magyar hadsereget, a harmadik nap végére 80–100 kilométert nyomultak előre, s elérték Karcag határát.

Az Erdélyi-Kárpátokon áttörő szovjet csapatok előtt ott volt a magyar síkság, a Nagyalföld. Ez a síkság nem valami romantikus táj, de megvan a maga varázsa.

Az Alföld, amint a régen ott élők elmesélték, nyáron igen szép, ősszel azonban az esőzések idején felázik, és nehezen járható. Erről magunk is meggyőződtünk, amikor a hegyekből leereszkedtünk. Akaratlanul is eszünkbe jutottak Petőfi Sándornak a sorai, amelyet egyik barátjához írt: „Az Alföld a világ egyik legszebb tája, de elfogultságom ellenére sem tudom dicsérni útjait."

Idézzük fel „Utazás az Alföldön" c. versének néhány sorát:

Minő az út!... de vajjon út ez?
Vagy fekete kovász talán?
Mely ha kisül, leszen belőle
Kenyér az ördög asztalán.
Ne dögönyözze kend csikóit,
Ne dögönyözze kend, kocsis,
Fölérünk Pestre, ott leszünk tán
Már az ítéletnapon is. –[182]

És mindezek ellenére, katonáink mentek, bár – őszintén szólva – minden erejüket össze kellett szedniük, hogy átázott köpenyben, csizmában, megtöltött tárú géppisztollyal és golyószóróval, aknavetőket cipelve átgázoljanak a sártengeren...

– Már megszoktuk! – mondogatták azok, akik megjárták az úttalan fekete földet.

Ahol a terep lehetővé tette, könnyű ügetésben haladtak a kozák lovasok, s a szél lobogtatta a Csendes Don hős fiainak a kozáksapka alól előbukkanó hagyományos hosszú hajtincseit... Egymás mögött haladtak bőgő motorokkal az oly sok dicsőséget szerzett T–34-es harckocsik, széles és mély nyomot hagyva maguk után, amely azonnal megtelt vízzel. Egy gigászi vasúti sínhez hasonlítottak. Az Alföld fölött megjelentek a csatarepülők. Pilótáink értették a dolgukat! Gorjunov vezérezredes 5. légi hadseregének egységei a bonyolult időjárási viszonyok

között is aktívan támogatták a szárazföldi csapatokat. A hadművelet első három napján több mint 1300 felszállást hajtottak végre.

A fronttörzs hírközpontja szüntelenül dolgozott. Özönlöttek a jelentések, hírek, közlések, egyszóval mindaz, ami közvetlenül összefüggött a támadás kifejlődésével. Az információk tömegéből gyorsan kiválasztottuk és értékeltük azokat az eseményeket, amelyek akadályozták a harctevékenységet, és gyorsan intézkedtünk elhárításukra. Megtörtént, hogy a viszonylag kevés harci géppel rendelkező 6. gárda-harckocsihadsereg képtelen volt kifejleszteni a kezdeti sikert. Kénytelen volt megállni az ellenség erős ellenállási támpontjához, Oradea-Maréhoz déli irányból vezető utak mentén. Ám sokáig nem tartózkodhatott itt, mert a lovasság már Debrecenhez közeledett.

A 2. Ukrán Front parancsnoka a helyzet mérlegelése után október 8-án megparancsolta, hogy erősítsék meg a front közepét a jobbszárny csapataival, változtassák meg Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportja főcsapásának irányát, a csoport forduljon délkeletnek, hogy Karcag északkeleti körzetéből hátulról támadja Oradea-Marét.[183] E döntés meghozatalakor a frontparancsnok az ellenség ellenállási támpontjának mielőbbi felszámolása szükségességéből indult ki, hogy ezzel lehetővé tegyék a meggyengült 6. gárda-harckocsihadsereg előremozgását, majd a támadás folytatását északi irányban. A lovas-gépesített csoport a 33. lövészhadtesttel (ennek állományába tartozott a román „Tudor Vladimirescu" és a 3. hegyivadász-hadosztály) együttműködve október 12-én felszabadította Oradea-Marét. Ugyanakkor a csoport 6. gárda-lovashadteste megközelítette Debrecent.

A front jobbszárnyán jelentéktelen volt az előrehaladás. „A hegyek a mi szövetségeseink voltak" – jegyezte meg az Erdélyi-Kárpátokban vívott harcokra emlékezve Friessner. Ám megfeledkezett a főbb hegyi átjárókat lezáró rengeteg műszaki zárról és építményről, valamint a Cluj körzetében végrehajtott sorozatos ellenlökésekről.

A front balszárnyán a 46. hadsereg csapatai október 8-ra teljesen megtisztították a német fasiszta megszállóktól a Tiszától keletre eső jugoszláv területet, és Sentánál, valamint Bečej körzetében hídfőt foglaltak. Az ellenség itt is szívósan ellenállt. A számos lakott helységet és öntözőcsatornát csak a fegyvernemek együttes erőfeszítésével és nagy kezdeményezőkészséggel lehetett elfoglalni.

A Bečej-csatornát az ellenség megerődítette. Egymagában már az ilyen vízi akadály is csökkenti a támadás ütemét. De ha a partján az ellenség védelmi építményeket és nagy mennyiségű tűzeszközt telepít, akkor a vízi akadály leküzdése igen nehéz. Alapos felderítés után a támadók elhatározták, hogy éjszaka rohamozzák meg Petrovgrádot, amelynek közelében végződött a Bečej-csatorna. Délről megkerülve a várost, meglepésszerűen behatoltak utcáira, majd a csatorna mentén támadva, felgöngyölítették az ellenség védelmét. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy magyarországi támadásunk egyik jellemzője a folyók – kicsik és nagyok – gyors leküzdése volt. Vegyük például a Tiszát. A német hadvezetés abban bízott, hogy ha csapataink elérik a folyó keleti partját, a legrosszabb esetben egy időre kénytelenek lesznek megtorpanni. Ősszel ugyanis a Tiszának nagy a sodrása. Ám Szentestől és Csongrádtól nyugatra mégis átkeltünk rajta.

A felderítők megállapították a legmegfelelőbb átkelési szakaszokat. Jól emlékszünk A. D. Jurkov főtörzsőrmesterre, a 125. lövészezred (6. lövészhadosztály) felderítő szakaszának parancsnokára. Felderítő társaival az éj leple alatt

halászcsónakon átkelt a folyó nyugati partjára, hajnalra megállapították, hol a legalkalmasabb átkelni, és hol helyezkednek el az ellenséges tűzfészkek. A szerzett adatokat Jurkov főtörzsőrmester rádión továbbította, a 18. harckocsihadtest pedig megindult Szentes és Csongrád irányába. A szovjet harckocsik váratlan megjelenése megrémítette a hitleristákat, s visszahúzódtak a Tisza jobb partjára. Igen eredményesen harcolt Sz. V. Fedotov alezredes 795. lövészezrede. Alegységei elsőként keltek át a Tiszán, hídfőket vettek birtokba, s tartották őket a hadosztály más ezredeinek beérkezéséig. Az egyik alegység pedig elfoglalta a vasúti hidakat és a mellette levő pontonhidat, s ezzel csökkentette az ellenség védelmi lehetőségeit. Fedotov alezredes egységének hozzáértő vezetéséért, Jurkov főtörzsőrmester pedig mesteri felderítő munkájáért megkapta a Szovjetunió Hőse címet.

A német fasiszta hadvezetés mindent elkövetett, hogy megerősítse állásait Debrecen körzetében. A városba vezető utak mentén levő lakott helységeket körkörös védelemre rendezte be, tartalék alegységeket vetett harcba, de így sem sikerült megállítania a 2. Ukrán Front közepén levő csapatainak támadását. Mindinkább felismerhette, hogy a 6. német hadsereget Budapesttel összekötő útvonalak a szovjet csapatok ellenőrzése alá kerülnek, és ezzel veszélyeztetik a 8. német, valamint a 2. és az 1. magyar hadsereg útvonalait is. A foglyul ejtett német tisztek elmondották: a „Dél" hadseregcsoport parancsnokságának súlyos gondot okozott, miként akadályozza meg a szovjet csapatok kijutását a hadseregcsoport hátába. Ha ez nem sikerül, elérkezik a vég, amely éppoly tragikus lesz, mint amilyen a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoportot érte Iași-nál és Kisinyovnál. És mit tett ebben a roppant bonyolult helyzetben? Az újabb „katlan" árnyékában Friessner megparancsolta, hogy a 2. Ukrán Front jobbszárnyával szemben álló csapatok október 9–10-én vonuljanak vissza. Valamivel később pedig azok az erők is, amelyek a 4. Ukrán Front arcvonalának közepével és balszárnyával szemben védtek.

Az ellenség gyors ütemű üldözése során a 27. hadsereg csapatai a 18. lövészhadosztállyal és a 4. román hadsereggel együttműködve október 11-én felszabadították Clujt, Erdély közigazgatási központját, október 12-én pedig elérték a Rodna–Bistrița–Cluj terepszakaszt. Az ellenség, a harcmezőn és az utakon hagyva aknavetőit, vontatóit, gépkocsijait, sietve visszavonult. Ezek a fegyverek és technikai eszközök számára már „holt" terhek voltak, feltöltésük lőszerrel és üzemanyaggal már nem történhetett meg, mivel a szovjet csapatok már elérték Oradea-Marét, valamint a tőle északra levő területeket, és Debrecenhez közeledtek. A 2. Ukrán Front balszárnycsapatai október 9–11. között súlyos harcokat vívtak a Szeged és Bečej között a mintegy 80 kilométer széles tiszai hídfő kiszélesítéséért. Éjszakai harc eredményeképpen október 11-én a 37. lövészhadtest 320. lövészhadosztályának ezredei rohammal bevették Szegedet, Magyarország egyik gazdasági és politikai központját.

December 2-án a Kommunisták Magyarországi Pártjának kezdeményezésére itt alakult meg a felszabadított országrész antifasiszta erőit egyesítő Magyar Nemzeti Függetlenségi Front. A kommunista párton kívül tagja lett a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt, a kisgazdapárt, a Polgári Demokrata Párt és a szakszervezetek.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programjának fő pontjai voltak: haladéktalan fellépés a fasiszta Németországgal szemben, segítségnyújtás a Vörös

Hadseregnek az ország összes erői mozgósításával, független nemzeti külpolitika biztosítása, mely a Szovjetunióval való barátságon, a szövetséges népekkel való együttműködésen, az imperialista törekvésekről való lemondáson alapul; a háborús bűnösök és hazaárulók felelősségre vonása, a fasiszta pártok és szervezetek felszámolása; az államapparátus és a hadsereg megtisztítása a fasiszta és népellenes elemektől; a nép demokratikus szabadság- és politikai jogainak helyreállítása, a nagy földesúri földbirtokok felosztása a dolgozó parasztok között; a kartellek és nagybankok állami ellenőrzés alá vétele; az olajmezők, szén- és bauxitbányák, ércbányák és erőművek államosítása; a nyolcórás munkanap bevezetése; a gyermek- és női munka védelme; fizetett szabadság; a reálbérek emelése.[184]

Ily módon a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front programja antifasiszta, antifeudális, demokratikus követelményeket tartalmazott, melyek lehetővé tették a magyar nép nagy többségének mozgósítását a valóra váltásukért folyó harcban.

De térjünk vissza a 2. Ukrán Front támadási sávjában lezajlott eseményekhez. Csapatai október 12-ig nagy eredményeket értek el. A debreceni és szegedi irányban szétzúzták az ellenséget, és birtokba vették a Tisza bal partját Debrecentől délre. Ezzel lehetővé vált, hogy a frontparancsnokság újabb elhatározást hozzon. Lényege a következőkben foglalható össze: az 53. és a 46. hadsereg nyugatról biztosítsa Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportját, hogy az Oradea-Mare körzetéből északnak, Nyíregyháza, Csop irányába fordulva segítséget nyújthasson a 4. Ukrán Front csapatainak a Bodrogköz (a Tiszától északra) mielőbbi elérésében. Gorskov altábornagy kozák lovashadteste ezalatt akadályozza meg a cluj–sigheti (Máramarossziget) ellenséges csoportosítás visszavonulását, és a front jobbszárnycsapataival együttműködve kerítse ezt be, és semmisítse meg.[185]

A főcsapás irányában, Oradea-Mare és Debrecen között október 13–20. között különösen elkeseredett harcok dúltak. Az ellenség mindenáron meg akarta akadályozni a szovjet csapatok további, északi irányú előrenyomulását, megtartani fő közlekedési csomópontjait – Debrecent, Nyíregyházát, Csopot –, és így biztosítani a 8. német, valamint az 1. és a 2. magyar hadsereg visszavonulását.

Az ellenlökések, különösen Debrecen térségében, de más terepszakaszon is, részlegesek voltak, és elhárításukban jelentős szerepet játszott tüzérségünk. Tüzéreink mesterei voltak a közvetlen irányzású tűznek, s most is hősiesen, szívósan harcoltak. Az ellenséges páncélosokkal vívott párviadalból általában ők kerültek ki győztesen. Az egész arcvonalon elterjedt a hír a 152. páncéltörő-tüzérezred tüzéreiről és az egyik lövegparancsnokról, M. Sz. Prohorov őrmesterről.

Debrecentől délre mintegy húsz kilométerre a lövészalegységek egy községért vívták harcukat. Az ellenség szívósan védekezett, mivel e támpont elvesztésével szabaddá vált volna az út a lövészalegységek előtt csaknem a városig. Néhány harckocsival és páncélozott járművel az ellenség rövidesen ellenlökést hajtott végre. Prohorov őrmester lövege közvetlen irányzással tüzelt, s hamarosan kilőtt négy páncélost. Nagyszerűen harcoltak a lövegkezelők Nagykálló körzetében indított ellenlökés elhárítása során is. Mihail Szemjonovics Prohorov a Szovjetunió hőse lett, katonái pedig kitüntetéseket és emlékérmeket kaptak.

Gyakran megtörtént, hogy az Erdélyi-Kárpátokból az Alföld felé visszavonuló ellenséges gyalogság – nem tudni, miért – biztonságban érezte magát, és nyugodtan menetelt Debrecen irányába. De egyszerre csak, mint derült égből

a villámcsapás, lovasságunk támadása érte őket. A német gyalogság mit is tehetett? Eldobált az úton mindent, ami a menekülésben akadályozta, és sietve menedéket keresett. De hát hol? Ugyanazokban a hegyekben, amelyeket éppen csak elhagyott? Ám nem mindegyiküknek sikerült elmenekülnie hetyke kozákjaink csapásai elől. Akiknek mégis sikerült kereket oldaniuk, azokat várták különleges osztagaink, melyek a hegylábak mentén tisztogattak, nehogy az ellenség a Debrecen irányába támadó főerők hátába szivárogjon.

A németek ellenállását megtörve, lovasegységeink, együttműködésben a 6. harckocsi-hadsereggel és a 33. lövészhadtesttel Debrecenre több irányból csapást mértek, és október 19-én este betörtek a városba. A következő nap reggelén már egyetlen fasiszta megszálló sem maradt Debrecenben. Csapataink gazdag zsákmányra tettek szert: birtokukba került a repülőtéren veszteglő 24 repülőgép, 133 harckocsi és rohamlöveg, 130 löveg, 37 páncélozott szállító harcjármű. Közvetlenül a városért vívott harcokban az ellenség több mint kétezer katonát és tisztet vesztett.

Debrecen – az egyik legnagyobb magyar város. Történetében sok az olyan példa, amikor lakói tömegesen vettek részt az ország szabadságáért és függetlenségéért vívott harcban. Debrecent még a 14. században, Nagy Lajos uralkodása idején szabad királyi várossá nyilvánították, s ettől kezdve lakói jogot kaptak, hogy pénzzel megválthassák a robotot, és nem tartoztak a földesúri igazságszolgáltatás alá. A 17. században ez a város egyik gyújtópontja volt Bocskai István, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György függetlenségi harcának. Nem kevés támogatóra talált itt II. Rákóczi Ferenc sem, amikor kuruc osztagait szervezte. 1849 áprilisában a debreceni református nagytemplomban ült össze a nemzetgyűlés, amely Magyarországot szabad, független államma kiáltotta ki, és megfosztotta a Habsburgokat a magyar királyi koronától.

Debrecen történetében új lapot nyitottak 1944. december 21-én. Ezen a napon nyílt meg a magyar Ideiglenes Nemzetgyűlés, amely megalakította az ország első demokratikus kormányát. Ez a kormány üzent hadat a hitleri Németországnak, és a Szovjetunióval és más szabadságszerető országgal a szoros együttműködés útjára lépett. Megtette az első lépéseket az ország demokratikus átalakítására.

Mint várható volt, a csapásaink hatására visszavonuló hitleristák nem kímélték az ősi várost. Felrobbantották a malmot, a vagonjavító műhelyt, számos ipari üzemet, lerombóltak sok lakóházat, megsemmisítették az élelmiszerraktárakat és a nyersanyagkészleteket. Horthy „szövetségesei" az emberek ezreit hagyták kenyér és fedél nélkül. De nemcsak Debrecennel tették ezt! Szinte valamennyi városban és községben tudatosan lerombolták a lakóházakat, középületeket, emlékműveket. Rablásaiknak se szeri, se száma nem volt. Nyírbátor vasútállomásán indulásra készen állt egy szerelvény. A vagonokban négyszáz tonna gabona és több tucat tonna növényi olaj. Megkérdeztük a vasutasokat: „Hová kellett volna irányítani a vonatot?" S hallottuk a megszállókkal szembeni gyűlölettől izzó választ: „Természetesen a megszokott irányba, Németországba vitték volna az átkozottak."

A front jobbszárnyán, a 40., a 4. (román) és a 27. hadsereg csapatai a visszavonuló ellenséget üldözve, október 20-án estére 110–120 kilométert nyomultak előre, elérték a Sighet–Marghita terepszakaszt, és közvetlen kapcsolatot létesítettek a debrecen–nyíregyházi irányban harcoló jobbszárnycsapatokkal. A bal-

szárnyon a 46. hadsereg csapatai szintén megtörték az ellenség ellenállását, és október 20-án estére Bajától délkeletre átlépték a jugoszláv–magyar határt.

A következő napokban elkeseredett harcok dúltak Nyíregyháza és Szolnok körzetében. Az váltotta ki, hogy a gyorsanmozgó magasabbegységek elérték Nyíregyháza körzetét, és ezzel elvágták a 2. Ukrán Front jobbszárnya előtt levő ellenséges csapatok visszavonulási útjait. A német csapatokat a bekerítés és a pusztulás fenyegette. Parancsnokságuk ellencsapás mérését határozta el. A 8. hadsereggel északkeletről Nagykálló, Újfehértó, vagyis a gyorsanmozgó magasabbegységeink előrenyomulásának irányába. Továbbá páncéloshadtesttel a Nyíregyháza közelébe előretört csapataink balszárnyára Polgár körzetéből. A német csapatok visszavonulásának biztosítására a 4. német páncéloshadtestnek Szolnok körzetében kellett ellenlökést végrehajtania.

Támadása október 23-án kezdődött. Hatalmas ember- és technikai veszteségek árán a 17. és a 29. német hadtest északkelet felől áttört Nagykálló és Újfehértó körzetébe, egyesült a Polgár környékéről keleti irányba támadó 3. páncéloshadtesttel. Elvágta Plijev altábornagy észak felé, a Tiszáig előrenyomult lovas-gépesített csoportjának közlekedési vonalait. Nyíregyháza környékén súlyos helyzet alakult ki. A szovjet csapatok ötnapi elkeseredett harc után kénytelenek voltak kiüríteni Nyíregyházát s visszahúzódni a front főerőihez.

Nem szívesen emlékezünk vissza a hitleristák Nyíregyházán elkövetett vadállati tetteire. Amikor csapatainknak el kellett hagyniuk Nyíregyházát, sok sebesültünket nem bírtunk elszállítani. A lakosság elrejtette őket, de akadtak fasiszta érzelmű elemek, és megmutatták a hitleristáknak azokat a házakat, ahol súlyos sebesültjeinket sejtették. A fasiszták állati kegyetlenséggel végeztek velük. Néhány nap múlva a szovjet csapatok ismét felszabadították Nyíregyházát, s a frontparancsnokságnak rendkívüli intézkedéseket kellett tennie, hogy a szovjet lovasság ne álljon bosszút, ami bizony előfordul a háborúban.

Más arcvonalszakaszokon viszont sikeresen folyt a harctevékenység. A szolnoki irányban az 53. hadsereg és a front balszárnyáról átdobott 7. gárdahadsereg csapatai sikeresen felszámolták az ellencsapás következményeit, megtisztították az ellenségtől a Tisza keleti partját, és október 28-án estére három hídfőt vettek birtokba a folyó nyugati partján Szolnok körzetében. Ugyancsak ezen a napon a front jobbszárnycsapatai – a 40. és a 4. (román) hadsereg – befejezte Erdély északi részének felszabadítását, s átlépte a román–magyar határt. Október 25-én a 40. hadsereg 133. lövészhadosztálya a 4. román hadsereg 2. hadtestével közösen szabadította fel Satu-Marét. Ugyanekkor szabadult fel Carei. E két város elfoglalásával véget értek a szovjet csapatok romániai harcai. Az ország egész területe megtisztult a német és magyar csapatoktól. Valamivel később a román kormány október 25-ét a román néphadsereg születésnapjává nyilvánította. Románia felszabadításával a Vörös Hadsereg sok ezer katonájának élete árán internacionalista kötelességét teljesítette. Az 1944 áprilisától októberéig tartó harcokban a szovjet hadsereg 46 783 katonája elesett, 171 426 megsebesült, 2083 lövege és aknavetője, 2249 harckocsija és rohamlövege, valamint 528 repülőgépe megsemmisült.[186]

A front balszárnycsapatai, kihasználva, hogy ezekben a napokban az ellenség Nyíregyháza körzetére összpontosította figyelmét, tovább támadtak, elfoglalták Baját és Sombort (Zombor). Október 28-án estére a Duna–Tisza közén mintegy 20–100 kilométer mély és 120 kilométer széles hatalmas hídfőt létesítettek.

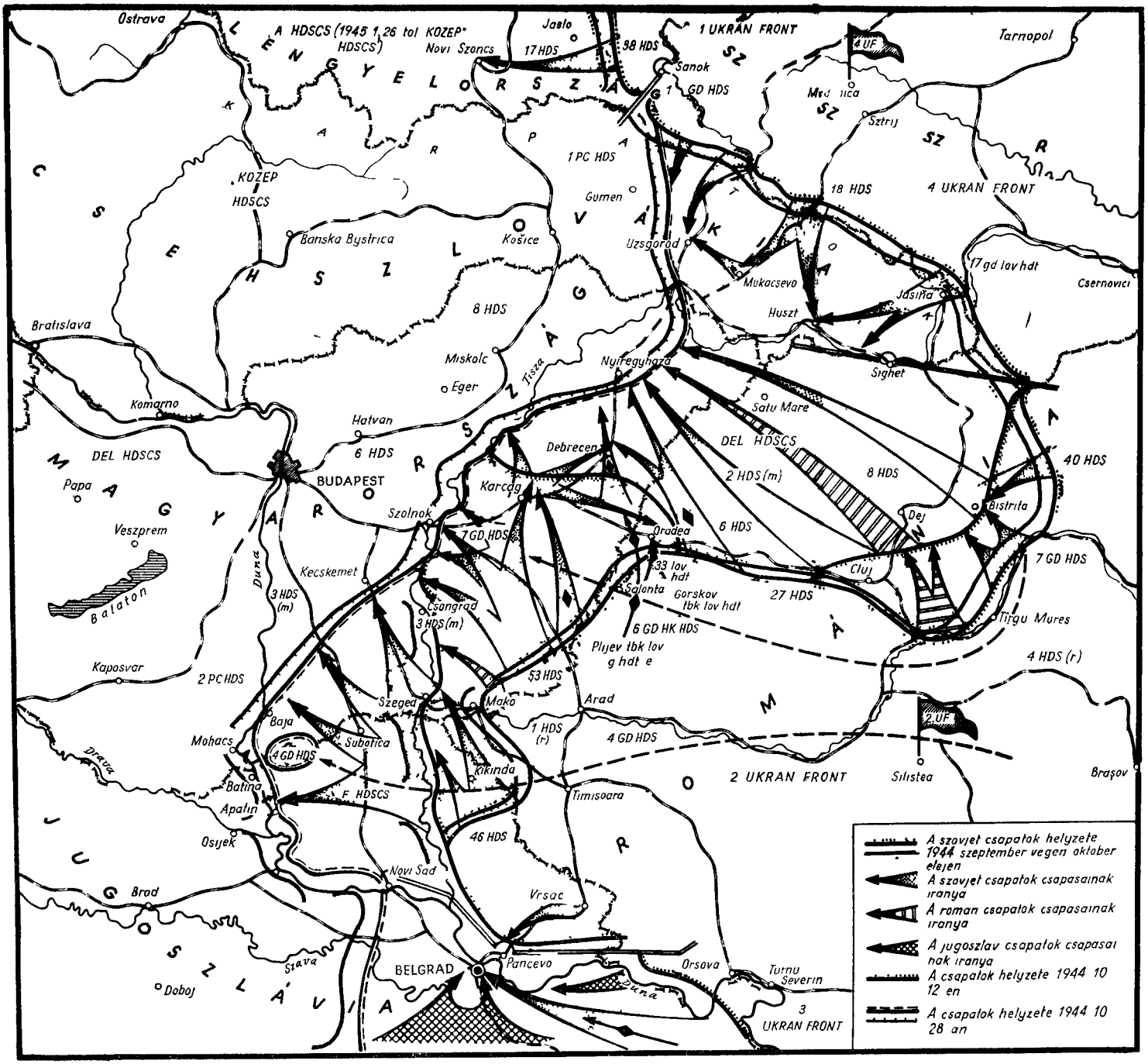

A 2. Ukrán Front csapatainak támadása a debreceni irányban
(1944. szeptember vége – október 28.)

A hídfő különösen a budapesti irányban később kibontakozó támadó tevékenység szempontjából volt jelentős.

A 2. Ukrán Front debreceni hadműveletének idején szomszédja, a 4. Ukrán Front folytatta korábban meghatározott feladata teljesítését: átkelés a Kárpátokon, és elérni Uzsgorod, valamint Mukacsevo körzetét. Október 6-án a front előrevetett egységei és az állományukba tartozó csehszlovák hadtest egységei elfoglalták a Duklai-hágót, és kitűzték rá a csehszlovák nemzeti lobogót. Itt, Duklánál kezdődött meg Csehszlovákia felszabadítása a német megszállás alól.

Október első felében a 4. Ukrán Front csapatai az ellenség szívós ellenállásába ütköztek a hágók körzetében. Néhány szakaszon tehát ideiglenesen beszüntették támadásukat, s az elért terepszakaszokon védelemre rendezkedtek be.

A 2. Ukrán Front csapatainak megjelenése Debrecen és Nyíregyháza körzetében komolyan veszélyeztette az 1. magyar hadsereg hátát. Ezért a hitlerista parancsnokság megkezdte a 4. Ukrán Front balszárnya ellen harcoló csapatainak visszavonását. Ekkor a front csapatai, köztük a balszárnyon levő csehszlovák hadtest megkezdte az ellenség üldözését. Hamarosan kijutottak a magyar Alföldre, s ezzel veszélyeztették a front jobbszárnya előtt védő 1. német páncéloshadsereg hátát. Az ellenség üldözése során október 26-án Mukacsevót, másnap Uzsgorodot, október 28-án pedig Csopot foglalták el. Ezzel sikeresen befejezték a kárpát–uzsgorodi hadműveletet. 1944. november 26-án Mukacsevóban megtartották első kongresszusukat Kárpát-Ukrajna népi bizottságai. A néptömegek évszázados vágyát képviselve, a kongresszus kiáltványt fogadott el Kárpát-Ukrajna Szovjet-Ukrajnával való egyesüléséről.

Valamivel később birtokunkba került az 5747/44. számú okmány, amelyet Fretter-Pico, a 6. német hadsereg parancsnoka írt alá. Ez a dokumentum a „Csapatok állapotára vonatkozó következtetések" címet viselte, és a „Dél" hadseregcsoport vezérkarának címezték. Tartalma érdekes, és azt mutatja, hogyan csökkent a német fasiszta csapatok harci szelleme a szovjet hadsereg egyre erősödő csapásai következtében.

„A harckiképzés helyzete. Az igen kis létszámú gyalogos alegységekkel vívott hosszadalmas és súlyos harcok, ebből következően a gyorsanmozgó magasabbegységek szinte állandóan új irányokba való átdobásának szükségessége erősen csökkentette a csapatok harcképességét, megnyirbálta a hadosztályok állományát, és kedvezőtlenül hatott a harci technika állapotára. Az egyébként is elégtelen mennyiségben érkező feltöltést részenként és azonnal harcba kellett vetni. A gyalogsághoz, de különösen az SS-csapatokhoz küldött feltöltés kiképzettsége nem felel meg az előírt követelményeknek. A manőverező háború körülményei között nagyon nehéz biztosítani a tartalék zászlóaljak rendszeres harckiképzését, amikor ezeket gyakran egyik helyről a másikra dobálják. A zászlóaljaknak nincs lehetőségük a szükséges kiképzési eszközök és makettek elkészítésére. De a kevés szállítóeszközzel nem is bírták utánuk szállítani a szemléltető eszközöket. Kívánatos lenne a feltöltést kellőképpen kiképezve küldeni.

A csapatok erkölcsi állapota. Az a körülmény, hogy túlerőben levő és technikailag jól felszerelt ellenséges erőkkel, úttalan terepen és váltás nélkül kell harcolni, a végletekig kimerítette a csapatokat. Különösen tapasztalható ez a gyalogos-magasabbegységnél. A kimerültség néhány esetben a katonák teljes eltompultságában mutatkozik meg. Kedvezőtlenül hat a csapatokra néhány magyar alakulat rossz példája. A gyorsanmozgó magasabbegységekben jobb a han-

gulat, mivel fizikailag nem fáradtak el annyira, és több sikerük is volt az ellenlökések során.

Sajátos nehézségek. Az a körülmény, hogy a páncélos-magasabbegységek szakadatlanul harcban állnak a nehéz terepen, igen kedvezőtlenül hat a harci technikára. A szállítóeszközök csekély száma miatt a meglevő gépkocsik állandóan üzemelnek, és gyorsan tönkremennek. Nagy hiány van vontatókban is, s emiatt nem lehet időben átcsoportosítani a nehézlövegeket a heves harcok szakaszaira. Ezenkívül gyorsan szükséges tartalék alkatrészeket és gumiabroncsokat küldeni. A nagy igénybevétel számottevően csökkentette a gyorsanmozgó magasabbegységek harcképességét, de még így is harcképesebbek az ellenség számbelileg fölényben levő magasabbegységeinél. A gyalogságra túlságosan nagy terhek hárulnak, ezért csak feltételesen alkalmazhatók védelemre."

Fretter-Pico biztosította az elöljáró vezérkart, hogy bár csökkent a páncélos-magasabbegységek harcképessége, ám még így is felülmúlják az ellenség harckocsi-magasabbegységeit. Ugyan, ugyan, Fretter-Pico! A fogságba esett német harckocsizók elmondották, rettegés lett úrrá rajtuk, ha szembe kerültek a szovjet harckocsikkal vagy a páncéltörő tüzérséggel. Hiszen ha a német páncélos-magasabbegységek harcképessége valóban magas fokú volt, akkor miért vonta vissza őket oly sietve a 6. hadsereg parancsnoka, amikor támadásunk a magyar Alföldre ért?

A több mint húsz napig tartó debreceni hadművelet legfontosabb eredményeként felszabadult Észak-Erdély és a Tiszának majdnem az egész magyarországi bal partja, több mint 27 ezer négyzetkilométernyi terület. A 2. Ukrán Front csapatai a támadás 23 napja alatt 130–275 kilométer mélyen nyomultak előre, majdnem egész hosszában elérték a Tiszát, széles arcvonalon átkeltek rajta, és a nyugati parton nagy hídfőt vettek birtokba. A 46. hadsereg Baja körzetében kijutott a Dunához. A hadművelet végén az arcvonal a Csop–Újfehértó–Szolnok–Baja vonalán húzódott, a Tiszánál érintkezve a 4. Ukrán Frontéval. A két frontnak szeptember elején egymástól több száz kilométerre levő csapatai a magyar Alföldön találkoztak.

A szovjet kormány és a 2. Ukrán Front parancsnoksága kellően értékelte a harcosoknak e hadművelet során elért sikereit. Az 1944. októberi harcokban tanúsított hősiességéért és hozzáértésért a front 35 522 katonája, tisztje és tábornoka részesült kormánykitüntetésben.[187]

Magától értetődik, a debreceni hadművelet és a 4. Ukrán Front vele párhuzamos kárpát–uzsgorodi hadművelete döntő hatással volt a magyarországi politikai helyzet további alakulására. A szovjet csapatoknak a hadművelet első napjaiban mért csapásai és a magyar hadsereg teljes megsemmisülésének elkerülhetetlensége arra kényszerítette a Moszkvába érkezett magyar küldöttséget, hogy október 11-én elfogadja a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia előzetes fegyverszüneti feltételeit.

A Szovjetunió által előterjesztett feltételek első két pontja leszögezte:

„1. Magyarország önálló, független állam marad, és belügyeibe más állam nem avatkozik.

2. A magyar hadsereg fegyvereit a német csapatok ellen fordítja."

A budapesti rádió október 15-én ismertette Horthy kiáltványát, amely megállapította, hogy mivel Németország már elvesztette a háborút, Magyarországnak gondolnia kell saját érdekeire. Horthy közölte, hogy fegyverszüneti kérelem-

mel fordult a Szovjetunióhoz, az Egyesült Államokhoz és Angliához. De amint azt a későbbi események bizonyították, Horthy kiáltványa csak manőver volt. A kormányzó és kormánya nem dolgozott ki konkrét tervet a háborúból való kilépésre, és még csak nem is utasította csapatait a Vörös Hadsereggel szembeni ellenállás beszüntetésére.

A magyar kormány ilyen fontos döntés meghozatalánál nem rendelkezett a szükséges katonai eszközökkel, amelyekre támaszkodhatott volna. A hitleristáknak viszont több mint három hadosztályuk volt Budapesten. Sőt, mi több! Horthy „még a fegyverszüneti proklamáció után is arról tanácskozott Hitler képviselőjével, hogyan lehetne biztosítani, hogy Magyarország kiugrása ne hozza veszélybe a német csapatokat. Ilyen biztosítékot Horthy természetesen nem adhatott. Csak azt tehette meg, hogy semmit se tegyen a várható német beavatkozás elhárítására. Ezt viszont megtette, s ebben méltó segítőtársra talált Lakatos miniszterelnök és társai személyében."[188]

Október 16-án a németek megfosztották Horthyt a hatalomtól, s azt javasolták neki, hogy levélben mondjon le kormányzói tisztségéről a nyilas vezér, Szálasi Ferenc javára. Akkor családját biztonságba helyezik. Horthy beleegyezett, s ezután őt és családját Németországba szállították. A német megszállók a Nyilaskeresztes Párt képviselőiből kormányt alakítottak Szálasi vezetésével, aki viszont nyomban utasította a magyar hadsereget a szovjet csapatok elleni harc folytatására.

Értékelve Magyarország történetének ezt a szakaszát, Nemes Dezső történész írja: „A mélységesen ellenforradalmi magyar uralkodó osztályok képviselői: Horthy és a horthysta kormány rendszerük végpusztulásának órájában is csak alkudozni tudtak a hitlerista rablókkal; csak proklamációt tudtak kibocsátani az elkésett szakításról. *Ténylegesen* szembefordulni a német megszállókkal képtelenek voltak a horthysta vezető körök, mert halálosan rettegtek a szabadságtól, amit a felszabadító szovjet hadsereg hozott a *népnek*."[189]

Horthy október 15-i proklamációja és Szálasi hatalomra jutása kétségtelenül kihatott a magyar hadsereg hangulatára. Miklós Béla vezérezredes, az 1. magyar hadsereg parancsnoka nem akart tovább harcolni a hitleristák oldalán. Vezérkarával átment a Vörös Hadsereghez. Az elkövetkező napokban mintegy hatezer katona és tiszt is ugyanezt tette. A német hadvezetésnek és Szálasinak csak a németellenes tisztek és katonák elleni kegyetlen megtorlásokkal, valamint a „bolsevik veszély" fokozott propagandájával sikerült megakadályozni a hadsereg felbomlását.

A szovjet csapatok Magyarországra érkezésekor a Szovjetunió Állami Honvédelmi Bizottsága 1944. október 27-én határozatot hozott, amely hangsúlyozta, hogy a Vörös Hadsereg „nem hódítóként lépett Magyarország földjére, hanem azért, hogy a magyar népet felszabadítsa a fasiszta elnyomás alól".[190] S erről a magyar nép nap nap után meggyőződhetett. A szovjet harcosok segítettek helyreállítani a lerombolt gazdaságot, beindítani a normális életet, visszaszerezni a hitleristák által elrabolt javakat. Még a fasiszta magyar rendőrség is, amikor jelentette a kormánynak, hogy a szovjet csapatok kézre kerítették a németek által elrabolt holmikat, és visszaadták őket a lakosságnak, keserűen jegyezte meg: „a lakosság a bolsevikok javára vont le következtetést, és ellenszenvvel fogadja a kiürítési rendelkezéseket".[191]

A 2. Ukrán Front haditanácsa kiáltvánnyal fordult a magyar néphez. Ebben

ismertette az Állami Honvédelmi Bizottság 1944. október 27-i határozatának lényegét. E határozat iránymutató dokumentum volt a front haditanácsa, a hadseregek haditanácsa, a politikai osztályok, a szovjet katonai közigazgatási szervek és más szovjet katonai hivatalok számára a magyarországi harcok idején.

Kiváltképpen bonyolult és sokoldalú volt a 2., majd később a 3. Ukrán Front haditanácsának a munkája. Ezek voltak Magyarországon a szovjet katonai parancsnokság legfelső hatalmi szervei. Rájuk hárult a felszabadult területek polgári közigazgatásának irányítása és ellenőrzése, a magyar állampolgárok jogainak és tulajdonának védelme.

Különös gondot fordítottak arra, hogy megakadályozzák a szovjet katonák és a magyar lakosság közti valamiféle nem kívánatos viszony kialakulását. Ennek érdekében a politikai szervek, a párt- és Komszomol-szervezetek nagy munkát végeztek a harcosok fokozott internacionalista nevelésében. Ezzel a kérdéssel sokat foglalkozott a katonai sajtó. A front-, hadsereg- és a hadosztálylapokban cikkek jelentek meg arról, hogyan viselkedjenek a szocialista állam katonái külföldön.

A csapatoknál végzett politikai nevelőmunkával párhuzamosan a 2. Ukrán Front haditanácsa intézkedett a magyar dolgozók körében végzendő politikai-felvilágosító jellegű tevékenység folytatására is. Magyar nyelvű röplapokat, újságokat, füzeteket és más anyagokat adtak ki, és terjesztettek. A rádióállomások ismertették a TASZSZ és a Szovjet Tájékoztató Iroda jelentéseit. Ismert magyar közéleti személyiségeket szólaltattak meg, akik felhívták a magyar hadsereget, szüntesse be az értelmetlen ellenállást, és tegye le a fegyvert.

A Vörös Hadsereg Magyarországra érkezése, a lakosság körében végzett sokoldalú munka a magyar népet a fasizmus elleni harcra ösztönözte. A lakosság nem akart többé engedelmeskedni a német rendnek, nem kívánt részt venni a védelmi munkálatokban. Fokozódott a magyar hazafiak harca az emberek németországi kényszermunkára való elhurcolása, a hadseregbe való mozgósítása ellen. Kibontakozott a partizánharc. A hadseregben gyakoribbá váltak a szökések. Számos esetben a katonák és tisztek tömegesen megtagadták, hogy feleskü̈djenek a Szálasi-kormányra.[192]

Rövid idő alatt, 1944 szeptemberétől decemberéig a nemzet legjobb fiait egyesítve a magyar kommunista párt megszervezte a fasizmussal szembeni ellenállás fegyveres csoportjait és az önálló partizánosztagokat. „A csendőrparancsnokságok eddig előkerült jelentései a *vidéki* partizántevékenységről csupán 1944. szeptember 28-tól november 1-ig 22 vasúti robbantásról és vonatkisiklatásról számolnak be: Kárpát-Ukrajnából nyolc helyről, Észak-Magyarországról és a Magyarországhoz csatolt dél-szlovákiai területekről öt helyről, a Duna–Tisza köze déli részéről öt helyről, továbbá Kelet-Magyarországról, a Budapest melletti Rákos és Rákoskeresztúr közötti vonalszakaszról és a Dunántúl délkeleti részéről. Ugyanezek a jelentések 34 fegyveres összeütközésről számolnak be; ezek többsége partizántámadás volt járőrök vagy őrsök és kisebb őrségek ellen. A jelentések más partizánakciókról is tudósítanak: távíróvezetékek megrongálásáról, a német megszállókat kiszolgáló hazaárulók elleni akciókról stb."[193]

Jóllehet a magyar partizánosztagoknak a német fasiszta megszállók elleni harca katonailag nem volt oly jelentős, ám harcuk és a lakosság körében végzett felvilágosító munkájuk kedvező hatással volt a hitlerista megszállóktól felszabaduló országra.

Tizedik fejezet

A budapesti hadművelet[194]

Friessner úgy emlékszik vissza október 27-re, mint számára rendkívül nyomasztó napra. Ezen a napon hosszasan tűnődött, vajon hogyan magyarázza meg a fővezérségnek legmeggyőzőbben annak a vereségnek az okait, amelyet a „Dél" hadseregcsoport szenvedett el mindjárt a szovjet csapatok magyarországi támadásának a kezdetén. Nem tudott szabadulni a gondolattól, hogy Hitler egy ingerült pillanatában egyedül őt teszi meg bűnbaknak, leváltja parancsnoki tisztéből, tartalék állományba helyezi, és – ez még a jobbik eset – onnan figyelheti „. . . a hadseregcsoport harcának a tragikus véghez vezető utolsó szakaszát."[195]

De amíg beosztásban van, egyelőre intézkednie kell, hogy megbízhatóan megszilárduljanak a Tisza és a Duna közötti ingatag állások. Valami olyan hatásosat kell tennie, amivel helyreállíthatja alaposan megkopott hírnevét, megcáfolhatja a német tábornokok körében elterjedt véleményt: miszerint ő a védekezés mestere.

Mi természetesen el tudtuk képzelni Friessner lelkiállapotát. Az volt a benyomásunk, hogy ez az ember, aki hirtelen ilyen szánalmas helyzetbe került – nem bírta tartani magát Iași-nál és Kisinyovnál meg Erdély hegyeiben –, óvakodott bármiféle fölöslegeset jelenteni Guderiannak, a vezérkar főnökének, és magának a Führernek. Hiszen ő, Friessner, soha nem tartozott a kételkedők és az ellenzékieskedők közé, mint azok, akiket a júliusi napokban végeztek ki a Hitler-ellenes összeesküvésben való részvételért. Eszébe sem jutott, hogy az egymást követő német balsikerek nyomán megváltoztassa világnézetét; nem érzett erkölcsi okot arra, hogy rosszallóan nyilatkozzék a Führer elképzeléseiről és terveinek lényegéről. Jól emlékezett ugyanis azokra a bőkezű adományokra, amelyeket azért kapott, mert gondolkodás nélkül elfogadta a nácizmus „élettér" eszméjét. Most csupán arra törekedett, hogy olyan intézkedéseket hozzon, amelyek megkönnyítik a rábízott „Dél" hadseregcsoport helyzetét. Nem, ő egyáltalán nem beszélt a visszavonulás okairól, a védelmi terepszakaszok elvesztéséről, annál inkább szólt arról, hogy „. . . a Kárpátokban lezajlott előző harcok, éppúgy, mint most a síkságon vívottak, nagy sikereket hoztak nekünk".[196] Azután pedig kérlelni kezdte a felsőbb parancsnokságot, hogy töltse fel a hadseregcsoportot emberrel és technikával.

„Az utóbbi idők szakadatlan intenzív harcai – jelentette október 27-én Guderiannak – különösen súlyos megterhelést róttak hadseregcsoportom *német* csapataira . . . Ennek természetes következményei a veszteségek, és főleg a csapatok fizikai kimerülése. Ha nem jön gyorsan segítség, vagyis elegendő ember és technikai kiegészítés – szerintem –, bekövetkezik az erők túlterhelése. Akkor pedig

balsikerekre kell számítani. Ezt szeretném elkerülni... Jól tudom, önnek is megvan a saját baja a többi hadszíntérrel kapcsolatban, de ennek ellenére kötelességemnek érzem a valóságnak megfelelően ismertetni a helyzetet. Számomra a legnagyobb gondot a magyar magasabbegységek állapota és erkölcsi-harci szelleme jelenti... Már most meg kell mondani, hogy a magyarok nem tartják állásaikat... Ha nem kapok egyetlen német magasabbegységet sem a 3. magyar hadsereg támogatására, akkor számolni kell azzal, hogy az ellenség támad... és gyorsan elfoglalja Budapestet... Egyetlen, a 3. magyar hadsereg magvát képező német hadosztály sok bajt tudna elhárítani."[197]

Friessner a legnagyobb bajnak Budapest elestét tartotta, hiszen Hitler szigorú parancsa szerint a magyar főváros védelme érdekében „minden házért harcolni kell", s a főváros még akkor sem adható fel, ha a szovjet–német arcvonal déli szárnyán kedvezőtlenül alakul a helyzet. Mindent mozgósítani kell tehát, hogy a város bevehetetlen erőddé váljék, sőt – Friessner szavai szerint – „... mindent meg kell tenni, hogy elháríthassuk a főváros felfegyverzett csőcseléke részéről a csapatainkat fenyegető veszélyt; a csőcseléket vagy ki kell telepíteni, vagy fegyverrel kell megsemmisíteni".[198] Budapest lakói azonban nem sokat törődtek a Szálasi-féle „nemzeti" kormány és Friessner felhívásaival: hogy emeljenek barikádokat az utcákon, töltsenek meg zsákokat homokkal, tisztítsák meg a védelmi körletekben a kerteket és parkokat, erősítsenek meg minden kapualjat, vegyenek részt a városban folyó harcokban. Friessner kikelt magából: „1862 ember közül, akiket katonai szolgálatra hívtak be ezekben a napokban, csak 29 vonult be; 262 munkára mozgósított közül pedig csak 9-en jelentkeztek! Ez sok mindent elárult... Ilyen szövetségesekkel, s ilyen nehéz helyzetben háborút viselni nem volt vonzó feladat! Tehetetlennek éreztem magamat."[199]

A budapesti hadművelet kezdetén a „Dél" hadseregcsoport 35 (köztük 9 páncélos- és gépesített) hadosztállyal és 3 dandárral rendelkezett. A legjelentősebb erői (21 hadosztály és 3 dandár) – javarészt német alakulat – a nyíregyháza–miskolci irányban, vagyis a 2. Ukrán Front jobbszárnyán és a középen levő csapatokkal szemben harcoltak. A balszárny előtt két, az előző harcokban megtépázott magyar hadosztály állt; körülbelül négy hadosztály helyezkedett el Budapest körzetében.

Miután a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása értékelte a kialakult helyzetet, különösen a magyar uralkodó réteg ingatag politikai magatartását, és számot vetve a 2. Ukrán Front balszárnya előtti ellenséges védelem gyengeségével, utasította a front parancsnokát, hogy a 46. hadsereg és a 2. gárda gépesített hadtest (parancsnoka K. V. Szviridov altábornagy) legkésőbb október 29-ig menjen át támadásba a Duna–Tisza közén. A cél az volt, hogy a Tisza nyugati partján áttörjék az ellenséges védelmet, s ezzel biztosítsák a 7. gárdahadsereg átkelését; a továbbiakban a 4. gárda gépesített hadtesttel megerősített 46. hadseregnek a Budapestet védő ellenségre kellett csapást mérnie. A front többi hadserege (a 40. és a 4. román hadsereg kivételével) azt a feladatot kapta, hogy a Tiszán átkelve foglaljon el hídfőket a folyó nyugati partján.

A tervek szerint a 4. Ukrán Front Csehszlovákia belseje felé támad, s lekötve az előtte tevékenykedő 1. német páncéloshadsereget, megakadályozza, hogy annak részeit átdobják a budapesti irányba; a 3. Ukrán Front, folytatva főerőinek átcsoportosítását és összpontosítását a jugoszláviai Bánátban, előrevetett egysé-

geivel hídfőket vesz birtokba a Duna jobb partján, és bekapcsolódik a Magyarország területén folyó általános támadásba.

A támadás megkezdésekor a 2. Ukrán Front csapatai a „Dél" hadseregcsoporttal szemben gyalogságban kétszeres, lövegekben és aknavetőkben (a páncéltörő és a légvédelmi lövegeket nem számítva) 4–4,5-szeres, harckocsikban és rohamlövegekben 1,9-szeres, repülőgépekben pedig 2,6-szeres túlerőben voltak.[200]

A frontparancsnok elhatározásának megfelelően a I. T. Slemin altábornagy 46. hadserege jobbszárnyával – két lövész- és egy gépesített hadtesttel – csapást mért Kecskemét általános irányban. A 7. gárdahadsereg feladatul kapta, hogy október 30-án reggel Szolnok délkeleti körzetéből lendüljön támadásba, keljen át a Tiszán, és estére érje el a Tószeg–Nagykőrös terepszakaszt. A front tartalékában levő 6. gárda-harckocsihadseregnek a 7. gárdahadsereg sávjában kellett kifejlesztenie a sikert a budapesti irányban. A front jobbszárnycsapatainak – a 40., a 27., az 53. hadseregnek, a román magasabbegységeknek és Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportjának – megparancsolták, hogy tovább törjenek előre a nyíregyháza–miskolci irányban.

Október 29-én, a nap második felében, a front balszárnycsapatai áttörték az ellenséges védelmet a Duna–Tisza közén. A második nap végére a 46. hadsereg 20–40 kilométert nyomult előre. A 7. gárdahadsereg ezalatt 10–30 kilométer kiterjedésű hídfőt létesített a Tisza jobb partján. Az ellenség megkísérelte, hogy tartsa Kecskemétet az oda átdobott 24. páncéloshadosztály erőivel. A várt eredményt azonban ez sem hozta meg, s november 1-én reggelre a szovjet csapatok teljesen megtisztították a várost a megszállóktól. Utóbb ismeretessé vált a német fasiszta hadvezetésnek az a terve, hogy a Duna–Tisza közén Szeged irányában támad, de ebből a vállalkozásból – mint később Friessner megjegyezte – semmi haszon nem származott: „Az ellenség Dél-Magyarországon a részben menetből indított támadásával néhány nappal megelőzte a német hadvezetést. A német és a magyar csapatok tervének végrehajtásában Szeged körzetébe irányuló támadása helyett most az egész arcvonalon védeni kell."

Úgy is mondható, hogy a német fasiszta hadvezetés számára a helyzet nem volt kellemes, de mindezért – Friessner szavai szerint – kizárólag a magyar csapatok voltak a felelősek. „A 15. magyar hadosztály és a 8. magyar tartalék hadosztály teljesen szétzüllött, és visszavonult a Budapest felé vezető úton . . ."[201] – írta emlékirataiban, s arról is szólt, hogy intézkedésével sikerült megállítania a harcmezőről megfutamodott szövetségeseket. Az útra záróosztagokat állíttatott, amelyek összegyűjtötték a hátraözönlő csapatok maradványait, s beosztották őket a német egységek állományába.

November 1-én, a nap második felében a támadáshoz csatlakozott a közben odaérkezett 4. gárda gépesített hadtest, s ezzel a 46. hadsereg működési sávjában már két gépesített hadtest támadott.

November 2-án ezek a hadtestek 75 kilométert nyomultak előre, s a következő napon elfoglalták a magyar fővárostól 15 kilométerre levő Alsónémedit. Erre az időre azonban az ellenségnek sikerült Budapesthez átdobnia három páncélos- és egy gépesített hadosztályt, s megerősítenie az itteni védelmet. A front többi csapatainak a helyzete nem változott lényegesen, kivéve Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportját, amely – kihasználva a 46. hadsereg kezdeti sikereit – Szolnoktól délre átkelt a Tisza jobb partjára.

Itt érdemes megállni pár pillanatra, és megemlíteni egy szerintünk figyelemre

méltó beszélgetést, amely Sztálin, a legfelsőbb főparancsnok és a 2. Ukrán Front parancsnoka között zajlott le. A beszélgetés rövidhullámú adó-vevőn történt, közvetlenül azelőtt, hogy a 46. hadsereg Budapest ellen támadt.

A legfelsőbb főparancsnok:

– Szükséges, hogy mielőbb, pontosabban a napokban elfoglalja Magyarország fővárosát, Budapestet. Ezt mindenáron meg kell tennie. Képes ön erre?

A 2. Ukrán Front parancsnoka:

– Ezt a feladatot öt nap múlva lehetne teljesíteni, azután, hogy megérkezik a 46. hadsereghez a 4. gárda gépesített hadtest. Megérkezése november 1-re várható. Akkor a (2. és 4.) gárda gépesített hadtesttel megerősített 46. hadsereg képes lesz hatalmas meglepésszerű csapást mérni az ellenségre, s két-három napon belül elfoglalni Budapestet.

A legfelsőbb főparancsnok:

– A főhadiszállás nem adhat önnek öt napot. Gondoljon arra, hogy politikai megfontolásokból a lehető leggyorsabban el kell foglalnunk Budapestet.

A 2. Ukrán Front parancsnoka:

– Tökéletesen megértem, hogy Budapest mielőbbi elfoglalása éppen politikai meggondolásokból sürgős. (Ebben az időben volt megalakulóban a demokratikus kormány. A főváros német fasiszta megszállás alóli felszabadítása meggyorsította volna megalakulását, s előnyös hatással lett volna a burzsoá pártok és csoportok néhány ingadozó elemére. – A szerző megjegyzése.) De meg kell várni a 4. gárda gépesített hadtest beérkezését. Csak ebben az esetben lehet sikerre számítani.

A legfelsőbb főparancsnok:

– Nem egyezhetünk bele a támadás öt nappal való elhalasztásába. Haladéktalanul meg kell kezdeni a Budapest elleni támadást.

A 2. Ukrán Front parancsnoka:

– Ha ön most öt napot ad nekem, akkor a következő napokban legfeljebb öt nap múlva elfoglalom Budapestet. De ha nyomban támadásba megyek át, a 46. hadsereg – minthogy erői nem elégségesek – nem képes gyorsan kifejleszteni a csapást, elkerülhetetlenül hosszas harcokba fog keveredni a magyar fővároshoz vezető utakon. Vagyis képtelen lesz menetből elfoglalni Budapestet.

A legfelsőbb főparancsnok:

– Ön feleslegesen makacskodik. Nem érti meg a Budapest irányába haladéktalanul mérendő csapás politikai szükségességét.

A 2. Ukrán Front parancsnoka:

– Megértem Budapest elfoglalásának teljes politikai fontosságát, és ezért kérek öt napot . . .

A legfelsőbb főparancsnok:

– Határozottan megparancsolom önnek: holnap indítson támadást Budapest ellen!

A hallgatót nyomban le is tette, s ezzel a beszélgetés befejeződött. De néhány perc múlva újból csengett a telefon. A. I. Antonov hadseregtábornok, a vezérkar főnöke kérte őt, hogy a legfelsőbb főparancsnoknak szóló jelentés végett határozzák meg a 46. hadsereg támadásba való átmenetének időpontját.

A 2. Ukrán Front parancsnoka a 46. hadsereg törzsétől beszélt a legfelsőbb főparancsnokkal és a vezérkar főnökével. És ott helyben utasította a hadseregparancsnokot, hogy október 29-én reggel kezdje meg támadását. Természetesen

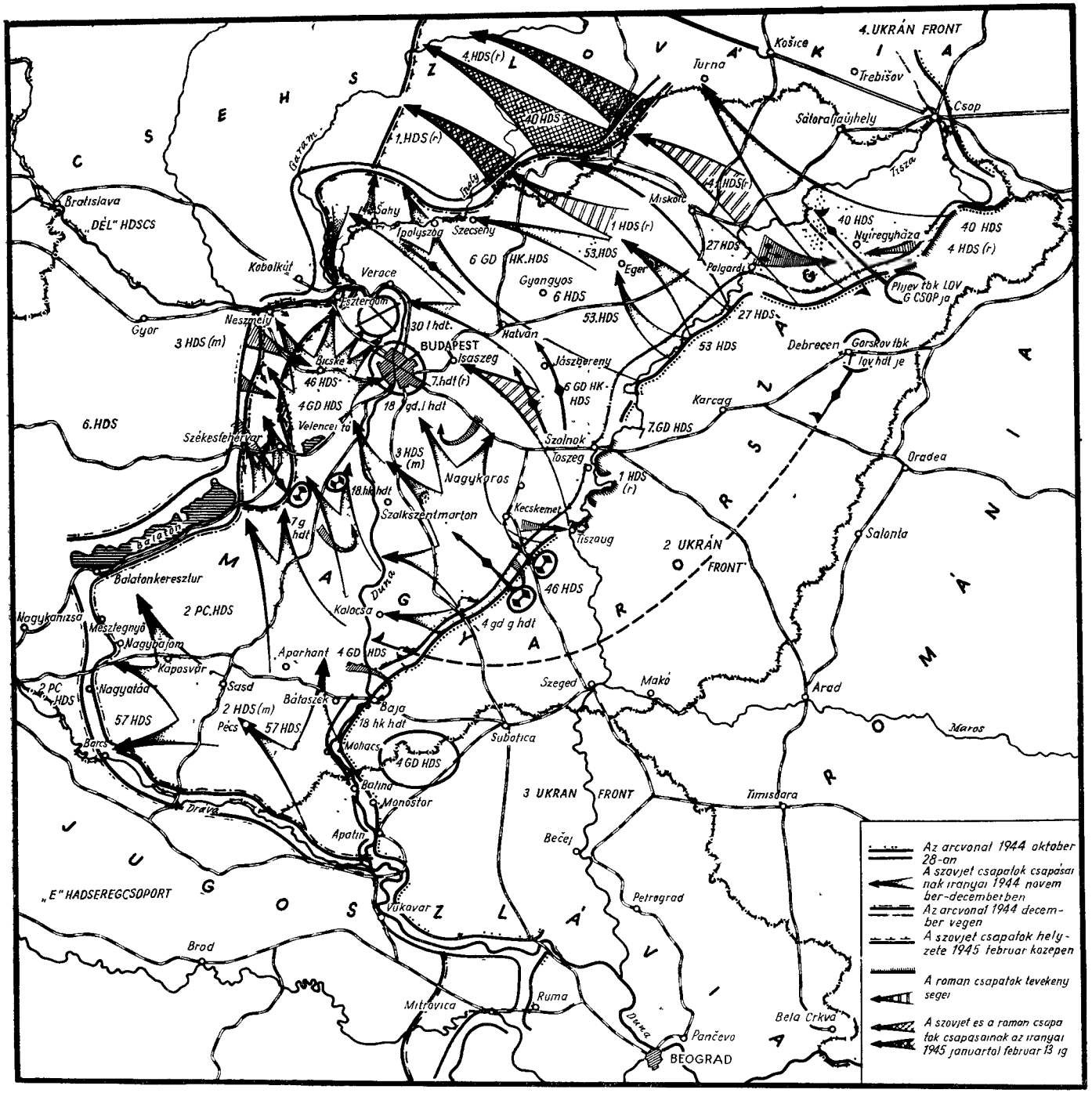

A csapatok támadása Budapest irányába, az ellenség budapesti csoportosításának bekerítése és megsemmisítése 1944. október 29-től 1945. február 13-ig

a támadás lassan bontakozott ki, így a német hadvezetésnek ideje maradt arra, hogy elegendő erőt és eszközt vonjon össze, s az ellenállást szilárdan megszervezze. Ezért is húzódtak el a Budapestért vívott harcok. Mindezek beszédesen bizonyították azt az indokolatlan türelmetlenséget, amely olyan fontos hadműveleti feladat meghatározásakor is megnyilvánult, mint a magyar főváros elfoglalása. Önkéntelenül is felmerül egy hadvezér bölcs mondása: „Nem sietek, hiszen gyorsan akarok cselekedni." Az igaz, hogy ezután a legfelsőbb főparancsnok sokáig kerülte, hogy Budapestről, mint témáról, telefonbeszélgetést folytasson.

Amikor az ellenség harrkocsikat vont Budapest alá, és szívós ellenállásra készült, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a fölösleges veszteségek elkerülése érdekében elrendelte, hogy szüntessék be a két gépesített hadtest és a kisszámú gyalogság keskeny sávban folytatott támadását a főváros ellen. Megparancsolta a frontparancsnoknak, hogy gyorsítsa meg a frontjának jobbszárnyán és közepén levő csapatok (a 7. gárda-, az 53., a 27. és a 40. hadsereg) kivonását a Tisza nyugati partjára, széles arcvonalon bontakoztassa ki a támadást, és északról, valamint északkeletről mért csapással semmisítse meg a budapesti ellenséges csoportosítást. A balszárnycsapatoknak (a 46. hadseregnek, a 2. és 4. gépesített hadtestnek) délről mérve a csapást, együtt kellett működniük a jobbszárnyon és középen harcoló csapatokkal.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása parancsát teljesítendő, november 11-én újból megkezdődött, és november 26-ig tartott a csapatok támadása az egész arcvonalon. E támadás során sok lakott helység felszabadult a megszállás alól. A csapatok kelet felől, a főcsapás irányában elérték a Budapestre vezető utakat; a jobbszárnyon pedig Miskolc keleti körzetét, és egészen megközelítették a Bükk hegységet és a Mátrát. De a fő feladatot, vagyis Budapesttől keletre széttagolni és megsemmisíteni a budapesti csoportosítást, majd északról megkerülni a várost, a továbbiakban pedig északról, északkeletről és délről mért csapással elfoglalni Budapestet – nem sikerült teljesíteni. Ezt sok körülmény indokolja, például a felázott utak, a szűnni nem akaró esőzések, az elhúzódó hadtápvonalak miatt késlekedő lőszerszállítmányok, a négy hónapon át szüntelenül támadó csapatok kimerültsége stb. A Budapest elleni támadás félsikerében közrejátszott az is, hogy alábecsülték a magyar fővárostól közvetlenül délre a Dunán való átkelés nehézségeit, amely körzetbe pedig a német hadvezetés nagy erőt és sok eszközt összpontosított. Végeredményben a támadást északnyugati irányban kifejlesztő 46. hadsereg beleütközött az ellenség erős védelmébe, az úgynevezett Margit-vonalba, és azt képtelen volt leküzdeni. Néhány esetben a szervezés és a felderítés is kívánnivalót hagyott maga után.

Friessner visszaemlékezésében van egy fejezet, amely ezt a címet viseli: A Margit-híd a levegőbe repül. Szavaiból idézve, valamennyi Duna-hidat „a legvégső eshetőségre" készen előkészítették a robbantáshoz, s egyiküket, amely a Margitszigetet érintette, s amely Friessnert megragadta „elegáns vonalaival", november 4-én felrobbantották. Ez akkor történt, amikor „. . . az oroszok megpróbálták áttörni a Budapest keleti része körüli védelmi gyűrűnket".[202] Friessner fenntartotta magának a jogot, hogy intézkedjék a hidak felrobbantására, de az orosz csapatok áttörésének „pszichológiai hatása" oly nagy volt, hogy a 6. hadsereg műszaki szolgálatának parancsnoka nyomban maga sietett ellenőrizni a robbantási előkészületeket. „Amint a város keleti része felől erősödött a harci

zaj, megparancsolta, hogy minden eshetőségre készen kössék össze a gyújtást a robbanótöltettel."[203] A műszakiak teljesítették a parancsot, s pár pillanatra rá erős robbanás következett be. „Ez kora délután, élénk forgalom közben történt. Mindazok, akik a hídon tartózkodtak, a Dunába zuhantak, közöttük a német műszakiak is."[204] És azután? Friessner szakemberekből álló bizottságot küldött ki, amely a körülmények tisztázása után arra a következtetésre jutott, hogy „A Margit-híd idő előtti felrobbantására nem érkezett intézkedés a német csapatokhoz már csak azért sem, mert a műszakiak folytatták az előkészületeket, és közülük is 40-en meghaltak a robbanás következtében."[205] „A bizottság úgy jellemezte ezt a váratlan esetet, mint »üzemi baleset«, amelyet a híd alatt levő gázvezeték kilyukadása okozott... Valószínű, hogy a vezetékből kiáramló gáz felrobbant (gyufától, égő cigarettától), s ez iniciálta a robbanótöltet gyutacsát."[206]

Tételezzük fel, Friessner ezen a napon nem adott parancsot a Margit-híd felrobbantására. De éppen ő rendelte el a hidak aláaknázását, s ezt „... szükséges katonai intézkedésnek"[207] tartotta. Végül is ezt az „intézkedést" valósították meg, s a budapestiek könnyes szemmel nézegették a csaknem évszázados híd csonka pilléreit és meggörbült szerkezetét.

November 27. és december 5. között a front közepén levő csapatok átcsoportosították erőiket, és egyes irányokban harctevékenységet folytattak, hogy kedvező feltételeket teremtsenek az újabb támadáshoz. A front jobbszárnyán működő 27. hadsereg elfoglalta Miskolcot, a magyar hadiipar fontos központját.

Mind a várost, mind annak körzetét – különösen pedig a Hernád és a Sajó közti területet – az ellenség igen szívósan védte, s nagy páncélos-, tüzér- és gyalogos erőket vont oda. Még abban az időben, amikor csapataink a tiszai hídfő kiszélesítéséért harcoltak, az ellenség sietve megerősítette – a főleg árokrendszeren alapuló – védelmét, amely egyik szárnyával a Lök-völgy lábához támaszkodott, középpontja pedig átszelte a Hernádot és a Sajót.

A hídfő kiszélesítéséért már tulajdonképpen a Miskolc irányában folytatott támadásunk első szakaszában sikeresen harcoltunk. Az ellenség gyakran vállalkozott ellenlökésekre, amelyekkel elsősorban azt akarta megakadályozni, hogy a szovjet csapatok elérjék a Miskolc–Budapest vasútvonalat. E vasútvonal több állomásán ugyanis hosszabb-rövidebb ideig katonák, fegyverek és más olyan katonai felszerelések vesztegeltek, akiket és amelyeket a magyar fővárostól északkeletre irányítottak, hogy megerősítsék a harcoló csoportosítást. A németek az ellenlökések során rendszerint hatalmas ember- és anyagveszteséget szenvedtek. Idézzünk fel egy példát. A 18. páncéloshadosztály Tiszánál védő 40. gépesített ezredét teljes személyi állományra töltötték fel. Fél hónap múltán az állandó harcokban ez az ezred – a foglyok tanúsága szerint – annyira megfogyatkozott, hogy századaiban csupán 25 ember maradt. Miskolc irányába hátrálva megsemmisült csaknem egész tüzéranyaga, s végül is beolvadt a várost védő helyőrségbe.

Miután a hídfőben levő ellenséges védelmet leküzdöttük, a harckocsi- és lovasmagasabbegységek lendületesen törtek előre. Ez gyorsanmozgó csapataink egyik érdekes és tanulságos manővere volt. A harckocsik és a lovasság fele északnyugatnak fordult, és elfoglalta Gyöngyöst, a másik fele ezalatt lezárta a hegyi átjárókat, s előrenyomult a Lök-völgy oldalában emelkedő magaslat irányában. Ily módon az ellenség hegyi terephez kapcsolódó szilárd védelmének jobbszárnya

szabaddá vált. Az itt található támpontokat – a Kutyavacok-tanyait, a görömbölyit és a hejőcsabait – megsemmisítették.

Eközben a támadás középső arcvonalán aktív tevékenység bontakozott ki. A Hernád és Sajó közét átszelő vasútvonalat teljesen megtisztítottuk az ellenségtől. Miután a lövészegységek elfoglalták Alsózsolcát, a támadást a Sajó keleti partja mentén kifejlesztették, s elérték Felsőzsolcát, amely kelet felől fedezte Miskolcot. E harcokban ragyogóan megmutatkozott csapatainknak az a képessége, hogy még az ilyen bonyolult helyzetekben is mily gyorsan képesek áttérni az egyik harctevékenységről a másikra. Egyes egységek közvetlenül Felsőzsolca előtt védelembe mentek át, mások pedig tovább támadtak a miskolc–košicei (kassai) vasútvonal mentén. Mint egy hatalmas harapófogó, keletről átkarolták Miskolcot. A városban kibontakozó utcai harcokig ennek az éknek a szélessége 30, mélysége 20 kilométert ért el, s így teljesen elegendő volt arra, hogy az erőkkel és eszközökkel manőverezve, nagyobb része északról átkarolja Miskolcot.

Ezekben a napokban különösen eredményesen harcolt a 42. gárda-lövészhadosztály, amelynek élén F. F. Bocskov vezérőrnagy, a tapasztalt és határozott parancsnok állt. A hadosztály kezdetben sikertelenül rohamozta az ellenség ongai támpontját, ezért a 27. hadsereg parancsnokának az utasítására a támadás arcvonalát 90 fokkal elfordította, majd váratlan csapásokkal elfoglalta a Miskolctól északkeletre levő Szikszót. E merész manőver következtében az ellenséget az a veszély fenyegette, hogy csapataink miskolci csoportosításának hátába kerülnek. Ez lényegében meghatározta a Miskolcért folyó harcok végső kimenetelét.

Dicsérettel kell szólnunk sok parancsnokunknak ama képességéről, hogy gyorsan át bírta csoportosítani a csapatokat, s ezáltal a legváratlanabb helyeken mért hatalmas csapásokat az ellenség védelmére. Egy éjszaka alatt a tüzérségi fegyverek tucatjait telepítették át új tüzelőállásokba, s még mielőtt az ellenség összevonta volna erőit az ellenlökés végrehajtásához, máris kemény tűzcsapás zúdult gyülekező erőire. A nehéztüzérség általában szélességben és mélységben tűzzel manőverezett, és szétdarabolta az ellenséges gyalogság, harckocsi- és páncélozott szállító harcjárművek csoportosításait. Azt is hangsúlyoznunk kell, hogy a támadók gyorsan el bírtak foglalni több uralgó magaslatot, ahol azután rögtön megjelentek a tüzérség figyelői. Így aztán a Miskolctól északnyugat felé, a Sajó jobb partján vezető főútvonal állandó tűzellenőrzés alatt állt. Az utat egyelőre az ellenség birtokolta, és súlyos harcok folytak érte; légierőnk több ízben mért rá csapást. Amikor a főútvonal a kezünkbe került, szemtanúi lehettünk a sok kiégett harckocsinak, teherautónak és sok más technikai eszköznek, mely azt bizonyította, hogy a szovjet légierő érti a dolgát.

Rendkívül élénk támadótevékenység folyt a város délkeleti részében is. Az ottani ellenséges tűzfészkeket a szó szoros értelmében elsöpörték a gárda-aknavetők csapásai. Egy lövészegység, mely az ékben támadó csapatok szárnyát fedezte, védelemre rendezkedett be Felsőzsolcánál, majd rohammal elfoglalta a községet. Ezt követően az út és a vasútvonal mentén előrenyomulva csakhamar elérte Miskolc délkeleti szegélyét, és elfoglalta az első épületeket.

Miután a támadók kiűzték az ellenséget a várostól északkeletre levő Arnót községből, elérték az utat és a vasutat, és átvágták őket. Miskolc félig gyűrűbe került, amely egyre szűkült, és a harcok már a város északi peremén folytak. Az ellenséget megfosztottuk a védelem számára kedvező terepszakasztól. Most

már csak a lök-völgyi magaslat lábánál, a várostól nyugatra egy kis terület maradt a kezében. Itt pedig a védelem lehetetlen volt, minthogy a csúcshoz vezető utat már a szovjet csapatok birtokolták.

Az ellenséget hatalmas veszteségek érték a Miskolcért vívott harcokban. Például a 9. magyar határvadász-hadosztály ezredeinek csak egy töredék zászlóaljuk volt. A 29. ezred 4. században mindössze 17 ember és puska, valamint egy golyószóró maradt. A nehézfegyver-századnak csupán három aknavetője maradt. Pedig ez a hadosztály még két héttel korábban a legharcképesebb alakulatnak számított. Ám a fasiszta Szálasi-klikk újabb és újabb csapatokat küldött a háború húsdarálójába.

Hogy a német fasiszta hadvezetés miért védte oly elkeseredetten Miskolcot és környékét, azt nem nehéz belátni. Itt összpontosult Magyarország néhány legnagyobb fémfeldolgozó üzeme, innen vezettek az utak más ipari központokhoz, például az ózdi kohászati művekhez is. És annak ellenére, hogy a miskolci csoportosításnak megparancsolták: az arcvonalat az utolsó katonáig tartani kell, mindenáron meg kell állítani a támadó szovjet csapatokat – az ellenség gazdaságát érzékeny veszteség érte.

Miskolcon vagyunk – a gyárvárosban. E gyárak akkor szüntették be a munkájukat, amikor a szovjet csapatok átkeltek a Tiszán, s megindultak a Nyugati-Kárpátok felé. Lőporgyár, horgannyal bevont ládák. Rengeteg láda, bennük a gyár termékei: töltetek a tüzérségi lövedékekhez, aknákhoz, különféle lőszerekhez, gránátokhoz... A gyárat, amint más vállalatokat is, német mérnökök irányították. Ezek alighogy meghallották a Tiszán túlról jövő ágyúdörgést, elmenekültek. De volt idő, amikor mindent elkövettek, hogy fokozzák a termelést, mivel Németország hasonló jellegű vállalatait az amerikai–angol légierő – ha nem is olyan gyakran, de – támadta. A gyár dolgozói zúgolódtak, kezdetben halkan, majd egyre hangosabban. Eleinte csak egy-egy munkás maradt el a munkából, aztán mind többen. A bírságok, amelyekkel a vezetés sújtotta őket, hatástalanok maradtak. Az emberek nem akarták munkájukkal segíteni a bűnös háborút, amelyet a Horthy-rendszer kezdett, most pedig Szálasi folytat. A munkások sztrájkba léptek. Ráadásul nemcsak a lőporgyárban. A munkásosztály szolidaritása mindenütt megmutatkozott, a kéményekből nem füstöltek más ipari üzemekben sem.

Ez a helyzet nem kevés nyugtalanságra adott okot a „Dél" hadseregcsoport parancsnokának. Erről így emlékezik: „A Miskolc környéki helyzet kiéleződésével gondjaink még eggyel szaporodtak, amellyel nem számoltunk."[208] Húszezer munkás nem volt hajlandó dolgozni a német fasiszta hadvezetésnek. A dolgozók egyáltalán nem viselkedtek barátságosan a megszállókkal: éjszakánként rálőttek a német katonákra, kommunista röplapokat terjesztettek, megakadályozták a város lerombolását. „Ez súlyos veszélyt jelentett csapatainkra"[209] – kesergett Friessner. De nagyon kikelt a magyar csendőrség ellen is, amely nem tudott hatásosan fellépni a sztrájkolókkal szemben. „Így hát végül is – bizonygatta a »Dél« hadseregcsoport parancsnoka – a német műszakiaknak kellett beavatkozniuk",[210] akik halálbüntetéssel fenyegetve kényszerítették a munkásokat a berendezések leszerelésére, s ezeket aztán Németországba szállították ki.

Abban az időben, amikor az ellenség főerőit a 2. Ukrán Front csapatai Budapestnél lekötötték, a 3. Ukrán Front átkelt a Dunán, és nagy hadműveleti hídfőt foglalt el Batina és Apatin körzetében. Az 50 kilométer széles és 14–17 kilo-

méter mély hídfő lehetővé tette, hogy benne számottevő erők és eszközök bontakozhassanak szét, és biztosította a dunai átkelést. Miután a front csapatai az északi és északnyugati irányban kifejlesztették a támadást, december 9-ig elérték a Velencei-tó déli körzetét és a Balatont. Ily módon a Budapestet védő ellenséges csoportosítást az a veszély fenyegette, hogy a szovjet csapatok csapást mérnek a hátába.[211]

A 2. Ukrán Front parancsnokának november 27-i elhatározása értelmében a magyar főváros elfoglalására irányuló új támadásnak december 5-én kellett kezdődnie. A főcsapást a 7. gárdahadsereg arcvonalszakaszán mérték. A magasabbegységek a következő feladatokat kapták: a 7. gárdahadsereg északnyugati irányban törje át az ellenséges védelmet, biztosítsa a 6. gárda-harckocsihadsereg és Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportjának bevetését az áttörésbe, és a támadás harmadik napjának végére jusson ki az Ipolyszög–Šahy (Ipolyság)–Verőce terepszakaszra. Az 53. hadsereg a Hatvantól északra levő ellenséges védelem szétzúzása után Szécsény irányában támadjon. A 46. hadsereg – amely hat lövészhadosztállyal, a 2. gárda gépesített hadtesttel és a 7. áttörő tüzérhadosztállyal Csepel-szigeten állt – Érd körzetében keljen át a Dunán (e célra kapott 50 db. héttonnás és 18 db harminctonnás kompot), foglaljon hídfőállást, és Budapestet délnyugatról megkerülve támadjon Bicske irányában; a 2. gárda gépesített hadtest az áttörésbe való bevetése után Bicske–Esztergom irányában fejlessze ki a 46. hadsereg támadását.

A 3. Ukrán Frontnak a hídfőből kellett folytatnia a támadást: a 4. gárdahadsereggel, a 18. harckocsihadtesttel és Sz. I. Gorskov altábornagy lovashadtestével Székesfehérvár, az 57. hadsereg erőivel pedig Nagykanizsa irányában.

A 7. gárdahadsereg előtt – vagyis a 2. Ukrán Front főcsapásának irányában – a négy gyalogos-, három páncélos- és négy gépesített hadosztályból, valamint egy lovasdandárból álló 6. német hadsereg védett. A német hadvezetés lázas sietséggel erősítette meg a Budapestet keletről és délről fedező csoportosítását. Az „F" hadseregcsoport alárendeltségéből a „Dél" hadseregcsoporthoz irányították a 2. páncéloshadsereget, a harckocsiveszélyes irányokban aknazárakat telepítettek, a lakott helységeket körkörös védelemre rendezték be.

December 5-én 10 óra 15 perckor – 45 perces tüzérségi előkészítés után – támadásba lendültek a 2. Ukrán Front középső arcvonalszakaszán levő csapatok. A 7. gárdahadsereg, miután Bag és Kartal között áttörte az ellenséges védelmet, ezen a napon 4–8 kilométert nyomult előre, és 18 kilométerre szélesítette az áttörés arcvonalát. Délután a 6. gárda-harckocsihadsereg is bekapcsolódott a harcokba. Kezdetben a harckocsizóknak nem sikerült fokozniuk a támadás ütemét, de december 6-án hajnalban jelentősen előrenyomultak: a 9. gárda gépesített hadtest elérte Galgaguta déli körzetét, az 5. gárda-harckocsihadtest pedig Acsát közelítette meg. A harckocsizók mögött vetették be Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportját. Az 53. hadsereg – bár elfoglalt néhány lakott helységet – az ellenség erős ellenállása miatt nem sikerült teljesíteni napi feladatát.

Egyes irányokban a harctevékenység határozottan manőverjelleget öltött. Ilyenkor természetesen igen nagy szerepe van valamennyi felderítési fajtának. Nyugodtan mondhatjuk, hogy sok felderítő fáradhatatlanul végezte munkáját, bátran behatolt az ellenség mögé, s igen értékes adatokat szerzett. Megemlíthetjük például a 43. műszaki-utász dandár gépesített felderítő századának egyik

rajparancsnokát, A. T. Gyejnegát. Merész és kezdeményező cselekedetével sikerült kilőnie az ellenség törzsének két gépkocsiját, s olyan okiratokat megszereznie, amelyek hadvezetésünk számára értékes adatokat tartalmaztak. A felderítő harcos megkapta a Szovjetunió Hőse kitüntetést.

December 8-án a frontparancsnok pontosította a középső arcvonalszakasz csapatainak feladatait. Figyelmét elsősorban a lovas-gépesített csoport parancsnokára fordította, minthogy a csoport nem harcolt eléggé határozottan Balassagyarmat felszabadításakor. November 9-én a várost teljesen megtisztították az ellenségtől, és a csoport magasabbegységei – leküzdve az ellenség ellenállását – előrenyomultak Lučenec (Losonc) irányában.

Mint korábban is, a támadást nem kis mértékben hátráltatta a sár, az utak hiánya, a sok csatorna és folyócska. De mégiscsak kibontakozott, és a szovjet hacosok naponta újabb és újabb lakott helységeket foglaltak el az ellenségtől. Minden olyan utat, amely Magyarország északi ipari körzetéből Budapestre vezetett, csapataink ellenőriztek.

K. Tippelskirch A második világháború története című munkájában erről így ír: „A 6. hadsereg számára nagy veszélyt jelentett az Ipoly völgyében tevékenykedő Malinovszkij magasabbegységeinek a csapása, amely megsemmisítéssel fenyegette a Váctól nyugatra, a Duna völgyében húzódó német védelmet. Ez arra kényszerítette a hadseregcsoport parancsnokságát, hogy a Dunán átdobja a folyótól délre összevont tartalékokat. Pedig ezeknek az lett volna az elsőrendű feladatuk, hogy a régóta előkészített ellencsapás megvalósításával visszavessék a Börzsöny mindkét oldaláról Malinovszkij csapatainak déli szárnyát, és újból megteremtsék az összeköttetést a Balassagyarmatnál védő 8. hadsereg keleti szárnyával."[212]

Ez idő tájt megfeszített harcok bontakoztak ki az erős támponttá kiépített Vác körzetében, amely északról fedezte Budapestet. Vácot először harckocsicsapatokkal északról és délről megkerültük, elszigeteltük az ellenség általános védelmi rendszerétől, majd a beérkező lövész alegységek véglegesen felszabadították. A városért vívott harcokban különösen kitűntek Szemjonov alhadnagy harckocsijának kezelői. Elsőként törtek be a városba, pontos tűzzel kilőttek két német nehéz harckocsit és öt löveget, majd amikor elérték a Duna partját, elsüllyesztették a kikötőben álló uszályt teljes rakományával. Az ellenségnek végül is sikerült kilőnie a szovjet harckocsit, amelynek kezelői azonban mindaddig tüzeltek, míg meg nem semmisítették a páncéltörő löveget.

Budapesttől délkeletre a 46. hadsereg csapatai december 4-én 23 órakor sikeresen megkezdték az átkelést a Dunán. Az ellenség csak azután fedte fel az átkelést, miután az előrevetett alegységek már átértek a nyugati partra. A német fasiszta hadvezetés harckocsikkal és gyalogsággal ellenlökést indított, hogy a folyóba szorítsa őket. De ez az ellenlökés sikertelenül végződött. December 5-én reggel már 11 zászlóalj tevékenykedett a túlsó parton. Ezek a zászlóaljak a 316., a 99., a 108. gárda- és az 59. lövészhadosztályhoz tartoztak. Átkelt az ezredtüzérség egy része is. A birtokba vett hídfő 18 kilométer széles és néhány kilométer mély volt. Különösen a 108. gárdahadosztály harcosai küzdöttek eredményesen. Nyomban azután, hogy Ercsi körzetében partra szálltak, lendületesen törtek előre, állandóan szélesítve a hídfőt. Sokat közülük érdemrenddel és -érmekkel tüntettek ki, a hadosztályparancsnok, Sz. I. Dinajev ezredes a Szovjetunió Hőse kitüntetést kapta.

A következő napokban (december 6–9. között) a 46. hadsereg az ellenség aktív ellentevékenysége közepette támadott. A német légierő 5–10 gépből álló csoportokkal próbálta megakadályozni az átkelést, s egymást követték az ellenséges ellenlökések. Ezek némelyikében csaknem két zászlóaljnyi gyalogság, 50 harckocsi és rohamlöveg vett részt. A szovjet harcosok szilárdan tartották az elért terepszakaszt, és tűzeszközeikkel pótolhatatlan veszteséget okoztak az ellenségnek. December 9-én a 46. hadsereg elfoglalta Ercsit, s a Velencei-tó körzetében egyesült a 3. Ukrán Front itt harcoló magasabbegységeivel.

Friessner emlékiratában ilyen sorokat találunk: „Budapest szempontjából nagyon veszélyesnek látom a Balaton és Budapest közötti ellenséges áttörést. Ha az ellenségnek sikerül elfoglalnia a Stuhlweissenburg (Székesfehérvár – *a szerző*) környéki magaslatokat, a főváros érett gyümölcsként hullik a lába elé."[213]

A veszélyt felismerve a német fasiszta parancsnokság mindent megtett, hogy megerősítse az adott arcvonalszakaszt. Növelte a harckocsik és a rohamlövegek számát, új árokrendszert épített ki, megerősítette a csatornákat és magaslatokat.

Visszapillantva a Budapesttől délkeletre végrehajtott dunai átkelés eseményeire, újból hangsúlyozzuk azt az ellenállhatatlan lendületet, mellyel a dicső 46. hadsereg harcosai előretörtek. Különösen kitűntek jól szervezett tevékenységükkel, amely I. T. Slemin altábornagy, hadseregparancsnok érdeme volt. S ami a fő, e nagy vízi akadályokon való átkelés meglepésszerűen sikerült. Csak az erők és eszközök elégtelensége miatt nem tudták kifejleszteni a kezdeti sikert; tartalékokra volt szükség, de ezekkel a 2. Ukrán Front parancsnoka nem rendelkezett ebben az irányban.

Ezalatt a 3. Ukrán Front csapatai északi, nyugati és déli irányban továbbfejlesztették a támadást. December 7-re teljesen megtisztították az ellenségtől a Balaton déli partvidékét, és elérték a Székesfehérvárra és Nagykanizsára vezető utakat. December 8-án estére a 4. gárdahadsereg megszállta a már korábban előkészített védelmi terepszakaszt a Balaton és Velencei-tó között. Balszárnymagasabbegységei – felszámolva a Duna menti ellenséges védelmet – a Velencei-tó délnyugati partján nyomultak előre, s másnap egyesültek a 2. Ukrán Front 46. hadseregének csapataival. Az 57. hadsereg december 9-én birtokba vette a Balaton déli partján, Mesztegnyő–Nagybajom–Nagyatád–Barcs terepszakaszt, s Barcstól délre hídfőt létesített a Dráva jobb partján. A 46. hadsereg előrenyomulása lelassult, a Budapest nyugati bekerítéséért vívott harcok elhúzódó jelleget öltöttek. Nyilvánvalóvá vált, hogy ez az egy hadsereg nem tud megbirkózni a feladattal. A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása december 12-én úgy döntött, hogy e hadsereget átadja a 3. Ukrán Frontnak, s a magyar főváros nyugatról való bekerítését e front jobbszárnyerői hajtják végre.[214]

A 2. Ukrán Front parancsnokának utasítására a 46. hadsereg arcvonalszakaszát az addig tartalékban levő 18. önálló gárda-lövészhadtest vette át.

December közepére a 2. és a 3. Ukrán Front támadási sávjában a következőképp alakult a helyzet:

A 2. Ukrán Front jobbszárnycsapatai, miután szétzúzták a háború előtti magyar–csehszlovák határon az ellenség ellenállását, Sátoraljaújhely körzetében Csehszlovákia területére léptek; középcsapatai kijutottak az Ózd–Mátra déli lejtői terepszakaszára és az Ipoly déli partjára Balassagyarmatig. A front balszárnyán a 6. gárda-harckocsihadsereg Sahy körzetében hídfőt vett birtokba az Ipolyon; a 7. gárdahadsereg a 7. román hadtesttel együtt Budapest külső védel-

mi gyűrűje előtt állt, tőle balra a Dunáig a 18. önálló gárda-lövészhadtest helyezkedett el. A front állományába 39 lövészhadosztály, két megerődített körlet, két lovas-, két harckocsi- és két gépesített hadtest tartozott. Hadműveletileg ugyancsak a front parancsnokának volt alárendelve 15 román hadosztály is. A 2. Ukrán Front csapatai ellen az 1. német páncéloshadsereg erőinek egy része, az 1. magyar hadsereg, a 8. német hadsereg és a 6. német hadsereg részei harcoltak – összesen 26 hadosztály, köztük négy páncélos-, három gépesített és két lovashadosztály.[215]

A 3. Ukrán Front sávjában az arcvonal december 9-től, vagyis azután, hogy védelembe ment át, december 20-ig nem változott. A Dunától a Velencei-tóig terjedő szakaszt a 46. hadsereg foglalta el; a Velencei-tó és a Balaton között a 4. gárdahadsereg, a Balatontól délre a Dráváig az 57. hadsereg; a Dráva északi partján pedig az 1. bolgár és a 3. jugoszláv hadsereg rendezkedett be védelemre. A front csapatainak állományába (az „F" hadseregcsoporttal szemben álló bolgár és jugoszláv hadosztályokat nem számítva) 31 lövészhadosztály, egy megerődített körlet, egy tengerészgyalogos dandár, egy lovas-, egy harckocsi- és két gépesített hadtest tartozott. A 3. Ukrán Fronttal szemben a 6. német hadsereg egy része, a 3. magyar hadsereg, a 2. páncéloshadsereg és az „F" hadseregcsoport részei, összesen 25 (közöttük öt páncélos-, egy gépesített, két lovas-) hadosztály, továbbá egy gépesített és egy lovasdandár tevékenykedett.

A 2. és 3. Ukrán Fronttal szemben tehát összesen 51 német, illetve magyar hadosztály és két dandár állt, köztük kilenc páncélos-, négy gépesített hadosztály és egy gépesített dandár.[216]

A 2. Ukrán Front előtt az ellenség védelme nem mindenütt volt egyforma. Műszakilag legjobban a magyar–csehszlovák határon építették ki, vagyis a front jobbszárnya előtt, valamint az Ipoly és a Duna között, továbbá a Budapest külső védelmi gyűrűjében, a front balszárnyával szemben. Csak Budapesttől északra, Šahy környékén volt némileg gyengébb, hevenyészve kiépített az ellenséges védelem. A 3. Ukrán Fronttal szemben a Duna és a Balaton közötti arcvonalszakaszt (a Margit-vonalat) különösen megerősítették. Itt három védőöv húzódott egymás mögött. A két állásból álló első fővédőöv 5–8 kilométer mély volt. A második védőöv az első peremvonala mögött 6–15 kilométerre, a harmadik védőöv 20–35 kilométerre kezdődött. Az ellenséges csapatok az első védőövben helyezkedtek el a legsűrűbben, a páncéloshadosztályok főként a második és harmadik védőövet szállták meg. A német hadvezetés intézkedései arról tanúskodtak, hogy meg akarja állítani a szovjet csapatok további nyugati irányú előrenyomulását és a budapesti csoportosítás bekerítését.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása úgy tervezte, hogy az ellenség budapesti csoportosítását a 2. és a 3. Ukrán Front közös tevékenységével bekeríti, és megsemmisíti. Ezt az elgondolást a főhadiszállás december 12-i direktívája tartalmazta.

A 2. Ukrán Front feladatul kapta, hogy Šahy körzetéből Soldini (Szögény) általános irányban mérjen csapást, a Neszmély–Esztergom szakaszon jusson ki a Duna bal (északi) partjára, és akadályozza meg, hogy az ellenség budapesti csoportosítása északnyugat felé visszavonuljon. Egyidejűleg a frontnak erői egy részével kelet felől kellett Budapest ellen támadnia. A 3. Ukrán Frontnak az volt a feladata, hogy csapást mérjen a Velencei-tó körzetéből észak felé, Bicske irányában, az Esztergom–Neszmély közötti szakaszon érje el a Duna jobb (déli)

partját, és vágja el a budapesti csoportosítás nyugati irányú visszavonulási útját. Erői egy részével Bicskétől támadást kellett indítania Budapest ellen, és a 2. Ukrán Fronttal együttműködve el kellett foglalnia a magyar fővárost.

A 2. Ukrán Front parancsnoka a főhadiszállás elgondolásának megfelelően megparancsolta az 53. hadseregnek, a 7. gárdahadseregnek és a 6. gárda-harckocsihadseregnek, hogy Šahy körzetében és a Duna-kanyartól északra törjék át az ellenség védelmét, semmisítsék meg a velük szemben álló erőket, majd a támadást északnyugati, nyugati és délnyugati irányban továbbfejlesztve nyomuljanak előre a Nemce–Neszmély terepszakaszig, és a 3. Ukrán Fronttal együttműködve kerítsék be a budapesti csoportosítást. A 7. gárdahadsereg 30. lövészhadtestének, a 7. román hadtestnek és a 18. gárda-lövészhadtestnek december 23-án estig el kellett foglalnia Pestet, a magyar főváros keleti részét. A front jobbszárnycsapataira – a 4. román, a 40. és a 27. hadseregre – az a feladat várt, hogy a magyar–csehszlovák határkörzetben zúzzák szét az ellenséget, és december 23-án estig szüntessék meg az arcvonal kiszögellését a Mátra vidékén. Ezután a front csapatainak támadást kellett indítniuk Rožňava (Rozsnyó), Zvolen (Zólyom) és Komárno (Komárom) irányában, és december 25–28. között Szlovákia területén el kellett érniük az Alacsony-Tátra déli lejtőit, és délnyugat felé a Nitra (Nyitra) folyót.

A 2. Ukrán Front parancsnoki elhatározásában volt egy lényeges sajátosság: a 6. gárda-harckocsihadsereget a front hadműveleti felépítésének első lépcsőjében szándékozott alkalmazni. Ez a budapesti csoportosítást bekerítő két front közös érdekét szolgálta. A harckocsi-hadsereg lendületes előretörésével elhárította azt a lehetséges csapást, amely a Budapestet bekerítő csapatok szárnyaira irányulhatott. Ezenkívül a manőver végrehajtása után a harckocsi-hadsereg számára lehetővé vált, hogy a támadást kifejlessze a nitra–bratislavai irányban.

A 3. Ukrán Front parancsnoka elhatározta, hogy két keskeny szakaszon, a Velencei-tótól keletre és nyugatra töri át a Margit-vonalat, az áttörést mélységben és a szárnyak felé továbbfejleszti, a 2. Ukrán Fronttal együttműködve bekeríti a budapesti csoportosítást. Ennek megfelelően a 46. hadsereg északkeleti és keleti irányban bontakozott szét, hogy a gyorsanmozgó magasabbegységekkel együttműködve támadjon Budapest ellen, és kialakítsa a bekerítés belső arcvonalát. A 4. gárdahadseregnek csak egy lövészhadteste támadt északi irányban, fennmaradt erői arccal északnyugatnak és nyugatnak bontakoztak szét, a bekerítés külső arcvonalának a létrehozása céljából. A 2. gárda- és a 7. gépesített hadtestek a hadsereg gyorscsoportjaként harcoltak. A 18. harckocsihadtestet a Velencei-tótól keletre vagy nyugatra szándékoztak ütközetbe vetni; bármelyik változat esetén el kellett érnie Bicske körzetét, a bevetés második napján pedig Esztergomot, hogy egyesüljön a 2. Ukrán Front csapataival. Az 5. gárda-lovashadtest azt a feladatot kapta, hogy fejlessze tovább a 7. gépesített és a 18. harckocsihadtest sikereit, és nyomuljon előre a bekerítés külső arcvonalára.

... A Sajó völgye. A vasút és a műút szalagja eltűnik a hegyekben, a bányák irányában. Rombolások nyomai. Varbó község csaknem teljesen megsemmisült. Íme, a hitleristák „tevékenysége". Egészen addig, míg el nem hagyták a települést, egy sor ipari és lakóépületet leromboltak, hogy – amint mondották – ne maradjanak meg az oroszoknak ... Íme, Sajószentpéter, ahonnan a vasércet szállították Ózd, Miskolc, Salgótarján kohóiba. Kihalt állomások, néma gőzkürtök ...

A háború forgószélként söpörte el Magyarországnak ezt a jelentős centrumát, és súlyos csapást mért a hitleri Németországra. A fasiszta Németországnak komoly gazdasági érdekei fűződtek Magyarországhoz. Horthy 1943 májusában Hitlernek írt egyik levelében így büszkélkedik: „Nincs még egy olyan ország, mint Magyarország, ahol annyi munkaórát fordítanának a német haditermelés szükségleteire . . .” A miskolci gyár védjegyével ellátott tüzérségi lövedékek halmazait már nem sikerült az ellenségnek elszállítania . . . És Ózd a maga kohászati műveivel. Egy évvel ezelőtt a gyár még teljes kapacitással dolgozott. Amióta azonban Magyarország hadműveleti területté vált, a termelés csökkent, a vállalatok munkája dezorganizálódott. A harctevékenység közeledtével az élet teljesen megszűnt. De mi, szovjet katonák, valamennyien biztosak voltunk abban, hogy itt éppúgy, mint az egész országban, feltámad az élet, békés irányban fejlődik, és ennek az életnek a munkásemberek lesznek a birtokosai.

A 2. Ukrán Front csapatai december 20-án reggel támadásba mentek át. A 6. gárda-harckocsihadsereg az ellenséges védelem áttörése után gyorsan nyomult előre északnyugati irányban. Estig 32 kilométert tett meg, elfoglalta Levidét (Lévát), a fontos közlekedési gócpontot, és Kalnica (Nagykálna) körzetében elérte a Garamot. Ugyanezen a napon a 7. gárdahadsereg északról és délről megkerülte a Šahytól délre levő Börzsönyt, és miután 15 kilométert nyomult előre, elérte az Ipoly völgyét. Ez azt jelentette, hogy a német hadvezetés végül is elvesztett még egy közbeeső védelmi terepszakaszt.

A Börzsöny erdős-hegyes vidékén folyó harcok időszakában gyalogságunk tevékenységét az jellemezte, hogy kiterjedt aknazárakon keresztül kellett támadnia. A jobbára gyalogság elleni aknákat az utakon és ösvényeken telepítették, meg ott, ahol azt a terep is lehetővé tette. Ezért a lövészegységek és alegységek gyors előrehaladásában nagy érdemük volt a műszakiaknak, akik már az erdélyi harcokban gazdag tapasztalatokra tettek szert.

Az ellenség néhány, az úthoz közel eső hegyi falut különösen szívósan védett. Tűzfegyvereit, elsősorban sorozatlövő fegyvereit úgy helyezte el, hogy belőhessék az utakat és a kopár hegyoldalakat. Ezeket az ellenállási tűzfészkeket meg kellett kerülni, bár ez nem volt könnyű. Egyik egységünknek mégis sikerült átkarolni Márianosztrát, és elérni a hegyoldalból a Duna partjára vezető keskeny vágányú vasútvonalat. Az egység az út mentén déli irányban nyomulva az ellenség nem kis meglepetésére, annak hátába került. A rövid, de heves küzdelem során a szovjet harcosok hat aknavetőt, kilenc nehéz géppuskát és rengeteg lőszert zsákmányoltak. Az itt védő magyar alegységek siettek megszabadulni fegyvereiktől, és szinte örültek, hogy számukra befejeződött a háború, hiszen ez az életet jelentette számukra.

A német fasiszta hadvezetés megpróbálta megakadályozni a szovjet csapatok további támadását. E célból gyorsan előrevonta a 6., a 8. és a 3. páncéloshadosztályokat – összesen mintegy kétszáz harckocsit és rohamlöveget[217] –, és ellencsapásokat hajtott végre. A főcsapást Ipolyszakállos körzetéből Šahy általános irányában, a kisegítő csapást pedig Nemce körzetéből déli irányban mérte, láthatóan azzal a céllal, hogy átvágja a 6. gárda-harckocsihadsereg közlekedési útvonalait.

Az ellencsapások a 7. gárdahadseregnek azokat a jobbszárny-magasabbegységeit érték, amelyek az Ipoly bal partja mentén tevékenykedtek. Elkeseredett harcok kezdődtek, amelyek során a német páncélosegységeknek december 22-én

estére sikerült betörniük Šahy körzetébe, ahonnan két nappal korábban a 6. gárda-harckocsihadsereg megindította támadását. A harcok közben azonban az ellenség maga is csapásnak tette ki balszárnyát, s ezt a 2. Ukrán Front parancsnoka ki is használta. Megparancsolta a 6. gárda-harckocsihadseregnek, hogy Levicét tartva északról biztosítsa magát, főerőivel mérjen csapást déli irányban a Garam keleti partja mentén, vágja el az átkelőhelyektől a német páncélosegységeket, s a 7. gárdahadsereggel együttműködve semmisítse meg őket az Ipoly és a Garam között.

Az Ipoly és a Garam közötti viszonylag nem nagy szakaszon nyolc napon át dúlt a német és a szovjet harckocsik közötti párviadal. Különösen élessé vált a harc Setih (Szete) és Lontov (Lontó) körzetében, ahol a 6. gárda-harckocsihadsereg fő közlekedési útjai húzódtak. Az itt védő 30. gárda-harckocsidandár és a 46. gárda gépesített dandár december 23-án sorra visszaverte az ellenséges páncélosok és rohamlövegek ellenlökéseit. E két dandár arcvonalszakasza áttörhetetlennek bizonyult. Ugyanakkor több mint ötven harckocsi Ipolyszakállos körzetéből kiindulva a 21. és 26. gárda-harckocsidandárokat rohamozta, s új védelmi terepszakaszra szorította vissza őket. A harckocsizók és az összfegyvernemi magasabbegységek – többi között a 303. lövészhadosztály – önfeláldozó erőfeszítéssel meghiúsították az ellenségnek azt a kísérletét, hogy ellenőrzése alá vonja a közlekedési utakat.

December 24-én este a frontparancsnok pontosította a 6. gárda-harckocsihadsereg feladatait, és megparancsolta, hogy főerőivel december 25-én reggel menjen át döntő támadásba Esztergom felé, a 7. gárdahadsereggel közösen semmisítse meg az ellenséget Ipolyszakállos körzetében, előrevetett osztagaival még aznap estig vegye birtokba Esztergomnál a dunai átkelőhelyet. A 7. gárdahadsereg parancsnokát, M. Sz. Sumilov vezérezredest utasították, hogy december 25-én reggel kezdje meg a támadást hadseregének egész arcvonalán, s még aznap balszárny-magasabbegységeivel jusson ki a Garam partjára.[218]

A 6. gárda-harckocsihadsereg – amelyet északról a Plijev altábornagy lovasgépesített csoportjához tartozó 4. gárda-lovashadtest fedezett – a kapott feladatoknak megfelelően bontakoztatta ki tevékenységét.[219] A hadsereg az ellenség elkeseredett ellenállásába ütközött, s december 25-én nem ért el lényeges eredményt. Csak a 9. gárda gépesített hadtest előrevetett egységeinek sikerült előrenyomulniuk, s kiűzniük az ellenséget Lontovból, majd utcai harcokba bocsátkoztak Ipolyszakállos községben. December 26-án éjjel azonban az 5. gárda-harckocsihadtest – megkerülve az ellenség egyes ellenállási támpontjait – lendületesen előretört Darmotkiig (Kisgyarmat) és Paldig (Garampáld). Azzal, hogy a hadtest elfoglalta ezeket a helységeket, átvágta az ellenség visszavonulási útjait Ipolyszakállos déli körzetéből nyugat felé.

December 26-án és 27-én a 6. gárda-harckocsihadsereg, valamint a 7. gárdahadsereg erőinek egy része azért harcolt, hogy Ipolyszakállostól délre bekerítse és megsemmisítette az ellenséges csoportot. A harcban, amely a következő napon ért véget, több mint 7000 ellenséges katona és tiszt esett el, mintegy 150 harckocsi és rohamlöveg, 84 páncélozott szállító jármű, 23 páncélgépkocsi, 87 löveg és sok más fegyver semmisült meg. 7551 tisztet és katonát irányítottak a fogolytáborokba. A szovjet csapatok 54 harckocsit és rohamlöveget, 62 löveget és 40 aknavetőt, 17 páncélozott szállító járművet, 219 vasúti kocsit és nyolc mozdonyt zsákmányoltak.[220]

Miután a 6. gárda-harckocsihadsereg és a 7. gárdahadsereg magasabbegységei megsemmisítették a bekerített csoportosítást, tovább nyomultak déli irányban. December 26-án Esztergomtól északra elérték a Dunát, és találkoztak a 3. Ukrán Frontnak azokkal a csapataival, amelyek e napon érkeztek déli irányból Esztergom körzetébe. Ezzel bezárult a gyűrű a budapesti ellenséges csoportosítás körül.

December végén a 7. gárdahadsereg elérte a Garamot a Levice és a torkolat közötti szakaszon, s egy kisebb hídfőt létesített Soldinától délre. Addigra a front parancsnoka a 6. gárda-harckocsihadsereget kivonta, s tartalékba rendelte.

Közben a front jobbszárnycsapatai – a 40., a 27. és az 53. hadsereg, Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportja és a román hadsereg magasabbegységei – kifejlesztették a támadást Csehszlovákia területén Rožňava, Dobšina, Zvolen irányában. A német hadvezetés itt próbált gátat vetni csapataink előretörésének, hogy erőket és eszközöket összpontosíthasson a Budapesten körülzárt csoportosításának felmentésére. De számításait keresztülhúztuk. A front jobbszárnycsapatai éjjel és nappal szakadatlan harcban december végére elérték Turna (Torna), Rimavská Sobota (Rimaszombat), Szécsény É, Levice terepszakaszt. Itt az ellenség nagy erőit kötötték le.

A 2. Ukrán Front csapatainak budapesti csoportja (a 7. gárdahadsereg 30. lövészhadteste, a 7. román hadtest, a 18. önálló gárda-lövészhadtest) nem bírta végrehajtani feladatát, nem foglalta el Budapest keleti részét. A rendelkezésre álló erők nyilván nem voltak elegendők. Ez a csoport december 26-tól 31-ig súlyos harcokban mindössze 4–12 kilométert nyomult előre, és megközelítette a várost.

A 3. Ukrán Front csapatai ugyancsak december 20-án kezdték meg a támadást, egyórás tüzérségi és légi előkészítés után. December 20–22. között szívós harcok folytak az első és második védőövben, vagyis az ellenséges védelem harcászati mélységében. Már az első nap végén – amikor a 46. és a 4. gárdahadsereg magasabbegységei még csak 5–7 kilométert tettek meg – az ellenség harckocsikkal és gyalogsággal ellenlökéseket indított. Az ellenlökések még gyakoribbá váltak a második napon, különösen Székesfehérvár körzetében. A hitleristák igen nagy jelentőséget tulajdonítottak e város megtartásának.

F. I. Tolbuhin frontparancsnok az ellenséges védelem harcászati övének teljes áttörése végett elrendelte a hadsereg-gyorscsoportok ütközetbe vetését. December 21-én a 2. gárda- és a 7. gépesített hadtestre, másnap pedig a 18. harckocsihadtestre került sor. A csapatok harmadnap estig a két hadsereg egész támadási sávjában végrehajtották a kitűzött feladatot, csupán Székesfehérvár körzetében s tőle nyugatra nem. Az áttörés elhúzódása azzal magyarázható, hogy a lövészhadosztálynak nem volt harckocsija a gyalogság közvetlen támogatására, az ellenség pedig az első és második védőövért vívott harcokban sok harckocsit alkalmazott. Az ütközetbe vetett gyorscsoportok nem bírták megelőzni a gyalogságot, és kénytelenek voltak annak harcrendjében harcolni.

Az ellenséges védelem teljes mélységű áttörése a hadművelet negyedik napján következett be. Erre az időre a front csapatai 30 kilométer mélyen nyomultak előre, és 100 kilométerre szélesítették ki az áttörés arcvonalát. Most már Székesfehérvár előtt álltak, de még le kellett küzdeniük két védőgyűrűt a város körül, magában a városban pedig minden házat tartós védelemre rendeztek be. A Székesfehérvárra vezető utak mentén öldöklő harcok dúltak. Az ellencsapás

végrehajtására odaérkező német páncélosegységek harckocsijaink és páncéltörő tüzérségünk gyilkos tüzébe kerültek. A harc kilátástalansága miatt és a helyőrség bekerítésétől, illetve pusztulásától való félelmében a német hadvezetés arra kényszerült, hogy feladja Székesfehérvárt. Csapatainknak azonban sikerült megakadályozniuk a hadianyagraktár kitelepítését és a repülőgépek elpusztítását. Ily módon 54 teljesen új Messerschmitt–109-es repülőgépet zsákmányoltunk.

A front jobbszárnycsapatai, miután a Duna és a Velencei-tó között szétzúzták az ellenség védelmét, meggyorsították előnyomulásukat. A 46. hadsereg sávjában támadó 18. harckocsihadtestnek el kellett vágnia a budapesti csoportosítás visszavonulási útjait, és Esztergomnál egyesülnie kellett a 2. Ukrán Front csapataival. A hadtest egységei az ellenség ellenállását Vereb körzetében leküzdve, az Esztergom felé vezető utat lezáró hatalmas ellenállási csomópont, Bicske irányában törtek előre. P. D. Govorunyenko altábornagy hadtestparancsnok elhatározta, hogy a 110., a 170. és a 181. harckocsidandárokkal délkeletről, nyugatról és északnyugatról átkarolja Bicskét, majd ezekből az irányokból, valamint a 32. gépkocsizó lövészdandár arcból mért csapásával elfoglalja a falut.

E harcok december 24-én reggel kezdődtek. A 110. harckocsidandár gyorsan elérte a község délkeleti szegélyét, a 32. gépkocsizó lövészdandár a déli szegélyt, a 181. harckocsidandár pedig betört a helység nyugati peremére.

Bicske sorsát végül a 170. harckocsidandár hátulról mért csapása döntötte el. A helyőrségnek csak egy kis része menekült el. 16 órára felszabadult a község.

Egy elérendő cél maradt még – Esztergom. Aznap – december 24-én – a 110. harckocsi- és a 32. gépkocsizó lövészdandár átvágta a Budapestről nyugat felé vezető valamennyi utat. N. P. Csunyihin ezredes 170. harckocsidandára, fedezve a hadtest balszárnyát, kifejlesztette a támadást Mány–Sárisáp irányában, és a következő napon elérte Tatát. Miután megsemmisítette az itt védő ellenséget, a Duna irányában nyomult, s december 26-án a 32. gépkocsizó lövészdandár odaérkezett alegységeivel megkezdte a harcot Esztergomért. A küzdelem csaknem öt órán át tartott, s a szovjet katonák győzelmével végződött. A 18. harckocsihadtest egységei egyesültek a 2. Ukrán Front csapataival. A 46. hadsereg, a 2. gárda gépesített hadtesttel együttműködve utcai harcokat kezdett Budán.

A német hadvezetés nem csupán azért került végzetes helyzetbe, mert budapesti csoportosítása attól kezdve „katlanba" szorult, hanem mert a 3. Ukrán Front csapatai Budapesttől északra kijutva a Dunához, az ellenség Budapesttől elvágott nagy erőit a folyókanyarulatba szorították. Ezeket az erőket december 30-án teljesen felszámoltuk. A szovjet csapatok 5390 katonát és tisztet ejtettek foglyul, 42 harckocsit, 70 rohamlöveget és tábori löveget, továbbá egyéb technikai eszközöket zsákmányoltak.

Mialatt a 46. hadsereg a budapesti csoportosítást körülvevő gyűrű belső arcvonalán harcolt, a 4. gárdahadsereg és az 5. gárda-lovashadtest december 26-ra elérte a Tarján–Zámoly K–Székesfehérvár DNy terepszakaszt, és a belső arcvonaltól jelentős (30–45 km) távolságra létrehozta a bekerítés külső arcvonalát. December 31-én este a bekerítés külső arcvonala a Neszmély–Zámoly Ny–Balaton vonalon húzódott. A Balaton és a Dráva között – ahol az 57. és az 1. bolgár hadsereg tevékenykedett – az arcvonal nem változott.

A két Ukrán Front sikereit nagyban elősegítette az 5. és a 17. légi hadsereg. A repülők a támadás időszakában több ezer felszállást hajtottak végre.

A zsákmányolt iratok között megtaláltuk Fretter-Picónak, a 6. hadsereg parancsnokának egyik decemberi napon kiadott utasítását. Ebben felhívta a német katonákat, hogy ne zúgolódjanak a nehézségek miatt, amelyekkel nap nap után, óráról órára találkoznak, mert az oroszok „... a német erőd ellen újabb és újabb embertömegeket és technikát vetnek be", és ne kíméljék erejüket a védelmi terepszakaszok megtartása érdekében. „Feladatunk, hogy megvédjük a magyar szövetségeseink földjét, amelyet a Führer nem hagy cserben, és lezárjuk az ellenség előtt a birodalom szívébe vezető dunai utat... A harc még nem ért véget. Még sok súlyos nap és hét áll előttünk... Most az a fő feladatunk, hogy helytálljunk. Nincs messze a nap, amikor ismét szerencse kíséri fegyvereinket... Aki most gyengének bizonyul, nem méltó rá, hogy felesége és gyermeke szemébe nézhessen."

Ezek a felhívások nem nagyon segítettek a hitleri hadvezetésnek lezárni a birodalomba vezető utakat. A Duna partja számukra örökre elveszett. Budapestet sűrű füstfelhő ülte meg, utcáin, terein, parkjaiban, szinte minden épületében fellángolt a harc, és azok a német katonák, akik megadták magukat, s így mentették meg életüket, egyöntetűen vallották, hogy a bekerített csapatok számára egyetlen lehetőség a harc beszüntetése, amellyel elkerülhetik a pusztulást.

A 2. és 3. Ukrán Front december utolsó napjaiban vívott harcának legfontosabb eredménye az ellenség budapesti csoportosításának (hét gyalogos-, két páncélos-, egy gépesített és két lovashadosztály, három tüzérdandár, mintegy 30 önálló ezred, zászlóalj és különféle harccsoportok, összesen több mint 188 ezer fő) bekerítése, és Magyarország középső részének felszabadítása volt. A német hadvezetés felkészült Budapest elkeseredett védelmére, minthogy a városnak az Ausztriába és a harmadik birodalom déli országrészeibe vezető utakat lezáró erőd szerepét szánta. A hatalmas város gyáraival, palotáival, a kultúra és a művészet emlékeivel, kecses Duna-hídjaival, amelyek szépségét még jobban kiemelték, a hitlerista klikk bűnös céljainak áldozatául esett. A hitleristák egyáltalán nem törődtek azzal, hogy az értelmetlen védelem egy ilyen városban a lakosság tömegeinek pusztulásával jár együtt.

Ezerkilencszáznegyvenöt január elején a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai megkezdték a Budapesten bekerített ellenséges csoportosítás megsemmisítését. Ám ez alaposan elhúzódott, mivel a német fasiszta hadvezetés január folyamán háromszor is megpróbálta felmenteni bekerített csapatait, és helyreállítani védelmét a Duna mentén.

Az első ellencsapás megindulásakor (ezt az ellenség Budapesttől északnyugatra G. F. Zaharov hadseregtábornok 3. Ukrán Fronthoz tartozó 4. gárdahadseregének balszárnyára mérte) a kialakult helyzet a következő képet mutatta:

A 4. gárdahadsereg (a 31., 20., 21. gárda-lövész-, a 68. és a 135. lövészhadtest, a 7. gépesített hadtest és az 1. gárda megerődített körlet), amely a budapesti csoportosítás bekerítésének időszakában a főcsapás irányában harcolt, december 30-ra Neszmély körzetében a Dunától a Balaton déli partjáig húzódó arcvonalon helyezkedett el. Mivel a hadsereg támadási arcvonala 160 kilométerre szélesedett ki, csapatai viszont a dunai átkelés, majd az ezt követő súlyos harcokban legyengültek, a frontparancsnok elrendelte, hogy jobbszárny-magasabbegységei menjenek át védelembe, ily módon fedezve nyugatról a budapesti irányt. Ugyanakkor a hadseregnek támadást kellett előkészítenie és végrehajtania arcvonala középső szakaszán és balszárnyán, hogy elfoglalja Mórt és a

Balaton északi partvidékét. A frontparancsnok elgondolása szerint ez a támadás számottevően megjavította volna az állásokat, amelyeket az ellenség nagy mélységben beláthatott. Természetesen a hadsereg főerői mindenekelőtt a balszárnyon helyezkedtek el.

December utolsó napjaiban ismeretessé vált, hogy a német hadvezetés Lengyelországból sietve Komárno körzetébe dobja át a 4. SS-páncéloshadtest magasabbegységeit. Ez félreérthetetlenül jelezte, hogy az ellenség át akar törni Budapesthez, és ki akarja szabadítani bekerített csoportosítását.

A front és a hadsereg felderítése csak azt a szakaszt nem derítette fel idejében, ahol az ellenség az ellencsapást tervezte. A támadás megindulásakor az ellenség élőerőben 1,7-szeres, harckocsikban és rohamlövegekben 2,4-szeres fölényben volt, viszont lövegek és aknavetők tekintetében a szovjet csapatok voltak 2,4-szeres, illetve 3,4-szeres túlerőben.

A hadsereg jobbszárnyán küzdő 31. gárda-lövészhadtest és a 68. lövészhadtest erőinek egy része védelembe ment át Pusztavám–Bánhida–Dunaalmás–Süttő–Bajna terepszakaszon. A Nyergesújfalu–Bajna szakaszon a védelem arcvonala keletnek fordult, hogy meghiúsítsa a bekerített csoportosítás nyugati irányú áttörését. A hadsereg tartaléka – egy lövészhadosztály és egy gépesített hadtest – a hadsereg balszárnyán, Székesfehérvár körzetében állt készenlétben. Ugyanott települt a hadseregparancsnok harcálláspontja.

A hadsereg tevékenységi sávjában helyezkedtek el a front tartalékai: Bicske–Mány–Zsámbék körzetében a 18. harckocsihadtest, készen arra, hogy csapásokat mérjen Komárom–Esztergom és Budapest irányában; a Mórtól keletre levő erdőkben pedig az 5. gárda-lovashadtest várta, hogy Mór irányában kifejlessze a 4. gárdahadsereg támadását.

A 31. gárda-lövészhadtest (parancsnoka Sz. A. Bobruk vezérőrnagy), amelynek sávjában zajlottak le a fő események, két hadosztállyal: a 80. és a 4. gárdahadosztállyal rendelkezett. E hadosztályok átlagos létszáma nem haladta meg az 5500 főt. A hadtest megerősítésül egy páncéltörőtüzér-dandárt, egy gárda-aknavető, egy aknavető, két könnyűtüzér- és egy légvédelmitüzér-ezredet kapott. Védelmének arcvonala 53 kilométer hosszan húzódott, harcrendje egy lépcsőben épült fel; a hadosztályok harcrendje is egylépcsős volt. A hadtestparancsnok a 3. gárda-lövészezredet és a 105. gárda-lövészezred 3. lövészszászlóalját rendelte tartalékba.

A hadtest magasabbegységeinek másfél napnál nem több idejük maradt a védelmi munkálatok megszervezésére és végrehajtására. A német ellencsapás kezdetéig a tervezett két állásból egy készült el, az sem teljesen. A védelem sűrűsége arcvonal-kilométerenként – pl. a 80. gárda-lövészhadosztálynál – 275 puska, 10 könnyű és 5 nehéz géppuska, 7 páncéltörő fegyver, 13 löveg és aknavető volt. Ezzel szemben az ellenség, amint az később ismeretessé vált, az ellencsapás szakaszán 450 harckocsit és rohamlöveget, 200-nál több 105 mm-es és nagyobb űrméretű löveget, valamint sok páncélozott harcjárművet összpontosított a hadtest jobbszárnya ellen. A hadtest védőszakaszán tehát élőerőben mintegy háromszoros, harckocsikban és rohamlövegekben tizenötszörös fölénnyel rendelkezett. Ez a fölény lehetővé tette számára, hogy az áttörési szakaszon (12 km), a 80. gárda-lövészhadosztály sávjában arcvonal-kilométerenként 145 löveget és aknavetőt, valamint 50 harckocsit és rohamlöveget vonjon össze.

A német hadvezetés elgondolása az volt, hogy Komárom DK körzetéből ki-

indulva ellencsapást mér Bicske–Budapest általános irányban, ezzel szétzúzza a 4. gárdahadsereg jobbszárny-magasabbegységeit, és áttör a bekerített csoportosításhoz. A csapásmérő csoportosítás a 4. SS-páncéloshadtestből, vagyis öt páncélos- és három gyalogoshadosztályból állt. Ezzel egy időben Süttő körzetében a Duna déli partján deszantot (egy gyalogoshadosztály) terveztek partra szállítani, amelynek a folyó mentén Esztergom irányában kellett tevékenykednie. Az ellencsapás erejének fokozására pedig egy Hollandiából átdobott és Komárom körzetében összpontosított gyalogoshadosztályt akartak bevetni. A Budapesten körülzárt erőknek azt a feladatot adták, hogy a felmentő csoporttal való találkozás érdekében próbáljanak kitörni. Az ellenséges csapásmérő csoportosítást 775 repülőgép támogatta.

Szilveszter éjszakáján az ellenség egy harckocsikkal megerősített zászlóalja Öskü körzetéből megrohamozta a 4. gárdahadsereg balszárnyán levő 21. gárda-lövészhadtestet. A rohamok egész éjszaka meg-megismétlődtek, és valószínűnek látszott, hogy e harcfelderítés után a németek főerőikkel itt fogják megindítani a támadást. A hadsereg arcvonalának közepén és jobbszárnyán a hitleristák nem folytattak aktív tevékenységet, csak néha-néha világították meg peremvonalukat rakétákkal, és időnként géppuskasorozatokat lőttek.

Január 1-én reggel a hadsereg közép- és részben jobbszárnycsapatai is (négy lövészhadosztály) a hadseregparancsnok által megszabott feladatot teljesítendő, támadásba lendültek Mór irányában. Az ellenség szívósan védekezett, ezért a támadás lassan bontakozott ki. A nap második felében elég erős havazás kezdődött, a tüzérség nem tudott pontosan célba lőni, s rohamaink ideiglenesen megtorpantak. A többi arcvonalon, nem számítva a kis csoportokban támadó ellenséges bombázók tevékenységét, nyugalom volt.

Január elsején 22 óra 30 perckor az ellenség rövid, de heves tüzérségi előkészítés után támadásra indult Komárom délkeleti körzetéből. A 80. gárda-lövészhadosztály sávjában, főleg a 232. gárda-lövészezred szakaszán öldöklő harc bontakozott ki. A hadosztályparancsnok tartalékának ellenlökésével visszaállította a peremvonalban az eredeti helyzetet. Azok a német katonák, akiket nem sokkal később fogtunk el, elmondották, hogy a Budapest elleni csapás kezdete előtt ismertették velük Hitler parancsát, amelyben a Führer elrendelte, hogy – nem törődve a veszteségekkel – mentsék fel a bekerített csoportosítást.

Január másodikán 2 óra 30 perckor az ellenség főerői is megkezdték tevékenységüket, először a 80. gárda-lövészhadosztály, majd később a hadtest egész sávjában. Az áthatolhatatlan sötétség és a sűrűn hulló hó nagyon megnehezítette a harc vezetését. Az ezredekkel és a zászlóaljakkal kiépített vezetékes összeköttetés gyakran megszakadt, a rádió ellentmondó adatokat közölt, az összekötő tisztek és a futárok nem értek vissza időben, de egyébként is igen nehéz volt tájékozódni a változó helyzetben. Csak január másodikán délben sikerült megállapítani, hogy az ellenség Bicske–Budapest irányában méri az ellencsapást. Még aznap Süttőnél átkelt a Dunán, s kiszorította alegységeinket Nyergesújfaluból, Piszkéből és Süttőből.

A német hadvezetés biztos volt benne, hogy harckocsikban és rohamlövegekben meglevő erő- és eszközfölényét kihasználva, váratlanul mért ellencsapással át tudja törni a szovjet csapatok védelmét, s végül is meg tudja valósítani elgondolását. A másodrendű irányokban, lényegében a 4. gárdahadsereg egész arcvonalán is, aktív tevékenységbe kezdett, hogy a főirányban megállás nélkül

támadhasson. Egyúttal megparancsolta a bekerített csoportosításnak, hogy a magyar főváros északnyugati peremétől a páncélos-, gépesített és lovashadosztályokkal törjön ki és találkozzon a Komárom felől támadó csapatokkal. Ez a kitörés azonban nem sikerült. A Budapestnél kibontakozó harcokban az ellenség csak jelentéktelen területen bírta visszaszorítani a 46. hadsereg 180. lövészhadosztályának itt harcoló egységeit.

Január 2-án súlyos harcok dúltak az Agostyán-kúp átjárójának körzetében. Ez érthető volt, mert ha az ellenség elfoglalja az átjárót, utána behatolhat a síkságra, és támadását kibontakoztathatja közvetlen Budapest ellen. A hadtestparancsnok az átjáró megtartása érdekében tartalékából odairányította a 103. gárda-lövészezred 3. lövészzászlóalját. A könnyűtüzér-ezreddel megerősített zászlóalj szilárdan és hősiesen hárította el a „Wiking" SS-páncéloshadosztály rohamait. Később a 4. gárdahadsereg parancsnokának utasítására az átjárót újabb tüzér- és műszaki egységekkel erősítették meg.

Miközben a 80. gárda-lövészhadosztály elkeseredett védelmi harcokat vívott az ellenséges főerőkkel, K. D. Parfenov vezérőrnagy 4. gárda-lövészhadosztálya egymás után verte vissza a Duna jobb partján, Süttő körzetében partra szállt 96. német gyalogoshadosztály deszantjának rohamait. A 34. gárda-lövészhadosztály pedig a határozott és tapasztalt G. Sz. Kuksz ezredes vezetésével rendíthetetlenül ellenállt az áttörés balszárnyán. Január 2-án, napsütéses időben a harcmező fölött súlyos légiharc fejlődött ki. A 3. Ukrán Front csatarepülői érzékeny csapásokat mértek az ellenséges harckocsikra és gyalogságra, ezzel is szilárdítva a 4. gárdahadsereg védelmét.

Január másodikán este a 4. gárdahadsereg parancsnoka úgy döntött, hogy arcvonalának közepéről kivonja a 93. gárda-lövészhadosztályt, és megerősíti vele a 31. gárda-lövészhadtestet. A védelmi arcvonal nagy kiterjedése miatt a hadosztály egységeinek az átcsoportosítása hosszú időt vett igénybe. Csaknem két napig tartott, míg a hadsereg tartalékában levő 41. gárda-lövészhadosztály kijuthatott a hadsereg jobbszárnyára.

Miután a 3. Ukrán Front parancsnoka értékelte a helyzetet, egy sereg intézkedést tett, hogy megakadályozza az ellenség további térnyerését a 4. gárdahadsereg védelmének mélységében. Így a Tata–Sárisáp–Gyermely terepszakaszon (16–20 kilométerre a hadsereg védelmének peremvonalától) új védőszakaszt létesítettek, amelyet az átkelés után menetből szálltak meg tüzér- és lövészegységek és -magasabbegységek. Feladatuk az volt, hogy felfogják az ellenség nyomását, s ezzel időt nyerjenek az ellencsapás előkészítésére és mérésére. A nem támadott szakaszokról több egységet vontak ki a meggyengült tartalékok pótlására. Január 3-án éjjel a 4. gárdahadsereg védősávjának közepén korlátozott erővel megindult a támadás. Bár e támadás nem járt említésre méltó eredménnyel, de azt megakadályozta, hogy a német hadvezetés csapatokat vonjon ki Székesfehérvár északi és déli körzetéből, és azokat a főcsapás irányában alkalmazza.

Január 3-án reggel a német hadvezetés 300-nál több harckocsit és rohamlöveget vetett az ütközetbe. Ez az irdatlan páncélos ármádia 15 kilométert nyomult előre. De a nap második felében, amikor az erőkkel és eszközökkel (főleg tüzérséggel) telített új védelmi terepszakaszba ütközött, rohamai elerőtlenedtek. Az ellenséges csapatok útját égő harckocsik, szétlőtt ágyúk, német katonák és

tisztek holttestei szegélyezték. Csak január 3-án – egyetlen napon – tüzéreink, páncéltörőink és lövészeink 40 ellenséges páncélost lőttek ki.

A szovjet katonák igen gyakran még az egyenlőtlen harcból is győztesként kerültek ki.

A 34. gárda-lövészhadosztály 28 katonája, M. Sz. Sztarikov őrmester parancsnoksága alatt, egy kisebb vasútállomást védett. Az állomás mellett két nagy emeletes ház állt, amelynek egyikét a harcosok erős támpontnak rendezték be. A gárdistákra négy ellenséges harckocsi és hat, gyalogosokkal megrakott páncélozott szállító jármű támadt. Amint a fasiszták a szovjet katonák által megszállt ház közelébe értek, tüzet nyitottak rá, és minden oldalról rohamra indultak. N. G. Jevszratov, T. Sz. Lebegyenko és V. P. Roszkopanszkij gárdisták, akik a földszinten tartózkodtak, pontos tűzzel két géppuskakezelőt megsemmisítettek. Az emeletről kézigránátok repültek a hitleristák közé. Egy ellenséges harckocsi és egy páncélozott szállító jármű kigyulladt. Az ellenség rohamait sikerült visszaverni. A tűzszünetet kihasználva a parancsnok utasítására a harcosok egy része átment a mintegy 100 méterre levő másik házba. Amikor a németek ismét rohamra indultak, a szovjet katonák egyszerre mindkét házból tüzet zúdítottak rájuk. Az ellenség megtorpant, majd ágyúkkal és géppuskákkal lőni kezdte a másik házat is.

A hitleristák fejükbe vették, hogy mindenáron elfoglalják az épületet. Éjszaka 15 fasiszta behatolt az épületbe. Kézitusára került sor, amelyben a szovjet védők megsemmisítették az ellenséges katonákat. Ezután a csoport a másik házból visszatért társaihoz. Az egyenlőtlen harc tovább folyt. A kudarcon felbőszült hitleristák elhatározták, hogy lerombolják az épületet, amelyben a szovjet harcosok védekeztek.

Négy órán át lőtték tüzérséggel a házat. Azalatt a gárdisták a pincében tartózkodtak. Az ellenség rohamait pontos géppisztolytűzzel és kézigránátokkal visszaverték. A bátor harcosok öt napon át tartották magukat. Amikor a fasiszták megpróbáltak behatolni a házba, Sztarikov őrmester az ajtóhoz ugrott, s lelőtt egy tisztet meg négy katonát. Közben ő maga is megsérült, de sebesülten is társaival maradt... Sem az ágyú- és géppuskatűz, sem a túlerejű ellenség szüntelen rohamai nem törték meg a bátor szovjet harcosok ellenállását. A gárdisták csak felsőbb parancsra vonultak vissza. Magukkal vitték négy sebesült társukat is. Sztarikovot a vasútállomás védelmezése során tanúsított példamutató helytállásáért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki. A többi gárdista különféle kitüntetéseket kapott.[221]

Január 4-én estére a 3. Ukrán Front parancsnokságának erőfeszítései eredményeképp az ellenség főcsapásának irányában három lövészhadosztály, egy gépesített dandár, egy nehézharckocsi-ezred, négy önjárótüzér-ezred, hat műszakiutász zászlóalj összpontosult, és sok páncélelhárító körletet telepítettek. A védelem mélysége jóval meghaladta a 10 kilométert, a tüzérség sűrűsége arcvonalkilométerenként elérte a 40 löveget és aknavetőt. Hogy a Székesfehérvár felőli esetleges ellenséges csapástól biztosítsák magukat, oda is tüzér- és lövészegységeket irányítottak.

A támadás három napja alatt az ellenség 30 kilométert nyomult előre délkeleti irányban, és elérte a Bicskéhez vezető utakat. A 3. Ukrán Front parancsnoka helyesen mérte fel a helyzetet, megparancsolta a magyar főváros nyugati részét rohamozó egységeknek és magasabbegységeknek, hogy szüntessék be ezt

a tevékenységüket, és minden figyelmüket a bekerített csoportosítás Bicske és Zsámbék felé történő kitörésének megakadályozására fordítsák.

Január 5-én és 6-án az ellenség tovább rohamozott. Főcsapásának irányában gyakran adódtak válságos pillanatok. Mány körzetében néhány német páncélos áttörte a gyalogság harcrendjét, és elérte a 41. gárda-lövészhadosztály parancsnoki harcállláspontját. (Ezt a hadosztályt a 31. gárda-lövészhadtestnek adták át, parancsnoka K. A. Cvetkov vezérőrnagy volt.) Rövid időre megszakadt a hadosztály egységeinek vezetése. A szovjet harcosok azonban tartották fogadalmukat: a mindhalálig való helytállást. A páncélosok nyomában támadó német gyalogság beleütközött a szovjet fegyverek tüzébe, és földre kényszerült. Még folyt a páncélosok megsemmisítése, amikor az ebben az irányban tevékenykedő 16. gépesített dandár a hadosztály egységeivel közösen ellenlökéssel visszaállította eredeti helyzetét.

Az ellenség január 6-án estig, vagyis a támadás öt napja alatt, nagy veszteségek árán 25–37 kilométer tért nyerve elérte az Esztergom K–Dorog–Bicske É–Felsőgalla–Bánhida terepszakaszt. Itt megállították. Hangsúlyozni kell, hogy noha a 3. Ukrán Front csapatainak a védelme nem volt teljesen szétzilálva, a helyzet továbbra is veszélyes maradt. Ezzel kapcsolatban a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása január 4-én elrendelte a 2. Ukrán Front parancsnokának, hogy a 7. gárdahadsereggel és a 6. gárda-harckocsihadsereggel Esztergom északi körzetéből mérjen csapást a Duna északi partja mentén Komárom általános irányban, foglalja el az ottani átkelőhelyeket, s a Dunán átkelve kerüljön a komáromi ellenséges csoportosítás hátába. Ugyanakkor a 3. Ukrán Frontnak a 4. gárdahadsereggel, az 5. gárda-lovas-, a 2. gárda gépesített és a 18. harckocsihadtesttel csapást kellett mérnie Komárom irányában, és a 2. Ukrán Fronttal együttműködve meg kellett semmisítenie a Bicske–Budapest irányba áttört ellenséges csoportosítást. Minthogy a 3. Ukrán Front a súlyos védelmi harcokban meggyengült, természetesen nem bírta teljesíteni kiszabott feladatát.

A német hadvezetés az első csapással nem ért el valamirevaló sikert. Nem mondott le azonban Bicske elfoglalásáról, és hogy mégis felszabadítsa csapatait, Budapest irányában is aktív tevékenységbe kezdett. Az első ellencsapás irányában a csapatok állományát csaknem változatlanul hagyva, Mórtól délre három páncéloshadosztályból és egy lovasdandárból új csapásmérő csoportosítást alakított. Új elgondolásának lényege az volt, hogy Bicske felé északnyugatról és Zámoly felé délnyugatról mért csapással szétzúzza a Bicske körzetében levő szovjet csapatokat, majd a két csoport közös erőfeszítésével áttör Budapesthez. A német fasiszta hadvezetés azt remélte, hogy ez alkalommal támadása sikerrel jár, mivel a 4. gárdahadsereg középső arcvonalszakaszáról a magasabbegységek egy részét a szovjet hadvezetés Bicske körzetébe irányította az első ellencsapás elhárítására. E hadsereg középső arcvonalszakasza ellen támadt tehát az ellenség.

Január hatodikán este a 4. gárdahadsereg csapatai a következőképp helyezkedtek el: a Mány–Szár terepszakaszon a 31. gárda-lövészhadtest (a 4., a 40. gárda-lövészhadosztály és a 16. gépesített dandár) védett; balra, Pusztavámot bezárva, N. N. Skodunovics vezérőrnagy 68. lövészhadteste (223. és 52. lövészhadosztály) tevékenykedett; Pusztavámtól Moháig a 20. gárda-lövészhadtest védett; a hadsereg balszárnyán a 135. lövészhadtest 252. és 69. lövészhadosztálya, valamint az 1. gárda megerődített körlet csapatai álltak. A 21. gárda-lövészhad-

test (a 80., 62. gárda-lövészhadosztály és a 93. lövészhadosztály) Bicskétől délre rendezkedett be védelemre. A hadsereg tartalékát a 7. gépesített hadtest, két páncéltörőtüzér- és két önjárótüzér-ezred alkotta.

A Magyaralmás körzetében összevont és Zámoly irányában támadni szándékozó ellenséges csoportosítás előtt N. I. Birjukov vezérőrnagy 20. gárda-lövészhadteste (az 5. és 7. gárda-légideszanthadosztály és a 84. lövészhadosztály) védett 28 kilométeres arcvonalszakaszon. A hadtest harcrendje egy lépcsőben épült fel. A hadtestparancsnok páncéltörő tüzér tartalékában egy páncéltörőtüzér-ezred volt. Megerősítésül a hadtest egy ágyústüzér-dandárt és egy ágyústüzér-ezredet kapott. A hadtest fő erőkifejtése a kétlépcsős harcrendben védő 5. gárda-légideszanthadosztály védősávjában összpontosult. E védősáv szélessége 9 kilométert tett ki.

A 4. gárdahadsereg parancsnoka a felderítési adatokból és a foglyok vallomásaiból helyes következtetéseket vont le a Magyaralmás–Zámoly irányában várható ellenséges csapásról, és intézkedett a védelem megszilárdítására. Az ellenséges csapás irányában védő 5. gárda-légideszanthadosztály sávjában összpontosult F. G. Katkov vezérőrnagy 7. gépesített hadteste, a 20. gárda-lövészhadtest parancsnokának páncéltörő tüzér tartaléka és tüzérségének zöme.

A támadás kezdetén az ellenség a főcsapás irányában élőerőben háromszoros, lövegekben és aknavetőkben négyszeres, harckocsikban és önjáró lövegekben hatszoros fölénnyel rendelkezett.

A német fasiszta csapatok január 7-én 8 óra 40 perckor lendültek támadásba. A várakozásnak megfelelően a főcsapást a 20. gárda-lövészhadtest védősávjában mérték Zámoly felé. Ugyancsak 7-én az ellenség majdnem egész nap rohamozta a 4. gárdahadsereg jobbszárnyán levő 31. gárda-lövészhadtestet.

P. I. Afonyin vezérőrnagy 5. gárda-légideszanthadosztályának harcrendje ellen egyszerre 120 harckocsi és rohamlöveg támadott. Úgy tűnt, hogy még egy nyomás, és a páncélosok összeroppantják a gárda-deszantharcosok védelmét. De nem ez történt. A 20. gárda-lövészhadtest és a sávjában harcoló 7. gépesített hadtest pusztító erejű tüzet zúdított az ellenséges páncélosokra és gyalogságra. Ha volt olyan szakasz, amelyre ritkábban hulltak a lövedékek, és a páncélosok ezt ki akarták használni, ott a műszaki alegységek állították meg őket.

Január 7-én estig az ellenségnek több mint negyven harckocsi és rohamlöveg feláldozása árán mindössze csak 4 kilométer mélyen sikerült benyomulnia csapataink védelmébe. A 4. gárdahadsereg parancsnoka, hogy az ellenséges támadás irányában fokozza a tüzérségi sűrűséget, a 20. gárda-lövészhadtest parancsnokának rendelte alá a saját tartalékából és a nem támadott szakaszokról kivont hat tüzér- és egy aknavető ezredet. Az ellenség ezen a napon a 31. gárda-lövészhadtest védősávjában sem ért el sikert, noha mindent megtett ennek érdekében.

Az ellenség Zámoly elleni újabb rohamaival számolva, a 4. gárdahadsereg parancsnoka intézkedett a tartalékok újbóli megalakítására. Két hadosztály (egy lövész és egy lovas) és egy gépesített dandár került tartalékba.

A fasiszták újabb és újabb erők harcba vetésével január 8-án némileg tért nyertek a déli szakaszon, és elfoglalták Sárkeresztest. De még ezen a napon megállítottuk őket. Az ellenség számbeli és eszközfölénye ellenére a szovjet harcosok kitartóan védték állásaikat. A gigászi ütközetben számtalan hőstett született. Íme, egy a sok közül. A Bánhidáért vívott harcokban a 107. gárda-lövészezredhez tartozó I. P. Avgyejev harcost az ellenség körülfogta. Ahová nézett,

mindenütt hitleristákat látott. De harcosunknak volt géppisztolya és voltak kézigránátjai, s ő ezeket mesterien kezelte. Több mint húsz fasisztát megsemmisített, azután visszatért alegységéhez. Hősiességéért és bátor helytállásáért mellére tűzték a Szovjetunió hősét megillető arany csillagot.

Január 9-én reggel csapataink ellencsapást mértek a Zámoly ellen támadó ellenséges csoportra, hogy visszaállítsák korábbi helyzetüket. Ámde erre az időre meggyengültek, szám szerint kevesebben voltak, mint a fasiszták, s ily módon az ellencsapás nem hozott számottevő sikert. Nyilvánvalónak látszott azonban, hogy a szovjet csapatok nem adják fel állásaikat, s ez megingatta az ellenség hitét a kitűzött cél elérésében. Erről tanúskodott az is, hogy január 10-én reggeltől indított rohamaik egyre erőtlenebbekké lettek.

Január 11–13. között a német hadvezetés még egyszer megpróbálkozott a Zámolyig való mély áttöréssel. Csapataink állásait, köztük az 5. gárda-légideszanthadosztályét is, 100 harckocsi és két gépkocsizó gyalogezred támadta. Ismét pokoli zaj töltötte be a harcmezőt, s a szovjet harcosok újból haláltmegvető bátorsággal szálltak szembe az ellenséggel. Január 11-én mégis sikerült elfoglalnia Zámolyt. Igaz, nagy árat fizetett érte – tucatjával égtek harckocsijai, százával hevertek a harcmezőn katonáinak és tisztjeinek holttestei. Az ellenség elvérzett, s már egy métert sem tudott előbbre jutni.

A Zámolyért vívott kegyetlen harcokban az 5. gárda-légideszanthadosztály két ezredét az ellenség elvágta. A szovjet harcosok azonban nem vesztették el lélekjelenlétüket, s nem hátráltak meg. A 11. gárda-légideszantezred 2. lövészzászlóaljának egyik százada például V. A. Korobijnyikov hadnagy parancsnoksága alatt a harckocsik és gyalogság több rohamát verte vissza. A harcosok inkább meghaltak, de nem engedték át az ellenséget.[222] Ragyogó hőstettel örökítette meg nevét Sz. I. Jermolajev alhadnagy, az 1963. páncéltörőtüzér-ezred egyik szakaszparancsnoka. 18 ellenséges harckocsi áttörte a gyalogság harcrendjét, és elérte az ezred tüzelőállásait. Hamarosan kigyulladt kilenc harckocsi. De a tüzéreknek is nagy veszteségeik voltak. Jermolajev alhadnagy felé – aki sebesülten, szakaszából egyedül maradt életben – egy ellenséges páncélos közeledett. Jermolajev megragadta a páncéltörő gránátot, de súlyos sebesülése miatt keze már nem engedelmeskedett. Akkor a gránátot két kezébe fogva a harckocsi alá vetette magát. Robbanás hallatszott, és a harckocsi megsemmisült. Jermolajevnek halála után a Szovjetunió Hőse címet adományozták.[223] A bátor, és férfias tett nagyban hozzájárult, hogy az 5. gárda-légideszanthadosztály visszaállítsa kiinduló helyzetét.

Január 13-án a nagy veszteségek miatt az a csoport is beszüntette rohamait, amely a 4. gárdahadsereg jobbszárnya ellen harcolt. A következő napon pedig a hadsereg csapatai mentek át támadásba. Miután megtörték az ellenség ellenállását, kezdték visszafoglalni a két német ellencsapás során elvesztett állásaikat.

Előérzete nem csalta meg Friessnert. December utolsó napjaiban Hitler leváltotta a „Dél" hadseregcsoport éléről. Ezt a számára kellemetlen eseményt egy telefonbeszélgetés előzte meg Guderiannal. A vezérkari főnök nyíltan megvádolta őt, hogy nem ért a szétrombolt védelmi arcvonal helyreállításához, s megrótta, hogy helytelenül alkalmazta a páncélozott harcjárműveket. Azt is mondotta, hogy nem talál magyarázatot, miért nem bírta a rendelkezésre álló hatalmas páncélos erőkkel megállítani az oroszokat. Válaszában Friessner meg-

jegyezte, hogy a hadseregcsoportját ért sorozatos balsikerek oka a csekély számú gyalogság. „Nincs gyalogságom!" – hallatszott élesen a telefonban.

Emlékiratában az Ipoly és a Garam közötti harcokkal kapcsolatban Friessner ezt írja: „A szárazföldi haderő főparancsnoksága utasított, hogy Ipolyság körzetében az ellenség 6. gárda-harckocsihadserege ellen a már ott levő 18. páncéloshadosztályon kívül a 3. és a 6. páncéloshadosztályt is vessem be, gyalogság nélkül. Először fordult elő ebben a páncélos hadműveletek terén oly gazdag tapasztalatokat nyújtó háborúban, hogy a gépesített egységeket elválasztották harckocsijaiktól... És ez Guderiannak, a páncélosharcászat fő-fő szakértőjének a parancsára történt. Ez az intézkedés, amely ellentmondott a páncélos-magasabbegységek alapvető alkalmazási elveinek, nagy csodálkozást váltott ki mindazokban, akiket ez az intézkedés érintett a hadseregparancsnokságnál."[224] És még az a pokoli időjárás is!

Az eső és a hó megnehezítette a német páncélosok tevékenységét, de „... sajnos, az orosz harckocsik hadműveleteit nem olyan mértékben", mert a „... T–34-es harckocsi még rossz időben is leküzdött minden terepakadályt".[225] Friessner minderről akkor nem beszélt Guderiannak, valószínűleg azért, hogy ne haragítsa magára felettesét, és ne siettesse leváltását. De ez mégis bekövetkezett, és keserűen panaszolja: „... nyilvánvaló... bűnbakot kerestek... Nehéz volt abban a súlyos időszakban kényszerűségből távozni hős csapataimtól... Nyugalomba vonulásom után számomra már csak az maradt, hogy hazámban tartózkodva aggódással figyeljem a hadseregcsoport harcának a tragikus véghez vezető utolsó szakaszát."[226]

December 29-én egész éjjel és még reggel is szóltak a peremvonalban, majdnem a Budapest falai alatt felállított hangosanbeszélők. Német és magyar nyelven ismertették a 2. és a 3. Ukrán Front parancsnoka által aláírt ultimátumot. Ebben a bekerített csoportosítás parancsnokságához intézett ultimátumban a fölösleges vérontás elkerülése, továbbá Budapest lakosságának, történelmi értékeinek, a kultúra és művészet emlékeinek a megmentése érdekében – humánus feltételekkel – javasolták az ellenségnek, hogy hagyjon fel az értelmetlen vérontással, és adja meg magát. A szovjet parancsnokság szavatolta az ellenállást beszüntető német tábornokoknak, tiszteknek és katonáknak az életét és biztonságát; megígérte, hogy haladéktalanul hazatérhetnek Németországba vagy a kívánságuk szerinti országba; a magyaroknak a kihallgatás és ellenőrzés utáni szabadon bocsátását; a betegeknek és sebesülteknek azonnali egészségügyi ellátását. A meghatározott időben beszüntettük a tüzet, és a parlamenterek gépkocsijai elindultak a megjelölt pont felé, ahol utasaiknak találkozniuk kellett volna a bekerített csoportosítás képviselőivel.

A 2. Ukrán Front Steinmetz Miklós magyar származású kapitányt küldte parlamenterként. Ennek a férfinak a gyermekkora a különböző országokban való vándorlással telt el, mert apjának, Steinmetz Istvánnak, az 1919-es Tanácsköztársaság vérbe fojtása után menekülnie kellett hazájából. Hosszú évek hányattatása után Steinmetz Miklós végül is szüleivel együtt második hazát talált a Szovjetunióban. 1936 nyarán, amikor Spanyolországban fellángolt a polgárháború tüze, Miklós önkéntesként nyomban oda utazott, s a nemzetközi brigád harcosaként küzdött a spanyol nép szabadságáért. Zalka Mátéának és a 2. Ukrán Front parancsnokának kiváló fegyvertársa, barátja volt a fasizmus elleni harcban spanyol földön.

Jól emlékszünk, milyen őszintén örült Miklós, amikor Magyarországnak a hitlerista megszállók uralma alól felszabadított területére lépett, és hogyan álmodozott arról az időről, amikor majd szülővárosába, Pécsre utazik, vagy végigmegy a főváros utcáin, amelynek nevezetességeit jól ismerte apja és édesanyja elbeszéléseiből, a leírásokból és fényképekről. Büszke volt rá, hogy a parancsnokság megbízott benne, és az ultimátum szövegét még kívülről is megtanulta.

Amint a nagy fehér zászlóval megjelölt gépkocsi az ellenség peremvonalához közeledett, lövések dördültek. Körülötte aknák robbantak, majd géppuskasorozatok érték. A gépkocsi kigyulladt. A parlamenter és Filimonyenko őrmester életét vesztette, csak a súlyosan megsebesült Kuznyecov hadnagyot sikerült megmenteni. Mindazok, akik látták ezt a pillanatok alatt lejátszódó tragédiát, nem akartak hinni a szemüknek. Annyira hihetetlennek és szörnyűnek tűnt ez a gyalázatos orvtámadás. Sajnos igaz volt... Ha az ellenség nem adja meg magát, megsemmisítjük. S állásaikra máris a szovjet tüzérezredek pusztító tüze zúdult.

Steinmetz Miklóst halála után a Honvédő Háború Érdemrend I. fokozatával tüntették ki, s katonai pompával temették el Ecser község főterén, majd 1949-ben földi maradványait annál az útelágazásnál helyezték örök nyugalomra, amelynél feltételezhetően hősi halált halt. Sírja fölött az alakját megörökítő hatalmas szobor emelkedik (alkotója Mikus Sándor szobrász).

Ugyanakkor a Duna másik partján is áthaladtak peremvonalunkon a 3. Ukrán Front parlamenterei: I. A. Osztapenko kapitány, Orlov főhadnagy és Gorbatyuk őrmester.[227] Az ellenséges állásoknál német tisztek várták a követeket, bekötötték a szemüket, s a törzshöz vezették őket. Itt a bekerített csapatok parancsnokságát képviselő személyek kereken visszautasították az ultimátum átvételét, s minden tárgyalást megtagadtak. Azután a parlamentereknek ismét bekötötték a szemüket, és visszakísérték őket a semleges zónáig. Amikor elhagyták a német állásokat, lövések dördültek. Hátulról lőttek a parlamenterekre. Osztapenko kapitány nyomban meghalt. Orlov és Gorbatyuk szerencsésen életben maradtak.

A szovjet parlamenter tisztek meggyilkolása a nácikra jellemző aljas gaztett volt. A parlamenterek élete elleni merénylet a legsúlyosabb bűntettnek számít. 1907-ben Hágában az államok örök szabályként írtak alá egy egyezményt a szárazföldi hadviselés törvényeiről és szokásairól. A német fasiszta hadvezetés lábbal tiporta a parlamenterek sérthetetlenségére vonatkozó nemzetközi jogot, az „utánunk az özönvíz" elve szerint cselekedett, s nem véletlenül szándékozott a magyar főváros lakosságát pusztulásba sodorni.

A következő nap a Szovjet Tájékoztató Iroda hírül adta a világnak a hitleristák e szörnyű gonosztettét. Egységeink és magasabbegységeink katonáiban mélységes gyűlöletet váltott ki a parlamenterek tragikus halála. Egyetlen érzés lett úrrá a szovjet harcosokon: *megsemmisíteni a gyáva és gonosz ellenséget.* Budapest lakóinak kiömlő véréért, a város lerombolásáért a teljes felelősség a német fasiszta parancsnokságra hárult.

A következő naplójegyzeteket a könyv egyik szerzője készítette huszonöt évvel ezelőtt a budapesti harcok tüzében. E sorok újból emlékeztetnek arra, hogy a hatalmas és ősi város sorsa egyáltalán nem érdekelte a hitlerista klikket. A szovjet parlamenterek meggyilkolása is világosan bizonyította ezt.

Első feljegyzés

Minél inkább közeledünk a magyar fővároshoz, annál elkeseredettebb harcokat kell vívnunk az ellenséggel. Budapesthez közeli községek – Vecsés és Rákoscsaba. Előttük árkok cikcakkos vonalai, szegesdrótok, harckocsiaknák . . .

A csapatoknak csaknem minden házat rohammal kell elfoglalniuk. A harc időnként elhúzódik, mert a házakban levő tűzfészkek összeköttetésben vannak, és támogatják egymást. Például ilyen az egyik ház Pestszentimre északi szegélyén. Egyemeletes, falai fél méter vastagok. A földszinti ablakokban géppuskák, amelyek nagy távolságra pásztázhatják a terepet; az emeleti ablakokban géppisztolyosok, ők az egyes célokra tüzelnek. És ott vannak még a háztól ötven méterre ásott árkok, bennük rejtőző harckocsivadászokkal. Kis, különlegesen előkészített terecskéken páncéltörő lövegek állnak.

A nagy tűzsűrűség és a hasonlóan sűrű műszaki zárak ellenére a Budapest keleti részét rohamozó csapataink háztömböt háztömb után foglaltak el az ellenségtől. Előttünk házfalak tátongó lyukakkal, összegörbült vasvázakkal, leomlott sarkokkal. A tűzfészkeket a közvetlen irányzású lövegeknek kell elnémítaniuk. Kispest egyik utcájában kőből, különféle limlomból, vastag gerendákból torlaszt emeltek, s ezzel lezártak egy másik utcát. A torlaszt feltétlenül le kellett rombolni, hogy megsemmisíthessük a fasisztákat. Tüzérségünk sikeresen megbirkózott a feladattal. Közvetlen irányzású lövegek tüzükkel utakat vágtak a torlaszon, s nem sokkal később a gyalogság áttört ezeken az átjárókon, behatolt a másik utcába, gyorsan felállította a géppuskákat, a páncéltörő ágyúkat, s megakadályozta, hogy az ellenség visszavonuljon Kispest szívébe. A tüzérek azonban mindig emlékeztek parancsnokuk utasítására: úgy hajtsák végre feladatukat, hogy ne okozzanak nagy rombolásokat a városban.

Az egyes házakat, néha háztömböket a rohamcsoportok zárták körül. A harckocsikkal és a tüzérséggel együttműködve, e csoportok bátran betörtek a házakba, és megsemmisítették az ellenséget. Levcsenko százados rohamcsoportjai azt a feladatot kapták, hogy foglalják el Kispest egyik háztömbjét. Először a közvetlen irányzású lövegek tüzeltek az ellenség néhány tűzfészkére. Majd harckocsik gördültek előre, nyomukban az egyik rohamcsoporttal. Grigorjev főhadnagy harckocsizói párviadalra keltek az ellenség önjáró lövegeivel, közben a házba behatoló gyalogság megkezdte az ellenség felszámolását. A harckocsik kilőttek két önjáró és néhány tábori löveget, amelyeket a szomszédos utcákban állítottak fel. Három óra elteltével a háztömb a rohamcsapatok kezén volt.

Az elkeseredetten védekező ellenség ellenlökéseket indított. Támadó csoportjai a városban maradt harckocsikból és gyalogságból álltak. Céljuk az volt, hogy visszafoglalják alegységeinktől a peremvárost. Az ellenség azonban minden kísérletéért drágán fizetett. Rákosszentmihályt védve, egy ízben hat páncélozott harcjárművet vetett harcba. Ezeknek ki kellett volna jutniuk tüzérségünk tüzelőállásának körletébe, ahonnan lövegeink lőtték a németek által megszállt házakat. A páncélosok előremozgását a gyalogsági fedezőerők harcosai figyelték, és kellő időben tájékoztatták a tüzérséget. Gyalogsági fedezőerőink, melyek az épületek romjai között húzódtak meg, átengedték a páncélosokat, és csak azután vették fel a harcot az ellenség élőerőivel. A tüzérség néhány lövéssel három páncélost harcképtelenné tett, a többi pedig visszafordult.

Budapesten nem szünetelt a harci zaj. Nappal füst borította az eget, éjszaka bíborszínű lángok világítottak. A hozzánk átszökött magyar katonák mondták

el: igen súlyos az élelmiszerhelyzet, a németek agyonlövik azokat a polgárokat, akik a kijárási tilalmat megszegve az utcára mennek, vagy akik megtagadják a városban és a környékén végzendő erődítési munkát.

Második feljegyzés

Az ostromlott csoportosítás körül napról napra szűkül a gyűrű. A peremkerületeket már elfoglaltuk, s a harcok területe most a magyar főváros szíve. De hiszen nem is olyan régen a hitleristák és csatlósaik azt erősítgették, hogy a szovjet csapatok egyetlen lépéssel sem tudnak előbbrejutni a Budapestet keletre övező terepszakasznál. És mi történt a városban? Egy bizonyos dr. Ritz nevezetű budapesti rendőrtisztviselőnek a közellátási miniszterhez küldött táviratában ez állt: „Tekintettel arra, hogy valamennyi német és magyar vezető szerv elmenekült Budapestről, a városban pánik és fejetlenség uralkodik. A rablások egymást követik, a lakosság élelmiszerellátása teljesen felbomlott." De mit tehet egy olyan miniszter, aki valahol az osztrák határ mentén lézeng . . .

A bekerített csoportosítás parancsnokságát különösen nyugtalanította, hogy a magyar katonák és tisztek mind gyakrabban álltak át a szovjet csapatok oldalára. Ezért a magyar alegységeket a német magasabbegységek szervezetszerű kötelékébe osztották be. Nemrég a hadifogoly-gyűjtőponton beszélgettünk magyar tisztekkel. Egyikük elmondotta, minden tisztnél van civil ruha, hogy az első adandó alkalommal átöltözhessen és átjöjjön hozzánk. A Maglódi úton láttuk a német és magyar katonák egy csoportját. Még nem is oly régen a kerámiagyárat és a textilgyárat védték. Sokan alig húzták a lábukat – sebesültek. Tolmácsunk megállított két katonát. Egyikük, Hordár Miklós, aki mindkét kezén és fején megsérült, így kesergett: „Íme, ez maradt belőlem. Megnyomorodtam. Átkozott hitleristák, miattuk történt."

Abban a kerületben voltunk, ahol nemrég még harcok dúltak, de most már eltávolodtak a város közepe felé. Az Alkér, Lavotta és a Kada utca a kerámiagyár felé vezet. Körkörös védelemre rendezték be őket. Erről tanúskodnak a saroképületek ablakaiban felállított géppuskák. Tizenhatot számoltunk meg, valamennyi működőképes. A helyzetből ítélve, a harc az épület belsejében folyt. Az ellenség, miután nem bírta tartani magát, az ablakon át próbált menekülni, de géppisztolyosaink tüzében megsemmisültek. Ugyanezt láttuk a textilgyárban is. A vastag falak sem rejthették el védőiket, akik szinte az utolsó szálig elestek. A foglyok elbeszélése szerint csak nagyon kevésnek sikerült megmentenie irháját.

Befordultunk a Suszter utcába, majd a Bihari utcába, amellyel szemben egy kert van. Ettől nem messze húzódik a vasút, amelynek töltéséről nemrég német géppuskák és önjáró lövegek tüzeltek. Azután csapást mértek rájuk gárdaaknavetőink. S megsemmisült minden.

A harc egy percre sem szünetel, nem ritkák a válságos mozzanatok, de a leleményes, kezdeményező vállalkozások sem. Rohamcsoportjaink éjszaka furfangosan behatolnak az épületek bonyolult és ismeretlen labirintusába. Elmondották nekünk Osztapov hadnagy rohamcsoportjának tevékenységét. A hadnagy harcosaival valahol az Andrássy-laktanya körzetében harcolt. Odaszaladt hozzá az összekötő, és jelentette, hogy a csoport elfoglalt még egy épületet. A pinceablakokban levő géppuskák fedezték a háztömb jobb oldalát. A hadnagy, a tüzelési irányt megadva, megparancsolta két lövegkezelőnek, hogy némítsák

el a géppuskafészkeket. A tüzérek ágyúikkal kapunyi rést ütöttek a kétszáz méterre álló házon. A harcosok nyomban kihasználták a kedvező helyzetet. Benyomultak a házba, s néhány kézigránátot dobtak a pincébe. Nyolc német katona meghalt, négy fogságba esett. E ház elfoglalásával végleg megtisztították az ellenségtől az egész háztömböt.

Harmadik feljegyzés

A foglyok egy újabb csoportjával a Városliget közelében találkoztunk. Tőlük tudtuk meg, mi lett azokkal az ellenséges ezredekkel, amelyeknek a sorai különösen megritkultak az utóbbi két-három nap alatt. A bekerített csoportosítás parancsnoksága kiadott egy parancsot, s ebben fő feladatként az Ügetőpálya védelmét határozta meg, ugyanis ide szálltak le szállító repülőgépeik.

Már tíz nappal korábban fogytán volt a németek lőszere, különösen a tüzérségi lőszer. A budapesti hadiüzemekben nem tudták kellőképp megszervezni termelésüket, mivel ezeket a gyárakat a légierőnk támadta. Egyetlen megoldás maradt: Junkers–52-esekkel kellett szállítani a lőszert a városba, ahonnan aztán ugyanezek a gépek Bratislavába és Bécsbe szállították a sebesült tiszteket és katonákat.

A repülőgépek biztonságos leszállása érdekében meg kellett szervezniük a támadók elleni védelmet. Az ellenség ezt meg is kezdte, még jóval azelőtt, hogy a harcok az Ügetőpálya közelébe értek. Most, amikor a megsemmisített lövegeket, a kiégett páncélosokat, páncélozott szállító járműveket, önjáró lövegeket, az ablakokban elhelyezett géppuskafészkeket nézed, elképzelheted, milyen szívós ellenállásra törekedett az ellenség. Itt az Ügetőhöz vezető utakon egy német tüzérdandár települt. Az állandó harcokban nemcsak személyi állománya, de technikája is alaposan megfogyatkozott. A második tüzérosztályban mindössze két üteg maradt. Napról napra fogyott a lőszer, és be kellett szüntetni a tömegtüzet. Csak a jól látható célokra lőttek. Hogy valamiképp pótolják a megritkult gyalogságot, a dandár személyi állományának csaknem felét puskával látták el, és gyalogosként vetették harcba. A szovjet tüzérség és légierő hatalmas erejű csapásai kaput nyitottak az ellenséges védelmen. Ezen át beözönlött gyalogságunk, és a harc csakhamar az Ügető közelében dúlt. És most a foglyoknak ebben az újabb csoportjában itt látjuk a dandár tüzéreit is.

Nem kevésbé gyászos végre jutott a „Feldherrnhalle" SS gépesített hadosztály is. Foglyul ejtett katonái mondották el, hogy a hadosztálynak mindössze 15 harcképes páncélosa maradt. A többit részben kilőtték és felgyújtották Budapest környékén, részben javításra vitték a Hofherr-gépgyárba. Néhány szót erről a gyárról. A német mérnökök, bizonyos módosításokat végezve, alkalmassá tették a gyár berendezését, hogy a Németországból szállított tartalék alkatrészekből páncélozott harcjárműveket állítsanak elő. A gyárat azonban csakhamar elszigetelte a szovjet légierő, azután pedig már támadtuk is. Az ellenségnek nem sikerült kijavíttatnia a megrongálódott harckocsikat, vagy újakat összeállítani az alkatrészekből. Így azok ott is maradtak a szállítószalagon. A harckocsi-utánpótlás forrása tehát elapadt, s a „Feldherrnhalle" hadosztálynak is meg kellett elégednie a 15 páncélosával.

Érdemes még egy olyan körülményt megemlíteni, amely jól bizonyítja az ellenség gazdasági elszigetelődését. Duna-vízzel nem tudtak mozogni a harckocsik. Üzemanyagra volt szükségük. Miután a szovjet csapatok elfoglalták az olajfino-

mító üzemet, megfosztották az ellenséget az üzemanyagtól. Ezért láthatták tisztjeink a következőket. Az egyik utcán két páncélos haladt, egyik vontatta a másikat. Az elülső harckocsi odahúzta a másikat egy tér sarkára, és otthagyta, mint álló tűzfészket. Tüzérségünk azután rövidesen ki is lőtte ezt a mozgásképtelen páncélost, kezelőit pedig elfogtuk. A német harckocsizók kihallgatásuk során elmondták, hogy páncélosuk tartályaiban egy csepp benzin sem maradt.

Negyedik feljegyzés

Amint elhagytuk a Hungária körút középső szakaszát és a mellette levő sportpályát, egy teherpályaudvarhoz értünk. Sínein vasúti kocsik, mozdonyok. Mozdulatlanság. A pályaudvaron attól fogva megbénult minden forgalom, hogy harckocsi-magasabbegységeink elérték a Duna menti Vácot. Budapest tehát nem kap tüzelőanyagot és nyersanyagot. Onnan, a Nyugati-Kárpátok előhegyeiből szállították a budapesti gyáraknak a szenet, a vasércet. Az állomás területén nézelődve látjuk, hogy a rakodók üresek. Csak szénmaradványok mindenütt. A tartalékok gyorsan kifogytak, s ez akadályozta az ipari vállalatok munkáját.

Az állomáson heves harc dúlt. Betört ablakok, lövedékek vájta rések a falakon. Az állomásért két oldalról indult roham: a mellette levő tér és a gépgyár felől, amelyet a támadók egy nappal korábban már elfoglaltak. Amikor harcosaink elérték a tér déli szegélyét, a Kőbányai utat, a nyitott ajtajú vagonokból géppuskatűz zúdult rájuk. Láttunk két német katonát, a szovjet harcosok golyói végeztek velük. Nem sikerült elmenekülniük a szemben levő nyitott ajtón át.

Az állomás mellett hatalmas épülettömb: a gépgyár műhelyei. Egy utcával távolabb – másik gépgyár. Itt is látni a heves harc nyomait. A kapunál három kilőtt löveg, nyilván az utca hosszában tüzeltek. Mellettük a német tüzérek holttestei. A gárdaaknavetők csaptak rájuk.

Az ellenségtől megtisztított utcákon élénk a gépkocsiforgalom. Lövegeket vontatnak, lőszert és meleg italt szállítanak harcoló katonáinknak. A kereszteződésekben forgalomirányító. Öt gárdaaknavető robog tova. Nemsokára felsivítanak a lövedékei, s valahol valamelyik parkból magas tűz- és füstoszlop tör a magasba.

Az egyik utcában műszaki katonáinkkal találkozunk. Fáradhatatlanok, energikusak, vállukon robbanóanyagot cipelnek, hogy eltávolítsák a Baross utca torkolatában emelt torlaszt. Két nappal előbb a vasútvonalon létesített torlaszt robbantották fel. A gyalogosoknak és a tüzérségnek át kellett mennie a vasútvonalon, de útjukat lezárták az aláaknázott vagonok. Megfelelő mennyiségű robbanóanyagot kellett elhelyezni. S másfél óra múlva a gyalogság már messze járt a robbanás helyétől, s a tüzérség is közelebb telepítette lövegeit a lövészekhez.

Kiváló katonai szaktudással tűntek ki a magyar fővárost rohamozó csapataink. Rudnyev hadnagy rohamcsoportja egy utcakereszteződésben levő háromemeletes házat támadott. A németek legyező alakban tüzeltek, elég sűrűn pásztázva a térhez vezető utakat. A kezdeményező és találékony tiszt alkonyatig várt a rohammal. Harcosait kis csoportokra osztotta, s ellátta őket kézigránátokkal. A katonák, mint az előző harcokban oly sokszor, kúszva jutottak el a házig. S máris repültek az ablakon át a gránátok. „Az ajtókon át törjünk be!" – parancsolta a hadnagy. Az ajtók zárva voltak, de sikerült őket betörni. A földszinten a harcosok négy, az első emeleten hét géppuskát némítottak el. Azokat

a németeket, akik ellenálltak, harcosaink nyomban lelőtték. Tizenöten megadták magukat.

Jakimenko hadnagy, egy másik rohamcsoport parancsnoka, hajnalban közel férkőzött egy kétemeletes házhoz. Vastag falai mögött kétségbeesetten védekező németek. „Hogy lehet leküzdeni egy háromszintes tüzet? Hogyan lehet elérni embervesztesség nélkül a házat, amikor a cél oly közel van?" – tanakodott Jakimenko. Három löveget kapott, s ezeket úgy állította fel, hogy lőhették az első és a második emeletet, ugyanakkor maguk sebezhetetlenek maradtak. Kis idő múlva a tüzérek lőni kezdték az ablakokat. Közben Jakimenko hadnagy feszülten figyelte, mit csinál a földszinten az ellenség. Megparancsolta Ribalko őrmester harcosainak, akiket a ház előtti bokor eltakart az ellenség elől, hogy kússzanak előre. A katonák végül is behatoltak a házba, s rögtön a legfelső emeletre rohantak, hogy ott megsemmisítve az ellenséget, megkönnyítsék az alattuk harcoló elvtársaik dolgát. A kézigránátokkal vívott harc nem tartott sokáig. Eredményeképpen a roham hősei 12 német katonát semmisítettek meg, három géppuskát és néhány géppisztolyt zsákmányoltak.

Ötödik feljegyzés

Budapestnek ahány épülettömbje mellett elmentünk, mindegyiken láttuk a szörnyű harc nyomait. Itt van például egy klinika. Földszinti ablakai előtt homokzsákok, mögülük pásztázták a német géppuskások a Szvetenay utcát, amikor a rohamcsoportok a Duna irányából támadták őket.

A széles Haller utca a Duna felé vezet. Az úttesten szétlőtt légvédelmi ágyúk és három kilőtt harckocsi. Minél közelebb érünk a folyóhoz, annál több szétlőtt ellenséges harckocsit és német holttestet láthatunk. Ezen a szakaszon az ellenséges védelem a Duna-parti helyiérdekű vasútállomás épületére támaszkodott. És íme: égő tehervagonok, lerombolt raktárak, rengeteg üvegtörmelék, s az állomáshoz vezető Soroksári úton füsttől kormos házfalak.

Az ellenség megpróbálkozott a lőszer légi szállításával. Hatalmas tartályokban dobta le ejtőernyővel, de egyikük sem jutott el rendeltetési helyére. Általában nem könnyű dolog a célba juttatás. Nem lehet meghatározni a peremvonalat, hiszen óráról órára változik. Este a városban levő légvédelmi tüzéreink éppen akkor lőttek le két Ju–52-est, amikor ledobták terhüket. Az ellenséget kétszeres veszteség érte: repülőgépük a városra zuhant, a lőszer pedig csapatainknál ért földet.

Lássunk egy rádiójelentést, amely jól jellemzi a bekerített német csoportosítás helyzetét: „Az ellenség egy negyven fős csoportja bekerített. Mit tegyek? Visszavonuljak, vagy maradjak a helyemen mint fedezet? Csak 31 emberem van, 14 nyomtalanul eltűnt." Erre a következő válasz érkezett: „Ha ki tud tartani, tartson ki, ha nem, vonuljon vissza!" S néhány perc múlva már hallatszott az éterben: „Visszavonulok, nincs erőm kitartani, újabb öt embert vesztettem." És e szavakhoz az élő illusztrációt a hadifoglyok szolgáltatták. Piszkosan, borotválatlanul, tépett egyenruhában vánszorogtak a hadifogoly-gyűjtőhelyre. A Dunánál pedig változatlan hevességgel dúlt a harc, s a fagyos szél messzire vitte a robbanások zaját.

Most pedig térjünk vissza a magyar főváros utcáin vívott harcok leírásához. A német hadvezetés sem az első, sem a második ellencsapással nem érte el célját. De most is, mint korábban, feltételezte, hogy mégis sikerül felmentenie a bekerített csoportosítást. A harmadik, az utolsó ellencsapás elgondolásának az volt az alapja, hogy a Velencei-tó és a Balaton között áttörik a szovjet csapatok védelmét, Dunaföldvártól északra előrenyomulnak a Dunáig, és ezzel kettévágják a 3. Ukrán Front csapatait. Ezután délről biztosítva magukat, a Velencei-tó és a Duna között főerőikkel támadást indítanak Budapest ellen, felmentik a körülzárt csoportosítást, és vele együtt hátba támadják és megsemmisítik a 3. Ukrán Front 46. és 4. gárdahadseregét.[228]

A kisegítő csapást az ellenség Bicskére szándékozott mérni. Ezt követően a főerőknek déli irányba kellett volna fordulniuk a Duna mentén, majd a Nagykanizsa környékéről keleti irányban támadó 2. páncéloshadsereggel és a Dráva déli partjáról a Duna mentén északnak nyomuló „F" hadseregcsoport erőinek egy részével együttműködve, szét kellett zúzniuk a 3. Ukrán Front 57. hadseregét. Ezután a front maradványait a Duna mögé visszavetve, hídfőt kellett birtokba venniük a folyó keleti partján.[229]

El kell ismerni, hogy ez alkalommal a 4. gárdahadsereg törzsének felderítő osztálya nem állt hivatása magaslatán. A felderítő osztály, összegezve a légi felvételek adatait, a foglyok és az átszököttek vallomásait, arra a következtetésre jutott, hogy az ellenség páncélosegységeit nyugat felé visszavonja, ezért egy pillanatra sem szakadva el tőlük, meg kell szervezni üldözésüket. A valóságos helyzet azonban teljesen más volt. A német hadvezetés a 4. SS-páncéloshadtestet visszavonta a Bicskétől északra levő arcvonalról, Komáromba irányította, s onnan vonaton (a katonáknak azt mondták, hogy a hadtest a szovjet–német arcvonal középső szakaszára indul) Győrön át Veszprémbe szállította. Más szóval a hadtest ismét megjelent a Balaton körzetében. E manőverrel arra számítottak, hogy megtévesztik a 4. gárdahadsereget és a 3. Ukrán Frontot.

A német hadvezetésnek sikerült január 12. és 17. között Székesfehérvártól délnyugatra rejtve összpontosítania az egész 4. SS-páncéloshadtestet. E hadtest állományába az 1., 3. és 23. páncéloshadosztály, az 5. „Wiking" SS-páncéloshadosztály, a 3. „Totenkopf" SS-páncéloshadosztály, az 5. „Királytigris" hadseregközvetlen osztály, a 325. rohamlövegdandár, egy gyalogoshadosztály és négy önálló gyalogos- és lovasdandár tartozott. A hadtest több mint 600 harckocsival és rohamlöveggel, 1200-nál több löveggel és aknavetővel rendelkezett. Ez lehetővé tette, hogy a támadás 35 kilométeres sávjában arcvonal-kilométerenként 16–18 harckocsit és rohamlöveget, valamint 50-nél több löveget és aknavetőt összpontosítsanak. A főcsapás irányában (az Ősi–Balaton közötti 18 km-es szakaszon) pedig ez a sűrűség harckocsikból és rohamlövegekből 30, lövegekből és aknavetőkből 50 volt.

Az ellenséges támadás sávjában, a Sárkeresztes és Balaton közötti 35 kilométeres szakaszon a 84. lövészhadosztály erőinek egy része, a 135. lövészhadtest 252. lövészhadosztálya és az 1. gárda megerődített körlet védett. A védelem a mélységben nem volt műszakilag kiépítve. A megerősítő eszközökből itt helyezkedett el két páncéltörőtüzér-ezred és egy ágyústüzér-ezred. Egy arcvonalkilométerre 10–11 löveg és aknavető jutott. A hadtest sem harckocsikkal, sem önjáró lövegekkel nem rendelkezett. Nem kétséges, hogy ilyen erőviszonyok mellett, s ráadásul még az ellenség intézkedéseinek téves értékelése miatt a 135.

lövészhadtest parancsnoksága igen súlyos helyzetbe került. Az ellenség támadását csak a hadsereg és a front erőinek és eszközeinek gyors manővereivel, a védők önfeláldozó és hősies helytállásával lehetett elhárítani.

Harminc perces erős tüzérségi előkészítés után január 18-án 8 óra 30 perckor a légierő által támogatott 4. SS-páncéloshadtest támadásba ment át az Ősi–Balaton terepszakaszon, Dunapentele általános irányban. Három óra múlva a 3. páncéloshadtest egységei is megindították a támadást Sárkeresztes–Csór körzetéből, hogy elfoglalják Székesfehérvárt. A német hadvezetés, hogy elvonja felderítésünk figyelmét a főcsapás irányából, és lekösse a 4. gárdahadsereg magasabbegységeit, kisebb gyalogos- és páncéloscsoportokkal rohamokat indított Mórtól 12 kilométerre Bokod északkeleti körzetében.

Az ellenség 150–150 harckocsiból álló páncéloscsoportjai már az első napon áttörték védelmünket, és 16–30 kilométert nyomultak előre. A Duna felé való további előrenyomulásukat megakadályozandó, a 4. gárdahadsereg parancsnoka ütközetbe vetette tartalékából a 7. gépesített hadtestet. E hadtest az ellenség páncélosainak gyors előrenyomulása miatt azonban nem tudott kijutni a számára meghatározott körzetbe, és ott védelmet szervezni. Kénytelen volt kedvezőtlen körülmények között harcolni, s bár egységei súlyos veszteséget okoztak az ellenségnek, támadását nem bírták feltartóztatni.

Az első nap végén a 252. lövészhadosztály csapatai visszavonultak, és új védelmi terepszakaszt szálltak meg a Sárvíz-csatorna keleti partján; az 1. gárda megerődített körlet (parancsnok Sz. I. Nyikityin vezérőrnagy) alegységei Lepsény vasútállomás körzetébe húzódtak vissza. A 7. gárda gépesített hadtest egy része harcolva visszavonult Polgárdiig, másik része súlyos harcokat vívott a bekerítésben. A 68. lövészhadtest magasabbegységei ezen a napon visszaverték az ellenség valamennyi rohamát, és elfoglalták korábbi állásaikat.

A 4. gárdahadsereg parancsnoka, hogy megerősítse a Sárvíz-csatorna keleti partján húzódó védelmet, a hadsereg második lépcsőjéből oda irányított egy lövészhadosztályt, két páncéltörőtüzér-ezredet, egy könnyű-, egy tarackos- és egy légvédelmitüzér-ezredet, valamint két útászzászlóaljat. Január 18-án estére ide vonták a 18. harckocsi- és a 133. lövészhadtestet is. Székesfehérvár körzetébe csoportosították át a 21. gárda-lövészhadtest (parancsnoka P. I. Fomenko vezérőrnagy) 69. gárda-lövészhadosztályát, amely a várostól délre, arcvonalával déli irányban rendezkedett be védelemre.

A harc első napján az ellenség 100-nál több harckocsit és rohamlöveget vesztett, de egyre újabb és újabb erőket vetett ütközetbe. Január 19-re virradó éjjel megkezdte az átkelést a Sárvíz-csatornán, és – noha csapataink szívósan ellenálltak – hajnalban be is fejezte. A nap második felében az ellenséges páncélosegységek elérték Dunapentelét, január 20-án reggelre pedig a Dunát. Ezzel kettévágták a 3. Ukrán Front csapatait. A manőverezés nehéz volt, mivel nem készítettek elő átkelőhelyeket a Dunán.

A kialakult helyzet gyors intézkedéseket követelt. Hogy megbízható védelmet hozzunk létre a hadműveletek mélységében, minden erőt összpontosítanunk kellett a Kisvelence–Gróf-tanya–Duna terepszakasz megtartására. Más szóval: meg kellett akadályozni, hogy az ellenség a Velencei-tó és a Duna között létesített folyosóból dél felől áttörjön Budapesthez. Menetből végrehajtott folyóátkelés után a terepszakaszra érkezett az 5. gárda-lovashadtest (parancsnoka Sz. I. Gorskov altábornagy), amely már 19-én 23 órakor hozzákezdett a véde-

lem megszervezéséhez. A hadtestet három páncéltörőtüzér-, egy ágyústüzér-, egy aknavető, egy rohamlöveg- és egy gárda-aknavetőezreddel erősítették meg. Az intézkedések következtében a Velencei-tó és a Duna közötti szakaszon kb. 20 löveg és aknavető, valamint 5 harckocsi- és rohamlöveg-sűrűséget sikerült biztosítanunk arcvonal-kilométerenként. Ezenkívül ebbe az irányba csoportosítottuk át az I. gárda gépesített hadtestet és a 113. lövészhadosztályt. Ez utóbbi az 5. gárda-lovashadtest harcrendje mögött rendezkedett be védelemre. A Velencei-tótól délre kialakult válságos helyzet miatt és a rugalmasabb vezetés érdekében a 3. Ukrán Front parancsnoka a 4. gárdahadsereg állományából a 46. hadseregnek adta át a 31. gárda-lövészhadtestet és a 68. lövészhadtestet.

Az ellenség január 20-án reggel folytatta a támadást, és elérte a Siófok–Mezőkomárom–Cece É–Dunapentele–Sárkeresztúr nyugati szegélye–Börgönd–Vendeldűlő terepszakaszt. Nagy jelentőséget tulajdonított Székesfehérvár, a nagy közúti és vasúti csomópont elfoglalásának, mert ez elengedhetetlenül szükséges volt ahhoz, hogy megszervezhesse csapatainak lőszerrel, technikával, élelmiszerrel való folyamatos ellátását. Az egyik, január 20-án kelt és a Balck-csoport vezérkari főnökének küldött okmányban ez állt: „Stuhlweissenburg (Székesfehérvár) körzetében az ellátás gyakran megszakadt az erős ellenséges tűz miatt. Akadályok merültek fel az élelmiszer- és lőszerszállításokban . . .” De az ellenségnek azok a próbálkozásai, hogy elfoglalja Székesfehérvárt, sorra kudarcot vallottak. E körzetben erős védelembe ütközött, sőt erőinek egy részét lekötötte a bekerítésben harcoló 18. harckocsi- és 133. lövészhadtest.

A 3. Ukrán Front parancsnoka, amellett, hogy határozott intézkedéseket tett a Velencei-tó és a Balaton közötti védelem megszervezésére, a 4. gárdahadsereg balszárnyán is megerősítette a védelmet. A Siófok–Simontornya szakaszra csoportosították át az 57. hadsereg állományából a 32. gépesített dandárt; a Cece–Dunaföldvár ÉNy–Duna keleti partja, a Solttól Tökölig terjedő szakaszra a 30. lövészhadtestet, amelyet a 2. Ukrán Fronttól adtak át. Ugyanoda irányították a bekerítésből kitört 18. harckocsi- és 133. lövészhadtestet. Ily módon a Velencei-tó és a Balaton között megszervezett védelem mellett létrejött egy másik védelem, amely lehetővé tette, hogy dél és kelet felől lezárjuk az áttörést.

F. I. Tolbuhin marsall az ekképpen megszervezett védelemnek rendkívül nagy jelentőséget tulajdonított, mert fennállt annak a lehetősége, hogy a Dunához kijutott ellenséges erők az 57. hadsereg hátába kerülnek, és a 2. páncéloshadsereggel együttműködve megsemmisíthetik azt. Ez a páncéloshadsereg ugyanis a Drávától támadásba mehetett át Kaposvár irányában. A később zsákmányolt iratok megerősítették ezt a feltevést. A január 21-én kelt 238/45. számú táviratban a „Dél” hadseregcsoport új parancsnoka, Wöhler megparancsolta a 2. páncéloshadseregnek:

„1. A Balck-csoport támadó magasabbegységei széles arcvonalon, Dunapentelénél és attól északra elérték a Dunát, s északnak fordulva a Duna és a Balaton közötti átjárón mozognak.[230] Meglepésszerű támadásunk következtében az ellenség még nem kezdett tervszerű tevékenységbe a Duna és a Vértes hegység közötti területen s attól délre. Az ellenség harcba vetett gépesített magasabbegységeinek jelentős részét és egy átdobott lövészhadtestét szétvertük.[231] Az ellenség minden eszközzel megpróbálja majd megakadályozni, hogy áttörjünk Budapesthez, és bekerítsük erőit . . .

2. A 2. páncéloshadsereg feladata: összpontosítsa a rendelkezésre álló erőket

(legfeljebb két hadosztályt), keskeny sávban törje át az ellenség arcvonalát, és minél mélyebben nyomuljon előre keleti irányban. A terep jellegének és az utak állapotának megfelelően elsősorban Kaposvár körzetében levő ellenségre mérjen csapást. E támadó hadművelet folyamán lehetőség nyílik a további előrenyomulásra egészen a Dunáig, együttműködve a Balck hadműveleti csoport gépesített magasabbegységeivel.

3. Az arcvonal felszabadított körzeteit a német csapatok leváltása után magyar egységekkel kell feltölteni.

4. A 2. páncéloshadsereg mielőbb jelentse hadműveleti felépítésének tervét és megindításának lehetséges időpontját."

A következő napon, január 22-én De Angelis, a 2. páncéloshadsereg parancsnoka megküldte a „Dél" hadseregcsoport vezérkarának az 57. hadsereg elleni támadó hadművelet tervét. Az „Eisbrecher" (Jégtörő) fedőnevet viselő tervben azt tűzték célul, hogy a 2. páncéloshadsereg a 71. és 118. gyalogos-, valamint az 1. hegyivadász-hadosztállyal Kaposvár általános irányban áttörik az ellenség védelmét. Az „Eisbrecher"-hadművelet azonban elmaradt, méghozzá azért, mert csapataink a Velencei-tótól délre megállították a Budapest felé előrenyomuló német csapásmérő csoportosítást. A 2. páncéloshadsereg ama erőit, amelyeket Kaposvár felé irányuló támadásra szántak, a német hadvezetésnek a Velencei-tótól délre kellett bevetnie.

Január 21-én az ellenség többször rohamozta a Velencei-tó és a Duna között védő 5. gárda-lovashadtest állásait. A hadtest védősávjában mintegy 150 harckocsi és rohamlöveg támadott, s peremvonalát több helyütt áttörték. De az áttört páncéloscsoportokat az 5. gárda-lovashadtest, az 1. gárda gépesített hadtest és a 113. lövészhadosztály határozott ellenlökései megsemmisítették.

Ezekben a napokban sok hőstett született. P. A. Salin hadnagy lovasszázadának hőstette, példás helytállása ismertté vált az egész 3. Ukrán Frontnál. A rohamok alatt, a felderítéseken, a védelem során vagy az ellenség üldözésekor a lovas gárdisták állták a sarat, győztesként kerültek ki a legbonyolultabb helyzetekből is. Január 21-én, amikor a legsúlyosabb harcok dúltak, hősiességük híre ismét bejárta a frontot. Állásaik ellen 11 páncélos- és páncélozott szállító jármű támadott. Egyre közeledtek... „Előkészíteni a gránátokat!" – hangzott Salin hadnagy parancsa. S megkezdődött az élethalálharc a páncélosok ellen. A hadnagy felgyújtott egy Tigrist. A harcban az ellenség négy páncélost és páncélozott szállító járművet vesztett.

Az ellenség fő erőkifejtését arra összpontosította, hogy csapataink védelmét áttörve a Velencei-tó és a Duna között, a legrövidebb úton elérje Budapestet. Közben szívósan rohamozta Székesfehérvárt is. Erőinek egy részét Dunaföldvártól délre Paks irányában (Dunaföldvártól 20 kilométerre délre) vetette be, hogy elfoglalja a dunai átkelőhelyeket. Az ellenség is jól tudta, hogy a 3. Ukrán Front törzse Pakson települ.

Január 21-én egész nap igen feszült volt a helyzet a Balaton térségében. Az ellenség mit sem törődve a veszteségekkel, bár lassan, mégis előrenyomult Budapest felé. A Duna nyugati partján a Balatontól délre levő hídfőnk összeszűkült. A 3. Ukrán Front törzsét veszély fenyegette. Különösen akkor vált súlyossá a helyzet, amikor az ellenség páncélos-magasabbegységei elérték a Dunát, s csapataink hátába kerültek. Kocsisorok áradata vonult a dunaföldvári és csepeli átkelőhelyekhez, s mindkettőnél több ezer fogat és gépkocsi torlódott össze.

Ebben a helyzetben a 3. Ukrán Front parancsnokára bízták a döntést: tovább harcol-e a Duna nyugati partján a Velencei-tótól délre levő hídfő megtartásáért, vagy feladja azt. Tolbuhin marsall később, amikor értékelte csapataink 1945. januári tevékenységét, elmondotta: „Miután az ellenség elérte a Dunát, a 3. Ukrán Front súlyos helyzetbe került. Minthogy az áttörés déli szárnya nyitott volt, a bekerítés veszélye fenyegette az 57. hadsereget, az 1. bolgár hadsereget és a 12. jugoszláv hadtestet, amelyek a Balatontól délnyugatra, a Dráva mentén, annak torkolatáig foglaltak állást. A dunai átkelőhelyeket egyetlen éjszaka elsodorta a vihar. A Pakson települő fronttörzset elérték az ellenség páncélos felderítői. A helyzet veszélyessé vált. Felhatalmaztak bennünket, döntsük el, célszerű-e továbbra is tartanunk a Dunától nyugatra levő hídfőnket. Visszamenni a Duna mögé, nem látszott ésszerűnek, mert Bécs még távolabbinak tűnne, és a Dunánál megszervezett ellenséges védelem miatt a közeljövőben az újbóli átkelésre nem volt remény." A 3. Ukrán Front parancsnoka úgy döntött, hogy minden körülmények között tartja a Duna nyugati partján levő hídfőt.

Január 22-én reggeltől az ellenség két szakaszon támadta a 4. gárdahadsereg csapatait: főerőivel a Velencei-tó és a Duna között, részerőivel Székesfehérvár közelében.

Tizenhárom óra 30 perckor az ellenség több mint száz harckocsiból s rohamlövegből, valamint két ezrednyi gyalogságból álló csoportosítása erős csapást mért az 5. gárda-lovashadtest 12. és 11. lovashadosztályának csatlakozására. A védelmet mintegy 3 kilométeres szakaszon sikerült áttörnie, és elfoglalta Aggszentpétert, ahol egyesült az itt bekerített páncéloskötelékkel. Január 22-én este, négynapos szüntelen harc után a 21. gárda-lövészhadtest magasabbegységei feladták Székesfehérvárt, és visszahúzódtak a Pátka–Kisfalud terepszakaszra.

Nemcsak a földön, hanem a levegőben is heves harc dúlt. Január 22-én a harcmező fölött repülőink 33 légiharcot vívtak, ezek során 36 német repülőgépet lőttek le. Két légi hadseregünk pilótái egy nap alatt 1034 felszállást hajtottak végre.

Január 24-én hajnalban a német parancsnokság három páncéloshadosztállyal és egy „Királytigris" hadseregközvetlen osztállyal (kb. 150 harckocsival és rohamlöveggel, valamint több mint 70 páncélozott szállító járművel) csapást mért Kisvelence–Felsőbesnyő terepszakaszról az 5. gárda-lovashadtest és az 1. gárda gépesített hadtest csapataira. Az ellenséges páncélosok védelmünket áttörve kezdték kifejleszteni támadásukat északnyugati irányban. Január 26-án önálló kötelékei elérték Kajászószentpéter–Vál–Vereb terepszakaszt, s így Budapest déli peremét mintegy 25 kilométerre közelítették meg.

Most már nem lehetett arra számítani, hogy a 3. Ukrán Front, amely súlyos harcokat vívott, a Velencei-tó és a Duna közötti szakaszon, meg tudja akadályozni a német páncélosok áttörését a magyar fővároshoz. Ebben a helyzetben a 2. Ukrán Front parancsnoka elhatározta, hogy a 23. harckocsihadtestet (parancsnoka A. O. Ahmanov altábornagy) átdobja a Duna jobb partjára, s a Duna–Velencei-tó szakaszon délről lezárja vele a Budapesthez vezető utat. Ez volt az egyetlen helyes és időszerű elhatározás, minthogy a 2. Ukrán Frontnak kellett elfoglalnia a város nyugati részét. A keleti részt erre az időre a szovjet csapatok már felszabadították.

Tudniillik a 23. harckocsihadtestnek a bonyolult helyzetbe való bevetéséről a vezérkar nem tudott. Miért? Egyszerűen azért, mert a vezérkar amúgy is erőket

és eszközöket vont el a 2. Ukrán Fronttól, és átadta őket az állandóan segítséget kérő 3. Ukrán Frontnak. És ha még a 23. harckocsihadtestet is kivonják a 2. Ukrán Front állományából, mielőtt az feladatot kapott volna, amelyről az imént szóltam, akkor a német parancsnokságnak sikerül megvalósítani az áttörést a bekerített budapesti csoportosításhoz. A 23. harckocsihadtest erős csapást mért az ellenségre, és nagy veszteséget okozott páncélos erőinek. Terepszakaszát megtartotta, noha a súlyos harcokban maga is körülbelül száz harckocsit vesztett. A vezérkar ezekről a harcokról csak az események befejezése után szerzett tudomást, és figyelembe véve Tolbuhin többszöri kérését, elhatározta, hogy a 23. harckocsihadtestet átadja a 3. Ukrán Frontnak. Ez ellen a 2. Ukrán Front parancsnoka nem tiltakozott különösebben, mivel a hadtest teljesítette feladatát. Ezután megkezdtük harckocsikkal feltölteni Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportját, amely felkészült arra, hogy a Garamon át Bratislava irányában támadjon.

A fasiszták, mivel nagy veszteséget szenvedtek, s meghiúsult a bekerített csoportosításuk felmentésére irányuló törekvésük, a szovjet foglyokon és sebesülteken töltötték ki bosszújukat. Január 27-én éjszaka Kajászószentpéteren vadállati módon halálra kínozták a súlyosan sebesült V. V. Muha, N. P. Micskin, Velisz Allihvizid, I. V. Plotnyikov, P. I. Fajsz, I. V. Szamucsko harcosokat és V. T. Trikas főhadnagyot Amikor katonáink ezt megtudták, felizzott bennük a gyűlölet, s még inkább törekedtek arra, hogy leszámoljanak a kegyetlen ellenséggel, és győzelemmel fejezzék be magasztos felszabadító küldetésüket.

Január 26-ra tehát kimerült az ellenség támadó ereje, s a Dunához áttört páncéloshadosztályai „zsákba" kerültek, amelynek a száját északról és délről mért egyidejű csapással lehetett összezárni. Ennek megvalósítására a 3. Ukrán Front parancsnoka két csapásmérő csoportot szervezett: északon a 104. lövész-, a 23. harckocsi- és az 5. gárda-lovashadtestből, délen a 30. és 133. lövész-, valamint a 18. harckocsihadtestből. A két csoportnak találkozó irányban – Sárosd felé – kellett a csapást mérnie.

Csapataink támadása január 27-én 10 órakor kezdődött. Az ellenség szívósan ellenállt, különösen az északi szakaszon. Ez érthető, hiszen Budapest – ahol a bekerített csoportosítás reménykedve várta felmentését – már egészen közel volt, s a városhoz való áttörés, természetesen megfelelő előkészítés után, a német hadvezetésnek továbbra is fő célja maradt. Az ellenség páncélosokkal rohamozott, amelyekből még futotta ereje, sőt Székesfehérvár körzetéből újabb erőket dobott át, hogy megállítsa déli csapásmérő csoportunk előrenyomulását.

Ám a nap végére némileg megváltozott a helyzet. Minthogy a „zsákba" került 4. SS-páncéloshadtestet a bekerítés veszélye fenyegette, a német parancsnokság elrendelte visszavonását a Baracska–Pettendpuszta–Kisvelence terepszakaszra. Ugyanakkor a 3. Ukrán Front parancsnoka felismerte, hogy a két csapásmérő csoport ereje még nem elegendő ahhoz, hogy szétzúzzák a betört ellenséget, és visszaállítsák a korábbi helyzetet. Ezért elhatározta, csapást mér Székesfehérvár irányában, mielőtt az ellenség átcsoportosítja onnan a déli arcvonalszakaszra a 23. páncéloshadosztályt.

Január 30-ra virradóra Székesfehérvár északkeleti körzetébe irányították az 1. gárda gépesített és az 5. gárda-lovashadtestet. A csapás, amelynek eredményeképp sikerült elfoglalnunk Székesfehérvár keleti szegélyét, nyomban megváltoztatta a helyzetet. A német hadvezetés arra kényszerült, hogy gyorsan kivonja

erőit a főirányból, s ily módon elkerülje a bekerítést, megtartsa Székesfehérvárt, e rendkívül fontos közlekedési csomópontot.

Február 2-án Adony és Adonyszabolcs körzetében találkoztak a 4. gárdahadsereg és a 26. hadsereg[232] csapásmérő csoportjai. A nyugat felé forduló két hadsereg, valamint az 57. hadsereg északnak támadó 135. lövészhadteste február 7-én estére elérte a Velencei-tó D–Seregélyes–Enying É–Balaton terepszakaszt, s a frontparancsnok utasítására itt védelembe ment át. Védelembe mentek át a 4. gárdahadsereg jobbszárnyának és közepének a csapatai is a Zámoly–Székesfehérvár keleti szegélyén. A 3. Ukrán Front tehát csaknem teljesen visszaállította a német támadás előtti helyzetet. Nem sikerült azonban visszafoglalnia Székesfehérvárt, mert az ellenség friss erőkkel (többi között az Olaszországból kivont 356. gyalogoshadosztállyal) erősítette meg a város védelmét.

A német hadvezetés ebben a helyzetben lázas sietséggel igyekezett megszilárdítani védelmét, feltölteni egységeit és magasabbegységeit katonákkal és harceszközökkel, hogy megakadályozza támadásunkat a bécsi irányban. Január 26-án, ugyanazon a napon, amikor a Budapest felé törő csoportosítás erőit kivonták, a német hadvezetés utasítást adott a „partizánmozgalom" megszervezésére. Az egész „Dél" hadseregcsoport utasítást kapott, hogy alakítson „partizánparancsnokságokat", a következő feladatokkal: „A partizánparancsnokságok – az ellenségnek a birodalom határaihoz való közeledése, illetve az ország területére való lépése esetén – az ellenség hátában kezdeményezzenek kis háborúkat. Persze szoros összhangban a fronton harcoló csapatok harcászati tevékenységével. Ha a körülményeket kedvezőnek ítélik meg, minden területen szervezzék meg a népi ellenállást. A partizánkülönítményeket önkéntesekből (minden fegyvernem bármely rendfokozatú katonáiból) szervezzék meg. Az önkéntesek lehetőség szerint jól ismerjék a határ menti (német–osztrák, német–magyar) körzetek helyi viszonyait. Erre a célra elsősorban a parasztok, a vadászok, halászok, hegyi vezetők, pásztorok, vámtisztviselők és határőrök a legmegfelelőbbek. A partizánkülönítményekbe való alkalmasság feltételei az áldozatvállalás, a határozottság és a ravaszság. E követelményekre való alkalmasságnál és a feladat vállalásánál a kiszemelt tiszteknek, altiszteknek és katonáknak kell nyilatkozniuk . . . a hadseregcsoport vezérkarának. A kiválasztott katonákat egy partizánkiképző századba kell küldeni, és kiképzésüket olyan személyekre kell bízni, akik kellő tapasztalatokkal rendelkeznek."

A parancs olvasása közben eszünkbe jutott, hogy a német hadvezetés a harmadik ellencsapásnak a „Fűszerkert" fedőnevet adta. De ez a „fűszer" nem a szovjet csapatok, hanem a német fasiszták, a hitlerista klikk számára volt keserű, amely végül is elvesztette utolsó csatlósát, elvesztette Magyarországot, s vele együtt hadászati nyersanyagforrását is. És bebizonyosodott, hogy a „partizánparancsnokságok" kiagyalt ötlete minden realitást nélkülözött. Nem találkoztunk mi ezekkel a „különítményekkel", de még a „kis háborúval" sem a birodalom területén. Ebben nincs semmi csodálatos, mert a német nép, melyet a nácik belesodortak e pusztító kalandba, hőn óhajtotta a békét, a hitlerizmus mielőbbi bukását. A szovjet hadseregben a felszabadítót látta, és számított segítségére.

A három ellencsapás nem hozta meg a német parancsnokságnak a várt eredményt, de mindegyikben hatalmas ember- és anyagveszteséget szenvedett, elsősorban harckocsikban. A hamuból nem lehet tüzet éleszteni. A német hadvezetés

azonban megpróbálta felszítani a tüzet, hogy bebizonyítsa ennek ellenkezőjét. Január 2. és február 13. között mintegy 800 harckocsit, rohamlöveget és páncélozott harcjárművet, 280-nál több repülőgépet és nagy mennyiségű más fegyvert veszített.

Amikor felidézzük a német ellencsapások elhárításának eseményeit, emlékeznünk kell dicső harcosainkra is. Bátorságuk, hősiességük, férfias helytállásuk, szívósságuk, halálmegvető elszántságuk, a győzelembe vetett hitük, s az az eltökéltségük, hogy győztesen fejezik be a háborút – ez képezte a védelem szilárdságát. Természetesen előfordult, hogy vissza kellett vonulniuk – ilyen a háborúban megesik –, de csak azért, hogy érzékeny veszteségeket okozzanak az ellenségnek, azután támadásba lendüljenek, és visszaállítsák az eredeti helyzetet.

A csapatoknál állandóan, a legveszélyesebb körülmények között is folyt a politikai munka. Fáradhatatlanul ismertették a katonák és tisztek hősi tetteit, harci tudását, szüntelen éberségre nevelték, ismertették a saját és a szomszédos egységek, magasabbegységek helyzetét, megmagyarázták a harcfeladatokat és teljesítésük módszerét. Mindig nagy figyelmet fordítottak a kommunisták és komszomolisták elosztására. Ők mindig ott voltak a legbonyolultabb, legsúlyosabb helyzetekben, és személyes példájukkal lelkesítették győzelemre a katonatömegeket. A prancsnokok és politikai munkások, erejüket nem kímélve gondoskodtak róla, hogy a harcosok élelmezése és a harchoz szükséges eszközökkel való ellátás kielégítő legyen.

Valamennyi fegyvernem harcosai magas fokú fizikai és erkölcsi helytállásról tettek tanúságot a védelmi harcokban, mesterien kezelték fegyvereiket és harci technikájukat. Jó példa erre a 17. légi hadsereg személyi állományának harctevékenysége. E légi hadsereg pilótái januárban 16 501 felszállást hajtottak végre, 327 légiharcot vívtak, s ezekben 281 ellenséges gépet lőttek le. Általában elmondhatjuk, hogy a két Ukrán Front repülői jól harcoltak, számottevően támogatták a védelmi hadművelet időszakában a szárazföldi csapatokat.

A 3. Ukrán Front parancsnoksága általában helyesen értékelte az ellenség elgondolását, és intézkedéseivel megakadályozta annak megvalósítását. Erről tanúskodik a Velencei-tó és a Balaton között létesített védelmi terepszakasz létrehozása, valamint a saját ellencsapás idejének kiválasztása. Az ellencsapásra rendszerint akkor került sor, amikor az ellenség erői már kimerültek. Ami a csapatok vezetését illeti, az csaknem folyamatos volt. Csak egyetlen esetben szakadt meg a vezetékes összeköttetés, amikor az ellenség áttört a Dunához. De hamar helyreállították, s ebben jelentős szerepet játszott az, hogy már előzőleg kiépítették a híradás megkerülő csatornáit a folyó keleti partján. Amikor a front csapatait kettévágták, haladéktalanul megszervezték a fronttörzs két operatív csoportját, s ezek sikeresen összeegyeztették a hadseregek és a hadtestek harctevékenységét.

A háború befejező szakaszában a német hadvezetés már levont néhány tanulságot a hatalmas páncélos erők alkalmazását illetően. De továbbra is ragaszkodott ahhoz az elavult elvhez, hogy a védelmet ún. „páncélos ékekkel" kell áttörni, szűk sávban, az erők növelése nélkül. Nem vette figyelembe a szovjet–német arcvonal déli szárnyán kialakult reális erőviszonyokat, és – amin gyakran csodálkoztunk – egyszerűen figyelmen kívül hagyta a szovjet csapatok egyre növekvő manőverezési lehetőségét.

Az ellenség lényegében egyetlen csapással próbálta meg áttörni a budapesti

csoportosítása köré vont gyűrű külső arcvonalát, s így megteremteni az összeköttetést a bekerítettekkel. E harcászati elgondolás azonban szembetalálta magát a hadműveleti mélységben megszervezett szilárd védelemmel, s az erőknek és eszközöknek az áttörési szakaszon megszervezett manővereivel. A manőverekben nemcsak a tartalék egységek és magasabbegységek vettek részt, hanem a nem támadott arcvonalszakaszokról elvont csapatok is. A manőverezés üteme felülmúlta az ellenség csapásmérő csoportosításainak támadási ütemét. Ez lehetővé tette, hogy – képletesen szólva – hálóba kerítsük a páncélos ékek éleit, s végül megállítsuk előrenyomulásukat.

Csapatainknak sikerült a támadás folyamán védelembe átmenniük, ha az erő- és eszközviszonyok kedvezőtlenül alakultak. A lövészhadosztályok az ellenséges támadás főirányában önálló támpontok és ellenállási csomópontok formájában szervezték meg a védelmet. A védőkre az a feladat hárult, hogy kimerítsék és elvéreztessék az ellenséget, aztán a tartalékok bevetésével támadásba lendüljenek, és a lehető legnagyobb veszteségeket okozzák az ellenségnek. Ezt leginkább a harmadik német ellencsapás elhárítása tükrözte. Amikor az ellenség kifulladt, hatalmas válaszcsapást kapott, melynek nyomán a bekerítés külső arcvonalán csaknem teljesen visszaállítottuk a kiindulási helyzetet.

Valamennyi fegyvernem aktívan harcolt az ellenség páncélosai ellen, de a fő szerepet a tüzérség játszotta. Összpontosított alkalmazása lehetővé tette a tűzzel való gyors manőverezést azokban az irányokban, ahol a harc különösen kiéleződött. E manőverezés eredményeképp a védelmi arcvonal egy kilométeres szakaszán a 4. gárdahadsereg 12–20 lövegtől 40–60 lövegig tudta a sűrűséget biztosítani. A páncélelhárító védelem magában foglalta a gyalogság harcrendjében levő közvetlen irányzású és a fedett tüzelőállásokban elhelyezett lövegek tüzét, a harckocsik és a gyalogság (páncélelhárítók) tevékenységét, továbbá a műszaki zárakat.

A korábbi bekerítő hadműveletek tapasztalatai azt mutatták, hogy a külső arcvonalat minél távolabb kell kialakítani a bekerített csoportosítástól. Ez a tapasztalat hiánytalanul érvényesült a budapesti hadműveletekben. Minthogy e hadműveletben a bekerítés külső arcvonala néhányszor tíz kilométer távolságra húzódott, ez biztosította a 4. gárdahadsereg szilárd védelmét, lehetővé tette a két Ukrán Front között erőkkel és eszközökkel való manőverezést, továbbá a feszes vezetést.

Ismeretes, hogy a fegyveres küzdelemben, bármikor folytatják is, a harcok vagy hadműveletek menete mindig más és más képet mutat. A harc nem színház, ahol a szerepeket egyszer s mindenkorra megtanulják, a díszletek pedig változatlanok. A harcban adódnak olyan helyzetek, amelyeket meglehetősen nehéz előre látni, bár az előrelátás a parancsnoki tevékenység elengedhetetlen feltétele minden katonai szervezetben. A német ellencsapások elhárítása során sok parancsnokunk mesterien vezette alegységét, egységét vagy magasabbegységét, ésszerűen kezdeményezett és alkotóan cselekedett, megalapozott döntéseket hozott, amelyek megfeleltek a körülményeknek. De voltak hiányosságok is, amelyek gátolták a Budapest elleni német támadás meghiúsítását.

Akad kifogásolnivaló a 3. Ukrán Front és a 4. gárdahadsereg törzseinek a tevékenységében is. Így például nem derítették fel idejében a 4. SS-páncéloshadtest átcsoportosítását Székesfehérvár déli körzetében. Több magasabbegység – közöttük a 23. és 18. harckocsi- és a 133. lövészhadtest – részenként lépett

az ütközetbe, s ráadásul gyenge tüzérségi támogatással. Ez indokolatlan veszteségekkel és a feladatok nem teljesítésével járt. Néhányszor a felderítés pontatlanul értékelte az ellenség erejét, túlbecsülte vagy aláértékelte azt. Máskor meg a páncélelhárító tüzér tartalékok hiányában a hadtestparancsnokok nem tudtak hatni a védelem mélységébe betört ellenséges páncélosokkal vívott harcra és annak lefolyására. Nem mindig szervezték meg kellőképp az ellenség éjszakai rohamainak elhárítását. Az ellenség az éjszakai tevékenységgel egyrészt meglepetést akart elérni, másrészt csökkenteni akarta a légierőnk és tüzérségünk csapásai által elszenvedett veszteségeit.

Azok a harci tapasztalatok, amelyeket a szovjet fegyveres erők a Nagy Honvédő Háború éveiben szereztek, nem vesztették el, és még sokáig nem vesztik el gyakorlati jelentőségüket. Ezekből a tapasztalatokból, amelyek az élenjáró szovjet hadművészet kiváló eredményeiben öltenek testet, parancsnokaink állandóan meríthetnek, és ilyen vagy olyan formában felhasználhatják őket a csapatok korszerű harcra való kiképzésében és nevelésében. De a harci tapasztalatok nem csupán jó példák. Törvényszerűen magukba foglalják azokat a rossz példákat is, amelyeket tábornokaink és tisztjeink harcszervezési és csapatvezetési hibái szültek. Ezért mutattunk rá mi is néhány hibára, amelyet akkor követtünk el, amikor a német hadvezetésnek a Budapest felmentésére irányuló próbálkozásait meghiúsítottuk. Erre szükség van, hogy a valóságnak megfelelően értékelhessük az eseményeket, a tényeket, és a jövőre nézve levonhassuk belőlük a kellő tanulságokat.

A Nagy Honvédő Háború folyamán az ellenséges ellencsapás gyakori jelenség volt. Ezt tapasztalhattuk a volgai csatában, az aktivkai és a begoduhovi ütközetekben, Korszuny-Sevcsenkovszkij körzetében, valamint a szovjet–német arcvonal más olyan szakaszain is, ahol a német fasiszta csapatok „katlanba" kerültek. De a legerősebb ellencsapást Budapest alatt mérték. A német hadvezetés még azzal sem törődött, hogy a szovjet–német arcvonal középső szakaszát meggyengíti, amikor onnan jelentős számú csapatokat – főleg páncélos erőket – dobott át Magyarországra.

A volgai csata után kibontakozó hadászati támadás közben a szovjet hadsereg mind gyakrabban találta magát szembe a már jó előre szívós védelemre berendezkedett nagyvárosokkal. A jobbára kőből épült házak hosszú sorát erős tűzrendszerrel és műszaki zárakkal összekötve, az ellenség erős védelmet épített ki. Feltételezte, hogy ezekre az erődökre támaszkodva rendezheti szétzúzott csapatainak harcrendjét.

A szovjet hadsereg felborította a német hadvezetés terveit. Gyakran menetből foglalta el a nagyobb és kisebb helységeket. Emellett módszeresen is birtokba vett városokat. Ilyen esetekben – több ezer fős helyőrségekről lévén szó – a gyorsanmozgó magasabbegységek megkerülték a várost. Az ostromot a következő lépcsők vívták meg, lehetetlenné téve, hogy az ellenség kitörjön a bekerítésből. Az ostromlottak elkeseredett ellenállása kemény utcai harcokkal járt együtt. De bármilyen szilárd fedezékből védekezett is az ellenség, csapataink roppant szívósan és nagy harcászati tapasztalatokkal sikerre vitték az ostromot. E tekintetben jellemző példa Budapest.

Budapestet gondosan előkészítették a védelmi harcokra. Keleti részét patkó alakban háromszorosan vették körül az állások vagy a védőövek, amelyek északon és délen a Dunára támaszkodtak. Délnyugaton a már említett Margit-vonal

állta el a szovjet csapatok útját. Az utcák zömét elbarikádozták, a város peremével vezető utakon pedig közvetlen irányzású lövegeket és nehéz géppuskákat állítottak fel. A szűk utcákban a németek felrobbantották az épületeket, s ezzel olyan akadályok keletkeztek, amelyeket csak helikopterekkel lehetett volna „átlépni". De akkor még nem voltak ilyen légi szállítóeszközök. A városban 110 támpontot és 200-nál több ellenállási csomópontot szerveztek. Az ellenállási csomópontok rendszerint egy vagy több lakónegyedet foglaltak magukban, beleértve az ipari létesítményeket, a vasútállomásokat, pályaudvarokat, épülettömböket. A támpontok a csomóponton belüli egy-két épületre korlátozódtak. Az erőkkel és eszközökkel való manőverezés céljára az ellenség széleskörűen felhasználta a föld alatti létesítményeket, a csatornahálózatot, a pincéket. Egyszóval minden utcát, minden lakónegyedet és a házakat a hitleristák tartós védelemre készítettek elő.

A bekerített csoportosítás tisztjeivel és katonáival közölték, hogy 12 páncélos- és gyalogoshadosztály siet a segítségükre. A német katonák többsége kezdettől éppúgy hitt az erőddé kiépített város bevehetetlenségében, mint abban, hogy a bekerítést át fogják törni. Ami a harcra kényszerített magyar katonákat illeti, ők, ha kedvező alkalom kínálkozott, átálltak a szovjet hadsereg oldalára, vagy civilbe öltöztek, és elvegyültek a lakosság között. Ezzel kapcsolatban a német parancsnokság kénytelen volt kiadni egy parancsot, amelynek utolsó sora így hangzott: „A szökevényeket és a lázítókat a helyszínen fel kell koncolni." Bizonyára az erkölcsi szellem szilárdítása érdekében adták ki azt az újságfélét, amelynek ezt a beszédes címet adták: „A budapesti katlan hírei."

A város keleti részében bekerített csoportosítást a 2. Ukrán Front Budapesti Csoportja (a 30. lövész-, a 18. önálló lövész- és a 7. román hadseregközvetlen hadtest) számolta föl. A város nyugati körzetében levő ellenséget a 3. Ukrán Front 46. hadseregének kellett megsemmisítenie. De közvetlenül a városért kibontakozó harc kezdetén ez a hadsereg nem tevékenykedhetett aktívan, mivel a bekerítés külső arcvonalán védelembe ment át, hogy elháríthassa a németek ellencsapását.

Minden, a nácik által megszállt ház egy kisebb, de szilárd erődnek számított, s elfoglalásukra speciális rohamcsoportokat kellett szervezni. E csoportok rendszerint 10–20 lövészből (egy részük géppisztolyos), 3–4 műszakiból, 2–5 lángszórósból álltak, s megerősítésül 1–2 nehéz és 2–3 könnyű géppuskát, páncéltörő fegyvert, löveget kaptak. Tevékenységüket különösen a főirányokban, 1–2 harckocsi és nehéz géppuska (DSK) támogatta. A rohamcsoportokat összfegyvernemi tisztek vezették.

Az utcai harcokban nagy szerepet játszottak a kézigránátok (F 1-esek) és a robbanópalackok. Példaként idézzünk fel egy esetet.

Néhány rohamcsoport váratlanul ellenséges gépuskatűzbe került. E tűzfészkeket csak közelharcban lehetett megsemmisíteni. A támogató lövegeket nem lehetett kivontatni a kis térre, s azok így nem tüzelhettek közvetlen irányzással. A gránátdobás céljából kikülönített harcosok kúszva közeledtek a ház felé. Amikor elérték a járdát, kézigránátokat dobtak az ablakokba. Miután a földszinten elhelyezett géppuskák elhallgattak, a lövészek rohamra lendültek. Valamennyi emeletre behatolva a kézigránátokkal semmisítették meg az ellenséget. Harminc német meghalt, tizenöt megsebesült, s a zsákmány – nyolc géppuska.

A rohamcsoportok rendszerint nem az utcák hosszában harcoltak, minthogy

azokat erős tűz alatt tartotta az ellenség, hanem a fedettebb helyeken, a lerombolt kerítéseken és falakon át hatoltak be az ellenállási objektumokba. A rombolásokat a közvetlen irányzással tüzelő nagy űrméretű lövegek vagy a műszakiak hajtották végre. Megkeresve a védelem gyenge pontjait, a rohamcsoportok arra törekedtek, hogy mélyen behatoljanak az ellenség mögé, ilyenformán a város alaprajzán kijelölt peremvonal általában nem volt reális, nem esett egybe a valóságos peremvonallal. Megtörtént, hogy az épület felét a mi katonáink foglalták el, a másik részében pedig a németek voltak.

Szólni kell harcosainknak az utcai harcokban tanúsított leleményességéről is. Itt vetődött fel az ún. „műszaki tüzérség" eszméje. A dolog lényege, hogy amint szűkült a bekerítés gyűrűje, csapataink mind nagyobb mennyiségű különböző űrméretű tüzérségi lövedékeket zsákmányoltak. A műszakiak azt javasolták, szerkesszünk olyan eszközt, amivel a lövedékeket robbanóanyagok segítségével az ellenségre zúdíthatjuk. A szerkezetet késleltető elektromos gyújtóval lehetett működtetni. A lövedék robbanótöltete különleges konstrukciójú volt, amelyben késleltető gyújtót és Bickford-gyújtózsinórt alkalmaztak. A „műszaki tüzérség" ütegeit 200 méterre állították föl az ellenség állásaitól. Minthogy a lövedékekkel 600 méter távolságra lehetett „lőni", jelentős veszteséget okoztak az ellenségnek. Egyszer például a Lenke téren gyülekezni kezdett az ellenséges gyalogság. A műszakiak ezt kihasználva 618 darab zsákmányolt lövedéket zúdítottak rá, és jól megritkították sorait.

A rohamcsoportok harcászata igen sokoldalú, s a harcosok kezdeményezően, alkotó módon és leleményesen alkalmazták. Ha a helyzet úgy kívánta, hogy a föld alatt harcoljanak, ott is feltalálták magukat, s mihamar remekül tájékozódtak a föld alatti átjárókban.

A budapesti épületek alatt sok az egymással összekötött pince, amelyeken az egyik lakótömbből a másikba át lehet jutni. Az egyik harcosnak az a gondolata támadt: nem lehet-e ezeken a pincéken át mélyen az ellenség harcrendjébe behatolni? Az elképzelést tett követte. Elöl mozgott a kézigránátokkal és géppisztolyokkal felszerelt harcosok első „lépcsője", mögötte pedig a géppuskások, a híradók és a lőszeresek csoportja. Ily módon az egyik rohamcsoport a Ferenc József-híd közelében csaknem a Duna-partig jutott el. Ott az egyik raktárépületben rejtve felállítottak egy nehéz géppuskát, s amint a hitleristák a híd felé közeledtek, bekerültek tűzsávjukba . . . A géppuskások elmondották, hogy sajnos el kellett hagyniuk tüzelőállásukat, nem mintha az ellenség szorította volna vissza őket, hanem mert elfogyott a lőszerük meg az ennivalójuk. De veszteségeket okoztak az ellenségnek, és ez volt a fontos.

Katonáink a nedves és bűzös pincéken – vagy amint a magyarok nevezték, a bunkereken – áthaladva látták a halál elől odamenekült embereket. A mécsesek fénye alig-alig világította meg a beesett, sápadt arcokat. Egyszer csak felsírt egy kisgyermek – biztos az éhség gyötörte –, s ekkor a katonák a kenyérzsákjaikból kenyeret, szalonnát, cukrot és teát szedtek elő, és odarakták a kis budapesti polgár köré. Az óvóhelyek lakói meghatódva a szovjet katonák szívességétől és jóságától, baráti kézfogásokkal, jókívánságokkal fejezték ki hálájukat, s elkalauzolták őket az úton. Láttunk óvóhelyeket, ahová azokat gyűjtötték, akik kegyvesztettek lettek a nyilasok szemében, láttunk gettókat halálra ítélt zsidókkal. De voltak kényelmes óvóhelyek is: a falakon és a földön szőnyegek, villany-

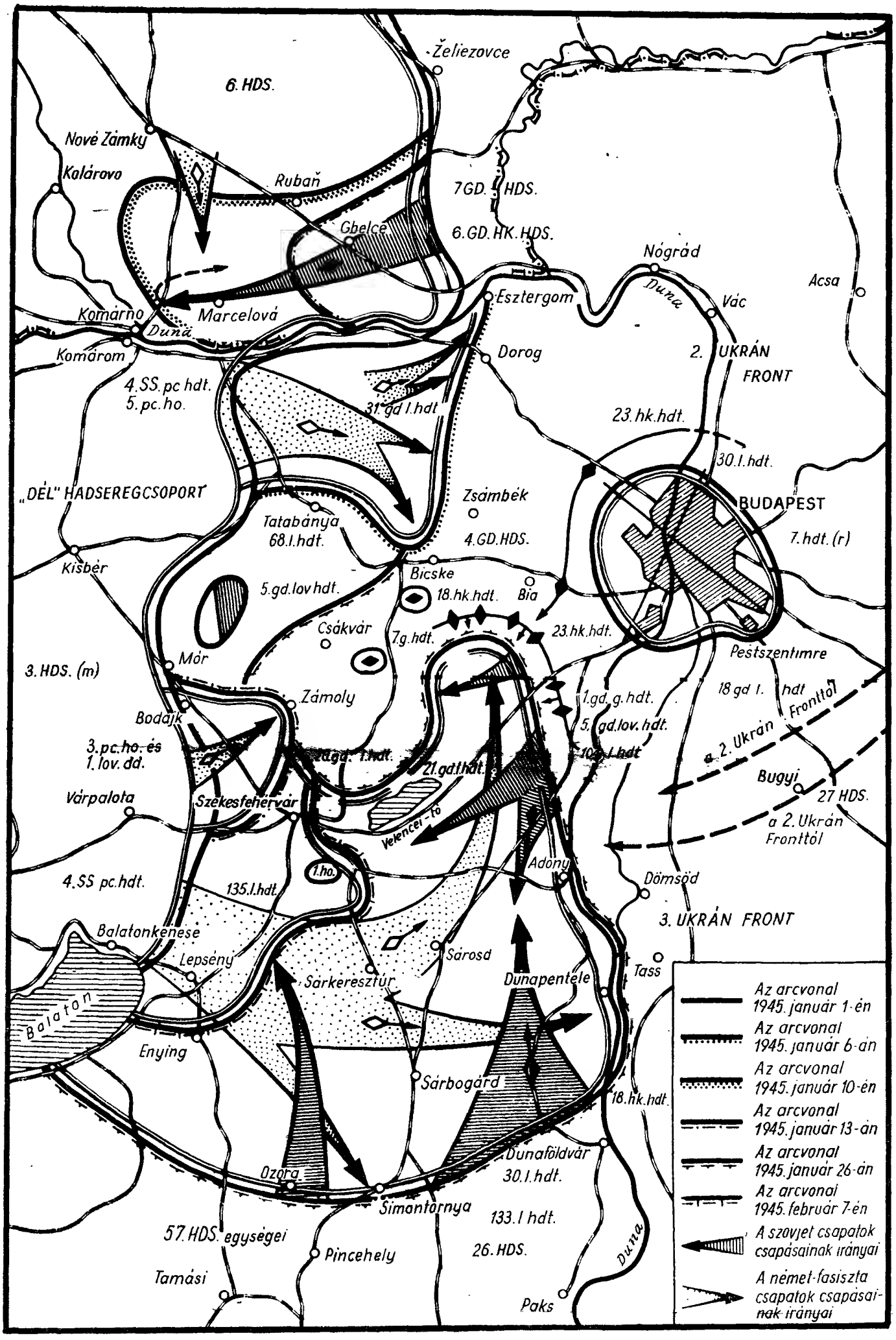

A Budapesten bekerített ellenséges csoportosítás ellencsapatainak elhárítása és e csoportosítás megsemmisítése 1945. január 2-tól február 15-ig

világítás, rádió, élelmiszerkészletek. Itt húzódtak meg a vagyonos emberek, a részvényesek, szóval mindazok, akik a budapesti „arisztokráciához" tartoztak.

... A Kerepesi temetőt vastag kőkerítés veszi körül. A falakon katonák, onnan pásztázzák a terepet, a támadókat. Az ellenség aknatüze nem csitult. A műszakiaknak kellett a dolog végét megfogni, például felrobbantani a falat, hogy gyalogságunk behatolhasson, és megsemmisíthesse a sírok és kripták között meghúzódó ellenséget. Palcsikov őrmester, Szkoroszpelov tizedes, Vlaszov és Kifa harcosok Koloszkov hadnagy műszaki szakaszából, hátukra erősített robbanóanyaggal odakúsztak a temetőhöz. A tomboló tűzben egy-két percre megálltak, hogy kifújják magukat, majd tovább kúsztak ... Végül célhoz értek, a veszélyes átjáróhoz. A bátor és ügyes harcosoknak kevés idejük maradt, hogy előkészítsék a robbantást. Amíg feladatukat végezték, a lövész alegységek felkészültek a rohamra. Egyszer csak robbanás reszkettette meg a levegőt. A falon két hatalmas rés tátongott. Azután roham, előre ... A Kerepesi temetőben sok német hagyta ott a fogát, s több mint nyolcvanan oszlopban, „díszkíséret mellett", megindultak a fogólygyűjtő felé.[233]

A város egyik pontján olyan épületeket kellett alegységeinknek elfoglalniuk, amelyeket tér övezett. Mindjárt a harc elején sikerült megszállniuk a legnagyobb házat, amelynek ablakai a térre nyíltak. S most felmerült a kérdés, hogyan lehet biztosítani az ellenséggel szembeni tűzfölényt, vagyis hogyan helyezzék el a tűzeszközöket, hogy azok támogathassák a rohamozókat. Valamelyik tiszt azt javasolta, vigyék fel a 45 mm-es lövegeket az első és második emeletre, s gyorstűzzel vakítsák a szemközti épületben levő ellenséget. Meg is tették, és „negyvenötöseink" kétszintű tűzzel elvakították az ellenséges géppuskákat. Ezalatt a lövész alegységek katonái előre óvakodtak. Elérték a második épületet. Az ellenség „egérfogóba" került. Megszakadt lőszerük utánpótlása, mivel majd minden utcát tűz alatt tartottak gyalogosaink. Éjszaka kis csoportokban rohamoztak katonáink, beszivárogtak a többi házba, kézigránátharcot folytattak, s megadásra kényszerítették az ellenséget.

A januári napokban sokszor előfordult, hogy sűrű köd ülte meg a várost. „Attól, hogy váratlanul beállt a fagy, a föld még nedves maradt" – gondolta Karelin hadnagy, a lövészszázad parancsnoka. Még egyszer kinézett a nemrég elfoglalt ház ablakán, de alig látott 15 méternél messzebbre. Előtte – kisebb tér. Minél gyorsabban át kellett haladnia a téren, hogy a következő utcán kijuthassanak a Dunához. Ráadásul rendkívül zavarta egy nagy szürke ház, ott a déli sarkon, ahonnan az ellenség géppuskatűz alatt tartotta az egész teret. Tegnap este kétszer is megpróbáltak odajutni, de a tűz földre kényszerítette a katonákat, többen meg is sebesültek. „Megpróbáljunk eljutni oda a köd leple alatt?" – latolgatta magában a hadnagy, bár jól tudta, hogy a téren való áthaladás a ködben is veszélyes. De nem tétlenkedhetnek egy helyben. A téren egy kilőtt ellenséges harckocsi állt, az ellenség nem törődött vele: valamennyi pesti javítóhely a szovjet csapatok ellenőrzése alatt állt. A hadnagy a harckocsihoz küldött négynégy golyószórót és géppisztolyost, megparancsolva nekik, hogy tüzeljenek a szürke házra. Ugyanakkor a két csoportra osztott század a szárnyak felől kezdte megkerülni az épületet. A harckocsihoz küldött katonák erős tüze odavonta az ellenség figyelmét, s így a megkerülő csoportok veszteség nélkül megközelítették a házat. Annak déli oldalán volt egy deszkákkal beszegezett ablak, amelyen át könnyen be lehetett jutni. „Az ablakon át a szobákba!" – hangzott a parancs.

Az egyikben ott állt a téren keresztülvezető utat lezáró ellenséges géppuska. Kezelői fel sem ocsúdtak, máris fogságba estek. Nem sokkal később a tüzéreink is megjelentek a téren.

... Kétemeletes ház, előtte erős kőkerítés. A házban levő német géppuskások lezárták az utcakereszteződést. Hogyan lehet hozzájutni? Füstgyertyák alkalmazása látszik a legcélszerűbbnek, mert a fedezetük alatt trotillal ellátott műszakiakat lehet oda küldeni. A vegyivédelmiek füsttakarót vontak. Hamarosan hatalmas robbanás reszkettette meg a levegőt, s még szét sem oszlott a füst, a lövészek előrelendültek. Miután ezt a házat elfoglalták, az ellenség a szomszédos épületeket sem tudta tartani.

... Háromemeletes ház, mindegyik emeletét védelemre rendezték be. A 145. ezred 2. zászlóaljának alegységeit megállította a géppuskák heves tüze. Az ellenséget erős tüzérségi tűzzel kellene megsemmisíteni. De először is a zászlóalj támadási irányában nincs tüzérség, és ha lenne is, a közelben nem akad számára megfelelő állás. Egyetlen megoldás maradt – fel kell gyújtani a házat. Egy lángszórós csoportnak Nozdrenko főhadnagy vezetésével késő este sikerült a ház mögé jutni. A földszinti ablakokra mért lángszórócsapások megtették a magukét. Tűz támadt, s erre a németek valamennyi emeletről a kijárat felé tódultak, ahol már várták őket géppisztolyosaink. A zászlóalj előremozoghatott, s csakhamar elfoglalta az egész lakótömböt.[234]

★

A Budapestért folytatott harcok első napjaiban az ellenség ellenlökéseket indított. A 109. gárda-lövészhadosztály 306. gárda-lövészezredének a 2. zászlóaljára rárontott egy harckocsikkal támogatott ellenséges gyalogoszászlóalj. A csapás az egyik századot érte, amelynek még nem volt ideje arra, hogy beássa magát az elért terepszakaszon. Az ellenséges túlerő elől a század megkezdte a visszavonulást. Az a veszély fenyegetett, hogy az ellenség oldalba támadja az ezred jobbszárnyát. Ekkor azonban F. F. Koncsickij hadnagy, a 2. gárda-lövészzászlóalj pártszervezője, egy csoport kommunistával lesállást foglalt egy házban a hitleristák előnyomulásának útvonalán. A fasiszták váratlanul géppisztoly- és géppuskatüzet kaptak. Miután nagy veszteséget szenvedtek, megálltak, majd lassan hátrálni kezdtek. Koncsickij hadnagy csoportja élén az ellenségre vetette magát. A bátor kommunistákat a század valamennyi harcosa követte. Az eredeti helyzetet visszaállították.[235]

Hősi példát mutattak az 5. gárda-tüzérhadosztály 259. gárda-ágyúsezrede 2. ütegének tüzérei is. A kommunista N. K. Bovt őrmester lövegparancsnok és beosztottjai hét napon át, éjjel-nappal elkeseredett harcot vívtak. Január 8-án az a lövészszázad, amelyet Bovt őrmester kezelőszemélyzete támogatott, válságos helyzetbe került: az egyik sarokházban lapuló fasiszták golyószóró- és géppuskatűzzel elvágták a századot a zászlóalj főerőitől. A tüzérek ekkor a gyalogosok segítségére siettek. Az erős tűz ellenére nyílt tüzelőállásba vontatták nehézlövegüket, és 200 méterről közvetlen irányzással megsemmisítették az ellenséges tűzfészket. Így a század szabadon mozoghatott.[236]

Amíg az ellenségnek nem volt gondja az üzemanyaggal, harckocsijai, rohamlövegei és páncélozott szállító járművei állandóan a város utcáin dübörögtek, és egyenként szálltak szembe rohamcsoportjainkkal. De minden alkalommal vere-

séget szenvedtek. Tüzéreink, lövészeink, műszakiaink és lángszórósaink harcoltak ellenük. Íme, egy epizód. Egy ellenséges harckocsi időnként előjött rejtekhelyéről, és lőtte az egyik utcát. Filatov lángszórós azt a parancsot kapta, hogy semmisítse meg a harckocsit. A harcos, miután megfigyelte a harckocsi mozgási útvonalát és azt a helyet, ahol megállt, bement az egyik romos házba, és elhelyezkedett az ablak mögött. Nem kellett sokáig várakoznia. A harckocsi előbújt fedezékéből, lassan előrejött, majd megállt a ház közelében. A harckocsi kezelői nem látták lángszórósunkat; hamarosan egy tűzcsík csapódott a német páncélos üzemanyagtartályára, s az ellenséges harckocsi lángba borult. A kezelők kiugráltak, egy-két pillanatig kábultan nézték égő páncélosukat, majd szaladni kezdtek a ház felé, ahol Filatov tartózkodott. De a bátor katona éppen erre várt. Kézigránátjai máris robbantak, s a három kezelő számára örökre véget ért a háború.

Január 10-én a vezérkar felhívta a 2. Ukrán Front parancsnokának figyelmét, hogy a magyar főváros keleti részében harcoló csapatok vezetése nem egységes.[237] Javasolta, hogy vegye el a 7. gárdahadseregtől a 30. lövész- és a 7. román hadtestet, s ezekből, valamint a 18. önálló gárda-lövészhadtestből szervezzen egy önálló csoportot, saját alárendeltségében. A következő napon megszervezett csoport parancsnokává a 18. önálló gárda-lövészhadtest kiváló és bátor parancsnokát, I. M. Afonyin vezérőrnagyot nevezték ki.

A csoport feladatul kapta, hogy január 12-én reggel mérjen csapást a 30. lövészhadtesttel a Városligeti fő irányába, a 18. önálló gárda-lövészhadtesttel pedig a Népliget irányába; vágja két részre az ellenséges védelmet Pesten, foglalja el a keleti városrészt, és január 14-én estére jusson ki a Dunához. A csoport – leküzdve minden épületsarkot, minden emeletet védő ellenséget – január 17-re olyan helyzetet teremtett, hogy nem kettő, hanem három részre vágással fenyegette a fasisztákat. Az ellenség a veszélyt megérezve, fokozatosan kezdett visszavonulni. De már elkésett. Harcosaink lendületesen előretörve elérték a Dunát, s elvágták a hitleristákat az átkelőhelyektől. A január 18-i előnyomulás során az ellenség megmaradt erőit fogságba ejtették.

Katonáink, mint korábban, most is ezrével adták tanújelét hősiességüknek. A tisztek százai bizonyították be, milyen kiválóan tudják vezetni alegységeiket és egységeiket a bonyolult utcai harcokban. Lehetetlenség mindazokat a parancsnokokat felsorolni, akik személyes bátorságukkal, katonai hozzáértésükkel beírták nevüket a szovjet hadsereg dicső történetének lapjaira. Itt csak Sz. I. Szirotyuk századost említjük meg, a 155. lövészhadosztály 659. ezredének egyik zászlóaljparancsnokát. 1944. december 26-tól 1945. január 18-ig alegységével minden pesti harcban részt vett, s csekély veszteséggel szép sikereket ért el. Vezetésével zászlóalja kb. 300 háztömböt szabadított fel, több mint tíz harckocsit, 9 páncélozott szállító járművet, 33 löveget és aknavetőt, 70-nél több tűzfészket, s körülbelül 1000 ellenséges katonát és tisztet semmisített meg. A haza a Szovjetunió hősének kijáró arany csillaggal tüntette ki a félelmet nem ismerő és kiváló vezetőképességgel rendelkező tisztet.

A Pestért vívott harcokban az ellenség csak halottakban 35 840 katonát és tisztet vesztett. Megsemmisítettünk, illetve zsákmányoltunk 291 harckocsit és rohamlöveget, 1419 löveget és aknavetőt, 222 páncélgépkocsit és szállító harcjárművet, 784 géppuskát, 20 140 puskát, 2700 géppisztolyt, 8000-nél több vasúti kocsit, 96 mozdonyt és sok egyéb katonai anyagot és felszerelést.[238]

A Pesten harcoló ellenség leverése után a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának utasítására a Budapesti Csoport csapatait átdobták Budára. Itt tartózkodtak a bekerített csoportosítás megmaradt erői, amelyekkel a lehető leggyorsabban le kellett számolni. A Budapesti Csoport csapatait a 3. Ukrán Front állományából erősítették meg, mégpedig a 75. és a 37. lövészhadtesttel, s azok valamennyi megerősítésül kapott eszközével.[239]

A főhadiszállás január 18-i direktívájában a város nyugati részének elfoglalását a 2. Ukrán Frontra bízta. A 3. Ukrán Frontnak minden erejét arra kellett összpontosítania, hogy a bekerített csoportosítás felmentésével próbálkozó ellenséggel szálljon szembe, vagyis csak a bekerítés külső arcvonalán folytasson harctevékenységet.

Minthogy I. M. Afonyin tábornok súlyosan megsebesült, január 22-én az 53. hadsereg parancsnoka, az ugyancsak kiváló és bátor I. M. Managarov vezérezredes vette át a Budapesti Csoport vezetését.

A Budapesti Csoport támadása január 22-én, az ellenség rendkívül szívós ellenállása közepette kezdődött meg. A város nyugati részében a terep erősen átszeldelt és dombos, s valamennyi épület egy kis erőd. Húsz nap alatt a csoport magasabbegységei csak 114 háztömböt foglaltak el, s az ellenség kezén 608 maradt. A szovjet katonák lassan, de megállíthatatlanul nyomultak előre, s mindennap véghezvittek valamilyen hőstettet. Idézzük fel közülük Alekszej Petrovics Iszajev őrmester példáját. Ő a 180. lövészhadosztály 42. lövészezrede géppisztolyos századnak egyik rajparancsnoka volt.

Január 22-én a 42. lövészezred alegységei a Csatárka úton harcoltak. Iszajev alegységét földre fektette az ellenség tüze. Többen megsebesültek, köztük Iszajev is, akinek testébe kilenc lövedék és több szilánk hatolt. Hamarosan észrevette a közeli ellenséges tűzfészket. Összeszedte maradék erejét, odavonszolta magát a tűzfészekhez, és ráborult a tüzelőnyílásra. A tüzelés megszűnt. Harcosaink egy emberként ugrottak fel, és rohamozták meg a házat. Iszajev őrmester feláldozta magát elvtársai életéért, és biztosította alegysége számára a sikert. Halála után megkapta a Szovjetunió Hőse kitüntetést.

Azután, hogy január végén kudarcba fulladt a német hadvezetés harmadik ellencsapása is (ebben jelentős szerepe volt a 23. harckocsihadtestnek), végleg szertefoszlott a bekerített csoportosítás megmenekülésének a reménye. A katonák éheztek. Február elejétől napi 75 g kenyeret kaptak.[240] A villany- és gázszolgáltatás már rég megszűnt, a vízvezeték alig adott pár csepp vizet, az üzletek és a pékségek zárva voltak. A járdákon német katonák holttestei hevertek, senki nem temette el őket.

Minthogy a 2. Ukrán Front parancsnoka nem tartotta kielégítőnek a Budapesti Csoport harcának megszervezését, február 3-án megparancsolta: mielőbb döntő fordulatot kell elérni, vagyis február 7-én estig teljesen fel kell számolni a bekerített csoportosítást.

Némi átcsoportosítás után a Budapesti Csoport február 5-én hatalmas csapást mért az ellenség legerősebb ellenállási fészkére, s miután kifejlesztette a támadást, február 11-re felszabadított 109 háztömböt, s foglyul ejtett 25 ezer katonát és tisztet.

Sikerült megtisztítanunk a Margitszigetet, amelyet IV. Béla magyar király lányáról neveztek el. A magyar fővárosnak ez a szép, sétányokkal, vendéglőkkel, szállodával, stranddal és uszodával rendelkező festői része lehangoló képet mu-

tatott. Az elkeseredetten védekező hitleristák nem kímélték a szigetet. Kidöntötték a szigetet ékesítő hatalmas fákat, és akadályokat emeltek belőlük a sétányokon, árkokat ástak, és aknazárakat telepítettek, minden épületet védelemre rendeztek be. De a sziget a temetőjükké vált. Rengeteg holttest hevert a víztorony melletti parkban. A kegyetlen harc után sok szétlőtt löveg maradt itt, amelyek korábban a pesti partot tartották tűz alatt. A szigeten helyezkedtek el tüzérfigyelőink. Miután a Spolarich Étteremben berendezték a figyelőt, helyesbítették a Pesten levő nehéztüzérség tüzét.

Budán mindenütt találkoztunk az elkeseredetten védekező ellenséggel vívott harc nyomaival. Például a Zsigmond utca tönkretett házaival, kőből és vasból emelt torlaszaival. Hatalmas erőfeszítésbe került rést nyitni ezeken az akadályokon. Nehéztüzérségünk közvetlen irányzással lőtte az akadályokat, melyek egymás után dőltek le. A szentendrei helyiérdekű vasút budai állomásán lángoló kocsik. Itt védett az egyik nagy ellenséges csoport, amely meg akarta akadályozni a támadók kijutását a Margit-rakpartra. A gárda-aknavetők néhány sortüze meggyengítette az ellenállást. Azután rohamra lendült gyalogságunk, s hamarosan elfoglalt néhány lakónegyedet.

Az egyik, több emeletes házból álló lakónegyedet szintén erődítménnyé változtatták. Minden emeleten géppuskákat állítottak föl. Egyik oldalon sem lehetett előrenyomulni, a tűz mindenütt földre fektette katonáinkat. Az alegységparancsnokok elhatározták, hogy először egy házban számolják fel az ellenséges védelmet. Az egész tüzérség ennek a háznak az ablakaira összpontosította tüzét. A falak leomlottak. A gyalogság kihasználva a tűzhatást, előrelendült, és áttört a széles udvaron. A következő háznak ezen az oldalon nem voltak ablakai. Csak rést kellett ütni a falon, s be lehetett hatolni a lakónegyed közepébe. A tüzérek az imént elfoglalt ház romjain áttolva lövegeiket, közvetlen irányzással, kb. 150 méterről lőttek. Aztán a műszakiak robbantással kiszélesítették a réseket, s a gyalogság behatolt az épület belsejébe. A hitleristák pánikba estek, s életüket mentendő a szomszédos háztömbbe menekültek.

Február 12-én éjjel a német parancsnokság utolsó kísérletet tett, hogy csapatai kitörjenek a bekerítésből. Az ellenségnek sikerült az Olasz fasor körzetében áttörnie a 180. lövészhadosztály arcvonalát, s a keletkezett folyosón 15 ezernél több emberét kimenekíteni. De már február 14-én ezek is megsemmisültek. A Budán maradt többi elszigetelt csoport fogságba esett. 1945. február 13-án reggel 10 órára teljesen megtisztítottuk a magyar fővárost az ellenségtől.[241] Megpróbált kitörni vezérkarával együtt a bekerített csoportosítás parancsnoka, Pfeffer-Wildenbruch tábornok is. Útja nem a föld színén vezetett, mert még a szovjet tüzérség erősen tevékenykedett, még zúgtak a levegőben a szovjet gépek, s gyalogságunk a budai hegyeket tisztogatta a németektől. A tábornok más utat választott, egy széles csatornát. Ezen át sikerült a felszínre jutnia, s már biztonságban érezte magát. De megjelentek a szovjet harcosok, s a már nem létező csoportosítás parancsnoka a kezükre került. Meg kell mondani, hogy a csatornán keresztül vezető útja olyan nyomokat hagyott rajta, hogy kihallgatása előtt szó szoros értelemben fürdőt kellett készíteni neki.

A Budapestért folytatott harc képe nem lenne teljes, ha nem szólnánk az 5. és a 17. légi hadsereg kiterjedt és eredményes harctevékenységéről. A repülők biztosan lezárták a bekerített csoportosítást a levegőből. Nemcsak az ellenséges szállítógépek, de még a harci repülőgépek sem bírtak valamirevaló segítséget

nyújtani csapataiknak. A mi repülőink viszont hathatósan támogatták a Budapestet rohamozó egységeinket, s mindenkor hősiesen harcoltak.

A 31. vadászrepülő-ezred egyik századparancsnoka, Dmitrij Sztyepanovics Kravcov őrnagy, 13 ellenséges gép megsemmisítője, Magyarország egén is sikeresen harcolt. December 22-én, a 3. Ukrán Front csapatait támogatva, Kravcov őrnagy köteléke négy ellenséges gépet lőtt le, köztük egyet ő maga. Február 2-án egy Budapest fölötti légiharcban Kravcov tizenhat sebet kapott. Erősen vérezve is folytatta azonban a harcot. Köteléke ismét négy gépet lőtt le, s egyet újból ő küldött a földre. Befejezve a légiharcot, a hős pilóta maradék erejével még szerencsésen lehozta gépét. Kravcov őrnagyot a Szovjetunió hősének járó arany csillaggal tüntették ki.

A 2. Ukrán Front csapatai 1944. december 27-től február 14-ig mintegy 50 ezer ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg, és több mint 138 ezer foglyot ejtettek.[242] A haza nagyra értékelte a szovjet csapatok budapesti hadműveletekben elért sikereit. A Szovjetunió Legfelső Tanácsának Elnöksége 1945. június 9-i rendeletével emlékérmet alapított „Budapest bevételéért" felirattal. Ezt mindenki megkapta, aki részt vett a városért vívott harcban. Sok egységet és magasabbegységet „Budapesti" névvel tüntettek ki.

Budapest felszabadításában a szovjet hadsereggel együtt magyar katonák és tisztek is részt vettek, akik átálltak hozzánk. Ezek kezdetben önálló századokban harcoltak, s a szovjet egységek kötelékében rohamozták a Déli pályaudvart, a Gellérthegyet és a Citadella környékét. Később ezekből a századokból alakult meg a Budai Önkéntes Ezred, amelynek parancsnoka Variházy Oszkár alezredes lett. Az ezred részvétele a főváros felszabadításában erkölcsileg és politikailag egyaránt nagy jelentőségű tett volt. A Budáért vívott harcokban az ezred nagy véráldozatot hozott.

Sok magyar hazafi élete kockáztatásával segítette a szovjet katonákat. Nemes cselekedet fűződik a Szabó házaspár – Szabó Lajos és felesége –, valamint Klein János és Árpád – apa és fia – nevéhez. 1944 novemberében megszöktettek a budapesti rabkórházból négy szovjet hadifoglyot: I. N. Kovalenko és N. B. Szultanov tiszteket, V. A. Szolosenko törzsőrmestert és P. M. Malisev őrmestert. Mindannyian súlyos sebesüléssel estek fogságba. A magyar hazafiak a hitleristáktól megszállt Budapesten 53 napon át bújtatták a szovjet katonákat. Több ízben is rejtekhelyet kellett változtatniuk, míg végre azt a kerületet, amelyben rejtőztek, felszabadította a szovjet hadsereg.[243]

Budapest lakói súlyos napokat éltek át a harcok idején, s ezért a felelősség elsősorban Magyarország uralkodó köreit terheli. Hitlert kiszolgálva elárulták a nemzeti érdekeket, és pusztító háborúba taszították az országot. Amikor a harcok Magyarország határaihoz közeledtek, a horthysta kormány véget vethetett volna az esztelen vérontásnak és a fölösleges pusztításoknak, ha megnyitja az arcvonalat a szovjet hadsereg előtt, és csapatait a hitleristák ellen fordítja. Ehhez a feltételek adva voltak. De nem ez történt, és a történelem nem csupán a hitlerista klikket, hanem az akkori magyar kormányt is felelőssé teszi a budapestiek súlyos megpróbáltatásaiért, a rombolásokért.

1945. február 13-án befejeződött a szovjet csapatok magyarországi felszabadító harcának második szakasza. Az ország kétharmada és fővárosa felszabadult a német megszállás alól. A „Dél" hadseregcsoport újabb súlyos vereséget szenvedett. A szovjet hadsereg csapásai szétzúzták azt a véres rendszert, amely hosz-

szú éveken át uralkodott Magyarországon. A szovjet hadsereg hős harcosai elhozták a magyar népnek a rég várt szabadságot.

A Budapest alatt folytatott hadműveletek arra kényszerítették a német hadvezetést, hogy jelentős, főleg páncélos és gépesített erőket irányítson át a szovjet–német arcvonal déli szárnyára. Ám ezzel meggyengítette azt a varsó–berlini irányt, ahol a szovjet főerők támadtak. Ez egyrészt arról tanúskodik, hogy milyen óriási jelentőséget tulajdonított az ellenség Budapest megtartásának, másrészt pedig, hogy a 2. és a 3. Ukrán Front budapesti hadműveletének kedvező feltételeket teremtett a támadás sikeres kifejlesztéséhez a szovjet–német arcvonal más szakaszain.

A 2. és a 3. Ukrán Front csapatai nemcsak szétzúzták az ellenség hatalmas budapesti csoportosítását, hanem az egész balkáni erők közlekedési útvonalait is fenyegették. Ezért a német hadvezetésnek meg kellett gyorsítania csapatai kivonását Jugoszláviából. A budapesti hadművelet eredményeképp csapataink a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai új támadást készíthettek elő a bécsi irányban, és kifejleszthették a baráti csehszlovák nép felszabadítására irányuló tevékenységüket.

A budapesti harcok során a szovjet csapatok gazdag tapasztalatokat szereztek a rohamcsoportok alkalmazásában. E csoportok bátor és kezdeményező tevékenysége igen fontos szerepet játszott a sikeres utcai harcokban. Tapasztalataikat felhasználtuk a kelet-poroszországi városokért, valamint a Bécsért és Berlinért vívott harcokban.

Helyénvaló megemlítenünk csapataink alkalmazásának és harctevékenységének több sajátosságát.

A lövészhadosztályok a főirányban 400–800 m széles arcvonalon támadtak. Amint a harc a találkozóirányokban a város központja felé közeledett, a lövészhadosztályok támadási sávja fokozatosan összeszűkült. Ez lehetővé tette a hadosztályparancsnokok számára, hogy fokozzák az erőkifejtést, mivel annak arányában, ahogyan a város központja felé közeledtek, nőttön-nőtt az ellenség ellenállása. A hadosztályok közötti sávhatárokat rendszerint az utcák alkották. A helyzettől függően a hadosztályok egy, kettő és három lépcsőben nyomultak előre. A lövészezredek a főirányban 150–300 m széles sávban támadtak.

Az utcai harcokban különös jelentőségre tett szert a szárnyak fedezése. E célból az ellenség által megszállt és támadó csapataink szárnyain levő épületek lezárására különleges csoportokat szerveztünk. Fontos szerephez jutottak az ezredtartalékok. Fő feladatuk az volt, hogy teljesen megtisztítsák az épületekben a pincéket és a felső emeleteket az ellenségtől, erősítsék az arcvonal közvetlen közelében harcoló előrevetett egységek mögötti harcrendet. Az ezredparancsnok tartaléka rendszerint géppisztolyos századból, felderítő szakaszból és műszakiakból állt, és a parancsnoki harcálláspont körzetében helyezkedett el.

A lövészezred harcrendje oly módon épült fel, hogy az ezred gyorsan, bármelyik irányban manőverezhessen. A lövészzászlóalj harcrendje a lövészszázadok, a közvetlen irányzású tüzércsoportok, az aknavető csoport és a tartalék harcrendjét foglalta magába. A zászlóalj tartaléka egy géppisztolyos szakasz volt. A lövészszázad harcrendjének alapját a rohamcsoportok képezték.

A tüzérség alkalmazását az jellemezte, hogy minél több különféle űrméretű löveget készítettek fel közvetlen irányzású tüzelésre. Ott, ahol a terep és a széles, egyenes utcák ezt lehetővé tették, a tüzérség 80 százaléka közvetlen irány-

zással tüzelt. A tüzérségnek csak a hadtestek és hadosztályok megerősítésére adott része maradt fedett tüzelőállásokban. Reá hárult az ellenséges védelem mélységében levő lövegek és aknavetők megsemmisítése. A rohamcsoportokhoz beosztott 37, 45 és 76 mm-es ezred- és hadosztálylövegek a tűzfészkekre, a házak falába és kerítéseibe vágott lőrésekre, az ablakokra és padlásokra tüzeltek. Rendszerint felvitték őket a felső emeletekre, s onnan hajtották végre feladataikat.

A közvetlen irányzású tüzelésre beállított tüzérség állandóan készen állt arra, hogy elhárítsa az ellenséges harckocsik és gyalogság ellenlökéseit.

A közvetlen irányzással tüzelő nagyobb űrméretű (122, 152 és 203 mm-es) lövegek főleg az erős kőépületekben elhelyezett ellenséges tűzfészkeket lőtték, és rombolták a kerítéseket meg az akadályokat. A sorozatvető ezredeket nem adták át a lövészhadosztályoknak, hanem a hadtestparancsnok alárendeltségében maradtak. A hadtestparancsnok a főcsapás irányában vetette be őket a legfontosabb célok, többi közt az ellenséges csoportosítások ellen, vagy az ellenlökések elhárítására.

Az aknavető egységeket és a lövészezredek aknavető alegységeit csoportokba vonták össze, s vagy a lövészezredek tüzérparancsnokainak, vagy az aknavető egységek parancsnokainak a vezetése alatt harcoltak. E csoportok tömegtüzet lőttek az objektumokra, a rohamozó gyalogságra, s a közeli mélységben pusztították a fedezékben levő ellenséget. Az aknavetők gyakran a peremvonal közvetlen közelében az épületekben vagy mögöttük foglaltak tüzelőállást, és a megfelelő mélységig támogatták a gyalogságot.

Nem vált be viszont az az eljárás, hogy olyan körzetekben, amelyek tele voltak szűk utcákkal és több emeletes épületekkel, a gyalogság harcrendjét túlzottan megtűzdelték közvetlen irányzással tüzelő lövegekkel. Így a szűk utcák miatt a lövegeket a mélységben helyezték el, ahonnan nem mindegyiknek sikerült hatásosan tüzelni. A lövegek egy részét a gyalogságot támogató csoportokba kellett összevonni, s fedett tüzelőállásokból tevékenykedtek.

A légierő alkalmazásának is voltak sajátosságai. Abból a humánus meggondolásból kiindulva, hogy minél kisebb pusztítást okozzanak a városban, a szovjet hadvezetés alig vetette be a bombázórepülőket. Főleg a csatarepülők tevékenykedtek. A csatarepülők a gyalogsággal együttműködve csapásokat mértek a nehezen leküzdhető ellenállási gócokra, s ezzel elősegítették a bekerített ellenség felszámolását. A repülőknek igen-igen jól kellett tájékozódniuk, kiválóan kellett ismerniük a város elrendezését és a megállapított jelzéseket, nehogy saját csapataiknak okozzanak veszteségeket. Ezeknek a követelményeknek teljes egészében megfelelt a 3. csatarepülő-hadtest tevékenysége.

Az utcai harcok közepette a rendkívül korlátozott megfigyelés komoly próbára tette a csapatok vezetését. Például a Budapesti Csoport parancsnokának, a hadtest- és hadosztályparancsnokoknak semmi lehetőségük nem nyílt arra, hogy kellőképp kiválasszák figyelőpontjaikat, ahonnan akárcsak a főirányt is megfigyelhették volna. Az ezredparancsnokok figyelőpontjai a csapatok vonalától 150–300 méterre, nemegyszer pedig közvetlen a harcrendekben települtek. A zászlóalj- és századparancsnokok az első lépcsős alegységeik harcrendjében tartózkodtak, és ők maguk szervezték az objektumok elleni rohamokat. Ha csupán 100 méterre tartózkodnak a harcrendtől, már nem tudták volna vezetni alegységüket.

Fontos szerepet kaptak az utcai harcokban azok az összekötő tisztek, akiket a magasabb törzsek küldtek az egységekhez. Ellenőrizték az egységek tevékenységét, eloszlatták a félreértéseket, szervezték az egységek együttműködését, lényeges utasításokat adtak, amelyek megfeleltek az elöljáró parancsnokok elgondolásának és az általános feladatoknak. Felkeresték a csapatokat a törzsfőnökök, a tüzérparancsnokok, a hadműveleti osztályok vezetői is. Budapest peremére települt például a 2. Ukrán Front parancsnokának előretolt harcálláspontja.

A Budapestért folytatott harcokban a fő híradó eszközt a távbeszélő és a rádió jelentette. A front-, csoport-, a hadtest-, hadosztály- és ezredláncban megbízhatóan működött a vezetékes híradás, a rádióhíradást viszont – bár mindig készenlétben állt – ritkán alkalmazták. Az ezred-, zászlóalj-, századláncban a vezetékes híradás, minthogy az ellenség állandóan lőtte, csak megszakításokkal működött. Ezt részben az okozta, hogy az ezred-, zászlóalj- és századparancsnokok sokszor változtatták vezetési pontjaikat. A rádióállomások munkájában jelentős zavarok mutatkoztak, s hogy ezeket kiküszöböljék, az antennákat a háztetőkön helyezték el.

Ahhoz, hogy a sok ellenséges támpontot megsemmisítsük, nagy mennyiségű lőszerre, különösen pedig nagy űrméretű tüzérségi lövedékre volt szükség. Ezért a szállítóeszközök nagy részét erre a célra használtuk fel.

A város keleti részében vívott harcok idején a hadosztályok közvetlenül a hadsereg-, illetve részben a frontraktárakból kapták a lőszert. A nehézségek – a lerombolt Duna-hidak – ellenére a csapatok nem szenvedtek különösebb hiányt lőszerben.

A 2. Ukrán Front csapatai január első felében nemcsak Magyarország fővárosáért harcoltak, hanem fennmaradt erői Csehszlovákia területén is támadtak. A támadás itt lassan bontakozott ki, mert a 2. Ukrán Front nyitott jobbszárnyát ellencsapás fenyegette. A jobbszárny nyitottságát a 4. Ukrán Front lemaradása okozta, amely november óta az Ondava folyónál állt. De azután, hogy január közepén megkezdődött és sikeresen folytatódott a kelet-poroszországi és a visztula–oderai hadművelet, a 4. Ukrán Front sávjában lényegesen megváltozott a helyzet. A főhadiszállás utasítását végrehajtva, a 4. Ukrán Front támadásba ment át, és január végére elérte a Poprád völgyét, s több nagy települést foglalt el. Ezután már a 2. Ukrán Front jobbszárnycsapatai is kifejlesztették támadásukat. Január végére elérték a Brezno–Nemce D terepszakaszt. A továbbiakban, csaknem a budapesti csoportosítás felszámolásáig, ez az arcvonal a jobbszárnyon alig változott.

Miközben a szovjet hadsereg Budapestért harcolt, a felszabadult részeken a legfontosabb kérdés a demokratikus rendszer megteremtése volt. A nemzetgyűlés december 22-én megválasztotta az Ideiglenes Kormányt. E kormánynak nem minden tagja értett egyet a „Nemzeti újjászületés programjá"-val, de figyelembe véve a dolgozó tömegek forradalmi fellépését, nem utasították el a program követeléseit, hangoztatva, hogy az az Ideiglenes Kormány tevékenységi programja. Mindezt puszta képmutatásból tették, hogy a népi hatalom védelmezőinek adják ki magukat. A Dunántúl területein pedig a szovjet katonák még tovább ontották vérüket a német fasiszta csapatokkal vívott harcokban, de az új, szabad élet már kisarjadt Magyarországon. Az ország még német megszállás alatt levő nyugati területeinek lakossága nem küldhette el képviselőit Debrecenbe a nemzetgyű-

lésbe. Gondolatban azonban már együtt volt azokkal, akik megismerték a szabadságot.

A széles néptömegek akaratát kifejezve az Ideiglenes Kormány december 28-án megszakította a diplomáciai kapcsolatokat a hitleri Németországgal, és hadat üzent neki. Január 20-án befejeződtek Moszkvában a tárgyalások és aláírták a Szovjetunió, Anglia és az Egyesült Államok, valamint Magyarország közötti fegyverszüneti egyezményt. Az egyezmény legfontosabb kikötései a következők: Magyarország kötelezi magát, hogy legalább nyolc gyalogoshadosztályt állít fel megerősítő eszközökkel, s az a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság vezetése alatt részt vesz a háborúban. Emellett rendelkezésre bocsátja a szükséges anyagi eszközöket is (pénzt, szállítóeszközöket, élelmiszert, üzemanyagot stb.). Magyarország lemond Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia – a bécsi döntések alapján – megszállt területeire vonatkozó minden jogáról, s kötelezi magát, hogy minden elhurcolt anyagi értéket visszaszolgáltat a Szovjetuniónak, Csehszlovákiának és Jugoszláviának. A magyar kormány kötelezettséget vállalt, hogy feloszlatja az országban levő fasiszta szervezeteket.

A békeszerződés megkötéséig a könyvkiadást és -terjesztést, a mozik és színházak programját, valamint a rádióállomások és hírközlő szervek munkáját előzetesen meg kellett beszélni a szovjet parancsnokság képviselőjével. Magyarországnak az arcvonaltól 50–100 kilométerre eső egész területén helyre kellett állítani a polgári közigazgatást. A polgári hatóságok kötelesek voltak végrehajtani a szovjet parancsnokság utasításait. Végül az egyezmény 18. cikkelye kimondta, hogy a fegyverszüneti feltételek végrehajtásának ellenőrzésére a Szövetséges (Szovjet) Főparancsnokság vezetésével, Szövetséges Ellenőrző Bizottság működik az országban.[244]

A fegyverszüneti egyezménynek nagy politikai és nemzetközi jelentősége volt. Szilárd alapot teremtett a független demokratikus Magyarország megteremtéséhez.

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság, amelynek működése arra irányult, hogy Magyarországon gyökerestől kiirtsa a fasizmust és támogassa a valóban demokratikus rendet, nagy segítséget nyújtott az ország demokratikus erőinek az új hatalom megteremtésében, és a szomszédos államokkal való normális kapcsolatok kiépítésében.

A demokratikus erők tömörítésében és a népi hatalom megteremtésében, valamint a földbirtokosok és a kapitalisták elleni harcban döntő szerepet játszott a Magyar Kommunista Párt.

A szovjet csapatok hathatós segítséget nyújtottak a helyi Nemzeti Bizottságoknak a háborúban szétrombolt nemzetgazdaság helyreállításában. „Nem egy budapesti gyermek köszönhette a szovjet katonától kapott kenyérnek és a szovjet tábori konyhákon kapott ételnek, hogy megmenekült az éhhaláltól. Ugyanakkor a felszabadító szovjet csapatok megnyitották a vidékkel való összeköttetést is" – írta Nemes Dezső.[245]

A szovjet csapatok segítőkészsége tette lehetővé, hogy a lakosság az utakat, elsősorban a hidakat helyreállíthassa. A parasztok számtalan esetben kaptak igavonó állatokat és a megmaradt traktorokhoz üzemanyagot a szovjet hadseregtől. Mindez igen nagy jelentőségű volt az ország életének a normalizálása és a tavaszi mezőgazdasági munkák elvégzése szempontjából. „A szovjet küldemény értékét még csak fokozza az a tény, hogy olyan nép küldte, amelyik maga is sok

megpróbáltatást élt át, különösen a hitleristák által ideiglenesen megszállt területen. S ez a nagyszívű nép nem sajnálta a segítséget attól a Magyarországtól, amely tegnap még a német rablókkal szövetségben harcolt ellene, de a felszabadulás nyomán a nemzeti újjászületés útjára lépett. Nagy jelentőségű volt a szovjet kormány segítsége a puszta éhség elleni harcban, az országépítő munka fellendítésében, ugyanakkor támogatta a demokratikus erőket az éhségre spekulálók számításainak a meghiúsításában is."[246]

A 2. és a 3. Ukrán Front műszaki csapatai eltávolították az aknákat a városból és az ipari vállalatok területéről, technikai segítséget adtak a gyárak és üzemek újjáépítéséhez, a termelés megindításához. A szovjet parancsnokság megrendeléseit teljesítve, a gyárak munkásai megértették, hogy munkájukkal a német fasiszta megszállók elleni harc ügyét szolgálják.

A 2., a 3. és a 4. Ukrán Front csapatai Magyarország és Kárpát-Ukrajna területén, valamint a Csehszlovákia keleti körzeteiben vívott harcok folyamán 1944 októberétől 1945. február 13-ig 40 ellenséges hadosztályt és három dandárt zúztak szét. Ugyanebben az időben teljesen megsemmisítettek nyolc gyalogoshadosztályt és öt dandárt.[247] A német hadvezetés, hogy helyzetét délen megmentse, kénytelen volt az említett időszakban erőket kivonni a varsó–berlini irányból, s azokat a „Dél" hadseregcsoporthoz irányítani. E hadseregcsoport 37 hadosztályt (köztük 12 páncélos- és gépesített hadosztályt), valamint nyolc dandárt kapott.[248]

Azzal, hogy a három Ukrán Front ilyen hatalmas ellenséges erőket vont magára, lényegesen megkönnyítette az 1. és a 2. Belorusz, valamint az 1. Ukrán Front 1945. január-februárban folytatott támadó hadműveleteit a berlini főirányban.

Minthogy a szovjet hadsereg felszabadította Magyarország nagy részét és fővárosát, s az ország kilépett a németek oldalán folytatott háborúból, meghiúsult az angol imperialistáknak az a terve, hogy Isztrián és a Ljubljanai-kapun át betörjenek az országba, s fenntartsák a reakciós rendszert.

★

Véget értek a Budapest délnyugati és északnyugati körzetében vívott súlyos harcok. A szovjet csapatok a Bécs elleni támadásra készültek. A német fasiszta hadvezetés mást nem tehetett, mint megpróbált védelmet szervezni Magyarország nyugati körzeteiben a Kelet-Ausztriába és Dél-Németországba vezető útvonalakon. Ám Hitler parancsára 1945 márciusában még egyszer támadásra szánta rá magát a Balaton térségében. Ebből a célból – eltekintve a berlini irányban kialakult válságos helyzettől – a német hadvezetés tovább erősítette csapatokkal a szovjet–német arcvonal déli szárnyát, így a „Dél" hadseregcsoportot is.

Tizenegyedik fejezet

A Balatonnál

1

Még vékony füstkígyók kúsztak az ég felé a budapesti kőkolosszusok komor romjaiból, az utcák még magukon viselték a nem régen lezajlott kíméletlen harcok nyomait, még ablaküveg csikorgott a csizmák talpa alatt; a hitleristák vandalizmusának áldozatul esett hidak vízből kiemelkedő szörnyű roncsaiból csak élénk fantáziával lehetett következtetni volt szépségükre – de Budapest már kezdett magához térni, a tavaszi napfény mosolygós sugarai végigsöpörték az elkeseredett harcokról tanúskodó utcáit, tereit. A lakosság elhagyta a nedves óvóhelyeket és az utcákra tódult. Mit rejt magában a jövő? Sokan közülük már torkig voltak a véres szájú, hazug fasiszta propagandával, az elháríthatatlan eseményekre való várakozás hosszú napjai elgyötörték őket és félénken tekingettek a lőporfüsttől feketévé vált szovjet katonákra. Ám félelmük gyorsan elszállt, amikor meggyőződtek róla, hogy a messziről érkezett, vörös csillagos sapkát viselő katonák nem akarják megégetni és lemészárolni őket, amint erről Horthy és Szálasi pribékjei üvöltöztek. Ezek a katonák azért jöttek, hogy felszabadítsák a magyar földet a fasiszta elnyomás alól.

Ezekben a tavaszi napokban az éhes, meggyötört és a fasiszták által kifosztott budapestiek közt az a hihetetlennek tűnő hír terjedt el, hogy az a Szovjetunió, amely ellen háborúba berángatták a megtévesztett Magyarországot, amelynek hadserege hatalmas ember- és anyagi veszteséggel járó harcok útján foglalta el Budapestet, most, hogy a város lakossága komoly élelmezési nehézségekkel küszködött, mégis módot és lehetőséget talált arra, hogy számára élelmiszert juttasson. Szájról szájra jártak a meseszerű számadatok a 33 ezer tonna kenyérgabonáról, a 4400 tonna zsírról, a 3300 tonna cukorról, a 180 tonna kávéról . . .[249]

A budapestiek éppen ebben látták a proletár nemzetköziség eszméinek a gyakorlati életben való megtestesülését. És éberen füleltek, hogy hallható-e még a távoli ágyúszó, félve attól, hogy az átkozott hitleristák esetleg visszatérnek a fővárosba.

Félelmük azonban alaptalan volt. A magyar nép most nem a goebbelsi propaganda koholmányai, hanem a személyes benyomásai alapján mérhette fel a Vörös Hadsereg erejét. Bár a háború még nem távolodott el túl messzire, mégis érezhető volt, hogy nemsokára beteljesedik a fasiszták végzete.

A sokat szenvedett Magyarország láthatta, hogy ahol megjelenik a szovjet katona és betölti felszabadítói küldetését, ott a népek új módon kezdenek élni és ez az élet több jót ígér számukra. A szomszédos országokban, amelyeknek politikai sorsa régen összefüggött Magyarország sorsával, a Vörös Hadsereg katonai győzelmei a széles néptömegek mozgalmai kibontakozásához, az igazi demokrácia

sikeres megteremtéséhez vezetett. Szeged, Békéscsaba, Makó és más határ menti városokon túl, forrt, pezsgett a forradalmi Románia, készültek az állami-politikai fordulat megvalósítására.

Igaz, a Romániából érkező hírek kezdetben nem voltak túl örvendetesek. Az egymást követően uralomra jutó Sănătescu- és Rădescu-kormányokban a többséget burzsoá-földesúri pártok, a nemzeti liberalisták és a Nemzeti Parasztpárt képviselői alkották. Ezeknek a pártoknak a vezetői, akik a múltra való visszaemlékezés gyönyörében elégültek ki és az elmúlt szép idők visszatértében reménykedtek, mindenképpen szabotálták az antifasiszta koalíció országaival kötött fegyverszünet feltételeinek végrehajtását. Az ország belső átalakítását illetően, mindenekelőtt a „történelmi" pártoknak nem fűlt a foguk a Romániában megérett földreformhoz. Itt felmerül a kérdés, hogy vajon melyik burzsuj vagy földesúr válik meg gyárától vagy földjétől önszántából, szabad akaratából? Különös buzgalmat tanúsított a reakciós cselszövények kiagyalásában maga Rădescu tábornok, aki kiterjedt családi birtokkal rendelkezett. Azonban most már nem a „történelmi" pártok akarata érvényesült, hanem a nép kerekedett felül. Íme, ezért tekintette a nép szívügyének a Román Kommunista Párt kezdeményezésére 1945. januárban megalakított Román Nemzeti Demokratikus Front jelszavait:

„Erősítsük a barátságot a Szovjetunióval!"

„Demokratikus kormányt!"

„Agrárreformot!'

Az országban hatalmas tüntetések zajlottak le. Rádescu tábornok, akinek a politikáját a hitleristák nem véletlenül nevezték „igen művészi taktikának",[250] hiába próbált szembeszállni ezzel a tüntetési hullámmal. Még a tüntetők elleni fegyverhasználattal sem sikerült gátat vetnie a nép megmozdulásainak. A román népnek jogaiért vívott küzdelme rendkívül elkeseredett volt, már-már a polgárháború félelmetes árnya fenyegetett, de mégis a szabadság ügye aratott győzelmet. 1945. március 6-án megalakult a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúrájának kormánya. A kormányban a munkásosztály volt többségben. A kormány élére Petru Groza került, akit a román nép nagyra becsült, és ezért megtisztelte bizalmával. Az alulról megindult földreform most már törvényerőre emelkedett.

A tavaszi nap melegétől párolgó mezőkön szorgoskodó magyar parasztok feszülten figyelték a határon túli eseményeket, és vártak arra a fordulatra, amely a tulajdonukba adja a verítékükkel évszázadokon át öntözött földeket.

Az 1945. év emlékezetes tavaszán gyökeres forradalmi átalakulások következtek be Bulgáriában is. A bolgár nép demokratikus mozgalmának nyomására egymás után omlottak össze a belső reakció korhadó pillérei. A népi demokratikus állam elkobozta a háborús bűnösök és a hitleristákkal együttműködő személyek vállalatait és vagyonát. A nagy stílű spekulánsok már nem a pompásan berendezett villáik függönyei mögül figyelték a világot, hanem a börtönök rácsai mögül. A népi hatalom sikeresen felszámolta a terror és a diverzió tűzfészkeit.

Ez igen nehéz, megfeszített küzdelem volt. A reakció önhittségét és arcátlanságát bizonyította az a tény is, hogy megkísérelte a hatalom megragadását és a bolgár nép demokratikus vívmányainak a likvidálását. Az összeesküvés ösztönzője és vezetője egy Gemeto nevű személy volt, aki valamiképpen befurakodott a Bolgár Földművesek Népi Szövetségébe (BFNSZ), és elfoglalta a titkári posz-

tot. Gemeto korábban hosszabb ideig emigrációban élt az Egyesült Államokban, majd a forradalom után visszatért Bulgáriába. A BFNSZ jobbszárnyát alkotó gemetovisták tevékenységüket azzal kezdték, hogy felléptek az ellen, hogy Bulgária a Szovjetunió oldalán vegyen részt a háborúban, és felhívást intéztek a csapatokhoz, hogy térjenek „vissza Bulgáriába". Még az is sikerült nekik, hogy szétbomlasszák az 1. bolgár hadseregnek Magyarország déli körzeteibe érkező néhány egységét. Két gyalogezred megtagadta a Duna nyugati partjára való átkelést, valamint azt, hogy Magyarország területén tevékenykedjen.[251]

De ez az egyetlen ilyen eset volt. A bolgár hadsereg egységeinek és magasabbegységeinek túlnyomó többsége hű maradt a népi kormányhoz. Az összeesküvők vereséget szenvedtek. 1945 márciusában a Hazafias Arcvonal első kongresszusa leleplezte a gemetovisták áruló tevékenységét és jóváhagyta a bolgár népi demokratikus kormány politikáját. A testvéri bolgár nép harcosai a szovjet katonákkal vállvetve harcoltak a közös ellenség ellen és aranybetűkkel írták be hősi cselekményeiket népeink barátságának dicsőséggel teli krónikájába.

Jugoszláviában is alapvetően megváltozott a katonai és a politikai helyzet. A Vörös Hadsereg a belgrádi hadművelet sikeres megvívása után a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereggel és a bolgár csapatokkal együttműködve, kedvező feltételeket teremtett a német fasiszta megszállóknak a hősi Jugoszlávia földjéről történő végleges kiűzésére. A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg magasabbegységeinek nyomása következtében a német fasiszta csapatok kénytelenek voltak magyar és osztrák területre visszavonulni. 1945 márciusában a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg megközelítőleg 800 ezer harcost számlált.[252] Ez imponáló erő volt.

Ebben az időben Albániában is viharos gyorsasággal alakultak ki az események. 1944 novemberében az albán nép befejezte országának felszabadítását a német fasiszta területrablók uralma alól. Súlyos kudarcot szenvedett itt az Egyesült Államoknak és Angliának az a kísérlete, hogy csapataikat Albániában a hitlerista csapatok elleni harc ürügyén partra tegyék. Az albán nép nagyon egyszerűen vetett véget ennek a ravasz tervnek: az albán partizánok csapásaitól megtizedelt hitlerista csapatok fejvesztetten takarodtak ki Albániából, mivel attól féltek, hogy a Balkánon lendületesen támadó és győzelmet győzelemre halmozó szovjet csapatok elvágják visszavonulásuk útját.

A magyar lakosság mindezekről az eseményekről pontosan értesült. A nép látta, hogy körülötte, szomszédainál az új rend csírái gyors fejlődésnek indultak. Sőt ő maga is megtette az első lépéseket az új élet felé vezető úton: a felszabadított területeken mindenhol megkezdték működésüket az országban rendet teremtő és az áruló kétkulacsosokat az állami apparátusból kiűző nemzeti bizottságok. A gyárakban üzemi bizottságok alakultak, amelyek kezükbe vették a romokban heverő gyáripar újjáépítését, a falvakban még ez év kezdetén földosztó bizottságok alakultak a nincstelen parasztokból. Füstölni kezdtek a bénaságból feltámadó gyárak kéményei, gőz feszítette a vakvágányokon veszteglő mozdonyokat, a parasztok reggelenként elhagyták házukat, hogy gyönyörködjenek sarjadó szőlővesszőikben, hogy felbecsüljék milyenek lesznek a szüret kilátásai.

Az ideiglenes magyar kormány kérésére a Szovjetunió 100 millió pengő kölcsönt adott abból a célból, hogy az ország pénzügyi rendszerét megrázkódtatás nélkül lehessen átállítani az új gazdasági élet vágányaira. És örömteli mosolyt csalt a budapestiek arcára az az esemény, amikor a szovjet hidászcsapatok hoz-

záláttak a Duna-partján a hídveréshez, hogy e híd segítségével újra megteremtsék a kapcsolatot az ország keleti és nyugati része között. Röviden ennek a magyarországi tavasznak szimbolikus jelentősége is volt.

Magyarország nyugati vidékein még mindig tomboltak a fasiszta megszállók. A hitlerista tábornokok utolsó dührohamukban, koruktól függetlenül összefogdostatták a magyar férfiakat, majd beöltöztetésük után azonnal az arcvonalra dobták őket. Az arcvonalra! Mindenki az arcvonalra! Mit érdekelte őket, hogy a magyar katonák már a legelső harcokban ezrével elpusztulnak. Csakhogy a háború még ne érje el „vaterlandjuk" határait. És rosszul járt az, aki megtagadta a hitleristák parancsát. A városokban és a falvakban a gestapósok és hű kiszolgálóik, a magyar nyilasok garázdálkodtak a voksbundistáik szolgai közreműködésével.[253] Minden talpraállítható embert az arcvonalra irányítottak, s a megmaradtakat Németországba szállították dolgozni.

Mind jobban ébredezett a magyar nép öntudata. A haza megmentését a Vörös Hadsereg győzelmében látta. A magyar nép szembeszállt az erőszakos kitelepítéssel, szembeszállt a mozgósítási paranccsal. A magyar katonák nem esküdtek fel Szálasira és kormányára, hanem a legelső kedvező alkalommal megszöktek a hadseregből. Minden három katonából egy dezertált.

De ott nyugaton, Ausztria is várta felszabadítását, az az Ausztria, amely a német fasiszta uralom idején a hitleristák egyik legfontosabb arzenálja volt. 1945 elején Ausztria területén 600 vállalat gyártott hadianyagot. A fasiszta német hadsereg havonta többek közt 850 harckocsit és páncélgépkocsit, több mint ezer tüzérségi löveget, hatalmas mennyiségű lőszert és sok más haditechnikai eszközt kapott Ausztriából.

Ezenkívül Ausztria évenként 9000 repülőgépet és 17 ezer motort szállított a hitleri Németországnak.[254] Az osztrák repülőipar főleg Bécs környékén és a magyar–osztrák határhoz közel eső alsó-ausztriai körzetben helyezkedett el. Ezért a német fasiszta katonai vezetés riadalmára megvolt az ok.

Ehhez hozzájárult még az is, hogy a hitlerista katonai parancsnokság a Szovjetunió elleni háborúban nemcsak Ausztria hadigazdaságát használta fel, hanem emberi erőforrásait is. Megközelítőleg másfélmillió osztrák szolgált a német hadseregben. Abból a 35 hadosztályból, amelyek 60–80 százalékig osztrákokból álltak, 17 a szovjet–német arcvonalon, 10 pedig Jugoszláviában működött.[255]

Nyilvánvaló, hogy az osztrák nép nem önszántából szállította a hitleristáknak az ágyútölteléket. A szövetséges hatalmak külügyminisztereinek moszkvai konferenciája 1943 októberében deklarációt fogadott el az osztrák kérdéssel kapcsolatban, amelyben világosan kimondták: „Ausztria a fasizmus áldozatává vált első szabad ország. Fel kell szabadítani a német uralom alól." Ausztriának Németországhoz való csatolását „nem létezőnek és érvénytelennek" tekintették.[256]

A moszkvai konferencia határozata a függetlenségért vívott szabadságharcra lelkesítette az osztrák hazafiakat, s ez a fasiszták még kegyetlenebb terrorját váltotta ki. Ugyanakkor a Vörös Hadseregnek az osztrák határhoz való közeledésével Ausztriában a felszabadító mozgalom új erővel lángolt föl. Az osztrák hazafiak tevékenysége korábban főképp szabotázsokra korlátozódott, most viszont már diverziós csoportokba tömörülve, vasútvonalakat romboltak, és a híradást bénították. Két osztrák zászlóalj pedig Jugoszláviában tevékenykedett a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg egységeivel együtt.[257]

1945-ben, a háború utolsó tavasza elkeseredett osztályharc feszült összecsapá-

sai közepette telt el Délkelet-Európában. Az egyik oldalról a nemzeti felszabadító mozgalom tömeges fellendülése volt tapasztalható, a másikról a reakció elszánt, nyílt és titkos ellenállása, amely valóságos ütközetté fajult. Ez volt a politikai helyzet délen. És ilyen körülmények közt a két Ukrán Front újabb próbatétel előtt állott, amely jelentőségében alig maradt el a Vörös Hadsereg történetében arany betűkkel megírt budapesti csatától – és ez a balatoni csata volt.

2

Legfelsőbb főparancsnokságunk igen fontos szerepet tulajdonított a 2. és 3. Ukrán Frontnak, amely az ellenségre csapást csapás után mért, és hatalmas veszteséget okozott nekik a háború befejező szakaszában. Ez abban az időben történt amikor a szovjet csapatok központi csoportosítása a berlini irányban támadott. Az itt küzdő frontok gigantikus erőfeszítéssel a fasiszta Németországnak pontosan a szívébe irányították csapásaikat. A központi csoportosítás tevékenysége közvetlenül a 2. és a 3. Ukrán Front bécsi és prágai irányokban indított támadásának sikerétől függött. Éppen ezért a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása, az Ukrán Frontok csapatainak hallatlan fáradtsága ellenére megkövetelte a frontok parancsnokságaitól, hogy a lehető leggyorsabban készüljenek föl, és kezdjék meg az újabb támadó hadműveleteket.

Már február 17-én, a Budapest eleste utáni negyedik napon, amikor a lefolyt események végső következtetéseit még ki sem alakíthatták, a frontok megkezdték felkészülésüket a Bécsre mérendő, megsemmisítő csapásukra.

A késlekedés megengedhetetlen volt. A hadászati helyzet maga követelte a déli irányban tovább folytatandó határozott tevékenységeket. Arról van szó, hogy ez időre (1945 januárjában) a szovjet csapatok áttörték az ellenség 1200 kilométer kiterjedésű erős, előre előkészített védelmét, és 270 kilométert nyomultak előre Kelet-Poroszország határától a Visztula alsó szakaszáig, a Visztula mentén Varsótól délre fekvő magnuszewi és pulawyi hídfőállásoktól az Odera alsó szakaszáig 570 kilométert, míg szintén a Visztula mentén fekvő sandomierzi hídfőállástól az Odera középső szakaszáig 480 kilométert tettek meg. Csapataink sikeresen támadtak a Kárpátokban is.

A januári támadó hadműveletek eredményeképpen teljesen felszabadítottuk Lengyelországot, Csehszlovákia egy részét és súlyos csapást mértünk a Kelet-Poroszországban tényked fasiszta csapatokra. Ezeknek a csapatoknak a maradványait elvágtuk a német hadsereg főerőitől és a tengerhez szorítottuk. A szovjet csapatok csapásai már Németország központi, életfontosságú körzeteit és magát a német fővárost, Berlint veszélyeztették.

Februártól kezdve a szovjet csapatok egy sor támadó hadműveletet folytattak le. Ezek célja az arcvonal kiszélesítése, valamint az Oderához előrenyomult csapataink megindulási helyzetének megjavítása volt. Emellett ezeknek a hadműveleteknek még fel kellett számolniuk az ellenség Kelet-Pomerániából várható csapásait.

A 2. és az 1. Belorusz Frontok csapatai sikeres hadműveleteik eredményeképpen szétverték az ellenség kelet-pomerániai csoportosítását, és megtisztították az ellenségtől a Balti-tenger partját, a Visztula torkolatától az Odera torkolatáig.

Erre az időre az 1. Belorusz Front csapatainak jobbszárnya kijutott az Oderáig, míg a 2. Belorusz Front csapatai az Odera keleti partján maradtak az ellenség hídfőállásai felszámolásának, valamint az Odera nyugati partján levő saját hídfőállások kiszélesítésének és egyesítésének céljából. Március végén Küstrin körzetében sikerült olyan hídfőállást foglalni, amely lehetővé tette a szovjet csapatok hatalmas csoportosításának szétbontakozását a berlini irányban.

Az 1. Ukrán Front jobbszárnycsapatai februárban támadásba mentek át az Odera nyugati partján, az általuk elfoglalt hídfőállásból kiindulva. Az erdős-mocsaras terepen, a tavaszi olvadás nehéz körülményei között folytatott támadásuk folyamán kijutottak a Neisse keleti partjára, és kedvező helyzetet foglaltak el a Berlinre délkeletről mérendő csapás végrehajtásához. Ezt követően az 1. Ukrán Front Oppeln (Opole) irányában támadott. Ennek eredményeképpen az ellenség jelentős csoportosítását sikerült szétvernie.

A szüntelenül folyó támadó hadműveleteik közben kezdték meg felkészülésüket a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai a Bécs elleni csapás mérésére.

Ez a csapás szorosan összefüggött a központi csoportosítás frontjainak hadműveleteivel, s mint erről már korábban esett szó, jelentős mértékben befolyásolta az utóbbiak sikerét. A szovjet csapatok előretörése Dél-Németország előterébe, komolyan veszélyeztette a jugoszláviai német fasiszta katonai csoportosítás helyzetét, és meggyorsította az Észak-Olaszországban működő német csapatok kapitulációját.

Milyen helyzetet is foglaltak el ebben az időben az Ukrán Frontok? A 2. Ukrán Front közép- és balszárnycsapatai: az 53. és a 7. összfegyvernemi gárda-, valamint a 6. gárda-harckocsihadsereg február második felében a Dunától északra, Levice (Léva), Kamenica nad Hronom vonalon vívták harcaikat. A front erőinek egy része hídfőállást foglalt el a Garam nyugati partján Nemecká–Seldín körzetében. A front jobbszárnyán a 40. hadsereg, I. A. Plijev tábornok lovasgépesített csoportja, továbbá az 1. és a 4. román hadsereg tevékenykedett.

A 2. Ukrán Front 46. hadserege és a 3. Ukrán Front csapatai (a 4. gárda-, a 26. és az 57. összfegyvernemi, valamint az 1. bolgár hadseregek[258]) Esztergomtól keletre, Mány, Gánt, Velence délnyugati partszegélye, a Balaton északkeleti partvonala, Babócsa, majd tovább a Dráva északi partján Torjanciig húzódó vonalon vívtak harcot. A front bal szomszédja a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg volt.

Az arcvonal másik oldalán a 8. német hadsereg, továbbá a 6. német, a 3. magyar és a 2. német páncéloshadseregeket magában foglaló „Balck" hadseregcsoport tevékenykedett. Ezek a seregtestek a „Dél" hadseregcsoport állományába tartoztak. A 3. Ukrán Front hadműveleti alárendeltségében levő 1. bolgár hadsereggel és a jugoszláv csapatokkal szemben a német „E" hadseregcsoporthoz tartozó csapatok voltak.

Így alakult a felek helyzete a szovjet–német arcvonalon, amikor a főhadiszállás a Magyarország területén levő csapatai számára feladatul szabta meg a bécsi irányban folytatandó hadművelet megindítását. A főhadiszállás február 17-én kelt direktívája szerint a hadművelet célja a „Dél" hadseregcsoport szétverése és Dél-Németország előterébe való kijutás volt. A főhadiszállás elgondolása az volt, hogy a frontok hatalmas erejű találkozócsapást mérnek: a 2. Ukrán Front Bratislaván keresztül, míg a 3. Ukrán Front a Balatontól északra tér Bécs délről való átkarolására.

Már működtek a törzsek, és térképre rajzolták a sok ezer fős csapatok előremozgását jelző vörös nyilacskákat, már feltöltötték csapatainkat technikai eszközökkel, lőszerrel, üzemanyaggal és élelmiszerrel. A frontok képviselői fogadták az új magasabbegységeket: február 17-én a főhadiszállás tartalékából a bécsi hadművelet idejére a 2. Ukrán Front parancsnokának alárendeltségébe helyezték V. V. Glagoljev tábornok 9. gárdahadseregét, amely Budapesttől délkeletre helyezkedett el. Február 20-án a Dunai Katonai Flottilla és a 83. önálló tengerészgyalogos dandár is a front alárendeltségébe került. A frontoknak március 15-én kellett rárontani az ellenségre.

Ebben a helyzetben vált ismertté felderítőink előtt az ellenség hatalmas erőinek összpontosítása a Balaton körzetében. A különböző forrásokból szerzett értesülések rendszereződni kezdtek, az összpontosítás tényét újabb adatok támasztották alá. Teljesen világossá vált, hogy a „Balaton" szó nagyon gyakran ismétlődő fogalom lesz a hadműveleti jelentésekben. A Balaton körzetében az ellenség nagy erejű ellentámadás megindítására készült.

Ezt az elképzelést a tények újabb sora igazolta. Február 17-én a német fasiszta parancsnokság elhatározta, hogy kitapogatja csapataink harcrendjének szilárdságát: 400 harckocsival és rohamlöveggel megerősített, nagy létszámú ellenséges csoportosítás Komárno körzetéből kiindulva, váratlan és igen érzékeny csapást mért a Garam mentén hídfőállást birtokló 7. gárdahadsereg csapataira.

A helyzet fölöttébb bonyolulttá vált: a hadsereg balszárnyát ellenséges bekerítés veszélyeztette. Február 19-én éjszaka a hadseregparancsnok visszavonulási parancsot adott balszárny-hadosztályainak. Az erőfeszítéseit egyre fokozó ellenséges csoportosítás néhány nap múlva nagyjából visszaszorította a 7. gárdahadsereg magasabbegységeit az elfoglalt hídfőállásból a Garam keleti partjára. Mindent összevetve az ellenség elhatározta, hogy megakadályozza csapataink előnyomulását Csehszlovákia délkeleti körzeteibe.

Sürgős rendszabályokra volt szükség az ellenség komárnói csoportosításának „ártalmatlanná tételére". R. J. Malinovszkij, a 2. Ukrán Front parancsnoka több magasabbegységet irányított át a 7. gárdahadsereg sávjába. Az ellenség rövidesen beszüntette további támadási kísérleteit.

Mégis az ellenségnek sikerült megleckéztetnie minket. Egyik-másik hadseregparancsnok megmámorosodott a győzelemtől, elfeledkezett a szilárd védelem megszervezéséről, mivel nem feltételezte az ellenség aktív ellentevékenységét. Hasonló gondatlanság a harcmezőn tűrhetetlen, és az ellenség komárnói csoportosításának csapásával összefüggő kellemetlenségek ennek sajnálatos bizonyítékai.

A helyzet eléggé sajátosan bonyolódott. Ugyanabban az időben, amikor a 2. Ukrán Front balszárnycsapatait az ellenség visszaszorította, a front csoportosításának a közepén és jobbszárnyán a 40. és az 53. hadsereg, Plijev tábornok lovas-gépesített csoportja, valamint a román magasabbegységek vagy száz kilométernyire nyomultak előre északnyugati irányban. Harcosaink az egész csehszlovák nép örömujjongásával találkoztak mindenütt diadalútjuk során. A hitleristák egymás után adták fel az összerombolt, kirabolt szlovák városkákat: Rožňava, Jelšava (Jolsva), Plešivec (Pelsőc), Oždány, Dobšina, Brezno ... Ez a jobb parti Ukrajnában vívott támadásra emlékeztetett. A mély, de már olvadni kezdő hó hihetetlenül megnehezítette mozgásunkat. De embereink folytatták útjukat, lehetségessé tették a lehetetlent, mint nem egyszer már a háború folya-

mán. Megállapítottuk, hogy a Garam parti hídfőállásért vívott harcokban az ellenség által a 7. gárdahadsereg csapataira mért csapás végrehajtásában a 6. SS-páncéloshadsereg 1. páncéloshadteste is részt vett. Világossá vált, hogy a páncéloshadsereget az Ardennekből dobták át a keleti arcvonalra! Ez az értesülés nem éppen örvendetes felfedezés volt. A német parancsnokság – kihasználva az angol–amerikai csapatok passzivitását – megerősítette a szovjet fegyveres erőkkel szemben álló csapatait.

Természetesen a Szovjetunió ismerte szövetségesei passzivitásának indítékait. „Hadd vérezzen el mind több német és orosz . . ." – ez a frázis hallatlan gyakran ismétlődött az angol és amerikai katonai vezetés legfelső köreiben.

Amikor fellángolt a háború tüze, szövetségeseink nyilvánvalóan féltek felfedni valódi érdekeiket, és megpróbáltak „jó képet vágni a rossz tréfához". Február 20-án J. Marshall, az amerikai hadsereg vezérkari főnöke, mintegy szolgálatot téve nekünk, közölte A. I. Antonov hadseregtábornokkal, a Vörös Hadsereg vezérkari főnökével, hogy a németek ellentámadás megindításához készülődnek és a keleti arcvonalon két csoportosítást hoznak létre: az egyiket Pomerániában Toruń irányába mérendő csapásra; a másikat Bécs és Ostrava térségében a Lodž irányába megindítandó támadás céljából. Egyébként J. Marshall tábornok azt már nem tudatta, hogy az ellenség déli csoportjának állományába rendelték a 6. SS-páncéloshadsereget. Ehhez hasonló tájékoztatást kaptunk az angol parancsnokságtól is.[259]

Ugyanakkor ezek a tájékoztatások a fontosságuk és valószerűségük mellett felületesek voltak. Főhadiszállásunk ezeknél jóval hitelesebb és pontosabb adatokkal rendelkezett a fasiszta német parancsnokság szándékairól. Ezek lényege az volt, hogy a Balaton térségében összpontosított hatalmas csoportosítás erőivel nagy erejű csapást mérnek a 3. Ukrán Front Budapesttől délnyugatra tevékenykedő csapataira. Antonov tábornok teljesen érthetően, kioktató hangnemben válaszolt amerikai kollégájának: „Nem kizárt annak lehetősége, hogy ez a tájékoztatás egyik-másik forrása azt a célt követte, hogy félrevezesse mind az angol–amerikai, mind a szovjet parancsnokságokat, elterelje a figyelmet azokról a körzetekről, ahol a németek a fő támadó hadműveletüket készítik elő a keleti arcvonalon."[260]

Március elején teljes mértékben beigazolódott a szovjet csapatok birtokában levő adatok hitelessége és pontossága. A hitlerista tábornokok valóban hatalmas erőket összpontosítottak a 3. Ukrán Front ellen. Az ellenséges csapatátcsoportosításokat – igen szigorú álcázásuk ellenére is – sikerült fölfedeznünk. Sőt meg tudtuk határozni a hitleristák támadásának hozzávetőleges időpontját is. Világosak voltak előttünk céljaik is. Az ellenség terveiben fő feladatként szerepelt csapatainknak határozott csapásokkal való visszavetése a Duna keleti partjára és huzamos időre való megfosztásuk harcképességüktől, míg maguk a németek a Duna vonalára kijutva, megszilárdítanák elért állásaikat a part mentén.

Felmerül az a kérdés, hogy a hitleristák a saját házukat fenyegető tűzvész ellenére miért védelmezik ilyen elszántsággal magyarországi hídfőállásukat, miért dobnak át ide a számukra veszélyeztetettebbnek bizonyuló arcvonalszakaszról elit hadosztályokat? A német katonai parancsnokság terveiben a magyar hídfőállásnak sajátos szerepe volt. Ez a hídfőállás a fasiszta Németországnak nemcsak azért volt fontos, mert a német hadigazdaság innen kapott több százezer tonna bauxitot, acélt, a nagykanizsai kőolajat, valamint más igen fontos nyers-

anyagot és ipari terméket. Roppant fontos volt azért is, mert Nyugat-Magyarországon keresztül vezettek a főútvonalak Ausztriába és Dél-Németországba. Már szó volt róla, hogy Ausztria ipara magas fejlődési színvonalon állt. Hatalmas kapacitású volt az osztrák acélolvasztó és gépipar. Óriási kohókkal, hengerművekkel, gépkocsi-, lőszer- és fegyvergyárakkal, valamint korszerű vegyiparral rendelkezett.

A stájerországi gazdag vaslelőhelyek évente 4 millió tonna vasércet adtak Németországnak. De a németek olyan nehezen beszerezhető nyers- és alapanyagokat is kaptak az osztrákoktól, mint a magnezit, az ólom, a horgany. Ezenkívül az ellenség – félve az angol–amerikai és szovjet légierő csapásaitól – hadiipari vállalatainak jelentős részét Ausztriába telepítette át. A svájci sajtó adatai szerint Ausztriába menekítve termeltek a német Henckel és Henschel, Junkers és Messerschmitt repülőgépgyárak, a Krupp-művek egy része, valamint az I. G. Farbenindustrie konszern néhány üzeme.

Nem szabad a számvetéseknél elhanyagolni a következő fontos részletet sem. A balatoni eseményeket megelőző két hónap leforgása alatt az 1., 2. és a 3. Belorusz, valamint az 1. Ukrán Front sikeres támadásának eredményeképpen az ellenséget kivertük Poroszországból, Sziléziából, Brandenburgból és Pomerániából – Németország gazdaságilag és hadászatilag fontos körzeteiből. Ezzel együtt az ellenség elvesztette szénlelőhelyeinek 40 százalékát, ólombányáinak a felét, sok millió tonna vasércet, hatalmas fémöntő és fémfeldolgozó vállalatainak, valamint szintetikusbenzin- és gumigyárainak sorát.

Az a furcsa helyzet alakult ki, hogy a német fasiszta katonai vezetés számára Németország területeinél értékesebbé váltak az idegen területek. Németország hegyes körzeteibe visszavonuló ellenség azzal áltatta magát, hogy ezekben a térségekben, valamint Ausztriában, Csehszlovákia nyugati felében, Magyarországon és Észak-Olaszországban szilárdan meg tudja vetni a lábát. Ezek közelébe telepítették át az ellenség központjait. Németország fővárosa München lett, és Hitler főhadiszállása Salzburg körzetébe települt. A német katonai parancsnokság véleménye szerint, a német csapatoknak magyarországi, a Vörös Hadsereg csapatai elleni sikeres tevékenysége feltétlenül elősegíti, hogy a Görögországban partra szállt és ott polgárháborút kirobbantó angol csapatok megszilárdítsák pozícióikat, és „hajba kapjanak" az oroszokkal.[261] A hitleristák úgy tervezték, hogy ellentámadásuk sikeres befejezése után páncéloscsapataikat sürgősen átdobják a magyar területekről a szovjet–német arcvonal központi szakaszára, hogy a berlini irányban megjavítsák helyzetüket.

Így tehát a német fasiszta parancsnokságnak eléggé számottevő indítékai voltak magyarországi pozícióik mindenáron való megtartására. Hitler még 1945. január 23-án, főhadiszállásán megtartott tanácskozáson a következőket mondta: „Fölöttébb nagy jelentőségűek a kőolajban gazdag magyar körzetek és a bécsi olajkutak, mivel az innen kitermelt olaj szükségleteink 80 százalékát fedezi, és enélkül nem tudjuk folytatni a háborút."[262] Gudarian a következőképpen kommentálta Hitlernek a balatoni ellentámadásra vonatkozó döntését: „Most, üzem- és kenőanyag-előállító vállalataink megbénulása után, parancsnokságunk csak a zistersdorfi és a Balaton körzeti olajforrásokkal rendelkezett. Ez a sajátosság bizonyos fokig magyarázatot ad arra, hogy Hitler miért határozta el azoknak a főerőinek átdobását a magyarországi hadszíntérre, amelyeket a nyugati arcvonalról sikerült kivonni. Ily módon akarta továbbra is kézben tartani utolsó olajlelő-

helyeit és a magyarországi olajfeldolgozó üzemeket, amelyek egyaránt fontosak voltak, mind a páncéloscsapatok, mind a légierő üzemeltetése szempontjából."[263]

A későbbiekben fogságba ejtett németek egyhangúlag elismerték, hogy a támadás megindítása előtt Hitler parancsot adott ki, amelyben követelte, hogy március 10-re, bármilyen veszteség árán is, ki kell jutni a Dunához. Az „Adolf Hitler" 1. SS-páncéloshadosztály egyik obersturmführere kihallgatásakor elmondta: „A támadás előtti napon Eberhardt sturmbannführer zászlóaljparancsnok tanácskozásra hívta össze századparancsnokait, ahol megmagyarázta nekik a magyarországi helyzetet. Hangsúlyozta, hogy most feltétlenül vissza kell vetnünk az oroszokat a Duna mögé, s a Duna mentén szilárd védelmi vonalat kell létrehozni, hogy ezzel megmentsük a magyarországi olajforrásokat és lezárjuk az oroszok előtt az Ausztriába vezető utakat, mivel ez az utolsó olyan terület, ahol a német hadiipar összpontosul."[264]

Azokra a távoli, veszélyekkel teli időkre visszaemlékezve, akarva-akaratlan felmerül a gondolat, mily kitűnő is volt felderítésünk. A két Ukrán Front parancsnokságának éppen felderítésünk pontos értesülései tették lehetővé az ellenség elgondolásainak időben való felismerését és védelmünk ennek megfelelő felépítését és megszervezését.

Számunkra ismert volt, hogy az ellenség a főcsapását a 6. SS-páncéloshadsereg erőivel a Velencei-tó és a Balaton között méri, hogy kijusson a Dunához, és ily módon két részre hasítsa a 3. Ukrán Front csapatait, majd a továbbiakban északnak és délnek haladva állást foglalni a Duna mentén, a folyópartot szilárd, ellenállóképes védelmi vonallá változtatva. A második csapás mérését Nagykanizsa körzetéből Kaposvár irányába a 2. páncéloshadsereg feladatául szabták meg, míg a harmadikat az „E" hadseregcsoportból kijelölt csapatoknak kellett végrehajtani a Dráva déli partjáról északi irányba a 6. SS-páncéloshadosztály csapataival való találkozás céljából. A hitlerista parancsnokság arra számított, hogy ezeknek a csapásoknak eredményeképpen a 3. Ukrán Front főerőit bekerítik, megsemmisítik, és így a német fasiszta csapatok megingathatatlanul uralják majd a Dunát.[265]

Az ellentámadás megvalósítására az ellenség Balaton körzetében összpontosította csapatainak roppant erejű csoportosítását, amelynek fő ereje a 6. SS-páncéloshadsereg volt. Ennek a hadseregnek a harci technikai eszközei a „Párduc", a „Tigris" és a „Királytigris" típusú nehéz harckocsik voltak. A páncéloshadsereg állományában két páncéloshadtest volt, s ezek alárendeltségében négy páncéloshadosztály. Amikor a páncéloshadsereg elfoglalta megindulási állásait, még három gyalogoshadosztály került alárendeltségébe (ebből kettő magyar volt), két lovas- és páncéloshadosztály, valamint két nehézharckocsi-zászlóaljjal, egy rohamlöveg- és egy önjáró páncéltörő osztállyal erősítették meg.[266] A hadsereg 303 harcképes harckocsival (ebből 114 nehéz harckocsi volt) és 132 rohamlövegge rendelkezett.

A 6. SS-páncéloshadsereg a hitlerista szoldateszka legelitebb köteléke volt, 1944 szeptemberében szervezték meg, és részt vett az ardenneki támadásban. Parancsnokát, Sepp Dietrich tábornokot Hitler igazi „forradalmi tábornoknak" tartotta. Ezenkívül a hadsereg egész személyi állománya Hitler legodaadóbb, leghűségesebb katonáiból állt. Az ilyen „dió" feltörése nem volt könnyű dolog.

A 3. Ukrán Front csapataival szemben levő „Balck" hadseregcsoport állományának többsége ugyancsak páncélos- és gépesített magasabbegységekből állt.

Ezek 258 üzemképes harckocsival (ebből 165 nehéz harckocsi volt) és 114 rohamlöveggel rendelkeztek. A páncélosok számát tovább növelte a 2. páncéloshadsereg 70 harckocsija és rohamlövege. Az „E" hadseregcsoport többsége az 1. bolgár és a 3. jugoszláv hadseregekkel szemben bontakozott szét, és az ezen az arcvonalszakaszon levő körülbelül tíz hadosztályból hat az első vonalban tartózkodott.

Így tehát az ellenség a 3. Ukrán Front csapatai előtt több mint 30 magasabbegységet összpontosított a hadművelet kezdetére, és ebből tizenegy páncéloshadosztály volt. Az egész csoportosítás létszámadatai a következőképpen alakultak: 400 ezer katona és tiszt, 6 ezer löveg és aknavető, 877 harckocsi és rohamlöveg, 900 páncélozott szállító jármű és 850 repülőgép. Az ellenség három gyalogos-, két lovas-, kilenc páncéloshadosztályt, öt önálló nehézharckocsi-zászlóaljat, két rohamlöveg-dandárt és egy -osztályt összpontosított a tervezett főcsapásának az irányában, a Balaton és a Velencei-tó közti terepszakaszon. Ennek a csoportosításnak a létszáma 140 ezer katona és tiszt, 807 harckocsi és rohamlöveg, 3200 löveg és aknavető, valamint 800-nál több páncélozott szállító jármű volt.

Vajon mit tudott szembeállítani az ellenséggel a 3. Ukrán Front, amelyre a fasiszták csapásának fő terhe hárult? Nem kevesebbet, mint öt összfegyvernemi és egy légi hadsereget, két harckocsi-, egy gépesített és egy lovashadtestet. Ezeknek az állományába több mint 400 ezer tiszt és katona, 6889 löveg és aknavető, 400 harckocsi és rohamlöveg, valamint 700 repülőgép tartozott.[267]

Ha ezeket a számokat összevetjük, megállapíthatjuk, hogy az erőviszonyok az élőerők, a tüzérség és a repülőgépek terén majdnem kiegyenlítődtek, de harckocsiban az ellenség fölénye csaknem kétszeres volt. Ehhez még hozzá kell számítani azt is, hogy a németek a tervezett főcsapásuk irányában még nagyobb erőfölény megteremtésére is képesek voltak. Az ellenségnek a Balaton és a Velencei-tó közötti támadási sávjában a páncélossűrűség 43 harckocsi és rohamlöveg volt arcvonal-kilométerenként. Ez a sajátosság határozta meg a nemsokára kibontakozó ütközet jellegét. Az ellenség elleni harc a páncélosai elleni küzdelmet jelentette.

A 3. Ukrán Front helyzetének bonyolultságát még az is fokozta, hogy hadműveleti helyzete bizonyos tekintetben előnytelen volt. A front csapatai olyan hídfőállásban működtek, amelynek szélessége a Balatontól délre alig 120 kilométer volt, míg a tótól északra a 25 kilométert sem érte el. Csapatainak mögöttes területén húzódó jelentős vízi akadály, a Duna komoly nehézséget okozott a védelem megszervezésében, a manőverek végrehajtásában és a csapatoknak mélységből történő anyagi és technikai ellátásában. Mindehhez hozzájárult a fekete lösztalaj, a sűrű csatornahálózat és a talajjavítási célokat szolgáló árkok tömege. A 17. légi hadsereg magasabbegységei és egységei a megkezdődő tavaszi olvadás körülményei között voltak kénytelenek kis méretű tábori repülőtereken települni, mivel állandó jellegű, berendezett repülőterek egyáltalán nem álltak rendelkezésükre. Szinte elképzelhetetlen, hogy milyen sártengerré változott csapataink hídfőállása a tavaszi olvadásban. Így a hídfőállásnak csak egynéhány kedvezőnek nevezhető tulajdonságát használhatták ki a front csapatai: a fejlett műúthálózatot, a kőből épült műtárgyakat, amelyeket könnyen alkalmassá lehetett tenni a védelem céljaira.

Az is igaz ugyan, hogy délről a front jó segítőtársának bizonyult a Dráva, amelynek szélessége 325 méter, mélysége pedig 6 méter volt. Nekünk kedvezett

sereggel erősítették meg. Tehát az előtt, mielőtt az ellenség újabb kalandjába kezdhetett volna, a védelmi hadművelet már pontosan, a követelményeket kielégítően meg volt szervezve.

A 3. Ukrán Front parancsnoka elhatározásának lényege az volt, hogy az ellenség csapásmérő csoportosítását kimerítik, és elvéreztetik az előre berendezett védelmi terepszakaszokon, majd ezt követően csapataink határozott támadásba lendülnek, az ellenség csoportosításának végleges szétverésére és a sikernek Bécs irányába való kifejlesztésére. Tehát a front fő feladata a korábbi maradt: csapást mérni Bécsre, míg a megvívandó védelmi ütközetnek csak átmeneti jellegűnek szabad lenni, jóllehet az mégis önálló védelmi hadműveletté fejlődött ki. Ám ez a védelembe való átmenet előre elhatározott volt.

Nem szabad azonban elhanyagolnunk a védelemre szóló elhatározás részleteinek a vizsgálatát. Számításba véve az ellenség csoportosításának harckocsikban és rohamlövegekben való nagymérvű ellátottságát, F. I. Tolbuhin, a 3. Ukrán Front parancsnoka megkövetelte alárendeltjeitől, hogy nagy figyelmet fordítsanak a mélyen lépcsőzött védelem megteremtésére, különösen a páncélelhárító körletek kialakítására, és megparancsolta, hogy valamennyi magasabbegység rendelkezzék erős páncélelhárító tartalékkal.

A front csapatainak fő erőkifejtését a 4. gárda- és a 26. hadseregek védelmi sávjára irányították, ahol az ellenség főerőinek a támadását várták. A front tartalékait úgy helyezték el, hogy szabadon manőverezhessenek velük az egész hadművelet folyamán. A frontparancsnok tartaléka két harckocsi-, egy gépesített, egy lovashadtest, egy lövészhadosztály, néhány tüzérdandár (az egyik önjárótüzér-dandár) és gárda-aknavetőezred volt.

A 4. gárdahadsereg feladata az volt, hogy verje vissza az ellenséges páncélosok és a gyalogság áttörési kísérleteit Székesfehérvártól délre, Budapest irányába, északról biztosítsa a 26. és a 27. hadseregek védelmi tevékenységét, és legyen készen az ellenség várható csapásainak visszaverésére a Velencei-tó–Ercsi vonalán északi, valamint déli arcvonallal. N. A. Gagen tábornok 26. hadserege tartsa fel a Polgárdi és Alsótarnóca körzetéből Dunaföldvár irányába, valamint Mezőszentgyörgy körzetéből a Sárvíz-csatorna nyugati partja mentén támadó ellenséget. Ami pedig az Sz. G. Trofimenko 27. hadseregét illeti, az azt a parancsot kapta, hogy két hadtestével szilárd védelemre rendezkedjék be a 26. hadsereg hadtápövezetében. A hadsereg harmadik hadteste a parancsnok tartaléka volt, felhasználására a frontparancsnok adott utasítást a kialakuló helyzettől függően. a front védelmének megerősítésére az ellenség főcsapásának irányában. M. N. Sarohin vezérezredes, az 57. hadsereg parancsnoka köteles volt szilárd védelmet kiépíteni hadseregének működési sávjában, és meg kellett akadályoznia az ellenség áttörését a kaposvári irányban, és ezzel egyben délről fedezni a front csapatait a várható csapásoktól.

A V. A. Szugyec parancsnoksága alatt álló 17. légi hadsereg a következő feladatokat kapta: szakadatlan légi felderítés, csapások mérése az ellenség felvonuló, összpontosítási körzetekben levő és szétbontakozó csapataira. A védelmi ütközet folyamán a légi hadsereg feladata a front csapatai harcának támogatása és főképpen a harckocsik elleni harc volt.

A 3. Ukrán Front parancsnokának elhatározása két jellegzetességgel rendelkezett. A front felderítőinek sikerült pontosan megállapítani az ellenség főcsapásának az irányát, és éppen itt, a Velencei-tótól délre és északra hozta létre a leg-

az is, hogy kanyargós partjai mocsarasak, sűrű bozótosak, szinte járhatatlanok voltak, ez utóbbit még a sok folyóág, holtág, valamint a rengeteg patak- és csatornatorkolat is fokozta. Mindez bizonyos mértékben korlátozta az ellenség nagyobb erőinek délről való tevékenységét. De mint mindig, a háború az háború maradt, és függetlenül az egyik vagy a másik fél helyzetétől, közeledett az ütközet kezdetének napja.

Hangsúlyozni kell azonban azt, hogy a főparancsnokság főhadiszállása minden lehetőt megtett a 3. Ukrán Front megerősítésére. Ennek érdekében egyrészt saját tartalékaiból, másrészt a 2. Ukrán Fronttól erőket és eszközöket (három lövész-, két harckocsi-, egy gépesített és egy lovashadtestet) adott át. Továbbá február 20-án, vagyis a 3. Ukrán Front csapatai védelembe való átmenetének időpontjában, a front állományába került a 2. Ukrán Front 27. hadserege, valamint sok más megerősítő egység, főleg tüzérezredek és -dandárok. A 3. Ukrán Front csapatai védelmi harcának légi biztosítása a 17. légi hadseregre, és a 2. Ukrán Front 5. légi hadserege egységeinek zömére hárult.

Teljesen érthető, hogy ezeknek a jelentős erőknek a 3. Ukrán Front számára való átadása nélkül roppant nehéz lett volna megtartani a Duna bal partján levő hídfőt, és visszaverni az ellenség erős páncélloscsoportosításának ellentámadását.

De ezenkívül még egy igen fontos sajátosság segítette a szovjet csapatok helyzetének megszilárdulását a Duna bal partján.

A hídfőben a 3. Ukrán Front csapataival együtt küzdött Esztergom–Csákvár arcvonalon a 2. Ukrán Front 46. hadserege. Ez a hadsereg nemcsak azokat a legrövidebb utakat fedezte, amelyeken az ellenség nyugatról csapásokat mérhetett Budapestre, hanem megbízhatóan oltalmazta a 3. Ukrán Front jobbszárnyát északról. A hadsereg, amely öt összfegyvernemi és egy gépesített hadtestből állt, lekötötte az egész 3. magyar hadsereget, a német „Ameise" csoportot és még sok más egységet.

Az arcvonalát szilárdan tartó 46. hadsereg az elkövetkezendő bécsi hadműveletre készült, azonban magasabbegységeinek egy részét szükség esetén bármely pillanatban alkalmazhatta az ellenség ellen a 3. Ukrán Front védelmi sávjában.

Természetesen, mindez szilárdította csapataink küzdelmének sikereibe vetett meggyőződésünket, és előre eldöntötte a balatoni védelmi hadműveletünk győzelmes kimenetelét. Lehetővé tette főhadiszállásunk számára, hogy a korábbiaktól eltérően, szinte naprakész pontossággal tervezze meg csapataink támadásba való átmenetének időpontját még a védelmi ütközet folyamán.

3

Néhány, a balatoni ütközettel foglalkozó hadtörténészünk műveiben olyan elképzelések láttak napvilágot, mintha a hitleristák ellentámadására állítólag akkor került volna sor, amikor a két Ukrán Front fő támadási feladatait hajtotta éppen végre, vagyis az ellenség ellentámadása majdhogynem készületlenül érte a csapatainkat. Ez természetesen nem felel meg a valóságnak. Ezt az a tény is igazolja, hogy a 3. Ukrán Front parancsnoka, F. I. Tolbuhin, a főhadiszállás utasításainak megfelelően, még február 20-án meghozta elhatározását a védelemre, vagyis akkor, amikor a Frontot a 2. Ukrán Front állományából átadott 27. had-

szilárdabb védelmet. Az ütközetet szívós harccal kellett megvívni, az elfoglalt állások szilárd megtartásával, front- vagy hadsereg-ellencsapások nélkül. Az ellenlökésekre is csak rendkívüli esetekben kerülhetett sor, csakis akkor, ha azok biztos sikerrel kecsegtettek. Ez magyarul annyit jelentett, hogy nem szabad fejjel a falnak menni, nem szabad részgyőzelmek elérésére törekedni, hanem módszeresen ki kell meríteni és meg kell semmisíteni az ellenséget, ugyanakkor kímélni kell a saját erőket. Így, csakis így lehetett teljesen szétverni a hitleristák csoportosítását.

A front csapatai védelmi készenlétének az időpontját március 3-ra határozták meg. Ezt a határidőt megtartották. És március 5-re, vagyis a hitleristák támadásának előestéjére, a hadseregek a számukra meghatározott helyzetet elfoglalták. A 4. gárdahadsereg parancsnoka ebben az időben már N. D. Zahvatajev altábornagy volt. 1945. március 1-én foglalta el az elesett G. F. Zaharov tábornok helyét. A hadsereg peremvonala Gánt, Zámoly, Velencei-tó délnyugati része, Seregélyes vonalán húzódott. Itt érintkezett a 26. hadsereggel (parancsnoka A. N. Gagen altábornagy), amelynek peremvonala Belsőkajtor, Soponya, Enying volt, és a Balaton déli partján Zamárdiig húzódott. Az M. N. Sarohin vezérezredes parancsnoksága alatt álló 57. hadsereg védelmi vonala Zamárditól a Balaton déli partján Balatonkeresztúrig, majd tovább Ötvöskónyiig terjedt.

Az 57. hadseregtől balra az 1. bolgár hadsereg foglalt el védelmi állásokat V. Sztojcsev altábornagy parancsnoksága alatt. A két lövészhadtestből (hat gyalogoshadosztályból) álló hadsereg csapatai két védőövet építettek ki, a leginkább veszélyeztetett szakaszokon pedig hármat. Ugyanakkor a hadsereg el volt szakadva fő ellátó bázisától és így az anyagi-technikai ellátás terén nem kis nehézségekkel küzdött. Ezzel kapcsolatban a 3. Ukrán Front haditanácsa elhatározta, hogy magára vállalja az 1. bolgár hadsereg élelemmel, üzem- és kenőanyaggal való ellátását.[268] Ennek következtében azonnal megnőtt a bolgár csapatok harcképessége, így felkészülten találta őket is az ellenség támadása.

Ezekben a napokban gyakran megfigyelhető volt barátainknál, hogy a csoportokban összegyűlt bolgár katonáknak egy-egy szovjet tiszt magyarázott meg valamit. Ez annál is könnyebb volt, mivel a két nyelv hasonlósága következtében bolgár barátaink mindent megértettek.

– És most mindezt begyakoroljuk – mosolygott a tiszt, és elsőnek ugrott a lövészárokba.

Ekkor a közeli kiserdőből szovjet „harmincnégyesek" bukkantak elő, és a lövészárkok felé törtek.

– Harchoz! – csattant fel orosz nyelven a parancs.

Megszólaltak a páncéltörő fegyverek, és vaklőszerrel lőtték a harckocsikat, de hullottak a gyakorló kézigránátok is a páncélóriások lánctalpai alá... Mindannyian néhány másodpercig a lövészárok mélyén kuporogtak, amíg a harckocsik át nem haladtak a fejük fölött. Ezután újra repültek a kézigránátok a páncélosokra.

A tiszt lerázta a sapkájáról a port, majd megszólalt:

– Ilyen helyzetben az önuralom megőrzése a legfontosabb. A harckocsik félelmetesek, ha gyáva vagy és megfutamodsz. De ha tüzérséggel időben rácsapsz, páncéltörő fegyverrel tüzelsz rá, és kézigránátokat hajítasz a lánctalpai alá, akkor annak vége. Így mondtam, ugye?

– Így, így! – ingattak fejükkel a bolgárok, ami szokásuknak megfelelően a helyeslést jelentette.

Ezeket a kiképzőtiszteket mi küldtük a bolgár hadsereghez, hogy átadjuk fegyverbarátainknak harci tapasztalatainkat. Az igazság az, hogy ezek a kiképzők nagymértékben hozzájárultak a bolgár csapatok harcképességének erősítéséhez. Március 5-én, a hitleristák ellentámadásának előestéjén, az 1. bolgár hadsereg törzsét meglátogatta a 3. Ukrán Front parancsnoka, F. I. Tolbuhin.[269] Ekkor hangolták össze véglegesen a harci együttműködés összes részleteit. Hasonló aktivitással készülődtek a védelmi harcok megvívásához, a német fasiszta megszállók elleni küzdelemben megedződött, 3. jugoszláv hadsereg csapatai, melyek a 3. Ukrán Front déli szárnyát fedezték. A hadsereg parancsnoka Kosta Nadja tábornok volt.

Az Sz. G. Trofimenko altábornagy parancsnoksága alatt álló 27. hadsereg a 26. hadsereg védelmének hadtápövezetében foglalt állást a Velencei-tó és Dunapentele között. Egy lövészhadteste a Duna keleti partján, Ráckevétől északkeletre helyezkedett el.

A 3. Ukrán Front hadműveleti felépítése megfelelt a kialakult helyzetnek, és biztosította a német fasiszta csapatok ellentámadásának visszaverésére irányuló feladatok végrehajtását. A csapatok hadműveleti sűrűsége is nagy volt. A veszélyeztetettebb irányokban 3–4 kilométerre jutott egy hadosztály.

A közelgő ütközet minden részletének utolsó csiszolására a front haditanácsának ülésén került sor az ütközet előtti napon. A parancsnokok és a fegyvernemi főnökök jelentései rövidek és pontosak voltak.

L. Z. Kotljar, a műszaki csapatok vezérezredese a műszaki előkészítésről jelentett. A műszaki munkák hatalmas kiterjedésűek voltak. A front katonái 1500 kilométer védelmi vonalat építettek és rendeztek be.

Ez a távolság alig kisebb a Moszkva és Berlin közti távolságnál! És ráadásul ezek a védelmi építmények az ellenséges tüzérség és légierő állandó csapásai alatt készültek, amikor megkezdődött a február végi hóolvadás, és állandó küzdelem folyt a feltörő talajvízzel.

Számokban bővelkedett M. I. Nyegyelin tüzérvezérezredesnek, a fronttüzérség parancsnokának a jelentése. Ő a pontos helyzetértékelésből és a hadseregek védelmi szerepéből kiindulva végezte el a tüzérség harci felosztását. A megerősítő tüzérség nagy részét, és csaknem az egész páncéltörő tüzérséget a 4. gárda- és a 26. hadseregeknek adták át.

Különösen nagy hadműveleti sűrűséget hoztak létre az ellenség főcsapásának várható irányában. A 4. gárda- és a 26. hadsereg védelmi sávjában, Gánttól a Balatonig terjedő, 83 kilométeres szakaszon összpontosult a front tüzérségének majd 64 százaléka. A 26. hadsereg fő védelmi sávjában, a Velencei-tótól a Sárvíz-csatornáig terjedő legfontosabb 20 kilométeres arcvonalszakaszon az egy kilométerre eső tüzérségi sűrűség 34 löveg és aknavető volt. Viszont a hadsereg egész harcászati védelmi övezetében ugyanezen a terepszakaszon, a második védőövben levő tüzérséggel együtt, 41–42 löveg és aknavető jutott egy arcvonal-kilométerre.

A hadműveleti mélységben, a hadsereg-hadtáp övezetében foglalták el állásaikat a 27. hadsereg és az 1. gárda gépesített hadtest tüzéralakulatai 425 löveggel és 324 aknavetővel. A tüzérség sűrűsége itt 15 löveg és aknavető volt egy arcvonal-kilométeren.

Ami pedig a Velencei-tó és a Sárvíz-csatorna közti terepszakaszon védelmi állásokat elfoglaló 26. hadsereg általános hadműveleti tüzérségi sűrűségét illeti, az elérte az 56–57 löveg- és aknavető-sűrűséget arcvonal-kilométerenként, de a 27. hadsereg 303 löveggel és aknavetővel rendelkező 33. lövészhadtestének ebben a sávban való alkalmazása esetén ez a szám több mint 65 tüzérségi eszközre növekedett.

A Sárvíz-csatornától a Balatonig terjedő terepszakaszon a tüzérségi sűrűség valamivel kisebb volt: a védelem harcászati mélységében 31 löveg és aknavető, a hadműveleti mélységben, a hadsereg-hadtáp sávjába pedig kilométerenként 7 löveg és aknavető jutott. Az általános tüzérségi sűrűség ezen a szakaszon 39 löveg és aknavető volt arcvonal-kilométerenként.

Tehát az előttünk álló hadműveletben a tüzérség alkalmazásának alapelve a főirányokban való tömeges bevetése volt. És még egy fontos dolog. A tüzérség mély lépcsőzése lehetővé tette, hogy a fővédőöv és az egész harcászati mélység ellenséges áttörése esetén is szívós harcot folytathassunk a védelembe beékelődött hitleristákkal, és állandóan fokozhassuk tüzérségünk erejét, a más szakaszokról ide átdobott tüzéregységekkel. Szükség esetén a tüzérség sűrűségét a főirányokban 100 lövegre és aknavetőre lehetett növelni egy arcvonal-kilométeren; ez lényegében megfelelt a támadás tüzérségi sűrűségének.

Gondosan megtervezték a magasabbegységek csatlakozásainak és szárnyainak tűzzel való biztosítását is. Ellenlökés végrehajtásának esetére is megtervezték a tüzérség tevékenységét. A fronttüzérség vezetése a szigorú centralizáció elvén alapult, de ez egyáltalán nem fosztotta meg különböző szintű parancsnokokat a kezdeményezés lehetőségeitől.

A front légierejének állapotáról és létszámáról V. A. Szugyec repülő vezérezredes, a 17. légi hadsereg parancsnoka tett jelentést. A hadsereg több mint 900 repülőgéppel rendelkezett. Majdnem az egész légierő a front jobbszárnyán és középső szakaszán települt. Viszont az 57. hadseregünk és az 1. bolgár hadsereg tevékenységének a támogatására rendelt három repülőhadosztály a front balszárnyához közelebb helyezkedett el.

A légierő települése megfelelt a hadműveleti helyzetnek. Kissé előrefutva az eseményekben, elmondhatjuk, hogy az ütközet folyamán az időjárás roppant kedvezőtlen volt a repülők számára. A 17. légi hadsereg repülőtereit sűrű köd ülte meg, amelynek következtében a repülők tevékenysége roppant megnehezült. Ekkor bizonyosodott be, hogy mennyire célszerű volt a 2. Ukrán Front 5. légi hadseregét, amelynek parancsnoka Sz. K. Gorjunov repülő vezérezredes volt, a 3. Ukrán Front csapatai működésének biztosítására irányítani. Az 5. légi hadsereg repülői derekasan segítették szomszédaikat.

Természetesen a front haditanácsában különösen nagy gonddal tárgyalták meg a front páncélelhárító védelmének a kérdéseit. Az ilyen tárgyú megbeszélésekre még a szükségesnél is több ok volt. Hiszen a januári Budapest környéki ellencsapások során a fasiszta parancsnokság minden reményét nagy erejű páncélosmagasabbegységeibe helyezte. Ez többek közt a gyalogság elégtelenségére vezethető vissza, mint ezt helyesen állapította meg Friessner „Az elárult csaták" című könyvében, azonban nem ez volt a fő ok. Friessner ugyanebben a könyvében ellentmond önmagának, amikor kijelenti, hogy a német katonák harci szelleme olyan kiváló volt, hogy még az ellenségnél kisebb létszámuk ellenére is sikeresen tevékenykedtek. Nem volt ez fordítva? Nem katonáink állóképessége kényszerí-

tette a hitlerista katonai parancsnokságot arra, hogy harckocsijainak tömegét vesse be ellenünk?

Íme, az ellenség most is elhatározta, hogy páncélos ékkel kettéhasítja védelmünket, és ebből a célból kétszeres harckocsifölényt hozott létre.

Az ellenség januári ellencsapásainak időpontjától a két Ukrán Front parancsnoksága tüzetesen tanulmányozta az ellenség páncélos eszközei alkalmazásának harcászati eljárásait, módszereit. Ezek általános vonásait a következőkkel lehet jellemezni.

Kezdetben az ellenség páncélos oszlopai rendszerint a páncélos szállítójárművekre ültetett gyalogságot kísérték. Ennek során nem erősítették meg maguk után a birtokba vett területet, hanem arra törekedtek, hogy mind mélyebben behatoljanak csapataink harcrendjébe, hadműveleti felépítésébe. Az ellenállási csomópontokkal nem bocsátkoztak harcba, azokkal a gyalogság vagy a gépkocsizó gyalogság vette fel a küzdelmet. Ezek az ellenséges erők az ellenállási csomópontok leküzdése után, főleg páncélos oszlopaik haladási útvonala mentén helyezkedtek el, majd a páncélosok lőszer- és üzemanyag-ellátását biztosították.

Az ellenség védelmünk áttörésekor főleg nehéz harckocsijait alkalmazta, amelyek kis csoportokban mozogtak előre a támadó csapatok harcrendjében. Utánuk 500–600 méter távolságra a rohamlövegek haladtak, amelyek feladata a páncélelhárító körleteinkben levő lövegek elhallgattatása volt. Az ellenség szárnyainak biztosítására egyes páncéloscsoportokat alkalmazott, a páncélos szállítójárműves gyalogság kis kötelékeivel. Az arcvonal mentén kiterjedt szakaszon cirkálva azt a látszatot keltették, mintha az egész körzet telis-tele lenne harckocsikkal. Amikor a hitleristák harckocsijai a mi harckocsijainkba ütköztek, a németek széleskörűen alkalmazták az úgynevezett „csalétket". Egy erős páncélzattal rendelkező magányos nehéz harckocsit abba a körzetbe irányítottak, ahol harckocsijaink tartózkodtak, ott ez a páncélos minden álcázás nélkül manőverezni kezdett. Ugyanebben az időben a német páncélosok többsége lesállásban tartózkodott, és arra a pillanatra várt, amikor a mieink ráharapnak a „csalétekre".

Feltétlenül beszélni kell az ellenség éjszakai tevékenységéről is. A harckocsijaiknak a sötétség beállta utáni alkalmazását megelőzően, fokozták felderítésüket. A német felderítés igyekezett meghatározni páncélelhárító körleteink helyét, és éjszakai megkerülésüknek lehetséges útvonalait. A szürkületben tevékenykedő ellenséges harckocsik megkerülték ezeket a körleteket, és igyekeztek azok szárnyain vagy hátukban elhelyezkedni. Érdemes megemlíteni, hogy a hitleristákat csapataink szívós ellenállása kényszerítette az éjszakai harc folytatására. A nappali harcok során az ellenség rendkívül nagy veszteségeket szenvedett és a nyílt küzdelemben nem bírt valamennyire is elfogadható eredményeket elérni.

Az ellenség soha nem rohamozta állásainkat arcból. Kivétel ez alól védelmünk első vonala lehetett. Mindig a szárnyakra igyekezett támadni. Megkerülő manővereket végzett, kereste egységeink harcrendjében a gyenge pontokat. És az ellenség támadó harckocsijait mindig a tüzérség rohamlövegei kísérték. Ezek kötelessége volt a páncélosok mozgását zavaró erőink és eszközeink lefogása.

Az ellenség rendkívül széleskörűen alkalmazta a megtévesztő rendszabályokat, páncéloserői rejtett összpontosítása és a váratlanul mért csapásai érdekében. Az összpontosításait rendszerint éjszaka hajtotta végre. Ha viszont az időjárási viszonyok kedvezőtlenek voltak repülőfelderítésünkre, akkor nappal is folytatta.

Csapataink már a Budapesttől nyugatra és délnyugatra vívott harcok idején

megismerték az ellenség harcászatát, és arra a saját, az ellenségnél sokkal fejlettebb fogásokkal válaszoltak, amelyek jobban megfeleltek az adott helyzetnek, a tevékenység helyének és idejének.

Az ellenség páncélosai ellen az összes rendelkezésre álló eszközt felhasználtuk: a páncéltörő gránátokat, a gyújtókeverékkel telt palackokat, a páncéltörő fegyvereket, valamint a 37, 45 és 76 milliméter űrméretű és még más lövegeket, amelyekkel kis távolságra lehet tüzelni. A nehéz harckocsik ellen nagyobb űrméretű lövegeket alkalmaztunk.

A közvetlen irányzású tűzvezetésre még a nagyobb űrméretű tüzérségi lövegek alkalmazásával is gyakran sor került. A gyalogság harcrendjében működő ilyen lövegek sikeres csapásmérései következtében, még az igen sok harckocsival rohamozó ellenség sem volt képes áttörni védelmünket. Az ellenség rengeteg páncélost veszített el az aknazárainkon.

A nem sokkal korábban szerzett tapasztalatokra támaszkodva épült föl a front páncélelhárító védelme, amelyről igen sok szó esett a haditanács ülésén. A hadsereg védelmi sávjában század-támpontok létesültek, amelyek zászlóalj páncélelhárító csomópontokban egyesültek. Ez utóbbiakat megerősítettük ezred- és hadosztály-tüzérséggel, harckocsikkal és rohamlövegekkel. A fontosabb harckocsiveszélyes irányokba eső századtámpontok állományába legfeljebb öt löveg, egy-két harckocsi, egy páncéltörő szakasz és egy aknavető szakasz tartozott. Ezenkívül az ilyen irányokban a front védelmének teljes mélységében a magasabbegységek csatlakozási pontjain és szárnyain a fővédőöv peremvonalától 500–800 méter távolságra és tovább 30–35 kilométer mélységig erős páncélelhárító körleteket rendeztünk be. Ezeknek a körleteknek nagy része a fővédőövben helyezkedett el a Velencei-tó és a Sárvíz-csatorna közötti igen fontos harckocsiveszélyes irányban.

A páncélelhárító körleteket a mélységben lépcsőztük, és így azok teljes mértékben megfeleltek a mély és ellenállóképes védelem megteremtésére vonatkozó feladatnak. E körletek alapját a páncéltörő és ágyús tüzérség képezte (körletenként legalább egy tüzérezred). A nehéz- és nagy hatóerejű tüzérosztályokat a harckocsiveszélyes irányokban ütegenként alkalmaztuk.

A páncélelhárító körletek állományába tartoztak még a tüzérségen kívül a rohamlövegek, az aknavetők és a robbanó műszaki zárakkal ellátott műszaki csapatok. Az aknavetők feladata volt a körlet előterében felbukkanó géppisztolyosok megsemmisítése, akik a harckocsikat követték vagy magukon a páncélosokon ültek.

Az összfegyvernemi magasabbegységekben és hadseregekben erős páncélelhárító tüzértartalékok voltak. Így a 4. gárdahadsereg páncélelhárító tüzértartalékának az állománya három páncélelhárító tüzérezredből állt, míg a 26. hadseregé két páncéltörő tüzérezredből. A páncélelhárító tüzérség közepes hadműveleti sűrűsége e hadseregek védelmi sávjában 18 páncéltörő löveg volt egy kilométeren, 15–20 kilométeres mélységben lépcsőzve. Figyelembe véve a hadseregek és a front páncélelhárító tartalékainak manőverét, a Gánt és Balaton közti szakaszon a páncélelhárító eszközök sűrűségét 7–10 löveggel lehetett megnövelni kilométerenként.

A törzsek nagy figyelmet fordítottak a mozgó-záró osztagok megszervezésére, mivel ezek tevékenysége szorosan kapcsolódott a páncélelhárító védelem általános rendszeréhez. Mozgó-záró osztagokat szerveztek minden hadseregben, a had-

testekben, a hadosztályokban és az ezredekben. Ezek az osztagok szintén a fontosabb harckocsiveszélyes irányokban helyezkedtek el.

A januári harcok tapasztalatai alapján a harckocsik elleni küzdelemben komoly szerepet szántak a légierőnek, mindenekelőtt a csatarepülőknek. Az IL–2 típusú repülőgépek bebizonyították hatásosságukat az ellenséges harckocsik elleni küzdelemben.

A 3. Ukrán Front haditanácsa arra a következtetésre jutott, hogy a páncélelhárító védelem megszervezése megfelel az erős, technikailag jól ellátott ellenség elleni küzdelem feladatainak. E védelem jellemzői a mélyen lépcsőzöttség, a nagy tüzérségi sűrűség, a műszaki eszközökben való jó ellátottság, valamint ez utóbbi eszközök más akadályrendszerekkel való összehangolása.

A haditanács ülésén nem hanyagolták el az anyagi-technikai biztosítás kérdéseit sem. Ezek a kérdések már korábban nyugtalanították a frontparancsnokságot. A kérdés bonyolultságát az idézte elő, hogy a front csapatainak főcsoportosítása a Duna nyugati partján foglalt el hídfőállást, ugyanakkor ellátó bázisai a folyó keleti partján maradtak – és ez mindent megmagyaráz.

A hadtápszolgálat minden erejét megfeszítette, hogy a front csapatai számára biztosítani tudja a lőszert, az üzemanyagot, az élelmiszert, a ruházatot és egyéb más „apróságok" ezreit, amelyek nélkül elképzelhetetlen volt a front élete. Ezen a vízi akadályon keresztül öt ideiglenes átkelőhelyet építettek: egy 60 tonnás, három 16 tonnás úszóhidat és egy 10 tonnás, két kompból álló átkelőhelyet. A kompokat motoros bárka vontatta. Ezek az átkelőhelyek a front életének ütőerei voltak, és lüktetésük egy pillanatra sem állt meg, sem a bombázások idején, sem a február második felében kezdődő jégzajláskor.

Ugyanakkor a frontparancsnokság jól tudta, hogy ezek az átkelőhelyek nem elégítik ki a szükségleteket. És azokban a napokban, amikor a front az ellenség támadásának visszaverésére készülődött, a meglevő átkelőeszközöket két újjal egészítették ki: egy drótkötélpályát építettek a Duna fölé a lőszerszállításra és egy csővezetéket a csapatok üzem- és kenőanyag-ellátására. Ezenkívül megerősítették az úszóhidak és a kompátkelőhely légvédelmi oltalmazását. A Duna nyugati partján pedig front tüzérségi raktárrészlegeket szerveztek. A frontparancsnokság megtervezte a légi úton történő lőszerszállítást, valamint azokat a lehetséges manővereket is, amelyek útján az ellenség támadásának kevésbé kitett arcvonalszakaszon védelemben levő csapatoktól, az ott feleslegesnek bizonyuló tüzérségi lőszert átszállíthatják a leginkább veszélyeztetett irányokba. Az eseményeknek elébe vágva már most megmondjuk, hogy a balatoni hadművelet során egyetlenegyszer sem volt tapasztalható égető lőszerhiány a front csapatainál.

A front haditanácsa figyelmének a központjába került még egy kérdés: az utak rendbehozatala. A jó utak megléte, különösen a tavaszi olvadás idején, fél győzelmet jelentett. Íme, ezért fektettek oly sok munkát a front csapatai az utak rendbehozatalára és karbantartására a védelmi harcokhoz való felkészülés időszakában. Minden hadsereg sávjában akadt egy-két olyan út, amely alkalmas volt valamennyi harci technikai és szállító eszköz mozgására. A front rendelkezésére három katonai autóút állt. Ezek az utak az anyagi-technikai eszközök, az embertartalékok stb. fő szállítási útvonalai voltak.

A haditanács ülésén sok szó esett a csapatoknál folytatott pártpolitikai munka helyzetéről is. Szócséplés nem volt, de az ülés minden részvevője tudta, hogy a

csendesebb percekben, a védelmi munkálatok rövid pihenői folyamán, összegyűltek a szakaszok, századok, zászlóaljak kommunistái, komszomolistái és kommunista becsületszavukra megfogadták egymásnak, hogy hűségesek lesznek hazájukhoz és népükhöz. A haditanács tagjai valamennyien tanúi voltak annak, amikor a nyirkos lövészárkokban, az óvóhelyek homályában az agitátorok és a tapasztalt veteránszámba menő katonák beszélgettek a harcosokkal, vagy amikor a front egész személyi állománya a haditanács kiáltványát hallgatta, amelyben felhívja a katonákat, hogy a támadó ellenséget méltó fogadtatásba részesítse. Vagy amikor a front-, a hadsereg- és a hadosztály-újságírók éjszakánként a nyomdafesték szagú újsághasábok fölött görnyedeztek, hogy az éjszakázástól véres szemű kézbesítők pirkadatra széthordhassák ezeket a frontújságokat a lövészárkokba.

Frontújságok . . . Íme, itt fekszenek előttünk gyűrötten és elsárgultan a könyörtelen idők néma szemtanúi. Március 4-i újság. Egész hasábot betöltő, nagy betűkkel szedve: „Az erődítményekkel összehangolt tömör tűzfüggöny a védelmet szilárddá és életképessé teszi." Itt meg egy feljegyzés a parancsnokok és katonák segítségére: „Műszaki akadályok a védelemben." És természetesen a figyelem középpontjában a páncélelhárító védelem.

A következő nap – újabb újság, a középső hasáb bekeretezve, egy részlet a Vörös Hadsereg Szabályzatából: „A század köteles szívósan védekezni, még akkor is, ha az ellenség birtokba veszi szomszédai állásait; visszavonulásra csak a zászlóaljparancsnok parancsára van joga." És egy nagyobb cikk: „Musztafin százada tűz és műszaki vonatkozásban tökéletesíti védelmét."

Minél közelebb az ütközet napja, annál keményebb a hangnem és nagyobb a szófukarság. Csak a legfőbbről, a legégetőbbről kell beszélni, a katona szívében fel kell kutatni azt a szikrát, amelytől fellobban bátorságának lángja.

Lehetetlen mindazt elmondani, amit a hadseregekben, a hadtestekben, a hadosztályokban és ezredekben a párttag katonák kollektívái tettek az ellenséggel való döntő összecsapás előtt. Ez kolosszális munka volt. A haditanács egységesen arra az álláspontra jutott, hogy a front csapatai készen állnak a kemény küzdelem megvívására, és feltétlenül győzni fognak.

4

1945. március 6-án megkezdődött. A távoli, áttetsző lilás párában úszó ligetek fölött oszladozó reggeli ködben váratlanul robbanások szikrázó fényei villannak fel, majd az erősödő ágyúszó dübörgése hallatszik. Földdarabok repülnek a levegőbe, süvítenek fejünk felett a lövedékek repeszei és erős égésszag kezd gomolyogni a lövészárkok mentén.

És mintegy félóra múlva egyre növekvő dübörgéssel mozgásba lendülnek a páncélioscsapatok, és közelednek állásaink felé. Szaporán ontják tüzüket páncéltörő ágyúink az ellenség acélszörnyeire és valamennyi katona szívét összeszorította az a már régen beidegzett gondolat: „Megkezdődött" . . .

„Megkezdődött" – lüktetett a páncéltörő fegyvereiket és gránátjaikat a harchoz felkészítő katonák halántékán.

„Megkezdődött" – hangzott a telefondrótokon keresztül a századoktól, zászló-

aljaktól, az ezredektől, a hadosztályoktól és a hadseregektől a front harcállás-pontjára, és a törzsek térképeire rávetették az ellenséges csapásokat mutató első jelzéseket. Az ellenség két hadseregével, a 6. SS páncélos- és a 6. összfegyvernemi hadseregek erőivel mérte főcsapását Seregélyes nyugat, Alsótarnóca szakaszon a 26. hadsereg első lépcső hadosztályainak harcrendjére. Seregélyes irányába több mint 30 harckocsival és rohamlöveggel támogatott két gyalogos-hadosztály rohamozott. A Sárvíz-csatorna és a Balaton közti szakaszon két SS-páncéloshadosztály, egy magyar gyalogoshadosztály és két gyalogosan harcoló lovashadosztály támadott.

Az ellenség támadása csapataink szívós ellenállásába ütközött. A hitleristák harckocsijait egymás után borították el a fekete füstfelhőkből kitörő lángnyelvek. Gyalogságunk szilárdan tartotta magát, pedig a csata gyakran kézitusává fajult. Csatarepülőink szakadatlanul bombázták a támadó ellenséges csapatok harcrendjét.

Az ütközet már a legelső percektől kezdve rendkívül elkeseredett jelleget öltött. Páncélos harc bontakozott ki a 26. hadsereg egész védelmi sávjában. Feltehetően a legkeményebb megpróbáltatások a 30. lövészhadtest 155. lövészhadosztályának jutott osztályrészül. Ennek a hadosztálynak a parancsnoka N. J. Batluk ezredes volt. A hadosztály sávjában egymást követték az ellenség rohamai, amelyek mindegyikét legalább 70 harckocsi támogatta. Különösen féktelen harc tombolt az I. Sz. Jeroskin alezredes parancsnoksága alatt álló 436. lövészezred védelmi szakaszán. Az ezred a legkegyetlenebb csapásokat szenvedte el. Az arcvonalon szájról szájra járt az ezred hőseinek a neve, s köztük volt az egyik páncéltörő szakasz parancsnokáé, I. G. Kiszeljov alhadnagyé is.

A németek rohamra lendültek. A részeg, eszüket vesztett katonák mindent egy kártyára tettek fel. Hét páncélos tört Kiszeljov szakaszának támpontjára. Egy harckocsit kilőttek, majd a második is mozgásképtelenné vált. Az ellenség azonban tovább kúszott előre. A helyzet minden percben súlyosabbá vált. A súlyosan megsebesült harcosok nem tették le a fegyvert, tovább lőtték az ellenség páncélosait.

A páncéltörők elhatározták, hogy minden áron feltartóztatják a nácik rohamait. Az egyik német harckocsi egészen megközelítette Kiszeljov alhadnagy állásait. Még egy perc és az acélszörny mindenkit eltapos, elpusztít, elsöpör. Kiszeljov megragadott egy harckocsiaknát, kiugrott a lövészárokból és előrefutott. Két egyenlőtlen erő csapott össze. Egy szempillantás – és a hős, harckocsiaknával a kezében, a páncélos alá vetette magát. Mennydörgésszerűen robbant az akna. A fasiszta harckocsi halálosan megsebezve, megmerevedett.

Halhatatlan a hőstetted, Kiszeljov orosz vitéz!

A harckocsik elleni küzdelem gyors lefolyású és a harc hevében nincs idő a hősök dicsőítésére. Igen, a harcmezőn a hőstett annyira megszokott, hogy néha nem is értesülünk róla. Tisztelet jár annak, aki most, annyi év elteltével hangyaszorgalommal gyűjtögeti össze a hőstettek bizonyítékait, hogy az ország megismerje hőseit. Tekintsünk hát vissza a múlt homályába és újra szemünk előtt játszódnak le annak a kemény, megpróbáltatásokkal teli napnak, 1945. március 6-nak a 436. lövészezred állásaiban lezajlott eseményei.

A fasiszták harckocsijai beékelődtek az 1. század harcrendjébe. Feszülten dolgozott a pártszervezőnek, G. P. Szvirszkij sorkatonának az agya. „Nem inognak-e meg bajtársai?"

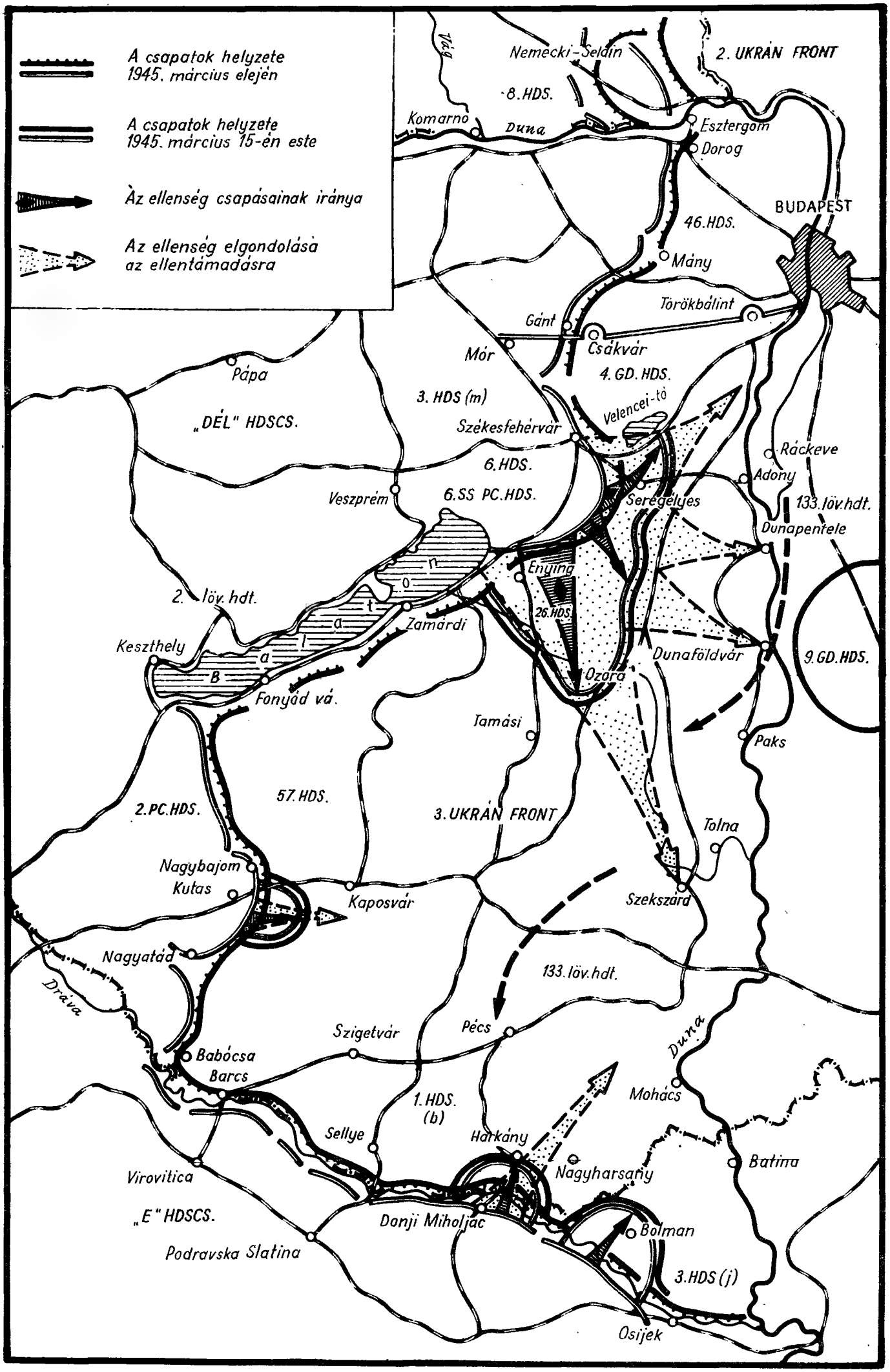

A német fasiszta csapatok ellentámadásának visszaverése a Balatonnál (1945. március 6–15.)

És szinte önmagától hangzott el kicserepesedett ajkairól a harci kiáltás:

– Utánam!

A pártszervező kiugrott a lövészgödörből és az ellenlökésre magával ragadta a század harcosait. A helyzetet visszaállították.

Nem messze súlyosan megsebesülten fekszik a másik század pártszervezője, a géppisztolyos század őrmestere. A. A. Sutov, aki erőt véve fájdalmán a föléje hajló katonákat biztatja:

– Előre barátaim. Üzzétek a sírjukba az átkozott fasisztákat.

A harcosok támadásba lendülnek és az ellenség nem tudja rohamukat feltartóztatni.

A 436. lövészezred katonái állhatatosságának és hősiességének köszönhető az ellenség rohamsorozatának sikeres visszaverése és védelmi szakaszuk megtartása. Több mint 200 hitleristát, 15 harckocsit és páncélozott szállító járművet semmisítettek meg. És jogos büszkeséggel hallgatták a 26. hadsereg haditanácsának felhívását, amelyben gratulált győzelmükhöz, és a 436. lövészezred és a 155. lövészhadosztály egész személyi állományának további harci sikereket kívánt.

Nagyfokú elszántságot és önfeláldozást tanúsítottak a Sárvíz-csatornától nyugatra védekező a 233. lövészhadosztály harcosai. Különösen kitűnt a harcokban a 734. lövészezred páncéltörőtüzér-szakasza, amelynek parancsnoka. A. I. Szergejev hadnagy volt. A közvetlen irányzású tüzet vezető tüzérek kilőttek néhány harckocsit. Amikor tizennégy harckocsi mégis betört az ütegek tüzelőállásainak körletébe, Szergejev hadnagy az egyik löveghez állt, és két páncélost kilőtt. A hitleristák második rohamának visszaverése során a tüzérek még három harckocsit gyújtottak fel. De az ellenség mégsem szüntette be rohamait. A szakasz tüzelőállásában egyedül a sebesült A. I. Szergejev hadnagy maradt meg. A rengeteg vért elvesztett, rettenthetetlen hős azonban továbbra is tűz alatt tartotta az ellenséges páncélosokat. A tüzérek hősies erőfeszítéseivel ezen a szakaszon visszavertük az ellenség rohamait.

Ám az ellenség, kihasználva különösen a harckocsik terén meglevő túlerejét, néhol beékelődött csapataink védelmébe, így a Sárvíz-csatornától nyugatra két kilométer és Seregélyes körzetében három-négy kilométer mélységben. Az igazság ellen vétenénk, ha csapataink visszavonulását, valamiféle „előre megtervezett" visszavonulásnak minősítenénk. Ez a megfogalmazás gyakran szerepelt a Szovjet Tájékoztatási Iroda jelentéseiben, különösen a háború elején, bár ez nem mindig volt igaz. De nem szabad szemrehányást tenni csapatainknak a nem kielégítő állóképességükért.

A háború idején egy nagyon tartalmas és pontos szó született – ez a „felőrlés". Az ellenség élőerejének és harckocsijainak felőrlése. A 3. Ukrán Front feladata pontosan az volt, hogy az ellenség lehető legtöbb harckocsiját felőrölje. És ha a körülmények megkövetelték az elfoglalt terület bizonyos részének a feladását, akkor visszavonultunk, de az ellenségnek ezt a részsikerét csapatai hatalmas vesztesége kísérte. A fontos minél több ellenséges harckocsi megsemmisítése volt. A kedvező pillanatban ez a mennyiség feltétlenül minőségbe csap át.

A hitlerista támadás első napja azt bizonyította, hogy az ellenség erőfeszítéseit egymástól távol eső irányokban fokozta. A német parancsnokság főcsapását, mint az várható volt, a Velencei-tó és a Balaton között mérte, míg a másodikat a front déli szárnyának a legvégén.

Vajon mi történt ezalatt a másik irányban? Az ellenség első csapását március

6-án éjszaka mérte az 1. bolgár hadsereg csapataira, három gyalogoshadosztály erőivel Mohács általános irányba. Az éjszaka leple alatt erőszakos átkelést hajtott végre a Dráván Donji Miholjac körzetében, majd a 297. és a 104. gyalogoshadosztályok egységei tüzérségi előkészítés nélkül megrohamozták és a folyótól észak felé szorították az 1. bolgár hadsereg 11. és 3. gyalogoshadosztályainak egységeit. Ezeknek a harcoknak eredményeképpen az ellenség hídfőállást foglalt el a Dráva északi partján. A hídfőállás szélessége mintegy 10 kilométer, mélysége 5 kilométer volt.

A németeknek Valpovo körzetében is sikerült a Dráván átkelni. A jugoszláv hadsereg egységeit visszaszorítva, a folyó északi partján 9–10 kilométer széles és 4–5 kilométer mély hídfőállást foglaltak. Március 6-án estére az ellenség 11. Luftwaffe hadosztályának egységei ebben az irányban kijutottak Zido-puszta, Novi Bezdan, Bolman terepszakaszra.

A már a reggeli órákban is különösen rossz idő ellenére, a 17. légi hadsereg repülői március 6-án hatásosan támogatták a földi csapatokat az ellenség támadásának visszaverésében. Az „Iljusinokon" kívül a vadászrepülőgépek is részt vettek a fasiszta harckocsik elleni csatarepülő-tevékenységben. Ezen a feszült légkörű napon repülőink 350 felszállást hajtottak végre a földi csapatok támogatása céljából.

Az a körülmény, hogy a német csapatoknak hídfőállásokat sikerült foglalniuk a Dráva északi partján, és hogy ezekből a hídfőállásokból tovább folytathatják támadásukat, annak a veszélyét idézte elő, hogy a hitleristák kijutnak az 57. hadsereg hátába, és elfoglalják a Dunán épített átkelőhelyeinket. A frontparancsnok, F. I. Tolbuhin, a Szovjetunió marsallja, felmérve az ezen a szakaszon kialakulható helyzetet, az 57. hadsereg állományába helyezte a 133. lövészhadtestet, és megparancsolta Pécs körzetében való összpontosítását, hogy az 1. bolgár hadsereg védelmi sávjában alkalmazzák az eredeti helyzet visszaállítására.[270]

A parancsnak megfelelően szabta meg M. N. Sarohin vezérezredes, az 57. hadsereg parancsnoka, a 133. lövészhadtest feladatát. Ennek értelmében a hadtestnek március 8-án reggel támadásba kellett átmennie Harkány–Drávaszabolcs irányába, és a nap végére felszámolnia az ellenség Donji Miholjac körzetében létesített hídfőállását.

Mivel a hadtest 122. lövészhadosztálya még menetben volt, csak P. I. Bunyasin vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 84. hadosztály indította meg támadását. Március 8-án a hadosztály némi tért nyert. Március 9-én ugyanebben az irányban harcba vetett 122. lövészhadosztály növelte a hadtest támadási lehetőségeit. Ennek ellenére sem sikerült a hídfőállás felszámolását teljes egészében végrehajtani.

Ám az ellenségnek okozott veszteségek hatalmasak voltak. Ezekben a harcokban kiváltképp kitűnt a főparancsnokság tartalékát képező, 1891. önjáró tüzérezred személyi állománya. A 122. lövészhadosztály egységeivel együttműködő tüzérezred tűztámogatást nyújtott a gyalogságnak a harc teljes mélységében. Elsőként a tüzérek törtek be az ellenség Drávacsehi és Drávapalkonya körzetében levő támpontjaiba. Március 14-től 19-ig terjedő időszakban vívott harcok során az ezred 25 löveget és aknavetőt, 29 géppuskát, 865 katonát és tisztet, 12 faföld erődöt pusztított el, továbbá 117 katonát és tisztet ejtett foglyul.[271]

A szovjet és a bolgár csapatoknak ebben a körzetben és Valpovo környékén, az ellenséges hídfőállások felszámolásáért vívott küzdelme március 22-ig folyta-

tódott. Ezt követően március 29-én az 1. bolgár hadsereg csapatai is támadásba mentek át.

Az ellenség másik, délen mért csapását harckocsikkal megerősített három gyalogoshadosztály hajtotta végre. Ezek az erők Nagybajom körzetéből Kaposvár irányába támadtak az 57. hadsereg csapataira.

Reggel hét órakor, 60 perces tüzérségi előkészítés után, 35–40 harckocsi és rohamlöveg támogatásával hat gyalogosezred rohamozta meg a 64. lövészhadtest magasabbegységeinek harcrendjét. A hadtest parancsnoka a bátorságával kitűnt I. K. Kravcov vezérőrnagy volt. Az 5 kilométer széles áttörési szakaszon a fasiszta parancsnokság nagy harcászati sűrűséget hozott létre. Egy arcvonal-kilométeren három gyalogoszászlóaljat, több mint 100 löveget és aknavetőt összpontosított.

Az ellenséges tüzérségi előkészítés megindításával egy időben eldördültek az 57. hadsereg lövegei is. A támadó német csapatok ellen előre megtervezett tűzmanővernek köszönhető, hogy itt 3 kilométeres szakaszra összpontosult 145 löveg és aknavető tüze. Az ellenségnek érzékeny veszteséget okoztunk és előremozgásának üteme csökkent.

És mégis, a nap második felében az ellenséges csapatoknak sikerült visszaszorítaniuk egységeinket és 5 kilométer mélységbe beékelődniük a 64. lövészhadtest védelmébe. Ez azért történhetett meg, mert e hadtest 299. lövészhadosztályának ezredei közti csatlakozás biztosítása nem volt kielégítő. Az ellenség áttörte a hadosztály fővédőövét és erői egy részével kijutott a hátába. A hadosztályparancsnok a betörés felszámolására és az eredeti helyzet visszaállítására foganatosított rendszabályai nem voltak eléggé hatásosak. A hadosztály második lépcsőjének ellenlökése meghiúsult, rosszul választották meg az ellenlökés megindításának a pillanatát, és ezenkívül a tüzérek nem kielégítően támogatták a gyalogságot.

A hadsereg másik szakaszán, Nagybajomtól keletre az ellenség egy gyalogoszászlóalj erővel megrohamozta az 5. önálló gépesített páncélelhárító-lángszóró zászlóaljunkat, amelynek parancsnoka V. P. Arisztov őrnagy volt. Lángszórósaink azonnal működésbe hozták félelmetes fegyverüket, megállították az ellenséget, és az kénytelen volt felhagyni a további rohamokkal.

Az 57. hadsereg parancsnoka intézkedett a 64. lövészhadtest védelmi sávja eredeti helyzetének visszaállítására. Utasítására a 113. lövészhadosztály erőivel ellenlökést hajtottak végre, és ez sikerrel járt. A hadosztály azt a feladatot kapta, hogy a Jákótól keletre fekvő körzetből Kutas irányába mért csapással állítsa meg az ellenségnek Kaposvár felé törő támadását, kapaszkodjon meg, és szilárdan tartsa kézben a Nagybajomból Jákóra vezető útszakaszt.

A Jákó község melletti harcokban a front hőseinek száma kettővel megnőtt, nevük: Afanaszij Szmisljajev kommunista és Fjodor Scselkunov komszomolista. Mindketten a 113. lövészhadosztály 1288. lövészezredének katonái voltak.

Itt néhány órán át dühöngött az elkeseredett harc. A nyomasztó fölényben levő ellenséges erők rohamozták Szmisljajev őrmester, a Dicsőség Érdemrend lovagja alegységének az állásait, amelyek Jákó község szélén helyezkedtek el. Az ellenséges gyalogság valamennyi rohama kudarcba fulladt, mivel harcosaink pontos, célzott tüze alá kerültek.

– A fasiszták itt nem mennek át! – harsogta túl a harci zajt Szmisljajev kommunista hangja.

Az alegység előtti területet beborították az ellenséges katonák tetemei. És íme közvetlenül a hullák mellett négy ellenséges harckocsi kúszott Szmisljajev alegységének lövészárkai felé.

A páncéljukon fekete keresztet viselő acélszörnyek már-már az állásokhoz értek. Afanaszij Szmisljajev megragadott egy harckocsiaknát, azonban keze lehanyatlott.

„Megsebesültem" – villant a katona agyába.

A harckocsi most már teljesen közel volt. És ekkor Szmisljajev kommunista mellhez szorítva az aknát a páncélos alá vetette magát. Robbanás. A harckocsi mégis tovább folytatta útját. Erre Fjodor Scselkunov kommunista a robbanás keltette föld- és porfüggöny leple alatt rohant rá a páncélos szörnyetegre, s néhány pillanat múlva újabb robbanás hangja dübörgött fel és a harckocsi vastag füstfelhőbe burkolódzott, majd piros lángnyelvek törtek ki belőle.

Erről a csodálatos hőstettről a front az 57. hadsereg haditanácsának a felhívásából értesült. A Szmisljajev őrmestert bátorságáért és hősiességéért halála után a Szovjetunió Hőse címmel tüntette ki. De mivel tüntették ki Fjodor Scselkunovot? Hisz ő is hősi halált halt, mint erről szintén szó volt a hadsereg haditanácsának a felhívásában. A kitüntetési osztályon közölték, hogy Fjodor Scselkunovot halála után a frontparancsnok a Honvédő Háború Érdemrend I. fokozatával tüntette ki. Azonban itt egy rendkívül érdekes körülményt tudtunk meg: az érdemrendet neki nyújtották át! Hát Scselkunov mégis életben maradt?

Igen! Fjodor Scselkunov a csodával határos módon életben maradt. Később tisztázódtak a messzi múltban, a magyarországi Jákó község határában vívott harc részletei.

Amikor Afanaszij Szmisljajev látta, hogy raja már nehezen tudja tartani állását a harckocsikkal szemben, kérte tüzérségünk támogatását, és amikor az egyik páncélos mégis a lövészárokhoz közeledett, a rajparancsnok a lánctalpak alá vetette magát. De a harckocsi mégsem állt meg. Ekkor Fjodor Scselkunov kiugrott a lövészárokból és a páncélos hasa alá dobta a gránátját. Az acéltömeg mozdulatlanná vált, de ugyanebben a pillanatban egy lövedék robbant fel mellette. Scselkunov légnyomást kapott, eszméletét vesztette és összecsuklott.

Fjodor a fogságban tért magához, ahonnan nemsokára megszökött. De saját alakulatához visszatérni nem tudott. Fjodor Konsztantinovics ma kombájnos, az ogyesszai járásban lakik és dolgozik. Köztiszteletben álló, tekintélyes ember. És földijei közül kevesen tudnak a távoli magyar földön vívott küzdelemben tanúsított hősiességéről.

A 113. hadosztály ragyogóan hajtotta végre ellenlökését. Jákó körzetében az ellenség megingott és hátrálni kezdett. Az ellenlökés sikerét megindítása időpontjának nagyszerű megválasztása előre eldöntötte. Az ellenlökés akkor kezdődött meg, amikor az ellenség harcrendje tüzérségünk csapásai alatt szétzilálódott, saját tüzérsége pedig éppen tüzelőállást változtatott, ezért nem bírta gyalogságát a szükséges mértékben támogatni.

Az 57. hadsereg sávjában többé-kevésbé stabilizálódott a helyzet. Ehhez még az a kedvező tény is hozzájárult, hogy a hadseregparancsnok utasítására március 7-én éjszaka, a 64. hadtest állományába körülbelül másfél ezernyi tüzérség, valamint a 6. gárda-lövészhadtest egy lövészezrede került.

A 3. Ukrán Front parancsnokát elsősorban nem ez az irány nyugtalanította. F. I. Tolbuhin gondolatai a két tó közötti területen jártak. A 26. hadsereg sáv-

jában, ahol a fő, a rendkívül elkeseredett döntő ütközetek folytak. A marsall jól tudta, hogy a 26. hadsereg parancsnokának az ellenség feltartóztatására irányuló rendszabályai (parancsára a tartalékban levő 21. lövészhadosztály a 30. lövészhadtest állományába került, és március 7-én éjszaka a hadsereg sávjában szétbontakozott) nem elegendőek.

Sz. P. Ivanov hadseregtábornok, a front törzsfőnöke később megemlékezett a front haditanácsának március 6-i esti rövid üléséről. A frontparancsnok az összes elképzelések meghallgatása után elhatározta, hogy fokozottabb mértékben megerősíti a 26. hadsereget. A tapasztalt és bátor P. D. Govorunyenko tábornok parancsnoksága alatt álló 18. harckocsihadtestet, amely Sárosd körzetében tényke-dett, a második védelmi övbe Seregélyestől délkeletre irányította, hogy ott foglaljon el harckocsi-lesállásokat. Ugyanide manővereztette át Baracska körzetéből a 27. hadsereg 35. gárda-lövészhadtest állományában levő 3. gárda légideszant-hadosztályt, amelynek parancsnoka I. N. Konyev vezérőrnagy volt. A hadtest harcálláspontja a Szabolcs tanya körzetébe települt át. Feladatul kapta, hogy lépjen kapcsolatba az 1. gárda megerődített körlettel, és szervezzék meg az együttműködést. Az 1. gárda gépesített hadtest harckocsiezrede a Sárkeresztúr környékén levő, előre berendezett védelmi terepszakaszra vonult. A 27. hadseregnek a Duna keleti partján tartózkodó 33. lövészhadteste (parancsnoka A. I. Szemjonov vezérőrnagy) Dunaföldvárnál összpontosult, hogy a helyzettől függően legyen készenlétben a Sárvíz-csatornának mind a keleti, mind a nyugati partján folytatandó tevékenységre.

De természetesen az 57. hadseregről sem feledkeztek el. A front középső szakaszának megerősítésével egy időben – mint már említettük – a déli szakaszra sürgősen átdobták a P. A. Artyusenko vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 133. lövészhadtestet.

Erre az átcsoportosításra még azért is szükség volt, mert az ellenség délen szakadatlanul fokozta erőfeszítéseit a bolgár csapatok Dráva menti védelmi állásainak áttörésére.

A következő reggel a front peremvonalát újra ellepte a tűz, a füst és a harci zaj. Az ellenség főcsapásának irányában felújította elszánt rohamait védelmünk áttörésére és a Dunához való kijutására. Ezen a napon a 26. hadsereg védő sávjában mintegy kilenc gyalogosezred 170-nél több harckocsi és rohamlöveg támadott. És újra munkába lépett az ellenséget „felőrlő" gigantikus zúzómasina.

A 3. Ukrán Front csapatai állásaik minden méterét szilárdan védelmezték. Kiemelkedő szerepet töltött be a tüzérség az ellenség harckocsijaival és rohamlövegeivel vívott küzdelemben. Eredményesen vették ki részüket a harcból a helyből és a lesállásokból tüzelő harckocsijaink és rohamlövegeink.

Kitűntek a páncélelhárító csomópontokban és körletekben elhelyezett tüzéralakulatok is. A védelem eme erőteljes gócainak szilárd ellenállásába ütköző ellenséges harckocsik kénytelenek voltak gyakran megváltoztatni rohamaik irányát. Ennek következtében még súlyosabb veszteséget szenvedtek, és elpocsékolták a siker kifejlesztéséhez szükséges időt. Parancsnokságunknak viszont lehetősége nyílt csapatok átdobására a veszélyeztetett irányokba. Íme egy példa.

G. Sz. Lazko vezérőrnagy, a 30. lövészhadtest parancsnoka jelentette a hadseregparancsnoknak, hogy szakaszán a páncélelhárító csomópontok és körletek állhatatos védelme következtében az ellenség csapatai megállásra kényszerültek. Ugyanakkor a hadseregparancsnok tudomására jutott, hogy az ellenség erős csa-

vadászrepülőgéppel vette fel a küzdelmet. Hat német dögkeselyű halálra sebzetten zuhant le. Másnap ismét harci felszállás. Ez alkalommal a szovjet repülőszázad 26 ellenséges repülőgéppel verekedett meg, és ismét győztesen hagyta el a légteret. Az ellenség ebben a légi harcban még öt repülőgépet veszített, míg pilótáink mindegyike sikeresen visszatért a repülőtérre.

De itt említjük meg azt is, hogy a háború végére A. I. Koldunov „folyószámláján" 46 megsemmisített ellenséges repülőgép szerepelt. És hőstetteiért másodszor is kitüntették a Szovjetunió Hőse arany csillagával.[272]

Március 8-án különösen nehéz és bonyolult helyzetbe kerültek csapataink a Velencei-tótól délre, a hatalmas ellenséges páncélos erők első csapását felfogó 30. lövészhadtest védelmi sávjában. A hadtest 68. gárda-lövészhadosztálya az ellenség fölényben levő erői elleni feszült, heves harcokban jelentős veszteséget szenvedett, és kénytelen volt visszavonulni a Sárvíz-csatorna keleti partjára. E hadosztály visszavonulásával, a közvetlen érintkezésből adódó veszélyezettség alól felszabaduló fasiszta csapatok átcsoportosítást hajtottak végre és megkezdték az elért sikerek kifejlesztését a csatorna nyugati partja mentén Simontornya általános irányba.

A 30. lövészhadtest jobbszárnyán az egységek között rés keletkezett, mivel a 155. lövészhadosztály egyik ezrede meghátrált Gyetrica-puszta körzetében. A rést kihasználó ellenség harckocsikkal megerősített gyalogoszászlóaljnyi erővel a 30. hadtest egységeinek a hátába jutott Heinrich-major körzetében. A német fasiszta parancsnokság március 9-re virradó éjszakán és egész napon át ennek a résnek a kiszélesítésére hatalmas páncélos erőket vetett be, és mindenképpen hátunkba akart kerülni. Ebből a célból vetette harcba 9. SS-páncéloshadosztályát, amely a 30. lövészhadtest 36. gárda-lövészhadosztályának harcrendjét rohamozta. Az első lépcső egységei némileg visszaszorultak. Ennyi volt az egész eredmény. A német csapatoknak semmiképpen sem sikerült ebben az irányban elért sikerüket kifejleszteni. Viszont a hátunkba került ellenséges zászlóaljat az utolsó emberig megsemmisítettük.

Negyedik napja folytak a dühödt harcok a Velencei-tó és a Balaton közötti síkságon, negyedik napja verték vissza harcosaink a hitleristák eszeveszett rohamait. És megfelel az igazságnak, hogy ezekben a napokban joggal tekinthettük a szilárdság és a bátorság példaképének a 30. lövészhadtest 104. lövészezredének 1. zászlóaljat, amely március 6-án foglalta el védelmi körletét, a sárkeresztúri vasútállomástól északra és súlyos védelmi harcot vívott a túlerőben levő ellenséggel.

Március 8-án korán reggel az ellenség tüzérségének és aknavetőinek heves tűzcsapása után egy zászlóaljnyi gyalogság, a 2. SS-páncéloshadosztály 12 harckocsijának támogatásával a zászlóalj harcrendjére tört. A harckocsik a zászlóalj jobbszárnyának megkerülésére törekedtek. De tüzérségünk tüzet nyitott rájuk. Az ellenség gyalogsága pedig puska-, géppuska- és aknavetőtüzünkbe ütközött, elszakadt harckocsijaitól és a földre vetette magát. Így a harckocsik számára nem maradt más hátra, mint visszafordulni és a magaslatok mögé rejtőzni.

Ezen a napon még három rohammal kísérleteztek itt a hitleristák, de egyik sem járt sikerrel. Az ellenség, ember- és harckocsiveszteségei következtében, minden esetben újra meg újra kénytelen volt visszavonulni megindulási állásaiba.

Március 9-én hajnalban a német fasiszta csapatok ismét megrohamozták az 1. zászlóalj harcrendjét. A zászlóalj összes fegyvereinek megsemmisítő tüzével

pás mérését tervezi Seregélyestől délkeletre, a 30. hadtest jobbszárnyára. Ezt a hadtestparancsnok is megerősítette. Most lehetőség volt az ott védő csapatok megsegítésére. És Seregélyes körzetébe egy harckocsiezredet és két gépkocsizó lövészezredet dobtak át. A hadtest jobbszárnyát megbízhatóan biztosították.

Az ellenség főerői tevékenységének irányában, a tartalékainkon kívül, az arcvonal nem rohamozott szakaszairól ide irányított tüzéregységeink is összpontosultak. A frontparancsnok utasítására a Velencei-tótól délre levő körzetbe a fronttartalékból és a 4. gárdahadsereg védelmi sávjából három páncéltörő tüzérezredet dobtak át.

Az ellenséges páncélosok elleni küzdelemben széleskörűen alkalmazták a harckocsi- és gépesített magasabbegységeket, valamint az önjáró tüzéregységeket. A harckocsik és a rohamlövegek rendszerint az előzetesen berendezett védelmi terepszakaszokon helyezkedtek el, harckocsi-lesállásokban és helyből tüzeltek az ellenség páncélosaira.

Az ellenség legdühödtebb csapását a Sárvíz-csatorna mentén Ozora irányában mérte. A csapás semlegesítésére március 7-én reggel megkezdődött a front tartalékában levő 5. gárda-lovashadtest felvonultatása ebbe az irányba. A hadtest parancsnoka Sz. I. Gorskov altábornagy volt. Ezen a terepszakaszon bontakozott ki a 208. önjáró tüzérdandár két ezrede is.

A Velencei-tótól a Sárvíz-csatornáig terjedő védőszakaszunkat is jelentősen megerősítettük, miután ide irányítottuk át a 27. hadsereg 35. gárda-lövészhadtest magasabbegységeit és egységeit a 26. hadsereg második védőövébe. Seregélyestől keletre 160 lövegből és aknavetőből álló hatalmas tüzércsoportosítást hoztunk létre. Egész tüzét 3 kilométer széles arcvonalszakaszra összpontosította. A Duna nyugati partján, Dunaföldvár körzetében elhelyezkedő 33. lövészhadtest felkészült a 26. hadsereg védelmi sávjában történő tevékenységre.

Befejeződött a balatoni csata második napja is. Jóval elmúlt éjfél, azonban a 3. Ukrán Front törzsében senki sem gondolt a pihenésre. A főhadiszálláshoz felterjesztették a két napi küzdelem összegezését: csapataink 4000 tisztet és katonát, mintegy 100 harckocsit és rohamlöveget semmisítettek meg.

Ezek a sikerek senkit sem nyugtattak meg. Az ellenség, érzékeny veszteségei ellenére, két helyen is beékelődött a front védelmébe: a Velencei-tótól délre 4 kilométer, a Sárvíz-csatornától nyugatra 7 kilométer mélységbe. A felderítés pedig jelentette, hogy másnap, március 8-án bevetésre került a 22. SS-páncéloshadosztály is.

Reggel az ellenség tényleg harcba vetette a 2. SS-páncéloshadosztályát. A támadás célja a korábbi maradt: áttörni a Dunához, két egymástól elszigetelt részre szakítani a 3. Ukrán Front csapatait. A Velencei-tó és a Balaton között egyidejűleg az ellenség több mint 250 harckocsija és rohamlövege ténykedett. Néhány fontosabb arcvonalszakaszon 40–50 harckocsi és rohamlöveg jutott egy kilométerre. A front védelmének egész középső szakaszán elszánt küzdelem bontakozott ki.

Az ellenség páncélos éke az elszenvedett hatalmas veszteségek ellenére, mintegy átrágva magát védelmünkön, lassan nyomult a Duna felé. És az arcvonalon újra hősök ezrei születtek, akiknek bátorsága mindenkinek példaképül szolgált. Ezekben a napokban a frontújságban, a „Szovjet Harcosban" gyakran írtak A. I. Koldunov százados repülő századparancsnoknak, a Szovjetunió hősének dicsőséges győzelmeiről. Az egyik napon öt bajtársával együtt tizenkét ellenséges

és többszöri ellenlökéseivel, estére kiverte az ellenséget az első árokból, amelyet az még március 6-án vett birtokba.

Az elesett német katonáknál talált igazolványokból kitűnt, hogy a 2. SS páncéloshadosztály mellett még a 44. német gyalogoshadosztály egységei is ebben a körzetben harcoltak.

Március 9-én a 26. hadsereg csapatai ellen egy időben 320 ellenséges harckocsi és rohamlöveg tevékenykedett. Ezen a napon a legfenyegetőbben alakult ki a helyzet a Sárvíz-csatornától nyugatra fekvő védelmi szakaszon, a 135. lövészhadtest sávjában, ahol az ellenség két SS-páncéloshadosztálynyi erővel keskeny arcvonalszakaszon áttörte a hadsereg fő- és második védőövét, és Simontornya irányába kezdte szorítani csapatainkat. Élcsapatai estére kijutottak a Bozót-patak nyugati partjára.

Ebben a helyzetben, a frontparancsnok utasításainak megfelelően a Velencei-tótól a Sárvíz-csatornáig húzódó terepszakasz védelme a 27. hadseregre hárult, amelynek állományába került G. Sz. Lazko tábornok vezette 30. lövészhadtest és a 33. hadtest 206. lövészhadosztálya F. I. Dremenkov ezredes parancsnoksága alatt. A hadsereg alárendeltségébe került még egy önjáró tüzérdandár, egy gépesített és két harckocsihadtest.

A 26. hadseregre hárult a Sárvíz-csatornától a Balatonig húzódó szakasz védelme. A hadsereg állományába rendelték, egy hadosztálya kivételével, a 33. lövészhadtestet, amely a Sió- és Kapos-csatornák déli partján eddig védelemben levő 5. gárda-lovashadtestet váltotta fel. A lovashadtest a frontparancsnok tartalékába került és Pálfa, Vajta, Bikács körzetben összpontosult.

A Cece, Simontornya terepszakasz védelmét az ide irányított 209. önjáró tüzérdandárral, egy harckocsiezreddel és két páncéltörő tüzérezreddel erősítették meg.

Tehát a 3. Ukrán Frontnak az ellenség főcsapása irányában húzódó védelme még erősebbé vált. Viszont az ellenség erői fogytán voltak. A sikeres tevékenységünk következtében a harcba vetett ellenséges tartalékoknak súlyos veszteségeket okoztunk. Március 9-én az ellenség körülbelül 3500 katonát és tisztet, több mint 150 harckocsit és rohamlöveget vesztett.

Természetesen ebbe a számba beleértendők azok a veszteségek is, amelyeket az ellenség a front déli szárnyán szenvedett el. Ezen a szakaszon március 8-án a reggeli órákban négy ezrednyi gyalogsággal, körülbelül 50 harckocsival és rohamlöveggel felújította támadását Nagybajom, Jákó szakaszról Balázskapuszta Kiskorpád irányában. És az ellenség már a támadása kezdetén egyik harckocsit a másik után vesztette el.

Itt a harckocsik elleni harcra rendszerint a nagy űrméretű ágyús tüzérséget alkalmazták, bár a páncélosok a kisebb űrméretű lövegtől – az 57 és 76 milliméteresektől – szenvedtek jelentősebb veszteségeket. Az ezekkel az űrméretű lövegekkel felfegyverzett alegységek rendszerint olyan harcrendben helyezkedtek el, amely lehetővé tette, hogy a harckocsikra oldalazó tüzet vezessenek. Abból a célból, hogy az ellenséges harckocsikat ezeknek a lövegeknek tűzhatáskörzetébe irányítsák, a páncélosok valószínű mozgási irányában aknamezőket telepítettek vagy megtévesztő tüzelőállásokat rendeztek be. Ezek rendszerint elvonták a rohamozó harckocsik figyelmét a főcélokról.

Ügyesen tevékenykedtek „rohamlövegeseink" is. A Jákó körzetében vívott harcokban nagy hozzáértést és merészséget tanúsított G. T. Tyereskov hadnagy

rohamlöveg-parancsnok. Rohamlövege a 864. önjáró tüzérezred ütegének állományában tevékenykedett. A német fasiszták harckocsijai és rohamlövegei hét alkalommal rohamozták ennek az ezrednek az állásait és mind a hét alkalommal visszafordultak nagy veszteségeik miatt. Tyereskov hadnagy rohamlövege személyzetével, tűzzel és lánctalpaival egyaránt küzdött. Ennek során egy löveget, két géppuskafészket semmisített meg, kilőtt egy megfigyelőpontot és két löveg tüzét elfojtotta, s ő maga nem szenvedett veszteséget.

Az ellenség heves páncélos rohamainak az 57. hadsereg csapatai által történt visszaverésében kiemelkedő szerepük volt a mozgó záróosztagoknak.

Március 6-án estére a mozgó záróosztagok a leginkább harckocsiveszélyes irányok fedezése céljából Nagybajomtól délre 1350 harckocsi-, 300 gyalogsági aknát telepítettek. Március 10-én egy nap alatt az ellenségnek 5 harckocsija, 16 rohamlövege, 4 páncélozott szállítójárműve és 4 gépkocsija robbant fel ezeken az aknákon.

Amikor kiderült, hogy az ellenség harckocsijaival és rohamlövegeivel tüzérségünk tüzelőállásainak a körletébe próbál betörni, mozgó záróosztagaink mindig szoros együttműködésben tevékenykedtek a tüzérekkel. Szükség esetén robbanózárakkal fedezték a tüzérségi állásokat, és ezzel a hitleristák harckocsijait és rohamlövegeit pánceltörő tüzérségünk tűzkörzetében való manőverezésre kényszerítették. Az ellenség sok harckocsijának és rohamlövegének pusztulását okozták mozgó záróosztagaink.

A helyzet alakulása az 57. hadsereg egész sávjában javunkat szolgálta. Mivel az ellenség képtelen volt áttörni a hadsereg védelmét, kétszer változtatta meg itt csapásának irányát. Azonban az elhamarkodott döntések rendszerint soha nem vezetnek jóra. Így történt ez alkalommal is. Az Sz. I. Morozov tábornok parancsnoksága alatt álló 6. gárdahadtest szívós ellenállásával, valamint a tartalékok ellenlökéseivel az ellenség támadását megállította. Ezzel lényegében befejeződött a német fasiszta csapatok arra irányuló kísérlete, hogy áttörjék az 57., az 1. bolgár és a 3. jugoszláv hadsereg védelmét, és ezzel közreműködjenek a 6. SS-páncéloshadsereg támadásában. Március 15-től 25-ig terjedő időben az ellenség egyes szakaszokon még próbálkozott támadása folytatásával, de ezek a kísérletek igen korlátozott erőkkel történtek, és lényegesen nem befolyásolhatták a harctevékenységek általános menetét.

Sokkal bonyolultabb volt a helyzet a 3. Ukrán Front védelmének középső szakaszán. A német fasiszta parancsnokság, a hatalmas veszteségek ellenére, állhatatosan kitartott a támadás folytatása mellett. Az ellenség, kifejlesztve a sikert a Sárvíz-csatorna nyugati partja mentén, ezzel egy időben Seregélyes körzetében összpontosította erőit a Velencei-tó déli partja menti támadás folytatására.

A túlerőben levő ellenséggel vívott szakadatlan harcok meggyengítették a csapatainkat is. A frontparancsnok szinte valamennyi tartalékát felhasználta, többek között harckocsi-, gépesített, önjáró tüzéregységeit és magasabbegységeit. Az arcvonal nem rohamozott szakaszairól elvont egységekből való tartalékképzés mind nehezebbé vált, mivel ilyen szakasz már nemigen maradt, és a német fasiszta csapatok támadásuk arcvonalát egyre továbbszélesítették. A 27. hadsereg csapatai már szintén bekapcsolódtak a védelmi harcokba.

A 3. Ukrán Front parancsnoka, F. I. Tolbuhin ilyen körülmények közt fordult a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásához, hogy engedélyezze felhasz-

nálni a védelem megerősítésére a Budapesttől délnyugatra tartózkodó 9. gárdahadsereget,[273] amelynek rendeltetése a Bécs irányába való támadás volt.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása a frontparancsnok javaslatával nem értett egyet, és nem járult hozzá a 9. gárdahadsereg felhasználásához. A főhadiszállás véleménye szerint a németek ereje kimerülőben van, és a 3. Ukrán Front még friss erők bevetése nélkül is képes az ellenség támadását megállítani. A főhadiszállás március 9-én kiadott direktívájában megparancsolta a 3. Ukrán Frontnak, hogy legkésőbb március 15–16-án menjen át támadásba, és csakis akkor alkalmazza a 9. gárdahadsereget. A főhadiszállás a támadás célját is megszabta: az ellenség Balatontól északra levő csoportosításának teljes szétzúzása és a siker kifejlesztése Bécs irányába – a 2. Ukrán Fronttal együttműködve.

Budapesttől délnyugatra, közvetlenül a 3. Ukrán Front csapatai mögött volt összpontosítva a 2. Ukrán Front 6. gárda-harckocsihadserege, amely támadáshoz felkészülten várakozott. Ezért ha a főhadiszállás mégis úgy határozott volna, hogy megerősíti a 3. Ukrán Frontot újabb nagyobb tartalékokkal, akkor mindennél valószínűbben, a 6. gárda-harckocsihadsereg alkalmazása került volna előtérbe, azzal a határozott feladattal, hogy verje szét, pusztítsa el a védelemre berendezkedő ellenséges csoportosítást. Az elkövetkező időben éppen ez a hadsereg is részt vett a 3. Ukrán Front védelmébe beékelődött német fasiszta páncéloscsoportosítás megsemmisítésében.

A frontnak, bármennyire is nehéz volt feltartóztatni az ellenség támadását, mégis sikerült, és így a 9. gárdahadsereg később teljesen frissen és harcképesen lépett támadásba.

A Velencei-tó és a Duna közötti szakaszon a 4. gárdahadsereg 31. gárdalövészhadteste foglalt el védelmi állásokat. Kisvelence körzetébe az A. O. Ahmanov altábornagy parancsnoksága alatt álló 23. harckocsihadtest vonult. Ezeket az alakulatokat szállító gépjárművekkel, emberekkel egészítették ki és a mozgó záróosztagokat teljesen feltöltötték aknákkal. A 2. Ukrán Front 5. légi hadserege, ugyanúgy mint korábban, a 3. Ukrán Front 17. légi hadseregével együtt sikeresen tevékenykedett.

Az ütközet egyre feszültebbé vált. Március 10-én Seregélyestől északra levő körzetben az ellenség harcba vetette 3. páncéloshadosztályát. A Velencei-tó és a Balaton között megközelítőleg 450 harckocsi és rohamlöveg tevékenykedett ezen a napon. Ellenük összpontosult a 27. és a 26. hadseregek védelmi sávjában levő tüzérség egészének tüze. Minthogy az ellenség nem tudott sikert elérni ebben a körzetben, néhány elkeseredett rohamot indított a Sárvíz-csatorna nyugati partja mentén. Ezekben a harcokban az ellenség nagy veszteséget szenvedett, ennek ellenére a hitleristákat nem sikerült megállítani. Ez viszont teljesen érthető volt. Hiszen ahogy visszaemlékezünk, Hitler éppen március 10-én adott parancsot csapatainak, hogy érjék el a Dunát. A foglyok vallomása szerint ezen a napon kellett volna eldönteniük az egész ütközet sorsát.

Ebben az időszakban az ellenség harcászatát azok az állhatatos kísérletek jellemezték, amelyeknek célja csapataink védelmének áttörése és a sikernek a szárnyak irányába történő célratörő kifejlesztése volt. A német fasiszta parancsnokság az ilyen szakaszokon hozzávetőlegesen száz vagy még annál is több harckocsit és rohamlöveget alkalmazott, amelyek nagy sebességgel haladva igyekeztek rést ütni védelmünkben.

Azokban az esetekben, amikor páncélosaik nem bírták leküzdeni a páncélel-

hárító védelmet, akkor a német géppisztolyosok, rendszerint az éjszaka leple alatt, előreszivárogtak és megpróbálták megsemmisíteni páncéltörő lövegeink kezelőit. Éppen ezért csapataink páncélelhárító körleteibe aknavetőket is telepítettek az ellenség élőerejének a leküzdésére, továbbá az éjszakai harc megvívásának a biztosításához szükséges megvilágító eszközöket is rendelkezésükre bocsátották.

Március tizedikén a Velencei-tó és a Sárvíz-csatorna közti szakaszon az ellenség újra hátrálásra kényszerítette csapatainkat. A Sárvíz-csatornától nyugatra pedig nagy erőkkel megközelítette Enying külterületét. Tehát a támadás öt napján a német fasiszta csapatok áttörték a 3. Ukrán Front fő- és második védő övét. Ugyanakkor a front csapatainak két, egymástól elszigetelt részre való hasítása és a hitlerista csapatok Dunához való kijutása nem járt sikerrel. Ezeknek a feladatoknak a megoldására az ellenségnek még le kellett küzdeni a hadseregháttáp védősávban és a front védelmi terepszakaszán védő csapataink ellenállását.

És ez egyáltalán nem volt könnyű dolog. Hiszen a védelemben szovjet harcosok küzdöttek, akik határtalanul bátrak voltak. Íme egy példa.

Március 10-én Sárkeresztúr körzetében a 18. harckocsihadtest 110. harckocsidandára gépkocsizó zászlóaljának egyik géppisztolyosa, V. P. Gorogyeckij sorkatona harcba szállt egy nagyobb német gyalogos csoporttal. A félelmet nem ismerő harcos elveszítette egyik lábát és e kegyetlenül súlyos sebesülése ellenére, a földön fekve, géppisztolyával kaszabolta a hitleristákat. Mint kiderült, több mint 30 ellenséges katonát és tisztet semmisített meg. A helyszínre érkező erősítésünk eldöntötte az egyenlőtlen harc sorsát: a hatalmas veszteséget szenvedő ellenséget visszavetettük. V. P. Gorogyeckij sorkatonát hősiességéért a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

Március tizenegyedikén az ellenség légierővel és tüzérséggel támogatott hét páncélos-, két gyalogos- és két lovashadosztállyal folytatta támadását a Velencei-tó és a Balaton közötti szakaszon. Itt egy időben több mint 500 harckocsi és rohamlöveg tevékenykedett.

Erre az időre az ellenség a 6. páncéloshadosztály kivételével valamennyi páncéloshadosztályát teljes egészében harcba vetette: hetet a Velencei-tó és a Balaton között, hármat a Velencei-tótól északra a 4. gárdahadsereg csapatai ellen.

A Velencétől délre támadó hadosztályok jelentős mértékben meggyengültek. Egyikük-másikuk élőerejének és technikai eszközeinek több mint 60 százalékát vesztette el. Ezeknek a hadosztályoknak harci-technikai kiegészítése egyrészt a Velencei-tótól északra küzdő páncéloshadosztályok rovására történt, mivel innen harckocsikat és rohamlövegeket vontak el, másrészt a 6. SS-páncéloshadseregtől irányítottak át önálló harckocsizászlóaljakat.

Ez alkalommal a német fasiszta csapatok fő erőfeszítései a Velencei-tótól délre levő csapataink védelmének az áttörésére irányult. Az ellenség első rohamát az N. M. Mihajlov vezérőrnagy irányította 78. lövészhadosztály és az F. V. Karlov vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 163. lövészhadosztály harcrendje ellen indította meg. Három ezrednyi gyalogság és 50 harckocsi döngette védelmi falunkat, hogy azt áttörve kijusson a Dunához. De nem sikerült. A heves tüzérségi tüzünkbe ütköző ellenséges páncélosok visszafordultak, a gyalogság pedig a földre vetette magát.

Nemsokára vagy 60 harckocsival és rohamlöveggel megismételték a rohamot.

Az ellenség estig még hat rohamot indított, amelyek eredményeképpen egyes szakaszokon sikerült 500–600 méter mélyen beékelődniük a 35. gárda-lövészhadtest védelmébe. De ennél többre nem jutottak. A szovjet harcosok hősiessége újra győzelmet aratott.

Rendkívüli bátorságot tanúsított ezekben a napokban a 652. tüzérezred egyik ütegparancsnoka, Sz. T. Golub százados, aki még március 3-án ütege tüzével két harckocsit gyújtott fel és vagy 80 hitleristát pusztított el. Az elkövetkező két napon számlájukra még négy felgyújtott harckocsi és 200-nál több másvilágra küldött hitlerista került. Március 11-én Golub százados, életben maradt embereinek maroknyi csoportjával, több ellenséges rohamot vert vissza, többek közt olyat, amelyben 12 német harckocsi is részt vett. Ezen a napon a második megsebesülése után Golub százados hősi halált halt. Egyetlen harckocsi sem tört át ütege védelmi szakaszán. Sz. T. Golub százados halála után megkapta a Szovjetunió Hőse címet.

A szívós harcok folytatódtak március 12-én is, amikor az ellenség két gyalogoshadosztály erővel és 150 harckocsival ismét csapást mért a 30. és a 35. gárdalövészhadtest harcrendjére. Egész nap egymást követték a rohamok, és estére csapatainknak fel kellett adniuk a 184. magaslati pontot. Az ellenség erőinek egy részével egyes szakaszokon megrohamozta a hadsereghadtáp-védőöv első állását. De a Dunához kijutni nem tudott.

Az ellenség páncélosai elleni sikeres küzdelemben nagy jelentősége volt a 27. hadsereg és a 4. gárdahadsereg tüzérsége erőteljes tüzének. A 35. gárda-lövészhadtest védelmi sávjában 3 kilométer arcvonalszakaszra rövid idő alatt 179 löveg tüze zúdult, amely kezdetben ezen a szakaszon lehetővé tette az ellenség támadásának lefékezését, estére viszont az ellenséget általánosan megállította.

Szerfölött hatásosan működtek a hadsereg, hadosztály és ezred mozgó-záróosztagok. Fedezték az ellenség harckocsijai mozgásának főirányait, az arcvonal előtti manőverezésre kényszerítették őket, és ennek következtében a fasiszta páncélosok jelentős veszteséget szenvedtek tüzérségünk tüzétől. Ezen túlmenően az ellenség több harckocsija és rohamlövege aknára futott.

A védelmi harcot folytató csapataink számára különösen éjszaka nyújtottak nagy segítséget a mozgó záróosztagok, amikor az ellenség átcsoportosította és összpontosította harckocsijait. Aknarakóink az ellenséges páncélos összpontosítási körletek közvetlen közelébe szivárogtak, és a valószínű mozgási útvonalakon rejtve telepítették aknáikat. Március 13-ra virradó éjszaka az ellenség Felsőhangos körzetében 30 harckocsit és rohamlöveget összpontosított azzal a céllal, hogy reggel megrohamozzák csapatainkat Ercsi irányában. A 35. hadtest egyik hadosztályától átirányított mozgó záróosztag mintegy 200 aknát telepített a hitleristák harckocsi-vonulásának valószínű útvonalain.

A számítások helyesnek bizonyultak. A támadásba lendülő páncélosok tüstént aknára futottak. Néhány harckocsi felrobbant, a megmaradtak kénytelenek voltak meghátrálni, visszafordulni a megindulási körletbe, de ennek folyamán ismét veszteségek érték, de most már tüzérségünk tüzétől is.

A harckocsiaknák annyira beváltak és oly nagy mennyiségben kerültek alkalmazásra, hogy a készletek apadni kezdtek. Mit lehet tenni? A 3. Ukrán Front parancsnoka, F. I. Tolbuhin elhatározta, hogy szomszédaihoz fordul segítségért – hiszen a háborúban nemegyszer segített a frontbarátság.

– Mennyire lenne szükség? – kérdezte R. J. Malinovszkij, a 2. Ukrán Front parancsnoka.

– Vagy tízezerre.

A 2. Ukrán Front parancsnoka megbeszélte a dolgot. A. D. Cirlinnel, a műszaki főnökkel, majd parancsot adott tízezer harckocsiakna azonnali átadására. Ezután megkérdezte:

– Vajon nem lehetne helyben elkészíteni az aknatesteket? Ez előnyösebb volna mind hadműveleti, mind anyagi tekintetben.

Néhány nap múlva a miskolci dolgozók 10 ezer harckocsi-aknatestet gyártottak felszabadítóik számára. Ezeket gyorsan felszerelték robbanóanyaggal és gyújtókkal, majd átadták a 3. Ukrán Frontnak.

Március 14-én a frontújságban megjelent a front haditanácsának a 27. hadsereg haditanácsához – Sz. G. Trofimenko vezérezredes és P. V. Szevasztyanov vezérőrnagyhoz – intézett felhívása.

Ebben többek között az alábbiak olvashatók: „Lankadatlan figyelemmel kísérjük azokat az elkeseredett harcokat, amelyeket csapataink sikeresen vívnak meg a kudarcra kárhoztatottak kétségbeesésével a Dunához törő, elállatiasodott hitlerista hordák ellen . . .” Majd következett a hadsereg legjobb magasabbegység- és egységparancsnokainak név szerinti felsorolása: a 35. gárda-lövészhadtest parancsnoka Sz. G. Gorjacsev altábornagy, a 78. lövészhadosztály parancsnoka N. M. Mihajlov vezérőrnagy, a 163. lövészhadosztály parancsnoka F. V. Karlov gárdavezérőrnagy, a Szovjetunió hőse, a 155. lövészhadosztály parancsnoka, N. J. Batluk ezredes, a 3. légideszant-hadosztály parancsnoka I. N. Konyev vezérőrnagy. Megemlítik a vitézségben és magas fokú katonai szakértelmükkel kitűnt tüzéreket: Cseh gárdaalezredest, Romanov ezredest, G. V. Piszarjev ezredest, Polevoj alezredest, K. D. Linnik ezredest, Ingyejkin gárdaezredest, a megérdemelt dicséretet kapták hősiességükért és vitézségükért: Szilarov őrmester lövegkezelői, Jemeljanov és Voronyin páncéltörő harcosok, Kiszeljov alhadnagy szakaszparancsnok, akinek halhatatlan hőstettéről már írtunk.

A front haditanácsa a kitűnt egységek egész személyi állományának háláját nyilvánította, mindenkit felszólított, hogy az ellenséggel szemben hasonló hősiességgel és állhatatossággal harcoljon. Meggyőződésének adott kifejezést, hogy a 27. hadsereg csapatai becsülettel végrehajtják feladataikat, nemcsak megállják a helyüket ebben az ütközetben, hanem szétverik, elpusztítják a fékevesztett hitlerista bandákat.

A 27. hadsereg volt harcosai még ma is emlékeznek március 14-ikének kora reggeli óráira, amikor ezeket a lángoló, magukkal ragadó szavakat hallgatták. Mennyi hazafias gondolatot szültek ezek a szavak, az érzelmek milyen hullámzását idézték elő a lelkekben!

Az ellenség újra támadásba lendült.

Március 14-én a német fasiszta parancsnokság még egy kísérletet tett, hogy áttörje csapataink védelmét Velencétől délre. Harcba vetették a 6. páncéloshadosztályt és a 3. SS-páncéloshadosztály erőinek egy részét. A több mint 300 harckocsit és rohamlöveget számláló, erős ellenséges csoportosítás két napon át rohamozta a 27. hadsereg csapatainak jobbszárnyát és középső védelmi szakaszát. De ez alkalommal sem sikerült a Dunához kijutni.

Ebben az időszakban a 27. hadsereg egységeivel szorosan együttműködtek a 2. Ukrán Front 5. légi hadseregének állományába tartozó 3. gárda csatarepülő-

hadtest pilótái. E hadtest parancsnoka, V. V. Sztyepicsev vezérőrnagy, a 35. gárda-lövészhadtest parancsnokának a harcálláspontján tartózkodott. A csatarepülő hadtestparancsnok rádión leadott hívására a harcmező felett megjelentek a 12. gárda csatarepülő-hadosztály (parancsnoka L. A. Csizsikov ezredes volt) csatarepülő csoportjai és páncéltörő kumulatív bombáikkal, géppuskáik tüzével leterítették az ellenség páncélosait. Igen sikeresen tevékenykedett N. D. Homutov ezredes 187. gárda-csatarepülőezrede, és különösen kitűnt az 1. repülőszázad. A repülőhadtest számos pilótáját önfeláldozó tevékenységéért érdemrendekkel tüntették ki, és az egyik rajparancsnok, A. T. Makarov hadnagy, megkapta a Szovjetunió Hőse címet.

Az ellenség, minthogy nappal nem ért el sikereket, több esetben éjszaka kísérelte meg áttörni védelmünket. Ebből a célból egy vagy két irányba összpontosította erőit, és arcból rohamozta meg csapataink harcrendjét. Ezzel egy időben géppisztolyos csoportjai pedig védelmünk mélységébe próbáltak beszivárogni, hogy megsemmisítsék páncéltörő tüzérségünk kezelőszemélyzetét.

Csapataink gyorsan felismerték az ellenség taktikáját. Az egységekben és a magasabbegységekben intézkedtek a csapatok éberségének fokozására, a lövészfegyverek és a tüzérség éjszakai tűzvezetésének a felkészítésére. Valamennyi tüzérütegnél, a tüzelőállásoktól nem messze lehallgató őrszemeket állítottak fel és a terep megvilágítására könnyen lángra kapó anyagokból máglyákat készítettek elő. Amint az őrszemek az ellenség közeledését észlelték, meggyújtották a máglyákat és az ellenséges katonák láthatóvá váltak. Kevésnek sikerült elmenekülnie. A terepmegvilágítás lehetőségeit növelte még az is, hogy valamennyi üteget elláttak világító eszközökkel, a kezelőszemélyzet lövegeknél végzett éjszakai munkájának könnyítése céljából.

Mindennek ellenére március 14-én és 15-én a német fasiszta csapatoknak, a Sárvíz-csatornától nyugatra, sikerült valamelyest előnyomulniuk, majd a Kapos-csatorna leküzdése után a déli parton kisebb hídfőállást foglalniuk. A frontparancsnok utasítására Balatonnál megnyitották a Sió-csatorna zsilipeit. A csatorna vízállása jelentősen megnőtt, s így alaposan megnehezült és lelassult az ellenség csapatainak átkelése a Sión. Csapatainknak ezt a védelmi szakaszát ugyanebben az időben megerősítették az alhadnagyi fronttanfolyam kiképző ezredének a harcbavetésével. Kiegészítő feladatokat kapott a 17. légi hadsereg is. Bombázó- és csatarepülő erőivel csapásokat mért a Sió-csatorna ama szakaszaira, ahol az ellenség átkelőhelyet létesített.

E napok egyikén a 26. hadsereg-parancsnokság kérésére a 17. légi hadsereg 189. csatarepülő-hadosztályának 40 IL–2 csatarepülőgépből álló köteléke, vadászrepülők oltalmazásával, megsemmisítő csapást mért Simontornya körzetében összegyülekezett páncélosokra. Ennek során 15 harckocsit és sok gépjárművet pusztítottak el. Az ellenség készülődő rohama meghiúsult.

Március 15-én az ellenségnek sikerült elfoglalnia Mezőkomáromot. De a többi védelmi szakaszunkon a hitleristák számára nem termett babér. Tizenötödikén a nap végére a Velencei-tó és a Balaton között mért főcsapásának az irányában az ellenség Gárdony, Tükrös, Pusztaszabolcstól nyugatra, Seregélyestől 2 kilométerre keletre, Sárosdtól 2 kilométerre nyugatra, Henrik-puszta, Sárkeresztúrtól egy kilométerre északra, Hatvan-puszta, Simontornya, Mezőkomárom, Balaton déli partja vonalra jutott ki. Valójában ez volt az az utolsó terepszakasz, ahová a német fasiszta csapatok ellentámadásuk során kijutottak. Ez az arcvonal a

3. Ukrán Frontnak korábbi – a német ellentámadás előtti – terepszakaszától a következő távolságra volt: a Velencei-tótól délre 12 kilométerre, a Sárvíz-csatornától nyugatra, körülbelül 30 kilométerre. És ez a néhány kilométernyi térnyerés ilyen áldozatokba került az ellenségnek! Március 15-én estére a fasiszták az arcvonal teljes hosszában védelembe mentek át.

Egyébként a német csapatok balatoni veresége már korábban eldőlt. A 3. Ukrán Front parancsnoksága a foglyul ejtett német katonák vallomásaiból tudomást szerzett arról, hogy a hitleristák táborában félelem és zűrzavar uralkodik. Sok magasabbegység, közöttük az SS-alakulatok is meggyőződve arról, hogy tábornokaik az elkerülhetetlen pusztulásba űzik őket, nem akartak harcolni, sőt követelték kivonásukat a harcból. A válogatott hitlerista csapatok körében ez hallatlan eset volt, de mégis így történt. Guderian erről az időről írja: „A nagy sikereknek esélyei füstbe mentek. Az SS-hadosztályok elvesztették eddig megőrzött magas harci szellemüket. Az állhatatosan küzdő páncélosok fedezete alatt egész magasabbegységek hátráltak meg a parancsok ellenére. Ezekre a hadosztályokra már nem lehetett többé építeni!"[274]

Bánatosan szajkózza Guderian szavait Tippelskirch tábornok: „Az ebben a pillanatban végbement esemény úgy érte Hitlert, mint derült égből a villámcsapás. Ebben a támadásban alkalmazott SS-hadosztályok egységei, közöttük a személyes védelmét biztosító osztagok, amelyekre Hitler úgy támaszkodott mint a kőhegyekre, nem állták a sarat: kiapadt erejük és hitük. A határtalanul őrjöngő Hitler parancsot adott, hogy a katonák zubbonyuk ujjairól távolítsák el nevének jelzéseit."[275]

Ilyen dicstelenül fejeződött be a hitlerista parancsnokságnak a magyarországi hadászati helyzete megjavítására irányuló kísérlete. A 3. Ukrán Front csapatai megállták helyüket, és határozottan visszaverték az ellenséget. És ugyanebben az időben harcostársaik, a 2. Ukrán Front katonái, folytatták győzelmes támadásukat a baráti Csehszlovákiában. A hegyvidék nehéz körülményei között tevékenykedő 1. gárda lovas-gépesített csoport és román egységek I. A. Plijev tábornok parancsnoksága alatt a Garam mögé vetették az ellenséget és elfoglalták Zvolent. A dicsőséges kozákok lépésről lépésre szabadították fel a velünk szövetséges Csehszlovákiát a német fasiszta megszállók igája alól. Március 16-án a bécsi irányban támadásba lendültek a 3. Ukrán Front csapatai. A szovjet csapatok feltarthatatlanul közeledtek a magyar–osztrák határhoz.

Úgy tűnik, hogy az események ilyen menete nem volt ínyére szövetségeseinknek. Az angol és az amerikai uralkodó körök lázas sietséggel igyekeztek megakadályozni a szovjet hadsereg Ausztria területére lépését. Churchill visszaemlékezéseiben ezt elismerte: „Rendkívül fontos volt a németek olaszországi kapitulációját mindenképpen határozottan kihasználni, és én megmondtam az elnöknek (Rooseveltnek – a szerző), hogy kötelesek vagyunk Ausztria lehető legnagyobb részét elfoglalni, mivel nem kívánatos, hogy az oroszok a szükségesnél többet szálljanak meg Nyugat-Európából . . ."[276]

A szövetségesek Észak-Olaszországon keresztül szerettek volna Ausztriába jutni. De amint ezt mondani szokták, nem tellett nekik a puskaporból. Ekkor titkos tárgyalásokba kezdtek. Hogy kivel? A német fasiszta parancsnoksággal. És hogy milyen céllal? Az ellenséget az olaszországi kapitulációra akarták rábírni. 1945. március 8-án, a hitleristák magyarországi ellentámadásának harmadik napján, amikor csakis a szovjet harcosok határtalan bátorsága bírta föltar-

tani a fasiszta páncélos hordákat, Svájcban a hírhedt Allan Dalles találkozott Hitler küldöttével, Karl Wolff SS obergruppenführerrel, aki az SS főképviselőjének posztját töltötte be az olaszországi „C" hadseregcsoport mellett. Be kell vallani, nehéz precedenst találni az ilyen hitszegésre, amelyet a szövetségesek Szovjetunió elleni fondorlatos tettükkel követtek el. Ez egyenesen árulás volt. Politikai, erkölcsi és katonai árulás. Hiszen még a tárgyalások folytak, de az olaszországi arcvonalon már a nem hivatalos fegyvernyugvás légköre uralkodott, és a német parancsnokság három hadosztályt dobott át a szovjet–német arcvonalra Észak-Olaszországból.[277]

Alapjában véve a fasiszta parancsnokság sokat várt a tárgyalásoktól. Wolff nem minden öröm nélkül számolt be nagy hatalmú főnökének, Himmlernek, hogy kirajzolódott „... a megoldás, olyan kompromisszum alapján, amely az orosz beavatkozást lehetetlenné teszi ... A tárgyalások jelentősége abban van, hogy a déli arcvonalon levő csapatok, amelyek elkerülik a fogságba esést, képesek lesznek a rendfenntartásra Németországban".

Megközelítőleg hasonló szellemben tájékoztatta Wolff Kesselringet is. Wolff, mint látható, az angolokkal és az amerikaiakkal folytatott tárgyalások alapján arra a meggyőződésre jutott, hogy a fegyvert letevő csapataik megőrzik szervezetüket, és megfelelő körülmények között alkalmazhatók a Kelet ellen.

A tények bizonyítják, hogy a tárgyalások mindkét fél kölcsönös megelégedettségével folytak. A német csapatok részleges kapitulációja délen – Churchill szavaival élve – lehetőséget biztosít az angol–amerikai csapatok számára, hogy gyorsan és veszteség nélkül nyomuljanak Bécsig és tovább az Elbához és Berlinig.[278]

A hitleri Németországgal folytatott titkos tárgyalásokkal a szövetségesek durván megsértették a jaltai megbeszéléseken elfogadott megállapodást. Mint ismeretes, a Hitler-ellenes koalícióban tömörült nagyhatalmak vezetői megegyeztek abban, hogy *együttesen* írják alá a náci Németország feltétel nélküli megadásának okmányait miután a német fegyveres ellenállást véglegesen leverték. A német fasiszta parancsnoksággal kulisszák mögötti alkudozást folytató amerikai és angol uralkodó körök lényegében az ellenség kezére játszottak.

A szovjet kormány kénytelen volt határozottan beavatkozni a szövetséges parancsnokság üzelmeibe. A svájci tárgyalások megszakadtak.

Mellesleg, a tárgyalások időszakában a Vörös Hadsereg ellen folytatott magyarországi aktív katonai tevékenységeket a hitlerista vezetés ama szándéka diktálta, hogy bebizonyítsa Angliának és az Egyesült Államoknak, hogy mint partnernak, a fasiszta Németországnak mekkora értéke van „a kommunizmus veszélye" elleni küzdelemben. A németeknek mind a diplomáciai, mind a katonai akciói kudarcba fulladtak.

Ez kemény csapás volt a fasiszta hadigépezet egész mechanizmusára. Hitler főhadiszállásán zűrzavar és kétségbeesés uralkodott. A Führer a közeledő csőd árnyékában teljesen elvesztette ítélőképességét. Dühe a fasiszta állam volt oszlopos tagjaira zúdult. Eltávolította beosztásából Guderian tábornokot, a szárazföldi csapatok vezérkari főnökét, leváltotta Himmler SS reichsführert. A hadseregcsoport-parancsnokokat úgy keverte meg, mint egy pakli kártyában a lapokat.

A tábornokokkal folytatott játékát abbahagyva, Hitler még mindig reménykedett abban, hogy az események menetét visszafordíthatja Németország javára. A hitlerista klikk többek közt nagy reményeket fűzött az ausztriai úgynevezett

dél-alpesi erődhöz is, amelynek védelmét olyan időnyerésnek tekintette, amely feltétlenül szükséges az angolokkal és az amerikaiakkal történő kompromisszumos megegyezésre irányuló kísérletek folytatásához. Azonban az a katasztrófa, amelybe Hitler, uralomra jutása pillanatától kezdve vezette Németországot, már a birodalom küszöbén állt.

Abban az időben, amikor Anglia és az Egyesült Államok imperialistái népünk háta mögött tárgyalásokat folytattak a hitleristákkal, a Szovjetunió nemcsak kiűzte a fasisztákat a délkelet-, közép- és kelet-európai országokból, hanem még sokoldalú segítséget is nyújtott a felszabadított országok népeinek.

Ebből az alkalomból 1945. márciusban napvilágot látott magyar újságokban ilyen sorok jelentek meg: A magyar nép meghatott szívvel mond köszönetet a Szovjetunió kormányának azért a segítségért, amely sok millió emberélet megmentését jelenti... Nem lehet megindultság nélkül visszaemlékezni azokra a szovjet katonákra, akik valamely városnegyed felszabadítása után a budapesti utcákon és házakban az utolsó darab kenyerüket odaadták az éhségtől jártányi erővel is alig rendelkező lakosságnak. Mindez annak a megértésnek a bizonyítékául szolgál, amely megértést a szovjet kormány tanúsít a magyar nép demokráciáért vívott küzdelme iránt.

Még azt is közölték, hogy a tavaszi vetés komoly nehézségei elhárításához a szovjet parancsnokság a magyar hatóságoknak több ezer tonna üzem- és kenőanyagot adott és segítséget nyújtott a traktorok munkájának a megszervezésében.

Ezekben a napokban a magyar újságokban megható közlemények jelentek meg a németek által Sziléziába hurcolt magyar nők hazatéréséről. A Népszava a következőket írta: „A Vörös Hadsereg sokaknak megmentette az életét közülük, és segítette hazatérésüket."

Ezek és még más tények szolgálnak tanúbizonyságul a Szovjetunió jóindulatú, felszabadító háborús céljairól és fegyveres erői felszabadító küldetéséről.

5

A balatoni hadművelet a Vörös Hadsereg legutolsó nagyszabású védelmi hadművelete volt a Nagy Honvédő Háborúban. E hadművelet sikeres megvívásához a német fasiszta csapatok nagy erejű csoportosításának nagy célokat követő ellentámadása teljes kudarccal végződött. Nem igazolódtak be a szovjet csapatok szétveréséről álmodozó német fasiszta parancsnokságnak azok az elképzelései, hogy a szovjet csapatokat a Duna jobb partján levő hídfőállásaik felszámolására és a Vörös Hadsereget délkelet-európai támadásának huzamosabb megállítására kényszeríthetik.

A bolgár és a jugoszláv egységekkel együttműködő szovjet csapatok végrehajtották a főhadiszállás részükre megszabott feladatait. Visszaverték az ellenség ellentámadását, szilárdan tartották a védelem fő szakaszait, és kedvező helyzetet teremtettek a bécsi irányban tervezett támadás megindításához. A március 6-tól 15-ig tartó harcokban az ellenség mintegy 45 ezer katonát és tisztet, több mint 280 löveget és aknavetőt, 500 harckocsit és rohamlöveget, valamint 500 páncélozott szállító járművet és 1300-nál több gépkocsit vesztett.

Az 1. bolgár és a 3. jugoszláv hadseregek sikeres védelmi tevékenysége nem-

csak kimerítette és elvéreztette az ellenük támadó „E" hadseregcsoport csapatait, hanem alaposan meggyengítette az egész jugoszláviai fasiszta csoportosítást. Ez tette lehetővé, hogy a jugoszláv hadsereg határozott támadásba menjen át.

A balatoni német ellentámadás csődjét elemző Erich Schmidt-Richberg tábornok, az „E" hadseregcsoport volt törzsfőnöke „Vég a Balkánon" című könyvében ezt írja: Ez volt... az utolsó kétségbeesett kísérlet a német délkelet megmentésére. Ha a támadásban csak részsikerek is születnek, azok maguk után vonhatták volna a jugoszláviai helyzet feszültségének átmeneti levezetését. A „Dél" hadseregcsoport arcvonalán folyó hadműveletek menete nemcsak eltemette a Duna–Kárpát térség helyzetének visszaállításához fűzött utolsó reményeinket, hanem az „E" hadseregcsoport körzetéből újabb szükséges erőket vontak el Magyarországra."[279]

A budapesti katasztrófa és a Balaton körzeti ellentámadás csődje után még jobban megmutatkozott a hitlerista kormány szétesése, bomlása. London és Washington előtt világossá vált, hogy a csődbe jutott náci vezetőkkel a kapcsolatok megteremtésére irányuló további kísérleteknek semmiféle reális értelme nincsen.

A szovjet harcosokat a jogos büszkeség érzése töltötte el, hiszen a Nagy Honvédő Háború egyik legelkeseredettebb ütközetéből kerültek ki győztesen. Azonban a gyűlölt ellenség végső legyőzése még előttünk állt. Mozgósítaniuk kellett magukban mindent – a harci hozzáértést, a bátorságot, a munkaszeretetet és tapasztalatot – e győzelem kivívása érdekében. Igen, azt a tapasztalatot, amely a magyar tenger, a Balaton melletti lángoló ütközet tüzében született.

Melyek is ennek az ütközetnek jellemző vonásai? Az első az, hogy a balatoni hadművelet megvívására akkor került sor, amikor a 3. Ukrán Front csapatai a Bécs irányába mérendő előkészületeit folytatták. A front csapatainak védelembe való átmenete azzal az elgondolással történt, hogy kihasználják az előre előkészített védelem előnyeit az ellenség ellentámadásának a visszaverésére, amely után maguk mehetnek át támadásba Bécs irányába. És itt mutatkozott meg a védelmi hadműveletek megszervezésében és megvívásában a szovjet csapatoknak a háború folyamán felhalmozott gazdag tapasztalata. A balatoni csatában a szovjet csapatok tanúbizonyságot tettek magas fokú mozgékonyságukról, erkölcsi tulajdonságaikról és harci képzettségükről.

Ebben a hadműveletben a győzelem elérését a 3. Ukrán Front magasabbegységeinek és egységeinek a védelemben tanúsított állóképessége, szilárdsága tette lehetővé, valamint az, hogy a hadműveletben a 2. Ukrán Frontnak jelentős erői is részt vettek, amelyeket jóelőre a 3. Ukrán Front állományába helyeztek át. Ráadásul ezt a hadműveletet olyan körülmények között kellett megvívni, amikor a 3. Ukrán Front magasabbegységei és egységei a korábbi harcokban elszenvedett veszteségek következtében csökkent létszámú erőkkel és eszközökkel rendelkeztek. Ezenkívül a front csapatai két egymástól távol eső irányban vívták védelmi ütközetüket. Ilyen körülmények között nagy jelentősége volt a tartalékok időben és helyesen történő alkalmazásának.

Csapataink balatoni védelmi ütközetének sikeres kimenetelét biztosító, nem kevésbé fontos tényezőnek bizonyult a 2. Ukrán Front középső szakaszán és a jobbszárnyán működő csapatainak aktív támadó tevékenysége a Dunától északra. Az előnyomuló és a „Dél" hadseregcsoport balszárnycsapatainak veszteséget okozó 2. Ukrán Front magasabbegységei az ellenség tekintélyes erőit kötötték le, és lényegében lehetetlenné tették átdobásukat a Balaton körzetébe. Sőt a

„Dél" hadseregcsoport parancsnoka kénytelen volt a német főparancsnokság által a „Balck" hadseregcsoporthoz irányított utánpótlás egy részét a 2. Ukrán Front támadó csapataival szemben védekező 8. hadseregnek átadni.

Tehát ebben a hadműveletben, akárcsak sok másikban, a két front együttműködése és az egyik front megsegítése a másik front erőivel jelentős szerepet játszott az ellenség csapásainak sikeres visszaverésében.

Hangsúlyozni kell még azt is, hogy az ellenségnek a harckocsikban és rohamlövegekben meglevő nyomasztó fölénye ellenére, nem sikerült az arcvonal egyetlen szakaszán sem kifejleszteni tevékenységét és kitörni a Dunához. Ez azzal magyarázható, hogy a 2. Ukrán Front tartalékai manőverének üteme gyorsabb volt az ellenséges csapatok támadásánál. Természetesen a fő szerepet itt is a szovjet csapatoknak a védelemben tanúsított szilárdsága és állhatatossága játszotta. De igen sokat jelentett kitűnő manőverezőképességük, amely lehetővé tette harcosaink számára, hogy az ellenség áttörte védelmi szakaszokon szakadatlanul visszaállítsák az eredeti helyzetet.

Ez a hadművelet kitűnt az élesen változó helyzeteivel. A védelmi ütközet folyamán az ellenség jó néhányszor áthelyezte erőfeszítéseit újabb áttörési szakaszokra. Ilyen körülmények között szintén sorsdöntő jelentőségű volt erőink és eszközeink manőverének, de különösképpen a páncéltörő tüzérségünkének, amelynek célja a tekintélyes tűzsűrűség megteremtése volt a veszélyeztetett irányokban.

Az ellenséges főcsapás erejének és irányának a meghatározása, először a hadosztályok, majd a hadtestek és a hadseregek páncéltörő tüzér és más tartalékait vontuk előre a mélységből és vetettük harcba. Az ellenség által áttört védelmi szakaszokhoz szintén tüzéregységeket vontunk el a front tartalékából, valamint a nem rohamozott arcvonalszakaszokról. A védelmi ütközet kezdetétől a befejezéséig 45 tüzéregységet és magasabbegységet helyeztünk át a védelemnek a fasiszta csapatok által áttört szakaszaihoz. Az ilyen manőver hatékonyságairól tanúskodik következő példánk.

A német fasiszta csapatok Nagybajom térségéből Jákó, Kaposvár irányába folytatott támadásának a visszaverése során, március 6. és 12. között az 57. hadsereg 64. lövészhadtestének a sávjába több mint 600 löveg és aknavető átdobására került sor, s ezek egy részét a hadsereg tartalékaiból vonták előre, míg a többieket az ellenség által nem rohamozott arcvonalszakaszokról dobták ide. A tüzéregységeknek és magasabbegységeknek ezek a nagy teljesítményű manőverei (az egységek közepes haladási sebessége óránként 25–30 kilométer volt) már az ellenség támadásának első napján lehetővé tették csapataink számára, hogy a tüzérségben megmutatkozó erőfölényét komoly mértékben gyöngítsék; a harcok második napján pedig azt, hogy a hitleristákat teljesen megfosszák e fölényüktől; míg a harmadik napon, hogy tüzérségben már mi rendelkezzünk túlerővel.

A megbontott védelem helyreállításának megszervezésében nagy jelentőségük volt a műszaki záróeszközökkel végrehajtott manővereknek, többek közt a mozgó záróosztagok széles körű alkalmazásának. Ezeket az osztagokat főleg robbanóakna-zárak telepítésére alkalmaztuk az ellenség felderített rohamainak az irányaiban, valamint ama körzetek lezárására, ahol az ellenségnek a rohamhoz összpontosított harckocsijai várakoztak.

A március 6-tól 15-ig tartó védelmi ütközet folyamán a mozgó záróosztagaink által telepített aknamezőkön az ellenség körülbelül 130 harckocsit és rohamlö-

veget, több mint 850 katonát és tisztet, számos páncélozott szállító járművet és gépkocsit vesztett.

A győzelemhez nagymértékben hozzájárult a két front légi hadseregének hatékony tevékenysége. A repülőerők szakadatlanul mérték nagy erejű csapásaikat az ellenségre. Az Sz. K. Gorjunov repülő vezérezredes parancsnoksága alatt álló 5. légi hadsereg pilótái igazi bajtársiasságot tanúsítottak a hadművelet folyamán fegyvertársaik, a 3. Ukrán Front 17. légi hadserege harci repülői iránt. Később, amikor a 3. Ukrán Front parancsnoka F. I. Tolbuhin értékelte a légierőnek a balatoni hadműveletben kifejtett tevékenységét, a következőket mondta: „Fel kell hívni a figyelmet a két front légiereje együttműködésének néhány sajátosságára. Nálunk, a 3. Ukrán Front törzsénél tartózkodott a főhadiszállás kiküldöttje, a légierőt képviselő Vorozsejkin elvtárs ... aki a 2. Ukrán Front légierejének a bevonásával, rendkívül hozzáértően segített minket.

Repülőgépeink gyakran nem bírtak repülőtereikről felszállni, mivel a 3. Ukrán Front légierőinek Budapesttől délre levő repülőtámaszpontjait legtöbbször sűrű köd ülte meg. Ugyanakkor Budapesttől északra, ahol a 2. Ukrán Front légiereje települt, repülésre alkalmas volt az időjárás. Íme, ezekben az esetekben nyújtottak segítséget nekünk a 2. Ukrán Front repülői. Voltak olyan napok, amikor a 2. Ukrán Front 5. légi hadseregének egész állománya nekünk dolgozott.

A tüzérség, a páncélos és gépesített csapatok alkalmazásának is egy sor sajátosságával találkozunk. A tüzérséget az ellenség főcsapásának irányában tömegesen alkalmaztuk. Ennek köszönhető, hogy ezekben az irányokban megteremthettük a szükséges tüzérségi sűrűséget az ellenség páncélosainak a visszaverésére, a gyalogsága és a tüzérsége elleni küzdelemre.

A védelem állóképességének növelésére, de főleg lesállásból történő tevékenységre alkalmaztuk a harckocsikat és a rohamlövegeket. A harckocsik csoportjait az ellenséges páncélosok mozgása valószínű irányainak szárnyain lesállásokban helyeztük el, s harckocsijaink oltalmazására tüzérséget is telepítettünk ide.

A harckocsi- és rohamlöveg-egységeket mozgó páncélelhárító tartalékként is alkalmaztuk. Ezek az ellenség valószínű rohamainak irányaiban készítették elő állásaikat. A harckocsik és rohamlövegek ebben az irányokban történő tevékenységét jó előre megterveztük, és összehangoltuk a fedett tüzelőállásokban és a páncélelhárító körletekben levő tüzérség tevékenységével.

Meg kell még említeni azt is, hogy a mozgékony magasabbegységek vonalas elhelyezése gyakran az erők szétforgácsolódásához vezetett, és komoly nehézséget idézett elő e csapatok manőverezésében. Ehhez hozzájárult még, hogy a harckocsi- és gépesített hadtestek harci technikai eszközökkel való feltöltése elég gyenge volt, mivel harckocsijaik és rohamlövegeik száma 35–70 között mozgott.

A továbbiakban nem untatjuk olvasóinkat a balatoni hadművelet specifikus részleteinek az értékelésével. Ez a katonai kutatók szférája. Befejezésül csupán egy dologról szeretnénk megemlékezni: hatalmas győzelmet vívtak ki a szovjet harcosok a magyar földön. És alighogy befejezték, újra útnak indultak újabb halhatatlan dicső tettek végrehajtására.

Tizenkettedik fejezet

Bécs ellen!

1

Teltek-múltak az utolsó háborús tavasz napjai. De a hitlerista Németország felett haragos őszi felhők tornyosultak. Előrevetették a nácik vereségének árnyékát. Azok a rendszabályok, amelyekkel a német fasiszta parancsnokság megkísérelt kilábalni a keleti arcvonalon kialakult súlyos helyzetből, mindinkább a fejetlenség, a kétségbeesés, a káosz jegyeit viselték magukon. A fasiszták, az óriási nehézségek árán előteremtett tartalékokat kénytelenek voltak részenként „tűzoltásra" elpocsékolni, nem pedig úgy, ahogy szerették volna.

Szinte már megszokottá vált a főtisztek leváltása és lefokozása azért, mert képtelenek voltak megtartani a Vörös Hadsereg csapásai következtében megbomlott arcvonalat.

Ma már tudjuk, ez a szomorú sors nem kerülte el a „Dél" hadseregcsoport parancsnokát, Friessner tábornokot sem, akit pedig Hitler korábban az egyik legtehetségesebb hadvezérnek nevezett. Helyét Wöhler tábornok foglalta el. Nem tudjuk, Wöhler tábornok olvasta-e a mi Krilov apónk meséit, és emlékezett-e bölcs szavaira: „Ti a barátaim vagytok, csak le ne üljetek nálam . . ."

Akkortájt a Führer legközelebbi munkatársai – Himmler, Göring és mások – hozzákezdtek az angol és az amerikai reakciós-konzervatív körökben uralkodó helyzet lázas vizsgálatához. Nem hagyta nyugton őket a régebben kiagyalt ábránd, hogy ezek az országok és a Szovjetunió között szakításra kerülhet sor. Bukásuk elkerülésére ez volt az egyetlen és utolsó reménységük, hogy szakadást idézhetnek elő az antifasiszta koalícióban. Már tanúi voltunk egy ilyen kísérlet kudarcának. Ennek ellenére később ismét megpróbálkoztak. 1945 tavaszán mindenki előtt világos volt, hogy a fasiszta vezetők manőverei már nem befolyásolhatják az események alakulását. Semmiképpen sem bírják megmenteni országukat a csődtől, még abban az esetben sem, ha az említett manőverek esetleg sikerrel végződnének. A szovjet frontok hatalmas erejének már semmi és senki nem bírt ellenállni.

Pánik és kétségbeesés uralkodott nemcsak a német és a magyar fasiszta parancsnokságokon, hanem az általuk vezetett csapatok körében is. A balatoni ellentámadás kudarcával teljesen betelt a pohár a német, de különösen a magyar katonák számára. Jól tudták, hogy csodára nem várhatnak, a háborút elvesztették. A halál réme kísértette őket mindenhol; a szovjet csapatok és a szlovákok részéről. Szlovákiában felcsapott már a partizánharcok lángja. A partizánok kapcsolatba léptek a 2. Ukrán Front parancsnokságával, és már az általános hadműveleti tervnek megfelelően működtek.

Délkelet-Európában a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai március közepén ilyen

helyzetben indították meg két hadászati irányban – a bécsi és a bratislava–brnói irányban – a támadásukat.

Mint már erről szó volt, a 2. és a 3. Ukrán Front csapatainak bécsi hadművelete 1945. március 16-án kezdődött, közvetlenül a német fasiszta csapatok Balaton körzetében lezajlott ellentámadásának visszaverése után. A következő ellenséges magasabbegységek álltak szemben a szovjet csapatokkal: a Dunától északra a 8. német hadsereg csapatai védtek, Esztergom és a Balaton között a 6. német tábori hadsereg, a 6. SS-páncéloshadsereg, két magyar gyalogoshadtest tevékenykedett. A Balatontól délre a Dráva-part mentén a 2. német páncéloshadsereg és az „E" hadseregcsoport magasabbegységeinek egy része vonult védelembe.

A szovjet frontok helyzete a következőképpen alakult. A 2. Ukrán Front csapatai: a 40. hadsereg, az 53. és a 7. gárdahadsereg, az 1. gárda lovas-gépesített csoport, valamint az 1. és a 4. román hadsereg a Garam mentén foglaltak állást. A 46. hadsereg a 2. gárda gépesített hadtesttel a Dunától délre Esztergom és Gánt között helyezkedett el. Budapesttől nyugatra összpontosult a front második lépcsője, a 6. gárda-harckocsihadsereg.

A 3. Ukrán Front csapatai (a 4. gárda-, a 27., a 26., az 57. hadsereg) és az 1. bolgár hadsereg egységei Gánt, Velencei-tó, Simontornya, Balaton, Babócsa, Torjanci arcvonalszakaszon álltak támadásra készen. Tovább a Dráva mentén Osijekig és tőle délkeletre, a korábbiakhoz hasonlóan a 3. jugoszláv hadsereg kötelékei működtek. A 9. gárdahadsereg magasabbegységei Budapesttől délkeletre összpontosultak.

A 6. német SS-páncéloshadsereg védelmünkbe történt beékelődése következtében a 3. Ukrán Front jobbszárnycsapatainak gyors és erőteljes csapásaival a Balatontól északkeletre sikerült bekeríteniük és megsemmisíteniük e hadsereg főerőit, ily módon lehetségessé vált kifejleszteni a sikert Bécs irányába. Március 9-én, még a védelmi hadműveletek folyamán, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása ennek megfelelő feladatokat szabott meg a 2. és a 3. Ukrán Front csapatainak. A 3. Ukrán Front azt a parancsot kapta, hogy védelmi harcokban őrölje fel a Székesfehérvár körzetében támadó német páncéloscsoportot és csak ezt követően menjen át támadásba a Balatontól északra Pápa, Sopron általános irányban. A 2. Ukrán Front állományából átadott 9. gárdahadsereget a csapás kifejlesztésére és az ellenség végleges megsemmisítésére javasolták alkalmazni.

Ezt követően a 2. Ukrán Front balszárnya, vagyis a 46. hadsereg erői lendültek támadásba, hogy a szomszéd fronttal együttesen verjék szét a Dunától délre levő ellenséges csoportosítását és fejlesszék ki a támadást Győr irányába.

A feladat megoldására a 46. hadsereget két áttörő tüzérhadosztállyal erősítették meg. Ezenkívül a hadsereg sávjában tervezték ütközetbe vetni a 6. gárda-harckocsihadsereget is.

Sok olyan tényező létezik, amely elősegíti vagy éppen akadályozza a csapatok sikeres támadását. Az ilyen tényezők egyike a terep, amelyen az események kifejlődnek. Ismeretes, hogy Magyarország és Ausztria területei, ahol csapatainknak támadniuk kellett, a térképen jobbára sárgára és barnára voltak színezve. A Dunától délre a Magyar-középhegység erdő borította hegyhátai terpeszkedtek el. A Budapestről Bécsbe vezető utak mindegyike ezen a hegységen vezetett keresztül. Ehhez még az is hozzájárult, hogy csapataink hadműveleti körzetét a Duna szelte át és osztotta két részre. Komoly vízi akadály volt még a Rába és a

Morava folyó is. És mindez még kiegészült a német erődítési csapatok készítette akadályokkal. Ezek a csapatok igyekeztek teljes mértékben kihasználni a hadszíntér hegyvidéke adta előnyöket.

Csapatainknak a szó legszorosabb értelmében át kellett rágniuk magukat az ellenség védelmén. Igaz ugyan, hogy a német fasiszta csapatok nem minden állásukat erődítették meg a számukra szükséges mértékben. Különösen szilárd védelmet létesítettek a Dunától Székesfehérvárig terjedő szakaszon. Az 5–7 kilométer mélységű fővédőövet lövészgödrökkel és közlekedőárkokkal összekötött két-három lövészárokkal, golyószóró- és géppuskafészkekkel rendezték be. A peremvonal előterében szögesdrótakadályt és aknamezőt telepítettek. Egyes irányokban az oldalozótűz vezetésre és az akadályok tűzzel való fedezésére fa-föld erődöket és földbe ásott harckocsikat helyeztek el. Egyes arcvonalszakaszon 2–3 kilométerrel a peremvonal előtt harcbiztosító állásokat hoztak létre.

Az ellenség a városok és a falvak többségét körkörös védelemre rendezte be. Legjobban Székesfehérvárt erődítették meg. Amikor harcosaink betörtek a városba, akkor fedezték fel, hogy igen sok ház közlekedőárkokkal van összekötve. A város keleti és északi kerületeiben levő utcák többségében harckocsiakasztók és -árkok voltak. A városhoz vezető utakat pedig aláaknázták. A későbbiekben eredményes támadásunk során a Duna és Székesfehérvár közti szakaszon foglyul ejtett katonák egyszerűen elképedtek sikereink láttán, mivel meg voltak győződve róla, hogy ez a védelmi szakasz, de különösen a 2. Ukrán Front 46. hadserege előtti védelem, áttörhetetlen.

Az ellenség az egész védelmének fővédőöve mögött, 10–12 kilométer távolságra kiépítette a második védőövét Kocs, Bokod, Várpalota, Fűzfő vonalon. Ez az ellenállási gócpontok és támpontok egész láncolatából állt. A hadműveleti mélységben, a Rába nyugati partján közbeeső védelmi vonalat építettek két harcárokkal. Az ellenség a Rába átkelőhelyein erős híd előtti erődítményeket épített és minden eszközt felhasznált a folyó leküzdhetetlenné tétele érdekében. Ez különösen a gépesített csapatok számára okozott sok nehézséget.

A Rába menti Győr városát a németek erős ellenállási góccá építették ki. A város környékét pókhálószerűen átszőtték a harc-, a közlekedő- és a harckocsiárkok (egyébként a németek e célra az öntözőcsatornák fejlett hálózatát is felhasználták), valamint a szögesdrótakadályok. Minden lépésnél vasbeton vagy fa-föld tűzfészkekbe botlottunk.

Egyszóval: az ellenség alaposan berendezte védelmét. A magyar–osztrák határ mentén húzódott a védelem harmadik sávja, amely három harcárokból állt. A védelmet a drótakadályok és a harckocsiárkok sokasága fedezte. És ismét az erős ellenállási gócok – Bük, Kőszeg, Szombathely ... Megjegyezzük, hogy ez a védelmi sáv 1944 óta készült, és az eltelt idők során az ellenség itt sem ült ölbe tett kézzel.

A Sopron, Wiener Neustadt vonaltól Bécs déli kerületéig fekvő területet szintén védelemre rendezték be. Kihasználva az erősen átszeldelt terep előnyeit, a hitleristák rengeteg védelmi létesítményt helyeztek el itt, amelyek összességükben komplex védelmi rendszert képeztek. A védelmi berendezések száma a Bécshez való közeledés arányában szemmel láthatóan növekedett.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a 2. és a 3. Ukrán Front elkövetkező támadásának sávjában az ellenség előre elkészített védelmi sávokkal és terepszaka-

szokkal rendelkezett, amelyeket kitűnően összehangolt a természetes akadályokkal, különösen a Vértes és a Bakony erdős-hegyes vidéke adta lehetőségekkel élt.

A német fasiszta csapatok védelmi erőfeszítései a következőképpen oszlottak meg. Esztergom–Székesfehérvár arcvonalszakaszon a 8. magyar hadtest és a német 4. SS-páncéloshadtest erői rendezkedtek be védelemre. Ezen arcvonalszakaszon a tartalék a 6. páncéloshadosztály a „Ney" SS-ezred és körülbelül két harccsoport volt. Székesfehérvártól délre a Balatonig a korábban itt támadó 6. páncélos- és 6. tábori hadseregek állományából képzett csoportosítás csapatai mentek át védelembe. Megjegyezzük, hogy ez a csoportosítás a védelmi ütközet végére rendkívül válságos helyzetbe került, mivel a 2. Ukrán Front 46. hadseregének csapatai és a 3. Ukrán Front jobbszárny- és középső egységei lényegében két oldalról átkarolták.

A 2. és a 3. Ukrán Front parancsnoka és törzse a bécsi hadművelet elgondolásának a kialakítását már február közepén megkezdte, vagyis a Budapest eleste utáni harmadik napon. Már akkor megkapták a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának direktíváját, a bécsi hadászati irányban megindítandó támadás előkészítésére. Ez a munka a balatoni védelmi hadművelet folyamán sem szünetelt.

De amikor teljesen világossá vált, hogy már küszöbönáll a Bécs elleni támadás, a frontparancsnokok és törzseik, valamint a fegyvernemi parancsnokok alkotó munkája újult erővel folyt. Az előzetesen kiválasztott főcsapásirányokat újra meg újra gondosan áttanulmányozták. Mindent, ami „mellette" vagy „ellene" volt – legyen az bármilyen jelentéktelen változás is a helyzetben –, mérlegeltek és figyelembe vettek.

És ez érthető volt. A főcsapás irányának helyes kiválasztásától függött az egész hadművelet sikere. Az elhatározás meghozójával szemben mindenkori követelmény: a helyzetnek tökéletes, minden oldaláról, minden ellentmondásában és bonyolultságában való ismerete, hogy a különböző változatok, javaslatok és adatok gazdag választékában meglássa a legfőbbet, a hadművelet magvát. Az ütközet egészének mintegy végig kell vonulnia a hadvezér képzeletében.

Természetesen ezzel távolról sem merült ki a frontparancsnokok hadvezéri tevékenysége. Sok-sok nap és éjszaka telt el töprengésben, még mielőtt a bécsi hadműveletre vonatkozó elhatározás megszületett.

Még parázslottak a Duna felé törő német páncélosok tüzével és lánctalpaival elpusztított tanyák, valamint a Balaton, az elbűvölő magyar tenger partján romba döntött pompás villák kőhalmazai, de a 2. Ukrán Front törzsében már megfeszített munka folyt a támadásra vonatkozó elhatározás megvalósítására. Az elhatározás a bécsi hadművelet elgondolásából fakadt. A főcsapás mérése a megerősített 46. hadseregre és a 6. gárda-harckocsihadseregre hárult a Dunától délre, Dad–Győr irányában. A csapásmérő csoportosítás jobbszárnyát a Duna felől, a front hadműveleti alárendeltségében levő Dunai Katonai Flottilla biztosította. A támadó csapatok légi támogatása a front 5. légi hadseregére hárult.

Milyen feladatot is szabtak meg a 46. hadsereg számára, amelynek parancsnoka akkor A. V. Petrusevszkij altábornagy volt? A hadseregnek balszárnya csapásával át kellett törni az ellenség védelmét Szár vasútállomás, Kőhányás terepszakaszon, majd kifejleszteni a támadást Dad, Győr általános irányba. A hadsereg erői egy részének Komárom körzetébe kijutva el kellett vágni az ellenség visszavonulásának útját az Esztergomtól délnyugatra elterülő körzetből,

majd a Dunához kellett szorítani és a dunai flottillával együttműködésben megsemmisíteni az ellenséges csoportosítást.

Csapásmérő csapatainknak már a támadás első napján át kellett törniük az ellenség védelmének egész harcászati mélységét, majd átkelve az Által-éren biztosítaniuk a 2. gárda gépesített hadtest harcbavetését. Erre a hadtestre hárult az a fontos feladat, hogy elvágja a nyugat felé visszavonuló német csapatok útját a Dunától délre.

Szükséges hangsúlyozni, hogy a 2. és a 3. Ukrán Frontok befejező ütközeteinek sajátos vonása az erőkkel és eszközökkel történő széles körű manőverezés volt. Ennek megszervezése és végrehajtása nagymértékben a hadseregparancsnokok és hadseregtörzsek amaz adottságától függött, mennyire képesek gyorsan és pontosan végrehajtani a frontparancsnokság utasításait és milyen operativitással hozzák meg a szükséges elhatározásaikat. Ehhez még az is hozzájárul, hogy a hadseregek nagy megerősítésekkel rendelkeztek, ami érthetően bonyolultabbá tette vezetésüket. Például a bécsi hadművelet kezdetén a 46. hadsereg állományában volt a 10., a 18. gárda-, a 23., a 68., a 75. lövész- és a 2. gárda gépesített hadtest, valamint a 83. tengerészgyalogos dandár. Megerősítésül három áttörő tüzérhadosztályt, két önálló páncéltörő dandárt, három gárda aknavető ezredet és egy légvédelmi tüzérhadosztályt kapott. Mindez együttvéve 12 lövészhadosztály, 2686 különböző űrméretű löveg és aknavető, 165 harckocsi és rohamlöveg volt (ebből 99 harckocsi és rohamlöveg a 2. gárda gépesített hadtest állományába tartozott).

A bécsi hadművelet kezdetén, közvetlenül a 46. hadsereg csapatai előtt mintegy hét gyalogoshadosztály és egy páncéloshadosztály erőinek egy része tevékenykedett. Ezek a csapatok 619 löveggel és aknavetővel, 85 harckocsival és rohamlöveggel rendelkeztek. A számok magukért beszélnek: az erő- és eszközfölény a mi oldalunkon volt. És mégis a helyzet a hadseregek parancsnokaitól nagy körültekintést követelt meg.

A támadás előestéjén a 46. hadseregtől az a kérelem futott be telefonon a 2. Ukrán Front törzséhez, hogy engedélyezzék a 2. gárda gépesített hadtest harckocsijainak egy részét a főirányban támadó lövészhadtestek gyalogságának közvetlen támogatására alkalmazni. A 46. hadsereg parancsnoksága kérését a következőkkel indokolta: e hadtest harci gépeit nem számítva, a harckocsik és rohamlövegek kilométerenkénti sűrűsége még az áttörés szakaszán sem több ötnél. A gyalogságot közvetlen támogató harckocsik ilyen jelentéktelen mennyiségével sikeresen támadni aligha lehetséges.

A fronttörzsben, bár nagyra értékelték a hadseregparancsnok előrelátását, a 2. gárda gépesített hadtest szétdarabolását nem engedélyezték. A harckocsikban mutatkozó hiány némi kiegyenlítésére javasolták tömörítésüket a hadosztályok főirányaiba, és úgy tervezték, hogy a tüzérség és a légierő nagy erejű csapásaival támogatják a lövészegységeket mind a roham előtt, mind pedig a támadásuk egész időszakában. Mint a későbbi események igazolták, egy olyan nagy erejű, mozgékony magnak, mint a 2. gárda gépesített hadtest volt, a centralizált alkalmazás helyessége már a támadás legkezdetén bebizonyosodott.

A 46. hadsereg parancsnoksága a következő harcrendet alakította ki a Bécs elleni támadásra. A csapásmérő csoportosítás első lépcsőjében, 12 kilométeres arcvonalon a 75. és a 68. lövészhadtestek támadtak. A második lépcsőt a 18. gárda-lövészhadtest és a 2. gárda gépesített hadtest képezte. Az arcvonalnak

ezen a szakaszán a hadműveleti sűrűség kilométerenként valamivel több mint másfél hadosztály, 12–13 harckocsi és rohamlöveg,[280] valamint 140 löveg és aknavető volt. A 46. hadsereg támadási sávjában a főcsapás irányában a siker kifejlesztésére összpontosult az ütőképes 6. gárda-harckocsihadsereg, amelynek állományában 9. gárda gépesített és az 5. gárda-harckocsihadtestek voltak, 425 harckocsival és rohamlöveggel.

A hadsereg jobbszárnyán támadó 10. gárda- és a 23. lövészhadtest az ellenség védelmének áttörését kapta feladatul a Dunától Csabdiig terjedő szakaszon, valamint együttműködve a 2. gárda gépesített hadtesttel és a dunai flottillával az Esztergomtól délnyugatra levő német csapatok körülzárását és megsemmisítését. Erre az időre a budapesti harcokban kitűnt 18. gárda-lövészhadtestnek a hadsereg balszárnyán ütközetbe kellett lépnie, hogy a támadást Győr irányába fejlessze ki.

A dunai flottilla állományából 29 páncélozott motornaszádot, 7 aknavető motoros bárkát, 10 aknaszedő hajót, egy önálló repülőszázadot (7–8 repülőgéppel), a 83. tengerészgyalogos-dandár egy zászlóalját és egy parti kísérő osztagot jelöltek ki a bécsi hadműveletben való részvételre.

Feladatot kapott a Dunától északra védelemben levő 7. gárdahadsereg is. A 46. hadsereg támadásának a kifejlesztésével egy időben át kellett törnie az ellenség Garam menti védelmét Szecs–Zsemliári szakaszán és az 53. hadsereg balszárnycsapataival együtt csapást mérni Bratislava általános irányban.

A 2. Ukrán Front csapatai támadásának légi biztosítása az 5. légi hadseregre hárult. E hadsereg repülői a balatoni csatában a két front érdekében kifejtett emberfölötti erőfeszítéseik után, újra harcra készen álltak.

A 3. Ukrán Front parancsnokának az elhatározását a következőkben lehet összefoglalni. A front főcsapását Veszprém irányába a jobbszárny erőivel méri. Az itt elhelyezkedő 9. és a 4. gárdahadseregek áttörik az ellenség védelmét Zámoly, Hóhérkút szakaszon, majd bekerítik és szétverik a Székesfehérvár dél és délnyugat körzetében tevékenykedő ellenséges páncéloscsoportosítást. A V. V. Glagoljev vezérezredes parancsnoksága alatt álló 9. gárdahadsereg a főcsapást Várpalota, Veszprém irányába mérve áttöri az ellenség védelmét Zámoly, Gyulapuszta közötti mintegy 9,5 kilométer széles szakaszon, kijut Berhida, Fűzfő körzetébe, ahol a 4. gárda- és a 26. hadsereg csapataival együttműködésben bekeríti és szétveri a 6. SS-páncéloshadsereg főerőit. A 4. gárdahadsereg parancsnoka, N. D. Zahvatajev altábornagy áttöri az ellenség védelmét Gyula-puszta, Hóhérkút (5 km) szakaszon, főcsapását Székesfehérvártól északra mérve, szétzúzza az ellenséget és elfoglalja a várost. A támadás második napjának végére kijut a Sárvíz-csatornához és megakadályozza az ellenség visszavonulását északnyugati irányba. A továbbiakban a 9. gárda- és a 27. hadseregekkel együttműködve megsemmisíti az ellenség páncéloscsoportosítását.

A 27. és a 26. hadsereg támadását az ellenség 6. SS-páncéloshadseregének bekerítése után tervezték megindítani. A két hadseregnek Polgárdi irányába kellett támadnia és a front csapásmérő csoportosításával együttműködve megsemmisítenie az ott védekező ellenséget. A 26. és a 27. hadseregek sávjában a frontparancsnok az 1. gárda gépesített, valamint a 18. és a 23. harckocsihadtestet szándékozta bevetni.

Az arcvonal középső szakaszán levő fasiszta csapatok szétverése és a front főerőinek a Balatontól nyugatra történő kijutása után a 27. és az 1. bolgár had-

seregnek támadásba kellett lendülnie, hogy szétzúzza az ellenség 2. páncéloshadseregének csapatait Nagykanizsa körzetében. A továbbiakban a front jobbszárnycsapatai Bécs irányába fejlesztve támadásukat, a főcsapást Pápa, Sopron irányába mérik és az erők egy részével Szombathely, Zalaegerszeg felé törnek, azzal a céllal, hogy északról karolják át az ellenség nagykanizsai csoportosítását.

A 9. és a 4. gárdahadseregek hadműveleti felépítése és magasabbegységeik harcrendje kétlépcsős volt. A front tartalékában az 5. gárda-lovashadtest a 26. hadsereg balszárnya mögött, Siófoktól délkeletre helyezkedett el.

Már említettük, hogy a 2. és a 3. Ukrán Front Bécs elleni támadásra közvetlenül a balatoni védelmi hadművelet folyamán készült el. Teljesen magától értetődik, hogy az elkövetkező tevékenységekhez csak azok a hadseregek tudtak komolyan felkészülni, melyek nem vettek részt a védelmi harcokban. Ezekhez tartozott a 4. és a 9. gárdahadsereg, melyek a 3. Ukrán Front csapásmérő csoportosítását képezték a Bécs irányában megindított támadásban.

A 9. gárdahadsereg személyi állományát teljes mértékben kiegészítették, és így az eléggé hatékony erőt képviselt. A 3. Ukrán Front törzsében gondoskodtak a 4. gárdahadsereg emberekkel és anyagi készletekkel való kiegészítéséről is. A támadás kezdetére magasabbegységei lövészszázadaiban az átlagos létszám elérte a 80 főt. A 9. gárdahadseregnél a századok átlag létszáma 140 főre emelkedett. A 4. gárdahadsereg harckocsijainak és rohamlövegeinek a mennyiségét a front erőiből növelték meg. A védelmi ütközet kezdetén, március 5-én a hadseregnek még csak 28 páncélosa volt, de március 16-án a támadás kezdetén már 122 harckocsival és rohamlöveggel rendelkezett.

A harckocsik és rohamlövegek mennyisége nemcsak a támadásra kijelölt hadseregekben nőtt meg, hanem a súlyos védelmi harcokat vívó hadseregekben és gyorsanmozgó magasabbegységekben is. A páncélosok számát egyrészt a hátországból újonnan kapott, másrészt a kilőtt és üzemképtelenné vált, majd a front javítóbázisokon működőképessé tett harckocsikkal és rohamlövegekkel gyarapították.

Amikor harckocsizóink, pilótáink és tüzéreink hősi tetteiről beszélünk, sajnos megfeledkezünk a nagy fegyvertényeket véghez vivő, de az ismeretlenség homályában rejtve maradt emberekről. A front-repülőterek munkanapjai lótás-futásában, a szemét hetekig le nem hunyó repülőgép-szerelő munkája biztosítja a pilóta repülőgépének kifogástalan működését. Vagy gondoljunk azokra a harcosokra, akik a harckocsikat a helyszínen, ahol megsérültek az ellenséges golyózáporban, gyakran esőben, hóban, sárban, fagyban, nappal és éjjel javítják ki . . .

Teljes joggal érzett büszkeséget a 2. Ukrán Front páncélos- és gépesített csapatainak parancsnoka, a fáradságot nem ismerő A. V. Kurkin páncélos vezérezredes, amikor jelentette a frontparancsnoknak, hogy a kiégett, kilőtt páncélosok tucatjait a javítóbázisokon dolgozó katonák szívós és szorgalmas munkájának eredményeképpen sikerült életre kelteni és csatasorba állítani.

Hasonló esetekkel találkozhattunk a 3. Ukrán Frontnál is. Ennek köszönhető, hogy a front csapatainak az ellenséggel szembeni általános erő- és eszközfölénye eléggé tekintélyes volt, a csapásmérő csoportosítás a Gánttól a Velencei-tóig húzódó 31 kilométeres támadási sávjában. Itt jelentős erő- és eszközsűrűséget tudtunk létrehozni. Így a 9. gárdahadseregnél egy arcvonal-kilométeren 180 löveg és aknavető és 9 rohamlöveg, míg a 4. gárdahadseregnél 170 löveg és aknavető, több mint 20 harckocsi és rohamlöveg volt a sűrűség.

Az ellenség ebben a sávban a 4. SS-páncéloshadtest erőivel védett. E hadtest állományában a „Totenkopf" 3. SS-páncéloshadosztály, a 2. magyar páncéloshadosztály és a „Wiking" 5. SS-páncéloshadosztály, továbbá néhány önálló gyalogoszászlóalj, valamint számos, gyalogságként alkalmazott szakfegyvernemi alegység tartozott. Március 16-án ez a hadtest 35 gépkocsizó és gyalogoszászlóaljjal, több mint 430 különböző űrméretű löveggel és aknavetővel, 185 harckocsival és rohamlöveggel rendelkezett. Tehát a 4. és a 9. gárdahadseregnek az ellenséggel szembeni harckocsi és rohamlöveg erőviszonya kiegyensúlyozott volt, élőerőben viszont négyszeres túlerőben voltak. A különböző űrméretű lövegek és aknavetők terén pedig kilencszeres volt a fölényük. Ilyen erőkkel lehetett támadni! Sajnos, a csapásmérő csoportosítás gyenge ellátottsága a gyalogságot közvetlenül támogató harckocsik és rohamlövegek terén – amint ez az elkövetkező eseményekből is látható lesz – károsan befolyásolta csapataink támadási ütemét.

A 2. és a 3. Ukrán Front parancsnoksága nem kis erőt fordított a csapatok tevékenysége tüzérségi biztosításának megszervezésére. A tüzérségi előkészítés időtartamát a 46. hadseregnél, valamint a 4. és a 9. gárdahadseregeknél egyaránt 60 percre tervezték. Ezen belül a közvetlen irányzású lövegek kivételével, az egész tüzérségnek és valamennyi aknavetőnek ötperces tűzcsapást kellett mérni az ellenség védelmének a peremvonalára, a védelem közeli mélységére és a tüzérségre. A következő 45 percben le kellett fognia az ellenség tűzrendszerét és élőerejét, míg az utolsó tíz percben az egész tüzérségnek és az összes aknavetőnek tűzcsapást kellett mérnie az ellenség védelmének peremvonalára és harcászati mélységére. Tehát az ellenség védelmének egésze a pusztító tűz alá került. A legintenzívebb tűzcsapásokat azokra a helyekre mértük, ahol különösen erős ellenállásra lehetett számítani.

A harckocsik és a gyalogság rohamát 1–1,5 kilométer mélységig tűzhengerrel és kísérő tűzösszpontosítással támogattuk. A mélységi harc során a felderített célokra lőtt tűzösszpontosítással, valamint a gyalogság és a harckocsik szakadatlan kísérésére külön kijelölt lövegekkel kellett csapataink támadását biztosítani.

Mindkét frontnál nagyobb erejű tüzérséget jelöltek ki a közvetlen irányzású tűz vezetésére. Erre a célra alkalmazták az ezredtüzérség összes lövegét, az első lépcső lövészhadosztályok páncéltörő ágyúit, a páncéltörő tüzérezredeket és a nagy űrméretű tüzérség egy részét. A közvetlen irányzású tüzelésre kijelölt tüzérség feladatához tartozott még az ellenség ama géppuskáinak és lövegeinek a megsemmisítése, amelyek sértetlenek maradtak, s támadó gyalogságunkat és harckocsijainkat tüzükkel veszélyeztették.

Hasonló alapossággal dolgoztuk ki a légi támogatás rendjét is. Mint már említettük, a 46. hadsereg támogatását a 2. Ukrán Front 5. légi hadseregének egy csatarepülő-hadteste támogatta. A hadtest 147 repülőgéppel rendelkezett. A 3. Ukrán Front csapatainak támadását a 17. légi hadsereg repülői támogatták. A hadsereg állományában 837 repülőgép volt. Az 5. és a 17. légi hadseregek törzsei elkészítették a földi csapatokkal való együttműködés részletekbe menő tervét, amelyet a frontparancsnokok hagytak jóvá. A súlyt a légierők tömeges és központosított alkalmazására fektették. A légierőnek a földi csapatokkal való szorosabb együttműködése érdekében szükséges volt, hogy a légi hadsereg parancsnokok felelős képviselői a szükséges híradó eszközökkel a hadseregparancsnokok harcálláspontjain tartózkodjanak.

Feltétlenül emlékeznünk kell néhány dicsérő szóval ezekre a repülő hadműve-

leti csoportokra, melyek a hadsereg, de gyakran a hadtest-, sőt a hadosztály-harcálláspontokkal együtt mozogtak előre a támadás folyamán.

Ezek a repülőtisztek ott ültek az ellenséggel szomszédos, földbe ásott fedezékek mélyén, amelyekből kiemelkedett rádióállomásuk antennája. Mellettük berregett a kis áramfejlesztő motorja. A helyzet percről percre változott, a gyalogság hol az egyik, hol a másik terepszakaszon tört előre. A csatarepülők viszont főleg az ellenség peremvonalai ellen „dolgoztak", s ezek rendszerint néhány tucat kilométer távolságra voltak repülőtereinktől. A csatarepülőket pontosan kellett tájékoztatni az arcvonal helyzetében beállott valamennyi változásról. S íme, a repülő összekötő tisztek rádión közlik a szükséges információs adatokat bajtársaiknak.

Valahonnan hátulról egyre hangosabban hallatszik a csatarepülőgépek dübörgése. A repülő hadműveleti csoport tisztje a mikrofont csatlakoztatja a rádióállomás kábeléhez.

– Szokol–23! Szokol–23! Itt – Volga. Közölje feladatát. És a fülhallgatókban hangzik már a kötelékparancsnok hangja.

– Volga, itt Szokol–23! Dolgozni megyünk a . . . négyzetbe.

A kötelékparancsnok közli a cél rejtjelezett elnevezését.

A tiszt gyorsan tájékozódik a térképen, és ha csapataink még nem vették birtokba az adott pontot, „rendben van" szóval búcsúzik a pilótáktól. De gyakran előfordult, hogy a csatarepülőket másik célpontra kellett átirányítani. Hiszen itt a földi parancsnokság mellett könnyebb volt szemmel tartani a legfontosabb célpontokat.

Rengeteg tennivalójuk volt a légihadsereg-parancsnokok képviselőinek a bécsi hadműveletben is. A repülőknek a támadás időszakára megszabott feladatok megkövetelték a pilóták tevékenységének a legpontosabb vezetését. A csatarepülők feladatai nagyok voltak: bombázó- és csatarepülő-csapások mérése a tüzelőállásokban levő tüzérségre és aknavetőkre, a támpontokra, a harckocsikra, az élőerőre. Ezenkívül segíteniük kellett a rohamozó egységeknek az ellenséges védelem áttörését, biztosítaniuk kellett a gyorsanmozgó magasabbegységek harcba vetését az ellenség törzseire és híradó csomópontjaira mért légicsapásokkal, oltalmazni kellett a saját csapatokat a harcmezőn és az összpontosítási körletekben, fel kellett deríteniük az ellenség tartalékainak mozgási irányát és idejét.

Mint mindig, itt is hatalmas munkát végeztek a támadó tevékenység anyagi-technikai biztosítása érdekében. A 2. Ukrán Front 46. hadserege a hadművelet kezdetére a következő lőszerkészlettel rendelkezett: a különböző aknavetők részére 2,5 harci javadalmazással, 85 milliméteren aluli űrméretű lövegeknek körülbelül 2 harci javadalmazással és az azon felüli űrméretűeknek 1 javadalmazással. Hasonlóképpen alakult a 3. Ukrán Front 9. és 4. gárdahadseregének a lőszerkészlet-helyzete. A főcsapás irányába támadó valamennyi hadsereg üzem- és kenőanyag készlete 3–4,5 feltöltés volt. Tehát csapataink anyagi-technikai ellátottsága kielégítőnek mondható. A lőszer, üzemanyag és más anyagi eszközök terén különösebb korlátozásokra nem volt szükség.

Természetesen fölöttébb nagy figyelmet fordítottunk a csapatok körében végzett pártpolitikai munkára is. Ezt a munkát széles körben folytattuk. Valamennyi kommunista, tekintet nélkül rangra és beosztásra, közvetlen szívhez szóló szavakkal fordult a katonatömegekhez. A legfontosabb, amit tenni kellett: elültetni az emberekben a magas fokú támadó szellemet, a hazafias fellángolást.

Abban az időben, a ragyogó győzelmek és fasiszta Németország végleges szétzúzása kézzelfogható közelségének idején, harcosaink csakis a fasiszták fészke elleni támadásra gondoltak. A román, bolgár, jugoszláv és a magyar nép hálás szívvel mondott köszönetet katonáinknak a régen várt szabadságért, a hitleristák elleni küzdelemben nyújtott segítségért. Most ezt a segítséget várta az osztrák nép is, amelynek országa a német fasizmus első áldozata volt.

A szovjet katonák a legjobb szándékkal közeledtek ehhez az országhoz és fővárosához Bécshez. Annak a népnek az országába mentek, amelynek munkásosztálya nem egy ragyogó lappal gazdagította a proletariátus forradalmi küzdelmének krónikáját, és amely ország magas fokú kulturáltsággal dicsekedhetett. Katonáink nem azért mentek Ausztriába, hogy elpusztítsák a gyönyörű Bécs városát, hanem azért, hogy felszabadítsák az országot a fasizmus igája alól.

Ausztria egész története, az osztrák nép gyötrelmeinek története. A porosz királyok elsőként nyújtották ki csápjaikat Ausztria felé. II. Frigyes, a fasiszta népbutítók bálványa, aki hitszegő árulóként elrabolta az osztrák birodalom egy részét, egy külföldi diplomatával való beszélgetés során kijelentette: „Ne beszéljen nekem a jogról és becsületről. Poroszországnak csak saját előnyeit kell tekintetbe vennie." Bismarck, akinek kortársai szerint vesszőparipája volt Ausztria független politikája, 1866-ban háborút provokált ki az osztrákok ellen.

És a baljós 1938. év. Az elődei „tradícióit" folytató Hitler véglegesen megfosztotta függetlenségétől Ausztriát. Vajon el tudják-e felejteni az osztrákok, amikor a nácik láncára verve nézték Bécs utcáin és terein a dübörgő fasiszta horogkeresztes páncélosokat és ágyúkat, amikor szép fővárosukat a fájdalom hullámai borították el?

A fasiszta megszállás napjától egészen az osztrák főváros szovjet csapatok által történt felszabadításáig a hitlerista rablóbandák rendszeresen és gátlástalanul fosztogatták a hatalmas várost. És most, 1945 tavaszán a tehergépkocsikon, az óvóhelyeken, az utak menti árokszéleken és mindenütt, ahol szovjet katonák voltak, kedvelt harmonikáikból felcsendültek a csodálatos Strauss-melódiák. Már maga a „Bécs" szó is fellelkesítette katonáinkat és a fasizmus barna fekélyével való minél gyorsabb leszámolásra ösztönözte őket.

Közeledett a támadás órája. A hadművelet előkészítése folyamán mindkét front törzse, valamint a 46. hadsereg, a 9. és a 4. gárdahadsereg parancsnoksága, igen nagy munkát fordított a csapatok átcsoportosításának megszervezésére és végrehajtására. Március első felében a 9. gárdahadsereg Nagykőrös, Kecskemét, Adony körzetből elvonult az elkövetkezendő támadás kiinduló körzetébe, majd március 15-re felváltotta a 4. gárdahadsereg csapatait Gánt–Gyula-puszta szakaszon.

A 4. gárdahadsereg, miután átadta harci szakaszának egy részét a 9. gárdahadseregnek, március 14-ének éjjelére ő is elfoglalta megindulási helyzetét a saját sávjában.

Erre az időpontra a 2. Ukrán Front 46. hadserege átcsoportosította magasabbegységeit, az erők és eszközök főcsapás irányába való összpontosítása céljából. Az álcázás érdekében a csapatok mozgása teljes egészében az éjszakai órákban történt, de ezzel egy időben fontos rendszabályokat léptettek életbe az ellenség valószínű meglepésszerűen mért csapásai elhárítására.

A 4. gárdahadsereg parancsnokának, N. D. Zahvatajev tábornoknak a 20. és a 21. lövészhadtest parancsnokainak kiadott parancsában többek közt a követ-

kezők hangzottak el: „Az egységek váltása és átcsoportosítása során nagy figyelmet kell fordítani az egységek harckészültségének és a védelmük szilárdságának biztosítására. A lövészegységek váltása idején az egész tüzérség álljon készenlétben a tűz megnyitására. A tüzéregységek váltása egy nappal a gyalogságé után történjen, mégpedig ütegenkénti kivonással és – a helyzettől függően – lövegenkénti váltással..."[281] Hasonlóak voltak a 46. hadsereg és a 9. gárdahadsereg parancsnokának utasításai is.

Gigantikus méretű munkát végeztek el a két front híradói! Széles kiterjedésű, sokcsatornás vezetékes és rádióhíradást építettek ki, amely felölelte a magasabbegységeket, egységeket és alegységeket, zászlóaljig bezárólag. A támadás menetében történő híradás biztosítására a kisegítő vezetési pontokon gépkocsikra szerelt különleges mozgó hírcsomópontokat hoztak létre. A híradás eszközeinek a dublírozására gépkocsikat, páncélozott szállító járműveket, motorkerékpárokat és repülőgépeket állítottak be.

Ebben az időben aktív harctevékenységhez készülődött a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg is. A Vörös Hadsereg és a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg tevékenysége koordinálásának fő kérdéseit a szovjet parancsnokság képviselőinek és Broz Tito marsallnak 1945 februárjában megtartott külön értekezletén beszélték meg. Hű fegyverbarátaink elgondolása a következő volt. Az északi szárnyon tevékenykedő csapataik a Dráva mentén bontakoztatják ki támadásukat, Karintia irányába. A déli szárnyon küzdő csapatok viszont az Adriai-tenger partján Trieszt irányában törnek előre. A középen tényked csoportosítás a Zágráb, Karlovac irányában való aktív tényked ést kapta feladatul a szárnycsoportosítások hadműveletének biztosítása céljából.[282]

Tehát a szovjet és a bolgár csapatok déli szárnyát megbízhatóan fedezte a tapasztalt, kemény harcokban megedződött Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg.

A hadművelet előkészítésének fölöttébb fontos része volt a frontok és a hadseregek, a gyalogság, a harckocsik és a tüzérség, a földi csapatok, a légierő és a dunai flottilla közti együttműködés megszervezése. A felelős tábornokok és főtisztek gondos elemzésének, összehangolásának és nem kevésbé személyes kapcsolataiknak útján ezeket a kérdéseket mindkét frontnál időben és alaposan dolgozták föl.

Mind gyakrabban hangzott el a két front katonái körében a felhívás:

– Fel, Bécsbe!

2

A 2. és a 3. Ukrán Frontok bécsi hadművelete közel egy hónapig tartott. A harctevékenységek jellege és tartalma szerint a hadművelet három szakaszból tevődött össze.

A március 16-tól 25-ig tartó első szakaszban a két front csapatai áttörték az ellenség védelmét Esztergom és Székesfehérvár között, súlyos veszteséget okoztak a „Dél" hadseregcsoport szívósan ellenálló csapatainak, majd a Vértes és a Bakony nyugati lejtőire kijutva, megteremtették a támadás Bécs irányába való sikeres kifejlesztésének feltételeit.

A március 26-tól április 4-ig tartó második szakaszban a szovjet csapatok északnyugati irányba üldözve az ellenséget, befejezték Magyarország teljes fel-

szabadítását, felmentették Bratislavát a német fasiszta elnyomók uralma alól és kijutottak a Bécshez vezető utakra.

Az április 5-től 15-ig tartó harmadik szakaszban a 3. Ukrán Front, a 2. Ukrán Front csapataival együttműködve, szétzúzta az ellenség bécsi csoportosítását, elfoglalta Ausztria fővárosát, Bécset és kijutott a Traisen folyóhoz, Gloggnitztól nyugatra, Graztól keletre, Varaždintól keletre és innen tovább a Dráva folyó vonalára.

Ezzel a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai a harc új szakaszába léptek.

★

A letarolt kukoricatáblák és szőlők közt feketéllett, csillogott az autóút nedves aszfaltja. Alacsonyan lebegett a ködbeúszó égbolt, és mintha feltörték volna dél felé, ahol a látóhatár alatt világossárga csík húzódott. Az idő szeles és nedves volt. A 3. Ukrán Front tisztjei gondolkodtak: vajon, miként kezdődik majd holnap a hadművelet? Nem okoz-e kellemetlenségeket az időjárás? Hiszen az utóbbi néhány napon reggelenként gyakran ülte meg köd a földeket... Így gondolkoztak a tisztek a 4. gárdahadsereg törzsében jöttükben-mentükben és munkájuk közti szabad másodperceikben.

Ritkán alakul ennyire szerencsétlenül támadás kezdete... Március 16-án reggel, amikor a 3. Ukrán Front katonáinak rá kellett volna törniük az ellenségre, a körülmények semmi jót nem ígértek. Sűrű, tapadós köd ülte meg a tájat. Még néhány méterre is nehéz volt megkülönböztetni a járműveket és az embereket. A tüzérség képtelen volt célzott tüzet vezetni, a légierő nem tudott felszállni, s így következésképpen a front sem lendülhetett támadásba.

Teltek-múltak a várakozás nyomasztó percei, majd órái. A rohamra felkészült csapatok gigantikus lendülettel törtek volna előre a tevékenység megkezdését jelentő, egyre késlekedő jelzésre. De csak a nap második felében, amikor a köd már felszállt, dübörögtek fel a 3. Ukrán Front szakaszán a tüzérségi előkészítésben részt vevő lövegek és aknavetők...

„Na végre!" – sóhajtott megkönnyebbülten mindenki, bár valamennyi katonában csak-csak felvetődik az a kérdés: „Vajon épségben maradok-e ebben a támadásban?" Amikor a lövedékek robbanásának füst- és poroszlopai ritkulni és távolodni kezdtek, végigzúgott a lövészárkokon a régen várt „Elő-re!" és valamennyien egyszerre ugrottak fel és a harckocsikat követve az ellenség állásai felé törtek.

A 3. Ukrán Front jobbszárnycsapatai megrohamozták a védelemben levő ellenséget a Zámolytól Székesfehérvárig terjedő 14 kilométeres arcvonalszakaszon. Az erős tűzcsapástól szinte megbénult ellenség eleinte sok helyütt nem tanúsított komoly ellenállást a támadókkal szemben. De sajnos a 9. és a 4. gárdahadseregeknek nem sikerült kihasználniuk az ellenség zavarát és nem bírtak gyorsan előretörni.

Az ellenség azonnal reagált hadseregeink „határozatlan" magatartására. Bizonyos idő múltán helyreállította tüzérségünk és légierőnk által megbontott vezetési rendszerét és az egész arcvonalon megszervezte az ellenállást. Sőt az arcvonalszakasz néhány helyén harckocsikkal támogatott kisebb gyalogoskötelékekkel ellenlökéseket indított ellenük.

A kialakult helyzetben a 3. Ukrán Front parancsnoka, Tolbuhin marsall még

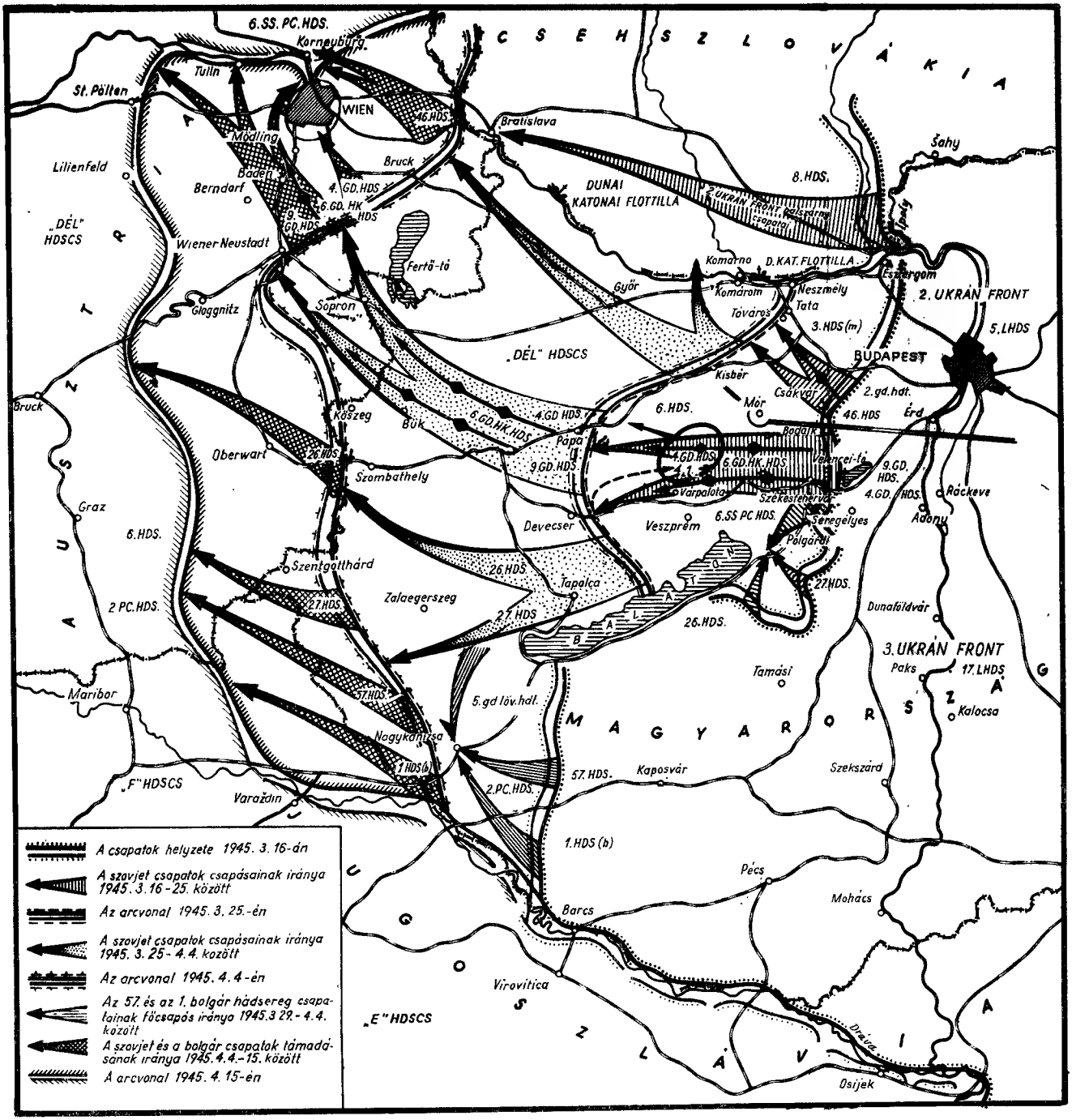

A bécsi hadművelet

aznap parancsot adott a 9. gárdahadsereg parancsnokának, hogy csapatai a támadást éjszaka is folytassák, keljenek át a Sárvíz-csatornán, semmisítsék meg az ellenséget Magyaralmás körzetében és március 17-én estig jussanak ki Mór, Balinka, Isztimér, Csór terepszakaszra. A 4. gárdahadseregnek meg kellett gyorsítania Székesfehérvár délnyugati megkerülését célzó előnyomulását, majd mielőbb birtokba vennie a fasiszta csapatok emez erős ellenállási csomópontját. A hadsereg csapatainak a Velencei-tótól délre tevékenykedő ellenséges páncélos-csoportosítás várható csapásaitól való biztosítására, valamint e csoportosítás nyugat felé való visszavonulásának a megakadályozására Szerecseny, Bély szakaszon szétbontakoztatták a 27. hadsereg egyik lövészhadosztályát.

A hadművelet első napjának végére a 3. Ukrán Front jobbszárnycsapatai mindössze 3–7 kilométert bírtak előnyomulni és erőik egy részével éppenhogy elérték Székesfehérvárt. A megszabott feladatokat nem hajtották végre.

A hadművelet eseményeit figyelmesen szemmel kísérő Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása ismét úgy döntött, hogy megerősíti a 3. Ukrán Frontot, a 2. Ukrán Front gyorsanmozgó csapataival.

A tervezett bécsi hadműveletre való tekintettel R. J. Malinovszkij a 2. Ukrán Front parancsnoka hadműveleti csoportjával Bia körzetében előretolt harcállás-pontot szervezett. Erre az a körülmény adott okot, hogy Petrusevszkij tábornok, a 46. hadsereg parancsnoka első ízben vezetett hadsereg-hadműveletet, és ez szükségessé tette, hogy a frontparancsnok közelebb legyen hozzá. Másrészről szükséges volt, hogy a 6. gárda-harckocsihadsereg ütközetbe vetésének pillanatát a frontparancsnok határozza meg, hiszen ez az ő kiváltsága volt.

Március 16-án este teljesen váratlanul beszélgetés zajlott le a legfelsőbb főparancsnok, Sztálin és a 2. Ukrán Front parancsnoka között. Ennek során kapott utasításra Malinovszkij marsall a 3. Ukrán Front állományába adta át a 6. gárda-harckocsihadsereget. A 9. gárdahadsereg egy helyben topogott, és úgymond, előre kellett „taszítani". A legfelsőbb főparancsnok ugyancsak itt közölte, hogy mivel a 3. Ukrán Front harcálláspontja távol van, és így nem tud gyorsan összeköttetésbe lépni a 6. gárda-harckocsihadsereggel, kéri a 2. Ukrán Front parancsnokát, hogy személyesen szabja meg a páncélosok feladatát és Balinka, Várpalota, Veszprém irányba vesse be a hadsereget, majd menetben adja át a szomszéd front állományába.

A legfelsőbb főparancsnok parancsát végre kellett hajtani. Az egyetlen dolog, amit a 2. Ukrán Front parancsnoka el tudott érni, az az ígéret volt, hogy a 6. gárda-harckocsihadsereg gyorsan visszakerül a 2. Ukrán Front állományába.

Következő napon, a déli órákban a harckocsizók parancsot kaptak, hogy Zámoly, Pátka körzetben gyülekezzenek, és legyenek készen március 17-ről 18-ra virradó éjszaka történő ütközetbe vetésükre. A hadsereget egy könnyű tüzérdandárral, légvédelmi tüzérhadosztály két ezredével és egy műszaki zászlóaljjal erősítették meg.

Már említettük, hogy a 6. gárda-harckocsihadsereg, a 2. Ukrán Front parancsnokának elhatározása szerint, a 46. hadsereg sávjában támadt volna. De az új helyzetben a 46. hadsereg a gyorsanmozgó csapatoknak csak egy kötelékével, egy gépesített hadtesttel rendelkezett. A Dunától délre levő összes gyorsanmozgó csapatok – két harckocsi-, egy gépesített, egy lovashadtest, és most már a 6. gárda-harckocsihadsereg is, a 3. Ukrán Front állományában tevékenykedett.

Vajon a főhadiszállás miért ilyen egyenlőtlenül osztotta el a harckocsi- és gé-

pesített magasabbegységeket a két front között? Azért, hogy ezzel a 3. Ukrán Front számára kedvező feltételek jöjjenek létre egy igen fontos feladat megoldására: megakadályozni a 6. SS-páncéloshadsereg kijutását a kialakult „zsákból". A hadművelet első szakaszának fő célja a tekintélyes páncélos csoportosítás végleges bekerítése és megsemmisítése volt.

A 9. gárdahadsereg éjszakai tevékenysége jelentősebb eredményeket nem hozott. Csak hajnaltól – a 17. légi hadsereg csatarepülőinek aktív támogatása kezdetétől – sikerült a front jobbszárnycsapatainak leküzdeni az ellenség heves ellenállását. Egy sor megerődített támpont birtokbavétele után, estére körülbelül 10 kilométer mélyen ékelődtek be az ellenség harcrendjébe és az áttörést mintegy 30 kilométerre szélesítették ki.

Ezen a napon csapatainknak mégsem sikerült Székesfehérvárt felszabadítani a német fasiszta megszállóktól. Az ellenség nagy jelentőséget tulajdonított a városnak, mint a 4. gárdahadsereg támadási sávjában elterülő hatalmas ellenállási csomópontnak és ezért a hozzá vezető útvonalakon dühödt ellenállást tanúsított. És teljesen helyesen határozott a 4. gárdahadsereg parancsnoka, hogy hadserege főcsoportosítása ne bonyolódjon elhúzódó harcokba Székesfehérvár birtokbavételéért, hanem délről és északról kerülje meg a várost, és délnyugati irányba fejlessze ki támadását. Csak erői egy részével folytatja küzdelmét a városért, azzal a céllal, hogy legkésőbb március 18-án birtokába jusson. Tehát a hitlerista parancsnokságnak az a szándéka, hogy a Székesfehérvárnál támadó erőink nagyobb részét lekösse, meghiúsult.

Az igazság ellen vétenénk, ha azt hangoztatnánk, hogy a 3. Ukrán Front jobbszárnyán küzdő csapatok támadása lassú kifejlesztésének az oka csakis az ellenség szívós ellenállása volt. Március 18-án a 9. és a 4. gárdahadseregek áttörésüket csupán 6 kilométerre bírták kiszélesíteni, és körülbelül ilyen mélységben nyomultak be az ellenség védelmébe. A lassabb támadási ütem jobbára azzal magyarázható, hogy a 4. és a 9. gárdahadseregek első lépcső lövészhadosztályai harcrendjeiben nem volt elegendő a gyalogságot közvetlenül támogató harckocsi. A harcok során az ellenségnek sikerült az arcvonal nem rohamozott szakaszairól tartalékokat átdobni az áttörés körzeteibe. Egymást követték az ellenlökések és az ellenség újabb és újabb védelmi terepszakaszokat szállt meg.

A 3. Ukrán Front főcsoportosításának az alapját képező 9. gárdahadsereg viszonylag lassú előremozgásáról szólva, nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a hadsereg bonyolult erdős-hegyes terepviszonyok közt támadott. Ez a körülmény nem hanyagolható el elemzésünkben. Ráadásul a csapás irányát semmiképpen sem volt szabad megváltoztatni, mivel – amint ezt később a 3. Ukrán Front parancsnoka is hangoztatta – „ez az irány a terep adta nehézségek ellenére lehetőséget nyújtott az ellenség csoportosításának a bekerítésére".

Csak a 6. gárda-harckocsihadsereg tudott javítani ezen a helyzeten. Ütközetbe vetésének idejét március 19-én reggelre határozták meg. Nos, mielőtt a 6. gárda-harckocsihadsereg tevékenységéről beszélni kezdenénk, fordítsuk figyelmünket egy sokkal fontosabb eseményre: a 2. Ukrán Front csapásmérő csoportosításának támadásba való átmenetére a Dunától délre.

Március 17-én kezdődött a 46. hadsereg támadása. Igazat megvallva, ezen a napon csak előrevetett zászlóaljai rohamoztak, azonban ezek sikere annyira jelentős volt, hogy a hadsereg általános támadó mozgása előtt lényegesen helyesbíteni kellett az ellenséges védelem áttörésének eredeti terveit.

A háború folyamán gyakran előfordult, hogy az előrevetett zászlóaljak sikeres tevékenysége általános támadás kifejlődéséhez vezetett. Példaként szolgálhat számunkra az 1. Ukrán Front 13. hadserege előrevetett zászlóaljainak tevékenysége a lvov–sandomierzi hadműveletben vagy a 3. Belorusz Front 39. hadserege előrevetett zászlóaljainak sikeres rohamai a vityebszk–orsai hadműveletben és így tovább. Így történt ez jelen esetben a 46. hadseregnél is. Az előrevetett osztagok még március 16-án este merészen harcba bocsátkoztak az ellenséggel. Ez időben egybeesett a 2. Ukrán Front csapatai támadásának kezdetével. A rövid, de erőteljes tüzérségi tűzcsapás fedezékbe kényszerítette az ellenség gyalogságát és sok tűzfészkét pusztította el. Előrevetett zászlóaljaink ezt kihasználva, heves rohammal beékelődtek az ellenség védelmébe. Egyes szakaszokon behatolásuk mélysége az egy kilométert is elérte. Az alkonyati szürkület, a sötétedés kezdete nem tette lehetővé e sikerek kifejlesztését, de ahogy pirkadni kezdett, előrevetett alegységeink újra rohamra lendültek, és nemsokára elfoglalták a német fasiszta csapatok fővédőövének első állását. Ezen a napon az 52. lövészhadosztály előrevetett zászlóalja működött a legsikeresebben. Mintegy 3 kilométer mélységbe tört be az ellenség védelmébe, és birtokba vette Kőhányást.

Az előrevetett osztagok március 17-én kifejlesztve elért sikereiket, 10 kilométert nyomultak előre és március 18-án reggelre Környe és Pusztavám között kijutottak az Által-ér vonalára. A hadsereg hadműveleti felépítése közepén és jobb szárnyán támadó 10. gárda- és 23. lövészhadtestek támadása nem járt sikerrel. Csapatainknak itt egyes helyeken mindössze egy kilométernyi mélységbe sikerült beékelődniük az ellenség védelmébe.

A hadsereg előrevetett osztagainak sikeres előnyomulása meggátolta a német fasiszta parancsnokságot abban, hogy erőket vonjon el az arcvonalnak erről a szakaszáról, és átirányítsa őket a 3. Ukrán Front főcsapásának irányába.

Teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy azokon a szakaszokon, amelyeken a hadsereg egységei áttörték az ellenség fővédőövét és kijutottak második védőövéhez, az előre megtervezett tüzérségi előkészítés lefolytatásának már semmi értelme nincs. Március 17-én este a 46. hadsereg Felcsuton települt törzsében a 2. Ukrán Front parancsnoka meghallgatta A. V. Petrusevszkij tábornok rövid, de alapos jelentését, amelyben körvonalazta a hadsereg másnapi tevékenységére vonatkozó javaslatát. A jelentésből kitűnt, hogy a legnagyobb siker az N. N. Skodunovics altábornagy parancsnoksága alatt álló 68. lövészhadtest sávjában mutatkozott meg. Így döntötték el, hogy e hadtest sávjában vetik az áttörésbe a 2. gárda gépesített hadtestet. A harckocsizóknak március 19-én kellett a 191,1 magassági pont és Dad vonaláról az áttörésbe előnyomulni.

Március 18-án 11 óra 30 perckor, amikor a köd már oszladozott, a 2. Ukrán Front 46. hadseregének főerői általános támadásba mentek át Bécs irányába. A támadás oly sikeresen bontakozott ki, hogy a frontparancsnok hamarosan gratulált Petrusevszkij tábornoknak. Ugyanakkor azt is közölte, hogy a 46. hadsereg sávjában a főcsapás irányába vetette be a front tartalékából az 53. lövészhadosztályt. Alkalmazására vonatkozó utasításait később megadja.

A hadsereg csapásmérő csoportosítása március 18-án átkelt az Által-éren.

Az ellenség tehetetlen dühében örjöngött, és friss erőket vetett harcba. A német fasiszta csapatok, kihasználva a védelemhez jól felhasznált erdős-hegyes terep előnyeit, az összes fegyverfajták gyilkos tüzével, a harckocsikkal és a légierővel támogatott gyalogság ellenlökéseivel mindenáron meg akarták állítani

csapataink előnyomulását. Ezen a napon különösen nekikeseredetten verekedtek az ellenfelek az A. Z. Akimenko tábornok vezette 75. lövészhadtest támadási sávjában. És mégis március 18-án délre a hadsereg főcsapásának az irányában támadó csapatainknak sikerült beékelődniük az ellenség második védőövébe. Most már kétségtelenné vált, hogy a 2. gárda gépesített hadtest áttörésbe vetését siker koronázza.

Az esti szürkület, majd a beköszöntő éjszaka rejtette az ellenség szeme elől harci gépeinknek előrevonását a rohamvonalra. A gárdisták pontosan hajtották végre a menetterv előírásait. Ebben minden részletre kiterjedt a figyelem: az egységek megindulási idejére, az összpontosítási körlet helyére... És mégis, valamiféle nyugtalanság érződött a harckocsizók tevékenységében. Ennek az volt az oka, hogy még virradatkor, a hadtest megindulása előtt 2–3 órával, egységei elhelyezési körletének légterében kétszer is megjelent egy ellenséges felderítő repülőgép, amely frontkatonáinktól a „rama" (razvegyivatyelnaja masina = felderítő gép – a ford.) elnevezést kapta. A fasiszta dögkeselyűk hasonló „vizitjeit" rendszerint bombázások követték. Szégyen lett volna az ellenség csapásai alá kerülni ebben a roppant felelősségteljes pillanatban. Ezért türelmetlenkedtek hát gárdistáink és siettették egységeik és alegységeik kivonását egy új körzetbe.

Az éjszaka vaksötétségét az ejtőernyős világító rakéták százai törték meg. Az erdő fölött elhúzó repülőgépek tucatjainak fülsiketítő zúgásából épphogy csak kihallatszott a 2. gárda gépesített hadtestnek az összpontosítási körletet utolsóként elhagyó járműjétől keletkező motorzaj. És néhány perc múlva megremegett és inogni kezdett a bombák robbanásától a talaj. A zuhanóbombázók mintegy kiszakadva a sötétségből, egyesével és kötelékben félelmetes süvítéssel közeledtek a földhöz.

A német repülőgépek háromszor csaptak rá a „célra". Gépesített hadtestünk elhelyezésének volt területére háromszor csaptak a magasba fekete füstoszlopokkal és vörös lángcsóvákkal az ellenséges bombák robbanásai. A fasiszta repülők bombatámadásai azonban páncélosaink hűlt helyét érték. Harckocsizóink biztonságos helyről figyelték a számukra már ártalmatlan színjátékot, és jóízűen mosolyogtak a balszerencsés ellenségen.

Néhány nappal később a légvédelmi tüzéreink által lelőtt egyik német repülőgép ejtőernyővel földet érő és foglyul ejtett pilótája elmondta, hogy „az orosz harckocsicsoport" elleni éjszakai légitámadás részvevői közül több embert kitüntettek.

Még meg sem virradt március 19-én, amikor a pirkadat előtti csendet a tüzérségi robbanások éles csattanása törte meg: a 46. hadsereg tüzérsége támogatta a 2. gárdahadtest áttörésbe vetését. Nagyszerű látvány az, amikor a harckocsik előretörnek! Mintha a villámok cikáznának az ágyúcsövek torkolatából, félelmetesen forognak a tornyai, összefüggő csillogó szalagba egyesülnek a lánctalpai. És felülről a csatarepülők csapnak le az ellenségre... Hiszen március 19. van, amikor a 2. gárda gépesített hadtestet vetik áttörésbe, az 5. légihadsereg 5. csatarepülő-hadteste repülőinek hatékony támogatásával. Már reggel 9 órakor megkezdődött gárdistáink harca Tóvárosért és Tatáért. Sikerük nem volt kétséges.

Március 19-én estére a 46. hadsereg csapatai 16 kilométer szélességben és 30 kilométer mélységben törték át az ellenség két védőövét. Az áttörést hamarosan 40 kilométerre szélesítették ki. A védelem harcászati övezetéért vívott harc so-

rán a 46. hadsereg csapatai szétverték az 1. magyar lovashadosztályt, a „Fegelein" SS-lovashadosztály főerőit és a 96. gyalogoshadosztály egy részét.

Ezekben a napokban a „Haza hőse" című hadseregújság oldalain ismertették azoknak a katonáknak nevét, akik a meginduló támadás harcaiban elsőként bizonyították be bátorságukat. Akkor olvashattunk a 68. önálló rohamutász-zászlóalj (parancsnoka N. P. Potcsenko őrnagy volt) harcosainak önfeláldozó tevékenységéről. A zászlóalj az ellenséges tüzérség szakadatlan tüzében körülbelül 10 óra alatt két pontonhidat vert az Által-éren, ami nagymértékben elősegítette a 2. gárda gépesített hadtest egységeinek sikeres átkelését a vízi akadályon.

Március 20-ra a 46. hadsereg támadási sávjában a helyzet úgy alakult, hogy a németek esztergomi csoportosításának (alapját a 8. hadtest képezte) bekerítése és szétverése lett a közelebbi cél. Ezt a feladatot szabta meg a frontparancsnok is március 20-án éjszaka a hadsereg számára. Végrehajtásába bevonták a Dunai Katonai Flottillát is. Ennek megfelelően 20-án hajnalban Tát körzetében a 83. tengerészgyalogos-dandár deszantjának partra kellett szállnia és a továbbiakban aktív tevékenységet folytatnia az ellenség hátában, és a hajótüzérségnek tűzzel támogatnia a hadsereg jobbszárnycsapatait, elősegítve a gyűrű bezárását és az ellenség megsemmisítését.

Vajon hogyan alakultak az események a 3. Ukrán Frontnál?

A 2. Ukrán Front állományából ide beérkezett 6. gárda-harckocsihadsereg március 17-én estére befejezte összpontosítását a számára meghatározott körletben és felkészült az ütközetbe vetésre. A német parancsnokság minden bizonnyal felmérte, mit jelent számára a szovjet harckocsik bevetése. A Székesfehérvártól délkeletre levő 6. SS-páncéloshadsereg főerőinek a bekerítéstől tartó hitleristák, sietve leváltották a 3. Ukrán Front 26. és 27. hadseregének arcvonala előtt tevékenykedő gépkocsizó gyalogságot és harckocsikat, majd átdobták őket északnyugatra azzal a feladattal, hogy szervezzék meg a védelmet a 9. és a 4. gárdahadsereg támadási sávjában. A későbbiekben majd kitűnik, hogy ezek a rendszabályok bizonyos mértékben segítettek is az ellenségen.

A. G. Kravcsenko vezérezredes, a 6. gárda-harckocsihadsereg parancsnoka elhatározta, hogy hadseregét egy lépcsőben veti ütközetbe. M. V. Volkov páncélos altábornagy 9. gárda gépesített hadteste egy könnyű tüzérdandárral és egy légvédelmi tüzérezred megerősítéssel, Balinka, Bakonycsernye, Zirc irányába mért csapást és a nap végére birtokba kellett vennie Veszprém, Fűzfő körzetet.

A hadsereg főcsapásmérő erejét képező 5. gárda-harckocsihadtest (parancsnoka M. I. Szaveljov tábornok volt), amelyet egy tüzérdandárral és egy harckocsi-rohamlöveg ezreddel erősítettek meg, Isztimér, Guttamási terepszakaszról (3 kilométer széles sávban) került bevetésre azzal a feladattal, hogy támadjon Várpalota, Berhida irányába, a nap végére foglalja el és szilárdan tartsa kézben Berhida, Sziget-puszta, Várpalota körzetet. Védelmezze ezt a terepszakaszt a Székesfehérvár körzetéből ebbe az irányba kitörni igyekvő ellenségtől. A hadtestek közötti hézagban a 9. gárda gépesített hadtesttől kijelölt osztag támadott.

Tehát a 6. gárda-harckocsihadsereg két egymástól eltávolodó irányba mért csapást: az egyiket nyugat felé, majd déli irányba fordulva Veszprémre, a bekerítés külső arcvonalának létrehozása végett; a másikat délnyugati irányba a bekerítés belső arcvonala megteremtésének feladatával.

Megszabták az összfegyvernemi seregtestek feladatait is. A 9. gárdahadseregnek követnie kellett a 6. gárda-harckocsihadsereg gyorsanmozgó egységeit, és

március 19-én estére birtokba kellett vennie Csetény, Öskü, Berhida terepszakaszt és a Séd folyó átkelőhelyeit, meghiúsítva ezzel az ellenség északnyugati irányba történő kitörési kísérleteit. A 4. gárdahadsereg feladata a korábbi maradt: Székesfehérvárt megkerülve délnyugati irányba támadni és az erők egy részével birtokba venni a várost.

Ugyanakkor nem egészen így történtek a dolgok a valóságban. A március 19-én ütközetbe vetett 6. gárda harckocsi-hadsereg magasabbegységei az ellenség erős ellenállásával találkoztak, és nem sikerült a támadást gyors ütemben kifejleszteni. A páncélosok és a 9. gárdahadsereg a számukra megszabott feladatokat nem hajtották végre hiánytalanul. Csapataik Sövénykút, Bakonykút vonalára jutottak ki és Inotáért harcoltak.

Mi is történt? Hiszen úgy tűnik mindennel számoltak, mindent figyelembe vettek... És itt el kell ismernünk, hogy a harckocsi-hadsereg támadásának lassú üteme nemcsak az erdős-hegyes tereppel és az ellenség válogatott SS-páncélosegységeinek és magasabbegységeinek szívós ellenállásával magyarázható, hanem a harc megszervezésében és főleg a harckocsizók és a gyalogság közti együttműködésben jelentkező fogyatékosságokkal is. Így például a 9. gárda gépesített hadtest egységei ahelyett, hogy gyorsan előretörtek volna, elhúzódó harcokba bocsátkoztak az ellenség kisebb páncéloscsoportjaival. Ez viszont időnyerést biztosított az ellenség számára, minek következtében jelentősen meg bírta erősíteni a 3. Ukrán Front jobbszárnyával szemben tevékenykedő csapatait, és ezzel egy időben megkezdhette a 6. SS páncéloshadsereg főerőinek kivonását Székesfehérvár körzetéből.

A helyzet úgy alakult, hogy minden elmulasztott óra helyrehozhatatlan következményekkel járt. Az ellenségnek sikerült kicsúsznia a csapás alól. A frontparancsnok ismét ettől tartva, megkövetelte a 6. gárda-harckocsihadseregtől és a 9. gárdahadseregtől támadási ütemének maximálisra történő növelését és a megszabott feladatok határidejének előbbrehozását. Ezzel egy időben úgy döntött, hogy március 20-án reggel a 4. gárdahadsereg erőinek egy részével, valamint a 27. és a 26. hadsereg erőivel csapást mért Berhida, Polgárdi, Lepsény irányába. Ennek az elgondolásnak sikeres megvalósítása az ellenség csoportosítását fölöttébb kellemetlen helyzet elé állította volna: csapatait teljesen bekerítik és két elszigetelt részre szakítják (az első a Velencei-tótól délre, a második a Balatontól délkeletre).

A 4. gárdahadsereg feladatul kapta, hogy mérjen csapást Székesfehérvártól délre Falubattyán irányába, a nap végére jusson ki a Vármegyei-csatornához és akadályozza meg az ellenség visszavonulását északra és északnyugatra. Ugyanebben az időben a 27. hadsereg két lövész-, egy harckocsi- és egy gépesített hadtesttel Polgárdi irányában támadt. A továbbiakban mindkét hadsereg Jenő, Berhida irányába fejlesztette ki tevékenységét és az erők egy részével el kellett foglalniuk Székesfehérvárt. A 27. hadsereg a front más erőivel együtt megsemmisítette a Lepsénytől északra körülzárt ellenséges páncélos csoportosítást. Ami pedig a 26. hadsereget illeti, azt a parancsot kapta, hogy egy lövész-, egy lovashadtesttel és egy gépesített dandárral a Siófoktól keletre levő körzetből lendüljön támadásba Lepsény irányába és jusson ki Mezőszentgyörgy, Lepsény, Balatonaliga terepszakaszra, és ebben a körzetben vágja el az ellenség valamennyi északnyugati irányú visszavonulási útvonalát.

Súlyos, véres harcok megvívására került sor a sok-sok ellenállási csomópont

előtt, a folyók és a csatornák aknák ezreivel betelepített partjain berendezett páncélelhárító terepszakaszokon ... Az ellenség minden erejét összeszedve megkísérelte megakadályozni csapatai teljes bekerítését és fedezni akarta visszavonulásukat a Balaton délkeleti körzetéből.

Nehéz volt azonban feltartóztatni támadó csapataink előretörését. Harckocsizóink mintegy korábbi mellékfogásukat helyrehozva, az őket követő gyalogsággal szilárdan beékelődtek az ellenség védelmébe. Március 20-án estére a 9. gárdahadsereg jelentősen előrenyomult és Sur, Várpalota, Csórtól délre húzódó vonalon harcoltak csapatai, míg a 4. gárdahadsereg magasabbegységei utcai harcot vívtak Székesfehérvárott és erői egy része kijutott Székesfehérvár–Lepsény vasútvonalhoz.

Most már minden a támadási ütem fokozásától függött. Március 20-án este Sz. P. Ivanov tábornok, a front törzsfőnöke, Tolbuhin marsall utasítására, újra követelte a támadás ütemének a fokozását a 6. gárda-harckocsi-, a 9., a 4. gárda- és a 27. hadseregektől, hogy ezzel megakadályozzák az ellenség főerőinek kivonását Székesfehérvár délkeleti körzetéből. Ezért az említett hadseregek parancsot kaptak a támadás éjszaka történő folytatására. A 9. gárdahadsereget pedig megerősítették a 23. harckocsihadtesttel.

Március 21-én különösen elkeseredetté vált a küzdelem. Az ellenség több ellenlökést indított, amelyek során a gyalogságot rendszerint 40–60 harckocsi és rohamlöveg támogatta. A foglyok és az elkerülhetetlen pusztulásuk elkerülésére hozzánk szökő német katonák elmondták, hogy az 5. SS-páncélos-, az 1., a 3., a 23. páncélos- és a 44. gyalogoshadosztály számára azt a feladatot szabta meg a fasiszta parancsnokság, hogy mindenáron tartsák fel az oroszok támadását, és ezzel a 6. SS-páncéloshadsereg csapatai számára biztosítsák a kialakult „zsákból" való kijutás lehetőségét. De vajon végrehajtható volt-e az ilyen feladat? Aznap estére a 9. gárdahadsereg csapatai Ácsteszér, Várpalota, Ősi vonalra értek ki, míg a 4. gárdahadsereg egységei Székesfehérvár utcáin verekedtek. Nem kis sikereket ért el a 27. és a 26. hadsereg sem.

A támadó csapatok korábban megnyilvánuló lassúsága mégis megbosszulta magát. Csak március 21-én estére sikerült a 6. SS-páncéloshadsereg főerőit Székesfehérvár alatt beszorítani (de csakis beszorítani) a „zsákba", de „csomót kötni" rá már nem lehetett. Az ellenséget nem sikerült teljesen bekeríteni. A németek nagy veszteségek árán áttörtek nyugat felé, a Fűzfő körzetében létesített keskeny folyosón.

A következő napokon a 3. Ukrán Front főerőinek támadása gyorsabban nyert teret, mint az előző napokon. Március 23-án a 4. gárdahadsereg csapatai birtokba vették Székesfehérvárt. A 9. gárdahadsereg és a 6. gárda-harckocsihadsereg csapatai teljesen megtörték az ellenség ellenállását a Bakonyban, és megkezdték a közbeeső védelmi terepszakaszra, a Rába vonalára visszavonuló ellenség üldözését.

Sok magyar város és falu mindörökre emlékezni fog a szovjet katonára, annak hősiességére és jó szívére. Felszabadítói iránti hálával telt el Székesfehérvár is – ez a nehezen kiejthető nevű város –, amelynek neve ennek ellenére, harcosaink számára már régen igen ismertté és könnyen kiejthetővé vált. Ez a városnév soksok napon át szakadatlanul közszájon forgott nálunk. Mennyi sors, mennyi élet fűzi Székesfehérvárhoz a szovjet katonákat. Ezt a várost kétszer szabadítottuk fel: 1944 decemberében és 1945 márciusában.

A város egyik kerületében ma is szemgyönyörködtetően díszeleg egy várkastélyhoz hasonló épület, amelyet Bori Jenő, az ismert magyar szobrász és építész emelt felesége, Ilona iránti szeretete jeléül. Amikor a kis kastély a hitlerista csapatok tevékenységi zónájába került, az építész azzal a kéréssel fordult az egyik német egység parancsnokához, hogy biztosítsák életművének épségben maradását. A tiszt azonban kidobta őt.

A szovjet katonák éjszaka érkeztek a kastélyhoz. Bori Jenő sokat hallott a szovjet katonák „kegyetlenkedéseiről", melyről a náci és a horthysta propaganda a rémtörténetek tömegét agyalta ki a magyarok megfélemlítésére. Ezért nem nagyon örült új látogatóinak. Azonban az, amit meghallott, könnyekig meghatotta őt. A világosszőke hajú őrmester nevén szólította a szobrászt és közölte vele, hogy a magyar kommunisták kérésére a szovjet parancsnokság védelme alá helyezi a kastélyt.

A kastély boltívei alatt csak egy szovjet rádiós maradt, akinek a feladata a tüzérségi tűz helyesbítése volt.

Itt halt hősi halált, harci posztján a szovjet harcos. Bori Jenő a kastély kertjében temette el és hamvai felett maga készítette síremléket állított, amelyet vörös csillag ékesít. Ez volt a szobrász utolsó műve. Meghalt, de a szovjet harcos sírja nem szűkölködik virágban, mert Ilona és Székesfehérvár polgárai állandóan gondoskodnak róla.

A bátrak és a nemes lelkűek halálát halta ez a mindmáig ismeretlen nevű harcos. Viszont sok más szovjet embernek nevét megjegyezték a székesfehérváriak. Ezek közé tartozik két nagyszerű szovjet nő – Marija Fortusz és Lidija Martiscsenko.

Marija Fortusz tiszt, kommunista, a spanyol nép polgárháborújának és a fasiszta lázadók és intervenciósok elleni küzdelmének részvevője, az élet nagy és kemény iskoláját megjárt asszony, azt az utasítást kapta parancsnokától, hogy az ellenség által megszállt Székesfehérváron, ősi nevén Alba Regia városában, keressen búvóhelyet Lidija Martiscsenko felderítőnő számára. Ezt a helyet megbízható barátoknál, a helyi orvos, a hazafias érzelmű Hornyánszky doktor családjánál meg is találta. Hetvenkét napon át szállt „Itt – Alba Regia!" fedőnév az éterbe Hornyánszky doktor házából.

A Lidija Martiscsenko által közölt adatok a német csapatok csoportosításáról nagy szolgálatot tettek parancsnokságunknak.

Már a háború után néhány évvel a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Vörös Csillag érdemrenddel tüntette ki Lidija Szergejevna Martiscsenkót és Marija Alekszandrovna Fortuszt. A kitüntetést a Magyar Népköztársaság nagykövete nyújtotta át 1962. március 8-án Moszkvában. A szovjet felderítőnő tevékenysége egy, a szocialista Magyarországon készített film témájául is szolgált, a film címe jól ismert – „Alba Regia".

De térjünk vissza a 2. Ukrán Front 46. hadseregének támadási sávjában végbement eseményekhez. A támadás itt sikeresen fejlődött ki. A náci parancsnokság Komáromnál mindenképpen meg akarta akadályozni csapatainknak a Dunához való kijutását. Ezért ide dobta át a Velencei-tó déli részéről kivont páncélos- és gyalogoshadosztályokat, a 6. páncéloshadosztály egy részét és egy rohamlöveg-dandárt. Ennek ellenére a 46. hadsereg – Komáromnál és attól nyugatra – már március 20-án délben kijutott a Dunához. Az ellenség esztergomi csoportosításának bekerítése befejeződött.

A szovjet csapatok összefüggő gyűrűjébe kerültek: a német 96. és 711. gyalogoshadosztályok, a magyar 23. gyalogoshadosztály, a „Fegelein" SS-lovashadosztály és a 92. gépkocsidandár. Az egész csoportosítás 20 ezernél több katonát és tisztet számlált, valamint sok harci technikai eszközt és hadi felszerelési tárgyat foglalt magában.[283]

Ez alkalommal nem sikerült az ellenségnek megismételni a balatoni változatot, amikor – bár nagy veszteséggel, de mégis ki tudta vonni a szűk korridoron a 6. SS-páncéloshadsereget a 3. Ukrán Front csapatainak bekerítéséből. A szovjet parancsnokságnak egy sor rendszabályt kellett foganatosítani azért, hogy egyetlen ellenséges katona se tudjon kitörni a gyűrűből. És ebben jelentős szerepet kellett betöltenie légierőnknek. Sz. K. Gorjunov repülő vezérezredes, az 5. légi hadsereg parancsnoka személyesen kapott parancsot a frontparancsnoktól, hogy a légierő éjjel és nappal folytasson felderítést a bekerített csoportosítás körzete fölött és semmiképpen se engedje átkelni az ellenséget a Duna északi partjára. A 46. hadsereg támadását továbbfolytatta Győr irányában, azonban erői egy részével hozzálátott a bekerítésébe került ellenség felszámolásához.

E csoportosítás arcvonalának áttörésére és két egymástól elszigetelt részre vágására irányuló első kísérletek nem jártak sikerrel. Ezzel kapcsolatban március 21-én A. V. Petrusevszkij tábornok számára nem éppen kellemes beszélgetés zajlott le a frontparancsnokkal, Malinovszkij marsallal. A frontparancsnok felhívta Petrusevszkij tábornok figyelmét a hadseregnek az esztergom–tóvárosi ellenséges csoportosítás szétverésében tanúsított nem eléggé lendületes tevékenységére, majd megkövetelte, hogy a hadsereg március 23-a nappalán és éjjelén fejezze be a bekerített ellenség megsemmisítését.[284]

Az ellenség kétségbeesetten folytatta ellenállását. Március 21-én este az a veszély fenyegetett, hogy az ellenség áttöri a bekerítés külső arcvonalát. 130 harckocsival és rohamlöveggel támogatott tekintélyes német gyalogos csoportosítás, Tárkány körzetéből mért csapással, megkísérelte kívülről feltörni a bekerített csoportosítása körüli gyűrűt. A 18. gárdahadseregnek ebben az irányban védelemben levő egységeit visszaszorították. A hadseregparancsnok a veszélyeztetett arcvonalszakaszra irányította tartalékából a 109. lövészhadosztályt, amely közvetlen menetből lépett harcba. Ugyanakkor a helyzet továbbra is roppant feszült maradt.

A harc sorsát ebben a válságos pillanatban a frontparancsnokság előrelátása döntötte el, amely időben a 46. hadsereg sávjába irányította tartalékából az 53. lövészhadosztályt. Ennek a hadosztálynak az egységei éppen azokban a körzetekben voltak „kéznél", ahol éppen a legnagyobb szükség volt rájuk. A frontparancsnok megerősítette a hadosztályt egy páncéltörő tüzérdandárral és megparancsolta az ellenség bekerített csoportosításának megsegítésére áttörni akaró fasiszta csapatok elleni harcbavetését. Az eredeti helyzetet helyreállították és az arcvonalnak ez a szakasza megszilárdult.

A következő napon a 46. hadsereg csapatai a dunai flottilla egységeivel együttműködésben felszámolták az ellenség esztergom–tóvárosi csoportosítását, amelynek élén Hauser vezérezredes, a magyar 3. hadsereg parancsnoka állt. A szovjet csapatok teljesen megtisztították az ellenségtől a Duna déli partját Esztergomtól Dunaalmásig.[285]

E hadművelet megvívásában sikeres tevékenységeivel nem kis szerepet töltött be a dunai flottilla, amelynek parancsnoka G. N. Holosztyakov altengernagy

volt. A flottilla hajóinak személyi állományát gondosan felkészítették a deszanttevékenységre, a deszant a tengerészgyalogság jól kiképzett egységeiből állt. A flottilla a rárótt feladatot sikerrel oldotta meg, annak ellenére, hogy azon a Duna-szakaszon, ahol a flottilla hajóinak tevékenykedni kellett, sok elsüllyesztett hajó volt, és a folyó mindkét partját az ellenség alaposan megerődítette.

A tüzérséggel és a repülőkkel támogatott naszádok az ellenség elhelyezési körleteibe is behajóztak, és deszantot tettek partra Tát körzetében. A Duna jobb partján hídfőállást foglaló tengerészgyalogos egységek a hajótüzérség támogatásával több mint három napon át visszaverték a német fasiszta csapatok elkeseredett, heves rohamait, majd március 22-én egyesültek a K. V. Szviridov altábornagy parancsnoksága alatt álló 2. gárda gépesített hadtestnek ebbe a körzetbe beérkező egységeivel.

A Győr irányába mért csapás kifejlesztésére a 2. Ukrán Front állományába került a 3. Ukrán Front 23. harckocsihadteste, amely március 22-én estére Szend és Szák körzetében összpontosult, és a 46. hadsereg állományába került.

Március 16-tól 25-ig terjedő időben a két Ukrán Front csapatai áttörték az ellenség védelmét a Duna és a Balaton között, leküzdötték a Vértes és a Bakony hegyvidékét, 120 kilométert nyomultak előre, és megteremtették a Bécs irányába folytatandó támadás kifejlesztésének a feltételeit. Ezzel befejeződött a bécsi hadművelet első szakasza. Most szükség volt az ellenség gyorsabb és lendületesebb üldözésére, nem volt szabad lélegzetvételnyi időt sem adni számára a védelem új terepszakaszon történő megszervezésére.

A hitlerista barbároktól felszabadított földön tisztelettel adóznak azoknak, akik e földért dicső halált haltak. Az elkeseredett harcok helyén méltóságteljesen emelkednek a magasba az elesett hősök emlékművei. Sokáig emlékezetükben maradnak a frontkatonáknak és a hálás magyar lakosságnak azok a gyászünnepségek, amikor Mohácson, Pakson, Dunaföldváron leleplezték a szovjet hősök emlékművét. Ezeken részt vettek a frontok, az 1. bolgár hadsereg képviselői... A szovjet harcosok fogadalmat tettek, hogy megbosszulják bajtársaik halálát. A magyarok forró hálával köszönték meg a Vörös Hadseregnek, hogy felszabadította hazájukat a fasizmus elnyomása alól.

Igen, a harcosok számára az ilyen percek felejthetetlenek...

3

A bécsi hadművelet második szakaszának fő jellemzője, hogy a 2. Ukrán Front 46. hadseregének és a 3. Ukrán Front jobbszárnyának csapatai az egész támadási sávban könyörtelenül üldözték az ellenséget. A kátyús földutakon és az aszfaltozott műutakon egyre-másra, szakadatlanul vonultak a harckocsik, a vontatók, az ágyúk. Az égbolt reszketett csatarepülőink motorjának zúgásától, melyek most könnyen megtalálták a célokat bombáik számára. A menekülő ellenség összetorlódott az utakon, és nem sikerült megnyugtató intézkedéseket tennie a légvédelmi biztosításra.

A tengerészek számára is találtak tennivalót. Március 26-án este a 2. Ukrán Front parancsnoka utasította a dunai flottilla parancsnokát, G. N. Holosztyakov altengernagyot, hogy a Duna északi partján Moča és Radvaň körzetében te-

gyen deszantot a partra, azzal a céllal, hogy a deszant biztosítsa a 46. hadsereg jobbszárnyát, és nyújtson segítséget a 7. gárdahadsereg csapatainak. A deszant feladata, hogy lendületes és bátor tevékenységgel birtokba vegye az ellenség hátában Modra, Marševa terepszakaszt, majd nyomuljon Batarove–Keši irányába és zárja le a Mužla körzetében tevékenykedő ellenség visszavonulásának útját nyugat felé.

Március 28-ra virradó éjjel a 83. tengerészgyalog-dandár harcosaiból álló deszantot partra tették. A deszant tevékenységével komoly mértékben aktivizálódott csapataink támadása a Dunától északra.

Március 28-án a 46. hadsereg elfoglalta Komáromot és Győrt, és teljesen megtisztította a fasiszta német csapatoktól a Duna déli partját Esztergomtól a Rába torkolatáig. A Komáromért vívott harcokban kitűntek a M. F. Grigorovics tábornok parancsnoksága alatt álló 23. lövészhadtest csapatai. Ezen a napon a hadtestet a Szovjetunió Legfelső Tanácsának Elnöksége a Vörös Zászló Érdemrenddel tüntette ki. Győr felszabadításáért folytatott harcokban a 46. hadsereg csapatai több mint 3 ezer ellenséges katonát és tisztet megsemmisítettek, 100 löveget, 42 harckocsit és rohamlöveget elpusztítottak, 70 különböző űrméretű löveget, 210 géppuskát, 70 mozdonyt, 2 ezer vasúti és 20 katonai raktárt zsákmányoltak különböző felszerelési anyagokkal.[286]

Ez csapataink nagy győzelme volt. A 2. Ukrán Front hős csapatait 224 ágyú húsz dísztüzével üdvözölték Moszkvában. A legfelsőbb főparancsnok parancsban fejezte ki köszönetét a 46. hadsereg csapatainak.

Ebben az időben a 3. Ukrán Front jobbszárnycsapatai – a 6. gárda-harckocsihadsereg, a 9. és a 4. gárdahadsereg – szintén üldözték az ellenséget és Sopron irányába nyomultak. Szombathely és Zalaegerszeg felé a 26. és a 27. hadsereg támadt.

A Rába mentén az ellenség előre elkészített védelmi vonala húzódott. A folyó nyugati partján végig a németeknek az oszták határ felé vezető utakat fedező jelentős védelmi erődítményei helyezkedtek el. A hitlerista tisztek azt mondták katonáiknak, hogy az oroszok képtelenek lesznek a Rábán átkelni. Az ellenség felrobbantotta a hidakat, szétrombolta az átkelőhelyeket, aláaknázta a gázlókat.

De ezt a vízi akadályt mindenáron le kellett küzdeni csapatainknak. A hosszabb ideig való itt-tartózkodás időnyerést biztosított volna az ellenség számára ahhoz, hogy gyülekeztesse erőit az új, méghozzá számára igen kedvező terepszakaszon.

A folyó felé nyomuló gyorsanmozgó csapatokat követő 4. gárdahadsereg gyalogsága Árpás körzetébe érkezett. A folyón elsőnek Szologubov alhadnagy szakasza kelt át. Úgy gondolom, itt érdemes részletesebben megvilágítani a harcosok tevékenységét, hogy ennek az átkelésnek a „technikáját" bemutassuk és felsoroljuk azokat, akik elsőként hódították meg ezt a szeszélyes folyót, amelynek túlsó partján az ellenség állt lesben.

Alekszej Varema harcos úszva jutott át a folyó túlsó partjára és maga után húzott egy zsineget, amelyhez hozzá volt rögzítve egy erősebb kötél. Varema áthúzta a kötelet és egy oszlophoz erősítette. Így teremtette meg a két part közötti „kapcsolatot". Ez idő alatt a szakasz harcosai ládákat, gerendákat, deszkákat, hordókat cipeltek a vízpartra – szóval mindent, ami a vízen fennmaradt. A század pártszervezője, Poszpelov gárda-főtörzsőrmester, egy csoportba válogatta a legügyesebb és legbátrabb katonákat. Majd a csoport élére állt, és az összegyűj-

tött faanyagon a kötél segítségével átkelt a jeges folyón és néha bizony derékig merült a vízbe. A harcosok a fegyvereiket is magukkal vitték.

Dmitrij Zaharcsonnij géppuskás kis tutajt ütött össze, és arra helyezte állványos géppuskáját. A folyóra ereszkedve egyik kezével a géppuskát tartotta, a másikkal a kötélbe kapaszkodva húzta magát a vízben. Amikor partot ért, azonnal kiválasztott magának egy kedvező tüzelőállást. És éppen jókor. Az ellenség felfedezte az átkelést, és egy gyalogos alegységet vetett be felszámolására. És ekkor kelepelni kezdett Zaharcsonnij „Maximja". A katona megbízhatóan fedezte az átkelést.

A folyónak egy másik pontján az átkelést a zászlóaljparancsnok politikai helyettese, Vardanyisidze főhadnagy irányította. Ő szintén kialakított egy csoportot a vállalkozó harcosokból, és velük együtt kelt át a folyón. Ezen a napon pontonosaink egy 45 tonnás hidat vertek a Rábán.

Március 23-án éjjel menetből leküzdöttük a Rábát. Az ellenség magasabbegységei ismét nyugat felé kezdtek menekülni.

A 3. Ukrán Front jobbszárnycsapatainak kijutása Sopron, Szombathely, Zalaegerszeg vonalra az ellenség 2. páncéloshadseregének észak felőli mély átkarolásához vezetett. Ezt a német hadsereget, amely a nagykanizsai irányt fedezte, teljesen el lehetett vágni a többi fasiszta csapatoktól. Felismerve a veszélyt, a német parancsnokság utasította a 2. páncéloshadsereget, hogy azonnal vonuljon vissza. Megkezdődött a hitlerista csapatok kiözönlése Jugoszláviából is.

Március 29-én azonban támadásba lendültek a 3. Ukrán Front balszárnyhadseregei, az 57. hadsereg és az 1. bolgár hadsereg is. Az előbbi Kutas irányába mért csapást és március 30-án estére Nagykanizsa előterébe jutott ki, amely – mint ismeretes – a jelentős magyarországi olajvidék központja volt. Az 1. bolgár hadsereg pedig támadásának második napján Somogy, Berzence, Vízvár vonalra jutott ki. Április 2-án a szovjet és a bolgár hadseregek menetből vették birtokba Nagykanizsát. Ezért a városért vívott harcokban derekasan verekedtek az 5. gárda-lovashadtest egységei is. A nehezen járható terepen 70 kilométeres menetet végrehajtó lovasság meglepésszerű csapást mért az ellenség védelmére Zalabaksa körzetében. Ha a térképre nézünk, könnyen megértjük, hogy lovasságunk mily nagy segítséget nyújtott az 57. hadsereg csapatai számára Nagykanizsa bevételénél.

A hitleristáknak annyira sietve kellett elhagyni Nagykanizsát, hogy még az olajipari létesítményeket sem sikerült felrobbantaniuk, bár ennek végrehajtását gondosan előkészítették. Ebben az időben sikeresen támadtak a balszárnyon az 1. bolgár hadsereg és Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg csapatai. A harcokban megedződött Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg nagy utat tett meg a partizánosztagoktól, a majd valamennyi fegyvernemmel rendelkező reguláris seregtestekig. Most, a háború befejező szakaszában váll váll mellett harcoltak a Vörös Hadsereggel, győzelmet győzelemre halmozva verték ki az ellenséget országukból és szabadították fel népüket a fasiszták elnyomása alól.

Március 25-én a Dunától északra, Bratislava irányába támadásba mentek át a 2. Ukrán Front 7. gárda- és az 53. hadseregei, valamint a 46. hadsereg főerői. Március 31-re elfoglalták Nitra (Nyitra), Nové Zamky (Érsekújvár) és Komarno városokat, majd erőszakos átkeléssel túljutottak a Vágon, és folytatták a támadás kifejlesztését Bratislava irányába. A 2. Ukrán Front 40. hadserege és a román hadsereg pedig Szlovákia hegyei közt folytatta támadását. A 7. gárda-

hadsereg és az 53. hadsereg csatlakozásán sikeresen támadt az 1. gárda lovas-gépesített csoport.

Az olvasó már jól ismeri a 23. harckocsihadtest történetét, amelyet a 2. Ukrán Front parancsnokságának annak idején Budapesttől délre kellett összpontosítania, hogy visszaverje a magyar fővárosban körülzárt csoportosítás felszabadítására törő dühödt ellenséget. Nem különösen kívánjuk reklámozni az 1. gárda lovas-gépesített csoport erőfeszítéseit. A csoport parancsnoka a bátor, pontos és gondos Issza Alekszandrovics Plijev tábornok volt. A 2. Ukrán Front előtt roppant fontos – a velünk szövetséges Csehszlovákia felszabadításával összefüggő – feladatok álltak és a front erőit fel kellett készíteni e feladatok megoldására. Ezért mindent, amit csak össze lehetett „szedegetni" – a fölösleges harckocsikat, páncélautókat, menetszázadokat – Plijev tábornok lovas-gépesített csoportja feltöltésére és megerősítésére irányították. Csak ez a csoport volt képes kifejleszteni a hadműveleti sikert. Lovasságunk ragyogóan megfelelt a belé helyezett bizalomnak, amikor ütött a bevetés órája az 53. hadsereg és a 7. gárdahadsereg csatlakozásán.

Március végére a 2. és a 3. Ukrán Frontok támadása 300 kilométer sávban bontakozott ki, Zvolen városától a Dráváig. A 2. Ukrán Front csapatainak sikeres előretörése Szlovákiában, észrevehetően aktivizálta a szlovákiai partizánosztagok harcát. A népi megtorló szervezetek vasúti szerelvényeket robbantottak, a hitleristák egyes csoportjaira és alegységeire csaptak rá, fasiszta tiszteket öltek meg, pánikot keltettek az ellenség soraiban és jelentős német katonai erőket vontak magukra. A német fasiszta parancsnokság kénytelen volt az arcvonalról egész egységeket elvonni a partizánok elleni harcra.

A 3. Ukrán Front jobbszárnycsapatainak gyorsanmozgó magasabbegységei még március 30-án kijutottak a magyar–osztrák határra és Soprontól délre menetből áttörték az ellenség határ menti erődítményeit 20 kilométernyi szélességben, és megkezdték előnyomulásukat az osztrák határ területén. A szovjet csapatok 3 nappal korábban érték el a magyar–osztrák határt, mint azt a főparancsnokság főhadiszállása meghatározta.

Az osztrák határ elérése egyik komoly következménye volt az ezen a szakaszon alkalmazott magyar hadsereg teljes felbomlása. A magyar csapatok már nem képeztek harci erőt, a katonák már nem akartak meghalni idegen érdekekért. Három nap leforgása alatt egyedül a 4. gárdahadsereg szakaszán több mint 24 ezer magyar katona jött át hozzánk.

A hitlerista parancsnokság már nem bízott meg szövetségesében, és megkezdte a magyar egységek lefegyverzését.

Harcosaink végigvonultak az osztrák városokon és falvakon. Szinte valamennyi települést harccal kellett birtokba venni. A hitleristák gerenda- és kőtorlaszokkal barikádozták el az utcákat, harckocsiakasztókat létesítettek és minden erővel akadályozni akarták csapataink előnyomulását. A németek a folyók és a csatornák nyugati partjain beásták harckocsijaikat, közvetlen irányzású tűz vezetésére állították föl lövegeiket, fölrobbantották a hidakat, aláaknázták a gázlókat. Ilyen körülmények között nagy szerepet játszottak műszaki egységeink. Gyorsan és ügyesen megtisztították az utat a gyalogság, a tüzérek és a páncélosok előtt. Bécs felé való előnyomulásunk idején egységeink utászai, akiknek parancsnokai Malov gárdaezredes, Zagrebin gárdaezredes és Kornyejev alezredes voltak, 600 hidat építettek újjá (1600 folyóméter hosszúságban), aknamentesí-

tettek és megjavítottak másfél ezer kilométer utat, és 30 aknamezőt hatástalanítottak.

Április 1-én a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása új feladatokat szabott meg a frontnak. A 3. Ukrán Front feladatul kapta, hogy a 4. és a 9. gárdahadsereg, a 6. gárda-harckocsihadsereggel együtt április 12–15-nél nem később jusson ki Tulln, St. Pölten, Lilienfeld vonalra; a 26., 27., 57. hadsereg és az 1. bolgár hadsereg erőivel pedig még korábban vegye birtokba Gloggnitz, Bruck an der Mur, Graz, Maribor városokat, majd ezután szilárdan kapaszkodjanak meg a Mürz, Mura, Dráva folyók vonalán.

A 2. Ukrán Front 46. hadserege, 2. gárda gépesített és 23. harckocsihadteste azt a feladatot kapta, hogy támadjon Bruck, Bécs irányába és a 3. Ukrán Front jobbszárnycsapataival együttműködve foglalják el Ausztria fővárosát. A főhadiszállás pontosította a 2. Ukrán Front erőinek Brno és Bratislava irányába folyó támadás kifejlesztését célzó feladatát.

1945. április 1-én 24 órától a 3. Ukrán Front támadási sávját jelentősen kiszélesítették jobbra. Ettől a naptól kezdve támadási sávjába beleesett Bécs déli előtere is. Ebben a helyzetben F. I. Tolbuhin, a 3. Ukrán Front parancsnoka átcsoportosította a 4. gárdahadsereget a front hadműveleti felépítésének jobbszárnyára. A 4. gárdahadsereg most a 2. Ukrán Front 46. hadseregének közvetlen szomszédja lett. Az egységek átcsoportosítás alatti összekeveredésének elkerülésére a 4. gárdahadsereget előbb kivonták a front második lépcsőjébe, Mór, Ácsteszér, Sur körzetébe, és innen lendült támadásba Sopron és tovább, Bécs irányába.

A német fasiszta csapatok a legkeményebb ellenállást a Fertő-tó és a Keleti-Alpok előhegységei közti szakaszon tanúsították, ahol elkeseredett harcok bontakoztak ki Sopronért. Ezzel egy időben súlyos harcokat vívtak Wiener Neustadtól, a nagy ipari várostól és hatalmas vasúti csomóponttól keletre és délre. Ez a város erőteljes ellenállási góca volt az ellenségnek Bécs előterében. A német fasiszta parancsnokság Wiener Neustadt körzetében már előzően a tábori erődítmények néhány vonalát építette ki. Ezeket a tartalékosokból álló gyalogoshadosztály, a bécsi tiszti iskolások és más egységek szállták meg.

Csapataink a támadás kezdetén szétverték a Wiener Neustadtot fedező tartalékos hadosztály egységeit, és a város déli széléig nyomultak. De menetből betörni a városba nem sikerült, mivel az itt védő friss ellenséges egységek kemény ellenállást tanúsítottak. Az ellenség, felhasználva a gyári épületeket, a vasúti építményeket, erős zárótüzet nyitott csapatainkra.

Mikor már a túlsó partra átkapaszkodtak, a híd összeomlott. A maroknyi vakmerő harcos, parancsnokukkal és a két harckocsival a túlerőben levő ellenséggel találta magát szemben.

– Harcolunk, amíg élünk! – kiáltotta Kuznyecov törzsőrmester.

Az egyenlőtlen küzdelemben több szovjet harcos megsebesült. A géppisztolyok csöve vörösre izzott a sok lövéstől. A gárdisták megállták a helyüket, és visszavetették a fasisztákat.

Kuznyecov és társai hőstette ismertté vált országszerte – sok szó esett róla a Szovjet Tájékoztató Iroda 1945. április 7-i közleményében is.

Mesterien dolgozott Tucsin százados rohamlöveg-ütege is. A százados parancsára két rohamlöveg lesállást foglalt el. Amikor az úton kilenc fasiszta páncélos tűnt fel, a gárdisták vagy 300 méterről megsemmisítő tüzet zúdítottak rájuk. Há-

rom harckocsit kilőttek. Tucsin százados ütege a harcokban összesen 27 ellenséges páncélost pusztított el.

Feltarthatatlanul nyomultak előre csapataink: április 1-én Sopront, április 3-án Wiener Neustadtot és Eisenstadtot szabadították fel. A szovjet magasabbegységek Bécs alá értek.

A front balszárnyán támadó 57. hadsereg és 1. bolgár hadsereg a nyugat felé visszavonuló ellenség üldözése folyamán a Murán átvezető átkelőhelyekhez értek. Április 4-én a 2. Ukrán Front balszárnyhadseregeinek helyzete a következő volt: a 7. gárdahadsereg Malacky körzetében a Morava torkolatánál elérte az osztrák határt, míg a 46. hadsereg Petronell vasútállomás, Fertő-tó északi partja vonalra jutott ki.

Az ellenség üldözése során a 3.Ukrán Front állományában tényked6 6. gárda-harckocsihadsereg képtelen volt fokozni támadási ütemét, és nem bírt elszakadni az összfegyvernemi hadseregektől. Ennek fő oka az volt, hogy az ellenség az erősen átszeldelt, a harckocsik működését jelentősen megnehezítő és az általa jó előre páncélelhárító védelemmel berendezett terepen szívósan ellenállt.

A visszavonuló ellenség rombolta az utakat, műszaki zárak tömegét telepítette, és kemény ellentevékenységgel védte közbeeső állásait. Mindez, egyrészről lassította a 6. gárda-harckocsihadsereg támadási ütemét, másrészről az akadályok eltávolítása különösen megfeszített munkát követelt műszaki csapatainktól. Gyakori eset volt, hogy harckocsicsapataink az ellenség ellenállási csomópontjai és támpontjai gyors megkerülése helyett, kénytelenek voltak harcba bocsátkozni egyes védelmi gócok elpusztítása céljából.

Mégis, ennek ellenére harckocsizóink szívósan nyomultak nyugat felé, és megtisztították az utat gyalogságunk előtt. A csata- és bombázórepülő erőink jelentős mértékben segítették csapataink sikeres előnyomulását. A levegőből szakadatlanul pusztították az ellenség csapatait, meghiúsították a fasiszták kísérleteit, hogy valamely közbeeső terepszakaszon megkapaszkodjanak, és súlyos csapások sorát mérték rájuk. Különösen hatékonyan segítették repülőink a frontok csapatait azokban az esetekben, amikor a tüzérség lemaradt, és egyedül a repülők voltak képesek segíteni támadó csapatainkat.

Repülőink most felhasználták a korábbi hadműveletekben, de különösen Jugoszláviában szerzett gazdag tapasztalatokat, ahol az ellenség gyenge légi ellentevékenysége következtében a földi célok lefogására, bénítására a bombázókon kívül a vadászrepülőket is bevetették. Ausztriában vadászrepülőink bátran és találékonyan tevékenykedtek. Szó szerint az ellenség feje fölött „lógtak", rácsaptak páncélos, tüzér és gyalogos menetoszlopaira. És a vadászoknak a földi célokra vezetett tüze mind pontosabb lett.

B. A. Szmirnov vezérőrnagy, a Szovjetunió hőse, a 288. vadászrepülő-hadosztály volt parancsnoka emlékszik rá, hogy magasabbegységeink pilótái sikeresen hajtották végre a 17. légi hadsereg parancsnokának a követelményeit. Ezek a követelmények azt célozták, hogy a vadászrepülők sokkal kezdeményezőbben, saját maguk kutassák fel a földi célokat. A vadászok kötelesek voltak megtámadni és elpusztítani az ellenség élőerőit, gépkocsioszlopait, vasúti szerelvényeit, mozdonyait lőszer- és üzemanyagraktárait. Tehát a földi ellenség lefogását biztosító félelmetes fegyverré kellett válniuk.

Ekkor kezdődött – ahogyan a vadászrepülők tréfásan elnevezték – a „vakond munka". A gyalogság és a páncélosok hálatelt szívvel nyilatkoztak a repülők bá-

tor és hatásos támogatásáról. Tevékenységükkel nagymértékben hozzájárultak az ellenség dühödt ellenállásának megtöréséhez.

A hadművelet március 26-tól április 4-ig terjedő második szakaszában a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai feltarthatatlanul üldözték az ellenség visszavonuló egységeit, megakadályozták, hogy védelmük közbeeső szakaszán megkapaszkodhassanak. A 3. Ukrán Front jobbszárnycsapatainak és a 2. Ukrán Front 46. hadseregének lendületes támadása elősegítette a 2. Ukrán Front jobbszárnycsapatai támadó tevékenységének kifejlesztését Brno irányába és tovább Csehszlovákia belsejébe.

1945. április 4-én teljesen felszabadult Magyarország. Ebből az alkalomból a magyar kormány képviselői a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság révén K. J. Vorosilovnak, a Szovjetunió marsalljának kifejezte a szovjet nép iránti szívből jövő háláját. Később a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa április 4. napját a magyar nép nemzeti ünnepévé nyilvánította. Az elnöki tanács rendeletében a következők hangzottak el: „1945. április 4. döntő fordulat Magyarország ezeréves történetében és a magyar nép küzdelmekben gazdag életében ... Április 4. a magyar nép örök hálájának, forró szeretetének, baráti és szövetségesi hűségének ünnepe országunk felszabadítója, Magyarország függetlenségének védelmezője, a béke legfőbb őrzője és leghatalmasabb támasza, a Szovjetunió, a dicsőséges szovjet hadsereg iránt.[287]

Most amikor a hitleristákat végleg kiűztük Magyarország területéről, a szovjet csapatok minden erejüket a német fasiszta csapatoknak Ausztria keleti körzeteiből és a fővárosból, Bécsből való kikergetésére irányították.

4

A 2. és a 3. Ukrán Front megsemmisítő csapásaival szétvert német „Dél" hadseregcsoport csapatai feltarthatatlanul menekültek Bécs felé. Visszavonulásuk pánikszerű futássá fajult, és ezzel kapcsolatban a hitlerista hadsereg tisztjeit feljogosították arra, hogy a legkeményebb rendszabályokat alkalmazzák a szökevényekkel és engedetlenekkel szemben. „A szökevényekre halál és szégyen vár. Április 6-tól razziázó különítmények fésülik át a mögöttes területet"[288] – hangzott a 6. német hadseregparancsnok parancsa.

De már semmiféle parancs sem tudta helyreállítani a hitleristák védelmének megbomlott arcvonalát. Magyarország felszabadítását követően a szovjet csapatok hadműveleti szünet nélkül bontakoztatták ki harctevékenységüket Ausztria felszabadítására, hogy ezzel meggyorsítsák a hitlerista Németország végleges szétzúzását.

Az Amerikai Egyesült Államok és Anglia reakciós körei ebben az időben ismét megkezdték kulissza mögötti intrikahadjáratukat, és kapcsolatba léptek a nácikkal. A hitlerista cinkosok lázas sietséggel készítették elő a talajt a szövetségeseinkkel való titkos tárgyalásra. Mint ismeretes, korábban ezen Gördeler buzgólkodott, de 1944. július 20. után[289] a nyugati országokkal való megegyezés politikájának a fő szószólója, irányítója az európai népek fő hóhéra, Heinrich Himmler SS birodalmi vezető lett. Himmler hivatalosan felajánlotta a béke megkötését a nyugati hatalmaknak, hogy megmentse Németország élőerejét az oro-

szok elleni harc céljára. Ez az ajánlat roppant érdekelte Churchillt. Akkori megnyilatkozásaiból és tetteiből nyilvánvalóvá vált, hogy hajlandó a háborút tovább folytatni, de most már nem az oroszokkal együtt, hanem a német hadsereggel karöltve az oroszok ellen.

Ugyanakkor Montgomery kijelentette, hogy „az angol nép már torkig van a háborúval, és 1945-ben lehetetlen lenne az oroszokkal szembeni háborúra bírni. Az oroszok hősökké váltak a német háború idején, és bármely olyan angol kormány, amely háborúzni akarna az oroszokkal ... saját országában is nehézségekkel találkozna."[290]

A kialakult helyzetben Himmler ajánlata elfogadhatatlan volt.

De Himmler missziójának csődje nem vetett véget a fasiszta vezetők cselszövéseinek, akik a háború utolsó napjaiban is keresték a nyugati államokkal való megegyezés elérésének az útját. Nem kevesebb aktivitással tevékenykedett ebben az ügyben Göring birodalmi marsall, aki Dél-Németországba települt át. Göring szintén megkísérelte szolgálatait felajánlani az amerikai reakciósoknak. Walter Görlitz nyugatnémet történész a következőket írja: „Göringnek rögeszméjévé vált az az elképzelés, hogy fegyverszünetet lehetne kötni a nyugati hatalmakkal és ezzel felszabadíthatók az erők a bolsevizmus elleni küzdelemre." A későbbiek során Koller tábornok, a fasiszta légierő-parancsnokság törzsfőnöke visszaemlékezett Göringtől kapott azon megbízására, hogy állítson össze egy, a néphez intézendő megfelelő kiáltványt. Maga Göring fogalmazta meg munkatársai számára ennek tervezetét, amelyet a következőkkel indokolt: „Németország számára már csak egy sánsz maradt. Fegyverszüneti megállapodást kötünk a nyugati hatalmakkal, elforgatjuk az egész nyugati arcvonalat, és kizavarjuk az oroszokat. Erre még elég erősek vagyunk. Végeredményben Kelet és Nyugat között keletkezik majd konfliktus, és mi megkönnyíthetjük a nyugati hatalmak munkáját."[291]

A német fasiszta vezetők és a nyugati hatalmak reakciós beállítottságú köreinek ez a titkos diplomáciai tevékenysége kudarcba fulladt. Ennek oka, először a Szovjetuniónak a Németország feltétel nélküli megadása kérdésében elfoglalt szilárd álláspontja volt, amellyel szemben az Egyesült Államok és Anglia kormányai a háború befejezésének kérdésében nyíltan már nem léphettek fel, másodszor a hitlerista állam kezdődő összeomlása „a náci vezetőkörökkel való politikai kapcsolatok felvételére irányuló kísérleteket kilátástalanná, értelmetlenné tette."[292]

Bár az Egyesült Államokkal és az Angliával kötendő különbékére tett kísérletek kudarcba fulladtak, az amerikai és angol parancsnokság mindent megtett, hogy megmentse a német hadsereget az oroszok fogságába esésétől, hogy fenntartsa a német csapatok harcképességét és meghagyja fegyverüket.

Abban az időben, amikor a szovjet csapatok a Balatonnál szétverték Hitler páncéloshadosztályait és megkezdték az ellenség megmaradt és Bécs felé menekülő erőinek üldözését, az angol–amerikai csapatok számára korlátlan lehetőség nyílt a lendületes támadásba való átmenetre. De a nyugati stratégák a legkevésbé sem voltak érdekelve a háború gyorsabb befejezésében.

Kétségbevonhatatlan történelmi tények leplezik le az amerikai és angol uralkodó körök áruló politikáját. Ha figyelmen kívül hagyjuk a szövetségeseink által fáradhatatlanul ismételgetett szavakat a közös ügyhöz való hűségről, akkor önmagától lepleződik le ez a politika. A valóságban az angol–amerikai imperialis-

ták lehetőséget adtak Hitlernek, hogy Ausztriát hadászati hídfőállásként használja fel a Vörös Hadsereg előrevetett egységei elleni küzdelemben. Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia fegyveres erőinek parancsnokságai egyáltalán nem vették figyelembe a békés osztrák lakosságra váró szenvedést és nélkülözést. Pedig egyszer már aprópénznek tekintették Ausztriát kalandorpolitikai tevékenységük során. Az angol–amerikai katonai vezetés hű maradt az imperialisták régi hadászati koncepciójához, amelynek célja volt Ausztriát a Kelet elleni német agresszió első lépcsőjeként felhasználni.

A fasiszta katonai vezetés szilárd védelmet teremtett meg Bécs körül, amelyet hatalmas erőkkel szállt meg. Ennek a csoportosításnak az állományába került a Balatontól visszavonult nyolc páncéloshadosztály, továbbá még egy gyalogoshadosztály, körülbelül tizenöt önálló gyalogoszászlóalj és a 15–16 éves fiatalokból álló népfölkelő rohamzászlóaljak. Bécs védelmére az egész helyőrséget mozgósították, még a tűzoltó alakulatokat is. A hitlerista parancsnokság tervei szerint a városnak leküzdhetetlen akadállyá kellett válnia a szovjet csapatok előtt. Hitler még március 31-én is őrjöngött, amikor katonáinak kijelentette: „Ütött az utolsó óra, Bécsnek leküzdhetetlen erőddé kell válnia. Győzünk!"

Mint a Szovjet Tájékoztató Iroda valamivel később közölte, az ellenség még 1944-ben kezdett hozzá az osztrák főváros körüli védelmi erődítmények építéséhez. A terep adta lehetőségek kedveztek a védő félnek. Nyugatról hegyvonulat nyújtott oltalmat a városnak, míg északról és keletről a széles és bő vízű Duna fedezte. A város déli előterében a németek szilárd, ellenállóképes megerődített körletet rendeztek be harckocsiárkokkal, lövész- és harcárkok széles hálózatával, rengeteg beton és fa-föld erőddel.

Később, amikor magában Bécsben bontakoztak ki a harcok, az ellenség a védelem céljaira használta fel a nagy kőházakat, barikádokat és torlaszokat emeltek az utcákon, mindenüvé aknákat és más robbanótesteket telepített. A németek előszeretettel alkalmazták a „vándor" lövegeket és aknavetőket, a harckocsilesállásokat, a légvédelmi tüzérséget és harckocsijaink ellen a páncélöklöket.

Az ellenség tüzérségének többségét közvetlen tűzvezetésre alkalmazta. A tüzérségi állásokat parkokban, kertekben és tereken helyezte el. Az összeomlott házak romjai közt, álcázott lesállásokból vezettek tüzet a harckocsik és a lövegek.

A hitlerista parancsnokság azt feltételezve, hogy a szovjet csapatok délről mérik főcsapásukat, különösen nagy gonddal készítette fel műszaki vonatkozásban a város déli részén kiépített védelmi rendszert. Itt helyezkedett el csapatainak legerősebb csoportosítása.

A hitleristák Bécset hatalmas ellenállási csomóponttá építették ki, akárcsak Budapestet. Nem tántorította el őket az osztrák főváros pusztulásának réme. Sőt a német fasiszta parancsnokság felhívással fordult a bécsi lakossághoz, hogy az „utolsó lehetőségig" harcoljanak. Ugyanakkor az osztrákok nagy része nemcsak hogy nem akart ellenállni a Vörös Hadsereg csapatainak, hanem csakis a háború mihamarabbi befejezéséről álmodozott. Sok bécsi polgár részt vett a hitlerista megszállók elleni küzdelemben. Tippelskirch tábornok ezzel kapcsolatban a következőket írta: „Bécs ugyanúgy, mint más városok is, a súlyos utcai harcok színtere lett, azonban a lakosság és a városért vívott harcban részt vevő egyes német egységek magatartása nem az ellenállásra, hanem a harcok gyors befejezésére irányult."[293]

A „Dél" hadseregcsoportnak magyarországi és szlovákiai vereségével kapcsolatban Wöhler gyalogsági tábornokot, a fasiszta katonai csoportosítás parancsnokát – akárcsak ügyefogyott elődjét – eltávolították beosztásából. Helyét L. Rendulic vezérezredes foglalta el, akit a szívós védelem megvívása specialistájának tekintettek. Ő irányította a védelmi harcokat Kurlandiában és Kelet-Poroszországban. Valamivel később a német fasiszta parancsnokság a szétvert „Dél" hadseregcsoportot „Ausztria" hadseregcsoportnak keresztelte át. No de ez semmin sem változtatott...

A német parancsnokság gondterhelten kutatta az osztrák főváros védelmének parancsnoki tisztségére alkalmas jelöltet. 1945. április elején von Bühnau tábornokot állították erre a posztra, de már április 7-én leváltották, és teljhatalmú megbízatását a 2. SS-páncéloshadtest parancsnokának adták át. A városban tombolt az ellenállási mozgalom elnyomására irányuló fasiszta terror.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása terveinek előírásai szerint Bécs felszabadítása a 3. Ukrán Front jobbszárnycsapataira hárult. A 2. Ukrán Front 46. hadserege, a 2. gárda gépesített és a 23. harckocsihadtestekkel azt a feladatot kapta a főhadiszállástól, hogy a Duna déli partjáról keljen át az északira. Ezt követően ezek a csapatok támadjanak Stockerau irányába, és vágják el az ellenség bécsi csoportosításának észak felé vezető visszavonulási útvonalát.

A 7. gárdahadsereg azt a feladatot kapta, hogy támadjon Brno irányába.

A 3. Ukrán Front parancsnoka, F. I. Tolbuhin, a Szovjetunió marsallja arra az elhatározásra jutott, hogy Bécset a front csapatainak egy időben több irányba mért csapásaival veszi birtokba: délkeletről a 4. gárdahadsereg és az 1. gárda gépesített hadtest; délről, nyugatról és északnyugatról a 6. gárda-harckocsihadsereg és a 9. gárdahadsereg erőinek egy része támad, amelyeknek ebből a célból meg kellett kerülniük a várost, a Keleti-Alpok hegyvonulatain keresztül.

Ennek az elgondolásnak megfelelően a front hadseregei a következő feladatot kapták: a 4. gárdahadsereg csapást mér Katherinenhof, Himberg terepszakaszról északnyugati irányba a város központjában fekvő Floridsdorf felé; a 6. gárda-harckocsihadseregnek megparancsolták, hogy állományába véve a 18. harckocsihadtestet és a 12. műszaki-utászdandárt, az 5. gárda-harckocsihadtest erőivel támadjon a város délnyugati részére, a 9. gárda gépesített hadtesttel kerülje meg a várost nyugaton, és zárja le a városból észak és északnyugati irányba kivezető valamennyi utat, majd akadályozza meg az ellenség visszavonulását.

A 9. gárdahadsereg azt a feladatot kapta, hogy a 39. gárda-lövészhadtest erőivel támadjon a 6. gárda-harckocsihadsereg harckocsijai nyomában, és törjön be Bécs délnyugati kerületeibe. A 38. gárda-lövészhadtestnek át kellett vágnia a Bécs–Linz autóutat, majd tovább Tulln irányába támadni és két hadosztály erővel kijutni Muckendorf, Tulln, Hollern, Neulengebach, Innermanzing vonalra, azzal a céllal, hogy biztosítsák a front fő csapásmérő csoportosítását nyugatról.

Mivel a 26. hadsereg leszakadt a 9. gárdahadseregtől, a front csapásmérő csoportosításának délnyugatról fedezetlen balszárnya támadásának biztosítását a 9. gárdahadsereg 37. gárda-lövészhadtestére hárították. E hadtest feladata volt a csapatokkal megerősített települések: Hainfeld, Gutenstein, Puchberg, Gloggnitz és mások elfoglalása. A hadtest arcvonalszakaszának kiterjedése elérte a 85 kilométert.

A tüzérségi sűrűséget a 4. és a 9. gárdahadseregek főcsapásának az irányában 120–150 lövegre és aknavetőre tervezték arcvonal-kilométerenként.

A szovjet harcosokat nem a gyűlölet vezette Bécs falai alá, azért, mert Ausztria segítséget nyújtott a hitlerista Németország számára a Szovjetunió elleni háborúban. Szívüket égette a vágy, hogy minél előbb végezzenek a német fasizmussal, megszabadítsák az osztrák népet a hitleristák elnyomása alól, és megteremtsék számára azokat a feltételeket, amelyekben saját maga határozhatja meg országa sorsát.

Amikor a Bécs szót halljuk, kirajzolódik előttünk a gyönyörű város, gazdag és sok évszázados kultúrájával. Az 1945. év tavaszán azonban Bécs mintha az Anschluss óta hét éven át tartó éjszaka sötétjébe merült volna. A Parlament épületében Goebbels propagandahivatala helyezkedett el. Ez a hivatal bizonygatta az osztrák állam „életképtelenségét" és az osztrák nép önállósága nemzeti ismérveinek hiányát. Az osztrákokba beleszuggerálták azt a rémhírt, hogy a Vörös Hadsereg megsemmisíti a magántulajdonnal rendelkezőket, többek között a kiskereskedőket is; bezárja a templomokat és Szibériába szállítja az egyházi személyeket. Nincs olyan ocsmányság, amelyet a hitlerista propagandisták ne tulajdonítottak volna a szovjet katonáknak. Azonban csapataink ausztriai tartózkodásának első napjai teljesen megcáfolták a Goebbelsék által kiagyalt rágalmakat.

Április 5-én bontakoztak ki a harcok Bécs előterében, és azonnal rendkívül elkeseredett jelleget öltöttek. Az ellenség valamennyi fegyverfajtának tüzével, valamint a gyalogság és a harckocsik ellenlökésével igyekezett megakadályozni csapataink betörését a városba.

Bécs ostromát délkeletről és délről kezdték meg csapataink. Ezzel egy időben harckocsi- és gépesített csapataink hozzáláttak Bécs nyugatról való megkerüléséhez, hogy elvágják az ellenség bécsi csoportosításának visszavonulási útvonalait. Mégis, csapataink határozott tevékenysége ellenére április 5-én nem sikerült megtörniük az ellenség ellenállását, csak csekély távolságra jutottak előre.

Este a 3. Ukrán Front jobbszárnyhadseregei feladataikat pontosították. A 4. gárdahadsereg tevékenysége a korábbiakhoz hasonlóan, Bécs keleti és délkeleti körzetei birtokbavételére irányult; a 9. gárdahadsereg feladata volt délről rohamozni a várost, és az erők egy részével folytatni Bécs megkerülését nyugatról. A 6. gárda-harckocsihadsereg április 6-ra virradó éjjel átcsoportosította összes erőit Purkersdorf és Pressbaum körzetében, és e nap reggelétől északi irányba támadt a Duna mentén, átvágta a Bécsből északnyugatra kivezető valamennyi utat és ezután megkezdte a város ostromát nyugatról, a 9. gárdahadsereg egységeivel együtt. Bécs birtokbavétele után a harckocsihadseregnek ki kellett jutnia a Baden–Nussdorf vasútvonalra, és erői egy részével támogatnia kellett a 9. gárdahadsereg 38. gárda-lövészhadtestet a Gross–Tulln folyó vonalára való kijutásában.

A roham kezdetének időpontját április 6-án 7 óra 30 percre határozták meg. A szovjet parancsnokság időben és helyesen reagált a helyzet megváltozására. Azzal kapcsolatban, hogy április 5-én a legnagyobb siker a kisegítő irányban tényked 38. gárda-lövészhadtest támadási sávjában mutatkozott meg, azonnal intézkedtek e siker kihasználására. Ennek alapján elhatározták, hogy a 38. gárda-lövészhadtest sávjába csoportosítják át az egész 6. gárda-harckocsihadsereget.

Ennek a manővernek eredményeképpen Bécs ostromának első elgondolása lényegesen megváltozott. Most az új helyzetben a 3. Ukrán Front csapatai főcsapásukat nem délnyugatról, hanem nyugatról mérték Bécsre. Az osztrák főváros

birtokbavételére vonatkozó új elhatározás – mint a később kibontakozó harcok bizonyították – teljesen helyesnek bizonyult.

Ezekben a napokban Bécs polgárai megismerkedhettek a 3. Ukrán Front haditanácsának felhívásával... A haditanács meg akarta menteni a csodálatosan szép Bécset, történelmi és kulturális műemlékeivel együtt, ezért felhívta a város lakosságát, hogy működjön közre ebben. A felhívásban többek közt a következők hangzottak el: „Ütött az osztrák főváros fasiszta uralom alól való felszabadulásának az órája, a visszavonuló német csapatok azonban harctérré akarják változtatni Bécset, ugyanúgy mint ez Budapesttel tették. Ez olyan rombolással és szenvedéssel fenyegeti Bécset és lakóit, mint amelyet Budapestnek és lakosságának okoztak a németek."[294] És az osztrák főváros, valamint történelmi értékű műemlékei megmentése érdekében javasolták, hogy a bécsi lakosság ne hagyja el a várost. A szovjet parancsnokság figyelmeztette Bécs polgárait, hogy azokat, akik elhagyják a várost, a németek a halálba kergetik. Javasolta a lakosságnak, hogy ne hagyják aláaknázni a fővárost, ne engedjék felrobbantani a hidakat és erődítménnyé változtatni a házakat, akadályozzák meg a németeket az ipari berendezések, áruk, élelmiszerek elhurcolásában, ne hagyják kirabolni Bécs lakosságát.

A későbbiekben az a fogadtatás, amelyben a bécsi lakosság részesítette katonáinkat, azt bizonyította, hogy felhívásunk termékeny talajra talált.

Ezekben a napokban a Vörös Hadsereg közvetlenül a Szovjetunió, Anglia és az Egyesült Államok moszkvai nyilatkozatának a megvalósítása előtt állott. Ehhez a nyilatkozathoz később Franciaország is csatlakozott. Az 1943 őszén, a véres harcok hevében elfogadott nyilatkozatban – mint ismeretes – kifejezésre jutott a három nagyhatalomnak az az óhaja, hogy Ausztriát újra szabad, független országgá kívánják tenni. Ennek a közös kívánságnak a valóra váltása a Vörös Hadseregnek a fasiszta Németország főerőivel vívott küzdelme végeredményeképpen következhetett be.

1967-ben az Osztrák Kommunista Párt elnöke, Franz Muhri a következőket írta ezzel összefüggésben: „Emlékezni kell arra, hogy 1938-ban is a Szovjetunió volt az egyetlen nagyhatalom, amely a számunkra oly súlyos márciusi napokban fellépett Ausztriának a hitleri Németország által történt erőszakos annektálása ellen, és azt sohasem ismerte el jogos cselekedetnek. A Szovjetunió döntő szerepet játszott az 1943. október 30-án Ausztriáról szóló nyilatkozat elfogadásában is. A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia külügyminisztereinek ebben a nyilatkozatában arról volt szó, hogy Ausztriát a német uralom alóli felszabadítása után szabad, független államma kell tenni. A moszkvai nyilatkozatnak döntő jelentősége volt Ausztria további sorsára."[295]

Április 6-án reggeltől megújultak a Bécs elleni rohamok. A 4. gárdahadsereg, a megerősítésül kapott 1. gárda gépesített hadtesttel, amelynek parancsnoka I. N. Russzijanov altábornagy volt, átvéve a 46. hadsereg 18. gárdahadtestének a sávját, a 9. gárdahadseregnek M. F. Tyihonov altábornagy parancsnoksága alatt levő 39. gárda-lövészhadtestével együtt újra támadásba lendült. Ezek a csapatok estére elérték a város déli és nyugati szélét, és betörtek peremkerületeibe. Szívós harcok kezdődtek Bécs határain belül. Az Alpok keleti hegyvonulatait nehéz körülmények között megkerülő 6. gárdahadsereg csapatai Bécs nyugati előterébe jutottak ki, majd elérték a Duna déli partját Tullnál. Az ellenség csoportosítása már három oldalról körül volt zárva.

Április 7-én, a virradat előtti órában vörös zászlókat lebegtetett a szél a város déli peremén. A zászlókat különböző helyeken tűzték ki: a gyáron – Vovk sorkatona Komszomol-szervező, a téren – a kommunista Krapivinszkij gárdaalhadnagy, a templomon – Sisenyin gárdaőrmester, pártszervező, az egyik nagyobb utcán – Kolomijec gárdakatona. A zászlók szinte vonzották előre a harcosokat és a szovjet haza fiai bátran törtek előre.

Bécs – az osztrák állam fővárosa, hatalmas város, nagy üzemekkel, gyárakkal és pályaudvarokkal, kerületeit átszelő csatornákkal és vasútvonalakkal. Csapatainknak nem volt könnyű harcolni az ismeretlen város tereinek, utcáinak és sikátorainak labirintusában. A harcosoknak és a parancsnokoknak új, gyakran teljesen szokatlan harceljárásokat kellett kitalálniuk.

És ugyanúgy, mint Budapesten, újra sikeresen tevékenykedtek rohamcsoportjaink.

Az egyik ilyen rohamcsoport élén a már említett Vovk gárdasorkatona állt, aki jól tudta, hogy a bonyolult városi, utcai harcokban fel kell használni az udvarokat és a mellékutcákat, nyílást kell törni a falakon és a kerítéseken. Ezért valamennyi harcosánál a fegyverükön kívül, teljesen békés szerszámok – csákányok, balták vagy kalapácsok – is voltak.

Egy nagy ötemeletes házba befészkelték magukat a fasiszták, akik azt szilárd támponttá rendezték be. Vovk elhatározta a ház blokád alá vételét és az ellenállási góc elpusztítását. Az utcakeresztezésbe állványos géppuskát helyezett el, és parancsot adott Ananyev sorkatonának, hogy lője a házat, s addig ő a többi bajtársával besurrant a házba, megszállták valamennyi kijáratot és a lépcsőházat. A gárdisták szobáról szobára verték, űzték az ellenséges katonákat, a folyosókra meg kézigránátokat dobtak. Három óra múlva a házat megtisztították a hitleristáktól.

A Bécsért vívott harcokban Vovk sorkatona nagyszerű találékonyságról tett tanúbizonyságot. Egy német lőszerraktárban páncéltörő fegyvert, úgynevezett páncélöklöt talált. A harcos gyorsan elsajátította a német fegyver alkalmazását, és hozzáértően használta az ellenség harckocsijai ellen. Két „Tigrist" lőtt ki. Itt helyben, Bécs utcáin tüntették ki a bátor katonát a Vörös Zászló Érdemrenddel.

A város déli szegélyén elkeseredetten – mint akiknek semmi veszteni valójuk nincsen – harcoltak az ellenség katonái. Azután, hogy harckocsijaink és rohamlövegeink a hátukba kerültek, kénytelenek voltak megkezdeni visszavonulásukat Bécs belső kerületeibe. Ennek ellenére a harcok nem engedtek feszültségükből. Jellemző volt, hogy a fogságba ejtett náci katonák között még repülőket és matrózokat is találtunk, akik a gyalogság soraiban harcoltak. Világossá vált az is, hogy az ellenség még a 2. és a 3. Ukrán Front három oldalról: északról, nyugatról és délről történt bekerítése után sem mondott le arról a tervéről, hogy a várost az elhúzódó harcok színterévé teszi.

Estére a 3. Ukrán Front jobbszárnycsapatai erői egy részével birtokba vette a városszéli Pressbaum helységet, majd fokozatosan, legyező alakban támadtak kelet, észak és nyugat felé. A csapásmérő csoportosítás balszárnyát egy lövészhadtesttel biztosították. A 6. gárda-harckocsihadsereg a 9. gárda gépesített hadtestének erőivel elfoglalta Bécs egyik elővárosát, Mariabrunnt, majd a dunai átkelőhelyek irányába folytatta támadásának kifejlesztését; 5. gárda-harckocsihadtestével Pressbaumtól északra tört előre, az alárendelt 18. harckocsihadtest

Baden körzetében harcolt, és délről biztosította a hadsereg főerőit. Az egész 4. gárdahadsereg és a 9. gárdahadsereg egy része a lőszerraktárakhoz jutott ki.

Április 8-án a városban vívott harcok még hevesebbek lettek. Az ellenség szétzúzása meggyorsításának céljából, a Bécstől nyugatra tevékenykedő 5. gárda-harckocsihadsereget a város északi szegélyére csoportosították át. Ezután a hadtest délkelet felé támadt a délről és délnyugatról támadó 1. gárda gépesített hadtesttel és 4. gárdahadsereggel való találkozás céljából. A 6. gárda-harckocsihadsereg nyugatról támadó 9. gárda gépesített hadtestének előrevetett osztagai bejutottak a város központjába.

Csapataink ütőereje óráról órára fokozódott, és szájról szájra járt az újabb és újabb hősök neve.

Szleminszkij alhadnagyot harckocsijának személyzetével felderítésre küldték Bécs egyik elővárosába. Bátor páncélosaink lendületesen törtek előre az utcákon és menetből egy ellenséges ágyút semmisítettek meg a lövegkezelőkkel együtt. A harckocsi keresztül-kasul járta az elővárost, majd feladatát végrehajtva, visszatért alegységéhez.

Német géppuskás foglalt tüzelőállást egy nagyobb épület második emeletén. A náci katona egyik ablaktól a másikig futott, folyton tüzet nyitott, és sehogy sem sikerült kiverni onnan. De a mi katonáink mégis túljártak az eszén. Míg Kulicsev gárda sorkatona páncéltörő puskájával tüzet vezetett az ellenség géppuskására, két katonánk, Taraszjuk és Abdulov harcosok a ház tetejére másztak és a magukkal vitt hosszú kötelet a kéményhez kötötték. Ezután Taraszjuk leereszkedett a kötélen ahhoz az ablakhoz, ahonnan a német tüzelt és bedobott oda egy gránátot. Több lövés nem hangzott el az ablakból.

Forró, feszültséggel teli harcok folytak az autógyár birtokbavételéért. Az ellenség a vasútvonal töltése mögött és a víztartályok melletti pincékben foglalt el tüzelőállásokat. Foma Luzsanszkij géppuskásunk gondolt egyet és „Maxim" géppuskájának sorozatával kilyukasztgatta a víztartályokat. A víz hatalmas sugarakban ívelt a tartályokból és elöntötte a gyár pincéit. A hitleristák futásban kerestek menedéket.

– De most én számolok le veletek! – kiáltott fel Luzsanszkij, és tüzet nyitott a menekülő hitleristákra. A híressé vált géppuskás 18 fasisztát semmisített meg.

Bécs egyik utcájából különösen nekidühödten lövöldöztek a fasiszták. Állványos géppuskáink egyikét többször át kellett telepíteni a tűz alatt tartott térségen egyik járdáról a másikra azért, hogy kedvezőbb állásból vezethessenek tüzet a németekre. Kotlikov tiszt dróthuzalt kötött a géppuskára. Két csoportra osztotta a géppuska kezelőszemélyzetét, majd a következőképpen tevékenykedtek: a harcosok a házak falaihoz tapadva lopakodtak előre és meg-meglapultak a kapualjakban, a géppuskát pedig a dróthuzallal szükség szerint az utca egyik oldaláról a másikra „vándoroltatták". Helyén volt az eszük katonáinknak!

A Bécsért vívott harcokban gárdistáink mesterien manővereztek, megkerülték vagy átkarolták az ellenállási gócokat, blokád alá helyezték a megerődített épületeket. Különösen sűrűn alkalmazták a közelharc fegyvereit – a géppisztolyokat, a gránátokat és a gyújtókeverékkel telt üvegpalackokat.

A tábori viszonyok közt alkalmazott eljárásoktól eltérően kellett tüzéreinknek is tevékenykedni. A tüzérségnek nem kevesebb mint háromnegyed része közvetlen irányzású tüzet vezetett az utcákon és a tereken.

Az utcai harcokban nagy szerepet töltöttek be az utász alegységek. A lövészek

harcrendjében tartózkodó utászok megtisztították az aknáktól az utakat és a házakat; a falakon és a kerítéseken szükséges átjárók tucatjai nyíltak meg kezük nyomán. Széleskörűen alkalmaztuk a ködösítést is. Ködfüggönyöket létesítettünk füstszelencékkel, ködgránátokkal, sőt néha pakurával átitatott szeméttel is. A mesterséges köd leple alatt a harcosok veszteség nélkül juthattak el a kijelölt objektumok megrohamozására.

A 4. gárdahadsereg csapatai naponta 2 kilométert nyomultak előre a városba a Duna-csatorna déli partja mentén. Április 8-án este harcászati együttműködésbe léptek a 9. gárdahadsereg jobbszárny-magasabbegységeinek csapataival, majd a Duna-csatornán átjutva, észak felé támadtak. Ebben az időben az 1. gárda gépesített hadtest birtokba vette a város déli kerületében levő Schweiner Gartent, a 9. gárdahadseregnek a városban támadó csapatai többek közt délről és nyugatról átkarolták Bécs belvárosát.

Április 9-én hozták nyilvánosságra a szovjet kormány Ausztriára vonatkozó nyilatkozatát. Ebben a következők hangzottak el: „A Vörös Hadsereg szétzúzva és üldözve a német fasiszta csapatokat, átlépte Ausztria határait és körülvette Ausztria fővárosát, Bécset... Az osztrák lakosság nem tesz eleget a németek által követelt kiürítésnek, helyén marad, és örömmel fogadja a Vörös Hadsereget, mint Ausztriának a hitleristák igája alóli felszabadítóját.

A szovjet kormány nem követ olyan célokat, hogy az osztrák terület valamely részét megszerezze, vagy Ausztria társadalmi rendjét megváltoztassa. A szovjet kormány a szövetségesek moszkvai nyilatkozatának Ausztria függetlenségére vonatkozó szempontjaihoz tartja magát. A szovjet kormány közreműködik a német fasiszta megszállók uralmának a likvidálásában, valamint az osztrák demokratikus rend és intézmények helyreállításában."[296]

Mély humanizmussal átitatottak ezek a szavak. A bécsi utcákon kibontakozott harcok folyamán a szovjet parancsnokság mindent megtett a lakosság ezrei életének megmentéséért és azért, hogy maximálisan biztosítsa az osztrák főváros épségét a lehetséges pusztítástól, megóvja az ország egyedülálló műemlékeit.

Április 9–10-én a 3. Ukrán Front kemény harcokkal folytatta támadását Bécs belvárosa felé. Minden háztömbért, sőt minden egyes házért kíméletlen összecsapásokra került sor. A tüzéreknek gyakran a házak első emeleteire kellett felvonszolni lövegeiket, hogy az ablakokon vagy a rombolt falakon levő réseken keresztül vezessenek tüzet. Harckocsicsapatainkkal szemben ellenséges páncélvadászok páncélöklökkel és gyújtókeverékekkel töltött palackokkal küzdöttek. Ez utóbbiakat az épületek felső emeleteiről szórták le. Csapataink útját mindenütt sokféle, nagy tömegű akadály torlaszolta el.

Ugyancsak elkeseredett harcot vívtak a 2. Ukrán Front 46. hadseregének csapatai. A hadsereg magasabbegységei még április 2-án megkezdték átkelésüket a Duna bal partjára Bratislava környékén, majd északnyugati irányba lendültek támadásba. Április 9-én estére szívós harccal jutottak ki Obersiebenbrünn, Mühlleiten vonalra. A 46. hadsereg állományában működő 2. gárda gépesített és 23. harckocsi-hadtest még csak ebben az időben kelt át a Dunán Hainburgnál.

A német fasiszta parancsnokság számításba véve a 46. hadseregnek Bécs északi körzetébe való kijutásával keletkező veszélyt, a mélységből, sőt az osztrák fővárosból ide átirányított erőkkel növelte meg csapatait. Különösen szívós ellenállással találkoztak a 46. hadsereg egységei a Morava partjának vonalán, Hainburgtól északra.

Ezt azzal lehetett magyarázni, hogy a német fasiszta parancsnokságot rettentően nyugtalanította a 46. hadsereg csapatainak sikeres támadása a Duna északi partja mentén, Floridsdorf felé. Továbbá, amint a 3. Ukrán Front hadseregei elzárták az ellenség bécsi csoportosításának visszavonulási útját nyugatra, csak egy lehetőség maradt számára: észak felé elvonulni. És éppen itt állta el az útját a 46. hadsereg. Az ellenség mindenáron meg akarta akadályozni, hogy a 46. hadsereg egységei kijussanak északi útvonalaira, és ezért dobott ide még Bécsből is csapatokat.

A Moravánál folytatott harcokban bátran és önfeláldozóan harcoltak nemcsak a 46. hadsereg harci egységei, hanem biztosító csapatai is. Amikor a 46. hadsereg harccal átkelt a folyón, a hadsereg utászai azonnal a hidak helyreállításához láttak. A 105. műszaki-utászdandár egyik százada, Zalivakin százados parancsnoksága alatt az ellenség erős tüzében vert hidat a folyón. Az utászoknak fekve vagy térdelve kellett dolgozniuk. Egy telitalálat elpusztította a híd egyik csaknem teljesen elkészült szekrénymű-pillérét. Korotkov, Kosztyuk utászok és még három ember hősi halált halt. Az utászok azonban folytatták munkájukat és a híd határidőre elkészült.

A Morava északi partján az ellenség egyik támpontjáért vívott harcban Sahov százados lövészszázadát az ellenség erős tüze lefektette. A fasiszták a tüzet egy barikád mögül vezették, amely az utat torlaszolta el. A század utászai kétszer is megközelítették a barikádot, de veszteségeik miatt mindkétszer visszatértek, feladatuk teljesítése nélkül. Akkor a kommunista Konyev hadnagy életét kockáztatva a barikádhoz kúszott és felrobbantotta. Ezzel megnyitotta az utat a század rohamozó harcosai előtt.

Még egy órácskára sem csendesedtek el a harcok Bécsben. A 3. Ukrán Front csapatai tovább rohamozták a városközpontot délről és nyugatról. Ebben az időszakban döntő jelentőségű volt a 4. gárdahadsereg 20. gárda-lövészhadteste támadásának (parancsnoka N. I. Birjukov tábornok) a Duna mentén, a Práter parkon keresztül. Az ellenség szinte megrészegült őrjöngéssel vette fel a harcot a hadtesttel, mivel egységeinek a dunai hidakhoz való kijutása a Bécset védő ellenséges csoportosítás teljes bekerítéséhez vezetett volna. A Práter fasoraiban, a bécsi lakosság szép és kedvelt sétahelyén valóságos erdei harcra került sor. De április 10-én gárdistáink mégis a belvároshoz jutottak és egyesültek a délről és keletről támadó csapatokkal.

Tehát Bécs, a németek valamennyi védő csapataival együtt harapófogónkba került: délről és keletről a 4., délnyugatról és nyugatról a 9. gárda- és a 6. gárda-harckocsihadseregek képezték a harapófogót. De a belvárosban, a Duna és a Duna-csatorna között folytatódott az ellenség ellenállása.

Április 11-re virradó éjszaka kezdődött meg erőszakos átkelésünk a Duna-csatornán a 4. gárdahadsereg erőivel. Kibontakoztak a Bécsért vívott utolsó, befejező harcok. A közeli győzelem gondolata új hőstettekre lelkesítette gárdistáinkat.

Tafincev gárdaőrmester, a Dicsőség Érdemrend lovagja, aki a hadsereg soraiban a Volgától Bécsig harcolt, ezen az éjszakán felderítésre ment. A németek hátába küzdötte magát, és hat ellenséges katonát semmisített meg géppisztolyával.

Ragyogó hőstettet hajtott végre Krikov gárdatiszt. Egy német páncélos betonfal mögé rejtőzött. A fal lőrésén a németek géppuskatüzet vezettek, amely miatt

Krikov gárdafőhadnagy százada nem tudott előnyomulni. Krikov a falhoz kúszott, hogy megállapítsa, honnan lő a harckocsi. A német páncélos lövésze észrevette a bátor tisztet és rálőtt. A súlyosan megsebesült tiszt gránátköteggel a kezében egészen a fal mellé, majd a harckocsihoz vonszolta magát, és felrobbantotta a benne ülő fasisztákkal együtt.

A lövegcsöveken, a gépkocsik karosszériáin, a házak falain, amelyekből épphogy kiverték a németeket, a következő jelszavakat lehetett látni: „Adjátok fel Bécset!", „Kiűzzük a fasisztákat az osztrák fővárosból!", „A teljes győzelemre!"

Csapataink egymás után tisztították meg Bécs kerületeit és ennek során gyakran találkoztak oroszokkal, ukránokkal, beloruszokkal, csehekkel, lengyelekkel, franciákkal, akiket a nácik rabságba hurcoltak.

Néha előfordultak megható találkozások is. Olja Galatyenko poltavai leány földijével, Gnyucsevval, a Szovjetunió hősével találkozott. Ekkor megmutatta neki jobb kezét: a lány karjának fehér bőrére a fasiszták rátetoválták rabnyilvántartási számát.

– Íme, mit tettek velem a fasiszták: a számom 983 – mondta könnyes szemmel a lány.

A harcosok csoportjának gyűrűjében egy fiatal legény állt. A következőket beszélte el a harcosoknak: „Ukrán vagyok. Andrej Bojkónak hívnak. Két évig voltam fasiszta rabságban. Két évig látástól vakulásig dolgoztam egy földbirtokosnál. A mellemen mindig táblácska lógott, rajta 278 953. Ez nyilvántartási számom volt. Most kérni fogom felvételem a Vörös Hadsereg soraiba, és megbosszulom az ellenségen az engem ért sérelmeket.

Elérkezett Bécs ostromának utolsó napja. A 4. gárdahadsereg csapatai elfoglalták a belvárost. A Duna-csatornán visszavonuló ellenség felrobbantotta majd valamennyi hidat, és komoly vízi akadállyá változtatta a mintegy 3 méter mély és 40–50 méter széles csatornát. A csatorna függőleges, gránittal kikövezett 6–7 méteres falai erősen megnehezítették az átkelést. Ráadásul az egész csatornapartot kitűnően tűz alatt lehetett tartani a két parton épült több emeletes házakból.

Alegységeink, kihasználva a felrobbantott hidak roncsait és a kéznél levő átkelésre felhasználható eszközöket, a rendelkezésre álló tűzfegyverek oltalmazása alatt átkeltek a csatornán, és megrohamozták az északi parton a németek által megszállva tartott házakat. Az egyik csatornaszakaszon a németeknek nem sikerült a hidat felrobbantaniuk. Hős utászaink és gyalogosaink mentették meg a pusztulástól.

Ez a következőképpen történt. Az egyik utászszászlóalj azt a feladatot kapta, hogy végezze el a dunai hidak műszaki felderítését. A felderítők megállapították, hogy a korábban itt levő négy híd közül egy épségben maradt, de alá van aknázva. A hidat mindenáron birtokba kellett venni, majd eltávolítani róla az aknákat. A hídhoz vezető utakat a fasiszták tűz alatt tartották, sőt barikádot is építettek és drótakadályt telepítettek... A feladat nem volt könnyű!

A felderítő harcosok, Ribin őrmesterrel az élükön leküzdötték a drótakadályt és észrevétlenül a híd alá kúsztak, ahol két robbanótestet és mintegy ötven aknát észleltek. A robbanótestek távirányításúak voltak. A felderítő csoport ártalmatlanná tette őket, majd megindulási állásaikba vonultak vissza.

A zászlóaljparancsnok utasítására a híd birtokbavételére rohamcsoportot hoztak létre nyolc utászból, egy aknavető, öt golyószóró és egy kézi páncéltörő kezelőiből. A sötétség beálltával a csoport megkezdte akcióját a híd elfoglalására

és akadálymentesítésére. Az ellenség heves puska- és géppuskatüze ellenére kijutottak embereink a csatornához, megsemmisítették a nyolc hitleristából álló hídőrséget és 40 perc alatt szétszedték a barikádot. Április 11-én a hidat teljesen megtisztították az aknáktól, ezt követően csapataink átvonultak a hídon.

Kitüntek a szovjet katonák a Reichsbrücke nevű Duna-híd aknamentesítése során is. A németek ezt a hidat szintén előkészítették a robbantáshoz, hogy csapataink ne tudják üldözni a bécsi külvárosba: Kaisermühlenbe és Floridsdorfba visszavonuló egységeiket.

A feladatot a szovjet felderítőknek egy csoportja oldotta meg: Andrej Kulnyev törzsőrmester (a csoport parancsnoka) Fjodor Minyin őrmester, Lasztovszkij törzsőrmester, Boriszov, Zolkin és Moszkalcsuk vöröskatonák.

Áttörve a lángokban álló mellékutcán, a füsttől lihegő, félig megvakult és összeégett bátor harcosok észrevétlenül megközelítették a hidat. Az őröket eltávolították, majd a híd vasgerendáinak kötésére függeszkedve, a Duna fölött szédítő magasságban centiméterről centiméterre haladtak előre a hídburkolat alatt. Ugyanakkor a hídon forgalom volt: harckocsik és gyalogos alakulatok vonultak át. Sietni kellett, mivel az ellenség, mihelyt átvonultatja csapatait a túlsó partra, a hidat a levegőbe röpítheti.

Néhány tucat, robbanóanyaggal teli dobozt dobtak katonáink a Duna szennyes vizébe. És a vezetékek, amelyek pár perccel előbb még a halált rejtegették magukban, most már átvágva, veszélytelenül lógtak a levegőben. A hidat megmentették. Csapataink a híd felhasználásával üldözőbe vették az ellenséget, és megakadályozták, hogy elkerülhesse a megtorlást.

Július elején, amikor a 3. Ukrán Front csapatai az Osztrák-Alpok előhegységei körzetében tartózkodtak, a központi újságokban publikálták Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének a rendeletét. Ebben a rendeletben Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki Boriszov, Zolkin, Moszkalcsuk gárda-vöröskatonákat, Kulnyev és Lasztovszkij gárda-főtörzsőrmestert, Minyin gárdaőrmestert.

A belvárosban és a Duna-csatorna északi partján fekvő kerületekben vívott elkeseredett harc után az ellenséges helyőrséget különálló csoportokra daraboltuk, és megkezdődött megsemmisítésük. Április 13-án 12 órára Bécset teljesen megtisztítottuk a német fasiszta csapatoktól. A Vörös Hadsereg által felszabadított osztrák fővárost szovjet és osztrák lobogókkal díszítették fel.

A hitleristák Bécset romhalmazzá akarták változtatni. A város lakosságát az elhúzódó ostrom és utcai harcok szenvedéseinek akarták kitenni. Csapataink szakértő, lendületes tevékenysége kudarcba fullasztotta a német parancsnokság bűnös terveit. Néhány nap alatt felszabadult a fasiszta rablók elnyomása alól az osztrák főváros – Bécs.

Április 13-án 21 órakor hazánk fővárosa, Moszkva, 320 löveg 24 össztüzével üdvözölte a 3. Ukrán Front csapatait.

Füstbe ment a hitleristáknak az a terve, hogy a „déli erődben" folytatott elhúzódó küzdelemmel elodázzák a háború befejezését. Az egyik legutolsó hatalmas iparvidék szakadt ki a hitleri fasizmus birodalmából a bécsi ipari medence elvesztésével. Ausztria újra függetlenné vált.

A Bécsért vívott harcban kiemelkedő tettéért több mint 20 magasabbegységet a győzelemre való megemlékezésül a megtisztelő „bécsi" jelző használatára jogosítottak. A szovjet kormány „Bécs bevételéért" érmet alapított, amellyel kitüntette a városért vívott harc valamennyi részvevőjét.

Azokban a napokban, amikor népünket az osztrák főváros felszabadításáról érkező hírek töltötték el örömujjongással, amikor a törzsek még fegyveres erőink új győzelmét összegezték, mindkét Ukrán Front folytatta az ellenség üldözését. A 2. Ukrán Front 46. hadserege, a 23. harckocsi- és a 2. gépesített hadteste, a 7. gárdahadsereg csapataival együttműködésben sikeresen támadtak Bécstől északnyugatra.

Emlékezzünk vissza a Floridsdorf és Korneuburg körzetében, a Duna északi partján vívott harcokra. A gyárépületek vastag falai mögött, ahol a fasiszták menedéket kerestek, a katonák tetemeinek tömege hevert. Csapataink az oda rejtőzött ellenség kiverésére nehéztüzérséget és bombázórepülőket alkalmaztak; no de harckocsizóinknak is volt ehhez néhány meggyőző szavuk. A Bécs–Brno műútra kijutó harckocsijaink nem késlekedtek, azonnal Korneuburg felé kezdtek nyomulni. Ebben az időben a műút korneuburgi elágazásánál a Dunán átkelt gyalogságunk harcolt már. Páncélos járműveink nyomában törtek előre a lövészegységek és a tüzérség, amelyek egyrészről arcvonalukat délre, a Duna felé fordították, másrészt északra fordulva a műút menten támadtak. Tehát a bekerített ellenség valamennyi visszavonulási útvonalát lezártuk.

A németek még hatalmas, nagy erejű harci technikával rendelkeztek. Például Floridsdorf védelme során 82 löveget állítottak közvetlen irányzású tűz vezetésére. Még rendelkezésükre álltak páncélozott szállító járművek, amelyek segítségével gyalogságot dobtak át az ellenlökések terepszakaszára. Az ellenség tüzérségével vívott küzdelem során a figyelőpontok kiterjedt hálózatát kellett megszerveznünk, hogy több irányban ellenőrizni lehessen a tüzelőállásokat. Ezt követően megkezdődtek nehéztüzérségünk, gárdaaknavetőink és légierőink tömeges csapásai.

A német csoportosítás Dunához szorított maradványai képtelenek voltak valamennyire is hatékony rendszabályok megvalósítására, ami északi irányú kitörésüket elősegítette volna. Az általuk megszállva tartott térség mind jobban összeszűkült. A támadó szovjet lövészcsapatok még éjszaka is folytatták aktív tevékenységüket. Kozuta őrnagy és Gargolin százados zászlóaljai például éjszaka meglepésszerűen elfoglalták a Floridsdorfban levő vasúti viaduktot, majd hajnalban megrohamozták a Siemens elektrotechnikai gyár területét megszállva tartó ellenséget. Harcosaink a közelharc eszközeivel – géppisztolyokkal, gránátokkal – semmisítették meg az ellenségnek majd kétszáz katonáját.

E két zászlóalj további előnyomulása a Dunához, a bekerített ellenség szétdarabolásához vezetett. Előfordult, hogy az egyik háztömböt még a németek birtokolták, a szomszédos pedig már a mieink kezére jutott. Ilyen esetben megnehezült az utcai harc folytatása, mivel fennállt a saját csapatok veszélyeztetésének lehetősége. Ezért a lövész alegységek hírvivőik révén pontosan megjelölték helyzetüket, egymást támogatták, és a megadott időben kezdték meg az adott objektum megrohanását.

Az ellenség óriási veszteségeket szenvedett. Csapataink a „Bohémia" SS-gyalogosdandárral ütköztek meg, amely „önkéntes" alakulat volt, és ahogy a foglyok elmondták, többségében a legutóbbi időben kiválogatott volksturmistákból állt. A dandárt menetből vetették harcba. Így akarta az ellenség megakadályozni a szovjet csapatok átkelését a Moraván. Háromnapos csatározás után a „Bohémia" SS-dandár zászlóaljai 50–60 főre apadtak le. A dandár tüzérségének és aknavetőinek nagy része támadó csapataink zsákmánya lett.

Az ellenség 661. őrzászlóalja, korábban a szlovákiai vasúti hidak őrzését látta el. Ám a csehszlovák partizánok alaposan ellátták a baját, de még jobban a szovjet csapatok, amikor az egyik arcvonalszakaszon bevetették ellenük. „A zászlóaljból vagy húsz katona maradt" – közölték a foglyok. Ezek között voltak olyanok is, akik még nem régen az olaszországi arcvonalon harcoltak. Ezek a legjobban szétvert német egységek feltöltésére érkeztek ide.

Április 15-én estére a 46. hadsereg csapatai, miután jelentős veszteséget okoztak az ellenségnek, kijutottak Plessing, Korneuburg vonalra. Éppen ezen a napon Moszkva egét ismét megvilágította a tüzérségi díszsortűz. Ezen a napon – mint ez a legfelsőbb főparancsnok parancsában elhangzott – „... a 2. Ukrán Front csapatai, a 3. Ukrán Front csapatainak közreműködésével bekerítették és szétzúzták a Bécsből északra visszavonulni szándékozó német csapatok egy csoportját. Ennek során birtokba vették Korneuburgot és Floridsdorfot, a németek jelentős támpontjait a Duna bal partján."

A parancsban arról is szó volt, hogy a harcok során a front csapatai több mint 3000 német katonát és tisztet ejtettek foglyul, ezenkívül rengeteg fegyvert és más hadfelszerelési tárgyat zsákmányoltak.

Láttuk ezt a zsákmányt – harckocsikat és szállítóeszközöket, lövegeket és lőszerrel telt ládákat fölhalmozódva az út menti árkokban. A téglatörmelékkel ellepett utcákon vonultak a foglyul ejtett német katonák... A foglyokat a Duna mentén különleges gyűjtőállomásokra irányítottuk.

A 2. Ukrán Front csapatai sikeresen támadtak tovább Csehszlovákia területén. A 40. és az 53. szovjet, valamint az 1. és a 4. román hadseregek súlyos nehézségek leküzdésével átkeltek a Nyitrán és a Vágon, a két hegyi folyón, majd megtisztították az ellenségtől a Považka-Inovec, a Fehér-Kárpátok és a Kis-Tátra-hegységeket. Április közepén kiértek a Morvához, és hídfőállást foglaltak el a folyó nyugati partján. Az északnyugati irányban vagy 100 kilométert előnyomuló csapataink felszabadították Csehszlovákia jelentős területét és harcászati kapcsolatba léptek a Ludvík Svoboda tábornok vezette 1. csehszlovák önkéntes hadtesttel, amely a 4. Ukrán Front állományába tartozott.

A 3. Ukrán Front közép- és balszárny-magasabbegységei Graz felé törtek. Április közepe táján a Keleti-Alpokhoz jutottak ki. Támadásuk itt megtorpant. A Dráva mentén tényked 1. bolgár hadsereg április 8-án a Varaždintól északnyugatra levő körzetbe jutott, ahol a hitleristák előre elkészített szilárd védelmi sávjába ütközött. Az ellenséges állások áttörésére irányuló kísérleteik sikertelensége után a bolgár csapatok megkapaszkodtak az elért terepszakaszon.

Április 13-án a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása új feladatokat szabott meg a front számára: jobbszárnyával a Traisen folyóhoz kell kijutnia, elfoglalni St. Pöltent, majd megerősíteni ezt a körzetet – hangzott a parancs. Ezután tartalékba helyezni a 9. gárdahadsereget a Bécstől nyugatra és délnyugatra levő Bécsi-erdőben összpontosítva. A front közép- és jobbszárnycsapatainak feladatul szabták, hogy jussanak ki *Viebich* körzetébe, és ott menjenek át védelembe, viszont az ellenség elvonulása esetén késedelem nélkül folytassák támadásukat.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása parancsának megfelelően, a 6. gárda-harckocsihadsereg visszakerült a 2. Ukrán Front állományába. A dunai flottillát pedig a 2. Ukrán Fronttól a 3. Ukrán Front hadműveleti alárendeltsé-

gébe tették át. A dunai flottillának a parancs szerint Bécs körzetében kellett összpontosulnia.

Április 15-re a szovjet csapatok birtokba vették a Morava folyótól Stockerau, St. Pölten, Gloggnitz nyugat, Maribor kelet és tovább a Dráva bal partja mentén húzódó vonalat. Délről mélyen átkarolták a Csehszlovákiában működő hatalmas fasiszta csoportosítást (a „Közép" hadseregcsoportot), és ezzel kedvező feltételeket teremtettek a prágai hadművelet megvívására. A jugoszláviai és észak-olaszországi német csapatok rendkívül súlyos helyzetbe kerültek azáltal, hogy a szovjet csapatok kijutottak Magyarország, Ausztria és Jugoszlávia határai érintkezési pontjának körzetébe és felszabadították Bécset. Közlekedési útvonalainak és hír-összeköttetésének többségét csapataink átvágták.

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának parancsára a Vörös Hadsereg egységei ezen a terepszakaszon átmenetileg megálltak.

5

Ebben a helyzetben teljesen befejezettnek tekinthetjük a bécsi hadműveletet. Hadászati jelentősége abban nyilvánult meg, hogy megvívása során a hitleristák ama csapatainak a főerőit vertük szét, amelyet országuk szívéhez, Berlinhez vezető rövidebb utakon gyülekeztettek. Budapest a Bécshez vezető kulcsot jelentette, ugyanakkor Bécs a fasiszta Németország mély hátországába vezető út kapujának a kulcsa volt. Bécs felszabadítása, a 2. és a 3. Ukrán Front nyugat felé nyomulása, a 2. Ukrán Front erőinek Prága irányába folyó támadása teljesen kudarcra ítélte a hitlerista parancsnokságnak azt az elgondolását, hogy a bajorországi hegyvidék körzeteiben huzamos ideig ellen tudnak állni a szovjet csapatoknak.

A szovjet csapatok magyarországi és ausztriai sikeres harctevékenysége, egységeink kijutása Ausztria keleti körzeteibe, meggyorsították Jugoszlávia teljes felszabadítását. Az itt működő „E" hadseregcsoport csapatai teljesen elszigetelődtek Németországtól, és megkezdték általános visszavonulásukat.

A Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg csapatai a helyzetet kihasználva, a szovjet légierő támogatásával, széles arcvonalon üldözték az ellenséget. A hitleri Németország hamarosan bekövetkező feltétel nélküli megadása eredményeképpen az ellenséges csapatoknak Görögországból, Albániából és Jugoszláviából visszavonuló maradványai szintén kénytelenek voltak letenni a fegyvert. Az „E" hadseregcsoport főerői május közepe táján megadták magukat a jugoszláv fegyveres erőknek. E hősi ország területét közös erőfeszítéssel teljesen megtisztítottuk a német fasiszta területrablóktól.

A bécsi hadműveletre akkor került sor, amikor Kelet-Pomerániában az 1. és a 2. Belorusz Front, Felső-Sziléziában az 1. Ukrán Front és az ostravai irányban a 4. Ukrán Front csapatai szétzúzták az ellenség főerőit. A két Ukrán Front magyarországi, ausztriai és csehszlovákiai győzelme kétségtelenül elősegítette a felsorolt frontok számára megszabott feladatok végrehajtását.

Másrészről ezeknek a frontoknak a hadműveleti sikerei megakadályozták a német katonai vezetést abban, hogy megerősítse csapatainak bécsi csoportosítá-

sát. Nem szükséges bizonygatni, hogy a szovjet hadászat fölényben volt a német vezérkar dogmáival szemben.

A bécsi hadművelet anyagi eredményeit a legjobban a Szovjet Tájékoztató Iroda április 15-i számadatai tükrözik. „Bécs előterében és Bécs városában vívott harcokban, a március 16-tól április 13-ig eltelt időszakban, 11 német harckocsi-hadosztályt – többek közt a 6. SS-páncéloshadsereget – vertük szét, több mint 130 ezer katonát és tisztet ejtettünk foglyul, hatalmas mennyiségű haditechnikai eszközt és hadfelszerelést pusztítottunk el, illetve zsákmányoltunk" – hangzott a közleményben.

A 2. és a 3. Ukrán Front minden hadserege jelentős mértékben járult hozzá a győzelemhez. A 4. gárdahadsereg a bécsi hadművelet időszakában több mint 300 kilométert nyomult nyugat felé, magyar és osztrák földön 3650 négyzetkilométert tisztított meg az ellenségtől, mintegy 400 lakott települést, ebből 9 várost szabadított fel. E harcok során gárdistáink sok-sok ellenséges katonát és tisztet semmisítettek meg, illetve ejtettek foglyul. Ezenkívül több tízezer szovjet hadifoglyot és Ausztriába hurcolt szovjet állampolgárt szabadítottak ki a németek fogságából.

A Budapest–Bécs útvonal a német haditechnikai eszközök valóságos temetője volt. Az út menti árkokban a megrongált, összezúzódott harckocsik, rohamlövegek, páncélozott szállító járművek, ágyúk, géppuskák, aknavetők és sok egyéb hadianyag hevert szanaszét.

A hadizsákmány is hatalmas volt: 340 különböző raktár, 2230, árukkal megrakott vasúti kocsi, körülbelül 500 tonna olaj és benzin és 4900 vasúti kocsi.

„Védtem Sztálingrádot, kiűztem a németeket Budapestről és felszabadítottam Bécset!" – jelenthette ki büszkén a 4. gárdahadsereg valamennyi harcosa.

Néhány szót még a bécsi hadművelet sajátosságairól. Elgondolásában érdeklődésre tarthat számot a hadműveleti manőver formája: hatalmas erejű frontális csapás mérése a két front egymással szomszédos szárnyaival a szemben álló ellenséges csapatok csoportosításának feldarabolására és részenkénti szétzúzására. Ennek során a csoportosítás egyik részét a Dunához szorítottuk, a másik részének viszont bekerítését terveztük, ezért csapatainkat az ellenség Balatontól északra levő visszavonulási útvonalai ellen vetettük be.

A manőver ilyen végrehajtása rendkívül nagymértékben függött a hadseregparancsnokságok katonai gondolkodásának rugalmasságától. Csak elismerés illeti meg a csapatvezetés e területén dolgozó parancsnokait. Hadseregeink tevékenységéből kitűnik a pontos és időbeli parancsvégrehajtás, a támadás gyors üteme. A gyorsanmozgó egységekkel való, jól szervezett és hatékony együttműködés. Csapataink operatívan használták ki a légierő támogatását is.

Bécsi irányú gyors előretörésünk idején jól szerveztük meg a csapatok vezetését. A hadseregek magasabbegységeinek egyike-másika a hadművelet folyamán 12–15 alkalommal telepítette át harcálláspontját. Ennek ellenére egy percre sem szakadt meg a parancsnokok és törzsek részéről a harc megszokott irányítása.

Bécs utcai harcaiban széleskörűen alkalmazták a rohamcsoportokat, ezek nagyszerűen működtek együtt a tüzérséggel, az utászokkal és más fegyvernemekkel. Tüzérparancsnokainknak valóban hadművészeti képességei nyilvánultak meg az utcai küzdelmekben.

A hadművelet egészében bizonyította harcosaink, tisztjeink és tábornokaink hivatásbeli fejlődését, az alegységek és egységek összeforrottságát és összehan-

goltságát, a korábbi harcok során felhalmozott tapasztalatok ésszerű alkalmazását.

Ugyanakkor vétenénk az igazság ellen, ha nem szólnánk azokról a melléfogásokról, amelyeket a bécsi hadművelet szervezésében és lefolytatásában elkövettünk. Ismeretes, a hadművelet olyan körülmények között kezdődött, amikor a 3. Ukrán Front csapatai a fasiszta csapatok ellentámadását verték vissza Balaton körzetében. Ez jelentős mértékben bonyolulttá tette a frontális csapással kezdődő, majd hadműveleti átkarolásba és megkerülésbe átnövő hadművelet megszervezését. A Balaton körzetében támadó ellenséges főerők bekerítésére és megsemmisítésére irányuló hadművelet elgondolása kétségtelenül pontosan a harctevékenységek ilyen célszerű menetét irányozta elő. Ugyanakkor a 3. Ukrán Front erőivel sikeresen megvalósított, hatalmas ellenséges páncéloscsoportosítás bekerítésére irányuló manőver sok tekintetben a saját csapatok első csapásának erejétől és a gyorsanmozgó eszközöknek a hadművelet folyamán történő helyes alkalmazásától függött. Ezt a fontos feltételt a bécsi hadművelet előkészítésekor sem a 3. Ukrán Front parancsnoksága, sem a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása nem biztosította. Így a 3. Ukrán Front úgy kezdte támadását, hogy a főcsapása irányában nem rendelkezett megfelelő mennyiségű, a gyalogságot közvetlen támogató harckocsikkal, és a siker kifejlesztéséhez elengedhetetlenül szükséges gyorsanmozgó magasabbegységekkel. A front alárendeltségébe tartozó három harckocsi- és gépesített hadtest közül egyetlenegyet sem alkalmaztak a támadásban a hadművelet első szakaszában. Ezeket a hadtesteket a 25. és a 27. hadsereg sávjában várakoztatták, miközben azok befejező védelmi harcaikat vívták a támadásával már majdnem felhagyó ellenséggel.

A hadművelet tervezésében és előkészítésében elkövetett hibák következményének tekinthető az is, hogy a 4. és a 9. gárdahadseregek nem bírták a szükséges támadási ütemet elérni és bekeríteni az ellenség csoportosítását Székesfehérvártól délnyugatra.

A szovjet parancsnokság azonban végül is meg tudott küzdeni a nehézségekkel. Miután csapataink elhagyták a Bakony erdeit, a támadás üteme jelentősen felgyorsult. Ez megfosztotta a visszavonuló ellenséget attól a lehetőségétől, hogy egy sor kedvező, a védelem céljaira előre megépített terepszakaszt használjon fel. A terep nehéz feltételei ellenére, csapataink a harc folyamán gyorsan átcsoportosultak a szükséges irányba. Például szolgálhat a harckocsi-magasabbegységek Bécsnek nyugatról és északnyugatról történő birtokbavételére irányuló manőver, valamint a 2. Ukrán Front balszárnycsapatai átcsoportosítása a Duna bal partjára azért, hogy északról megkerüljék Bécset, és kijussanak az ellenséges csapatok visszavonulási útvonalaira.

A bécsi támadó hadműveletben a csapatok szünet nélküli előnyomulásának biztosításában nagy szerepet játszottak a műszaki csapatok. A műszaki egységeket az összfegyvernemi és harckocsi-magasabbegységeknek adták megerősítésül, és a roham-, valamint elszigetelő csoportokban alkalmazták, különösen nagy városokban. A műszaki csapatoknak fontos szerepük volt a sok folyó és csatorna harccal való leküzdésében. A támadás folyamán 160 darab 16–60 tonnás hidat építettek meg.

Példás munkát végeztek repülőink is, akik sikeresen segítették a földi csapatok támadását. A visszavonuló ellenséges csapatok elleni szakadatlan légitámadások növelték a fasiszták veszteségeit és kedvezően hatottak a szovjet csapatok

támadásának kifejlesztésére. A közvetlenül Bécsért vívott harcokban a földi csapatokkal együttműködő csata- és bombázó-repülőerőink lefogták a németek ellenállási csomópontjait, elpusztították az ellenség tűzeszközeit, és jelentős segítséget nyújtottak a földi csapatoknak.

A hadművelet sikeréhez nagymértékben járult hozzá a Dunai Katonai Flottilla. A Dunán tevékenykedő flottilla a parti ütegek és naszádjaik tüzével, a deszantok mindkét partra való kiszállításával támogatta a 2. Ukrán Front part mentén támadó csapatait. A tengerészek részt vettek a települések, hidak elfoglalásában, valamint biztosították a front csapásmérő csoportosításának a jobbszárnyát, illetve annak harctevékenységét.

Huszonöt év telt el emez emlékezetes napok óta, amikor a soha nem látott bátorságot és mély humánumot tanúsító szovjet katonák felszabadították a hatodik európai fővárost, a gyönyörű Bécset, megajándékozták az osztrák népet a fasiszta rabság alóli felszabadulással. És minden alkalommal, amikor a Dunapart virágba borul az áprilisi napfény melegétől, Bécs lakói hálás szívvel gondolnak, emlékeznek a hős Vörös Hadseregre.

Visszaemlékeznek azokra is, akik példátlan szívóssággal küzdöttek a hitlerista hóhérokkal, a nehéz rabságban. A hitleri uralom utolsó ausztriai napjaiban hirtelen fellendült az antifasiszta mozgalom a külföldi munkások és hadifoglyok körében. Bécs elfoglalása után a mauthauseni táborba hurcoltak felkelése lángolt fel, amelyet az antifasiszta front készített elő, a különböző nemzetiségű rabok bevonásával. 1945. május első napjaiban a foglyok fegyveres harcot vívtak az SS-legényekkel A. I. Pirogov hadifogoly szovjet tiszt és az osztrák politikai fogoly Coderé ezredes vezetésével.

A szabadulást már nem érhette meg a Mauthausenba hurcolt nagyszerű szovjet népi hős, Dmitrij Mihajlovics Karbisev tábornok. Amikor a szovjet ütegek már Ausztria határa felé haladtak, 1945. február 17-ről 18-ra virradó éjszaka, vadállati kínzások után a fasiszták a kegyetlen hidegben a szabadba hajtották Karbisev tábornokot, lerángatták róla öltözetét és addig öntözték hideg vízzel, míg a hős teste jégtömbbé nem fagyott . . .

Ezeket a helyneveket, mint Mauthausen, Auschwitz, Buchenwald, Majdanek, Dachau, Oradour jól ismerik földgolyónk embermilliói. Az agyonlőttek, meggyötörtek, élve elégetettek százezreinek haláltábora volt Mauthausen is 1938-tól 1945-ig. A fasiszták bestialitásának rettenetes mérlege: Mauthausen földjében több mint 32 ezer szovjet hadifogoly és békés polgár tetemei nyugszanak.

A koncentrációs tábor volt foglyai és antifasisztái minden évben Mauthausenba utaznak, hogy elpusztult bajtársaik emlékének tisztelegjenek és éberségre hívják fel a világ népeit . . .

Az egyszerű osztrák emberek is hittek abban, hogy ütni fog a megtorlás órája. Sok hazafi arra törekedett, hogy minél közelebb hozza ezt az órát, és ahogy tudtak, könnyítettek a hitleristák rabságába került szovjet emberek sorsán. Mi meghajlunk az osztrák Johann és Maria Langtahler hősiessége előtt, akik a haláltáborból megszökött két szovjet hadifogoly tisztet rejtegettek maguknál: Nyikolaj Cemkalót és Mihail Rjabcsinszkijt. Johann és Maria Langtahler életüket kockáztatva, szó szerint az SS-ek orra előtt táplálták és gyógyították harcosainkat, egészen a Vörös Hadsereg megérkezéséig. Ezek a szerény emberek nemigen beszélnek tettükről. Nem tekintik hőstettnek. De az átélt napok emléke örökre szívükbe véződött.

Az ausztriai német fasiszta csoportosítás gyors szétverése a Vörös Hadsereg által, felborította Hitlernek azt az aljas tervét, hogy az osztrákokat erőszakkal áttelepíti Németországba, és pusztasággá változtatja Ausztria területét. A szovjet csapatok véget vetettek a német fasiszták hétéves ausztriai uralmának. Ezért fogadta őket az osztrák nép lelkesedéssel és hálával.

Amikor a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai harcosainak hősi erőfeszítései nyomán Bécs felszabadult, épületein hét év után újra Ausztria nemzeti lobogói lengtek. Ez a hitleristák által likvidált osztrák államiság újjáéledésének kezdetét jelentette. 1945. április 27-én új történelmi esemény ment végbe – megalakult az osztrák ideiglenes kormány, Karl Rennerrel az élen. Az új kormányban részt vett a kommunista, a szocialista és a néppárt. Ugyanezen a napon az ideiglenes kormány közreadta az Ausztria függetlenségéről szóló ünnepélyes nyilatkozatot.

Kis idő múlva a bécsi lakosságot jó hírrel örvendeztették meg. A szovjet kormány elhatározta, hogy a főváros lakóit nagyobb mennyiségű élelmiszer-segélyben részesíti. Milyen lelkes hangulat uralkodott az utcákon, amikor az élelmiszer megérkezett! A hitleristák által teljesen kirabolt bécsiek 45 ezer tonna kenyérgabonát, 4 ezer tonna húst, 1000 tonna zsírt, 2700 tonna cukrot, 1800 tonna sót, 225 tonna kávét kaptak.[297] Vége-hossza sem volt a szovjet nép iránti hálálkodásnak humanitásáért és jólelkűségéért. E háláról mindennél jobban az osztrák ideiglenes kormány elnökének, Karl Rennernek 1945. május 26-án kelt, I. V. Sztálinhoz címzett levele tanúskodik. K. Renner a következőket írta:

„Ez mentőakció volt.

Meghaladja erőmet annak leírása, hogy milyen örömteli bámulat és határtalan hála töltötte el kormányunk valamennyi tagját, amikor Tolbuhin marsall törzsszállásán meghallottuk az örömhírt az Ön nagylelkű segélyéről . . ."[298]

Ez a levél is világosan tanúskodik róla, hogy a szovjet kormány Ausztriát illető céljai mennyire különböztek a velünk szövetséges nagyhatalmak törekvéseitől. Az ország területének egy részén tartózkodó amerikai csapatok parancsnokságának a legkisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy az osztrák lakosság ínséges helyzetére felfigyeljen. Ellenkezőleg, fondorlatos módon akadályozta az osztrák gazdaság helyreállítását. „Graz városa és Stájerország központi iparvidéke eddig Köflach körzetéből kapott szenet, azonban Köflach amerikai kézen van és a grazi lakosság számára nem juttatnak szenet. Az ilyen és ehhez hasonló példák tömegét lehetne felsorakoztatni"[299] – írja levelében Karl Renner.

Ami pedig a szovjet parancsnokságot illeti, az nemcsak mindent megtett azért, hogy Szovjetunióból minél gyorsabban Bécsbe érkezzen a segélyszállítmány, hanem segítséget nyújtott az osztrák városok polgármestereinek a kereskedelem jobb megszervezésében. Levéltárunk okmányai közt megtalálhatjuk a bécsi katonai komendáns politikai helyettesének, a 3. Ukrán Front politikai csoportfőnökéhez, I. Sz. Anosin tábornokhoz felterjesztett jelentését. A szovjet tiszt a leszállított áruféleségek mennyiségéről tett jelentést. Ennek során arról is beszámolt, hogy a városban „4516 pékáru üzlet, 1306 hentes és mészáros bolt, 425 pékműhely, 7 kenyérgyár, valamint 12 vágóhíd és 2 húsárugyár van", hogy a kereskedelmi tevékenység normális, nincs sorbaállás, valamennyi üzletben és áruházban rend tapasztalható, és hogy „a kereskedelmi tevékenység ellenőrzésére és rendfenntartásra a körzeti komendánsok ügyeletes tiszteket jelölnek ki".[300]

És törvényszerű az a kíváncsiság, hogy kormányunknak és parancsnokságunk-

nak ezek a tevékenységei milyen visszhangot keltettek a bécsiek körében. Íme a jelentésekhez csatolt néhány vélemény:

Josef Bürtzel munkás, Oberstgau utcai lakos írja: „Nálunk kevés az áru, sok ember éhezett, és ha a Szovjetunió nem segített volna, sok ember éhhalállal pusztul el... Most egész lakosságunk őszintén hálás a szovjet népnek, amely nemcsak megszabadította az osztrák népet a fasizmustól, hanem az éhségtől is megmentette."

Josef Praisel professzor, Dreinereis utcai lakos közölte: „A fasiszták azt mondták nekünk, hogy a Vörös Hadsereg a vademberek hada, és ahová megérkezik, ott mindent sorjában elpusztít, az összes kulturális intézményeket lerombolja. Azonban, amikor a Vörös Hadsereg megérkezett, meggyőződtem arról, hogy a fasiszták becsaptak. A Vörös Hadsereg megszabadított minket a fasizmustól és támogat iparunk és kulturális intézményeink helyreállításában, ezenkívül a Szovjetunió élelmiszerrel is segíti lakosságunkat. Mi, az osztrák értelmiség, hálánkat fejezzük ki a Szovjetunió segítségéért..."[301]

Josef Praisel professzor szavai a város értelmiségének gyűlésén hangzottak el. Hasonló gyűléseket rendeztek akkor városszerte, amelyeken munkások, alkalmazottak és a lakosság más rétegei, szívből jövő hálájukat fejezték ki a szovjet népnek és katonáinak mindazért, amit Ausztriáért tettek.

Az 1945. év egyik napján Bécs központi fekvésű, gyönyörű terén – a Schwarzenberg-Platzon – az osztrák főváros lakói szeme előtt felmagaslott az Ausztriáért hősi halált halt szovjet harcosok nagyszerű emlékműve. Minden év április 13-án Bécs dolgozói itt gyülekeznek, hogy mély hálájukkal adózzanak felszabadítóiknak.

A 2. és a 3. Ukrán Front harcosai el nem múló dicsőséget szereztek maguknak az osztrák népnek a német fasiszta rablóktól való megszabadításáért vívott harcokban. Bécs lakói sokszor szemtanúi voltak annak, amikor a szovjet katonák és tisztek az összeomló vagy égő házba rohantak, hogy az ott levő gyermekeket, nőket és öregeket megmentsék. Életük kockáztatásával óvták meg az osztrák kulturális értékeket.

A Szovjetunió ma is igaz barátja az osztrák népnek. Az a tragédia, amit Ausztria a hitlerista megszállás következtében átélt, meg sem történhetett volna, ha az országot – a nyugati nagyhatalmak elnéző egyetértésével – saját vezetői el nem árulják.

Ausztria felszabadítása a német megszállók uralma alól, 1945 tavaszán utat nyitott az ország függetlenségéhez és állandó semlegességéhez.

Tizenharmadik fejezet

Bratislava – Brno – Prága

1

Az olvasó már észrevehette e könyv szerkezetének azt a sajátosságát, hogy a szovjet–német arcvonal déli szárnyán megvívott harctevékenységeket abban a sorrendben vizsgáljuk, ahogy csapataink felszabadították a hitleristák uralma alól Romániát, Bulgáriát, Jugoszláviát, Magyarországot és Ausztriát. De amíg a 3. Ukrán Front harctevékenységeinek leírására az ilyen kronológia kedvező (az említett országok területén működtek összes csapatai), addig ez nem vonatkozhat a 2. Ukrán Frontra, mivel csapatai egy részével magyar és osztrák területeket szabadított föl, de főerőivel Csehszlovákia felszabadításáért harcolt. Ezért térünk vissza a legendás emlékű 1944-hez, amikor győzelmes zászlóinkat Észak-Norvégia rideg fjordjai felett, a Balti-tenger partján, a Visztula mentén, a magyar Alföld, a Bánát és a Vajdaság térségeiben lobogtatta a szél. A szovjet katona a magyar–csehszlovák határt is átlépte.

Emlékszünk, milyen örömteljesek voltak ezek a napok az antifasiszta koalíció népei számára, ugyanakkor komor, vészteljes időket jelentettek a hitleri Németországnak. De az ellenség még minden erejével ellenállt. Hitler még október 18-án felhívással fordult a német néphez, hogy folytassa a küzdelmet és bejelentette a Volkssturm létrehozását a 16–60 éves fegyverforgatásra alkalmas férfilakosság mozgósításával. A náci propaganda szinte szuggerálta a németeket, hogy „tartsanak ki, ne adják meg magukat a döntő órában, mint 1918-ban" – írta Kurt Tippelskirch „A második világháború története" című könyvében. II. Frigyesnek a hétéves háború utolsó éveiben kialakult kétségbeejtő helyzetével próbálták bizonygatni, hogy a nép még a legsúlyosabb helyzetben is kivívhatja a győzelmet, ha kemény kézzel vezetik, és ha nem adja meg magát – írja Tippelskirch. Nagy reményeket fűztek a csodafegyverhez . . . Azonban nemcsak a volkssturmisták, hanem a fasizmushoz olyannyira odaadó SS-csapatok sem váltották be Hitler hozzájuk fűződő reményeit.

A különben szűkszavú Szovjet Tájékoztató Irodának ezekben a napokban szokatlanul terjedelmes közleményei, a parancsok nyomatékosan megfogalmazott sorai, valamint a moszkvai tüzérségi díszsortüzek hangja roppant gyorsan jutottak el azoknak az országoknak a népeihez, amelyek még a hitlerista hadsereg martalékai voltak. Ezek a népek feszülten figyelték a feltarthatatlanul és félelmetesen nyugat felé törő Vörös Hadsereg kemény, határozott lépteit.

A szabadság pirkadatának fénye már felhasította a Csehszlovákia fölötti sötétséget is. Déli határain a hegyeket, számtalan kisebb-nagyobb folyót, a védelmi erődítmények sokaságát és az őrjöngő ellenség elszánt ellenállását leküzdve, úttalan utakon törtek előre a 2. Ukrán Front harcosai. Nem panaszkodtak a négy-

hónapos szakadatlan támadásuk okozta fáradtságukra, az álmatlan éjszakákra, mert tudták, hogy a testvéri csehszlovák nép kétségbeejtő helyzetben van, és elengedhetetlenül szüksége van segítségükre. És harcosaink mindent megtettek, ami erejükből telt.

Ha feltennénk magunknak a kérdést, hogy a győzelem fuvallatát már érző katonáink és tisztjeink miért harcoltak oly bátran és odaadóan, távol hazájuktól, amikor tudták, hogy közülük sokan az idegen földbe kerülhetnek örök álomra, akkor egyetlen választ adhatnánk a kérdésre, hogy számukra nemcsak természetükből fakadó bátorság, hősiesség és hazafiasság kölcsönzött ehhez erőt, hanem humanizmusuk és internacionalista elkötelezettségük iránti hűségük is. Amikor még viszonylag távol voltak Szlovákiától, már fülükbe csengett a hitleristák elleni küzdelemre felkelt nép hívó hangja. A front harcosai siettek, hogy segíthessenek.

Jól tudtuk, hogy a hitleristák az egységes csehszlovák állam feldarabolása mellett, a nyelvük és származásuk tekintetében rokon népek, a csehek és a szlovákok között mindenképpen viszályt akartak szítani. A nácik Szlovákiában valamiféle „függetlenség" látszatának a megteremtésére törekedtek, viszont Morvaországban és Csehországban ennek még csak a látszata sem volt. Hitler ezeket a területeket úgynevezett protektorátussá változtatta, és élére saját helytartóit, gauleitereit állította, akik a szabadság elfojtói voltak.

De a cseh és a szlovák nép, a XV. századbeli huszita háborúk, az 1848. évi prágai fölkelés és az 1918-ban az egységes burzsoá csehszlovák állam létrehozásával befejeződő nemzeti felszabadító küzdelem hőseinek dicső utódai, nem békültek meg Hitler rendelte sorsukkal, hanem harcra keltek a német fasiszta diktátorok és leigázók ellen.

1942 májusában a cseh hazafiak megölték a véres kezű hitlerista gauleitert, Heydrichet. És amikor egy hónappal később a megdühödt hóhérok válaszképpen megtorlásul lemészárolták Lidice lakóit és a községet a földdel tették egyenlővé, az egész országban a felháborodás félelmetes hulláma söpört végig. Új erővel csapott fel a nemzeti felszabadító küzdelem lángja. Ez a küzdelem 1944-ben érte el csúcspontját. Csehszlovákiában a kommunista párt földalatti szervezetei vezetésével és a Szovjetunió támogatásával a partizánosztagok széles hálózatát szervezték meg. Megérett az idő az antifasiszta fölkelésre.

A legkedvezőbb helyzet Szlovákiában alakult ki, mivel – ellentétben a cseh–morva területekkel – ezt a német fasiszták nem szállták meg. Saját százezer fős hadsereggel rendelkezett, amelynek jelentős része szabadságszerető nézeteket vallott, és be lehetett vonni a hitleristák elleni küzdelembe. 1944 nyarának végére a szlovákiai partizánmozgalom széles területet ölelt fel – a Kárpátaljától Nyitráig és a magyar határig. Augusztus 29-én kezdődött a szlovákiai fölkelés. Megkezdődött a nép fasizmus elleni fegyveres küzdelme.

Nem nehéz elképzelni, milyen félelem töltötte el Szlovákia fasiszta diktátorát, Tisót, ha már augusztus 28-án arra kérte Hitlert, hogy küldjön csapatokat a felszabadító mozgalom elfojtására. A nyughatatlan lakossággal való leszámolásra rég várt alkalom ideje eljött, és a hitlerista parancsnokság reguláris csapatai egy részét azon nyomban Szlovákiába irányította. Az erőkben megnyilvánuló elképesztő különbségek ellenére, a fasiszta csapatok mögöttes területén valóságos ütközet bontakozott ki, és két hónapon át tartotta magát a felkelők által felszabadított terület, ahol a nép teljes jogú gazdája volt a vidéknek.

A szlovák népfölkelés az antifasiszta küzdelem tetőpontja és a nemzeti demokratikus forradalom kezdete volt Csehszlovákiában, ahol majd 1945 májusában megteremtették az új népi demokratikus rendet. A szlovákiai partizánok soraiban közel harmincöt nemzet szabadságharcosai küzdöttek, többek közt csaknem 3 ezer szovjet katona, 2 ezer cseh, 800 magyar, 400 francia, 100 lengyel és ugyanennyi jugoszláv, 80 német antifasiszta, 50 amerikai és angol nemzetiségű partizán.[302] Ez a küzdelem a spanyol népnek az 1936–1939. években a fasizmus sötét erőivel vívott harcára emlékeztet, amikor a köztársasági hadsereg soraiban harcoltak a szovjet, a lengyel, a német, a francia és még sok más nép legjobb fiai. Ilyen az internacionalizmus ereje!

A szlovák fölkelésnek sokoldalú segítséget nyújtó Szovjetunió, különösen a szovjet partizánegységek közvetlen részvételével, ismételten bebizonyította a csehszlovák néphez fűződő baráti érzelmeit és harci együttműködési szándékát. A közös ellenség elleni harcban ontott vérrel erősítették meg ezt a barátságot.

A szlovákiai fölkelés eredményeképpen a partizánok, a német csapatok hátában huzamos időre megbénították azokat a vasútvonalakat és közutakat, melyeket a szovjet–német arcvonalra irányuló csapat- és fegyverszállításra használtak. Ez a fölkelés, valamint a szovjet kárpát-duklai hadművelet magára vonta a német fasiszta csapatok nagy erőit. Mindez jelentős mértékben közrejátszott a Kárpát-Ukrajnában és Magyarországon folyó hadműveletek sikeres megvívásában.

A 2. Ukrán Front csapatai december közepére az Ipolyig törtek előre magyarországi támadó hadműveletük során. Ez Csehszlovákia határa! Úgy tűnt, mintha a folyó túlsó partjáról lanttal és fuvolával kísért cseh paraszt fölkelők dalainak, a husziták harci himnuszainak hangját hozná át a szél. Ezek a dalok – akárcsak nálunk orosz honban – a népé maradtak, nemzedékeket kísértek örömben, bánatban, és harcra lelkesítették őket. Dvořák, Smetana, Čapek, Hašek és Fučík hazájának határán álltunk, annak az országnak a határán, ahol az építészeti és művészeti alkotások sokaságában és varázslatosan szép tájakban gyönyörködhetünk.

Előttünk feküdt a legendás Szlovákia, az óriási hegységek és a termékeny síkságok vidéke, ahol évszázadokon át semmi sem változott. Szlovákia száz év óta álmodott szabadságáról. A szlovák nép története – a természettel, a leigázókkal és a rabszolgatartókkal, az idegen és a hazai kizsákmányolókkal vívott küzdelem története. A bátorságra lelkesítő népi hősének, Jánošiknak nevében harcoltak boldogulásukért a magyarok, lengyelek, románok és az ukrajnai huculok. Hány horda és hadsereg taposta földjét, dúlta föl városait és falvait! Batu kán, Napóleon, Hitler ... Mit hoztak ők a szlovák népnek? Csak szenvedést és elnyomást.

A középkori arany és réz országa a legújabb korszakban a favágók és napszámosok országává vált. Az elmúlt két évszázadban Szlovákia fő „exportja" a kérges tenyerű emberek tömege volt. Ezek az emberek oda indultak el dolgozni, ahová senki sem kívánkozott, a legnehezebb munkára, a legsúlyosabb munkakörülmények közé a világ legkülönbözőbb tájaira: a pennsylvániai szénbányákba, a kanadai erdőkbe, az argentínai pampákra ... Már a világháború előtt az Egyesült Államokban, Franciaországban és Belgiumban több szlovák élt, mint az anyaföldön. Voltak olyan „tudósok", akik állítása szerint Szlovákia gazdasági erőforrásai nem biztosíthatják a szlovák nép minimális életszínvonalát sem. Úgymond, emiatt vesznek vándorbotot a kezükbe a szlovákok. Érdekes lenne tudni, hogy mit agyaltak ki ezek a „tudósok" „elméleteik" igazolására akkor,

amikor Szlovákia a szabadság napfénye alatt felvirágzott. Ma a szocialista Csehszlovákia egyik leggyorsabban fejlődő területe. A pásztorok, a favágók, a földmunkások Szlovákiája, a szalmatetős fakalibák Szlovákiája fejlett iparral és mezőgazdasággal rendelkező országgá vált. Ma ritkán hallani az emigrációról. Jelenleg kevés itt a munkáskéz, olyannyira kiszélesedtek az alkotás tervei.

Akkor, 25 évvel ezelőtt, a szlovák határon álló szovjet harcosok a párában úszó távolba tekintettek, ahol a hatalmas erdő borította hegyek terpeszkedtek el. Jól tudták, hogy e hegyek között gyors folyású hegyi folyók vannak, amelyek leküzdése hatalmas erőfeszítéseket követel majd tőlük. De azt is tudták, hogy várja őket a szlovák nép, a szlovákiai partizánok, akiktől baráti támogatást kapnak.

A Csehszlovákia területén vívott harcokat megelőzték az Ukrán Frontok csapatainak Kárpát-Ukrajna, Románia és Magyarország felszabadítását eredményező hadműveletei. De már 1944 szeptemberében tüzérségi össztüzek reszkettették meg Csehszlovákia erdőségeit és hegyeit. Mint erről már szó esett, akkor vívták meg a kárpát-duklai hadműveletet. Az ellenség Csehszlovákia területén tartotta készenlétben az „A" és a „Dél" hadseregcsoportját, melyek állományában több mint 550 ezer ember, körülbelül 5 ezer löveg és aknavető, háromszáznál több harckocsi és rohamlöveg, valamint hozzávetőleg 700 harci repülőgép volt. E csoportosítás szétzúzásához a szovjet csapatoknak az erdős-hegyes hadszíntér nehéz viszonyai között kellett kibontakoztatniuk hadműveleteiket. Minden egyes támpont és állás birtokbavétele hatalmas erőfeszítéseket igényelt. Mindez arra késztette a szovjet parancsnokságot, hogy a kárpát-duklai hadműveletbe két front – az 1. és a 4. Ukrán Frontok – tekintélyes erőit vonja be. A hazai föld felszabadításáért vívott harcokban részt vett a dicsőséges 1. csehszlovák hadtest is. Nem sokkal később a 2. Ukrán Front csapatai is megkezdték széles körű és lendületes támadásukat Csehszlovákia területén.

A kárpát-duklai hadművelet az 1. Ukrán Front állományába tartozó K. Sz. Moszkalenko vezérezredes parancsnoksága alatt álló 38. hadsereg és a 4. Ukrán Front A. A. Grecsko vezérezredes 1. gárdahadserege tevékenységével kezdődött. A 38. hadsereg állományában tevékenykedett az 1. csehszlovák hadtest, amelynek parancsnoka Ludvík Svoboda tábornok volt.

1944. október 6-án a szovjet és csehszlovák egységek éle rohammal elfoglalta a Duklai-hágót és kitűzték rá nemzeti zászlóikat. Itt a Duklai-hágón lobogott fel Csehszlovákia felszabadításának lángja. Ezekben a harcokban megerősödött a szovjet–csehszlovák harci barátság és megszületett a lelkesítő jelszó: „Szovjetunióval örökkön-örökké!"

A 2. Ukrán Front Csehszlovákia felszabadítására irányuló tevékenysége 1944 decemberében kezdődött. Fő eseményei a következők: harcok a magyar–csehszlovák határon, a Garam mentén és Komarno alatt; támadás Szlovákia erdős-hegyes körzeteiben, valamint a Nyitra és a Vág közén; harc Bratislava és Brno, valamint Csehszlovákia fővárosának, Prágának a felszabadításáért.

Ezekben a hadműveletekben a 2. Ukrán Front csapásainak mérésére két irányt jelöltek meg. A frontnak a 4. Ukrán Fronttal együttműködő jobbszárnya a magyar–csehszlovák határ irányában fejlesztette ki támadását, és december 12-én, Sátoraljaújhelytől keletre, Csehszlovákia területére léptek. Ezzel egy időben a front balszárny-magasabbegységei, a 3. Ukrán Fronttal együttműködve végrehajtották az ellenség budapesti csoportosítása bekerítésének igen nehéz feladatát, majd Budapesttől északra kijutottak az Ipolyhoz és a Dunához.

Az Ipoly szokatlanul hihetetlen magas vízállással fogadott minket. A környező falvak lakói nem emlékeztek ekkora árvízre, különösen decemberben. A 7. gárdahadsereg csapatainak az ellenséges védelem Hatvantól északnyugatra történő áttörése után, valamint a 6. gárda-harckocsihadseregnek és I. A. Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportjának Šahý irányába sikeresen kifejlesztett támadását követően, a szétzúzott fasiszta katonai csoportosítás délnyugatra Budapest és északnyugatra Csehszlovákia felé az Ipolyhoz vonult vissza. Itt, mint a foglyok elmondták, az ellenség meg akarta erősíteni állásait és kivárni a kedvező pillanatot a visszacsapásra.

Támadó csapataink lendületének akadályozása céljából a fasiszták erős aknazárakat telepítettek átkelőhelyekhez vezető utakra, felrobbantották az Ipoly torkolat fölötti gátjait és ezzel áradást idéztek elő.

Ha az ellenség egy kicsit is előrelátó, ezt nem tette volna. Gyorsanmozgó magasabbegységeink lendületes támadása ugyanis meglepte az ellenséget. Gazdátlan szekerek, hintók, fogatok végtelen láncolatával találkoztunk a folyó déli partján levő községekben, az ingoványban megrekedt harckocsik tucatjaival, a part menti tüzérségi állások mellett piramisba rakott, lőszerrel teli ládák tömegével. Amíg a vízzel elárasztott nádasokban eltévedt német katonák gázlók után kutattak, hogy átjussanak az Ipoly északi partjára, a szovjet csapatok előrevetett alegységei tutajokon és ladikokon, valamint gázlókon keresztül leküzdötték a parttól majd két kilométerre kiáradt folyót, és a csehszlovák területre léptek. December 14-én a 6. gárda-harckocsihadsereg és – többek közt – az M. V. Volkov páncélos altábornagy parancsnoksága alatt álló 9. gárda gépesített hadtest csapatai elfoglalták Šahý csehszlovák várost.

Szavakkal nem lehet kifejezni azt a szívből jövő forró fogadtatást, melyben Šahý és a környező falvak lakossága részesítette a szovjet csapatokat. A városban még géppisztolyok kelepeltek, a lövedékek robbanásától a folyón még vízoszlopok emelkedtek magasba, de az emberek előjöttek búvóhelyeikről, és megmutatták utászainknak az ellenség által elaknásított szakaszokat, vezetőknek ajánlkoztak.

Ez csak a kezdet volt. Az ütközetek egész sorát kellett még katonáinknak csehszlovák bajtársaikkal vállvetve megvívni a szép csehszlovák föld szabaddá válásáig.

Ennek az időszaknak egyik legnagyobb eseményéhez tartozik a 6. gárda-harckocsihadsereg roppant feszített harca. A Budapest északnyugatról történő megkerülését végrehajtó harckocsiegységek meglehetősen előretörtek, és december 20-ra a csehszlovákiai Levice és Santovka községekhez értek ki. Ezzel veszélyeztették a 6. német hadsereg hátát. Az ellenség megriadt, és rendkívüli intézkedéseket tett a veszély elhárítására. Keskeny arcvonalszakaszon sok harckocsit és rohamlöveget összpontosított, és december 21-én reggel erős ellencsapást mért Szakállas körzetéből Šahý irányába. Nyilvánvaló volt, hogy a német parancsnokság át akarta vágni a 6. gárda-harckocsihadsereg közlekedési útvonalait és vereséget akart okozni csapatainknak.

A csapás éppen az Ipoly bal partján tevékenykedő 7. gárdahadsereg harcrendjét érte. December 22-én sötétedéskor az ellenséges páncélos egységek Šahý körzetébe jutottak, vagyis oda, ahonnan két nappal előbb gárdaharckocsizóink megkezdték támadásukat.

De ugyanakkor a támadó ellenség fedezetlenül hagyta balszárnyát. Ezt csa-

pataink tüstént kihasználták. A 6. gárda-harckocsihadsereg parancsnoka utasítást kapott, hogy csapatai egy részével fedezze magát északról és főerőivel mérjen csapást déli irányba a Garam keleti partja mentén, és a 7. gárdahadsereggel együttműködve zúzza szét az Ipoly és a Garam között tevékenykedő ellenséget.

A front csapatai sikeresen megoldották ezt a feladatot, az ellenséget teljesen szétverték. A 7. gárdahadsereg egységei december 26-án elérték a Duna északi partját, ahol közvetlen kapcsolatot teremtettek a 3. Ukrán Front Esztergom körzetébe érkezett és a budapesti csoportosítás bekerítését befejező egységeivel.

E harcok befejezésének idején a 2. Ukrán Front hadrendjének jobbszárnyán és közepén levő csapatok – a 4. román, a 40., 27. és 53. hadseregeink, valamint I. A. Plijev tábornok lovas-gépesített csoportja – Rožňava, Dobšina és Zvolen irányba fejlesztették ki támadásukat. Csehszlovákia délkeleti területén a 8. és a 6. német, valamint az 1. magyar hadseregek vették fel a harcot a szovjet csapatokkal. A rendelkezésünkre álló értesülések szerint a hitlerista parancsnokság meg akarta akadályozni a szovjet csapatok előnyomulását Csehszlovákia északkeleti körzeteibe. Igyekezett megszilárdítani a Dunától északra húzódó arcvonalát és biztosítani azoknak a magasabbegységeinek a tevékenységét, melyek a körülzárt budapesti csoportosítás felmentésére lendültek támadásba.

Keresztezni kellett az ellenség terveit. Ezért 1945. január első napjaiban a front balszárnycsapatai, a 7. gárdahadsereg és a 6. gárda-harckocsihadsereg támadásba ment át a Duna északi partja mentén, Komárno irányába. A hadművelet elgondolása szerint az összfegyvernemi és a harckocsi-hadsereg erői birtokba veszik Komárnót és az itt levő dunai átkelőhelyeket, majd a Budapest felé támadó német csoportosítás hátába törnek, és azt a 3. Ukrán Fronttal megsemmisítik. A Komárno irányába megindítandó támadás előkészítésének bonyolultsága abban rejlett, hogy a csapatok átcsoportosítását és összpontosítását a megindulási állásokban rendkívül rövid idő alatt és rejtve kellett végrehajtani.

A csapatoknál rövid párt- és Komszomol taggyűléseket, valamint röpgyűléseket tartottak. A fiatalok figyelmesen hallgatták a tapasztalt veterán harcosok szavait. Minden arra irányult, hogy egy ököllé formáljuk az emberek ezreinek akaratát, és ezzel az ökölcsapással félelmetes, visszaverhetetlen csapást mérjünk az ellenségre. Mindenütt jelszavakba ütköztünk, röplapokat találtunk. Tartalmuk a feladat megoldására vonatkozott: minél gyorsabban segítséget nyújtani a csehszlovák népnek a hitleristák rabságából való szabaduláshoz!

1945. január 6-ának éjszakáján kezdődött a legendás támadás a Garam vonaláról. 3 órakor a szokásos tüzérségi előkészítés nélkül rohamozták meg egységeink a folyó nyugati partján kiépített ellenséges erődítményeket. A németeket teljesen váratlanul érte rohamunk, és képtelenek voltak állni egységeink heves nyomását. Csapataik a harc legkezdetén meginogtak. Az első csapás okozta sokkból azonban nemsokára magukhoz tértek, és a halálra ítéltek fanatizmusával védték állásaikat, és mindenáron meg akarták akadályozni, hogy csapataink áttörjék védelmüket. Kíméletlen, nekikeseredett éjszakai harc kezdődött, amely különleges képességeket, emberfeletti kitartást és bátorságot követelt harcosainktól.

A 409. lövészhadosztály 667. lövészezredének az ellenség első harcárkát rohamozó alegységeit azonnal az ellenség szervezett géppuskatüze fogadta. Katonáink a földre vetették magukat. A rohamot kudarc fenyegette. Sok katonánk élete veszélyben forgott.

Az A. F. Lebegyev alhadnagy parancsnoksága alatt álló lövészszakasz harcosai az egyik legveszélyesebb géppuskafészek közelében húzódtak meg az ellenség gyilkos tüze elől. A harc e súlyos pillanatában a szakaszparancsnok, a komszomolista Alekszej Lebegyev alhadnagy elhatározta, hogy egymaga semmisíti meg a támadást megzavaró ellenséges géppuskát. „Leszámolok velük" – mondta mellette fekvő katonáinak.

Lebegyev ez időben töltötte be huszadik életévét. Ennek ellenére nagy harci tapasztalattal rendelkezett, a kurszki kiszögelléstől Csehszlovákiáig számos ütközetben vett részt.

A szakaszparancsnok a sötétség leple alatt az ellenséges álláshoz kúszott és egymás után két gránátot hajított a géppuskafészekbe. A géppuska elnémult.

– Rohamra! Előre! – csattant föl Lebegyev parancsa. Harcosai abban a pillanatban felpattantak és előretörtek. A géppuska azonban feléledt, és tüzet zúdított a láncban rohamozó szakaszra. Lebegyevnek már nem volt több gránátja. Gyors elhatározással az ellenséges géppuskaállásba ugrott és kézitusába keveredett. Amikor a szakasz harcosai elfoglalták ezt a tüzelőállást, meglepő kép tárult szemük elé. A szinte szitává lőtt Lebegyev a géppuska csövén feküdt, mellette három halott és egy súlyosan sebesült fasiszta hevert.

Alekszej Lebegyev alhadnagy élete árán biztosította alegysége és egész zászlóalja támadásának sikeres folytatását. Hősiességéért halála után a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének 1945. április 28-án kelt rendeletével a Szovjetunió Hőse címmel tüntették ki.

Január 6-án délelőtt magasabbegységeink 30 kilométeres sávban harccal átkeltek a folyón és nyugati partján kiterjedt hídfőállást foglaltak el. Estére az ellenség szakadatlan ellenlökéseivel lassította támadási ütemünket. Ugyanakkor a Duna déli partján támadó német fasiszta csoportosításnak sikerült visszafoglalnia Esztergomot. A 6. gárda-harckocsihadsereg hátába majdnem szabaddá vált az út... A veszélyeztetett terepszakaszra sürgősen előre kellett vonni a front tartalékából a P. M. Marol ezredes 93. gárda-lövészhadosztályát. A hadosztály a Duna északi partján foglalt el védelmet.

Támadásunk második napján különösen hevessé váltak a harcok. Az ellenség mindent elkövetett, hogy megakadályozza csapataink Komárnóba jutását, mivel e város megtartásától jelentős mértékben függött a Budapest felé támadó csoportosítás tevékenységének sikere. A front csapatait az ellenség szakadatlan ellenlökései érték. A föld minden méteréért súlyos harcokat vívtak. Január 7-én estére a 6. gárda-harckocsihadsereg főerőinek sikerült Komárnóhoz nyomulniuk. Harc bontakozott ki elővárosában és a várostól északra.

Az ellenség azonban nem tette le a fegyvert. Komárnóhoz vonta előre a 20. páncéloshadosztályát és páncéltörőtüzér-egységeit, majd január 9–11. között több nagy erejű ellenlökést indított csapataink ellen. A 2. Ukrán Front egységeinek nem sikerült továbbfejleszteni az elért eredményeket, elfoglalni Komárnót és a dunai átkelőhelyeket. A kiegészítésképpen a hídfőállásba irányított két hadtest – egy lövész és egy gépesített – sem volt elegendő az ellenség növekvő ellenállásának megtöréséhez. A hitleristák túlerőt hoztak létre harckocsikban. Január 13-án ismét erős csapást mértek a 7. gárdahadsereg csapataira és visszaszorították őket. Másnap a 7. gárdahadsereg parancsot kapott, hogy menjen át védelembe.

Hogyan értékelhetők a komárnói csata első napjainak eredménye? Számunkra

nem valami vigasztalóak voltak. Bár a 2. Ukrán Front balszárnyának támadása kétségtelenül segítséget jelentett a 3. Ukrán Front 4. gárdahadserege számára, az északnyugatról Budapest felé támadó ellenség csapásainak visszaverésében. A 7. gárdahadsereg csapataira mért csapások (egymást követték január második felében) pedig a hitleristáknak sok ezer katona és tiszt életébe kerültek. A fasiszták végül is kénytelenek voltak felhagyni rohamaikkal és ezen a szakaszon időleges csend állt be.

A front jobbszárnyán és a középsőn levő csapatok – a 40., a 27. és az 53. hadsereg, az 1. és a 4. román hadsereggel együtt – január 12-én támadásba mentek át, áttörték az ellenség előkészített védelmét a Szlovák-érchegység délkeleti lejtőin és a hónap végére felszabadították Plešivecet, Rožňavát, Jelšavát, Tisovecet, Breznót, Oždanyt és Lučenecet. A tél derekán voltunk. A csapatok tevékenységét erősen befolyásolta az erdős-hegyes terep, az esővel és a ködděl váltakozó havazás és a hófúvás. Ezenkívül a németek az összes hegyi utat aláaknázták és fatorlaszokkal zárták el. Az útcsomópontokon és a lakott helységekben támpontokat és ellenállási gócokat rendeztek be. Itt támadni, bizony igen nehéz dolog volt.

És a januári támadás mégis sikeresnek bizonyult. Bátran kijelenthetjük, hogy egységeink csapása meghiúsította a hitlerista parancsnokságnak a körülzárt budapesti csoportosítása felmentését célzó terveit. A 2. Ukrán Front magasabbegységei egymás után szabadították fel a szlovákiai városokat és falvakat. Egyes irányokban 100 kilométer távolságra nyomultak előre Csehszlovákia belsejébe.

Mivel az ellenség bekerített csapatai felmentése céljából csapás mérésére készülődött, január 20. után I. A. Plijev tábornok lovas-gépesített csoportját és a 6. gárda-harckocsihadsereget a front tartalékába helyezték. A 27. hadsereget pedig Budapest körzetébe irányították. A fenti hadseregek sávját a 40. és az 53. hadseregek vették át, melyek természetesen tevékenységeiket egyes irányokra kényszerültek korlátozni. A későbbiek során 40. hadseregünk a román 4. hadsereggel együtt a Garam völgyében Banská Bystrica (Besztercebánya) irányába támadott, valamint a műút és a vasútvonal mentén Zvolen felé. Az 53. hadseregünk, az 1. román hadsereggel pedig Banská Štiavnica (Selmecbánya) irányába nyomult. Február végére leküzdötték a Szlovák-érchegységet és nyugati lejtőin vívták harcukat az ellenséggel. A 2. Ukrán Fronttól jobbra tevékenykedő 4. Ukrán Front csapatai januárban az ostravai ipari körzetbe jutottak el, és súlyos harcokat vívtak.

Nyugtalanító, kemény időszak volt ez. De ezekben a napokban is voltak örömteli percek. A 2. Ukrán Front harcosai szívből jövő örömmel fogadták azt a hírt, hogy a honvédelmi népbiztos 1945. január 26-án kelt parancsában I. A. Plijev altábornagynak, a Szovjetunió hősének lovas-gépesített csoportját a csatamezőn tanúsított hősiességéért, bátorságáért, a hazáért vívott harcokban feladataik hozzáértő végrehajtásáért a „gárda" megtisztelő jelzővel tüntette ki. Hadrendi elnevezését 1. gárda lovas-gépesített csoportra változtatta.

Több ezer kilométert tett meg a veszélyes frontutakon az ellenséget megdöbbentő rajtaütések mestere, a lendületes rohamok hőse: Issza Alekszandrovics Plijev, a doni, a kubáni, a sztavropoli és az észak-kaukázusi kozák lovasaival. Érdemes hangsúlyozni, hogy a harckocsikkal egyesített lovasság új minőségével tűnt ki a Nagy Honvédő Háború időszakában, és hatalmas szerepet játszott a magas fokú mozgékonyságot és tetterőt követelő támadó hadműveletekben. Pli-

jev tábornok az elsők között ismerte fel a lovas-gépesített csoport új lehetőségeit, és ez a csoport, parancsnoksága alatt, nem egy dicsőséges oldallal gazdagította a háború történetét. A ló olyan süppedékes talajon is képes menni, ahol sem a harckocsi, sem pedig a legnagyobb terepjáró képességű más jármű még csak mozdulni sem volna képes; a ló mindenhová eljut az emberrel. A lovasság végigjárta a háború útjait és rászolgált a nagy elismerésre és hírnévre.

2

1945. február. A front csapatai a Vörös Hadsereg 27. évfordulóját ünnepelték. Hallatlan erővé vált a három év és nyolc hónap roppant kemény harcaiban a fasiszta hadigépezettel vívott csatájában, amelyhez hasonlót nem ismert a történelem. Támadásaink méretei grandiózusok, hatásai és eredményei elképesztőek voltak. A szovjet katonák, tisztek és tábornokok példátlan bátorságot és állhatatosságot tanúsítottak. Mennyi mindent hagytunk magunk mögött a harcok során! Messze mögöttünk van már a Dnyeper, mily régen dübörgött a harc Korszuny-Sevcsenkovszkijnál, hátunk mögött van a Bug, a Dnyeszter, a Déli- és a Keleti-Kárpátok hegyei és hágói.

1945. február 13-án befejeződött a hatalmas méretű, 108 napon és éjjelen át vívott budapesti csata. Az ebben részt vevő 2. Ukrán Front csapatai támadást indítottak a bécsi irányban és Csehszlovákiában is. Ebben az időben a front főerői – a 40. és 53. hadsereg, a 79. gárdahadsereg, a 6. gárda-harckocsihadsereg, az 1. gárda lovas-gépesített csoport, az 1. és a 4. román hadsereg – Breznótól Zvolenig, majd tovább a Garam menti területen, valamint a Dunáig terjedő hídfőállásban tartózkodtak. Magyarországon helyezkedett el a 46. hadsereg.

A Budapest bevétele utáni negyedik napon a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása új feladatot szabott meg a 2. Ukrán Front számára: hadművelet előkészítését és lefolytatását a „Dél" hadseregcsoport szétzúzása, valamint Bratislava és Brno, továbbá – együttműködve a 3. Ukrán Fronttal – Bécs birtokbavétele céljából. Két erőteljes csapás mérése döntő célokkal... Az ilyen csapások mérése tekintélyes erőket igényelt. A főhadiszállás saját tartalékból a front alárendeltségébe utalta a 9. gárdahadsereget, a 3. Ukrán Fronttól pedig a Dunai Katonai Flottillát a 83. tengerészgyalogos dandárral együtt. Számításba vette a főhadiszállás azt is, hogy a 2. Ukrán Front már sok hónapos, szakadatlan és súlyos harcokat vívott, amelyek folyamán nemcsak kimerültek erői és anyagi készletei, hanem meghosszabbodtak szállítási-utánpótlási útvonalai is. Ezért a hadművelet előkészítését csaknem egy hónappal meghosszabbította és a támadás kezdetének napját március 15-ben határozta meg.

Az események azonban ezeket az időpontokat – már a direktíva megérkezése utáni napon – korrigálták. Komárno körzetéből az ellenség dühödt támadást indított a Garam menti hídfőállás ellen.

A dunai átkelőhelyeken pontonosaink kétségbeesett küzdelmet vívtak az elemi erőkkel. A folyók vízszintje hirtelen megnőtt. Az árral sodródtak az összeomlott hidak roncsai, gerendák és jégtáblák... Február közepén a megáradt Garam is kiöntött. Az árvíz ellepte az alacsonyan fekvő területeket, az összes kiszáradt ereket és horhosokat. A hídfőállásban levő egységeket és magasabbegységeket el-

vágta a víz hadtápjuktól és ellátó bázisaoktól. Egyetlen átkelőhely maradt épségben a hídfőállás jobbszárnyán Kamenin körzetében, amely döntő jelentőségűvé vált. E hídfőállás meglétéből fakadó veszélyekkel számoló német parancsnokság elhatározta, hogy mindenáron kiveri onnan csapatainkat.

Február 17-én a Komárnótól keletre fekvő körzetből, állományában 400 harckocsit és rohamlöveget számláló hatalmas ellenséges csoportosítás, tüzérségi előkészítés után viszonylag keskeny szakaszon, lendületes támadásba ment át, a korábbi harcokban meggyengült 7. gárdahadsereg csapatai ellen, melyek a garami hídfőállásban foglaltak védelmet. A támadásban részt vettek a 8. német hadsereg már korábban itt működő egységein kívül a 6. SS-páncéloshadsereg 1. páncéloshadtestének a nyugati arcvonalról (Ardennekből) ide átdobott magasabbegységei. Megkezdődött az ellenség túlerőben levő csapataival vívott elkeseredett küzdelem a csehszlovák föld minden rögéért. A foglyok elmondták, hogy a német fasiszta parancsnokság itt akarta megismételni az ardenneki csapást, hogy csapatai visszatérhessenek Budapestre.

Estére a helyzet bonyolultabbá vált: a 7. gárdahadsereg balszárnyát a bekerítés veszélye fenyegette, mivel az ellenség egy időben délről erőszakos átkelést hajtott végre a Dunán és a hídfőállásban harcoló csapataink hátába jutott. Soraiban vetették harcba a sokszor szétvert és újra feltöltött „Adolf Hitler", „Hitlerjugend", „Das Reich", „Totenkopf" és más SS-hadosztályokat. Ezeknek a hadosztályoknak már csak a felsorolása is arról beszél, hogy milyen nagy reményeket fűzött a hitlerista parancsnokság a garami hídfőállás elleni támadáskor.

Így tehát a helyzet nem éppen kellemesen alakult számunkra. A 7. gárdahadsereg parancsnoka, M. Sz. Sumilov, kénytelen volt visszavonulási parancsot adni a balszárnyon harcoló hadosztálynak. A hídfőállásban harcoló csapatokat is meg kellett erősíteni. De mindez elégtelennek bizonyult. Az ellenség, fokozva csapása erejét, december 24-re visszaszorította a 7. gárdahadsereg egységeit a hídfőállásból és át akarta helyezni a harctevékenységeket a Garam keleti partjára. Az ellenség elszánt rohamai feltartására friss erőkre volt szükség. Ebből a célból az 1. gárda lovas-gépesített csoport egy lovashadtestét és a front tartalékából egy lövészhadtestet irányítottak a Garamhoz.

Miként is történhetett meg, hogy még a budapesti támadó hadművelet folyamán a Garam partján hídfőállást birtokba vevő 7. gárdahadsereget – amely viszonylag hosszú ideig védelmezte itt állásait – egy hét lefolyása alatt megfosztották e hídfőállástól, amellyel együtt nagy hadműveleti előnyöket vesztett el? Hiszen a későbbiekben a front csapatainak másodszor is harccal kellett átkelniük a Garamon.

A garami hídfőállás fontosságát éppen a német fasiszta parancsnokság tevékenysége magyarázza meg. Minden lehetőt elkövetett, csakhogy vereséget mérjen a 7. gárdahadseregre. Ezt még a nyugatnémet történészek sem tagadják. A már nemegyszer idézett Friessner, aki a körülzárt budapesti csoportosítás felmentésének általános irányítója volt, az „Elárult csaták" című könyvében írt arról az elképesztő benyomásról, amelyet a hitlerista parancsnokságon a 2. Ukrán Front csapatainak meglepésszerű tevékenysége előidézett. A Duna-kanyartól (a Duna 90°-os kanyart írt le) északra kibontakozott harcot Friessner rendkívül súlyosnak minősítette. A német parancsnokság számára csak az a lehetőség maradt, hogy a Bicske, Budapest irányban folyó támadás sikerének kifejlesztésére

kijelölt tartalékait, sürgősen a Komárnóhoz és Nové Zámkyhoz kijutó szovjet csapatok ellen irányítsa[303] – jegyzi meg Friessner.

Csapatainknak a Garam nyugati partján levő hídfőállása veszélyeztette annak a német csoportosításnak a szárnyát és hátát, amelynek rendeltetése a Balaton körzetében folytatandó támadó tevékenység volt. Friessner azt írja, hogy ő személyesen a legkomolyabban javasolta Guderiannak, a vezérkari főnöknek, hogy a szovjet csapatokat feltétlenül vessék vissza a Garam keleti partjára még a budapesti utcákon folyó harcok idején. Sőt, amikor Friessner 1944. december végén nyugdíjba ment, újra felhívta Guderian figyelmét erre a hídfőállásra. Bizonygatja, hogy Guderiannak ezt mondta: „Önnek meg kell győznie a Führert a következőkről: amíg az oroszok a Duna és a Garam szögletében fognak tartózkodni, gondolni sem lehet újabb nagy támadásra Magyarországon. Ez a szöglet – tyúkszemféleség katonáink lábán. Minél gyorsabban vágják ki, annál jobb."[304]

Február 7–16. között az ellenség átcsoportosította csapatait a hídfőállást kézben tartó 7. gárdahadsereg arcvonala előtt. Erről azonban a hadsereg-parancsnokság egészen az ütközet kezdetéig nem szerzett tudomást. Csak február 20-ra tudták meghatározni, hogy a hadsereg sávjában van az ellenség, melynek egységei és magasabbegységei vannak. Ezt az egyáltalán nem igazolható figyelmetlenséget az ellenség nem késlekedett kihasználni. A német fasiszta parancsnokság hatalmas erőket összpontosított február 17-ig a 7. gárdahadsereg csapataival szemben: körülbelül hat gyalogos- és két páncéloshadosztályt, valamint egy rohamlövegdandárt. A hídfőállásban védelemben levő csapatainkkal szemben öt gyalogos- és két páncéloshadosztály állt támadásra készen. Tehát a csapásmérésre jól felkészült az ellenség.

Még egy körülmény játszott itt nagy szerepet. A hídfőállásban kibontakozó harcok idején parancsnokaink előtt egy problematikus kérdés merült fel: vajon az ellenség miért részesítette előnyben gépesített csapatai éjszakai tevékenységét? Hiszen korábban elkerülte ezt. E kérdés megválaszolását a 24. gárda-lövészhadtest parancsnoka, A. J. Kruze vezérőrnagy kísérelte meg. Február 21-i harci jelentésében a következőkről tájékoztatta a hadseregparancsnokot: „A legutóbbi harctevékenységek gyakorlata arról tanúskodik, hogy az ellenség a nappal vívott harcok sikertelensége miatt és félve a tüzérségünk borzalmas ereje okozta technikai veszteségétől, esti órákban, sőt éjszaka, intenzív tüzérségi előkészítés után lendül támadásba."[305] Az ilyen és hasonló érvelés sajnos hibás volt, és csak arról tanúskodott, hogy a felderítés nem volt alapos és pontos.

Nem lenne ésszerű mindent az ellenség „technikai veszteségektől" való félelmével magyarázni. Hídfőállásunk felszámolása és következésképpen a Balaton körzetében megindítandó támadásra összpontosult csoportosítása hátának és szárnyának a veszélymentesítése, valamint a szovjet csapatok délkelet-csehszlovákiai előnyomulásának megakadályozása megért volna a technikai veszteségeknél még nagyobb áldozatokat is.

Mások voltak az okok. Mint a későbbiekben ismertté vált, az 1. SS-páncéloshadtest hadosztályai harckocsijainak egy részébe éjjellátó műszereket szereltek. A hírhedt Heinz Guderian halála után kiadott „Páncélosok előre" című könyvében azt írja, hogy bár ezek a műszerek még nem voltak tökéletesek, mégis „Magyarországon néhány sikeres tapasztalatra tettünk szert."[306] Sajnos, az ellenség technikai újdonsága a 7. gárdahadsereg felderítői előtt észrevétlen maradt.

Különben az ellenség éjszakai tevékenységének nemcsak ez volt az oka. A harctevékenységek körzete, vagyis a Kisalföld északi körzete, a Csallóköz sík terület, ahol említésre méltó természetes akadályok és mozgást gátló terepszakaszok nincsenek. A terep tehát kedvezett valamennyi fegyvernem, de különösen a páncélosok tevékenységének, ami természetesen fokozott éberséget követelt csapatainktól. Emellett, amikor magasabbegységeink védelembe mentek át, és néhány ellenlökést visszavertek, az ellenség mindenféle aktív tevékenységgel felhagyott ebben az irányban. És a parancsnokság . . .? – megnyugodott, amiért súlyos árat kellett fizetnie.

Térjünk azonban kissé vissza az események fordulatainak a vizsgálatához olyan sorrendben, amilyenben azok egymást követték a garami hídfőállásban. Csapataink elhelyezkedése a következő volt: a front jobbszárnyán észak és nyugat felé a 24. gárda-lövészhadtest volt védelemben, valamennyi hadosztályával egy vonalban (81., a 72. gárda- és a 6. gárda-légideszanthadosztályok), ettől balra a Dunáig a 25. gárda-lövészhadtest, amelynek a parancsnoka G. B. Szafiulin tábornok volt. A 24. gárda-lövészhadtest sávjában foglaltak el védelmet a 4. gárda gépesített hadtest egységei is, amelyek mindössze 20 harckocsival és rohamlöveggel rendelkeztek. E hadtest 36. gárda-harckocsidandára, amely a 81. és 72. gárda-lövészhadosztályok harcrendjében helyezkedett el, ebben az időben 19 harckocsival rendelkezett, s ezeket egyenként osztották el a harckocsiveszélyes irányokban.

Az ellenség rohamra lendült. Már támadása első napján 54 páncélosát kilőtték, illetve felgyújtották a mieink. Nagy szolgálatot tettek ebben tüzéreink, akik hallatlan hősiességgel és határtalan bátorsággal álltak helyt az ellenséges harckocsikkal vívott párviadalban. A 177,2 magassági pont közelében Rogyin gárdahadnagynak a 72. gárda-lövészhadosztály 155. gárda-tüzérezrede állományába tartozó ütege már az első ellenséges páncélos rohamok során 11 harckocsit lőtt ki. Az ellenség teljes erejével a 24. gárda-lövészhadtest bal- és a 25. gárda-lövészhadtest jobbszárnyára vetette magát, vagyis a csatlakozásukra csapott le. Szakadatlan rohamait rendszerint erős tüzérségi és légi előkészítés előzte meg.

A február 17-i harci események elemzésekor meg kell jegyezni, hogy az ellenség gyors áttörése a délkeleti és déli irányokban, és főként a 25. gárda-lövészhadtest két hadosztályának a bekerítése azért vált lehetővé, mert a két hadtestparancsnok nem intézkedett eléggé határozottan a védelem kielégítő megszervezésére sem az ellenség támadása előtt, sem pedig a hídfőállásban vívott harcok első napján bekövetkezett áttörése után.

A következő napon az ellenség harckocsirohamainak visszaverésében a tüzérséggel együtt nagy érdemeket szerzett a 4. gárda gépesített hadtest 36. gárda-harckocsidandára. A harcmezőn manőverezve megállította a német harckocsik előnyomulását a 72. gárda-lövészhadosztály sávjában (153,0 magassági pont körzetében) és öt ellenséges páncélost elpusztított.

Február 19-én az est beálltával jelentősen rosszabbodott a helyzetünk a hídfőállásban. Az ellenség által szorongatott 25. gárda-lövészhadtest csapatai elhagyták a Garam nyugati partján levő hídfőállást, bár a hadseregparancsnok nem adott engedélyt a visszavonulásra. Ennek következtében a hadtestek között megszakadt a harcászati összeköttetés. A frontparancsnokság kénytelen volt beavatkozni az eseményekbe. Most már egyedül a 24. gárda-lövészhadtest tartotta a hídfőállást.

A következő napon a németek, miután nyolc páncélost vesztettek, beszüntették a rohamot és magasabbegységünk jobbszárnyával szemben megkezdte erői átcsoportosítását. Ebben az időpontban a tíz kilométer szélességű és négy kilométernyi mélységű hídfőállásban a 24. és a 27. gárda-lövészhadtest, valamint a 4. gárda gépesített hadtest egységei harcoltak.

Február 22-én éjszaka az ellenség heves támadásba kezdett a jobbszárnyon védekező 81. gárda-lövészhadosztály védelmi sávjában. Mintegy húsz rohamot indított az ellenség 24 óra leforgása alatt, és a hadosztályt rohamozó 70 harckocsijából 20 égett ki a harcmezőn. Másnap éjjel ismét elkeseredett harc lángolt fel a hídfőállásban. Az ellenség tüzérségének teljes erejével hat órán át lőtte a hídfőállást megszállva tartó egységeinket. Ezután három irányból rohamozni kezdték Kamenicát. Az ellenség láthatóan a Garamon átvezető átkelőhely felé tört, hogy elvágja, bekerítse és megsemmisítse a hídfőállást védő egységeinket, majd ezután Budapest felé támadjon.

A német parancsnokság Kamenica elfoglalására csaknem 100 páncélost vetett be, amelyek között „Királytigris" elnevezésű nehéz harckocsik is voltak. Ha számításba vesszük, hogy a 24. gárda-lövészhadtest védelmi sávjában működő 36. gárda-harckocsidandár február 24-én 16 harckocsival rendelkezett, akkor kitűnik, hogy az ellenség hatszoros túlerőben volt páncélosok tekintetében.

Ugyanakkor a korábbi küzdelmekben nagy veszteséget szenvedő lövészcsapataink rendkívül legyengült állapotban voltak. Elég annyit mondani, hogy a hadosztályok szervezetszerű állományuk csupán 30–40 százalékával rendelkeztek. A harcrendek sűrűsége nem volt kielégítő, és az megfosztotta magasabbegységeinket állóképességüktől. A hadtesteknél nagyon kevés páncéltörő fegyver volt ahhoz, hogy az ellenség harckocsijainak ilyen tömegét visszaverjék.

A jobb szomszéd (a 27. gárda-lövészhadtest) sávjában levő Biňa elfoglalása lehetővé tette, hogy az ellenséges tüzérség erőfeszítését Kamenicára helyezze át. A helység építményei egymás után gyulladtak ki, és ez megnehezítette csapatainknak a védelem megszervezését. A 81. gárda-lövészhadosztályt már félig bekerítették. Február 25-én éjjel, súlyos feltartóztató harcok megvívása folyamán a 24. gárda-lövészhadtest csapatai kénytelenek voltak a folyó keleti partjára visszavonulni. Harcosaink a jégen és a gázlón keresztül jutottak át a Garamon, mivel a hidat az ellenség lerombolta. Ezt a visszavonulást már a frontparancsnokság tervezte meg. Számításba véve, hogy a 7. gárdahadsereg a nyolcnapos súlyos harcoktól kimerült, és képtelen tartani a hídfőállást, már 25-én este engedélyezték a visszavonulást és megparancsolták, hogy a Garam keleti partján szervezze meg szilárd védelmét. Február 26-án a hadseregnek tömörítenie kellett harcrendjét és az első vonalba legalább kilenc hadosztályt állítani.[307]

A Garam-parti hídfőállás betöltötte szerepét, bár jó lett volna megőrizni az ellenség „szemében ezt a szálkát" – mivel ezzel leköthettük volna a fasiszták figyelmét, és ami a fő, nagy erőit is. A hídfőállásra azért is szükség lett volna, hogy megtévesszük az ellenséget az onnan megindítandó támadás demonstrálásával. Ebben foglalható össze a hídfőállás szerepe. A 2. Ukrán Front parancsnoka a támadó hadművelet megindítását nem a Garam-parti hídfőállásból tervezte, hanem a Garam leküzdésével más helyen, ahonnan a későbbiekben valóban a támadás főcsapását mérték. Azért sajnálatos, hogy a hídfőállást nem sikerült megtartanunk, bár az ellenség nagy árat fizetett érte.

Ütközet a Garamért... Az idő nem törölte ki emlékezetünkből sem az azok-

ban a napokban átélt fájdalmakat, szenvedéseket, sem az itt harcoló emberek példamutató hősiességét. Az ellenség rohamai 1944. áprilisi napjaira Iaşi körzetében vívott csatára emlékeztettek minket, ahol keskeny szakaszon a harckocsik és a gyalogság nagy erőit vetette harcba. Most a Garam partján megközelítőleg ugyanez történt. De más is megismétlődött – a szovjet harcosok hősiessége! Katonáink derekasan verekedtek, merészségüket és bátorságukat kiváló katonai hozzáértésükkel egyesítették.

A Garam menti harcokban kitűntek a 36. gárda-harckocsidandár katonái, akiknek P. Sz. Zsukov ezredes volt a parancsnokuk. Többek között hősi magatartást tanúsítottak a 23 éves kommunista, Ivan Gyeputatov alhadnagy harckocsiszakaszának katonái. Gyeputatov alhadnagy itt a Garam partján lett szakaszparancsnok, és becsülettel igazolta az iránta tanúsított bizalmat. Az ellenség Kamenica körzetében levő átkelőhelyhez tört, hogy elvágja, bekerítse és megsemmisítse a hídfőállásban harcoló csapatainkat. Itt voltak védelemben Gyeputatov alhadnagy harckocsizói, akik túlerőben levő ellenséggel szembeni küzdelemben példátlan hősiességet, bátorságot és katonai hozzáértést tanúsítottak.

– Gyeputatov elvtárs az ön feladata – mondta a zászlóaljparancsnok – megakadályozni az ellenséget abban, hogy az átkelőhelyhez jusson: ez az egyetlen fonál, amely összeköti a hídfőállást a mögöttes területtel.

– A feladat világos – felelt Gyeputatov. – Mindent megteszünk, ami erőnkből telik. Ott, ahol szakaszunk áll, az ellenség nem tör át – fejezte be szilárd elhatározással az alhadnagy.

Február 23-án azt a feladatot kapta, hogy fedezze a Kamenica melletti átkelőhely előterét. Gyeputatov harckocsijával középen foglalt állást, tőle 50 méterre jobbra Boriszov harckocsija, 40 méterre balra Tulupové.

Gyeputatov szakaszának állásaira az ellenség 22 harckocsija rontott rá, amelyeket páncélos szállító járművekre ültetett gyalogság támogatott. Amikor az oszlopokban haladó német harckocsik kedvező távolságra értek, felcsattant Gyeputatov parancsa:

– Irány kettes. Az élen levőre! . . . Páncélgránát! Tűz!

Három lövés dördült el azonnal . . . Néhány másodperc múlva füst tört ki az első „Tigrisből", a megmaradtak megzavarodva forgolódni kezdtek.

A tüzérekkel és a lövész alegységekkel szorosan együttműködő harckocsizók visszaverték az ellenséges rohamot. A német harckocsik tömegének füstölgő roncsai a harcmezőn maradtak.

Félóra múlva az ellenség megismételte rohamát. Most a német páncélosok a gyalogsággal együtt szétbontakozott harcrendben támadtak. Gyeputatov úgy döntött, hogy ez alkalommal a legnagyobb távolságról tüzel a harckocsikra, hogy így megfossza őket az állásainkhoz való előretörés lehetőségeitől.

– Halálunkig kitartunk, egy lépést sem hátrálunk! – adta ki a parancsát a szakaszparancsnok alárendeltjeinek.

Ismét elhangzott a hős harckocsizó parancsa.

Már az első lövésekkel hat ellenséges páncélost lőttek ki. A hitleristák nem bírták a párviadalt, visszafordultak és megfutamodtak.

Az ellenség a következő napon két zászlóalj gyalogságot indított rohamra 18 harckocsi támogatásával, mivel mindenáron el akarta foglalni Kamenicát. De Gyeputatov és alárendeltjei résen voltak. A harckocsizók pontosan céloztak – és

négy fasiszta páncélos lángokba borult a harcmezőn. Az ellenség ez alkalommal is megingott. Rohama ismét kudarcba fulladt.

Sötétedéskor a hitleristák negyedszer is rohamra lendültek. Sikerült beékelődniük védelmünkbe, és kilőtték Tulupov hadnagy harckocsiját. A harckocsi parancsnoka megsebesült, a személyzet két tagja hősi halált halt. A kilőtt harckocsi állásához odasietett harckocsiján Gyeputatov. Célzott tűzzel megállította a hitleristákat.

A harckocsiszakasz együttműködve a gyalogsággal és a tüzérséggel, mesterien manőverezve az ellenség tüze alatt, célzott tüzet vezetve, a három nap alatti elkeseredett harcok során 26 német harckocsit, 12 páncélozott szállító járművet és két zászlóaljnyi gyalogságot semmisített meg.

A Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének 1945. április 28-án kelt rendeletével a bátor gárdistákat: I. Sz. Gyeputatov alhadnagyot, I. F. Boriszov alhadnagyot és K. P. Tulupov hadnagyot, harckocsiparancsnokokat, V. J. Tolsztov törzsőrmestert, P. T. Piszarenko és M. J. Nyehajev őrmestereket, lövegparancsnokokat, valamint L. Sz. Loginov törzsőrmestert, A. P. Marunov és G. Sz. Nalimov őrmestereket, harckocsivezetőket a Szovjetunió Hőse címmel tüntette ki. Az állomány több tagja Vörös Zászló Érdemrendet kapott. Ezek a magas kitüntetések nemcsak az Ivan Gyeputatov alhadnagy harckocsiszakaszának rendíthetetlen bátorságát méltató elismerése volt, hanem – és ez nem kevésbé fontos – a harcosok magas szintű katonai-mesterségbeli tudásának az elismerése is. A harckocsik személyzete szilárd kollektívává forrt össze, olyan magot képezett, amely mindent egy célnak – a győzelemnek rendelt alá. A harckocsiparancsnokok remekül tájékozódtak a helyzetben és pillanatok alatt meghozták a szükséges elhatározást. A lövegparancsnokok kiválóan vezették a tüzet, és valóban a célzott tűzvezetés mestereinek bizonyultak, míg a harckocsivezetők mesterien manővereztek a harcmezőn.

Hallatlan bátorsággal verekedtek tüzéreink is. Magukra vonták az ellenséges páncélos erők főcsapásait. Bizonyították, hogy a tüzérség a gyalogság megbízható pajzsa.

A bátorságról, az odaadásról és a dicsőségről sok szó esett a Szovjetunió hősei tanácskozásán, amelyet a 2. Ukrán Front politikai csoportfőnöksége hívott össze a haditanács utasítására 1945. február 23-án.

Különböző helyekről utaztak ide a front legkitűnőbb emberei. Egyesek Budapestről, mások Csehszlovákiából vagy a Duna körzetéből. Mintha csak kiválogatták volna őket. A zubbonyokon kitüntetések, az arcok cserzettek a széltől, a naptól és lőportól perzselődtek... Az összegyűltek figyelmesen hallgatták a front politikai csoportfőnökét, A. N. Tyevcsenkov altábornagyot, majd gazdag tapasztalataikon osztoztak. Természetesen mindegyikük arról akart hallani, hogy mily módon adják át tapasztalataikat a fiataloknak. És a gyalogosok, repülők, harckocsizók, felderítők, híradók, tüzérek beszélnek a katonatömegekkel való barátságukról. A szovjet katonák saját érdemeikkel nem szeretnek hivalkodni. Ezért többnyire arról beszélgetnek, hogy neveljék fegyelemre, szervezettségre, bátorságra és leleményességre bajtársaikat.

Ezen a tanácskozáson hirdették ki a frontparancsnok parancsát – a Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnöksége 1943. július 24-i rendeletének megfelelően – a Szovjetunió hősei előléptetéséről. M. M. Geraszimov főtörzsőrmestert, híradó szakaszparancsnokot, V. P. Propokenko törzsőrmestert, hadtáp-szakaszpa-

rancsnokot tisztté, alhadnaggyá léptették elő. G. F. Lebegyev hadnagy, műszakiutász zászlóaljparancsnok pedig főhadnagy lett. Amikor Tyevcsenkov tábornok átnyújtotta az előléptetetteknek az új váll-lapokat, bajtársaik gratuláltak életük e jelentős eseményéhez.

A tanácskozás február 24-i záróülésén megjelent a frontparancsnok. R. J. Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja is. Ismét élénk beszélgetés folyt szoros baráti körben. Számos lényegbevágó kérdést is megoldottak ekkor. Este a hősök a frontparancsnokkal együtt megtekintették a front ének- és táncegyüttesének előadását.

Ez volt a frontélet. Dübörgött a harc és az emberek a fütyülő golyók záporában vetették magukat a harcba, örök hírnevet szerezni... És amikor a heves csatározások elcsendesedtek a harcosok egy kérdés eldöntésére gyűltek össze a harcárkokban, óvóhelyeken, a már hóvirágos tisztásokon, a hadsereg politikai osztályain, a front politikai csoportfőnökségeken – hogyan lehet az ellenséget a leggyorsabban szétzúzni. Ezek a tanácskozások nem beszámolók és magyarázkodások, hanem élő és fontos dolgok voltak.

A harci csend napjaiban, amikor a front már a Bratislava–Brno irányába megindítandó támadó hadműveletihez készülődött, a 7. gárdahadseregnél is megszervezték a kiváló harcosok találkozóját. A részt vevő 133 harcos közül 14 a Szovjetunió hőse volt. A találkozó részvevői előtt M. Sz. Sumilov gárda hadseregtábornok, a Szovjetunió hőse, hadseregparancsnok mondott beszédet. Sok híres harcos nevét említette meg, közöttük Ivan Makarovics Kucenkónak, a 72. gárdalövészhadosztály sorkatonájának a nevét is.

Íme, a szovjet katona hősi tette.

Az ellenséges harckocsiknak hatalmas ember- és technikai veszteség árán sikerült védelmünkbe beékelődniük. Kucenko harcos géppisztolysorozataival elszakította a gyalogságot a páncélosoktól, és ennek során tucatnyi hitleristát terített le. Amikor elfogyott a lőszere, a hős harcos kézigránátjait kapta elő, és még hét fasisztát pusztított el. Kucenkót egy lövedék szilánkjai megsebesítették, de még akkor sem hagyta el helyét. Ekkor egy, a védelmen áttörő harckocsi Kucenkó fedezékének közelébe jutott. A harcos összeszedte minden erejét és a páncélos alá hajította gránátját. Az acélszörny folytatta útját. Késlekedni már nem lehetett. Kucenko a keze ügyében levő gránátjaival a harckocsi alá vetette magát...

Kucenko sorkatona veterán harcostársai, mind sokat átélt katonák, egymás után léptek fel az emelvényre, hogy beszámoljanak élményeikről. Lélegzet-visszafojtva hallgatták a találkozó részvevői a kozák Mazsit Dszunuszov tüzér őrmestert, a Szovjetunió hősét, a hadseregben nagy hírnevet szerzett azerbajdzsán Guljam Karimov felderítő őrmestert, a Szovjetunió hősét, I. I. Zsemcsuzsnyikov őrnagyot, a Szovjetunió hősét... A zárszót A. V. Muhin vezérőrnagy, a hadsereg haditanácsának tagja mondta el. A találkozó részvevői felhívással fordultak a 7. gárdahadsereg egységei és magasabbegységei valamennyi katonájához, tiszthelyetteséhez és tisztjéhez. Ebben felhívták harcostársaikat a szovjet gárdisták dicső tetteinek folytatására. A felhívásban a következők hangoztak el: „Felszólítunk titeket... legyetek bátor, merész és okos harcosok... Minden percet használjatok fel a katonai ismeretek tökéletesítésére, forgassátok szakértelemmel fegyvereteket, tanuljátok meg a harci tudományt a tapasztalt katonáktól... Legyetek éberek! Őrizzétek a katonai titkot. Az éberség – a mi fegyverünk!"

Emez időszak pártpolitikai munkájának rendezvényei közül meg kell említeni

a katonanőknek március 8-án megtartott, a nemzetközi nőnappal összeegyeztetett tanácskozását.

Felmérhetetlen munkagyőzelmeket értek el asszonyaink és leányaink a hátországban, és bátorságukról tettek tanúságot a csatákban is. Az arcvonalon pótolhatatlan és hősies munkát végeztek híradó, mesterlövész, orvos, ápoló, szakács és közlekedésirányító katonanőink. A nőtalálkozón láthattuk a két német „Tigrist" kilövő Szonja Szinojánt, és a front hírneves mesterlövészét Vera Petrovszkaját, akinek vagy 100 megsemmisített fasiszta volt a „folyószámláján" és még sok más hírneves katonanőt. Igen ünnepélyes körülmények között történt a kitüntetések – érdemrendek, érmek, ajándékok és a front haditanácsa elismeréseinek – átadása.

De a csaták mezején ritkán fordul elő huzamos csend. Így volt ez akkor, 1945 tavaszán is. Csapataink új támadó hadműveletekre készülődtek.

Abban az időben, amikor a front balszárny-magasabbegységei visszaverték az ellenség Komárno körzetéből megindított rohamait, a balszárnycsapatok (a 40. és az 53. hadsereg a román magasabbegységekkel együtt) nem bírtak jelentősebb mértékben előnyomulni. Ez teljesen érthető volt, hiszen az úttalan erdős-hegyes terep, az átjárók hiánya, a magas hótakaró igen megnehezítette csapataink manőverét. Március kezdetéig már csak azért is fel kellett hagyni a széles körű támadó tevékenységekkel, mivel az ellenség Balaton környéki ellentámadásának visszaverésére készültünk. Az „E" hadseregcsoport törzsfőnöke, Erich Schmidt-Richberg tábornok erről a hadműveletről azt mondta, hogy „ez az utolsó kétségbeesett kísérlet a német délkelet megmentésére" – de erről már beszéltünk.

Megérett az idő az új ütközetre. A front lendületes, határozott tevékenységre készült fel, a bratislava–brnói támadó hadműveletre. A magasabbegységeket emberekkel, fegyverekkel, harci technikai eszközökkel egészítették ki, üzemanyag-, lőszer-, élelmiszer és felszerelési készleteket halmoztak fel.

A Szlovák-érchegység sávjában támadó 53. hadsereg 55 kilométer szélességben áttörte az ellenség megerődített védelmét és 20 kilométert nyomult előre. A hadsereg csapatai száznál több csehszlovákiai települést foglaltak el, és március 7-én felszabadították Banská Štiavnicát. Március 14-én a 40. hadsereg kiverte Zvolenből a fasisztákat. Az ellenséget a Garam mögé vetettük. E harcokban kitűnt a hadsereg hadműveleti alárendeltségében levő 1. román önkéntes „Debreceni" „Tudor Vladimirescu" gyalogoshadosztály, s ezért a Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének rendeletével a Vörös Zászló Érdemrenddel tüntették ki.

Nehéz volt katonáink útja a hegyekben. Ott nyomultak előre, ahol mint mondani szokták, még a madár sem járt. Emellett ügyesen manővereztek, megkerülték az ellenséges védelmi gócokat és támpontokat, bekerítették, üldözték a fasisztákat.

Március első napjai a tavasz első napjai, de Csehszlovákiában már februárban beköszöntött a tavasz. A völgyekben felengedett föld süppedékennyé, kiterjedt vendégmarasztaló sártömeggé vált. Ezen keresztüljutni csak harckocsival lehetett. A hólé elárasztotta és elmosta az utakat. A vízáradat sokhelyütt a gépkocsik motorjait is elöntötte. A hegyekben – hóval és a hegycsúcsokról süvítő széllel találkoztak csapataink. A hegyek lejtőit köd ülte meg, az utak eljegesedtek. Mindenki, aki a gépkocsik mellett haladt, igyekezett segíteni – fákat és ágakat vágtak, gallyakat törtek és dobáltak a gépkocsik kerekei alá, mintegy útburkolatot készítve számukra.

És az átjutás a sebes folyású hegyi folyók fölötti pallókon! Egész éven át zúgva és haragosan száguld a víz a szurdokban, de tavasszal még félelmetesebbé válik. Látni lehetett, amint az őrjöngő ár szikláról sziklára dobálja a fákat. Ezeken a „függő hidakon" a túlsó partra katonáink éjjel vagy teljes sötétségben keltek át. A meredek sziklafalon leereszkedtek a vízhez, tapogatva keresgélték az átvezető pallókat, majd keresztülvergődtek a tombolva rohanó víz fölött.

Az ellenség minden hidat lerombolt visszavonulásakor. A tüzéreknek és a harckocsizóknak várniuk kellett, amíg az utászok hidat vernek, de ezalatt ők sem ültek tétlenül, az utászokkal együtt verték a cölöpöket és készítették a deszkaburkolatot... A gyalogság sohasem várakozott, tűzön-vízen tört előre és megakadályozta, hogy az ellenség megkapaszkodhassék. Hiszen tudták, hogy az ellenséget nehéz kiverni a hegyi támpontokból.

Hányszor fordult elő, hogy a harcosok a szó legszorosabb értelmében kezükkel segítették előre a lövegeket, vagy a harckocsik olyan meredek lejtőkön kapaszkodtak fölfelé, amelyek jóval meghaladták a technikai normákat. És minden esetben, amikor a tüzérséggel támogatott gyalogság megjelent az ellenség harcrendjeiben előnyomuló harckocsikkal, a megdöbbent fasiszták úgy futottak, mintha kísértetek kergették volna.

Egyébként a hídverés oly gyorsan ment utászainknak, hogy a tüzérség és a harckocsik rendszerint nem nagyon szakadtak le a gyalogságtól.

Valahogy így nyomultak előre a front jobbszárnycsapatai – a 40. és az 53. hadsereg. A behavazott Kárpátokban megismételték Szuvorov vitézeinek hősi tetteit. A Szlovák-érchegységben sem volt éppen könnyű dolog csatázni. Az ellenség itt olyan hadosztályokat vetett be, melyek állománya különleges hegyiharc-kiképzésben részesült. De a hegyek lejtőin berendezett fasiszta védelmet mégis áttörtük, majd az 53. hadsereg a keskeny hegyi utakon fejlesztette ki támadását.

Március első napjaiban hasonló körülmények közt kezdődött a 40. hadsereg támadása, amelyben részt vettek román egységek is.

Magasabbegységeink kitartóan törtek a Garam felé. A Szlovák-érchegységben katonáink hasznát vették az utcai harcokban és az erdei ütközetekben szerzett tapasztalataiknak, mivel egyrészt az ellenséget gyakran városokból és falvakból kellett kiverni, másrészt ez a hegyvidék erdőségekkel borított. De érteni kellett a nyílt terepen berendezett védelem elleni rohamokhoz is, mivel itt számos völgy és a fennsík terült el.

A Garam előterében az ellenség a hegyeket, átjárókat különösen megerősítette és támpontnak használta fel még a kolostorokat is, amelyek mint ismeretes, mindig is vár szerepet töltöttek be. A fasiszták széleskörűen alkalmazták a lesállásokat és a különböző akadályokat. Különösen nagy nehézségekkel találták szembe magukat a tüzérek.

A 40. gárdahadsereg támadásának útjában terült el Zvolen, az egyik jelentősebb szlovákiai közigazgatási és ipari központ, amely egyben fontos közúti csomópont is. A város előterében, ahol az ellenség előre előkészített védelmet rendezett be a magaslatok láncolatán, kiváltképpen heves harcok bontakoztak ki. Csapatainknak roppant nehéz körülmények között kellett végrehajtaniuk a megkerülő manővereket, a főerőknek pedig a völgyekben kanyargó vasútvonalak és közutak mentén kellett támadniuk. Ezek a völgyek állandóan az ellenség tűzhatása alatt voltak. Ennek ellenére, egységeink március 11-én este közvetlenül

a város alá értek és délkeleti szegélyén összecsaptak az ellenséggel. Másnap hajnalban, erős tüzérségi előkészítés után megkezdődött Zvolen ostroma. Két nap, két éjjel folytak rohamcsoportjaink elkeseredett utcai harcai a városban, amelyet csak március 14-én reggelre bírtunk teljesen megtisztítani az ellenségtől.

A szlovák lakosság – öregek, fiatalok, nők és gyermekek – a szűk járdákon tolongott és lelkesen üdvözölte harcosainkat, akik onnan siettek ide, ahonnan a tüzérségi ágyúszó félelmetes hangja hallik. Az ujjongó, nevető, karjukat ölelésre táró embereket a világoszöld köpenyes és sapkás rendőröknek szinte vissza kellett tartaniuk.

Zvolen felszabadítása a 2. Ukrán Front csapatainak nagyszerű győzelme volt. Huszonöt egységünket érdemrendekkel és -érmekkel tüntették ki a sikeresen megvívott hadműveletért és a város birtokbavételéért. A tíz legjobban kitűnt ezred és önálló zászlóalj megkapta a „zvoleni" megtisztelő előnevet.

Március 16-án a balatoni hadművelet sikeres befejezése után kezdődött meg a bécsi támadás, amelyet – mint ez ismeretes – a 3. Ukrán Front jobbszárnyával és a 2. Ukrán Front balszárnyával vívtunk meg. Az első állományából a másodiknak rendelték alá a 6. gárda-harckocsihadsereget és több magasabbegységet. A frontok erőfeszítéseinek ilyen megváltoztatása a bécsi hadműveletben, a főhadiszállás 1945. március 9-i direktívájában tükröződött vissza. A 2. Ukrán Front Dunától északra tevékenykedő csapatai a bratislava–brnói hadművelet kezdetéig azt a feladatot kapták, hogy a Garam partján foglaljanak el védelmi állásokat.

3

Március második felében a nyugat-magyarországi Duna-völgyben a tavasz teljes igazában beköszöntött. Megindult a zajlás a Garamon, és a megáradt víz kilépett medréből. Életre kelt a kanyargós, sok ágra szakadó Zsitva, Nyitra és a haragos Vág. A látvány gyönyörű volt, de egyáltalán nem okozott örömet a 2. Ukrán Front parancsnokságán, mivel a folyók jelentős akadályt képeztek a front középső csoportosítása – az 53. hadsereg, a 7. gárdahadsereg és az 1. gárda lovas-gépesített csoport – Bratislava irányába megindítandó támadásának útjában.

A hadművelet megkezdését azonban nem lehetett halogatni. A csapatok gondos és rejtett felkészítése ezekben a márciusi napokban történt. A Garam bal partján elterülő körzetben összpontosultak a pontonos egységek és itt halmoztuk fel az átkelőeszközöket is. A törzsek pedig kidolgozták az erőszakos átkelés legapróbb részleteit is. A figyelem középpontjában a Garam volt, melynek a tulsó partján az ellenség gondosan megerődített védelmi állást épített. Ez a terepszakasz fölöttébb kedvező volt az ellenség számára, mivel a folyó nyugati partja sok helyütt nagyon meredek volt.

Számunkra viszont az jelentett előnyt, hogy a keleti parton elterülő erdőségekben egységeink rejtve hajthatták végre erőik csoportosítását és készülhettek fel a vadul rohanva zajló folyó leküzdésére.

A Garam partján velünk szemben „régi ismerőseink" álltak: a Kreysing tábornok parancsnoksága alatt álló 8. német hadsereg – a folyó középső folyásánál, az Alacsony-Tátrában és a Nyitrai-hegyvidéken – és a Balck páncélos tábornok

vezette – a Volgától jó néhányszor szétvert – 6. hadsereg – a Garam alsó folyásától a Dunáig. Ezt a két hadsereget kellett legelőször is szétverni.

A főcsapást az 53. hadsereg és a 7. gárdahadsereg érintkező szárnycsapatainak kellett mérni Bratislava, Malacký, Brno irányába. A Garam és az ellenség fővédőövének leküzdése után vetették ütközetbe az 1. gárda lovas-gépesített csoportot azzal a feladattal, hogy gyorsan fejlessze ki az összfegyvernemi hadsereg sikerét és akadályozza meg, hogy az ellenség visszavonuló csapatai megszállják az előre előkészített védelmi vonalakat a hadművelet mélységében, a Nyitra, a Vág és a Morava nyugati partjain. Közvetlenül a bratislavai támadó tevékenységekre az M. Sz. Sumilov vezérezredes vezette 7. gárdahadsereget jelölték ki.

Ennek a csoportnak támadásba való átmenete előtt a frontparancsnokságnak sikerült közvetlen kapcsolatot teremteni az ellenség hátában aktívan tevékenykedő szlovákiai partizánokkal. A partizánok jelentős segítséget nyújtottak csapatainknak, értékes adatokat gyűjtöttek és juttattak el hozzánk a németek Vág menti erődítményrendszeréről, Žilina és Bratislava védelmének terveiről, és gyakran hegyi vezetőkként tettek nagy szolgálatokat. És maguk is verték a hitleristákat, ahol csak érték.

Kedvező helyzet alakult ki a csapásmérő csoportosítás szárnyain. A front jobbszárnyán működő 40. hadsereg a román egységekkel együtt március 20-tól 25-ig sikeresen felszámolta az ellenség utolsó hídfőállását a Garam keleti partján, Banská Bystrica körzetében.

A front balszárnyán a 46. hadsereg sikeresen fejlesztette ki támadását Bécs irányába és ezzel délről veszélyeztette a fasiszta német csapatok bratislavai csoportosítását. Az ellenség március 25-én reggel megkezdte visszavonulását a magyar–osztrák határ felé, míg a 46. hadsereg csapatai az úgynevezett bécsi kapu – a Duna és a Fertő-tó közti 20 kilométer széles átjáró – irányába törtek előre.

Időszerűvé vált az általános támadás megkezdése. Az emberek a szó szoros értelmében harcba vetették magukat. Ez tapasztalható volt a mindenütt megtartott párt- és Komszomol-taggyűléseken uralkodó lelkes hangulatból. A legsúlyosabb megpróbáltatások előtt a katonák tekintete mindig a pártra szegeződött.

A 7. gárdahadsereg balszárnyán elhelyezkedő 25. gárda-lövészhadtest egységei, az ellenség megtévesztése céljából még március 23-án megkezdték erőszakos átkelésüket a Garamon. Az volt a feladatuk, hogy a Duna mentén Komárno irányába támadjanak. Ez azonban nem volt az általános támadás kezdete, de még csak a főcsapás iránya sem. A főcsapás mérését a hadsereg jobbszárnyán tervezték a 27. gárda-lövészhadtest és az 53. hadsereg balszárny-magasabbegységei együttes erőfeszítéseivel.

És ahogy az feltételezhető, ebben az irányban a Garam partjához közel levő egyik magaslatra települt át a frontparancsnok, Malinovszkij marsall harcállás-pontja. Innen futottak szét a hatalmas frontorganizmus idegszálai. A frontparancsnokkal együtt itt tartózkodott a parancsnokok operatív csoportja, amelynek élén beosztásának kiváló szakembere, N. O. Pavlovszkij tábornok, a fronttörzs hadműveleti csoportfőnöke állt, a vezető fegyvernemek parancsnokaival. Itt volt N. Sz. Fomin tábornok front-tüzérparancsnok, A. D. Cirilin tábornok, a műszaki csapatok főnöke és A. I. Leonov tábornok, a híradó csapatok főnöke.

Március 25-én éjszaka csönd honolt a Garam fölött. A főcsoportosítás csapatai felderítő tevékenységek formájában – melyet az ellenség már megszokott –, meglepésszerűen átkelt a folyón, megsemmisítette az ellenség folyóparti harcbiz-

tosító erőit, és ezen az éjszakán birtokba vette a Garam jobb parti árterületének ezt a szakaszát, majd közvetlenül a védelem peremvonalához vonult. Ehhez a pontonosokat alkalmazták, akik az éjszaka leple alatt több hidat vertek.

Március 25-én virradat előtt J. Sz. Alekszin vezérőrnagynak, a 27. gárda-lövészhadtest parancsnokának a harcálláspontjára érkezett a 2. Ukrán Front parancsnoka, és utasítást adott a támadás megkezdésére. Reggel 6 órakor eget-földet megremegtették „katyusáink" össztüzei. Ezt követően az összeszokott kórus hangjaként, megszólaltak a különböző űrméretű és hatótávolságú ágyúk. Tűzfedezet mellett indultak rohamra az előrevetett zászlóaljak és az utászok. Kihasználva az éjszakai sikereket, csapataink már széles arcvonalon kezdtek hozzá a hídfőállás elfoglalásához. Hatalmas erők keltek át a folyón.

Arról a magaslatról, ahol a front előrevetett harcálláspontja és figyelőpontja települt, a reggeli nap sugaraiban a harc óriási panorámája tárult elénk. A parttól meglehetősen távol lövedékeink robbanását észleltük. Láttuk, hogy az első lépcső csapatok sikeresen törik át az ellenség fővédőövét. A frontparancsnok ebben az időben adott parancsot több híd megépítésére, hogy könnyebbé váljon az 1. gárda lovas-gépesített csoport áttörésbe való bevetése.

A meghatározott jelre a rejtett helyeken már korábban összpontosított pontonos egységek késedelem nélkül a folyópartra vonultak és nekiláttak munkájuknak. Örömet szerzett pontonosaink összehangolt, gondos munkája, mert támadó csapataink akadálymentes, gyors átkelését biztosította.

A folyó leküzdése kiválóan sikerült! Itt feltétlenül meleg szavakkal kell megemlékezni tüzéreinkről és repülőinkről. Amikor még pontonosaink a hídveréssel voltak elfoglalva és a gyalogság a rohamhoz készülődött, a tüzérség és a légierő hatalmas csapást mért a védelem peremvonalában korábban felderített célokra. E csapások pontos végrehajtását az előzetes légi felderítés tette lehetővé. Légi fényképek segítségével pontosan meghatározták a harcárkok, a fa-föld erődök rendszerét, a folyót tűz alatt tartó ütegek állásait, az erődítmények mögött várakozó harcászati tartalékokat.

Az erőszakos folyóátkelésre akkor került sor, amikor az ellenség védelme összeomlott a légierő és a tüzérség rendkívül nagyhatású csapásai alatt. Huszonnégy óra sem telt el, és 20 kilométernél szélesebb, 10 kilométernél mélyebb hídfőállást vettünk birtokba. Az ellenség védelmi vonalát tehát áttörtük.

És ismét szólnunk kell tüzérségünk hatalmas szerepéről, melyet a harcok első szakaszában játszott. Szó szerint összefüggő tűzfallal vette körül csapataink partraszállásának körzetét. A tüzérek nem csökkentették tüzüket addig, amíg a túlsó partra át nem keltek a gyalogságot kísérő lövegek. Ezeket a lövegeket azonnal a harckocsiveszélyes körzetekbe irányították, mivel a légi felderítés jelentette, hogy nem messze a birtokba vett hídfőállástól német harckocsik gyülekeznek. Így a tüzérség megerősítette a gyalogság harcrendjét és lövészcsapataink támadó lendületének szíve-lelke volt.

Az ellenséges védelem felőrlésében aktívan kivette részét a dunai flottilla. Március 28-án Komárnótól 20 kilométerre keletre, vagyis az ellenség elhelyezési körzetében, partra tette a 83. tengerészgyalogos-dandár egységeit, amelyek érzékeny csapást mértek az ellenség hátába, majd a harmadik napon egyesültek az arcból támadó lövészegységekkel.

A támadás új erővel fejlődött ki erre az időre. A március 26-án bevetett 1. gárda lovas-gépesített csoport gyors ütemben fejezte be az ellenséges védelem

harcászati övezetének áttörését, és lendületesen tört a hadműveleti mélységbe. Március 28-án az ellenség harcrendjében a bratislavai irányban kialakult rés szélessége elérte a 135, mélysége pedig a 40 kilométert. Ez időre csapataink mintegy 200 lakott helységet szabadítottak fel. Következő nap a lovas-gépesített csoport magasabbegységei elfoglalták az ellenség védelmének mélységében levő támpontot és közúti csomópontot, Vráblet. Az utakat elkerülő lovasok a németek hátába törtek. Megsemmisítették az élőerőt, és birtokba vették a technikai eszközöket. Mindenütt, ahol a front egységei támadtak az ellenség kiégett harckocsijait, helyükről kirobbantott fa-föld erődöket lehetett látni . . . – ilyen a háború könyörtelen képe.

Lovasaink rémületet keltettek az ellenség soraiban. Még mindig emlékszünk arra, hogy a foglyul ejtett német tisztek ereiben megfagyott a vér a „kozák" szóra. És nem véletlenül. A lovasok bátran, merészen és okosan harcoltak. Az ütközetbe vetett 1. gárda lovas-gépesített csoportot az ellenség képtelen volt feltartóztatni a Zsitva mentén. A lovasok lendületes támadásukkal felborították az ellenség számvetéseit.

A csapataink előretörésének fékezésére igyekvő németek a Zsitván átvezető összes hidat felrobbantották, és még azzal sem törődtek, hogy sok harckocsijuk a folyó keleti partján maradt. Ezeket támadó csapataink, személyzetükkel együtt, teljesen ép állapotban zsákmányul ejtették.

Csapataink a Zsitva leküzdése után a Nyitrához jutottak el. Ehhez a védelmi terepszakaszhoz a németek nagy reményeket fűztek. Itt voltak az ellenség fontos támpontjai Nitra, Komjatice, Šurany és Nové Zámky. Ezenkívül nyugati partján haladt a Bratislava–Ostrava vasúti fővonal. I. A. Plijev tábornok lovas-magasabbegysége itt is bebizonyította, hogy rászolgáltak a gárda jelzőre. Tevékenységükben nemcsak bátorságukkal tűntek ki, hanem találékonyságukkal is. Lendületes mozgásuk az áttörési sávban a Zsitvához és a Nyitrához, majd éles fordulat délre Šurany közúti és vasúti csomópont elfoglalására, hogy ezzel feldarabolják az ellenséges védelem arcvonalát – ilyen volt a lovassági manőver. Bármennyire is törekedett az ellenség erőinek egy ökölbe összpontosítására, ez semmiképpen sem sikerült neki. A lovasság minden alkalommal utolérte az ellenséges gyalogságot, amint az összegyűlt a védelem elfoglalására. Az ellenséget nyugat felé visszaszorító lovas-magasabbegységek harccal átkeltek a Nyitrán és Nové Zámky megkerülésébe kezdtek nyugat felé, hogy megfosszák a védőket a Vághoz visszavonult egységekkel való kapcsolatteremtés lehetőségétől.

A Nyitrán elsőnek a 10. gárda-lovashadosztály kozákjai keltek át. A hadosztály parancsnoka Sz. T. Smujlo vezérőrnagy volt. A Šuranyt védő németek hátába kijutó kozákok, az arcból támadó lövészegységekkel együttműködve, rövid idő alatt birtokba vették a várost. Ebben az időben más kozák egységek, amelyek északabbra tevékenykedtek, lövész-magasabbegységekkel együttműködve harccal átkeltek a Nyitrán, és elvágták az innen Nové Zámkyba vezető utat és vasútvonalat. Nemsokára a városszélen összecsaptak az ellenséggel. Délről a városhoz jutottak a 7. gárdahadsereg 24. gárda-lövészhadtestének egységei A. J. Kruze vezérőrnagy parancsnoksága alatt, és elvágták az ellenség visszavonulásának az útját.

Egész napon át folytak a harcok Nové Zámkyért. Először a város peremén kiépített két lövészárkot és az ezt védő szögesdrótakadályt kellett leküzdeni, majd utcai harcok során a téglaépületekben meghúzódó ellenséget és a bariká-

dok mögött menedéket kereső német alegységeket kellett megsemmisíteni. Március 29-én megszabadítottuk a várost a nagy veszteséget elszenvedő hitleristáktól. Ezen a napon repülőink reggeltől estig szakadatlanul támadták az ellenség visszavonuló csapatait. A légi uralom repülőink kezében volt, akik támogatták lovasságunk lendületes előnyomulását nyugat felé. A harcmezőn a repülők gyakran együttműködtek a lovassággal.

Csapataink kijutása Nyitrához és Nové Zámky elfoglalása megnyitotta számunkra a legrövidebb utat Bratislavához. A Duna északi partján védelemben levő ellenséges magasabbegységek kénytelenek voltak sietve visszavonulni Komárnóhoz, mivel a bekerítés veszélye fenyegette őket. Ezt a jelentős csehszlovákiai dunai kikötővárost sem sikerült a németeknek megtartaniuk. A Duna déli partján támadó 46. hadsereg még március 28-án elfoglalta a magyar Komáromot és ezzel eldöntötte Komárno sorsát is.

Komárno felszabadítása a következőképpen történt. A bratislavai irányban folyó támadás során a dunai flottilla éjszakai órákban az ellenség tüze alatt 60 kilométeres utat tett meg a vízen a fedélzetén tartózkodó 83. tengerészgyalogos-dandár alegységeivel (a dandárparancsnokok L. K. Szmirnov ezredes, április 1-től V. T. Szeleznyov ezredes volt), és világos nappal kirakta ezt a második deszantot a várostól nyugatra. Március 29-én ezek az alegységek egyesültek a 7. gárdahadsereg keletről támadó egységeivel, majd körülzárták a helyőrséget, és birtokba vették a várost.

Ezen a napon Moszkva, a haza nevében 224 löveg 20 össztüzével üdvözölte a 2. Ukrán Front dicsőséges csapatait, amelyek a bratislavai irányban áttörték az ellenség védelmét, birtokba vették Komárnót, Nové Zámkyt, Šurányt, Komjáticét és Vráblet. Nagy örömet okozott ez az üdvözlés nemcsak a szovjet katonák körében, hanem a csehek és a szlovákok szívében is. Ez az aktus ünnepélyesen hírül adta, hogy Csehszlovákia megszabadítása a hitleristáktól hamarosan bekövetkezik.

Ugyancsak március 29-ének jelentős eseménye volt, hogy az M. F. Grigorovics vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 23. lövészhadtest egységei meglepésszerűen, harccal átkeltek a Dunán. A Komárnótól nyugatra átkelt hadtest az ellenség hátába került, és a 7. gárdahadsereg arcból támadó 25. gárda-lövészhadtestével együttműködve Bratislava felé törtek a Csallóközben. A 23. lövészhadtest egységeinek különböző időben arcból mért csapásai a németek szárnyára és a hátába kizökkentették az ellenséget a kerékvágásból, s ez lehetővé tette a front csapatai számára, hogy az ellenség védelmén ütött résen keresztül sikeresen fejlesszék ki támadásukat Bratislava irányába.

Egyre újabb városok házainak tetőire kerültek a felszabadítók lobogói. Március 30-án és 31-én a 7. gárdahadsereg csapatai az 1. gárda lovas-gépesített csoporttal együttműködésben elfoglalták az ellenség szilárd támpontját, Nitrát. Estére a gyalogság és a lovasság erőszakos átkelést hajtott végre a Vágon, és harccal birtokba vették Galántát, a Bratislavához vezető utak fontos csomópontját.

Az ellenség nitrai helyőrségének a szétverése a hatalmas méretű bratislavai hadműveletet megelőző roppant fontos epizód volt. Az 1. gárda lovas-gépesített csoportnak az ellenség védelmébe benyomuló – széles ék közepén ténykedő – lovashadosztályai megszállták a Nitrától nyugatra vezető összes utat. Ezzel az itt védekező német egységeket teljesen megfosztották a visszavonulás lehetőségétől. Szárnyaik fedezetlenné váltak és azok a biztosító alegységek, amelyeket az ellen-

ség Nové Zámky előtt a műút mentén állított fel, képtelenek voltak a fenyegető csapás elhárítására. Tüzérséggel és nehéz aknavetőkkel megerősített lövész alegységeink, amelyek arcból támadtak, elfoglalták a Nyitrán átvezető hidat, és szilárdan megkapaszkodtak a város keleti szegélyén. Északról a város felé erősödött az 53. hadsereg egységeinek a nyomása. Az ellenség utóvédcsapatok fedezete alatt, megkezdte visszavonulását a hegyekbe, ahol katonái a szlovák partizánok prédájává váltak.

A Nyitrának, majd a Vágnak csapataink által történt hallatlan gyors ütemű leküzdése arra kényszerítette az ellenséget, hogy harci technikai eszközeinek és tüzérségének nagy tömegét elhagyja. Többek között ezzel magyarázható az a tény is, hogy Nitra déli szegélyét az ellenség főleg géppuskatűzzel védelmezte, amelyet különösebb nehézség nélkül hallgattattak el csapataink. És Moszkva ismét üdvözölte a Nitrát és Galántát felszabadító 2. Ukrán Front csapatait. Április 1-én fővárosunkban eldördülő dísztűzzel üdvözölték az 53. hadsereget és a 7. gárdahadsereget, amelyek felszabadították a Bratislava előterét fedező Trnavát, Hlohovecet és Senecet (Szenc).

Ez csapataink igazi diadalmenete volt. A helyzet úgy alakult, hogy a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása azt a feladatot állíthatta a 2. Ukrán Front elé, hogy legkésőbb április 5–6-án vegye birtokba Bratislavát. Ezután a frontnak el kellett foglalnia Brnót, Znojmót és Stockeraut.

És április 1-én, amikor Moszkvában a házak megremegtek a tüzérségi össztűztől, a 7. gárdahadsereg 25. gárda-lövészhadteste kijutott Bratislava keleti és északkeleti peremére. E hadsereg 24. és 27. gárdahadtestei, valamint az 1. gárda lovas-gépesített csoport megindultak a Kis-Kárpátok felé, a várostól északkeletre.

A felderítőink már bejutottak a városba is, de híreik nem voltak örömteljesek. A németek a várost erősen megerődített ellenállási góccá változtatták. Sok vasbeton tűzfészket építettek a város előterében és az épületekben, aknamezőkkel fedezett harckocsiárok-rendszert hoztak létre. A Bratislavába vezető valamennyi utat bőven telerakták torlaszokkal és vasbeton harckocsiakasztókkal. A város utcáin barikádok, gyalogsági és harckocsiakadályok tömegét találtuk. Mindezt géppuska és tüzérségi tűzzel fedezték . . .

A németek, szokásukhoz híven, Bratislavában ugyanúgy, mint más városokban is, a peremkerületeket erődítették meg a legjobban. A várostól északra, fél év folyamán szilárd védelmi övezetté változtatott Kis-Kárpátok húzódtak, délre pedig a Kis-Duna és a Duna. Az ellenség tűzeszközeinek többségét a hegyek és a folyam közé, Bratislavától keletre irányította.

A frontparancsnokság egészen pontos adatokkal rendelkezett a helyőrség állományáról. A Bratislavához visszavonult csapatokon kívül a hitlerista parancsnokság rengeteg Volkssturm-alakulatot dobott ide, továbbá felfegyverezte utász- és munkászászlóaljait.

De a szovjet harcosok ennél már sokkal különbet is láttak! Támadó lendületük ellenállhatatlan volt. Ők már a győzelmes finis előtti utolsó erőfeszítéseket tették, és most minden igyekezetük arra irányult, hogy a gyűlölt ellenségnek minél gyorsabban megadják a kegyelemdöfést.

Az ellenség Bratislavában védekező csapatai gyorsabb szétverése céljából a 7. gárdahadsereg parancsnoka, M. Sz. Sumilov vezérezredes elhatározta a város átkarolását délkeletről és északkeletről, valamint egyidejű erőteljes csapások mé-

rését ezekben az irányokban. Bratislava felszabadítását célzó tevékenységekre kiegészítőleg bevonták még az M. F. Grigorovics vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 23. lövészhadtestet, amely három nappal korábban került a hadsereg állományába, valamint a frontparancsnok utasítására a dunai flottillát is, amelynek parancsnoka G. N. Holosztyakov ellentengernagy volt.

Nehéz papírra vetni azt az érzést, amely ezekben a napokban hatalmába kerítette harcosainkat. Hiszen azon a földön meneteltek, amelyet korábban csak hallomásból ismertek. A rügyező fák alatt csinos cseréptetős házak. Az emberek is rendkívül rendesek, szívélyesek. Csakúgy árad belőlük az el nem titkolt megelégedettség, amikor élelmiszerrel és borral teli kosarukkal mennek az úton. De a szovjet katonának nincs ideje arra, hogy szlovák testvéreivel elfogyasszon egy üveg jó bort. Derekasan, férfiasan megölelik egymást, majd sokáig integetnek egymásnak, az egyik sapkájával, a másik pilotkájával . . .

Frontutak . . . Műutak, földutak, dűlőutak és az úttalan utak, amelyeket mindenképpen le kell küzdeni. Az arcvonal egész kiterjedésében lőszerrel, élelmiszerrel és felszereléssel megrakott tehergépkocsik iparkodnak Bratislava irányába. Előresietnek az útkomendánsok, a forgalomszabályzók, és az út szélére táblákat állítanak fel, rajtuk a felhívás: „Bratislavába!", „Csapj rá Berlinre!"

Csapatainkkal és a hadsereghadtáppal ellenkező irányba vonuló német katonákból és tisztekből álló oszlopokkal találkoztunk, szürkészöld kígyóknak tűnnek. Volkssturmista katonák. A fiatalabbak gyalog, az idősebbek – ősz hajú,ráncos arcú, köhécselő, nyögdécselő alakok – szekéren.

A kékeslila párában úszó tavaszi égen megcsillogtatják szárnyukat a zúgó vadászrepülőgépek, amelyek csapatainkat oltalmazzák. A csatarepülőgépek a város előterében létrehozott védelmi terepszakaszt „simítgatják", csapásokat mérnek az ellenség közlekedési vonalaira és átkelőhelyeire. De mindez csak a közelgő ütközet előjátéka volt.

Vonulnak a szovjet katonák, és már ügyet sem vetnek a kiégett, szétlőtt és az utakról letaszigált harci technikai eszközökre. Csak itt-ott lehet látni egy-egy harckocsit és rohamlöveget, mivel nagy részük Nyugat-Magyarországon és a Garam mellett maradt. Nagyon sok személyautó hevert szanaszét – törzsgépkocsik függönyökkel, asztalokkal és padokkal, tiszti gépkocsik, lopott szőnyegekkel teletömve és tábornoki autók, bőrrel bevont ülésekkel. Most ezeknek az autóknak volt gazdáival találkozunk a foglyok menetoszlopaiban, vállukon zsákkal. Nem segítettek rajtuk a kiáradt folyók, amelyekhez pedig nagy reményeket fűztek. Csapásaink egyre erősebbek, támadásunk üteme egyre hevesebb. A németek által az elhúzódó védelem céljaira épített támpontok pedig nagyon rövid életűek.

Április 2-án a 7. gárdahadsereg előrevetett egységei leküzdve az ellenség három harcárokból álló, számtalan tüzérségi beton-tüzelőállásokkal teletűzdelt külső erődítményrendszerét a keleti és az északkeleti elővárosokban, már közvetlenül Bratislaváért kezdték meg harcukat. Újra elszánt küzdelem indult minden kerületért, háztömbért, utcáért és házért.

Ezzel egy időben más terepszakaszokon szintén dörögtek az ágyúk, Bratislavától északkeletre a Kis-Kárpátokban. Az ellenség ellenállását megtörő és az erdő borította hegyekre felkapaszkodó gárdistáink itt is birtokba vették az ellenség védelmi állásait, és megteremtették Bratislava északról és északnyugatról való megkerülésének lehetőségét.

A következő napon a 2. Ukrán Front törzse a Bratislaváért vívott harcok és a

Brno irányába folyó támadás közvetlen vezetése céljából áttelepült Budapest alól a Nové Zámkytól néhány kilométerre levő kis faluba, Dvoryba.

Újra és újra megremeg a bratislavai utcák burkolata a tüzérségi lövedékek robbanásaitól, újra meg újra ostromolják az épületeket katonáink. Az ellenség ellenlökések sorát indítja meg, igyekszik visszavetni csapatainkat az északnyugatra és nyugatra levő közlekedési úthálózatától. De a fasisztákon már semmi sem segít.

Április 4-én 12 órakor Bratislava központi terén összefutó sugárutakon törtek előre egységeink és alegységeink. Megkezdődött utolsó rohamuk. Elöl a rohamosztagok haladtak. Három óra múlva sok házon megjelentek a vörös lobogók. Estére az ellenség a város elhagyására kényszerült és megkezdte visszavonulását Bécs felé.

A háború utolsó szakaszában tehát a dolgok így alakultak: az ellenség tervezett, a szovjet hadsereg végzett. A Garam, a Nyitra és a Vág védelmének tartására képtelen ellenség eltervezte, hogy a győri és a bratislavai megerődített körleteket, valamint a Kis-Kárpátok kedvező terepszakaszait megszállja. Ez azonban rövid lejáratú epizódnak bizonyult, csapatainknak mindössze két napra volt szükségük Bratislava elfoglalásához. A város felszabadításával közvetlen veszély fenyegette az ellenség rendkívül fontos hadászati és ipari körzetét, az osztrák ipari központot – Bécset és a bécsi medencét. A 2. Ukrán Front – a 3. Ukrán Fronttal a bécsi irányban együttműködő – 46. hadseregének csapataira hárult az a feladat, hogy megfosszák a németeket potenciális fegyverraktáraiktól és kiragadják kezükből ezeket a fontos bázisokat.

És Moszkvában eldördült a tüzérségi dísztűz Bratislava hőseinek tiszteletére. A városért vívott harcban legkiemelkedőbb tetteket végrehajtó magasabbegységeket és egységeket a legfelsőbb parancsnok parancsával „bratislavai" megtisztelő előnévvel tüntették ki. Ilyen címet vívtak ki maguknak többek közt a 23., a 25. lövészhadtestek, a 252., a 409. lövész-, valamint az 5. és a 26. légvédelmi tüzérhadosztályok.

A háború tüzében megperzselődött egység- és magasabbegység-zászlókra új érdemrendek kerültek. A 19. és a 375. hadosztályokat Vörös Zászló Érdemrenddel, a 25. gárda-lövészhadosztályt a Szuvorov Érdemrend II. fokozatával, a 93. gárda-lövészhadosztályt és a 27. gárda-harckocsidandárt a Kutuzov Érdemrend II. fokozatával tüntették ki. Kutuzov és Szuvorov Érdemrendekkel tüntették ki a 8. gárda-lovashadosztályt, a 4. és a 6. gárda-lövészhadtesteket. Ezenkívül mintegy 30 egység kapott egyéb kitüntetést.

És a haza: az ellenség fölötti győzelmet kivívó fiait dicsőítette. Ezekben a harcokban kitüntetettek közül megemlítjük a 27. gárda-lövészhadtest bátor és merész parancsnokát, J. Sz. Alekszin altábornagyot, aki később, április 22-én halálos sebet kapott Brno előterében, a 23. lövészhadtest vitéz parancsokát, M. Sz. Grigorovics vezérőrnagyot, valamint e hadtest hadosztályparancsnokait: Sz. V. Szalicsev ezredest és I. A. Gorbacsev vezérőrnagyot, akik nemcsak hozzáértően vezették magasabbegységüket, hanem személyes bátorságukkal is kitűntek. És vajon nem érdemelték ki az elismerő szavakat a 7. gárdahadsereg utászai és pontonosai, akiknek parancsnoka V. J. Plaszkij, a műszaki csapatok vezérőrnagya volt? Ők biztosították az erőszakos folyóátkeléseket és nagymértékben részeseik voltak a hadművelet sikerének. Az ország nem felejti el a 25. gárda-lövészhadtest műszaki főnökét, N. I. Malisev ezredest, aki a Garamon való erő-

szakos átkeléskor vívott harcban halt hősi halált. A régmúlt háborús napokra emlékezteti a bratislavai lakosságot a hitleristák által megsemmisített és V. A. Kljucsarev mérnök ezredes műszaki katonái segítségével újjáépített Duna-híd.

Áldozatok nélküli háború még sohasem volt, azonban az életben maradottak soha nem felejtik el azokat, akik az életüket adták a fasizmus feletti győzelem dicső ügyéért.

Sikeresen fejlődtek az események a front jobbszárnyának támadásában is. A 40. hadsereg magasabbegységei és a román hadosztályok még március 20-án gyorsanmozgó rohamosztagaikkal megkerülő manővert hajtottak végre és heves, szívós harcokat vívtak a Banská Bystrica előterében a város elfoglalásáért. Három nap múlva, vagyis a főcsoportosítás bratislavai irányba megindított támadásának a napján a 40. hadsereg csapatai sikeres harcok árán leküzdötték a Garamot, áttörték a fasiszták védelmét, és eredményes harcot vívtak mind arcból, mind a várost átkaroló szárnyakon. Most a Banská Bystricáért vívott harc újabb erővel lángolt fel.

A hitlerista parancsnokság ezt a várost kulcspozíciónak tekintette a Kárpátokhoz vezető úton. Ezért Banská Bystrica előterében az erőteljes és állóképes erődítményrendszer három sávját hozta létre. Ez a rendszer vasbeton harckocsiakasztókból, harckocsiárkokból, azokon az uralgó magaslatokon elhelyezett fafödök erődökből állt, ahonnan ellenőrzés alatt lehetett tartani a városba vezető valamennyi utat. Az utakat, még a dűlőutakat is elaknásították, eltorlaszolták, és az utak fölötti sziklákat robbantásra készítették elő. Ezenkívül támadó csapataink útját állta még a szilaj Garam is.

Ennek a komoly folyóakadálynak a leküzdéséhez gondosan felkészültek a 40. hadsereg egységei. A rendszeresített műszaki átkelőeszközök mellett, harcosaink tutajokat készítettek, amelyeket egyéb más átkelésre használható alkalmatosságokkal együtt a megjelölt átkelési szakaszokhoz cipeltek. A fő feladat az volt, hogy a lehető legrövidebb idő alatt minél több gyalogsági erő kerüljön a túlsó partra, foglaljon hídfőállást, tartsa, majd szélesítse ki.

Ennek a feladatnak a megoldása sikerrel járt. Csapataink először Banská Bystricától délre vettek birtokba hídfőállást, majd a továbbiakban a várostól északkeletre is. Az átkelőhelyeken a túlpartra szállították a tüzérséget és a gyalogsági nehézfegyvereket. Ebben az időben tüzérségünk elreteszelte az átkelőhelyekhez igyekvő fasiszta csapatokat. Az ellenség tűz alatt tartása biztosította, hogy a túlparton megkapaszkodó gyalogságunk körültekintéssel foglalhatott védelmi állást, nem veszélyeztette az ellenség ellenlökése. Az ellenséges csapatok mozgására alkalmas terepe szinte teljesen tüzérségünk erőteljes tűzhatása alatt állt, és a németek által megindított ellenlökések egyikét sem kísérte siker.

Március 24-én támadó csapataink elérték Banská Bystrica elővárosát. A súlyos utcai harcok még éjszakára sem csöndesedtek el. Másnap a várost teljesen megtisztítottuk a fasisztáktól.

Az ellenségnek nem sikerült tartania a közelben fekvő és szintén nagy erejű támponttá kiépített Kremnicát sem. Csapásaink alatt északnyugat felé visszavonuló hitleristák csaknem az összes vasúti és közúti alagutat felrobbantották a város környékén. A Kremnicát szárnyakról és hátba megkerülő támadó csapataink április 3-ra virradó éjjel értek a városhoz, és súlyos, de nem hosszan tartó ostrom után reggelre birtokba vették. Kremnica az ellenség fontos védelmi csomópontja volt a Nagy-Tátra déli lejtőin.

A 40. hadsereg folytatta támadását a hegyekben. Április 5-én felszabadította Prievidzát, amely jelentős vasúti és közúti csomópont volt északi, keleti és délnyugati irányba kifutó, Ostravával és Bratislavával összekötő vasúti vonalaival és műútjaival. Ezeken az utakon szállították a Kárpátokban működő német csapatok ellátását biztosító anyagokat és felszereléseket. Prievidza és környéke lényegében a hitlerista parancsnokság jelentős fegyvertára, lőszerbázisa volt. Prievidza falaitól a gazdag és hatékony kibányászás alatt álló Hlohovec-hegység gerince mellett fekvő Trenčinig terült el Csehszlovákia egyik hatalmas hadiipari körzete, ahol lőszert és robbanóanyagot gyártottak. E körzet gyárai lövedékkel, tölténnyel, gránáttal, lőporral, ammóniával, műszaki eszközökkel és híradó berendezésekkel látták el a német fasiszta hadsereget. Az itt levő tüzértechnikai üzemek újították fel a harcokban megrongálódott rohamlövegeket és ágyúkat. A trenčini gépkocsijavító üzemet teljesen harckocsigyártásra és -javításra állították át. Ezért védelmezték ezt a körzetet oly elszántsággal a fasiszta területrablók. De amint láthattuk, harcosaink erősebbnek bizonyultak náluk.

A 40. hadsereg magasabbegységei terepen, úttalan utakon, elmocsarasodott árterületeken, torlaszokon és aknamezőkön keresztül megkerülve az ellenség támpontjait, nyomultak előre. Egységeineknek sikerült beszivárogniuk a fasiszták harcrendjébe, betörni hátába és elvágni visszavonulásuknak az útját. Április végére a 40. hadsereg csapatai, a román egységekkel együtt, elérték a Morava folyót.

A front csapatainak támadási üteme a Garamtól Bratislaváig és a Kárpátokban elérte a napi 24–30 kilométert. Figyelembe véve az évszakot és a terepviszonyokat, ez az ütem igen gyors volt. Lendületesség és vakmerőség jellemezte csapataink itteni tevékenységét. Ezek a tulajdonságok biztosították az elért sikereket. Különösen megdöbbentő vakmerőséggel és hozzáértéssel tevékenykedtek gyorsanmozgó csapataink, többek közt az 1. gárda lovas-gépesített csoport egységei. A kozákok gyakran betörtek az ellenség hátába, bekerítették csapatait és elvágták visszavonulási útvonalait. Egyik Bratislava környéki községben még egy „Királytigris" harckocsi elmenekülését is megakadályozták lovasságunk kozákjai.

– Szálljatok ki, szálljatok ki! Kezeket fel! – mondták lövésre készen tartva fegyvereiket harcosaink a német páncélos személyzetének.

Látni kellett volna, hogy milyen pánikszerűen hagyták el erődjüket az SS-egyenruhás páncélosok. Mondani sem kell, hogy a kozák harckocsizók nem haboztak az acélóriás sorsát illetően, a „100" szám ráfestése után harcuk támogatására használták fel.

Néhány szó a Dunai Katonai Flottilláról. Nem sokkal az iași–kisinyovi hadművelet előtt az azovi flottilla bázisán, Sz. G. Goroskov ellentengernagy parancsnoksága alatt szervezett flottilla erőszakos átkelést hajtott végre a Dnyeszter torkolati öblén, majd Románián és Bulgárián keresztül északnyugatra törte át magát. A flottilla elszánt harcok során hajózott felfelé a Dunán, közel 2000 kilométert. Harci útját fémjelzik Belgorod-Dnyesztrovszkij város és erőd, Vilkovo, Izmail és Reni szovjet kikötők, Galati, Braila román kikötővárosok, valamint Sulina és Tulcea fontos haditengerészeti támaszpontok, a jugoszláv főváros, Belgrád. Január 6-án a szovjet kormány Vörös Zászló Érdemrenddel tüntette ki a flottillát. A jugoszláv kormány a Jugoszláv Népi Hőse címmel tüntette ki Georgij Nyikolajevics Ohrimenko másodosztályú kapitányt, a flottilla zászlóshajójának aknásztisztjét.

Amikor a 2. és a 3. Ukrán Frontok megsemmisítő csapásaikkal szétzúzták a magyar területen védekező hitleristákat, a flottilla, most már G. N. Holosztyakov ellentengernagy parancsnoksága alatt, aktívan részt vett a németek ellenállási csomópontjainak szétzúzásában Győrben és a csehszlovák Komárnóban.

Ez a tevékenység klasszikus példája volt a flottilla hajói, a szárazföldi csapatok, a parti tüzérség és a repülők együttműködésének. A tengerészek önfeláldozóan vettek részt az átkelések biztosításában és közvetlen részesei voltak a Budapestért vívott harcoknak.

A flottilla egységei Komárnóból 75 kilométeres távolságot hajóztak fel merészen a Dunán, a még ismeretlen, ellenséges aknákkal teleszórt vízen Szlovákia fővárosáig – Bratislaváig. A tengerészek szó szerint megdöbbentették az ellenséget már megjelenésükkel, de még inkább a földön támadó csapatokkal való együttműködésben mért csapásaikkal. A szovjet kormány azonnal Bratislava felszabadítása után korábbi sikeres tevékenységéért a flottillát a Nahimov Érdemrend I. fokozatával tüntette ki. Bécs felszabadításában való részvétele azzal maradt emlékezetessé, hogy a flottilla lobogóján már a harmadik érdemrendet helyezték el – a Kutuzov Érdemrend II. fokozatát.

A dunai flottilla harci útjának befejező szakasza a bécsi hadművelet volt. Ebben az időben a flottillának egy másik, nem kevésbé fontos feladatot is meg kellett oldania. A Duna jobb partjáról a bal partra kellett átszállítani a 2. Ukrán Front néhány hadosztályát és egy harckocsihadtestét, mivel a németek nagy erőket vontak össze ebben a körzetben, majd ellenlökést indítottak. Éjjel-nappal, az ellenség gyakori bombázása közepette dolgoztak a naszádok, átszállították a harckocsikat, a rohamlövegeket és a páncéltörő ágyúkat is. Ezeket a harceszközöket az úszóegységekről egyenesen ütközetbe vetették. Ezzel egy időben a flottilla támogatta a frontnak a Duna mindkét partján támadó csapatait. Szakadatlanul dolgoztak a folyam aknától való megtisztításán a flottilla aknaszedő naszádjai is.

A két front támadásában részt vevő és a Dunán köztük összekötő kapocs szerepét betöltő dicső flottillánk bebizonyította, hogy mestere az ellenség hátában és szárnyain végrehajtott manővereknek és csapásméréseknek. A folyamokon vívott háborúnak a törvényei jóval szigorúbbak, mint a tengeren. Például egy harcászati deszantnak az ellenség hátában való partratételénél át kell törni a védelmet. Itt valamiféle megkerülésről szó sem lehet. A folyam hajózóútja még az aknamezők megkerülését sem teszi lehetővé, azokat le kell küzdeni. És ha a tengeren követelmény a manőverezés nagyfokú művészete, akkor ez a követelmény fokozódik a folyó szűkebb korlátai között, ahol a manőverezés még bonyolultabb. Ezenkívül a flottilla személyi állománya először és elsőként működött a Dunán.

Bátor, hős embereket nevelt a flottilla a háború veszéllyel teli éveiben. A szovjet nép előtt jól ismert a dicsőséges dunai flottillások: V. I. Vorobjov, G. M. Agafonov, a Szovjetunió hőseinek és G. N. Ohrimenko, Jugoszlávia népi hősének, valamint a flottilla több más matrózának és tisztjének a neve.

Visszatérve csapatainknak a Kárpátokban megnyilvánuló nagyszerű támadási ütemének vizsgálatához, nem feledkezhetünk meg műszaki-utász csapataink kiváló tetteiről. Magasabbegységeink és egységeink harcrendjeiben előnyomuló vagy őket követő műszaki-utász alakulatok gyorsan helyreállították a megrongált utakat, hidakat és megtisztították az aknáktól a terepet. De repülőink sem

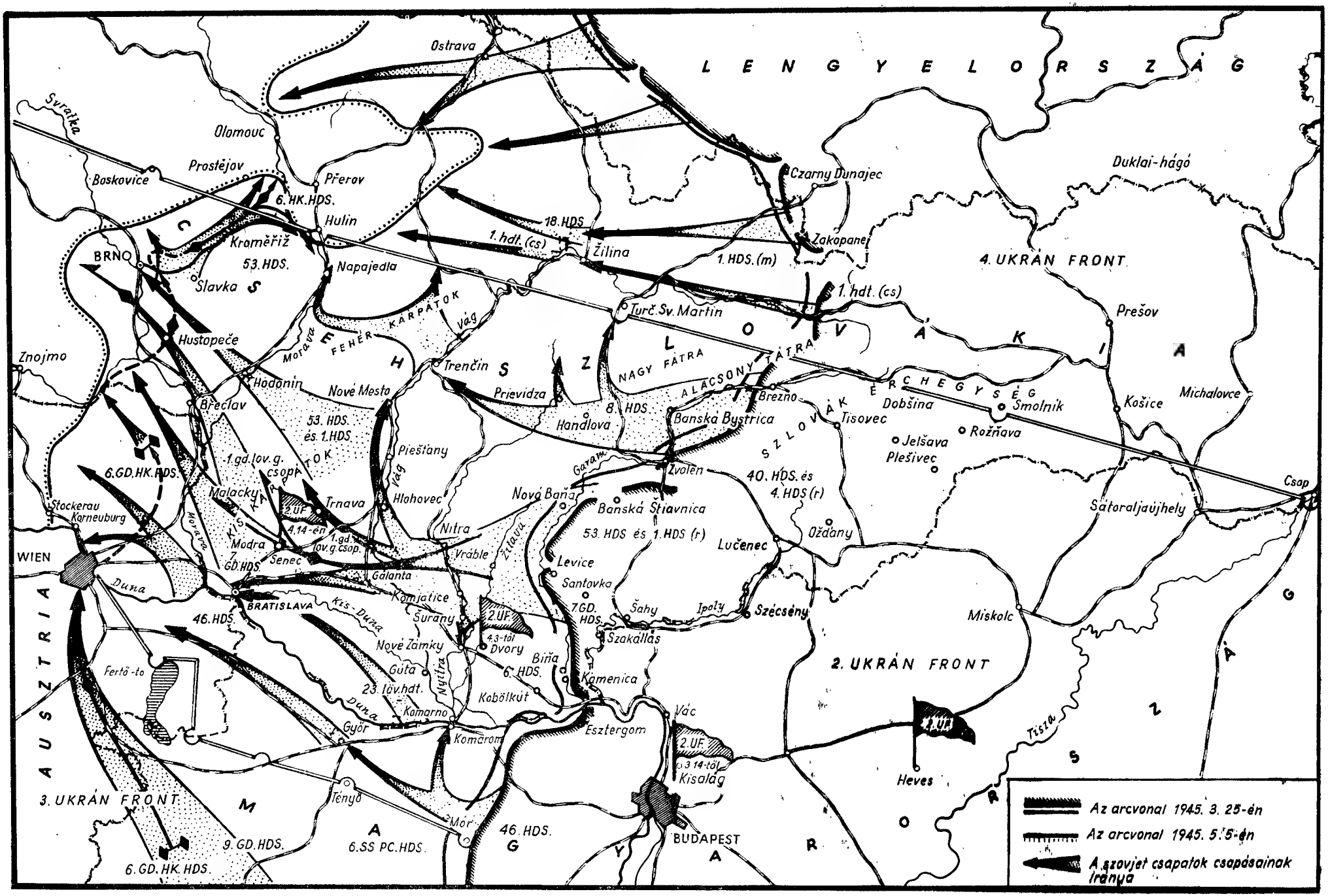

A bratislava–brnói hadművelet, 1945. március 25–május 5.

tétlenkedtek ebben az időben. A levegőből szakadatlanul mérték csapásaikat az ellenségre, megzavarták visszavonulása rendjét, meghiúsították az előre megépített közbeeső védelmi terepszakaszon történő megkapaszkodási kísérleteit. Az ellenség visszavonulása valóságos pánikszerű futássá fajult. A hitlerista parancsnokság éppen emiatt feljogosította a német tiszteket a dezertálókkal szembeni legdrasztikusabb rendszabályokra. Mégis napról napra szaporodott a szökevények száma. Különösen sokan szöktek át hozzánk a szerencsétlen volkssturmistákból. „A dezertálókra szégyen és halál vár. Április 6-tól razziázó osztagok fésülik át a mögöttes területet"[308] – jelentette ki parancsában a 6. német hadsereg parancsnoka, Hermann Balck páncélos hadseregtábornok.

Hitler még nagyobb dührohamait váltotta ki a német csapatoknak Magyarországon, Bratislava környékén és a Kárpátokban elszenvedett vereségei. Április 7-én eltávolította beosztásából a „Dél" hadseregcsoport parancsnokát, Wöhler gyalogsági tábornokot és helyére L. Rendulic vezérezredest nevezte ki, aki Kurland és Kelet-Poroszország védelme „specialistájának" jelzőjét vívta ki.

A szovjet parancsnokság előtt Rendulic másik oldaláról volt ismert. A partizánok elleni büntetőosztagok szervezőjeként vált hírhedtté. Hitler választása nyilvánvalóan azért is esett Rendulicra, mivel ő osztrák származású volt, és jól ismerte ennek a körzetnek a helyzetét. Lehetséges, hogy a „Dél" hadseregcsoport „Ausztria" hadseregcsoportra való átkeresztelésnek is az volt a célja, hogy a nemzeti érzésekre hasson. Azonban ez a „lélektani kísérlet" sem segített. Rendulicot, ugyanúgy mint elődeit: Friessnert, Schörnert és Wöhlert később alaposan, amúgy oroszosan megvertük.

Kiemelkedő esemény volt abban az időben a cseh és a szlovák Nemzeti Front kormányának megalakulása a felszabadított Košicén április 4-én. A következő nap a kormány kihirdette a Csehszlovák Kommunista Párt által kidolgozott programot, amelyben megfogalmazták a nemzeti felszabadító küzdelem befejezésének a feladatait és az új demokratikus állam felépítésének az alapelveit.

4

A bratislavai súlyos vereség elszenvedése után az ellenség hadosztályai a 2. Ukrán Front csapatai ellenállhatatlan nyomására mind nyugatabbra szorultak. Ám csapatainkra még kemény megpróbáltatások vártak. Előttünk álltak a hegyeken keresztül vezető utak, a rakoncátlan hegyi folyók, az ellenség szilárd erődítményrendszere. Ezek mögött volt Csehszlovákia hatalmas közigazgatási és ipari központja, Brno. E város felszabadítása, Bécs bevételével együtt, főerőink közelebbi feladata volt. A szovjet harcosok e feladat gyors végrehajtására törekedtek.

A Brno elfoglalására hozott elhatározás szerint a feladatot a mozgékony harckocsi- és lovas-magasabbegységeknek kellett végrehajtani az arcból csapást mérő összfegyvernemi magasabbegységekkel együttműködve. A front a Csehszlovákiában vívott harcok során általában széleskörűen alkalmazta a megkerülő manővereket. Ezt két cél is szükségessé tette: először az arcból folyó támadásnál keletkező nagy veszteségek elkerülése, másodszor a testvéri csehszlovákiai városok és falvak rombolásának minimumra csökkentése.

A szovjet parancsnokság Brno felszabadítását nagy jelentőségű hadászati ter-

vekkel kapcsolta össze. Csapataink lehetőséget nyertek a széles körű manőverezésre és így megfosztották az ellenséget a Brnón keresztül haladó útvonalaktól, melyeket a németek arra használtak, hogy a 2. és a 4. Ukrán Frontok által a szlovákiai hegységekben bekerített hatalmas csoportosításuknak segítséget nyújtsanak. És ami a legfontosabb, Brno elfoglalásával megnyílik az út Prágába.

Április 14-re a front törzsét Modrába, Bratislavától 20 kilométerre északnyugatra, a Kis-Kárpátok előhegységeinek a körzetébe telepítették át. Ez volt a fronttörzs második és egyben utolsó települési helye Csehszlovákiában, mivel a Jihlavába tervezett áttelepítésére már nem került sor. Ebben az időben a két Ukrán Front csapatai már bevették Bécset és a Bratislava melletti magaslatról látható volt az osztrák főváros fölötti füstfelhő. A Bécsből kiűzött fasiszták hűek maradtak önmagukhoz, mert felgyújtották a város épületeinek és gyárainak egy részét.

A 2. Ukrán Front támadási sávjában a Brno felszabadítására irányuló hadművelet kezdetére a következőképpen alakult a helyzet. Áprilisban csapataink együtt jutottak ki a Morvához. Az 1. gárda lovas-gépesített csoport miután harccal átkelt a folyón, birtokba vette Břeclav átkelőhelyeit, az 53. hadsereg egységei pedig Hodonin mellett hídfőállást foglaltak el. Ezt követően megostromolták a város helyőrségét és április 14-én bevették Hodonint.

A felszabadított Hodonin harangzúgással üdvözölte csapatainkat. Mind a város, mind a környező falvak ünnepi köntöst öltöttek. Mindenhol, ahonnan kiűztük a hitlerista rablókat, a nép örömünnepet ült.

Csapataink gyors támadási üteme, merész manőverei megfosztották az ellenséget attól a lehetőségtől, hogy a Morava mentén megkapaszkodjon és szilárd védelmi vonalat építsen ki a folyó partján. Ezekben a napokban felterjesztett harci jelentések a szovjet katonák hősiességének és bátorságának számtalan példáját örökítették meg. Harckocsizóink gyakran túlerőben levő ellenséggel vették fel a küzdelmet, pusztították őket és megakadályozták, hogy rendezhesse sorait. Egységeink és magasabbegységeink éjszaka is folytatták a harcot. A sötétség leple alatt keltek át a Moraván is. A túlparton való hídfőállás birtokbavételével lehetőség nyílt, hogy a front csapatai északra és északnyugatra folytassák előretörésüket. E folyótól kezdték meg ezredeink a Morvaországon átvezető útjukat és bontakoztatták ki e terület fővárosa, Brno felszabadításáért a harcot.

Április 25-én, Brno ostroma előestéjén a front életében örvendetes, megható esemény történt. A 2. Ukrán Front parancsnoka, R. J. Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja a Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének a nevében Lenin Érdemrendet és Arany Csillag-érdemrendet nyújtott át negyvennégy katonának, tiszthelyettesnek és tisztnek, akiket a Szovjetunió Hőse címmel tüntettek ki a romániai és magyarországi harcokban tanúsított bátorságukért és hősiességükért.

Mozdulatlanná merevedtek a sorok. Az ünnepélyes csendben történik meg a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnöksége rendeletének felolvasása. A sorokból egymás után lépnek ki a kitüntetettek. Köztük van Csuhanov törzsőrmester. Mellét számos érdemrend és érdemérem díszíti. Ezek most kiegészülnek a legmagasabb állami kitüntetéssel.

– A Szovjetuniót szolgálom! – válaszol észrevehető izgalommal Csuhanov törzsőrmester a gratulációra.

Ugyanitt Sz. D. Ponomarjov százados, a Szovjetunió hőse, a kitüntetettek nevében ígéretet tett a frontparancsnoknak és az ő személye révén Lenin nagy párt-

jának és a szovjet kormánynak, hogy a magas kitüntetések elnyerése megsokszorozza a hatalmas Szovjetunió dicsőségét.

– Közel van már a győzelem órája – mondta Ponomarjov százados. – Ez fokozott erőfeszítésre kötelez minket, hogy a győzelmet kivívjuk.

A kitüntetések átnyújtása után R. J. Malinovszkij rövid beszédet mondott. Rámutatott, hogy ezeknek a kitüntetéseknek meg kell erősíteniük a kitüntetettek bátorságát és a győzelemre irányuló törekvését. A kitüntetés magas fokú példamutatásra, valamint arra kötelezi őket, hogy magukkal ragadják a harcosokat az ellenséggel való utolsó összecsapásra.

Ezt követően felolvasták az előléptetési parancsot: V. Sz. Bojarincev és I. A. Zsurilov törzsőrmestert a Szovjetunió hőseit alhadnaggyá, J. B. Kakoszkerija, P. D. Paramonov, P. Sz. Urjupin és M. G. Harin sorkatonákat, a Szovjetunió hőseit törzsőrmesterré léptették elő. Ezután a Szovjetunió hősei tiszteletére rendezett ebéd következett, majd a Lenin Érdemrenddel kitüntetett leningrádi Kis Opera művészei frontbrigádjának az előadását tekintették meg. Ezt követően mindenki visszautazott egységéhez. A Szovjetunió hőseit új győzelmek várták a Brnóért és Prágáért vívott harcokban.

A Morava folyó elvesztése után a fasiszta német parancsnokság mindenáron meg akarta állítani támadó csapatainkat Brno előtt, és e célból a város előterében védelmi terepszakaszokat és támpontokat hozott létre. Az ellenség erősen megerődítette a várost délkeletről, délről és délnyugatról fedező Svratka és Svitava folyók partjait. A helyi lakosságtól, a partizánoktól és a front felderítői által szerzett értesülésekből megtudtuk, hogy a város helyőrsége az utóbbi napokban harckocsikkal, rohamlövegekkel és nagy hatóerejű tüzérséggel megerősített válogatott SS-egységekből áll. A város légterében állandóan vadászrepülők őrjáratoztak, oltalmazták a helyőrséget.

Mindez arra késztette a frontparancsnokságot, hogy megfelelő rendszabályokat foganatosítson.

Mint mindig, a hatalmas megerődített helység birtokbavétele céljából létrehozták a csapatok csapásmérő csoportosítását, amely az 53. hadseregből, a 6. gárda-harckocsihadseregből és az 1. gárda lovas-gépesített csoportból állt. Figyelembe véve, hogy a várost az ellenség előre és igen jól előkészítette a védelemre, a frontparancsnok megerősítette az 53. hadsereget két lövészhadtesttel (18. gárda- s 50. lövészhadtesttel), az 1. gárda lovas-gépesített csoportot pedig a 7. gépesített hadtesttel. A front állományába április 16-án (a bécsi hadművelet után) visszatérő 6. gárda-harckocsihadsereget szintén megerősítették a 2. gárda gépesített hadtesttel és a 83. tengerészgyalogos dandárral.

Ezek harcban edzett, kemény hadiutat megjárt csapatok voltak. Például a 18. gárda-lövészhadtest, amelynek parancsnoka I. M. Afonyin tábornok volt. Ennek a magasabbegységnek katonái Kurszknál, Kijevnél, a Dnyeper mentén, Tyernopolnál, Boriszlavnál, Uzsgorodnál harcoltak már a hitleristákkal. Átlagot meghaladó hősiességgel küzdöttek a hadtest harcosai a budapesti csatában és Bécs felszabadításáért. Április 20-án ezt a hadtestet Bécs körzetéből átirányították Csehszlovákiába, és az 53. hadsereg állományába helyezték. Most a 18. gárda-lövészhadtestnek Brno irányába kellett támadnia. Hasonló múlt állt a 2. Ukrán Front magasabbegységeinek és egységeinek többsége mögött is, amelyek most feltarthatatlanul törtek Morvaország fővárosa felé.

Ami pedig a 6. gárda-harckocsihadsereget illeti, az a bécsi hadműveletben

való részvétel után tért vissza a 2. Ukrán Fronthoz és április 19-től még a csapásmérő csoportosítástól balra, Znojmo irányában tevékenykedett. Az első három napon súlyos harcokat kellett vívnia az ellenséggel az erősen átszeldelt terepen, ahol viszonylag nagy települések voltak. Ez kedvezőtlenül hatott a harckocsik tömeges alkalmazására, amely sajnos az előremozgás ütemén is megmutatkozott. Ezen a három napon a harckocsizók mindössze 15–20 kilométert nyomultak előre.

Felvetődött a kérdés: szükséges-e a gárdistáknak tovább tevékenykedni ebben az irányban? Ez idő tájt az 53. hadsereg és az 1. gárda lovas-gépesített csoport magasabbegységei sikeresen zúzták szét a Brno felé visszavonuló ellenséget és már vagy 20 kilométerre voltak a várostól. Nos, akkor olyan elhatározás született, hogy a 6. gárda-harckocsihadsereget ide kell átcsoportosítani. 21-én a hadseregparancsnok utasítást kapott, hogy rejtve vonja ki csapatait a harcból, majd két éjszaka leforgása alatt szintén rejtve meneteltesse át hadseregét az új irányba és a Brnőért döntő csapás mérésére készülő 53. hadsereg sávjában fogják ütközetbe venni. Ezután együttműködve az 1. gárda lovas-gépesített csoporttal, amelynek feladata Brno délnyugatról való átkarolása, a harckocsizóknak délkeletről kellett megkerülni, majd elfoglalni a várost.

Az 53. hadsereg feladata volt az ellenség védelmének áttörése a várostól délre. A hadsereg hadműveleti felépítésében középen támadott a 18. gárda-lövészhadtest, amelyet két áttörő tüzérhadosztállyal, két aknavető és egy páncéltörő tüzérdandárral, valamint két gárda-aknavetőezreddel erősítettek meg. A jobbszárnyon, a Svratka folyótól keletre, Slavkov és Brnótól északkeletre fekvő erdő irányába támadt a 49. lövészhadtest, G. N. Tyerentyev parancsnoksága alatt; balra, a Svratka és a Jihlava folyók közt, Brno nyugati szegélye irányába az 50. lövészhadtestnek kellett támadnia. A 18. gárda- és a 49. lövészhadtest sávjában tervezték a 6. gárda-harckocsihadsereg áttörésbe vetését.

A hadművelet légi biztosítása az 5. légi hadseregre hárult.

Április 23-án reggel a 18. gárda-lövészhadtestnek a peremvonalhoz egészen közel telepített harcálláspontján megjelent a frontparancsnok, R. J. Malinovszkij, a front tüzérparancsnokának, N. Sz. Fomin tábornoknak és az 5. légi hadsereg törzsfőnökének, N. G. Szeleznyov tábornoknak a társaságában. A támadás megindításának jelére való várakozásban megélénkült a tevékenység. Abból a harcárokból, ahol a figyelőpontot elhelyezték, jól lehetett látni az egész terepet mintegy 50 kilométer távolságra. A hadtestparancsnok röviden jelentett a saját csapatai csoportosításáról, a szemben álló ellenségről és védelme jellegéről. Minden készen állt a támadáshoz.

Tíz óra 30 perckor rakéták szálltak a magasba és szinte azonnal viharsebesen az ellenség felé repültek a „katyusák" okozta tűzcsóvák a reggeli tiszta égbolton. A különböző űrméretű és távolságú lövegek ezrei szólaltak meg – megkezdődött a tüzérségi előkészítés.

A magaslatról kitűnően lehetett látni, hogy indulnak meg harckocsijaink az ellenséges állások felé. Fokozódó erővel zúgtak a levegőben a repülőgépek. Nagy csoportok, 20–40 gépből álló bombázó- és csatarepülő-kötelékek szálltak el fölöttünk. Az eddig kihalt mezőn minden megindult, olyan volt, mint egy megbolygatott méhkas. A megadott időben mozgásba lendült a gyalogság is. Eljött a roham pillanata. Az ellenség peremvonalát meggyengítettük. De védelme mélységében itt is, ott is felvillantak az ellenség tűzfészkeinek tüzei. Néhol ellenséges

gyalogoscsoportok ellenlökésre indultak, de elpusztultak a rájuk csapódó elsöprő erejű tűzhengerben.

Déli tizenkét órára az ellenséges védelem egész harcászati mélységét áttörték csapataink. A frontparancsnok utasítást adott a 6. gárda-harckocsihadsereg ütközetbe vetésére. Az első lépcsőben támadó 2. és 9. gárda gépesített hadtesteknek, valamint a második lépcsőben bevetésre készen álló 5. gárda-harckocsihadtestnek körülbelül 120 harckocsija és rohamlövege, törve-zúzva az ellenség védelmi erődítményeit, nyomult előre. Következő nap reggel a támadást kifejlesztő harckocsi-hadsereg elszakadt a lövészhadtestektől és Brno közvetlen előterébe jutott ki. A hadseregparancsnok által ütközetbe vetett 5. gárda-harckocsihadtest harcba lépett a város keleti és délkeleti szegélyén. A harc elszánt és súlyos volt. A hadtestek Brno előterében több mint 30 páncélost vesztettek. Sürgősen még erőteljesebb öklöt kellett megteremteni az 5. harckocsi- és a 9. gépesített hadtestek erőiből.

Az ellenség rendkívül heves ellenlökéseket indított. Egymás után vetette harcba újabb és újabb tartalékait, többek közt még a harckocsizó-növendékeket is. Minden magaslaton igyekezett megkapaszkodni. A harc éjszaka is folytatódott. A fasisztáknak azonban nem sikerült visszafoglalniuk egyetlen olyan állást sem, amelyet csapataink birtokba vettek. Sikeresen fejlesztette ki támadását Brno felé az 1. gárda lovas-gépesített csoport. Páncélosaink, lovasaink és gyalogosaink lendületesen folytatták a város megkerülését.

Április 25-én Brno szegélyén harcba léptek a 18. gárda-lövészhadtest magasabbegységei. Az I. V. Baldinov ezredes vezette 109. lövészhadosztály egységei menetből betörtek a külváros utcáiba, s itt véres harc bontakozott ki minden háztömbért. Majd nemsokára a Svitava folyóhoz jutottak ki.

Itt a nácik az összes hidat felrobbantották. De harcosaink már megszokták a folyók erőszakos leküzdését! Menetből tették vízre az alkalmi átkelőeszközöket. A 109. lövészhadosztályt követően megkezdte az átkelést a 317., az 52. és a 243. lövészhadosztály.

Április 26-án a 6. gárda-harckocsihadsereg a lövészegységekkel együttműködve megtörte az ellenség ellenállását a külvárosban, majd Brno központjában léptek harcba a németekkel. A hadsereg 2. gárda gépesített hadteste ebben az időpontban Brnótól északkeletre fekvő körzetbe jutott, és elvágta az ellenség visszavonulási útvonalát. Hasonlóképpen cselekedtek az 1. gárda gépesített csoport egységei is, melyek a város délnyugati és nyugati kerületébe nyomultak. Az 53. hadsereg, a 6. gárda-harckocsihadsereg és az 1. gárda lovas-gépesített csoport valamennyi fegyverneme közös erőfeszítéseivel vívott elkeseredett utcai harcok után, estére sikerült teljesen megtisztítani a várost az ellenségtől.

Az 53. hadsereg gyorsanmozgó magasabbegységekkel együttműködő 49. lövészhadteste a várostól északkeletre fekvő körzetbe, míg a hadsereg állományába helyezett 50. lövészhadtest a várostól nyugatra jutott ki. Ezen a napon az eddig a 7. gárdahadsereg állományában levő 24. gárda-lövészhadtest az 53. hadsereg állományába került. A 6. gárda-harckocsihadsereget a nap végére a város szélére vonták ki. 28-án reggeltől a hadseregnek az 53. hadsereg magasabbegységeivel együttműködve, keleti irányban támadva, május 2-ig el kellett foglalnia Olomoucot, a fontos útcsomópontot.

És hazánk fővárosa, Moszkva ismét díszsortűzzel üdvözölte a Brnót felszabadító 2. Ukrán Front csapatait. Ezen a napon, április 26-án a Szovjetunió Legfel-

ső Tanácsa Elnöksége rendeletével a legfelsőbb főparancsnokság állította feladatok, a nagyméretű hadműveletek vezetésének hozzáértő megvalósításáért, amelyek eredményeképpen kimagasló sikerek születtek a német fasiszta csapatok szétverésében, a 2. Ukrán Front parancsnokát, R. J. Malinovszkijt, a Szovjetunió marsallját a Győzelem Érdemrenddel tüntették ki.

A haza méltón emlékezett meg hőseiről. A honvédelmi népbiztosnak 1945. április 28-án kelt parancsával több mint 60 magasabbegység, egység és önálló alegység Brnóért vívott küzdelemben tanúsított kiemelkedő tevékenységéért magas állami kitüntetéseket kapott: Lenin Érdemrendet az F. G. Katkov páncélos vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 7. új-ukrajnai, Vörös Zászló Érdemrenddel és Szuvorov Érdemrenddel kitüntetett gépesített hadtest; Vörös Zászló Érdemrendet az I. N. Jeszin vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 228. voznyeszenszki lövészhadosztály, az I. A. Taranyenko ezredes parancsnoksága alatt álló 13. gárda-vadászrepülőhadosztály, az A. M. Nyekraszov ezredes parancsnoksága alatt álló 27. légvédelmi tüzérhadosztály. A Szuvorov Érdemrend III. fokozatát kapták: I. F. Obusenko vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló, 6. orlovi, a Vörös Zászló Érdemrenddel kétszer kitüntetett lövészhadosztály és az A. D. Panovics tüzér vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 11. tüzérhadosztály. A Kutuzov Érdemrend II. fokozatát: a 6. gárda-harckocsihadsereg 30. gárda gépesített dandára és a 46. dnyeszterovi Vörös Zászló Érdemrenddel kitüntetett gárda-harckocsidandár kapta. Szaporodott a Szovjetunió hőseinek a száma is. Csupán a 7. gépesített hadtestnél hét katona nyerte el a címet, közöttük P. I. Filimonov alhadnagy, P. I. Szjutkin hadnagy és I. Sz. Mirjenkov hadnagy harckocsi-szakaszparancsnokok, A. Sz. Nyikityin hadnagy harckocsiparancsnok. Az 5. légi hadseregnél négy fő nyerte el a Szovjetunió Hőse címet, köztük I. K. Proszangyejev és A. V. Carev századosok, századparancsnokok. A 9. gárda-lovashadosztály 34. gárdaezredének parancsnoka, P. I. Ivanov őrnagy, aki hősi halált halt Brno előterében, vitézségéért és bátorságáért a halála után nyerte el a Szovjetunió Hőse címet.

Nem feledkeztek meg a front magasabb szintű parancsnokairól sem. A Szovjetunió Hőse címet a következők érdemelték ki: N. Sz. Fomin tüzér vezérezredes, a front tüzérparancsnoka, I. M. Managarov altábornagy, az 53. hadsereg parancsnoka, Sz. K. Gorjunov repülő vezérezredes, az 5. légi hadsereg parancsnoka, valamint I. M. Afonyin vezérőrnagy, M. F. Grigorovics vezérőrnagy, F. A. Osztasenko altábornagy, K. V. Szviridov altábornagy és A. O. Ahmanov páncélos altábornagy, hadtestparancsnokok.

Itt, Brno közelében, 1945. májusában szállt fel az utolsó, 185. harci bevetésére a 4. kijevi gárda csatarepülő-hadosztály 90. sztarokonsztantyinovi gárda-csatarepülőezredének egyik századparancsnoka, Georgij Tyimofejevics Beregovoj százados, a Szovjetunió hőse, a jelenlegi repülő vezérőrnagy, a Szovjetunió kétszeres hőse, a Kozmosz hőse.

Az emberek különböző úton jutnak el a dicsőségig. Georgij Beregovoj éppen a legküzdelmesebb úton érte el – a kockázat és a vakmerőség útján. Dicsőségét, hírnevét harcokban vívta ki, úgy, ahogy a csapatok beveszik a jól védett erődöt: ismereteivel, katonai tudásával, megingást nem ismerő hősiességével, bátorságával. Az ellenséggel vívott harcokban bizonyította be mesterségbeli tudását. A háború kohójában a Kalinyini, a Voronyezsi, az 1. Ukrán, majd szeptember 2-től a 2. Ukrán Frontnál edződött meg.

Beregovoj a 2. Ukrán Front dicső 5. légi hadseregе 5. gárda-csatarepülőhadtestének állományában Romániában, Magyarországon, Csehszlovákiában vette ki részét a harcokból. Példaképe hadtestparancsnoka volt, az országunkban már a háború előtt is jól ismert Nyikolaj Petrovics Kamanyin repülő altábornagy, aki jelenleg az űrhajósok tehetséges nevelője.

Az ősrégi város, Brno fölött a szabadság napsugarai csillogtak.

Leírhatatlan örömteli, lelkes hangulat uralkodott a város lakóinak körében, akik felszabadítóikat dicsőítették. A várost lobogókkal, jelszavakkal díszítették, mindenütt mosolyt és virágot látott a harc pusztításához szokott katona szeme.

Amikor a csapataink a városba bevonultak, az orgona és a galagonya virágzott. Szinte virágba borították a házakat. Mily sok az orgona Brnóban! Különösen rengeteg virágzik a Spilberg lejtőin. És nem lehetett nem beleszeretni a gyönyörű Brnóba, Morvaország központjába, amelyet néha morvaországi Manchesternek neveznek. Katonáink, lerázva a harci út porát-kormát, meglátogatták a szép tornyú Szt. Péter-dómot, az ősrégi templomairól és városházáról nevezetes belvárost, és megtekintették a múzeumok kincseit.

Harcosaink meghallgatták a morvák népdalait és megcsodálták könnyed, vidám táncaikat. Látták a Napóleon ausztriai hadjáratában részt vevő katonák által lerombolt erődítmény falait, amelyek körülölelik a régi belvárost, valamint a Svratka völgyében a Morva-karszt monumentális, méltóságteljes szikláit, a városhoz tartozó várkastélyokban és ligetekben a morva építészet csodálatos alkotásait, a régi városházát és árkádjait, a csúcsos tetőiről híres Szt. Jakab-templomot és e templom boltívei alatt – az „Austerlitzi csatamező békehalmát".

Brno festői környékét még művész sem tudná vásznán a valósághoz híven tolmácsolni. De mint ez már gyakran előfordult, a sok szemgyönyörködtető látvány mellett felfedeztük a hitlerista banditák barbárságának a nyomait is, amelyek nemcsak az utcákon és tereken voltak láthatók, hanem a meggyötört emberek lelkében is. A fasiszták rémes szenvedésre, gyötrelmekre kárhoztatták Brno lakosságát. Koncentrációs táborokba hurcolták, kínvallatás alá vetették, kegyetlenül meggyötörték a helyi értelmiség sok tekintélyes személyiségét. A brnói egyetem jogi fakultása épületében székelt a német protekturátus idején a fasiszta bíróság. A gestapósok itt hallgatták ki és vetették kínvallatás alá áldozataikat. Az alagsort ebédlőnek rendezték be, és itt dőzsöltek, italoztak a hitleristák, és tivornyáik vad orgiákká fajultak el. A díszterem falain freskók „ékeskedtek" a helyi fasiszta vezetők portréival: valamiféle boszorkányszombatot ábrázoltak.

Romba döntött hidak és épületek, kirabolt házak és múzeumok . . . – ennek a barbárságnak a látványa még azokat az embereket is lesújtotta, akik szemtanúi voltak a hitleristák „felperzselt föld" hadászata és a fasiszat katonák oroszországi, ukrajnai, belorusszijai garázdálkodásai következményeinek.

A város lakossága nagy szeretettel vette körül azokat a szovjet katonákat, akik visszaadták Brnót a csehszlovák népnek. Brno lakossága rövidesen megismerte a szovjet ember nagylelkűségét és nemesszívűségét. Az Állami Honvédelmi Bizottság határozata alapján – ugyanúgy mint ez Bratislavában történt – a brnói lakosság élelmiszersegélyként 4400 tonna gabonát, 375 tonna cukrot és még más élelmiszerfajtákat kapott a Szovjetuniótól.[309]

Emlékszünk arra is, hogy mennyire sajnálkoztak Brno lakói, amikor a szovjet katonák elhagyták városukat. Szerették volna meghosszabbítani a felszabadítóikkal való testvéri egység ünnepét. De a háború, az háború. A harci kürtök

megadták az indulás jelét a csapatoknak. A Brnóból kiűzött ellenség egységei sietve kapaszkodtak meg a várostól északra és északkeletre fekvő hegyekben. A hitlerista parancsnokság, a gyalogság és a harckocsik tekintélyes mennyiségét összpontosította itt, azzal a célzattal, hogy először: megállítja a 2. és a 4. Ukrán Frontok Olomouc irányába megindított támadását és megakadályozza, hogy azok az említett irányban egyesüljenek, másodszor: nem adja fel Olomoucot, Prostějovot és Vyskovot, e fontos útcsomópontokat, amelyeken keresztül haladtak a német fasiszta csoportosítást tápláló, egyben a manővereik szabadságát biztosító főútvonalak. Abban reménykedtek, hogy szívós védelmi harcokkal kimeríthetik támadó csapatainkat, időt nyernek új védelmi terepszakaszok létesítésére. A német parancsnokság védelemre alkalmassá tette a településeket, a rengeteg magaslatot és a folyók partjait, elaknásította az utakat, a szorosokat és a hidakat. Az ellenség védelmi vonala most az 1805-ben lezajló austerlitzi ütközetben történelmi hírűvé vált praceni magaslaton húzódott keresztül. Itt Pracen község mellett ma is áll a csehszlovák nép által féltve őrzött monumentális emlékmű, a kőbe vésett felirattal: „Örök emlékül az Austerlitz mezején 1805. november 20-án elesett orosz katonáknak."

140 év múlt el azóta és íme a szovjet katonák – Kutuzov vitézeinek unokái és dédunokái – a Pracen melletti magaslatokhoz érkeztek, hogy kiűzzék a hitlerista negszállókat Csehszlovákiából és arról a helyről, amelynek földjét őseik vére öntözte. 140 év . . . Az idő eloszlatta az ütközet füstjét, és eltörölte a harcok nyomait. A földdel egyenlővé váltak a sáncok és fű lepte be helyüket. A már legendává vált régi harcok sok katonájának csak a nemzetiségi hovatartozása maradt meg a nép emlékében. Nem halványult el az orosz hősök dicsősége a helyi lakosság körében. Nemzedékről nemzedékre, szájról szájra szállnak az orosz vitézekről szóló legendák. A szovjet katonák megilletődve mentek a számukra szent helyre és megfogadták, hogy a német fasiszta rablókkal vívott harcokban megerősítik a praceni magaslaton nyugvó elődeik el nem múló dicsőségét. Ennek a fontos történelmi feladatnak a felismerése új erőt kölcsönzött katonáinknak és tisztjeinknek, az új hőstettek utáni vágy lett úrrá rajtuk.

Az ellenség védelmi rendszerében fontos szerepet játszott Slavkov (a volt Austerlitz). A városkát erős ellenállási csomóponttá rendezték be a németek, amely egyrészről fedezte a Morava nyugati partján védelemben levő ellenséges csoportosítást, másrészről oltalmazta Olomoucnak, a hatalmas ipari központnak és útcsomópontnak az előterét is. És innen – Slavkov környékéről kellett kivernünk a hitleristákat.

A frontparancsnokság a történelmi hely elfoglalásával az A. J. Kruze vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 24. „bratislavai" gárda-lövészhadtestet bízta meg, amely különösen kitűnt a Budapest környéki harcokban. Április 26-án a 7. gárdahadsereg állományából az 53. hadsereg alárendeltségébe helyezték át a hadtestet és a következő feladatot kapta: „Tisztítsa meg a praceni magaslatot az ellenségtől, szabadítsa fel Austerlitzet és őseinknek a fasiszták által megbecstelenített szent sírhantjait."

Az ütközet megkezdődött. A 30 perces tüzérségi előkészítés után a hadtest 81., 93. és a 180. lövészhadosztályai lendültek támadásba.

– Austerlitzért! Hazánk dicsőségéért! Őseink becsületéért! – szállt a kiáltás csapataink harcrendjeiből.

A hitleristák állásait füst lepte el. A hegyek csúcsai és a völgyek visszhangoz-

ták tüzérségünk ágyúinak dörgését. A hadtest jobbszárnyegységei mérték a főcsapást Austerlitzre. Az egységek lendületes manőverrel bekerítették és megsemmisítették a praceni magaslaton védekező ellenséget. Április 27-én estére visszaverve két erős ellenlökést, a 24. gárda-lövészhadtest szétzúzta az ellenség 46. és 211. gyalogoshadosztályát és véres utcai harcok után birtokba vette Slavkovot.

Álljunk meg egy érdekes epizódnál. A hitleristák abban reménykedtek, hogy a szovjet harcosok nem mennek el odáig, hogy a harc tüzében megrongálják a számukra oly értékes, a katonáik vitézségét megörökítő emlékművet, ezért belsejében figyelőpontot helyeztek el. Valóban, katonáink nem rongálták meg az emlékművet, de ennek ellenére kiverték a fasisztákat a figyelőpontból. Ugyanekkor sikerült megmenteni egy kis házat – az austerlitzi ütközetnek szentelt múzeumot.

A 2. Ukrán Front katonái és tisztjei végrehajtották azt az esküjüket, hogy megsokszorozzák az ősök dicsőségét, és gazdagítják az orosz nép harci hagyományait. Az austerlitzi mezőn kivívott győzelmünk új hőstettekre lelkesítette harcosainkat.

Április 28-án ebben az irányban vetették ütközetbe a 6. gárda-harckocsihadsereg két gépesített hadtestét, amelyek nagy harckocsihiánnyal kezdték meg támadásukat (az április 28-ra várt harckocsik csak másnap estére érkeztek meg). Az ellenség megerősödő ellenállása során bizony nagyon károsan befolyásolta a harctevékenységek menetét ez a körülmény.

Félve az Olomouctól keletre levő csoportosítása bekerítésétől, az ellenség megkezdte szakadatlan ellenlökéseit. Május 1-én a 6. gárda-harckocsihadsereg parancsnokának, A. G. Kravcsenko tábornoknak be kellett vetnie a 64 harci géppel kiegészített 5. gárda-harckocsihadtestet. Heves harcok bontakoztak ki, különösen Vyskov városkáért, amelyet harckocsizóink, a 24. gárda-lövészhadtesttel együttműködve még ezen a napon felszabadítottak. Az ellenség harcba vetette a 19. páncéloshadosztályt, majd másnap a „Feldherrnhalle" páncéloshadosztály egységeit, továbbá a 271. és 252. gyalogoshadosztályokat, hogy megerősítse az itt működő 10. páncélos és 486. kiképző gyalogoshadosztályokat. Az ellenség fokozódó ellenállása és a sietség, amellyel harcba vetette tartalékait, az adott irány fontosságáról tanúskodott.

Az ütközet nem csendesedett. Május 4-én estére a 6. gárda-harckocsihadsereg egységei és a 24. gárda-lövészhadtest csapatai elfoglalták Hradčanyt. Így hát a praceni magaslatot sikerült teljesen megtisztítani az ellenségtől, és lehetőség nyílt a Prostějov, Olomouc irányába való csapásmérésre.

E harcok eredményeképpen az 53. hadsereg és a 6. gárda-harckocsihadsereg magára vonta az ellenség jelentős erőit és ezzel lehetővé tette, hogy a 4. Ukrán Front északról lendületes támadást indíthasson Ostrava és Olomouc irányába.

Olomouc felé az első lépcsőben támadó 6. gárda-harckocsihadsereg elhúzódó harcokba keveredett. Nyilván az ilyen fajta alkalmazása nem volt célszerű. Ezért a frontparancsnok parancsot adott a 6. gárda-harckocsihadseregnek, hogy harci szakaszát adja át a lövész-magasabbegységnek, vonja ki egységeit a harcból, és új irányba összpontosuljon.

A főhadiszállástól kapott direktívának megfelelően, a hadsereg rendeltetése a Prága irányába való támadás lett. Május 6-án éjszaka a frontparancsnok tartalékába került a 24. gárda-lövészhadtest, hogy felkészüljön a csehszlovák főváros irányába indítandó támadásra.

Csehszlovákia felszabadításának a képe nem lenne teljes, ha csak röviden is,

nem emlékeznénk meg a 4. Ukrán Front tevékenységéről (parancsnoka A. I. Jeremenko vezérezredes volt). A front csapatai 1945. januárban felújították támadásukat, és a jobbszárnyuk a Visztula és az Odera felső szakaszára jutott ki, a középső és a balszárnyegységek a Kárpátok középső vonulatát érték el. A következőkben február–március folyamán a front csapatai állhatatosan folytatták támadásukat a hegyekben és Ostrava előterében.

A német fasiszta parancsnokság nagy jelentőséget tulajdonított a morvaországi Ostrava ipari körzetének, mely a Ruhr-vidék és a Szilézia iparvidéke elvesztése után az egyetlen kőszén- és kohóipari bázisa maradt. Ezért március második felében a hitlerista parancsnokság ezt a körzetet fedező csapatokat tartalék erőiből és más arcvonalszakaszokról ide dobott egységekkel erősítette meg. Az Ostrava felszabadításáért vívott súlyos harcokban a 4. Ukrán Front csapataival vállvetve küzdöttek az 1. önkéntes csehszlovák hadtest hős katonái. Hazájuk teljes felszabadításának közelsége új erőt kölcsönzött nekik.

5

Negyedszer találkozunk a május 1-i ünneppel a lángoló, könyörtelen ütközetek viharában... A hadak útjának sok ezer kilométere volt már mögöttünk. A győzelem szinte tapintható közelségben volt, és ezt érezték a négy év harcaiban elfáradt szovjet katonák is... Közülük sokan 1945. május 1-én tiszteletadással adóztak a harcokban elesettek emlékművei előtt.

Budapest, Szabadság tér. Jóval a gyász- és koszorúzási ünnepség megkezdése előtt az emberek hosszú sorai kígyóznak a felavatandó emlékmű felé. A Budapestért vívott harcokban elesett hősök még lepel borította emlékműve körül a budapesti helyőrség csapatai állnak szabályos négyszögben. A harci zászlókat a májusi szél lengeti-lobogtatja, napfény csillan a katonazenekar fúvós hangszerein. A térre érkezett R. J. Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja és A. N. Tyevcsenkov tábornok.

– Vigyázz! Középre nézz! – vezényel V. I. Zsdanov páncélos altábornagy.

Feszült csendben hangzik el jelentése:

– A budapesti szovjet helyőrség összevont ezrede felsorakozott, hogy tisztelettel adózzon a hazánk szabadságáért és függetlenségéért vívott harcokban elesett hősöknek!

A frontparancsnok a jelentés fogadása után Zsdanov tábornok kíséretében elhalad a felsorakozott csapatok előtt, és üdvözli őket.

Megkezdődik az ünnepi gyűlés. A megnyitót a front haditanácsának a tagja, A. N. Tyevcsenkov mondja el. A zenekar a Szovjetunió himnuszát játssza.

Az emlékoszlopról lassan lehull a lepel, tetején ötágú csillag ragyog.

Gránitba vésett aranybetűs felírás tűnik szemünk elé:

„Dicsőség a felszabadító szovjet hősöknek"

A kőtáblákon 125 itt nyugvó katona nevének a felsorolása következik. A legendás csatában estek el mind. Köztük van. G. N. Fokin gárdaalezredes, I. L. Mogilcsak őrnagy, A. D. Krecsetov alhadnagynak, a Szovjetunió hőseinek neve is...

Az ünnepi beszédet R. J. Malinovszkij, a 2. Ukrán Front parancsnoka mondta

el. Rámutatott, hogy május elsejét a világ dolgozói az öröm ünnepeként tartják nyilván, és a budapesti szovjet helyőrség katonái ezen a napon utolsó kötelességükként tisztelettel adóznak a nemrég megvívott harcokban elesett harcostársaiknak. Ezek a harcok ismét bizonyítják, hogy a Vörös Hadsereg a szabad nép hadserege, amely sohasem hordozott lobogóin rablóeszméket, és amely megingathatatlanul kiáll a népek szabad fejlődésének a védelméért... Az ellenséget messze űztük hazánk határaitól. Sok ország felszabadult – Románia, Bulgária, Jugoszlávia, Lengyelország, Magyarország, valamint Csehszlovákia és Ausztria nagy része. És a Vörös Hadsereg győzelmes útján senki nem látott terrort, bitófákat és kínzásokat. Hadseregünk büszke, szabadságszerető, kemény léptekkel haladt hadi útján, és a felszabadított népek számára biztosította a jogot, hogy saját maguk dönthessék el, mint akarnak élni a továbbiakban...

A frontparancsnok hangsúlyozta, hogy a háború még nem ért véget. Még újabb, nehéz harcok állnak előttünk. Ezért össze kell szedni minden akaraterőnket az ellenségre mérendő utolsó, döntő csapásra.

Rövid beszédet mondtak az ünnepségen Szergejev őrnagy és Jakubovics főtörzsőrmester. Fogadalmat tettek elvtársaik hamvai fölött, hogy megbosszulják halálukat.

Az ünnepi gyűlés ezzel befejeződik. Elhangzik a Szovjetunió himnusza. A hősök emlékművén, az emlékoszlop talapzatán a hála koszorúi fekszenek: a 2. Ukrán Front haditanácsáé, a magyar dolgozóké és a kormányé, a budapesti polgármesteré, a kommunista párté és más magyar társadalmi szervezeteké. Díszlépésben haladnak el az emelvény előtt lövészeink, géppisztolyosaink, tüzéreink és az új magyar hadsereg alegységei.

Ezen a ragyogó tavaszi napon hasonló gyűlést tartottak hős repülőink Vigadó téri emlékműve előtt, Budán az ott elesett hősök tiszteletére emelt emlékműnél, és Vecsés határában (a magyar kiadás szerk.) emléktáblát helyeztek el az orvul meggyilkolt szovjet parlamenter emlékére.

Budapest ünnepélyes volt e napon. A magyar főváros dolgozói sok-sok év után újra megünnepelték a május elsejét.

Számos gyűlést tartottak a csehszlovák városokban is. A magyar határhoz közel, festői erdők közt fekvő Ipoly-parti Šahýba, már kora reggeltől özönlött gyalog és szekéren a közeli és távoli falvak népe a város főterén megtartandó ünnepélyre. Itt is a német fasiszta megszállók elleni harcokban hősi halált halt szovjet harcosok emlékműve leleplezésére készülnek. A magasabb helyeken vörös zászlókat és a csehszlovák köztársaság háromszínű lobogóit lengeti a szél. A városi zenekar a Marseillaise-t játssza, majd a gyermekek éneklik el a csehszlovák himnuszt. A plakátokon orosz, cseh és szlovák nyelven megható feliratok: „Dicsőség a szovjet harcosoknak, akik megszabadították városunkat a német megszállóktól és kiűzték a német fasiszta rablókat a csehszlovák földről!" A gyűlés befejezése után Šahý lakossága még sokáig időzött az emlékmű előtt, és olvasta a szovjet hősök kőbe vésett neveit: N. J. Avramcsuk gárdaalezredes, M. V. Sutov gárdaalezredes, Sz. N. Milovidov gárdaőrnagy, T. G. Szanyinov gárdaőrnagy, N. K. Duginov gárdaszázados, V. D. Tyihonov gárdaszázados...

Május első napjaiban jó hírek érkeztek az arcvonal túlsó oldaláról, a még fel nem szabadított csehszlovákiai területekről. Csehországban és Morvaországban, a partizánküzdelem lángjai perzselte területeken, a kommunista párt vezette nem-

zeti bizottságok mindenhol a hatalom átvételére készülődnek. A nép felfegyverkezett, megérett az idő a forradalmi robbanásra.

Az események szokatlan gyorsasággal fejlődtek ki.

Május 1-én és 2-án megtörténtek a prágai lakosság első fegyveres összecsapásai a megszállókkal. Ezt követően megjelentek a népi kiáltványok Csehország más városaiban is. A kiáltványban kihirdették a Csehszlovák Köztársaság helyreállítását. Megmozdult Morvaország és még sok más körzet lakossága is a partizánok támogatásával. Az elkövetkező két nap folyamán a felkelés az egész délcsehországi területre kiterjedt, pedig a fasiszta megszállók az országnak ezt a részét „nyugodt területként" tartották nyilván.

Május 4-ről 5-re virradó éjszaka az ország egyik nagyobb körzetében, Kladnóban megkezdődött a munkások felkelése. A hatalom a helyi nemzeti bizottságok kezébe ment át. A lakosság és az itt tartózkodó SS-alakulatok között fegyveres összecsapásokra került sor. És ezen a napon harcra keltek a plzeňi Škoda-gyár üzemeinek munkásai is. Majd május 5-én, amikor a prágai fegyveres felkelés megkezdődött, a csehszlovák nép felszabadító küzdelme általános nemzeti felkeléssé szélesedett. Ismét megjelent a hatéves illegalitásba kényszerült Rudé Pravo, a Csehszlovák Kommunista Párt napilapja, amely fegyveres felkelésre szólította fel az ország népét.

Május 5-én a felkelt Prágában komoly sikerek születtek. A felkelők birtokba vették a postahivatalokat, a távíró- és telefonközpontokat, a rádióállomást, a központi pályaudvart, a honi légvédelmi csapatok törzsét, a városi elektromos műveket és a Vltaván átvezető hidak többségét.

A hitleristák minden erőt a népi felkelés elfojtására vetettek be. A negyvenezer fős ellenséges helyőrség véres megtorlásával szemben álló prágaiak hőskölteménybe illő tetteket hajtottak végre. A fasiszták ide vonták az arcvonalról csapataik egy részét. A gyengén felfegyverzett prágai hazafiakra harckocsik és repülőgépek törtek.

Prága utcáin barikádokat építettek. Egyenlőtlen, elkeseredett harc kezdődött a felkelők és a fasiszták közt.

És május 8-án a prágai hitlerista parancsnokság váratlanul beleegyezett csapatai lefegyverzésébe. Azt a feltételt szabta meg, hogy biztosítsák a szabad elvonulást nyugat felé. Ezt a provokációs feltételt a burzsoá csoportoknak a Cseh Nemzeti Tanácsban levő képviselői elfogadták. Valójában a hitleristáknak eszük ágában sem volt visszavonulni. A figyelem elterelésére csak egyes alegységeket kezdtek kivonni nyugat felé, amelyekkel együtt menekült el az amerikai zónába a protekturátus birodalmi minisztere, Karl Frank, a hitlerista tányérnyaló. A városban maradt SS-egységek hozzáláttak a lakossággal való leszámoláshoz, lerombolták az ősi emlékműveket, kirabolták a prágai kincsesházakat.

Az ellenség nem ok nélkül tombolt és garázdálkodott. A cseh nép felkelésének nagy katonai és politikai jelentősége volt. A felkelés megbontotta a hitleristák „Közép" hadseregcsoportja mögöttes területén a rendet, zavart okozott, de ezen felül erőik egy részét elvonta az arcvonalból, és kedvező helyzetet teremtett az 1., a 4. és a 2. Ukrán Front támadásához. E frontok május első napjaiban az ellenség utolsó bástyája elleni hatalmas csapás mérésére készülődtek.

Emellett a szovjet harcosokig eljutott Prága nyugtalanító, segélyt kérő hangja: „A felkelést vérbe fojtják!", „Vörös Hadsereg, segíts!" És amikor tudomást szereztek katonáink e segélykiáltásokról, szívükben különös erővel lángolt fel a

Csehszlovákia népéhez fűződő régi testvéri érzelem. A csehszlovák és az orosz népet már régen egyesítette a szláv közösség létrehozása, amely sorsközösségükből, nyelvük és kultúrájuk hasonlóságából fakadt. A. V. Szuvorov, az orosz hadvezér, itália hadjáratából visszatérve, az 1799 és 1800-as években Prágában élt, amelynek lakói meleg szeretettel vették körül. Prága még azért is különösen sokat jelent számunkra, mert e városhoz szorosan hozzáfűződik Vlagyimir Iljics Lenin neve és a Szovjetunió Kommunista Pártja története is. Itt Prágában, 1912-ben Lenin elnökletével folyt le az Oroszországi Szociáldemokrata és Munkás Párt hatodik, prágai konferenciája, amelyen határvonalat húztak a mensevikek és a bolsevikok közt, és lerakták az önálló bolsevik párt alapjait.

A Vörös Hadsereg a testvéri csehszlovák nép segítségére sietett. A szovjet legfelsőbb főparancsnokság még Berlin birtokbavételéért vívott harcok befejező szakaszában megkezdte a Prága irányába megindítandó hadászati támadó művelet tervezését, az 1., a 4., és a 2. Ukrán Front bevonásával. Úgy tervezték, hogy két csapást mérnek a német „Közép" hadseregcsoport mindkét szárnyára, mégpedig az 1. Ukrán Front Drezda körzetéből, míg a 2. Ukrán Front Brnótól délre elterülő térségből. Ezeknek a csapásoknak biztosítaniuk kellett a Schörner hadseregcsoport bekerítését Prágától keletre, majd megsemmisítését, valamint a csehszlovák főváros felszabadítását. A 4. Ukrán Frontnak folytatnia kellett támadását Olomouc, Prága irányában.

A szovjet legfelsőbb főparancsnokság a prágai hadművelet megvalósítása céljából hatalmas csoportosítást hozott létre egy milliónál több emberből, mintegy 25 lövegből és aknavetőből, körülbelül 1800 harckocsiból és több mint 4 ezer repülőgépből. Az 1. és a 2. Ukrán Frontok támadása kezdetének időpontját május 7-ben határozták meg.

Május 2-án, amikor Berlin elesett, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása direktívát adott ki, melyben utasította a 2. Ukrán Frontot, összpontosítsa erőit Brno térségébe, a Jihlava, Prága irányába mérendő csapásra. Ugyanebben az időben a front jobbszárnycsapatainak feladatul szabták meg, hogy a 4. Ukrán Front északnyugatról támadó csapataival együttműködve, mérjen találkozócsapást Olomouc irányába, az 1. német páncéloshadsereg megsemmisítése céljából. E hadsereg állományába tartozott a „Közép" hadseregcsoport magasabbegységeinek több mint a fele.

A 2. Ukrán Front parancsnokának átadott direktívát[310] a főhadiszállás képviselője, Sz. K. Tyimosenko, a Szovjetunió marsallja még szóban a következőkkel egészítette ki.

„Azzal kapcsolatban, hogy a 4. Ukrán Front elől az ellenség visszavonul, a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása megparancsolja:

1. A Front csapatainak főerőit bontakoztassa szét nyugat felé, és mérjen csapást Jihlava, Prága általános irányba azzal a feladattal, hogy legkésőbb május 12–14-re birtokba vegye Jihlava, Ulabinc, Horn terepszakaszt, a továbbiakban jusson ki a Vltava folyóhoz, és foglalja el Prágát.

2. A front jobbszárnyerőinek egy része folytassa támadását Olomouc irányába.

3. Kiadott intézkedéseiről jelentsen.

1945. május 2-án 19 óra 40 perc

A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállása

I. V. Sztálin
Antonov"

A 2. Ukrán Front parancsnokának elhatározása a következőkben foglalható össze: a 7. gárdahadtest brnói déli körzetéből csapást mér Prága irányába, a később hozzácsatlakozó 6. gárda-harckocsihadsereggel együtt. Az 53. hadseregnek és az 1. gárda lovas-gépesített csoportnak (két lovas- és egy gépesített hadtest) Brno nyugati körzetéből Prága irányába kell támadni.

Az olomouci irányba folytatott támadást a 40. hadsereg a román csapatokkal[311] együtt fejleszti ki.

Csehszlovákia és Prága felszabadítása meggyorsításának céljából a főparancsnokság főhadiszállása megerősítette brnói csoportosításunkat. Május 5-én a 3. Ukrán Fronttól kivont 9. gárdahadsereget, amelynek V. V. Glagoljev volt a parancsnoka, a 2. Ukrán Front állományába helyezték át. Ütközetbe vetése legkedvezőbbnek a 7. gárdahadseregtől balra mutatkozott, Plzeň irányába. Ezenkívül a főhadiszállás parancsot adott a front balszárnyán tevékenykedő 46. hadsereg (parancsnok Petrusevszkij altábornagy) támadásba való bevonására. Ez a hadsereg azt a parancsot kapta, hogy České Budějovice irányába mérjen csapást.

Tehát a front összes erőit bevonták a prágai hadművelet megvívásába. Közvetlenül Prága ellen egy erős csoportosítás létrehozásán fáradoztak: három összfegyvernemi hadseregből (a 9. gárda-, a 7. és az 53. hadseregből, a 6. gárda-harckocsihadseregből), valamint az 1. gárda lovas-gépesített csoportból. A támadás légi biztosítását két légi hadsereg (az 5. és a 17.) repülői látták el. A 2. Ukrán Front összesen 60 hadosztállyal (700 ezer fő személyi állománnyal), több mint 9500 löveggel és aknavetővel, 350-nél több harckocsival és rohamlöveggel, valamint 1100 harci repülőgéppel rendelkezett.

Május 3-tól a 2. Ukrán Front megkezdte erői átcsoportosítását. Bár az olomouci irányba támadó csoportosításból kivonták az 53. hadsereget és a 6. gárda-harckocsihadsereget, az aktív tevékenység azonban folytatódott. A csapatok számottevő részét, de mindenekelőtt a gyorscsapatokat, a harckocsi- és a lovasmagasabbegységeket szükséges volt kivonni a harcból. Ez rendkívül bonyolulttá tette a hadművelet előkészítését. És mégis a front erőinek az átcsoportosítása sikeresen ment végbe. A csapatok rendbe tették fegyvereiket, harci technikai eszközeiket, felszerelésüket, szállítóeszközeiket, kiegészítették üzemanyag-, lőszer- és élelmiszerkészleteiket.

A német fasiszta csapatok helyzete katasztrofálissá vált. Figyelembe véve a kedvezőtlen katonapolitikai helyzetet, Hitler „örököse", Dönitz birodalmi főtengernagy és „kormánya" kétségbeesett kísérleteket tett a Wehrmacht maradványainak megmentésére a szétveréstől. Tervük az volt, hogy szívós ellenállást tanúsítanak a Vörös Hadsereggel szemben, megnyitják a keletre vezető utat szövetségeseink előtt, akiknek fogságába adják a keleti fronton harcoló német csoportosítás megmaradt csapatait. E célból a Dönitz-„kormány képviselői" tárgyalásokat kezdtek az angol–amerikai parancsnoksággal, és mindenáron arra akarták rávenni, hogy fogadja el a német csapatok egyoldalú kapitulációját.

A fasiszta parancsnokságot különösen nyugtalanította a szovjet–német arcvonal déli szárnyán működő csapatai kedvezőtlen hadműveleti helyzete. Szászország területén és Csehszlovákia nyugati és központi körzeteiben, valamint Ausztria északi térségeiben az 1., a 4. és a 2. Ukrán Fronttal szemben tevékenykedett a legharcképesebb és a legnagyobb létszámú német csoportosítás. Ez magában foglalta a „Közép" hadseregcsoportot (1. és 4. páncélos-, valamint a 17. tábori

hadsereg), amelynek F. Schörner vezértábornagy volt a parancsnoka, az „Ausztria" hadseregcsoport főerőit L. Rendulic vezérezredes vezetése alatt (8. hadsereg és a 6. SS-páncéloshadsereg), ezenkívül a Csehszlovákia területén tartózkodó tartalék hadsereg erőinek többségét. Az ellenséges csoportosítás 62 hadosztályból (ebből 16 páncélos- és gépkocsizó-), 35 önálló ezredből, valamint a tartalék hadsereg és a rögtönzötten létrehozott egységek 120 zászlóaljából állt, létszáma csaknem egymillió volt. A csoportosítás csapatai körülbelül 10 ezer löveggel és aknavetővel, 2200-nál több harckocsival és rohamlöveggel és vagy 1000 harci repülőgéppel rendelkeztek.

Tehát az ellenségnek eléggé jelentős erők és eszközök álltak rendelkezésére. Igaz, a szovjet parancsnokság figyelembe vette azt a körülményt, hogy a fasiszta légierőnek és a páncélosoknak nem volt elég üzemanyagkészletük erőik maximális alkalmazására és különösen a páncélos-magasabbegységeik széles körű manőverezésére. Fölényünkben a fő tényező csapataink magas fokú erkölcsi állapota, valamint az volt, hogy a szovjet katonák a korábbi kegyetlen ütközetek során óriási tapasztalatra tettek szert a hatalmas ellenséges csoportosítások szétverésében. Az ellenséges erőket már északról, keletről és délkeletről átkaroltuk, teljes bekerítésük és szétverésük már csak idő kérdése volt.

Ezt jól tudta a fasiszta felső vezetés is. Május 3-án a nyugati német csapatok főparancsnoka, Kesselring vezértábornagy, rádiótáviratot kapott, amelyben megszabták, hogy: a nyugatni front „Cseh-erdő és az Inn felső folyása közti térségben működő csapatainak parancsnoksága nevében kössön fegyverszünetet a 6. amerikai hadseregcsoporttal". Emellett javasolták „kipuhatolni, hogy az angol–amerikai fél milyen messzire szándékozik keletre nyomulni" és mennyire „teremtették meg Löhr,[312] Rendulic és Schörner hadseregcsoportjai csapatainak megmentésére irányuló tárgyalásokra az előfeltételeket."

Mint ahogy a háború befejezése után ismertté vált, Dönitz főhadiszállásán május 2-től 4-ig tüzetesen megvitatták a „cseh kérdést" és a Schörner hadseregcsoport megmentését szolgáló intézkedéseket. A május 2-i tanácskozáson Dönitz „kormánya" kénytelen volt megállapítani, hogy a „katonai helyzet reménytelen. Jelen helyzetben a kormány fő célja az kell hogy legyen: minél több német megmentése a bolsevikoktól". Május 4-én, amikor a főhadiszállásra megérkezett Natzmer tábornok, a „Közép" hadseregcsoport törzsfőnöke, kijelentette, hogy a Csehszlovákiában tevékenykedő csapatok „két hétnél tovább képtelenek ellenállni", akkor Dönitz újra elhatározta, hogy kapcsolatba lép D. Eisenhowerrel, az Európában levő amerikai csapatok főparancsnokával. Íme, ezért történt az, hogy a korábbi megállapodás szerinti demarkációs vonal ellenére, az amerikai csapatok Prágáig törtek. Május 4-én Eisenhower A. I. Antonovnak, a Vörös Hadsereg vezérkari főnökének azt írta, hogy csehszlovákiai támadása megindítására készül a meghatározott és megállapodás szerinti vonalig, majd a Vltava és Elba folyókig, vagyis Prágáig.

Ezeknek az eseményeknek a lényegét még nyíltabban megvilágítja Churchill visszaemlékezése. Ebben ismerteti az Amerikai Egyesült Államok új elnökének, Trumannak 1945. április végén küldött üzenetét. Ebben a következők hangzottak el: „Majdnem nyugodtak lehetünk afelől, hogy Prágának és Nyugat-Csehszlovákia lehető legnagyobb területének, csapataink általi felszabadítása teljesen megváltoztathatja a háború utáni helyzetet Csehszlovákiában és ráadásul ez hatást gyakorolhat a szomszéd államokra is."[313]

A Dönitznél tartott tanácskozáson felvetődött a terv a német csapatok gyors visszavonására a Szudéta-vidéken levő védelmi állásokból nyugati irányba, a támadó amerikai csapatokkal való találkozásra, valamint Csehszlovákia nyugati körzeteinek „a német védelem utolsó védőbástyájává" tételére. Már korábban megvizsgálták Dönitz „kormánya" székhelye Prágába való áttelepítésének a kérdését. Ezeken a tanácskozásokon Dönitz „cseh- és morvaországi protektorátusának" helytartója, Frank javasolta, hogy alakítsanak „cseh antikommunista nemzeti kormányt" azokból az elemekből, akiket a németek 1939-ben a „protektorátus" közigazgatásába kineveztek és e kormány útján kezdenének tárgyalásokat a nyugati szövetségesekkel arról, hogy Csehszlovákia az angol–amerikai csapatoknak adja meg magát.

Már nemegyszer meggyőződhettünk arról, hogy a német fasiszta parancsnokság egyezségre kívánt lépni az Egyesült Államok és Anglia reakciós köreivel. De ezek a kísérletek minden alkalommal kudarcba fulladtak. A kulisszák mögötti megegyezést célzó aljas terveket sikerült ismét felborítani. A szovjet csapatok prágai irányba folytatott győzelmes támadása ismét kudarcba fullasztotta őket. Május 5-én csapataink rádiósai vették a híreket a prágai dolgozók felkeléséről, a német fasiszta rablók elleni küzdelméről és arról, hogy a városban az a Cseh Nemzeti Tanács vette kezébe a hatalmat, amely a košicei kormány nevében működik. Ezek az értesülések villámgyorsan elterjedtek a 2. Ukrán Front csapatainál. Katonáink, tiszthelyetteseink és tisztjeink mind gyakrabban ismételték az akkor szárnyra kapott jelszót: „Előre, Prágába!"

A front csapatai utolsó csatájukhoz készülődtek. A 6. gárda-harckocsihadsereg Olomouc alól 80 kilométeres éjszakai menet után Huštopeče körzetébe ért, ott összpontosult, majd a támadás megindulási körzetébe vonult. Az 1. gárda lovas-gépesített csoport ugyanakkor Brno nyugati térségében tevékenykedett. Az ütközetből sikeresen vonta ki a csoport parancsnoksága a 7. gépesített hadtestét, míg a két lovashadosztály kivonását csak május 7-én estére sikerült megvalósítani. Az 53. hadsereg szintén megkezdte harci szakaszának átadását, azonban magasabbegységeit és az 1. gárda lovas-gépesített csoport egységeit csak május 6-án, a sötétség beálltával lehetett a 40. hadsereg és a román magasabbegységek csapataival felváltani. Ehhez ráadásul át kellett venni a front állományába a 9. gárdahadsereget, majd a hadrendi felépítés első lépcsőjébe a 7. gárda- és a 46. hadseregek között szét kellett bontakoztatni.

A szovjet parancsnokság a prágaiaknak adandó segítség meggyorsítása céljából úgy döntött, hogy a támadást még a csapatok teljes átcsoportosítása előtt megindítja.

Május 6-án az 1. Ukrán Front magasabbegységei lendületesen nyomultak a csehszlovák főváros irányába. Másnap reggel a 2. Ukrán Front hadseregei is támadásba lendültek.

A 7. gárdahadsereg 30 perces tüzérségi előkészítés után két hadtestével 25 kilométeres arcvonalon áttörte az ellenség védelmét, és estére 12 kilométert nyomult előre. Május 8-án a sávjában bevetett 6. gárda-harckocsihadsereg gyors ütemben fejlesztette ki a támadást, és estére elfoglalta Jaroměřicet, majd vagy 50 kilométert tovább nyomulva, Jihlavához ért.

Figyelembe véve a kedvezően alakuló helyzetet, a frontparancsnok parancsot adott a tartalékában levő 24. gárda-lövészhadtestnek, hogy legkésőbb május 9-én 12 órára gépkocsikon jusson Jihlava körzetébe, hogy a 6. gárda-harckocsi-

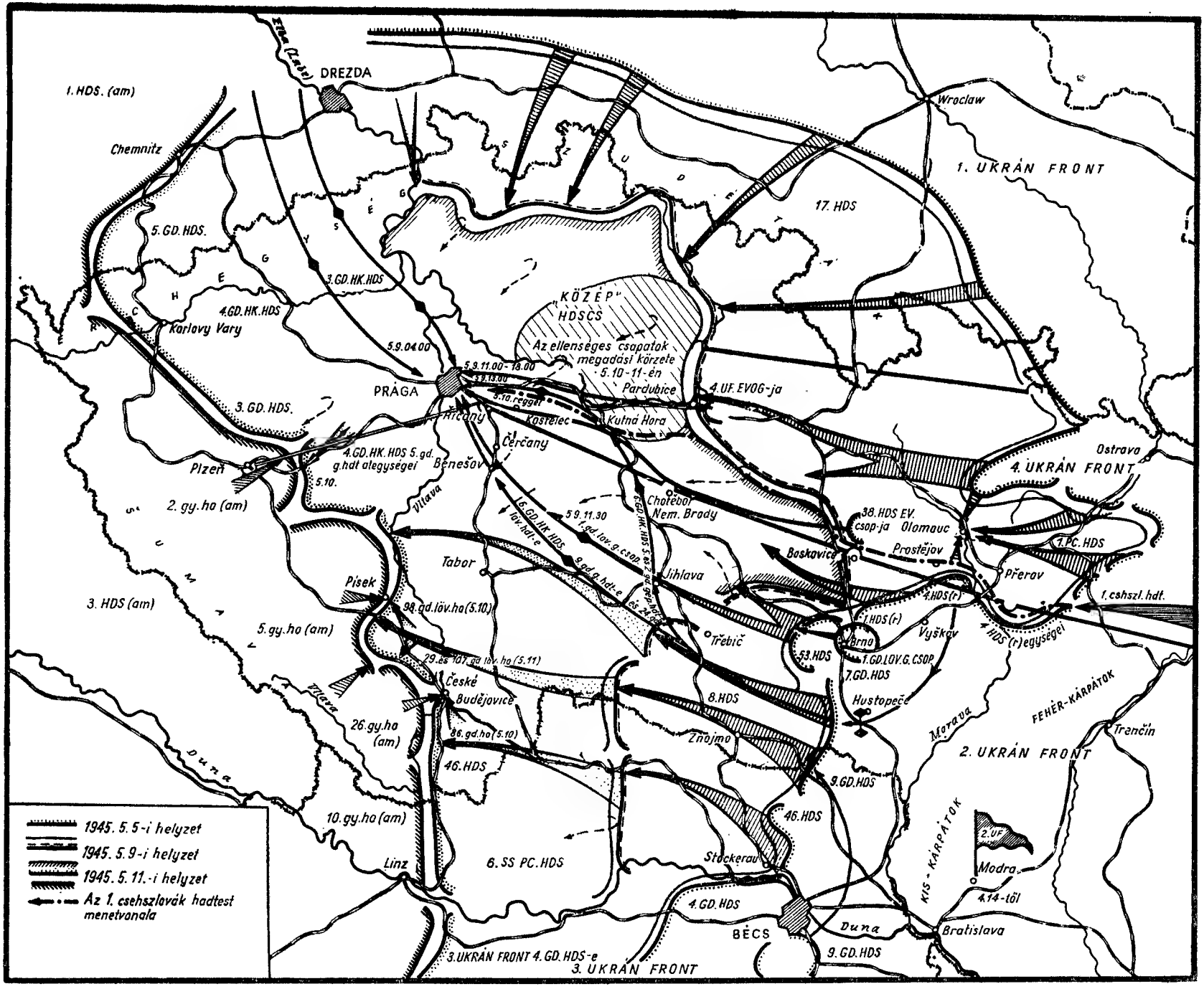

A prágai hadművelet, 1945. május 5–11.

hadsereggel együtt május 10-ig feltétlenül Prágába érjenek. Ebből a célból 1200 gépkocsit bocsátott a hadtest rendelkezésére.[314]

Bécsből való megérkezése után a 9. gárdahadsereg öt hadosztályával azonnal támadásba lendült. 30 kilométert tört előre és a 7. gárdahadsereg egységeivel együttműködve, birtokba vette Znojmót.

Ebben az időben felújította támadását Bécstől északra a 46. hadsereg is. A frontparancsnok parancsot adott a hadseregnek, hogy Českе Budějovice, a fontos útcsomópont elfoglalására hozzon létre gyorscsoportot az egyik lövészhadosztályból, erősítse meg egy páncéltörő tűzérdandárral és ültesse őket gépkocsira. Ennek a csoportnak május 9-én estig, de legvégső esetben május 10-én reggelre el kellett foglalnia a várost.[315]

Az 53. hadsereg május 8-án csak előrevetett zászlóaljaival kezdte meg támadását, mivel erőinek többsége Brnótól délnyugatra még csak most összpontosult. Az 1. gárda lovas-gépesített csoport sem bírta még teljesen befejezni átcsoportosítását.

A Prága irányában folytatott támadásunk sikeres kibontakozása idején a 40. hadsereg május 7-én átcsoportosította erőit, mivel állásait a 4. Ukrán Front csapatai vették át. Ugyanezen a napon azt kapta feladatul, hogy támadjon Prostějov, Nové Mesto irányába. De május 8-án a hadseregnek nem sikerült jelentősebb eredményeket elérnie az ellenség szívós ellenállása miatt. Az itt védő német csapatok fedezték az olomouci „zsákból" május 7-én nyugatra visszavonulni kezdő 1. páncéloshadsereg egységeit.

A 4. Ukrán Front támadása is sikeresen fejlődött ki. A 60. hadsereg elszánt utcai harcok árán birtokba vette Olomoucot, Csehszlovákia jelentős vasúti csomópontját és fontos ipari vidékét. Csapataink ebben az irányban kifejtett tevékenységükkel viszonylag hosszú időn keresztül lekötötték az ellenség „Közép" hadseregcsoportját, és kedvező feltételeket teremtettek az 1. és a 2. Ukrán Frontok Prága irányába mért döntő csapásához.

Tehát május 8-ra sikeres harcok bontakoztak ki a gigantikus, több mint 600 kilométer kiterjedésű cseh–morvaországi arcvonalon. Három front csapatai törtek előre találkozó irányba Prágához és északnyugatról, délkeletről átkarolták Schörner hatalmas csoportosítását.

Az ellenség megkezdte általános visszavonulását nyugat felé. De már késő volt. Erre az időre a Dönitz-„kormány" kénytelen volt bejelenteni a szövetséges hatalmaknak Németország fegyveres erőinek teljes és feltétel nélküli megadását. Május 8-án Berlin elővárosában, Karlshorstban a német parancsnokság képviselői aláírták a fasiszta Németország feltétel nélküli megadásáról szóló végleges okmányt, amelynek érvénye május 9-én 0 órakor lépett hatályba.

Mi, az ésszerűségből kiindulva azt vártuk, hogy a német csapatok önként megadják magukat. De nem ez történt. A kapitulációt hivatalosan elismerő Dönitz ugyanakkor azt a parancsot adta Schörnernek, hogy „... lehetőleg minnél tovább folytassa a szovjet csapatok elleni küzdelmet, mivel ez a körülmény lehetővé teszi a német hadsereg nagy létszámú egységeinek az időnyerést arra, hogy nyugatra, a szövetségeshez törjenek át". Éppen ezért a német fasiszta csapatok folytatták elkeseredett ellenállásukat Csehszlovákia területén még azután is, amikor a feltétel nélküli megadásról szóló okmányt már aláírták.

Így a szovjet csapatok kénytelenek voltak fegyvereik erejével megadásra

kényszeríteni a fasiszta hordát, hogy dicstelen zászlaikat meghajtsák a Szovjetunió Fegyveres Erői előtt.

Az ellenség dühödten és elkeseredetten állt ellent. Ez olyan kaland volt, amelynek az árát a német nép katonái és tisztjei ezreinek életével fizette meg.

Az ellenség arcvonalát mindenütt áttörtük! A poros frontutakon Brnótól Prága felé harckocsik, rohamlövegek, személy- és teherautók, vontatott tüzérségi lövegek szakadatlan folyama kígyózott. Az út két oldalán lovasok ügettek. Fürge motorkerékpárosok cikáztak mindenhol. Csapataink lendületesen üldözték az ellenséget, feldarabolták erőit, bekerítették és megadásra kényszerítették a fasiszták csoportjait. Mindez a szakadatlan mozgás folyamán történt. A magasabbegységek törzsei nappal és éjjel váltották harcálláspontjaik helyét.

Május 9-én hajnali 4 órakor északnyugatról Prágába törtek az 1. Ukrán Front gyorscsapatai. Brno és Znojmo körzetéből Prága felé nyomultak a 2. Ukrán Front 6. gárda-harckocsihadseregének és 1. gárda lovas-gépesített csoportjának magasabbegységei. Május 9-én reggel 6 órakor az 5. gárda-harckocsihadtest alegysége a 22. gárda-harckocsidandár (parancsnoka I. K. Osztapenko alezredes) elérte Jihlavát. Az ellenség a város védelmére határozta el magát, hogy fedezze főerőinek visszavonulását nyugatra és északnyugatra, ahol az amerikai csapatokkal találkozhattak. A harckocsidandár nem várta meg hadteste főerőinek beérkezését, hanem menetből megrohamozta és harccal elfoglalta a várost.

A 6. gárda-harckocsihadsereg 5. gárda-harckocsihadtestének egységei ezen a napon 150 kilométeres előnyomulásuk során menetből szétverték a visszavonuló fasiszta csapatok oszlopait. Május 9-én 13 órakor Prága délkeleti külvárosába törtek és kapcsolatot teremtettek az 1. Ukrán Front csapataival. A 2. Ukrán Front parancsnokának utasítását, hogy jussanak el május 9-re Prága, Benešov, Kostelec körzetébe, zárják be szilárdan az ellenség körüli gyűrűt az 1. Ukrán Front csapataival való együttműködésben, úgy hogy az ellenség ne tudjon kitörni nyugat felé[316] – a csapatok hiánytalanul végrehajtották.

Ugyanezen a napon estére a 9. gárda gépesített hadtest meghiúsította az ellenség kitörését nyugati irányba, ezt követően elérte Jihlavát, és a következő napon Prága körzetében összpontosult. A nyomába haladó 2. gárda gépesített hadtest május 10-én Prágától keletre szétbontakozott, és harcba lépett a bekerítésből kitörést megkísérlő ellenséges csapatokkal.

Az ellenség újabb és újabb egységei beérkezésével és szakadatlan kitörési kísérleteivel kapcsolatban a 6. gárda-harckocsihadsereg mindazon magasabbegységeit, amelyek május 9-én Prágáig nyomultak, kivonták a városból, és arccal kelet felé védelmet foglaltak el. A hadsereg harcálláspontját Prága délnyugati kerületébe, a törzset Jihlavába telepítették. A hadsereg hadműveleti alárendeltségébe került a gépkocsikon ide szállított 24. gárda-lövészhadtest.

A nap végére a Csehszlovákiában működő hitlerista csapatok csoportosításának bekerítése befejeződött. A Schörner hadseregcsoport csapatainak nyugat és délnyugat felé vezető útjait lezártuk.

Az ellenség helyzete reménytelen, ellenállása pedig értelmetlen volt. Bekerítésbe került a „Közép" hadseregcsoport Csehszlovákiában levő mintegy 50 dezorganizált hadosztálya. Csak a szárnyon levő és az „Ausztria" hadseregcsoport állományában tényked két hadosztálynak sikerült áttörni magát az amerikai övezetbe. Oda érkezett meg repülőgépen még május 8-án Schörner vezértábornagy is (később átadták a szovjet parancsnokságnak). Május 9-én 11 órától

18 óráig Prága keleti részébe beérkeztek a 4. Ukrán Front előrevetett osztagának alegységei. Május 10-én reggel e front 38. hadseregének gyorscsoportja is átlépte a város határát. E gyorscsoport állományában volt az 1. önálló csehszlovák harckocsidandár is.

Május 9. Ez a nap már pirkadat előtt kezdődött. Az éjféli égboltra csillagesőként hulltak a felröppenő fehér, vörös, kék rakéták. A világító lövedékek ezernyi szaggatott csíkot húztak a magasba. Ettől a tűzijátéktól láthatóvá váltak a hegyek, erdők, a völgyhajlatok... Ez a csodálatosan világító csipke övezte az egész peremvonalat. És ez így volt az egész arcvonalon... A szovjet harcosok üdvözölték a fasiszta Németország feletti győzelmet.

Ezekben a virradat előtti órákban a Prága felé vezető úton haladva, mindenhol – erdőkben, kertekben – katonai tábortüzek égtek. Harckocsi-, gépkocsi-, ágyú- és szekéroszlopok haladtak Prága felé. A csehszlovák lakosság a városok és falvak házaira plakátokat függesztett ki, melyeken többek közt a következőket olvashattuk: „Örök emberi hála felszabadítónknak, a Vörös Hadseregnek!"

Tegnap csapataink még harcoltak, a lakosság pedig a pincébe húzódott meg. Most, hogy a fasisztákat kiűztük, a lakosság az utcára áramlott. Zúgnak a városi templomok harangjai, a Szovjetunió és Csehszlovákia nemzeti lobogóit lengeti a szél. Szájról szájra száll, hogy vége a háborúnak, vége a szenvedéseknek.

A 357. német gyalogoshadosztály egyik foglyul ejtett tisztje elmondta, hogy katonáit megzavarták gárdaaknavetőink és nehéztüzérségünk össztüzei.

– Május 6-án estefelé – mondotta – a századparancsnokok írásbeli figyelmeztetést kaptak, hogy az oroszok döntő rohamot indítanak. Megparancsolták, hogy az utolsó leheletünkig harcoljunk. És íme – mondja a fogoly kezeivel gesztikulálva – felettünk kitört a pusztító vihar... Ennek már nem lehetett ellenállni.

Ez a tiszt, és még más foglyok is elmondták, hogy az utolsó időben a fasiszta propaganda fokozott mértékben igyekezett rábírni a német katonákat, hogy mindhalálig álljanak ellen az oroszoknak. Minden tisztnek, de különösen a századok és zászlóaljak szintjén, kötelességévé tették, hogy katonáikban keltsék fel az oroszok fogságába eséssel szembeni félelmet, és feladatul szabták meg az állások tartását addig, amíg az arcvonalak bírják a nyomást, azután át kell törni a nyugati szövetségeseinkhez. Ám az állások tartása lehetetlen volt. Az említett fogoly tiszt századában tüzérségünk első össztüze után tönkrement az utolsó három aknavető és két állványos géppuska. A katonák megfutamodtak, de az őket követő tűz annyira hatásos volt, hogy csak néhányan maradtak életben.

Mindenütt, ahol katonáink jártak, az erdőkben és a hegyekben rejtőző partizánokkal találkoztak. Jó néhány szovjet ember is volt köztük, olyanok, akik fasiszta koncentrációs táborokból megszöktek, vagy akiket repülőgépekből dobtak le a csehszlovák partizánosztagokhoz. Front-újságíróink, P. Melnyikov és A. Cseprunov Ludovikov község mellett találkoztak Gustav Krestik partizánnal, volt brnói építésszel, aki a következőket mondta el.

Egy alkalommal, a Brnóban székelő német alakulat törzsében járt, ahol egy vázlat fölé görnyedő hitleristát látott. A vázlat Brno város védelmi rendszerének terve volt.

– Adja át ezt a tervrajzot – mondta nyugodt hangon a partizán.

A fasiszta tiszt meghökkent és a legcsekélyebb ellenállásra is képtelen volt.

És ezen a napon a csehszlovák felderítő átment az arcvonalon, és átadta a fontos okmányt a szovjet parancsnokságnak.

Gustav Krestik bemutatta tisztünktől kapott igazolását. Íme:

„Én, I. M. Komisszarov gárdaőrnagy átvettem N. város védelmének tervrajzát 1945. április 21-én. Hálás köszönet Önnek a Vörös Hadsereg számára a német fasiszták szétzúzásában nyújtott segítségért.

I. Komisszarov gárdaőrnagy"

Özönlöttek a szovjet csapatok oszlopai Prága felé. Az utak padkáin, a városok járdáin, a falusi házak kerítései mellett meglepően tiszta, csinosan öltözött emberek sokasága álldogált és fogadta felszabadítóikat.

„Amint az orosz paripa a Vltava vizét issza, Csehországba beköszönt a jólét" – mondja az ősi cseh közmondás. És ez találó volt. A kozák lovak a Vltava partjain legeltek és ott álltak az óriási acélparipák – a harckocsik is, míg „lovasaik", a harckocsizók a Vltavában fürödtek Prága mellett, a fárasztó hadiút után.

Jihlava... Csapataink nehezen törnek utat a lakosság tömegében. A hangszórók szovjet indulókat és dalokat harsognak. Ez a szabad Prága rádióállomásának a hangja.

– Éljen! Győzelem! Éljen a Vörös Hadsereg! – hangzik minden oldalról csehül és oroszul.

Ezekkel a szavakkal fogadnak és kísérnek minden szovjet páncélost, gépkocsit és gyalog haladó alegységet. Ősz hajú öregek, gyermekek, lányok, ifjak színes nemzeti öltözékben, kenyeret, sót és virágot tartanak kezükben. Meg kell állni, mert a szovjet katonákat minden oldalról körülveszik: a gyerekek a harckocsikra kapaszkodnak, a férfiak átölelik a porlepte katonákat, a nők sírnak a boldogságtól. És mindenki vendégségbe hívja őket.

Megakad a szemünk a rengeteg vörös zászlón. Mindenkinek a kezében vörös zászlócska, a lányok piros kendőket viselnek... Minden házon a háromszínű csehszlovák zászló mellett ott leng a vörös lobogó is.

– Régen elmentek a németek? – kérdik katonáink az egyik faluban.

– Vagy két órája szedték az irhájukat – feleli egy ősz hajú öreg földműves.

– Mikor tudtak elkészíteni ennyi lobogót?

– Ó, mi ezt még titokban csináltuk a fasiszták ittlétekor. Tudtuk, hogy jönnek és vártuk – és az öreg cseh szemébe könnyek szöktek.

Május 9-én másik képet is megfigyelhettünk. A nagyszámú műutakon és dűlőutakon csapatainkkal szemben a foglyul ejtett ellenséges katonák és tisztek ezrei és tízezrei vonultak. Siralmasak és elesettek voltak porlepte mundérjaikban. Se vége, se hossza nem volt ezeknek a rendetlenül haladó oszlopoknak. A foglyok lehajtották fejüket, lesütötték szemüket, igyekeztek elkerülni a szovjet katonák pillantásait. Felismerték Goebbels propagandájának és Hitler ígéreteinek értékét. A rendetlenül haladó fogolyoszlopok – csupán ezek maradtak meg az amerikai övezetbe szökött és katonáit sorsára hagyó Schörner vezértábornagy volt seregéből. Most a kezükben fehér zászlókkal vagy fehér rongydarabkákkal haladtak. Az erdőkben, ligetekben az utak mentén és a falvakban százával hevertek a gépkocsik, a harckocsik, a lövegek, a géppuskák, valamint a teli lőszeresládák tömegei...

A faji fölény, a más népek iránti gyűlölet és kegyetlenség hitleri propagandájának „eszméin" nevelt foglyok most ugyanezt várták a szovjet csapatoktól. És

hogy elcsodálkoztak – és a késői felismerés keserű, erőtlen könnyekig hatotta meg őket –, amikor az utakon, a részükre főzött ételből enni kaptak, vagy ha a kimerült és az oszloptól elmaradt foglyot teherautóink felszedték. Akkor talán tudatukba hatolt a hitlerista kaland szörnyűsége.

A szovjet katonák előtt a maga szépségében, örömében vendégszeretően megnyíltak Prága kapui. A várost szinte alig érte a háború pusztítása. A fasiszta megszállók által az 1945 májusában, a népi felkelés idején lerombolt régi városházán és néhány épületen kívül még csak nyoma sem volt a nemrég befejeződött ütközetnek. Sértetlen maradt a prágai Kreml, a „Hrad", a cseh államiság bölcsője. Nem szenvedett kárt az óváros sem, csodálatra méltó építészeti műemlékeivel, sem a modern lakónegyedek, és a várost átszelő szép Vltaván átvezető hidak is épségben maradtak.

Nem kell csodálkozni ezen a különös körülményen. A fasisztáknak egyszerűen nem volt idejük a csehszlovák főváros lerombolására, kidolgozott aljas terveik megvalósítására, mivel rendkívül váratlanul érte őket a Vörös Hadsereg Prágát felszabadító, lendületes és merész manővere.

Íme, tavaszi illatokban fürdik a „Zlata Praha", az „Arany Prága", amely teljesen igazolja ezt a becenevét. A város élénk és ünnepélyes. Mindenütt szovjet katonákkal barátkozó polgárok tömegei. Élénk beszélgetés folyik köztük, nyelveink annyira hasonlóak, hogy tolmácsra nincsen szükség.

A szovjet csapatok folytatták diadalmenetüket nyugatra. Május 10-én a 6. gárda-harckocsihadsereg és az 1. gárda lovas-gépesített csoport belső arcvonalat alakított ki a megmaradt ellenséges csapatok bezárására. A 7. és a 9. gárda-, az 53. és a 46. hadseregek a külső arcvonalon tevékenykedtek.

A helyzet megváltozásával kapcsolatban a legfelsőbb főparancsnokság este új sávhatárt állapított meg az 1. és a 2. Ukrán Frontok között: Prágától délre Říčanytól Plzeňig. Ugyanekkor meghatározták a hadseregek összpontosítási körzeteit és a demarkációs vonalra való kijutásuk terepszakaszát.[317]

Ezen a napon a 9. gárdahadsereg 98. gárda-lövészhadosztálya Písek körzetében találkozott a fiatalabbik George Patton tábornok vezette 3. amerikai hadsereg 26. gyalogoshadosztály egységeivel. A szovjet és az amerikai csapatok találkozásakor az amerikai 26. gyalogoshadosztály parancsnoka, Willard Powel vezérőrnagy amerikai érdemrendekkel tüntette ki két tisztünket és hat katonánkat. A 98. gárda-lövészhadosztály parancsnoka, V. M. Larin vezérőrnagy egy amerikai tisztet a Honvédő Háború Érdemrend II. fokozatával és a szövetséges hadsereg hat katonáját érdemérmekkel tüntette ki.[318] A következő napon Písektől és Nepolicétől délre a 107. gárdahadosztály (parancsnoka M. A. Bogdanov vezérőrnagy volt) és a 99. lövészhadosztály (parancsnok V. P. Szokolovszkij volt), valamint Českе Budějovicénél és attól délre a 86. gárda-lövészhadosztály és a 46. hadsereg más egységei találkoztak az amerikai csapatokkal.

Május 11 és 12-én a „Közép" hadseregcsoport valamennyi katonáját és tisztjét foglyul ejtettük Prágától keletre. Ezzel véget ért a prágai hadművelet, amely megkoronázta a szovjet fegyveres erőknek a hitleri Németország hadseregével vívott négyéves csatáját. E ragyogó hadművelet eredményeképpen megsemmisítettük a szovjet–német arcvonalon a fasiszta csapatok utolsó hatalmas csoportosítását. Felszabadítottuk Csehszlovákiát és fővárosát, Prágát. A szovjet csapatok lendületes és határozott tevékenysége meghiúsította a német parancsnokságnak azt a tervét, hogy a „Közép" hadseregcsoportot nyugatra menti ki.

A prágai hadművelet – átvitt értelemben – az utolsó lövés volt Európában. A három front erőivel és azok együttműködésével példátlanul rövid idő alatt megvívott hadművelet a Nagy Honvédő Háború és az egész második világháború történetének aranybetűkkel írott lapjaira került. A Szovjetunió Fegyveres Erői hatalmas ereje, a parancsnoki kar magas fokú szervezőképessége, a szovjet katonák példátlan bátorsága ismét nagyszerű bizonyítást nyert.

A 2. Ukrán Front csapatai messzi útra készülődtek. Még nem ért véget a háború. Május elején a front magasabbegységei elhagyták a vendégszerető Csehszlovákiát. Lengyelországon és hazánk felmérhetetlen térségein keresztül több mint tízezer kilométernyi utat kellett megtenniük, hogy Távol-Keletre jussanak, ahol még izzott a háború második tűzfészke. Új győzelmek kivívására készültek fel az 53. hadsereg, a 6. gárda-harckocsihadsereg magasabbegységei és a 2. Ukrán Front egész vezetése. Néhány hónap múlva, augusztus 9-én a Szovjetunió Fegyveres Erői megkezdték a Kvantung-hadsereg szétzúzását.

És a Csendes-óceánon is véget értek a csaták.

Befejezés

Eltelik majd sok évtized, de az emberi emlékezet mindig őrizni fogja az 1945. év májusi napjait. Nemzedékeken át szájról szájra terjednek majd az elbeszélések arról, hogyan lengett a győzelem vörös zászlaja Berlin felett, amely hosszú időn át a legőrjöngőbb reakció fellegvára volt; az a hely, ahol a hitleri klikk egész népek leigázásának és kiirtásának gonosz tervein munkálkodott. Ezt a zászlót szovjet katonák tűzték ki – élők és holtak, mindazok, akik végigjárták a legsúlyosabb megpróbáltatások poklát. A zászló kitűzésének aktusa hőstett volt, amely a bűnös háborút kirobbantó, a világuralomra törekvő német fasizmus megsemmisülését jelentette. Az öt világrész valamennyi dolgozója lelkesedéssel, örömujjongással fogadta a hírt, hogy végre kitisztult a pusztító háború viharfelhőitől a nyugati félteke felett az ég.

A Vörös Hadsereg utolsó csapásainak katonai és politikai eredményei valóban nagyszerűek voltak. A fasiszta német parancsnokság bármennyire is igyekezett megszervezni az elkeseredett ellenállást, különösen Európa délkeleti részén, nem vezetett sikerre. A 2. és a 3. Ukrán Front előnyomulása során nagyszámú és igen erős védelmi erődítményt semmisített meg, szétverte a fasiszta német hadsereg e térségben működő minden csoportosítását. Elegendő arra utalni, hogy csupán a budapesti támadó hadművelet során – amely az Európa délkeleti részén lezajlott hadiesemények csúcspontjává vált – több mint negyven ellenséges hadosztály semmisült meg.[319] Az ellenfél arra kényszerült, hogy a szovjet–német arcvonal más részeiről és a nyugati hadszíntérről ide dobja át jelentős erőit. Közismert, hogy a Magyarország területén folyó harccselekmények időszakában a „Dél" hadseregcsoport körülbelül 40 hadosztályt – ennek keretében 12 harckocsi- és gépesített hadosztályt kapott erősítésként.[320]

Magára vállalva az ellenséges hadosztályok csapásait, a 2. és 3. Ukrán Front csapatai jelentős segítséget nyújtottak más hadseregcsoportjainknak, nevezetesen az 1. Ukrán, a 2. és a 3. Belorusz Frontoknak a kelet-poroszországi, a visztula–oderai és a berlini hadműveletek végrehajtásában. Vitathatatlan, hogy éppen a nyugatról Magyarországra átdobott fasiszta német csapatok jelentős létszáma tette lehetővé az angol–amerikai csapatoknak a Rajnához való kijutást, e nagy vízi akadályon való átkelésüket (amelyen a hitleristák „véletlenül" épségben hagyták a hidakat) és támadásuk kifejlesztését a Ruhr-vidéken. Kétségtelen tény, hogy a 2. és a 3. Ukrán Front csapatainak osztrák földre való lépése meggyorsította az Olaszországban elhelyezkedő fasiszta német csapatok kapitulációját.

A 2. és a 3. Ukrán Front csapatainak egyesített erőfeszítései eredményezték a hitleri Németország szövetségesei – Románia, Bulgária, Magyarország – há-

borúból való kilépését. Ezeknek az országoknak sokat szenvedett népei, melyeket egykor fasiszta kormányaik sodortak az igazságtalan háborúba, az emberiség első számú ellensége, a német fasizmus ellen fordították fegyverüket, és számottevően hozzájárultak szétzúzásának szent ügyéhez. Köztudott, hogy milyen nagy szerepük volt a szovjet katonáknak Jugoszlávia és Csehszlovákia felszabadításában. Ezt a tényt maga a jugoszláv és a csehszlovák nép is elismerte. A 2. Ukrán Front veteránjai még ma is emlékeznek a Csehszlovákia területén éjjel és nappal szüntelenül folyó harcokra. Az Ipolytól a Vltava partjáig – majd 700 kilométer – hosszú utat tettek meg azért, hogy örökre megtisztítsák testvéreik földjét a gyűlölt megszállóktól. A front több mint húsz egységét és magasabbegységét tüntették ki a „Zvoleni" és „Bratislavai" megtisztelő előnévvel. A felszabadításért hálából a csehszlovák nép sok szovjet faluja vagy városa tiszteletbeli polgárává választotta meg. Reménytelen lenne a történelem ezt megelőző szakaszában olyan hadsereget keresni, amelyet ekkora tisztesség ért volna!

A hosszú időn át szakadatlanul folyó támadás a 2. és a 3. Ukrán Front csapatától óriási erkölcsi és fizikai erőfeszítést követelt meg. Ám a német fasizmus feletti győzelem és az egész világon helyreállítandó béke érdekében a szovjet katonák bámulatos kitartással győzték le a harc nehézségeinek terheit és nélkülözéseit. Támadó rohamaikat sem az ellenség elkeseredett ellenállása, sem a gyakori esőzés, az átgázolhatatlan sár, sem a széles vízi akadályok, sem az erdélyi havasok meredélyei nem állíthatták meg. Kiemelkedő hőstetteik emlékére alapították a „Belgrád felszabadításáért" és „Prága felszabadításáért", a „Budapest bevételéért" és a „Bécs bevételéért" emlékérmeket.

A 2. és a 3. Ukrán Front harctevékenységének sikeres befejezésével Délkelet-Európa országai felszabadultak a német fasiszta megszállástól, és ez véget vetett a különböző jellegű politikai mesterkedéseknek és intrikáknak, melyeket az USA és Anglia vezető körei terveztek ezekkel az országokkal kapcsolatban. Elképzeléseik pedig éppen arra irányultak, hogy életre keltsék a megbukott reakciós rendszereket, amelyeket az események a történelem szemétdombjára sodortak, megóvják a régi, velejéig rothadt társadalmi rendet és elfojtsák a keletkező, valóban népi demokratikus csírák fejlődését.

Érthető, hogy a Vörös Hadsereg felszabadító küldetésének teljesítése során egyáltalán nem gondolt semmiféle államrendet bármely ország nyakába varrni. De nyilvánvaló, hogy megérkezése a felszabadítandó országok területére a dolgozók nagy tömegeinek az irányítás új, igazságosabb társadalmi formája, a kapitalisták és földesurak, a különböző típusú és irányzatú reakciós elemek elnyomása alóli felszabadulás érdekében folytatott határozott harca fellendülését váltotta ki. A dolgozó tömegeknek a jogaikért, az élet demokratikus alapokon való átalakításáért folyó harcát a népek reményeit valóban megtestesítő kommunista és munkáspártok vezették.

1945 tavaszának történelmi napjai a múltba vesznek. De nem halványulnak el a nép emlékezetében. A Vörös Hadsereg által felszabadított országok népei tisztelettel adóznak hősi halált halt katonáinak. „Hazánk földjén, bármerre járunk – mondotta Kádár János ,– mindenütt sírokra bukkanunk... Hősök pihennek bennük, szovjet harcosok, akik életüket áldozták népünk szabadságáért. Kegyelettel adózunk emléküknek, és ígérjük, hogy sírjaikhoz vezető utak mindig járhatók maradnak."

A szovjet katonák sírjai! Mindenütt megtalálhatók – a jégbe dermedt észak-

tól a forró délig; Berlin elővárosaitól a Hingan kőszirtjeiig. Mindenütt, ahova eljutottak katonáink, meghozták a népeknek a szabadságot és a boldogságot. Mindenütt sírok – a szovjet emberek nagy hőstettének tanúságai.

A 2. és a 3. Ukrán Front csapatainak a szovjet–német arcvonal déli szárnyán végrehajtott győzedelmes előrenyomulása fényes lapokat írt a honvédő hadművészet történetébe, megmutatta elvitathatatlan fölényét az ellenfél hadművészete felett. Mindkét Ukrán Front hadműveleteit bonyolult katonapolitikai helyzetben, mind a saját, mind az ellenfél csapatai erőinek és lehetőségeinek szigorú értékelésén alapuló rugalmas manőverezéssel hajtotta végre. Ezekben a hadműveletekben széleskörűen felhasználták a megelőző harci cselekmények, többek között a jelentős ellenséges csoportosítások bekerítésének tapasztalatait. A hadműveletek jellemző vonása a céltudatosság volt, mely az egységes hadászati cél elérésére, a délnyugati hadszíntéren védő német fasiszta csapatok szétzúzására irányult.

Szerfölött hatékonynak bizonyult a frontok hadműveleti együttműködése. Ez különösen szembetűnő a budapesti támadó hadművelet végrehajtása során. A 2. Ukrán Front csapatainak 1945. január elején a komáromi irányban végrehajtott csapása meghiúsította a német fasiszta parancsnokságnak ama kísérletét, hogy felmentse a Budapesten bekerített csoportosítását. Ez a csapás egyidejűleg felbecsülhetetlen segítséget nyújtott a 3. Ukrán Front csapatainak a magyar főváros felé törő ellenséges páncélos erők visszaverésében.

A 2. és a 3. Ukrán Front csapatainak harctevékenységét nagyfokú aktivitás jellemezte. Szinte szakadatlanul, hosszabb szünetek nélkül folyt a harc, és ez megfosztotta az ellenséget védelme megszilárdításának, a tartalékok képzésének és az átcsoportosítások végrehajtásának lehetőségétől.

Mindkét Ukrán Front csapatai nyolc hónapon át következetesen, egymás után hajtottak végre jó néhány támadó hadműveletet. A iaşi–kisinyovit követően bontakozott ki a Romániát, majd Bulgáriát felszabadító hadművelet, utána a debreceni és a belgrádi, a budapesti, a bécsi, a bratislava–brnói és végül a prágai hadművelet. A csapatok előrenyomulásának általános mélysége ezekben a hadműveletekben mintegy 1700 kilométert tett ki. A következő hadművelet tervezése rendszerint az előző végrehajtása során ment végbe. Ez lehetővé tette a csapások erejének növelését, nem engedte lélegzetvételi szünethez jutni az ellenséget szándékai megvalósítására.

A szovjet katonák, akiket a kommunista párt a proletár internacionalizmus szellemében nevelt, tudatában voltak nagy felszabadító küldetésüknek, magas fokú erkölcsi-harci tulajdonságokról, a technika és a fegyverzet mesteri kezeléséről tettek tanúbizonyságot. Mindez együttvéve eleve meghatározta a támadás hatalmas kiterjedését, gyors ütemét és folyamatos lendületét.

Az Európa délnyugati részén folyó harctevékenységben a szovjet csapatok oldalán részt vettek a román, a bolgár, a jugoszláv és a csehszlovák csapatok is. A Budapestért folyó harcok idején pedig aktív segítséget nyújtottak a szovjet katonáknak a magyar hazafiak, a Vörös Hadsereghez átállt tisztek és katonák is. A közös ellenség elleni közös harcban létrejött, fejlődött és erősödött a katonáink és a születő népi demokratikus országok harcosai közötti együttműködés. Ezt a barátságot a közösen kiontott vér pecsételte meg, és ma a Varsói Szerződésben tömörült tagországok egyesített védelmi erejében valósul meg.

A Varsói Szerződés ma hatalmas pajzsként védi a békét az imperialista agresszorok mesterkedései ellen.

Huszonöt év telt el a feledhetetlen napok óta. A háború nyomai már alig láthatók. Rég felszántották a mezőket, melyeken az ütközetek rettenetes lángja tombolt. A háború borzalmait átélt emberek emlékezetében azonban nem mosódnak el a szovjet harcosok képei, nem halványul el azok dicsősége, akik a háború nehéz éveiben fegyverrel a kezükben keltek nemcsak saját hazájuk, hanem más országok népeinek védelmére is. Az 1944. augusztus 20.–1945. május 9. között Románia, Bulgária, Jugoszlávia, Magyarország, Ausztria és Csehszlovákia felszabadításáért vívott elkeseredett küzdelmekben a 2. és a 3. Ukrán Front, a Fekete-tengeri Flotta és a Dunai Katonai Flottilla állományából mintegy 250 ezer harcos adta életét, és több mint 870 ezer ember sebesült meg.

A hálás népek a Szovjetunió Fegyveres Erői katonáinak tiszteletére magasztos emlékműveket emeltek, a testvéri sírok márványoszlopaira vésték emlékezésüket, a hálatelt szívek így szólnak a világtörténelmi jelentőségű, halhatatlan hőstettekről. A sírokhoz vezető, nép taposta ösvényt soha nem lepi el a gaz. Az emberek mindig tisztelettel hajolnak meg bátorságuk, hősiességük, az internacionalista kötelezettség iránti feltétlen odaadásuk előtt, tőlük tanulják népük, hazájuk szolgálatát.

Jegyzetek

1 V. I. Lenin születésének 100. évfordulója. Az SZKP KB-nak tízisei. Moszkva, 1969. 23. old. (oroszul)
2 *Brezsnyev, L. I.:* A lenini úton. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1971. 244. old.
3 Lenin Művei. 27. köt. Budapest, Szikra, 1952. 513. old.
4 Ugyanott.
5 *Sztálin, I. V.:* A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. Budapest, Szikra, 1949. 35–36. old.
6 A Szovjetunió Fegyveres Erőinek 50 éve. Moszkva, 1968.; A belgrádi hadművelet. Moszkva, 1964; Zsukov, G. K.: Emlékek, gondolatok... Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1970.; Csehszlovákia felszabadítása. Moszkva, 1965.; Konyev, I. Sz.: A negyvenötös esztendő. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1967.; Minaszjan, M. M.: A délkelet-európai népek felszabadítása. Moszkva, 1967.; Örökké együtt. Moszkva, 1969.; Puskás, A. I.: Magyarország a második világháború éveiben. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1971.; Atanaszov, S.: Nyugati hadjárat. Moszkva, 1969. (fordítás bolgárból); A bolgár nép részvétele a fasiszta Németország szétzúzásában. Moszkva, 1967. (fordítás bolgárból); Dzsurov, D. és E.: Murgas. Moszkva, 1968. (fordítás bolgárból).
7 *Manstein, E.:* Verlorene Siege, Bonn, 1955.
8 *Tippelskirch, K.:* A második világháború története. Moszkva, 1956. 358. old. (oroszul)
9 *Manstein, E.:* I. m. 511. old.
10 Ugyanott, 507. old.
11 *Tippelskirch, K.:* I. m. 358. old.
12 Ugyanott, 354. old.
13 *Guderian, H.:* Harckocsik, előre! Moszkva, 1957. (oroszul)
14 Ugyanott, 73. old.
15 Ugyanott, 74. old.
16 Ugyanott, 164. old.
17 Ugyanott, 166. old.
18 Krasznaja Zvezda. 1944. 5. 24.
19 Pravda. 1944. 4. 3.
20 Ugyanott.
21 A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború éveiben, II. köt. Moszkva, 1946. 174., 175. old. (oroszul)
22 Lenin összes művei. 22. köt. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1969. 138. old.
23 Ugyanott.
24 *Lebegyev, N. I.:* A Balkán békéjéért. Moszkva, 1960. 15. old. (oroszul)
25 Pravda. 1944. 5. 10.
26 Románia története. Moszkva, 1950. 538. old. (oroszul)
27 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 1941–1945. 4. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1966. 210. old.
28 Ugyanott.

29 A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború éveiben. II. köt. 105. old.
30 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 4. köt. 211. old.
31 Ugyanott.
32 Románia új- és legújabbkori történelme. Moszkva, 1963. 196. old. (oroszul)
33 Pravda. 1964. 2. 19.
34 A Bolgár Kommunista Párt illegális röplapjai. Szófia. 1954. 249., 250. old. (bolgárul)
35 *Pozolotyin, M.:* A bolgár nép harca a szabadságért és függetlenségért a második világháború éveiben. Moszkva, 1954. 115. old. (oroszul)
36 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 4. köt. 244. old.
37 A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború éveiben. II. köt. 186. old. (oroszul)
38 Ugyanott, 195. old.
39 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 4. köt. 246. old.
40 A Szovjetunió Fegyveres Erőinek 50 éve. 411. old.
41 A Szovjetunió Honvédelmi Minisztériumának Levéltára (a továbbiakban: a SZU, HML) 243. állag, 1795. csomó, 416. irat, 614–618. lapok.
42 Vojenno-isztoricseszkij Zsurnal. 1964. 8. sz. 87., 88. old.
43 Ugyanott.
44 A SZU HML 56. állag, 19 179. csomó, 2. irat, 164–217. lapok.
45 Ugyanott.
46 Ugyanott, 67. állag, 12 020. csomó, 194. irat, 38. lap.
47 Vojenno-isztoricseszkij Zsurnal. 1964. 8. sz. 90. old.
48 A SZU HML 240. állag, 2779. csomó, 1169. irat, 48., 49. lap.
49 Ugyanott, 983. csomó, 1. irat, 54–63. lap.
50 Ugyanott, 243. állag, 2900. csomó, 1102. irat, 186. lap.
51 Ugyanott, 76., 77. lapok.
52 Ugyanott, 93., 94. lapok.
53 Krasznaja Zvezda. 1944. 6. 14.
54 A SZU HML 240. állag, 2772. csomó, 125. irat, 2. lap.
55 Ugyanott.
56 Ugyanott, 2769. csomó, 174. irat, 117. lap.
57 Ugyanott, 15. állag, 647 243. csomó, 108. irat, 4. lap.
58 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja. Rövid történet. Moszkva, 1967. 389. old. (oroszul)
59 Lenin művei, 31. köt. Budapest, Szikra, 1951. 131. old.
60 Ugyanott.
61 *Friessner, H.:* Verratene Schlachten. (Elárult csaták) Hamburg, 1956. 254. old.
62 A SZU HML 243. állag, 2900. csomó, 1102. irat, 229. lap.
63 Ugyanott.
64 Ugyanott, 240. állag, 2779. csomó, 1176. irat, 7. lap.
65 *Friessner, H.:* I. m. 69. old.
66 Ugyanott, 68., 69. old.
67 SZU HML 240. állag, 2779. csomó, 1176. irat, 7. lap.
68 Ugyanott, 1279. irat, 23. lap.
69 Ugyanott, 2770. csomó, 1279. irat, 23. lap.
70 Ugyanott, 243. állag, 2900. csomó, 857. irat, 41. lap.
71 Ugyanott, 133–A. 2642. csomó, 36. irat, 448. lap.
72 Ugyanott.
73 Ugyanott, 240. állag, 2779. csomó, 1175. irat, 60. lap.
74 Ugyanott, 243. állag, 2900. csomó, 1102. irat, 123. lap.
75 *Friessner, H.:* I. m. 244. old.
76 Ugyanott, 82. old.
77 Ugyanott, 81. old.
78 SZU HML 240. állag, 2779. csomó, 1174. irat, 55. lap.

79 Ugyanott, 680. állag, 349 345. csomó, 1. irat, 6. lap; 216 072. csomó, 1. irat.
80 A 9., 15., 62., 79., 106., 161., 257., 258., 282., 294., 302., 306., 320., 335., 370., 376. és 384. gyalogos-, 153. kiképzőhadosztály.
81 SZU HML Tolbuhin, F. I. magánlevelezése.
82 A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború éveiben. II. köt. Moszkva, 1946. 172. old. (oroszul)
83 Ugyanott.
84 SZU HML 240. állag, 2779. csomó, 1175. irat, 66., 67. lapok.
85 *Friessner, H.:* I. m. 75. old.
86 SZU HML 240. állag, 2779. csomó, 1175. irat, 76. lap.
87 Ugyanott, 243. állag, 2900. csomó, 1102. irat, 148. lap.
88 Ugyanott, 152. lap.
89 Ugyanott, 240. állag, 2779. csomó, 1175. irat, 108. lap.
90 Ugyanott, 1279. irat, 39. lap.
91 Ugyanott, 1175. irat, 75. lap.
92 Ugyanott, 77. lap.
93 Ugyanott, 75. lap.
94 Ugyanott, 85., 86. lapok.
95 Ugyanott, 16 362. csomó, 26. irat, 103. lap.
96 Ugyanott, 243. állag, 17 963. csomó, 14. irat, 570. lap.
97 Lásd: A Szovjetunió külpolitikájának és nemzetközi kapcsolatainak története. II. köt. Moszkva, 1962. 350. old. (oroszul)
98 Lásd: Lebegyev, N. I.: I. m. 159. old.
99 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 4. köt. 230. old.
100 Lebegyev, N. I.: I. m. 215., 216. old.
101 *Cupşa, I.–Matei, G. és mások:* Románia hozzájárulása a fasiszta Németország szétzúzásához. (1944. augusztus 23.–1945. május 9.) Moszkva, 1959. 74. old. (oroszul)
102 *Friessner, H.:* I. m. 87. old.
103 Ugyanott.
104 SZU HML 240. állag, 2779. csomó, 1175. irat, 99. lap.
105 Ugyanott, 1279. irat, 49. lap.
106 *Cupşa, I.–Matei, G. és mások:* I. m. 66. old.
107 *Friessner, H.:* I. m. 216. old.
108 A Szovjet Tájékoztató iroda közleményei. 7. köt. Moszkva, 1945. 157., 158. old. (oroszul)
109 *Gheorghiu-Dej, Gh.:* Cikkek és beszédek. II. köt. Moszkva, 1956. 281. old. (oroszul)
110 *Dimitrov, G.:* Válogatott cikkek és beszédek. Budapest, Szikra, 1952. 329. old.
111 New York Times 1944. VIII. 25-i száma.
112 Fontosabb határozatok. Moszkva, 1964. 231. old. (oroszul)
113 Az SZKP XXII. kongresszusa. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1962. 758. old.
114 Adatgyűjtemény a fasiszta Németország szárazföldi haderői és szövetségesei csapatainak állományáról, csoportosításáról és átcsoportosításáról a szovjet–német arcvonalon (a továbbiakban: Adatgyűjtemény . . .). IV. bővített kiadás. Moszkva, 1956. 154. old. (oroszul)
A hét hadosztályból egyet (a 4. hegyi hadosztályt) augusztus végén kivonták az „Észak-Ukrajna" hadseregcsoport állományából (uo. 134., 154. old.).
115 *Tippelskirch, K.:* I. m. 463. old.
116 Adatgyűjtemény . . . 154., 156. old.
117 Ugyanott, 152. old.
118 Ugyanott, 463. old.
119 A 2. Ukrán Front törzsének utasítására augusztus 27-től a 18. harckocsihadtest a 6. harckocsi-hadsereg állományába ment át.
120 Szeptember 6-án a 18. harckocsihadtestet kivonták a 6. harckocsi-hadsereg állományából és a frontparancsnok közvetlen alárendeltségébe helyezték.

121 Szuvorovi előretörés. 1944. 9. 8. (A 2. Ukrán Front lapja)
122 *Friessner, H.:* I. m. 95. old.
123 SZU HML 240. állag, 2772. csomó, 19. irat, 159. lap.
124 Ugyanott.
125 Adatgyűjtemény... 155–157. old.
126 Szeptember első felében a főhadiszállás tartalékából a 2. Ukrán Front megerősítésére ment át a 4. és a 6. gárda-lovashadtest, valamint a 3. Ukrán Front állományából a 46. hadsereg és a 7. gépesített hadtest.
127 SZU HML 240. állag, 73 763. csomó, 41. irat, 58–60. lapok.
128 Adatgyűjtemény... 155–157. old.
129 *Zsukov, G. K.:* Emlékek, gondolatok... Budapest, Kossuth Könyvkiadó, Zrínyi Katonai Kiadó, 1970. 434. old.
130 *Dimitrov, G.:* I. m. 327. old.
131 *Valev, L. B.:* A Bolgár Hazafias Front történetéből. Budapest, Szikra, 1951. 81. old.
132 A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. II. köt. 185–199. old. (oroszul) Ebben tévednek a *szovjet szerzők.* Bulgária augusztus 30-án nem fegyverszünetet, hanem a semlegesség elismerését kérte a SZU-tól, Bulgária és a Szovjetunió között a hadiállapot 1944. szeptember 5-én állt be a szovjet kormány hadüzenetével. G. Á.
133 Bogdan Filov monarcho-fasiszta kormánya 1941. március 1-én írta alá Bécsben Bulgária csatlakozását a „Háromhatalmi egyezményhez". A következő napon a mintegy 680 ezer fős német csapatok bevonultak Bulgáriába, ahonnan áprilisban betörtek Jugoszláviába és Görögországba. Ettől kezdve egészen 1944 szeptemberéig a német hadvezetés ellenőrzése alatt tartotta az ország hadászatilag legfontosabb objektumait. A bolgár kormány a német fegyveres erők rendelkezésére bocsátott 16 repülőteret, valamint Burgasz és Várna kikötőjét, amely a német flotta fekete-tengeri támaszpontjává vált. A vasúti szállítás és a hírközlés a német hadvezetés rendelkezésére állt. Bulgária Németország egyik legfontosabb élelmiszer- és nyersanyagszállítójává vált.
134 A Szovjetunió külpolitikája... II. köt. 183. old.
135 SZU HML 32. állag, 64 599. csomó, 9. irat, 180., és 217. lapok.
136 A 37. hadsereg harci állománya: a 34. lövészhadtest (259., 253., 394. lövészhadosztály), a 66. lövészhadtest (195., 244., 333. lövészhadosztály), a 82. lövészhadtest (28., 92. gárda-, 188. lövészhadosztály), a 255. tengerészgyalogos dandár, a 96. harckocsidandár, egy harckocsiezred, két rohamlövegezred, három tüzérdandár, egy légvédelmitüzér-hadosztály, öt tüzér- és aknavető ezred.
137 Rabotnicseszko Gyelo. 1951. 3. 19. (Bulgária története. II. köt. Moszkva, 1955. 378. old.)
138 A belgrádi hadművelet. Moszkva, 1964. 27., 28. old. (oroszul).
139 Ugyanott, 29. old.
140 A Szovjetunió Fegyveres Erői a Jugoszlávia felszabadításáért vívott harcokban. Moszkva, 1960. 192. old. (oroszul).
141 SZU HML 10–A állag, 356. csomó, 36. irat, 13–16. lapok.
142 Ugyanott, 19. állag. 11 539. csomó, 39. irat, 115. lap.
143 Pravda. 1944. 3. 13.
144 Jugoszlávia története. II. köt. Moszkva, 1963. 239. old. (oroszul)
145 A hadműveletbe bevonták a 3. Ukrán Front állományából az 57. hadsereget (a 75., 68., 64. lövészhadosztályt), a 4. gárda gépesített hadtestet, a 236. lövészhadosztályt a front tartalékából, az 5. önálló gárda gépkocsizó lövészdandárt, az 1. gárda megerődített körletet, a 17. légi hadsereget, a Dunai Katonai Flottillát. Ezek a csapatok 2200 löveggel és aknavetővel, 149 sorozatvetővel, 358 harckocsival és rohamlöveggel, 1292 repülőgéppel és körülbelül 80 hajóval rendelkeztek. Aktívan támogatta ezeket az erőket a 2. Ukrán Front 46. hadseregének 10. gárda-lövészhadteste. Jugoszláv részről a hadműveletben részt vett az 1. hadműveleti csoport (az 1. proletár- és a 12. hadtest, valamint a hadosztályok hadműveleti csoportja),

a 13., a 14., a 15. és a 16. hadtest, bolgár részről pedig az 1., a 2. és a 4. bolgár hadsereg 13 hadosztálya és dandára.

146 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 4. kö.t 356. old.

147 A második világháború eredményei. Cikkgyűjtemény. Moszkva, 1957. 87. old. (oroszul)

148 *Ehrman, D.:* A nagy stratégia (1944. október–1945. augusztus). Moszkva, 1958. 18. old. (oroszul)

149 *Churchill, W. S.:* Second World War, VI. köt. London, 1954. 137. old. (angolul)

150 Petőfi Sándor összes művei. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1955. 272. old.

151 Engels Frigyes válogatott katonai írásai. I. köt. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1960. 91. old.

152 *Csernyisevszkij, N. G.:* Műveinek és leveleinek teljes válogatása, I. köt. Moszkva, 1939. 307. old. (oroszul)

153 *Gerzen, A. I.:* Művei 30 kötetben. XIV. köt. Moszkva, 1958. 102., 103. old. (oroszul)

154 Orosz múlt. 1912. V. 400. old. (oroszul) Russzkaja sztarina.

155 Ugyanott.

156 Lásd: Pravda, Izvesztyija. 1918. XI. 3.

157 Lenin művei. 29. köt. Szikra, Budapest, 1953. 221–222. old.

158 Ugyanott, 225. old.

159 Ugyanott, 397. old.

160 *Iszraeljan, V. L.–Nyezsinszkij, L. N.:* Magyarország legújabbkori történelme. Moszkva, 1962. 33. old. (oroszul)

161 Ugyanott, 39. old.

162 Lenin művei. 29. köt. 397. old.

163 Lenin Művei. 41. köt. 205. old. (oroszul)

164 A Szovjet Tájékoztató Iroda közleményei. VII. köt. Moszkva, 1945. 135. old. (oroszul).

165 *Nemes Dezső:* Magyarország felszabadulása. Budapest, Szikra, 1955. 28. old.

166 Ugyanott.

167 Ugyanott, 31. old.

168 Ugyanott, 33. old.

169 Lásd erről: Puskás, A. I.: Magyarország a második világháborúban. Budapest, Kossuth Kiadó, 1971., 283–286. old.

170 1944. szeptember 23-tól a „Dél-Ukrajna" hadseregcsoport a „Dél" hadseregcsoport elnevezést kapta.

171 SZU HML 240. állag, 52 495. csomó, 88. irat. 24. lap.

172 *Nemes Dezső:* I. m. 67–68. old.

173 Budapest körzetében települt a magyar ipar kétharmada és ez volt az egyik oka e városért vívott rendkívül elkeseredett harcoknak.

174 *Friessner, H.:* I. m. 95. old.

175 Ugyanott, 116., 117. old.

176 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 4. köt. 311. old.

177 *Friessner, H.:* I. m. 110. old.

178 Ugyanott, 117. old.

179 Ugyanott, 107. old.

180 Petőfi Sándor: I. m. III. köt. 440. old.

181 Ugyanott, 440–441. old.

182 Ugyanott, II. köt. 85. old.

183 SZU HML 240. állag, 73 765. csomó, 41/3. irat, 35–38. lap.

184 Iszraeljan, V. L.–Nyezsinszkij, L. N.: I. m. 125. old.

185 SZU HML 240. állag, 73 765. csomó, 41/3. irat, 8. lap.

186 Vojenno-isztoricseszkij Zsurnal. 1967. 9. sz. 63. old.

187 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 4. köt. 316. old.

188 *Nemes Dezső:* I. m. 91. old.

189 Ugyanott, 95–96. old.

190 SZU HML 240. állag, 16 392. csomó, 12. irat, 1–2. lap.
191 *Nemes Dezső:* I. m. 115. old.
192 SZU HML 240. állag, 16 392. csomó, 12. irat, 348. lap.
193 *Nemes Dezső:* I. m. 138. old.
194 Ezt a fejezetet, némi stiláris módosítással, a Hazánk felszabadulása 1944–1945 című könyvből vettük át. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1970.
195 *Friessner, H.:* Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht is Rumänien und Ungarn. Holstein Verlag, Hamburg, 1956. S. 210.
196 Ugyanott, S. 159–161.
197 Ugyanott.
198 Ugyanott, S. 185.
199 Ugyanott, S. 186.
200 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 1941–1945. 4. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1966. 320. old.
201 *Friessner, H.:* I. m. S. 166.
202 Ugyanott, S. 169.
203 Ugyanott, S. 170.
204 Ugyanott.
205 Ugyanott, S. 178.
206 Ugyanott.
207 Ugyanott.
208 Ugyanott, S. 178.
209 Ugyanott.
210 Ugyanott.
211 A 3. Ukrán Front támadását sokban segítette a Dunai Katonai Flottilla. Harcászati deszantjai partra szálltak Ilok és Gerjen környékén, a hajók tűzzel támogatták a sikeres dunai átkelést és hídfő birtokbavételét a jobb parton. Emellett a flottilla biztosította az átkelést Batina és Apatin körzetében.
212 *Tippelckirch, K.:* Geschichte des zweiten Weltkrieges. Bonn, 1951.
213 *Friessner, H.:* I. m. S. 188.
214 SZU HML. F. 240. állag, 2779. csomó, 1781. irat, 40–41. lap.
215 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 1941–1945. 4. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1966. 322. old.
216 Ugyanott.
217 SZU HML F. 240. állag, 2779. csomó, 1781. irat, 51. lap.
218 Ugyanott, LI. 55–56.
219 A frontparancsnok utasítására december 23-tól a 4. gárda-lovashadtest a 6. gárda-harckocsihadsereg alárendeltségébe került.
220 SZU HML F. 240. állag, 2779. csomó, 1781. irat, 58. lap.
221 A NHH története. 1941–1945. 4. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1966. 326–327. old.
222 SZU HML F. 243. állag, 26 538. csomó, 5. irat, 102. lap.
223 Ugyanott, LI. 102–104.
224 *Friessner, H.:* I. m. S. 198.
225 Ugyanott.
226 Ugyanott.
227 SZU HML. F. 3. Ukrán Front. állag, 2914. csomó, 252. 46–48. lap.
228 Ugyanott, F. 243. állag, 266 912. csomó, 177. lap.
229 Ugyanott, F. 243. állag, 266 912. csomó, 53. lap.
230 Ebben az időben a német fasiszta csapatok nem mozogtak „a Duna és a Balaton közötti átjáróban", hanem megállítottuk őket az átjáróhoz vezető utakon.
231 Itt a 18. harckocsi- és a 133. lövészhadtestről van szó, ezeket azonban nem verték szét, hanem január 18-tól 26-ig bekerítésben harcoltak, majd ezután egyesültek csapatainkkal.

232 Január 28-tól a Főparancsnoksági Tartalékból érkező 28. és 133. lövész-, valamint a 18. harckocsihadtestet a 26. hadsereg vezetése alatt egyesítették.
233 SZU HML F. 240. állag, 254 486. csomó, 3. irat, 21. lap.
234 Ugyanott. F. 240. állag, 264 486. csomó, 3. irat. 21. lap.
235 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 1941–1945. 4. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1966. 331. old.
236 Ugyanott.
237 A 30. lövész- és a 7. román hadtestet a 7. gárdahadsereg parancsnokának, a 18. önálló gárdalövészhadtestet pedig közvetlen a frontparancsnoknak rendelték alá.
238 SZU HML F. 240. állag, 2779. csomó, 1781. irat, 86. lap.
239 A 30. lövészhadtestet január 20-án kivonták a budapesti csoport állományából, s átadták a 3. Ukrán Frontnak.
240 SZU HML F. 240. állag, 73 765. csomó, 43/5. irat, 160. lap.
241 Ugyanott, F. 240. állag, 2779. csomó, 1781. 91–92. lap.
242 Ugyanott, F. 240. állag, 32 205. csomó, 2. irat, 52. lap.
243 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 1941–1945. 4. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1966. 333. old.
244 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 1941–1945. 4. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó,, 1966. 338. old.
245 *Nemes Dezső:* Magyarország felszabadulása. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1960. 173. old.
246 Ugyanott, 180. old.
247 A fasiszta Németország csapatainak állományára vonatkozó adatok gyűjteménye. 4. teljes kiadás. 178–179., 194–195., 210–211. old. 5. teljes kiadás: 24–25., 42–45. old. (oroszul).
248 Ugyanott.
249 SZU HML 67. állag, 12 001 csomó, 702. irat, 43. lap.
250 Pravda 1945. III. 12.
251 *Atanaszov, St–Danailov, L.–Alekszejev, M.–Hadzsiivanov, P.–Csolpakov, B.:* A Honvédő Háború rövid története. Szófia, 1958. 209–212. old. (bolgárul).
252 A jugoszláv népek felszabadító háborújának történelmi atlasza. 1941–1945. Belgrád, 1957. 3. old. (szerbhorvátul).
253 Volksbund – a magyarországi német nemzetiségűek reakciós szervezete.
254 Az új és a legújabb történelem kérdései. 33. (második kiadás 1958. 232. old. oroszul). A Társadalomtudományok Akadémiájának tudományos kéziratai.
255 Világgazdaság és világpolitika. 1947. 5. sz. 40. old. (oroszul).
256 Kommunisták az Ausztria függetlenségéért vívott harcban. Moszkva, 1950. 111.–113. old. (oroszul)
257 Ugyanott.
258 1945. február 20-tól a Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának az utasítására a 2. Ukrán Fronttól a 3. Ukrán Front állományába helyezték a 27. hadsereget.
259 A Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének levélváltása az Amerikai Egyesült Államok elnökével a Nagy-Britannia miniszterelnökével a Nagy Honvédő Háború idején. 1941–1945. években. II. köt. Moszkva, 1958. 207. old.
260 Ugyanott, II. köt. 208., 209. old.
261 *Guderian, H.:* Erinnerungen eines Soldaten. Heidelberg, 1951. 357. old. (németül)
262 Brassey's Naval Annual, 1948. 431. old.
263 *Guderian, H.:* I. m. 379. old.
264 SZU HML 243. állag, 266 912. csomó, 1. irat, 182–183. lapok.
265 Ugyanott, 1. irat, 71. lap.
266 Lásd: A fasiszta Németország csapatainak állományára vonatkozó anyagok gyűjteménye... 5. kiad., 66–72. old. (oroszul).
267 SZU HML 243. állag, 23 700. csomó, 70. irat, 86–93. lapok.

268 Ugyanott, 243. állag, 37 385. csomó, 4. irat, 12–13. lapok.
269 *Atanaszov S.* és *szerzőtársai* említett kötet 218–224. old.
270 SZU HML 243. állag, 266 912. csomó, 1. irat, 77. lap.
271 Ugyanott, 413. állag, 162 020. csomó, 29. irat, 449. lap.
272 *Alekszandr Ivanovics Koldunov* – Jelenleg tábornok, most is a szovjet hadsereg hivatásos tagja, aki harci tapasztalatai felhasználásával neveli a vadászrepülők fiatal nemzedékét. Gazdag tapasztalatokkal rendelkezik.
273 A Legfelsőbb Főparacsnokság Főhadiszállásának az utasítására a 9. gárdahadsereg március 8-án 24 órától a 3. Ukrán Front állományába került.
274 *Guderian, H.:* I. m. 381. old.
275 *Tippelskirch, K.:* A második világháború története. Moszkva, 1956. 477. old. (oroszul).
276 *Churchill W. S.:* The Second World War. VI. köt. London, 1954. 300. old.
277 A Szovjetunió Minisztertanácsa elnökének levélváltása az Amerikai Egyesült Államok elnökével és Nagy-Britannia miniszterelnökével a Nagy Honvédő Háború idején, 1941–1945. években. II. köt. 198–199. old.
278 *Pozanov, G. P.:* Hitler végnapjai. Moszkva, 1961. 33. 35. pld. (oroszul) és *Bezemenszkij, B. A.:* A német tábornokok Hitlerrel és Hitler nélkül. Budapest, Kossuth Könyvkiadó. 1965.
279 *Schmidt, E.–Richberg:* Das Ende auf dem Balkan. Heidelberg, 89. old.
280 A 6. gárda-harckocsihadsereg harckocsijai és rohamlövegei nélkül.
281 SZU HML 320. állag, 21 259. csomó, I. irat, 906. lap.
282 A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának története. 5. köt. Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 1967. 206. old.
283 SZU HML 401. állag, 264 811. csomó, 3. irat, 104. lap.
284 SZU HML 401. állag, 36 583. csomó, 4. irat, 37. lap.
285 Ugyanott, 264 811. csomó, 3, irat, 109. lap.
286 Ugyanott, 358 226. csomó, 3. irat. 42. lap.
287 A Nagy Honvédő Háború történetének vázlata 1941–1945. években. Moszkva, 1955. 457. old.
288 SZU HML 243. állag, 266 912. csomó, 1. irat, 189. lap.
289 1944. július 20-án merényletet követtek el Hitler ellen.
290 *Bezemenszkij, L. A.:* I. m. Moszkva, 1961. 275. old. (oroszul)
291 Ugyanott, 275. és 276. old. (oroszul).
292 *Galkin, A.:* „Crossword" hadművelet. Mezsdunarodnaja Zsizny. 1959. 2. 111. old.
293 *Tippelskirch, K.:* A második világháború. Moszkva. 1956. 550. old. (oroszul).
294 A Szovjetunió külpolitikája a Nagy Honvédő Háborúban. Moszkva, 1957. 171. és 172. old. (oroszul.)
295 Pravda 1967. X. 3.
296 A Szovjetunió külpolitikája a Nagy Honvédő Háborúban. III. köt. 171. old.
297 SZU HML 67. állag, 12 001. csomó, 24. irat, 43. lap.
298 Ugyanott, UVSZ. állag, 178 408. csomó, 24. irat, 206. és 207. lapok.
299 Ugyanott, 208. lap.
300 Ugyanott, 243. állag, 2914. csomó, 89. irat, 219. lap.
301 Ugyanott. 214. lap.
302 Voproszi Isztorii 1961. 7. sz. 73., 74., 77–79. old.
303 *Friessner, H.:* I. m. 168. old.
304 Ugyanott, 173. pld.
305 SZU HML 24. gd. szk. állaga, 34 986. csomó, 16. irat, 70–71. lapok.
306 *Guderian, H.:* Páncélosok, előre! Moszkva, 1957. 30. old. (oroszul).
307 SZU HML 240. állag, 73 765. csomó, 5. irat, 107. lap.
308 SZU HML 243. állag, 266 912. csomó, 1. irat, 186. lap.
309 SZU HML 67. állag, 12 001. csomó, 702. irat, 43. lap.
310 SZU HML 132–A. állag, 2642. csomó, 39. irat, 109. lap.

311 SZU HML 240. állag, 2779. csomó, 1935. irat, 14–15. lapok.
312 Jugoszlávia északi részén és Dél-Ausztriában tevékenykedő „E" hadseregcsoport parancsnoka.
313 *Churchill, W.* S.: The Second World War. VI. köt. London, 1954. 442. old.
314 SZU HML 240. állag, 2779. csomó, 1936. irat, 31., 32. lap.
315 Ugyanott, 31. lap.
316 Ugyanott, 1935. irat, 39. lap.
317 SZU HML 236. állag, 2673. csomó, 260. irat, 150. lap.
318 Ugyanott.
319 A fasiszta Németország csapatai összetételével kapcsolatos anyagok gyűjteménye. 4. kiadás 178., 179., 194., 195., 210., 215. old., és az 5. kiadás 24–25., valamint a 42–45. old.
320 Ugyanott.

Függelék

A PARANCSNOKI ÁLLOMÁNY JEGYZÉKE*

SZOVJET CSAPATOK

2. Ukrán Front

Parancsnok	– MALINOVSZKIJ, R. J. hadseregtábornok (1944. IX. 10-től a Szovjetunió marsallja)
A haditanács tagja	– SZUSZAJKOV, I. Z., a harckocsicsapatok altábornagya (1944. IX. 13-tól a harckocsicsapatok vezérezredese) 1945. III. 1-ig, majd
	– TYEVCSENKOV, A. N. altábornagy
A haditanács tagja	– SZTAHURSZKIJ, M. M. vezérőrnagy (1944. IX. 13-tól altábornagy)
Törzsfőnök	– ZAHAROV, M. V. vezérezredes
A hadműveleti osztály vezetője	– PAVLOVSZKIJ, N. O. vezérőrnagy
A politikai osztály vezetője	– TYEVCSENKOV, A. N. altábornagy 1945. III.-ig, majd
	– ZIKOV, K. A. vezérőrnagy
A felderítő osztály vezetője	– POVETKIN, F. F. vezérőrnagy
A tüzérség parancsnoka	– FOMIN, N. Sz. tüzér vezérezredes
A páncélos- és gépesített csapatok parancsnoka	– KURKIN, A. V., a harckocsicsapatok vezérezredese
A műszaki csapatok parancsnoka	– CIRLIN, A. D., a műszaki csapatok vezérőrnagya (1944. IX. 13-tól a műszaki csapatok altábornagya)
A híradó csapatok parancsnoka	– LEONOV, A. I., a híradó csapatok altábornagya
A vegyiszolgálat főnöke	– BABUSKIN, A. V. ezredes (1944. IX. 13-tól a technikai csapatok vezérőrnagya)
A hadtápfőnök	– VOSZTRUHOV, V. I. altábornagy

* Ez az anyag tartalmazza mindazoknak az egységeknek és magasabbegységeknek a jegyzékét, amelyek különböző időben a 2. és a 3. Ukrán Front állományába tartoztak.

3. Ukrán Front

Parancsnok	– TOLBUHIN, F. I. hadseregtábornok (1944. IX. 12-től a Szovjetunió marsallja)
A haditanács tagja	– ZSELTOV, A. Sz. altábornagy (1944. IX. 13-tól vezérezredes)
A haditanács tagja	– LAJOK, V. M. hadbiztos vezérőrnagy (1945. IV. 18-tól hadbiztos altábornagy)
Törzsfőnök	– BIRJUZOV, Sz. Sz. vezérezredes 1944. X. 29-ig, majd – IVANOV, Sz. P. altábornagy (1945. IV. 19-től vezérezredes)
A hadműveleti osztály vezetője	– TARASZOV, A. vezérőrnagy
A politikai osztály vezetője	– ANOSIN, I. Sz. vezérőrnagy (1945. IV. 19-től altábornagy)
A felderítő osztály vezetője	– ROGOV, A. Sz. vezérőrnagy
A tüzérség parancsnoka	– NYEGYELIN, M. I. tüzér vezérezredes
A páncélos- és gépesített csapatok parancsnoka	– SZUHORUCSKIN, F. V., a harckocsicsapatok altábornagya
A műszaki csapatok parancsnoka	– KOTLJAR, L. Z., a műszaki csapatok vezérezredese
A híradócsapatok parancsnoka	– KOROLJEV, I. F., a híradó csapatok altábornagya
A vegyiszolgálat főnöke	– POLJANSZKIJ, A. J., a technikai csapatok vezérőrnagya
A hadtápfőnök	– SEBUNYIN, A. I. hadbiztos altábornagy

Fekete-tengeri Flotta

Parancsnok	– OKTYABRJSZKIJ, F. Sz. tengernagy
A haditanács tagja	– AZAROV, I. I. ellentengernagy (1944. IX. 25-től altengernagy)
Törzsfőnök	– CSOLUBJOV-MONATKIN, I. F. ellentengernagy
A politikai osztály vezetője	– FILARETOV, A. N., a légierő vezérőrnagya
A légierő parancsnoka	– JERMACSENKOV, V. V., a légierő altábornagya
A hadműveleti osztály vezetője	– ZSUKOVSZKIJ, O. Sz. első osztályú kapitány

4. gárdahadsereg

Parancsnok	– GALANYIN, I. V. altábornagy 1945. XI. 28-ig, majd

Parancsnok	– ZAHAROV, G. F. hadseregtábornok 1945. III. 1-ig, majd
Parancsnok	– ZAHVATAJEV, N. D. altábornagy
A haditanács tagja	– GAVRILOV, I. A. vezérőrnagy 1944. VIII. 22-ig, majd
	– SEPILOV, D. T. ezredes (1945. IV. 19-től vezérőrnagy)
A haditanács tagja	– SZEMJONOV, V. N. vezérőrnagy
Törzsfőnök	– GYEREVJANKO, K. N. vezérőrnagy (1945. IV. 19-től altábornagy)

5. rohamhadsereg

Parancsnok	– BERZARIN, N. E. altábornagy (1945. IV. 20-tól vezérezredes)
A haditanács tagja	– BULATOV, I. B. vezérőrnagy 1944. októberéig, majd
	– BOKOV, F. J. altábornagy
A haditanács tagja	– VLASZOV, V. J. hadbiztos ezredes
Törzsfőnök	– KUSCSEV, A. M. ezredes (1944. IX. 13-tól vezérőrnagy)

7. gárdahadsereg

Parancsnok	– SUMILOV, M. Sz. vezérezredes
A haditanács tagja	– MUHIN, A. V. vezérőrnagy
A haditanács tagja	– SCSERBAK, F. K. ezredes
Törzsfőnök	– LUKIN, G. Sz. vezérőrnagy

9. gárdahadsereg

Parancsnok	– GLAGOLJEV, V. V. vezérezredes
A haditanács tagja	– GROMOV, G. P. altábornagy
A haditanács tagja	– ROZSGYESZTVENSZKIJ, Sz. J. vezérőrnagy
Törzsfőnök	– PANFILOVICS, M. I. vezérőrnagy 1945. I. 7-ig, majd
	– ROZSGYESZTVENSZKIJ, Sz. J. vezérőrnagy

26. hadsereg

Parancsnok	– SZKVIRSZKIJ, L. Sz. vezérőrnagy (1944. VIII. 26-tól altábornagy) 1945. I. 16-ig, majd
	– GAGEN, N. A. altábornagy
A haditanács tagja	– DRUZSINYIN, V. I. vezérőrnagy
A haditanács tagja	– HALEZOV, A. J. vezérőrnagy
Törzsfőnök	– GOLOVINCSIN, M. A. vezérőrnagy 1945. III. 14-ig, majd
	– FOMIN, B. A. vezérőrnagy

27. hadsereg

Parancsnok	- TROFIMENKO, Sz. G. altábornagy (1944. IX. 13-tól vezérezredes)
A haditanács tagja	- SZEVASZTYANOV, P. V. vezérőrnagy
A haditanács tagja	- BULDOVICS, R. J. ezredes (1945. IV. 19-től vezérőrnagy)
Törzsfőnök	- BRAGIN, G. M., a híradó csapatok vezérőrnagya

37. hadsereg

Parancsnok	- SAROHIN, M. N. altábornagy 1944. X. 29-ig, majd
	- BIRJUZOV, Sz. Sz. vezérezredes
A haditanács tagja	- SABANOV, V. D. vezérőrnagy
A haditanács tagja	- SZOSZNOVIKOV, V. V. vezérőrnagy
Törzsfőnök	- BLAZSEJ, A. K. vezérőrnagy

40. hadsereg

Parancsnok	- ZSMACSENKO, F. F. altábornagy
A haditanács tagja	- KULIK, K. P. vezérőrnagy
A haditanács tagja	- KLOCSKOV, T. F. ezredes
Törzsfőnök	- SARAPOV, V. M. vezérőrnagy 1945. III. 10-ig, majd
	- PIGIN, I. A. ezredes

46. hadsereg

Parancsnok	- SLEMIN, I. T. altábornagy 1945. I. 16-ig, majd
	- FILIPPOVSZKIJ, M. Sz. vezérőrnagy 1945. III. 4-ig, majd
	- PETRUSEVSZKIJ, A. V. altábornagy
A haditanács tagja	- KONOVALOV, P. G. vezérőrnagy
A haditanács tagja	- BURCEV, A. K. ezredes
Törzsfőnök	- BIRMAN, M. J. vezérőrnagy

52. hadsereg

Parancsnok	- KOROTYEJEV, K. A. altábornagy (1944. IX. 13-tól vezérezredes)
A haditanács tagja	- BOBROV, A. F. vezérőrnagy 1945. IV. 1-ig, majd
	- LUCSKO, F. P. ezredes
A haditanács tagja	- KABICSKIN, I. P. vezérőrnagy
Törzsfőnök	- KOLOMINOV, A. N. vezérőrnagy

53. hadsereg

Parancsnok	– MANAGAROV, I. M. altábornagy
A haditanács tagja	– GOROHOV, P. I. vezérőrnagy (1944. IX. 13-tól altábornagy)
A haditanács tagja	– CARJEV, A. V. vezérőrnagy
Törzsfőnök	– JAKOVLEV, A. J. vezérőrnagy

57. hadsereg

Parancsnok	– GAGEN, N. A. altábornagy 1944. X. 29-ig, majd
	– SAROHIN, M. N. vezérezredes
A haditanács tagja	– BOCSAROV, L. P. vezérőrnagy
A haditanács tagja	– GALIJEV, G. S. ezredes (1945. IV. 19-től vezérőrnagy)
Törzsfőnök	– VERHOLOVICS, P. M. vezérőrnagy

6. gárda-harckocsi-hadsereg (1944. IX. 12-től)

Parancsnok	– KRAVCSENKO, A. G., a harckocsicsapatok altábornagya (1944. IX. 13-tól a harckocsicsapatok vezérezredese)
A haditanács tagja	– TUMANYAN, G. L., a harckocsicsapatok vezérőrnagya (1945. IV. 20-tól a harckocsicsapatok altábornagya)
Törzsfőnök	– ZAJEV, D. I., a harckocsicsapatok vezérőrnagya 1944. X. 18-ig, majd
	– STROMBERG, A. I., a harckocsicsapatok vezérőrnagya (1945. IV. 20-tól a harckocsicsapatok altábornagya)

5. légi hadsereg

Parancsnok	– GORJUNOV, Sz. K., a légierő vezérezredese
A parancsnok politikai helyettese	– SZMIRNOV, V. I. a légierő vezérőrnagya
Törzsfőnök	– SZELEZNYEV, N. G. vezérőrnagy (1944. IX. 13-tól altábornagy)

8. légi hadsereg

Parancsnok	– ZSDANOV, V. N., a légierő altábornagya
A parancsnok politikai helyettese	– RITOV, A. G., a légierő vezérőrnagya
Törzsfőnök	– IZOTOV, V. I., a légierő vezérőrnagya

17. légi hadsereg

Parancsnok	– SZUGYEC, V. A., a légierő vezérezredese
A parancsnok politikai helyettese	– TOLMACSEV, V. N., a légierő vezérőrnagya
Törzsfőnök	– KORSZAKOV, N. M., a légierő vezérőrnagya (1944. IV. 19-től a légierő altábornagya)

Dunai Katonai Flottilla

Parancsnok	– GORSKOV, Sz. G. ellentengernagy (1944. IX. 25-től altengernagy) 1944. XII. 12-ig, majd
	– HOLOSZTYAKOV, G. N. ellentengernagy
A katonai tanács tagja	– MATUSKIN, A. A. első osztályú kapitány
Törzsfőnök	– SZVERDLOV, A. V. első osztályú kapitány

Lovas-gépesített csoport, 1945. I. 26-tól 1. gárda lovas-gépesített csoport

Parancsnok	– PLIJEV, I. A. altábornagy
A parancsnok politikai helyettese	– GRISCSENKO, I. F. ezredes
Törzsfőnök	– PICSUGIN, N. A. vezérőrnagy

Lovas-gépesített csoport

Parancsnok	– GORSKOV, Sz. I. vezérőrnagy (1944. IX. 13-tól altábornagy)

Budapesti hadsereg-csoport

Parancsnok	– AFONYIN, I. M. vezérőrnagy 1945. I. 20-ig, majd
	– MANAGAROV, I. M. altábornagy

A hadtestek, hadosztályok és a megerődített körletek parancsnokai

Hadtestek

6. gárda-lövészhadtest	– KOTOV, G. P. vezérőrnagy (1944 .IX. 13-tól altábornagy) 1944. XI. 10-ig, majd
	– MOROZOV, Sz. I. I. altábornagy 1945. III. 20-ig, majd
	– DREJER, N. M. vezérőrnagy (1945. IV. 20-tól altábornagy)

9. lövészhadtest	– ROSZLIJ, I. P. vezérőrnagy (1945. IV. 20-tól altábornagy)
10. gárda-lövészhadtest	– RUBANYUK, I. A. vezérőrnagy (1944. IX .13-tól altábornagy)
18. gárda-lövészhadtest	– AFONYIN, I. M. vezérőrnagy 1945. I. 22-ig, majd – SZOSZJEDOV, L. B. vezérőrnagy 1945. IV. 6-ig, majd
20. gárda-lövészhadtest	– AFONYIN, I. M. vezérőrnagy
21. gárda-lövészhadtest	– BIRJUKOV, N. I. vezérőrnagy (1945. IV. 19-től altábornagy) – FOMENKO, P. I. vezérőrnagy (1944. IX. 13-tól altábornagy) 1945. III. 11-ig, majd – KOZAK, Sz. A. vezérőrnagy (1945. IV. 19-től altábornagy)
23. lövészhadtest	– GRIGOROVICS, M. F. vezérőrnagy
24. gárda-lövészhadtest	– AVGYEJENKO, P. P. vezérőrnagy 1944. XI. 12-ig, majd – KRUZE, A. J. vezérőrnagy
25. gárda-lövészhadtest	– SZAFIULIN, G. B. vezérőrnagy (1944. XI. 2-től altábornagy) 1945. III. 18-ig, majd – OSZTASENKO, F. A. vezérőrnagy (1945. IV. 20-tól altábornagy)
26. gárda-lövészhadtest	– FIRSZOV, P. A. vezérőrnagy
27. gárda-lövészhadtest	– ALEHIN, J. Sz. vezérőrnagy 1945. IV. 24-ig, majd – LOSZEV, A. I. vezérőrnagy
30. lövészhadtest	– LAZKO, G. Sz., vezérőrnagy
31. gárda-lövészhadtest	– BOBRUK, Sz. A. vezérőrnagy
32. lövészhadtest	– ZSEREBIN, D. Sz. vezérőrnagy (1945. IV. 20-tól altábornagy)
33. lövészhadtest	– SZEMJONOV, A. I. vezérőrnagy (1945. IV. 20-tól altábornagy)
34. lövészhadtest	– KOSZOBUCKIJ, I. Sz. vezérőrnagy (1944. IX. 13-tól altábornagy)
35. gárda-lövészhadtest	– GORJACSEV, Sz. G. altábornagy

36. gárda-lövészhadtest	– MIRONOV, P. V. altábornagy
37. gárda-lövészhadtest	– KOLCSUK, F. Sz. vezérőrnagy
38. gárda-lövészhadtest	– KAPITOHIN, A. G. vezérőrnagy (1944. XI. 5-től altábornagy) 1945. III. 26-ig, majd – UTVANKO, A. I. altábornagy
39. gárda-lövészhadtest	– TYIHONOV, M. F. altábornagy
48. lövészhadtest	– ROGOZNIJ, Z. Z. vezérőrnagy 1945. V. 4-ig, majd – GRECSKIN, A. A. altábornagy
49. lövészhadtest	– TYERENTYEV, G. N. vezérőrnagy (1945. IV. 20-tól altábornagy)
50. lövészhadtest	– MERKULOV, Sz. P. vezérőrnagy 1945. IV. 21-től, majd – TAVARTKILADZE, N. T. vezérőrnagy
51. lövészhadtest	– LUBOVCEV, I. M. vezérőrnagy 1944. VIII. 28-ig, majd – TYIMOSKOV, Sz. P. vezérőrnagy 1944. IX. 21-ig, majd – RUMJANCEV, A. D. vezérőrnagy
57. lövészhadtest	– OSZTASENKO, F. A. vezérőrnagy 1945. III. 19-ig, majd – SZAFIULIN, G. B. altábornagy
64. lövészhadtest	– KRAVCOV, I. K. vezérőrnagy (1945. IV. 19-től altábornagy)
66. lövészhadtest	– KUPRIJANOV, D. A. vezérőrnagy
68. lövészhadtest	– SKODUNOVICS, N. N. vezérőrnagy
73. lövészhadtest	– MARTIROSZJAN, Sz. Sz. vezérőrnagy
75. lövészhadtest	– AKIMENKO, A. Z. vezérőrnagy 1944. XII. 3-ig, majd – ZSASKO, T. M. ezredes 1945. I. 9-ig, majd – AKIMENKO, A. Z. vezérőrnagy
78. lövészhadtest	– LATISEV, G. A. vezérőrnagy 1945. I. 22-ig, majd – AKIMOV, A. I. altábornagy
82. lövészhadtest	– KUZNYECOV, P. G. vezérőrnagy (1944. IX. 13-tól altábornagy)
102. lövészhadtest	– PETRUSEVSZKIJ, A. V. altábornagy 1945. III. 4-ig, majd – FILIPPOVSZKIJ, M. Sz. vezérőrnagy (1945. IV. 20-tól altábornagy)
133. lövészhadtest	– ALEKSZEJEV, Z. N. vezérőrnagy 1944. IV. 29-ig, majd – ARTYUSENKO, P. A. vezérőrnagy

135. lövészhadtest	– GNYEDIN, P. V. vezérőrnagy
4. gárda-lovashadtest	– PLIJEV, I. A. altábornagy (1944. XI. 9-ig)
	– GOLOVSZKIJ, V. Sz. vezérőrnagy (1945. IV. 22-ig) majd
	– KAMKOV, F. V. altábornagy
5. gárda-lovashadtest	– GORSKOV, Sz. I. vezérőrnagy (1944. IX. 13-tól altábornagy)
6. gárda-lovashadtest	– SZOKOLOV, Sz. V. altábornagy 1945. IV. 10-ig, majd
	– KUC, I. F. vezérőrnagy
1. gárda gépesített hadtest	– RUSSZIJANOV, I. N. altábornagy
2. gárda gépesített hadtest	– SZVIRIDOV, K. V. altábornagy
4. gárda gépesített hadtest	– ZSDANOV, V. I., a harckocsicsapatok vezérőrnagya (1944. IX. 13-tól a harckocsicsapatok altábornagya)
5. gárda gépesített hadtest 1944. IX. 12-től	– VOLKOV, M. V., a harckocsicsapatok altábornagya
7. gépesített hadtest	– KATKOV, F. G., a harckocsicsapatok vezérőrnagya
5. gárda-harckocsi-hadtest	– ALEKSZEJEV, V. M., a harckocsicsapatok altábornagya 1944. VIII. 26-ig, majd
	– SZAVELJEV, M. I., a harckocsicsapatok vezérőrnagya (1945. IV. 19-től a harckocsicsapatok altábornagya)
18. harckocsi-hadtest	– POLOZKOV, V. I., a harckocsicsapatok vezérőrnagya
	– KOLESZNYIKOV, I. M. ezredes 1944. IX. 24-ig, majd
	– GOVORUNYENKO, P. D., a harckocsicsapatok vezérőrnagya (1945. IV. 19-től a harckocsicsapatok altábornagya)
23. harckocsihadtest	– AHMANOV, A. O., a harckocsicsapatok vezérőrnagya (1944. IX. 13-tól a harckocsicsapatok altábornagya)
9. áttörőtüzér-hadtest	– PAVLOV, A. F. tüzér vezérőrnagy
12. légvédelmi hadtest (1944. X. 27-től)	– JANKOVSZKIJ, F. G. tüzér vezérőrnagy
3. gárda-csatarepülő-hadtest	– SZTYEPICSEV, V. V., a légierő vezérőrnagya (1944. V. 11-től a légierő altábornagya)

3. gárda-vadászrepülő-hadtest	– PODGORNIJ, I. D., a légierő vezérőrnagya (1944. IX. 13-tól a légierő altábornagya)
5. csatarepülő-hadtest	– KAMANYIN, N. P., a légierő vezérőrnagya (1945. IV. 20-tól a légierő altábornagya)
9. vegyes csatarepülő-hadtest (1944. IV. 29-től)	– TOLSZTYIKOV, O. V., a légierő vezérőrnagya (1944. VIII. 2-től a légierő altábornagya)

Hadosztályok

1. gárda-légideszant-hadosztály	– SZOBOLJEV, D. F. ezredes
3. gárda-légideszant-hadosztály	– KONYEV, I. N. ezredes 1944. IX. 21-ig, majd – KOSZTRIKIN, A. P. ezredes 1944. X. 29-ig, majd – JEREMIN, N. V. ezredes (1945. IV. 20-tól vezérőrnagy)
5. gárda-légideszant-hadosztály	– AFONYIN, P. I. ezredes (1944. XI. 2-től vezérőrnagy)
6. gárda-légideszant-hadosztály	– SZMIRNOV, M. N. vezérőrnagy
7. gárda-légideszant-hadosztály	– DRICSKIN, D. A. ezredes 1945. IV. 19-től vezérőrnagy)
10. gárda-légideszant-hadosztály	– PETRUSIN, A. N. ezredes
1. gárda-lövész-hadosztály	– PORTNOV, Sz. I. alezredes 1944. IX. 11-ig, majd – TOLSZTYIKOV, P. F. ezredes (1945. IV. 20-tól) vezérőrnagy
4. gárda-lövész-hadosztály	– PARFENOV, K. D. ezredes (1945. IV. 19-től vezérőrnagy)
6. lövészhadosztály	– OBUSENKO, I. F. ezredes (1944. IX. 13-tól vezérőrnagy)
19. lövészhadosztály	– LAZAREV, P. I. vezérőrnagy 1944. XII. 10-ig, majd – PALATKIN, R. M. ezredes 1944. XII. 30-ig, majd – SZALICSEV, Sz. V. ezredes

20. gárda-lövész-hadosztály	– DREJER, N. M. vezérőrnagy 1945. III. 20-ig, majd – IVANISCSEV, G. Sz. alezredes
25. gárda-lövész-hadosztály	– KRIVOLAPOV, G. A. vezérőrnagy 1944. XI. 2-ig, majd – KORKIN, N. P. ezredes 1944. XII. 27-ig, majd – PERMANOV, A. M. ezredes
28. gárda-lövész-hadosztály	– CSURMAJEV, G. I. vezérőrnagy
31. lövészhadosztály	– HILCSEVSZKIJ, I. F. ezredes
34. lövészhadosztály	– MAKSZIMOVICS, I. A. ezredes (1944. IX. 13-tól vezérőrnagy) 1944. X. 14-ig, majd – KUKSZ, G. Sz. ezredes
36. gárda-lövész-hadosztály	– LILENKOV, G. P. vezérőrnagy
38. lövészhadosztály	– TYIMOSKOV, Sz. P. vezérőrnagy 1944. IX. 5-ig, majd – SZAZSIN, M. N. ezredes 1944. IX. 22-ig, majd – TYIMOSKOV, Sz. P. vezérőrnagy 1944. X. 9-ig, majd – SZAZSIN, M. N. ezredes 1944. XI. 14-ig – TYIMOSKOV, Sz. P. vezérőrnagy
40. gárda-lövészhad-osztály	– PANCSENKO, G. F. vezérőrnagy 1944. IX. 23-ig, majd – BRANSZBURG, L. S. ezredes
41. gárda-lövészhad-osztály	– CVETKOV, K. N. vezérőrnagy
42. gárda-lövészhad-osztály	– BOBROV, F. A. vezérőrnagy 1944. X. 9-ig, majd – TYIMOSKOV, Sz. P. vezérőrnagy 1944. XI. 24-ig, majd – BOCSKOV, F. F. ezredes
49. gárda-lövészhad-osztály	– MARGELOV, V. F. ezredes (1944. IX. 13-tól vezérőrnagy)
50. gárda-lövészhad-osztály	– RUBAN, N. A. ezredes
52. lövészhadosztály	– MILJAJEV, L. M. ezredes (1944. IX. 13-tól vezérőrnagy)
53. lövészhadosztály	– VASZILJEVSZKIJ, D. V. ezredes (1945. IV. 20-tól vezérőrnagy)
59. gárda-lövészhad-osztály	– KARAMISEV, G. P. vezérőrnagy

60. gárda-lövészhad-osztály	– SZOKOLOV, V. P. vezérőrnagy
61. gárda-lövészhad-osztály	– LOZANOVICS, L. N. vezérőrnagy 1944. XII. 14-ig, majd – KASZATKIN, P. I. ezredes 1945. III. 20-ig, majd – LISZEBKOV, Sz. N. ezredes 1945. IV. 8-ig, majd – SZERGEJEV, K. A. ezredes (1945. IV. 19-től vezérőrnagy)
62. gárda-lövészhad-osztály	– MOSLAK, I. N. ezredes 1945. III. 25-ig, majd – PANCSENKO, G. F. vezérőrnagy
65. gárda-lövészhad-osztály	– ANDRJUSCSENKO, M. F. vezérőrnagy
66. gárda-lövészhad-osztály	– FROLOV, Sz. F. vezérőrnagy
68. gárda-lövészhad-osztály	– SZTYENYIN, V. F. vezérőrnagy 1944. X. 10-ig, majd – NYEKRASZOV, I. M. vezérőrnagy
69. gárda-lövészhad-osztály	– DZSAHUA, K. K. vezérőrnagy
72. gárda-lövészhad-osztály	– LOSZEV, A. I. vezérőrnagy 1945. III. 25-ig, majd – BATALOV, G. M. alezredes 1945. IV. 26-ig, majd – PANKOV, A. G. ezredes
73. gárda-lövészhad-osztály	– KOZAK, Sz. A. vezérőrnagy 1945. III. 13-ig, majd – SCSERBENKO, V. I. ezredes
74. lövészhadosztály	– GIZATULLIN, K. G. ezredes 1944. X. 5-ig, majd – SZICSEV, K. A. ezredes 1944. XI. 18-ig, majd – ZINOVJEV, F. I. ezredes (1945. IV. 19-től vezérőrnagy)
78. lövészhadosztály	– MIHAJLOV, N. M. vezérőrnagy 1945. IV. 17-ig, majd – VOLODKIN, G. K. ezredes
80. gárda-lövészhad-osztály	– CSIZSOV, V. I. ezredes
81. gárda-lövészhad-osztály	– MOROZOV, I. K. vezérőrnagy 1944. XI. 12-ig, majd – ORLOV, M. A. ezredes
84. lövészhadosztály	– BUNYASIN, P. I. vezérőrnagy

86. gárda-lövészhad-osztály	– SZOKOLOVSZKIJ, V. P. ezredes (1944. IX. 13-tól vezérőrnagy)
89. gárda-lövészhad-osztály	– SZERJUGIN, M. P. vezérőrnagy 1945. IV. 24-ig, majd – KOLESZNYIKOV, G. J. ezredes
92. gárda-lövészhad-osztály	– MATVEJEV, N. I. vezérőrnagy
95. gárda-lövészhad-osztály	– ZOLOTUHIN, N. G. vezérőrnagy 1944. XI. 21-ig, majd – MAROL, P. M. ezredes
93. lövészhadosztály	– KRUZE, A. J. vezérőrnagy 1944. X. 14-ig, majd – SZALICSEV, Sz. V. ezredes 1945. I. 13-ig, majd – SZERGEJEV, K. A. ezredes 1945. IV. 10-ig, majd – HERASZKOV, V. P. ezredes
94. gárda-lövészhad-osztály	– SOSZTACKIJ, G. N. ezredes 1945. II. 7-ig, majd – GASZPARJAN, I. G. ezredes
98. gárda-lövészhad-osztály	– VINOKUROV, K. N. ezredes 1944.. XI. 11-ig, majd – LARIN, V. M. ezredes (1945. IV. 19-től vezérőrnagy)
99. gárda-lövészhad-osztály	– BLAZSEVICS, I. I. ezredes (1944. XI. 2-től vezérőrnagy), 1945. IV. 25-ig, majd – KITYICSENKO, Sz. P. ezredes
99. lövészhadosztály	– SZARAJEV, A. A. vezérőrnagy, 1945. II. 5-ig, majd – GYERZIJAN, Z. T. ezredes
100. gárda-lövészhad-osztály	– LESCSINYIN, V. A. vezérőrnagy, 1945. I. 30-ig, majd – MAKARENKO, I. A. vezérőrnagy
103. gárda-lövészhad-osztály	– SZTYEPANOV, Sz P. ezredes
104. gárda-lövészhad-osztály	– RADCSENKO, A. H. vezérőrnagy 1945. III. 27-ig, majd – SZEREGIN, I. F. vezérőrnagy
105. gárda-lövészhad-osztály	– GYENYISZENKO, M. I. vezérőrnagy

106. gárda-lövészhadosztály	– VINDUSEV, K. N. ezredes (1945. IV. 20-tól vezérőrnagy,
107. gárda-lövészhadosztály	– BOGDANOV, M. A. vezérőrnagy
108. gárda-lövészhadosztály	– DUNAJEV, Sz. I. ezredes 1945. III. 11-ig, majd – PISZKUNOV, D. G. ezredes, (1945. IV. 19-től vezérőrnagy)
109. gárda-lövészhadosztály	– BALDINOV, I. V. ezredes
110. gárda-lövészhadosztály	– OGORODOV, M. I. vezérőrnagy 1945. IV. 20-ig, majd – MALCSEVSZKIJ, A. I. ezredes
111. lövészhadosztály	– SZOKOLOV, J. I. vezérőrnagy 1944. XII. 2-ig, majd – ZSIVALJOV, P. K. ezredes 1945. II. 2-ig, majd – SZOKOLOV, J. I. vezérőrnagy
113. lövészhadosztály	– MUHAMEGYAROV, L. S. ezredes, 1944. XII. 8-ig, majd – VLASZENKO, A. M. vezérőrnagy 1945. I. 6-ig, majd
113. lövészhadosztály	– NAJGYENISEV, P. N. ezredes 1945. III. 30-ig, majd – KINGYUHIN, V. A. vezérőrnagy
114. gárda-lövészhadosztály	– IVANOV, V. P. vezérőrnagy
116. lövészhadosztály	– SZMIRNOV, V. A. vezérőrnagy
122. lövészhadosztály	– VELICSKO, A. N. vezérőrnagy 1945. IV. 14-ig, majd – SZIDORENKO, T. I. ezredes
133. lövészhadosztály	– BELOGYED, V. I. ezredes 1944. X. 9-ig, majd – DUBROVIN, I. I. ezredes 1944. XI. 13-ig, majd – SZAZIN, M. N. ezredes
141. lövészhadosztály	– MAHOMOV, I. Sz. ezredes 1944. XI. 14-ig, majd – MOLOZSAJEV, V. N. vezérőrnagy
151. lövészhadosztály	– PODSIVAJLOV, D. P. vezérőrnagy
155. lövészhadosztály	– BATLUK, N. J. ezredes 1944. X. 9-ig, majd – SZMIRNOV, A. Sz. vezérőrnagy 1944. X. 30-ig, majd – BATLUK, N. J. ezredes

163. lövészhadosztály	– KARLOV, F. V. ezredes (1944. IX. 13-tól vezérőrnagy)
180. lövészhadosztály	– KINGYUHIN, V. A. vezérőrnagy, 1945. I. 7-ig, majd
	– PAVLOVICS, A. A. vezérőrnagy 1945. II. 2-ig, majd
	– ZSASKO, T. M. ezredes, 1945. II. 7-ig, majd
	– RAHMANYIN, T. I. alezredes 1945. II. 29-ig, majd
	– ANDRJUKOV, I. D. ezredes
188. lövészhadosztály	– DANYILENKO, V. I. ezredes 1945. II. 7-ig, majd
	– ANCIFEROV, I. I. vezérőrnagy
195. lövészhadosztály	– SAPKIN, I. Sz. ezredes
202. lövészhadosztály	– HOHLOV, I. M. ezredes
203. lövészhadosztály	– ZDANOVICS, G. Sz. vezérőrnagy
206. lövészhadosztály	– ABRAMOV, M. A. ezredes 1944. IX. 29-ig, majd
	– DREMENKOV, F. I. ezredes
213. lövészhadosztály	– BUSZLAJEV, I. J. vezérőrnagy
214. lövészhadosztály	– ZSUKOV, G. N. vezérőrnagy
223. lövészhadosztály	– TATARCSEVSZKIJ, P. M. ezredes 1944. IX. 5-ig, majd
	– SZAGITOV, A. G. ezredes
227. lövészhadosztály	– PREOBRAZSENSZKIJ, G. N. vezérőrnagy, 1945. IV. 25-ig, majd
	– PETROV, Sz. Z. ezredes
228. lövészhadosztály	– JESZIN, I. N. ezredes (1944. XI. 2-től vezérőrnagy)
230. lövészhadosztály	– KAZAKOV, I. A. ezredes 1945. I. 4-ig, majd
	– SISKOV, D. K. ezredes
232. lövészhadosztály	– KOZIRJ, M. J. vezérőrnagy 1944. XI. 27-ig, majd
	– CALAJ, D. Sz. ezredes
233. lövészhadosztály	– SZIDORENKO, T. I. ezredes 1945. III. 11-ig, majd
	– BEREZSKOV, F. P. ezredes (1945. IV. 19-től vezérőrnagy)
236. lövészhadosztály	– KULIZSSZKIJ, P. I. ezredes (1944. XI. 2-től vezérőrnagy)
240. lövészhadosztály	– UMANSZKIJ, T. F. ezredes (1944. IX. 13-tól vezérőrnagy)
243. lövészhadosztály	– TKACSEV, M. Sz. ezredes 1944. IX. 21-ig, majd
	– PARFENTYEV, N. N. ezredes 1945. IV. 8-ig, majd
	– BUSIN, M. A. ezredes

244. lövészhadosztály – KOLJAGYIN, G. I. ezredes
1944. XI. 30-ig, majd
– SZEGYIN, P. T. ezredes
248. lövészhadosztály – GALAJ, N. Z. ezredes (1944. IX. 13-tól vezérőrnagy)
252. lövészhadosztály – GORBACSEV, I. A. vezérőrnagy
254. lövészhadosztály – PUTYEJKO, M. I. ezredes
(1944. IX. 13-tól vezérőrnagy 1945. IV. 21-ig, majd
– ANDRIJANOV, V. V. ezredes 1945. V. 6-ig, majd
– ZSIVALJEV, P. K. ezredes
259. lövészhadosztály – BELINSZKIJ, T. T. ezredes
266. lövészhadosztály – FOMICSENKO, Sz. M. ezredes
294. lövészhadosztály (1945. IV. 20-tól vezérőrnagy)
– PEREPELICA, I. A. ezredes
1945. III. 17-ig, majd
– KOROLENKO, G. F. ezredes
295. lövészhadosztály – DOROFEJEV, A. P. vezérőrnagy
297. lövészhadosztály – KOVTUN-SZTANKEVICS, A. I. ezredes
1945. II. 1-ig, majd
– BULIGIN, V. A. ezredes 1945. III. 14-ig, majd
– KOVTUN-SZTANKEVICS, A. I. ezredes
(1945. IV. 20-tól vezérőrnagy)
299. lövészhadosztály – TRAVNYIKOV, N. G. vezérőrnagy
1945. III. 14-ig, majd
– SZAVCSENKO, M. J. ezredes
301. lövészhadosztály – ANTONOV, V. Sz. ezredes
303. lövészhadosztály – FEDOROVSZKIJ, K. Sz. vezérőrnagy
1944. XII. 24-ig, majd
– PANOV, I. D. ezredes
316. lövészhadosztály – KORKIN, N. P. ezredes
1944. X. 30-ig, majd
– VOLOSIN, L. I. ezredes,
1944. XII. 5-ig, majd
– JERMOLAJEV, V. N. ezredes
1944. XII. 13-ig, majd
– CSEBOTAREV, G. Sz. ezredes
(1945. IV. 19-től vezérőrnagy)
317. lövészhadosztály – ZSERGYIJENKO, N. T. ezredes
1944. XII. 19-ig, majd
– GUSCSIN, B. V. ezredes
1945. IV. 14-ig, majd
– DOBROVOLSZKIJ, M. I. ezredes
320. lövészhadosztály – BURIK, I. Z. ezredes
1945. IV. 7-ig, majd
– VRONSZKIJ, J. N. ezredes
(1945. IV. 20-tól vezérőrnagy)
333. lövészhadosztály – GOLOSZKO, A. M. vezérőrnagy
337. lövészhadosztály – GOROBEC, T. P. ezredes

353. lövészhadosztály	– KUZNYECOV, P. I. ezredes 1944. XI. 9-ig, majd
	– KARMANOV, J. Z. ezredes
373. lövészhadosztály	– SZAZANOV, K. I. ezredes (1944. IX. 13-tól vezérőrnagy)
375. lövészhadosztály	– KARNUHIN, V. D. vezérőrnagy
394. lövészhadosztály	– LISZICIN, A. I. vezérőrnagy 1944. XI. 2-ig, majd
	– TYITOV, I. Sz. ezredes
409. lövészhadosztály	– GRECSANIJ, J. P. vezérőrnagy
416. lövészhadosztály	– SZIZRANOV, D. M. vezérőrnagy
8. lovashadosztály	– HRUSZTALJEV, P. A. ezredes
9. gárda-lovashadosztály	– GYEMCSUK, D. Sz. ezredes 1944. XI. 29-ig, majd
	– GAGUA, V. G. ezredes 1945. IV. 6-ig, majd
	– LUCSKO, I. J. ezredes 1945. IV. 30-ig, majd
	– SZMIRNOV, A. P. ezredes
10. gárda-lovashadosztály	– REVA, G. I. ezredes, 1944. X. 2-ig, majd
	– NYIKIFOROV, V. V. ezredes 1945. III. 6-ig, majd
	– SMUJLO, Sz. T. vezérőrnagy
11. gárda-lovashadosztály	– SZLANOV, L. A. ezredes 1944. XII. 17-ig, majd
	– TYERENTYEV, I. V. ezredes (1945. IV. 19-től vezérőrnagy)
12. gárda-lovashadosztály	– GRIGOROVICS, V. I. vezérőrnagy
13. gárda-lovashadosztály	– BELOUSZOV, G. A. vezérőrnagy
30. lovashadosztály	– GOLOVSZKIJ, V. Sz. vezérőrnagy 1944. XI. 9-ig, majd
	– BLIZNYUK, I. F. ezredes 1945. II. 28-ig, majd
	– REVA, G. I. ezredes
63. lovashadosztály	– KRUTOVSZKIH, P. M. vezérőrnagy
3. légvédelmi tüzérhadosztály	– CSOPOVSZKIJ, Sz. F. ezredes
4. légvédelmi tüzérhadosztály	– SCSELKO, P. G. ezredes
5. gárda áttörő tüzérhadosztály	– IVANOV, V. N. ezredes (1944. XI. 18-tól tüzér vezérőrnagy)
5. légvédelmi tüzérhadosztály	– KUDRJASOV, M. A. ezredes 1944. IX. 18-ig, majd
	– OKOROKOV, V. P. ezredes 1944. XI. 2-ig, majd
	– GUSCSIN, M. Sz. ezredes

6. gárda aknavető hadosztály	– MAKAROV, A. L. ezredes
7. áttörő tüzérhadosztály	– PAVLOV, A. F. tüzér vezérőrnagy 1944. IX. 22-ig, majd
	– BOBROVNYIKOV, I. J. tüzér vezérőrnagy
9. áttörő tüzérhadosztály	– RATOV, A. I. tüzér vezérőrnagy
9. légvédelmi tüzérhadosztály	– RASCSICKIJ, N. A. ezredes
11. légvédelmi tüzérhadosztály	– PAVLOV, K. J. ezredes
11. tüzérhadosztály	– POPOVICS, A. D. tüzér vezérőrnagy
11. áttörő tüzérhadosztály	– DUGYINSZKIJ, F. F. ezredes
16. áttörő tüzérhadosztály	– GUSZAROV, N. A. tüzér vezérőrnagy 1944. IX. 16-ig, majd
	– JURKO, P. N. ezredes 1944. XI. 29-ig, majd
	– GUSZAROV, N. A. tüzér vezérőrnagy 1945. II. 5-ig, majd
	– SZTROK, A. I. ezredes 1945. III. 15-ig, majd
	– PETROV, N. Sz. altábornagy
22. légvédelmi tüzérhadosztály	– DANYSIN, I. M. ezredes (1944. XI. 18-tól tüzér vezérőrnagy)
26. légvédelmi tüzérhadosztály	– GYESZNYICKIJ, G. Sz. ezredes 1944. XII. 9-ig, majd
	– ADASEV, P. F. ezredes
27. légvédelmi tüzérhadosztály	– NYEKRASZOV, A. M. ezredes
30. légvédelmi tüzérhadosztály	– ZENYKOV, V. P. ezredes
35. légvédelmi tüzérhadosztály	– SZEJISUARJEV, M. F. ezredes
38. légvédelmi tüzérhadosztály	– ROGYIN, F. D. ezredes

Repülőhadosztályok

2. gárda-vadászhadosztály	– PUNTUSZ, I. G. vezérőrnagy
4. gárda-csatarepülőhadosztály	– SZAPRIKIN, V. F. ezredes
6. gárda-vadászrepülőhadosztály	– SZIDNYEV, V. A. ezredes 1944. X. 3-ig, majd
	– GEJBO, I. I. ezredes

7. gárda-csatarepülő-hadosztály	– SUTYEJEV, G. P. alezredes (1944. X. 26-tól ezredes)
10. gárda-csatarepülő-hadosztály	– VITRUK, A. N., a légierő vezérőrnagya
12. gárda-csatarepülő-hadosztály	– CSIZSIKOV, L. A. ezredes (Ez a magasabbegység 1944. X. 27-én a 231. csatarepülő-hadosztályból jött létre.)
13. gárda-vadászrepülő-hadosztály	– TARANYENKO, I. A. ezredes
14. gárda-vadászrepülő-hadosztály	– JUDAKOV, A. P. ezredes
15. gárda bombázó-repülő-hadosztály	– ULJANOVSZKIJ, Sz. A. ezredes
136. csatarepülő-hadosztály	– TYEREHOV, N. P. ezredes
189. csatarepülő-hadosztály	– LOZSECSNYIKOV, A. A. ezredes 1944. IX. 26-ig, majd – BELICKIJ, G. I., a légierő vezérőrnagya
194. vadászrepülő-hadosztály	– GYEMENTYEV, F. N. ezredes
218. éjjeli bombázó-repülő-hadosztály	– ROMANOV, N. K. alezredes (1944. X. 26-tól ezredes)
231. csatarepülő-hadosztály	– CSIZSOV, L. A. ezredes (Ez a magasabbegység 1944. X. 27-én a 12. gárda-csatarepülőhadosztállyá szerveződött át.)
236. vadászrepülő-hadosztály	– KUDRASOV, V. J. ezredes
244. bombázórepülő-hadosztály	– NASZEDKIN, P. V. ezredes
262. éjjeli bombázó-repülő-hadosztály	– BELICKIJ, G. I. ezredes 1944. X. 7-ig, majd – TYISCSENKO, Sz. I., a légierő vezérőrnagya
264. csatarepülő-hadosztály	– KLOBUKOV, J. V. ezredes
279. vadászrepülő-hadosztály	– BLAGOVESCSENSZKIJ, V. G. ezredes
288. vadászrepülő-hadosztály	– MZMIRNOV, B. A. ezredes (1943. IV. 19-től a légierő vezérőrnagya)
295. vadászrepülő-hadosztály	– SZILVESZTROV, A. A. ezredes 1944. X. 26-ig, majd – SATYILIN, F. Sz. alezredes

306. csatarepülő-hadosztály – IVANOV, A. V. ezredes
312. éjjeli bombázó-repülő-hadosztály – CSANPALOV, V. P. ezredes
331. vadászrepülő-hadosztály – SZEMENYENKO, I. A. ezredes

Megerődített körletek

1. gárda megerődített körlet – NYIKITYIN, Sz. I. ezredes (1944. IX. 13-tól vezérőrnagy)
54. gárda megerődített körlet – KARNACSEV, M. T. ezredes
159. gárda megerődített körlet – VINOGRADOV, I. N. ezredes

Fekete-tengeri Flotta magasabbegységei

1. tengeralattjáró-dandár – CSURSZIN, Sz. J. első osztályú kapitány
2. tengeralattjáró-dandár – SZOLOVJEV, M. G. első osztályú kapitány
1. torpedóromboló-dandár – GYACSENKO, G. D. másodosztályú kapitány
2. torpedóromboló-dandár – PROCENKO, V. T. másodosztályú kapitány
1. páncélnaszád-dandár – GYERZSAVIN, P. I. harmadosztályú kapitány
4. önálló folyami hajó dandár – DAVIDOV, P. P. másodosztályú kapitány
2. akna- és torpedóvető gárda-repülő-hadosztály – KONARJEV, V. P. ezredes
4. vadászrepülő-hadosztály – LUBIMOV, I. Sz. ezredes
13. zuhanóbombázó repülő-hadosztály – KORZUNOV, I. J. alezredes (1944. VIII. 25-től ezredes)
132. légvédelmi hadosztály – ROMASKO, M. Sz. ezredes
83. tengerészgyalogos dandár – SZMIRNOV, L. K. ezredes 1945. IV. 1-ig, majd – SZELEZNYEV, V. G. ezredes

ROMÁN CSAPATOK (1944. IX. 13–1945. V. 9-ig)

1. hadsereg

Parancsnok
- MĂCICI, N. hadtesttábornok, 1945. II. 12-ig, majd
- ATANASIU, V. hadtesttábornok

Törzsfőnök
- ANDRONESCU, M. dandártábornok 1944. XI. 4-ig, majd
- STĂNCULESCU, I. dandártábornok 1944. XI. 30-ig, majd
- RAŞCU, D. dandártábornok

4. hadsereg

Parancsnok
- AVRAMESCU, Gh. hadtesttábornok 1945. I. 11-ig, majd
- DĂSCĂLESCU, N. hadtesttábornok 1945. II. 18-ig, majd
- AVRAMESCU, Gh. hadtesttábornok 1945. III. 2-ig, majd
- DĂSCĂLESCU, N. hadtesttábornok

Törzsfőnök
- GAVRILESCU, A. dandártábornok 1945. IV. 5-ig majd
- SPIREA, I. dandártábornok

A hadtestek és hadosztályok parancsnokai

Hadtestek

2. hadtest
- DĂSCĂLESCU, N. hadtesttábornok 1945. I. 10-ig, majd
- RĂDULESCU, E. dandártábornok 1945. II. 18-ig, majd
- DĂSCĂLESCU, N. hadtesttábornok 1945. III. 2-ig, majd
- RĂDULESCU, E. dandártábornok 1945. IV. 7-ig, majd
- IONESCU, K. hadosztálytábornok

4. hadtest
- TUDOSE, D. dandártábornok 1944. IX. 29-ig, majd
- STOENESCU, N. hadosztálytábornok 1944. XII. 2-ig, majd
- BOIŢEANU, I. hadtesttábornok 1944. IV. 8-ig, majd
- FILIP, A. hadosztálytábornok

6. hadtest	– LEOVEANU, E. hadtesttábornok 1944. X. 27-ig, majd – GHEORGHIU, Gh. hadosztálytábornok 1945. I. 3-ig, majd – CĂMENIŢĂ, P. hadosztálytábornok 1945. I. 25-ig, majd – GHEORGHIU, Gh. 1945. III. 30-ig, majd – STĂURESCU, Gh. hadosztálytábornok
7. hadtest	– LĂCĂTUŞU, M. dandártábornok 1944. IX. 20-ig, majd – SAVA, N. hadtesttábornok, 1945. II. 16-ig, majd – VÎRTEJEANU, E. hadtesttábornok 1945. IV. 8-ig, majd – NICOLESCU-COCIU, R. hadosztálytábornok
1. légi hadtest	– IONESCU, E., a légierő tábornoka 1945. III. 8-ig, majd – BURDULOIU, T. légiszázad tábornok

Hadosztályok

1. T. Vladimirescu önkéntes gyalogos-hadosztály	– CAMBREA, N. ezredes, 1944. X. 1-ig, majd – HAUPT, M. ezredes, 1945. I. 30-ig, majd – TECLU, I. ezredes, 1945. III. 10-ig, majd – HAUPT, M. ezredes
1. gárda-gyalogos-hadosztály	– DUMITRIU, I. dandártábornok
1. lovashadosztály	– CONSTANTINESCU, V. ezredes 1944. X. 20-ig, majd – TALPEŞ, K. ezredes 1944. XI. 30-ig, majd – POPESCU, D. dandártábornok 1945. I. 5-ig, majd – TALPEŞ, K. ezredes
2. gyalogos-hadosztály	– MUSTAŢĂ, N. ezredes 1944. IX. 14-ig, majd – DEMETRESCU, P. dandártábornok 1944. IX. 29-ig, majd – TUDOSE, D. dandártábornok 1944. X. 17-ig, majd – STĂNESCU, R. dandártábornok 1944. X. 23-ig, majd 1944. X. 23-ig, majd – VOICU, M. dandártábornok

2. hegyi lövész-hadosztály	– BARTOLOMEU, G. ezredes 1944. IX. 14-ig, majd – IORDÁCHESCU, C. dandártábornok
3. gyalogos-hadosztály	– DIMITRIU, I. dandártábornok 1944. XI. 3-ig, majd – POPESCU, D. dandártábornok 1945. IV. 6-ig, majd – TENESCU, I. dandártábornok
3. hegyi lövész-hadosztály	– MOCIULSCHI, L. hadosztálytábornok 1945. IV. 8-ig, majd – DEMETRESCU, P. dandártábornok
6. gyalogos hadosztály	– DRAJNA, D. nyugállományú dandártábornok 1944. IX. 17-ig, majd – BALABAN, S. dandártábornok 1944. X. 12-ig, majd – DUMITRESCU, A. dandártábornok 1944. X. 25-ig, majd – GHEORGHIU, Gh. hadosztálytábornok 1944. X. 28-ig, majd – SPIREA, I. dandártábornok 1944. XI. 9-ig, majd – CORBULEANU, M. dandártábornok 1944. XII. 5-ig, majd – MARINESCU, G. dandártábornok 1945. III. 28-ig, majd – HRISAFI, N. ezredes, 1945. IV. 7-ig, majd – DINULESCU, I. dandártábornok
8. lovashadosztály	– TEODORINI, K. dandártábornok 1944. XI. 13-ig, majd – CRĂCIUNESCU, I. ezredes 1944. XI. 25-ig, majd – FORTUNESCU, H. dandártábornok 1945. IV. 12-ig, majd – EFTIMIU, I. dandártábornok
9. gyalogos-hadosztály	– IONESCU, C. hadosztálytábornok 1944. XII. 4-ig, majd – IUCAL, I. ezredes 1944. XII. 31-ig, majd – STĂNCULESCU, I. dandártábornok 1945. III. 20-ig, majd – IUCAL, I. ezredes, 1945. IV. 8-ig, majd – STĂNCULESCU, I. dandártábornok

9. lovashadosztály	– POPESCU, D. dandártábornok 1944. X. 31-ig, majd – NEFERU, D. ezredes, 1944. XII. 2-ig, majd – BOTEZATU, V. ezredes 1944. XII. 17-ig, majd – ANTONESCU, I. dandártábornok
10. gyalogos-hadosztály	– CAMARAŞU, M. dandártábornok
11. gyalogos-hadosztály	– GHEORGHESCU, G. nyugállományú dandártábornok 1944. IX. 20-ig, majd – ALECU, G. ezredes 1944. IX. 25-ig, majd – RĂDULESCU, E. dandártábornok 1945. I. 11-ig, majd – RĂDESCU, E. dandártábornok 1945. II. 18-ig, majd – RĂDULESCU, E. dandártábornok 1945. III. 12-ig, majd – RĂDESCU, K. dandártábornok
18. gyalogos-hadosztály	– PASCU, V. dandártábornok 1944. X. 9-ig, majd – GHEORGHIADE, D. ezredes 1944. X. 18-ig, majd – CĂMENIŢĂ, P. hadosztálytábornok 1945. I. 2-ig, majd – CORBULEANU, M. dandártábornok 1945. II. 26-ig, majd – CĂMENIŢĂ, P. hadosztálytábornok 1945. IV. 9-ig, majd – PARASCHIVESCU, E. dandártábornok 1945. IV. 17-ig, majd – ALEXIU, P. dandártábornok, 1945. V. 8-ig, majd – COSMA, G. dandártábornok
19. gyalogos-hadosztály	– ALEXIU, P. dandártábornok 1944. IX.-től, majd – LĂCĂTUŞU, M. dandártábornok 1945. III. 7-ig, majd – BĂLĂNESCU ROSETTU, K. dandártábornok 1945. III. 16-ig, majd – LĂCĂTUŞU, M. dandártábornok 1945. IV. 2-ig, majd – MOŞIU, G. dandártábornok

21. gyalogos-hadosztály	– COMAN, Sz. dandártábornok 1944. IX. 19-ig, majd – DUMITRESCU, P. dandártábornok 1944. XI. 27-ig, majd – CONSTANTINESCU, I. ezredes 1944. XII. 18-ig, majd – ANTONESCU, P. dandártábornok 1945. IV. 2-ig, majd – CEAUŞU, M. dandártábornok

BOLGÁR CSAPATOK (1944. XI. 8–1945. V. 9-ig)

1. hadsereg

Parancsnok	– SZTOJCSEV, Vl. vezérőrnagy (1944. XII. 15-től altábornagy)
Politikai helyettes	– ATANASZOV, St. ezredes (1945. áprilisától vezérőrnagy)
Törzsfőnök	– DILCSEVSZKI, G. ezredes 1944. XI. 1-ig, majd – NIKOLOV, G. ezredes 1945. I. 15-ig, majd – HADZSIIVANOV, P. ezredes

A hadtestek és hadosztályok parancsnokai

Hadtestek

3. gyalogoshadtest	– TOSEV, T. vezérőrnagy (1945 áprilisától altábornagy)
4. gyalogoshadtest	– TRENDAFILOV, Sz. vezérőrnagy (1945 áprilisától altábornagy)

Hadosztályok

3. gyalogos-hadosztály	– LJUBENOV, V. ezredes (1945 áprilisától vezérőrnagy)
8. gyalogos-hadosztály	– HARIZANOV, B. ezredes (1945 áprilisától vezérőrnagy)
10. gyalogos-hadosztály	– HUBENOV, I. ezredes (1945 áprilisától vezérőrnagy)
11. gyalogos-hadosztály	– DOCEV, A. vezérőrnagy

12. gyalogos-hadosztály	– NOVAKOV, H. ezredes 1944. XII. 14-ig, majd – TARALEZSKOV, Sz. ezredes (1945 áprilisától vezérőrnagy)
16. gyalogos-hadosztály	– GANEV, C. ezredes (1945 áprilisától vezérőrnagy)

JUGOSZLÁV CSAPATOK (a belgrádi hadműveletben)

1. hadseregcsoport

Parancsnok	– DAPĆEVIĆ, P. vezérezredes
Politikai biztos	– TODOROVIĆ, M. ezredes

A hadtestek és hadosztályok parancsnokai

Hadtestek

1. proletárhadtest	– DAPČEVIĆ, P. vezérezredes (ő az 1. hadseregcsoport parancsnoka is)
12. rohamhadtest	– LEKIĆ, D. vezérőrnagy
13. rohamhadtest	– VUĆKUVIĆ L. ezredes
14. hadseregközvetlen	– JOVANOVIĆ, R. ezredes

Hadosztályok

1. proletárhadosztály	– JOVANOVIĆ, V. ezredes
2. önálló proletár-hadosztály	– UROSEVIĆ, Sz. alezredes
5. rohamhadosztály	– MORAČA, M. ezredes
6. proletárhadosztály	– JANOVIĆ, D. ezredes
11. rohamhadosztály	– ŠELEGOVIĆ, M. ezredes
16. vajdasági roham-hadosztály	– PERIČIN, M. őrnagy
17. kelet-boszniai hadosztály	– MANDIĆ, G. ezredes
21. szerb hadosztály	– MILOJEVIĆ, M. ezredes
22. rohamhadosztály	– SOFIJANIĆ, F. alezredes
23. rohamhadosztály	– JOVANOVIĆ, M. alezredes
24. rohamhadosztály	– CALOVIĆ, M. őrnagy
25. szerb hadosztály	– KUKOLJ. U. őrnagy
28. szlavón hadosztály	– NENEZIĆ, R. alezredes
36. vajdasági hadosztály	– JOVIĆ, R. őrnagy
45. vajdasági hadosztály	– ZORIĆ, R. alezredes
46. rohamhadosztály	– POPOVIĆ, T. ezredes

A 2. ÉS A 3. UKRÁN FRONT HARCI ÁLLOMÁNYA A HADMŰVELETEKBEN*

A iași–kisinyovi támadó hadművelet és Bulgária, valamint Románia nyugati körzeteinek felszabadítása (1944. VIII. 20–IX. 27.)

2. UKRÁN FRONT

a 4. és a 7. gárdahadsereg, a 27., 40., 52., 53., a 6. harckocsi- és az 5. légi hadsereg, valamint Sz. I. Gorskov lovas-gépesített csoportja.

A debreceni támadó hadművelet
(1944. X. 6–27.)
a 7. gárdahadsereg, a 27., 40., 53. és a 6. gárda-harckocsihadsereg I. A. Plijev és Sz. I. Gorskov lovas-gépesített csoportja.

A budapesti támadó hadművelet
(1944. X. 29–1945. II. 17.)
a 7. gárdahadsereg, a 27., 40., 53., a 6. gárda-harckocsihadsereg és az 5. légi hadsereg.

A bécsi támadó hadművelet
(1945. III. 16–IV. 15.)
a 7. gárdahadsereg, a 46. és a 8. légi hadsereg,
a 4. és a 9. gárdahadsereg, a 26., a 27., az 57. és a 6. gárda-harckocsihadsereg, valamint a 17. légi hadsereg.

A bratislava–brnói támadó hadművelet
(1945. III. 16–V. 5.)
a 7. gárdahadsereg, a 40., 53., a 6. gárda-harckocsihadsereg (1945. IV. 16-tól), a 6. harckocsi-hadsereg és az 5. légi hadsereg, valamint az 1. gárda lovas-gépesített csoport.

A prágai támadó hadművelet
(1945. V. 6.–11.)
a 7. gárda-, a 9. gárdahadsereg, a 40., 46., 53. és a 6. gárda-harckocsi- és az 5. légi hadsereg, valamint az 1. gárda lovas-gépesített csoport.

3. UKRÁN FRONT

az 5. csapásmérő; a 37., 46., 57. és az 5. légi hadsereg.

A belgrádi támadó hadművelet
(1944. IX. 28–X. 21.)
a 4. gárdahadsereg, az 57. és a 17. légi hadsereg.
a 4. gárdahadsereg, a 46., 57. és a 17. légi hadsereg.

A balatoni védelmi hadművelet
(1945. II. 20–III. 15.)
a 4. gárdahadsereg, a 26., 27., 57. és a 17. légi hadsereg.

* A iași–kisinyovi hadműveletben és Bulgária felszabadításában a Fekete-tengeri Flotta és a Dunai Katonai Flottilla hadihajói is részt vettek. Az ezt követő hadműveletekben a Dunai Katonai Flottilla a 2. és 3. Ukrán Front csapataival működött együtt.

ESEMÉNYEK IDŐRENDJE

1944

március 26. – A 2. Ukrán Front csapatai Belci város körzetében elérik a Prut folyót, a szovjet–román határt.

április 2. – A szovjet kormány nyilatkozatot tesz közzé azzal kapcsolatban, hogy a Vörös Hadsereg csapatai román területre léptek.

április 5. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Dorohoi román várost.

április 7. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Botoşani román várost.

április 12. – A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják Tyiraszpol várost.

– A szovjet kormány közli a román kormánnyal a fegyverszüneti feltételeket.

április 17. – A főhadiszállás direktívája elrendeli, hogy az 1. Ukrán és az 1. Belorusz Front csapatai menjenek át védelembe.

– A szovjet kormány jegyzéket intéz Bulgáriához azzal kapcsolatban, hogy a fasiszta Németország bolgár területet és kikötőket vesz igénybe a Szovjetunió elleni háború céljára.

május 1. – A román munkások egységfrontja harcra szólítja fel a dolgozókat az Antonescu-klikk és a német fasiszta csapatok ellen.

május 6. – A főhadiszállás direktívája elrendeli, hogy a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai menjenek át védelembe.

május 13. – A Szovjetunió, Anglia és az Egyesült Államok kormánya felszólítja Magyarországot, Romániát, Bulgáriát és Finnországot, hogy szüntessék meg a Németország oldalán viselt háborút.

május 18. – A szovjet kormány jegyzéket intéz Bulgáriához azzal kapcsolatban, hogy Bulgária továbbra is együttműködik Németországgal.

május 20. – Bulgáriában lemond a Bozsilov-kormány.

június 13. – Romániában a kommunisták, a hazafias gondolkodású tisztek és az udvari körök képviselői megbeszélést tartanak, amelyen elhatározzák a fegyveres felkelést.

június 20.
- Megalakul a Román Nemzeti Demokratikus Tömb.
- A Leningrádi Front csapatai felszabadítják Viborg városát.

július 19.
- A Politikai Főcsoportfőnökség direktívát ad ki a csapatoknál folyó pártpolitikai munkára vonatkozóan azzal kapcsolatban, hogy a Vörös Hadsereg Románia területére lépett.

augusztus 2.
- A főhadiszállás direktívája utasítja a 2. és a 3. Ukrán Front parancsnokát, hogy készüljenek fel hadműveletre a Iași–Kisinyov–Bengyeri körzetében tartózkodó ellenséges csoportosítás megsemmisítése céljából.

augusztus 12.
- A Szovjetunió kormánya felhívja a bolgár kormányt, hogy Bulgária szakítsa meg kapcsolatait a fasiszta Németországgal.

augusztus 20.
- Megkezdődik a 2. és a 3. Ukrán Front iași–kisinyovi hadművelete.

augusztus 21.
- A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Iași és Tîrgu Frumos román városokat.

augusztus 22.
- A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Vaslui román várost.
- A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják Belgorod-Dnyesztrovszkij (Akkerman) várost.

augusztus 23.
- Az 1. Ukrán Front csapatai felszabadítják Debica városát.
- A román antifasiszták fegyveres felkelése megdönti az Antonescu-kormányt.
- A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Roman városát.

augusztus 24.
- A 2. és a 3. Ukrán Front csapatai befejezik a kisinyovi nagy német csoportosítás bekerítését.
- A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják Kisinyovot, a Moldovai SZSZK fővárosát.
- Románia kilép a fasiszta Németország oldalán viselt háborúból, és hadat üzen Németországnak.
- A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Bacău, Bîrlad és Huși román városokat.
- A Dunai Katonai Flottilla felszabadítja Vilkovo és Kilija kikötőket.

augusztus 25.
- A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják Izmail várost.
- A 3. Balti Front csapatai felszabadítják Tartu várost.
- A Szovjetunió Külügyi Népbiztossága nyilatkozatot ad ki a Romániában történt eseményekkel kapcsolatban.
- A magyar kormány minisztertanácsot tart és elhatározza, hogy a Romániában történt politikai változások ellenére folytatja a háborút a Szovjetunió ellen.

augusztus 26.
- A Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottsága kibocsátja 4. számú körlevelét a fegyveres felkelés előkészítéséről.
- A 3. Ukrán Front csapatai és a Fekete-tengeri Flotta felszabadítja Tulcea román várost és a kikötőt.

augusztus 27.
- A 2. Ukrán Front csapatai bevonulnak Focşani és Rîmnicu Sărat román városokba.
- A 3. Ukrán Front csapatai bevonulnak Galaţi városba.
- A Fekete-tengeri Flotta hajói és deszantcsapatai felszabadítják Tulcea kikötővárost és Sulina kikötőt.

augusztus 28.
- A 2. Ukrán Front csapatai bevonulnak Buzău, a 3. Ukrán Front cssapatai pedig Brăila városba.

augusztus 29.
- A 2. és a 3. Ukrán Front befejezi a Kisinyov környékén bekerített ellenséges csoportosítás megsemmisítését.
- A főhadiszállás direktívája utasítja a 2. Ukrán Front parancsnokát, hogy fejlessze tovább a támadást Ploeşti–Slatina–Turnu Severin általános irányban.
- A főhadiszállás direktívája a 3. Ukrán Front parancsnokát utasítja, hogy fejlessze tovább a támadását, és érje el a román–bolgár határt.
- Magyarországon Lakatos Géza alakít kormányt.
- Megkezdődik a szlovákiai népfelkelés.
- A 3. Ukrán Front csapatai és a Fekete-tengeri Flotta felszabadítja Constanţa román várost és kikötőt.

augusztus 30.
- A 2. Ukrán Front csapatai elfoglalják a román kőolajipar központját, Ploeşti-t.

augusztus 31.
- A 2. Ukrán Front csapatai bevonulnak Bukarestbe.

szeptember 1.
- Bagrjanov bolgár kormánya lemond.
- A 2. Ukrán Front csapatai Turnu Severin város környékén elérik a román–jugoszláv határt.

szeptember 5.
- A 3. Ukrán Front csapatai Dobrodjeában elérik a román–bolgár határt.
- A szovjet kormány kijelenti, hogy Bulgáriával hadiállapotban levőnek tekinti magát.

szeptember 6.
- A romániai demokratikus pártok és szervezetek képviselői elhatározzák, hogy megalakítják a Nemzeti Demokratikus Frontot.

szeptember 7.
- A Bolgár (kommunista) Munkáspárt Központi Bizottsága és a Bolgár Népi Felszabadító Hadsereg vezérkara elhatározza a fegyveres felkelést.

szeptember 8.
- A 3. Ukrán Front cssapatai bevonulnak Bulgáriába.
- Bulgária hadat üzent Németországnak.
- A 3. Ukrán Front csapatai a Fekete-tengeri Flottával együttműködve, felszabadítják Ruscsuk (Rusze) bolgár várost és Várna kikötővárost.

szeptember 8. – Megkezdődik az I. Ukrán Front csapatainak kárpát-duklai hadművelete.

szeptember 9. – Szófiában kitör a fegyveres felkelés. Georgiev vezetésével megalakul a Hazafias Front kormánya.

– A főhadiszállás direktívája elrendeli, hogy a szovjet csapatok szüntessék meg a harctevékenységet Bulgáriában, mivel a bolgár kormány megszakította kapcsolatát a fasiszta Németországgal, annak hadat üzent, és kérést intézett a szovjet kormányhoz, hogy kezdjék meg a fegyverszüneti tárgyalásokat.

– A 3. Ukrán Front csapatai a Fekete-tengeri Flottával együttműködve felszabadítják Sumeu és Burgasz várost és kikötőt.

szeptember 12. – A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia aláírja a román fegyverszüneti egyezményt.

– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadították Cîmpulung-Moldovenau román várost.

szeptember 15. – A 3. Ukrán Front csapatai a bolgár kormánnyal való megegyezés alapján bevonulnak Szófiába.

szeptember 22. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Arad román várost.

– Horthy, Magyarország kormányzója fegyverszüneti kérelemmel fordult az Egyesült Államok és Anglia kormányához.

szeptember 24. – A 2. Ukrán Front csapatai Makó környékén elérik a román–magyar határt.

szeptember 28. – Megkezdődik a 3. Ukrán Front csapatainak belgrádi hadművelete.

szeptember 30. – A belgrádi hadművelet során a 3. Ukrán Front csapatai felszabadították Negotin jugoszláv várost.

szeptember vége – Közzéteszik a Magyar Kommunista Pártnak a magyar néphez intézett felhívását.

október 1. – A magyar kormány küldöttsége megérkezik Moszkvába, hogy a fegyverszünetről tárgyaljon.

október 2. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadították Vrsăč jugoszláv várost.

október 3. – A 2. Ukrán Front csapatai Temesvárról délnyugatra átlépik a román–jugoszláv határt, és Jugoszlávia területén felszabadítják Petrográdot, Vrsăcot és Bela Crkvát.

október 5. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Pančevo jugoszláv várost.

október 6. – A 2. Ukrán Front csapatai megkezdik a debreceni hadműveletet.

– A szovjet csapatok egy csehszlovák hadtesttel együtt elfoglalják a Duklai-szorost és behatolnak Csehszlovákiába.

október 7. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Velika Kikinda jugoszláv várost.

október 8. – A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják a jugoszláv Zaječart, a 2. Ukrán Front csapatai pedig befejezik a Tiszától keletre eső egész jugoszláv terület felszabadítását.

október 10. – A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják Kneževac jugoszláv várost.

– Magyarországon a kommunista párt és a szociáldemokrata párt egyezményt köt a két párt akcióegységéről.

október 11. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Cluj (Románia), Szeged (Magyarország) és Subotica (Jugoszlávia) városokat.

– Moszkvában a magyar kormányküldöttség aláírja a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia, valamint Magyarország közötti fegyverszünet előzetes feltételeiről szóló egyezményt.

október 12. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Oradea-Mare román várost.

október 14. – A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják Kruševac jugoszláv várost.

– A bolgár és jugoszláv csapatok felszabadítják Niš jugoszláv várost.

október 15. – A nyilasok puccsot hajtanak végre Magyarországon. Horthyt Szálasi javára lemondatják.

október 17. – A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják Požarevac jugoszláv várost.

október 18. – A 4. Ukrán Front csapatai felszabadítják Sighet román várost.

október 20. – A 3. Ukrán Front cssapatai a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg csapataival együtt felszabadítják Belgrádot, Jugoszlávia fővárosát.

október 21. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Debrecent.

– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Baját és Zombort, a 3. Ukrán Front csapatai pedig Kragujevac jugoszláv várost.

október 25. – A 2. Ukrán Front csapatai és az állományában működő román csapatok befejezik Erdély északi részének felszabadítását.

október 28. – A Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia aláírják a bolgár fegyverszüneti egyezményt.

október 29. – A 2. Ukrán Front csapatai megkezdik a budapesti hadműveletet.

november 4. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Szolnokot.

november 7. – A 3. Ukrán Front csapatai megkezdik az átkelést a Dunán, és hídfőt vesznek birtokba a nyugati parton.

november 17. – Az Albán Népfelszabadító Hadsereg felszabadítja Tiranát.

november 26. – A 4. Ukrán Front csapatai felszabadítják Humennét és Michalovce csehszlovák városokat, a 3. Ukrán Front csapatai pedig Mohács magyar várost.

– Befejeződik a 2. Ukrán Front csapatainak támadása, amely október 29-én indult meg azzal a céllal, hogy arctámadással elfoglalják Budapestet.

november 28. – A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják Bátaszék magyar várost.

november 29. – A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják Pécs magyar várost.

november 30. – A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják Bonyhád és Szekszárd magyar városokat, a 2. Ukrán Front csapatai pedig Szikszót és Egert.

december 2. – A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják Kaposvár, Dombóvár és Paks magyar városokat.

– Magyarországon megalakul a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front kormánya.

december 3. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Miskolcot – és a 4. Ukrán Front csapataival együttműködve – Sátoraljaújhelyt.

december 5. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Ercsit.

december 7. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Aszódot.

december 8. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Vácot.

december 9. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Balassagyarmatot.

december 12. – A főhadiszállás direktívája utasítja a 2. és a 3. Ukrán Front parancsnokát, hogy hajtsanak végre támadó hadműveletet az ellenség budapesti csoportosításának megsemmisítésére és Budapest elfoglalására.

december 20. – A 2. Ukrán Front csapatai elfoglalják Szlovákia területén Levice fontos vasúti csomópontot.

december 22. – Debrecenben megalakul a magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány.

– A 3. Ukrán Front csapatai elfoglalják Székesfehérvárt.

december 24. – A 3. Ukrán Front csapatai elfoglalják Bicskét.

december 26. – A 2. és a 3. Ukrán Front csapatai egyesülnek Esztergom környékén, s ezzel befejeződik az ellenség budapesti csoportosításának bekerítése.

december 28. – Magyarország Ideiglenes Nemzeti Kormánya hadat üzen a fasiszta Németországnak.

december 29. – A 2. és a 3. Ukrán Front parancsnoksága ultimátumban megadásra szólítja fel a budapesti bekerített ellenséges csoportosítást.

január 2–27.	– A 3. Ukrán Front csapatai visszaverik a német fasiszta csapatok Budapesten bekerített csoportosításának felmentésére irányuló ellencsapásait.
január 2–6.	– A 3. Ukrán Front csapatai visszaverik a bekerített budapesti csoportosítást felmenteni szándékozó német csapatok első csapását.
január 7–11.	– A 3. Ukrán Front csapatai visszaverik a német csapatok második ellencsapását.
január 14.	– A 4. Ukrán Front csapatai megkezdik az előrenyomulást a Kárpátokban.
január 18.	– A 2. Ukrán Front csapatai megtisztítják Pestet az ellenségtől.
január 18–26.	– A 3. Ukrán Front csapatai visszaverik a német csapatok harmadik ellencsapását.
január 19.	– A 4. Ukrán Front csapatai felszabadítják Košice és Prešov csehszlovák városokat.
január 20.	– Aláírják a fegyverszüneti egyezményt a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia, valamint Magyarország között. – A 4. Ukrán Front csapatai és az 1. csehszlovák hadtest felszabadítja Bardejov csehszlovák várost.
január 22.	– A 3. Ukrán Front csapatai felszabadítják Székesfehérvárt.
január 23.	– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Jelšava csehszlovák várost, és a román hadsereg egységeivel együttműködve Rožňavát.
január 27–február 7.	– A 3. Ukrán Front csapatai felszámolják a Dunához áttört német csapatokat.
január 28.	– A 4. Ukrán Front csapatai felszabadítják Poprad csehszlovák várost.
február 13.	– A 2. és a 3. Ukrán Front csapatai, valamint a Dunai Katonai Flottilla befejezik a budapesti német fasiszta csoportosítás megsemmisítését, és felszabadítják Budapestet.
február 17.	– A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának direktívája a 2. és a 3. Ukrán Front csapataihoz a bécsi támadó hadművelet előkészítésére és végrehajtására.
február 24.	– A 4. Ukrán Front csapatai felszabadítják Spišska Stará Ves, Spišska Nová Ves és Levoča csehszlovák városokat.
március 6–15.	– A 3. Ukrán Front csapatai az 1. bolgár és a 3. jugoszláv hadsereg csapataival együttműködésben elhárítják a német fasiszta csapatok ellentámadását a Balaton körzetében. – Petru Groza vezetésével Romániában demokratikus kormányt alakítanak.

március 7.	– Josip Broz Tito vezetésével Jugoszláviában megalakul az Ideiglenes Kormány.
	– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Banská Štiavnica csehszlovák várost.
március 14.	– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Zvolen csehszlovák várost.
március 16–április 15.	– A 2. és a 3. Ukrán Front csapatainak bécsi támadó hadművelete.
március 18.	– A 3. Ukrán Front csapatai elfoglalják Mór magyar várost.
március 19.	– A 2. Ukrán Front csapatai elfoglalják Tatát.
március 20.	– A Vörös Zászló Érdemrenddel kitüntetett Dunai Katonai Flottilla partraszállása Neszmély körzetében.
március 21.	– A 2. Ukrán Front csapatai elfoglalják Neszmély, Zalaegerszeg, Nyíregyháza, Felsőgalla és Enying városokat.
március 23.	– A 3. Ukrán Front csapatai elfoglalják Székesfehérvár, Veszprém és Zirc városokat.
március 24.	– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Komjatice csehszlovák várost.
március 25.	– A 2. Ukrán Front csapatai bevonulnak Banská Bystrica csehszlovák városba.
március 28.	– a 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Vráble csehszlovák és Komárom magyar várost, a 3. Ukrán Front csapatai pedig Győr, Csorna, Sárvár, Körmend és Szentgotthárd városokat.
március 29.	– A 3. Ukrán Front csapatai Magyarország területén elfoglalják Kapuvár, Kőszeg, Nagybajom és Szombathely városokat, majd Ausztria földjére lépnek.
	– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Šurany csehszlovák várost.
március 30.	– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Nitra, Nové Zámky csehszlovák városokat, a Dunai Katonai Flottillával együttműködve Komárnót, a 3. Ukrán Front pedig elfoglalja Böhönye, Keszthely, Marcali és Nagyatád magyar városokat.
március 31.	– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Galanta csehszlovák, a 3. Ukrán Front pedig Vasvár magyar várost.
április 1.	– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Trnava, Senec és Hlohovec csehszlovák városokat, a 3. Ukrán Front pedig elfoglalja a magyar Sopront és Nagykanizsát.
április 2.	– A 3. Ukrán Front csapatai, a bolgár csapatokkal együttműködve, felszabadítják a magyar olajipar központját, Ausztria területén pedig birtokba veszik Gloggnitz, Neukirchen és Eisenstadt városokat.
	– A 2. Ukrán Front csapatai elfoglalják Magyaróvárt.

április 3.	– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Kremnica csehszlovák várost.
április 4.	– A 2. Ukrán Front csapatai a Dunai Katonai Flottillával együttműködve felszabadítják Szlovákia fővárosát, Bratislavát. – A 2. és a 3. Ukrán Front csapatai befejezik Magyarország felszabadítását a német megszállók uralma alól.
április 5.	– Košicében nyilvánosságra hozzák Csehszlovákia Nemzeti Frontjának programját. – A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Bánovce és Malacký csehszlovák városokat, a 4. Ukrán Front pedig az 1. csehszlovák hadtesttel együtt Ružomberokot; Ausztria területén pedig elfoglalják Bruck várost.
április 11.	– Moszkvában aláírják a Szovjetunió és Jugoszlávia közti barátsági, kölcsönös segítségnyújtási és a háború utáni együttműködési szerződést.
április 13.	– A 2. és a 3. Ukrán Front csapatai elfoglalják Bécset, Ausztria fővárosát. A 2. Ukrán Front pedig felszabadítja Hodonin csehszlovák várost.
április 14.	– A 3. Ukrán Front csapatai elfoglalják Ausztria területén Korneuburgot.
április 15.	– A 2. Ukrán Front csapatai elfoglalják Ausztria területén St. Pölten várost, majd a 3. Ukrán Fronttal együttműködve pedig Floridsdorfot.
április 17.	– A 2. Ukrán Front csapatai elfoglalják az osztrák Zistersdorfot.
április 18.	– A 2. Ukrán Front csapatai elfoglalják az osztrák Mistelbach várost.
április 22.	– A 4. Ukrán Front csapatai felszabadítják Opava csehszlovák várost.
április 25.	– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Banská Bystrica csehszlovák várost.
április 26.	– A 2. Ukrán Front csapatai felszabadítják Brno csehszlovák várost.
április 30.	– A 4. Ukrán Front csapatai felszabadítják a csehszlovák Moravská Ostravát és Žilinát.
május 1.	– A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának direktívája az 1. Ukrán Fronthoz a prágai támadó hadművelet megvívására. – A 4. Ukrán Front csapatai felszabadítják Bohumin, Velká Bytča, Fryštát és Čadca csehszlovák városokat.
május 2.	– A Legfelsőbb Főparancsnokság Főhadiszállásának direktívája a 2. Ukrán Fronthoz a prágai támadó hadművelet végrehajtására.
május 5.	– Prága népének fegyveres felkelése.
május 6–11.	– Az 1., a 2. és a 4. Ukrán Front prágai támadó hadműveletének lefolyása.

május 6. – A 4. Ukrán Front csapatai felszabadítják Nový Jičin csehszlovák várost.

május 8. – A 4. Ukrán Front csapatai Csehszlovákia területén felszabadítják Olomouc várost, a 2. Ukrán Front csapatai pedig Znojmót és Jaroměřicét, valamint Ausztria területén elfoglalják Stockerau és Gollabrunn városokat.

május 9. – Az 1., a 2. és a 4. Ukrán Front csapatai Prága, Csehszlovákia fővárosába érnek, és megtisztítják a német fasiszta egységektől.

május 10. – A „Közép" és az „Ausztria" német fasiszta hadseregcsapatok Csehszlovákia területén megadják magukat.

május 15. – Befejeződik Jugoszlávia felszabadulása.

A VÁROSOK FELSZABADÍTÁSA

ROMÁNIA

ARAD

1944. szeptember 22., a 2. Ukrán Front csapatai:
az 53. HDS. – 57. löv. hdt. (OSZTASENKO, F. A. vezérőrnagy) az állományában levő: 243. löv. ho. (PARFENTYEV, N. N. ezredes), a 228. löv. ho. erőinek egysége (JESZIN, I. N. ezredes).
Az 5. LHDS – a 10. gd. CSRE. ho. erőinek egysége (VITRUK, A. N., a légierő vezérőrnagya).

BACĂU

1944. augusztus 24., a 2. Ukrán Front csapatai:
lov. hk. csop. – 23. hk. hdt. (AHMANOV, A. O. vezérőrnagy) az állományában levő: 3. hk. dd. (IVLIJEV, I. D. alezredes), a 39. hk. dd. (LISZKIN, A. M. ezredes), a 135. hk. dd. (BEZNOSCSENKO, M. Z. ezredes), az 56. gk. löv. dd. (STANYKO, F. F. ezredes), az 1443. ön. tü. e. (KLESZOV, P. I. alezredes).

BOTOŞANI

1944. április 7., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 40. HDS. – az 51. löv. hdt., a 232. löv. ho. (KOZIRJ, M. J. vezérőrnagy).

BRĂILA

1944. augusztus 28., a 2. Ukrán Front csapatai:
46. HDS. – (VLASZJUK, M. A. alezredes) 31. gd. löv. hdt. A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 16-i határozata alapján a „brăilai" elnevezést viseli a 3. gd. löv. e. (LEVIN. A. Sz. ezredes), 23. gd. tü. e. (KOSZMACSEV, N. V. alezredes), 370. és bre. e. (VASZILJEVSZKIJ, K. J. alezredes).

BUZĂU

1944. augusztus 28., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 6. HK HDS. – 5. hk. hdt. (SZAVELJEV, M. I. vezérőrnagy) állományában: a 20. gd. hk. dd. (SUTOV, Sz. F. ezredes), a 21. gd. hk. dd. (KOVALJOV, N. G.

alezredes), a 22. gd. hk. dd. (OSZADCSIJ, D. M. ezredes), az 1462. ön. tü. e. (KATYILOV, A. G. őrnagy); a 375. n. ön. tü. e. (KAPITONOV, Sz. G. alezredes).

BUKAREST (BUCUREŞTI)

1944. augusztus 31-én léptek a szovjet csapatok a város területére.
2. Ukrán Front előrevetett osztaga:
a 6. HK HDS. – az 5. g. hdt. (VOLKOV, M. V. altábornagy) állományában: a 2. g. dd. (MIRONOV, Sz. D. ezredes), a 9. g. dd. (SZELEZNYEV, K. F. ezredes), a 4. g. dd. (OVCSAROV, A. M. alezredes), a 233. hk. dd. (MIHNO, N. M. alezredes); a 18. hk. hdt. (KOLESZNYIKOV, I. M. ezredes) állományában: a 110. hk. dd. (RESETNYIKOV, I. F. ezredes), a 170. hk. dd. (CSUNYIHIN, N. P. ezredes), a 181. hk. dd. (INGYEJKIN, A. M. ezredes) a 32. gk. löv. dd. (HVATOV, M. J. ezredes); az 1. román gy. ho. (HAUPT, M. ezredes), a 233. löv. ho. (SZIDORENKO, T. I. ezredes), a 375. löv. ho. (KARPUHIN, V. D. vezérőrnagy); a 12. ö. pct. dd. (ERISZTOV, L. D. ezredes); a 22. ön. av. dd. erőinek része (GOLUKOVICS, Sz. I. alezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 17-i parancsa alapján a „bukaresti" előnevet viseli a 49. lövész hdt. (TYERENTYEV, G. N. vezérőrnagy), az 1. gd. ldt. ho. (SZOBOLJEV, D. F. ezredes), a 375. löv. ho. és a 3. ldt. löv. e. (GARVART, I. I. őrnagy), az 572. löv. e. (PASZTUSENKO, A. R. őrnagy), az 1241. löv. e. (MARTIROSZJAN, Sz. M. alezredes), a 12. ö. pct. dd., a 458. gk. e. (PAVLOV, V. V. alezredes), az 54. mü. dd. (ISZAJEV, Sz. V. ezredes), a 20. gk. dd. (CSERNYAVSZKIJ, V. P. ezredes), a 387. ö. hir. re. e. (NAKONYECSNIJ, I. T. ezredes), a 714. ö. hir. re. e. (SZUSKO, F. F. őrnagy).
A Bukaresthez vezető utakon levő ellenséges csoportosítást szétverő és Románia fővárosának védelmét biztosító csapatoknak a legfelsőbb főparancsnok 1944. augusztus 31-i direktívájában köszönetét fejezte ki, és elrendelte, hogy a győztes csapatokat 324 ágyú 24 díszsortüze köszöntse Moszkvában.

BÎRLAD

1944. augusztus 24., a 2. Ukrán Front csapatai:
46. HDS. – az 5. gd. hk. hdt. (ALEKSZEJEV, V. M. altábornagy) állományában: a 20. gd. hk. dd. (SUTOV, Sz. F. ezredes), a 21. gd. hk. dd. (KOVALJOV, N. G. alezredes), a 22. gd. hk. dd. (PAVLOVSZKIJ, G. T. alezredes), az 1462. öj. tü. e. (KATYILOV, A. G. őrnagy); a 375. n. ön. gd. tü. e. (HARITONOV, Sz. G. alezredes).

VASLUI

1944. augusztus 22., a 2. Ukrán Front csapatai:
6. HK HDS. – az 5. g. hdt. (VOLKOV, M. V. altábornagy) állományában: a 45. g. dd. (OVCSAROV, A. M. alezredes), a 233. hk. dd. (MIHNO, N. M. alezredes).
5. LHDS. – a 218. é. bre. ho. (ROMANOV, A. M. alezredes), a 312. bre. ho. (CSANPALOV, V. P. ezredes), a 3. gd. vre. hdt. a 13. vre. gd. ho. (TARANYENKO, I. A. ezredes).

GALAŢI

1944. augusztus 27., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – 31. löv. hdt. élcsap. (VLASZJUK, M. A. alezredes), a 17. LHDS. – a 262. gd. é. bre. ho. (BELICKIJ, G. I. vezérőrnagy), a 288. vre. ho. erőinek része (SZMIRNOV, B. A. ezredes).
TEE. – a 4. gd. tt. bre. hadt. (SZCSETCSIKOV, G. Sz. vezérőrnagy) állományában: a 4. gd. bre. ho. (KOZSEMJAKIN, I. I. ezredes), az 5. gd. bre. ho. (KONDRATYEV, P. I. ezredes); a 6. tt. bre. hdt. 50. bre. ho. (MENYSIKOV, F. I., a légierő vezérőrnagya).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 9-i parancsa alapján „galati" előnevet viseli: a 3. gd. ö. mkp. e. (BELOV, V. A. alezredes), a 252. ö. g. „klgs. rend." z. (SVEC, P. D. alezredes), a 84. gd. tü. e. (VOLOSIN, A. I. ezredes), a 164. vre. e. (MELENTYEV, A. D. alezredes), a 659. vre. e. (SZMESKOV, V. M. alezredes), a 672. CSRE. e. (ANANYIN, Sz. K. őrnagy), a 719. bre. e. (BAZSENOV, M. A. alezredes).

DOROHOI

1944. április 5., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 40. HDS. – az 50. löv. hdt. 74. löv. ho. erőinek egysége (GIZATULLIN, K. G. ezredes).

CAREI

1944. október 25., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 40. HDS. – a 6. román hds. hdt. (LOVJANU, E. hadtesttábornok) állományában: a 9. román gy. ho. (IONESCU, K. dandártábornok), a 4. román hadsereg 18. román hegyi ho. (CAMENITA, P. hadosztály-tábornok).

CLUJ

1944. október 11., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 27. HDS. – a 104. löv. hdt. (PETRUSEVSZKIJ, A. V. altábornagy) állományában: a 206. löv. ho. (DREMENKOV, F. I. ezredes), 204. löv. ho. (HOHLOV, I. M. ezredes); a 35. gd. löv. hdt. (GORJACSEV, Sz. G. altábornagy) állományában: a 3. gd. ldt. ho. (KONYEV, I. N. vezérőrnagy), a 163. löv. ho. erőinek egysége (KARLOV, F. V. vezérőrnagy); a 27. gd. hk. dd. (BRIZSINYEV, N. M. ezredes), a 11. tü. ho. (POPOVICS, A. D. tüzér vezérőrnagy) állományában: a 31. k. tü. dd. (LADIK, I. Sz. ezredes), a 45. á. tü. dd. (RUSZAK, A. B. alezredes), a 27. ö. á. tü. dd. (GUSCSIN, V. G. ezredes); a 30. ö. pct. dd. (SZAPOZSNYIKOV, M. G. ezredes); a 43. mü. dd. (PAVLENKO, T. T. alezredes); az 5. LHDS. – a 264. CSRE. ho. erőinek része (KLOBUKOV, J. V. ezredes), a 331. vre. ho. erőinek része (SZEMENYENKO, I. A. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. október 31-i parancsa alapján a „cluj"-i előnevet viseli: a 682. löv. e. (JAKOVLEV, G. A. őrnagy), a 748. löv. e. (PODUH, A. P. alezredes), a 30. ö. pct. tü. dd., a 31. k. tü. dd., a 652. tü. e. (GLEBOV, P. B. al-

ezredes), a 459. létü. e. (TYIMOFEJEV, M. T. ezredes), a 3. gd. ö. hk. z. (KOBEC, A. V. őrnagy), a 127. ö. hir. e. (ZSAMOV, M. V. őrnagy), a 875. ö. fe. ho. (KRASZIKOV, I. A. alezredes).

CONSTANŢA

1944. augusztus 29., a 3. Ukrán Front és a Fekete-tengeri Flotta csapatai:
3. Ukrán Front: 57. HDS. – az 5. ö. gk. löv. dd. (ZAVJALOV, N. I. alezredes).
A Fekete-tengeri Flotta: a 143. ö. teng. z. (MAKAROV, V. Sz. kapitány), a Dunai Katonai Flottilla, a 384. ö. teng. z. (KOTANOV, F. J. őrnagy); az 1. torpedónaszád dd. (GYACSENKO, G. D. első osztályú kapitány), a 2. torpedónaszád dd. (PROCENKO, V. T. másodosztályú kapitány); a 2. av. és gd. torp. v. ho. (KONARJEV, V. P. ezredes), a 13. zuhanóbombázó repülő ho. (KORZUNOV, I. J. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 7-i parancsa alapján a „constanţai" előnevet viseli: a 143. ö. teng. z., a 2. tengeralattjáró dd. (SZOLOVJEV, M. G. első osztályú kapitány), az 1. torpedónaszád ho. (MESZTNYIKOV, A. A. harmadosztályú kapitány), a 3. torpedónaszád ho. (DOVGAJ, V. I. harmadosztályú kapitány), az 5. akna- és torpedóvető, valamint az 1. gd. e. (BURKIN, M. I. őrnagy), a Haditengeri Flotta 13. gd. tbre. e. (MUSZATOV, N. A. alezredes), a haditengerészeti flotta 40. zuhanóbombázó le. (KIRJANOV, Sz. Sz. alezredes), a 18. ö. tengeri felderítő repülőszázad (KRUCSENIH, Sz. P. őrnagy).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 16-i 0314. számú parancsa alapján a „constanta"-i előnevet viseli: a 34. löv. hdt. (KOSZOBUCKIJ, I. Sz. vezérőrnagy), a 155. ö. hir. e. (GAVRILOV, A. V. ezredes).

CÎMPULUNG – MOLDO – VENESC

1944. szeptember 12., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 40. HDS. – az 50. löv. hdt. (MERKULOV, Sz. P. vezérőrnagy) állományában. az 54. MK. (KORNACSEV, M. T. ezredes), a 159. MK. (VINOGRADOV, I. N. ezredes), a 240. löv. ho. erőinek része (UMANSZKIJ, T. F. vezérőrnagy).

ORADEA-MARE

1944. október 12., a 2. Ukrán Front csapatai:
lov. g. csop. – a 4. gd. lov. hdt. (PLIJEV, I. A. altábornagy, aki a csoport parancsnoka is) állományában: a 30. löv. ho. (GOLOVSZKIJ, V. Sz. vezérőrnagy), a 9. gd. lov. ho. (GYEMCSUK, D. Sz. ezredes); a 7. g. hdt. (KATKOV, F. G. vezérőrnagy) állományában: a 41. gd. hk. dd. (KOPIJENKO, V. I. ezredes), a 64. g. dd. (SZEMILJAKOV, G. P. őrnagy); a 23. hk. hdt. FCS. (POPOV, A. A. őrnagy).

PLOEŞTI

1944. augusztus 30., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 6. HK HDS. – az 5. gd. hk. hdt. (SZAVALJEV, M. I. vezérőrnagy) állomá-

nyában: a 20. gd. hk. dd. (SUTOV, Sz. F. ezredes), a 21. gd. hk. dd. (TRETYAK, I. L. ezredes), a 22. gd. hk. dd. (ZSILIN, F. A. ezredes), a 6. gd. gk. löv. dd. (OSZADCSIJ, D. M. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 15-i parancsa alapján a „ploești"-i előnevet viseli: a 722. löv. e. (KOSZJMIN, A. V. őrnagy), a 2. gd. ldt. löv. e. (AVERBUH, M. N. őrnagy), a 9. g. dd. (SZELEZNYEV, K. F. ezredes), a 61. á. tü. dd. (BROVARNYIK, J. Sz. mérnök alezredes), a 661. tü. e. (PUSEVSZKIJ, M. I. alezredes), a 14. av. dd. (KRIVOPALOV, N. I. ezredes), a 454. av. e. (KUVSINNYIKOV, N. V. alezredes), az 1696. létü. e. (MESCSERIN, F. I. őrnagy).

ROMAN

1944. augusztus 23., a 2. Ukrán Front csapatai:
lov. hk. csop. – az 5. gd. lov. hdt. (GORSKOV, Sz. I. vezérőrnagy, ő a csoport parancsnoka is). állományában: a 11. gd. lov. ho. (SZLANOV, L. A. ezredes), a 63. lov. ho. (KRUTOVSZKIH, P. M. vezérőrnagy); a 23. hk. hdt. (AHMANOV, A. O. vezérőrnagy) állományában: a 3. hk. dd. (IVLIJEV, I. D. alezredes), a 135. hk. dd. (BEZNOSCSENKO, M. Z. ezredes), az 56. gk. löv. dd. (STANYKO, F. F. ezredes), az 1443. öj. tü. e. (KLESZOV, P. I. alezredes).

RÎMNICU SĂRAT

1944. augusztus 27., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 6. HK HDS. – az 5. gd. hk. hdt. (SZAVALJEV, M. I. vezérőrnagy) állományában: a 21. gd. hk. dd. (TRETYAK, I. L. alezredes), a 22. gd. hk. dd. (PAVLOVSZKIJ, G. T. alezredes), a 6. gk. löv. dd. (OSZADCSIJ, D. M. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 12-i parancsa alapján a „rîmniki" előnevet viseli a 9. g. hdt. (VOLKOV, M. V. a hk. csap. altábornagya).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 15-i parancsa alapján a„rîmniki" elnevezést kapta: a 42. löv. e. (CIVIN, J. V. ezredes), a 453. löv. e. (MAMEDOV, A. G. ezredes), a 645. löv. e. (BERESZTOV, V. D. alezredes), a 15. hdt. gd. löv. e. (SZIDOROK, N. G. alezredes), az 1462. öj. tü. e. (KATYILOV, A. G. őrnagy), a 90. n. tar. dd. (BELOUSZOV, V. F. ezredes), az 1431. k. tü. e. (GRICKEVICS, I. L. ezredes), az 57. gd. av. e. (SALIMA, N. A. alezredes), a 2. po. dd. (TYULEV, Sz. Sz. vezérőrnagy), a 10. határőrezred (KASKADAMOV, N. I. alezredes).

SATU-MARE

1944. október 25., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 40. HDS. – az 50. löv. hdt. 232. löv. ho. (KOZIRJ, M. J. vezérőrnagy).

SIGHET

1944. október 18., a 4. Ukrán Front csapatai:
a 17. gd. löv. hdt. – a 138. löv. ho. (VASZILJEV, V. J. ezredes).

SULINA

1944. augusztus 27., a Fekete-tengeri Flotta erői:
a 384. ö. teng. z. (KOTANOV, F. J. őrnagy), a Dunai Katonai Flottilla, a 4. F. haj. dd. erőinek része (DAVIDOV, P. P. másodosztályú kapitány); a 2. gd. av. és torpedóvető légi ho. (KONARJEV, V. P. ezredes), a 13. zuhanóbombázó ho. (KORZUNOV, I. J. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 7-i parancsa alapján a „sulinai" előnevet viseli: a 4. F. haj. dd., az 1. torpedónaszád dd. (KOTOV, Sz. N. harmadosztályú kapitány), a 2. torpedónaszád dd. (TUUL, A. P. harmadosztályú kapitány), a 29. zuhanóbombázó le. (CECERIN, A. P. alezredes), a 43. vre. e. (NYIHOMIN, D. alezredes).

TULCEA

1944. augusztus 26., a 3. Ukrán Front és a Fekete-tengeri Flotta csapatai:
a 3. Ukrán Front: a 46. HDS. 5. gd. gk. löv. dd. (ZAVJALOV, N. I. alezredes), a Fekete-tengeri Flotta: a Dunai Katonai Flottilla pc. nasz. dd. erőinek része (GYERZSAVIN, P. I. harmadosztályú kapitány); a 2. av. és torp. vető 1. gd. ho. (KANARJEV, V. P. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 7-i parancsa alapján a „tulcea"-i előnevet viseli: a 4. páncélnaszád hajóraj (SALNOV, A. N. harmadosztályú kapitány).

FOCŞANI

1944. augusztus 27., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 6. HK HDS. – az 5. gd. hk. hdt. (SZAVELJEV, M. I. vezérőrnagy) állományában: a 21. gd. hk. dd. (TRETYAK, I. L. alezredes), a 22. gd. hk. dd. (PAVLOVSZKIJ, G. T. alezredes), a 6. gd. gk. löv. dd. (OSZADCSIJ, D. M. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 15-i parancsa alapján a focşani" előnevet viseli: a 86. löv. e. (HODACSINSZKIJ, A. B. alezredes), az 1127. löv. e. (GARKUSA, N. J. ezredes), az 529. löv. e. (MERKUSIN, V. Sz. alezredes), a 737. löv. e. (BELJAJEV, A. Sz. alezredes), a 9. gd. ldt. löv. e. (PUSZTOVCSAR, F. J. alezredes), a 12. gd. ldt. löv. e. (VESZELOV, M. M. alezredes), a 375. gd. n. öj. tü. e. (HARITONOV, Sz. G. alezredes), a 4. ö. mkp. e. (VORONOS, I. J. ezredes), a 365. tü. e. (TYIMOFEJEV, V. J. alezredes), az 1. gd. ldt. tü. e. (USZ, N. A. őrnagy), a 993. létü. e. (OREHOV, I. M. alezredes), a 22. g. mü. dd. (GOLUKOVICS, Sz. I. alezredes), a 76. ö. hir. z. (MAMICSEV, M. D. ezredes).

HUŞI

1944. augusztus 24., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 18. hk. hdt. (POLOZKOV, V. I., a hk. csap. vezérőrnagya) állományában: a 32. gk. löv. dd. (HVATOV, M. J. ezredes), a 181. hk. dd. (INGYEJKIN, A. M. ezredes), az 5. g. hdt. – a 9. g. dd.) erőinek része (SZELEZNYEV, K. F. ezredes); az 5. LHDS. – a 218. é. bre. ho. erőinek része (ROMANOV, V. P. alezredes), a 312. é. bre. ho. (CSANPALOV, V. P. ezredes).

1944. augusztus 21., a 2. Ukrán Front csapatai:
Az 52. HDS. – 73. löv. hdt. (MARTIROSZJAN, Sz. Sz. vezérőrnagy) állományában: a 116. löv. ho. (SZMIRNOV, V. A. vezérőrnagy), a 294. g. ho. (PEREPELICA, I. A. ezredes); a 48. löv. hdt., 50. löv. ho. (RUBAN, N. A. ezredes); a 233. hk. dd. (MIHNO, N. M. alezredes); a 31. pct. dd. (VLAGYIMIROV, B. G. ezredes), a 98. n. tar. dd. (PURIN, P. P. alezredes), az 5. LHDS. – a 3. gd. vre. hdt., a 13. gd. vre. ho. (TARANYENKO, I. A. ezredes), a 10. gd. CSRE. ho. (VITRUK, A. N., a légierő vezérőrnagya), a 218. é. bre. ho. (ROMANOV, N. K. alezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 15-i parancsa alapján a „iaşi" előnevet kapta: a 104. gd. löv. e. (ARSAVA, M. I. őrnagy), a 182. gd. löv. e. (GROZOV, M. T. őrnagy), a 235. gd. löv. e. (MOISZEJEV, I. P. alezredes), a 845. löv. e. (BEGYIN, I. Sz. alezredes), a 859. löv. e. (KAPRALOV, P. A. alezredes), a 929. löv. e. (KOROTKIH, P. A. őrnagy), az 1. hdt. gd. löv. e. (JAROTA, A. F. alezredes), a 14. gd. ldt. löv. e. (BIKEJEV, A. F. őrnagy), az 56. gk. löv. dd. (STANYKO, F. F. ezredes), a 20. gd. hk. dd. (SUTOV, Sz. F. ezredes), a 27. gd. ö. hk. dd. (BRIZSINYEV, N. M. ezredes), a 6. öj. tü. dd. (OBGALENKOV, N. A. ezredes), a 697. ön. tü. e. (USZKOV, P. P. őrnagy), az 1458. öj. tü. e. (TYITARENKO, P. T. ezredes), a 22. ö. hk. elh. tü. dd. (MOTOV, A. Sz. ezredes), a 27. HDS. á. tü. dd. (GUSCSIN, V. G. ezredes), a 40. tar. tü. dd. (NYIKITYIN, N. P. ezredes), a 97. ö. n. tar. tü. (MASZLOV, A. G. ezredes), a 98. n. tar. tü. dd., a 152 HDS. á. tü. dd. (PSZTUH, I. N. ezredes), a 153. HDS. á. tü. dd. (VERHALLO, A. A. alezredes), a 6. dg. ldt. tü. e. (PETROV, Sz. V. alezredes), a 8. gd. ldt. tü. e. (GERJATOVICS, A. A. alezredes), a 65. gd. tü. e. (JAKISIN, M. A. alezredes), a 173. gd. tü. e. (GAHOKIDZE, S. M. őrnagy), a 791. tü. e. (BOLSZUNOVSZKIJ, P. F. alezredes), a 849. tü. e. (VORONOV, I. F. alezredes), az 1316. HDS. hk. elh. tü. e. (LANSZKIJ, M. O. őrnagy), az 1501. hk. elh. tü. e. MUSZIN, G. H. őrnagy), a 8. gd. av. dd. (SEJNYIN, A. O. alezredes), a 33. gd. av. dd. (SASLOV, T. F. alezredes), a 47. gd. av. e. (KOLOMEJCEV, A. F. alezredes), a 48. gd. av. e. (BREJEV, V. J. alezredes), a 80. gd. av. e. (SZAMCSENKO, A. I. alezredes), a 290. HDS. av. e. (POPLIKO, F. N. őrnagy), a 302. gd. av. e. (KAZAK, A. Sz. alezredes), a 457. av. e. (NOVOZSENOV, I. P. alezredes), a 461. HDS. av. e. (LEONTYEV, L. V. őrnagy), a 11. létü. ho. (PAVLOV, K. J. ezredes), a 27. létü. ho. (NYEKRASZOV, A. M. ezredes), az 1. po. dd. (NASZONOV, M. A. alezredes), a 27. mü. dd. (VASZILJEV, N. Sz. vezérőrnagy), a 43. mü. dd. (PAVLENKO, T. T. alezredes), az 58. mü. dd. (PENZIN, P. N. ezredes), a 18. gd. mü. z. (GOROBEC, V. G. őrnagy), a 176. ö. u. z. (JERASZTOV, P. A. őrnagy), a 60. ö. hir. e. (GAVRILIN, N. Sz. ezredes), a 128. ö. hir. e. (RAJEVSZKIJ, V. N. ezredes), a 364. ö. hir. z. (VJAZKOV, A. V. őrnagy), a 3. gd. vre. hdt. (PODGORNIJ, I. D. vezérőrnagy), a 218. bre. ho., a 392. bre. e. (ILLARIONOV, Sz. V. alezredes), a 207. ö. h. fre. e. (KOMAROV, G. G. ezredes), az 511. ö. fre. e. (BERMAN, Sz. D. alezredes), a 37. határőrezrednek (JAROSZLAVSZKIJ, V. P. alezredes), a 128. határőrezrednek (SZTOLETNYIJ, N. D. alezredes).

BURGASZ

1944. szeptember 9., a 3. Ukrán Front és a Fekete-tengeri Flotta csapatai:
a 4. gd. g. hdt. – a 13. gd. g. dd. (TROCENKO, J. I. ezredes), a Fekete-tengeri Flotta – a 384. ö. tengeri z. (KOTANOV, F. J. őrnagy); az ö. őrhajó dd. 1. őrhajó raj (RATNYER, A. M. másodosztályú kapitány).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 27-i parancsa alapján a „burgaszi" előnevet viseli: a 39. gd. hk. e. (GARFUNKEL, Sz. V. ezredes), a 864. öj. tü. e. (KARTASOV, A. N. alezredes), a 740. létü. e. (SISOV, M. I. alezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 29-i parancsa alapján a „burgaszi" előnevet viseli: az 1. őrhajóraj.

VÁRNA

1944. szeptember 8., a 3. Ukrán Front és a Fekete-tengeri Flotta csapatai:
az 57. HDS. – az 5. gd. gk. löv. dd. (ZAVJALOV, N. I. ezredes), a Fekete-tengeri Flotta – a 384. ö. tengeri z. (KOTANOV, F. J. őrnagy), az 1. torpedónaszád dd. erőinek része (GYACSENKO, G. D. másodosztályú kapitány).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 27-i parancsa alapján a „várnai" előnevet viseli: a 282. gd. löv. e. (SZTUGYENYIK, V. J. ezredes), az 1120. löv. e. (RUSZEV, A. A. alezredes), a 62. ö. mkp. z. (VDOVENKO, K. A. őrnagy), a 37. gd. hk. e. (KLEJMENOV, Sz. I. alezredes), a 218. ö. g. mü. z. (ZAJCEV, Sz. A. őrnagy).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 29-i parancsa alapján a „várnai" előnevet viseli: a 2. önkéntes ho. (PIVENY, M. M. harmadosztályú kapitány).

RUSCSUK (RUSZE)

1944. szeptember 8., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 31. gd. löv. hdt. 4. gd. löv. ho. erőinek része (PARFENOV, K. D. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 27-i parancsa alapján a „ruscsuki" előnevet viseli: a 11. gd. löv. e. (MISCSENKO, Sz. Sz. ezredes), a 134. határőrezred (JEGOROV, N. A. őrnagy), a 452. ö. re. szd. (KONDRASEV, F. G. őrnagy).

SUMEN

1944. szeptember 9., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 34. löv. hdt., 353. löv. ho. élcsap. (KUZNYECOV, P. I. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. szeptember 27-i parancsa alapján a „sumeni" előnevet viseli: a 19. löv. ho. (LAZAREV, P. J. vezérőrnagy), az 52. löv. ho. (MILJAJEV, L. M. ezredes), a 810. löv. e. (PROMSZKIJ, A. V. őrnagy), a 16. g. dd. (MARSEV, M. F. ezredes), a 41. gd. hk. dd. (KOPIJENKO, V. J. ezredes), a 96. ö. hk. dd. (KULIBABENKO, V. A. alezredes), az 1202. öj. tü. e. (DVORKIN, J. A. alezredes).

BELGRÁD

1944. október 20., a 3. Ukrán Front és JNF HDS csapatai:
(A belgrádi hadműveletben a bolgár néphadsereg csapatai is részt vettek.)
a 3. Ukrán Front:
a 4. gd. g. hdt. (ZSDANOV, V. I. altábornagy) állományában: a 13. gd. g. dd. (OBATUROV, G. I. alezredes), a 14. gd. g. dd. (NYIKITYIN, N. A. ezredes), a 15. gd. g. dd. (ADRIANOV, M. A. alezredes), a 36. gd. hk. dd. (ZSUKOV, P. Sz. ezredes), a 292. gd. ön. tü. e. (SAHMETOV, Sz. K. alezredes), a 352. gd. n. öj. tü. e. (TYIBERKOV, I. M. ezredes), a 42. pct. tü. dd. (LEONOV, K. A. ezredes); az 5. gd. ö. gk. tü. dd. (ZAVJALOV, N. I. ezredes); az 58. gd. av. e. (NYIZKOV, A. M. őrnagy); a 22. létü. ho. (DANYSIN, I. M. ezredes), az 57. HDS. – a 75. löv. hdt. 236. löv. ho. (KULIZSSZKIJ, P. I. ezredes); a 68. löv. hdt. 73. gd. löv. ho. (KOZAK, I. Sz. A. vezérőrnagy), a Dunai Katonai Flottilla – a pc. nasz. dd. 1. gd. páncélosnaszád hajóraj. (BARBOTYKO, Sz. I. sorhajókapitány); a 4. folyami dd. 4. páncélnaszád hajóraj (BUTVIN, K. I. főhadnagy); kísérő parti osztag (ZIDRA, K. T. őrnagy), a 17. LHDS. – a 10. CSRE. hdt. (TOLSZTYIKOV, O. V.) altábornagy) állományában: a 295. vre. ho. (SZILVESZTROV, A. A. ezredes), a 306. CSRE. ho. (IVANOV, A. V. ezredes), a 136. CSRE. ho. erőinek része (TYEREHOV, N. P. ezredes); a 10. gd. CSRE. ho. (VITRUK, A. N., a légierő vezérőrnagya), a 236. vre. ho. (KUDRASOV, V. J. ezredes), a 288. vre. ho. erőinek része (SZMIRNOV, B. A. ezredes).
JNF HDS: az 1. hadseregcsoport (DAPČEVIĆ PEKO vezérezredes) állományában: az 1. proletár ho. (JOVANIĆ VASO ezredes), a 6. proletár ho. (JOVANOVIĆ DŽOKO ezredes), az 5. roham ho. (MORAČA MILJUTIN ezredes), a 21. roham ho. (MILOJEVIĆ MILOJE ezredes), a 12. hds. hdt. (LEKIC DANILO vezérőrnagy) állományában: a 11. roham ho. (ŠELEGOVIĆ MILOŠ ezredes), a 16. roham ho. (PERIČIN MARKO alezredes), a 28. roham ho. (NENEZIĆ RADOJICA alezredes, a 36. roham ho. (JOVIĆ RADOSLAV alezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. november 14-i parancsa alapján a „belgrádi" előnevet viseli: a 68. löv. hdt. (SKODUNOVICS, N. N. vezérőrnagy), a 75. löv. hdt. (AKIMENKO, A. Z. vezérőrnagy), a 223. löv. ho. (SZAGITOV, A. G. ezredes), a 78. löv. e. (LEVASEV, K. P. alezredes), a 177. löv. e. (PETRIN, N. K. alezredes), a 306. gd. löv. e. (TORGASEV, I. A. őrnagy), 703. löv. e. (KOLOMAJEV, F. N. őrnagy), a 15. gd. g. dd., a 32. gd. ö. g. dd. (amelyet az 5. gd. ö. gk. löv. dd-ból szerveztek), a 38. gd. hk. e. (TULOV, P. F. ezredes), a 23. tar. tü. dd. (KARPENKO, Sz. K. ezredes), a 246. gd. tü. e. (DMAJEV, B. V. alezredes), a 374. hds. pct. tü. e. (SZELEZNYEV, I. V. őrnagy), az 595. hds. pct. tü. e. (DREMLUGA, I. D. őrnagy), az 1512. pct. tü. e. (TYERESCSENKO, F. J. őrnagy), a 71. hds. létü. e. (MOKIJENKO, P. A. ezredes), az 1118. létü. e. (SZELIVANOV, N. I. ezredes), a 298. ö. hir. z. (BELKIN, J. I. őrnagy), az 1. gd. páncélnaszád hajóraj. 91. határőrezredének (UMANYEC, I. F. alezredes).
A Belgrád felszabadításában részt vevő csapatoknak a legfelsőbb főparancsnok 1944. október 20-i, 201. számú parancsában köszönetét fejezi ki, és elrendeli, hogy Moszkvában 324 ágyú 24 díszsortüze üdvözölje a győztes csapatokat.

A Szovjetunió Legfelső Tanácsának Elnöksége 1945. június 9-i rendeletével „Belgrád felszabadításáért" emlékérmet alapított.

VELIKA KIKINDA

1944. október 7., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 37. löv. hdt. 108. gd. löv. ho. (DUNAJEV, Sz. I. ezredes).

VRŠAC

1944. október 2., a 2. Ukrán Front csapatai:
46. HDS. – a 37. löv. hdt. 59. gd. löv. ho. (KARAMISEV, G. P. vezérőrnagy), a 10. gd. löv. hdt. 86. gd. löv. ho. erőinek része (SZOKOLOVSZKIJ, V. P. vezérőrnagy).

ZAJEČAR

1944. október 8., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 64. löv. hdt. 19. löv. ho. (LAZAREV, P. J. vezérőrnagy); a 35. gd. av. e. (LEONOV, V. M. őrnagy).

KNEŽEVAC

1944. október 10., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – az 1. gd. MK. erőinek része (NYIKITYIN, Sz. I. ezredes).

KRAGUJEVAC

1944. október 21., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 68. löv. hdt. (SKODUNOVICS, N. N. vezérőrnagy) állományában: a 93. löv. ho. (SZALICSEV, Sz. V. ezredes), a 123. löv. ho. (MUHAMEGYAROV, L. S. ezredes); a 23. ö. av. dd. (USZIK, V. P. ezredes), a 25. gd. av. e. (POPOV, A. A. alezredes).

KRUŠEVAC

1944. október 14., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 64. löv. hdt. 52. löv. ho. (MILJAJEV, L. M. vezérőrnagy).

NEGOTIN

1944. szeptember 30., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 113. löv. ho. (MUHAMEGYAROV, L. S. ezredes).

PANČEVO

1944. október 5., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 10. gd. löv. hdt. 49. gd. löv. ho. (MARGELOV, V. F. vezérőrnagy).

PETROVGRAD

1944. október 3., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 31. gd. löv. hdt. 34. gd. löv. ho. (MAKSZIMOVICS, I. A. ezredes).

POŽAREVAC

1944. október 15., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 75. löv. hdt. (AKIMENKO, A. Z. vezérőrnagy) állományában: a 74. löv. ho. (SZICSEV, K. A. ezredes), a 233. löv. ho. erőinek része (KOLOMAJEV, F. N. őrnagy), az 5. gd. ö. gk. löv. dd. (ZAVALOV, N. I. ezredes); az 1891. ön. tü. e. (KATYILOV, A. G. őrnagy), a 45. gd. av. e. (LUPANOV, M. A. alezredes).

SMEDEREVO

1944. október 17., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 75. löv. hdt. 74. löv. ho. (SZICSEV, K. A. ezredes); a Dunai Katonai Flottilla – páncélnaszád dd. (GYERZSAVIN, P. I. másodosztályú kapitány).

STARI BEČEJ

1944. október 8., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 31. gd. löv. hdt. 34. gd. löv. ho. (MAKSZIMOVICS, I. A. vezérőrnagy).

SUBOTICA

1944. október 11., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 31. gd. löv. hdt. 40. gd. löv. ho. élcsap (BRANSZBURG, L. S. ezredes).

MAGYARORSZÁG

ASZÓD

1944. december 7., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 7. gd. HDS. – a 30. löv. hdt. (LAZKO, G. Sz. vezérőrnagy) állományában: a 36. gd. löv. ho. (LILENKOV, G. P. vezérőrnagy), a 151. löv. ho. erőinek egysége (PODSIVAJLOV, D. P. vezérőrnagy).

BALASSAGYARMAT

1944. december 9., a 2. Ukrán Front csapatai:
lov. g. csop. (PLIJEV, I. A. altábornagy): a 6. gd. lov. hdt. (SZOKOLOV, Sz. V. altábornagy) állományában: a 8. gd. lov. ho. (PAVLOV, D. N. vezérőrnagy), a 13. gd. lov. ho. (BELOUSZOV, G. A. vezérőrnagy), a 4. gd. g. hdt. (ZSDANOV, V. I. altábornagy) állományában: a 14. gd. g. dd. (NYIKITYIN, N. A. ezredes), a 15. gd. g. dd. (ANDRIANOV, M. A. alezredes), a 36. gd. he. dd. (ZSUKOV, P. Sz. ezredes),
az 5. LHDS. – a 312. é. bre. ho. (CSANPALOV, V. P. ezredes).

BÁTASZÉK

1944. november 28., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 4. gd. HDS. – a 21. gd. löv. hdt. 41. gd. löv. ho. erőinek része (CVETKOV, K. N. vezérőrnagy).

BÖHÖNYE

1945. március 30., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 64. löv. hdt. 73. gd. löv. ho. (SCSERBENKO, V. I. ezredes).

BICSKE

1944. december 24., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 49. gd. löv. ho. (MARGELOV, V. F. vezérőrnagy), a 10. gd. löv. hdt., a 18. hk. hdt. (GOVORUNYENKO, P. D. vezérőrnagy) állományában: a 110. hk. dd. (RESETNYIKOV, I. F. ezredes), a 170. hk. dd. (CSUNYIHIN N. P. ezredes), a 181. hk. dd. (KUBLANOV, A. K. alezredes), a 32. gk. löv. dd. (HVATOV, M. J. ezredes), az 1438. öj. tü. e. (ZATILKIN, F. A. alezredes), az 58. gd. av. e. (ZSARIKOV, A. J. alezredes).
A 17. LHDS. – a 10. CSRE hdt. (TOLSZTYIKOV, O. V., a légierő altábornagya) állományában: a 306. CSRE. ho. erőinek része (IVANOV, A. V. ezredes), a 295. vre. ho. erőinek része (SATYILIN, F. Sz. alezredes), a 262. bre. ho. erőinek része (TYISCSENKO, Sz. I., a légierő vezérőrnagya), a 136. CSRE. ho. erőinek része (TYEREHOV, N. P. ezredes).

BONYHÁD

1944. november 30., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 2. gd. HDS. – a 21. gd. löv. hdt. 62. gd. löv. ho. (MOSLAK, I. N. ezredes).

BUDAPEST

1945. február 13., a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai:
a 2. Ukrán Front: a 7. gd. HDS. – a 30. löv. hdt. (LAZKO, G. Sz. vezérőrnagy) állományában: a 25. gd. löv. ho. (PERMANOV, A. M. ezredes), a 155. löv. ho. (BATLUK, N. J. ezredes), a 151. löv. ho. (PODSIVAJLOV, D. P. vezérőrnagy),

a 36. gd. löv. ho. (LILENKOV, G. P. vezérőrnagy). A 7. román tü. hdt. (VÎRTEJEANU, E. hadtesttábornok) állományában: a 2. román gy. ho. VOICU M. dandártábornok), a 19. román gy. ho. (LĂCĂTUŞU, M. dandártábornok), a 9. román lov. ho. (ANTONESCU I. dandártábornok), a 18. gd. löv. hdt. (SZOSZJEDOV, L. B. vezérőrnagy) állományában: a 297. löv. ho. (KOVTUN-SZTANKEVICS, A. I. ezredes – 1945. január 31. (BULIGIN, V. A. alezredes), a 66. gd. löv. ho. (FROLOV, Sz. F. vezérőrnagy), a 317. löv. ho. (GUSCSIN, B. V. ezredes), a 68. gd. löv. ho. (NYEKRASZOV, I. M. vezérőrnagy, az 5. gd. áttö. tü. ho. (IVANOV, V. N. tü. vezérőrnagy állományában: a 17. gd. á. tü. dd. (SZEDAS, K. A. ezredes), a 18. gd. tar. tü. dd. (KOROTYEJEV, P. M. ezredes), a 95. n. tar. tü. dd. (KRIZSEVICS, D. I. ezredes), a 27. av. dd. (MÁTJUHA, M. I. alezredes), a 16. áttö. tü. hdt. (SZTROK, A. I. ezredes) állományában: az 52. tar. tü. dd. (MIRONOV, K. J. alezredes), a 61. á. tü. dd. (BROVARNYIK, J. Sz. mérnök alezredes), a 90. n. tar. tü. dd. (IVANOV, V. K. őrnagy), a 109. tar. tü. dd. (ADAMCSIK, G. L. ezredes), a 14. av. dd. (POPOLZUHIN, P. Sz. alezredes), a 22. ö. pct. tü. dd. (MOTOV, A. Sz. alezredes), a 41. gd. á. tü. dd. (BOGUSEVICS, I. M. ezredes), a 152. hds. á. tü. dd. (PASZTUH, I. N. ezredes), a 48. gd. av. e. (BREJEV, V. J. alezredes), a 66. gd. av. e. (TRONYEV, I. P. alezredes), a 80. gd. av. e. (SZAMCSENKO, A. I. alezredes); a 14. g. mü. dd. (KOVALENKO, F. G. ezredes).

a 27. HDS. – a 337. löv. ho. (GOROBEC, T. P. ezredes), az 5. LHDS. – az 5. CSRE. hdt. (KAMANYIN, N. P., a légierő vezérőrnagya) állományában: a 4. CSRE. gd. ho. (SZAPRIKIN, V. P. ezredes), a 331. vre. ho. (SZEMENYENKO, I. A. ezredes); a 3. gd. CSRE. hdt. (SZTYEPICSEV, V. V., a légierő altábornagya állományában: a 7. gd. CSRE. ho. (SUTYEJEV, G. P. ezredes), a 12. gd. CSRE. ho. (CSIZSIKOV, L. A. ezredes), a 279. vre. ho. (BLAGOVESCSENSZKIJ, V. G. ezredes), a 3. gd. vre. hdt. (PODGORNIJ, I. D., a légierő altábornagya) állományában: a 6. gd. vre. ho. (GEJBO, I. I. ezredes), a 13. gd. vre. ho. (TARANYENKO, I. A. ezredes), a 14. gd. vre. ho. (JUDAKOV, A. P. ezredes), a 218. é. bre. ho. (ROMANOV, N. K. ezredes), a 312. é. bre. ho. (CSANPALOV, V. P. ezredes).

A 3. Ukrán Front: a 46. HDS. – a 37. löv. hdt. (KOLCSUK, F. Sz. vezérőrnagy állományában: a 83. teng. löv. dd. (SZMIRNOV, L. K. ezredes), a 316. löv. ho. (CSEBOTAREV, G. Sz. ezredes), a 320. löv. ho. (BURIK, I. Z. ezredes), a 108. gd. löv. ho. (DUNAJEV, Sz. I. ezredes), az 59. gd. löv. ho. (KARAMISEV, G. P. vezérőrnagy), a 10. gd. löv. hdt. (RUBANYUK, I. A. altábornagy) állományában: a 180. löv. ho. (PAVLOVICS, A. A. vezérőrnagy), a 109. gd. löv. ho. (BALDINOV, I. V. ezredes), a 49. gd. löv. ho. (MARGELOV, V. F. vezérőrnagy); a 23. löv. hdt. 99. löv. ho. (GYERZIJAN, Z. T. ezredes), a 2. gd. g. hdt. (SZVIRIDOV, K. V. altábornagy) állományában: a gd. g. dd. (LASCSENKO, M. I. ezredes), a gd. g. dd. (SZAFIULIN, N. Sz. ezredes), a 37. gd. hk. dd. (OGNYEV, N. A. alezredes), a 30. ö. n. hk. e. (PARFENOV, K. I. alezredes); az 1505. öj. tü. e. (ROGACSEV, I. F. alezredes); a 7. áttö. tü. ho. (BOBROVNYIKOV, I. J. tü. vezérőrnagy) állományában: a 9. gd. á. tü. dd. (TARASZENKO, J. P. ezredes), a 105. tar. tü. dd. (LUPAKOV, N. F. ezredes), a 33. av. dd. (PISZTRUZSAK, F. Sz. ezredes), a 11. mü. dd. (ZAGREBIN, A. G. ezredes), a 12. mü. dd. (PAVLOV, P. G. ezredes).

Dunai Katonai Flottilla – az 1. folyamhajózó dd. (GYERZSAVIN, P. I. másod-

osztályú kapitány), a 2. folyamhajózó dd. (ARZSAVKIN, A. F. másodosztályú kapitány) a kísérő parti csapat (ZIDRA, K. T. őrnagy), a 17. LHDS. – a 10. CSRE. hdt. (TOLSZTYIKOV, O. V. a légierő altábornagya) állományában: a 136. CSRE. ho. (TYEREHOV, N. P. ezredes) a 306. CSRE. ho. (IVANOV, A. V. ezredes), a 295. vre. ho. (SATYILIN, F. Sz. alezredes), a 189. CSRE. ho. (BELICKIJ, G. I., a légierő vezérőrnagya), a 194. vre. ho. (GYEMENTYEV, F. N. ezredes), a 244. bre. ho. (NYEDOSZEKIN, P. V, ezredes) a 262. é. bre. ho. (TYISCSENKO, Sz. I., a légierő vezérőrnagya), a 288. vre. ho. (SZMIRNOV, B. A. ezredes).

A budapesti ellenséges csoportosítás megsemmisítése érdekében az erők egyesítése és harctevékenységük jobb összehangolása céljából a 2. Ukrán Front parancsnokának 1945. január 11-i, 24 órakor kiadott parancsa értelmében a 18. gd. löv. hdt. irányítási bázisán létrehozták a budapesti harccsoportot (parancsnoka – AFONYIN, I. M. vezérőrnagy – 1945. január 20-ig, majd MANAGAROV, I. M. altábornagy). A csoport állományába a 7. gd. HDS következő magasabbegységei és egységei tartoztak: a 18. gd. löv. hdt., a 30 löv. hdt., a 7. román hds. hdt. 1945. január 16-ig, az 5. áttö. tü. ho., a 48. gd. av. e., a 14. mü. dd.

1945. január 20-án a csoport állományából kivált a 30. löv. hdt. (a 25. gd. löv. ho.-t kivéve).

1945. január 21-én a csoport állományát kiegészítették: a 30. löv. hdt. (a 83. teng. löv. dd., a 316. löv. ho., a 320. löv. ho., a 108. gd. löv. ho.); a 75. löv. hdt. (a 180. löv. ho., a 109. gd. löv. ho.); a 7. áttö. tü. e., a 16. áttö. tü. e., a 22. ö. pct. tü. dd.; a 66. gd. av. e., a 80. gd. av. e., a 11. mü. dd., a 12. mü. dd.

A legfelsőbb főparancsnok 1945. április 5-i parancsa alapján „budapesti" előnevet nyert: a 10. gd. löv. hdt., a 20. gd. löv. hdt. (BIRJUKOV, N. I. vezérőrnagy), a 30. löv. hdt., a 37. löv. hdt., a 75. löv. hdt., a 25. gd. löv. ho., a 62. gd. löv. ho. (MOSLAK, I. N. ezredes), a 151. löv. ho., a 317. löv. ho., a 21. gd. ldt. tü. e. (RABCSENKO, M. I. alezredes), a 81. löv. gd. e. (ZSUKOV, I. M. ezredes), a 106. gd. löv. e. (STEINMAN, M. B. ezredes), a 107. gd. löv. e. (MUSZAELJAN, B. A. alezredes), a 124. gd. löv. e. (ROGATYENY, K. I. ezredes – 1945. február 9-ig, KIRIJA, V. J. alezredes), a 145. gd. löv. e. (HRIPKO, D. I. alezredes), a 149. gd. löv. e. (TYURIN, A. I. ezredes), a 198. gd. löv. e. (TKACSEV, I. P. őrnagy), a 201. löv. e. (JERMISIN, J. D. alezredes), a 208. gd. löv. e. (KARAPETYAN, V. M. alezredes, a 263. gd. löv. e. (GYENYISZENKO, A. A. alezredes), a 266. löv. e. (GOLUBCSIKOV, A. I. alezredes), a 308. gd. löv. e (NASZTAGUNYIN, V. Sz. alezredes), a 312. gd. löv. e. (VESZELKOV, D. M. ezredes – 1945. január 16-ig, majd TATARCSUK, K. Sz. ezredes), a 481. löv. e. (ROMANOVSZKIJ, Sz. F. őrnagy), a 786. löv. e. (TARANYENKO, A. K. őrnagy, 1945. január 23-ig, majd POPOV, F. T. őrnagy), az 1059. löv. e. (BASZKIN, L. J. őrnagy), az 1075. löv. e. (LEDNYEV, A. A. őrnagy), az 5. gd. lov. hdt. (GORSKOV, Sz. I. altábornagy), a 2. gd. g. hdt., a 18. hk. hdt. (GOVORUNYENKO, P. D. vezérőrnagy), a 23. hk. hdt. (AHMANOV, A. O. altábornagy), a 3. hk. dd. (IVLIJEV, I. D. alezredes), az 52. tar. tü. dd., a 109. tar. tü. dd., a 123. hds. á. tü. dd. (PROHOROV, V. F. ezredes), a 202. ö. k. tü. dd. (ZSIVUCKIJ, I. Sz. alezredes), az 53. gd. tü. e. (KOTALJEVSZKIJ, F. Sz. alezredes), a 136. gd. tü. e. (BOLILIJ, V. F. őrnagy, 1945. január 31-ig, majd FROLOV, M. P. százados), a 210. k. tü. e. (JUNOSEV, G. P. alezredes), a 230. tar. tü. e. (ROGYIONOV, V. I. őrnagy), a 857. t. e. (MAKEDONOV, M. P. őrnagy), a 985. tü. e. (SZIRENKO, D. I. őrnagy), az 1172. pct. tü. e. RUTMAN,

Z. M. alezredes), az 1232. á. tü. e. (KOMARGYIN, M. Sz. ezredes), az 1963. pct. tü. e. (BORODAJ, Sz. N. őrnagy), a 110. gd. ö. pct. tü. ho. (MISCSENKO, P. F. százados), a 28. gd. av. dd. (LUPANOV, M. A. ezredes), a 9. létü. ho. (ROSCSINSZKIJ, N. A. ezredes), az 1697. létü. e. (VERBA, D. Sz. őrnagy), a 60. ö. létü. ho. (POPOV, A. P. őrnagy), a 11. mü. dd., a 69. ö. mü. z. (SZMIRNOV, B. A. őrnagy), a 130. ö. g. po. z. (KOVALJEV, I. P. őrnagy), a 176. ö. h. lász. szd. (RUSZANOV, P. K. százados), a 12. ö. hir. e. KOLENNYIKOV, N. I. alezredes), a 16. ö. mü. e. (LITVINOV, N. P. ezredes), a 249. ö. mü. z. (SZAFONOV, I. G. őrnagy), a 450. ö. mü. z. (MONAHOV, V. F. százados), a 489. ö. hir. z. (JEREMIN, G. I. őrnagy), a 336. határőrezred (MARTINOV, Sz. A. alezredes), a 3. gd. CSRE. hdt., a 14. gd. vre, ho., a 13. gd. bre. ho. (BROVKO, I. K., a légierő vezérőrnagya), a 18. gd. bre. ho. (TYIHONOV, V. G., a légierő vezérőrnagya), a 122. vre. e. (ROSZLAKOV, N. A. alezredes), az 530. vre. e. (KULINYICS, A. M. őrnagy), a 131. gd. CSRE. e. (DAVIDOV, B. J. őrnagy), a 188. gd. CSRE. e. (VALENYUK, J. G. alezredes), a 190. gd. CSRE. e. (MELNYIKOV, I. P. alezredes), a 2. gd. bre. e. (BRUSZNYICIN, M. A. alezredes), a 21. gd. bre. e. (MOROZOV, V. I. ezredes), a 224. gd. bre. e. SZMITYIJENKO, M. P. ezredes), a 452. bre. e. (PANYICSKIN, A. A. őrnagy), a 453. bre. e. (PROKOFJEV, J. P. alezredes), a 993. bre. e. (GIRIN, Sz. V. alezredes), a 85. ö. egészségügyi légi ezred (VOSZKANYAN, S. N. alezredes), az 1001. ö. sebesültszállító rep. e. (SVELIDZE. K. J. alezredes), az 517. re. mü. z. (SZOLOVJEV, L. M. alezredes).

A Budapest felszabadításában részt vevő csapatoknak a legfelsőbb főparancsnok 1945. február 13-i parancsában köszönetét fejezi ki és elrendeli, hogy 324 ágyú 24 díszsortüze köszöntse a győzteseket Moszkvában.

A Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének 1945. június 9-i határozata „Budapest bevételéért" emlékérmet alapított.

CSORNA

1945. március 28., a 3. Ukrán Front csapatai:

a 4. gd. HDS. – az 1. gd. g. hdt. 1. gd. g. dd. (ZATULEJ, Sz. P. ezredes).

DEBRECEN

1944. október 20., a 2. Ukrán Front csapatai.

lov. g. csop. – a 4. gd. lov. hdt. (PLIJEV, I. A. altábornagy, ő a lov. g. csop. parancsnoka is) állományában: a 10. gd. lov. ho. (REVA, G. I. ezredes), a 30. lov. ho. (GOLOVSZKIJ, V. Sz. vezérőrnagy), a 9. gd. lov. ho. (GYEMCSUK, D. Sz. ezredes), a 12. gd. av. e. (PODOPRIGORA, J. F. őrnagy), a 1815. öj. tü. e. (TURCSIN, A. F. őrnagy); a 6. gd. lov. hdt. (SZOKOLOV, Sz. V. altábornagy) állományában: a 8. gd. lov. ho. (PAVLOV, D. N. vezérőrnagy), a 13. gd. lov. ho. (BELOUSZOV, G. A. vezérőrnagy), a 8. lov. ho. (HRUSZTALEV, P. A. ezredes), az 1813. öj. tü. e. (KUSZOVNYIKOV, Sz. V. alezredes), a 11. ö. av. e. (BARHATOV, P. D. őrnagy); az 5. gd. lov. hdt. 11. gd. lov. ho. (SZLANOV, L. A. ezredes) és a 71. hk. e. (PISZARJEV, G. M. alezredes); a 7. g. hdt. (KATKOV, F. G. vezérőrnagy) állományában: a 16. g. dd. (MARGIJEV, M. F. ezre-

des), a 63. g. dd. (ZSUKOV, A. V. ezredes), a 64. g. dd. (SZEMILAKOV, G. P. őrnagy), a 41. gd. hk. dd. (KOROTKOV, Sz. D. alezredes), az 1440. ön. tü. e. (ZSDANOV, P. A. alezredes), az 1821. öj. tü. e. (GROMOV, D. P. alezredes).
Az 5. LHDS. – a 2. CSRE. hdt. (SZTYEPICSEV, V. V. a légierő altábornagya) állományában: a 7. gd. CSRE. ho. (SUTYEJEV, G. P. alezredes), a 279. vre. ho. (BLAGOVESCSENSZKIJ, V. G. ezredes); a 3. vre. hdt. (PODGORNIJ, I. D., a légierő altábornagya) állományában: a 13. gd. vre. ho. (TARANYENKO, I. A. ezredes), a 14. gd. vre. ho. erőinek része (JUDAKOV, A. P. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. november 14-i parancsa alapján a „debreceni" előnevet kapta: a 458. löv. e. (SEVCSENKO, V. G. alezredes), az 1129. löv. e. KRUGLIK, A. P. őrnagy), a 8. lov. ho., a 37. gd. lov. e. (NYIGYELEVICS, M. F. őrnagy), a 43. gd. lov. e. (DUDNYIKOV, Sz. D. alezredes), a 138. lov. e. (TYELESEV, P. I. alezredes), a 220. lov. e. (VDOVICSENKO, P. K. alezredes), a 71. hk. e., az 1813. öj. tü. e., a 142. gd. pct. e. (KLIMANOV, I. T. alezredes), a 899. tü. e. (VIKTOROV P. J. alezredes), az 1030. tü. e. (NYESZMELOV, A. I. ezredes), az 1255. pct. e. (PLOGYENKO, P. D. őrnagy), a 225. gd. létü. e. (BARANOV, P. I. alezredes), az 585. létü. e. (LOSZEV, P. M. alezredes), az 1732. létü. e. (SIPOVALOV, J. P. őrnagy), a 9. gd. av. e. (CSUMAKOV, I. V. alezredes), a 182. gd. av. e. (SELESZT, F. Sz. őrnagy), a 184. gd. av. e. (GYEMENKOV, V. F. alezredes), az 1684. av. e. (KODAK, M. Sz. alezredes, a 39. lász. z. (PARFENOV, A. A. őrnagy), a 107. he. dd. (JEMELJANOV, P. A. őrnagy), a 7. gd. CSRE. ho., a 177. gd. vre. e. (PJATAKOV, G. M. alezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. november 20-i parancsa alapján a „debreceni" előnevet viseli: az 1. román önkéntes gy. ho. (HAUPT MIRCEA ezredes).

DEVECSER

1945. március 26., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 9. gd. HDS. – a 37. gd. löv. hdt. 103. gd. löv. ho. (SZTYEPANOV, Sz. P. ezredes).
A 6. gd. HKHDS. – az 5. gd. hk. hdt. (SZAVELJEV, M. I. vezérőrnagy) állományában: a 20. gd. hk. dd. (ZSILIN, F. A. ezredes), a 22. gd. hk. dd. (OSZTAPENKO, I. K. ezredes), a 6. gd. gk. löv. dd. (SZOROCSINSZKIJ, M. K. alezredes), az 1458. ön. tü. e. (BARISNYIKOV, A. V. őrnagy), a 364. gd. n. öj. tü. e. (GORLACS, I. A. alezredes); a 17. LHDS. – a 262. é. bre. ho. erőinek része (TYISCSENKO, Sz. I., a légierő vezérőrnagya).

DOMBÓVÁR

1944. december 2., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 4. gd. HDS. – a 20. gd. löv. hdt. 80. gd. löv. ho. (CSIZSOV, V. I. ezredes).

EGER

1944. november 30., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 27. HDS. – a 35. gd. löv. hdt. 3. gd. ldt. ho. (KONYEV, I. N. vezérőrnagy).
Az 53. HDS. – az 57. löv. hdt. 110. gd. löv. ho. (OGORODOV, M. I. vezérőrnagy).

ENYING

A 3. Ukrán Front csapatai 1945. március 21-én szabadították fel:
a 26. HDS. – a 104. löv. hdt. (FILIPPOVSZKIJ, M. Sz. vezérőrnagy) állományában: a 66. gd. löv. ho. (FROLOV, Sz. F. vezérőrnagy), a 151. löv. ho. (PODSIVAJLOV, D. P. vezérőrnagy).

ERCSI

A 2. Ukrán Front csapatai 1944. december 5-én szabadították fel:
a 46. HDS. – 37. löv. hdt. 108. gd. löv. ho. (DUNAJEV, Sz. I. ezredes).

ESZTERGOM

1944. december 26., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 18. hk. hdt. (GOVORUNYENKO, P. D. vezérőrnagy) állományában; a 181. hk. dd. (KUBLANOV, A. K. alezredes), a 32. gk. löv. dd. (HVATOV, M. J. ezredes), a 363. gd. n. öj. tü. e. (SZAVKIN, A. I. alezredes), az 58. gd. av. e. (NYIZKOV, A. M. alezredes).
1945. január 6-án elfoglalták, 1945. március 21-én pedig felszabadították a 2. Ukrán Front csapatai: a 46. HDS. – a 10. gd. löv. hdt. 86. gd. löv. ho. erőinek része (SZOKOLOVSZKIJ, V. P. vezérőrnagy).

FELSŐGALLA

1945. március 21., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 75. löv. hdt. 180. löv. ho. erőinek része (ANDRJUKOV, I. D. ezredes).

GYŐR

1945. március 28., a 2. és a 3. Ukrán Front csapatai: a 2. Ukrán Front:
a 46. HDS. – a 68. löv. hdt. (SKODUNOVICS, N. N. vezérőrnagy) állományában: a 99. löv. ho. (GYERZIJAN, Z. T. ezredes), a 297. löv. ho. erőinek része (KOVTUN-SZTANKEVICS, A. I. ezredes), az 53. löv. ho. (VASZILJEVSZKIJ, D. V. ezredes); a 18. gd. löv. hdt., 109. gd. löv. ho. (BALDINOV, I. V. ezredes); a 2. gd. löv. hdt. (SZVIRIDOV, K. V. altábornagy) állományában a 4. gd. g. dd. (LASCSENKO, M. I. ezredes), az 5. gd. g. dd. (MALISEV, I. D. alezredes), a 6. gd. g. dd. (SZAFIULLIN, N. Sz. ezredes), a 37. gd. hk. dd. (OGNYEV, N. A. ezredes); a 23. hk. hdt. (AHMANOV, A. O. altábornagy) állományában: a 3. hk. dd. (IVLIJEV, I. D. alezredes), a 39. hk. dd. (TYAGUNOV, P. P. alezredes), az 56. gk. löv. dd. (STANYKO, R. F. ezredes), az 1443. öj. tü. e. (GREBENYIK, V. V. alezredes).
A 2. Ukrán Front: a 4. gd. HDS. – a 21. gd. löv. hdt., 62. gd. löv. ho. (MOSLAK, I. N. ezredes); az 1. gd. g. hdt. 1821. öj. tü. ez. (GROMOV, D. F. alezredes).

KAPOSVÁR

1944. december 2., a 2. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 6. gd. löv. hdt. 10. gd. ldt. ho. (PETRUSIN, A. N. ezredes).

KAPUVÁR

1945. március 29., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 4. gd. HDS. – a 31. gd. löv. hdt. 4. gd. löv. ho. erőinek része (PANCSENKO, I. N. alezredes); az 1. gd. g. hdt. 9. gd. hk. dd. (SALIGIN, I. F. alezredes).

KÖRMEND

1945. március 31., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 26. HDS. – a 33. löv. hdt. 202. löv. ho. (HOHLOV, I. M. ezredes).

KŐSZEG

1945. március 29., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 9. gd. HDS. – a 39. kd. löv. hdt. 107. gd. löv. ho., (BOGDANOV, M. A. vezérőrnagy).
a 6. gd. HKHDS. – a 9. gd. g. hdt. (VOLKOV, M. V. altábornagy) állományában: a 18. gd. g. dd. (OVCSAROV, A. M. alezredes), a 31. gd. g. dd. (SZELEZNYEV, K. F. ezredes); a 17. LHDS. – a 244. bre. ho. erőinek része (NYEDOSZEKIN, P. V. ezredes).

KESZTHELY

1945. március 30., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 27. HDS. – a 37. löv. hdt. 108. gd. löv. ho. (PISZKUNOV, D. G. ezredes); az 1. MK. erőinek része (NYIKITYIN, Sz. I. ezredes); a 17. LHDS. – a 189. CSRE. ho. (BELICKIJ, G. I., a légierő vezérőrnagya).

KOMÁROM

1945. március 28., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 23. löv. hdt. (GRIGOROVICS, M. F. vezérőrnagy) állományában: a 223. löv. ho. (SZAGITOV, A. G. ezredes), a 252. löv. ho. (GORBACSEV, I. A. vezérőrnagy); a 68. löv. hdt., 52. löv. ho. (MILJAJEV, L. M. vezérőrnagy); a 192. n. tar. tü. ho. (VOROPAJEV, P. J. ezredes), a 30. áttö. tü. ho., a 302. gd. av. e. (KAZAK, A. Sz. alezredes); az 5. LHDS. – a 3. gd. CSRE. hdt. 12. gd. CSRE. ho. (CSIZSIKOV, L. A. ezredes), a 218. bre. ho. erőinek része (ROMANOV, N. K. ezredes), a 3. gd. vre. hdt. 6. gd. vre. ho. (GEJBO, I. I. ezredes).

MAGYARÓVÁR (MOSONMAGYARÓVÁR)

1945. április 2., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 68. löv. hdt. 53. löv. ho. (VASZILJEVSZKIJ, D. V. ezredes); az 5. gd. áttö. tü. ho., 17. gd. á. tü. dd. erőinek része (SZEDAS, K. A. ezredes) és az 5. gd. tü. ho., a 71. kö. tü. dd. (OLIFER, A. V. ezredes).

MARCALI

1945. március 30., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 6. gd. löv. hdt., 61. gd. löv. ho. erőinek része (LISZENKOV, Sz. N. ezredes).

MISKOLC

1944. december 3., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 27. HDS. – a 33. löv. hdt., 78. löv. ho. (MIHAJLOV, N. M. vezérőrnagy).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. december 16-i parancsa alapján a „miskolci" előnevet viseli: a 281. gd. löv. e. (KONDRAHOV, P. Sz. alezredes), a 681. löv. e. (BILAONOV, P. Sz. alezredes), a 764. löv. e. (ZSELONKIN, F. P. alezredes), az 1318. löv. e. (KLIMENKO, P. N. alezredes), a 987. létü. e. (VECSERSZKIJ, I. T. őrnagy).

MÓR

1945. március 18., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 9. gd. HDS. – a 38. gd. löv. hdt. 106. gd. löv. ho. (VINDUSEV, K. N. vezérőrnagy).

MOHÁCS

1944. november 26., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 4. gd. HDS. – a 21. gd. löv. hdt. 41. gd. löv. ho. (CVETKOV, K. N. vezérőrnagy).

NAGYBAJOM

1945. március 29., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 64. löv. hdt. 73. gd. löv. ho. (SCSERBENKO, V. I. ezredes); a 864. öj. tü. e. (KARTASOV, A. N. alezredes).

NAGYKANIZSA

1945. április 1., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 133. löv. hdt. (ARTYUSENKO, P. A. vezérőrnagy) állományában: a 84. löv. ho. (BUNYASIN, P. I. vezérőrnagy), a 122. löv. ho. (VELICSKO, A. N. vezérőrnagy), a 299. löv. ho. (SZAVCSENKO, M. I. ezredes); a 17. LHDS.

– a 244. bre. ho. erőinek része (NYEDOSZEKIN, P. V. ezredes), a 189. CSRE. ho. (BELICKIJ, G. I. a légierő vezérőrnagya), a 194. vre. ho. erőinek része (GYEMENTYEV, F. N. ezredes).

NAGYATÁD

1945. március 30., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 1. bolgár HDS. – a 10. gy. ho. (HUBENOV, IVAN ezredes), a 12. gy. ho. (TARALEZSKOV, SZTEFAN ezredes).

NESZMÉLY

1945. március 21., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 2. gd. g. hdt. 4. gd. g. dd. (LASENKO, M. I. ezredes).

NYÍREGYHÁZA

1944. október 21., a 2. Ukrán Front csapatai:
lov. g. csop. – a 4. gd. hdt. (PLIJEV, I. A. altábornagy, ő a csoport parancsnoka is) állományában: a 10. gd. lov. ho. (GUBANOV, A. D. alezredes), a 30. lov. ho. (GOLOVSZKIJ, V. Sz. vezérőrnagy); a 23. hk. hdt. (AHMANOV, A. O. altábornagy) állományában: a 3. hk. dd. (IVLIJEV, I. D. alezredes), az 56. gk. löv. dd. (STANYKO, F. F. alezredes); az 5. LHDS. – a 312. é. bre. ho. (CSANPALOV, V. P. ezredes).

PAKS

1944. december 2., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 4. gd. HDS. – a 21. gd. löv. hdt. 41. gd. löv. ho. erőinek része (CVETKOV, K. N. vezérőrnagy); a 31. gd. löv. hdt. 40. gd. löv. ho. (BRANSZBURG, L. S. ezredes); a 46. HDS. – a 83. teng. löv. dd. erőinek része (SZMIRNOV, L. K. ezredes).

PÁPA

1945. március 26., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 9. gd. HDS. – a 39. gd. löv. hdt. 114. gd. löv. ho. (IVANOV, V. P. vezérőrnagy); a 38. gd. löv. hdt. 105. gd. löv. ho. erőinek része (GYENYISZENKO, M. I. vezérőrnagy); az 1524. k. öj. tü. e. (KRUGLIK, A. D. őrnagy); a 6. gd. HKHDS. – a 9. gd. g. hdt. (VOLKOV, M. V. altábornagy) állományában: a 31. gd. g. dd. (SZELEZNYEV, K. F. ezredes), a 18. gd. g. dd. (OVCSAROV, A. M. alezredes), a 46. gd. hk. dd. (MIHNO, N. M. alezredes); a 17. LHDS. – a 262. é. bre. ho. erőinek része (TYISCSENKO, Sz. I., a légierő vezérőrnagya), a 18. LHDS. – a 4. gd. tt. bre. hdt. 15. gd. bre. ho. (ULJANOVSZKIJ, Sz. A. ezredes).

PÉCS

1944. november 29., a 3. Ukrán Front csapatai:
az 57. HDS. – a 6. gd. löv. hdt. (BLAGODATOV, A. V. vezérőrnagy) állományában: a 10. gd. ldt. ho. (PETRUSIN, A. N. ezredes), a 20. gd. löv. ho. erőinek része (DREJER, N. M. vezérőrnagy); a 32. gd. ö. g. dd. (ZAVJALOV, N. I. ezredes).

SÁRVÁR

1945. március 28., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 9. gd. HDS. – a 37. gd. löv. hdt. (MIRONOV, P. V. altábornagy) állományában: a 98. gd. löv. ho. (LARIN, V. M. ezredes), a 103. gd. löv. ho. SZTYEPANOV, Sz. P. ezredes); a 6. gd. HKHDS. – az 5. gd. hk. hdt. 6. gd. gk. löv. dd. (SZOROCSINSZKIJ, M. K. alezredes).

SÁTORALJAÚJHELY

1944. december 3., a 2. és a 4. Ukrán Front csapatai:
a 2. Ukrán Front: a 40. HDS. – a 159. MK. (VINOGRADOV, I. N. ezredes). A 4. Ukrán Front: a 18. HDS. – a 2. gd. ldt. ho. (CSERNIJ, Sz. M. ezredes); az 5. gd. hk. dd. (MORUSZ, I. M. ezredes), a 108. öj. tü. e. (IVANOV, N. V. alezredes).

SOPRON

1945. április 1., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 4. gd. HDS. – a 31. gd. löv. hdt. 34. gd. löv. ho. (KUKSZ, G. Sz. ezredes), az 1. gd. g. hdt. (RUSSZIJANOV, I. N. altábornagy) állományában: az 1. gd. g. dd. (ZATULEJ, Sz. P. ezredes), a 2. gd. g. dd. (HUGYAKOV, A. T. ezredes), a 3. gd. g. dd. (MACSIHINO, A. I. ezredes), a 9. gd. hk. dd. (SALIGIN, I. F. alezredes), a 207. öj. tü. dd. (IVANOV, N. M. ezredes), a 382. gd. öj. tü. e. (MIHEJEV, J. M. őrnagy), az 1453. öj. tü. e. (SAJDULIN, A. M. alezredes), az 1821. öj. tü. e. (GROMOV, D. P. alezredes), a 17. LHDS. – 10. CSRE. hdt. (TOLSZTYIKOV, O. V., a légierő hadnagya) állományában: a 136. CSRE, ho. erőinek része (TYEREHOV, N. P. ezredes), a 306. CSRE. ho. erőinek része (IVANOV, A. V. ezredes), a 295. vre. ho. erőinek része (SATYILIN, F. Sz. alezredes), a 262. é. bre. ho. (TYISCSENKO, Sz. I., a légierő vezérőrnagya), a 244. bre. ho. erőinek része (NYEDOSZEKIN, P. V. ezredes), a 288. vre. ho. (SZMIRNOV, B. A. ezredes).
A 18. LHDS a 4. gd. tt. bre. hdt. 15. gd. bre. ho. (ULJANOVSZKIJ, Sz. A. ezredes).

SZEGED

1944. október 11., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 37. HDS. – a 228. löv. ho. erőinek része (JESZIN, I. N. vezérőrnagy).

A 46. HDS. – a 37. löv. hdt. 320. löv. ho. (BURIK, I. Z. ezredes); az 1505. öj. tü e. (ROGACSEV, I. F. alezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1944. október 31-i határozata alapján a „szegedi" előnevet viseli: a 105. gd. löv. e. (KLIMOV, M. I. alezredes), a 183. gd. löv. e. (ANDRJUSCSENKO, T. F. ezredes), a 308. gd. löv. e. (TATARCSUK, K. Sz. ezredes, a 478. löv. e. (KOROLJEV, P. N. alezredes). az 592. löv. e. (KOLESZNYIKOV, A. M. őrnagy), a 767. löv. e. (JERMOLAJEV, I. A. őrnagy), a 906. löv. e. (TYISCSENKO, M. I. alezredes), az 1055. löv. e. (SZLEGY, I. M. őrnagy), az 1505. öj. tü. e., a 462. av. e. (BOROGYIN, M. A. őrnagy), a 40. ö. g. po. z. (CVETKOV, I. F. alezredes), a 107. ö. g. po. z. (OSZIPOV, Sz. N. őrnagy), a 6. gd. vre. ho. (GEJBO, I. I. ezredes).

SZÉKESFEHÉRVÁR

1944. december 23., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 40. gd. HDS. – a 31. gd. löv. hdt., a 40. gd. löv. ho. (BRANSZBURG. L. S. ezredes); a 20. gd. löv. hdt. (BIRJUKOV, N. I. vezérőrnagy) állományában: az 5. gd. ldt. ho. (AFONYIN, P. I. vezérőrnagy), a 80. gd. löv. ho. (CSIZSOV, V. I. ezredes), a 7. gd. ldt. ho. (DRICSKIN, D. A. ezredes); a 135 löv. hdt. (GNYEDIN, P. V. vezérőrnagy) állományában: a 84. löv. ho. (BUNYASIN, P. I. vezérőrnagy), a 252. löv. ho. erőinek része (GORBACSEV, I. A. vezérőrnagy); a 7. g. hdt., 64. g. dd. (OGURCOV, A. I. ezredes) és az 1440. öj. tü. e. (ZSDANOV, P. A. alezredes); a 366. gd. n. öj. tü. e. (GAJEVSZKIJ, V. Sz. alezredes); a 42. ö. hds. pct. tü. dd. (LEONOV, K. A. ezredes), a 123. hds. á. tü. dd. (PROHOROV, V. F. ezredes), az 58. gd. av. e. (NYIZKOV, A. M. őrnagy), a 61. gd. av. e. (CSEPURIN, R. N. alezredes); a 9. áttö. tü. ho. (RATOV, A. I. tü. vezérőrnagy) állományában: a 23. tar. tü. dd. (BORISZENKO, B. N. ezredes), a 115. á. tü. dd. (KOMARGYIN, M. Sz. ezredes), a 10. av. dd. (LINNYIK, K. D. ezredes); a 7. áttö. tü. ho. 105. tar. tü. dd. (LUPAKOV, N. F. ezredes), a 17. LHDS. – 189. CSRE. ho. (BELICKIJ, G. I., a légierő vezérőrnagya, a 288. vre. ho. (SZMIRNOV, B. A. ezredes).
1945. január 22-én elfoglalták, 1945. március 22-én felszabadították a 3. Ukrán Front csapatai:
a 4. gd. HDS. – a 20. gd. löv. hdt. (BIRJUKOV, N. I. vezérőrnagy) állományában: a 7. gd. ldt. ho. (DRICSKIN, D. A. ezredes), a 80. gd. löv. ho. (CSIZSOV, V. I. ezredes); a 21. gd. löv. hdt. (FOMENKO, P. I. altábornagy – 1945. március 10-ig, (KOZAK, Sz. A. vezérőrnagy) állományában: a 41. gd. löv. ho. (CVETKOV, K. N. vezérőrnagy), a 62. gd. löv. ho. (MOSLAK, I. N. ezredes); a 31. gd. löv. hdt. 69. gd. löv. ho. (DZSAHUA, K. K. vezérőrnagy); az 1. gd. g. hdt. (RUSSZIJANOV, I. N. altábornagy) állományában: az 1. gd. g. dd. (ZATULEJ, Sz. P. ezredes), a 2. gd. g. dd. (HUGYAKOV, A. T. ezredes), a 3. gd. g. dd. (PRIVALOV, A. N. alezredes), a 9. gd. hk. dd. (VERBA, A. A. ezredes), a 382. gd. öj. tü. e. (MIHEJEV, J. M. őrnagy), az 1453. öj. tü. e. (PETUHOV, V. K. őrnagy), az 1821. öj. tü. e. (GROMOV, D. P. ezredes), a 207. öj. tü. dd. (IVANOV, N. M. ezredes), a 208. öj. tü. dd. (SZAHAROV, G. I. ezredes), a 366. gd. n. öj. tü. e. (GAJEVSZKIJ, V. Sz. alezredes); a 9. áttö. tü. ho. (RATOV, A. I. tü. vezérőrnagy) állományában: a 23. tar. tü. dd. (RAHLIN, A. B. alezredes), a 115. á. tü. dd. (BORISZENKO, B. N. ezredes), a 30.

á. tü. dd. erőinek része (VISZIKAJLO, I. F. alezredes), a 10. av. dd. (LINYNYIK, K. D. ezredes); a 19. áttö. tü. ho. 32. tar. tü. dd. erőinek része (SZIGIN, A. G. alezredes); a 28. gd. av. dd. (LUPANOV, M. A. ezredes), a 9. ö. pct. tü. dd. erőinek része (GRISCSENKO, I. V. ezredes), a 7. ö. pct. tü. dd. erőinek része (BULAHTYIN, F. M .ezredes), az 51. gd. av. e. (OLEJNYIK, I. G. alezredes), a 61. gd. av. e. (CSEPURIN, R. N. alezredes); a 44. g. mü. dd. (BABURIN, V. A. ezredes).
A 17. LHDS. – a 244. bre. ho. (NYEDOSZEKIN, P. V. ezredes), a 262. é. bre. ho. (TYISCSENKO, Sz. I., a légierő vezérőrnagya); a 10. CSRE. hdt. (TOLSZTYIKOV, O. V. a légierő altábornagya) állományában: a 136. CSRE. ho. (TYEREHOV, N. P. ezredes), a 306. CSRE. ho. (IVANOV, A. V. ezredes), a 295. vre. ho. (SATYILIN, F. Sz. alezredes); a 189. CSRE. ho. (BELICKIJ, G. I., a légierő vezérőrnagya), a 194. vre. ho. (GYEMENTYEV, F. N. ezredes), a 288. vre. ho. (SZMIRNOV, B. A. ezredes).

SZEKSZÁRD

1944. november 30., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 4. gd. HDS. – a 21. gd. löv. hdt. 41. gd. löv. ho. (CVETKOV, K. N. vezérőrnagy).

SZENTGOTTHÁRD

1945. március 31-én, a 3. Ukrán Front csapatai:
a 27. HDS. – a 33. löv. hdt. 337. löv. ho. (GOROBEC, T. P. ezredes).
A 18. hk. hdt. (GOVORUNYENKO, P. D. vezérőrnagy) állományában: a 110. hk. dd. (JEZSELOV, N. V. alezredes), a 32. gk. löv. dd. erőinek része (GORCSINSZKIJ, B. I. ezredes).

SZIKSZÓ

1944. november 30., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 40. HDS. – az 50. löv. hdt. (RUBAN, N. A. ezredes) állományában: a 42. gd. löv. ho. erőinek része (BOCSKOV, F. F. ezredes), a 240. löv. ho. erőinek része (UMANSZKIJ, T. F. vezérőrnagy).

SZOLNOK

1944. november 4., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 7. gd. HDS. – a 27. gd. löv. hdt. (ALEHIN, J. Sz. vezérőrnagy) állományában: a 227. löv. ho. (PREOBRAZSENSZKIJ, G. N. vezérőrnagy), a 303. löv. ho. erőinek része (FEDOROVSZKIJ, K. Sz. ezredes), az 5. LHDS. – a 312. é. bre. ho. (CSANPALOV, V. P. ezredes).

SZOMBATHELY

1945. március 29., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 9. gd. HDS. – a 37. gd. löv. hdt. (MIRONOV, P. V. altábornagy) állományában: a 103. gd. löv. ho. (SZTYEPANOV, Sz. P. ezredes), a 98. gd. löv. ho. erőinek része (LARIN, V. M. ezredes), a 99. gd. löv. ho. erőinek része (BLAZSEVICS, I. I. vezérőrnagy), a 319. gd. av. e. (ASZEJEV, A. I. alezredes).
A 6. gd. HKHDS. – az 5. gd. hk. hdt. (SZAVELJEV, M. I. vezérőrnagy) állományában: a 21. gd. hk. dd. (BELOGLAZOV, I. D. ezredes), a 22. gd. hk. dd. (OSZTAPENKO, I. K. ezredes), a 6. gd. gk. löv. dd. (SZOROCSINSZKIJ, M. K. alezredes), az 1458. öj. tü. e. (BARISNYIKOV, A. V. őrnagy), a 454. gd. av. e. (KUVSINNYIKOV, N. V. alezredes), a 208. öj. tü. dd. (SZAHAROV, G. I. ezredes), az 51. gd. tü. dd. (OBDALENKOV, N. A. ezredes).
A 17. LHDS. – a 244. bre. ho. erőinek része (NYEDOSZEKIN, P. V. ezredes).
A 18. LHDS. – a 4. gd. tt. bre. hdt. 15. gd. bre. ho. (ULJANOVSZKIJ, Sz. A. ezredes).

TATA

1945. március 19., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 2. gd. g. hdt. (SZVIRIDOV, K. V. altábornagy) állományában: a 6. gd. g. dd. (SZAFIULLIN, N. Sz. ezredes), a 37. gd. hk. dd. (OGNYEV, N. A. ezredes).
Az 5. LHDS. – a 218. é. bre. ho. (ROMANOV, N. K. ezredes), az 5. CSRE. hdt. (KAMANYIN, N. P., a légierő vezérőrnagya) állományában: a 4. gd. CSRE. ho. erőinek része (SZAPRIKIN, V. F. ezredes); a 264. CSRE. ho. erőinek része (KLOBUKOV, J. V. ezredes); a 331. vre. ho. (SZEMENYENKO, I. A. ezredes), a 14. gd. vre. ho. (JUDAKOV, A. P. ezredes).

VÁC

1944. december 8., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 6. gd. HKHDS. – az 5. gd. hk. hdt. (SZAVELJEV, M. I. vezérőrnagy) állományában: a 20. gd. hk. dd. (ZSILIN, F. A. ezredes), a 21. gd. hk. dd. (TRETYAK, I. L. alezredes), a 22. gd. hk. dd. (PAVLOVSZKIJ, G. T. alezredes), a 6. gd. gk. löv. dd. (OSZADCSIJ, D. M. ezredes).
Az 5. LHDS. – a 218. é. bre. ho. (ROMANOV, N. K. ezredes), a 312. é. bre. ho. (CSANPALOV, V. P. ezredes).

VASVÁR

1945. március 31., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 26. HDS. – a 104. löv. hdt. (FILIPPOVSZKIJ, M. Sz. vezérőrnagy) állományában: a 151. löv. ho. (PODSIVAJLOV D. P. vezérőrnagy), a 93. löv. ho. (SZERGEJEV, K. A. ezredes).

VESZPRÉM

1945. március 23., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 9. gd. HDS. – a 37. gd. löv. hdt. (MIRONOV, P. V. altábornagy) állományában: a 98. gd. löv. ho. (LARIN, V. M. ezredes), a 103. gd. löv. ho. erőinek része (SZTYEPANOV, Sz. P. ezredes).
A 6. gd. HKHDS. – az 5. gd. hk. hdt. 22. gd. k. dd. (OSZTAPENKO, I. K. ezredes).
A 17. LHDS. – a 244. bre. ho. erőinek része (NYEDOSZEKIN, P. V. ezredes), a 262. bre. ho. erőinek része (TYISCSENKO, Sz. I., a légierő vezérőrnagya), a 288. vre. ho. (SZMIRNOV, B. A. ezredes).
A 18. LHDS – a 4. gd. tt. bre. hdt. 15. gd. bre. ho. (ULJANOVSZKIJ, Sz. A. ezredes).

ZALAEGERSZEG

1945. március 29., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 27. HDS. – a 35. gd. löv. hdt. 3. gd. ldt. ho. (KONYEV, I. N. vezérőrnagy); a 33. löv. hdt. 337. löv. ho. erőinek része (GOROBEC, T. P. ezredes); a 18. hk. hdt. (GOVORUNYENKO, P. D. vezérőrnagy) állományában: a 170. hk. dd. (CSUNYIHIN, N. P. ezredes), a 32. gk. löv. dd. (GORCSINSZKIJ, B. I. ezredes), a 209. vre. dd. (LUKJANOV, A. N. ezredes).
A 17. LHDS. – a 262. é. bre. ho. erőinek része (TYISCSENKO, Sz. I., a légierő vezérőrnagya).

ZIRC

1945. március 23., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 9. gd. HDS. – a 39. gd. löv. hdt. 114. gd. löv. ho. (IVANOV, V. P. vezérőrnagy).
A 6. gd. HKHDS. – a 9. gd. g. hdt. (VOLKOV, M. V. altábornagy) állományában: a 30. gd. g. dd. (VORONOV, I. J. ezredes), a 31. gd. g. dd. (SZELEZNYEV, K. F. ezredes).

AUSZTRIA

BRUCK

1945. április 5., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 18. gd. löv. hdt. (AFONYIN, I. M. vezérőrnagy) állományában: a 317. löv. ho. (GUSCSIN, B. V. ezredes), a 109. gd. löv. ho. (BALDINOV, I. V. ezredes).

BÉCS (WIEN)

1945. április 13., a 3. és a 2. Ukrán Front csapatai:
a 3. Ukrán Front: a 4. gd. HDS. – a 20. gd. löv. hdt. (BIRJUKOV, N. I. vezérőrnagy) állományában: a 7. gd. ldt. ho. (DRICSKIN, D. A. ezredes); az 5. gd. ldt. ho. (AFONYIN, P. I. vezérőrnagy), a 80. gd. löv. ho. (CSIZSOV, V. I. ezre-

des); a 21. gd. löv. hdt. (KOZAK, Sz. A. vezérőrnagy) állományában: a 69. gd. löv. ho. (DZSAHUA, K. K. vezérőrnagy); a 62. gd. löv. ho. (PANCSENKO, G. F. vezérőrnagy); a 31. gd. löv. hdt. (BOBRUK, Sz. A. vezérőrnagy) állományában: a 4. gd. löv. ho. (PARFENOV, K. D. ezredes), a 40. gd. löv. ho. (BRANSZBURG, L. S. ezredes), a 34. gd. löv. ho. (KUKSZ, G. Sz. ezredes); az 1. gd. g. hdt. (RUSSZIJANOV, I. N. altábornagy) állományában: az 1. gd. g. dd. (ZATULEJ, Sz. P. ezredes), a 2. gd. g. dd. (IVANOV, Sz. A. alezredes), a 3. gd. g. dd. (MACSIHIN, A. I. ezredes), a 9. gd. hk. dd. (SALIGIN, I. F. alezredes), a 207. öj. tü. dd. (IVANOV, N. M. ezredes), a 382. gd. öj. tü. e. (MIHEJEV, J. M. őrnagy), az 1821. öj. tü. e. (GROMOV, D. M. alezredes); a 9. áttö. tü. ho. (RATOV, A. I. tü. vezérőrnagy) állományában: a 23. tar. tü. dd. (RAHLIN, A. B. alezredes), a 26. k. tü. dd. (PLESAKOV, J. Sz. ezredes), a 30. á. tü. dd. (GONCSAROV, I. M. ezredes, a 115. á. tü. dd. (BORISZENKO, B. N. ezredes), a 10. av. dd. (LINNYIK, K. D. ezredes); a 123. hds. á. tü. dd. (PROHOROV, V. F. ezredes), a 7. ö. pct. tü. dd. (BULAHTYIN, F. M. ezredes), a 42. ö. pct. tü. dd. (LEONOV, K. A. ezredes), a 28. gd. av. dd. (LUPANOV, M. A. ezredes), a 44. av. dd. (GOLOVCSENKO, M. V. alezredes), az 51. gd. av. e. (OLEJNYIK, I. G. alezredes), a 61. gd. av. e. (CSEPURIN, R. N. alezredes); a 11. cs. mü. dd. (ZAGREBIN, A. G. ezredes), az 56. mü. dd. (KORNYEJEV, V. I. alezredes), a 9. gd. HDS. – a 39. gd. löv. hdt. (TYIHONOV, M. F. altábornagy) állományában: a 114. gd. löv. ho. (IVANOV, V. P. vezérőrnagy), a 100. gd. löv. ho. (MAKARENKO, I. A. vezérőrnagy), a 107. gd. löv. ho. (BOGDANOV, M. A. vezérőrnagy), a 63. gd. hdt. tü. dd. (CSERNYEV, V. D. ezredes); a 38. gd. löv. hdt. (UTVENKO, A. I. altábornagy) állományában: a 105. gd. löv. ho. (GYENYISZENKO, M. I. vezérőrnagy), a 106. gd. löv. ho. (VINDUSEV, K. N. ezredes); az 534. gd. av. e. (SABLIJ, F. J. alezredes).

A 6. gd. HKHDS. – az 5. gd. hk. hdt. (SZAVELJEV, M. I. vezérőrnagy) állományában: a 6. gd. gk. löv. dd. (SZOROCSINSZKIJ, M. K. alezredes), a 20. gd. hk. dd. (ZSILIN, F. A. ezredes), a 21. gd. hk. dd. (BELOGLAZOV, I. D. ezredes), a 22. gd. hk. dd. (OSZTAPENKO, I. K. ezredes); a 9. gd. g. hdt. VOLKOV, M. V. altábornagy) állományában: a 18. gd. g. dd. (OVCSAROV, A. M. alezredes), a 30. gd. g. dd. (VORONOV, I. J. ezredes), a 31. gd. g. dd. (SZELEZNYEV, K. F. ezredes), a 46. gd. hk. dd. (MIHNO, N. M. alezredes), az 51. gd. öj. tü. dd. (OBDALENKOV, N. A. ezredes), a 208. öj. tü. dd. (SZAHAROV, G. I. ezredes), a 364. gd. n. öj. tü. e. (GORLACS, I. A. alezredes), a 202. ö. k. tü. dd. (ZSIVUCKIJ, I. Sz. alezredes), a 25. gd. av. e. (KOLMOGOROV, I. N. alezredes, 1945. április 9-ig, majd VAHNYIJ, P. I. őrnagy), az 57. gd. av. e. (SALIMA, N. A. alezredes); a 12. csa. mü. dd. (PAVLOV, P. G. ezredes), a 22. g. mü. dd. (GOLUKOVICS, Sz. I. alezredes).

A 2. Ukrán Front: a 46. HDS. – a 10. gd. löv. hdt. (RUBANYUK, I. A. altábornagy) állományában: a 49. gd. löv. ho. (MARGELOV, V. F. vezérőrnagy), a 297. löv. ho. (KOVTUN-SZTANKEVICS, A. I. ezredes); a 75. löv. hdt. (AKIMENKO,, A. Z. vezérőrnagy) állományában: az 53. löv. ho. (VASZILEVSZKIJ, D. V. ezredes), a 108. löv. ho. (ANRJUKOV, I. D.), a 223. löv. ho. (SZAGITOV, A. G. ezredes); a 2. gd. g. hdt. (SZVIRIDOV, K. V. altábornagy) állományában: a 4. gd. g. dd. (LASCSENKO, M. I. ezredes), az 5. gd. g. dd. (MALISEV, I. D. alezredes), a 6. gd. g. dd. (SZAFIULLIN, N. Sz. ezredes), a 37. gd. hk. dd. (OGNYEV, N. A. ezredes), a 251. gd. öj. tü. e. (KARSZEJEV,

K. I. alezredes), az 1509. öj. tü. e. (LOGINOV, P. M. alezredes); a 23. hk. hdt. (AHMANOV, A. O. altábornagy) állományában: az 56. gk. löv. dd. (STANYKO, F. F. ezredes), a 39. hk. dd. (SEVCOV, A. Sz. alezredes), az 1443. öj. tü. e. (PANOV, V. M. alezredes); az 5. gd. áttö. tü. ho. (IVANOV, V. N. tü. vezérőrnagy) állományában: a 17. gd. á. tü. dd. (SZEDAS, K. A. ezredes), a 27. av. dd. (MATYUHA, M. I. alezredes), a 95. n. tar. dd. (KRIZSEVICS, D. I. ezredes).

A Dunai Katonai Flottilla – F. haj. dd. (ARZSAVKIN, A. F. másodosztályú kapitány), kísérő parti csap. (PASZMUROV, J. D. őrnagy).

A 17. LHDS. – a 10. CSRE. hdt. (TOLSZTYIKOV, O. V., a légierő altábornagya) állományában: a 136. CSRE. ho. (TYEREHOV, N. P. ezredes), a 306. CSRE. ho. (IVANOV, A. V. ezredes), a 295. vre. ho. (SATYILIN, F. Sz. alezredes); a 194. vre. ho. (GYEMENTYEV, F. N. ezredes), a 189. CSRE. ho. (BELICKIJ, G. I., a légierő vezérőrnagya), a 244. bre. ho. (NYEDOSZEKIN, P. V. ezredes), a 262. é. bre. ho. (TYISKENKO, Sz. I., a légierő vezérőrnagya), a 288. vre. ho. (SZMIRNOV, B. A. ezredes).

A legfelsőbb főparancsnok 1945. május 17-i parancsa alapján a „bécsi" előnevet viseli: a 21. gd. löv. hdt., a 38. gd. löv. hdt., a 39. gd. löv. hdt., a 4. gd. löv. ho., az 52. löv. ho. (MILJAJEV, L. M. vezérőrnagy), a 105. gd. löv. ho., a 114. gd. löv. ho., a 6. gd. gk. löv. dd., a 12. löv. e. (HELFOND, J. A. alezredes), a 111. gd. löv. e. (ALJABIN, M. P. alezredes), a 144. gd. löv. e. (LUBENCSENKO, A. G. ezredes), a 184. gd. löv. e. (MOGILEVCEV, V. Sz. alezredes), a 206. gd. löv. e. (JERMOLENKO, I. Sz. alezredes), 1945. április 10-ig, majd USZ. F. T. őrnagy), a 232. gd. löv. e. (MARKELOV, I. I. alezredes), a 304. gd. löv. e. (KIBKALO, A. T. alezredes), az 1037. löv. e. (CARJEV, D. J. alezredes), az 1057. löv. e. (PECSENKO, V. A. őrnagy), a 16. gd. ldt. löv. e. (VALIULIN, F. N. alezredes), a 29. ltd. löv. e. (ZVERJEV, G. J. ezredes), az 1. gd. g. hdt., az 1. gd. g. dd., a 31. gd. hk. dd., a 46. gd. hk. dd. a 209. öj. tü. dd. (LUKJANOV, A. N. ezredes), a 19. áttö. tü. ho. (VELIKOLEPOV, N. N. tü. vezérőrnagy), a 30. áttö. tü. ho. (BORISZOV, B. K. ezredes), a 2. gd. ö. pct. tü. dd. (CSAPLIN, G. N. ezredes), a 42. ö. pct. tü. dd., az 58. gd. tü. dd. (SEREMET, N. F. ezredes), a 102. gd. ptc. tü. e. (LANGE, Sz. M. alezredes), a 127. á. tü. e. (KAUC, G. K. alezredes), a 260. gd. á. tü. e. (MISKO, I. K. ezredes), a 228. pct. tü. e. (GVOZGYEV, Sz. G. alezredes), a 419. pct. tü. e. (STEPAN, Sz. V. alezredes), az 1325. k. tü. e. (DOMBROVSZKIJ, P. P. alezredes), az 1961. pct. tü. e. (PRIHOGYKO, J. F. őrnagy), a 251. ö. pct. tü. ho. (GLEBOV, G. I. őrnagy), a 257. av. e. (MANUKIN, F. I. ezredes), a 139. ö. létü. ho., az 1. mü. z. (NYERINOVSZKIJ, G. G. százados), az 54. ö. cs. mü. z. (HAJT, L. I. őrnagy), a 684. ö. cs. mü. z. (PROTCSENKO, N. P. őrnagy), a 427. ö. hir. z. (MAHARADZE, V. V. őrnagy), a 10. CSRE. hdt., a 194. vre. ho., a 288. vre. ho., a 48. bre. e. (KOLIJ, V. P. alezredes), a 73. gd. vre. e. (MIHAJLUK, P. A. alezredes), a 151. gd. vre. e. (KIRIJA, S. N. őrnagy), az 1. F. haj. dd. (GYERZSAVIN, P. I. másodosztályú kapitány).

A Bécs felszabadításában részt vevő csapatoknak a legfelsőbb főparancsnok 1945. április 13-i parancsában köszönetét fejezi ki és elrendeli, hogy 324 ágyú 24 díszössztüze köszöntse a győzteseket Moszkvában. A Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének 1945. június 9-i rendeletével „Bécs bevételéért" emlékérmet alapítottak.

WIENER NEUSTADT

1945. április 2., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 9. gd. HDS. – a 107. gd. löv. ho. erőinek része (BOGDANOV, M. A. vezérőrnagy) és a 39. gd. löv. hdt. 63. gd. tü. dd. (CSERNYEV, V. D. ezredes); a 37. gd. löv. hdt. 99. gd. löv. ho. erőinek része (BLAZSEVICS, I. I. vezérőrnagy), a 9. gd. g. hdt. (VOLKOV, M. V. altábornagy) állományában: a 18. gd. g. dd. (OVCSAROV, A. M. alezredes), a 30. gd. g. dd. (VORONOV, I. J. ezredes), a 31. gd. g. dd. (SZELEZNYEV, K. F. ezredes).
A 17. LHDS. – a 262. é. bre. ho. (TYISCSENKO, Sz. I., a légierő vezérőrnagya), a 244. bre. ho. erőinek része (NYEDOSZEKIN, P. V. ezredes).

GLOGGNITZ

1945 április 2., a 3. Ukrán Front csapatai:
A 9. gd. HDS. – a 37. gd. löv. hdt. 203. gd. löv. ho. erőinek része (SZTYEPANOV, Sz. P. ezredes).

HOLLABRUNN

1945. május 8., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 68. löv. hdt. 297. löv. ho. erőinek része (KOVTUN-SZTANKEVICS, A. I. ezredes); a 75. löv. hdt. 223. löv. ho. erőinek része (SZAGITOV, A. G. ezredes).

KORNEUBURG

1945. április 14., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 9. gd. HDS. – a 39. gd. löv. hdt. 114. gd. löv. ho. (IVANOV, V. P. vezérőrnagy).
A 17. LHDS. – a 228. vre. ho. erőinek része (SZMIRNOV, B. A. ezredes).

MISTELBACH

1945. április 18., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 7. gd. HDS. – a 25. gd. löv. hdt. 4. gd. ldt. ho. (JEREMIN, N. V. vezérőrnagy); a 23. löv. hdt. (GRIGOROVICS, M. F. vezérőrnagy) állományában: a 252. löv. ho. (GORBACSEV, I. A. vezérőrnagy), a 19. löv. ho. erőinek része (SZALICSEV, Sz. V. ezredes); a 27. gd. ö. hk. dd. (BRIZSINYEV, N. M. ezredes).

NEUKIRCHEN

1945. április 2., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 9. gd. HDS. – a 37. gd. löv. ho. 98. gd. löv. ho. erőinek része (LARIN, V. M. ezredes).

SANKT-PÖLTEN

1945. április 15., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 9. gd. HDS. – a 38. gd. löv. hdt. 104. gd. löv. ho. (SZEREGIN, I. F. vezérőrnagy); a 18. hk. hdt. (GOVORUNYENKO, P. D. vezérőrnagy) állományában: a 170. hk. dd. (CSUNYIHIN, N. P. ezredes), a 181. hk. dd. (INDEJKIN, A. M. ezredes), a 32. gk. löv. dd. (GORCSINSZKIJ, B. I. ezredes), az 1438. öj. tü. e. (ESZTRAH, M. M. alezredes); a 209. öj. tü. dd. erőinek része (LUKJANOV, A. N. ezredes); a 19. áttö. tü. ho. (VELIKOLEPOV, N. N. tü. vezérőrnagy) állományában: a 49. gd. n. tar. tü. dd. (PISZARJEV, G. V. ezredes), a 170. k. tü. dd. (CSERNOV, K. P. ezredes), a 15. n. av. dd. (BOGOMOLOV, I. K. ezredes) a 29. gd. av. dd. (TVERECKIJ, A. F. tü. vezérőrnagy), a 38. av. dd. (GOLOSCSAPOV, M. Z. ezredes); a 35. gd. hds. á. tü. dd. (GILMAN, J. M. ezredes); a 319. gd. av. e. (ASZEJEV, A. I. alezredes), a 321. gd. av. e. (SZOKOLOV, B. P. alezredes).
A 17. LHDS. – a 244. bre. ho. erőinek része (NYEDOSZEKIN, P. V. ezredes).

FLORIDSDORF

1945. április 15., a 2. és 3. Ukrán Front csapatai:
a 2. Ukrán Front:
a 46. HDS. – a 75. löv. hdt. 223. löv. ho. (SZAGITOV, A. G. ezredes).
a 3. Ukrán Front:
4. gd. HDS. – a 20. gd. löv. hdt. 80. gd. löv. ho. (CSIZSOV, V. I. ezredes).
A 17. LHDS. – a 189. CSRE. ho. (BELICKIJ, G. I., a légierő vezérőrnagya).

ZISTERSDORF

1945. április 17., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 7. gd. HDS. – a 24. gd. löv. hdt. 81. gd. löv. ho. (ORLOV, M. A. ezredes).

STOCKERAU

1945. május 8., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 10. gd. löv. hdt. 49. gd. löv. ho. (MERGELOV. V. F. vezérőrnagy).

EISENSTADT

1945. április 2., a 3. Ukrán Front csapatai:
a 4. gd. HDS. – a 20. gd. löv. hdt. 7. gd. ldt. ho. erőinek része (DRICSKIN, D. A. ezredes); a 21. gd. löv. hdt. 69. gd. löv. ho. élcsap (DZSAHUA, K. K. vezérőrnagy).

BANOVCE nad BEBRAVOU

1945. április 5., a 2. Ukrán Front csapatai:
az 53. HDS. – az 1. román hds. 2. román tar. ho. (IORDÄCHESCU, C. dandártábornok).

BANSKÁ BYSTRICA

1945. március 25., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 40. HDS. – az 51. löv. hdt. (RUMJANCEV, A. D. vezérőrnagy) állományában: a 42. gd. löv. ho. (BOCSKOV, F. F. ezredes), a 232. löv. ho. (CALAJ, D. Sz. ezredes); az 54. MK (KORNYACSEV, M. T. vezérőrnagy); a 153. hds. á. tü. dd. (SZMIRNOV, P. K. ezredes).

BANSKÁ ŠTIAVNICA

1945. március 7., a 2. Ukrán Front csapatai:
az 53. HDS; – a 49. löv. hdt. (TYERENTYEV, G. N. vezérőrnagy) állományában: a 110. gd. löv. ho. (OGORODOV, M. I. vezérőrnagy), a 227. löv. ho. (PREOBRAZSENSZKIJ, G. N. vezérőrnagy); a 9. gd. g. hdt. 18. gd. g. dd. (OVCSAROV, A. M. alezredes); az 5. áttö. tü. ho. 67. tar. tü. dd. (ALEKSZEJEV, I. I. ezredes), a 48. gd. av. dd. (BREJEV, V. I. alezredes).

BARDEJOV

1945. január 20., a 4. Ukrán Front csapatai:
az 1. gd. HDS. – a 11. löv. hdt. 276. löv. ho. (BEZSKO, P. M. vezérőrnagy); a csehszlovák 1. tü. hdt. 3. ö. csehszlovák gy. dd. erőinek része (KLAPALEK, KAREL dandártábornok).
A legfelsőbb főparancsnokság 1945. február 19-i parancsát lásd KOŠICE és PREŠOV városoknál.

BOHUMIN

1945. május 1., a 4. Ukrán Front csapatai:
az 1. gd. HDS. – a 67. löv. hdt., 211. löv. ho. (TOMILOVSZKIJ, G. Sz. ezredes).

BRATISLAVA

1945. április 4., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 7. gd. HDS. – a 25. gd. löv. hdt. (OSZTASENKO, F. A. vezérőrnagy) állományában: a 303. löv. ho. (PANOV, I. D. ezredes), a 409. löv. ho. (GRECSANIJ, J. P. vezérőrnagy); a 4. gd. ldt. ho. (JEREMIN, N. V. ezredes); a 23. löv. hdt. (GRIGOROVICS, M. F. vezérőrnagy) állományában: a 25. gd. löv. ho. (PERMANOV, A. M. ezredes), a 252. löv. ho. (GORBACSEV, I. A. vezérőrnagy), a

19. löv. ho. (SZALICSEV, V. Sz. ezredes); a 16. áttö. tü. ho. (PETROV, N. Sz. tü. vezérőrnagy) állományában: a 49. k. tü. dd. (JURKO, P. N. ezredes), az 52. tar. tü. dd. (MIRONOV, K. J. alezredes), a 90. n. tar. tü. dd. (SZTROK, A. I. ezredes), a 14. av. dd. (POPOLZUHIN, P. Sz. alezredes); a 2. ö. pct. tü. dd. (LUBIMOV, A. I. alezredes), a 41. gd. á. tü. dd. (BOGUSEVICS, I. M. ezredes), a 66. gd. av. e. (TRONYEV, I. P. alezredes).
A Dunai Katonai Flottilla – a 2. F. haj. dd. erőinek része (ARZSAVKIN, A. F. másodosztályú kapitány), kísérő parti csap. (PASZMUROV, J. D. őrnagy).
Az 5. LHDS. – a 312. é. bre. ho. (CSANPALOV, V. P. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1945. május 17-i parancsa alapján a „bratislavai" előnevet viseli a 23. löv. hdt., a 24. gd. löv. hdt. (KRUZE, A. J. vezérőrnagy), a 25. gd. löv. hdt., a 252. löv. ho., a 409. löv. ho., a 49. k. tü. dd., a 6. gd. av. ho. MAKAROV, A. L. ezredes), az 5. létü. ho. (GUSCSIN, M. Sz. ezredes), a 26. létü. ho. (ADASEV, P. F. ezredes), a 48. mü. z. (KOZSIN, N. G. őrnagy), a 127. ö. g. po. z. (SZINYICIN, P. M. őrnagy), a 273. mü. z. (PAATASVILI, S. J. alezredes), a 317. ö. hir. z. (SZOKOLOV, M. N. őrnagy), a 130. CSRE. e. (GREBENY, M. Z. alezredes), a 150. gd. vre. e. (JAKIMENKO, A. D. alezredes), az 1. av. nasz. dd. (BOBKOV, G. I. főhadnagy).

BRNO

1945. április 26., a 2. Ukrán Front csapatai:
az 53. HDS. – a 18. gd. löv. hdt. (AFONYIN, I. M. vezérőrnagy) állományában: a 109. gd. löv. ho. erőinek része (BALDINOV, I. V. ezredes,) a 317. löv. ho. (DOBROVOLSZKIJ, M. I. ezredes), az 52. löv. ho. (MILJAJEV, L. V. vezérőrnagy), a 243. löv. ho. (BUSIN, M. A. ezredes); a 11. tü. ho. (POPOVICS, A. D. tü. vezérőrnagy) állományában: a 45. á. tü. dd. (POLJANOVSZKIJ, K. J. alezredes), a 40. tar. tü. dd. (NYIKITYIN, N. P. alezredes), a 31. k. tü. dd. (REJTBURG, J. A. alezredes), a 30. áttö. tü. ho. (BORISZOV, B. K. ezredes) állományában: a 190. tar. tü. dd. (SZOKOLENKO, I. N. ezredes), a 192. n. tar. tü. dd. (VOROPAJEV, P. J. ezredes), a 195. tar. tü. dd. (RENTOV, I. M. alezredes), a 37. gd. av. dd. (SUBNIJ, M. J. ezredes); az 5. gd. áttö. tü. ho. 27. av. dd. (MATYUHA, M. I. alezredes); az 52. hds. pct. tü. dd. (KALINYIN, F. A. alezredes), a 29. gd. av. e. (MISZNYIK, G. A. alezredes), a 40. gd. av. e. (KARASZ, A. G. alezredes).
A 6. gd. HKHDS. – a 2. gd. g. hdt. (SZVIRIDOV, K. V. altábornagy) állományában: a 4. gd. g. dd. (LASCSENKO, M. I. ezredes), a 6. gd. dd. (SZAFIULLIN, N. Sz. ezredes), az 1509. ön. tü. e. (LOGINOV, P. M. alezredes); a 9. gd. g. dd. (VORONOV, I. J. ezredes), a 46. gd. hk. dd. (MIHNO, N. M. alezredes), a 364. gd. nn. öj. tü. e. (DUBINYIN, J. P. őrnagy); az 5. gd. hk. hdt. (SZAVELJEV, M. I. altábornagy) állományában: a 22. gd. hk. dd. (OSZTAPENKO, I. K. ezredes), a 6. gd. gk. löv. dd. (SZOROCSINSZKIJ, M. K. alezredes), a 83. ö. teng. gy. dd. (SZMIRNOV, L. K. ezredes), az 1458. ön. tü. e. (BARISNYIKOV, A. V. őrnagy); az 51. gd. öj. dd. (OBDALENKOV, N. A. ezredes), a 208. öj. tü. dd. (SZAHAROV, G. I. ezredes), a 202. ö. k. tü. dd. (ZSIVUCKIJ, I. Sz. alezredes); az 57. gd. av. e. (SALIMA, N. A. alezredes). Az 1. gd. lov. g. csop. (PLIJEV, I. A. altábornagy) – a 4. gd. lov. hdt. (KAM-

KOV, F. V. altábornagy állományában: a 9. gd. lov. ho. (GUBANOV, A. D. alezredes), a 10. lov. ho. (SMUJLO, Sz. T. vezérőrnagy), a 30. lov. ho. (REVA, G. I. ezredes); a 7. g. hdt. (KATKOV, F. G. vezérőrnagy) állományában: a 16. g. dd. (JEGUDKIN, H. L. alezredes), a 63. dd. (PROKOFJEV, M. M. alezredes), a 64. g. dd. (OCSAKOVSZKIJ, I. N. alezredes), a 41. gd. hk. dd. (LAPTYEV, A. I. ezredes), a 78. gd. ö. n. tü. e. (GERASZIMOV, N. J. alezredes), az 1289. öj. tü. e. (BOLDIN, N. I. őrnagy), az 1440. öj. tü. e. (ZSDANOV, P. A. alezredes); a 12. gd. av. e. (PODOPRIGORA, J. F. őrnagy), a 80. gd. av. e. (SZAMCSENKO, A. I. alezredes); a 6. löv. ho. (OBUSENKO, I. F. vezérőrnagy).
Az 5. LHDS. – a 218. é. bre. ho. (ROMANOV, N. K. ezredes), a 312. é. bre. ho. (CSANPALOV, V. P. ezredes); az 5. CSRE. hdt. (KAMANYIN, N. P., a légierő altábornagya) állományában: a 4. gd. CSRE. ho. erőinek része (SZAPRIKIN, V. F. ezredes), a 264. CSRE. ho. (KLOBUKOV, J. V. ezredes), a 331. vre. ho. (SZEMENYENKO, I. A. ezredes); a 3. gd. vre. hdt. (PODGORNIJ, I. D., a légierő altábornagya) állományában: a 6. gd. vre. ho. (GEJBO, I. I. ezredes), a 14. gd. vre. ho. (JUDAKOV, A. P. ezredes).

VELKÁ BYTČA

1945. május 1., a 4. Ukrán Front csapatai:
a 18. HDS. – az 1. csehszlovák hdt. (KLAPALEK, KAREL tábornok) állományában: az 1. ö. csehszlovák gy. dd. (SPANIEL, OLDRICH dandártábornok), a 3. ö. csehszlovák gy. dd. (SELNER JAROSLAV alezredes).

VRÁBLE

1945. március 28., a 2. Ukrán Front csapatai:
az 53. HDS. – a 49. löv. hdt. (TYERENTYEV, G. N. vezérőrnagy) állományában: a 110. gd. löv. ho. (OGORODOV, M. I. vezérőrnagy), a 228. löv. ho. erőinek része (JESZIN, I. N. vezérőrnagy).
Az 5. LHDS. – az 5. CSRE. hdt. (KAMANYIN, N. P., a légierő vezérőrnagya) állományában: a 4. gd. CSRE. ho. erőinek része (SZPRIKIN, V. F. ezredes), a 264. CSRE. ho. (KLOBUKOV, J. V. ezredes), a 331. vre. ho. (SZEMENYENKO, I. A. ezredes); a 3. gd. vre. hdt. (PODGORNIJ, I. D., a légierő altábornagya) állományában: a 14. gd. vre. ho. (JUDAKOV, A. P. ezredes), a 13. gd. vre. ho. (TARANYENKO, I. A. ezredes); a 218. é. bre. ho. (ROMANOV, N. K. ezredes), a 312. é. bre. ho. (CSANPALOV, V. P. ezredes).

GALANTA

1945. március 31., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 4. gd. lov. hdt. – a 10. gd. lov. ho. erőinek része (SMUJLO, Sz. T. vezérőrnagy).

HLOHOVEC

1945. április 1., a 2. Ukrán Front csapatai:
az 53. HDS. – a 49. löv. hdt. 110. gd. löv. ho. erőinek része (OGORODOV, M. I. vezérőrnagy).

HODONIN

1945. április 13., a 2. Ukrán Front csapatai:
az 53. HDS. – a 49. löv. hdt. (TYERENTYEV, G. N. vezérőrnagy) állományában: a 203. löv. ho. (ZDANOVICS, G. Sz. vezérőrnagy), a 110. gd. löv. ho. (OGORODOV, M. I. vezérőrnagy); az 57. löv. hdt. 227. löv. ho. erőinek része (PREOBRAZSENSZKIJ, G. N. vezérőrnagy); a 11. tü. ho. 31. k. tü. dd. (REJTBURG, J. A. alezredes) és a 40. tar. tü. dd. (NYIKITYIN, M. P. ezredes); a 30. áttö. tü. ho. 45. av. dd. (ZVONARENKO, F. F. ezredes); a 17. gd. av. e. (KISZLIJ, I. A. alezredes).
Az 5. LHDS. – az 5. CSRE. hdt. 4. gd. CSRE. ho. erőinek része (LEVADNIJ, A. Sz. alezredes).

HUMENNÉ

1944. november 26., a 4. Ukrán Front csapatai:
a 18. HDS. – a 3. he. löv. ho. 318. he. löv. ho. (GLADKOV, V. F. vezérőrnagy).

ŽILINA

1945. április 30., a 4. Ukrán Front csapatai:
a 18. HDS. – a 17. gd. löv. hdt. 138. löv. ho. erőinek része (VASZILJEV, V. J. ezredes); az 1. csehszlovák tü. hdt. 3. ö. csehszlovák gy. dd. (SELNER, JAROSLAV alezredes) és a 3. gd. av. e. (TANSZKIJ, N. P. alezredes); a 146. á. tü. dd. (MIRONOV, V. F. ezredes).

ZVOLEN

1945. március 14., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 40. HDS. – az 51. löv. hdt. (RUMJANCEV, A. D. vezérőrnagy) állományában: a 232. löv. ho. (CALAJ, D. Sz. ezredes), a 240. löv. ho. erőinek része (UMANSZKIJ, T. F. vezérőrnagy).
A legfelsőbb főparancsnok 1945. április 5-i parancsa alapján a „zvoleni" előnevet viseli: a 84. löv. e. (VENEDIKTOV, N. I. alezredes), az 521. löv. e. (BIKOVSZKIJ, D. A. alezredes), a 797. löv. e. (ALEKSZANDROVICS, M. F. alezredes), a 842. löv. e. (VORONOV, V. I. alezredes), a 169. löv. e. (MOSZKVICSEV, P. T. alezredes, a 387. löv. e. (LITVINYENKO, V. I. alezredes), a 100. mü. z. (FILONYENKO, P. J. őrnagy), a 269. ö. u. z. (SZIDORIN. F. R. őrnagy), a 491. ö. hir. z. (BONDARENKO, A. V. őrnagy), a 648. ö. hir. z. (DONCOV, J. I. százados).

ZNOJMO

1945. május 8., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 7. gd. HDS. – a 27. gd. ö. hk. dd. (BRIZSINYEV, N. M. ezredes), az 1505. öj. tü. e. (KRUPICSEV, Sz. D. őrnagy), az 1897. öj. tü. e. (CSUMAKOV, I. P. őrnagy).
a. 9. gd. HDS. – a 38. gd. löv. hdt. 105. gd. löv. ho. erőinek része (GYENYISZENKO, M. I. vezérőrnagy).
Az 5. LHDS. – a 312. é. bre. ho. erőinek része (CSANPALOV, V. P. ezredes).

JELŠAVA

1945. január 23., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 40. HDS. – az 50. löv. hdt. 42. gd. löv. ho. (BOCSKOV, F. F. ezredes).

KOMÁRNO

1945. március 30., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 46. HDS. – a 23. löv. hdt. 252. löv. ho. (GORBACSEV, I. A. vezérőrnagy); a 30. áttö. tü. ho. (BORISZOV, B. K. ezredes) állományában: a 185. k. tü. dd. (KANCSAVELI, N. A. ezredes); a 192. n. tar. tü. dd. (VOROPAJEV, P. J. ezredes); a 302. gd. av. e. (KAZAK, A. Sz. alezredes).
A Dunai Katonai Flottilla – az 1. F. haj. dd. erőinek része (GYERZSAVIN, P. I. másodosztályú kapitány), a 2. F. haj. dd. erőinek része (ARZSAVKIN, A. F. másodosztályú kapitány), kísérő parti csop. (PASZMUROV, J. D. őrnagy).
Az 5. LHDS. – a 312. é. bre. ho. (CSANPALOV, V. P. ezredes), a 218. é. bre. ho. erőinek része (ROMANOV, N. K. ezredes), a 6. gd. vre. ho. (GEJBO, I. I. ezredes).

KOMJATICE

1945. március 29., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 7. gd. HDS. – a 27. gd. löv. hdt. 93. gd. löv. ho. (MAROL, P. M. ezredes); a 16. áttö. tü. ho. 61. á. tü. dd. (BROVARNYIK, J. Sz. ezredes); a 66. gd. av. e. (TRONYEV, I. P. alezredes).

KOŠICE

1945. január 19., a 4. Ukrán Front csapatai:
a 18. HDS. – a 3. he. löv. hdt. 318. he. löv. ho. (GLADKOV, V. F. vezérőrnagy); a 237. löv. ho. (TYETYENKO, M. G. ezredes), a 159. MK. erőinek része (VINOGRADOV, I. N. ezredes); az 5. gd. hk. dd. (MORUSZ, I. M. ezredes), a 108. gd. öj. tü. e. (FROLOV, P. F. őrnagy).
A legfelsőbb főparancsnok 1945. február 19-i parancsa alapján a „košicei" előnevet viseli: a 344. löv. e. (ARMEJEV, F. F. őrnagy), a 838. löv. e. (NATENOV, P. B. őrnagy).

KREMNICA

1945. április 3., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 40. HDS. – az 51. löv. hdt. (RUMJANCEV, A. A. vezérőrnagy) állományában: a 9. román gy. ho. (JUKAL, I. ezredes), a 3. román gy. ho. (POPESCU, D. I. dandártábornok); a 153. hdn. á. tü. dd. (SZMIRNOV, P. K. ezredes), a 324. g. av. e. erőinek része (SCSERBIN, Sz. L. őrnagy).

LEVOCA

1945. január 27., a 4. Ukrán Front csapatai:
a 18. HDS. – a 24. löv. ho. (PROHAROV, F. A. vezérőrnagy); az 1. csehszlovák hdt. 3. ö. csehszlovák gy. dd. (KLAPELEK, KAREL dandártábornok).

MALACKÝ

1945. április 5., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 7. gd. HDS. – a 27. gd. löv. hdt. 141. löv. ho. (MOLOZSAJEV, V. N. vezérőrnagy).
Az 1. gd. lov. g. csap. – a 6. gd. lov. hdt. (SZOKOLOV, Sz. V. altábornagy) állományában: a 8. gd. lov. ho. (PAVLOV, D. N. vezérőrnagy), a 13. gd. löv. ho. erőinek részt (BELOUSZOV, G. A. őrnagy).

MICHALOVCE

1944. november 26., a 4. Ukrán Front csapatai:
az 1. gd. HDS. – a 107. löv. hdt. (GORGYEJEV, D. V. altábornagy) állományában: a 167. löv. ho. (DRAHLOV, I. D. ezredes), a 129. gd. löv. ho. erőinek része (GRINCSENKO, T. U. vezérőrnagy); a 11. löv. hdt. 276. löv. ho. erőinek része (BEZSKO, P. M. vezérőrnagy).
A 8. LHDS. – a 321. bre. ho. (CSUK, I. G. ezredes), a 8. CSRE. hdt. 224. CSRE. ho. erőinek része (KOTYELYNYIKOV, M. V., a légierő vezérőrnagya), a 15. gd. vre. ho. erőinek része (LAKEJEV, I. A., a légierő vezérőrnagya).

MORAVSKÁ OSTRAVA (OSTRAVA)

1945. április 30., a 4. Ukrán Front csapatai:
a 38. HDS. – a 101. löv. hdt. (BONDARJEV, A. L. altábornagy) állományában: a 140. löv. ho. (VLASZOV, M. M ezredes), a 128. löv. ho. (DOLGOV, J. I. ezredes); az 1. ö. csehszlovák hk. dd. (JANKO VLADIMIR őrnagy), az 5. gd. ö. hk. dd. (TARAKANOV, V. M. ezredes), a 42. gd. ö. n. hk. dd. (GAJEV, V. Sz. ezredes), az 1511. öj. tü. e. (ARTANKIN, P. Sz. alezredes); az 5. gd. av. e. (PARNOVSZKIJ, L. Z. ezredes).
Az 1. gd. HDS. – a 127. k. he. löv. hdt. (ZSUKOV, G. A. vezérőrnagy) állományában: a 69. he. löv. dd. (JEVMENOV, J. G. alezredes), a 3. hc. löv. dd. (KANTARIJA, J. I. ezredes), a 2. gd. ldt. ho. (CSERNIJ, Sz. M. ezredes); a 107. löv. hdt. (GORGYEJEV, D. V. altábornagy) állományában: a 129. gd. löv. ho. (GRINCSENKO, T. U. vezérőrnagy), a 161. löv. ho. (GERSEVICS, N. A.

ezredes), a 167. löv. ho. (GRECSKOSZIJ, I. Sz. ezredes), a 713. öj. tü. e. (VASZILJEV, I. V. alezredes), az 1498. öj. tü. e. (ZSIRNOV, V. A. őrnagy), az 1666. öj. tü. e. (SURIGIN, P. K. őrnagy); a 24. gd. ö. á. tü. dd. (BROZGOL, N. I. ezredes), a 4. gd. av. e. (GYIBROVA, I. F. alezredes), a 96. gd. av. e. (KASKIN, L. P. alezredes), a 494. gd. av. e. (KAZAKOV, A. N. őrnagy); a 6. mü. dd. (SZAVELJEV, A. Sz. ezredes).
A 8. LHDS. – a 10. vre. hdt. (GOLOVNYA, M. M., a légierő vezérőrnagya) állományában: a 10. gd. vre. ho. (UHOV, V. P., a légierő vezérőrnagya), a 15. gd. vre. ho. (LAKAJEV, I. A., a légierő vezérőrnagya); a 8. CSRE. hdt. (NANYEJSVILI, V. V., a légierő altábornagya) állományában: a 224. CSRE. ho. (KOTYELNYIKOV, M. V., a légierő vezérőrnagya), a 227. CSRE. ho. (OBUHOV, A. F. ezredes); a 321. bre. ho. (CSUK, I. G. ezredes).

NITRA

1945. március 30., a 2. Ukrán Front csapatai:
az 53. HDS. – a 4. g. löv. hdt. 228. löv. ho. (JESZIN, I. N. vezérőrnagy); a 11. tü. ho. 40. tar. tü. dd. (NYIKITYIN, N. P. ezredes).

NOVY JIČIN

1945. május 6. – a 4. Ukrán Front csapatai:
az 1. gd. HDS. – a 127. k. he. löv. hdt. (ZSUKOV, G. A. vezérőrnagy) állományában: a 3. he. löv. dd. (KANTARIJA, J. I. ezredes), a 69. he. löv. dd. (JEVMENOV, J. G. alezredes); a 95. löv. hdt. 2. gd. ldt. ho. (CSERNIJ, Sz. M. ezredes).

NOVÉ ZÁMKY

1945. március 30., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 7. gd. HDS. – a 24. gd. löv. hdt. 81. gd. löv. ho. (ORLOV, M. A. ezredes).

OLOMOUC

1945. május 8., a 4. Ukrán Front csapatai:
a 60. HDS. – a 3. he. löv. hdt. (VEGYENYIN, A. J. vezérőrnagy) állományában: a 318. he. löv. ho. (GLADKOV, V. F. vezérőrnagy), a 128. löv. ho. (DOLGOV, J. I. ezredes); a 13. áttö. tü. ho. (KOFANOV, V. I. tü. vezérőrnagy) állományában: a 42. k. tü. dd. (CSARIKOV, N. G. ezredes), a 88. n. tar. tü. dd. (GERASZIMOV, K. I. ezredes), a 17. av. dd. (LEBEGYENKO, A. G. ezredes); a 33. hds. á. tü. dd. (BAGNYICS, Sz. Sz. alezredes), a 27. gd. av. dd. (ZAPOROZSCSUK, Sz. I. ezredes), a 83. gd. av. e. (ZAHAROV, A. A. alezredes).
A 38. HDS. – a 11. löv. hdt. (ZAPOROZSCSENKO, M. I. vezérőrnagy) állományában: a 271. löv. ho. (HOMICS, I. F. ezredes), a 30. löv. ho. (JANKOVSZKIJ, V. P. vezérőrnagy, a 875. öj. tü. e. (TARAKANOV, V. M. alezredes), a 8. LHDS. – a 10. vre. hdt. állományában: a 10. gd., a 15. gd. vre. ho., a 8. CSRE. hdt. állományában: a 224. CSRE. ho., a 227. CSRE. ho., a 321. bre. ho.

POPRAD

1945. január 28., a 4. Ukrán Front csapatai:
a 18. HDS. – a 17. gd. löv. hdt. 8. löv. ho. (UGRJUMOV, N. Sz. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1945. február 19-i parancsa alapján a „popradi" előnevet viseli: a 229. löv. e. (MEGRELISVILI, D. M. alezredes), a 132. mü. z. (GOLEMBIJEVSZKIJ, V. V. őrnagy, a mü. z. (TYIHOMIROV, A. J. őrnagy).

PRAHA (PRÁGA)

1945. május 9., az 1. Ukrán Front csapatai:
(A prágai támadó hadműveletben a 2. és a 4. Ukrán Front csapatai is részt vettek, egységeik az 1. Ukrán Front csapatainál néhány órával később vonultak be Prágába.): a 4. gd. HKHDS. – a 10. gd. hk. hdt. (BELOV, J. J. altábornagy) állományában: a 62. gd. hk. dd. (PROSIN, I. I. ezredes), a 63. gd. hk. dd. (FOMICSEV, M. G. ezredes), a 70. gd. öj. tü. dd. (KORNYUSKIN, N. F. alezredes); az 5. gd. g. hdt. (JERMAKOV, I. P. vezérőrnagy) állományában: a 12. gd. g. dd. (BORISZENKO, G. J. ezredes); a 10. gd. g. dd. (GREBNYIKOV, J. I. alezredes).
A 3. gd. HKHDS. – (ZIBEROV, I. G. vezérőrnagy) állományában: a 69. g. dd. (VAGANOV, I. Sz. ezredes), a 16. öj. tü. dd. (POPOV, P. G. ezredes); az 50. ö. gk. löv. z. (KALYINYIN, V. V. alezredes); a 6. gd. hk. hdt. (MITROFANOV, V. A. vezérőrnagy) állományában: az 52. gd. hk. dd. (KURISZT, L. I. alezredes), az 53. gd. hk. dd. (APHIPOV, V. Sz. vezérőrnagy); a 7. gd. hk. hdt. (NOVIKOV, V. V. vezérőrnagy) állományában: az 55. gd. hk. dd. (DRAGUNSZKIJ, D. A. ezredes), az 54. gd. hk. dd. (CSUGONOV, I. I. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1945. június 11-i parancsa alapján a „prágai" előnevet viseli: a 15. gd. löv. ho. (CSIRKOV, P. M. vezérőrnagy), az 58. gd. löv. ho. (RUSZAKOV, V. V. vezérőrnagy), a 47. gd. löv. e. (LITVINOV, V. I. ezredes), a 10. gd. g. dd., a 24. gd. hk. dd. (ORLOV, N. V. alezredes), a 114. gd. hk. e. (KUCEV, B. V. őrnagy), a 116. gd. hk. e. (SZTOLJAROV, A. D. alezredes), a 90. ö. mü. e. (RAZRJADOV, V. I. alezredes), a 424. gd. ön. tü. e. (CSUVILJEV, I. G. alezredes), az 1977. öj. tü. e. (BASKATOV, D. F. őrnagy), a 2. gd. ö. mkp. z. (PIVOVAR, L. V. százados), a 4. gd. ö. mkp. z. (KLEBA, I. Z. százados), a 7. ö. mkp. z. (KONCEVOJ, V. A. százados), a 19. ö. mkp. z. (MANYIK, N. G. százados), a 168. k. tü. dd. (BURNOZJAN, G. Sz. ezredes), a 191. tar. tü. dd. (TOVBISZ, Sz. G. ezredes), a 428. gd. k. tü. e. (LARIONOV, P. N. alezredes), az 1111. tar. tü. e. (KALINYIN, I. M. őrnagy), az 1904. k. tü. e. (JAKOVLEV, P. G. alezredes), a 35. av. dd. (PANKOV, A. I. ezredes), a 204. av. e. (RUSZAKOV, N. P. alezredes), a 423. av. e. (PERVAK, D. I. őrnagy), a 440. gd. av. o. (GONCSARENKO, I. A. őrnagy), a 441. gd. av. o. (SZOKOLENKO, I. F. őrnagy), a 32. ö. g. mü. gd. z. (KAPLUN, E. F. őrnagy), a 68. ö. u. gd. z. (SZEROV, N. P. őrnagy), a 126. ö. g. po. z. (INDRISZOV, M. G. százados), a 146. gd. ö. hir. z. (KOVALENKO, I. D. százados), a 388. ö. hir. z. (MARCSENKO, V. P. százados).
A Prága felszabadításában részt vevő csapatoknak a legfelsőbb főparancsnok 1945. május 9-i parancsában köszönetét fejezi ki, és elrendeli, hogy 324 löveg 24 díszsortüze köszöntse a győzteseket Moszkvában.

A Szovjetunió Legfelső Tanácsa Elnökségének 1945. június 9-i rendelete „Prága felszabadításáért" emlékérmet alapít.

PRIEVIDZA

1945. április 4., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 40. HDS. – az 51. löv. hdt. 232. löv. ho. (CALAJ, D. Sz. ezredes).

PREŠOV

1945. január 19., a 4. Ukrán Front csapatai:
az 1. gd. HDS. – a 107. löv. hdt. 129. gd. löv. ho. (GRICSENKO, T. U. vezérőrnagy); a 159. megerődített körlet (VINOGRADOV, J. N. ezredes).
A legfelsőbb főparancsnok 1945. február 19-i parancsa alapján a „prešovi" előnevet viseli: az 1. ö. csehszlovák gy. dd. (SATORIS, JAN ezredes), a 3. ö. csehszlovák hk. dd. (KLAPALEK, KAREL dandártábornok), a 320. gd. löv. e. (FOKIN, A. P. ezredes), a 525. hds. av. e. (KOVAL, F. F. ezredes).

ROŽŇAVA

1945. január 23., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 40. HDS. – a 4. román HDS. 18. román gy. ho. (CORBULEANU, MIHAIL dandártábornok).

RUŽOMBEROK

1945. április 5., az 1. Ukrán Front csapatai:
a 18. HDS. – az 1. csehszlovák hdt. (SVOBODA, LUDVÍK dandártábornok) állományában: az 1. ö. csehszlovák gy. dd. (SATORIS, JAN dandártábornok), a 3. ö. csehszlovák gy. dd. (SELNER, JAROSLAV alezredes), a 4. ö. csehszlovák gy. dd. (KUNA, PAVEL ezredes), az 1. gd. av. e. (SZEREDNYAK, F. J. ezredes), a 3. gd. av. e. (TANSZKIJ, N. P. alezredes), a 7. gd. av. e. (BESZHATNYEV, P. O. alezredes).

SENEC

1945. április 1., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 7. gd. HDS. – a 25. gd. löv. hdt. 409. löv. ho. (GRECSANIJ, J. P. vezérőrnagy).

SPIŠSKA NOVA VES

1945. január 27., a 4. Ukrán Front csapatai:
18. HDS. – 17. gd. l. hdt. (HEDVEGYEV, N. V. altábornagy), a 8. lov. ho. (UGRJUMOV, N. Sz. ezredes), 138. l. ho. (VASZILJEV, V. J. ezredes).

SPIŠSKA STARA VES

1945. január 27., a 4. Ukrán Front csapatai:
az 1. gd. HDS. – a 107. löv. hdt. 129. gd. löv. ho. (GRINCSENKO, T. U. vezérőrnagy); a 713. öj. tü. e. (VASZILJEV, I. V. alezredes).

TRNAVA

1945. április 1., a 2. Ukrán Front csapatai:
az 1. gd. lov. g. csop. – a 4. gd. lov. hdt. (GOLOVSZKIJ, V. Sz. vezérőrnagy) állományában: a 9. gd. lov. ho. (GAGUA, V. G. ezredes), a 10. gd. lov. ho. (SMUJLO, Sz. T. vezérőrnagy), a 30. lov. ho. (REVA, G. I. ezredes).
Az 5. LHDS. – az 5. CSRE. hdt. (KAMANYIN, N. P., a légierő vezérőrnagya) állományában: a 264. CSRE. ho. (KLOBUKOV, J. V. ezredes), a 331. vre. ho. (SZEMENYENKO, I. A. ezredes), a 312. bre. ho. (CSANPALOV, V. P. ezredes).

OPAVA

1945. április 22., a 4. Ukrán Front csapatai:
a 60. HDS. – a 28. löv. hdt. (OZIMIN, M. I. altábornagy) állományában: a 148. löv. ho. (GOLCOV, M. I. ezredes), a 100. löv. ho. (KRASZAVIN, F. M. vezérőrnagy), a 246. löv. ho. (KAZARINOV, D. L. ezredes); a 15. löv. hdt. 336. löv. ho. erőinek része (BORISZOV, M. F. vezérőrnagy); a 31. hk. hdt. (KUZNYECOV, G. G. vezérőrnagy) állományában: a 237. hk. dd. (VIKTOROV, A. P. alezredes), a 242. hk. dd. (MAKAROV, N. P. ezredes), a 65. gk. löv. dd. (SZIJANYIN, M. D. ezredes), a 367. gd. n. öj. löv. e. (TIKVACS, D. P. alezredes), a 368. gd. n. öj. löv. e. (PRJAHIN, I. P. ezredes); a 13. áttö. tü. ho. (KOVANOV, V. I. tü. vezérőrnagy) állományában: a 91. n. tar. tü. dd. (SZONYIN, Sz. D. ezredes), a 101. n. tar. tü. dd. (NYEKRASZOV, M. J. ezredes), a 17. av. dd. (LEBEGYENKO, A. G. ezredes); a 18. ö. pct. tü. dd. erőinek része (CSERNYAK, I. V. alezredes), a 48. ö. pct. tü. dd. (KIVA, K. Sz. ezredes).
A 8. LHDS. – a 321. bre. ho. (CSUK, I. G. ezredes); a 8. CSRE. hdt. (RUBANOV, SZ. U., a légierő vezérőrnagya) állományában: a 224. CSRE. ho. (KOTYELNYIKOV, M. V., a légierő vezérőrnagya), a 227. CSRE. ho. (OBUHOV, A. F. ezredes); a 10. vre. hdt. (GOLOVNYA, M. M., a légierő vezérőrnagya) állományában: a 10. gd. vre. ho. (UHOV, V. P., a légierő vezérőrnagya), a 15. gd. vre. ho. (LAKEJEV, I. A., a légierő vezérőrnagya).

FRYŠTÁT

1945. május 1., a 4. Ukrán Front csapatai:
az 1. gd. HDS. – a 67. löv. hdt. 340. löv. ho. (SASKO, J. Sz. ezredes).

ČADCA

1945. május 1., a 4. Ukrán Front csapatai:
a 18. HDS. – a 159. MK. (VINOGRADOV, I. N. vezérőrnagy).

ŠURANY

1945. március 29., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 7. gd. HDS. – a 24. gd. löv. hdt. 6. gd. ldt. ho. erőinek része (SZMIRNOV, M. N. vezérőrnagy).

JAROMĚŘICE

1945. május 8., a 2. Ukrán Front csapatai:
a 6. gd. HKHDS. – az 5. gd. hk. hdt. (SZAVELJEV, M. I. vezérőrnagy) állományában: a 21. gd. hk. dd. (GORLACS, I. A. alezredes), a 6. gd. gk. löv. dd. (SZOROCSINSZKIJ, M. K. alezredes); a 9. gd. g. hdt. 30. gd. g. dd. (VORONOV, I. J. ezredes).

ALKALMAZOTT RÖVIDÍTÉSEK

áttö. tü. ho.	– áttörő tüzérhadosztály
áttö. hds. hdt.	– áttörő hadsereg vagy hadtest
av. dd.	– aknavető dandár
av. ho.	– aknavető hadosztály
av. e.	– aknavető ezred
av. és torp. re. ho.	– akna- és torpedóvető repülőhadosztály
av. és torp. bre. e.	– akna- és torpedóvető bombázó repülőezred
á. tü. dd.	– ágyús tüzérdandár
á. tü. ho.	– ágyús tüzérhadosztály
á. tü. e.	– ágyús tüzérezred
bre. ho.	– bombázó repülőhadosztály
bre. hdt.	– bombázó repülőhadtest
bre. e.	– bombázó repülőezred
csm. HDS	– csapásmérő hadsereg
CSRE. ho.	– csapatrepülő hadosztály
CSRE hdt.	– csapatrepülő hadtest
CSRE. e.	– csapatrepülő ezred
dd.	– dandár
Du. hd. fl.	– Dunai hadiflottilla
é. bre. ho.	– éjjeli bombázórepülő hadosztály
é. bre. e.	– éjjeli bombázó repülő ezred
é. k. bre. ho.	– éjjeli közelbombázó repülőhadosztály
élcsap.	– élcsapat
f. haj. dd.	– folyami hajódandár
fe. re. e.	– felderítő repülőezred
fe. re. szd.	– felderítő repülőszázad
főpar. T.	– a főparancsnokság tartaléka
F. teng. Fl.	– Fekete-tengeri flotta
gd.	– gárda (mn)
g. dd.	– gépesített dandár
g. mü. z.	– gépesített műszaki zászlóalj
g. mü. dd.	– gépesített műszaki dandár
g. hdt.	– gépesített hadtest
g. po. z.	– gépesített pontonos-hidász-zászlóalj
g. po. e.	– gépesített pontonos-hidász-ezred
gk. löv. dd.	– gépkocsizó lövészdandár
gk. löv. ho.	– gépkocsizó lövészhadosztály
g. mü. dd.	– gépesített műszaki utászdandár
gy. ho.	– gyalogoshadosztály
gy. e.	– gyalogosezred
HDS.	– hadsereg
hds.	– hadsereg (mn.)

hdt.	– hadtest
hir. re e.	– híradó repülőezred
hd. teng. ft.	– haditengerészeti flotta
hd. teng. báz.	– haditengerészeti bázis
he. e.	– hegyi lövészezred
he. dd.	– hegyi lövészdandár
he. ho.	– hegyi lövészhadosztály
he. hdt.	– hegyi lövészhadtest
hdt. tü. dd.	– hadtest tüzérdandár
hdt. tü. e.	– hadtest tüzérezred
hir. z.	– híradó zászlóalj
HKHDS	– harckocsihadsereg
hk. dd.	– harckocsidandár
hk. csap.	– harckocsicsapatok
hk. e.	– harckocsiezred
h. fre. e.	– helyesbítő felderítő repülőezred
hk. jav. műh.	– harckocsi javítóműhely
hk. hdt.	– harckocsihadtest
hk. ho.	– harckocsihadosztály
JNF HDS	– Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg
k. tü. dd.	– könnyű tüzérdandár
k. tü. e.	– könnyű tüzérezred
k. ön. tü. e.	– könnyű önjáró tüzérezred
klgs. er. ö. hir.	– különleges erősségű önálló híradó ezred
„klgs. rend."	– különleges rendeltetésű
LHDS.	– légi hadsereg
le	– légierő
legf. főpar.	– legfelsőbb főparancsnok
létü. ho.	– légvédelmi tüzérhadosztály
létü. e.	– légvédelmi tüzérezred
ldt. ho.	– légideszant hadosztály
ldt. löv. e.	– légideszant lövészezred
lov. ho.	– lovashadosztály
lov. hdt.	– lovashadtest
lov. g. csop.	– lovas-gépesített csoport
lov. e.	– lovasezred
lov. hk. csop.	– lovas harckocsicsoport
LGV	– légvédelem
löv. dd.	– lövészdandár
löv. ho.	– lövészhadosztály
löv. hdt.	– lövészhadtest
löv. e.	– lövészezred
mű. csap.	– műszaki csapatok
mü. z.	– műszaki utászzászlóalj
mü. dd.	– műszaki utászdandár
mkp. z.	– motorkerékpáros zászlóalj
mkp. e.	– motorkerékpáros ezred
mozg. g. csop.	– mozgó gépesített csoport
MK.	– megerődített körlet
n. tar. tü. dd.	– nehéztarackos tüzérdandár
n. hk. e.	– nehézharckocsiezred
n. á. tü. ho.	– nehézágyús tüzérhadosztály
n. ön. tü. e.	– nehéz önjáró tüzérezred
öremüz.	– önálló repülő műszaki zászlóalj
öréz	– önálló repülőtéri építő zászlóalj
őr. haj. dd.	– őrhajódandár

ö. teng. z. – őrhajóraj
őr. haj. raj – önálló tengerészzászlóalj
ö. hir. z. – önálló híradózászlóalj
ö. h. lász. szd. – önálló háti lángszóró század
ö. – önálló (mn.)
öj. tü. e. – önjáró tüzérezred
pc. nasz. dd. – páncélnaszád dandár
pc. és g. csap. – páncélos és gépesített csapatok
pc. nasz. haj. raj – páncélnaszád hajóraj
pct. tü. e. – páncéltörő tüzérezred
pct. tü. ho. – páncéltörő tüzérhadosztály
pct. tü. dd. – páncéltörő tüzérdandár
po. dd. – pontonosdandár
po. dd. – pontonoshidászdandár
re. mü. z. – repülő műszaki zászlóalj
SZU. honv. nép. biz. – a Szovjetunió Honvédelmi Népbiztossága
TÁRE. – távolsági repülőerő
tü. ho. – tüzérhadosztály
tü. e. – tüzérezred
tü. – tüzérség
tü. av. e. – tüzér aknavető ezred
teng. alj. dd. – tengeralattjáródandár
tgy. dd. – tengerészgyalogos dandár
tar. tü. dd. – tarackos tüzérdandár
tar. tü. e. – tarackos tüzérezred
torp. nasz. dd. – torpedónaszád dandár
tt. – távolsági tevékenység
tfe. re. e. – távolsági felderítő repülőezred
T. löv. e. – tartalék lövészezred
u. z. – utászzászlóalj
Ukr. FR – Ukrán Front
vre. hdt. – vadászrepülő hadtest
vre. ho. – vadászrepülő hadosztály
vre. dd. – vadászrepülő dandár
vre. e. – vadászrepülő ezred
vho. – vadászhadosztály
v. re. ho. – vegyes repülőhadosztály
v. re. hdt. – vegyes repülőhadtest
– zászlóalj

Névmutató

Abdulov 343
Abraham 79
Afonyin, J. M. 236, 259, 260, 387, 390
Agafonov, G. M. 384
Ahmanov, A. O. 50, 144, 249, 298, 390
Akimenko, A. Z. 146, 324
Alekszejev, 50, 79, 90, 113
Alekszin, J. Sz. 376, 381
Alexander 179
Allihvizid, V. 250
Angelis, de 248
Anosin, I. Sz. 61, 354
Anoszov 115
Antonescu, J. 18, 20, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 33, 69, 76, 77, 79, 90, 97, 98, 99, 118, 122, 189
Antonescu, M. 99, 100
Antonov 397, 399
Antonov, A. I. 216, 275
Antonov, Sz. Z. 154
Anyiszimov, Ny. 144, 145
Apostol, G. 122
Arisztov, P. 291
Artyusenko, P. A. 293
Atanaszov, S. 161, 163
Avgyejev, I. P. 236
Avramcsuk, N. J. 395
Avramescu 76, 77, 79, 90

Bacsvarov, I. 161
Bagrjanov, J. 32 151, 153
Bahtyin, A. N. 48, 87
Balck, H. 248, 374, 385
Balgaranov, B. 161, 163
Baldinov, I. V. 389
Bannyikov, P. 75
Bartha 202
Batluk, N. J. 288, 301
Batu Kán 358
Baturin, N. P. 104, 105
Beckerle 31
Beregovoj, Ty. G. 390
Berkutov 97
Berzarin, N. E. 48, 93
Bethlen G. 207
Birjukov, N. I. 236, 345
Birjuzov, Sz. Sz. 36, 44, 160, 162, 163, 174
Bismarck 318
Blagodatov, A. V. 163
Blagoev, D. 150
Blazsej, A. K. 162
Bobruk, Sz. A. 231
Bocskai, I. 207
Bocskov, F. F. 219
Bogdanov, M. A. 405
Bojarincev, V. Sz. 387
Bojko, A. 346
Bori Ilona 328
Bori Jenő 328
Borisz cár 31
Boriszov 347
Boriszov, J. F. 369, 370
Botev, H. 152
Brătianu 29, 98
Breit 192
Brjuhov, P. V. 195
Bunyasin, P. J. 290
Bühmau, von 339
Bürtzel, J. 355

Cambrea, N. 65
Capek 358
Carev, A. V. 390
Cemklo, Ny. 353
Churchill 30, 131, 132, 133, 178, 179, 187, 303, 304, 337
Ciano 202
Cirlin, A. D. 59, 85, 135, 301, 375
Coderé 353
Cvetkov 78
Cvetkov, K. A. 235
Cvetković 166

Cseh 301
Cseprunov, A. 403
Csernyisevszkij, N. G. 181
Csizsikov, L. A. 302
Csuhanov 386
Csunyikin, N. P. 83, 91, 229

Damjanov, G. 161
Damjanov, R. 161
Dapcsevics, P. 174
Dej, G. G. 130
Dietrich, S. 277
Dikov, D. 161
Dimitrov, G. 130, 150, 151, 154, 161
Dimov, Petri 157
Dönitz 398, 399, 400, 401
Dragomir 76, 77, 90

Dremenkov, F. I. 296
Drumejev, Petr 157
Duginov, N. K. 395
Dulles, A. 304
Dumitrescu, P. 26, 46, 66
Dunajev, Sz. I. 222
Dvořák 358
Dzsahua, K. K. 108
Dzsunuszov, M. 371
Dzsurov, D. 161

Eberhardt 277
Eisbrecher 248
Eisenhower, D. 399
Elefteresou 99

Fajsz, P. I. 250
Faraghó 188
Fatyejev 181
Fedotov, Sz. V. 205
Fegelein 329
Ferdinand 181
Ferdinánd cár 150
Ferenc József 181
Filatov 259
Filimonov, P. I. 390
Filimonyenko 239
Fokin, G. N. 394
Fomenko, P. I. 246
Fomin, N. Sz. 51, 69, 85, 135, 375, 388, 390
Fortusz, A. M. 328
Frank, Karl 396, 400
Fretter-Pico, 17, 86, 140, 196, 197, 201, 210
Friessner 72, 76, 77, 81, 86, 102, 118, 119, 127, 128, 136, 144, 188, 189, 191, 192, 193, 195, 201, 204, 213, 214, 215, 217, 218, 220, 223, 237, 238, 309, 365, 366, 385
Frigyes, II. 318, 356
Frolov, Ny. 94
Fučík 358

Gagen, N. A. 48, 88, 171, 280, 281
Galanyin, I. V. 45, 81, 82, 85, 102
Galatyenko, O. 346
Galiakberov, Sz. G. 163
Ganev, D. 158, 159
Gargolin 348
Gemeto 269
Genov, Sz. 155
Georgiev, K. 150, 159, 160
Geraszimov, M. M. 370
Gersen, A. Y. 181
Gerstenberg 119
Gladkih 116
Glagoljev, V. V. 274, 314, 398
Glazkov 90
Gnyucsev 346
Goebbels 340, 404
Golovljev, A. F. 15
Golub, Sz. T. 300
Gorbacsov, I. A. 102, 381
Gorbatyuk 239
Gorjacsev, P. V. 115
Gorjacsev, Sz. G. 83, 301
Gorjunov, Sz. K. 52, 69, 84, 85, 203, 283, 308, 329, 390
Gorodnyickij 116
Gorogyeckij, V. P. 299
Goroskov, Sz. G. 48, 87, 155, 383
Gorskov, Sz. I. 45, 80, 87, 91, 139, 155, 202, 206, 221, 246, 294,
Gorzev, G. 161
Govorunyenko, P. D. 229, 293
Gördeler 336
Görgei, A. 181
Göring 29, 309, 337
Görlitz, W. 337
Grecsko; A. A. 359
Greiffenberg 186, 189
Grigorjev 240
Grigorovics, M. F. 331, 378, 380, 381, 390
Groza, P. 269
Guderian, H. 15, 16, 17, 81, 83, 113, 189, 193, 213, 237, 238, 276, 303, 304, 366
Gurenko, J. K. 80
Guszev, I. A. 80

Gyenjnegat, A. T. 221
Gyeputatov, I. 369, 370

Habsburgok 179, 180, 181, 182
Hadzsitinev, P. G. 154
Harin, M. G. 387
Hartmann, M. 68
Hašek 358
Hauser 329, 330
Heraszkov, V. P. 163
Heszlényi 201
Heydrich 357
Himmler 304, 309, 336
Hitler (Führer) 98, 99, 100, 128, 141, 147, 148, 154, 156, 166, 167, 176, 177, 187, 188, 189, 192, 193, 196, 210, 211, 213, 226, 232, 237, 262, 267, 276, 277, 298, 303, 304, 305, 309, 318, 337, 338, 354, 356, 357, 358, 385, 398, 404
Hohenzollern 97
Hollidt 17
Holosztyakov, G. N. 329, 330, 331, 380, 384
Homutov, N. D. 302
Hordár Miklós 241
Horváth 328
Horthy Miklós 130, 185, 186, 187, 188, 220, 226, 268
Hugyakov, Sz. A. 68

Ingyejkin 301
Iszajev, P. A. 260
Ivanov, A. V. 106
Ivanov, G. 155
Ivanov, P. I. 390
Ivanov, Sz. P. 293, 327

Jakimenko 244
Jakubovics 395
Jáncsik 358
Jegorov, A. 63
Jegorov, K. A. 145
Jefremov 116
Jemeljanov 301
Jeremenko, A. I. 394
Jermacsenkov, V. V. 48
Jermakov, V. V. 156
Jermolajev, Sz. I. 237
Jeszin, I. N. 390
Jevszratov, N. G. 234
Jodl, A. 29, 191
Jungerth-Arnóthy 187
Jurkov, A. D. 204

Kadzsebaer, B. 157
Kalinyin, M. J. 145
Kállay Miklós 34
Kakoszkerija, J. B. 387
Kamanyin, P. Ny. 391
Karbisev, M. D. 353
Karelin 257
Karimov, G. 371
Karlov, F. V. 299, 301
Karocskin, P. G. 108
Károly, I. 122
Károlyi Mihály, gróf 182
Katkov, F. G. 49, 74, 85, 158, 236, 390
Kazimirov, V. F. 92
Kádár János 408
Keitel 167, 178
Kesselring 304, 399
Kifa 257
Killinger, von 117
Kinov, I. 161, 164
Kinura 116
Kiszeljov, I. G. 288, 301
Klein Árpád 262
Klein János. 262
Kleist, von 12
Kljucsarev, V. A. 382
Klusin 115, 116
Kóburg hercegek 150
Kocsenyev, P. H. 97
Kolarov, V. 150
Koldunov, A. I. 294, 295
Koleszov, M. 96
Koljagyin, G. I. 157
Kollar 337
Kolomijec 342
Koloszkov 257
Komisszarov, I. M.
Koncsidkij, F. F. 258
Konsztantinovics, F. 292
Konyev 345
Konyev, I. N. 120, 293, 301
Konyev, I. Sz. 13, 21
Kopcsev, B. 163
Kornyejev, 334
Kornyejev, N. V. 167
Kornyejev, R. 142
Korobijnyikov, V. A. 237
Korocskin, P. G. 108
Korotkov 345
Korotyejev, K. A. 74, 85
Koroljov, I. F. 53, 88
Kossuth Jajos 180
Kosztyuk 345
Kotanov, F. J. 95
Kotlikov 343
Kotljar, L. Z. 59, 88, 282
Kotov, G. P. 88
Kotovszkij, G. 20
Kovalenko, I. N. 262
Kozak, Sz. A. 157, 174
Kozimirov, F. V. 92
Kozlov 78
Kozovszki, F. 161
Kozuta 348
Krapivinszkij 342
Krasztev, A. 164
Kravcov, I. K. 291
Kravcov, Sz. D. 262
Kravcsenko, G. A. 49, 50, 79, 114, 201, 323, 393
Krecsetov, A. D. 394
Kresztik, G. 403, 404
Krikov 345
Krilov 309
Krivolapov, G. A. 108, 109
Kruze, A. J. 366, 377, 392
Kszenadzjuk, V. 62
Kucarov, Sz. 159
Kucenko, M. I. 371
Kuksz, G. Sz. 233
Kulicsev 343
Kun Béla 183
Kuprijanov, D. A. 74, 88
Kurkin, A. V. 85, 315
Kutuzov 392
Kuznyecov 239, 334
Kuznyecov, A. I. 5, 6
Kuznyecov, N. G. 53
Kuznyecov, P. I. 157

Lajok, V. M. 35
Lakatos Géza 148, 187
Lamberg 181, 182
Langthaler, J. 353
Langthaler, M. 353
Larih, V. M. 405
Lasztovszkij 347
Lavriscsev, A. A. 163
Lazir, J. 63
Lazko, G. Sz. 293, 296
Lebegyenko, T. Sz. 234
Lebegyev, G. F. 371
Lebegyev, A. F. 362
Lenin, V. I. 5, 6, 7, 22, 66, 181, 183, 184, 185, 190, 386, 397
Leonov, A. I. 53, 85, 375
Levcsenko 240
Leveljov 115
Levszkij, V. 152
Linnik, K. D. 301
Loginov, L. Sz. 370
Logvinyenko, A. P. 106
Lozerenko, I. B. 84
Löhr 177, 399
Luzsankszkij, F. 343

Maček 166
Makarov, A. T., 302
Makszimovics, I. A. 157
Makszimov, Sz. Ny. 195
Makuba 80
Malcev 382
Malisev, N. I. 381
Malisev, P. M. 262
Malov 334

Malinovszkij, J. R. 36, 43, 44, 56, 63, 68, 73, 95, 121, 145, 146, 147, 222, 274, 301, 321, 329, 371, 375, 386, 387, 388, 390, 394
Managarov, I. M. 121, 141, 200, 221, 260, 390
Maniu, J. 29, 97, 98, 118
Manstein, E. von 12
Manteuffel 17
Marinov 159
Marol, P. M. 362
Marsev, M. F. 93
Marshall, J. 275
Martiscsenko, Sz. L. 328
Martyiroszjon, Sz. Sz. 79
Marunov, A. P. 370
Matloff, M. 133
Matroszov, A. 72, 75
Matvejev 62
Melnyikov, P. 403
Messerschmitt 191
Metyelica, J. 96
Micskin, N. P. 250
Mieth, F. 27, 108
Mihajlov, I. 161
Mihajlov, N. M. 299, 301
Mihály király 98, 117, 118, 119
Miklós, I. 181
Miklós Béla 211
Mikus Sándor 239
Milovidov, Sz. N. 395
Minyin, F. 347
Mirjenkov, I. Sz. 390
Mogilcsak, I. L. 394
Moltke, H. 11, 12, 127
Montgomery 337
Morozov, Sz. J. 297
Mosanov, Sz. 34, 153
Moszkalcsuk 347
Moszkalenko, K. Sz. 359
Muh, V. V. 250
Muhamegyarov, L. S. 128
Muhin, A. V. 371
Muraviev 153, 154, 159
Musat, P. 26
Náday 188
Nadja, K. 282
Nagyezskin 115
Nagy Lajos 207
Nalimov, G. Sz. 370
Napóleon 358
Natlačen 166
Nazarénko 70
Nedič 166
Nemes Dezső 211, 266
Nicholson, Harold 184
Nikolev, Szlavko 155
Nozdrenko 258

Nyegyelin, I. M. 51, 70, 88, 174, 282
Nyekraszov, A. M. 390
Nyehajev, M. J. 370
Nyikityin, A. Sz. 390
Nyikityin, Sz. I. 246
Nyikolajev 70

Obusenko, I. F. 390
Ohrimenko, Ny. G. 175, 383, 384
Oktyabrszkij, P. Sz. 53
Olsanszkij, K. F. 15
Orlov 239
Oszadcsij, D. M. 120
Oszmán pasa 162
Osztapenko, I. A. 239
Osztapenko, I. K. 239, 402
Osztapov 241
Osztasenko, F. A. 390
Ovcsarenko, Ny. 96

Palcsikov 257
Pancsevszki, P. 161
Panov 116
Panovics, A. D. 390
Pantazi 99
Paramonov 387
Parfenov, K. D. 157
Parfenov, K. K. 233
Paseu tábornok 79
Patton, G. 405
Pavelič 166
Pavlovszkij, N. O. 134, 375
Petőfi Sándor 170, 180, 181, 202, 203
Petrovszkaja, V. 372
Petrusevszkij, A. V. 114, 312, 321, 323, 329, 398
Pfeffer-Wildenbruch 261
Pintejev 157
Pirogov, A. I. 353
Piszarenko, P. T. 370
Piszarjev, G. V. 301
Plaszkij, V. J. 381
Plijev, I. A. 146, 201, 203, 204, 205, 206, 208, 215, 221, 227, 228, 250, 273, 274, 303, 333, 360, 361, 363, 364, 377
Polevoj 301
Polozkov, V. I. 50, 79, 83, 103
Ponomarjov, Sz. D. 160, 386, 387
Postel 101
Poszpelov 331
Potcsenko, N. P. 323
Potyehin, Sz. K. 85
Povetkin, F. F. 135
Powel, W. 405
Pozsidajev, V. J. 163
Praisel, J. 355
Preobrazsenszkij, G. N. 110
Prihogyko 116
Prohorov, M. Sz. 206
Prokopenko, V. P. 370
Proszangyejev, I. K. 390
Puskin 20

Radescu 269
Radjonov, C. 152
Rákóczi Ferenc, II. 179, 207
Rákóczi György 207
Rakovita 40
Rendulic, L. 339, 385, 399
Renner, K. 354
Resetnyikov, I. F. 92
Ribalko 244
Ribbentrop 186, 188
Ribin 346
Ritz, dr. 241

Rjabcsinszkij, M. 353
Rogyin 367
Romanov 301
Romanyenko 40
Roosevelt 131, 303
Roszkopanszkij, V. P. 234
Rózsa Sándor 180
Rudnyev 243
Russzijanov, I. N. 341

Sabanov, V. D. 162
Saforet, G. P. 163
Sahov 345
Salin, P. A. 248
Sănătescu 90, 98, 117, 118, 134, 269
Sapkin, I. Sz. 106
Sarohin, N. N. 74, 88, 104, 280, 281, 290
Sarov 116
Satrov, I. 94
Schlieffen, A. 12, 19
Schmidt-Richberg, E. 306, 372
Schörner, F. 385, 399, 401, 402
Schwerin, von gróf 17
Scobie 132
Scselkunov F. 291, 292
Sebunyin, A. I. 55
Semigon, R. A. 72, 75
Sevcsenko, J. A. 72, 75
Skodunovics, N. N. 87, 235, 323
Sima, H. 99
Sisenyin 342
Slemin, I. T. 74, 81, 88, 202, 215, 223
Smetana 358
Smujlo, Sz. T. 377
Soroeanu 26
Stahel 119
Steflea 77
Steinmetz István 238
Steinmetz Miklós 238
Strauss 138
Sulik, R. 62
Sumilov, M. Sz. 45, 85, 201, 227, 365, 371, 375, 379
Sutov, A. A. 289
Sutov, Sz. F. 78, 114
Sutov, M. V. 395
Svoboda, L. 349, 359

Szabó Lajos 262
Szabó Lajosné 262
Szafiulin, G. B. 367
Szálasi 130, 211, 212, 214, 220, 268, 271
Szalicsev, Sz. V. 381
Szamosenko, V. N. 5, 6
Szamcsuk, I. V. 250
Szanyinov, T. G. 395
Szaveljov, M. I. 120, 323
Szcsotcsikov, G. Sz. 168
Szeleznyov, V. T. 378, 388
Szemerdzsiev, A. 161
Szemponov, A. I. 222, 293
Szemjonovics, R. 62
Szergejev 395
Szergejev, A. I. 289
Szevasztyanov, P. V. 301
Szilarov őrm. 301
Szimeon, cár II. 31
Szinojan, Sz. 372
Szirotyuk 259
Szivakov 79
Szkoroszpelov 257
Szjutkin, P. I. 390
Szlavkov, F. 160
Szleminszkij 343
Szmiscsuk, R. 37, 61, 63
Szmirnov, B. A. 335
Szmirnov, L. K. 378
Szmislajev, A. 291, 292
Sznyetkova, N. 145
Szokolovszkij, V. P. 405
Szologubov 331
Szolosenko, V. A. 262
Szolovjev, M. G. 128
Sztahurszkij, M. M. 36, 134
Sztálin, I. V. 7, 95, 216, 321, 354, 397
Sztancsev, K. 163
Sztarikov 234
Sztarikov, M. Sz. 234
Sztójay Döme 186
Sztojcsev, P. D. 154
Sztojcsev, V. 163, 164, 281
Sztyepicsev, V. V. 302
Szugyec, V. A. 52, 71, 75, 88, 280, 283
Szuhanov 62
Szuhorucskin, F. V. 88
Szultanov, N. B. 262
Szuszajkov, I. Z. 36
Szuvarov 39, 69
Szuvorov, A. V. 373, 397
Szverdlov, A. V. 48
Szviridov, K. V. 214, 330,
Szvirszkij, G. P. 288

Tafincev 345
Táncsics Mihály 180
Taranyenko, I. A. 390
Taranyenko, T. 116
Taraszjuk 343
Tataran 79
Tatarcsevszkij, P. M. 163
Teclu, I. 65
Tihanov, M. F. 342
Tippelskirch, K. 135, 136, 176, 222, 303, 338, 356
Tišo 357
Tito, Joszip Broz 134, 166, 167, 168, 169, 175, 319
Tkacsenko 75
Todorov, M. V. 154
Tolbuhin, F. Y. 36, 43, 44, 56, 74, 160, 162, 163, 164, 228, 247, 249, 250, 279, 280, 282, 290, 292, 297, 300, 321, 327, 339
Tolsztov, V. J. 370
Tretyakov, N. N. 85, 86
Trikas, V. T. 250
Trofimenko, Sz. G. 50, 73, 85, 141, 202, 280, 282,
Truman 399
Tucsin 334
Tulupov, K. P. 369, 370

*T*yerentyev, G. N. 128, 388
Tyereskov, G. T. 296
Tyevesenko, A. N. 61, 82, 95, 370, 371, 394
Tyihonov, V. D. 395
Tyimoscsuk, V. 94
Tyimosenko, Sz. K. 54, 68, 82, 95, 199, 397
Tyimusev, G. F. 113
Tyitov, I. Sz. 163

*U*ngerenu, M. 64
Uramov, B. 163
Urjupin, P. Sz. 387
Urumov, B. 163

*V*ardanisidze 332
Varema, A. 331
Variházy Oszkár 262
Vasiliu 99
Vasziliu 99
Veesenmayer, E. 187
Velcsev, D. 160, 161
Velikij, V. I. 87
Vinorov, I. 161
Vinogradova, V. 195
Vitruk, A. N. 175
Vladimir 152
Vladimirescu, T. 65
Vlaszov 257
Volkov, M. V. 128, 323, 360
Vorobjov, V. I. 384
Voromjin 301
Vorosilov, K. J. 336
Vorozsejkin 308
Vörös János 187, 188
Vosztruhov, V. I. 55, 135
Vracsev, Ivan 161
Vovk 342

*W*erth 202
Winkler 114
Wolff, K. 304
Wöhler, O. 27, 28, 40, 66, 247, 309, 339, 385

Zaharov, G. F. 230, 281
Zaharov, M. V. 36, 44, 73, 83, 135
Zahariev, Z. 161
Zaharcsonnij, D. 332
Zahvatajev, N. D. 281, 314
Zaimov, Sz. 152
Zaimov, V. 152
Zajzalov, N. I. 162
Zalivakin 345
Zalka Máté 238
Zavjalov, N. I. 157
Zavlajov, N. I. 115
Zmacsenko, F. F. 201
Zamotajev, P. A. 163
Zolkin 347

*Z*sdanov, V. I. 49, 50, 81, 83, 85, 105, 157, 171, 174, 394
Zseltov, A. Sz. 36
Zsemcsuzsnyikov, I. I. 371
Zsivkov, F. 30, 161
Zmacsenko, F. T. 112
Zsuk 116
Zsukov, P. Sz. 85, 93, 151, 369
Zsurilov, I. A. 387

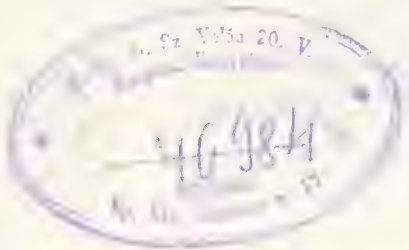

Tartalom

Szerzői előszó 5

Előszó 7

Első fejezet
Előre, a határhoz! 11

Második fejezet
Elgondolások és tervek 35

Harmadik fejezet
Az új „Cannae"-k 68

Negyedik fejezet
Kisinyovtól Bukarestig 101

Ötödik fejezet
Tovább támadunk 134

Hatodik fejezet
Bolgár földön 149

Hetedik fejezet
Irány Belgrád! 166

Nyolcadik fejezet
Előre, Magyarországra! 176

Kilencedik fejezet
Az Erdélyi-Kárpátokon át 195

Tizedik fejezet
A budapesti hadművelet 213

Tizenegyedik fejezet
A Balatonnál 268

Tizenkettedik fejezet
Bécs ellen 309

Tizenharmadik fejezet
Bratislava–Brno–Prága 356

Befejezés 407

Jegyzetek 411

Függelék 421

1. A parancsnoki állomány jegyzéke 423
A 2. és a 3. Ukrán Front harci állománya a hadműveletekben 449
3. Az események időrendje 450
4. Használatos rövidítések 460
5. A városok felszabadítása 500

Névmutató 503

ZI 337–i–7374
Felelős kiadó a Zrínyi Katonai Kiadó parancsnoka · Felelős szerkesztő: Sztana Béla alezredes · Műszaki szerkesztő: Dvorák Ede · Képszerkesztő: Verseci Miklós · Műszaki vezető: Darvas István · A védőborító és a kötésterv: Görög Júlia · Készült az MSZ 5602–67 szabvány szerint Terjedelem: 55 (A/5) ív · Példányszám 6500 (40 395) 72.0438/1–2511 – Zrínyi Nyomda, Budapest · Felelős vezető: Bolgár Imre vezérigazgató

Képek

HIBAJEGYZÉK

Oldal	Sor	Nyomtatva	Helyesen
444	fentről a 20.	légiszázad tábornok	a légierő tábornoka
460	fentről az 1.	5. számú melléklet	4. számú melléklet
Tartalom 2	alulról a 3.	4. Használatos rövidítések 460	4. A városok felszabadítása 460
Tartalom 2	alulról a 2.	5. A városok felszabadítása 500	5. Alkalmazott rövidítések 500
Képek hátulról a 6. old.	képaláírás	A szovjet katonák ...	Az orosz katonák ...

A 2. Ukrán Front harcosai átlépik Románia határát (1944. március)

Bukovina felszabadított lakossága találkozik a Vörös Hadsereg katonáival (1944. április)

Ezt, a román határon levő ellenséges kiserődöt a Vörös Hadsereg csapatai rohammal foglalták el (1944. március)

A 2. Ukrán Front műszaki katonái hidat vernek a határt jelző Pruton (1944. április) →

A Dnyeszternél. Harci szünetben (1944. május)

Kijevi művészek a 36. harckocsidandárnál (1944. június)

A 2. Ukrán Front haditanácsa kidolgozza a iași–kisinyovi hadműveletet. Balról jobbra: M. M. Sztahurszkij, a haditanács tagja, M. V. Zaharov, törzsfőnök, R. J. Malinovszkij, front-parancsnok, I. Z. Szuszajkov, a haditanács tagja

Sz. G. Gorskov, a Dunai Katonai Flottilla parancsnoka

A. G. Kravcsenko, a 6. harckocsi-hadsereg parancsnoka

A. V. Kurkin, a 2. Ukrán Front páncélos- és gépesített csapatainak parancsnoka

N. Sz. Fomin, a 2. Ukrán Front tüzérfőnöke

M. I. Nyegyelin, a 3. Ukrán Front tüzérfőnöke

F. Sz. Oktyabrszkij tengernagy, a Fekete-tengeri Flotta parancsnoka, a harc előtt beszélget a tengerészekkel

I. F. Korolev, a 3. Ukrán Front híradó főnöke

A. I. Leonov, a 2. Ukrán Front híradó főnöke

V. I. Vosztruhov, a 2. Ukrán Front hadtápfőnöke

A. I. Sebunyin, a 3. Ukrán Front hadtápfőnöke

R. J. Malinovszkij beszélget R. Sz. Szmiscsukkal, a Szovjetunió hősével, és fiával, Grigorijjal

L. D. Krapiva százados, ezred-pártszervező, politikai tájékoztatót tart az újoncok egy csoportjának

Komszomol-gyűlés a harci bevetés előtt

Iacob Teclu, a „Tudor Vladimirescu" 1. önkéntes román hadosztály törzsfőnöke

Nicolae Cambrea, a „Tudor Vladimirescu" 1. önkéntes román hadosztály parancsnoka

Jelentés a harc előtt. Tyiraszpol körzete, 1944. augusztus

Roham elõtt. A műszakiak átjárókat nyitnak a drótakadályon

Tüzérségi előkészítés előzi meg a támadást

A lövészcsapatok rohama

A. J. Sevcsenko, a Szovjetunió hőse

I. V. Galanyin,
a 4. gárdahadsereg parancsnoka

M. Sz. Sumilov,
a 7. gárdahadsereg parancsnoka

K. A. Korotyejev,
az 52. hadsereg parancsnoka

I. T. Slemin,
a 46. hadsereg parancsnoka

Sz. G. Trofimenko,
a 27. hadsereg parancsnoka

B. I. Lozorenko, a Szovjetunió hőse

N. N. Tretyakov, a Szovjetunió hőse

M. N. Sarobin,
a 37. hadsereg parancsnoka

Sz. K. Gorjunov,
az 5. légi hadsereg parancsnoka

A. D. Cirlin,
a 2. Ukrán Front műszaki csapatainak parancsnoka

N. A. Gagen,
az 57. hadsereg parancsnoka

L. Z. Kotljar,
a 3. Ukrán Front műszaki csapatainak parancsnoka

Bacău lakói köszöntik a városba elsőként érkező harckocsizókat

Az 5. csapásmérő hadsereg parancsnoka, N. E. Berzarin (balról) törzsének tisztjeivel a felszabadított Kisinyovban (1944. augusztus)

A Dunai Katonai Flottilla naszádjai támogatják a csapatok előnyomulását

N. P. Baturin, a Szovjetunió hőse

A. P. Logvinyenko, a Szovjetunió hőse

Tömegesen adják meg magukat a bekerített hitlerista csapatok katonái

G. F. Tyimusev, a Szovjetunió hőse

D. M. Oszadcsij, a Szovjetunió hőse

F. F. Zsmacsenko,
a 40. hadsereg parancsnoka

A 2. Ukrán Front harcosai és a hozzájuk átállt román katonák (Focşani, 1944. augusztus)

Szovjet tengerészek szállnak partra Constanţa román kikötőben

A bukarestiek köszöntik a szovjet harcosokat

← *1944. augusztus 31-én a szovjet csapatok bevonulnak Bukarestbe*

A Vörös Hadsereg csapatai Románia nyugati határa felé tartanak

I. Sz. Ancsin, a 3. Ukrán Front politikai csoportfőnöke

A 3. Ukrán Front harcosainak gyűlése a román–bolgár határon

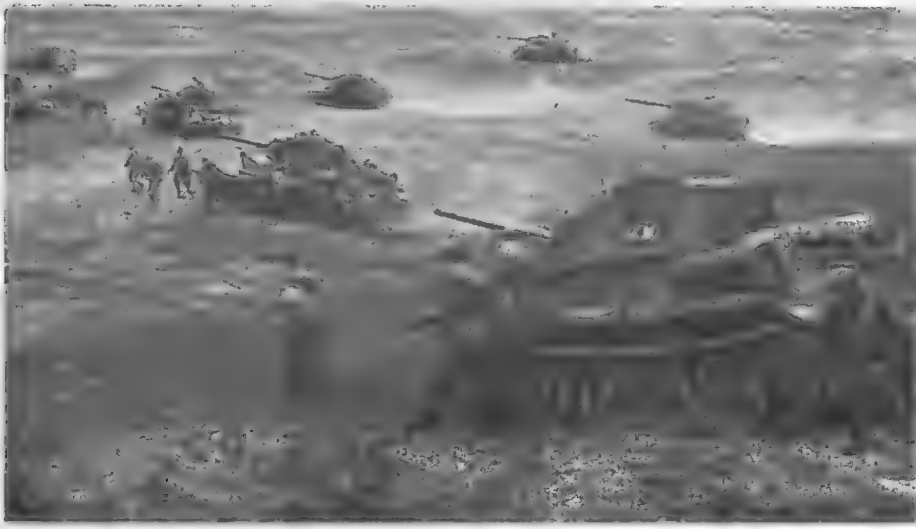

A 3. Ukrán Front csapatai átlépték a bolgár határt

A 2. Ukrán Front katonái menetben. Románia, 1944. szeptember

A. N. Trevcsenkov, a 2. Ukrán Front politikai csoportfőnöke

К БОЛГАРСКОМУ НАРОДУ
К БОЛГАРСКОЙ АРМИИ

БОЛГАРЫ!

Красная Армия не имеет намерения воевать с болгарским народом и его армией, так как она считает болгарский народ братским народом.

У Красной Армии одна задача — разбить немцев и ускорить срок наступления всеобщего мира. Для этого необходимо, чтобы болгарское правительство перестало служить делу немцев, чтобы оно порвало немедленно всякие отношения с немцами и перешло на сторону коалиции демократических стран.

Красная Армия добивается того, чтобы немецкие солдаты и офицеры, нашедшие приют в Болгарии, немедленно были интернированы и переданы советским войскам, как военнопленные.

Красная Армия добивается далее того, чтобы все немецкие корабли, ушедшие из северных портов в Болгарию, были немедленно переданы Советскому Союзу, а если окажется, что часть их затоплена, Красная Армия требует, чтобы морскому флоту Советского Союза была предоставлена возможность извлечь их.

Только при исполнении этих условий может быть прекращено состояние войны и начаты переговоры о перемирии.

Командующий фронтом

генерал армии ТОЛБУХИН.

7 сентября 1944 г.

F. I. Tolbuhin hadseregtábornok, a 3. Ukrán Front parancsnokának felhivása a bolgár néphez és hadsereghez

A Vörös Hadsereg tisztje találkozik egy népfelkelővel, a Sipka-szorosban vívott harc veteránjával

V. A. Szugyec hadseregtábornok, a 17. légi hadsereg parancsnoka a szófiai repülőtéren

A közös harcokban erősödött a két hadsereg barátsága

V. Sztojcsev, az 1. bolgár hadsereg parancsnoka

Sz. Atanaszov, az 1. bolgár hadsereg parancsnokának politikai helyettese

Balról jobbra: Georgi Dimitrov, Sz. Sz. Birjuzov tábornok és F. I. Tolbuhin, a Szovjetunió marsallja

Szófia lakói üdvözlik a Vörös Hadsereg harcosait, 1944. szeptember 15.

A 37. hadsereg parancsnoki állománya a Sipka-emlékművön elhelyezett emléktábla előtt

A „Németország feletti győzelemért" szovjet emlékéremmel kitüntetett bolgár harcosok

Jugoszláv partizánok üdvözlik a szovjet harcosokat

A Vörös Hadsereg és a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg tisztjei megbeszélik a közös harcfeladatot

Szovjet harckocsik Belgrád felé tartanak

Szovjet harckocsizók és a jugoszláv partizánok találkozása

V. I. Zsdanov, a 4. gárda gépesített hadtest parancsnoka, Jugoszlávia népi hőse

G. N. Obrimenko, Jugoszlávia népi hőse

Nagygyűlés Belgrád felszabadulása alkalmából (1944. október 20.)

Az ezred fia Jugoszláviába ért, hogy részt vegyen felszabadításában

J. B. Tito aláírja a megállapodást a szovjet parancsnoksággal (balról jobbra: A. Sz. Zseltov vezérezredes, a 3. Ukrán Front haditanácsának tagja, F. I. Tolbuhin frontparancsnok, a Szovjetunió marsallja, N. V. Kornyejev altábornagy, a szovjet katonai misszió vezetője)

Átkelés a Tiszán

Roham!

I. A. Plijev, a lovas-gépesített csoport parancsnoka

Légvédelmi tüzérek Budapesten

Az 5. légi hadsereg repülőgépei Budapest fölött

A sorozatvető tüzérség össztüzével megkezdődött a budapesti hadművelet

Tüzérségi tüzelőállás Budapest előterében

Aknavetők Budapest körzetében

Sz. I. Jermolajev, a Szovjetunió hőse

Sz. I. Dunajev, a Szovjetunió hőse, a 108. gárda-lövészhadosztály parancsnoka

Elsősegélynyújtás

Géppisztolyos csoport figyelőben

Hinadók harc közben Pest utcáin

A német vitorlázó repülőgép, a körülzárt ellenségnek szánt terhével együtt rázuhant a házra

Rohamcsoport tör előre

Tüzérségi párbaj az Erzsébet-hídnál

2. Ukrán Front katonái a Budapestért folyó harc szünetében hallgatják a front híreit

A 2. Ukrán Front egységei átkelnek a Dunát átívelő pontonhídon

1. M. Afonyin (jobbról), a 18. gárdahadtest parancsnoka, a budapesti harcok kiváló szervezője, és Sz. F. Frolov, a hadtest 66. gárda-lövészhadosztályának parancsnoka (Budapest, 1945. január)

I. M. Managarov (a képen az első), az 53. hadsereg parancsnoka, budapesti harcálláspontján

Az ellenség elhagyott harci technikai eszközei Budapesten

A szovjet parlamenter emlékműve

Magyar partizánok egy csoportja a Vörös Hadsereggel való találkozás után

A műszaki katonák kutyákkal derítik fel az ellenséges aknákat, így tisztítják meg Budapest utcáit

1945. május 1. A budapesti szovjet hősi emlékműnél

A szovjet és a román tisztek egyeztetik harcfeladataikat

A balatoni hadműveletekben kitűnt pilóták (a második sorban balról az első A. T. Makarov hadnagy)

Budapest. Szabadság-emlékmű a Gellérthegyen

Az önjáró lövegek áthaladnak a magyar–osztrák határon

A 3. Ukrán Front haditanácsa a bécsi hadművelet előtt (jobbról balra: F. I. Tolbuhin front-parancsnok, A. Sz. Zseltov, a haditanács tagja, Sz. P. Ivanov, törzsfőnök)

V. V. Glagoljev,
a 9. gárdahadsereg parancsnoka

N. D. Zahvatajev,
a 4. gárdahadsereg parancsnoka

A 4. gárdahadsereg csapatai Bécs irányába menetelnek

Bécs utcáin

M. A. Fortusz

Hornyánszky doktor és L. Sz. Martiscsenko

A Dunai Katonai Flottilla deszantjának behajózása

A 46. hadsereg csapatai átvonulnak Bécsen

A Bécsért folyó harcokban kitűnt 21. gárda-lövészhadtest parancsnoki harcállásponljún (Baloldalt Sz. A. Kozak hadtestparancsnok)

Szovjet katonák Johann Strauss zeneszerző sírjánál Bécsben

Katya Rabostan irányító Bécsben. 3. Ukrán Front

Johann Strauss dallamai csendülnek fel a pihenőben

A. V. Petruzsevszkij, a 46. hadsereg parancsnoka felszólal a 180. lövészhadosztály katonáinak kitüntetése alkalmával rendezett gyűlésen

A szovjet katonák emlékműve Bécsben

G. N. Holosztyakov, a Dunai Katonai Flottilla parancsnoka kitüntetést ad át a Bécsért vívott harcokban hősiesen küzdő matrózoknak

I. Sz. Deputalov, a Szovjetunió hőse

ЖУРНАЛЫ
НОВЫЙ
МИР
ПАРТИЙНАЯ
ЖИЗНЬ

A határtól Prágáig mindenütt ez a jelszó: „Éljen a felszabadító Vörös Hadsereg!"

A lövészcsapatok rohamban

Harcok a Kárpátokban

Partizánok Szlovákia hegyeiben

Pontonhid építése a Garam folyón

A Garamnál megindult a támadás

R. J. Malinovszkij, a Szovjetunió marsallja, a Szovjetunió hőseinek kitüntetéseket aa át

A Dunai Katonai Flottilla naszádja tűzzel támogatja az előnyomulást Bratislavánál (Pozsony)

G. T. Beregovoj (1968-as fénykép)

A 2. Ukrán Front katonái menetben. Csehszlovákia – 1945. április

N. P. Kamanyin,
az 5. csatarepülő-hadtest parancsnoka

A 2. Ukrán Front parancsnoki kara a kitüntetettek között (az első sorban balról jobbra: V. I. Vosztruhov, A. N. Tyevcsenkov, M. V. Zaharov, R. J. Malinovszkij, Sz. Gorjunov és jobbra a második: A. D. Cirlin)

A Kárpátok meredek ösvényein

A szovjet katonák emlékműve a prágai magaslaton

Prága köszönti a szovjet katonákat – 1945. május 9.

A háború befejezését közlő parancs felolvasása. Csehszlovákia – 1945. május

Prága utcáin – 1945. május 9.

Az Elbánál – 1945. május

A Csehszlovák Hadtest csapatainak díszelgése – Prága 1945. május

A 2. Ukrán Front egyesített ezredének parancsnoka, I. M. Afonyin, jelenti a front törzsfőnökének, M. V. Zaharovnak, az ezred készen áll a Győzelmi Diszszemlére (jobb szélen: A. N. Tyevcsenkov)

A Front díszelgő ezredének felvonulása a Győzelmi Diszszemlén

96984

73,-Ft

73,– Ft

ZRÍNYI KATONAI KIADÓ